วารสารสันติศึกษา ปริทรรศน์ มจร

Journal of MCU Peace Studies

ISSN : 2985-1556 (Online)

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (มีนาคม - เมษายน 2569)
Vol. 14 No. 2 (March - April 2026)

หลักสูตรสตินวัตกรรมและสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

Journal of MCU Peace Studies

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2569)

Vol. 14 No. 2 (March-April 2026)

ISSN: 2985-1556 (Online)

● วัตถุประสงค์

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร กำหนดเผยแพร่ปีละ 6 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม - กุมภาพันธ์, ฉบับที่ 2 มีนาคม - เมษายน, ฉบับที่ 3 พฤษภาคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม, ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม และ ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม) ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

วารสารมุ่งเน้นบทความทางด้านพระพุทธศาสนา สันติศึกษา สังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

The Journal of MCU Peace Studies published 6 time per year (1st issue January - February, 2nd issue March - April, 3rd issue May - June, 4th issue July - August, 5th issue September – October and 6th issue November- December). It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students.

The Journal focuses on Buddhism, Peace Studies, Sociology, Liberal Arts and Multidisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The Journal of MCU Peace Studies, should not be Previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of The Journal of MCU Peace Studies including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of MCU Peace Studies, are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

- **เจ้าของ**

  หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
  สาขาวิชาสันติศึกษา
  มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  อาคารเรียนรวม ห้อง D 423 79 หมู่ที่ 1
  ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
  จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
  โทรศัพท์ 035248000 ต่อ 8528,
  082-551-5991, 084-320-3962
  journalpeacemcu@gmail.com
  โทรสาร: 035-248000 ต่อ 8528
  https://www.tci-thaijo.org/index.
  php/journal-peace

- **ที่ปรึกษา**

  อธิการบดี
  รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
  คณบดีคณะพุทธศาสตร์
  คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
  เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า
  เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

- **บรรณาธิการบริหาร**

  พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.
  มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **กองบรรณาธิการ**

  พระปราโมทย์ วาทโกวิโท, ดร.
  มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  พระครูสังฆกิจดิลก, ดร.
  มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  พระมหาเกรียงศักดิ์ อินฺทปญฺโญ, ดร.
  มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Owner**

  Master of Arts Program in Peace Studies,
  Mahachulalongkornrajavidyalaya University
  Zone D, D423 4th floor, School Building,
  79 M.1, Phahon Yothin Road, Lam Sai,
  Wang Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya,
  13170, Thailand.
  Tel: + 66 35 248 000 ext. 8528
  082-551-5991, 084-320-3962
  journalpeacemcu@gmail.com
  Fax: + 66 35 248 000 ext. 8528
  https://www.tci-thaijo.org/index.php/
  journal-peace

- **Advisors**

  The Rector
  Vice-Rector for Academic Affairs
  Dean, Faculty of Buddhism
  Dean, Graduate School
  The Secretary-General of King Prajadhipok's Institute
  The Secretary-General of the Office of the Judiciary

- **Executive Editor**

  Prof. Dr. Phra Medhivajarapundit
  Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- **Editorial Board**

  Dr. Phra Pramote Vadakovido
  Mahachulalongkornrajavidyalaya University
  Dr. Phrakhrusangkhakitdilok
  Mahachulalongkornrajavidyalaya University
  Dr. Phramaha Kriangsak Indhapañño
  Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระมหาอดิเดช สติวโร, ผศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.อุทัย สติมั่น
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
นายสุชญา ศิริธัญภร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รศ.ดร.นิศานาจ โสภาพล
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร.ไกรฤกษ์ ศิลาคม
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผศ.ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผศ.ดร.พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์
มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.ชลัท ประเทืองรัตนา
สถาบันพระปกเกล้า
ดร.อภิญญา ดิสสะมาน
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
รศ.ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ผศ.ดร.วิญญู กินะเสน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Asst. Prof. Dr. Phramaha Adidej Sativaro
Mahachulalongkornrajavidyalaya, University
Asst. Prof. Dr. Uthai Satiman
Mahachulalongkornrajavidyalaya, University
Mr. Suchaya Siritanyaporn
Mahachulalongkornrajavidyalaya, University
Assoc. Prof. Dr. Rattana Panyapa
Ubon Ratchathani Rajabhat University
Assoc. Prof. Dr. Nisanart Sopapol
Ubon Ratchathani Rajabhat University
Asst. Prof. Dr. Krairoek Silakom
Udon Thani Rajabhat University
Asst. Prof. Dr. Pramote Yotkaew
Suan Dusit University
Asst. Prof. Dr. Padtheera Narkurairattana
Mahidol University
Dr. Chalat Pratheuangrattana
King Prajadhipok's Institute
Dr. Apinya Tissamana
King Prajadhipok's Institute
Assoc. Prof. Dr. Pimolpun Phetsombat
Rajamangala University of Technology Thanyaburi
Asst. Prof. Dr. Winyou Kinasen
Mahamakut Buddhist University

- **ฝ่ายประสานงานและจัดการ**

ดร.ประดิสิษฐ์ ประคองสาย,
มือถือ: 082-551-5991 Line ID: ohho456
อีเมลล์: pradisist.pra@mcu.ac.th
นายสมพร หลังแก้ว,
มือถือ: 084-320-3962 Line ID: Tom77725
อีเมลล์: somporn.lang@mcu.ac.th
ดร.ธราธิป วรสายัณห์,
มือถือ : 089-642-8287 Line ID: tea.taratip
อีเมล : taratip.vor@mcu.ac.th

Coordination and Management

Dr. Pradisist Prakongsai,
Tel. 082-551-5991 Line ID: ohho456
Email: pradisist.pra@mcu.ac.th
Mr. somporn Langkeaw,
Tel. 084-320-3962 ID line: Tom77725
Email: Somporn.lang@mcu.ac.th
Dr. Taratip Vorasayan,
Tel. 089-642-8287 Line ID: tea.taratip
Email: taratip.vor@mcu.ac.th

- **ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)**
  ดร.คชาภรณ์ คำสอนทา: Dr.Kachaporn Kumsonta
- **ออกแบบปก (Cover designed)**
  พระมหาปิยะนัฐ ปิยรตโน (โสมา): Phramaha Piyanat Piyaratano (Soma)
- **จัดรูปเล่ม (Content designed)**
  ดร.ประดิสิษฐ์ ประคองสาย, ผู้ช่วยบรรณาธิการ: Dr. Pradisist Prakongsai
  นายสมพร หลังแก้ว, ผู้ช่วยบรรณาธิการ: Mr. Somporn Langkaew

กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์
ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน
ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน
ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม
ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม
ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม

วารสารกำหนดระบบการอ้างอิงเป็น APA เอกสารอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายบทความผู้เขียนจะต้องปรับเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด เพื่อพัฒนาวารสารในการเตรียมเพื่อเข้าสู่ฐาน ACI และ Scopus ต่อไป

ตั้งแต่ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2562) เป็นต้นไป ได้ยกเลิกการตีพิมพ์รูปเล่มที่เป็นเอกสาร โดยจะเผยแพร่เฉพาะฉบับออนไลน์เพียงช่องทางเดียว สามารถดาวน์โหลดได้ที่ https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/index

บทบรรณาธิการ

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสนับสนุน ส่งเสริมให้คณาจารย์บุคลากร เจ้าหน้าที่ นิสิต และผู้สนใจ ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยได้เสนอและเผยแพร่บทความ ได้แก่ บทความวิจัย บทความวิชาการ บทวิจารณ์หนังสือ บทความปริทรรศน์ และบทความพิเศษ ที่ได้มาตรฐานสู่สาธารณชน รวมทั้งยกระดับผลงานทางวิชาการให้ได้รับการยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ ด้วยหวังให้เป็นตลาดแห่งองค์ความรู้ที่สามารถค้นคว้า ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย และที่สำคัญองค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นแนวทางไปสู่การบูรณาการ เพื่อการพัฒนาส่งเสริมสันติวิธี เนื่องจากสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนเกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการอยู่ร่วมกันของสมาชิกที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและภาษา เป็นต้น อันก่อให้เกิดแนวโน้มนำไปสู่ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างของสังคม หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้จัดทำวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร เพื่อให้เป็นตลาดวิชาการ และเป็นช่องทางแห่งการค้นหาและรวบรวม แนวคิด ทฤษฎี หลักการ แนวทาง กระบวนการ วิธีการ ขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้งและหลักการ แนวทางในการเสริมสร้างสันติวิธี เพื่อพัฒนาไปสู่สันติสุขหรือสันติภาพ ดังนั้น ชุดองค์ความรู้จากบทความวิชาการ บทความวิจัย เป็นต้น ที่ทางวารสารได้รับตีพิมพ์เผยแพร่จากผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ หลากหลายสาขามาไว้ด้วยกัน จะเกิดการสร้างสรรค์และค้นพบเครื่องมือการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี จะทำให้บุคคล องค์กร สังคม ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติให้เกิดสันติสุขได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันหรือเตรียมความพร้อมให้กับบุคคลหรือสังคมเพื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์ความขัดแย้ง ความรุนแรงที่จะตามมา

ทั้งนี้ วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ได้เปิดรับบทความด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สันติศึกษา สังคมวิทยา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชม การศึกษา จิตวิทยา และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเผยแพร่ ปีละ 6 ฉบับ โดยบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน ทั้งนี้เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2569) เป็นฉบับที่ผ่านการพิจารณาจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิ จัดว่าเป็นผลงานที่ผ่านการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องในเชิงวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่มุ่งพัฒนามหาวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาระดับนานาชาติ โดยจัดการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนซึ่งวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ได้รับความไว้วางใจ และความเชื่อถือของนักวิชาการ ดังจะเห็นได้จากบทความที่นำมาเผยแพร่เป็นบทความวิจัย และบทความวิชาการที่มาจากหลากหลายสถาบันหรือหน่วยงานที่ได้เข้าร่วม

ตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ซึ่งเป็นการเอื้อเฟื้อแบ่งปันชุดองค์ความรู้เชิงวิชาการ เพื่อจะร่วมกันพัฒนาชีวิต องค์กร ชุม และสังคม ให้เจริญน่าอยู่อาศัยอย่างอารชนยิ่งๆ ขึ้นไป

กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ขอขอบพระคุณผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ ตลอดจนนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ให้ความสนใจส่งบทความวิชาการเข้ามาร่วมตีพิมพ์เผยแพร่ในครั้งนี้ และกองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกผู้ติดตามอ่านทุกท่าน หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

(พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.)
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(5)
บทความวิจัย : Research Articles	
The Development of a Model for Farmers' Intention to Use Low-Carbon Agricultural Technology in Mianyang City, Sichuan Province, People's Republic of China *Lanming Lin, Napawan Netpradit and Pichaphob Panphae*	**493-504**
A Multidimensional Model of Career Choice among University Students in Shaanxi Province, China *Wanzhao Feng, Chakrit Ponathong and Chatupol Yongsorn*	**505-517**
From Awareness to Engagement: A Comparative Study of Public Relations Communication for Deaf Communities in China and Thailand *Yifan Liang and Kullatip Satararuji*	**518-534**
Development of an Interdisciplinary Music Teaching Manual for High School Students at Chengdu Arts and Sports Middle School *Yan Chen and Chalermchai Panyadee*	**535-548**
บทความวิชาการ : Articles	
Mindfulness Wisdom and Loving Kindness Model for Multicultural Meditation Practitioners inspired by Buddhamahametta Foundation *Narumon Jiwattanasuk, Phra Bhavanavajirasundon Vi. Kittiched Siriwattago, Phrapalad Nattapon Kittisopano Teranapattana, Supaporn Tongsupachok and Chintar Fungladda*	**549-562**

เรื่อง	หน้า
การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน : Development of a Learning Management Model for Buddhist Studies Based on the Four Foundations of Mindfulness (*Satipaṭṭhāna*) for Grade 11 Students in the Second Semester of the 2024 Academic Year at Srinakharinwirot University Demonstration School, Patumwan *อุทัย แก้วเพชร:* *Uthai Kaewpetch*	**563-574**
อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) : Scenario of Characteristics of High School Mathematics Teachers under the Office of the Basic Education Commission in the Next Decade (A.D. 2022-2031) *วิชชุตา คลังกลาง, ไพรวัลย์ โคตรตะ และ พงษ์ธร สิงห์พันธ์:* *Witchuta Klungklang, Paiwan Kotta and Pongthorn Singpan*	**575-588**
กลไกในการยุติความรุนแรงในครอบครัว : Mechanisms for Ending Family Violence *ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, ถวิลวดี บุรีกุล, ชลัท ประเทืองรัตนา, มานวิภา อินทรทัต, ภาริณ จารุทวี, อินทุอร แสงอรัญ และ ชญานิศวร์ เมธาสิทธิ์รวิกุล:* *Supanat Permpoonwiwat, Thawilwadee Bureekul, Chalat Pratheuangrattana, Manvipa Indradat, Parin Jarutawee, Intuon Sangarun and Chayanit Maethasitrawikul*	**589-601**
แนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร : Financial Planning Strategies for Improving the Quality of Life among the Working-Age Population in Bangkok *สุกัญญา ศิริโท, เกียรติชัย วีระญาณนนท์, ณัฐภัสสร ธนาบวรพาณิชย์ และ รภัสศา รวงอ่อนนาม:* *Sukunya Sirito, Kietchai Wirayanon, Nutpatsorn Tanaboworpanicd and Rapassa Roung-onnam*	**602-620**

เรื่อง	หน้า
การพัฒนารูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็ก เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ : Development of a Small Hotel Management Model to Accommodate Tourists in Chiang Mai *โชคดี เกตสัมพันธ์, ปิยะ พละปัญญา, ภาวิณี อารีศรีสม และ สนิท สิทธิ:* *Choakdee Katsampan, Piya Palapanya, Pawinee Areesrisom and Snit Sitti*	**621-632**
การยกระดับคุณภาพการผลิตและพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่สู่ยุคนิวนอร์มัล : Enhancing the Quality of Production and Developing Educational Innovation Competencies of New-Generation Teachers in the New Normal Era *ชาญณรงค์ วิเศษสัตย์, ศักดิ์ศรี สืบสิงห์, วาสนาไทย วิเศษสัตย์ และ พระมหากิตติพัฒน์ ศรีชัย:* *Channarong Wisetsat, Saksri Suebsing, Wassanathai Wisetsat And Phramaha Kittipat Srichai*	**633-642**
การพัฒนาระบบและกลไกในการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบโดยการมีส่วนร่วมของ "บวร": กรณีศึกษาเขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร : The Development of Systems and Mechanisms for the Mobilization of a Prototype of Urbanized Community Family Development Center through the Integration of Baworn *ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, หทัยรัตน์ บุณโยปัษฎัมภ์, ฉันทนา รวงผึ้ง, นภารัตน์ เจริญรัตน์ และ วัชระ นันผาด:* *Khantong Wattanapradith, Hathairat Bunyopasadham, Chantana Ruangpung, Naparat Charoenrat and Wachira Nanphat*	**643-656**
การมีส่วนร่วมและความตระหนักรู้ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ : Participation and Awareness of Citizens in the Conservation of Natural Resources and the Environment: A Case Study of Mangrove Forests in the Area of Na Kluea Subdistrict, Mueang Phra Samut Chedi District, Samut Prakan Province *ณพิชญา หนูเกื้อ, เกศินี วีรศิลป์, กอบลาภ อารีศรีสม และ ภาวิณี อารีศรีสม:* *Napitchaya Nookue, Kesinee Veerasilpa, Koblap Areesrisom and Pawinee Areesrisom*	**657-669**

เรื่อง	หน้า
การบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยพุทธสันติวิธี : Khok Nong Na Peace Studies Model Management for Sustainable Development by Buddhist Peaceful Means *นพพล คำลือฤทธิ์ และ อุทัย สติมั่น:* *Nopphon Klamleurit and Uthai Satiman*	**670-685**
การบูรณาการความร่วมมือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพความปลอดภัย สำหรับนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา : Integration of Collaboration to Enhance Safety Efficiency for Tourists in Pattaya *ศิรดารัตน์ อภิกิตต์รัตนพร, วันวสา วิโรจนารมย์, กอบลาภ อารีศรีสม และ สนิท สิทธิ:* *Siradarat Apikitrattanaporn, Wanwasa Wirojanarome,* *Koblap Areesrisom and Snit Sitti*	**686-698**
ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จังหวัดเชียงใหม่ : Factors Affecting the Success of Homestay Tourism Business in Chiang Mai Province *ธนพล สุริยะโชติตระกูล และ ปรมพร ศิริกุลชยานนท์:* *Tanapol Suriyachottakul and Paramaporn Sirikulchayanont*	**699-714**
สื่อสังคม และส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการคลินิกเสริมความงามของผู้ใช้บริการจังหวัดชลบุรี: Social Media and Marketing Mix (7Ps) Affecting Decision-Making on Using the Service Beauty Clinic in Chonburi Province *จุไรรัตน์ ชูขจร, ชนิกานต์ ใสยเกื้อ และ ดำรงพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์:* *Jurairat Chukajorn, Chanikarn Saikuea* *and Damrongpan Jaihawweerapong*	**715-728**
การเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร เพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน : Strengthening Integrity through Information Disclosure to Combat Corruption, Leveraging a Collaborative Network of Organizations as a Foundation *ณัติกาญจน์ สูติพันธ์วิหาร:* *Nattikarn Sutipanwihan*	**729-742**

เรื่อง	หน้า
เศรษฐกิจเมือง การคลังท้องถิ่น การจ้างงานและตัวทวีคูณ : City Economy, Local Finance, Employment and Multiplier *ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และ พิชิต รัชตพิบุลภพ:* *Direk Patmasiriwat and Pichit Ratchatapibhunphob*	**743-754**
คชธรรม : การสร้างสื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย : Kachatham: Creating Media to Promote Morality and Ethics for Tourists in Thai Elephant Conservation *สมเพลิน ชนะพจน์, พระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป และ พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ:* *Somphloen Chanaphot, Phra Jaroenphong Dhammadīpo and Phramaha Supawat Ṭhānavuḍḍho*	**755-771**
กระบวนการขับเคลื่อนชุมชนรักษ์ป่าด้วยกาแฟเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก : The Process of Driving a Forest-Conservation Community through Buddhist-Integrated Coffee Practices in Ban Um Huan, Tak Province *กรณ์รวี ศันธนะ, พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ และ พระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป:* *Kornrawee Santhana, Phramaha Supawat Ṭhānavuḍḍho and Phra Jaroenphong Dhammadīpo*	**772-789**
การพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยพุทธสันติวิธี : ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: Enhancing Network Participation in the Services of Community Mediation Centers through the Buddhist Peaceful Means: A Case Study of Lamsai Subdistrict, Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province *สุริสา แก้วสมชาติ:* *Surisa Kaewsomchat*	**790-802**
การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอด โดยพุทธสันติวิธี : The Management Development for Wat Sarod Meditation Center Through Buddhist Peaceful Means *วาสนา โชติชะวารานนท์:* *Wasana Chotichawaranont*	**803-812**

เรื่อง	หน้า
การสร้างตัวแบบกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่แกนนำเยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่จังหวัดลำปาง: Development of an Activity Model to Strengthen Resilience among Youth Leaders in Conditions of Social Alienation in Modern Society in Lampang *ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์, เบญจมาศ ยศเสนา และ พระครูโสภณวีรบัณฑิต:* *Silawat Chaiwong, Benchamat Yotsena and Phrakrusoponveerabhundit*	**813-825**
การพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทย โดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ: Development of an Instrument for Measuring Thai Reading and Writing Skills Based on *Yonisomanasikāra* for Children of Migrant Workers *กวีภัทร ฉาวชาวนา, สุวรา นาคยศ, พระครูสมุห์วชิรวิชญ์ ฐิตวโส,* *ชื่นอารมณ์ จันทิมาชัยอมร และ พิธพิบูลย์ ทองเกลี้ยง:* *Kaweephat Chawchawna, Suwara Nakyos,* *Phrakhrusamu Vachiravich Thitavangso,* *Chuenaarom Chantimachaiamorn and Phitphiboon Thongkliang*	**826-839**
การตายดีในสังคมไทย : “พินัยกรรมชีวิต” เสียงสะท้อนจากผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา : A Good Death in Thai Society: “Living Wills” Reflections from Multidisciplinary Experts *นุชนาฎ สายชมภู:* *Nuchanart Saichompoo*	**840-851**
การศึกษาเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 : A Comparative Study of Sangha Administration under the Sangha Administration Act of 1902, the Sangha Act of 1941, and the Sangha Act of 1962 *ปิยะภพ เอนกทวีกุล:* *Piyaphob Anekthaweekul*	**852-869**

เรื่อง	หน้า
ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการภาครัฐในยุคดิจิทัล กรณีศึกษา สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ : Factors Affecting the Efficiency of Government Service Delivery in the Digital Era: A Case Study of Chiang Mai Provincial Land Office *ชติกร ศรีเมือง, อนุวัฒน์ จรัสรัตนไพบูลย์, สนิท สิทธิ และ ภาวิณี อารีศรีสม:* *Chatikorn Srimuang, Anuwat Jaradrattanapaiboon, Snit Sitti and Pawinee Areesrisom*	870-883
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา : Training Course Development Model of a Blended Learning Design Facilitator Team for Teachers in Educational Institutions under the Office of the Vocational *เพ็ญนภา ไพรบูรณ์, ไพโรจน์ สถิรยากร และ ณฐพร อุตกฤษฏ์:* *Pennapa Priboon, Pairot Satirayakorn and Nathaporn Uthakrit*	884-899
คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช : The Value of Volunteer Service at Siriraj Hospital *กมลพร กัลยาณมิตร, บังอร เบ็ญจาธิกุล, กัณฐนา สนเจริญ และ ธวัชชัย แสวงทรัพย์:* *Kamolporn Kalyanamitra, Bang-orn Benjathikul, Kanthana Soncharoen and Thawatchai Saengsap*	900-914
วิเคราะห์หลักสัปปายะที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร : An Analysis of Sappāya Conditions Conducive to Meditation Practitioners at Wat Mai Yai Paen Temple, Bangkok *พระธนากร ธมฺมธราโภ และ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท:* *Phra Thanakorn Dhammadharabho and Phra Pramote Vadakovido*	915-929
การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย : Application of Buddhist Principles to Promote a Peaceful Death in Thai Society *พระเฉลิม คารโว พุกเนียม, พระปราโมทย์ วาทโกวิโท และ สมบัติ วงศ์กำแหง:* *Phra Chaloem Caravo Phukniam, Phra Pramote Vadakovido and Sombat wongkamhaeng*	930-945

เรื่อง	หน้า
ข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อจัดการปัญหาหมอกควันข้ามแดนอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : Policy and Legal Recommendations for Sustainable Management of Transboundary Haze Pollution in Ubon Ratchathani Province, Thailand, and Champasak Province, the Lao People's Democratic Republic *รัชกร โชติประดิษฐ์, กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์, หนูทัก มะนีวง, คณิศร ภูนิคม, [5]สง่า ทับทิมหิน, ลัดดาวัน สอนสำเล็ด, พัดสะนี พูวัน, วิไช เกดจัน, ศรีสมัย ดวงมณี และ เพียรี ตัน:* *Ratchakorn Chotpradit, Kittipong Pearnpitak, Nouthuk Manyvong, Kanitsorn Poonikom, Sanga Tubtimhin, Latdavanh Sonesamleth, Phatsany Phouvanh, Vixay Kedchanh, Seesamai Douangmany And Pheary Tan*	**946-961**
การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร : The Application of Digital Technology for Administrative Management in the Sathon District Office *กมลพร กัลยาณมิตร, สมชาย รัตนภูมิภิญโญ, จรินทร์ สวนแก้ว และ เรวดี มาลัยศรี* *Kamolpon Kalyanamitra, Somchai Rattanapoompinyo, Charin Suankaew and Rewadee Malaisri*	**962-975**
การพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ: Development of Community Mentors for the Prevention and Resolution of Domestic Violence through Buddhist Integration *พระครูสังฆกิจดิลก, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, เกรียงไกร บุตรมาลา, ชฎาพร บุญหนา, ขวัญยุภา หุ่นงาม และ โสภาวรรณ วิทย์ดำรงค์:* *Phrakhrusanghakitdilok, Khantong Wattanapradith, Keangkai Boodmala, Chadaporn Boonhna, Kwanyupa Hunngam, and Sophawan Wittayadamrong*	**976-990**

บทความวิชาการ : Articles

ปัจจัยและบทเรียนจากการก้าวข้ามการวัดความพึงพอใจสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ในการพัฒนาคุณภาพบริการฝึกอบรม : บทเรียนจากวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2562–2567 : Factors and Lessons Learned from Moving Beyond Satisfaction Measurement to Learning Outcomes in Enhancing Training Service Quality: Lessons from Mahidol University International College (2019–2024)..... **991-1003**

วันวิสาข์ ล้ำตระกูล และ พรชนก เธียรกิตติ์ธนา:
Wanwisa Lamtrakul and Pornchanok Tanekittana

ถูกต้องแต่ไม่ถูกใจ : การโฆษณา การสื่อสาร และความท้าทายของบริการยุติการตั้งครรภ์ในประเทศไทย : Legalized but Silenced : Advertising, Communication, and the Challenge of Abortion Services in Thailand..... **1004-1016**

นภดล พิมสาร, บุษกร ด้วงทอง ดุงสูงเนิน และ รักชนกชรินร์ พูลสุวรรณนธี:
Nopphadol Pimsarn, Bussakorn Duangthong Doongsoongnern and Rakchanokcharin Poonsuwannatee

องค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล การทบทวนแนวคิด สังเคราะห์องค์ความรู้ และข้อเสนอเชิงนโยบาย : Innovative Organizations and Educational Management in the Digital Era: A Conceptual Review, Knowledge Synthesis, and Policy Recommendations..... **1017-1032**

ชนิดาภา อินทรบุตร, วิภาดา พลูศักดิ์วรสาร และ ภูมิภควัธจ์ ภูมิพงศ์คชศร:
Chanidapha Intarabut, Vipada Poonsakvorasan and Phumphakhawat Phumphongkhochasorn

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

The Development of a Model for Farmers' Intention to Use Low-Carbon Agricultural Technology in Mianyang City, Sichuan Province, People's Republic of China*

[1]Lanming Lin, [2]Napawan Netpradit and [3]Pichaphob Panphae
[1,2]Faculty of Management Sciences, Lampang Rajabhat University, Thailand.
[3]Faculty of Business Administration and Liberal Arts,
Rajamangala University of Technology Lanna, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: lanming.linn@gmail.com

Abstract

This study employed a mixed-methods research design with the following objectives: (1) To study the level of importance of subjective norms, information and access to information, perceived ease of use, perceived benefits of using technology, and the intention to adopt environmentally friendly technology. (2) To examine the relationships between subjective norms, information and access to information, perceived ease of use, perceived benefits of using technology, and their impact on the intention to adopt environmentally friendly technology. And (3) To explore the model of intention to use environmentally friendly technology. For the quantitative phase, the sample consisted of 500 farmers selected through accidental sampling from five districts of Mianyang: (1) Peicheng District, (2) Anzhou District, (3) Santai County, (4) Yanting County, and (5) Pingwu County. Data were collected using questionnaires and analyzed through descriptive statistics, inferential statistics, and structural equation modeling. For the qualitative phase, the participants included 25 farmers drawn from the same five districts, selected through snowball sampling. Data were collected using semi-structured interviews and analyzed through content analysis.

The findings revealed that: (1) the latent variable with the highest level of importance was the intention to adopt low-carbon technologies, followed by perceived usefulness, perceived ease of use, information and access to information, and subjective norms; (2) the factor most strongly associated with the model of farmers' intention to adopt low-carbon technologies in Mianyang was subjective norms, followed by information and access to information, perceived ease of use, and perceived usefulness; and (3) the newly developed causal structural model influencing farmers' intention to adopt low-carbon technologies in Mianyang comprised five components, with the number of observed variables increased from 12 to 15 by adding items consistent with theoretical criteria. Organize activities to enhance

*Received October 18, 2025; Revised November 10, 2025; Accepted November 23, 2025

knowledge and support from community leaders. The government should create learning centers and a digital platform with incentives.

Keywords: Intention to Use Low-Carbon Technology; Perceived Benefits of Using Technology; Perceived Ease of Use of Technology; Subjective Norms

Introduction

The development of industries, science, and technology over the past four decades, while bringing about significant progress and changes in various dimensions, has also had a widespread impact on the world's natural resources and the environment. The United Nations recognized these challenges and established the Millennium Development Goals (MDGs) in 2000 as a framework to address issues such as poverty, hunger, disease, illiteracy, gender inequality, and environmental degradation. Although many of these goals were not achieved by 2015, they served as a foundation for the establishment of the Sustainable Development Goals (SDGs), which were adopted in 2015, encompassing 17 goals, 169 targets, and 232 indicators (Purvis et al., 2019).

In the environmental dimension, SDGs emphasize the sustainable management of natural resources, particularly forest resources, agricultural systems, and food security. Reports from the Food and Agriculture Organization (FAO) and the World Meteorological Organization (WMO) indicate that agriculture and livestock farming are significant sources of greenhouse gas emissions, accounting for more than 30% of global emissions. This includes processes such as production, the use of chemical fertilizers, land-use changes, and livestock activities with cattle, especially beef and dairy cattle, contributing substantial methane emissions. At the same time, the growing demand for food is expected to increase greenhouse gas emissions unless there is a shift towards more sustainable production methods.

In response to the challenges of climate change, the United Nations initiated the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) and later developed the Kyoto Protocol, a legally binding international agreement to reduce greenhouse gas emissions and promote economic and social adaptation. Concurrently, the concepts of the green economy and low-carbon development have been promoted as essential approaches, focusing on reducing dependence on fossil fuels, managing resources efficiently, and developing and promoting environmentally friendly agricultural technologies.

A case study from the People's Republic of China is particularly noteworthy. The country has a large agricultural sector and plays a crucial role in global food security. The Chinese government has implemented various policies and projects to promote green and low-carbon agriculture, such as using technologies to reduce emissions in rice fields and agricultural areas, developing smart agriculture, and collaborating with the private sector and international organizations to upgrade production systems. Low-carbon agriculture not only

helps mitigate pollution and reduce greenhouse gas emissions but also directly relates to food security, sustainable rural development, and long-term poverty alleviation.

However, challenges remain in several areas, particularly regarding the adoption and application of low-carbon agricultural technologies by farmers. Barriers such as limited access to information, knowledge, and infrastructure in rural areas continue to pose significant obstacles. Attitudinal factors, social norms, perceptions of ease of use, and the recognition of the benefits of the technology all play a crucial role in the intention to adopt low-carbon technologies (Ajzen and Fishbein, 1980; Schwartz, 1973; Venkatesh, 2000; Agarwal and Prasad, 1999). While numerous studies have examined the environmental impacts and strategies for reducing greenhouse gas emissions in agriculture, there remains a gap in understanding the behavioral and social aspects of farmers, particularly in the specific context of Mianyang city, Sichuan Province, a significant agricultural region in China. Therefore, this research is essential for developing a model of farmers' intention to use low-carbon technologies, reflecting behavioral and social factors at a localized level. This will contribute to the development of evidence-based knowledge, leading to effective policies, measures, and strategies for promotion at the local, national, and global levels, ultimately contributing to the achievement of sustainable development goals.

Objectives of the Research

1. To study the level of importance of subjective norms, information and access to information, perceived ease of use, perceived benefits of using technology, and the intention to adopt environmentally friendly technology.

2. To examine the relationships between subjective norms, information and access to information, perceived ease of use, perceived benefits of using technology, and their impact on the intention to adopt environmentally friendly technology.

3. To explore the model of intention to use environmentally friendly technology.

Research Methodology

Step 1: Study of Theoretical Concepts and Literature Review

The researcher reviewed relevant theories, concepts, and previous studies related to technology acceptance behavior, adoption of low-carbon technology, and behavioral models of farmers in the Chinese context.

Step 2: Field Study

The field study was conducted in Mianyang City, Sichuan Province, People's Republic of China, covering five districts: Peicheng, Anzhou, Santai, Yanting, and Pingwu. Data were collected using both quantitative and qualitative methods.

Step 3: Key Informants

Quantitative: The sample consisted of 500 farmers from the five districts. The sample size was determined based on the 10:1 rule proposed by Tabachnick and Fidell (2007).

Qualitative: The key informants were 25 farmers from the same five districts, selected through snowball sampling following the guidelines of Morse and Field (1996) and Creswell (2013), with data collection continuing until saturation.

Step 4: Research Instruments and Methods

Interviews: Semi-structured interviews were conducted, divided into six parts: general information, opinions on subjective norms, access to information, perceived ease of use of technology, perceived benefits of technology, and intention to adopt low-carbon technology.

Focus Group Discussions: Focus group discussions were held with farmers in each district to exchange views on the factors influencing the adoption of low-carbon technology and to validate the findings from individual interviews.

Observation and Follow-up of Implementation/Training: The researcher followed up with farmers who had begun using low-carbon technologies to observe their actual practices, assess behavioral continuity, and identify factors facilitating long-term adoption.

Step 5: Data Collection

Quantitative: Data were collected through an online questionnaire consisting of eight sections: screening questions, opinions on subjective norms, access to information, perceived ease of use, perceived benefits of technology, intention to use technology, intention measurement scale, and open-ended questions. The researcher distributed the questionnaire link to the target farmers and allowed two weeks for responses. Afterward, the data were checked for accuracy and prepared for statistical analysis.

Qualitative: Data were obtained through in-depth interviews, both face-to-face and online, using open-ended questions to allow participants to express their experiences, attitudes, and perspectives freely. The qualitative findings were used to complement and enrich the quantitative results.

Step 6: Data Analysis

Quantitative: Data were analyzed using descriptive statistics such as mean, frequency, range, and standard deviation, followed by inferential statistics, including Pearson’s correlation coefficient at a significance level of 0.05, confirmatory factor analysis (CFA), and structural equation modeling (SEM) to test the model's fit and research hypotheses.

Qualitative: Data were analyzed through content classification and inductive grouping to identify emerging themes and relationships. The results were presented descriptively, supplemented with tables and direct quotations from informants to support the interpretations.

Step 7: Summary and Presentation of Research Findings

The findings from both quantitative and qualitative data were integrated to explain the relationships between subjective norms, perceived usefulness, perceived ease of use, and intention to adopt low-carbon technology among farmers. The results were presented in a comprehensive research report.

Research Results

The research results for Objective 1: To study the level of importance of subjective norms, information and information access, perceived ease of use of technology, perceived benefits of using technology, and the intention to use low-carbon technology among farmers in Mianyang City, Sichuan Province, People's Republic of China.

Table 1 : The Importance Level of Variables Affecting the Intention to Use Low-Carbon Technology

Variable	Mean (M)	Standard Deviation (S.D.)	Level of Importance
Subjective Norms (SN)	4.16	0.656	High
Attitude (Att)	4.16	0.850	High
Reference Group Compliance (Ref)	4.15	0.588	High
Information and Information Access (DDA)	4.22	0.435	Highest
Data and Information Access (DA)	4.23	0.360	Highest
Information Credibility (Cre)	4.20	0.509	Highest
Perceived Ease of Use (PEU)	4.24	0.257	Highest
Internal Factors (PEUI)	4.02	0.454	High
External Factors (PEUE)	4.24	0.795	Highest
Technology Acceptance (PEUac)	4.45	0.352	Highest
Perceived Usefulness (PU)	4.39	0.457	Highest
Valuable Alternatives (PUC)	4.46	0.299	Highest
External Motivation (PUex)	4.33	0.329	Highest
Intention to Use Low-Carbon Technology (ITU)	4.54	0.298	Highest
Expected Efficiency (ITUeff)	4.59	0.397	Highest
Expected Use (ITUU)	4.58	0.409	Highest

Variable	Mean (M)	Standard Deviation (S.D.)	Level of Importance
Social Influence (ITUS)	4.46	0.328	Highest

According to Table 1, the analysis results show that the latent variables with the highest importance on the intention to use low-carbon technology among farmers in Mianyang City are the intention to use low-carbon technology (ITU), followed by perceived usefulness (PU), perceived ease of use (PEU), data and information access (DDA), and subjective norms (SN), in that order. The most significant observed variables are expected efficiency (ITUeff), expected use (ITUU), social influence (ITUS), valuable alternatives (PUC), and technology acceptance (PEUac). The variable with the least importance is internal factors (PEUI).

For Objective 2, which aims to study the relationships between subjective norms, information and information access, perceived ease of use of technology, perceived benefits of using technology, and the intention to use low-carbon technology among farmers in Mianyang City, Sichuan Province, People's Republic of China, the results show that the direct and indirect effects, including direct effect coefficients (DE), indirect effect coefficients (IE), and total effect coefficients (TE), indicate that the most influential variable is subjective norms (TE 6.560), followed by data and information access (TE 2.890), perceived ease of use of technology (TE 0.792), and perceived benefits of use (TE 0.760), respectively. The hypothesis test results show that the components of the factors are significantly aligned with empirical data at a statistical significance level of 0.05.

For Objective 3, which aims to study the model of intention to use low-carbon technology among farmers in Mianyang City, Sichuan Province, People's Republic of China, the results show that the model fits well with the empirical data. This is evident from the goodness-of-fit index (GFI) and the comparative fit index (CFI). Specifically, the overall statistical analysis of the chi-square to degree of freedom ratio ($\chi 2/df$) was 3.253, with a p-value of 0.147. The goodness-of-fit index (GFI) was 0.982, the comparative fit index (CFI) was 0.973, and the root mean square error of approximation (RMSEA) was 0.042, indicating a good fit between the model and the empirical data.

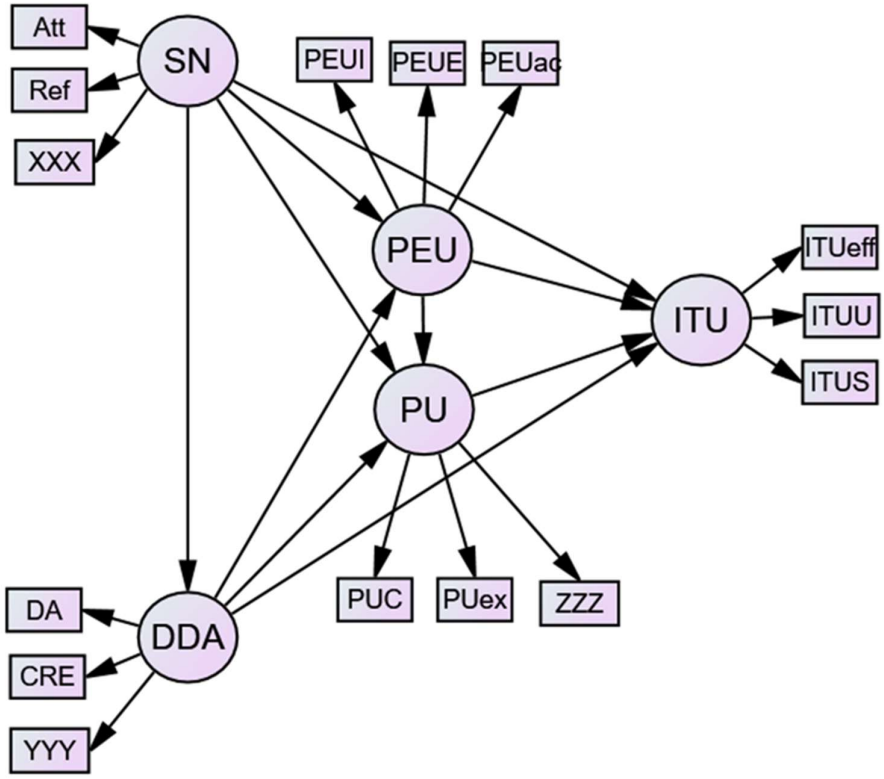

Figure 1: The Model of Intention to Use Low-Carbon Technology Among Farmers in Mianyang City, Sichuan Province, People's Republic of China

The New Body of Knowledge

The research results show that subjective norms, particularly attitudes and pressures from reference groups, have both direct and indirect influences on the intention to use low-carbon technologies. These norms are also linked to information access, perceived ease of use, and perceived benefits. It was found that the quality and credibility of information are more important than mere access to it. Furthermore, perceived ease of use enhances the perception of benefits if farmers find technology convenient, they are more likely to recognize its value. At the same time, external motivation and expectations of efficiency have a prominent effect, particularly for farmers focused on economic returns. The developed structural model aligns with empirical data and can serve as a conceptual framework for formulating effective policies to promote sustainable agriculture.

Discussion of Research Results

The research on “The Development of a Model for Farmers’ Intention to Use Low-Carbon Agricultural Technology in Mianyang City, Sichuan Province, People’s Republic of China” can be discussed as follows:

From the research result of the 1st objective, it was found that the latent variable with the highest importance is the intention to use low-carbon technology, followed by perceived usefulness (PU), perceived ease of use (PEU), data and information access (DDA), and subjective norms (SN). This is because factors such as attitude, reference group compliance, access to information, internal and external factors, as well as perceived benefits and motivation, all play crucial roles in determining the intention to use the technology. Specifically, the positive attitude that farmers have towards new technology reflects their readiness to adopt innovation. At the same time, external support from society, such as government policies or economic environments, continues to be a significant driving force in farmers' decision-making. While access to information remains inconsistent and the credibility of sources is a challenge, the overall model developed appropriately reflects the relationships among variables and is consistent with the concept, theory, and research work of Bhosale and Kadam (2022), which confirmed that farmers' attitudes are related to the ease of access to information. This aligns with Haseeb et al. (2023), who highlighted the role of social networks in reducing perceived risks for farmers, and Kumar et al. (2023), which emphasized the role of ICT tools in increasing awareness and technology adoption.

From the research result of the 2nd objective, it was found that the most influential factor on the model of intention to use low-carbon technology among farmers in Mianyang City is subjective norms, followed by data and information access, perceived ease of use of technology, and perceived benefits of use. This is because subjective norms, data access, and perceived ease of use are key drivers in farmers' decision-making. These findings are consistent with the concept, theory, and research work of Savari et al. (2023), which confirmed that subjective norms are a significant predictor of behavior that supports environmental sustainability, which highlighted the role of internet access and training in increasing the adoption rate of green technology, and Xueying et al. (2024), who emphasized the importance of perceived ease and usefulness of technology in determining intention to use. Additionally, the studies by Nyagango et al. (2023) and Kumar et al. (2023) have shown the importance of ICT tools, particularly mobile phones, in facilitating data access and decision-making in agriculture.

From the research result of the 3rd objective, it was found that the newly developed structural model for the intention to use low-carbon technology among farmers in Mianyang includes 5 components and increased the number of observed variables from 12 to 15 by adding questions based on theoretical guidelines. This is because the model reflects the role of social pressure and the influence of reference groups on the adoption of new technologies, particularly with the credibility of information being an important factor in supporting farmers' decision-making. This is consistent with the concept, theory, and research work of Byrne (2010), Limayem et al. (2004), and Zimbardo and Ebbesen (1970), which emphasized the role of social pressure and reference groups in technology adoption. Data and information access (DDA),

particularly the credibility of information (CRE), remains an important factor in supporting farmers' decision-making. Additionally, the perceived ease of use (PEU) and perceived usefulness (PU) have a direct effect on intention, with PU having the greatest influence, which aligns with the Technology Acceptance Model (TAM) (Davis, 1989). Meanwhile, the variable regarding expected efficiency (ITUeff) shows that farmers are likely to decide to use the technology when they believe it will increase their productivity or income. This is also consistent with the findings of Thanaphon (2024).

Conclusion

The study on the development of a model for farmers' intention to use low-carbon agricultural technology in Mianyang City, Sichuan Province, People's Republic of China, revealed that the integration of technological, informational, and social factors plays a crucial role in shaping farmers' behavioral intentions toward adopting sustainable agricultural innovations. The results demonstrated that among all latent variables examined, the intention to use low-carbon technology ranked as the most significant factor, followed by perceived usefulness, perceived ease of use, access to data and information, and subjective norms. This indicates that farmers' willingness to adopt low-carbon technologies depends not only on their perceptions of the benefits and usability of such technologies but also on their social environment and access to reliable information. The findings further revealed that subjective norms exert both direct and indirect effects on the intention to use low-carbon technologies. Social influence, including community expectations and reference group pressure, plays a significant role in shaping farmers' decisions. Access to credible information and technological literacy were also found to strengthen farmers' confidence in adopting low-carbon practices, as the quality of information and the perceived trustworthiness of sources are more influential than the amount of information available. In addition, perceived ease of use was found to enhance perceived usefulness when farmers find the technology simple and convenient, they are more likely to recognize its value and long-term benefits. The path analysis confirmed that the structural model of farmers' intention to adopt low-carbon technology fits well with the empirical data, indicating consistency between theoretical expectations and actual behaviors. The model highlighted that social norms remain a strong determinant of farmers' behavioral intention, supported by access to information, perceived ease of use, and perceived usefulness of the technology. Furthermore, farmers' expectations regarding productivity and economic return emerged as an important motivational factor, showing that practical benefits continue to drive technology adoption in rural agricultural contexts.

Suggestions

1. The suggestions from the research

1.1 Findings from Objective 1: The study revealed that farmers in Mianyang City, Sichuan Province, possess a moderate level of knowledge, understanding, and awareness regarding low-carbon technologies. Most farmers lack accurate information and accessible learning resources, resulting in limited adoption and use of such technologies.

Therefore, relevant agencies should take the following actions: Government agencies, particularly the Ministry of Agriculture and local authorities, should organize activities and programs to enhance farmers' knowledge, understanding, and awareness of low-carbon technologies. These could include workshops, green agriculture exhibitions, and online information dissemination. Such initiatives would help farmers recognize the benefits and importance of adopting low-carbon technologies in a continuous and sustainable manner.

1.2 Findings from Objective 2: The study found that social factors and subjective norms significantly influence farmers' intentions to adopt low-carbon technology. Farmers who receive recommendations or support from community leaders and model farmers are more likely to adopt such technologies.

Therefore, relevant agencies should take the following actions: Government organizations and agricultural development institutions should promote the role of community leaders, model farmers, and agricultural cooperatives as "knowledge brokers" who share experiences and best practices. These actors can foster positive attitudes, encourage behavioral change, and expand the acceptance of low-carbon technologies at the community level.

1.3 Findings from Objective 3: The study indicated that access to information, government support systems, and policy incentives such as revolving funds, training programs, and carbon footprint certification have a significant impact on farmers' decisions to use low-carbon technologies.

Therefore, relevant agencies should take the following actions: The government should establish community learning centers and a centralized digital platform to disseminate information, provide training, and facilitate access to low-carbon technologies. Additionally, incentive measures should be implemented such as low-interest credit programs, hands-on workshops, and continuous monitoring and evaluation to enhance farmers' readiness and confidence in adopting these technologies in practice.

2. The suggestions for future research

2.1 Conduct comparative studies on low-carbon technology adoption models among farmers in other regions of China or in developing countries to explore social, economic, and cultural factors influencing technology adoption.

2.2 Investigate mechanisms and barriers to promoting low-carbon technology adoption, focusing on policy, financial, and infrastructural factors that affect long-term behavioral change among farmers.

2.3 Undertake longitudinal studies to examine behavioral changes in farmers' adoption of low-carbon technologies and assess environmental, economic, and social impacts, thereby developing a more comprehensive and sustainable adoption model.

References

Agarwal, R., & Prasad, J. (1999). Are Individual Differences Germane to the Acceptance of New Information Technologies? *Decision Sciences*, 30(2), 361–391.

Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.

Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. Hoboken, NJ: Prentice-Hall.

Bhosale, G., & Kadam, R. P. (2022). Attitude of Farmers towards the Use of Information and Communication Technology for Seeking Agricultural Information. *International Journal of Agricultural Sciences*, 18(1), 88–92.

Byrne, B. M. (2010). *Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming*. (2nd ed.). New York: Routledge.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.

Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, 13, 319–340.

Haseeb, M. et al. (2023). Challenges Encountered in the Provision of Enteral Nutrition in Pediatric Intensive Care Unit: An Observational Study. *Cureus*, 15(11), 1–6.

Kumar, S. et al. (2023). Artificial Intelligence and Blockchain Integration in Business: Trends from a Bibliometric-Content Analysis. *Information Systems Frontiers*, 25, 871–896.

Limayem, M., Hirt, S. G., & Cheung, C. M. K. (2004). How Habit Limits the Predictive Power of Intention: The Case of Information Systems Continuance. *MIS Quarterly*, 28(4), 705–737.

Morse, J. M., & Field, P. (1996). *Nursing Research: The Application of Qualitative Approaches*. (2nd ed.). London: Chapman & Hall.

Nyagango, A. I., Sife, A. S., & Kanzungu, I. (2023). Use of Mobile Phone Technologies for Accessing Agricultural Marketing Information by Grape Smallholder Farmers: A Technological Acceptance Model (TAM) Perspective. *Technological Sustainability*, 2(3), 320–336.

Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (2019). Three Pillars of Sustainability: In Search of Conceptual Origins. *Sustainability Science*, 14(3), 681–695.

Savari, M. et al. (2023). Promotion of Adopting Preventive Behavioral Intention toward Biodiversity Degradation among Iranian Farmers. *Global Ecology and Conservation*, 43, 1–13.

Schwartz, S. H. (1973). Normative Explanations of Helping Behavior: A Critique, Proposal, and Empirical Test. *Journal of Experimental Social Psychology*, 9(4), 349–364.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (5th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.

Thanaphon, P. (2024). *Factors Influencing the Adoption of Agricultural Innovations for Sustainability: A Case Study of the Smile Innovation Project*. (Master's Thesis). Thammasat University, Bangkok.

Venkatesh, V., & Davis, F. D. (2000). A Theoretical Extension of the Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies. *Management Science*, 46(2), 186–204.

Xueying, Y., Guojun, S., Di, S., & Rui, H. (2024). Effect of Digital Multimedia on the Adoption of Agricultural Green Production Technology among Farmers in Liaoning Province, China. *Scientific Reports*, 14, 13092.

Zimbardo, P. G., & Ebbesen, E. B. (1970). *Influence, Attitudes, and Behavior*. New York: Wadsworth.

A Multidimensional Model of Career Choice among University Students in Shaanxi Province, China*

[1]Wanzhao Feng, Chakrit Ponathong and Chatupol Yongsorn
Faculty of Education, Srinakharinwirot University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: 309355744@qq.com

Abstract

This study aims to (1) develop a multidimensional model of factors influencing career choice among public university students in Shaanxi Province. (2) to validate the measurement scales for the study variables using EFA and CFA. test the effects of the six predictors on career choice and assess the model's explained variance. (3) to test the effects of the six predictors on career choice and assess the model's explained variance. A quantitative survey design was employed. The research population comprised third- and fourth-year undergraduates from five public universities in Shaanxi Province. Measurement scales for seven latent constructs—teacher support, university career service support, attitude toward career choice, self-efficacy, motivation, peer support, and career choice outcomes—were developed and refined through expert review and a pilot test. Stratified random sampling yielded 400 valid responses. Data were analyzed using SPSS and AMOS, including descriptive statistics, reliability analysis (Cronbach's alpha), exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis, Pearson correlation analysis, and multiple regression to examine measurement quality and test the proposed model.

The research result was found that: (1) The measurement model showed satisfactory psychometric properties, with Cronbach's alpha values above 0.76, acceptable KMO values, clear factor structures, and excellent overall fit indices in CFA (e.g., CFI = 0.983; RMSEA = 0.018). (2) Descriptive results indicated moderately high levels of perceived institutional/peer support and internal psychological resources, while career choice outcomes were only moderately crystallized; a majority of students reported unclear career plans. (3) Regression analysis confirmed that all six predictors had significant positive effects on career choice, jointly explaining 49.4% of the variance (R^2 = 0.494). Teacher support and university career service support were the strongest determinants, followed by self-efficacy, motivation, peer support, and attitude.

Keywords: Career Choice Model; University Students; Teacher Support; Self-Efficacy; Shaanxi Province

*Received January 25, 2026; Revised February 25, 2026; Accepted March 16, 2026

Introduction

Over the past few decades, globalization and the spread of digital technologies have changed how labour markets operate and what kinds of skills are in demand. For university students, the move from campus into full-time work is no longer a straightforward step but a period of uncertainty that requires more planning and adjustment than before. In this study, career choice is understood as the process through which individuals weigh their interests, values, abilities and real-world constraints when thinking about different kinds of work within a particular social and economic context (Spokane and Cruza-Guet, 2005). For undergraduates, the decisions made at this stage often have long-term consequences for the types of social roles they take on, their income prospects and their broader sense of life satisfaction.

In recent years, the employment environment for Chinese university graduates has become more challenging. The number of institutions and graduates continues to grow, while the economy's capacity to absorb new entrants into suitable positions has not kept pace. Slower post-pandemic growth, business closures and weakened demand have intensified competition for quality jobs and increased structural unemployment, including "high education, low match" employment and low perceived returns to higher education. These pressures tend to be more pronounced in the less developed western part of the country. Shaanxi Province, although a major higher education centre in Northwest China with numerous universities and vocational institutions, still records lower employment and entrepreneurship outcomes for graduates than many coastal provinces.

At the same time, shortcomings in career education and guidance mean that many students must navigate this turbulent labour market with incomplete information and uneven institutional support. Existing studies emphasise the role of psychological and contextual factors—such as attitudes, self-efficacy, motivation, teacher support, career services and peer influence—in career decision-making (Robertson, 2014), but most focus on developed countries or China's eastern cities. Against this background, the study focuses on university students in Shaanxi Province and builds a model of factors that shape their career choices. The model brings together students' internal psychological characteristics and the support they receive from teachers, universities and peers, with the aim of offering evidence that can inform career guidance practice and related policy.

Objectives of the Research

1. To develop a multidimensional model of factors influencing career choice among public university students in Shaanxi Province.

2. To validate the measurement scales for the study variables using EFA and CFA.

3. To test the effects of the six predictors on career choice and assess the model's explained variance.

Research Methodology

The 1st Step: Conceptual and Documentary Grounding

This study began with a documentary study to ground construct selection and operational definitions in established career decision theories and empirical models. Career decision-making was treated as a developmental process moving from exploration to commitment, in which confidence and information-related difficulties shape decisional status (Taylor and Betz, 1983; Gati et al., 2012). Social Cognitive Career Theory provided the core logic for linking self-efficacy and related beliefs to career goals and choices, while allowing contextual supports to be modeled as enabling conditions (Lent et al., 1994). Prior cross-cultural evidence supported using this structure with university populations, while acknowledging that the strength of contextual effects may vary by setting (Hui et al., 2013). Recent synthesis work further justified treating exploration and self-efficacy as closely connected outcomes in student samples and informed the inclusion of peer-related support (Kleine et al., 2021). In parallel, the Theory of Planned Behavior guided the inclusion of attitude and control-related constructs as predictors of intention-linked career behavior (Ajzen, 1991). Evidence from employment and intention studies supported using attitudinal and control pathways in career-related decision contexts (Ghose, 2005; Su et al., 2021), and the frequent empirical alignment between perceived behavioral control and self-efficacy justified treating self-efficacy as a central capability belief in the integrated model (Hassan and Bakri, 2016). Finally, studies on social and institutional supports motivated the inclusion of teacher support, university career services, and peer support as contextual determinants that can strengthen motivation, confidence, and career-related engagement (Hamre and Pianta, 2001; Chan, 2018).

The 2nd Step: Research Design and Population

A quantitative, cross-sectional survey design was adopted to develop and test a multidimensional model of career choice among university students in Shaanxi Province, China. The research population consisted of third- and fourth-year undergraduates in public universities, selected because they are close to graduation and therefore actively confronting career decision-making tasks and constraints.

The 3rd Step: Variables, Measures, and Instrument Development

Based on the documentary grounding above, seven latent constructs were specified: teacher support, university career service support, attitude toward career choice, self-efficacy, motivation, peer support, and career choice outcomes. Each construct was operationalized using multi-item Likert-type scales that capture students' perceived supports, psychological resources, and decision status. The scale pool and item wording were refined to align with prior theory: self-efficacy items reflected confidence in performing career-related tasks, attitude items reflected evaluative orientation toward career choice behavior, and support measures reflected interpersonal and institutional resources that shape motivation and

capability beliefs. Peer-related items were retained to reflect evidence that peers contribute to exploration and decision confidence in university samples.

The 4th Step: Validity Checks and Pilot Procedures

To strengthen content validity, five experts (associate professor level or above) from universities and industry evaluated item relevance using the Index of Item–Objective Congruence (IOC). Items were revised for clarity and alignment with the intended constructs, ensuring that the instrument reflected both SCT/TPB logic and the specific support context of universities. A pilot test with 70 students was then conducted to assess item clarity, completion time, and preliminary reliability, and final wording adjustments were made before the main survey.

The 5th Step: Sampling and Data Collection

A stratified random sampling strategy was used. First, three representative cities in Shaanxi Province were selected. Second, five public universities of different types within these cities were chosen. Third, classes within the target academic years were randomly sampled until quotas were met. Data were collected online via the Wenjuanxing platform. A total of 430 questionnaires were returned; after screening for completeness and response quality, 400 valid responses were retained for analysis.

The 6th Step: Data Analysis Strategy

Data analysis was conducted using SPSS and AMOS. Descriptive statistics were used to profile respondents and summarize construct levels. Reliability was assessed using Cronbach's alpha, and exploratory factor analysis tested factorability using KMO and Bartlett's test. Confirmatory factor analysis evaluated the measurement model using standard fit indices. Pearson correlation analysis examined bivariate associations among constructs. Finally, multiple regression tested the proposed model by estimating the unique effects of teacher support, university career service support, attitude, self-efficacy, motivation, and peer support on career choice outcomes.

Research Results

The 1st objective is to develop a multidimensional model of factors influencing career choice among public university students in Shaanxi Province. From the research result, it was found that:

A total of 430 questionnaires were distributed to students from five public universities in Shaanxi Province. After screening for completeness and response quality, 400 valid responses were retained, yielding an effective response rate of 93%. Table 1 summarises the main demographic characteristics of the students who completed the survey.

Overall, female students made up a modest majority of the sample (55.75%), while male students accounted for 44.25%. Fourth-year students accounted for 55.0% of the sample, while third-year students comprised 45.0%, consistent with the focus on students

approaching graduation. In terms of academic majors, 33.50% were enrolled in engineering, 28.00% in humanities, and 25.25% in economics/management, with the remainder drawn from other disciplines.

With respect to place of origin, 40.75% of respondents were from the provincial capital, 34.00% from prefecture-level cities, and the rest from smaller counties and towns. Only 39.75% reported having a clear career plan, whereas 60.25% indicated that their plans were still vague or unsettled. In other words, even at the later stages of their degree, many students remain in an exploratory or undecided phase, highlighting the need to understand which factors can help them move toward more informed and realistic career choices.

Table 1: Demographic characteristics of respondents

Variable	Category	Frequency (n)	Percentage (%)
Gender	Male	177	44.25
	Female	223	55.75
Year	Third	180	45.00
	Fourth	220	55.00
Major	Engineering	134	33.50
	Humanities	112	28.00
	Economics/Management	101	25.25
Residence	Provincial Capital	163	40.75
	Prefecture City	136	34.00
	County/Town	61	15.25
Career Planning	Yes	159	39.75
	No	241	60.25

Descriptive statistics for the seven latent constructs are reported in Table 2. All variables were measured on a five-point Likert scale (1 = strongly disagree, 5 = strongly agree). Mean values for the six predictors—teacher support, university career service support, attitude, self-efficacy, motivation and peer support—fell between 3.65 and 3.72, indicating moderately high levels of perceived support and internal resources. The mean for career choice was 3.61 (SD = 0.99), suggesting that students, on average, reported a moderately positive but not yet fully crystallised career decision status.

For all independent variables, the standard deviations were below 0.71, suggesting that students' ratings did not fluctuate widely and were clustered fairly closely around the mean. Taken together, the descriptive profile points to a configuration of relatively strong perceived support and moderate internal motivation, alongside only partially clarified career choices.

Table 2: Descriptive statistics of constructs

Construct	Mean (M)	SD	Min	Max
Teacher Support	3.721	0.657	1.75	5.00
University Career Service Support	3.706	0.688	1.60	5.00
Attitude	3.653	0.695	1.40	5.00
Self-Efficacy	3.671	0.703	1.60	5.00
Motivation	3.688	0.693	1.75	5.00
Peer Support	3.662	0.702	1.60	5.00
Career Choice (DV)	3.614	0.989	1.00	5.00

The 2nd objective is to validate the measurement scales for the study variables using EFA and CFA. From the research results, it was found that:

Internal consistency reliability was first assessed using Cronbach's alpha and corrected item–total correlations (CITC). As shown in Table 3, all constructs achieved alpha coefficients above 0.76, ranging from 0.763 (Teacher Support) to 0.884 (Career Choice). All corrected item–total correlations exceeded 0.55, and deleting any single item failed to raise the Cronbach's alpha for its dimension. Taken together, this pattern points to solid internal consistency and supports the continued use of these scales in subsequent analyses.

Table 3: Reliability statistics

Construct	Number of items	Cronbach's α	CITC range
Teacher Support	12	0.763	0.56–0.72
University Career Service Support	12	0.812	0.60–0.78
Attitude	6	0.805	0.58–0.70
Self-Efficacy	9	0.841	0.63–0.76
Motivation	8	0.856	0.59–0.79
Peer Support	7	0.802	0.57–0.75
Career Choice	8	0.884	0.64–0.81

Construct validity was examined using exploratory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA). For EFA, Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) values ranged from 0.773 to 0.882, and Bartlett's tests of sphericity were all significant at $p < 0.001$ (Table 4), indicating that the data were suitable for factor analysis. The number of factors extracted for each construct matched the theoretical design, and the cumulative variance explained exceeded 65% in all cases. In addition, Harman's single-factor test showed that the first factor accounted for only 27.9% of the total variance, suggesting that common method bias is not a major concern.

Table 4: EFA and common method bias results

Construct	KMO	Bartlett's Test (p)	Factors extracted	Cumulative variance (%)
Teacher Support	0.797	< 0.001	4	67.2
University Career Service Support	0.816	< 0.001	4	66.8
Attitude	0.773	< 0.001	2	68.3
Self-Efficacy	0.805	< 0.001	3	69.5
Motivation	0.822	< 0.001	2	70.1
Peer Support	0.787	< 0.001	3	65.4
Career Choice	0.882	< 0.001	3	72.5

A CFA of the full measurement model was conducted using AMOS 26.0. The fit indices indicated an excellent model fit (Table 5): CMIN/DF = 1.128, IFI = 0.983, TLI = 0.980, CFI = 0.983, GFI = 0.881 and RMSEA = 0.018. All values met or exceeded conventional cut-off criteria (CMIN/DF < 3.0, IFI/TLI/CFI > 0.90, GFI > 0.85, RMSEA < 0.08), demonstrating that the hypothesised factor structure adequately captured the relationships among observed items.

Table 5: Model fit indices for CFA

Index	Value	Threshold	Evaluation
CMIN/DF	1.128	< 3.00	Excellent
IFI	0.983	> 0.90	Excellent
TLI	0.980	> 0.90	Excellent
CFI	0.983	> 0.90	Excellent
GFI	0.881	> 0.85	Acceptable
RMSEA	0.018	< 0.08	Excellent

Convergent validity was assessed using average variance extracted (AVE), composite reliability (CR) and standardised factor loadings. As Table 6 shows, AVE values for all constructs were above 0.50, and CR values exceeded 0.80, indicating that each set of indicators shared sufficient common variance. Standardised factor loadings ranged from 0.68 to 0.88 and were all statistically significant ($p < 0.001$). Overall, the combination of AVE, composite reliability and factor loadings offers clear support for the convergent validity of the measurement model.

Table 6: Convergent validity results

Construct	AVE	CR	Factor loading range
Teacher Support	0.601	0.836	0.70–0.86
University Career Service Support	0.618	0.829	0.71–0.85
Attitude	0.584	0.812	0.68–0.81
Self-Efficacy	0.626	0.844	0.72–0.87
Motivation	0.635	0.850	0.73–0.88
Peer Support	0.605	0.821	0.69–0.84
Career Choice	0.608	0.886	0.71–0.88

Overall, the measurement model demonstrates satisfactory reliability, clear factor structures and strong convergent validity, providing a solid basis for examining the structural relationships among the constructs in the proposed career choice model.

The 3rd objective is to test the effects of the six predictors on career choice and assess the model's explained variance. From the research results, it was found that:

Pearson correlation analysis was conducted to explore the relationships among the seven constructs. As shown in Table 7, all independent variables were significantly and positively correlated with career choice at the 0.01 level. The correlations with career choice ranged from 0.536 for Attitude to 0.596 for University Career Service Support, which can be interpreted as moderate associations in size.

Teacher support (r = 0.545), self-efficacy (r = 0.564), motivation (r = 0.552) and peer support (r = 0.537) were also moderately correlated with career choice. In addition, the predictors were intercorrelated (r = 0.47–0.59), which is expected given that they all represent aspects of students' support environment and psychological resources. However, the correlations were not so high as to suggest redundancy among constructs.

Table 7: Correlation matrix

Variable	1	2	3	4	5	6	7
Teacher Support	1						
University Career Service Support	0.521**	1					
Attitude	0.472**	0.496**	1				
Self-Efficacy	0.533**	0.514**	0.562**	1			
Motivation	0.538**	0.523**	0.501**	0.589**	1		
Peer Support	0.482**	0.475**	0.468**	0.527**	0.549**	1	
Career Choice	0.545**	0.596**	0.536**	0.564**	0.552**	0.537**	1

Note: ** $p < 0.01$.

To test the proposed career choice model, a multiple linear regression analysis was performed with career choice as the dependent variable and the six constructs as predictors. The regression model reached statistical significance ($F = 63.840$, $p < 0.001$). Together, the six predictors accounted for 49.4% of the variance in career choice ($R^2 = 0.494$; adjusted $R^2 = 0.486$), which is a relatively high level of explained variance for a behavioural outcome in an educational context.

As shown in Table 8, all six predictors had significant positive effects on career choice ($p < 0.05$). Looking at the standardised coefficients, teacher support ($\beta = 0.176$, $p = 0.001$) and university career service support ($\beta = 0.175$, $p = 0.001$) emerged as the two strongest predictors, pointing to the importance of both classroom-level and institutional support. Self-efficacy ($\beta = 0.141$, $p = 0.010$) and motivation ($\beta = 0.131$, $p = 0.016$) also showed significant positive effects, indicating that students' confidence in their abilities and the value they attach to future work play a meaningful role in shaping their career choices. Peer support ($\beta = 0.128$, $p = 0.013$) and attitude ($\beta = 0.105$, $p = 0.036$) had somewhat smaller but still meaningful effects, suggesting that peers and evaluative orientations towards career behaviour add further variance beyond formal supports.

Variance inflation factor (VIF) values for all predictors were below 2.31, well within acceptable limits and indicating no serious multicollinearity problem.

Table 8: Multiple regression analysis predicting career choice

Predictor	B	SE	Beta	t	Sig.	VIF
Teacher Support	0.265	0.078	0.176	3.385	0.001	2.098
University Career Service Support	0.252	0.078	0.175	3.220	0.001	2.298
Attitude	0.126	0.060	0.105	2.106	0.036	1.932
Self-Efficacy	0.182	0.070	0.141	2.589	0.010	2.307
Motivation	0.147	0.061	0.131	2.414	0.016	2.279
Peer Support	0.167	0.067	0.128	2.484	0.013	2.077

In summary, the validated model shows that external supports (teacher and university career services) and internal psychological factors (self-efficacy, motivation, attitude and peer support) jointly and significantly shape university students' career choices. The model explains nearly half of the variance in career choice, providing a robust empirical framework for understanding and improving career guidance and support systems in public universities in Shaanxi Province.

The New Body of Knowledge

The new body of knowledge presented in this study is a validated multidimensional career choice model that integrates institutional supports and psychological resources into a single explanatory framework. By synthesizing Social Cognitive Career Theory and the Theory of Planned Behavior with empirical evidence from Shaanxi Province, the model clarifies how teacher support and university career services function as core structural conditions, while self-efficacy, motivation, attitude, and peer support operate as internal and social mechanisms shaping career decisions. The model offers a practical guideline for universities to design coordinated teaching, guidance, and peer-based interventions, thereby improving students' career clarity, employability, and transition from study to work.

Table 9: Synthesis of the New Body of Knowledge

Dimension	Key Elements	Role in the Model	Practical Implication
Institutional Support	Teacher support; Career service support	Core external drivers	Embed career guidance in teaching and services
Psychological Resources	Self-efficacy; Motivation; Attitude	Internal decision mechanisms	Build confidence and career readiness
Social Support	Peer support	Social reinforcement	Use peer sharing and mentoring
Outcome	Career choice clarity	Decision result	Reduce uncertainty and mismatch

Discussion of Research Results

From the research result of the 1st objective, it was found that the multidimensional career choice model was empirically supported, and that teacher support and university career service support played the most influential roles in shaping students' career choice outcomes. This is because career decision-making among university students is strongly conditioned by environmental supports that provide information, guidance, and confidence for the transition from study to work, which is consistent with the concept, theory, and research work of Social Cognitive Career Theory emphasizing the joint influence of contextual supports and individual beliefs (Lent et al., 1994).

From the research result of the 2nd objective, it was found that the measurement scales for all latent variables demonstrated satisfactory reliability, clear factor structures, and strong construct validity. This is because the scales were developed on the basis of well-established career decision constructs and task-specific self-efficacy concepts, which have been shown to produce stable and interpretable measurement structures across student

populations, consistent with the concept, theory, and research work of career decision-making self-efficacy (Taylor and Betz, 1983).

From the research result of the 3rd objective, it was found that all six predictors were significantly related to career choice, while many students still reported unclear career plans despite moderate levels of perceived support and psychological resources. This is because career intentions and decisions are often constrained by uncertainty and structural labor market conditions, especially in less developed regions, which is consistent with the concept, theory, and research work on job-search intention and behavior under employment pressure (Ghose, 2005).

This study developed and tested a multidimensional model of career choice among public university students in Shaanxi Province, China. Using survey data from 400 third- and fourth-year undergraduates, the study confirmed that career choice is shaped by a combination of institutional supports and psychological resources rather than by any single factor. The validated results showed that teacher support and university career service support were the strongest influences on students' career choice outcomes, while self-efficacy, motivation, peer support, and attitude also contributed significant positive effects. The model explained nearly half of the variance in career choice, indicating strong explanatory power for an educational and behavioral outcome. Overall, the findings suggest that improving students' career decision quality requires coordinated action within universities, including integrating career development into teaching, strengthening the reach and effectiveness of career services, and designing practical activities that build students' confidence, motivation, and peer-based support so that career choices become clearer and more actionable as graduation approaches.

Suggestions

From the results of the research, the researcher has the following suggestions:

1. The suggestions from the research

From the 1st objective, it was found that teacher support and university career service support were the strongest factors influencing career choice among university students. Therefore, the related institutes, particularly public universities and higher education administrators, should apply integrated career development strategies by embedding career guidance into regular teaching, strengthening cooperation between academic departments and career service centers, and ensuring that career support is provided continuously throughout students' study period rather than only before graduation.

From the 2nd objective, it was found that the measurement scales used in this study demonstrated good reliability and validity and can effectively capture students' perceived supports and psychological resources related to career choice. Therefore, the related institutes, such as university career centers and educational quality assurance units, should

apply these validated instruments as diagnostic tools to assess students' career readiness, identify gaps in support provision, and monitor the effectiveness of career education and guidance programs.

From the 3rd objective, it was found that self-efficacy, motivation, attitude, and peer support significantly influenced career choice, while many students still lacked clear career plans. Therefore, the related institutes should apply targeted interventions that focus on building students' confidence and motivation, such as structured career exploration activities, supervised internships with feedback, peer mentoring programs, and small-group career discussions that help students translate vague intentions into concrete career decisions.

2. The suggestions for future research

2.1 Employing longitudinal research designs to examine how changes in institutional support and psychological factors influence career choice and employment outcomes over time.

2.2 Applying the proposed model to different educational contexts, such as private universities, higher vocational colleges, or other regions and countries, to test its generalisability and contextual sensitivity.

2.3 Using advanced analytical approaches, such as structural equation modelling or mixed-method designs, to explore mediating and moderating mechanisms among support variables, psychological resources, and career choice outcomes.

References

Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.

Chan, C. C. (2018). The Relationship among Social Support, Career Self-Efficacy, Career Exploration, and Career Choices of Taiwanese College Athletes. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 22, 105–109.

Gati, I., Gadassi, R., & Mashiah-Cohen, R. (2012). Career Decision-Making Profiles vs. Styles: Convergent and Incremental Validity. *Journal of Vocational Behavior*, 81(1), 2–16.

Ghose, A. K. (2005). *Employment in China: Recent Trends and Future Challenges*. Geneva: Employment Analysis Unit, Employment Strategy Department, International Labour Office.

Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2001). Early Teacher–Child Relationships and the Trajectory of Children's School Outcomes through Eighth Grade. *Child Development*, 72(2), 625–638.

Hassan, R. A., & Bakri, M. Z. (2016). Self-Efficacy and Self-Independence in Promoting Self-Employment Intention among University Students. *Journal of Research in Business, Economics and Management*, 6(2), 888–893.

Hui, K., Lent, R. W., & Miller, M. J. (2013). Social Cognitive and Cultural Orientation Predictors of Well-Being in Asian American College Students. *Journal of Career Assessment*, 21(4), 587–598.

Kavanagh, S., & Metz, M. (2020). Practicing Responsiveness: Using Approximations of Teaching to Develop Teachers' Responsiveness to Students' Ideas. *Journal of Teacher Education*, 71(1), 94–107.

Kleine, A. K., Schmitt, A., & Wisse, B. (2021). Students' Career Exploration: A Meta-Analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 131, 103645.

Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79–122.

Robertson, P. J. (2014). Health Inequality and Careers. *British Journal of Guidance & Counselling*, 42(3), 338–351.

Spokane, A. R., & Cruza-Guet, M. C. (2005). Holland's Theory of Vocational Personalities in Work Environments. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work* (pp. 24–41). New Jersey, USA: John Wiley & Sons, Inc.

Su, Y. et al. (2021). Factors Influencing Entrepreneurial Intention of University Students in China: Integrating the Perceived University Support and Theory of Planned Behavior. *Sustainability*, 13(8), 4519.

Taylor, K. M., & Betz, N. E. (1983). Applications of Self-Efficacy Theory to the Understanding and Treatment of Career Indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 22(1), 63–81.

From Awareness to Engagement: A Comparative Study of Public Relations Communication for Deaf Communities in China and Thailand*

[1]Yifan Liang and [2]Kullatip Satararuji
National Institute of Development Administration, Thailand.
[2]Corresponding Author's Email: kullatip@gmail.com

Abstract

This study examines how public relations (PR) communication supports Deaf and hard-of-hearing inclusion in China and Thailand, focusing on the pathway from awareness to participation and empowerment. Given a deliberate design imbalance, the study combines primary focus-group evidence from China with a desk-based review of publicly available Thai communication materials; therefore, the Thailand-side findings are used to interpret communication ecology and institutional/community messaging practices rather than Deaf lived experience. Specifically, it aims: 1) to study how PR campaigns, policies, and media practices shape public views of Deaf inclusion, with focus on narrative framing, representation, and accessibility features; 2) to compare institutional and community-based communication models in China and Thailand, with focus on how government agencies, NGOs, schools, and Deaf-led organizations work together or act differently when promoting media accessibility and participation; 3) to develop an easy-to-apply framework for inclusive PR in Asia that links cultural-linguistic foundations with assistive technology and institutional-community communication levels; and 4) to investigate how different national and community communication systems help turn visibility into meaningful involvement and agency among Deaf communities. Using a qualitative cross-national design, the study draws on three focus groups with Deaf community members in China and a review of publicly available Thai communication materials, supported by related academic and news sources. Data were organized through descriptive thematic comparison to identify shared and divergent patterns in policy communication, media accessibility, technology use, and sign-language-based cultural participation. A concise comparative framework was then developed and applied to interpret how institutional and community actors shape inclusive communication ecosystems across both contexts.

The research results were found as follows: 1) PR narratives and accessibility features shape public understanding of Deaf inclusion by linking representation with participation and cultural recognition. 2) China and Thailand show different multi-actor models: China emphasizes policy-led institutional coordination and scaled accessibility technologies, while

*Received December 8, 2025; Revised January 12, 2026; Accepted January 25, 2026

Thailand emphasizes community-led, sign-language-centered cultural communication. 3) The proposed inclusive PR framework—connecting institutional PR, media access, and cultural participation—offers a practical lens for cross-national comparison in Asia. 4) Sustainable empowerment is strongest when structural accessibility and cultural-linguistic support develop together, enabling co-creation and Deaf agency beyond awareness.

Keywords: Public Relations; Inclusive Communication; Sign Language; Media Accessibility; Deaf Communities

Introduction

In the era of digital transformation, media accessibility and inclusive communication have become essential to social sustainability. Globally, more than 1.5 billion people experience some level of hearing loss, and a substantial proportion require rehabilitation or ongoing communication support. Yet for deaf and hard-of-hearing communities, persistent communication barriers still limit equitable participation in education, employment, and public life, showing that accessibility remains not only a technical issue but also a social inclusion challenge (Gonzalez et al., 2025).

In this context, assistive technology, captioning services, and platform-based accessibility functions have expanded rapidly. PR has become part of this shift because it shapes public images of Deaf communities and influences how inclusion is understood. Across Asia, inclusion is pushed by the state, the market, and grassroots networks, but countries are not following one shared script. China shows a strong policy-and-tech route, where government bodies and major companies often scale barrier-free communication through innovation and coordinated messaging. Thailand shows a more culture-driven route, where Deaf associations, foundations, universities, and NGOs rely on sign-language media, social platforms, and cultural events to build visibility and strengthen community voice (Sriwisathiyakun and Dhamanitayakul, 2024). Overall, this supports the view that inclusive PR can reshape public understanding and reduce stigma when technical access and cultural recognition reinforce each other. In this study, “technical access” refers to concrete provisions such as the availability and quality of captions/sign-language interpretation (e.g., accuracy), affordability, and institutional provision, while “cultural recognition” refers to observable signals such as locally appropriate sign-language presence, representation quality, and Deaf-led or co-produced communication.

Even so, research in this field often feels fragmented. Technology, policy, and Deaf cultural media are frequently discussed on their own, and we still see relatively few cross-national studies that connect institutional PR, media access, and sign-language cultural participation. Thailand provides evidence that ICT-supported learning and sign-language resources can help strengthen participation and agency (Atanan et al., 2017). In parallel,

platform-oriented studies report that captioning and multilingual accessibility options can raise engagement while supporting fairer communication access (Li et al., 2021). Therefore, this study compares China and Thailand to clarify how multi-actor communication systems are organized, why their inclusion pathways diverge, and how a concise comparative framework can inform more culturally grounded and practically scalable models of inclusive PR communication across Asian contexts.

Objectives of the Research

1. To study how public relations campaigns, policies, and media practices shape public views of deaf inclusion, with focus on narrative framing, representation, and accessibility features.

2. To compare institutional and community-based communication models in China and Thailand, with focus on how government agencies, NGOs, schools, and Deaf-led organizations work together or act differently when promoting media accessibility and participation.

3. To develop an easy-to-apply framework for inclusive PR in Asia that links cultural-linguistic foundations with assistive technology and institutional-community communication levels.

4. To investigate how different national and community communication systems help turn visibility into meaningful involvement and agency among Deaf communities.

Research Methodology

The 1st Step: Literature Review

This study examined core theories and relevant literature on communication, accessibility, and Deaf participation in China and Thailand. It draws on three related theoretical traditions to examine how PR communication supports accessibility and inclusive participation.

Media Systems Theory helps explain why media systems differ across countries by linking them to political, economic, and cultural conditions. This theory helps show why China and Thailand use different communication approaches and how institutions manage control, participation, and representation (Hallin and Mancini, 2011).

Normative Media Theory describes the ethical duties of media to serve the public, support fairness, and ensure representation. For disability communication, this theory helps evaluate if PR and media practices meet standards of inclusion, diversity, and equity (McQuail and Deuze, 2020).

Organizational Communication Theory examines how institutions build interaction networks, manage relationships with stakeholders, and support dialogue. This lens helps explain how governments, NGOs, Deaf organizations, and schools work together to build an inclusive communication system (Heath and Johansen, 2018).

This combined theoretical base supports the study's Inclusive Communication Ecosystem Model, which shows PR as the connecting element that links policy, media, technology, and culture to promote accessibility.

The 2nd Step: Focus group discussion

This study is an asymmetric comparative qualitative study. Because the author is Deaf and uses Chinese Sign Language, direct focus-group discussions were feasible in China, but not in Thailand due to the lack of Thai Sign Language capacity. Focus groups involving 16 people (3 groups) were conducted. Due to the inability to have direct conversations with the deaf community in Thailand using Thai sign language, data collection was carried out through other means. Accordingly, cross-national claims are bounded: Thailand-side evidence is used to characterize communication ecology and institutional/community messaging practices rather than Deaf lived experience. Triangulation across focus-group themes, publicly available Thai materials, and related academic/news sources was used to mitigate bias. As shown in Table 1, the interview information was anonymized. The sample is skewed toward younger, educated, and "high-skilled" participants, which may over-emphasize technology-oriented experiences; therefore, findings are presented as indicative patterns rather than representative distributions. Ethical procedures included informed consent, voluntary participation, confidentiality, and the right to withdraw. During the analysis process, data integration was carried out using NVivo. Coding followed an iterative thematic procedure (initial coding-focused categories-cross-group themes). Although single-coder, coding memos and an audit trail were maintained, and quoted materials were meaning-checked during translation from signed communication into written Chinese/English to reduce interpretation drift.

Table 1: Anonymous Record Form of Focus Group Respondents

Serial number	Age range	Identity category	Focus of attention
FG1-A	26-30	High-skilled talent	Promotion of innovative equipment
FG1-B	26-30	High-skilled talent	Obstacles and Misunderstandings
FG1-C	26-30	High-skilled talent	Improvement of communication efficiency
FG1-D	20-25	High-skilled talent	Scientific and technological innovation
FG1-E	26-30	High-skilled talent	Resource sharing
FG2-A	20-25	Highly educated talents	Technology for the Disabled
FG2-B	25-30	Highly educated talents	Barrier-free construction
FG2-C	31-35	Highly educated talents	Equality of rights
FG2-D	25-30	Highly educated talents	Media publicity

Serial number	Age range	Identity category	Focus of attention
FG2-E	20-25	Highly educated talents	Technology promotion
FG3-A	25-30	Youth organizer	Social responsibility and communication bridge
FG3-B	25-30	Youth volunteer	Convenience of life and economic compensation
FG3-C	31-35	Youth organizer	Word-of-mouth promotion and public relations
FG3-D	31-35	Youth organizer	Barrier-free social collaboration
FG3-E	25-30	Youth volunteer	Confidence and family Support for the hard of hearing
FG3-F	25-30	Youth volunteer	Medical insurance centralized procurement and media marketing

The 3rd Step: Data collection

This study employed the following methods for data collection.

1. Content analysis, which included media content such as official promotional activities and online public videos from China Central Television, news channels, Thai Public Broadcasting Service, Bangkok Post, etc., as well as reports and press releases from government agencies, non-governmental organizations, and companies. The unit of analysis was each distinct communication item (e.g., one video segment, one post/page, or one press-release/campaign item). Materials were selected using transparent inclusion rules (items explicitly addressing Deaf inclusion, sign language, captioning/accessibility, or disability-related communication) within a defined time window, and coded with a shared scheme across countries (accessibility features, representation/framing, and actor roles/partnerships) to support comparability.

2. Case studies, including Silent Coffee in China; China Tencent Accessibility Innovation Laboratory; China's World Deaf Day activities; Thai Deaf Coffee House; Thailand's National Deaf Day and International Deaf Week; Thai Full-Screen Sign Language Channel, etc. Case selection followed a maximum-variation rationale across institutional, corporate, and community-led settings; cases are treated as illustrative communication configurations rather than as representative of nationwide accessibility conditions, reducing cherry-picking risk.

Research Results

The 1st objective is to clarify how accessibility narratives and representational strategies in PR shape public understanding of Deaf inclusion, it was found that:

Media accessibility is defined as the degree to which media environments offer fair access through captioning, sign-language interpretation, haptic feedback, and visual interfaces (Peacock, 2019). Accessibility also includes cognitive, linguistic, and cultural aspects, so representation becomes important for shaping public views of Deaf inclusion. Strong, active

portrayals of Deaf individuals can reduce stereotypes and support everyday normalization. In contrast, weak or scarce representation often reinforces marginalization.

Digital platforms are creating new opportunities for Deaf-led media production. This development supports the idea of “Deaf digital empowerment,” driven in part by auto-captioning, multimodal design, and AI translation tools. However, issues of accuracy, algorithmic bias, and the dominance of spoken-language standards remain persistent challenges. From the perspective of cultural citizenship, inclusive media help Deaf individuals secure civic presence by connecting representation with identity formation and social participation. These ideas together suggest that PR and media practices play an active role in shaping public understandings of Deaf inclusion (Couldry, 2006).

FG1-A states that even though technology advertisements are not made specifically for the deaf, the functions shown still attract deaf users: "During the advertisement of the smart glasses launched by Meizu, it was not clearly said that it was for the hard of hearing, but the functions like Chinese and English transcription, meeting records, and map navigation are very useful to us."

FG2-D explains that the media has increased social attention and cultural representation: "Many deaf people now create their own media, and there are celebrities and movies that talk about it. Able-bodied people can see our lives, which helps break stereotypes."

FG3-F says that medical reports have changed the expectations of the deaf for future technology: "A friend shared news about a new gene-restoration surgery for deafness in Shanghai. It made me feel excited. It gives a new sense of hope."

FG3-C points out the problems in policy promotion: "Policy announcements often come only in written form, and there are no sign language videos. It is hard for the hard of hearing to get complete information."

The interviewer’s notes show how media stories build trust in technology, how self-media increases visibility and representation for the deaf community, how poor communication formats limit access to policies, and how public relations activities help increase cultural understanding and reduce prejudice.

From the research result, China builds Deaf inclusion mainly through a policy-driven and technology-focused story. Accessibility is placed inside national modernization plans. PR campaigns such as Barrier-Free China help increase visibility through centralized media. Technological projects, including AI captions, sign-language avatars, and digital interpreters used during the 2022 Winter Olympics, show a state-led social and technical approach.

Thailand builds inclusion mainly through community-driven and cultural-linguistic stories. PR and media practices focus on storytelling, identity, and sign language culture. The Malai sign-language avatar shows a form of representation based on local culture. Because Thailand-side evidence in this study is materials-based (rather than participant-derived), this

characterization refers to institutional/community messaging patterns and communication ecology, not Thai Deaf lived experience.

The 2nd objective is to identify how multi-actor communication networks operate differently across national contexts, it was found that:

Asian communication systems differ widely because of political structures, institutional frameworks, and cultural norms. China uses a state-led media model in which communication follows national development goals and public-service tasks. Government bodies, technology companies, and public institutions work to promote accessibility through AI captioning, machine translation, and assistive devices (Cui et al., 2019). PR campaigns highlight modernization, technological progress, and the national goal of "barrier-free development."

Thailand adopts a hybrid, participatory approach in which community media, civil society, and cultural diversity all play an active role. In practice, Deaf associations, the Deaf Foundation, universities, and various NGOs collaborate to produce sign-language media, organize cultural activities, and advocate for linguistic rights. What stands out is Thailand's tendency to treat sign language not merely as a communication aid but as a cultural expression in its own right, reflecting an anthropological perspective on Deaf identity and community.

FG1-C points out structural problems: "Hardware is too expensive. Sign language recognition devices cost around 50,000 yuan, which makes it impossible for small schools to use them. Policy subsidies are also not enough."

"Many institutions see technology promotion as the job of the technical department. There is no cooperation between educators, deaf students, and engineers."

FG1-B pointed out a practical barrier: "Teachers need to buy real-time captioning software by themselves and renew the subscription every month."

FG2-B highlights the lack of accessibility support in regular schools: "Regular schools almost have no captioning equipment or sign language translators, and deaf students often cannot follow the classes."

FG3-A describes a community-based learning network: "In the sign language club, able-bodied people learn sign language through translation software. We can also make friends and help each other."

FG3-E and FG3-G explain the role of online communities: "Platforms like Zhihu and Douban let us exchange experiences and share which technologies are more suitable for the deaf community."

The interview revealed significant differences in the technical promotion approaches, resource allocation, and communication models between the institutions and the schools.

As shown in Table 2, this study does not attempt to cover all higher education institutions for the deaf in China and Thailand. Instead, following the principles of theoretical representativeness and communication-mode differentiation, six universities were selected as

illustrative cases. They are not meant to fully represent either system; instead, they are used as examples that help show differences in language policy, technology use, institutional support, and cultural priorities. Beyond these cases, many other institutions also play important roles through accessibility programs, teacher training, assistive technology development, and inclusive education, all of which shape the wider communication ecosystem.

Table 2: A comparison of some universities related to deaf people in China and Thailand

Country	University and Establishment time	Educational positioning	Main features	Dissemination mode
China	Technical College for the Deaf, Tianjin University of Technology. 1991 (admissions); 1997 (formal naming)	It is the first higher engineering special education college in China and the fourth in the world to recruit deaf people nationwide	Research and development of sign language recognition technology; Intelligent multi-functional classroom; Inclusive education	Tech-mediated
	Special Education College Changchun University 1987	The first higher special education college in China and also the first in Asia	Comprehensive disciplines; Sign language teacher/translation base; Equal emphasis on rehabilitation and education	Language-Culture
	Special Education College of Beijing Union University 2000	China's first comprehensive special education college that integrates the disabled and the able-bodied	Language and Character Promotion base; Special Education Resource Center; Campus barrier-free system	Organizational-Policy Communication

Country	University and Establishment time	Educational positioning	Main features	Dissemination mode
Thailand	Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University Ratchasuda Institute 1992	Established in accordance with the generous mercy of HRH Princess Maha Chakri Sirindorn, daughter of HM the King of Thailand	Multi-camera mode sign language class; Training for deaf sign language teachers; Deaf culture orientation	Deaf Cultural Communication
	Graduated School of Srinakharinwirot University (Graduate Diploma Program in Special Education and Care) Founded in 1974; project start date unknown	Practice-oriented learning with real-world application in working with and caring for individuals with special needs.	Mature special education; Emphasize integration and multilingual learning; Well-developed teacher training system	Inclusive-Educational Communication
	Disability Support Services of Chiang Mai University Founded in 1965; project start date unknown	The initiative aims to support students with disabilities by creating inclusive living and learning environments that facilitate access to higher education.	Sign language interpretation support; Subtitle/note-taking clerk; Learning support service system	Inclusive Support Communication

China operates through state-led institutional coordination, where government agencies, state media, and technology corporations collaborate to scale nationwide accessibility infrastructures. This model centralizes authority and standardizes accessibility, producing a cohesive but top-down communication ecosystem. Thailand uses regulatory facilitation combined with bottom-up collaboration, where NGOs, universities such as Mahidol University, and Deaf associations co-develop media accessibility initiatives. This creates a decentralized, community-participatory model aligned.

The 3rd objective is to synthesize a concise comparative lens that links policy, media practice, technology, and Deaf cultural participation, it was found that:

Public relations in this study is understood as a critical mechanism for disability inclusion. It increases public awareness of accessibility and communication rights and encourages two-way engagement that allows marginalized groups to inform and influence institutional decisions. From this perspective, inclusive PR must emphasize not only communication with Deaf communities but also communication by Deaf communities, treating Deaf people as active agents rather than passive audiences.

Within the framework of this study, Deafness is approached primarily as a cultural-linguistic identity rather than only a medical condition. Sign language functions as a marker of belonging, shared memory, and community continuity. When signed languages are recognized and meaningfully integrated into media, education, and public communication, Deaf participation and identity affirmation are strengthened. This emphasis on Deaf agency—understood as the capacity to shape communication environments, create cultural content, and advocate for equal rights—aligns with dialogic and co-creative approaches in inclusive PR.

Assistive technologies constitute the technological dimension of the framework developed in this study. Captioning systems, mobile speech-to-text services, AI translation, and smart wearable tools can reduce everyday communication barriers and expand access to digital participation. At the same time, this study recognizes that over-reliance on speech-centered AI may unintentionally sideline sign-language users or reinforce hearing-centered norms if cultural-linguistic needs are not equally prioritized. Sign language is a key marker of belonging and community continuity. When it is meaningfully integrated into media, education, and public communication, Deaf participation, identity, and agency are strengthened, aligning with dialogic and co-creative inclusive PR.

FG2-C points out the deficiencies of public cultural products in sign language: "The sign language translation at the Spring Festival Gala is in international sign language, which is incomprehensible. We hope to use natural sign language." This directly supports the "cultural language adaptation" dimension in the framework.

FG1-E presents a typical multi-level communication ecosystem: "There is a gap between policy standardization and the individualized needs of the deaf. It requires coordination across policy, technology, and society."

FG1-A / FG2-D highlights the role of smart glasses, phone-based translation, and captioning tools in daily interactions: "Smart glasses allow you to communicate more naturally without constantly staring at your phone." "Call assistants can speak on behalf of me and the other party, solving the difficulties in telephone communication."

The respondents constantly emphasize the interweaving of cultural language (sign language), technological innovation, and institutional structure, which provides raw materials for constructing the communication framework.

The comparative findings enabled the construction of a framework linking policy foundations, media practices, educational-employment pathways, and cultural representation. China's plan is socio-technical, and it relies on modernizing institutions and making assistive technologies more widely available to support communication for everyone. Thailand's approach is cultural-linguistic and uses sign language, participatory storytelling, and community-led cultural expression to keep people included. The resulting framework brings together different levels of elements, including technology, cultural identity, institutional structure, and community agency. This shows that PR communication in Asia needs to be both

easy to reach and culturally and linguistically appropriate. This creates a two-part model: technological efficiency on one side and identity-based agency on the other. This helps create a simple way to compare different communication ecosystems.

The 4th objective is to examine how PR ecosystems translate awareness into durable participation and empowerment, it was found that:

Empowerment seems most likely when media and institutions stop relying only on one-way messaging and instead build ongoing, shared forms of engagement. From an inclusive PR angle, dialogic and more symmetrical communication creates room for co-creation, allowing Deaf communities to move from being talked about to speaking with and for themselves. Seen this way, advocacy communication is not only a strategy for being seen. It also pushes back against exclusion and opens space for fuller public recognition of marginalized groups.

This study understands Deaf agency as a key driver of empowerment. Agency here means having the capacity to influence communication environments, advocate for equal rights, and produce cultural narratives based on sign-language lived experience. Deaf-led media production, festivals, and digital storytelling demonstrate that active participation can strengthen identity and build a more visible and confident collective presence.

AI captioning and speech recognition can help across education, work, and daily life, but only when they are accurate, affordable, and accessible. More importantly, this study views technology as support, not replacement: it should be designed to match cultural-linguistic needs rather than override sign-language-centered communication. From this comparative perspective, China's stronger technology-driven orientation tends to improve efficiency and scale accessibility, while Thailand's cultural-linguistic orientation more often nurtures community identity, narrative ownership, and participatory confidence. Together, these patterns suggest that progress from awareness to participation and empowerment depends on how well institutions connect technology, culture, and community roles within a single communication ecosystem. Given the cross-sectional qualitative evidence and the materials-based Thailand data, this should be read as a proposed mechanism supported by illustrative examples, rather than a measured transition over time.

The respondents demonstrated a dynamic change from "passively accepting technology" to "actively using it and offering suggestions" in multiple interviews.

FG1-C: "Healthy students use translation software to learn sign language with us. Over time, they can understand us without translation, and communication relies on patience and attention."

FG2-D: "Foreign countries hold world deaf people events. I think that kind of international exchange is particularly attractive to us."

FG1-D: "Technology should evolve from being an 'auxiliary tool' to a natural extension of equal participation in society."

FG2-E pointed to a practical problem with translation apps in real life: "In noisy environments, iFLYTEK's recognition errors are more frequent."

FG3-F explained how a simple medical situation can quickly become stressful when communication breaks down: "When going to the hospital, the doctor wore a mask and couldn't see the patient's mouth movements or understand their words, which made him very anxious."

More broadly, China appears to raise awareness and expand participation through a strong institutional presence, nationwide accessibility technologies, and relatively structured education and employment support (e.g., AI captioning systems, quota-based hiring, and CSR programs). In this model, empowerment grows mainly through large-scale socio-technical inclusion, supported by community-facing complements such as the Silent Cafe. Thailand, by contrast, appears to move from awareness toward empowerment through bottom-up, community-led communication—sign-language media, Deaf-run businesses (such as Thai Deaf Cafe), and cultural events that strengthen identity, expand participation, and give Deaf communities greater ownership of their own stories.

The New Body of Knowledge

As shown in the Figure 1, this study demonstrates that China and Thailand promote inclusive communication among the deaf through two distinct but complementary approaches: China focuses on policy-driven technology to enhance communication efficiency, while Thailand emphasizes cultural co-creation driven by the sign language community. Although they focus on different aspects, both advance along the common arc from awareness to participation and empowerment.

The inclusive ecological communication system model in this paper brings these dynamics together. This shows that accessibility works best when it is not only efficient, but also caring and collaborative. When that happens, inclusive communication becomes a dynamic system where deaf people are no longer just receiving messages—they are creating them too. This shift increases visibility, participation, and cultural belonging.

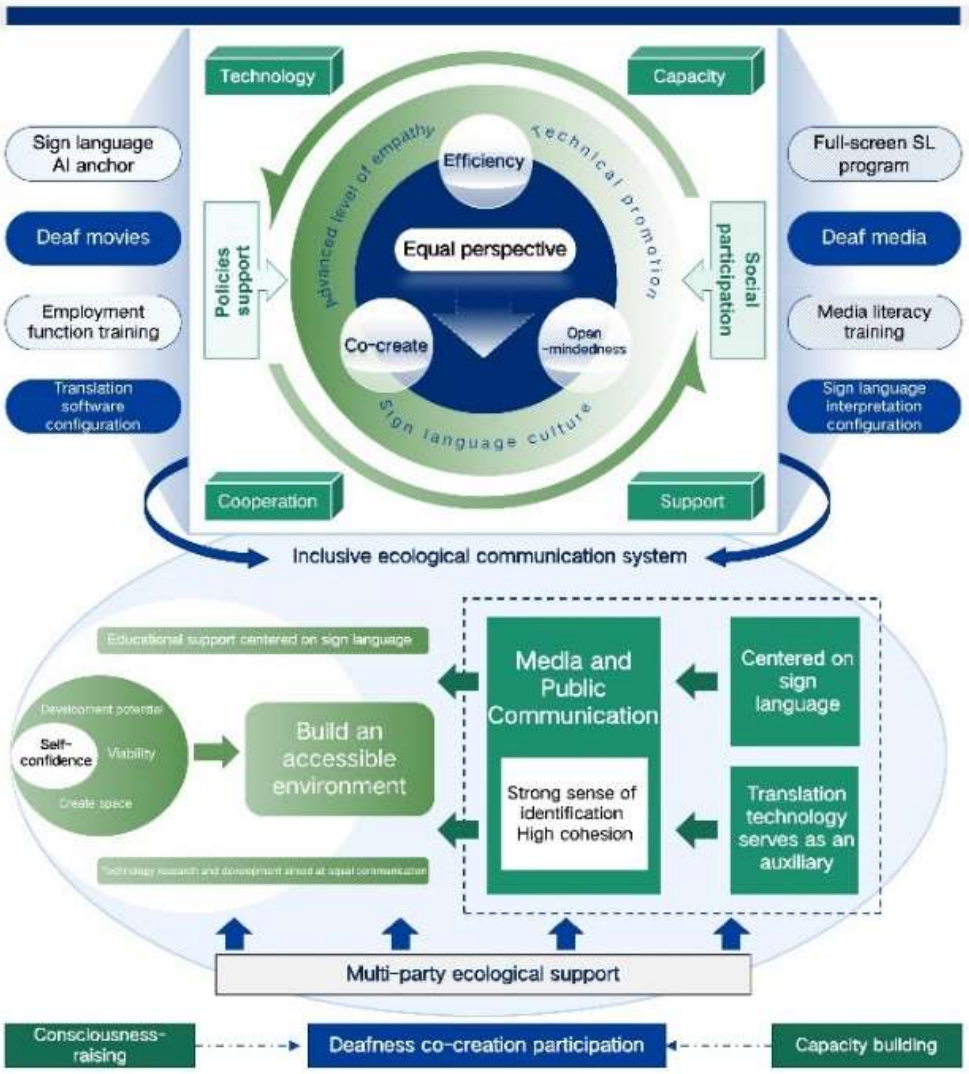

Figure 1: Inclusive Communication Model

Discussion of Research Results

From the research result of the 1st objective, it was found that China builds Deaf inclusion through technology-driven efficiency, while Thailand focuses on cultural-linguistic empathy and community storytelling. This is because China tends to place accessibility within institutional agendas and large-scale technological rollout, whereas Thailand more often advances inclusion through sign-language visibility, cultural self-representation, and community-led media activity. This is consistent with the concept, theory, and research work of Suwansa-ard (2025).

From the research result of the 2nd objective, it was found that China leans toward state coordination and technological partnerships, while Thailand leans toward decentralized teamwork among NGOs, universities, and Deaf associations. This is because China's model commonly relies on policy-driven coordination and corporate capacity to expand accessibility

at scale, while Thailand's model depends more on networked cooperation across education, civil society, and Deaf-led organizations to sustain participation and everyday access. This is consistent with the concept, theory, and research work of Atanan et al. (2017).

From the research result of the 3rd objective, it was found that the Inclusive Ecological Communication System Model brings together efficiency, empathy, and co-creation as the main parts of accessible communication. This is because accessibility outcomes improve when technical solutions are matched with cultural-linguistic respect and when Deaf communities are involved in planning, production, and evaluation, rather than being consulted only after tools or campaigns are launched. This is consistent with the concept, theory, and research work of Zhao and Zhang (2018) and Servaes (2022).

From the research result of the 4th objective, it was found that both countries support shifts from awareness to participation and empowerment, but they use different paths. This is because empowerment is more likely to last when Deaf people move beyond receiving accessible information to shaping messages, platforms, and cultural narratives within supportive systems; China typically advances this through institutionalized socio-technical arrangements, while Thailand more often advances it through sign-language-centered cultural practice and community participation. This is consistent with the concept, theory, and research work of Suwansa-ard (2025) and Jones et al. (2021).

Conclusion

The Inclusive Ecological Communication System shows three main insights. China's strength is efficiency, which creates large-scale structural accessibility. Thailand's strength is empathy, which supports sign-language culture and participatory representation. Co-creation is the meeting point, which allows a mixed model that fits wider Asian contexts. This comparison suggests that neither pathway is sufficient on its own: policy-led scale needs community feedback to stay responsive, while community-led cultural work benefits from stable institutional and technological support.

By bringing together technology, cultural identity, and multi-party collaboration, the model presents accessibility as a living ecosystem, not a single action. This ecosystem grows through interaction, participation, and shared meaning-making. It also reminds practitioners to avoid treating AI tools as a universal fix; accessibility improves most when technologies are affordable, culturally aligned, and designed with Deaf stakeholders from the start.

Suggestions

From the results of the research, the researcher has the following suggestions:

1. The suggestions from the research

From the research result of the 1st objective, it was found that public awareness is the starting point for building inclusive communication systems. It shapes public views of

accessibility and supports Deaf participation. Relevant agencies should move beyond simple awareness campaigns and use evidence-based communication strategies that change how stories are framed. This includes: (1) Embedding sign-language representation and Deaf culture in mainstream media production, not as extra features but as central parts of the story. (2) Creating accessibility checks for all public communication materials to make sure they follow international accessibility standards. (3) Developing cross-border awareness programs between China and Thailand to support shared learning about inclusive storytelling. These actions support a shift from symbolic inclusion to real visibility.

From the research result of the 2nd objective, it was found that capacity building is a structural need for long-term empowerment. It shapes individual competencies, institutional preparedness, and the sector's overall capacity. Relevant institutions should: (1) develop a full capacity-building ecosystem for Deaf media workers and interpreters that links training, mentorship, certification, and clear job pathways. (2) offer interdisciplinary programs that integrate technology, communication, and Deaf studies, so institutions can adopt an approach that is both culturally grounded and technologically capable. (3) Support exchanges between Chinese and Thai institutions, using China's technological strengths and Thailand's cultural-linguistic strengths. These steps help turn capacity building into a sustainable institutional practice.

From the research result of the 3rd objective, it was found that co-creation is necessary for helping Deaf individuals move from passive recipients to active communicators and cultural co-creators. Relevant organizations should: (1) Build co-creation governance systems that require Deaf representatives to take part in planning, design, testing, and evaluation. (2) Create long-term "Deaf–hearing collaborative labs" with universities, NGOs, government agencies, and tech companies to test and improve inclusive communication tools.

From the research result of the 4th objective, it was found that co-creation supports sustainable empowerment by strengthening agency, authorship, and cultural ownership among Deaf communities. Relevant organizations should: Use participatory evaluation models that measure not only accessibility outcomes but also agency, authorship, and cultural ownership among Deaf communities. This step helps co-creation go from "small experiments" to something that can benefit everyone.

2. The suggestions for future research

The future research should involve the following issues:

2.1 Future research should study how the awareness–capacity–co-creation process changes over time. It should check if communication systems support stable empowerment or create new types of inequality.

2.2 Future studies can explore how different governance models influence the effectiveness of accessibility technologies, the shape of narrative representation, and the strength of community agency in inclusive PR.

2.3 Researchers could develop stronger multi-country comparative frameworks to explore how cultural-linguistic identities interact with emerging tools such as AI sign language and real-time captioning. More attention is also needed on ethics, cultural authenticity, and user acceptance.

2.4 More attention is needed on practical affordability and long-term sustainability—especially funding models and cost–benefit arrangements that can strengthen regional, large-scale co-creation projects.

References

Atanan, Y., Sombunsukho, S., & Boonlue, S. (2017). E-Future Classroom: A Study Mixed Reality Learning Environment for Deaf Learners in Thailand. *International Journal of Environmental and Science Education*, 12(10), 2291–2315.

Couldry, N. (2006). Culture and Citizenship: The Missing Link? *European Journal of Cultural Studies*, 9(3), 321–339.

Cui, F., Cong, C., Qiaoxian, X., & Chang, X. (2019). Equal Participation of Persons with Disabilities in the Development of Disability Policy on Accessibility in China. *International Journal of Developmental Disabilities*, 65(5), 319–326.

Gonzalez, C. C., Vasquez, R. C., & Reed, B. J. (2025). Disability Awareness and Inclusion. In *Innovative Approaches in Counselor Education for Students with Disabilities* (pp. 1–32). Hershey: IGI Global Scientific Publishing.

Hallin, D. C., & Mancini, P. (Eds.). (2011). *Comparing Media Systems beyond the Western World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Heath, R. L., & Johansen, W. (Eds.). (2018). *The International Encyclopedia of Strategic Communication*. Boston: John Wiley & Sons.

Jones, G. A., Ni, D., & Wang, W. (2021). Nothing about Us without Us: Deaf Education and Sign Language Access in China. *Deafness & Education International*, 23(3), 179–200.

Li, F. M., Chen, D. L., Fan, M., & Truong, K. N. (2021, May). "I Choose Assistive Devices That Save My Face": A Study on Perceptions of Accessibility and Assistive Technology Use Conducted in China. In *Proceedings of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1–14). Yokohama, Japan.

McQuail, D., & Deuze, M. (2020). *McQuail's Media and Mass Communication Theory.* (7th ed.). London: SAGE Publications.

Peacock, A. (2019). *Human Rights and the Digital Divide*. London: Routledge.

Servaes, J. (2022). Communication for Development and Social Change. In *the Routledge Handbook of Nonprofit Communication* (pp. 23–31). London: Routledge.

Sriwisathiyakun, K., & Dhamanitayakul, C. (2024). Empowering Hard of Hearing Learners for Digital Citizenship: A Thai MOOC-Based Design Thinking Approach. *Electronic Journal of e-Learning*, 22(8), 12–23.

Suwansa-ard, S. (2025). Malai: A Design Framework for Performative Sign Language Avatars Paradigm Shift from Communication Tool to Cultural Creative Partner. In *Proceedings of the International Conference on Asia Digital Art and Design Asia Digital Art and Design Association* (pp. CA0401–CA0407). Asia Digital Art and Design Association.

Zhao, X., & Zhang, C. (2018). From Isolated Fence to Inclusive Society: The Transformational Disability Policy in China. *Disability & Society*, 33(1), 132–137.

Development of an Interdisciplinary Music Teaching Manual for High School Students at Chengdu Arts and Sports Middle School *

[1]Gou Mengyao, Chao Kanwicha and Chalermkit Kengkaew
Faculty of Education, Buriram Rajabhat University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: 604377272@qq.com

Abstract

This study aims to: (1) examine the current status and practical needs of interdisciplinary music education at Chengdu Arts and Sports Middle School through document analysis, classroom observation, and interviews with teachers and administrators; (2) collect expert and teacher perspectives on interdisciplinary aesthetic education and cross-media music teaching through in-depth interviews, in order to inform the theoretical and practical design of the study; (3) construct a Music-Led Interdisciplinary Aesthetic Framework (MLIAF) and develop an interdisciplinary music teaching manual for upper secondary students based on this framework; and (4) implement the teaching manual in real classroom settings and evaluate its feasibility, propriety, and educational effectiveness in terms of students' aesthetic comprehension, emotional expression, cultural cognition, and cross-media meaning-making. Guided by interdisciplinary education theory, multimodal learning theory, and aesthetic education principles, this study integrates music with visual arts, literature, and history through three thematic modules. A mixed-methods approach was employed, including needs analysis, qualitative inquiry, instructional material development, classroom implementation, and expert evaluation. The findings indicate that the MLIAF-based teaching manual effectively addresses institutional and pedagogical needs, enhances students' engagement and aesthetic learning, and demonstrates strong practical value for school-based interdisciplinary aesthetic education.

Keywords: Interdisciplinary Teaching; Music Education; Cross-Media Learning; MLIAF; Teaching Manual Development

Introduction

Since the beginning of the 21st century, global education reform has increasingly emphasized core competencies, interdisciplinary learning, and meaning making (OECD, 2018). As an essential component of core competencies, aesthetic education goes beyond the cultivation of artistic skills; it contributes to students' abilities in aesthetic judgment, cultural understanding, and multimodal expression (Eisner, 2002). In China, the Guidelines for the Implementation of School Aesthetic Education in the New Era (Ministry of Education of the

*Received December 4, 2025, 2025; Revised January 24, 2026; Accepted February 6, 2026

People's Republic of China, 2020) call for strengthened integration among disciplines—particularly music, visual arts, literature, and history and culture—in order to enhance students' holistic aesthetic experience.

But in fact, in the actual classroom, the traditional subject-based system still holds sway over timetable scheduling and teaching organization. Music, visual arts, Chinese language, and history are usually taught separately from each other, making it hard for students to have a clear idea about what is beautiful or artistic when using different forms of media or studying different subjects. Previous studies have also pointed out that disciplinary segmentation, time constraints for teachers, and insufficient institutional support are common difficulties of implementing interdisciplinary curricula in secondary school. Chengdu Arts and Sports Middle School, while having an abundant artistic atmosphere at school and initiating multiple art projects, still has a lack of a systematic structure for interdisciplinary aesthetic education. Teachers report heavy preparation loads, scarce cross-media teaching resources, and inadequate interdisciplinary pedagogical training. The students are then exposed to a fragmented experience of cross-media aesthetics.

According to the current studies, music has strong links with visual arts, literature and history at the level of rhythms, images, stories, feelings and symbols (Eisner, 2002; Winner et al., 2013). Such connections furnish theoretical grounds for interdisciplinary art learning. But most practices remain at the level of isolated case lessons and short-term projects. There are few structured, transferable frameworks available to support teachers in developing and implementing sustainable interdisciplinary curricula.

Based on the multimodal theory of Kress (2009), students are viewed as meaning makers using various modes like sound, image, text and movement to make and share meaning. "Music, characterized by emotional expressiveness, rhythm, and symbolic structure, functions as a "semantic hub" that connects other art forms, which links the visual arts, literature and history and culture. Students will be able to move from fragmented appreciation of the individual arts to an integrated aesthetic appreciation and cultural awareness through intentional cross-media mapping and comparison.

To meet the challenges and grasp the opportunities, this research chooses Chengdu Arts and Sports Middle School as a case to develop the Music-Led Interdisciplinary Aesthetic Framework (MLIAF). According to MLIAF, a cross-disciplinary music teaching manual is designed for the high school classroom. The manual is meant to give teachers a clear way to mix different kinds of art subjects, by saying what students should learn, how to teach it, and how to see if they are doing well. By means of practical implementation and professional evaluation, it explores the feasibility, educational value, and transmissibility of this manual in school-based aesthetic education reform.

Objectives of the Research

1. To examine the current situation and practical needs of interdisciplinary music education at Chengdu Arts and Sports Middle School through literature review, field study, classroom observation, questionnaires, and interviews with teachers and administrators.

2. To collect and analyze teachers' and experts' perspectives on interdisciplinary music teaching and aesthetic education, in order to inform the theoretical construction and practical design of the study.

3. To construct a Music-Led Interdisciplinary Aesthetic Framework (MLIAF) and develop an interdisciplinary music teaching manual for high school students based on this framework.

4. To implement the teaching manual in real classroom settings and evaluate its accuracy, appropriateness, feasibility, and usefulness through students' learning performance and expert evaluation.

Research Methodology

This research followed the research design and consisted of four main steps as follows:

The 1st Step: Background and Current Situation Analysis

This phase aimed to systematically review the theoretical background and practical foundations of interdisciplinary music teaching, thereby laying the groundwork for the study.

The research activities in this phase included:

Reviewing domestic and international research on interdisciplinary teaching, arts integration, multimodal learning, and aesthetic education;

Examining current Chinese aesthetic education policies and senior secondary curriculum reform documents related to interdisciplinary and arts education;

Collecting and analyzing existing curricular outcomes, teaching cases, and school-based practices related to interdisciplinary teaching and aesthetic education at Chengdu Arts and Sports Middle School;

Conducting a comprehensive analysis of the school's strengths and practical challenges in implementing interdisciplinary music teaching.

Through this phase, the research clarified the core research problems, defined the research focus, and established a theoretical and practical foundation for subsequent phases.

The 2nd Step: Stakeholder Interviews and Framework Construction

In the second phase, the research shifted its focus to stakeholders involved in the implementation of interdisciplinary teaching, including teachers, academic administrators, experts, and students. Through multi-dimensional data collection and synthesis, this phase aimed to provide a diversified theoretical basis for constructing the interdisciplinary music teaching framework.

Accordingly, research participants were selected through purposive sampling and included:

Twenty teachers of music, visual arts, Chinese language, and history, all with frontline teaching experience, some of whom had participated in or shown strong interest in interdisciplinary and aesthetic education practices;

Ten academic and aesthetic education administrators, including heads of teaching affairs, leaders of aesthetic education programs, and coordinators of school-based curricula;

Five hundred senior secondary students who participated in the preliminary needs survey to provide insights into their learning experiences and expectations regarding interdisciplinary and multimodal learning;

Six experts in aesthetic education, interdisciplinary curriculum design, and secondary education, who served as content validity reviewers and external evaluators of the teaching framework and manual.

Based on interviews and document analysis, the study systematically synthesized the experiences, needs, and recommendations of different stakeholder groups. Key elements and logical structures of interdisciplinary music teaching were extracted and refined.

On the basis of these analyses, the Music-Led Interdisciplinary Aesthetic Framework (MLIAF) was constructed to provide theoretical grounding and structural support for the subsequent development and implementation of the interdisciplinary music teaching manual.

The 3rd Step: Teaching Manual Development and Classroom Implementation

In this phase, the researcher developed an interdisciplinary music teaching manual based on the MLIAF and implemented it in authentic classroom contexts.

The procedures included:

Developing an interdisciplinary music teaching manual consisting of three modules: Music × Visual Arts, Music × Literature, and Music × History;

Organizing teacher training and collaborative lesson planning sessions prior to implementation to ensure teachers' understanding of the pedagogical concepts and instructional procedures;

Implementing the teaching manual in three Grade 10 classes (a total of 100 students) over an eight-week period;

Systematically collecting research data during implementation, including pre- and post-questionnaires, students' multimodal learning products (e.g., drawings, written reflections, music-based tasks, and emotion maps), classroom observation records, and documentation from teachers' reflective meetings.

This phase emphasized that the teaching manual was iteratively refined through real classroom practice rather than remaining at a purely theoretical design level.

The 4th Step: Data Analysis, Effectiveness Evaluation, and Presentation of Results

This phase focused on the systematic analysis of both quantitative and qualitative data collected throughout the study and on the comprehensive evaluation of the teaching manual's effectiveness.

The data analysis methods included:

Quantitative data analysis: Descriptive statistical analysis of questionnaire data from teachers, administrators, and students, calculation of the Priority Needs Index Modified (PNIM), and comparison of students' learning engagement, learning interest, and aesthetic performance before and after the intervention;

Qualitative data analysis: Content analysis of interview transcripts, focus group discussion records, classroom observation notes, and students' works, with triangulation across multiple data sources to enhance research credibility;

Expert evaluation results, presented through statistical summaries and representative qualitative comments.

Finally, research findings were synthesized in accordance with the research objectives and presented in the sections on Research Results, Discussion, and Conclusions and Suggestions. The study systematically demonstrates the Music-Led Interdisciplinary Aesthetic Framework (MLIAF) and the interdisciplinary music teaching manual, providing a valuable reference for future school-based aesthetic education reform and related research.

Research Results

The 1st objective is to study the current situation and needs for interdisciplinary music teaching.

In order to meet the first research goal, which is to understand the current situation and needs of interdisciplinary music education in Chengdu Arts and Sports Middle School, this research performed an evaluation of interdisciplinary music teaching needs that included both quantifiable indicators and qualitative data. The aim of this stage was to systematically find the structural, pedagogical and learner-related factors that effect on the development of interdisciplinary aesthetic education especially in the schools where music is a main part of it.

The needs analysis was based on the five general indicators for needs analysis that are most often used in interdisciplinary curriculum research: (1) degree of subject integration, (2) teachers' interdisciplinary competence, (3) multimodal instructional practices, (4) institutional and resource support, and (5) students' learning needs fulfillment.

These indicators were chosen from international interdisciplinary curriculum frameworks, Chinese high school aesthetic education policies, and prior empirical studies on the subject-integration of art and science. They are the basic dimensions for a school to be able to implement interdisciplinary teaching in arts-related fields.

Table 1: Priority Needs for Interdisciplinary Teaching (N = 30 teachers/administrators)

Specific Indicators	Current State (D)	S.D.	Level	Ideal State (I)	Level	PNIM = (I–D)/D	Order of Needs
A. Degree of Subject Integration	2.47	0.90	Low	5.00	High	1.024	4
B. Teachers' Interdisciplinary Competence	2.40	0.85	Low	5.00	High	1.083	3
C. Multimodal Instructional Practices	2.10	0.95	Low	5.00	High	1.381	2
D. Institutional and Resource Support	1.95	0.80	Low	5.00	High	1.564	1
E. Students' Learning Needs Fulfillment	2.60	0.88	Medium	5.00	High	0.923	5

As Table 1 shows, the PNIM results indicate that the first most pressing need is "institutional and resource support" (PNIM = 1.564), then is "multimodal instructional practices" (PNIM = 1.381) and "teachers' interdisciplinary competence" (PNIM = 1.083). "Degree of subject integration" (PNIM = 1.024) and "students' learning needs fulfillment" (PNIM = 0.923) show gaps too, but their needs are less urgent. In general, lack of institutional support for interdisciplinary teaching and insufficient resources for multimodal instruction are the main constraints on the implementation of interdisciplinary music education in the school.

The 2nd objective is to construct MLIAF and develop the teaching manual.

To meet the needs of constructing an interdisciplinary teaching model, this study developed the Music-Led Interdisciplinary Aesthetic Framework (MLIAF). The purpose of MLIAF is to establish a music-centered and transferable framework that enables cross-media connections and can be directly applied in classroom practice across different themes and school contexts. The framework consists of three interrelated components.

The Cross-Media Aesthetic Structure (CMAS) describes how musical elements correspond to four types of visual, literary, or historical media through shared features such as imagery, rhythm, symbolism, or emotional contour.

The Interdisciplinary Knowledge Integration Logic (IKIL) provides a structured pathway for aligning music with visual arts, literature, and history around common thematic foci, ensuring that knowledge integration is systematic rather than superficial.

The Cross-Media Learning Pathways (CMLP) translate MLIAF into teachable procedures, progressing from disciplinary input to cross-media comparison, meaning construction, and multimodal expression.

Based on MLIAF, the teaching manual is produced through an iterative design process with expert review and improvement. It includes the teaching principles, modules, detailed plans for the lessons, the tasks that are multimodal in nature and also the rubric. MLIAF is

implemented through three modules – Music & Visual Arts, Music & Literature, and Music & History. This is demonstrated through exemplar lessons provided in Figure 1.

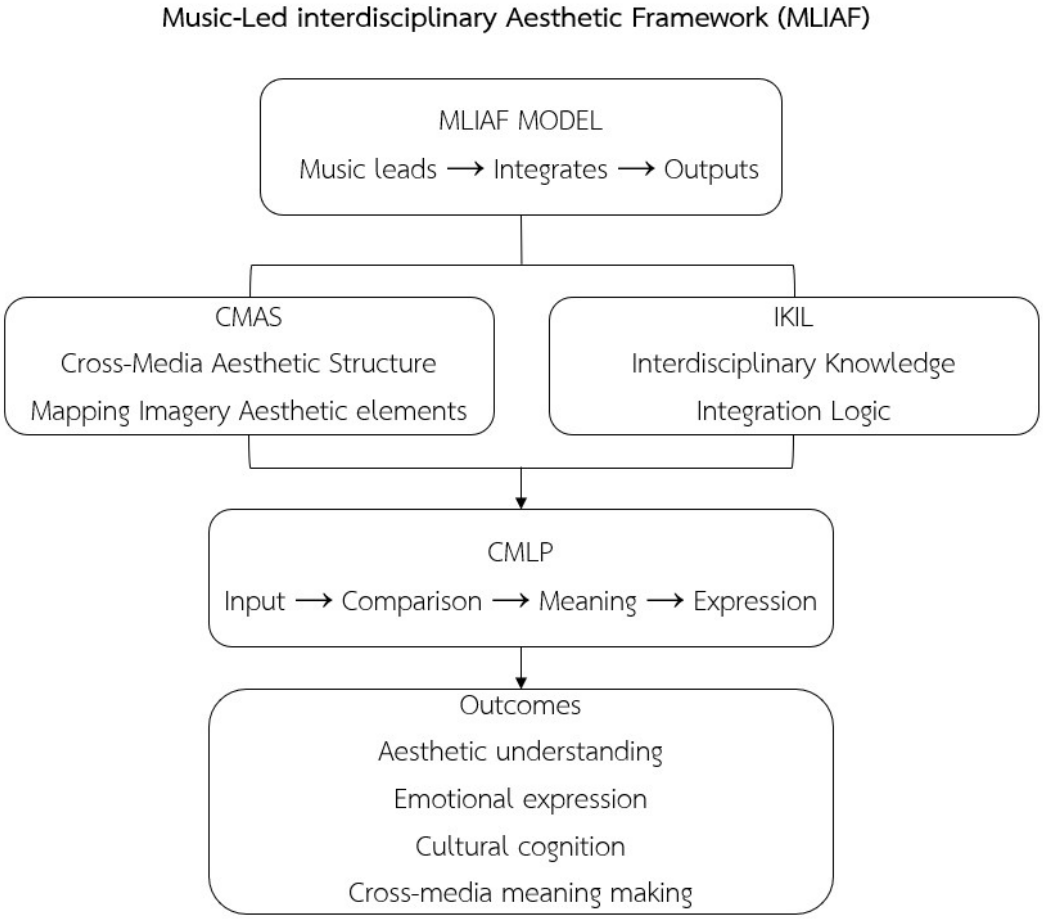

Figure 1: The MLIAF Model

Table 2: Modules in the Interdisciplinary Music Teaching Manual

Module	Teaching Focus	Key Concepts	Lesson Example	Teaching Procedures (Concise)	Assessment
Music & Visual Arts	Connect sound–color perception; relate musical texture to visual style	Synesthesia; color–timbre mapping; rhythm–light patterns	Debussy: Prélude à l'après-midi d'un faune & Monet: Impression, Sunrise	(1) Sound–color listening tasks; (2) visual rhythm analysis; (3) cross-modal comparison; (4) creation of "auditory color maps"	Cross-modal description; visual–aural mapping; creative performance tasks

Module	Teaching Focus	Key Concepts	Lesson Example	Teaching Procedures (Concise)	Assessment
Music & Literature	Link poetic imagery with musical repetition and emotional progression	Imagery; repetition–variation; emotional contour	Yangguan Sandie & Wang Wei's farewell poem	(1) Identify key images; (2) analyze three-section musical changes; (3) map imagery to motifs; (4) express emotional progression	Imagery-to-music mapping; structural understanding; expressive interpretation
Music & History	Interpret music as historical narrative and emotional archive	Historical narration; national symbolism; emotional climate	Yellow River Cantata & Anti-Japanese War context	(1) Introduce historical symbolism; (2) analyze rhythm, dynamics, and chorus function; (3) link lyrics with events; (4) create "historical emotion maps"	Historical understanding; musical-symbol analysis; emotional expression

These modules show how the teaching manual is a realization of MLIAF principles such as cross-media aesthetic structures, interdisciplinary knowledge combination, and cross-media learning routes. teachers are given clear guidance about the learning goals, step-by-step instructions, and multiple modes of assessment criteria.

The 3rd objective is to To implement and evaluate the teaching manual.

3.1 Student learning outcomes

To assess the impact of the teaching manual, a set of pre- and post-tests were given to measure changes in student learning for four key indicators. (1) aesthetic understanding; (2) emotional expression; (3) cultural cognition; and (4) cross-media meaning-making. All items were measured with a 5-point Likert scale: 1 = very low, 5 = very high. Data were obtained from students exposed to a complete implementation cycle of the manual. Instructional exposure was consistent across students.

The results shown in Table 3, a clear improvement for all 4 indicators post-intervention. Especially, it's notable that students became more sensitive to aesthetic elements, gained more assurance and clearness in conveying emotions via art forms, developed a better grasp of cultural surroundings incorporated in chosen music and visual resources, and became more capable in interpreting, integrating, and producing meaning from various medias. These results show that the manual was not only supportive of the intended learning objectives, but it was also a means for students to develop their overall aesthetic literacy. Moreover, the upward trends in post-test scores show that the music-led interdisciplinary model is an efficient model to enhance aesthetic education in the high school.

Table 3: Changes in Students' Learning Indicators After Implementation (N = 100)

Indicators	Pre-test Mean ± S.D.	Post-test Mean ± S.D.	Change (**Δ**)
Learning Engagement	2.68 ± 0.82	4.12 ± 0.71	+1.44
Learning Achievement	2.95 ± 0.78	4.20 ± 0.69	+1.25
Course Interest	2.73 ± 0.85	4.35 ± 0.63	+1.62
Overall Perception of the Course	2.81 ± 0.80	4.30 ± 0.66	+1.49

All four indicators have changed from a lower level (about 2.7 – 2.9) to a higher level (about 4.1 – 4.3). The largest increase is in course interest (+1.62), and the smallest increase (+1.25) still represents a large amount of improvement. Teachers' observations of classrooms and comments by students reveal that interdisciplinary modules arouse students' curiosity and make them participate more actively. They can also associate artistic experience with their emotions and cultural knowledge.

3.2 Expert evaluation

To test the quality and practical value of the teaching manual, six experts were invited to assess not only the final version of the manual but also the results of implementing the teaching manual. The experts were comprised of music education scholars, interdisciplinary curriculum scholars, aesthetic education scholars, secondary school pedagogy scholars, and each provided authoritative and equal evaluations. Each expert read the manual alone, watched or looked at how it was used in the classroom, and gave it a grade on four things: being right, fitting in well, being possible to do, and helping students learn. A five-point scale (1 = very low; 5 = very high) was used for all items to stay consistent with the student evaluation framework.

The results are shown in Table 4, indicating a high level of overall approval by the expert panel. All dimension scores show a very good agreement on whether the manual is conceptually sound, pedagogically coherent and developmentally appropriate for the high school learners. In particular, experts stressed the clarity of interdisciplinary frameworks, effective integration between music elements, visual elements, literature elements, historical elements and potential enhancements to students' aesthetic experience via the manual. These evaluations add more proof to support that the manual is strong and useful for learning.

Table 4: Expert Evaluation of the Interdisciplinary Music Teaching Manual (N = 6)

Evaluation Indicators	Mean ± S.D.	Summary of Expert Comments
Teaching Logic	4.50 ± 0.55	Clear overall structure and coherent lesson flow; procedures are practical and easy to follow.
Interdisciplinary Integration	4.67 ± 0.52	Strong integration of music, visual arts, literature, and history; music successfully functions as the core linking discipline.
Aesthetic Value	4.83 ± 0.41	High aesthetic and educational value; promotes multimodal and experiential learning.
Feasibility	4.33 ± 0.52	Activities are feasible, though implementation requires teacher training and resource support.
Transferability	4.50 ± 0.55	Modular structure is clear and adaptable to other schools and art-related courses.

Experts' evaluations show that the teaching manual is of very good quality professionally. Experts pay attention to its teaching logic is quite clear, full of aesthetic, easy to promote among different schools. They stress on continuous teacher development and institutional support for sustaining the implementation.

The New Body of Knowledge

The new body of knowledge resulting from this study may be described as the Music-led Interdisciplinary Aesthetic Framework (MLIAF) and the MLIAF teaching manual. MLIAF synthesizes research related to multimodality, integration of curriculum, and aesthetic education into a three-part model (Figure 2):

1.Cross-Media Aesthetic Structure (CMAS): Explains how sound, image, text, and historical narratives can be mapped across modalities through shared elements such as rhythm, imagery, and symbolic meaning.

2. Interdisciplinary knowledge integration logic (IKIL): Provides a systematic approach to aligning music with the visual arts, literature, and history around thematic foci, which transforms the fragmented content into a single coherent learning experience.

3. Cross-Media Learning Pathways (CMLP): Offers a step-wise learning pathway from disciplinary input to cross-media comparisons, meaning making, and multimodal expression.

The teaching manual operationalizes MLIAF in a concrete, school-based context. It functions not only as a set of lesson plans but also as a model for designing future interdisciplinary aesthetic curricula. Schools and teachers can adapt MLIAF and the manual's modular structure to other themes (e.g., dance, drama, film) and local cultural resources, thereby promoting long-term development of comprehensive aesthetic education.

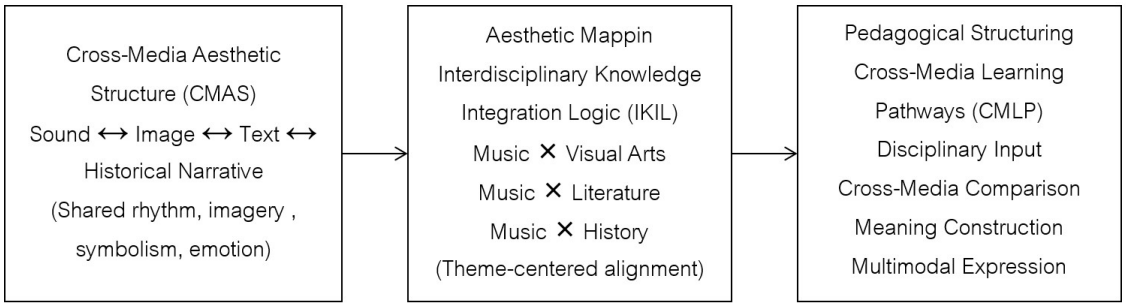

Figure 2: The Newly Developed Body of Knowledge

Discussion of Research Results

1. Needs of Interdisciplinary Music Teaching

The findings related to Objective 1 indicate that the most urgent needs for implementing interdisciplinary music teaching lie in institutional and resource support, teachers' interdisciplinary competence, and multimodal instructional practices. This result aligns with educational research emphasizing that organizational conditions and structural support are prerequisites for sustainable curriculum innovation (Denzin and Lincoln, 2011; Takona, 2024).

From a multimodal learning perspective, Kress and van Leeuwen (2001) argue that effective meaning-making requires access to diverse semiotic resources. The lack of institutional support identified in this study directly constrains the use of such resources in classroom practice. From the researcher's perspective, these findings suggest that interdisciplinary teaching is not merely a pedagogical issue but a systemic one that requires coordinated policy, curriculum, and resource alignment.

2. Construction of MLIAF and New Knowledge

Regarding Objective 2, the study demonstrates that the MLIAF provides a coherent and operational framework for integrating music with visual arts, literature, and history. Unlike fragmented interdisciplinary practices reported in previous studies, MLIAF explicitly connects aesthetic structure, disciplinary logic, and learning pathways.

This finding is consistent with instructional design research emphasizing the importance of theoretical clarity and structural coherence in educational innovation (Tisdell et al., 2025; Takona, 2024). The new knowledge contributed by this study lies in positioning music as the leading discipline that organizes cross-media meaning-making processes, rather than treating interdisciplinary integration as a loose thematic combination.

From the researcher's perspective, MLIAF functions as a transferable design logic that can be adapted to other aesthetic education contexts beyond the present case.

3. Effectiveness of the Teaching Manual

Findings related to Objective 3 indicate that the MLIAF-based teaching manual significantly enhanced students' engagement, aesthetic appreciation, and multimodal

expression. These results are consistent with multimodal discourse research suggesting that learning is deepened when multiple representational modes are integrated (Kress and van Leeuwen, 2001; Liu, 2020).

Moreover, the findings support qualitative educational perspectives that emphasize experiential, emotionally engaged learning as a key factor in sustaining students' motivation and meaning-making (Denzin and Lincoln, 2011; Tisdell et al., 2025).

From the researcher's perspective, the effectiveness of the teaching manual stems from its concrete instructional procedures, which translate abstract interdisciplinary theory into classroom practice. This bridges the common gap between conceptual frameworks and practical implementation noted in previous research.

Conclusion

This study selected Chengdu Arts and Sports Middle School as the research site and used the MLIAF to create an interdisciplinary music teaching manual for high school students. Seven steps, needs analysis, manual creation, classroom teaching, expert assessment, to see if it works and if it can be used for education.

The research concludes that the school has considerable structural needs for interdisciplinary aesthetic education. Based on the PNIM analysis, institutional and resource support, multimodal instruction practices, and teachers' interdisciplinary competencies are the three biggest needs.

The teaching manual achieves the integration of multiple disciplines with music at the center. It takes music as a "meaning hub" and connects visual arts, literature, and history by means of cross-media mapping, structural comparison, and meaning construction, which is consistent with the MLIAF assumptions on cross-media aesthetic structures and knowledge integration.

The classroom application produced improvements in student learning engagement, achievement, interest in the course, and overall perception of the course. Cross-media tasks effectively developed students' aesthetic cognition, cultural cognition, and multi-modal expression.

An expert evaluated the professional quality and transferable of the manual. The scores of 4.33-4.83 of 5 shows that the manual has a strict structure, high aesthetic and practical operability, and that its sustainable use is subject to continuous teacher development and institutional support.

To sum up, the interdisciplinary music teaching manual created by this study meets the school's aesthetic education needs well, verifies the theoretical value and practical feasibility of MLIAF in interdisciplinary arts education, and provides a replicable, structured model for future cross-media aesthetic curriculum design.

Suggestions

From the results of the research, the researcher has the following suggestions:

1. The suggestions from the research

From the research result of the 1st objective, it was found that Chengdu Arts and Sports Middle School has substantial needs in institutional and resource support, multimodal instructional practices, and teachers' interdisciplinary competence. Therefore, the related institutes and educational administrators should establish clear policies and mechanisms for interdisciplinary arts teaching, build shared digital and physical resource banks, improve classrooms for multimodal activities, and include interdisciplinary collaboration and curriculum innovation in teacher evaluation systems.

From the research result of the 2nd objective, it was found that MLIAF provides a coherent structure for integrating music with visual arts, literature, and history. Therefore, the related institutes, including schools, curriculum development units, and teacher training organizations, should adopt MLIAF as a framework for school-based curriculum design, organize workshops and co-planning activities to help teachers understand and apply its three components, and promote co-teaching models among music, visual arts, Chinese language, and history teachers.

From the research result of the 3rd objective, it was found that the MLIAF-based teaching manual significantly enhanced students' engagement, interest, aesthetic appreciation, and multimodal expression. Therefore, schools and teachers should continue to use and refine the manual, encourage students to express themselves through multiple modes, and guide them to engage in cross-media comparison and situational analysis to deepen aesthetic and cultural understanding.

2. The suggestions for future research

The future research should involve the following issues:

2.1 Expanding the sample to other grades, schools, and regions and using more advanced quantitative models to examine factors influencing learning outcomes.

2.2 Using multimodal learning analytics, classroom discourse analysis, and longitudinal designs to further validate and improve MLIAF and the teaching manual.

2.3 Exploring the integration of additional art forms and AI-assisted tools within the MLIAF framework to build a more comprehensive interdisciplinary aesthetic education model.

References

Botella Nicolás, A. M., & Adell Valero, J. R. (2018). The Integration of Arts through a Didactic Proposal in Secondary Education: Music, Plastic Arts and Body Expression. *Revista de Comunicación Vivat Academia*, 142, 109–123.

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven: Yale University Press.

Jin, X. (2025). Analysis of the Current Situation of Music Education in Primary and Secondary Schools in the Perspective of Aesthetic Education. *International Journal of Asian Social Science Research*, 2(2), 70–82.

Krueger, R. A. (2014). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Kress, G. (2009). *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London: Routledge.

Kress, G., & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.

Kvale, S. (2009). *Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2020). *Guidelines for the Implementation of School Aesthetic Education in the New Era*. Retrieved October 25, 2025, from http://www.moe.gov.cn/

Morgan, D. L. (1997). *Focus Groups as Qualitative Research* (Vol. 16). Thousand Oaks: SAGE Publications.

OECD. (2018). *The Future of Education and Skills: Education 2030*. Paris: OECD Publishing.

Takona, J. P. (2024). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. *Quality & Quantity*, 58(1), 1011–1013.

Tisdell, E. J., Merriam, S. B., & Stuckey-Peyrot, H. L. (2025). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. (5th ed.). Hoboken, NJ: Jossey-Bass.

Winner, E., Goldstein, T., & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Art for Art's Sake? The Impact of Arts Education*. Paris: OECD Publishing.

Yin, R. K. (2018). *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Mindfulness Wisdom and Loving Kindness Model for Multicultural Meditation Practitioners inspired by Buddhamahametta Foundation*

[1]Narumon Jiwattanasuk, [2]Phra Bhavanavajirasundon Vi. Kittiched Siriwattago, [3]Phrapalad Nattapon Kittisopano Teranapattana, [4]Supaporn Tongsupachok and [5]Chintar Fungladda
International Buddhist Studies College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
[5]Corresponding Author's Email: chintarfn@gmail.com

Abstract

This research investigates the significant challenges faced by multicultural meditation practitioners, including financial instability, interpersonal disputes, and the pressures related to adapting to diverse cultural environments. The primary objective was to develop a meditation framework that is inclusive and addresses these particular multicultural pressures.

The study employed a systematic technique, integrating comprehensive questionnaires and detailed conversational analysis to identify practitioner needs, ultimately merging Buddhist precepts with multicultural adaptation. The "Mindfulness Wisdom and Loving-kindness" (MWL) model was created through this process and was based on the Buddhamahametta Foundation. This process led to the creation of the "Mindfulness Wisdom and Loving-kindness" (MWL) model, which was based on the Buddhamahametta Foundation. Mindful Walking, Mindful Listening, and Loving-kindness Meditation are only a few of the nine exercises in the MWL program. These activities were meticulously crafted to transcend language and religion. The results show that the MWL model met the research goals by showing that participants' mental health and resilience improved a lot.

This shows that the MWL model is a good technique to improve well-being in multicultural contexts and can be used by many people.

Keywords: Mindfulness Wisdom and Loving-kindness Model; Multicultural; Meditation Practitioners; Mental Well-Being

Introduction

Meditation methods have evolved to incorporate elements from several civilizations due to the increased interconnectedness of the world. People do multicultural meditation often mix diverse traditions and ways of doing things, including mindfulness and Buddhism from the East and the West, to create their own unique practices make them healthier and happier. The Buddhamahametta Foundation, a famous place to meditate in Ayutthaya,

*Received September 26, 2025; Revised November 27, 2025; Accepted December 9, 2025

Thailand, is a perfect example of this blend. Phra Bhavanavajirasundon Vi. (Kittiched Siriwattago) started this foundation, which has effectively created a place where Theravada and Mahayana Buddhist traditions can live together. This has drawn a wide range of practitioners.

Even while these methods have benefits, research shows that multicultural practitioners often deal with big, complicated problems. These include money problems, complicated love lives, family fights, and worries about the future. Because of this, there is a strong demand for an organized meditation program that focuses on these "multicultural" stressors while yet being open to people of various languages and religions.

Goals of the Study to tackle these concerns, the principal aim of this research is to analyze and organize a one-day mindfulness initiative known as the “Mindfulness Wisdom and Loving-kindness” (MWL) project. This study specifically seeks to:

1. Identify the unique challenges faced by multicultural practitioners in a modern context.

2. To address these problems, create a curriculum (MWL) that combines Buddhist ideas with the ability to adapt to other cultures.

3. Assess the efficacy of the MWL model in improving mental health and promoting social cohesiveness among a diverse group of individuals.

The study employs a systematic technique to illustrate how the MWL model functions as an effective solution for professionals and individuals facing intricate life challenges by delineating explicit objectives.

Mindfulness

The idea of "sati," a Pāli word that means "mindfulness," is at the heart of Buddhist mindfulness practices. The goal of these techniques is to help people become more aware of their thoughts, feelings, bodily sensations, and environment without judging them. Usually, people learn to be aware of this through meditation and other ways of thinking deeply. The Satipaṭṭhāna Sutta (M.I.55), or the "Discourse on Establishing Mindfulness," is a very important text for comprehending mindfulness in Buddhism. This key Pāli book gives the Buddha's advice on how to become more mindful through four main areas: (a) being aware of the body, (b) being aware of feelings or sensations, (c) being aware of the mind, and (d) being aware of mental objects or phenomena. The purpose of this practice is to help people become more aware of their sensations without holding on to or rejecting them.

The World Health Organization (WHO) has expanded its definition of mental health from merely the absence of illness to a broader concept that includes positive emotions and functioning, noting that social isolation significantly impacts mental health, with consequences for cardiovascular health and mortality rates. Mindfulness, explored through Buddhist theory, clinical interventions, and positive psychology, is defined as the conscious process of

recognizing and attending to present circumstances, encompassing thoughts, emotions, sensations, and actions. The study by Jiwattanasuk (2021) emphasizes the effectiveness of mindfulness-based practices that integrate diverse activities, including sitting, walking, bowing, sleeping, speaking, listening, and eating. These practices have been shown to significantly enhance peaceful well-being across various dimensions, such as physical, psychological, behavioural, and intellectual well-being. The findings suggest that incorporating these activities into mindfulness courses can promote a more holistic and peaceful state of well-being (Jiwattanasuk, 2024).

Jon Kabat-Zinn is known for creating Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) in the late 1970s, which turned mindfulness meditation into a non-religious practice. This non-religious approach uses mindfulness activities as another way to reduce stress, anxiety, and negative feelings, while also improving general health. These techniques involve watching experiences without trying to change them. The MBSR method, created by Kabat-Zinn and his team at the University of Massachusetts, tries to reduce stress by helping people see their thoughts, feelings, and bodily sensations in a new way. This strategy encourages a non-judgmental and non-reactive attitude, which helps people become more aware of the current moment and stay away from worrying about the past and the future.

Benefits of Mindfulness-Based Practice

1) Effects of Mindfulness on Anxiety

People often use meditation to help with anxiety because they believe it helps with focus and arousal. People with anxiety often see hazards and see situations that aren't apparent as dangerous. Meditation, similar to cognitive therapy, helps people look at their ideas and feelings without judging them, which helps them accept them and better comprehend their physical symptoms (Barlow, 1991). Mindfulness meditation, unlike cognitive therapy, does not explicitly link bodily sensations to thoughts; instead, it teaches individuals to simply watch them as they arise (Kabat-Zinn, 1990). Meditation does not directly target heightened arousal; instead, it significantly reduces muscle tension and other physiological symptoms of anxiety (Marks, 2000; Mogg and Bradley, 2005). This shows how meditation helps people deal with worry by changing how thoughts and feelings are connected.

2) Effects of Mindfulness on Stress

Mindfulness training is widely recognized for alleviating stress and mitigating different physical and mental conditions associated with chronic stress (Lovibond & Lovibond, 1995). Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) programs, first developed to address chronic pain, have demonstrated efficacy in several contexts (Shapiro et al., 2005; Speca et al., 2000; Bishop, 2002; Kabat-Zinn, 2003). These programs usually have group sessions that run 8 to 10 weeks and involve exercises like the "body scan" to help with the physical signs of stress and heightened arousal (Kabat-Zinn, 1990). Mindfulness meditation diminishes stress and promotes

cognitive transformations and enhanced self-regulation abilities, correlating with therapies for anxiety and depression (Kabat-Zinn, 1990; Kristeller and Hallet, 1999). If people practice regularly, they may be able to better control their bad thoughts and actions, notice early signs of stress, and learn more about how their minds work (Kristeller and Hallet, 1999).

Nine Activities of Mindfulness-Based Practice

This study concentrates on nine activities of mindfulness-based Practices.

1) Mindful Walking and Sitting

Dustin W. Davis et al. (2021) conducted research on "The Effects of Meditative and Mindful Walking on Mental and Cardiovascular Health," indicating that both practices are effective for enhancing mental and cardiovascular well-being. To comprehensively evaluate their efficacy relative to conventional walking, it is essential to perform meticulously designed, randomized controlled trials with minimal bias. Additionally, their systematic review titled "A Systematic Review of the Effects of Meditative and Mindful Walking on Mental and Cardiovascular Health" emphasizes that to accurately assess the impact of these practices, future studies should use rigorous trial designs, clear protocols, and outcome measures that cover physical function, mental well-being, and overall health.

2) Mindful Discussion: Law of Karma

Qianguo Xiao, Chunmei Hu, and Ting Wang (2020) did a study entitled "Mindfulness Practice Makes Moral People More Moral" to investigate the relationship among mindfulness, moral judgment, and prosocial behavior. Ninety-nine undergraduate students were enlisted for an elective 11-week mindfulness-based self-exploration course, subsequently separated into two studies. The initial study investigated the relationships among mindfulness, moral sensitivity, moral identity, and prosocial behavior, whereas the subsequent study evaluated the effects of mindfulness interventions on moral identity and prosocial behavior. The results showed that mindfulness, moral sensitivity, moral identity, and prosocial behavior were all positively related. Dispositional mindfulness had a big effect on prosocial tendencies, both directly and indirectly. Mindfulness training enhanced participants' mindfulness and self-compassion; however, heightened prosocial behavior was predominantly noted among individuals with a robust moral identity. The research demonstrated that moral identity affects the connection between mindfulness and prosocial behavior, highlighting the need for additional exploration to clarify the underlying mechanisms and wider consequences.

3) Mindful Bowing

"Buddhist Teen Bowing to Parents: Straddling the Border Between Private and Public Religion," research by Phra Nicholas Thanissaro from 2016, looks at how UK Buddhist teens bow to their parents. The study, which included 417 teenagers between the ages of 13 and 20, found that 56% of them practiced bowing. This shows that this practice affects both their public and private lives. Practitioners exhibited heightened public values, including work ethic

and resilience, alongside a favorable perspective on family and faith. For early teens, bowing meant accepting a hierarchy, whereas for late teens, it meant being in a good place. Among convert Buddhists, bowing was associated with Asian values and religion, but heritage Buddhists mostly regarded it as a symbol of communal identification. Buddhist teenagers who practiced bowing shown a dedication to parental care in adulthood, in contrast to their non-Buddhist peers. The study contends that bowing is essential for fostering good societal values and social cohesion within the Buddhist community, encouraging respect for authority and social hierarchies; hence, it should be acknowledged as a fundamental aspect of Buddhist practice.

4) Mindful Eating

The study by Christian Erik Preissner et al. (2024), entitled "Consistency Between Definitions and Measurement of Mindfulness in Eating and Physical Activity Behavior," investigates the definitions and metrics of mindfulness within health promotion literature, specifically concerning eating and physical activity. This scoping analysis delineates contemporary mindfulness frameworks, emphasizing significant inconsistencies in the implementation and assessment of mindfulness across diverse studies. The review, conducted following a specified methodology and adhering to PRISMA standards, highlights the ambiguity in mindfulness definitions and the inconsistency between theoretical frameworks and empirical evaluations. The authors suggest creating a formative mindfulness framework that includes clear operational definitions and makes sure that the tools used to test these ideas are in line with them. This methodology is anticipated to improve the accuracy and reliability of studies on the connection between mindfulness and health behaviors. This will produce more valuable and consistent results in future study.

5) Mindful Walking with Dhamma Songs

Samta P. Pandya's 2024 study, "Older Adults, Well-Being, and Affect: Music Sessions Vis-à-Vis Music-With-Meditation Sessions," examines the effects of various musical interventions on the well-being and emotional stability of older adults. People who took part in music-with-meditation sessions for more than six months saw big changes in their emotional balance, mental strength, and overall happiness with life. This was especially true for women, people with higher levels of education, retirees or homemakers, and people who lived with their spouses or adult children. To get these good marks, it was important to go to class regularly and do the homework that went along with it. The research demonstrates that the combination of meditation and music can improve mental health; however, it also indicates that adjustments may be required to maximize its efficacy for men, individuals with limited

educational background, those who are employed, and individuals who live alone or in institutional environments.

6) Mindful Discussion: Parent/Family Appreciation

The 2020 research conducted by Chau-kiu Cheung and Jerf W. K. Yeung, titled "Parental Gratitude and Adolescent Anomie and Hope," investigates the impact of parental gratitude on adolescent hope, with adolescent anomie serving as a mediating factor. The study, grounded in social integration theory—which asserts that a supportive social environment cultivates hope—comprised 310 pairs of Hong Kong Chinese adolescents and their parents. It discovered that parental gratitude enhances adolescent hope, chiefly by diminishing adolescent anomie, a condition marked by an absence of social norms. The findings indicated that elevated parental gratitude correlated with diminished adolescent anomie, which was subsequently associated with increased adolescent hope. This highlights the significance of fostering parental gratitude and social integration to enhance hope among adolescents.

7) Loving-kindness Meditation

Susan Sorensen et al. (2019) conducted a study examining the effects of Loving-kindness Meditation (LKM), music, and a combined approach of LKM with classical guitar music (designated as Convergence) on psychological well-being. Their research highlights the growing significance of LKM in fostering self-compassion and compassion for others, alongside the recognized benefits of music for emotional regulation and overall well-being. The Convergence technique, which combines LKM and music, has good effects on well-being, mindfulness, compassion, and self-compassion. The study comprised persons aged 18 to 69, primarily female, who engaged in two-hour seminars that included psychoeducation, pre-recorded meditations, and group discussions. Evaluations conducted prior to, immediately subsequent to, and at four-week intervals indicated that all three conditions—Convergence, LKM-only, and Music-only—equally enhanced well-being and LKM practice. Additionally, there was a positive correlation between home practice and improvements in mindfulness and self-compassion. The findings suggest that LKM, music, and Convergence are effective methods for improving well-being; however, further research is necessary to fully clarify their benefits.

Janet Granville's 2022 study, "Using Kindness as an Intervention for Mental Health and Well-Being," examines the significant impact of kindness on mental health and general well-being. The study, involving volunteers aged 18 to 60 from two U.S. congregations over a two-month period, using kindness interview questions and a theoretical framework to evaluate the effects of kindness. Studies have shown a strong link between acts of kindness and better health, such as more happiness, more job satisfaction, and a more fulfilling life. Self-compassion and compassion for others are linked to greater resilience, which is an important part of promoting well-being. The study underscores encouraging studies on Loving-Kindness Meditation (LKM) in alleviating symptoms of schizophrenia and diminishing illness severity, sadness, and social anxiety, corroborated by a meta-analysis of 23 trials with 1,268 participants.

Cognitive Behavioral Therapy (CBT) for psychosis has been successful in alleviating negative symptoms. The research methodology, which includes self-reports and Zoom sessions, highlights the significance of kindness in fostering mental health and indicates that kindness interventions can improve resilience and well-being in various contexts.

8) Asking for Forgiveness

Katelyn N.G. Long et al. (2020) conducted a longitudinal study published in BMC Psychology that examined the impact of forgiveness on health and well-being among female nurses aged 43 to 64, utilizing data from the Nurses' Health Study II. The study found a positive link between forgiveness and better psychosocial well-being, which included more positive feelings, better social integration, and less mental distress. Nevertheless, it did not exhibit a significant association between forgiveness and health behaviors or physical health outcomes. The study identified a positive correlation between forgiveness and enhanced psychosocial well-being, encompassing increased positive emotions, improved social integration, and reduced psychological distress. But it didn't show a strong link between forgiveness and health habits or physical health outcomes. The study indicates that although forgiveness may not directly influence physical health, it can be perceived as an expression of love that enhances collective mental and social well-being, particularly during periods of global crises and uncertainties. Additional research is required to investigate the potential impacts of forgiveness on physical health.

9) Mindful Listening: Dhamma Talk

Mindful listening, which is based on Buddhist teachings and mindfulness, makes it much easier to understand and engage with spoken material, like a Dhamma talk. Research indicates that this approach necessitates complete attention and engagement with the speaker, resulting in significant advantages for both cognitive and emotional well-being. Mindful listening has been demonstrated to enhance sensitivity and enjoyment in activities like music appreciation, indicating potential analogous benefits for Dhamma lectures (Pizarro-Ruiz et al., 2021). This practice fosters receptivity to novel experiences, enhanced sensitivity to subtleties, and an awareness of diverse contexts, which are crucial for comprehending the complex teachings of a Dhamma lecture (Scudamore et al., 2021). Additionally, mindful listening can diminish reliance on pharmacological treatments in psychiatric contexts by fostering a calming effect, thereby enhancing focus and tranquility during discussions (Taraban et al., 2017).

Multicultural

UNESCO says that "multicultural education" is a way to change things that helps pupils think critically about and question the cultural stories and points of view that shape how they

see the world. Its goal is to create a more fair and just society by teaching people to be tolerant of and appreciate differences (UNESCO, 2009).

Multiculturalism broadly encompasses individuals from diverse backgrounds, including those who are mixed-race, expatriates, international students, immigrants, refugees, and people in intercultural relationships, as well as those reared in multiple cultures. In the U.S., this group includes 13% foreign-born individuals, 34% nonwhite individuals, and 20% who speak a language other than English at home (U.S. Census Bureau, 2006). This concept extends to other countries with significant migration or colonization histories. Psychologically, multiculturalism refers to the experience of being exposed to and internalizing multiple cultures (Hong et al., 2000; Nguyen & Benet-Martínez, 2007), which is reflected in behaviors such as language use, media preferences, and values that draw from various cultural influences (LaFromboise et al., 1993). Multicultural individuals may identify as such and engage in cultural pluralism, showing attachments and loyalties to different cultures and often supporting acculturation strategies like integration or biculturalism (Benet-Martínez and Haritatos, 2005; Berry, 2003).

Psychologically, multiculturalism refers to the experience of encountering and integrating multiple cultures (Hong et al., 2000; Nguyen and Benet-Martínez, 2007), as demonstrated by behaviors such as language usage, media preferences, and values shaped by diverse cultural influences (LaFromboise et al., 1993). Multicultural persons may self-identify and engage in cultural pluralism, exhibiting connections and loyalties to diverse cultures while often advocating for acculturation tactics such as integration or biculturalism (Benet-Martínez and Haritatos, 2005; Berry, 2003).

The essay titled “Exploring the Benefits and Challenges of Multicultural Society” (2023) outlines the advantages of multiculturalism as follows.

(i) Economic Advantages

Living in a society with several cultures can be very good for the economy. People from different cultural backgrounds come together and bring their own talents, ideas, and information to the workplace. This diversity makes things run more smoothly and encourages new ideas, which helps the economy grow. Research shows that teams with a mix of people do better than teams with only one type of person. They make more money and make better decisions. When people from different cultures share their ideas and skills, it creates an environment that encourages entrepreneurship. Different points of view often lead to new ideas and show new business opportunities.

(ii) Cultural Enrichment

Multiculturalism makes society better as a whole by encouraging people to understand and accept each other's differences in culture, language, food, and way of life. Meeting people from different backgrounds is one of the best ways to learn about and respect other cultures. These cultural contact contests help break down prejudice and misunderstandings by

exposing participants to new ideas and points of view. Multicultural education teaches kids to appreciate differences, which leads to more acceptance and openness, which helps them understand other people's points of view.

(iii) Creativity and Innovation

Multicultural societies are great places to encourage creativity and new ideas. When people from different backgrounds come together, they bring a lot of different points of view and experiences, which makes for a lively exchange of ideas. This mix of ideas sparks creativity and leads to new ideas that change the game. Studies show that diverse teams are better at coming up with new ways to solve hard problems than groups that are all the same. By accepting multiculturalism, societies can access a vast pool of creative and intellectual talent, which can help them move forward in areas like science, technology, the arts, and the humanities.

(iv) Improved Social Cohesion

Multiculturalism is incredibly crucial for getting individuals to work along in a community. Living together peacefully with people from different cultures helps people feel like they belong and are part of something bigger. When people from different backgrounds interact and make friends, they break down stereotypes and help people get along. This welcoming environment strengthens community ties by fostering respect and support for one another that crosses cultural boundaries. Studies show that societies with strong multiculturalism and social cohesion have lower crime rates, better mental health, and a better quality of life in general.

(v) Expanded Perspectives and Understanding

Living in a society with many different cultures gives people the chance to learn about and understand many different points of view and ways of seeing the world. When people from different cultures interact with each other, they are forced to think about their own views and biases, which helps them grow and become more aware of themselves. Learning about other points of view helps people grasp global challenges better and makes them more kind and understanding. This wider view is especially helpful in today's environment, as working together and understanding each other are key to solving problems we all face.

(vi) Increased Tolerance and Acceptance

Multicultural societies encourage acceptance of differences and promote tolerance. Consistent engagement with individuals from diverse cultural origins cultivates appreciation and acceptance of diversity. This exposure dismantles stereotypes, prejudices, and discriminatory perspectives, increasing the likelihood that individuals will embrace others regardless of their ethnicity or culture. Research suggests that persons living in multicultural

environments typically exhibit greater empathy and a stronger commitment to diversity, hence promoting inclusivity and equity within the community.

Intervention of Mindfulness and Multicultural

The 2024 study "Twelve Tips for Creating a Multicultural Mindfulness-Based Intervention in Diverse Healthcare Settings" by Iram Osman, Sduduzo Mncwabe, and Veena S. Singaram examines the critical issue of stress and burnout among healthcare professionals (HCPs). The COVID-19 pandemic made a big problem even worse by making healthcare professionals less likely to ask for help and encouraging bad ways to deal with stress. Mindfulness-based interventions (MBIs) have become quite popular lately as a terrific approach to deal with stress and learn how to handle it in a healthy way. Healthcare personnel are busy, so these medicines need to be easy to use, effective, and accessible. The results of this study show how important it is to have a multicultural point of view, especially in places like Africa where there are many different civilizations. It includes four ideas for each part of the process: designing the curriculum, putting it into action, and keeping it going. It also includes good tips on how to build MBIs that are valuable for healthcare workers from different cultures. There are instances of appropriate ways to deal with stress in healthcare settings that support these suggestions. They also serve as the foundation for forthcoming MBIs that consider cultural and contextual elements. It includes four ideas for each part of the process: designing the curriculum, putting it into action, and keeping it going. It also includes good tips on how to build MBIs that are valuable for healthcare workers from different cultures. There are instances of appropriate ways to deal with stress in healthcare settings that support these suggestions. They also serve as the foundation for forthcoming MBIs that consider cultural and contextual elements.

Anum Sarfraz and Salma Siddiqui's (2023) article, "Cultural Adaptation of a Mindfulness-Based Intervention for Young Adults: An Application of Heuristic Framework," describes a methodologically sound and culturally sensitive way to change mindfulness-based interventions for young adults in low- and middle-income countries. The study utilizes a systematic four-step methodology, incorporating stakeholder engagement, to customize the intervention to align with the cultural context while preserving its fundamental principles. Changes to the intervention include changes to the language, the reading materials, and the addition of an audio recording of the orientation. These changes suggest that you have a strong awareness of cultural norms and preferences. The main ideas behind the intervention have not changed, therefore it might function in many cultures. The pilot study's results demonstrate that the modified intervention is likely to work and aid participants with their mental health, mindfulness, and stress levels. In view of these promising results, more trials assessing practicality and efficacy are necessary. This study establishes a crucial foundation for future adaptation research by emphasizing the necessity of cultural sensitivity and relevance

in the formulation of preventive interventions for children in challenging socio-economic and political environments. These treatments may be a lot better if they paid close attention to the specific needs of these groups.

In "Cultivating Mindfulness: Evaluation of a Community-Based Mindfulness Programme for Arabic-Speaking Women in Australia," Llse Blignault et al. (2021) illustrate that culturally tailored interventions improve mental health outcomes for Arabic-speaking populations in Australia. Bilingual facilitators used materials that were culturally and linguistically appropriate, like the Arabic Mindfulness CD, to carry out the intervention in a community setting. This approach significantly reduced the levels of despair, anxiety, and stress among Arabic-speaking Muslim women. Qualitative feedback from participants suggested that mindfulness techniques aided them in managing past traumas and incorporating mindfulness into their daily routines, especially in alignment with their Islamic beliefs. These findings indicate that culturally sensitive interventions, exemplified by the Arabic Mindfulness CD training, may enhance the accessibility of mental health care for Arabic-speaking Australians. The study suggests that the group program concept has potential for further enhancement. More research is needed to find out if similar programs work for Arabic-speaking men and other groups of people. By including a variety of groups in the study, we can better customize mental health treatments for different Arabic-speaking communities. The study emphasizes the imperative for culturally and linguistically appropriate mental health interventions and illustrates that mindfulness-based programs can improve mental health outcomes for Arabic-speaking Australians.

These studies highlight the necessity of tailoring mindfulness-based interventions (MBIs) to accommodate cultural and contextual variations. Osman, Mncwabe, and Singaram (2024) highlight the need for multicultural approaches in healthcare settings, while Sarfraz and Siddiqui (2023) present effective methods for adapting MBIs for young adults in low- and middle-income countries. Blignault et al. (2021) demonstrate the effectiveness of culturally customized MBIs for Arabic-speaking women in Australia. These findings illustrate that culturally sensitive adjustments can significantly improve the efficacy of MBIs and highlight the need for further study to expand their benefits across diverse communities.

New Knowledge Gained from this Article

The main result of this study is the creation of the "Mindfulness Wisdom and Loving-kindness" (MWL) model, which was based on a careful study of how practitioners interact with each other and what they need. In line with the study's goal of looking at the different stressors of living in a multicultural environment, the research method put together nine particular mindfulness-based activities into a single one-day program. These nine activities, which include Mindful Walking with Dhamma Songs and Mindful Discussion on Parental Appreciation, were chosen because they may be used by people from many kinds of cultures, languages, and religions. For example, language problems often make it hard to teach traditional Dhamma,

but the MWL approach uses non-verbal and universal practices like Mindful Bowing and Mindful Eating to make sure everyone can participate.

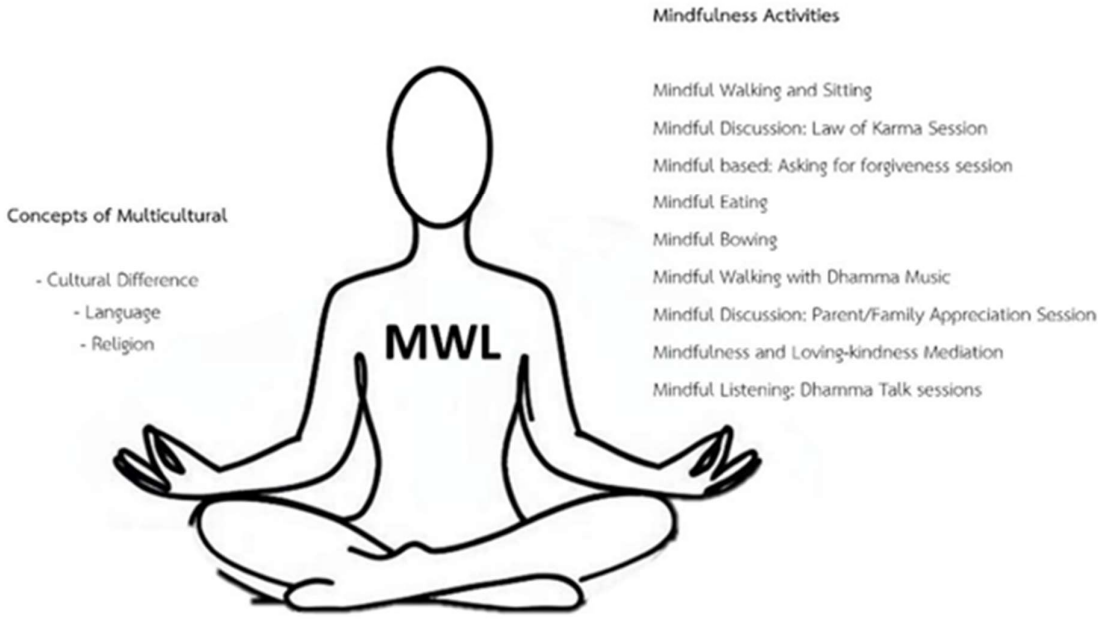

Figure 1: Mindfulness Wisdom and Loving-kindness" (MWL)
Ref: Jiwattanasuk et al., 2025

The framework that came out of this, which is shown in Figure 1, is a direct answer to the problems that were pointed out in the introduction. The MWL program meets the study goal of improving mental health and bringing together practitioners from different cultures by changing the focus from rigidly established forms to a flexible, multicultural approach.

Conclusion

The "Mindfulness Wisdom and Loving-kindness" (MWL) program, which is sensitive to different cultures, could help a lot of different groups improve their mental health. The program is flexible and has the potential to be helpful because it includes a variety of mindfulness practices that are appropriate for people of different cultures, languages, and religions. The MWL program has shown promising results, but more research is needed to find out how well it works over time and in other cultures around the world. This method will help keep mindfulness-based therapies useful and important for many groups for a long time.

References

Blignault, I., Roncolato, M., Mella, I., Bicego, C., & Hides, L. (2021). Cultivating Mindfulness: Evaluation of a Community-Based Mindfulness Program for Arabic-Speaking Women in Australia. *Current Psychology*, 42, 1–12.

Boulding, E. (1999). Peace Culture. In L. M. T. L. M. S. T. M. C. B. C. B. L. M. S. (Ed.), *Encyclopedia of Violence, Peace, and Conflict* (Vol. 2, pp. 653–663). Cambridge, MA: Academic Press.

Cheung, C.-K., & Yeung, J. W. K. (2020). Parental Gratitude and Adolescent Anomie and Hope. *Journal of Child and Family Studies*, 29(3), 738–746.

Davis, D. W., Ziegenfuss, J. M., Rindlisbacher, V. A., & Ziegenfuss, T. N. (2021). The Effects of Meditative and Mindful Walking on Mental and Cardiovascular Health. *International Journal of Exercise Science Conference Proceedings*, 14(1), 1–8.

Davis, D. W., Ziegenfuss, J. M., Rindlisbacher, V. A., Ziegenfuss, T. N., & Ziegenfuss, J. P. (2022). A Systematic Review of the Effects of Meditative and Mindful Walking on Mental and Cardiovascular Health. *International Journal of Exercise Science*, 15(2), 1692–1734.

Exploring the Benefits and Challenges of Multicultural Society. (2023). *Collegenp*. Retrieved April 25, 2024, from https://www.collegenp.com/article/exploring-the-benefits-and-challenges-of-multicultural-society/

Fernandes, M., Neves, M., & Sequeira, C. (2019). Effects of a Mindfulness-Based Intervention on the Functional Status and Mindfulness of Primary Health Care Professionals: A Before and After Study. *Archives of Clinical Psychiatry*, 46(5), 115–119.

Granville, J. (2022). *Using Kindness as an Intervention for Mental Health and Well-Being*. (Doctoral Dissertation). The Chicago School of Professional Psychology. California.

Jiwattanasuk, N. (2021). *A Process of Development for Peaceful Well-Being of Meditation Practitioners through Buddhist Peaceful Means: A Case Study of Buddhamahametta Foundation, Chiang Rak Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya*. (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.

Jiwattanasuk, N., Ruangrit, P., & Bunluerit, S. (2024). Cultivating Mindfulness Activities to Develop Peaceful Well-Being. *Journal of International Buddhist Studies*, 15(1), 69–87.

Jiwattanasuk, N., Vasuratna, V., & Deegalle, M. (2025). Mindfulness-Based Practices for Multicultural Meditation Practitioners to Develop Mental Well-Being. *ABAC ODI Journal Vision. Action. Outcome*, 12(2), 225–242.

Kabat-Zinn, J. (2006). Mindfulness-Based Interventions in Context: Past, Present, and Future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10(2), 144–156.

Kabat-Zinn, J. (2013). *Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness*. New York: Bantam Books.

Long, K. N. G., Woulfe, J., & Long, K. (2020). Forgiveness of Others and Subsequent Health and Well-Being in Mid-Life: A Longitudinal Study on Female Nurses. *BMC Psychology*, 8(1), 1–2.

Osman, I., Mncwabe, S., & Singaram, V. S. (2024). Twelve Tips for Creating a Multicultural Mindfulness-Based Intervention in Diverse Healthcare Settings. *Medical Teacher*, 46(1), 40–45.

Pandya, S. P. (2024). Older Adults' Well-Being, and Affect: Music Sessions vis-à-vis Music-with-Meditation Sessions. *Activities, Adaptation & Aging*, 48(2), 257–288.

Phra Nicholas Thanissaro. (2016). Buddhist Teen Bowing to Parents: Straddling the Border between Private and Public Religion. *Usuteaduslik Ajakiri*, 69(1), 110–126.

Pizarro-Ruiz, J. P., Moreno-Murillo, M., & García-Martínez, J. R. (2021). Influence on Forgiveness, Character Strengths and Satisfaction with Life of a Short Mindfulness Intervention via a Spanish Smartphone Application. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2), 802.

Preissner, C. E., Thürmer, J. L., & Lippke, S. (2024). Consistency between Definitions and Measurement of Mindfulness in Eating and Physical Activity Behavior: A Scoping Review. *Health Psychology Review*, 18(3), 574–598.

Sarfraz, A., & Siddiqui, S. (2023). Cultural Adaptation of a Mindfulness-Based Intervention for Young Adults: An Application of Heuristic Framework. *Pakistan Journal of Social Research (PJSR)*, 5(2), 40–53.

Schreiner, I., & Malcolm, J. P. (2008). The Benefits of Mindfulness Meditation: Changes in Emotional States of Depression, Anxiety, and Stress. *Behaviour Change*, 25(3), 156–168.

Scudamore, T., St-Amand, E., Pellerin, J., Bouthillier, A., & Morissette, S. (2021). Mindful Melody: Feasibility of Implementing Music Listening on an Inpatient Psychiatric Unit and Its Relation to the Use of As Needed Medications for Acute Agitation. *BMC Psychiatry*, 21(1), 132.

Sorensen, S., Nissen, L. R., & Sivertsen, C. B. (2019). Comparing the Effects of Loving-Kindness Meditation (LKM), Music and LKM Plus Music on Psychological Well-Being. *The Journal of Psychology*, 153(3), 267–287.

Taraban, O., O'Brien, E., & Labbé, E. (2017). The Effects of a Mindful Listening Task on Mind-Wandering. *Mindfulness*, 8(2), 433–443.

Xiao, Q., Hu, C., & Wang, T. (2020). Mindfulness Practice Makes Moral People More Moral. *Mindfulness*, 11(11), 2639–2650.

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน*

Development of a Learning Management Model for Buddhist Studies Based on the Four Foundations of Mindfulness (*Satipaṭṭhāna*) for Grade 11 Students in the Second Semester of the 2024 Academic Year at Srinakharinwirot University Demonstration School, Patumwan

อุทัย แก้วเพชร
Uthai Kaewpetch
โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน
Patumwan Demonstration School Srinakharinwirot University, Thailand.
Corresponding Author's Email: uthai.kae@satitpatumwan.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลัก สติปัฏฐาน 4 และเพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ที่เรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 302 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และแบบประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบ t-test dependent

ผลวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) หลักการ ของรูปแบบการสอน (2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการสอน (3) เนื้อหาสาระการจัดการเรียนรู้ (4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 (4 ฐานการเรียนรู้) ประกอบด้วย ฐานกาย-เตรียมพร้อม ฐานเวทนา-รับรู้ ฐานจิต-จดจ่อ และฐานธรรม-เข้าใจ และ (5) การวัดผลประเมินผล 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน หลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้รูปแบบ การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ และสูงกว่าเกณฑ์ที่ระดับร้อยละ 75 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 หลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

คำสำคัญ: หลักสติปัฏฐาน 4; รูปแบบการจัดการเรียนรู้; รายวิชาพระพุทธศาสนา

---

*Received November 11, 2025; Revised December 25, 2025; Accepted January 7, 2026

Abstract

This research aimed to develop a learning management model for Buddhist Studies based on the Four Foundations of Mindfulness (*Satipaṭṭhāna*) and to examine the results of implementing this model. The target group consisted of 302 students studying in Grade 11 at Srinakharinwirot University Demonstration School, Patumwan, who were enrolled in a Buddhist Studies course during the second semester of the 2024 academic year, selected through purposive sampling. The research instruments included lesson plans for Buddhist Studies based on the Four Foundations of Mindfulness, a learning achievement test for Grade 11 students, and an assessment form for students' desirable characteristics based on the same principles. Data were analyzed using content analysis, percentage, mean, standard deviation, and a dependent t-test.

The findings revealed as follows: 1) The learning management model based on the Four Foundations of Mindfulness consists of five components: (1) principles of the instructional model, (2) objectives of the instructional model, (3) learning content, (4) the learning management process based on the Four Foundations of Mindfulness which comprises four learning bases: body (preparation), feelings (awareness), mind (concentration), and dhamma (understanding), and (5) measurement and evaluation. 2) The results also showed that students' learning achievement after studying Buddhist Studies using the Four Foundations of Mindfulness model was higher than before the instruction and exceeded the 75 percent criterion at a statistical significance level of .05. Additionally, students' desirable characteristics based on the Four Foundations of Mindfulness after the instruction were significantly higher than before the instruction at the .05 level.

Keywords: *Satipaṭṭhāna;* Learning Management Model; Buddhist Studies

บทนำ

รายวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาพื้นฐาน จัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาชั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ปรับปรุง 2560) ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอนจำนวนมากถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีหรือแนวทางการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน มุ่งเน้นการพัฒนาด้านสติปัญญาหรือสมองมากกว่าด้านพฤติกรรม กล่าวคือ มุ่งเน้นพัฒนาเฉพาะด้านความรู้ ไม่ให้ความสำคัญด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพจิตใจมีที่มีสติ มีความประพฤติดี ทำความดี มีวินัย ไม่เห็นแก่ตัว มีความรับผิดชอบ พฤติกรรรมเหล่านี้เป็นคุณธรรมและจริยธรรมเชิงประจักษ์ที่จับต้องได้ Panich (2012) กล่าวไว้ว่าการพัฒนาเพียงด้านเดียว ซึ่งจะเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ไม่ได้ เนื่องจากจะทำให้ขาดพลังสมอง ซึ่งมีทั้งหมด 5 ด้าน ที่เรียกว่าพลังเชิงทฤษฎีหรือที่เรียกว่า พุทธิปัญญา (Cognitive mind) ได้แก่ 1) สมองด้านวิชาการและวินัย (Disciplined mind) 2) สมองด้านสังเคราะห์ (Synthesizing mind) 3) สมองด้านสร้างสรรค์ (Creating mind) และพลังอีก 2 ด้านเป็นพลังด้านมนุษย์สัมผัส ได้แก่ 4) สมองด้านเคารพให้เกียรติ (Respectful mind) และ 5) สมองด้านจริยธรรม (Ethical mind) (Gardner, 1983) จะเห็นได้ว่า

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นเฉพาะด้านสมองเพียงด้านเดียว เป็นการพัฒนาที่ไม่สมบูรณ์ Baosri (2009) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาคือการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาต้องเป็นการพัฒนาพร้อมกันไปทุกด้านทั้งด้านความรู้และความประพฤติไปพร้อมกัน จนกลายเป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่เกิดกับผู้เรียน ทั้งนี้ คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ เพราะจริยธรรมเป็นวิถีปฏิบัติที่แสดงออกทางพฤติกรรม การบ่มเพาะพฤติกรรมที่พึงประสงค์จึงควรเริ่ม ที่เยาวชน เยาวชนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้วจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์มีความสุข และเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาต่อไป อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนแบบยัดเยียด การบีบบังคับ การออกคำสั่งให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามโดยการใช้อำนาจเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่ก่อผลในเชิงบวก ในทางกลับกัน อาจส่งผลในเชิงลบ เช่น ผู้เรียนต่อต้าน ผู้เรียนเบื่อหน่ายการเรียน ในบั้นปลายส่งผลให้ผู้เรียนไม่ให้ความสนใจ ดังนั้น การเรียนการสอนควรเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามความสมัครใจโดยเล็งเห็นความสำคัญด้านการพัฒนาทางกายภาพ ความรู้สึก ความคิด และคุณธรรม เป็นการพัฒนาพลังสมองทั้ง 5 ด้าน ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน

การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนควรเริ่มที่การจัดแนวทางการเรียนการสอนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อเป็นการหล่อหลอมด้านคุณธรรม และจริยธรรมของผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมาย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีแนวทางการจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งพัฒนานักเรียนทั้งทางด้านด้านกาย (พฤติกรรมทางกาย วาจา) เวทนา (ความรู้สึก) จิต (ความคิด) ธรรม (คุณธรรม) ตามหลักสติปัฏฐาน 4 อันเป็นหลักธรรมและรูปแบบการพัฒนาในพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ที่ประกอบด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณากาย) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณาเวทนา/ความรู้สึก) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณาจิต/ความคิด) และธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณาธรรม/ความจริงของสิ่งต่าง ๆ) อย่างไรก็ตาม จากการตรวจสอบเอกสาร พบว่า ยังไม่มีการประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ทั้งที่ การใช้หลักสติปัฏฐาน 4 เป็นฐานในการเรียนรู้และ การพัฒนาตนเองนั้น เป็นการใช้หลักการเจริญสติ เพื่อเสริมสร้างสมาธิ ความตระหนักรู้ และทักษะการเรียนรู้ที่ยั่งยืน และเป็นการบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างลึกซึ้ง มีทักษะชีวิตที่ดี และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์หรือเชิงบวกมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้สอนเพื่อนำไปพัฒนาผู้เรียนต่อไป การบูรณาสติปัฏฐาน 4 การมีสติรู้เท่าทันและพิจารณาใน กาย เวทนา จิต และธรรม อย่างมีสติทุกอิริยาบถและทุกลมหายใจเพื่อทำให้คลายความกังวล บรรลุเป้าหมายที่ตนตั้งไว้อย่างถูกต้อง และทำให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เป็นการพัฒนาความสามารถในการมองเห็น ความสัมพันธ์ ของสิ่งต่าง ๆ คิดได้หลากหลายทิศทาง โดยอาศัยประสบการณ์เดิมหรือประสบการใหม่ที่ได้รับ มีความคิด ยืดหยุ่น หมายถึง ผู้สอนมีความคิดได้อย่างอิสระ มีอิสระในการคิด นอกกรอบ รับฟังความคิดเห็น ของคนอื่น ขยายความคิดหลักให้ได้ความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีความสามารถ คิดแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างคล่องแคล่วทันสถานการณ์ สามารถดัดแปลงความรู้ หรือประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์หลายด้าน นำแนวคิดเก่ามาผสมกับแนวคิดใหม่ (Nanit, Chaisuk and Chumnisart, 2024) ยิ่งไปกว่านั้น การบูรณาการ สติปัฏฐาน 4 ยังสามารถนำมาประยุกต์เพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับการเรียนรู้ในเนื้อหาความรู้อื่นยิ่งมีความจำเป็น เนื่องจากการเรียนการสอนในศตวรรษที่21 นั้นขึ้นอยู่กับแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เข้าใจรู้จักคิด รักการเรียนรู้มีสำนึกพลเมือง มีความกล้าหาญทางจริยธรรม มีความสามารถในการแก้ปัญหา ปรับตัว สื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิผลตลอดชีวิต (Phrakhrusripariyattikunaphorn et al., 2019) ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจในการนำหลัก สติปัฏฐาน 4 มาบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระ

การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคน เก่ง ดี มีสุข สอดคล้องกับ การพัฒนาแบบองค์รวม และเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการสร้างสรรค์สังคมโลกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4
2. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยในขั้นตอนการศึกษารูปแบบที่พัฒนาขึ้นใช้การวิจัยเชิงทดลองแบบ One group pre-test post-test design มีขั้นตอนการดำเนินการ 7 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) ได้แก่

1.1 เนื้อหาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (Ministry of Education, Office of the Basic Education Commission, 2017)

1.2 หลักสติปัฏฐาน 4 ทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ คือพระไตรปิฎก อรรถกถา (Thai Tipitakas: D.II. 290-315)

1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) (Joyce and Weil, 2000; Joyce, Weil, and Showers, 2004)

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร สืบค้นข้อมูลหลักสติปัฏฐาน 4 ที่เป็นองค์ธรรมสำหรับการศึกษา และฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนารูปแบบการการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 (4 ฐานการเรียนรู้) ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม

ขั้นตอนที่ 3 สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ จำนวน 5 คน มาสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อรับรองโมเดล/ชี้แนะรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 แล้วนำคำแนะนำ ไปปรับแก้รูปแบบหรือโมเดลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้มีความถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แผนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 (4 ฐานการเรียนรู้) ที่ผ่านการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพจากจากผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและด้านวัดประเมินผลจำนวน 5 คน/รูป

2. แบบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน แบบปรนัย ชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.81 จากผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและด้านวัดประเมินผลจำนวน 5 คน/รูป

3. แบบประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 4 ส่วน ประกอบด้วย ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐานธรรม จำนวนรวม 12 ข้อ โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.87 จากผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและด้านวัดประเมินผล จำนวน 5 คน/รูป

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. ชี้แจงกลุ่มนักเรียน เพื่อทำความเข้าใจแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล

2. ดำเนินการทดสอบผลสัมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 ก่อนการเรียน

3. ดำเนินการสอนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยรูปแบบการการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ทั้ง 2 หน่วยการเรียนรู้ 4 แผนการจัดการเรียนรู้

4. ดำเนินการทดสอบผลสัมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 หลังการเรียน

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยสถิติค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าร้อยละ (Percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เปรียบเทียบความรู้วิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ และเปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ ด้วยค่าสถิติ t-test dependent

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย (Descriptive Presentation)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหาสาระการเรียนรู้ 4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 (4 ฐานการเรียนรู้) ประกอบด้วย ฐานกาย-เตรียมพร้อม ฐานเวทนา-รับรู้ ฐานจิต-จดจ่อ และฐานธรรม-เข้าใจ และ 5) การวัดผลประเมินผล ดังภาพประกอบ

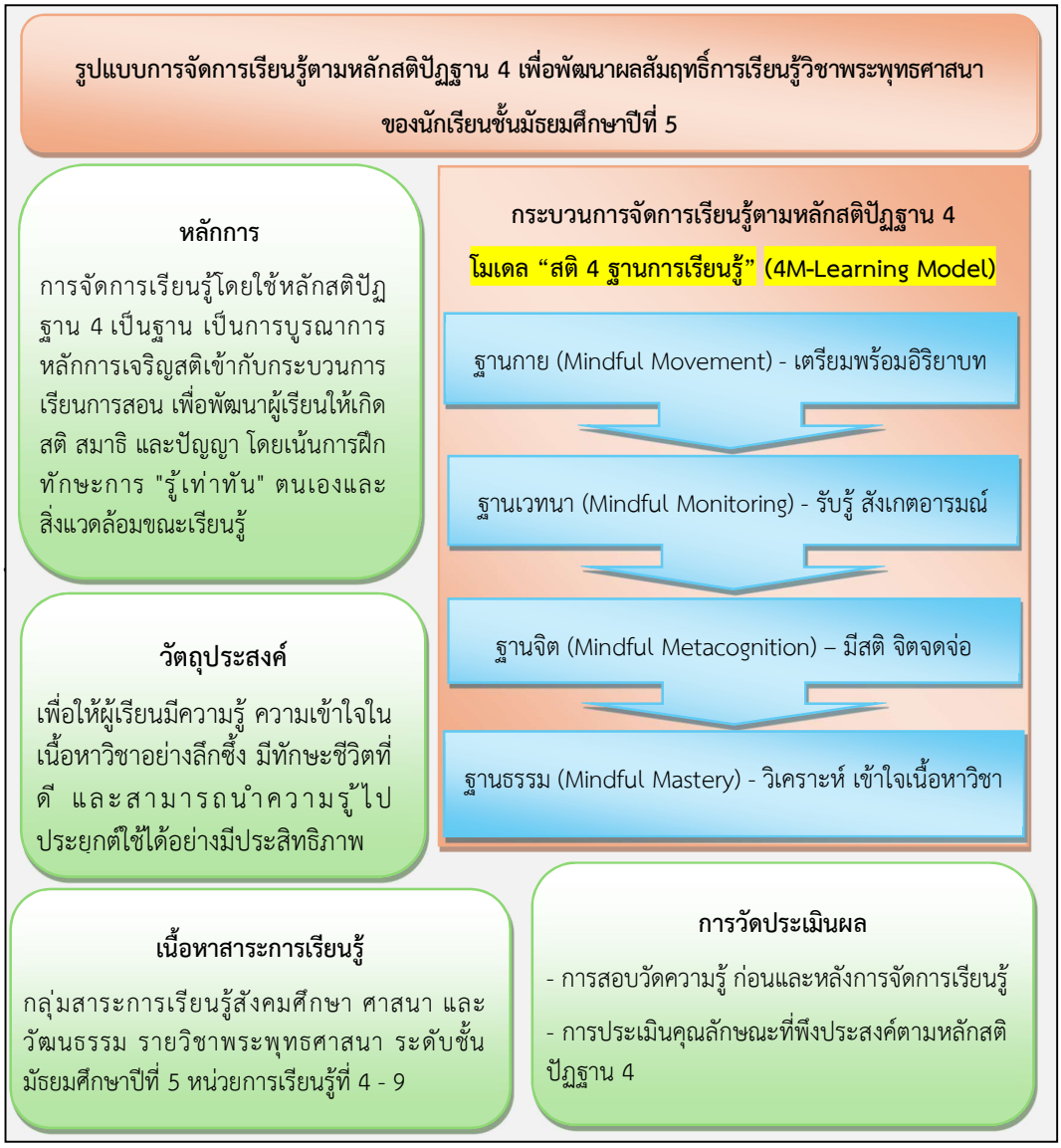

Figure 1: A Learning Management Model Based on the Four Foundations of Mindfulness (Satipatthana 4) to Enhance Learning Achievement in Buddhism for Grade 11 Students

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวันพบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ก่อนเรียน 6.70 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 33.50 และค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ หลังเรียน 17.54 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 87.70 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนหลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนของนักเรียน ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4

การทดสอบ	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	μ	Ơ	t	p-value
ก่อนเรียน	302	20	6.70	6.19	14.08	0.00*
หลังเรียน	302	20	17.54	1.89		

*อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 302 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ หลังเรียน 17.54 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 87.70 ของคะแนนเต็ม เมื่อเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 75 (15 คะแนน) พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนหลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 หลังเรียนเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 75

การทดสอบ	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	μ	Ơ	t	p-value
หลังเรียน	302	20	17.54	1.89	.76	0.00*

*อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนที่เรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยรวมของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ก่อนเรียน อยู่ในระดับน้อย (Mean = 2.16) และค่าเฉลี่ยรวมของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลังเรียน อยู่ในระดับมาก (Mean = 4.28) เมื่อเปรียบเทียบระหว่างค่าเฉลี่ยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียน ก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลัก สติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4

การประเมิน	จำนวนนักเรียน	μ	Ơ	t	p-value
ก่อนเรียน	302	2.16	0.91	7.52	0.00*
หลังเรียน	302	4.28	0.74		

*อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยนี้คือ 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 และผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน 2) กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการฝึกสติ เพื่อให้เกิดปัญญาในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และฝึกทักษะการ "รู้เท่าทัน" ตนเองและสิ่งแวดล้อมขณะเรียนรู้ นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ตรงตามหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner center learning) โดยการฝึกสติ เพื่อให้เกิดปัญญาในการเรียนรู้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมทุกกระบวนการเรียนรู้และกำกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง พิจารณาเนื้อหาตามความเป็นจริง ไม่ใช่การท่องจำ แต่เป็นการเข้าใจ รู้เท่าทันตนเอง จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน หลังเรียนด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น มีค่าเฉลี่ย ที่สูงขึ้น และ 3) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 หลังเรียน สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีสติอยู่กับทุกขณะการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติ เชื่อมโยงระหว่างการรับรู้ภายใน (ตนเอง/สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้) และเนื้อหาภายนอก (สังคม/การใช้ชีวิตในสังคม)

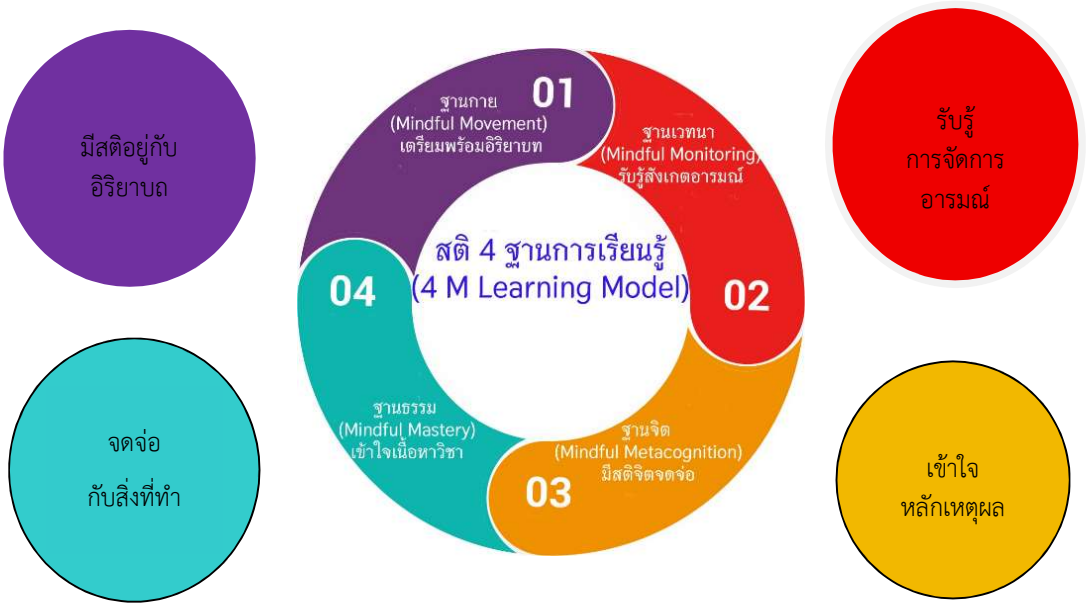

Figure 2: Learning Modle according to Satipaṭṭhāna 4 (4M-Learning Model)

จากภาพประกอบที่ 2 กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการฝึกสติ ตามฐานคือ 1) ฐานกาย-เตรียมพร้อม มุ่งเน้นพัฒนาความพร้อม ความสงบ และสมาธิเบื้องต้นของผู้เรียน 2) ฐานเวทนา-รับรู้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการจัดการอารณ์ และการยอมรับสภาวะตามจริง 3) ฐานจิต-จดจ่อ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมาธิตั้งมั่น จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ โดยผ่านกิจกรรมการดึงสติกลับเมื่อความคิดฟุ้งซ่าน และ 4) ฐานธรรม-เข้าใจ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในเนื้อหาวิชา เกิดกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาวิชาด้วยหลักเหตุผล/ไตรลักษณ์ และการเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับอริยสัจ 4 สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ

ลงมือปฏิบัติ (Active Learning) ที่ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ เกิดการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน พร้อมช่วยให้ผู้เรียน มีบทบาทในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ นำไปประยุกต์ใช้ มีความสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า ความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอันเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์

อภิปรายผลการวิจัย

ผลวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน อภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการฝึกสติ เพื่อให้เกิดปัญญาในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และฝึกทักษะการ "รู้เท่าทัน" ตนเองและสิ่งแวดล้อมขณะเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ฐานกาย-เตรียมพร้อม มุ่งเน้นพัฒนาความพร้อม ความสงบ และสมาธิเบื้องต้นของผู้เรียน โดยผ่านกิจกรรม เช่น การปรับกายและลมหายใจก่อนเริ่มเรียน และการรู้ตัวเมื่อเปลี่ยนอิริยาบถ เป็นต้น 2) ฐานเวทนา-รับรู้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะ การจัดการอารณ์ และการยอมรับสภาวะตามจริง โดยผ่านกิจกรรม เช่น การหยุดและรับรู้อารมณ์ (พอใจ/ ไม่พอใจ/เฉย ๆ) ที่เกิดขึ้นขณะเรียน เป็นต้น 3) ฐานจิต-จดจ่อ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมาธิตั้งมั่น จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ โดยผ่านกิจกรรมการดึงสติกลับเมื่อความคิดฟุ้งซ่าน และ 4) ฐานธรรม-เข้าใจ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในเนื้อหาวิชา โดยผ่านกิจกรรม เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาด้วยหลักเหตุผล/ไตรลักษณ์และการเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับอริยสัจ 4 เป็นต้น ทั้งนี้เพราะสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Bonwell, 2003; Kolb, 2015) และแนวคิดการบูรณาการสติปัฏฐาน 4 ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และช่วยให้ผู้เรียน มีบทบาทในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ นำไปประยุกต์ใช้ทำให้เกิดการพัฒนา ความคิดสร้างสรรค์ เป็นการพัฒนาความสามารถในการมองเห็น ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ คิดได้หลากหลายทิศทาง โดยอาศัยประสบการณ์เดิมหรือประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ คือ ความคิดยืดหยุ่น มีอิสระในการคิด นอกกรอบ ทำให้รับฟัง ความคิดเห็นของคนอื่นได้ (Nanit, Chaisuk and Chumnisart, 2024)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนก่อนเรียนด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ 6.70 คะแนน หลังเรียน มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ 17.54 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนหลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 75 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนหลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ตรงตามหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner center learning) โดยการฝึกสติ เพื่อให้เกิดปัญญาในการเรียนรู้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมทุกกระบวนการเรียนรู้และกำกับการเรียนรู้ ด้วยตนเอง พิจารณาเนื้อหาตามความเป็นจริง ไม่ใช่การท่องจำ ช่วยให้ผู้เรียนคงความสนใจและสมาธิไว้กับบทเรียนได้นานขึ้น สอดคล้องกับ (Baker, 2016) การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้นั้น จำเป็นที่ผู้สอนจะต้องสร้างการมี

ส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของผู้เรียนในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ การที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้กำกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Davies, P. 2006; Daniel Reinholz, 2015) ช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองมากขึ้น มีความเข้าใจในเนื้อหาสาระของบทเรียนมากขึ้น และสอดคล้องกับการบูรณาการโดยการนำสติปัฏฐาน 4 ควบคู่กับเนื้อหาความรู้อื่น ๆ ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีความเข้าใจ รู้จักคิด รักการเรียนรู้ มีสำนึก มีความกล้าหาญทางจริยธรรม มีความสามารถในการแกปัญหา ปรับตัว มีการสื่อสารที่ดี และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิผล ตลอดชีวิต (Phrakhrusripariyattikunaphorn et al., 2019)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ก่อนเรียน มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับน้อย (Mean = 2.16) หลังเรียน มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก (Mean = 4.28) และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างค่าเฉลี่ยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีสติอยู่กับทุกขณะการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติ เชื่อมโยงระหว่างการรับรู้ภายใน (ตนเอง/สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้) และเนื้อหาภายนอก (สังคม/การใช้ชีวิตในสังคม) สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถในการรับรู้และจัดการอารมณ์ ของตนเอง (เวทนานุปัสสนา และ จิตตานุปัสสนา) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะผู้เรียนในรูปของการเรียนที่เรียกว่า Active Learning โดยที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำด้วยความสามารถ ของตนเอง การเรียน การสอนที่เน้นการกระทำจะกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยที่สำคัญและจำเป็นต่อการสร้างทักษะชีวิตเพื่อการพัฒนาต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การรู้จักตนเอง การอยู่ร่วมและการทำงานกับผู้อื่น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นต้น (Joyce and Weil, 2000; Joyce, Weil, and Showers, 2004) และสอดคล้องกับการพัฒนาสติตามหลักสติปัฏฐาน 4 สามารถเสริมสร้างสันติสุขภาวะได้ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทุกมิติทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และจิตวิญญาณ รวมทั้งมิติทางร่างกายและจิตใจ มีการเจริญสติพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งส่งผลให้ชีวิตพบกับความสุขหรือเรียกว่า “สันติสุขภาวะ” มีคุณลักษณะ “4 ดี” คือ “ร่างกายดี อารมณ์ดี จิตใจดี ปัญญาดี” (Phugkaew, Phramaha Hansa Dhammahāso, and Wattanapradith, 2020) สัมพันธ์กับผลวิจัยและผลจากการทดลองคือผู้เรียนมีความพร้อมตามฐานทั้ง 4 ในสติปัฏฐาน 4 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

สรุป

ผลสรุปการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างลึกซึ้ง มีทักษะชีวิตที่ดี และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านพุทธิปัญญาและพฤติกรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ ผลการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” รายวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ 5 ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และพัฒนาคุณลักษะที่พึงประสงค์ของนักเรียนได้เป็นอย่างดี เพราะการจัดการเรียนรู้ด้วยโมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นการสร้าง "ห้องเรียนแห่งสติ" ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีจิตตั้งมั่นในปัจจุบัน รับข้อมูลได้ดีขึ้นและเข้าใจลึกซึ้ง ลดความเครียดและความก้าวร้าว สามารถรับรู้และจัดการกับอารมณ์ทางลบได้ดีขึ้น แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล และช่วยพัฒนา

ทักษะชีวิต (Soft Skills) ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการรับรู้และจัดการอารมณ์ ของตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างลึกซึ้ง และมีทักษะชีวิตที่ดี โมเดลนี้สามารถใช้ได้กับทุกสาขาวิชา โดยเน้นการฝึกทักษะการ "รู้เท่าทัน" ตนเองและสิ่งแวดล้อมขณะเรียนรู้ ทั้งนี้ การนำโมเดลนี้ไปใช้ ควรปรับรูปแบบกิจกรรม “รู้เท่าทัน” แต่ละฐานการเรียนรู้ให้เหมาะกับวัยของผู้เรียนในแต่ละระดับ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยนี้ มุ่งเน้นการพัฒนาการจัดการเรียนรู้และการศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 การทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยเชิงทดลองแบบเต็มรูปแบบ มีกลุ่มทดลอง กลุ่มควบคุม และการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้เกิดการกระจายที่ครอบคลุมประชากรทั้งหมด รวมถึงการเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการเรียนรู้อื่นกับโมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการพัฒนาการศึกษาให้ดีมากยิ่งขึ้น

References

Baker, K. M. (2016). Peer Review as a Strategy for Improving Students’ Writing Process. *Sage Journals,* 17(3), 179-192.

Baosri, S. (2009). *The Taproot of Education*. Bangkok: Srinakharinwirot University Press.

Bonwell, C. C. (2003). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. Retrieved October 17, 2025, from www.active-learning-site.com

Cooperatein, S. E., & Kocevar-Weidinger, E. (2004). Beyond Active Learning: Constructivist Approach to Learning. *Reference Services Review*, 32(2), 141–148.

Davies, P. (2006). Peer Assessment: Judging the Quality of Students’ Work by Comments Rather than Marks. *Innovations in Education and Teaching International*, 43, 69–82.

Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.

Joyce, B., & Weil, M. (2000). *Models of Teaching*. (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Joyce, B., Weil, M., & Showers, B. (2004). *Models of Teaching.* (4th ed.). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Kolb, D. A. (2015). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. (2nd ed.). New Jersey: Pearson Education.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Ministry of Education, Office of the Basic Education Commission. (2017). *Learning Standards and Indicators of Department of Social Studies (2008) Edited 2017*. Bangkok: Operative Community Press.

Nanit, C., Chaisuk, P., & Chumnisart, B. (2024). Approaches to Developing Creativity according to the 4 Foundations of Mindfulness of Teachers at the Ang Thong Provincial Special Education Center. *Journal of Bovorn Multi-Education and Human Social Sciences*, 5(1), 316–326.

Panich, V. (2012). *Learning Organization and Management*. (2nd ed.). Bangkok: Tathata Publication Press.

Panich, V. (2013). *The Way of Learning Model for Pupils in 21st Century*. Bangkok: Tathata Publication Press.

Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto). (1995). *Buddhadhamma*. Bangkok: MCU Press.

Phrakhrusripariyattikunaphorn et al. (2019). Integration of Satipatthana 4 and Development of Learning and Teaching in the 21st Century of Teachers and Students of Mahamakut Buddhist University. *Academic Journal of Phetchaburi Rajabhat University*, 9(3), 110–117.

Phugkaew, V., Phramaha Hansa Dhammahāso, & Wattanapradith, K. (2020). A Model of Mindfulness Development to Promote the Peaceful Well-Being for the Dependent Elderly. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(Suppl.), S108–S120.

Reinholz, D. (2015). The Assessment Cycle: A Model for Learning through Peer Assessment. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 41(2), 1–15.

อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574)*

Scenario of Characteristics of High School Mathematics Teachers under the Office of the Basic Education Commission in the Next Decade (A.D. 2022-2031)

[1]วิชชุตา คลังกลาง, ไพรวัลย์ โคตรตะ และ พงษ์ธร สิงห์พันธ์
[1]Witchuta Klungklang, Paiwan Kotta and Pongthorn Singpan
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
Faculty of Education, Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: witchuta.kg63@ubru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2565-2574) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยอนาคตแบบเดลฟายและชาติพันธุ์วรรณา จำนวน 3 รอบ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 8 ประเด็น มีค่าความสอดคล้อง 1.00 และ 2) แบบสอบถามอนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 55 ประเด็น การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ 1) ค่ามัธยฐาน 2) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และ 3) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2565-2574) ประกอบด้วย 7 ด้าน 55 คุณลักษณะ คือ 1) ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ 8 คุณลักษณะ 2) ด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน 10 คุณลักษณะ 3) ด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 7 คุณลักษณะ 4) ด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ 7 คุณลักษณะ 5) ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี 9 คุณลักษณะ 6) ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน 8 คุณลักษณะ และ 7) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี 6 คุณลักษณะ

คำสำคัญ: อนาคตภาพ; คุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา; ทศวรรษหน้า

Abstract

This research article aimed to examine the characteristics of secondary school mathematics teachers under the Office of the Basic Education Commission in the next decade (2022–2031). The study employed a Delphi and ethnographic research methodology conducted over three rounds. The key informants were 21 experts. The research instruments included: 1) an interview form on the scenario of the characteristics of secondary school

*Received September 25, 2025; Revised October 8, 2025; Accepted October 18, 2025

mathematics teachers covering 8 aspects, with an index of consistency of 1.00, and 2) a questionnaire on the same topic consisting of 55 items. Data were analyzed using the median, interquartile range, and content analysis.

The findings revealed that the scenario of the characteristics of secondary school mathematics teachers under the Office of the Basic Education Commission in the next decade (2022–2031) consist of 7 domains with a total of 55 characteristics: 1) academic leadership (8 characteristics), 2) knowledge and expertise in the subject taught (10 characteristics), 3) being a lifelong learner (7 characteristics), 4) language use and knowledge transfer (7 characteristics), 5) innovation and technology (9 characteristics), 6) research for learner development (8 characteristics), and 7) morality, ethics, and role modeling (6 characteristics).

Keywords: Scenario; Characteristics of Secondary School Mathematics Teachers; Next Decade

บทนำ

การรู้เรื่องคณิตศาสตร์เป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ช่วยให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ความรู้ในการทำงานและชีวิตประจำวัน ถือเป็นกุญแจสำคัญในการปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันและอนาคต (OECD, 2016) ซึ่งการเรียนรู้คณิตศาสตร์ช่วยให้นักเรียนพัฒนาวิธีคิดที่หลากหลาย มุ่งมั่น ไม่ย่อท้อ แสวงหาวิธีแก้ปัญหาอย่างกระตือรือร้น และมั่นใจในการเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน (The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology, 2017) ดังนั้น วิชาคณิตศาสตร์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความคิดของมนุษย์ ช่วยเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ วิเคราะห์ปัญหา คาดการณ์ วางแผน ตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ทำให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข (Ministry of Education, 2017)

จากรายงานสรุปผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ปีการศึกษา 2564 วิชาคณิตศาสตร์ พบว่า ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีผลการทดสอบคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 24.47 คุณภาพในระดับพอใช้ และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีผลการทดสอบคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 21.28 คุณภาพในระดับพอใช้ เมื่อเปรียบเทียบผลการทดสอบระหว่างปีการศึกษา 2563 กับปีการศึกษา 2564 พบว่า มีผลการทดสอบลดลงทั้งระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 (The Office of the Basic Education Commission, 2022) และประเทศไทยได้เข้าร่วมการประเมินผลโครงการ PISA และโครงการ TIMSS ซึ่งผลการประเมินทั้งสองโครงการพบว่า ผู้เรียนไทยยังมีผลสัมฤทธิ์ต่ำกว่ามาตรฐานสากล โดยคะแนนเฉลี่ยโครงการ PISA ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยนานาชาติ และคะแนนเฉลี่ยโครงการ TIMSS ต่ำกว่าค่ากลาง 500 คะแนน (The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology, 2019) จากผลการประเมินทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการศึกษาคณิตศาสตร์ของประเทศไทยต้องได้รับการแก้ไข ซึ่งการที่นักเรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์เกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ครูคณิตศาสตร์ไม่มีความแม่นยำในเนื้อหา หรือมีข้อจำกัดด้านเทคนิคการสอน ส่งผลให้นักเรียนได้รับความรู้ไม่ครบถ้วนหรือผิดพลาดสะสม สื่อการสอนที่ใช้ขาดความชัดเจน บางครั้งครูเองไม่เข้าใจการใช้สื่ออย่างแท้จริง (Suntornwat, 2021) ครูจำนวนไม่น้อยขาดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร คู่มือครู การวัดและประเมินผล ทำให้การสอนไม่ถูกต้อง เน้นการอธิบายความรู้เป็นหลัก ขณะที่มีกิจกรรมร่วมกับนักเรียนเพียงเล็กน้อย การจัดการชั้นเรียนและ

บรรยากาศยึดครูเป็นศูนย์กลาง ใช้วิธีการควบคุมมากกว่าการส่งเสริม ครูไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนการสอน และไม่นำผลการประเมินมาพัฒนาการเรียนการสอน ไม่เคยได้รับการนิเทศ ส่งผลให้ครูขาดคุณลักษณะและความสามารถที่พึงมี ซึ่งย่อมกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียนโดยตรง (Sitthisorn, 2022) ส่งผลให้ผู้เรียนจำนวนมากรู้สึกไม่ชอบและเกิดความเบื่อหน่ายต่อการเรียนคณิตศาสตร์ เห็นว่าคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่มีความยากสูง กระบวนการเรียนรู้ไม่มีความสนุก และมีเนื้อหาสาระที่ต้องศึกษาเรียนรู้มากจนเกินไป (Cheausuwantavee, 2018) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของความเป็นครูและบ่งบอกถึงระดับความสามารถหรือคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์

การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้คณิตศาสตร์ของผู้เรียนต้องอาศัยครูคณิตศาสตร์ที่มีคุณลักษณะที่ดี ซึ่งครูคณิตศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 ต้องมีคุณลักษณะเป็นผู้นำทางวิชาการ มีความเชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและการสอน เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ถ่ายทอดความรู้คณิตศาสตร์เข้าใจง่าย เป็นผู้นำการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี เป็นนักวิจัย มีคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ และเป็นแบบอย่างที่ดี ดังที่ Karinchai, Swathanan, Inthanan, and Hanwong, (2023) กล่าวว่า การพัฒนาการรู้เรื่องคณิตศาสตร์ของผู้เรียนต้องอาศัยครูที่มีคุณภาพ มีความรู้ลึกซึ้ง เข้าใจการสอน มุ่งพัฒนาตนอย่างต่อเนื่อง และจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเข้าถึงคณิตศาสตร์ สอดคล้องกับ Yuenyaw, and Thadatontichok, (2018) ที่กล่าวว่า คุณลักษณะของครูมืออาชีพในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) เป็นผู้นำวิชาการ มุ่งเน้นคุณภาพการเรียนรู้ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และเป็นผู้นำชุมชนวิชาชีพ 2) เป็นนักทฤษฎี มีความรู้รอบด้านทั้งความรู้ทั่วไป มีความเข้าใจเนื้อหาวิชา สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงทั้งในการสอนและชีวิตประจำวัน 3) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ใฝ่รู้ มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาตน พร้อมเป็นแบบอย่างของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง 4) เป็นผู้สอน มีทักษะด้านการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ 5) เป็นผู้สร้างนวัตกรรม พัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาได้อย่างเหมาะสม 6) เป็นนักวิจัย แก้ไขปัญหาในชั้นเรียนผ่านการวิจัยอย่างเป็นระบบ และ 7) เป็นที่ปรึกษา ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม มีจิตวิญญาณความเป็นครู และเป็นแบบอย่างที่ดี สอดคล้องกับ Sinha (2022) ที่กล่าวว่า คุณลักษณะที่สำคัญในการเป็นครูคณิตศาสตร์ที่ดี ได้แก่ 1) การสื่อสาร ครูคณิตศาสตร์ต้องเข้าใจวิธีการสื่อสารกับนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้นักเรียนเข้าใจสิ่งที่เรียนรู้ได้อย่างแท้จริง 2) ความรู้คณิตศาสตร์ ครูคณิตศาสตร์ไม่ควรสอนแค่เนื้อหาเท่านั้น แต่ต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของเนื้อหา 3) การจัดการเรียนรู้ ครูคณิตศาสตร์ที่ดีจะปรับใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย มีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างถ่องแท้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ 4) การสร้างเจตคติที่ดี ครูคณิตศาสตร์ต้องพยายามพัฒนาทัศนคติเชิงเติบโต ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองในวิชาคณิตศาสตร์ 5) การมีส่วนร่วมกับวิชาชีพ ครูคณิตศาสตร์ต้องเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และ 6) ความน่าเชื่อถือ ครูคณิตศาสตร์ต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียน และสอดคล้องกับ Hill, Charalambous, and Chin, (2019) ที่ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของครูและการเรียนรู้ของนักเรียนในวิชาคณิตศาสตร์: การประเมินผลอย่างครอบคลุม ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสบการณ์การสอนของครูมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน 2) ความรู้ด้านคณิตศาสตร์ของครู ทั้งความรู้พื้นฐาน ความรู้เชิงการสอน และความรู้เฉพาะด้าน ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน และความเข้าใจนักเรียนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการสอน 3) ทัศนคติและพฤติกรรมของครู ความเชื่อในศักยภาพตนเองมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพการสอนและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ความพยายามของครูเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผลการเรียนของนักเรียน และ 4) ประสบการณ์ ความรู้ และทัศนคติที่ดี มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาอนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565–2574) ซึ่งผลที่ได้จะก่อให้เกิด

ประโยชน์ทั้งทางด้านองค์ความรู้และแนวทางพัฒนาคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา และจะทำให้ในระบบการศึกษามีครูคณิตศาสตร์ที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574)

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study)

ผู้วิจัยทำการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยศึกษาประเด็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา ได้แก่ 1) คุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษาที่พึงประสงค์ จำนวน 9 เรื่อง 2) คุณลักษณะของครูยุคดิจิทัล จำนวน 10 เรื่อง 3) คุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21 จำนวน 10 เรื่อง 4) มาตรฐานวิชาชีพครู จำนวน 1 เรื่อง 5) มาตรฐานตำแหน่งของข้าราชการครู จำนวน 1 เรื่อง 6) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ จำนวน 15 เรื่อง และ 7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศ จำนวน 10 เรื่อง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนบทสรุปสาระสำคัญ นิยามเชิงปฏิบัติการของคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

ผู้วิจัยทำการศึกษาอนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2565-2574) โดยใช้เทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 1 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วย 1) ผู้ที่ดำรงตำแหน่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดขับเคลื่อนนโยบายทางการศึกษาในระดับชาติ คุณวุฒิระดับปริญญาเอก จำนวน 5 คน 2) นักการศึกษา เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้ คุณวุฒิระดับปริญญาเอก หรือมีตำแหน่งทางวิชาการในระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป จำนวน 6 คน 3) ผู้บริหารการศึกษา หรือผู้สนับสนุนการศึกษา คุณวุฒิระดับปริญญาเอก และมีวิทยฐานะในระดับเชี่ยวชาญขึ้นไป จำนวน 5 คน 4) ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การบริหารสถานศึกษา 10 ปีขึ้นไป คุณวุฒิระดับปริญญาเอก และมีวิทยฐานะในระดับเชี่ยวชาญขึ้นไป จำนวน 3 คน และ 5) ครู เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การสอนวิชาคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษา 10 ปีขึ้นไป และมีวิทยฐานะในระดับเชี่ยวชาญขึ้นไป จำนวน 2 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง ประกอบด้วย 8 ประเด็น ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ 2) คุณลักษณะด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน 3) คุณลักษณะด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) คุณลักษณะด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ 5) คุณลักษณะด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี 6) คุณลักษณะด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน 7) คุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี และ 8) ข้อเสนอแนะ อื่น ๆ เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2565-2574) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นประเด็นแนวโน้มคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษาในทุกประเด็นที่ผู้เชี่ยวชาญ

ได้ให้ความเห็น และนำประเด็นแนวโน้มเหล่านั้นไปสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 2 ต่อไป

2. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 2 การให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน (กลุ่มเดิม) ตอบแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อยืนยันและตัดสินอนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) จำนวน 7 ด้าน 55 คุณลักษณะ ได้แก่ 1) คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ จำนวน 8 คุณลักษณะ 2) คุณลักษณะด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน จำนวน 10 คุณลักษณะ 3) คุณลักษณะด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ จำนวน 7 คุณลักษณะ 4) คุณลักษณะด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ จำนวน 7 คุณลักษณะ 5) คุณลักษณะด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี จำนวน 9 คุณลักษณะ 6) คุณลักษณะด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน จำนวน 8 คุณลักษณะ และ 7) คุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี จำนวน 6 คุณลักษณะ

3. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 3 การให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน (กลุ่มเดิม) ตอบแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งมีข้อความและลักษณะของแบบสอบถามเช่นเดียวกับแบบสอบถามในการทำ EDFR รอบที่ 2 แต่เพิ่มตำแหน่งของค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และเครื่องหมายแสดงตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญคนนั้นตอบในรอบที่ผ่านมา เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความแตกต่างระหว่างคำตอบของตนเองกับค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ แล้วพิจารณาทบทวนว่าต้องการยืนยันคำตอบหรือเปลี่ยนแปลงคำตอบใหม่ รวมทั้งให้เหตุผลที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยของแต่ละข้อ

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ดำรงตำแหน่ง หรือเคยดำรงตำแหน่ง ที่มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดขับเคลื่อนนโยบายทางการศึกษาในระดับชาติ กระทรวง หน่วยงานพัฒนา คัดเลือก กำหนดคุณลักษณะของครู หน่วยงานและองค์กรอิสระที่เกี่ยวกับการวางแผนการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา คุณวุฒิระดับปริญญาเอก จำนวน 5 คน

2. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นนักการศึกษา เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้ มีองค์ความรู้เป็นที่ยอมรับในวงการศึกษา หรือสอนในสาขาวิชาคณิตศาสตร์ในระดับอุดมศึกษา คุณวุฒิระดับปริญญาเอก หรือมีตำแหน่งทางวิชาการในระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป จำนวน 6 คน

3. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ดำรงตำแหน่ง หรือเคยดำรงตำแหน่งผู้บริหารการศึกษา หรือผู้สนับสนุนการศึกษา เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการดำเนินโครงการพัฒนา คัดเลือก กำหนดคุณลักษณะของครู หรือมีผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คุณวุฒิระดับปริญญาเอก และมีวิทยฐานะในระดับเชี่ยวชาญขึ้นไป จำนวน 5 คน

4. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การบริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 10 ปีขึ้นไป คุณวุฒิระดับปริญญาเอก และมีวิทยฐานะในระดับเชี่ยวชาญขึ้นไป จำนวน 3 คน

5. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ดำรงตำแหน่งครู เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การสอนวิชาคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 10 ปีขึ้นไป และมีวิทยฐานะในระดับเชี่ยวชาญขึ้นไป จำนวน 2 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญในการทำ EDFR รอบที่ 1 โดยการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับการคาดการณ์แนวโน้มความเป็นไปได้ของอนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) ประกอบด้วย 8 ประเด็น ได้แก่ 1) คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ 2) คุณลักษณะด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน 3) คุณลักษณะด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) คุณลักษณะด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ 5) คุณลักษณะด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี 6) คุณลักษณะด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน 7) คุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่าง ที่ดี และ 8) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) ซึ่งแบบสัมภาษณ์มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 1.00

2. แบบสอบถามอนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญในการทำ EDFR รอบที่ 2 และรอบที่ 3 โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญยืนยันและตัดสินแนวโน้มความเป็นไปได้ของอนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ 2) ด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน 3) ด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) ด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ 5) ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี 6) ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน และ 7) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นประเด็นแนวโน้มตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และนำประเด็นแนวโน้มเหล่านั้นไปใช้ในการสร้างเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในกระบวนการทำ EDFR รอบที่ 2 ต่อไป

2. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 2 ผู้วิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน (กลุ่มเดิม) ตอบแบบสอบถาม จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อประเมินระดับความเป็นไปได้ของประเด็นแนวโน้มอนาคตในแต่ละประเด็น และตรวจสอบความสอดคล้องของคำตอบด้วยวิธีการทางสถิติเพื่อแสดงตำแหน่งค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในกระบวนการทำ EDFR รอบที่ 3 ต่อไป

3. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 3 ผู้วิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 21 คน (กลุ่มเดิม) ตอบแบบสอบถาม โดยผู้เชี่ยวชาญจะได้รับข้อมูลป้อนกลับเชิงสถิติทั้งในภาพรวมของกลุ่มและคำตอบของตนเอง เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญทราบความเหมือนหรือความแตกต่างในแต่ละคำตอบภายในกลุ่ม และให้ผู้เชี่ยวชาญได้ทบทวนคำตอบของตนเองอีกครั้ง จากนั้นผู้วิจัยนำผลการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ เพื่อประเมินระดับความเป็นไปได้ของประเด็นอนาคตภาพทุกประเด็น พร้อมตรวจสอบความสอดคล้องของคำตอบด้วยวิธีการเชิงสถิติต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยอ่านบันทึกและรายละเอียดจากการถอดคำสัมภาษณ์ทั้งหมด แล้วทำการสรุป จำแนก และจัดกลุ่มข้อความ เพื่อนำไปสังเคราะห์เป็นประเด็นแนวโน้มต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

2. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์เป็นรายข้อ

3. ขั้นตอนการทำ EDFR รอบที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม มาวิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์เป็นรายข้อ เพื่อพิจารณาเลือกแนวโน้มที่เป็นไปได้ในระดับมากขึ้นไป (ค่ามัธยฐาน ≥ 3.5 หรือ Mdn ≥ 3.5) และมีความสอดคล้องกันระหว่างความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ≤ 1.5 หรือ IQR ≤ 1.5) และสรุปแนวโน้มที่เป็นอนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) ต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2565-2574) ผลการวิจัยดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่ามัธยฐาน (Mdn) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR) ของคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษารายข้อ จากการประเมินระดับความเป็นไปได้โดยผู้เชี่ยวชาญ (N = 21)

คุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา	Mdn	IQR
ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ		
1. มีวิสัยทัศน์ในการจัดการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ที่ชัดเจนและปฏิบัติได้	5.00	0.00
2. สามารถนำความรู้ เทคนิค วิธีการจัดการเรียนรู้ และกลยุทธ์การสอนคณิตศาสตร์ที่หลากหลายมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน	5.00	0.00
3. มีทักษะการสะท้อนคิดและกล้านำเสนอแนวคิดเพื่อพัฒนาการเรียนรู้คณิตศาสตร์ทั้งในห้องเรียนและระดับโรงเรียนสู่การเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้า	5.00	0.50
4. สามารถสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียน	5.00	1.00
5. เป็นผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพและร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	5.00	1.00
6. มีบุคลิกภาพและภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อแรงบันดาลใจของผู้เรียนและเพื่อนร่วมงาน	5.00	1.00
7. ปรับตัวยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการและความต้องการของผู้เรียนในอนาคต	5.00	1.00
8. เป็นที่ปรึกษา แหล่งความรู้ และเป็นแบบอย่างด้านวิชาการให้กับเพื่อนร่วมงาน	5.00	1.00
ด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน		
1. มีมาตรฐานความรู้ตามมาตรฐานวิชาชีพ มาตรฐานตำแหน่ง และมาตรฐานวิทยฐานะ	5.00	0.00
2. มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาคณิตศาสตร์อย่างลึกซึ้ง ถูกต้อง และทันสมัย รู้ที่มาของแนวคิด ทฤษฎี และหลักการทางคณิตศาสตร์อย่างถ่องแท้	5.00	0.00

คุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา	Mdn	IQR
3. มีความเชี่ยวชาญในเนื้อหาเฉพาะด้านของคณิตศาสตร์และสามารถเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ เพื่อขยายขอบเขตการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ในโลกจริง	5.00	1.00
4. เข้าใจโครงสร้างหลักสูตรและจุดประสงค์การเรียนรู้ของทุกเนื้อหา สามารถประยุกต์ใช้ออกแบบการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่เท่าทันกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลง	5.00	0.00
5. มีความรู้ลึกซึ้งในเชิงทฤษฎี และประยุกต์ใช้ความรู้ในเนื้อหา ผนวกวิธีสอน และเทคโนโลยีเพื่อออกแบบหลักสูตร แผนการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผล	5.00	0.00
6. สามารถออกแบบการเรียนรู้เชิงบูรณาการด้วยองค์ความรู้ด้านเนื้อหา การสอน และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจแนวคิดทางคณิตศาสตร์อย่างลึกซึ้งแก่ผู้เรียน	5.00	1.00
7. สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมผู้เรียนมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิด การแก้ปัญหา และการสร้างองค์ความรู้ทางคณิตศาสตร์ด้วยตนเอง	5.00	1.00
8. มีทักษะในการวิเคราะห์ผู้เรียนเพื่อปรับเนื้อหาและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับศักยภาพที่หลากหลายของผู้เรียนรายบุคคล	5.00	1.00
9. สามารถนำสถานการณ์จริงมาใช้ในการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญและประโยชน์ของคณิตศาสตร์ในชีวิตจริง	5.00	0.00
10. สามารถจัดการเรียนรู้บูรณาการทั้งเนื้อหาคณิตศาสตร์และการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ	4.00	1.00
ด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้		
1. เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต กระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ และพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลก	5.00	0.00
2. เรียนรู้และค้นคว้าจากแหล่งความรู้ทั้งข้อมูลออนไลน์และเครือข่ายวิชาชีพทั่วโลก	5.00	0.50
3. มีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองและบริหารจัดการเวลาการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ	5.00	0.00
4. เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีวิชาการ	5.00	0.00
5. เป็นผู้ฟังที่ดี เปิดรับความคิดเห็นใหม่ ๆ และพร้อมพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	5.00	0.50
6. ปรับตัวและพัฒนาตนเองทั้งในด้านองค์ความรู้และทักษะการจัดการเรียนรู้ พร้อมทั้งประยุกต์ความรู้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์อย่างมีประสิทธิผล	5.00	0.00
7. มุ่งมั่นพัฒนาตนเองและเป็นแบบอย่างของบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	5.00	1.00
ด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้		
1. สามารถสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ทางคณิตศาสตร์ได้อย่างชัดเจน มีแบบแผน ตรงตามหลักวิชาการ และเป็นธรรมชาติด้วยภาษาที่ผู้เรียนเข้าใจง่าย	5.00	0.00
2. สามารถแปลงภาษาคณิตศาสตร์ที่เป็นแนวคิดเชิงนามธรรมให้เป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้เรียน	5.00	0.50
3. สามารถเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของผู้เรียนเพื่อเชื่อมต่อความรู้เดิมสู่ความรู้ใหม่ให้เกิดการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง	5.00	1.00
4. สามารถถ่ายทอดความรู้ทางคณิตศาสตร์ผ่านสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีดิจิทัลโดยเน้นความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน	5.00	0.50
5. สามารถใช้วัจนภาษาผสมผสานอวัจนภาษาในการโน้มน้าวใจและสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติเชิงบวกต่อวิชาคณิตศาสตร์	5.00	0.00

คุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา	Mdn	IQR
6. สื่อสารเป็นมิตร กระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมความไว้วางใจในชั้นเรียน	5.00	0.50
7. สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารและอธิบายเนื้อหาคณิตศาสตร์ในชั้นเรียนได้อย่างถูกต้อง	4.00	1.00
ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี		
1. เรียนรู้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่อย่างคล่องแคล่ว ปรับประยุกต์ใช้ได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน	5.00	0.00
2. มีความรู้และมีจริยธรรมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้	5.00	0.00
3. เลือกใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ได้เหมาะสมกับเนื้อหาและศักยภาพของผู้เรียน	5.00	0.50
4. ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน	5.00	1.00
5. ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีกระตุ้นและดึงดูดความสนใจของผู้เรียนต่อการเรียนคณิตศาสตร์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	5.00	0.00
6. ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาการสอนคณิตศาสตร์เพื่อสร้างประสบการณ์เรียนรู้ที่มีประสิทธิผลและสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้เรียนในอนาคต	5.00	1.00
7. สร้างหรือพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ได้สอดคล้องตามความต้องการของผู้เรียน	5.00	0.00
8. สร้างหรือพัฒนานวัตกรรมที่ใช้ถ่ายทอดเนื้อหาคณิตศาสตร์ที่มีลักษณะนามธรรมให้ผู้เรียนเข้าใจได้อย่างเป็นรูปธรรม	5.00	0.00
9. เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างในการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษายกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน	5.00	1.00
ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน		
1. เป็นนักวิจัยที่มุ่งพัฒนาการเรียนรู้คณิตศาสตร์ของผู้เรียนอย่างมีเป้าหมาย	5.00	0.00
2. ใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงและยกระดับการจัดการเรียนการสอน	5.00	1.00
3. มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบวิธีวิจัยที่หลากหลายและดำเนินการวิจัยได้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและบริบทของวิชาคณิตศาสตร์	5.00	1.00
4. วิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคลและใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาตามความต้องการและศักยภาพของผู้เรียน	5.00	0.00
5. ใช้กระบวนการวิจัยในการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการสอนคณิตศาสตร์	5.00	0.00
6. มุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องผ่านการอบรมและเสริมสร้างทักษะด้านการวิจัยเพื่อเพิ่มพูนความรู้และยกระดับความเชี่ยวชาญทางวิชาการ	5.00	0.00
7. ผลิตและเผยแพร่ผลงานวิจัยที่ต่อยอดจากประสบการณ์การสอนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ พัฒนาวิชาชีพ และพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนคณิตศาสตร์อย่างกว้างขวาง	5.00	1.00
8. มีทัศนคติที่ดีและมีแรงจูงใจในการทำวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาวิชาชีพครู	5.00	0.00

คุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา	Mdn	IQR
ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี		
1. มีคุณธรรมและจริยธรรมในการดำรงตน ประพฤติปฏิบัติถูกต้องเหมาะสมตามกฎหมายและจรรยาบรรณของวิชาชีพ	5.00	0.00
2. รับผิดชอบต่อหน้าที่ ปฏิบัติงานมุ่งมั่นด้วยจิตวิญญาณครู และอุทิศตนพัฒนาผู้เรียน	5.00	0.00
3. สร้างสัมพันธภาพที่ดี เคารพสิทธิและความคิดเห็น ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น	5.00	0.00
4. มีเมตตา เอาใจใส่ สร้างบรรยากาศที่ปลอดภัย และเอื้อต่อความสุขของผู้เรียน	5.00	0.00
5. วางตนอย่างเหมาะสมและเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งบุคลิกภาพและพฤติกรรมเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือต่อผู้เรียนและชุมชน	5.00	0.00
6. รักษาจรรยาบรรณทางวิชาการ และเคารพสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเคร่งครัด	5.00	1.00

จากตาราง 1 อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) ที่ผ่านเกณฑ์การประเมิน จำนวน 55 ข้อ มีแนวโน้มความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด (Mdn = 5.00) มีความสอดคล้อง (IQR ≤ 1.50) จำนวน 53 ข้อ และมีแนวโน้มความเป็นไปได้ในระดับมาก (Mdn = 4.00) มีความสอดคล้อง (IQR ≤ 1.50) จำนวน 2 ข้อ

องค์ความรู้ใหม่

Figure 1: Future Scenarios of Characteristics of Secondary School Mathematics Teachers under the Office of the Basic Education Commission in the Next Decade (2022–2031)

จากรูปภาพที่ 1 อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2565-2574) ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ 1) ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ 2) ด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน 3) ด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) ด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ 5) ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี 6) ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน และ 7) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ พบว่า อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ 1) ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ 2) ด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน 3) ด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) ด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ 5) ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี 6) ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน และ 7) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งนี้เป็นเพราะการเป็นครูคณิตศาสตร์ที่ดีในอนาคตจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่หลากหลาย สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลกยุคดิจิทัล ครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษาต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการ สามารถชี้แนะแนวทางการเรียนรู้คณิตศาสตร์แก่ผู้เรียนได้อย่างมั่นใจ มีความรู้ความเชี่ยวชาญลึกซึ้งในศาสตร์ที่สอนและสามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทันต่อความรู้ใหม่ ๆ และแนวคิดที่เปลี่ยนไปอยู่เสมอ มีความสามารถด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างชัดเจน เข้าใจง่าย และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตประจำวันของผู้เรียน สามารถใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อยกระดับการเรียนการสอน รวมถึงมีทักษะการวิจัยเพื่อนำมาพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างโอกาสและวิธีการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ที่สำคัญครูคณิตศาสตร์ต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้เรียนและสังคมรอบข้าง มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับ และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้คณิตศาสตร์ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ และพร้อมพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง คุณลักษณะเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้ครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สามารถนำพาผู้เรียนก้าวไปสู่ความสำเร็จและเป็นกำลังสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาในอนาคต ดังที่ The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology (2023) กล่าวว่า คุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์ตามโครงการส่งเสริมการผลิตครูที่มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (สควค.) เพื่อสอนในสาขาวิชาคณิตศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้แก่ 1) มีคุณธรรมและจริยธรรม มีจิตวิญญาณความเป็นครูและเป็นครูมืออาชีพ 2) มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนรู้ทางการศึกษาคณิตศาสตร์ที่สอดคล้องตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู 3) มีความสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และถ่ายทอดความรู้ 4) เป็นนักวิจัยที่สามารถพัฒนาความรู้ในศาสตร์ที่เชี่ยวชาญหรือพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัย และ 5) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ยุคใหม่ สอดคล้องกับ Aduwa (2021) ที่ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะสำคัญของครูคณิตศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพในวิชาชีพครู: กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไนจีเรีย ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ 4 ประการ ได้แก่ 1) มีความรู้ด้านคณิตศาสตร์เป็นอย่างดี 2) สื่อสารและถ่ายทอดความรู้โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนคณิตศาสตร์ 3) พัฒนาตนเองด้านคณิตศาสตร์อย่างต่อเนื่อง และ 4) วิจัยพัฒนาความรู้ในด้านคณิตศาสตร์ และสอดคล้องกับ Junfaluem (2023) ที่ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่

1) การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ โดยครูมีความเป็นผู้นำทางวิชาการ สนใจศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการ 2) การจัดการเรียนรู้ โดยครูสร้างและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ จัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง วัดและประเมินผลการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ศึกษาวิเคราะห์และทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาผู้เรียน 3) การสื่อสาร โดยครูมีทักษะการพูดถ่ายทอดและจูงใจผู้เรียนได้ สื่อสารได้มากกว่า 2 ภาษา มีทักษะการเขียน ใช้สัญลักษณ์และภาษาดิจิทัลได้และอธิบายหรือนำเสนอเป็นแผนผังภาพ 4) การเป็นแบบอย่างที่ดี โดยครูประพฤติตนสำรวมทั้งกาย วาจา และใจ มีทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อวิชาชีพและผู้รับบริการ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ยึดมั่นคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ แสดงบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่เหมาะสม และสามารถเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตแก่ผู้เรียน และ 5) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยครูมีทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างเหมาะสม ใช้เทคโนโลยีเพื่อออกแบบการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้

สรุป

จากการยืนยันและตัดสินของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน ซึ่งมีผลสรุปได้อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ 1) ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ 2) ด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน 3) ด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 4) ด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ 5) ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี 6) ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน และ 7) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ข้อมูลจากการวิจัยสามารถสะท้อนให้เห็นภาพในอนาคตของคุณลักษณะครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2565-2574) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาครูคณิตศาสตร์ นำแนวทางไปใช้ในการเตรียมการพัฒนาหลักสูตรการพัฒนาครูคณิตศาสตร์ พัฒนาเกณฑ์การคัดเลือกครูคณิตศาสตร์ จะทำให้ในระบบการศึกษามีครูคณิตศาสตร์ที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

1.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรกำหนดนโยบายการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาชีพครู โดยส่งเสริมการจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของครูคณิตศาสตร์ทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับประเทศ เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 อนาคตภาพคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์โรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ ด้านความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่สอน ด้านความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ด้านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดความรู้ ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน และ

ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี ดังนั้น ควรมีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของครูคณิตศาสตร์ที่มีรากฐานการพัฒนามาจากผลการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความเหมาะสมในอนาคต

2.2 ควรมีการนำแนวทางการวิจัยนี้ไปประยุกต์เพื่อศึกษาอนาคตภาพคุณลักษณะของวิชาชีพอื่น ๆ เพื่อให้ได้แนวโน้มคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในอนาคต

References

Aduwa, J. (2021). The Essential Qualities of an Effective Mathematics Teacher in the Teaching Profession: Secondary Schools in Nigeria as Focus. *International Journal of Education and Evaluation*, 7(1), 48–54.

Cheausuwantavee, C. (2018). *Mathematics Instruction*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Hill, H., Charalambous, C., & Chin, M. (2019). Teacher Characteristics and Student Learning in Mathematics: A Comprehensive Assessment. *Educational Policy*, 33(7), 1103–1134.

Junfaluem, K. (2023). The Model of Development for Characteristics of the Teachers in the 21st Century under the Office of the Basic Education Commission. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 8(4), 1–23.

Karinchai, W., Swathanan, S., Inthanan, N., & Hanwong, U. (2023). Teachers' Competencies in Learning Implementation to Enhance Mathematical Literacy. *Journal of Education Naresuan University*, 25(1), 355–365.

Ministry of Education. (2017). *Thailand Basic Education Core Curriculum B.E. 2008 (Revised Edition B.E. 2017) Mathematics, Science, and Social Studies (Geography)*. Bangkok: The Cooperative Forms and Cooperative Logo Fabric.

OECD. (2016). *PISA 2015 Assessment and Analytical Framework: Science, Reading, Mathematics and Financial Literacy*. Retrieved May 26, 2021, from http://dx.doi.org/10.1787/9789264255425-en

Sinha, P. (2022). 7 Important Characteristics to Become a Good Math Teacher. Retrieved October 27, 2023, from https://classplusapp.com/growth/7-important-characteristics-to-become-a-good-math-teacher/

Sitthisorn, O. (2022). *Development Indicator Features Elementary Mathematics Teacher* (Master's Thesis). Mahasarakham University. Maha Sarakham.

Suntornwat, J. (2021). *The Developing Program of Teacher's Competency Promoting in Mathematics Learning Management in School under Office of Mahasarakham Primary Educational Service Area 1*. (Master's Thesis). Mahasarakham University. Maha Sarakham.

The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology. (2017). *Mathematical Skills/Processes*. (8th ed.). Bangkok: Nakhon Pathom Printing Limited Partnership.

The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology. (2019). *PISA 2018 Assessment Results: Executive Summary*. Bangkok: The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology.

The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology. (2023). *Science and Mathematics Teacher Production and Development Project*. Bangkok: The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology.

The Office of the Basic Education Commission. (2022). *Report on the Results of the Ordinary National Educational Test (O-NET) Academic Year 2021*. Bangkok: Aksornthai Press Limited Partnership.

Yuenyaw, P., & Thadatontichok, T. (2018). *Factor Analysis of Behavior of Professional Teacher in 21st Century*. Nakhon Pathom: Nakhon Pathom Rajabhat University.

กลไกในการยุติความรุนแรงในครอบครัว*

Mechanisms for Ending Family Violence

[1]ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, [2]ถวิลวดี บุรีกุล, [3]ชลัท ประเทืองรัตนา, [4]มานวิภา อินทรทัต,
[5]ภาริณ จารุทวี, [6]อินทุอร แสงอรัญ และ [7]ชญานิศวร์ เมธาสิทธิ์รวิกุล
[1]Supanat Permpoonwiwat, [2]Thawilwadee Bureekul, [3]Chalat Pratheuangrattana,
[4]Manvipa Indradat, [5]Parin Jarutawee, [6]Intuon Sangarun and [7]Chayanit Maethasitrawikul
[1, 3]สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า
[2, 5, 6, 7]สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า
[4]นักวิชาการอิสระ
[1, 3]Office of Peace and Good Governance, King Prajadhipok's Institute, Thailand.
[2, 5, 6, 7]Office of Research and Development, King Prajadhipok's Institute, Thailand.
[4]Independent Scholar, Thailand.
[3]Corresponding Author's Email: Chalat@kpi.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์ ปัจจัยที่นำมาสู่ความรุนแรง และมาตรการป้องกัน–ยุติความรุนแรงในครอบครัว 2) เสนอแนะกลไกและแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัว งานวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาจากเอกสารและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มใน 5 จังหวัดกลุ่มเป้าหมาย และการสำรวจด้วยแบบสอบถามจำนวน 2,000 ชุด โดยใช้การสุ่มตัวอย่างตามหลักความน่าจะเป็น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสถิติเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่พบได้ในทุกชุมชนและทุกสถานะทางสังคม รูปแบบความรุนแรงครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และเพศ โดยผู้ถูกกระทำส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ ปัญหามักถูกซ่อนเร้นเนื่องจากความอับอายและการไม่รู้สิทธิ ทำให้ตัวเลขการรายงานต่ำกว่าความเป็นจริง ขณะเดียวกันคนรอบข้างจำนวนมากมีท่าทีเพิกเฉยเพราะมองว่าเป็น "เรื่องในครอบครัว" ปัจจัยที่นำไปสู่ความรุนแรงแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล (การใช้สุราและสารเสพติด ภาวะอารมณ์ฉุนเฉียว โรคทางระบบประสาท การเลียนแบบพฤติกรรม และความเครียดจากปัญหาเศรษฐกิจ) ระดับครอบครัว (โครงสร้างอำนาจไม่เท่าเทียม การเลี้ยงดูที่ใช้ความรุนแรง การขาดการสื่อสาร และสภาพแวดล้อมคับแคบ) และระดับชุมชนและสังคม (ค่านิยมชายเป็นใหญ่ การไม่ยอมรับความหลากหลายทางเพศ การเพิกเฉยต่อความรุนแรง มาตรการรัฐที่ไม่เข้มแข็ง และผลกระทบจากสื่อ)

มาตรการที่มีอยู่ในปัจจุบันยังขาดการบูรณาการของหน่วยงาน กฎหมายขาดความชัดเจน การบังคับใช้ไม่เข้มแข็ง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมีข้อจำกัดด้านองค์ความรู้ และทรัพยากร ทำให้การคุ้มครองและช่วยเหลือผู้ถูกกระทำไม่ครอบคลุมเพียงพอ จึงเสนอให้จัดการปัญหาอย่างเป็นระบบและองค์รวม ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับนโยบายรัฐ ผ่านการสร้างความตระหนักรู้ การพัฒนาทักษะชีวิตและการเลี้ยงดูที่ไม่ใช้ความรุนแรง การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังในชุมชน การใช้เทคโนโลยีและ AI สนับสนุน

*Received December 2, 2025; Revised January 16, 2026; Accepted February 4, 2026

การป้องกันและเฝ้าระวัง และการออกแบบกลไกระบบ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนเกิดเหตุ ระยะขณะเกิดเหตุ และระยะหลังเกิดเหตุ ควบคู่กับการบูรณาการบทบาทของหน่วยงานรัฐ ภาคประชาสังคม และทีมสหวิชาชีพ เพื่อการจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: กลไก; การยุติความรุนแรง; ครอบครัว

Abstract

This research article aims to 1) examine the current situation, contributing factors, and measures for preventing and ending domestic violence, and 2) propose appropriate mechanisms and approaches for preventing and ending domestic violence. The study employs a mixed-methods design combining quantitative and qualitative approaches, including a review of relevant documents and laws, in-depth interviews, focus group discussions in five provinces with target groups, and a questionnaire survey of 2,000 respondents using probability sampling. Data were analyzed using content analysis and descriptive statistics.

The findings indicate that domestic violence is a problem found across all communities and social strata. Forms of violence include physical, psychological, and sexual abuse, with women, children, and older persons being the primary victims. The problem is often hidden due to feelings of shame and a lack of awareness of legal rights, resulting in underreporting. At the same time, many bystanders tend to remain indifferent, perceiving domestic violence as a "private family matter." Contributing factors operate across three levels: individual factors (alcohol and substance use, irritability, neurological disorders, behavioral imitation, and stress from economic hardship); family-level factors (unequal power relations, violent child-rearing practices, lack of communication, and cramped living conditions); and community and societal factors (patriarchal norms, intolerance toward gender diversity, social indifference to violence, weak state measures, and negative influences from the media).

Existing measures remain insufficient due to a lack of inter-agency integration, unclear laws, weak law enforcement, and limited knowledge and resources among relevant agencies, resulting in inadequate protection and support for victims. The study therefore recommends addressing the issue through a systematic and holistic approach—from the individual and family levels to the community and policy levels. Proposed strategies include raising public awareness, developing life skills and non-violent parenting, establishing community-based monitoring networks, utilizing technology and AI for prevention and early detection, and designing a three-phase response system comprising the pre-incident, incident, and post-incident phases. These measures should be implemented in conjunction with integrated roles of government agencies, civil society, and multidisciplinary teams to more effectively address domestic violence.

Keywords: Mechanisms; Ending Violence; Family

บทนำ

สถานการณ์ความรุนแรงในสังคมไทย เกิดขึ้นทั้งในครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน ที่ทำงาน โดยมีตัวอย่างความรุนแรงหลายด้าน เช่น การข่มขืน การกลั่นแกล้งรังแก การล่วงละเมิดทางเพศทั้งโดยตรงและออนไลน์ สำหรับสถิติจำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในรอบหลายปีที่ผ่านมามีจำนวนเหตุการณ์ปีละไม่ต่ำกว่า 1 พันครั้ง ข้อมูลจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์พบว่า จำนวนความรุนแรงในครอบครัวมีแนวโน้มสูงขึ้นยกเว้นในปี พ.ศ. 2566 โดย ในปี พ.ศ. 2562 มีจำนวนความรุนแรง 1,211 ราย ปี พ.ศ. 2563 มีจำนวนความรุนแรง 1,447 ราย ปี พ.ศ. 2564 มีจำนวนความรุนแรง 1,660 ราย ปี พ.ศ. 2565 มีจำนวนความรุนแรง 2,347 ราย และปี พ.ศ. 2566 มีจำนวนความรุนแรง 2,312 ราย สะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ข้อมูลจากกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวระบุว่า ผู้ถูกกระทำความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง โดยเฉพาะผู้หญิงวัยกลางคน และพื้นที่กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่พบความรุนแรงสูงที่สุด ความช่วยเหลือส่วนใหญ่เป็นการคุ้มครองสวัสดิภาพ ส่งบ้านพักเด็กและครอบครัว และให้คำปรึกษา (Department of Women's Affairs and Family Development, Ministry of Social Development and Human Security, 2023) ในส่วนของคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล สำรวจสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้หญิงและบุคคลในครอบครัวของไทยระดับประเทศ พบความรุนแรงต่อผู้หญิงและบุคคลในครอบครัว เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 34.6 ในปี 2560 เป็นร้อยละ 42.2 ในปี 2563 โดยประเภทความรุนแรงสูงสุด คือ ความรุนแรงทางด้านจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 32.3 รองลงมาคือ ความรุนแรงทางร่างกายร้อยละ 9.9 และ ทางเพศร้อยละ 4.5 (Department of Women's Affairs and Family Development, Ministry of Social Development and Human Security, 2023) ความรุนแรงในครอบครัว (Domestic/Family Violence) เป็นแนวคิดที่ใช้ในกลุ่มนักวิชาการตะวันตกเพื่ออธิบายการกระทำความรุนแรงโดยบุคคลภายในครอบครัวซึ่งพบได้มากกว่าการกระทำโดยบุคคลภายนอก ต่อมาด้วยเหตุที่ผู้ถูกกระทำส่วนใหญ่เป็นสตรี องค์การสหประชาชาติจึงใช้คำว่า “ความรุนแรงต่อสตรี” ซึ่งมีความหมายครอบคลุมความรุนแรงที่เกิดกับสตรีทุกช่วงวัย จึงมักแยกศึกษาความรุนแรงในเด็กและความรุนแรงในผู้สูงอายุออกต่างหากเนื่องจากมีบริบทและสาเหตุเฉพาะ (Nanthana, 2014) กล่าวถึงแนวคิดสากล ลักษณะของการใช้ความรุนแรงในครอบครัว มีหลาย ผู้ทำร้ายใช้วิธีการหลายอย่างที่เป็นความรุนแรง เช่น การทำร้ายร่างกาย การกระทำรุนแรงทางเพศ การทำร้ายจิตใจ การทำให้โดดเดี่ยวจนไม่ได้รับความช่วยเหลือ การตามดูหรือติดตาม ‘ทุกความเคลื่อนไหว การทำร้ายทางการเงิน การห้ามไม่ให้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อหรือความศรัทธา การทำร้ายหรือขู่จะทำร้ายสัตว์เลี้ยง เป็นต้น (Domestic Violence Resource Centre Victoria, 2024)

ส่วนตามกฎหมายไทย “ความรุนแรงในครอบครัว” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่มุ่งให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพของบุคคลในครอบครัว หรือการบังคับ/ใช้อำนาจครอบงำโดยมิชอบ แต่ไม่รวมถึงการกระทำโดยประมาท โดยในเชิงรูปแบบสามารถจำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ (1) ความรุนแรงต่อเด็ก ทั้งการทารุณกรรมทางร่างกาย ทางจิตใจ การปล่อยปละละเลย และการล่วงละเมิดทางเพศ (2) ความรุนแรงที่สามีกระทำต่อภรรยา เช่น การบังคับและข่มขู่ การคุกคาม การบีบคั้นทางอารมณ์ การควบคุมแยกให้อยู่ตามลำพัง การลดทอนความสำคัญของความรุนแรงและโทษภรรยา การใช้ลูกเป็นเครื่องมือ การใช้อภิสิทธิ์ความเป็นชายและการควบคุมทางเศรษฐกิจ และ (3) ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ เช่น การทำร้ายร่างกาย การละเมิดทางจิตใจ การละเมิดด้านทรัพย์สิน การรุกล้ำสิทธิ การทำร้ายตนเอง และการทอดทิ้งทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ซึ่งล้วน

สะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวมีหลากหลายมิติ ครอบคลุมทั้งร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ และสิทธิขั้นพื้นฐานของสมาชิกในครอบครัวทุกช่วงวัย (Khantong, 2021)

จากปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่มีสถิติเห็นได้อย่างชัดเจนว่าผู้กระทำความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ผู้ถูกกระทำความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ผู้ถูกกระทำและผู้กระทำความรุนแรงส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์แบบ สามี-ภรรยา สอดคล้องกับการศึกษาความรุนแรงในครอบครัว ที่สามารถศึกษาได้ทั้งในด้านผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง ในด้านปัจจัยผู้กระทำ (Perpetrator Factors) และปัจจัยผู้ถูกกระทำ (Victim Factors) ในด้านของผู้กระทำ ปัจจัยของผู้กระทำความรุนแรง จะเกี่ยวข้องกับ ทัศนคติด้านอารมณ์ การใช้สารเสพติด ประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัว มุมมองด้านเพศ ในด้านผู้ถูกกระทำ ปัจจัยของผู้ถูกกระทำความรุนแรงจะเกี่ยวข้องกับ 1.สถานะทางการศึกษา รายได้ หน้าที่การงานของผู้ถูกกระทำ 2.ทัศนคติยอมรับต่อการทุบตีผู้หญิง จากประสบการณ์และการเลี้ยงดู ทั้งปัจจัยผู้กระทำและถูกกระทำความรุนแรง ยังมีความสัมพันธ์กับการสื่อสาร การสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในครอบครัว การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะนำปสู่การลดความรุนแรงในครอบครัว (Ramezankhani et al., 2021)

ความรุนแรงในครอบครัวเกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางกาย ทางใจ และสุขภาพ การศึกษาเรื่องดังกล่าวจึงควรศึกษาให้ลึกลงไปในระดับที่มากกว่าในชั้นของพฤติกรรมหรือความรุนแรงทางกายภาพ การทำความเข้าใจความรุนแรงในสังคมไทยได้อย่างลึกซึ้ง จึงจำเป็นต้องเข้าใจความรุนแรงว่า ไม่ควรพิจารณาแต่เพียงความรุนแรงในชั้นของปรากฏการณ์หรือทางกายภาพเท่านั้น ซึ่งเปรียบเสมือนภูเขาน้ำแข็งที่โผล่พ้นเหนือน้ำขึ้นมา แต่ควรพิจารณาส่วนที่ซ่อนอยู่ใต้น้ำที่มองไม่เห็น จำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างลึกซึ้งว่าอะไรที่มารองรับการใช้พฤติกรรมความรุนแรงที่เกิดขึ้น เป็นคำอธิบายที่สร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงโดยผู้กระทำไม่รู้สึกว่าการใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งผิดปกติ รวมถึงระบบโครงสร้างที่ไม่ได้เน้นที่ไปที่ตัวบุคคลที่เป็นผู้กระทำความรุนแรง แต่เป็นโครงสร้างที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ความรุนแรงของมนุษย์ การศึกษาความรุนแรงทั้ง 3 ระดับดังกล่าวจะทำให้การแก้ไขความรุนแรงในสังคมไทยมีความเป็นระบบ และแก้ไขได้ถูกต้อง เหมาะสม และมีความยั่งยืน

นโยบาย มาตรและกลไกในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องบูรณาการการทำงานร่วมกันของภาครัฐ เอกชนและประชาสังคม รวมถึงความร่วมมือกันจากส่วนกลาง และระดับพื้นที่ โดยไม่สามารถทำงานเพียงลำพังหรือจากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง และการจัดการกับความรุนแรงในครอบครัว ยังจำเป็นต้องเข้าใจถึงปัจจัยหรือสาเหตุที่ให้เกิดความรุนแรงที่เกี่ยวข้องจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นปัจจัยระดับปัจจัยปัจเจกบุคคล ปัจจัยครอบครัว ปัจจัยชุมชน และปัจจัยสังคมที่เป็นค่านิยมทางสังคมเรื่องความรุนแรงรวมถึงเรื่องกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย ข้อมูลความรุนแรงในครอบครัวทั้งจำนวนเหตุการณ์และจำนวนคนที่รายงานอย่างเป็นทางการจากภาครัฐอาจเปรียบได้กับยอดของภูเขาน้ำแข็งที่พ้นน้ำมาให้เห็น แต่สิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้ภูเขาน้ำแข็งอีกจำนวนมากที่ไม่ได้ตัวเลขมารายงานจากปัญหาทัศนคติและโครงสร้างอำนาจ เป็นสิ่งที่ต้องเร่งผลักดันนโยบาย มาตรการและกลไกที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย

ฉะนั้น การศึกษานี้จึงจำเป็นต้องศึกษาสถานการณ์ และปัจจัยที่นำมาสู่ความรุนแรง รวมถึงมาตรการในการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัวที่มีอยู่ในปัจจุบัน ขณะเดียวกันเพื่อทำความเข้าใจกรณีศึกษาในต่างประเทศเกี่ยวกับการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัวประกอบด้วย จึงต้องทำการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายและแนวปฏิบัติของต่างประเทศและในประเทศ ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะกลไกและแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัวสำหรับประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสถานการณ์ ปัจจัยที่นำมาสู่ความรุนแรง และมาตรการป้องกัน–ยุติความรุนแรงในครอบครัว
2. เสนอแนะกลไกและแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัว

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ในบริบทสากลศึกษา จากกฎหมายและแนวคิดของสากล กฎหมายระหว่างประเทศ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ หรือ CEDAW, อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก กฎหมายอาญาฐานความผิดทำร้ายร่างกาย รวมถึงแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง และการจัดการกับความรุนแรงที่มีในประเทศต่าง ๆ ในบริบทสังคมไทย ศึกษาจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องในสังคมไทย ศึกษาวิเคราะห์สถิติที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในสังคม กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว 3 กรณีศึกษา เช่น ความรุนแรงที่เกิดในครอบครัวต่อผู้หญิง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นใรครอบครัวต่อเด็ก ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่มีการหย่าร้าง ฯลฯ (สถานการณ์ความรนแรง ปัจจัยที่ส่งผล ผลกระทบที่เกิดขึ้น บทเรียนที่ได้) รวมถึงมาตรการ แนวทางที่เคยดำเนินการที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย 3 วิธีหลัก ได้แก่ (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบมีโครงสร้างและกึ่งโครงสร้างกับผู้กำหนดนโยบาย หน่วยงานปฏิบัติ ภาคประชาสังคม ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ได้รับผลกระทบ รวม 18 คน โดยใช้ประเด็นคำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรง ปัจจัยเสี่ยง บทบาทหน่วยงาน มาตรการที่ผ่านมา และข้อเสนอแนะในการป้องกัน–ยุติความรุนแรงในครอบครัว โดยเก็บข้อมูลจนถึงจุดอิ่มตัว; (2) การสนทนากลุ่ม ใน 4 ภาค (เหนือ ใต้ อีสาน กลาง/กทม.) ภาคละไม่น้อยกว่า 12 คน เพื่อสอบถามความเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัจจัย บทบาทหน่วยงาน และข้อเสนอเชิงนโยบาย; (3) การเก็บข้อมูลแบบสอบถาม จำนวน 2,000 ชุด จากประชาชนทั่วไปและนักเรียน/นักศึกษาใน 4 ภูมิภาค เพื่อประเมินความรู้ ความตระหนัก ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว ครอบคลุมประเด็นนิยาม ประสบการณ์ถูก/กระทำความรุนแรง สถานที่เกิดเหตุ ปัจจัยสาเหตุ และแนวทางแก้ไข ให้ข้อมูลที่หลากหลายและสนับสนุนการบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ประกอบด้วยเครื่องมือสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 18 คน ครอบคลุมผู้กำหนดนโยบาย หน่วยงานปฏิบัติ ภาคประชาสังคม ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ได้รับผลกระทบ โดยใช้คำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัจจัยเสี่ยง บทบาทหน่วยงาน และข้อเสนอแนะ จนถึงจุดอิ่มตัวของข้อมูล (2) การสนทนากลุ่ม ใน 4 ภาค ภาคละอย่างน้อย 12 คน จากจังหวัดที่มีเครือข่ายเข้มแข็ง เพื่อรวบรวมความเห็นเกี่ยวกับปัจจัย มาตรการ และแนวทางยุติความรุนแรงในครอบครัว และ (3) การเก็บข้อมูลแบบสอบถาม จำนวน 2,000 ชุด จากประชาชนทั่วไปและนักเรียน/นักศึกษาใน 5 ภูมิภาค เพื่อประเมินความรู้ ความตระหนัก ประสบการณ์ และความคิดเห็นเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว โดยทั้งหมดผ่านการตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธี Triangulation.

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลของแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว มาเป็นกรอบในการอธิบายข้อมูลที่ได้ โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยพิจารณาจากแหล่งข้อมูล ระยะเวลา

และสถานที่ เพื่อหาความเหมือนและแตกต่างของข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายจากหลากหลายกลุ่ม เมื่อข้อมูลเป็นไปในทิศทางเดียวกันก็ถือว่าข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

การวิจัยเชิงคุณภาพ

รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษาสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในปัจจุบันและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อจำกัดของมาตรการในการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัวในปัจจุบัน อีกทั้งศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายและแนวปฏิบัติของต่างประเทศและในประเทศในการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัว โดยเรียบเรียงและนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาหรือบรรยายความ เพื่อนำไปสู่การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะแนวทางในการยุติความรุนแรงในครอบครัว โดยมีการตรวจสอบแบบสามเส้าของแหล่งข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณ

รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อประเมินความรู้ความตระหนัก และประสบการณ์เกี่ยวกับ สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อเสนอแนะแนวทางในการยุติความรุนแรงในครอบครัว โดยการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) การหาร้อยละ (Percentage) และใช้สถิติเชิงอนุมาน เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยวิธีเปียร์สัน โดยนำเสนอในลักษณะของการเล่าเรื่องพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Narrative Analysis Description) หลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) และการตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิเคราะห์ (Conclusion Integrative and Verification)

ขั้นตอนที่ 5 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ในที่นี้ ใช้การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Data Triangulation) คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การเก็บข้อมูลจากกรณีศึกษา จนทำให้มั่นใจในข้อมูลที่ได้ นอกจากนี้ แบบสอบถามที่ใช้ ผ่านการทำ IOC (Index of Item-Objective Congruence) เป็นวิธีการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถาม โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ประเมินว่าแต่ละคำถามในแบบสอบถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยสร้างตารางที่ระบุคำถามแต่ละข้อพร้อมช่องให้ผู้เชี่ยวชาญให้คะแนนความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

+1: สอดคล้อง 0: ไม่แน่ใจ -1: ไม่สอดคล้อง

จากนั้นมีการรวบรวมและคำนวณค่า IOC ใช้เกณฑ์การตัดสินคำถามที่ผ่านเกณฑ์

- ค่า IOC ≥ 0.5: คำถามถือว่า สอดคล้อง กับวัตถุประสงค์
- ค่า IOC < 0.5: คำถามควรปรับปรุงหรือแก้ไข

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 สถานการณ์ ปัจจัย และมาตรการที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว

ผลการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสะท้อนว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่พบในทุกชุมชนของสังคมไทย และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งความรุนแรงทางกาย จิตใจ และทางเพศ เช่น การทำร้ายคู่สมรส พ่อแม่ทำร้ายลูก การทอดทิ้งผู้สูงอายุ การกดขี่ทางคำพูดและอารมณ์ แม้สัดส่วนผู้มีประสบการณ์ถูกทำร้ายตามแบบสอบถามจะอยู่ที่ร้อยละ 12.4 แต่ผลการศึกษาชี้ชัดว่าปัญหานี้เกิดขึ้นจริงและมีความรุนแรงหลากหลายรูปแบบ โดยกลุ่มเสี่ยงสำคัญคือผู้หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันคนส่วนใหญ่เคยพบเห็นหรือรับรู้เหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวผ่านเพื่อนบ้าน การบอกเล่าหรือสื่อออนไลน์ ซึ่งตอกย้ำว่าปัญหานี้แพร่หลายกว่าที่ตัวเลขรายงานอย่างเป็นทางการสะท้อน

สถิติปี 2566 มีผู้ถูกกระทำกว่า 2,000 ราย โดยผู้หญิงถูกกระทำมากที่สุด ข้อมูลจากศูนย์พึ่งได้ (OSCC) ยังพบผู้ใช้บริการทางการแพทย์มากกว่า 30,000 รายต่อปี แต่จำนวนผู้เปิดเผยหรือแจ้งความยังน้อย เนื่องจากความอับอาย ไม่รู้ว่าตนกำลังเผชิญความรุนแรงหรือไม่รู้ช่องทางช่วยเหลือ อีกทั้งสังคมจำนวนมากยังมองว่าเป็น “เรื่องภายในบ้าน” ส่งผลให้ผู้ถูกกระทำไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างทันถ่วงที ขณะเดียวกันพฤติกรรมใช้ความรุนแรงมักเกิดซ้ำและทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น และพบได้ในทุกระดับเศรษฐานะ ผู้กระทำมักเป็นบุคคลใกล้ชิด สมาชิกบางคนในครอบครัวอาจเป็นผู้กระทำซ้ำ หรือเกิดการสืบทอดพฤติกรรมข้ามรุ่น ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า แม้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะไม่เคยมีประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว แต่ก็รับรู้ถึงความรุนแรงในครอบครัวและผลกระทบที่เกิดขึ้นผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้ตอบแบบสอบถามอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่รู้กฎหมายหรือช่องทางช่วยเหลือ และยังมีความเข้าใจที่แตกต่างกันในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวประกอบด้วย

1) ปัจจัยระดับบุคคล ได้แก่ การใช้สุราและสารเสพติด ภาวะอารมณ์แปรปรวน ความเครียดจากปัญหาเศรษฐกิจ ภาวะซึมเศร้า การขาดทักษะการสื่อสาร การเลียนแบบความรุนแรง การใช้อำนาจเหนือผู้อื่น และความไม่รู้ว่าความรุนแรงเป็นความผิดตามกฎหมาย

2) ปัจจัยระดับครอบครัว เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียม ความเชื่อสามีต้องมีอำนาจเหนือภรรยา พ่อเหนือกว่าแม่หรือลูก การเลี้ยงดูด้วยความรุนแรง การขาดการสื่อสารในครอบครัว ความคาดหวังสูงเกินไป และสภาพพื้นที่อยู่อาศัยคับแคบหรือความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน (เช่น พ่อเลี้ยง–ลูกเลี้ยง)

3) ปัจจัยระดับชุมชนและสังคม ได้แก่ ค่านิยมชายเป็นใหญ่ การเลือกปฏิบัติทางเพศสภาพ สังคมที่ยอมรับความรุนแรงเป็นเรื่องปกติ ความเพิกเฉยของชุมชน การแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาเศรษฐกิจ ความยากจน และอิทธิพลของสื่อที่ส่งเสริมความรุนแรง

ผลการวิเคราะห์เชิงสถิติเผยว่า ผู้ที่มีอายุ 46–55 ปีมีความเสี่ยงใช้ความรุนแรงสูงกว่ากลุ่มอายุ 18–25 ปีถึง 17 เท่า และผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีมีโอกาสใช้ความรุนแรงมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือถึง 25 เท่า ขณะที่โครงสร้างครอบครัวแบบไม่มีบุตร แตกแยก หรือหย่าร้างเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญ ส่วนรายได้และการใช้สื่อออนไลน์ไม่พบผลอย่างมีนัยสำคัญ

มาตรการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัว

แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

(1) การป้องกันระดับต้น เน้นสร้างความตระหนักรู้เรื่องสิทธิและผลกระทบความรุนแรง ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว ความเท่าเทียมทางเพศ ความรู้ด้านการจัดการอารมณ์และความขัดแย้ง

(2) การป้องกันระดับกลาง ประกอบด้วยการจัดศูนย์ช่วยเหลือ สายด่วน บ้านพักฉุกเฉิน การคุ้มครองเหยื่อ และการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งยังมีข้อจำกัดด้านองค์ความรู้บุคลากร การบูรณาการทรัพยากร และทัศนคติที่มองว่าความรุนแรงเป็นเรื่องส่วนตัว

(3) การป้องกันระดับปลาย ได้แก่ การฟื้นฟูทั้งเหยื่อและผู้กระทำ การเสริมความเข้มแข็งของระบบคุ้มครองทางกฎหมาย และการประสานงานระหว่างรัฐ เอกชน และชุมชน

แม้หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินงานต่อเนื่อง แต่ยังไม่เพียงพอในการยุติปัญหา เนื่องจากข้อจำกัดเชิงนโยบาย การบูรณาการที่ไม่ต่อเนื่อง และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เข้มงวด ทำให้ผู้กระทำไม่เกรงกลัวและผู้ถูกกระทำไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างทั่วถึง จึงจำเป็นต้องมีมาตรการที่ชัดเจน เข้มแข็ง และบูรณาการระหว่างภาคส่วนอย่างจริงจังเพื่อหยุดวงจรความรุนแรงในครอบครัว

วัตถุประสงค์ที่ 2 เสนอแนะกลไกและแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัว

กลไกบูรณาการในการยุติความรุนแรงในครอบครัว สามารถใช้หน่วยงานที่มีอยู่ในการทำงานร่วมกันเพื่อยุติความรุนแรงในครอบครัว เป็นการประสานความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ 1.ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง 2.จัดการกับความรุนแรงเมื่อเกิดเหตุและภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรง โดยเมื่อเกิดเหตุความรุนแรงแล้วต้องมีการปกป้องเหยื่อความรุนแรง บำบัดฟื้นฟู และป้องกันไม่ให้เกิดเหตุซ้ำ โดยมีแนวทางการทำงานร่วมกัน ตามบทบาทของหน่วยงานแต่ละหน่วยงาน แนวทางการทำงานร่วมกันเพื่อป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวมีดังนี้

1. บูรณาการกลไกระหว่างหน่วยงาน หน่วยงานหลัก ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข หน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรม สถาบันการศึกษา และภาคีเครือข่าย ร่วมกันวางระบบการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว การให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ ครอบคลุมการรับแจ้งเหตุ การคุ้มครอง การฟื้นฟู และการดำเนินคดี

2. การป้องกันและรณรงค์ ส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว และสร้างความตระหนักรู้ เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ประกอบด้วย การให้การศึกษาและปลูกฝังทัศนคติที่ดี การพัฒนาทักษะชีวิต การลดปัจจัยเสี่ยงที่นำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัว นโยบายและกฎระเบียบสนับสนุนที่ต้องชัดเจน และสร้างเครือข่ายอาสาสมัคร เพื่อช่วยเหลือเป็นสื่อกลางในการประสานงานและเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรง

3. การรับแจ้งเหตุความรุนแรงที่เกิดขึ้น การประเมินความเสี่ยงด้านความปลอดภัยเบื้องต้น ความเสี่ยงต่อการถูกทำร้ายซ้ำ ประเมินปัญหาและความต้องการให้การช่วยเหลือ โดยต้องมีการสร้างระบบแจ้งเหตุและให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว การคุ้มครองผู้ถูกกระทำได้อย่างทันท่วงที และการจัดการกับผู้กระทำอย่างเหมาะสม

4. จัดทีมสหวิชาชีพเพื่อคัดกรองและประเมินความรุนแรง เพื่อกำหนดแนวทางการช่วยเหลืออย่างเหมาะสม โดยมีการประชุมวางแผนและดำเนินการร่วมกันของทีมสหวิชาชีพ ควรเชิญผู้แทนจากหลายภาคส่วนมาหารือเพื่อวางแผนช่วยเหลือ อาจมีแผนรักษา ฟื้นฟู หรือดำเนินคดี และร่วมตัดสินใจว่าจะดำเนินการอย่างไร ทีมสหวิชาชีพอาจประกอบด้วย บุคลากรทางการแพทย์ บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม บุคลากรที่ให้สวัสดิการและบุคลากรในวิชาชีพอื่น ๆ

5. การให้ความคุ้มครองและดูแลในระยะเร่งด่วน

- จัดหาที่พักชั่วคราว บ้านพักฉุกเฉิน
- ให้บริการด้านการแพทย์ การรักษาพยาบาล และการดูแลด้านจิตใจผ่านศูนย์พึ่งได้ (OSCC)
- จัดเจ้าหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพให้การดูแลในกระบวนการต่าง ๆ

6. การฟื้นฟูและติดตามต่อเนื่อง

- สนับสนุนด้านอาชีพ ที่อยู่อาศัย และการศึกษาของผู้ได้รับผลกระทบ
- เยียวยาด้านจิตใจผ่านนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และกลไกในชุมชน
- การฟื้นฟูครอบครัว

7. การส่งต่อและประสานความช่วยเหลือ

- ประสานงานระหว่างศูนย์ช่วยเหลือของ พม. ศูนย์ OSCC ในโรงพยาบาล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น
- ทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย เช่น เครือข่ายผู้ให้บริการภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น

8. การติดตามและป้องกันการเกิดซ้ำ มีผู้รับผิดชอบในแต่ละภาคส่วน เช่น นักสังคมสงเคราะห์ติดตามชีวิต ผู้ใหญ่บ้านสอดส่องความปลอดภัย ติดตามการบำบัดผู้กระทำ และรายงานผลการดำเนินงานในที่ประชุมทีมเป็นระยะ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ คือ การเปลี่ยนแปลงแบบบูรณาการเพื่อยุติความรุนแรงในครอบครัว จากปัจจัยแห่งความรุนแรง เป็นการอธิบายถึงความรุนแรงในครอบครัวทางร่างกาย ทางจิตใจและความรุนแรงทางเพศ เมื่อเราได้เข้าใจความรุนแรงด้านต่าง ๆแล้ว การจัดการหรือยุติความรุนแรงในครอบครัว จำเป็นต้องเข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆคือ 1. ปัจจัยปัจเจกบุคคล เกี่ยวข้องกับ ประสบการณ์ชีวิตเกี่ยวกับความรุนแรง ทัศนคติ/มุมมองด้านเพศและความรุนแรง ภาวะทางอารมณ์ ภาวะทางสุขภาพ การใช้สารเสพติด สุรา การศึกษา หน้าที่การงาน และการเปิดรับสื่อ 2. ปัจจัยครอบครัว เกี่ยวข้องกับ สถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว สถานภาพทางครอบครัวและการใช้ความรุนแรงในครอบครัว 3. ปัจจัยชุมชน เกี่ยวข้องกับ ย่านชุมชนที่มีความเสี่ยง เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย คนว่างงาน ลักษณะชุมชน และความสัมพันธ์ของครอบครัวกับชุมชน 4. ปัจจัยสังคม เกี่ยวข้องกับ ความไม่เท่าเทียมในสังคมทั้งในมิติด้านเพศ เชื้อชาติและชนชั้น การบังคับใช้กฎหมายและค่านิยมทางสังคมเรื่องความรุนแรง ดังนั้น การผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการป้องกัน แก้ไขความรุนแรงในครอบครัว ควรทำในหลายระดับควบคู่กันไป ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม กล่าวคือ 1. ทำให้เกิดความเชื่อของบุคคลว่าความรุนแรงเป็นสิ่งไม่ดี 2. ระดับครอบครัว เกิดการพูดระดับชุมชน เกิดครอบครัวที่เข้มแข็ง 3. ระดับชุมชน ชุมชนเข้าไปแทรกแซงเมื่อเกิดปัญหา และ 4. ระดับสังคม เกิดกลไกภาครัฐในการขับเคลื่อน ผลักดันให้เกิดการยุติความรุนแรง โดยบูรณาการกลไกระหว่างหน่วยงาน หน่วยงานหลัก ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข หน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรม สถาบันการศึกษา และภาคีเครือข่าย ร่วมกันวางระบบการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว การให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบครอบคลุมการรับแจ้งเหตุ การคุ้มครอง การฟื้นฟู และการดำเนินคดี รูปธรรมเช่นการจัดทีมสหวิชาชีพเพื่อคัดกรองและประเมินความรุนแรง เพื่อกำหนดแนวทางการช่วยเหลืออย่างเหมาะสม โดยมีการประชุมวางแผนและดำเนินการร่วมกันของทีมสหวิชาชีพ ควรเชิญผู้แทนจากหลายภาคส่วนมาหารือเพื่อวางแผนช่วยเหลือ อาจมีแผนรักษา ฟื้นฟู หรือดำเนินคดี และร่วมตัดสินใจว่าจะดำเนินการอย่างไร ทีมสหวิชาชีพอาจประกอบด้วย บุคลากรทางการแพทย์ บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม บุคลากรที่ให้สวัสดิการและบุคลากรในวิชาชีพอื่น ๆ

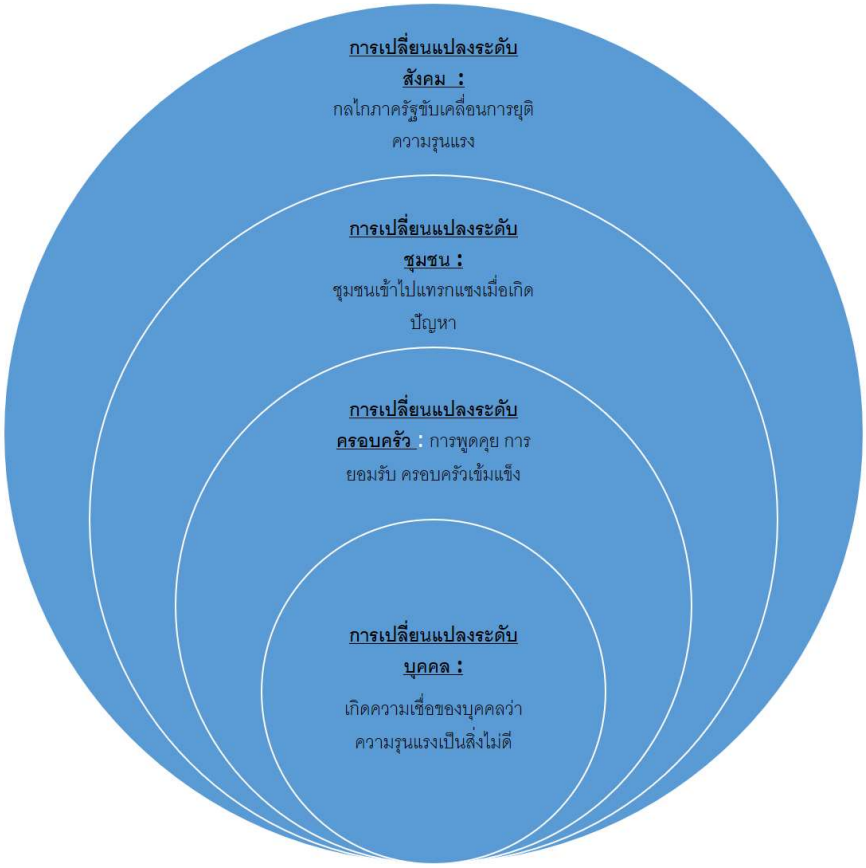

Figure 1: Integrated Transformation to End Domestic Violence

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งความรุนแรงทางกาย จิตใจ และทางวาจา และทางเพศ โดยกลุ่มเสี่ยงสำคัญคือผู้หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ โดยสถิติที่เป็นทางการจากการใช้บริการทางการแพทย์มากกว่าหมื่นรายต่อปี แต่จำนวนผู้เปิดเผยหรือแจ้งความยังน้อย เนื่องจากความอับอาย ยังคงมีอีกจำนวนมาก ขณะเดียวกันพฤติกรรมใช้ความรุนแรงมักเกิดซ้ำและทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น และพบได้ในทุกระดับเศรษฐานะ ผู้กระทำมักเป็นบุคคลใกล้ชิด สมาชิกบางคนในครอบครัวอาจเป็นผู้กระทำซ้ำ หรือเกิดการสืบทอดพฤติกรรมข้ามรุ่น ในขณะที่ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวประกอบด้วย 1) ปัจจัยระดับบุคคล ได้แก่ การใช้สุราและสารเสพติด ภาวะอารมณ์แปรปรวน ความเครียดจากปัญหาเศรษฐกิจ ภาวะซึมเศร้า การขาดทักษะการสื่อสาร การเลียนแบบความรุนแรง การใช้อำนาจเหนือผู้อื่น และความไม่รู้ว่าความรุนแรงเป็นความผิดตามกฎหมาย 2) ปัจจัยระดับครอบครัว เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียม ความเชื่อสามีต้องมีอำนาจเหนือภรรยา พ่อเหนือกว่าแม่หรือลูก การเลี้ยงดูด้วยความรุนแรง การขาดการสื่อสารในครอบครัว ความคาดหวังสูงเกินไป และสภาพพื้นที่อยู่อาศัยคับแคบหรือความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน (เช่น พ่อเลี้ยง–ลูกเลี้ยง) 3) ปัจจัยระดับชุมชนและสังคม ได้แก่ ค่านิยมชายเป็นใหญ่ การเลือกปฏิบัติทางเพศสภาพ สังคมที่ยอมรับความรุนแรงเป็นเรื่องปกติ ความเพิกเฉยของชุมชน การแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาเศรษฐกิจ ความยากจน และอิทธิพลของสื่อที่ส่งเสริมความรุนแรง สอดคล้องกับงานของ Ramezankhani et al. (2021) ที่กล่าวถึงแนวคิด ทฤษฎี

ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง ในด้านปัจจัยผู้กระทำ (Perpetrator Factors) และปัจจัยผู้ถูกกระทำ (Victim Factors) ในด้านของผู้กระทำ ปัจจัยของผู้กระทำความรุนแรง จะเกี่ยวข้องกับ ทัศนคติ ด้านอารมณ์ การใช้สารเสพติด ประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัว มุมมองด้านเพศ ในด้านผู้ถูกกระทำ ปัจจัยของผู้ถูกกระทำความรุนแรงจะเกี่ยวข้องกับ 1. สถานะทางการศึกษา รายได้ หน้าที่การงานของผู้ถูกกระทำ 2. ทัศนคติยอมรับต่อการทุบตีผู้หญิง จากประสบการณ์และการเลี้ยงดู (Ramezankhani et al., 2021) นอกจากนี้ การแบ่งความรุนแรง เป็นระดับที่สื่อกว้างสู่ระดับชุมชนและสังคมยังสอดคล้องกับงานของ Walker (1999) ที่ระบุว่าความรุนแรงในครอบครัวไม่ได้เกิดเฉพาะในบ้าน แต่เป็นผลจากโครงสร้างสังคม เช่นการควบคุมผู้หญิงทัศนคติที่มองผู้หญิงด้อยกว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ จึงต้องมองความรุนแรงต่อผู้หญิง “ทั้งระบบ” ไม่ใช่เพียงเหตุการณ์รายบุคคล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การบูรณาการในการยุติความรุนแรงในครอบครัว จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการกับความรุนแรงดังกล่าว โดยสามารถใช้หน่วยงานที่มีอยู่ในการทำงานร่วมกันเพื่อยุติความรุนแรงในครอบครัว เป็นการประสานความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ 1.ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง 2.จัดการกับความรุนแรงเมื่อเกิดเหตุและภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรง ในประเทศไทยหน่วยงานที่เข้มแข็งในด้านการจัดการปัญหานี้คืองานด้านสาธารณสุขที่บูรณาการเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆทั้งภาครัฐและเอกชนได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับงานของ Walker (1999) ที่เน้นว่า การมองความรุนแรงในครอบครัวเป็น “ปัญหาสาธารณสุข” ช่วยให้สามารถวางระบบป้องกันและช่วยเหลือได้ดียิ่งขึ้น เช่น การระบุผู้หญิงกลุ่มเสี่ยงสูง การสร้างบริการสนับสนุนทางจิตใจ การฝึกอบรมบุคลากรสุขภาพ การแก้ปัญหาความรุนแรงต้องอาศัยข้อมูล การวิจัย และการประสานงานกับบริการสุขภาพและสังคม สอดรับกับงานของ Wolfe and Jaffe (1999) ที่ใช้กรอบคิดของสาธารณสุขในการจัดระบบทั้งการป้องกันและแก้ไขเมื่อเกิดเหตุแล้ว ทั้งในการป้องกันก่อนเกิดเหตุ มีเป้าหมาย ลดการเกิดความรุนแรงตั้งแต่แรก เช่น จัดหลักสูตรในโรงเรียนสอนเรื่องความสัมพันธ์ที่ดี การแก้ปัญหาไม่ใช้ความรุนแรง การป้องกันเมื่อเริ่มเห็นสัญญาณ เป้าหมายลดความรุนแรงในกลุ่มเสี่ยง เช่น การเยี่ยมบ้านสำหรับครอบครัวเสี่ยงสูง และการแก้ไขเมื่อเกิดเหตุแล้ว เป้าหมายเพื่อลดความเสียหาย และป้องกันการเกิดซ้ำ เช่น ศูนย์พักพิงผู้ถูกกระทำ และการทำงานร่วมกันของตำรวจ ศาล แพทย์ สังคมสงเคราะห์

สรุป

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาสถานการณ์ รูปแบบ และปัจจัยที่นำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัว ตลอดจนประเมินมาตรการป้องกันและยุติความรุนแรงที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นในทุกกลุ่มสังคมและมักถูกปกปิดจากความอับอายและการไม่รู้สิทธิ โดยมีรูปแบบทั้งด้านร่างกาย จิตใจ วาจา และเพศ ผู้ถูกกระทำส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ ปัจจัยเสี่ยงสำคัญครอบคลุมระดับปัจเจก (การใช้สุรา อารมณ์ฉุนเฉียว ความเครียดเศรษฐกิจ) ระดับครอบครัว (อำนาจไม่เท่าเทียม การเลี้ยงดูรุนแรง การขาดการสื่อสาร) และระดับสังคม (ค่านิยมชายเป็นใหญ่ ความไม่ยอมรับความหลากหลายทางเพศ และมาตรการรัฐที่ไม่เข้มแข็ง) ทั้งนี้มาตรการปัจจุบันยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ส่งผลให้การคุ้มครองและการช่วยเหลือไม่ทั่วถึง งานวิจัยจึงเสนอให้พัฒนากลไกป้องกันและยุติความรุนแรงอย่างเป็นระบบในทุกระดับ พร้อมทั้งส่งเสริมทักษะชีวิต การเลี้ยงดูที่ไม่ใช้ความรุนแรง เครือข่ายเฝ้าระวังในชุมชน การใช้เทคโนโลยี และกลไกการจัดการ 3 ระยะเพื่อให้การป้องกันและการคุ้มครองมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่ การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับเจ้าหน้าที่ที่ต้องมีบทบาท หน่วยงานรัฐที่ต้องมีระบบประสานงานกลางเพื่อไม่ให้เกิด

ความรุนแรงซ้ำ และท้ายที่สุดของกระบวนการคือเรื่องของการทำความเข้าใจกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่มีส่วนโดยตรงต่อทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นการค้นพบเพื่อให้สังคมตระหนักได้มากขึ้นได้แก่ ผู้ที่ต้องได้รับการเยียวยาอาจไม่ได้เป็นแค่ผู้ถูกกระทำเพียงฝ่ายเดียว แต่ยังต้องสร้างทัศนคติที่ต้องนำผู้กระทำมาเยียวยาด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากหลายกรณีนั้น ผู้ที่เป็นผู้กระทำอาจเคยเป็นผู้ถูกกระทำมาก่อน ฉะนั้น จึงเล็งเห็นว่า ผู้ที่ต้องมีการแก้ไขและนำองค์ความรู้จากผลการวิจัยไปปรับใช้ ได้แก่ เจ้าพนักงานสอบสวน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ อัยการ และผู้พิพากษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยซึ่งชี้ให้เห็นถึงความรุนแรงในครอบครัวว่าเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ระบบ และคุณค่าที่มีปัจจัยเกี่ยวข้องหลายระดับ ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ตลอดจนข้อจำกัดของมาตรการและกลไกที่มีอยู่ในปัจจุบัน จึงสามารถสังเคราะห์ข้อเสนอแนะจากการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1.1 รัฐควรกำหนดนโยบายระดับชาติว่าด้วยการป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัวอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง โดยมองปัญหานี้เป็น “วาระแห่งชาติ” และ เป็นปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนที่กระทบต่อส่วนรวม มากกว่าจะเป็นเพียงเรื่องภายในครอบครัว รวมถึง ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติที่เป็นมิตรต่อเหยื่อ (victim-friendly) และดำเนินการกับผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวอย่างจริงจัง

1.2 ระบบและกลไกปฏิบัติการด้วยการจัดตั้งหรือสานต่อกลไกบูรณาการทั้งในระดับชาติและท้องถิ่นทั้งสามระยะ ได้แก่ ระยะก่อนเกิดเหตุ ระยะขณะเกิดเหตุ และระยะหลังเกิดเหตุ โดยกำหนดบทบาทหน้าที่และช่องทางประสานงานระหว่างกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันการศึกษา สำนักงานศาลยุติธรรม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ชัดเจน โดยร่วมกันวางระบบการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว และเมื่อเกิดเหตุความรุนแรงแล้วต้องมีการปกป้องเหยื่อความรุนแรง บำบัดฟื้นฟู และป้องกันไม่ให้เกิดเหตุซ้ำ รวมถึงการคุ้มครอง การฟื้นฟู และการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด อีกทั้ง จัดทีมสหวิชาชีพเพื่อคัดกรองและประเมินความรุนแรง เพื่อกำหนดแนวทางการช่วยเหลืออย่างเหมาะสม

1.3 ควรจัดให้มีหลักสูตรและการอบรมต่อเนื่องสำหรับบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ และผู้ปฏิบัติงานภาคประชาสังคม เพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของความรุนแรงในครอบครัว มิติทางเพศสภาพ ผลกระทบเชิงจิตสังคม และแนวทางช่วยเหลือเชิงบูรณาการ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรต่อยอดการวิจัยเชิงประเมินผล (evaluation research) เพื่อตรวจสอบประสิทธิผลของกลไกและมาตรการที่นำเสนอในงานวิจัยนี้ โดยเฉพาะระบบกลไก 3 ระยะ ทั้งในการป้องกัน การจัดการกับความรุนแรงและการเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้น ของทีมสหวิชาชีพ เครือข่ายชุมชน

References

Department of Women's Affairs and Family Development, Ministry of Social Development and Human Security. (2023). *Final Operational Report of the Project on Developing Legislation for the Protection of Victims of Violence*. Retrieved December 15, 2025, from https://www.dwf.go.th/storage/91029/20c2b8ee-0623-43f1-b579-cd5e19664c70-document-16358.pdf

Domestic Violence Resource Centre Victoria. (2024). About Domestic and Family Violence. Retrieved December 4, 2025, from https://www.1800respect.org.au/languages/thai-what-is-1800respect/thai-about-domestic-and-family-violence

Khantong, W. (2021). *Family against Violence in Dysfunctional Family*. (Research Report). Bangkok: The National Research Council of Thailand (NRCT).

Nanthana, T. (2014). *Violence against Women: Analytical Review and Synthesis of Research Evidence*. Bangkok: V Print Company.

Ramezankhani, A. et al. (2021). Family Factors Affecting Adolescent Violence: A Qualitative Content Analysis. *International Journal of High Risk Behaviors and Addiction*, 10(2), 1–7.

Walker, L. E. (1999). Psychology and Domestic Violence around the World. *American Psychologist*, 54(1), 21–29.

Wolfe, D. A., & Jaffe, P. G. (1999). Emerging Strategies in the Prevention of Domestic Violence. *The Future of Children*, 9(3), 133–144.

แนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร*

Financial Planning Strategies for Improving the Quality of Life among the Working-Age Population in Bangkok

[1]สุกัญญา ศิริโท, เกียรติชัย วีระญาณนนท์, ณัฐภัสสร ธนาบวรพาณิชย์ และ รภัสศา รวงอ่อนนาม
[1]Sukunya Sirito, Kietchai Wirayanon, Nutpatsorn Tanaboworpanicd and Rapassa Roung-onnam
สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
Program in Management, North Bangkok University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: sukanya.sirt@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานครจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและเศรษฐกิจ 2) เพื่อศึกษาทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ส่งผลการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี และ 3) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยใช้วิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างวัยทำงานอายุระหว่าง 20-60 ปี ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 660 ตัวอย่าง ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นตาม 6 กลุ่มเขต (รวม 50 เขต) ในกรุงเทพมหานคร โดยใช้หลักความน่าจะเป็น สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติพรรณนา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ วิเคราะห์ความแตกต่างของความคิดเห็นเกี่ยวกับการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรงุเทพมหานคร โดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสองกลุ่ม (t-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และหาความแตกต่างรายคู่ด้วยสถิติ LSD แต่ถ้าค่าp-value น้อยกว่าหรือเท่ากับ .05 จะทำการทดสอบด้วย Welch Test และหาความแตกต่างรายคู่ด้วยสถิติ Dunnett T3 ใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple regression analysis: MRA) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) สรุปประเด็นต่าง ๆ ที่ได้รับจาการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview) โดยแยกประเด็นวิเคราะห์และแยกตามกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ นำผลที่ได้มาใช้ประกอบการสังเคราะห์ และข้อมูลเชิงปริมาณ สรุปแต่ละปัจจัยนำมาเพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลและเศรษฐกิจโดยรวม พบว่า การวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานครแตกต่างกันตามปัจจัยเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ ภาระอุปการะบุคคลอื่น และกลุ่มเขตในกรุงเทพมหานคร แตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ขณะที่ปัจจัยอาชีพหลัก รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และภาระหนี้สิน แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 2) ผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ พบว่า ปัจจัยทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตส่งผลต่อการวางแผนแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีโดยภาพรวม ได้ร้อยละ 62.4 (Adjusted R^2 = .624) โดยมีปัจจัยด้านพฤติกรรมทางการเงิน เป้าหมายด้านความมั่นคงทางการเงิน เป้าหมายด้านการ

*Received September 10, 2025; Revised November 11, 2025; Accepted November 21, 2025

พัฒนาคุณภาพชีวิต และเป้าหมายด้านการพัฒนาตนเอง แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) แนวทางการให้ความรู้และสร้างแรงจูงใจด้านการเงินแบบ “เฉพาะกลุ่ม” โดยคำนึงถึงเพศ สถานภาพ รายได้ อาชีพ และพื้นที่

คำสำคัญ: การวางแผนทางการเงิน; คุณภาพชีวิตทางการเงิน; กลุ่มวัยทำงาน

Abstract

The objectives of this research are: 1) To study and analyze financial planning for a good quality of life among the working-age population in Bangkok, classified by personal and economic factors; 2) To examine financial literacy and life goal setting that affect financial planning for a good quality of life; and 3) To analyze and propose financial planning guidelines for a good quality of life. A mixed-methods research approach was employed. The sample consisted of 660 working-age individuals, aged between 20 and 60 years, residing in Bangkok. The samples were obtained through stratified random sampling based on six area groups (covering all 50 districts) in Bangkok, using a probability sampling method. The statistical tools used for data analysis included descriptive statistics such as frequency and percentage. Differences in opinions regarding financial planning for a good quality of life among the working-age group in Bangkok were analyzed using an independent samples t-test and one-way analysis of variance (One-way ANOVA). Pairwise differences were examined using the LSD test. If the p-value was less than or equal to .05, the Welch Test was applied, and pairwise comparisons were conducted using the Dunnett T3 test. Multiple Regression Analysis (MRA) was used to identify the factors influencing financial planning for a good quality of life. Content analysis was also employed to summarize key themes derived from in-depth interviews, categorized by interviewee groups. The findings were synthesized and integrated with quantitative data to analyze and present comprehensive guidelines for financial planning that support a good quality of life among the working-age population in Bangkok.

The research findings revealed that: 1) The analysis of personal and economic factors indicated that financial planning for a better quality of life among the working-age population in Bangkok differed by gender, age, educational level, marital status, dependent responsibilities, and residential area within Bangkok. However, these differences were not statistically significant at the .05 level. In contrast, significant differences were found in relation to primary occupation, average monthly income, and debt burden. 2) The results of multiple regression analysis showed that financial skills and life goal setting had a significant influence on financial planning for a better quality of life, explaining 62.4% of the variance (Adjusted R^2 = .624). Specifically, financial behavior, financial security goals, quality of life development goals, and self-development goals were statistically significant predictors at the .01 level. 3) The study suggested targeted financial education and motivation strategies that are “group-

specific," taking into consideration gender, marital status, income, occupation, and area of residence.

Keywords: Financial Planning; Financial Quality of Life; Working-age Group

บทนำ

กรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีประชากรในกำลังแรงงานจำนวน 3,209,649 คน จากประชากรไทยทั้งหมดประมาณ 66.13 ล้านคน ซึ่งสะท้อนความสำคัญของกรุงเทพฯ ในฐานะศูนย์กลางเศรษฐกิจและแหล่งแรงงานหลักของประเทศ โดยกลุ่มที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน ได้แก่ นักเรียน ผู้สูงอายุ และผู้ทำงานบ้าน เป็นต้น เมื่อแบ่งกำลังแรงงานในกรุงเทพมหานครตามช่วงอายุ พบว่า เกือบหนึ่งในสี่ของกำลังแรงงานอยู่ในช่วงอายุ 40–49 ปี ร้อยละ 23.41 รองลงมาคือช่วงอายุ 50–59 ปี ร้อยละ 21.87 และช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 11.94 รวมกันแล้วคิดเป็นร้อยละ 57.22 ของกำลังแรงงานทั้งหมด ในขณะที่กลุ่มวัยทำงานช่วงอายุ 30–39 ปี มีสัดส่วนร้อยละ 42.78 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2024) จากข้อมูลวิกฤติการเงินของคนไทย พบว่า วัยทำงาน อายุ 50 ปีขึ้นไปมีความเสี่ยงสูงกว่าครึ่งที่ไม่สามารถออมเงินได้สำเร็จ สะท้อนถึงความไม่พร้อมทางการเงิน หลังวัยเกษียณของคนไทย โดยส่วนใหญ่ครัวเรือนยังพึ่งพารายได้นอกครัวเรือน เช่น เงินช่วยเหลือจากภาครัฐ ซึ่งถือเป็นความเสี่ยงต่อเศรษฐกิจในระยะยาว สาเหตุหนึ่งมาจากพฤติกรรมการวางแผนทางการเงินที่ยังไม่ดี และขาดความรู้ด้านการวางแผนการเงิน นอกจากนี้สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้กลุ่มวัยทำงานต้องรับภาระดูแลผู้ที่อยู่ในอุปการะ รวมถึงต้องวางแผนทางการเงินเพื่อดูแลตนเองในอนาคตด้วย ภาระเหล่านี้จึงหนักขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมระดับครัวเรือนอย่างชัดเจน สอดคล้องงานวิจัยของ Gupta and Agarwal (2020) พบว่า ผู้ที่มีทักษะทางการเงินสูงกว่าจะมีแนวโน้มวางแผนการเงินส่วนบุคคลได้ดีกว่า และมีผลลัพธ์ทางการเงินที่มั่นคงมากขึ้น การเพิ่มพูนทักษะทางการเงินจึงส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตและช่วยลดความเสี่ยงทางการเงินในระยะยาว เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Oli (2020) พบว่า ทักษะทางการเงินมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการวางแผนการเงินของบุคคลในเขตเมืองของประเทศจีน โดยผู้ที่มีทักษะทางการเงินสูงกว่าจะวางแผนการเงินได้รอบคอบกว่า ส่งผลให้สามารถจัดการการเงิน ออมเงิน ลงทุน และบริหารหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยนี้สรุปว่า การพัฒนาทักษะทางการเงินเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและเอกชน เพื่อให้ประชาชนสามารถจัดการการเงินได้ดีขึ้น และลดความเสี่ยงทางการเงินในอนาคต

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า สภาพการณ์ทางการเงินในปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ รวมถึงทักษะทางการเงินและการแก้ไขปัญหาทางการเงิน รวมทั้งการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของกลุ่มวัยทำงาน มีผลต่อการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มวัยทำงานในแต่ละช่วงอายุต้องเผชิญกับโจทย์ชีวิตที่แตกต่างกัน ทำให้การวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมและความสำคัญของแต่ละด้านแตกต่างกันตามช่วงวัย เพื่อให้บุคคลในแต่ละช่วงวัยสามารถเตรียมความพร้อมในการวางแผนทางการเงินได้อย่างเหมาะสม ผู้วิจัยจึงได้แบ่งกลุ่มวัยทำงานออกเป็น 4 ช่วงอายุ ได้แก่ วัยเริ่มต้นทำงาน (อายุ 20–30 ปี) วัยสร้างตัวและสร้างครอบครัว (อายุ 31–40 ปี) วัยสร้างความมั่นคง (อายุ 41–50 ปี) วัยเตรียมเกษียณ (อายุ 51–60 ปี) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย SET (2019) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษากรอบแนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานครจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและเศรษฐกิจ

2. เพื่อศึกษาทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ที่ส่งผลการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

3. เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาด้านเนื้อหา เอกสาร แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทบทวนและวิเคราะห์เนื้อหา เอกสาร และแนวคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับการวางแผนทางการเงินและคุณภาพชีวิต เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและกำหนดตัวแปรวิจัย (ปรับปรุงจาก ศักรินทร์ สุวรรณแผ่นผา (Suwanpanpa, 2022)) โดยเน้นการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีใน 6 ด้าน ได้แก่ 1. การวางแผนอุปโภคและบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ 2. การวางแผนเงินออมและการลงทุนเพื่อความมงอกเงย 3. การวางแผนจัดการความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต 4. การวางแผนความมั่นคงในอนาคต 5. การวางแผนด้านภาษี และ 6. การวางแผนด้านหนี้สิน

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

คัดเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักวางแผนทางการเงิน 6 คน ที่ปรึกษาทางการเงิน 6 คน และตัวแทนสมาคมตัวแทนประกันชีวิต 5 คน รวมทั้งหมด 17 คน เพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์แนวทางการวางแผนทางการเงิน

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการศึกษา

จัดทำแบบสอบถามที่มีโครงสร้างชัดเจนสำหรับเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และชุดคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกในรูปแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นตาม 6 กลุ่มเขต (รวม 50 เขต) ในกรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งหมด 3,209,649 คน DOPA (2024) กลุ่มตัวอย่างวัยทำงานอายุระหว่าง 20–60 ปี จำนวน 660 ชุด ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม ถึง มีนาคม พ.ศ. 2568 แบบสอบถามประกอบด้วย 4 ตอน รวมทั้งสิ้น 65 ข้อ ใช้มาตรวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Likert Scale) 5 ระดับ ได้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน และมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของเครื่องมือวัด โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha) เท่ากับ 0.89 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประเด็นการศึกษาการสัมภาษณ์ดำเนินการเป็นรายบุคคล โดยใช้เวลาเฉลี่ยระหว่าง 45–60 นาทีต่อคน ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ทดสอบความแตกต่างด้วย t-test และ (One-way ANOVA)

2. การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยใช้ค่าสถิติ t, F, adj R^2

3. สังเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อเสนอแนวทางการวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมและส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 6 สรุป ผลการศึกษา และนำเสนอผลวิจัย

ผลการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์การวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานครจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลและเศรษฐกิจโดยรวม พบว่า การวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร แตกต่างกันตามปัจจัยเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ ภาระอุปการะบุคคลอื่น และกลุ่มเขตในกรุงเทพมหานคร แตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่ปัจจัยอาชีพหลัก รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และภาระหนี้สิน แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร 660 คน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการวางแผนเงินออมและการลงทุน โดยอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.26) ส่วนด้านวางแผนจัดการความเสี่ยงในการใช้ชีวิตก็อยู่ในระดับปานกลาง โดยมี ($\overline{X}$ = 3.27) ตามลำดับ

ผลการวิจัยพบว่าเพศหญิงและเพศชายมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านการวางแผนหนี้สิน โดยเพศหญิงมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.94 ขณะที่เพศชายอยู่ที่ 3.82 รองลงมาคือวางแผนด้านอุปโภคและบริโภคที่ ซึ่งทั้งสองเพศมีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ 3.76 และด้านการวางแผนภาษี โดยเพศหญิงมีค่าเฉลี่ย 3.68 และเพศชาย 3.63 ส่วนเพศชายมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเพศหญิงในด้านวางแผนเงินออมและการลงทุน (เพศชาย = 3.31, เพศหญิง = 3.23) และด้านวางแผนจัดการความเสี่ยงในการใช้ชีวิต (เพศชาย = 3.35, เพศหญิง = 3.20) ตามลำดับ

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานครที่มีอายุ 51–60 ปี มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านการวางแผนหนี้สิน ($\overline{X}$ = 3.97) กลุ่มอายุ 41–50 ปี ค่าเฉลี่ยต่ำสุดในด้านนี้ ($\overline{X}$ = 3.60) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในทุกช่วงอายุ คือ ด้านการวางแผนเงินออมและการลงทุน โดยกลุ่มอายุ 51–60 ปี ค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านนี้ ($\overline{X}$ = 3.41) และกลุ่มอายุ 41–50 ปี มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.14) กลุ่มอายุ 51–60 ปี ค่าเฉลี่ยสูงสุดใน 2 ด้าน ได้แก่ วางแผนอุปโภคและบริโภค วางแผนความมั่นคงในอนาคต กลุ่มอายุ 31–40 ปี และ 41–50 ปี มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากันใน ด้านการวางแผนด้านภาษี ($\overline{X}$ = 3.71) (S.D. = .764, S.D. = .820) ตามลำดับ ค่าที่สูงสุดในทุกช่วงอายุในด้านนี้

ผลการวิจัยระดับการศึกษาของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร จำนวน 660 คน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 337 คน ปริญญาตรี จำนวน 250 คน ปริญญาโทและเอก จำนวน 33 คน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาพบว่า ด้านการวางแผนด้านหนี้สิน ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.899) ด้านการวางแผนเงินออมและการลงทุน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ในทุกระดับการศึกษา การศึกษาปริญญาโทและเอก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.47) ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.23) ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ใน 3 ด้าน ได้แก่ วางแผนความมั่นคงในอนาคต วางแผนด้านภาษี วางแผนเงินออมและการลงทุน

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างโดยรวมพบว่า ระดับการศึกษาไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p= 0.992) และเมื่อพิจารณาพบว่าทุกด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิจัยเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร จำนวน 660 คน พบว่า สถานภาพโสด 359 คน สถานภาพสมรส 257 คน และสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ 44 คน ตามลำดับ เมื่อพิจารณา พบว่า ด้านการวางแผน

หนี้สิน สถานภาพสมรสมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.94) สถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.81) ด้านการวางแผนเงินออมและการลงทุน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในทุกสถานภาพ โดยสถานภาพโสดมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.32) ส่วนสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.03) ด้านจัดการความเสี่ยงในการใช้ชีวิต สถานภาพโสด ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.31) สถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.05) โดยภาพรวม สถานภาพสมรสมีระดับการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีสูงสุดใน 4 ด้าน จากทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ การวางแผนด้านหนี้สิน การวางแผนอุปโภคและบริโภค การวางแผนด้านภาษี และวางแผนความมั่นคงในอนาคต ผลการทดสอบความแตกต่างโดยใช้ Welch Test พบว่า ด้านการวางแผนเงินออมและการลงทุน (p-value < .001) และด้านการวางแผนภาษี (p-value < .001) มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่างวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร 660 คน แบ่งตามอาชีพหลัก ได้แก่ พนักงานบริษัทเอกชน จำนวน 300 คน, อาชีพอิสระ/ ฟรีแลนซ์ 119 คน, ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 104 คน, ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 94 คน และอาชีพอื่น ๆ จำนวน 43 คน ตามลำดับ เมื่อพิจารณา พบว่า ด้านการวางแผนหนี้สิน กลุ่มข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/รัฐวิสาหกิจ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.01, S.D. = .670) กลุ่มอิสระ/ ฟรีแลนซ์ ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.85) ด้านวางแผนเงินออมและการลงทุน เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในทุกอาชีพ กลุ่มธุรกิจส่วนตัวค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.77) และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.09) ด้านวางแผนจัดการความเสี่ยงในการใช้ชีวิต กลุ่มธุรกิจส่วนตัวค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.48) กลุ่มอาชีพอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.01) กลุ่มข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/รัฐวิสาหกิจ มีระดับการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีสูงสุดใน 3 ด้าน ได้แก่ วางแผนความมั่นคงในอนาคต วางแผนด้านภาษี และวางแผนด้านหนี้สิน ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยแบบรายคู่พบว่า ด้านวางแผนด้านภาษี มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติใน 3 คู่ โดยเฉพาะกลุ่มข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/รัฐวิสาหกิจ ($\overline{X}$ = 3.91) มีการวางแผนด้านภาษี สูงกว่ากลุ่มอิสระ/ ฟรีแลนซ์ ($\overline{X}$ = 3.41) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กลุ่มวัยทำงานอาชีพข้าราชการ พนักงานรัฐ/รัฐวิสาหกิจ มีค่าเฉลี่ย การวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านการวางแผนภาษีสูงกว่า ($\overline{X}$ = 3.91) เมื่อเทียบกับกลุ่มวัยทำงานอาชีพอื่น ๆ ($\overline{X}$ = 3.40) และความแตกต่างนี้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิจัยรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร จำนวน 660 คน พบว่า กลุ่มรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001-20,000 บาท จำนวน 185 คน, 20,001-30,000 บาท จำนวน 178 คน, 30,001-40,000 บาท จำนวน 111 คน, มากกว่า 50,000 บาท จำนวน 90 คน, ไม่เกิน 10,000 บาท 49 คน และ 40,001-50,000 บาท จำนวน 47 คน ตามลำดับ เมื่อพิจารณา พบว่า ด้านการวางแผนหนี้สิน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ในกลุ่มรายได้มากกว่า 50,001 บาท ($\overline{X}$ = 4.10) กลุ่มรายได้ไม่เกิน 10,000 บาท มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.62) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ในทุกกลุ่มรายได้คือ การวางแผนเงินออมและการลงทุน โดยกลุ่มรายได้มากกว่า 50,001 บาท มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.68) รายได้ไม่เกิน 10,000 บาท มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 2.98) ในด้านนี้ การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วย Welch Test ผลปรากฏว่าด้านการวางแผนด้านหนี้สิน (p = 0.001) และด้านการวางแผนภาษี (p-value = 0.008) มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ผลการวิจัยจำนวน 660 คน พบว่า มีผู้ที่ไม่มีภาระอุปการะบุคคลอื่น จำนวน 389 คน และมีภาระอุปการะ จำนวน271 คน เมื่อตรวจสอบพฤติกรรมการวางแผนทางการเงิน พบว่า ด้านการวางแผนหนี้สิน กลุ่มที่ไม่มีภาระอุปการะมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าที่ 3.95 กลุ่มที่มีภาระอุปการะมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.84 รองลงมาคือ

ด้านวางแผนอุปโภคและบริโภค (ไม่มีภาระอุปการะ = 3.78, มีภาระอุปการะ = 3.75) ด้านวางแผนเงินออมและการลงทุน (ไม่มีภาระอุปการะ = 3.31, มีภาระอุปการะ = 3.19) และด้านวางแผนจัดการความเสี่ยงในการใช้ชีวิต (ไม่มีภาระอุปการะ = 3.30, มีภาระอุปการะ = 3.22) ตามลำดับ ผลการทดสอบทางสถิติพบว่าความแตกต่างระหว่างกลุ่มในแต่ละด้านมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ยกเว้น ด้านการวางแผนภาษีที่ (p = 0.048) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาระอุปการะบุคคลอื่นมีผลต่อพฤติกรรมการวางแผนภาษีมากกว่าด้านอื่น ๆ

ผลการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 660 คน พบว่า มีผู้มีภาระหนี้สิน จำนวน 436 คน และไม่มีภาระหนี้สิน จำนวน224 คน พฤติกรรมการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การวางแผนด้านหนี้สิน กลุ่มที่ไม่มีภาระหนี้สิน มีค่าเฉลี่ยสูงกว่า 3.95 กลุ่มที่มีภาระหนี้สินมีค่าเฉลี่ย 3.53 รองลงมา คือ ด้านวางแผนอุปโภคและบริโภค ด้านวางแผนเงินออมและการลงทุน และด้านวางแผนจัดการความเสี่ยงในการใช้ชีวิต ตามลำดับ ผลการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มพบว่า ภาระหนี้สินส่งผลให้พฤติกรรมการวางแผนทางการเงินแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเฉพาะในด้านอุปโภคและบริโภคที่ (p-value = 0.001) ด้านวางแผนเงินออมและลงทุน (p-value = 0.001) และด้านวางแผนจัดการความเสี่ยงในการใช้ชีวิต (p-value = 0.003) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มที่ไม่มีภาระหนี้สินมีพฤติกรรมการวางแผนทางการเงินที่ดีกว่าในหลายด้านอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัยกลุ่มเขตในกรุงเทพมหานครพบว่า ด้านการวางแผนหนี้สินมีค่าเฉลี่ยสูงสุด โดยกลุ่มเขตกรุงเทพตะวันออกมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.95 กลุ่มเขตกรุงธนเหนือมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในด้านนี้ ($\overline{X}$ = 3.46) ค่าเฉลี่ยต่ำสุดในทุกกลุ่มเขต ได้แก่ ด้านวางแผนเงินออมและการลงทุน โดยกลุ่มเขตกรุงเทพตะวันออก ($\overline{X}$ = 3.36) และกลุ่มเขตกรุงเทพใต้ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.17) ด้านวางแผนจัดการความเสี่ยง กลุ่มเขตกรุงธนใต้ ($\overline{X}$ = 3.36) เขตกรุงธนเหนือเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.15) กลุ่มเขตกรุงเทพตะวันออก ค่าเฉลี่ยสูงสุดใน 4 ด้าน ได้แก่ การวางแผนด้านหนี้สิน การวางแผนอุปโภคบริโภค การวางแผนด้านภาษี และวางแผนความมั่นคงในอนาคต เขตกรุงธนเหนือมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดใน3 ด้าน คือ การวางแผนด้านหนี้สิน วางแผนด้านภาษี และวางแผนความมั่นคงในอนาคต ยกเว้น ด้านอุปโภคบริโภคไม่ต่ำสุด ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนโดยรวมพบว่า ไม่ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแบบ Welch Test พบว่า อุปโภคและบริโภค (p = 0.605) และวางแผนเงินออมการลงทุน (p = 0.601) มีความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาปัจจัยทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ส่งผลต่อการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ส่งผลต่อการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยภาพรวม

(n = 660)

ปัจจัยทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิต	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	p-value
	B	SE	Beta		
(Constant)	.339	.114		2.965	.003
1. ด้านความรู้ทางการเงิน	.045	.015	.073	2.998*	.003
2. ด้านพฤติกรรมทางการเงิน	.129	.028	.142	4.551**	<.001
3. ด้านเจตคติทางการเงิน	.015	.040	.015	.385	.700
4. ด้านการแก้ไขปัญหาทางการเงิน	.092	.032	.098	2.839*	.005
5. เป้าหมายด้านความมั่นคงทางการเงิน	.217	.030	.269	7.159**	<.001
6. เป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต	.252	.033	.272	7.764**	<.001
7. เป้าหมายด้านการพัฒนาตนเอง	.150	.029	.184	5.120**	<.001
R = .792, R^2= .628, Adjusted R^2 = .624, SEE = .37097, F = 157.272 p-value =<.001					

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 พบว่าผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตทั้ง 7 ปัจจัย สามารถร่วมกันอธิบายความเปลี่ยนแปลงของการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานครได้ถึงร้อยละ 62.4 (Adjusted R^2 = 0.624) โดยปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ได้แก่ ทักษะทางการเงิน ความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน การแก้ไขปัญหาทางการเงิน การตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ได้แก่ เป้าหมายด้านความมั่นคงทางการเงิน เป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเป้าหมายด้านการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้ปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อการวางแผนทางการเงินเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญทางสถิต

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักของตัวแปรอิสระที่มีผลต่อการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร พบว่า ตัวแปรที่มีน้ำหนักมากที่สุดคือ การตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Beta = .272) รองลงมาคือ เป้าหมายด้านความมั่นคงทางการเงิน (Beta = .269) ส่วนปัจจัยทักษะทางการเงินด้านพฤติกรรมทางการเงินมีน้ำหนักน้อยที่สุด (Beta = .142)

ผลทดสอบสมมติฐานที่ 1 ปัจจัยทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ส่งผลต่อการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร โดยกำหนดสัญลักษณ์ดังนี้

การวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตทีดี ผู้วิจัยแทนด้วยสัญลักษณ์ (Y) ดังนี้คือ Y1 หมายถึง การวางแผนเพื่ออุปโภคและบริโภคที่มีประสิทธิภาพ Y2 หมายถึง การวางแผนเงินออมและการลงทุนเพื่อความงอกเงย Y3 การวางแผนจัดการความเสี่ยงในการใช้ชีวิต Y4 หมายถึง การวางแผนความมั่นคงในอนาคต Y5 หมายถึง การวางแผนด้านภาษี Y6 หมายถึง การวางแผนด้านหนี้สิน

ตารางที่ 2 สรุปผลทดสอบปัจจัยทักษะทางการเงินและตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ส่งผลต่อการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร ตามสมมติฐานที่ 1

(n = 660)

ปัจจัยทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิต	การวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร						
	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	ภาพรวม
	ค่า t, (p-value)						
1. ด้านความรู้ทางการเงิน	-- (.732)	.074* (.008)	.018 (.540)	.086* (.005)	.087* (.008)	--. (.051)	0.73* (.003)
2. ด้านพฤติกรรมทางการเงิน	219** (.001)	.089* (.014)	.079* (.040)	.106* (.007)	.084* (.049)	.108* (.012)	.142** (.001)
3. ด้านเจตคติทางการเงิน	-- (.599)	-- (.949)	.172** (.001)	-- (.684)	.193** (.001)	-- (.409)	.015 (.700)
4. ด้านการแก้ไขปัญหาทางการเงิน	.232** (.001)	-- (.128)	-- (.365)	-- (.489)	-- (.744)	.333** (.001)	.098* (.005)
5. เป้าหมายด้านความมั่นคงทางการเงิน	.170** (.001)	.483** (.001)	.321** (.001)	.225** (.001)	-- (.677)	-- (.894)	.269** (.001)
6. เป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต	.160** (.001)	.105* (.009)	.279** (.001)	.269** (.001)	.254** (.001)	.187** (.001)	.272** (.001)
7. เป้าหมายด้านการพัฒนาตนเอง	.093* (.025)	.207** (.001)	.299** (.001)	.179** (.001)	-- (.090)	-- (.512)	.184** (.001)

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในภาพรวม ได้แก่ พฤติกรรมทางการเงิน เป้าหมายด้านความมั่นคงทางการเงิน เป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป้าหมายด้านการพัฒนาตนเอง การแก้ไขปัญหาทางการเงิน และด้านความรู้ทางการเงิน และปัจจัยที่ไม่มีนัยสำคัญต่อภาพรวมของการวางแผนทางการเงิน เจตคติทางการเงินแม้จะมีอิทธิพลในบางมิติ (Y3, Y5) แต่ไม่ส่งผลต่อภาพรวม (p = .700)

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า เพศหญิงมีแนวโน้มหลีกเลี่ยงความเสี่ยงทางการเงินมากกว่าเพศชาย ส่งผลต่อความมั่นใจในการลงทุน โดยเฉพาะกลุ่มรายได้น้อยหรือขาดประสบการณ์ การวางแผนทางการเงินเปลี่ยนตามช่วงอายุ แต่ระดับการศึกษาไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมทางการเงิน สถานภาพสมรสส่งผลต่อพฤติกรรมทางการเงิน โดยผู้ที่แต่งงานแล้วมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและวางแผนภาษีและหนี้สินมากกว่า พฤติกรรมทางการเงินแตกต่างตามอาชีพ โดยข้าราชการมีความรอบคอบมากกว่ากลุ่มอาชีพอิสระหรือธุรกิจส่วนตัว ระดับรายได้มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออม การลงทุน และการวางแผนภาษี ภาระอุปการะในครอบครัวส่งผลให้การวางแผนภาษีต่ำกว่า และกลุ่มที่ไม่มีหนี้สินมีพฤติกรรมทางการเงินที่มีประสิทธิภาพ

มากกว่า และกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพตะวันออกมีการวางแผนทางการเงินรอบคอบกว่าเขตอื่น ๆ สะท้อนโครงสร้างเศรษฐกิจและการเข้าถึงแหล่งงานและความรู้ที่ดีกว่า

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้สรุปผลสังเคราะห์การวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาเรื่องแนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร โดยกำหนดขั้นตอนแนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณชีวิตทีดี ดังภาพนี้

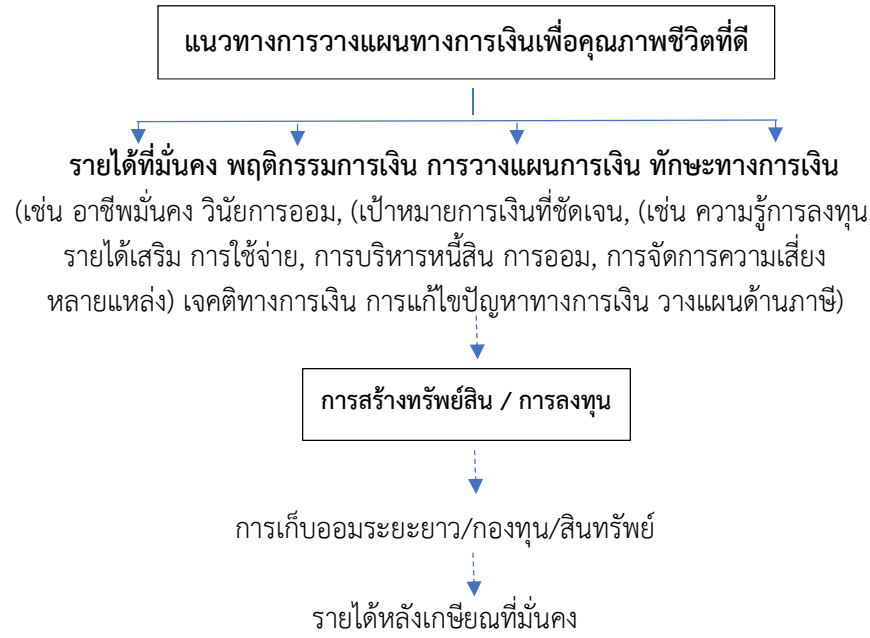

Figure 1: A Concept Map Leading to Financial Planning Guidelines for a Good Quality of Life

โดยสรุปผังความคิดไปสู่ขั้นตอนแนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ได้ดังนี้

แนวทางการวางแผนทางการเงินประกอบด้วยปัจจัยหลัก 4 ด้าน คือ 1) รายได้มั่นคง: มีอาชีพที่มั่นคงและรายได้เสริมหลากหลาย 2) พฤติกรรมการเงินที่ดี: มีวินัยในการออม ใช้จ่าย และเจตคติทางการเงินที่เหมาะสม 3) การวางแผนการเงิน: ตั้งเป้าหมายทางการเงินชัดเจน บริหารหนี้สิน และแก้ไขปัญหาทางการเงินได้ดี 4) ความรู้และทักษะทางการเงิน: เข้าใจการลงทุน การออม การจัดการความเสี่ยง และเครื่องมือทางการเงินต่าง ๆ องค์ประกอบเหล่านี้ส่งผลต่อการลงทุนและการสร้างทรัพย์สินระยะยาว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของรายได้หลังเกษียณและความมั่นคงทางการเงินในอนาคต การนำแนวทางนี้ไปใช้ควรบูรณาการการวางแผนทางการเงินเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตทางการเงิน ลดปัญหาหนี้ครัวเรือน และส่งเสริมความรู้ทางการเงินผ่านกิจกรรมหรือสวัสดิการ เช่น การจัดเวิร์คชอปและให้ความรู้ทางการเงินในองค์กรและสังคมโดยรวม

อภิปรายผลวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า เพศชายมีแนวโน้มวางแผนด้านเงินออมการลงทุนเพื่อเพิ่มทรัพย์สิน และการจัดการความเสี่ยงในชีวิต มากกว่าเพศหญิง ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะพฤติกรรมที่มุ่งเน้นการสร้างรายได้และการเติบโตของทรัพย์สิน โดยเพศชายมักมีความกล้าในการรับความเสี่ยงทางการเงินมากกว่า

ในทางกลับกัน เพศหญิงมักให้ความสำคัญกับความมั่นคงและความปลอดภัยทางการเงิน มีแนวโน้มหลีกเลี่ยงความเสี่ยงมากกว่า และอาจขาดความมั่นใจในการตัดสินใจลงทุน โดยเฉพาะในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยง แม้ว่าจะให้ผลตอบแทนสูงก็ตาม อีกทั้งยังได้รับผลกระทบจากระดับรายได้ที่อาจต่ำกว่าผู้ชายในบางกลุ่ม อันเป็นข้อจำกัดต่อการเริ่มต้นวางแผนการเงินในเชิงรุกลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dawson (2023) ซึ่งศึกษาความแตกต่างทางเพศในเรื่อง ความมองโลกในแง่ดี การหลีกเลี่ยงความสูญเสีย (loss aversion) และ ทัศนคติต่อความเสี่ยง พบว่า ผู้หญิงมีแนวโน้มหลีกเลี่ยงความเสี่ยงและความสูญเสียมากกว่าเพศชาย และมีระดับความมองโลกในแง่ดีด้านการเงินต่ำกว่า จึงมีโอกาสน้อยที่จะตัดสินใจลงทุนในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยง แม้จะมีโอกาสได้รับผลตอบแทนที่สูงในระยะยาว

กลุ่มวัยทำงานอายุ 51–60 ปี มีค่าเฉลี่ยด้านการวางแผนหนี้สินและการวางแผนอนาคตในระดับสูงสะท้อนถึง ประสบการณ์ชีวิตและความตระหนักในการเตรียมพร้อมก่อนเกษียณ พฤติกรรมที่รอบคอบในการใช้จ่ายและบริหารหนี้ อาจเป็นผลจากประสบการณ์ทางการเงินที่ผ่านมา สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่า วัยกลางคนถึงปลายมักใส่ใจเรื่องการวางแผนการเงินมากขึ้นเมื่อใกล้เกษียณ สำหรับกลุ่มวัย 41–50 ปี พบว่ามีค่าเฉลี่ยต่ำในด้านการวางแผนหนี้สินและการลงทุนเพื่อเพิ่มทรัพย์สิน ซึ่งอาจสะท้อนถึง ภาระค่าใช้จ่ายสูงในช่วงวัยนี้ เช่น ค่าใช้จ่ายครอบครัว การศึกษาของบุตร และภาระอื่น ๆ ทำให้ขาดทั้งเวลาและทรัพยากรในการวางแผนการเงินเชิงรุก สอดคล้องกับรายงานของ OECD (2020) ที่ระบุว่ากลุ่มวัยกลางคนที่มีภาระครอบครัวมักละเลยการวางแผนการลงทุนระยะยาว ในขณะเดียวกัน กลุ่มวัย 31–40 ปี และ 41–50 ปี มีแนวโน้มวางแผนภาษีได้ดี ซึ่งอาจเป็นผลจากการเข้าสู่ระบบภาษีอย่างเต็มรูปแบบ และการมีรายได้ประจำที่มั่นคง ทำให้มี แรงจูงใจในการศึกษาเรื่องการหักลดหย่อนภาษีและวางแผนเพื่อลดภาระภาษี สอดคล้องกับงานวิจัยของ Teng and Pfau (2012) พบว่ามีรายได้ประจำมักให้ความสำคัญกับการวางแผนภาษีมากกว่าผู้ที่มีรายได้ไม่แน่นอน

ระดับการศึกษามีผลต่อพฤติกรรมหรือแนวโน้มการวางแผนทางการเงินในบางด้าน เช่น กลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มักมีคะแนนสูงในด้านการวางแผนหนี้สิน แต่เมื่อนำมาวิเคราะห์ทางสถิติพบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในทุกด้าน สาเหตุหนึ่งอาจมาจากประสบการณ์จริงที่มีบทบาทมากกว่าการศึกษา เพราะบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่ำ อาจมีประสบการณ์ตรงในการบริหารหนี้สินในชีวิตประจำวัน จึงมีความระมัดระวังในการวางแผนหนี้สินมากกว่า ข้อเท็จจริงนี้สะท้อนว่า ความตระหนักรู้ทางการเงินไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับระดับการศึกษาเสมอไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2011) พบว่าแม้ว่าการศึกษาจะมีความเกี่ยวข้องกับความรู้ทางการเงินในระดับหนึ่ง แต่ความสามารถในการวางแผนทางการเงินขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ เช่น รายได้ เจตคติทางการเงิน และพฤติกรรมทางการเงินส่วนบุคคลด้วย

สถานภาพสมรสและสถานภาพโสดมีค่าเฉลี่ยภาพรวมของพฤติกรรมการวางแผนทางการเงินอยู่ที่ ($\overline{X}$ = 3.58) แต่พฤติกรรมการวางแผนในแต่ละด้านจะแตกต่างกันอย่างชัดเจน สำหรับกลุ่มสมรส มักได้รับแรงจูงใจจากภาระครอบครัวและความต้องการความมั่นคงทางการเงิน ส่งผลให้พฤติกรรมการวางแผนทางการเงินโดยเฉพาะในด้านการจัดการหนี้สินและการวางแผนภาษีมีความโดดเด่นมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่าสถานภาพสมรสช่วยกระตุ้นให้บุคคลวางแผนการเงินระยะยาวมากขึ้น เช่น การบริหารหนี้สิน การออม และการใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษี ผลการวิจัยนี้สะท้อนภาพดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ในทางกลับกัน กลุ่มที่อยู่ในสถานภาพหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ มีค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการวางแผนทางการเงินต่ำที่สุดในหลายด้าน เช่น การวางแผนการลงทุนและการบริหารความเสี่ยง อาจเนื่องมาจากความไม่แน่นอนในชีวิตและความท้าทายทางเศรษฐกิจหลังจากการแยกทางกับคู่ชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hira and Mugenda (2000) พบว่าบุคคลที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพครอบครัวมักมีภาวะการเงิน

ที่ไม่มั่นคงและเผชิญความเครียดสูง ส่งผลให้พฤติกรรมการวางแผนทางการเงินลดลงอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่าการวางแผนด้านภาษีและการลงทุนเพื่อความงอกเงยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในแต่ละสถานภาพชีวิต โดยอาจสะท้อนถึงระดับความรู้ทางการเงิน รวมถึงภาระและแรงจูงใจที่แตกต่างกัน เช่น ผู้ที่สมรสอาจมีความจำเป็นและแรงจูงใจสูงในการใช้สิทธิ์ลดหย่อนภาษีจากภาระครอบครัว ขณะที่กลุ่มโสดอาจยังขาดแรงจูงใจหรือความพร้อมในการศึกษาเรื่องภาษีและการลงทุนอย่างเป็นระบบ สอดคล้องงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) และ Hira and Mugenda (2000) พบว่า บุคคลในสถานภาพสมรสมีแนวโน้มที่จะวางแผนทางการเงินมากกว่ากลุ่มโสดหรือหม้าย ซึ่งอาจยังไม่มีแรงจูงใจหรือความพร้อมในการวางแผนภาษีและการลงทุนอย่างเป็นระบบ

อาชีพข้าราชการ พนักงานรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ ซึ่งมักมีรายได้ประจำ สวัสดิการ และโครงสร้างการเงินที่ชัดเจน มักแสดงพฤติกรรมการวางแผนการเงินที่รอบคอบและมีประสิทธิภาพกว่าอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะในด้านการจัดการหนี้สิน การวางแผนภาษี และการสร้างความมั่นคงทางการเงินในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hira and Mugenda (2000) พบว่าความมั่นคงของรายได้ส่งผลโดยตรงต่อระดับความพึงพอใจทางการเงิน และพฤติกรรมการวางแผนทางการเงินในระยะยาว ในทางกลับกัน อาชีพอิสระหรือฟรีแลนซ์เผชิญกับความท้าทายในการวางแผนภาษี เนื่องจากไม่มีระบบหักภาษี ณ ที่จ่าย ทำให้ขาดความเข้าใจในเรื่องการลดหย่อนภาษีและการวางแผนภาษีอย่างเหมาะสม จึงพบว่าค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมด้านนี้ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่าบุคคลที่มีพฤติกรรมทางการเงินแบบ “วางแผนล่วงหน้า” เช่น การออมและการจัดการภาษีอย่างเป็นระบบ มักมีความพึงพอใจในชีวิตสูง และพฤติกรรมดังกล่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยของรายได้ ความรู้ทางการเงิน และแรงจูงใจ สำหรับอาชีพธุรกิจส่วนตัวมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านการวางแผนการลงทุนเพื่อความงอกเงย และการจัดการความเสี่ยง สะท้อนถึงความตื่นตัวและความสามารถในการบริหารจัดการทางการเงินเพื่อเพิ่มรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่าผู้ที่มีความรู้ทางการเงินระดับสูง โดยเฉพาะเจ้าของกิจการมีพฤติกรรมการลงทุนและการวางแผนความเสี่ยงที่รอบคอบมากกว่าผู้มีรายได้ประจำ เนื่องจากต้องรับผิดชอบในการบริหารความเสี่ยงทั้งด้านชีวิตส่วนตัวและธุรกิจอย่างต่อเนื่อง

รายได้ส่งผลต่อการวางแผนทางการเงิน ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) ที่ชี้ให้เห็นว่าระดับรายได้มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเงิน โดยเฉพาะในด้านการออม การลงทุน และการวางแผนภาษี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) ที่ระบุว่าผู้ที่มีฐานะทางการเงินดีกว่า มักมีพฤติกรรมทางการเงินที่เป็นระบบ และวางแผนล่วงหน้ามากกว่า เช่น การลงทุน การจัดการหนี้สิน และการบริหารความเสี่ยง เนื่องจากมี “ทรัพยากรทางการเงิน” และ “แรงจูงใจ” ที่มากกว่ากลุ่มรายได้น้อย ในขณะเดียวกัน งานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่ากลุ่มที่มีรายได้สูงกว่ามักมีความรู้ทางการเงิน (financial literacy) สูงกว่า และสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในการตัดสินใจวางแผนการเงินเพื่ออนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผลวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าการวางแผนภาษีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามระดับรายได้ โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มรายได้สูงและรายได้ต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ OECD (2016) กล่าวว่ากลุ่มรายได้สูงมีแนวโน้มใส่ใจและใช้ประโยชน์จากมาตรการลดหย่อนภาษีได้มากกว่า ขณะที่กลุ่มรายได้ต่ำมักประสบปัญหาในการเข้าถึงข้อมูลหรือขาดแรงจูงใจในการวางแผนภาษีอย่างจริงจัง สำหรับด้านการลงทุนเพื่อความงอกเงย ผลวิจัยนี้ กลุ่มรายได้สูงมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด เนื่องจากมีความสามารถในการรับความเสี่ยงและความพร้อมทางการเงินมากกว่า จึงมีโอกาสลงทุนในสินทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนระยะยาว เช่น กองทุนรวม หุ้น หรืออสังหาริมทรัพย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hira and Mugenda (2000)

พบว่ากลุ่มที่มีความมั่นคงทางรายได้มีระดับความพึงพอใจทางการเงิน (financial satisfaction) สูงกว่า และจะวางแผนทางการเงินอย่างเป็นระบบพร้อมเป้าหมายที่ชัดเจนมากกว่ากลุ่มรายได้น้อย

กลุ่มวัยทำงานที่ไม่มีภาระอุปการะมีคะแนนเฉลี่ยในหลายด้านของพฤติกรรมการวางแผนทางการเงินสูงกว่ากลุ่มที่มีภาระอุปการะ แต่ผลการทดสอบทางสถิติไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในเกือบทุกด้าน การวางแผนภาษีภาระอุปการะมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มที่ไม่มีนี้สะท้อนข้อจำกัดด้านทรัพยากรทางการเงินและเวลางรับผิดชอบดูแลบุคคลอื่น เช่น ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมหรือให้ความสำคัญกับความอยู่รอดของครอบครัว ก่อนการวางแผนภาษีหรือการลงทุน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hira and Mugenda (2000) พบว่าความพึงพอใจทางการเงินและพฤติกรรมทางการเงินได้รับอิทธิพลจากความรับผิดชอบในครอบครัว โดยกลุ่มที่มีภาระมักมีความเครียดทางการเงินสูงกว่าและมักวางแผนการเงินในระยะสั้นมากกว่าการวางแผนระยะยาว เช่น การลงทุนหรือการวางแผนภาษี สำหรับด้านการวางแผนภาษี กลุ่มที่ไม่มีภาระอุปการะมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่า แม้ว่าผู้ที่มีภาระอุปการะ เช่น บุตรหรือคู่สมรส มีแรงจูงใจในการใช้สิทธิลดหย่อนภาษีมากกว่า แต่ในทางปฏิบัติ กลุ่มนี้มักขาดเวลา ความรู้ หรือทรัพยากรเพียงพอในการศึกษาและวางแผนภาษีอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่าพฤติกรรมทางการเงินที่ดีไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องประกอบด้วยความรู้ทางการเงินและทรัพยากรที่เพียงพอ จึงจะนำไปสู่พฤติกรรมการวางแผนที่ชัดเจน เช่น การวางแผนภาษีและการลงทุนอย่างมีประสิทธิผล

กลุ่มวัยทำงานที่ไม่มีภาระหนี้สินมีแนวโน้มวางแผนทางการเงินในหลายด้านได้ดีกว่ากลุ่มที่มีภาระหนี้ โดยเฉพาะการวางแผนการออมและลงทุน การใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดการความเสี่ยงในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่า ภาระหนี้ที่มากเกินไปอาจลดทอนความสามารถในการวางแผนทางการเงินระยะยาว เนื่องจากบุคคลต้องมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาทางการเงินในระยะสั้นแทน ส่งผลให้ไม่ได้ออมเงินเพื่ออนาคตอย่างเพียงพอ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่ากลุ่มที่ไม่มีหนี้สินมีคะแนนด้านการวางแผนหนี้สินสูงกว่ากลุ่มที่มีหนี้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนว่ากลุ่มนี้อาจมีวินัยทางการเงินและพฤติกรรมการวางแผนที่ดีในการป้องกันไม่ให้เกิดภาระหนี้สิน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่าพฤติกรรมทางการเงินเชิงบวก เช่น การวางแผนล่วงหน้าและการควบคุมการใช้จ่าย เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดหนี้สินในอนาคต ส่วนกลุ่มที่มีหนี้สิน พบว่าคะแนนเฉลี่ยในด้านการออมและลงทุนต่ำกว่ากลุ่มไม่มีหนี้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งอาจเป็นผลจากข้อจำกัดด้านสภาพคล่องทางการเงิน ทำให้ไม่สามารถกันเงินไปลงทุนหรือนำไปออมได้อย่างเพียงพอ งานวิจัยของ Hira and Mugenda (2000) สนับสนุนว่า ระดับหนี้สินที่สูงส่งผลให้ความเครียดและภาระการชำระหนี้จำกัดความสามารถในการจัดสรรเงินเพื่อการวางแผนอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ

กลุ่มวัยทำงานในเขตกรุงเทพตะวันออกมีแนวโน้มวางแผนทางการเงินอย่างรอบคอบมากกว่ากลุ่มในเขตอื่น ๆ โดยเฉพาะในด้านการวางแผนหนี้สิน การบริโภคและอุปโภค รวมถึงการวางแผนด้านภาษี ซึ่งอาจสะท้อนถึงโครงสร้างเศรษฐกิจของพื้นที่ เช่น การมีแหล่งจ้างงานขนาดใหญ่ ศูนย์ธุรกิจ รวมถึงการเข้าถึงแหล่งความรู้และบริการทางการเงินที่ดีกว่า ขณะที่เขตกรุงธนเหนือมีค่าเฉลี่ยต่ำในหลายด้าน อาจบ่งชี้ถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรทางการเงินหรือความรู้ทางการเงินของประชากรในพื้นที่ดังกล่าว ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของ Lusardi , Mitchell (2014) พบว่าความเหลื่อมล้ำทางภูมิศาสตร์ส่งผลต่อการเข้าถึงความรู้และบริการทางการเงิน ซึ่งนำไปสู่ความแตกต่างของพฤติกรรมทางการเงินในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าการลงทุนและการจัดการความเสี่ยงเป็นจุดอ่อนของทุกกลุ่มเขต โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพใต้และกรุงธนเหนือที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด สะท้อนถึงความเข้าใจที่ยังจำกัดในด้านการวางแผนระยะยาวและการเตรียมพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ไม่คาดฝัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในระยะยาว สอดคล้องกับ

งานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่า การขาดการวางแผนด้านความเสี่ยงและการลงทุนในกลุ่มประชากรเมือง อาจเกิดจากความไม่มั่นคงทางรายได้ ขาดแรงจูงใจ และความซับซ้อนของผลิตภัณฑ์ทางการเงิน และพฤติกรรมทางการเงินที่ดีไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องประกอบด้วยความรู้ทางการเงินและทรัพยากรที่เพียงพอ จึงจะนำไปสู่พฤติกรรมการวางแผนที่ชัดเจน และผลการวิจัยนี้พบว่า การวางแผนภาษีและการลงทุนของพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีรายได้ประจำ สวัสดิการละโครงสร้างการเงินที่ชัดเจน มักแสดงพฤติกรรมการวางแผนการเงินที่รอบคอบและมีประสิทธิภาพกว่าอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะในด้านการจัดการหนี้สิน การวางแผนภาษี และการสร้างความมั่นคงทางการเงินในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Suchart (2021) พบว่า อาชีพข้าราชการ พนักงานรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีรายได้ประจำ สวัสดิการรองสร้างการเงินที่ชัดเจน มักแสดงพฤติกรรมการวางแผนการเงินที่รอบคอบและมีประสิทธิภาพกว่าอาชีพอื่น มีความรู้ทางการเงินระดับสูง และการวางแผนความเสี่ยงที่รอบคอบมากกว่าผู้มีรายได้ไม่ประจำประจำ เนื่องจากต้องรับผิดชอบต่อความเสี่ยงทั้งในชีวิตส่วนตัวและความมั่นคงของตนเอง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 จากผลการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ พบว่า ปัจจัยด้านทักษะทางการเงินและการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิต สามารถร่วมกันทำนายการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานครได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนร้อยละ 62.8 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่าทั้งสองปัจจัยมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการวางแผนทางการเงิน รายด้านของปัจจัยที่มีอิทธิพล การตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิต พบว่า ด้านความมั่นคงทางการเงิน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนาตนเอง มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการวางแผนทางการเงิน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่า ผู้ที่มีเป้าหมายทางการเงินที่ชัดเจนมักมีแนวโน้มวางแผนล่วงหน้าและมีพฤติกรรมการเงินที่รอบคอบมากขึ้น ทักษะทางการเงิน พบว่า ด้านพฤติกรรมทางการเงิน ความรู้ทางการเงิน และการแก้ไขปัญหาทางการเงิน มีอิทธิพลต่อการวางแผนทางการเงินอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hastings et al. (2013) พบว่า ทักษะทางการเงินพื้นฐานส่งผลต่อการตัดสินใจด้านการออม การลงทุน และการบริหารความเสี่ยง เจตคติทางการเงิน ผลการวิจัยพบว่า ไม่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการวางแผนทางการเงิน เหตุผลหนึ่งอาจมาจากการที่เจตคติเชิงบวกเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากขาดพฤติกรรมการเงินที่นำไปปฏิบัติจริง โดยเฉพาะในกลุ่มวัยทำงานที่เผชิญกับแรงกดดันทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Perry and Morris (2005) พบว่า เจตคติเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่ง ไม่สามารถชี้วัดความสำเร็จทางการเงินได้ หากไม่มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น การออมและการควบคุมรายจ่าย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Shim et al. (2009) พบว่า เจตคติความรู้และประสบการณ์จะส่งผลต่อพฤติกรรมทางการเงิน แต่สิ่งที่สะท้อนถึงความมั่นคงทางการเงินระยะยาวได้ดีที่สุด คือ การลงมือปฏิบัติจริงอย่างมีวินัยและต่อเนื่อง ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการส่งเสริมให้กลุ่มวัยทำงาน ทักษะทางการเงินด้านความรู้ทางการเงิน การลงทุน และเป้าหมายทางการเงินที่ชัดเจน ควบคู่กับการลงมือปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาพฤติกรรมการวางแผนทางการเงิน และส่งเสริมความมั่นคงทางการเงินในระยะยาว

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางการวางแผนทางการเงินเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร ดังนี้

1. แนวทางส่งเสริมพฤติกรรมการลงทุนในกลุ่มเพศหญิง การส่งเสริมพฤติกรรมการลงทุนในกลุ่มเพศหญิง ควรเริ่มจากการให้ความรู้ด้านการลงทุนในรูปแบบที่เข้าใจง่าย สื่อสารด้วยเนื้อหาที่ช่วยสร้างความมั่นใจ โดยเน้นผลิตภัณฑ์การเงินที่มีความเสี่ยงต่ำแต่ให้ผลตอบแทนระยะยาว เช่น กองทุนรวมตราสารหนี้ กองทุนเพื่อการเกษียณ (RMF) หรือแผนการออมระยะยาว ควรพัฒนาทักษะการวางแผนการเงินที่เหมาะสม

กับบริบทเฉพาะของผู้หญิง เช่น กลุ่มที่เพิ่งเริ่มทำงาน แม่เลี้ยงเดี่ยว หรือผู้หญิงที่มีรายได้น้อย เพื่อให้สามารถจัดการการเงินของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การสร้างแพลตฟอร์มให้คำปรึกษาทางการเงินเฉพาะกลุ่ม โดยใช้ที่ปรึกษาหญิง อาจช่วยลดข้อจำกัดทางเพศ และเพิ่มความไว้วางใจในการขอคำแนะนำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจลงทุนอย่างยั่งยืน แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Dawson (2023) พบว่า ผู้หญิงมีแนวโน้มหลีกเลี่ยงความเสี่ยงทางการเงินมากกว่าเพศชาย และมีระดับความเชื่อมั่นในการลงทุนต่ำกว่า ส่งผลให้มีโอกาสน้อยในการเข้าร่วมกิจกรรมการลงทุนที่มีความเสี่ยง แม้ว่าอาจให้ผลตอบแทนสูงในระยะยาว การเข้าใจพฤติกรรมเหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการออกแบบนโยบายและการให้ความรู้ที่ตอบโจทย์เฉพาะกลุ่มได้อย่างแท้จริง

2. แนวทางการบูรณาการความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) เข้ากับหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิต ควรพัฒนาหลักสูตรความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย และสามารถเข้าถึงได้ทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ไม่จำกัดเฉพาะในระบบการศึกษา แต่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่า ความรู้ทางการเงินพื้นฐานมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจทางการเงินที่รอบคอบ และช่วยลดความเสี่ยงทางการเงินในระยะยาว

3. แนวทางส่งเสริมโปรแกรมฝึกอบรมทางการเงินสำหรับผู้เริ่มต้นวางแผนทางการเงิน ควรพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมที่เน้นเนื้อหาเข้าใจง่าย ครอบคลุมพื้นฐานที่จำเป็น เช่น การออมเพื่อเป้าหมาย การจัดการหนี้ การลงทุนเบื้องต้น และการใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษี เพื่อเสริมสร้างทักษะทางการเงินที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่า การศึกษาทั่วไปไม่เพียงพอหากขาดทักษะทางการเงินเฉพาะด้าน และเน้นความสำคัญของการเรียนรู้ทางการเงินอย่างต่อเนื่อง OECD (2020) พบว่า ความรู้ทางการเงินควรได้รับการพัฒนาแยกต่างหากจากระดับการศึกษา เนื่องจากมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเงินโดยตรง

4. แนวทางส่งเสริมความรู้ทางการเงินตามสถานภาพชีวิต ควรจัดโปรแกรมพัฒนาความรู้ทางการเงินให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละกลุ่ม เช่น เวิร์คชอปสำหรับผู้สมรสใหม่ เพื่อวางแผนการเงินครอบครัวร่วมกันอย่างเป็นระบบ โปรแกรมอบรมเฉพาะกลุ่ม สำหรับผู้หย่าร้างหรือหม้าย เพื่อฟื้นฟูทักษะการจัดการการเงินส่วนบุคคลและวางแผนอนาคตได้อย่างมั่นคง ในส่วนของ กลุ่มโสด ซึ่งมักไม่มีภาระครอบครัว เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเริ่มต้นวางแผนภาษีและการลงทุนระยะยาว ควรจัดบริการให้คำปรึกษาเชิงรุก เพื่อเสริมแรงจูงใจในการใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษีและการลงทุน พัฒน เครื่องมือที่ตอบโจทย์ไลฟ์สไตล์ของคนโสด เช่น แอปพลิเคชันวางแผนการเงินส่วนบุคคล หรือระบบที่ปรึกษาการลงทุนอัตโนมัติ (Robo-advisor) เพื่อให้การวางแผนเป็นเรื่องง่าย สะดวก และปลอดภัย แนวทางเหล่านี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่า กลุ่มที่ไม่มีภาระครอบครัวมีแนวโน้มวางแผนทางการเงินได้ดี หากได้รับข้อมูลที่ชัดเจนและแรงจูงใจที่เหมาะสม

5. แนวทางส่งเสริมพฤติกรรมทางการเงินให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มอาชีพ กลุ่มข้าราชการ/พนักงานรัฐ/รัฐวิสาหกิจ เนื่องจากมีรายได้และสวัสดิการที่มั่นคง ควรส่งเสริมการวางแผนระยะยาวโดยเน้นเสริมสร้างความรู้ด้านการวางแผนเกษียณ การบริหารสิทธิประโยชน์ภาษี และการใช้กองทุนสำรองเลี้ยงชีพอย่างมีประสิทธิภาพ จัดเวิร์คชอปเฉพาะกลุ่ม เช่น การลงทุนผ่านกองทุน SSF และ RMF สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hira and Mugenda (2000) พบว่า รายได้ที่มั่นคงส่งผลต่อพฤติกรรมการวางแผนทางการเงินในระยะยาว และความพึงพอใจทางการเงิน กลุ่มอาชีพอิสระ/ฟรีแลนซ์ กลุ่มนี้มีรายได้ไม่แน่นอน และขาดระบบหักภาษี ณ ที่จ่าย จึงควรจัดอบรมเรื่องการวางแผนภาษีเบื้องต้น การแยกรายรับ-รายจ่าย และการใช้สิทธิ์

ลดหย่อน พัฒนาเครื่องมือช่วยวางแผนภาษี เช่น แอปพลิเคชันวางแผนภาษีรายเดือน พร้อมฟีเจอร์แจ้งเตือน ส่งเสริมแรงจูงใจผ่านสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับผู้มีรายได้ไม่สม่ำเสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่า ความรู้ทางการเงินและการวางแผนล่วงหน้าช่วยเพิ่มความพึงพอใจในชีวิต กลุ่มเจ้าของธุรกิจส่วนตัว แม้มีศักยภาพในการลงทุน แต่ควรเสริมสร้างทักษะด้านการจัดการความเสี่ยง โดยเน้น: จัดอบรมหรือจัดเวิร์คชอบ ด้านการบริหารความเสี่ยง การกระจายการลงทุน และการใช้เครื่องมือทางการเงินขั้นสูง ให้คำปรึกษาเฉพาะด้าน เช่น การวางแผนภาษีสำหรับธุรกิจขนาดเล็ก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่า เจ้าของกิจการที่มีความรู้ทางการเงินสูง มีพฤติกรรมการวางแผนและลงทุนที่รอบคอบกว่าผู้มีรายได้ประจำ แนวทางเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้แต่ละกลุ่มอาชีพสามารถวางแผนการเงินได้อย่างเหมาะสมกับลักษณะรายได้ ความเสี่ยง และเป้าหมายทางการเงินเฉพาะกลุ่ม

6. แนวทางส่งเสริมการพัฒนาโปรแกรมความรู้และแรงจูงใจเฉพาะกลุ่มรายได้น้อย ควรออกแบบโปรแกรมให้ความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้มีรายได้น้อย โดยเน้นเรื่องการวางแผนภาษีและการออมในรูปแบบที่เข้าใจง่ายใช้เวลาสั้น และสามารถนำไปใช้ได้จริง เพื่อให้กลุ่มนี้เข้าถึงสิทธิประโยชน์จากมาตรการลดหย่อนภาษี และเริ่มต้นออมเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่า การให้ความรู้ทางการเงินควรใช้ช่องทางที่เข้าถึงง่าย เช่น แอปพลิเคชันมือถือ สื่อสังคมออนไลน์ หรือเครือข่ายชุมชน เพื่อเพิ่มการรับรู้และการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ ควรจัดกิจกรรมให้คำปรึกษาทางการเงินเชิงรุก (proactive counseling) ควบคู่กับการให้ความรู้ เพื่อช่วยลดความกังวลและสร้างแรงจูงใจในการบริหารการเงินประจำวัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) พบว่า การสนับสนุนทางข้อมูลและคำปรึกษาที่เหมาะสม ช่วยสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจทางการเงิน ขณะเดียวกัน ควรพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์ที่รวบรวมข้อมูลและเครื่องมือการวางแผนทางการเงิน การออมการลงทุน และการจัดการภาษี ที่เหมาะสมกับรายได้และระดับความรู้ของผู้ใช้งาน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ OECD (2016) พบว่า การเข้าถึงข้อมูลและเครื่องมือช่วยให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากบริการทางการเงินได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

7. แนวทางการส่งเสริมความรู้ทางการเงินสำหรับกลุ่มที่มีภาระอุปการะควรเน้นการให้ความรู้ด้านการวางแผนภาษีและการจัดการงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมสนับสนุนบริการให้คำปรึกษาทางการเงินเชิงรุกที่เข้าถึงง่าย และตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) พบว่า การส่งเสริมความรู้ทางการเงินแบบเจาะจงสำหรับกลุ่มที่มีภาระอุปการะช่วยลดความเครียดทางการเงินและส่งเสริมพฤติกรรมการวางแผนที่ยั่งยืน ควรมีการจัดโปรแกรมความรู้ด้านการบริหารหนี้ในรูปแบบเชิงป้องกัน เช่น การจัดเวิร์คชอปหรือแอปพลิเคชันวางแผนหนี้ โดยออกแบบเนื้อหาให้สั้น กระชับ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และสามารถเข้าถึงได้ผ่านมือถือหรือแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมความรู้ทางการเงินสำหรับผู้ที่ยังไม่มีภาระหนี้เพื่อรักษาพฤติกรรมทางการเงินที่ดี เช่น การตั้งเป้าหมายทางการเงิน การใช้จ่ายอย่างมีวินัย และการกันเงินสำรองฉุกเฉิน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hira and Mugenda (2000) และ Xiao et al. (2009) พบว่า พฤติกรรมการวางแผนล่วงหน้าและการควบคุมการใช้จ่ายมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับความมั่นคงทางการเงินในระยะยาว

8. แนวทางพัฒนาโครงการฝึกอบรมเฉพาะกลุ่มในพื้นที่ที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำ เช่น กรุงธนเหนือและกรุงเทพใต้ ควรเน้นการอบรมด้านการลงทุน การจัดการความเสี่ยง และการวางแผนภาษี โดยออกแบบเนื้อหาให้เข้าใจง่าย ใช้ภาษาที่เข้าถึงได้ พร้อมกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและแรงจูงใจในการวางแผนการเงินระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) ที่ระบุว่า

การพัฒนาความรู้ทางการเงิน (financial literacy) มีผลสำคัญต่อพฤติกรรมการออม การลงทุน และการบริหารความเสี่ยง และควรปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายทั้งด้านภาษาและความเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ควรใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อกลางเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ โดยพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์หรือแอปพลิเคชันที่ปรับเนื้อหาและฟังก์ชันตามระดับความรู้ทางการเงินของผู้ใช้งานในแต่ละพื้นที่ เพื่อจำลองสถานการณ์ทางการเงิน เช่น การวางแผนหนี้สิน การลงทุนระยะยาว การวางแผนภาษี และการวางแผนเกษียณ ช่วยให้ประชาชนเห็นผลลัพธ์และพฤติกรรมการเงินของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lusardi and Mitchell (2014) และ Xiao et al. (2009) ที่เน้นความสำคัญของความรู้ทางการเงินและการใช้เทคโนโลยีในการลดช่องว่างการเข้าถึงข้อมูลและโอกาสวางแผนอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ ควรส่งเสริมการให้บริการคำปรึกษาทางการเงินเชิงรุก (proactive financial counseling) ร่วมกับองค์กรท้องถิ่นเพื่อเข้าถึงชุมชนอย่างใกล้ชิด ให้คำแนะนำเฉพาะบุคคล เช่น การจัดการรายได้ การวางแผนภาษี และการป้องกันภาวะหนี้เกินตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiao et al. (2009) ที่ชี้ว่าการให้ข้อมูลและส่งเสริมพฤติกรรมทางการเงินเชิงบวก ต้องเน้นวิธีที่เข้าถึงง่ายและเฉพาะบุคคล พร้อมติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยเพิ่มความพึงพอใจทางการเงินและลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

เพศ รายได้ สถานภาพ และอาชีพ มีความแตกต่างที่ชัดเจนในด้านการวางแผนภาษี และการลงทุน มีผลต่อพฤติกรรมทางการเงิน มากกว่าระดับการศึกษา และปัจจัยหลักสู่พฤติกรรมทางการเงินที่ดี คือ ความรู้ทางการเงิน วินัย และทรัพยากรทางการเงิน การวางแผนทางการเงินที่ดีในกลุ่มวัยทำงาน ขึ้นอยู่กับทักษะทางการเงินที่แท้จริง**และ**การตั้งเป้าหมายชีวิตอย่างชัดเจน มากกว่าแค่มีเจตคติที่ดี ต้องลงมือทำจริงด้วยวินัยและความสม่ำเสมอ จึงจะส่งผลต่อความมั่นคงทางการเงินในระยะยาว ควรมีการพัฒนาแนวทางการให้ความรู้และสร้างแรงจูงใจด้านการเงินแบบ “เฉพาะกลุ่ม” โดยคำนึงถึงเพศ สถานภาพ รายได้ อาชีพ และพื้นที่ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมการเงินที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ ในระดับบุคคลและสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมความรู้ทางการเงิน โดยจัดโครงการอบรมและสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเงิน เช่น การออม การลงทุน การประกันภัย และการวางแผนเกษียณ ผ่านทางโรงเรียน มหาวิทยาลัย และสื่อสาธารณะต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและทักษะทางการเงินให้กับประชาชนในวงกว้าง

1.2 บริษัทเอกชนควรสนับสนุนการจัดหลักสูตรการวางแผนทางการเงินภายในองค์กร เพื่อเพิ่มทักษะในการบริหารรายได้ของกลุ่มวัยทำงาน รวมถึงพัฒนาเครื่องมือทางการเงินที่ใช้งานง่าย มีความปลอดภัย และตอบโจทย์ความต้องการของกลุ่มวัยทำงาน เช่น แผนการออมแบบยืดหยุ่น หรือกองทุนเพื่อการเกษียณ

1.3 สำหรับบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มวัยทำงาน ควรสร้างวินัยทางการเงินด้วยการตั้งเป้าหมายทางการเงินที่ชัดเจน และออมเงินอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ทางการเงินส่วนบุคคลในเรื่องการลงทุน การบริหารหนี้สิน การประกันภัย และการวางแผนเกษียณ ผ่านสื่อออนไลน์หรือคอร์สเรียนต่าง ๆ

นอกจากนี้ ควรเริ่มวางแผนเกษียณตั้งแต่ช่วงวัยทำงานต้น ๆ หรือขอคำปรึกษาจากที่ปรึกษาทางการเงินมืออาชีพเพื่อให้การวางแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ขยายพื้นที่การศึกษาจากเดิมที่มุ่งเน้นเฉพาะกลุ่มวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร ขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่ต่างจังหวัดหรือเปรียบเทียบระหว่างเขตเมืองและชนบทเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และครอบคลุมมากขึ้นเกี่ยวกับพฤติกรรมการวางแผนทางการเงิน

2.2 วิจัยเชิงทดลองด้านพฤติกรรมทางการเงินพัฒนาและทดลองใช้เครื่องมือหรือโปรแกรมวางแผนทางการเงินกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อพฤติกรรมทางการเงินและคุณภาพชีวิต ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

2.3 ศึกษาเชิงเปรียบเทียบตามช่วงวัยทำงานศึกษาความแตกต่างของพฤติกรรมการวางแผนทางการเงินระหว่างวัยเริ่มต้นทำงาน วัยกลางคน และวัยก่อนเกษียณ เพื่อให้สามารถพัฒนาแนวทางส่งเสริมการวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

References

Dawson, C. (2023). Gender Differences in Optimism, Loss Aversion and Attitudes towards Risk. *British Journal of Psychology*, 114(4), 928–944.

Department of Provincial Administration. (2024). *Population Statistics by Age, Bangkok*. Retrieved November 9, 2024, from https://www.dop.go.th/download/statistics/

Gupta, P., & Agarwal, R. (2020). Effect of Financial Literacy on Personal Financial Decisions. *Journal of Finance and Economics*, 15(2), 45–60.

Hira, T. K., & Mugenda, O. M. (2000). Gender Differences in Financial Perceptions, Behaviors and Satisfaction. *Journal of Financial Planning*, 13(2), 86–92.

Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Well-Being. In O. S. Mitchell & A. Lusardi (Eds.), *Financial Literacy: Implications for Retirement Security and the Financial Marketplace* (pp. 17–39).

Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44.

Mahaviriya, S. (2021). *Financial Planning of Government Officials in Thailand*. (Master's Thesis). Chulalongkorn University. Bangkok.

OECD. (2016). *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*. OECD Publishing. Retrieved July 9, 2025, from https://www.oecd.org/finance/oecd-infe-survey-adult-financial-literacy-competencies.htm

OECD. (2020). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*. Organization for Economic Co-operation and Development. Retrieved July 3, 2025, from https://www.oecd.org/financial/education

Office of the National Economic and Social Development Council. (2024). *The Report on the Economic and Social Situation of Thailand: The First Quarter of 2024*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Oli, S. (2020). The Influence of Financial Literacy on Personal Financial Planning: A Case Study of Individuals in Urban China. *Research Journal of Finance and Accounting*, 1(3), 88–97.

Perry, V. G., & Morris, M. D. (2005). Who Is in Control? The Role of Self-Perception, Knowledge, and Income in Explaining Consumer Financial Behavior. *Journal of Consumer Affairs*, 39(2), 299–313.

Shim, S., Barber, B. L., Card, N. A., Xiao, J. J., & Serido, J. (2009). Financial Socialization of First-Year College Students: The Roles of Parents, Work, & Education. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 1457–1470.

Suwanpanpa, S. (2022). *Guidelines for Personal Financial Management Planning for Financial Stability of Generation X in Bangkok*. (Doctoral Dissertation). North Bangkok University. Pathum Thani.

Teng, J. T., & Pfau, W. D. (2012). Impact of Retirement Risk on Willingness to Delay Retirement and Tax Planning Behavior. *Journal of Financial Planning*, 25(9), 50–59.

Thaler, R. H. (2017). *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics* (S. Jaidee, Trans.). New York: Example Press.

The Stock Exchange of Thailand. (2019). *Financial Planning, Saving, and Investing*. Retrieved April 1, 2025, from https://www.example.com/financial-planning-2019

Xiao, J. J., Tang, C., & Shim, S. (2009). Acting for Happiness: Financial Behavior and Life Satisfaction of College Students. *Social Indicators Research*, 92(1), 53–68.

การพัฒนารูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็ก เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่*

Development of a Small Hotel Management Model to Accommodate Tourists in Chiang Mai

[1]โชคดี เกตสัมพันธ์, [2]ปิยะ พละปัญญา, [3]ภาวิณี อารีศรีสม และ [4]สนิท สิทธิ
[1]Choakdee Katsampan, [2]Piya Palapanya, [3]Pawinee Areesrisom and [4]Snit Sitti
สาขาวิชาการจัดการและพัฒนาทรัพยากร มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Program in Resources Management and Development, Maejo University, Thailand.
[2]Corresponding Author's Email: piya_p@mju.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการจัดการโรงแรมขนาดเล็ก และ 2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กไว้รองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่, สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่, ผู้แทนหอการค้าเชียงใหม่ และผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ 5 คน รวม 10 คน วิเคราะห์ผลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการโรงแรมขนาดเล็ก คือ 1.1) ปัญหาด้านมาตรฐานและคุณภาพการบริการ 1.2) ปัญหาด้านกฎหมายและการรับรองมาตรฐาน 1.3) ปัญหาด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย 1.4) ปัญหาด้านการตลาดและการแข่งขัน 1.5) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม 1.6) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ 1.7) อุปสรรคด้านการเงินและแหล่งทุน 2. รูปแบบการจัดการต้องผสมผสานมาตรฐานการบริการที่เข้มข้น การเชื่อมโยงกับท้องถิ่น การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการและการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ผสมผสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น เข้าร่วมระบบมาตรฐานอย่างเข้มแข็ง ใส่ใจธรรมาภิบาลธุรกิจ มีเทคโนโลยีที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลง และมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้ความร่วมมือแบบพหุภาคีทั้งรัฐ เอกชน และชุมชนในท้องที่อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: โรงแรมขนาดเล็ก; การจัดการ; คุณภาพการบริการ

Abstract

This research article aimed (1) to examine the problems and obstacles in managing small hotels, and (2) to propose a management model to accommodate tourists in Chiang Mai. The research employed a qualitative approach using in-depth interviews with key informants, including the Governor of Chiang Mai, the President of the Chiang Mai Provincial

*Received September 10, 2025; Revised September 24, 2025; Accepted October 10, 2025

Administrative Organization, the Provincial Public Health Officer, the Provincial Tourism Officer, a representative of the Chiang Mai Chamber of Commerce, and five small hotel operators in Chiang Mai, totaling 10 participants. Data were analyzed using content analysis.

The findings revealed that 1. The problems and obstacles in managing small hotels include: (1) issues related to service standards and quality, (2) legal and certification challenges, (3) hygiene and safety concerns, (4) marketing and competition difficulties, (5) environmental issues, (6) management constraints, and (7) financial and funding limitations. 2. The proposed management model emphasizes the integration of high service standards, strong local linkages, and the effective use of digital technology in management and marketing. It also highlights the importance of environmental and social responsibility, incorporation of local identity, adherence to standardized systems, attention to good corporate governance, adaptability through technology, and environmental awareness, all under genuine multi-sector collaboration among government, private sector, and local communities.

Keywords: Small Hotels; Management; Service Quality

บทนำ

การโรงแรมเป็นธุรกิจหลักที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของประเทศ การพัฒนาการท่องเที่ยวไทยมีความจำเป็นเร่งด่วนเมื่อมีการเปิดเสรีทางการค้าในภูมิภาคกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ต้องการขับเคลื่อน ด้วยการกำหนดบทบาทกลไกการท่องเที่ยวทุกระดับให้มีความเชื่อมโยงกันสู่แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ กลไกหนึ่งที่เป็นฟันเฟืองในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวคือ ธุรกิจโรงแรมขนาดเล็ก แต่ในสภาพความเป็นจริงกลับพบว่าธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กถูกภาครัฐบาลมองข้าม ยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ทำให้บุคลากร และองค์การธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กไม่ได้รับการพัฒนาเพื่อยกระดับทักษะและองค์ความรู้ให้สามารถแข่งขันได้ในเวทีระดับชาติหรือระดับโลก อีกทั้งประเด็นปัญหาสำคัญที่ทำให้น่าสนใจศึกษาเรื่องของโรงแรมขนาดเล็กนั้น (Thrisathikhun, 2022; Utoknimitr, 2018) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกเกี่ยวกับความต้องการของลูกค้าผู้ใช้บริการ ปรับเปลี่ยนความต้องการจากการเข้าพักในโรงแรมขนาดใหญ่ระดับ 5 ดาว มาเข้าพักในโรงแรมขนาดเล็กซึ่งมีการให้บริการที่ดีเช่นเดียวกับธุรกิจโรงแรมขนาดใหญ่มีความเป็นส่วนตัวสูง และได้รับการดูแลใกล้ชิดเอาใจใส่สร้างความคุ้นเคยได้มากกว่าธุรกิจโรงแรมขนาดใหญ่ ทำให้ลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศมีความต้องการใช้บริการดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น (Tanongphaeng and Na Thalang, 2017)

ในช่วงที่ผ่านมาธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กที่ใช้เงินทุนไม่มากได้เพิ่มจำนวน และขยายมากขึ้นตามสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เนื่องจากตอบสนองต่อวิถีการดำเนินชีวิตของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่ชอบแสวงหาที่พักในแบบที่ไม่เป็นทางการจนเกินไป แต่มีความสะดวกสบาย สะอาด จำนวนห้องไม่มาก ใส่ใจในเรื่องบริการ และได้รับประสบการณ์แปลกใหม่จากบรรยากาศภายใน และภายนอกที่พักที่แตกต่างจากโรงแรมขนาดใหญ่ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ความต้องการในการเข้าพักในโรงแรมขนาดเล็กเพิ่มมากขึ้นทำให้ความต้องการห้องพักมีจำนวนมากขึ้น และยังเป็นทางออกสำหรับเจ้าของเงินทุนรายเล็กที่ไม่สามารถแข่งขันกับโรงแรมขนาดใหญ่ที่มีทุนและการตลาดมากกว่า ซึ่งถือเป็นการกระจายรายได้ให้กับผู้ประกอบการรายย่อย

เนื่องจากธุรกิจนี้ใช้เงินลงทุนไม่สูงมาก ผู้ประกอบการที่มองเห็นโอกาสทางธุรกิจและลงทุนในด้านต่าง ๆ เพราะมองเห็นความคุ้มค่าสำหรับการลงทุน ทำให้มีผู้หันมาประกอบธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กมากขึ้น อีกทั้งยังมาจากปัจจัยความคล่องตัวในการบริหารจัดการที่มีขอบเขตความรับผิดชอบ

การขยายตัวที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้โรงแรมขนาดเล็กจำนวนมากเกิดปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการ และการบริหารงานของโรงแรมขนาดเล็กด้วย ศักยภาพและทรัพยากรที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้ไม่เต็มที่ จึงทำให้ธุรกิจไม่ประสบความสำเร็จ รวมทั้งจากการแข่งขันที่มีค่อนข้างสูง สถานการณ์ของธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กไทยส่วนใหญ่ที่ดำเนินการอยู่ทั่วประเทศในปัจจุบัน กำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การให้บริการที่ดีมีมาตรฐานตามความต้องการของลูกค้า โดยเฉพาะเรื่องการได้รับรองมาตรฐาน SHA จากสถานการณ์โควิด ซึ่งไม่สามารถให้บริการลูกค้าได้เช่นเดียวกันกับธุรกิจโรงแรมขนาดใหญ่ระดับ 5 ดาวที่เน้นในเรื่องของมาตรฐานการให้บริการที่ดีเยี่ยม ส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อการดำเนินธุรกิจทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กเองไม่สามารถรองรับและตอบสนองได้ตรงความต้องการของลูกค้า เป็นผลให้ลูกค้าเกิดความลังเล และไม่แน่ใจในการเข้าใช้บริการ ซึ่งเรื่องเหล่านี้จะต้องแก้ไขด้วยการบริหารจัดการที่เหมาะสม

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเชียงใหม่ กล่าวว่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศในการเดินทางมาท่องเที่ยว อย่างต่อเนื่อง ในแต่ละฤดูกาลของจังหวัดเชียงใหม่ โดยในปี 2565 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเชียงใหม่ ได้ตั้งเป้าหมายให้มีรายได้เพิ่มขึ้น 10% ของจำนวนนักท่องเที่ยวจาก 9.6 ล้านคน เป็น 10 ล้านคน หรือเพิ่มขึ้น 10% ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และปัจจัยด้านต่าง ๆ รวมถึงมีแผนการตลาด (The Government Public Relations Department, 2024) กระจายพื้นที่การท่องเที่ยว กระตุ้นการเดินทางของนักท่องเที่ยวกลุ่มกระแสหลักและขยายฐาน นักท่องเที่ยวกลุ่มมีศักยภาพ จึงทำให้เกิดธุรกิจโรงแรมขึ้นมากมายในจังหวัดเชียงใหม่ที่นักท่องเที่ยวได้มาใช้บริการ โดย Kasikorn Research Center (2020) ได้เผยข้อมูลว่าในปี 2560 ธุรกิจโรงแรมน่าจะมีรายได้ 564,000-574,000 ล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 3.7-5.5 ชะลอลงจากปี 2559 ที่เติบโตร้อยละ 6.0 จากปีก่อนหน้าแม้สถานการณ์การท่องเที่ยวในปี 2560 มีแนวโน้มดีขึ้นอย่างต่อเนื่องจากในปี 2559 และส่งผลให้ธุรกิจโรงแรมได้รับอานิสงส์จากการให้บริการรองรับนักท่องเที่ยว สำหรับธุรกิจ โรงแรมขนาดกลางและเล็กเผชิญความท้าทายด้านการแข่งขันจากบริการที่พักประเภทอื่น ๆ เช่น คอนโดมิเนียม บ้านพัก เซอร์วิสอพาร์ทเมนท์ เป็นต้น ซึ่งตั้งราคาที่พักแข่งขันกับโรงแรมระดับสามดาว ลงมา ที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการโรงแรมขนาดกลางและเล็ก โดยนักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการเช่าที่พัก ทั้งจากเจ้าของโดยตรง และผ่านเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันที่เป็นตัวกลาง อย่างตัวกลางที่เป็น เครือข่ายจับคู่ระหว่างเจ้าของที่พักและนักท่องเที่ยว และตัวกลางให้บริการทำธุรกรรมด้านการ ท่องเที่ยวผ่านอินเทอร์เน็ต การทำธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ถือว่าเป็นธุรกิจที่กำลังมีการเจริญเติบโตและ มีการแข่งขันกันมากขึ้นทั้งในด้านนวัตกรรมการบริการนักท่องเที่ยว เพื่อการสร้างมาตรฐานของโรงแรมขนาดเล็ก นำไปสู่ความสนใจว่าโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ควรมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างไร เพื่อตอบรับความต้องการของนักท่องเที่ยวและสามารถประกอบกิจการได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้โรงแรมขนาดเล็กจะต้องมีการปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป จำเป็นต้องพิจารณาหลายด้าน ทั้งการนำเทคโนโลยีมาใช้ การตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวใหม่ ๆ การดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน การปรับปรุงการตลาด และการวางแผนธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยให้โรงแรมขนาดเล็กสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เข้าพักที่เปลี่ยนแปลงไป และสามารถแข่งขันในตลาดที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมั่นคง

บทความนี้จะนำเสนอ "การพัฒนารูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่" ทั้งนี้ผลจากการศึกษาผู้วิจัยคาดหวังว่าจะเกิดประโยชน์ในหลายด้านได้แก่ สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้กำหนดแนวทาง ปรับปรุง พัฒนา และเพิ่มความพร้อมให้กับโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ และสามารถนำผลงานวิจัยไปใช้อบรมผู้ประกอบการและบุคลากรในธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนาการบริการนักท่องเที่ยวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการจัดการโรงแรมขนาดเล็กในปัจจุบัน
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กไว้รองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งข้อมูลในพื้นที่และข้อมูลจากเอกสาร และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่ทำการศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยซึ่งได้กำหนดไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ดังต่อไปนี้ 1) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 2) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการโรงแรม 3) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการ 4) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ 5) แนวคิดและทฤษฎีด้านการบริหารจัดการ

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1. ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ 2. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ 3. สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ 4. ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ 5. ผู้แทนหอการค้าเชียงใหม่ และ 6. ผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ 5 ท่าน รวม 10 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีคุณสมบัติ ดังนี้ หน่วยงานภาครัฐ คือ ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ด้านการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวระดับจังหวัด มีความรู้ ความเข้าใจภาพรวมด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิสัยทัศน์และนโยบายระดับมหภาคในการสนับสนุนธุรกิจโรงแรมขนาดเล็ก ส่วนผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ ต้องเป็นเจ้าของโรงแรมขนาดเล็กที่มีการดำเนินงานจริง มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการโรงแรมขนาดเล็กอย่างน้อย 3 ปีขึ้นไป สามารถสะท้อนปัญหา อุปสรรค ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาธุรกิจได้ตรงตามสภาพจริง

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

การตรวจสอบข้อมูล โดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) (Miles and Huberman, 1994) ดังนี้ 1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ ซึ่งต้องตรวจสอบจากแหล่งที่มา 3 แหล่ง คือ เวลา สถานที่ และบุคคล 2. การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎีทำการตรวจสอบว่า เมื่อข้อมูลที่ได้ค้นพบนั้น ตรงตามแนวคิดและทฤษฎีมากน้อยเพียงใด 3. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูล

โดยใช้การสังเกตควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมกันนี้ก็ได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร หลังจากสรุปผลการวิจัยแล้ว นำข้อมูลมาสรุปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยืนยันอีกครั้ง เพื่อความแน่นอนและเที่ยงตรงของข้อมูลที่ทำการศึกษาซึ่งในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ผลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการจัดการโรงแรมขนาดเล็ก ผลการวิจัยพบว่าปัญหาและอุปสรรคของการจัดการโรงแรมขนาดเล็ก ได้แก่

1. ปัญหาด้านมาตรฐานและคุณภาพการบริการ การสำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติที่เข้าพักในโรงแรมขนาดเล็กจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีคะแนนความพึงพอใจในระดับปานกลาง-ค่อนข้างดี แต่ยังมีข้อสังเกตเรื่องความไม่สม่ำเสมอของมาตรฐานการบริการในแต่ละโรงแรม เช่น ความสะอาด การดูแลความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวก การตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะหน้า ฯลฯ (สัมภาษณ์ผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ 3 คน, ผู้แทนหอการค้าเชียงใหม่)

2. ปัญหาด้านกฎหมายและการรับรองมาตรฐาน จากการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่และท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ มีการกล่าวถึงข้อจำกัดในการจดทะเบียนโรงแรม การขออนุญาตและกำกับมาตรฐานซึ่งในทางปฏิบัติบางครั้งโรงแรมขนาดเล็กจำนวนไม่น้อยยังไม่ได้รับใบอนุญาตอย่างถูกต้อง อาจเนื่องจากข้อกำหนดที่เข้มงวดและขั้นตอนที่ยุ่งยาก ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะกลุ่มต่างประเทศ (สัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่, ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่)

3. ปัญหาด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย สถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ทำให้เกิดความตระหนักในเรื่องสุขอนามัยและความปลอดภัยเป็นพิเศษ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ระบุว่ามาตรการสุขอนามัยตามมาตรฐาน SHA (Amazing Thailand Safety & Health Administration) ยังดำเนินการได้ไม่ทั่วถึงในโรงแรมขนาดเล็กจำนวนมาก (สัมภาษณ์สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่)

4. ปัญหาด้านการตลาดและการแข่งขัน จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็ก พบว่าการแข่งขันกับโรงแรมขนาดใหญ่และแพลตฟอร์มออนไลน์ (เช่น Airbnb) ทำให้โรงแรมขนาดเล็กต้องปรับกลยุทธ์การตลาดตลอดเวลา ขณะเดียวกันงบประมาณและทรัพยากรที่จำกัดทำให้ขาดโอกาสในการลงทุนเพื่อยกระดับสิ่งอำนวยความสะดวกหรือทำโปรโมชั่นขนาดใหญ่ (สัมภาษณ์ผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ 5 คน)

5. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน ประเด็นที่สำคัญของเชียงใหม่คือปัญหาฝุ่นละออง PM2.5 และการจัดการขยะที่พัก ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้ประกอบการให้ข้อมูลตรงกันว่า ถ้าโรงแรมขนาดเล็กไม่ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ อาจสร้างผลกระทบเชิงลบในระยะยาว (สัมภาษณ์ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่)

6. อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ โรงแรมขนาดเล็กในเชียงใหม่อยู่ท่ามกลางความท้าทายทางเศรษฐกิจที่ยืดเยื้อมากขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาหลักคือการบริหารต้นทุนที่สูงขึ้น ทั้งขั้นตอนการนำคนกลับเข้าทำงาน ค่าแรง ค่าน้ำมัน การปรับขึ้นค่าไฟฟ้าที่ภาครัฐจะดำเนินการในปีถัดไป ตลอดจนราคาวัสดุอุปกรณ์ในโรงแรมที่ปรับตัวขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการต้องพยายามคงราคาที่พักเพื่อแข่งขันในตลาดแต่กลับแบกรับต้นทุนเพิ่มขึ้น (สัมภาษณ์ผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ 5 คน)

7. อุปสรรคด้านการเงินและแหล่งทุน การฟื้นฟูกิจการต้องใช้เงินสดหมุนเวียนจำนวนมาก ธนาคารหรือสถาบันการเงินกลับระมัดระวังในการปล่อยกู้ ส่งผลให้ผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กเข้าไม่ถึงเงินทุนฟื้นฟู อีกทั้งสถานการณ์เศรษฐกิจโดยรวม ทั้งการชะลอตัวของเศรษฐกิจแผ่นดิน ค่าใช้จ่ายด้านท่องเที่ยวที่สูง (เช่น ค่าตั๋วเครื่องบิน) และความไม่แน่นอนของตลาดโลก ก็ซ้ำเติมสถานการณ์ให้หนักหน่วงยิ่งขึ้น (สัมภาษณ์ผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ 5 คน)

วัตถุประสงค์ที่ 2 นำเสนอรูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ มีรายละเอียดดังนี้

1. การยกระดับมาตรฐานการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก: แนวโน้มของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่มุ่งเน้นประสบการณ์ที่แตกต่างและมีความเป็นส่วนตัว ขณะเดียวกันยังต้องการมาตรฐานด้านความสะอาด ความปลอดภัย และสิ่งอำนวยความสะดวกที่สอดคล้องกับไลฟ์สไตล์ยุคใหม่ (เช่น Fast Wi-Fi, Smart TV, Workspace, Contactless Payment) โรงแรมจึงควรออกแบบการบริการเชิง Personalized Experience เช่น การจัดทำโปรไฟล์แขกเพื่อมอบ Promotion หรือ Activity ที่เหมาะสม รวมถึงการออกแบบห้องพักให้มีเอกลักษณ์เฉพาะแต่ยังคงรักษามาตรฐานกลางตามข้อกำหนดของรัฐ ทั้งนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เสนอว่า ควรมีรูปแบบการบริหารจัดการที่บูรณาการระหว่างภาครัฐ ผู้ประกอบการ และชุมชน โดยให้ทั้งสามภาคส่วนมีบทบาทร่วมกันในการยกระดับมาตรฐานการบริการและการบริหารธุรกิจ เพื่อรักษาเสน่ห์ท้องถิ่นและส่งเสริมภาพลักษณ์การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยกล่าวไว้ว่า “ควรจะต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างภาครัฐ ผู้ประกอบการ และชุมชน โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการยกระดับคุณภาพ สร้างความเชื่อมั่นและรักษาเสน่ห์อันเป็นเอกลักษณ์ของเชียงใหม่”

2. การดำเนินงานตามมาตรฐานและข้อกำหนดของทางราชการ: โรงแรมขนาดเล็กควรดำเนินการจดทะเบียนและขอใบอนุญาตอย่างถูกต้องตาม พ.ร.บ.โรงแรม ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นในการตรวจสอบคุณภาพ เช่น มาตรฐาน SHA หรือ Green Hotel ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและยกระดับภาพลักษณ์ธุรกิจ นอกจากนี้ ภาครัฐควรลดความซับซ้อนของขั้นตอน พร้อมให้คำปรึกษาและสนับสนุนด้านเทคโนโลยี เช่น ระบบจองออนไลน์และระบบบริหารจัดการข้อมูลลูกค้า

3. การจัดการด้านสุขอนามัยและความปลอดภัยแบบองค์รวม: โรงแรมควรบูรณาการแนวปฏิบัติด้านสุขอนามัยตามมาตรฐานสากล (GHP, HACCP) ควบคู่กับการประสานงานกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดฯ เพื่ออบรมบุคลากรในเรื่องการรักษาความสะอาด การจัดการขยะ การติดตั้งระบบฉุกเฉินและกล้องวงจรปิด รวมถึงการตรวจสอบความแข็งแรงของอาคารอย่างสม่ำเสมอ

4. การบริหารจัดการแบบยั่งยืนและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม: โรงแรมควรมีแนวทางตามหลักเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เช่น การใช้วัสดุท้องถิ่น การลด Single-Use Plastic การประหยัดพลังงานและน้ำ (โซลาร์เซลล์ ระบบประหยัดพลังงาน การคัดแยกขยะ) รวมถึงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5. การตลาดเชิงกลยุทธ์และนวัตกรรมดิจิทัล: ผู้ประกอบการควรใช้กลยุทธ์การตลาดดิจิทัล เช่น SEO Marketing การประชาสัมพันธ์ผ่าน Influencers/Bloggers การสร้าง Content Marketing และการเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อดึงดูดลูกค้า โดยหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่ชี้ว่า การตลาดดิจิทัลมีอิทธิพลสูง และได้ย้ำว่า “การใช้กลยุทธ์การตลาดดิจิทัล การสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจ (Content Marketing) และการสร้างรีวิวที่ดีบนแพลตฟอร์มออนไลน์ จะเป็นหัวใจในการเพิ่มยอดจองและการรับรู้แบรนด์ของโรงแรม”

6. การบูรณาการกับชุมชนและเครือข่ายธุรกิจท้องถิ่น: โรงแรมควรเชื่อมโยงกับ OTOP วิสาหกิจชุมชน ร้านอาหารท้องถิ่น ตลาดพื้นเมือง กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เช่น Workshop ทำอาหารล้านนา การทำบุญและกิจกรรมพื้นบ้าน เพื่อสร้าง Local Authenticity และเครือข่ายธุรกิจร่วมกัน

7. การพัฒนาและยกระดับบุคลากร: บุคลากรเป็นหัวใจสำคัญของโรงแรม โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ย้ำว่า “พนักงานคือ Brand Ambassador ที่สร้างความเชื่อมั่นและความผูกพันกับลูกค้า” ผู้ประกอบการจึงควรเน้นการฝึกอบรมและสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรมีความสุขในการทำงาน พร้อมทั้งให้บริการที่อบอุ่น ใส่ใจ และเกินความคาดหวังของลูกค้า ด้านหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่ยังเสนอว่า “พนักงานควรมีทักษะหลากหลาย (Multi-Skill) และมี Service Mind ความรู้ในท้องถิ่น และสามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษา การพัฒนารูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยคือ การบริหารจัดการโรงแรมจำเป็นต้องผสมผสานมาตรฐานการบริการที่ทันสมัยเข้ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับความสะดวกสบาย ความปลอดภัย และการบริการแบบเฉพาะบุคคล โรงแรมขนาดเล็กต้องดำเนินงานภายใต้ข้อกำหนดของภาครัฐและมาตรฐานสากล ควบคู่ไปกับการยกระดับสุขอนามัยและความปลอดภัยของผู้เข้าพัก อีกทั้งต้องปรับตัวสู่แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้หลัก BCG Economy โดยเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ด้านการตลาดควรใช้กลยุทธ์ดิจิทัลและการสื่อสารเชิงประสบการณ์เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและผู้ประกอบการท้องถิ่นเพื่อเสริมคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้การพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้มีทักษะด้านบริการ ภาษา และเทคโนโลยีถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของโรงแรมขนาดเล็กในเชียงใหม่อย่างยั่งยืน

จากผลการวิจัย สามารถนำมาสรุปเป็นรูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ดังภาพ 1

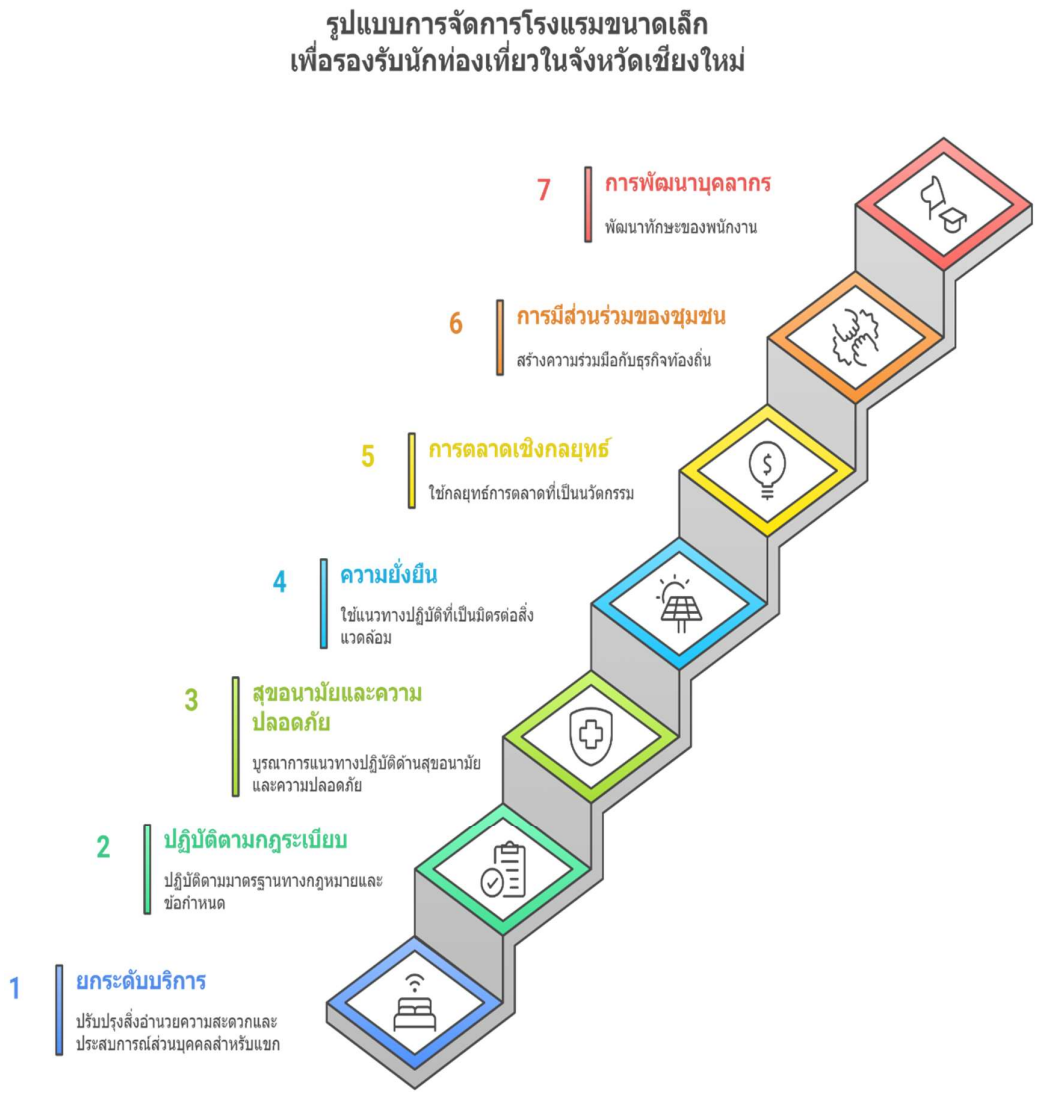

Figure 1: A Management Model for Small Hotels to Accommodate Tourists in Chiang Mai Province

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการโรงแรมขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยปัญหาหลักหลายด้าน ได้แก่ ปัญหามาตรฐานและคุณภาพการบริการ ปัญหาด้านกฎหมายและการรับรองมาตรฐาน ปัญหาด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย ปัญหาด้านการตลาดและการแข่งขัน ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคด้านการบริหารจัดการและการเงิน ทั้งนี้เพราะ โรงแรมขนาดเล็กมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร บุคลากร และงบประมาณ ทำให้การบริหารจัดการไม่สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพเทียบเท่าโรงแรมขนาดใหญ่ อีกทั้งปัจจัยแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ กฎหมาย และสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ก็ซ้ำเติมให้เกิดความท้าทายมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิด Resource-Based View (RBV) ที่ชี้ให้เห็นว่าความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่หายากและยากต่อการเลียนแบบ (Barney, 1991) โรงแรมขนาดเล็กที่ขาดทรัพยากรและทุนจึงประสบข้อจำกัดในการแข่งขัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎี Service Quality (Parasuraman, Zeithaml and Berry, 1988) ที่ระบุว่าความสม่ำเสมอ

ของมาตรฐานบริการเป็นปัจจัยสำคัญต่อความพึงพอใจของลูกค้า ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานของ Kukanja, Planinc and Sikošek (2016) ที่ศึกษาพบว่า โรงแรมขนาดเล็กในยุโรปประสบปัญหาใกล้เคียงกันทั้งด้านมาตรฐาน บริการ กฎระเบียบ และความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ritchie and Crouch (2003) เกี่ยวกับ Tourism Destination Competitiveness Model ที่ชี้ว่าความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจท่องเที่ยวขึ้นกับการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับปัจจัยสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมรอบข้าง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อ 2 พบว่า รูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ ทั้งนี้ เพราะ สะท้อนถึงการปรับตัวของธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กภายใต้บริบทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะจากความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่มีความเป็นส่วนตัว ความสะดวกสบาย ความปลอดภัย และความยั่งยืน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เกิดจากแนวโน้มเศรษฐกิจและสังคมระดับโลก รวมถึงนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐในระดับประเทศและท้องถิ่น เนื่องจากการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่มีพลวัตสูง เป็นจังหวัดที่ได้รับความนิยมจากทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยว millennial และ digital nomads ที่มองหาโรงแรมขนาดเล็กที่มีเอกลักษณ์และเข้าถึงวิถีท้องถิ่น พร้อมกับมาตรฐานการบริการที่ทันสมัย การยกระดับมาตรฐานบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกให้รองรับไลฟ์สไตล์ดิจิทัลจึงเป็นสิ่งจำเป็น โรงแรมต้องสามารถตอบสนองความคาดหวังของลูกค้าแต่ละรายผ่านการให้บริการแบบเฉพาะบุคคล (personalized experience) ซึ่งสะท้อนแนวคิด Customer Experience Management ของ Pine and Gilmore (1999) ที่เสนอว่า ประสบการณ์ของลูกค้ามีอิทธิพลโดยตรงต่อความภักดีและการกลับมาใช้บริการซ้ำ

ด้านการดำเนินงานตามกฎหมายและมาตรฐานภาครัฐ เช่น มาตรฐาน SHA หรือข้อกำหนดของ พ.ร.บ. โรงแรม เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความน่าเชื่อถือและลดความเสี่ยงทางกฎหมาย ผลการวิจัยจึงพบว่า โรงแรมขนาดเล็กจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจดทะเบียนที่ถูกต้องและการประเมินคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการที่เน้นการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับ (Compliance-based management) ที่เสนอโดย Kaplan and Norton (2001) ผ่าน Balanced Scorecard

การจัดการด้านสุขอนามัยและความปลอดภัยแบบองค์รวม เป็นผลสะท้อนจากวิกฤตการณ์โรคระบาด COVID-19 ซึ่งเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้ใส่ใจต่อสุขอนามัยและความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น การบูรณาการระบบ GHP และ HACCP ไม่เพียงแต่สร้างความมั่นใจ แต่ยังยกระดับมาตรฐานของโรงแรมขนาดเล็กให้แข่งขันได้มากขึ้น แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎี Service Quality ของ Parasuraman, Zeithaml, and Berry (1988) ซึ่งชี้ว่า ความมั่นใจ (Assurance) และความปลอดภัย (Safety) เป็นองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพบริการที่ลูกค้ารับรู้

นอกจากนี้ การบริหารจัดการอย่างยั่งยืนและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมสะท้อนให้เห็นถึงกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โรงแรมขนาดเล็กจึงต้องปรับตัวตามแนวคิด BCG (Bio-Circular-Green Economy) ที่รัฐบาลไทยผลักดันเพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบสมดุลและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Triple Bottom Line ของ Elkington (1997) ที่เน้นความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในด้านการตลาด การปรับตัวด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น ระบบจองออนไลน์ การทำ SEO และการใช้ influencer เป็นกลยุทธ์การตลาดที่ตอบสนองพฤติกรรมผู้บริโภคยุคดิจิทัล ซึ่งแนวทางนี้ตรงกับทฤษฎี Digital Marketing Framework ของ Chaffey and Ellis-Chadwick (2019) ที่เน้นการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเข้าถึงลูกค้าอย่างมีประสิทธิภาพและตรงกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิด Experience Marketing ที่เน้นสร้างประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้บริโภคกับสินค้าและบริการ

การบูรณาการกับชุมชนและเครือข่ายธุรกิจท้องถิ่นเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่ช่วยสร้างจุดขายเฉพาะถิ่น (local uniqueness) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Community-Based Tourism ของ Murphy (1985) ที่เน้นความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการกับชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม การสร้างความร่วมมือระหว่างโรงแรมกับกิจกรรมชุมชนและผลิตภัณฑ์ OTOP ยังช่วยเสริมภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สุดท้าย การพัฒนาและยกระดับบุคลากรเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการบริหารจัดการโรงแรมให้เกิดประสิทธิภาพและสร้างความพึงพอใจต่อผู้เข้าพัก โดยเฉพาะในด้านภาษา เทคโนโลยี และการบริการ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในโลกยุคใหม่ แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Human Capital Theory ของ Becker (1993) ที่ชี้ว่าการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและผลตอบแทนระยะยาว

สรุป

ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการโรงแรมขนาดเล็ก อยู่ในช่วงฟื้นตัวหลังผลกระทบจากโควิด-19 แต่ยังเผชิญปัญหาและอุปสรรคจากต้นทุนธุรกิจที่สูงขึ้น การขาดแคลนแรงงาน และการแข่งขันจากที่พักรูปแบบใหม่ ความสามารถในการปรับตัวและการสนับสนุนจากภาครัฐ จะเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาและรักษาความมั่นคงของอุตสาหกรรมโรงแรมขนาดเล็กในอนาคต ทั้งนี้ การสร้างความแตกต่างด้วยเอกลักษณ์ท้องถิ่น รวมถึงการใช้เทคโนโลยีและเครือข่ายธุรกิจในพื้นที่จะช่วยเพิ่มศักยภาพการแข่งขันและตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการจัดการ ต้องผสมผสานมาตรฐานการบริการที่เข้มข้น การเชื่อมโยงกับท้องถิ่น การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการและการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ผสมผสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น เข้าร่วมระบบมาตรฐานอย่างเข้มแข็ง ใส่ใจธรรมาภิบาลธุรกิจ มีเทคโนโลยีที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลง และมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้ความร่วมมือแบบพหุภาคีทั้งรัฐ เอกชน และชุมชนในท้องที่อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงใหม่ควรเป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานกับสมาคมผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อจัดทำแผนสนับสนุนด้านการตลาดในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะการให้ความรู้ด้านการตลาดดิจิทัล การสร้างแบรนด์ และการใช้เครื่องมือทางการตลาดที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ เพื่อช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของโรงแรมขนาดเล็ก และเสริมสร้างความสามารถในการเข้าถึงตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 เทศบาลนครเชียงใหม่และองค์การบริหารส่วนจังหวัดควรสนับสนุนการออกแบบและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของโรงแรม โดยอาจให้เงินทุนหรือจัดตั้งกองทุนสนับสนุนเพื่อการปรับปรุงสถานที่พักให้มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น ควบคู่กับการส่งเสริมมาตรฐานด้านความปลอดภัยและการเข้าถึงสำหรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ซึ่งจะส่งผลให้โรงแรมขนาดเล็กมีความโดดเด่นและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและการกลับมาใช้บริการซ้ำ

1.3 กรมพัฒนาฝีมือแรงงานควรร่วมมือกับสถานศึกษาในท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ หรือสถาบันอาชีวศึกษา เพื่อจัดอบรมพนักงานโรงแรมขนาดเล็กทั้งในด้านทักษะการบริการที่เป็นมาตรฐานสากล และทักษะเฉพาะด้าน เช่น ภาษาอังกฤษ การสื่อสารกับนักท่องเที่ยว การจัดการกับ

สถานการณ์เฉพาะหน้า ตลอดจนการสร้างความประทับใจในบริการ เพื่อยกระดับคุณภาพบริการโดยรวมซึ่งมีผลโดยตรงต่อภาพลักษณ์และความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ

1.4 หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนควรร่วมกันจัดตั้งโครงการพัฒนาผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็ก โดยเน้นการสร้างทักษะในการบริหารจัดการ การวางแผนธุรกิจ และการบริหารทรัพยากรบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการดังกล่าวควรมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถพัฒนาองค์กรของตนอย่างมีทิศทางและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับรูปแบบการจัดการโรงแรมขนาดเล็กในเชียงใหม่ให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะยาว

1.5 ผู้ประกอบการโรงแรมขนาดเล็กควรดำเนินการจัดทำแผนการตลาดที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายของตนเอง โดยอาศัยการเก็บข้อมูลลูกค้าอย่างเป็นระบบ รวมถึงการวิเคราะห์พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เคยใช้บริการ ทั้งจากการรีวิวออนไลน์และแบบสอบถามภายในที่พัก เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการวางกลยุทธ์ด้านโปรโมชั่น ช่องทางการขาย และการสื่อสารแบรนด์ให้สอดคล้องกับความคาดหวังของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

1.6 ผู้บริหารหรือเจ้าของโรงแรมควรจัดประชุมร่วมกับพนักงานอย่างสม่ำเสมอเพื่อตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่พัก เช่น การจัดวางพื้นที่ส่วนกลาง การตกแต่งห้องพักให้มีความเป็นเอกลักษณ์หรือสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น และการออกแบบพื้นที่ให้ตอบโจทย์กลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะทาง เช่น นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ กลุ่มดิจิทัลโนแมด หรือครอบครัว ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์และความน่าสนใจของโรงแรมให้แตกต่างจากคู่แข่ง

1.7 การฝึกอบรมในสถานประกอบการควรจัดขึ้นเป็นประจำ โดยผู้จัดการหรือหัวหน้าพนักงานควรเป็นผู้วางแผนและดำเนินการร่วมกับวิทยากรจากภายนอก เช่น อาจเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านการบริการโรงแรม หรืออาจประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นเพื่อจัดหลักสูตรสั้นที่เน้นการพัฒนาทักษะการบริการเชิงรุก ความเข้าใจในวัฒนธรรมของลูกค้าต่างชาติ การจัดการข้อร้องเรียน และการดูแลลูกค้าแบบเฉพาะบุคคล เพื่อให้พนักงานทุกคนสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

1.8 ผู้ประกอบการควรจัดระบบการพัฒนาอาชีพภายในโรงแรม เช่น การมอบหมายบทบาทความรับผิดชอบใหม่ให้กับพนักงานที่มีศักยภาพ การจัดทำแผนความก้าวหน้าในสายงาน และการให้รางวัลสำหรับการบริการที่โดดเด่น นอกจากนี้ ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเอง โดยการเข้าร่วมเวิร์กชอปด้านการบริหารโรงแรมขนาดเล็ก หรือเรียนรู้ผ่านหลักสูตรออนไลน์เพื่อเพิ่มพูนทักษะด้านการจัดการสมัยใหม่ เพราะผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์และความรู้ที่ทันสมัยจะสามารถนำพาองค์กรปรับตัวให้สอดคล้องกับแนวโน้มของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 พฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวที่พักในโรงแรมขนาดเล็กหลังยุค COVID-19 การศึกษาเชิงลึกในประเด็นนี้จะช่วยให้โรงแรมขนาดเล็กสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับแนวโน้มใหม่ของตลาด และช่วยเสริมประสิทธิภาพของแนวทางการจัดการที่ได้จากงานวิจัยฉบับก่อน

2.2 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารโรงแรมขนาดเล็ก การวิจัยนี้จะช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถนำเทคโนโลยีมาผสานกับแนวคิดการบริหารแบบดั้งเดิมอย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงแรมขนาดเล็กในพื้นที่เดียวกันเพื่อเสริมศักยภาพการแข่งขันร่วมกัน การศึกษานี้สามารถนำไปเสริมจุดแข็งของโมเดลการจัดการที่พัฒนามาจากงานวิจัยฉบับนี้

References

Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120.

Becker, G. S. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. (3rd ed.). Chicago, IL: University of Chicago Press.

Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2019). *Digital Marketing*. (7th ed.). London, UK: Pearson Education.

Elkington, J. (1997). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. North Mankato, MN: Capstone Publishing.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (2001). *The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment*. Boston, MA: Harvard Business Press.

Kasikorn Research Center. (2020). *SME Logistics Businesses Adjust Strategies to Meet Opportunities and Challenges in the 4.0 Era*. Retrieved February 2, 2025, from https://www.kasikornresearch.com/TH/K-EconAnalysis/Pages/search.aspx

Kukanja, M., Planinc, T., & Sikošek, M. (2016). Small Hotels' Responses to Environmental Challenges: A Comparative Analysis. *Tourism and Hospitality Management*, 22(1), 45–62.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A Community Approach*. London: Methuen.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40.

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The Experience Economy: Work Is Theatre & Every Business a Stage*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Ritchie, J. R. B., & Crouch, G. I. (2003). *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective*. Wallingford, UK: CABI Publishing.

Tanongphaeng, W., & Na Thalang, C. (2017). Management Model for Small Hotel in Trat Province. *Dusit Thani College Journal*, 11(3), 1–17.

The Government Public Relations Department. (2024). *TAT: Chiang Mai Reveals Tourism in Chiang Mai Is Recovering, Expecting Revenue for the Year to Reach 80 Billion Baht*. Retrieved February 4, 2025, from https://chiangmai.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/208093

Thrisathikhun, K. (2022). *Overhauling the Law to Give Small Hotels a Breath of Life*. Bangkok: Thailand Development Research Institute.

Utoknimitr, S. (2018). *Thai Hotel Business in the AEC Era*. Retrieved February 2, 2025, from https://www.thailandplus.tv/archives/1781

การยกระดับคุณภาพการผลิตและพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่สู่ยุคนิวนอร์มัล*

Enhancing the Quality of Production and Developing Educational Innovation Competencies of New-Generation Teachers in the New Normal Era

[1]ชาญณรงค์ วิเศษสัตย์, [2]ศักดิ์ศรี สืบสิงห์, [3]วาสนาไทย วิเศษสัตย์ และ [4]พระมหากิตติพัฒน์ ศรีชัย
[1]Channarong Wisetsat, [2]Saksri Suebsing, [3]Wassanathai Wisetsat and [4]Phramaha Kittipat Srichai
[1,2]คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
[3]สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบุรีรัมย์
[4]โรงเรียนปริยัติธีรวิทยา
[1,2]Faculty of Education, Roi Et Rajabhat University, Thailand.
[3]The Secondary Educational Service Area Office Buriram, Thailand.
[4]Pariyattitheerawitthaya School, Thailand.
[3]Corresponding Author's Email: wasana.thai@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ และ 2) เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ ดำเนินการวิจัย 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดในการพัฒนาสรรมถนะนวัตกรรมทางการศึกษาของครูรุ่นใหม่ ระยะที่ 2 พัฒนาและหาคุณภาพรูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ ระยะที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ ระยะที่ 4 ศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ เครื่องมือวิจัย ได้แก่ รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ แบบสังเกต แบบสอบถาม และ แบบสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย คือ ครูรุ่นใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 120 คน ซึ่งได้มาโดยการการเลือกแบบเจาะจง สถิติที่ใช้คือสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า 1. รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมทางการศึกษาเป็นการออกแบบการสอนที่มุ่งส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมทางการศึกษาสำหรับครูรุ่นใหม่ มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐาน 2) วัตถุประสงค์ 3) ขั้นตอนการเรียนรู้ 4) ระบบสังคม 5) หลักการตอบสนอง และ 6) ระบบสนับสนุน ทั้งนี้ได้สังเคราะห์ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เป็น 6 ขั้น คือ ขั้นกำหนดเป้าหมาย ขั้นระดมสมอง ขั้นออกแบบนวัตกรรม ขั้นสะท้อนนวัตกรรม ขั้นจัดการเรียนรู้ และขั้นประเมินผล 2. สมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าการนำเสนอแนวคิด การตีความบริบท

*Received September 24, 2025; Revised January 12, 2026; Accepted February 5, 2026

การสะท้อนแนวคิด การประเมินความสำเร็จมีระดับสรรมถนะอยู่ในระดับสูง ส่วนการสร้างแนวคิด การร่วมมือกับผู้อื่นมีระดับสรรมถนะอยู่ในระดับปานกลาง

คำสำคัญ: สมรรถนะนวัตกรรมการศึกษา; ครูรุ่นใหม่; ยุคนิวนอร์มัล

Abstract

This research article aimed (1) to develop a learning model to enhance educational innovation competencies of new-generation teachers, and (2) to examine the results of implementing this model. The research was conducted in four phases: Phase 1 involved studying fundamental data and concepts related to developing educational innovation competencies of new-generation teachers; Phase 2 focused on developing and validating the quality of the learning model; Phase 3 involved implementing the model; and Phase 4 examined the outcomes of its use. The research instruments included the learning model, observation forms, questionnaires, and interviews. The target group consisted of 120 new-generation teachers in Northeastern Thailand, selected through purposive sampling. Data were analyzed using basic statistics, including percentage, mean, and standard deviation.

The findings indicated that the learning model for enhancing educational innovation competencies is an instructional design aimed at promoting such competencies among new-generation teachers. It consists of six components: (1) principles, concepts, and underlying theories, (2) objectives, (3) learning procedures, (4) social system, (5) response principles, and (6) support system. The learning process was synthesized into six steps: goal setting, brainstorming, innovation design, innovation reflection, learning management, and evaluation. The results also showed that the overall educational innovation competencies of new-generation teachers were at a high level. Specifically, competencies in idea presentation, contextual interpretation, reflection, and evaluation were at a high level, while competencies in idea generation and collaboration were at a moderate level.

Keywords: Educational Innovation Competency; New-Generation Teachers; New Normal Era

บทนำ

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน สถานการณ์ที่ผันผวนอย่างต่อเนื่องได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจทั่วโลก ส่งผลให้ “สมรรถนะนวัตกรรม” (Innovation Competency) กลายเป็นทักษะหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนภาคเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นทักษะรากฐานที่นำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างเป็นรูปธรรม (Drapeau, 2014; Lee and Benza, 2015) ด้วยเหตุนี้ สถาบันอุดมศึกษาชั้นนำระดับโลกต่างตระหนักถึงความสำคัญและมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะดังกล่าวให้เกิดขึ้นกับนักศึกษาอย่างเป็นระบบ อาทิเช่น มหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด ที่มุ่งส่งเสริมให้นักศึกษาฝึกฝนและพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยแห่งชาติไต้หวัน ที่มีการบูรณาการกิจกรรมส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการอบรมเชิงปฏิบัติการและการสอดแทรกในหลักสูตรการเรียนการสอน (Lee, 2018) ขณะที่ มหาวิทยาลัยแอลเบอร์ตา

ประเทศแคนาดา (Varnhagen et al., 2010) และ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีเดลฟท์ ประเทศเนเธอร์แลนด์ (Boks and Pascual, 2004) ต่างกำหนดให้การคิดเชิงนวัตกรรมเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนานักศึกษาผ่านการจัดสภาพแวดล้อมและหลักสูตรเฉพาะทาง เช่นเดียวกับ มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนียเทค ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ปลูกฝังสมรรถนะนวัตกรรมผ่านรายวิชาและการจัดกิจกรรมพัฒนานักศึกษาอย่างเข้มข้น (Amelink Watford and Scales, 2012) นอกจากนี้ ในระดับองค์กรระดับชาติอย่างสถานฝึกอบรมแห่งชาติออสเตรเลีย (Australian National Training Authority, 2001) ยังได้กำหนดนโยบายพัฒนาทักษะนวัตกรรมให้แก่ผู้รับการอบรมในสายวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อสร้างบุคลากรที่มีขีดความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสู่สังคม

สำหรับประเทศไทยได้มีการขับเคลื่อนสมรรถนะนวัตกรรมผ่านนโยบายด้านการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ ปรากฏใน แผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551 - 2565) ที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้มีศักยภาพในการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Office of the Higher Education Commission, 2007) สอดรับกับประกาศของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่กำหนดให้สถาบันผลิตบัณฑิตต้องพัฒนาทักษะทางปัญญาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความงอกงามทางนวัตกรรมตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Ministry of Education, 2018) นอกจากนี้ ภายใต้โมเดล "ประเทศไทย 4.0" ยังระบุอย่างชัดเจนว่าการขับเคลื่อนประเทศสู่ความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม ซึ่งต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมให้เกิดขึ้นในตัวครูรุ่นใหม่ (Division of Research Administration and Educational Quality Assurance, 2017) ส่วนในระดับภูมิภาค แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ. 2566 - 2570) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระยะ 5 ปี โดยมุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพการศึกษาและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสมรรถนะนวัตกรรมถือเป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่งสำหรับครูยุคใหม่ที่จะปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้วยหลักการและเหตุผลข้างต้น สมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่จึงเปรียบเสมือนกุญแจสำคัญสำหรับห้องเรียนแห่งอนาคต ครูคือกลไกหลักในการบ่มเพาะเยาวชนให้มีความคิดสร้างสรรค์และนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมการศึกษาอันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ ผู้วิจัยในฐานะผู้รับผิดชอบด้านการผลิตบัณฑิตวิชาชีพครู จึงเล็งเห็นความจำเป็นในการ ยกระดับคุณภาพการผลิตและพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่สู่ยุคนิวนอร์มัล งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งเน้นการพัฒนาต่อยอดและขยายผล “รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่ โดยปรับปรุงรูปแบบให้มีประสิทธิภาพและมีความสอดคล้องกับบริบทกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านกระบวนการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญและการทดลองใช้เพื่อนำไปสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้และอบรมพัฒนาอาจารย์ผู้สอนในกลุ่มวิชาชีพครู ให้มีความเข้าใจและสามารถใช้คู่มือการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่
2. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับขั้นตอนการดำเนินการวิจัยการยกระดับคุณภาพการผลิตและพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่สู่ยุคนิวนอร์มัลนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง คือ ครูรุ่นใหม่ จำนวน 120 คน ซึ่งมีการเก็บข้อมูลในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 มีขั้นตอนการดำเนินการและเครื่องมือวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อเอก สารแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย คือ ครูรุ่นใหม่ในภาคอีสาน 120 คน โดยเลือกแบบเจาะจง

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย ซึ่งผู้วิจัยสร้างเครื่องมือวิจัย 4 อย่าง พร้อมหาคุณภาพของเครื่องมือโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1) รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ หาคุณภาพโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ประเมินความเหมาะสมด้านแนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ขั้นตอนการเรียนรู้ของรูปแบบ ระบบสังคมของรูปแบบ หลักการตอบสนองของรูปแบบ ระบบสนับสนุนของรูปแบบ โดยรวมรูปแบบการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ย 4.47 มีความเหมาะสมในระดับมาก

2) แบบสำรวจระดับสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ หาคุณภาพโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสม โดยรวมแบบสำรวจระดับสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ มีค่าเฉลี่ย 4.43 มีความเหมาะสมในระดับมาก

3) แบบสังเกตพฤติกรรมของครูรุ่นใหม่ หาคุณภาพโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสม โดยรวมแบบสังเกตพฤติกรรมของครูรุ่นใหม่ มีค่าเฉลี่ย 4.38 มีความเหมาะสมในระดับมาก

4) แบบสัมภาษณ์ครูรุ่นใหม่ หาคุณภาพโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสม โดยรวมแบบสัมภาษณ์ครูรุ่นใหม่ มีค่าเฉลี่ย 4.46 มีความเหมาะสมในระดับมาก

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการวิจัยเป็น 4 ระยะ ได้แก่

1) ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดในการพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรม

2) ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่

3) ระยะที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่

4) ระยะที่ 4 สรุปผลการทดลอง ปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรม

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล ทั้งส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ และข้อมูลเชิงปริมาณ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ผลพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่ในภาคอีสาน และวิเคราะห์ผลการศึกษานวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่หลังจากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่

ขั้นตอนที่ 7 การสรุปผลการวิจัย สรุปองค์ความรู้ใหม่ อภิปรายผล และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ ที่ผ่านการหาคุณภาพโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ประเมินความเหมาะสมโดยรวมรูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ มีค่าเฉลี่ย 4.47 มีความเหมาะสมในระดับมาก ดังนี้

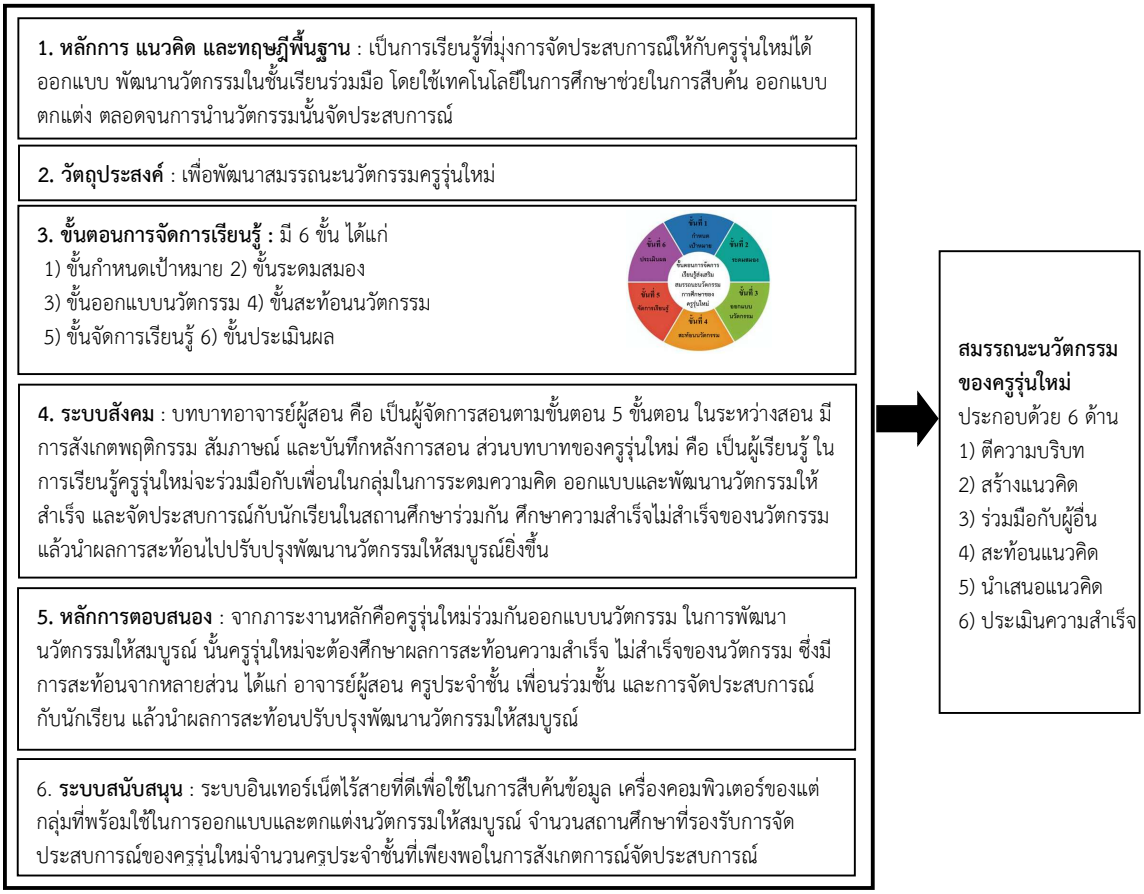

Figure 1: Educational Innovation Competency of New Generation Teachers

จากภาพประกอบ 1 สรุปได้ว่ารูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมทางการศึกษาเป็นการออกแบบการสอนที่มุ่งส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมทางการศึกษาสำหรับครูรุ่นใหม่ มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐาน 2) วัตถุประสงค์ 3) ขั้นตอนการเรียนรู้ 4) ระบบสังคม 5) หลักการตอบสนอง และ 6) ระบบสนับสนุน ทั้งนี้ได้สังเคราะห์ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เป็น 6 ขั้น คือ ขั้นกำหนดเป้าหมาย ขั้นระดมสมอง ขั้นออกแบบนวัตกรรม ขั้นสะท้อนนวัตกรรม ขั้นจัดการเรียนรู้ และขั้นประเมินผล

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ขอนำเสนอเป็นผลพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยหลังทดลองของสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษา

องค์ประกอบ	สมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่	ระดับค่าเฉลี่ย	ระดับสรรมถนะ
1	การตีความบริบท	3.59	สูง
2	การสร้างแนวคิด	3.43	ปานกลาง
3	การร่วมมือกับผู้อื่น	3.36	ปานกลาง
4	การสะท้อนแนวคิด	3.57	สูง
5	การนำเสนอแนวคิด	3.62	สูง
6	การประเมินความสำเร็จ	3.55	สูง
	โดยรวม	**3.52**	**สูง**

จากตาราง 1 จากการศึกษาค่าเฉลี่ยหลังทดลองของสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษา พบว่าสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่มีค่าเฉลี่ยโดยรวม 3.52 มีสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าการนำเสนอแนวคิด การตีความบริบท การสะท้อนแนวคิด การประเมินความสำเร็จมีระดับสมรรถนะอยู่ในระดับสูง ส่วนการสร้างแนวคิด การร่วมมือกับผู้อื่นมีระดับสรรมถนะอยู่ในระดับปานกลาง

องค์ความรู้ใหม่

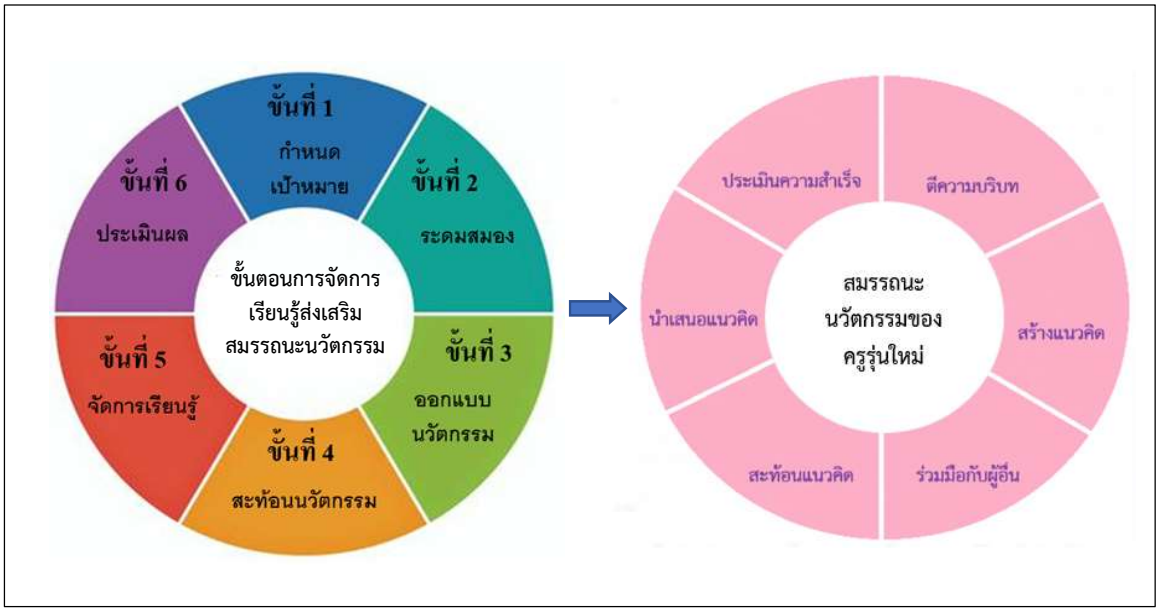

Figure 2: Learning Management Steps to promote Competencies of New Generation Teachers

จากภาพ 2 จะได้ว่ารูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมทางการศึกษาของรุ่นใหม่มีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 กำหนดเป้าหมาย ขั้นที่ 2 ระดมสมอง ขั้นที่ 3 ออกแบบนวัตกรรม ขั้นที่ 4 สะท้อนนวัตกรรม ขั้นที่ 5 จัดการเรียนรู้ และขั้นที่ 6 ประเมินผล เมื่อนำขั้นตอนตามรูปแบบนี้ไปจัดการเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ตีความบริบท สร้างแนวคิด ร่วมมือกับผู้อื่น สะท้อนแนวคิด นำเสนอแนวคิด และประเมินความสำเร็จ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะวัตกรรมมทางการศึกษาเป็นการออกแบบการสอนที่มุ่งส่งเสริมสมรรถนะวัตกรรมมทางการศึกษาสำหรับครูรุ่นใหม่ มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐาน 2) วัตถุประสงค์ 3) ขั้นตอนการเรียนรู้ 4) ระบบสังคม 5) หลักการตอบสนอง และ 6) ระบบสนับสนุน ทั้งนี้ได้สังเคราะห์ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เป็น 6 ขั้น คือ ขั้นกำหนดเป้าหมาย ขั้นระดมสมอง ขั้นออกแบบนวัตกรรม ขั้นสะท้อนนวัตกรรม ขั้นจัดการเรียนรู้ และขั้นประเมินผล ผ่านการหาคุณภาพโดยผ่านผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ประเมินความเหมาะสมด้านแนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ขั้นตอนการเรียนรู้ของรูปแบบ ระบบสังคมของรูปแบบ หลักการตอบสนองของรูปแบบ ระบบสนับสนุนของรูปแบบ โดยรวมรูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ มีค่าเฉลี่ย 4.47 มีความเหมาะสมในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ขึ้นอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วย 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะนวัตกรรมทางการศึกษาของครูรุ่นใหม่ ระยะที่ 2 พัฒนาและหาคุณภาพรูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ ระยะที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ ระยะที่ 4 ศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ สอดคล้องกับ Keeves (1997) ได้กล่าวว่ากระบวนการการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้นั้นควรเริ่มด้วยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ เมื่อได้รูปแบบแล้วควรมีการตรวจสอบคุณภาพและปรับปรุงรูปแบบ จากนั้นควรมีการทดสอบรูปแบบ และการสรุปผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้ และสอดคล้องกับ Wilson (2016) ที่กล่าวว่าองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้นั้นต้องมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันโดยพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้เป็นหลัก สอดคล้องกับ Phusee-orn (2011) ที่กล่าวว่า กระบวนการวิจัยและพัฒนาเป็นกระบวนการวิจัยที่เป็นที่ยอมรับว่าเมื่อนำนวัตกรรมใด ๆ มาผ่านกระบวนการแล้วนวัตกรรมนั้นจะมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับได้ ซึ่งควรเริ่มจากการศึกษาปัญหาและความต้องการ แล้วค่อยพัฒนาและศึกษาผลการใช้นวัตกรรม สอดคล้องกับ บาร์คลีย์, ครอส และ เมเจอร์ (Barkley Cross and Major, 2014) ที่ว่าการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มแบบโต้ตอบมีความเหมาะสำหรับการเรียนรู้กับนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยผู้เรียนแต่ละคนอาจทำหน้าที่เหมือนหรือต่างกันก็ได้ขึ้นอยู่กับขนาดของภาระงานที่เรียนรู้ แต่อย่างไรก็ตามก็จะอยู่ภายใต้งานที่ได้รับมอบหมายเดียวกัน เมื่อเรียนรู้เสร็จจะเกิดความรู้ที่สูงขึ้นหรือเกิดความเข้าใจที่ลึกขึ้นและยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Wu, Hwang , Kuo and Huang (2013) ได้ทำการวิจัยเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่าการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือกันสามารถส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาปริญญาตรีได้ดี

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่พบว่าสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า การนำเสนอแนวคิด การตีความบริบท การสะท้อนแนวคิด การประเมินความสำเร็จมีระดับสรรมถนะอยู่ในระดับสูง ส่วนการสร้างแนวคิด การร่วมมือกับผู้อื่นมีระดับสรรมถนะอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ Wisetsat and Nuangchalerm (2019) ได้ใช้รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมนวัตกรรมการศึกษาของครูรุ่นใหม่ พบว่านวัตกรรมสื่อการสอนที่พัฒนาขึ้นมี 3 ลักษณะ คือ สื่อการสอนกลุ่มใหญ่ สื่อการสอนกลุ่มย่อย และสื่อการสอนรายบุคคล แต่ชนิดของนวัตกรรมที่ครูรุ่นใหม่พัฒนาขึ้นจะมีความต่างกับครูรุ่นใหม่ 3 อย่าง ได้แก่ โมเดล ไดอะแกรม และสื่อดิจิทัล สอดคล้องกับ Wisetsat (2019) ที่กล่าวว่าการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นเชิงนวัตกรรมจะช่วยส่งเสริมนวัตกรรมการศึกษาของครู สอดคล้องกับ Phusee-orn (2011) ที่กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้เป็นนวัตกรรมประเภทหนึ่งซึ่งจะมีคุณภาพเมื่อกระบวนการวิจัยและพัฒนา โดยมีการศึกษาและทำความเข้าใจจากข้อมูลพื้นฐาน ร่างนวัตกรรม ตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้น ปรับปรุงนวัตกรรม ทดลองใช้ วิเคราะห์คุณภาพ ปรับปรุงนวัตกรรมเมื่อนำไปพัฒนาครูจะช่วยส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของเบนเดอร์ (Bender, 2012) ที่ว่าการเรียนรู้ในลักษะโครงงานผู้เรียนจะได้เผชิญกับปัญหาหรือสถานการณ์จริง โดยที่ผู้สอนมีการสร้างแรงบัลดาลใจ (Motivating) และกระตุ้นด้วยคำถามจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและอยากเรียนรู้ และการที่ผู้สอนจัดสถานการณ์เรียนรู้ให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่มจะส่งผลให้ภาระงานที่พัฒนาขึ้นประสบผลสำเร็จ และยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Matthews and Johnson (2017) ที่ได้ทำการวิจัยโดยจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน สามารถส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาปริญญาตรีได้ดี สอดคล้องกับคอล์บ (Kolb, 2014) ที่ว่าการจัดการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์รูปธรรมให้ผู้เรียนได้สะท้อนประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้สรุปองค์ความรู้และให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Lee and Benza (2015) ที่ได้ทำการวิจัยในการจัดการเรียนรู้กับนักศึกษาปริญญาตรี โดยได้จัดการเรียนรู้ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์จริงผลการวิจัยพบว่าการจัดการเรียนให้เกิดประสบการณ์จริงสามารถส่งเสริมนักศึกษาปริญญาตรีให้มีทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมสูงขึ้น และสอดคล้องกับแนวคิดของเอ็ดเวิร์ด (Edwards, 2012) ที่ว่าการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษามาใช้ในการเรียนการสอนจะช่วยเรื่องของการเพิ่มแหล่งเรียนรู้ได้ดี และช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงความรู้ของผู้เรียน สามารถตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียนการเรียนการสอนจะเป็นการตอบสนองความสนใจและความต้องการของแต่ละบุคคลได้ดี ทำให้การจัดการศึกษาเป็นระบบและเป็นขั้นตอน ช่วยให้การศึกษามีประสิทธิภาพมากขึ้นในขณะที่วิธีสอนปกติไม่มี และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Davis Hartshorne and Ring (2010) และ Amelink and Scales (2013)ที่ได้จัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาปริญญาตรี โดยนำเทคโนโลยีในการศึกษามาออกแบบการจัดการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า เทคโนโลยีในการศึกษาสามารถส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาปริญญาตรีได้ดี

สรุป

รูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมทางการศึกษาเป็นการออกแบบการสอนที่มุ่งส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมทางการศึกษาสำหรับครูรุ่นใหม่ มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐาน 2) วัตถุประสงค์ 3) ขั้นตอนการเรียนรู้ 4) ระบบสังคม 5) หลักการตอบสนอง และ 6) ระบบสนับสนุน ทั้งนี้ได้สังเคราะห์ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 กำหนดเป้าหมาย ขั้นที่ 2 ระดมสมอง ขั้นที่ 3 ออกแบบนวัตกรรม ขั้นที่ 4 สะท้อนนวัตกรรม ขั้นที่ 5 จัดการเรียนรู้ และขั้นที่ 6 ประเมินผล เมื่อนำขั้นตอนตามรูปแบบนี้ไปจัดการเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ตีความบริบท สร้างแนวคิด ร่วมมือกับผู้อื่น สะท้อนแนวคิด นำเสนอแนวคิด และประเมินความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 หากนำรูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่ไปใช้ควรจัดการเรียนรู้ให้ครบทั้ง 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นกำหนดเป้าหมาย ขั้นระดมสมอง ขั้นออกแบบนวัตกรรม ขั้นสะท้อนนวัตกรรม ขั้นจัดการเรียนรู้ และขั้นประเมินผล จึงจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ควรศึกษาต่อว่าทั้ง 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นกำหนดเป้าหมาย ขั้นระดมสมอง ขั้นออกแบบนวัตกรรม ขั้นสะท้อนนวัตกรรม ขั้นจัดการเรียนรู้ และขั้นประเมินผลนอกจากจะส่งเสริมสมรรถนะนวัตกรรมของครูรุ่นใหม่แล้ว ยังส่งเสริมต่อสมรรถนะวิชาชีพครูอื่นอีกหรือไม่

References

Amelink, C. T., Watford, B. A., & Scales, G. (2012). Developing Innovative Thinking among Engineering Undergraduates: Examining the Role of Slate Enabled Technology. In *Frontiers in Education Conference (FIE)* (pp. 1–6). October 3–6, 2012.

Amelink, C., Fowlin, J., & Scales, G. (2013). Defining and Measuring Innovative Thinking among Engineering Undergraduates. In *American Society for Engineering Education 120th ASEE Annual Conference and Exposition* (pp. 1–5). June 22–23, 2013.

Australian National Training Authority (ANTA). (2001). *Innovation: Ideas That Work for Trainers of Innovation at Work Skills*. Brisbane: Australian National Training Authority.

Barkley, E. F., Cross, K. P., & Major, C. H. (2014). *Collaborative Learning Techniques: A Handbook for College Faculty*. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Bender, W. N. (2012). *Project-Based Learning: Differentiating Instruction for the 21st Century*. United States: Corwin.

Boks, C., & Pascual, O. (2004). The Role of Success Factors and Obstacles in Design for Environment: A Survey among Asian Electronics Companies. In *Proceedings of the International Symposium on Electronics and the Environment (ISEE '04)* (pp. 208–213). May 10, 2004.

Davis, H., Hartshorne, R., & Ring, G. (2010). Being an Innovative Teacher: Preservice Teachers' Conceptions of Technology and Innovation. *International Journal of Education*, 2(1), 1–27.

Drapeau, P. (2014). *Sparking Student Creativity: Practical Ways to Promote Innovative Thinking and Problem Solving*. Virginia, USA: ASCD.

Edwards, A. (2012). *New Technology and Education*. London: A&C Black.

Keeves, J. P. (1997). Models and Model Building. In *Educational Research, Methodology, and Measurement: An International Handbook*. (2nd ed.). UK: Pergamon.

Kolb, D. A. (2014). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. (2nd ed.). United States: Pearson Education.

Lee, C., & Benza, R. (2015). Teaching Innovation Skills: Application of Design Thinking in a Graduate Marketing Course. *Business Education Innovation Journal*, 7(1), 43–50.

Lee, S. (2018). *Innovation, Entrepreneurship & Sustainability Summer Program*. Taipei: National Taiwan University.

Matthews, W., & Johnson, D. C. (2017). Promoting Technology-Based Collaboration among Pre-Service Music Educators: An Inter-University Project. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 29(3), 436–446.

Ministry of Education. (2018). *The Qualifications Framework for Thailand's Higher Education B.E. 2561*. Bangkok: Prime Minister's Office.

Office of the Higher Education Commission. (2007). *15-Year Long-Term Higher Education Framework No. 2 (2008–2022)*. Bangkok: Ministry of Education.

Phusee-orn, S. (2011). *Application of SPSS in Research Data Analysis*. (5th ed.). Bangkok: Mahasarakham University.

Varnhagen, C., et al. (2010). *Teaching, Research, and Discovery Learning: Recommendations for a Great University*. Canada: University of Alberta.

Wilson, L. O. (2016). *Anderson and Krathwohl–Bloom's Taxonomy Revised: Understanding the New Version of Bloom's Taxonomy*. Retrieved October 18, 2025, from https://quincycollege.edu/wp-content/uploads/Anderson-and-Krathwohl_Revised-Blooms-Taxonomy.pdf

Wisetsat, C. (2019). The Development of Teaching Model to Promote Innovative Teaching Skills for Pre-Service Teachers. *Humanities and Social Sciences Journal, Ubon Ratchathani Rajabhat University*, 10(2), 305–320.

Wisetsat, C., & Nuangchalerm, P. (2019). Enhancing Innovative Thinking of Thai Pre-Service Teachers through Multi-Educational Innovations. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 7(3), 409–419.

Wu, C. H., Hwang, G. J., Kuo, F. R., & Huang, I. (2013). A Mindtool-Based Collaborative Learning Approach to Enhancing Students' Innovative Performance in Management Courses. *Australasian Journal of Educational Technology*, 29(1), 128–142.

การพัฒนาระบบและกลไกในการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัว ในชุมชนเมืองต้นแบบ โดยการมีส่วนร่วมของ "บวร" : กรณีศึกษาเขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร*

The Development of Systems and Mechanisms for the Mobilization of a Prototype of Urbanized Community Family Development Center through the Integration of Baworn

[1]ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, หทัยรัตน์ บุณโยปัษฎัมภ์, ฉันทนา รวงผึ้ง, นภารัตน์ เจริญรัตน์ และ วัชระ นันผาด

[1]Khantong Wattanapradith, Hathairat Bunyopasadham, Chantana Ruangpung, Naparat Charoenrat and Wachira Nanphat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

[1]Corresponding Author's Email: khantong.wat@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สร้างและพัฒนาระบบและกลไกในการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบโดยการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” และ (2) ขยายผลการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบในพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ดำเนินการตามวงจร PAOR ครอบคลุม 10 กิจกรรมหลัก กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 38 คน (ผู้นำชุมชน ศาสนา หน่วยงานรัฐ สหวิชาชีพ และอาสาสมัคร) คณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนศูนย์ฯ 12 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ 110 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ การประเมินความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยอุปนัยวิธีและตรวจสอบข้อมูลสามเส้า

ผลการวิจัย พบว่า (1) การพัฒนาระบบและกลไกก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมในรูปแบบ “ราษฎร์บูรณะศีล–บวรโมเดล” ซึ่งเป็นระบบนิเวศการคุ้มครองครอบครัวเชิงรุกโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง (Hub) ขับเคลื่อนผ่าน 3 ระบบหลัก (เครือข่าย, บุคลากร, การจัดการ) และ 4 กลไกการทำงาน (พื้นที่ปลอดภัย, เฝ้าระวัง, ปฏิบัติการสังคม, ยกระดับความยั่งยืน) (2) การนำโมเดลไปปฏิบัติจริงสามารถสร้างระบบนิเวศความปลอดภัยที่เป็นรูปธรรม ปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเชิงรับสู่เชิงรุกผ่านเครือข่ายชุมชนและเทคโนโลยีดิจิทัล โดยผลการประเมินความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับมาก (4.48) ภาคีเครือข่ายและทีมสหวิชาชีพมีฉันทามติเห็นด้วยกับการเน้นพัฒนาศักยภาพคน (Software) และทักษะการระงับเหตุเชิงรุกของพี่เลี้ยงชุมชน ส่งผลให้ชุมชนและวัดสามารถบริหารจัดการศูนย์ฯ ได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยคือ “RBS Model” (Rat Burana Sil–Baworn Model) ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ รากฐาน พื้นที่นวัตกรรมเชื่อมรอยต่อ และสถาปัตยกรรมความปลอดภัยทางสังคม

*Received February 10, 2026; Revised March 24, 2026; Accepted April 3, 2026

(4S) โดยมีข้อเสนอแนะให้ภาครัฐส่งเสริมบทบาทวัดในเขตเมืองเป็นพื้นที่กลางทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง; การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม; พลังบวร; นวัตกรรมทางสังคม; ระบบนิเวศคุ้มครองครอบครัว

Abstract

This research aimed to: (1) create and develop systems and mechanisms for mobilizing a prototype of an urbanized Community Family Development Center (CFDC) through “Baworn” (Home-Temple-School/Government) participation; and (2) expand the mobilization of this prototype in Rat Burana District, Bangkok. The study employed Participatory Action Research (PAR) based on the PAOR cycle (Planning–Acting–Observing–Reflecting), comprising 10 core activities. The participants included 38 key informants (community and religious leaders, government officials, multidisciplinary teams, and volunteers), 12 members of the center’s mobilization working group, and 110 local stakeholders. Research instruments consisted of in-depth interviews, focus group discussions, participant observation, and satisfaction surveys. Data were analyzed using inductive reasoning and triangulation.

The results revealed that: (1) The development of systems and mechanisms led to a social innovation called the “Rat Burana Sil–Baworn Model.” This proactive family protection ecosystem utilizes the temple as a central hub, operating through three core systems (Networking, Personnel, and Management) and four working mechanisms (Safe Space Development, Surveillance, Social Action, and Sustainability Enhancement). (2) Implementation in Rat Burana District established a tangible social safety ecosystem, shifting from reactive to proactive approaches via community networks and digital technology. The overall satisfaction level was high (4.48). Multidisciplinary teams and stakeholders reached a consensus on prioritizing human capital (Software) and the proactive intervention skills of community mentors, enabling the community and the temple to manage the center independently and sustainably.

The new knowledge generated from this research is the “RBS Model” (Rat Burana Sil–Baworn Model), consisting of three pillars: Foundations, Innovation Linkage Spaces, and Social Safety Architecture (4S). Policy recommendations suggest that the government should promote the role of urban temples as social hubs to tangibly strengthen family institutions.

Keywords: Urban Community Family Development Center; Participatory Action Research; Baworn Mechanism; Social Innovation; Urban Family Protection Ecosystem

บทนำ

ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพมนุษย์ตลอดช่วงชีวิต ตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชราภาพ ทั้งในมิติด้านการศึกษา สุขภาพกายและจิตใจ การพัฒนาอารมณ์ และการคุ้มครองสวัสดิภาพของสมาชิกในครอบครัว ในเชิงจิตวิทยา ครอบครัวมีบทบาทในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนสร้างปฏิสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ขณะที่ในเชิงสังคมวิทยา ครอบครัวทำหน้าที่ถ่ายทอดค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม สร้างความมั่นคงทางอารมณ์และเศรษฐกิจ และดูแลสมาชิกในยามเจ็บป่วยและชราภาพ (Bronfenbrenner, 1979; United Nations, 2019)

อย่างไรก็ตาม ในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองใหญ่ ครอบครัวจำนวนไม่น้อยประสบข้อจำกัดในการทำหน้าที่ดังกล่าวอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างต่อเนื่อง งานศึกษาระดับนานาชาติชี้ให้เห็นว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสังคมสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสตรี เด็ก ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ โดยมีแนวโน้มพบมากในบริบทเมืองที่มีความกดดันด้านเศรษฐกิจ การทำงาน และสิ่งแวดล้อมสูง (World Health Organization (WHO), 2021) สภาพสังคมเมืองที่เร่งรีบ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลวมตัว และการขาดระบบสนับสนุนในระดับชุมชน ล้วนเป็นปัจจัยที่ซ้ำเติมปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงภายในครอบครัว

ภาครัฐของประเทศไทยได้ริเริ่มจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ในฐานะกลไกภาคประชาชนที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ มีบทบาทในการเฝ้าระวัง ป้องกัน แก้ไขปัญหาครอบครัว ให้คำปรึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้แก่สตรีและครอบครัว โดยมุ่งหวังให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและดำเนินงานอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ข้างต้น อย่างไรก็ตาม แม้ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนจะถูกจัดตั้งอย่างกว้างขวางในพื้นที่ต่างจังหวัด แต่ยังไม่ปรากฏรูปแบบการดำเนินงานดังกล่าวในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษทั้งในด้านความหนาแน่นของประชากร ความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคมที่มีความเปนปัจเจกสูง ส่งผลให้เกิดความซับซ้อนของปัญหาครอบครัวและความรุนแรงในรูปแบบที่แตกต่างจากพื้นที่ชนบท การขาดกลไกที่สอดคล้องกับบริบทเมืองเช่นนี้จึงเป็นช่องว่างสำคัญในการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาครอบครัวอย่างยั่งยืน

แนวทางการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและการบูรณาการกลไกทางสังคมในระดับพื้นที่ งานวิจัยและแนวคิดด้านการพัฒนาสังคมร่วมสมัยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของประชาชนและการใช้ทุนทางสังคมในชุมชนเป็นฐานในการจัดการปัญหา (Putnam (2000) และ United Nations Development Programme, 2020) ในบริบทสังคมไทย แนวคิด “บ้าน–วัด–โรงเรียน/ราชการ” หรือ “บวร” ถือเป็นกลไกสำคัญที่สามารถเชื่อมโยงพลังของครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และภาครัฐเข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและความไว้วางใจของชุมชน ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นพื้นที่กลางทางสังคมสำหรับการดูแลและคุ้มครองครอบครัวได้

การพัฒนาระบบและกลไกศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง จำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านจากการทำงานเชิงรับสู่ “การทำงานเชิงรุก” โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ตามแนวทางของ Kemmis and Mc Taggart (2005) เป็นแกนกลางในการสร้างความเป็นเจ้าของและเสริมศักยภาพคณะทำงานสู่การเป็น “ผู้นำแบบเอื้ออำนวย (Facilitator)” ที่มีทักษะจัดการสถานการณ์ภาวะวิกฤตและการจัดการอารมณ์เมื่อเผชิญกับความขัดแย้งและการเสริมสร้างการทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยย่อย 2 ตามแผนวิจัยศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง โดยได้นำผลการสังเคราะห์สถานการณ์และเงื่อนไขความสำเร็จจากโครงการย่อยที่ 1 มาเป็นฐานในการออกแบบระบบและกลไกเพื่อทดลองใช้จริงในพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะ การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญยิ่งในฐานะ “การศึกษานำร่อง (Pilot Study)” ในบริบทกรุงเทพมหานครที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน อีกทั้งยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ 16 ด้านสถาบันที่เข้มแข็ง ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมิใช่เพียงการแก้ปัญหาระดับพื้นที่ แต่เป็น “ต้นแบบเชิงระบบ” สำหรับการขยายผลศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองอื่นอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างและพัฒนาระบบและกลไกในการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบโดยการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร”

2. เพื่อขยายผลการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบในพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมุ่งพัฒนา ทดลองใช้ และขยายผลระบบและกลไกการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบผ่านการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบ้าน–วัด–หน่วยงานรัฐ (บวร) การดำเนินการวิจัยอาศัยกรอบวงจรการเรียนรู้แบบ PAOR (Planning–Acting–Observing–Reflecting) และออกแบบเป็น 2 วงรอบการปฏิบัติการ ครอบคลุมกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมรวม 10 กิจกรรมหลัก ตามลำดับกระบวนการพัฒนาเชิงระบบ

1) การออกแบบการวิจัย: งานวิจัยนี้เป็นโครงการย่อยที่ 2 ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่องศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ: การพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของ “บวร” โดยงานวิจัยนี้ได้บูรณาการองค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย 1 ซึ่งได้ศึกษาบริบทพื้นที่ การสำรวจปัญหาความครัวและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนในการป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ทำให้โครงการย่อยที่ 2 ได้เห็นถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัดและช่องว่างของการดำเนินงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในบริบทชุมชนเมือง โดยเฉพาะการทำงานเชิงรับ การขาดพื้นที่กลางที่ประชาชนเข้าถึงได้ และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายที่ยังไม่เป็นระบบ ผลการศึกษาดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดโจทย์การปฏิบัติการ ลำดับกิจกรรม และกลไกการมีส่วนร่วมของเครือข่าย “บวร” เพื่อพัฒนาระบบและกลไกของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบในโครงการย่อยที่ 2

2) พื้นที่ศึกษา: พื้นที่ดำเนินการวิจัยคือ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยเลือกวัดสารอดเป็นพื้นที่ปฏิบัติการต้นแบบและศูนย์กลาง (Hub/Sandbox) หลักการและเหตุผลในการเลือกพื้นที่ เนื่องด้วยเป็นพื้นที่มีทุนทางสังคมเข้มแข็ง มีวัดสารอดเป็นศูนย์กลางที่ชาวบ้านไว้ใจ และเป็นต้นแบบชุมชนศีล 5 ที่พร้อมต่อยอดสู่นวัตกรรมสังคมเพื่อคุ้มครองครอบครัว สำหรับการก่อร่างสร้างระบบ ทดลองขับเคลื่อน และยกระดับศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง จากระยะศูนย์เสมือนจริง (Virtual Center) ไปสู่พื้นที่ปฏิบัติการจริง (Physical Center)

3) ผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มเป้าหมาย: กำหนดกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแบ่งตามลักษณะการให้ข้อมูลและบทบาทในโครงการ ได้แก่

3.1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 38 ท่าน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงจากภาคีเครือข่าย "บวร" ในเขตราษฎร์บูรณะ ประกอบด้วย ผู้นำศาสนา, ผู้บริหารสำนักงานเขต, ผู้แทนกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.), สหวิชาชีพ (นักสังคมสงเคราะห์/อัยการ/ตำรวจ), และแกนนำชุมชน ทั้งนี้ เกณฑ์การคัดเลือก เป็นผู้มีบทบาทตัดสินใจหรือขับเคลื่อนงานด้านครอบครัวในพื้นที่มาอย่างน้อย 2 ปี และยินดีให้ข้อมูลเชิงลึกเพื่อการออกแบบระบบนิเวศการคุ้มครองครอบครัว

3.2) กลุ่มถอดบทเรียนพื้นที่ต้นแบบ (Focus Group) คณะกรรมการศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ที่มีผลงานดีเด่นระดับภาค/ประเทศ รวม 17 ท่าน จาก 2 พื้นที่ ได้แก่ ศพค. ตำบลเจ็ดเสมียน จังหวัดราชบุรี และ ศพค. ตำบลแสนตอ จังหวัดกาญจนบุรี

3.3) คณะทำงานขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวต้นแบบ จำนวน 12 คน โดยคัดเลือกจากตัวแทนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและแกนนำในพื้นที่ที่สมัครใจ เกณฑ์การคัดเลือก เป็นผู้ที่ผ่านการอบรมพี่เลี้ยงชุมชน Safe Familyสามารถเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง

3.4) ผู้เข้าร่วมเวทีสาธารณะและกิจกรรมเปิดศูนย์ฯ จำนวน 110 คน เป็นตัวแทนจาก 28 ชุมชนในเขตราษฎร์บูรณะ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เกณฑ์การคัดเลือก เป็นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะที่สนใจมีส่วนร่วมในการสะท้อนปัญหาและรับทราบแนวทางการดำเนินงานของศูนย์ต้นแบบ

4) ขั้นตอนการดำเนินงานตามวงจร PAOR: การดำเนินงานจัดเป็นกระบวนการเชิงระบบตามวงจร PAOR แบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ (1) Planning วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา ทุนทางสังคม และสร้างความเข้าใจร่วมกับเครือข่าย “บวร” (2) Acting ก่อร่างสร้างระบบ พัฒนากลไก และทดลองขับเคลื่อนศูนย์ฯ ในรูปแบบพื้นที่ทดลอง (Sandbox) (3) Observing ติดตาม สังเกต และประเมินผลการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม (4) Reflecting ถอดบทเรียน สะท้อนผล และปรับแผนการดำเนินงาน (Re-plan) ตามวิถี PAR โดยกำหนด 2 วงรอบ คือ

วงรอบที่ 1 การสร้างและพัฒนาระบบและกลไกการขับเคลื่อนศูนย์ฯ

มุ่งเน้นการวางรากฐานของระบบและกลไกการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง โดยประกอบด้วยกระบวนการวางแผน วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาครอบครัวในบริบทชุมชนเมือง การศึกษานำร่องและถอดบทเรียนจากพื้นที่ต้นแบบ การสร้างความเข้าใจร่วมกับเครือข่าย “บวร” และการเตรียมความพร้อมของทีมพี่เลี้ยงชุมชนและคณะทำงานศูนย์ฯ กระบวนการในวงรอบนี้เป็นการก่อร่างสร้างระบบก่อนนำไปสู่การทดลองขับเคลื่อนในพื้นที่จริง

วงรอบที่ 2 การทดลองขับเคลื่อนและขยายผลในพื้นที่

นำระบบและกลไกที่พัฒนาขึ้นจากวงรอบที่ 1 ไปสู่การปฏิบัติการจริงผ่านพื้นที่ทดลอง (Sandbox) และการเปิดใช้ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ ณ วัดสารอด โดยมีกิจกรรมในช่วง Acting–Observing–Reflecting เพื่อทดลองใช้ ติดตามผล และถอดบทเรียนสำหรับการปรับปรุงและขยายผลในพื้นที่อื่น

5) เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล: เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม การตรวจสอบเครื่องมือ และการตรวจสอบข้อมูลเชิง โดยหาความเที่ยงตรง (IOC) ด้วยการนำเครื่องมือให้ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ประเมินความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยเลือกข้อที่มีค่า IOC ≥ 0.67 พร้อมปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ นอกจากนี้ ยังใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การสังเกตแบบมี ส่วนร่วม การถอดบทเรียนแบบ AAR และแบบสำรวจความพึงพอใจในระดับพื้นที่ รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลโดยสมาชิก (Member Check) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ทั้งนี้ การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ประกอบด้วย ด้านแหล่งข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูลจากกลุ่มบุคคลที่หลากหลาย (รัฐ/วัด/ชุมชน) ด้านวิธีรวบรวม ใช้ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อเท็จจริง และด้านผู้เก็บข้อมูลใช้ทีมวิจัยหลายคนร่วมเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล

6) การวิเคราะห์ข้อมูล: ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยสังเคราะห์จากบันทึกภาคสนาม การถอดบทเรียน และการสะท้อนคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบและกลไกเชิงระบบของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการเปรียบเทียบก่อน–หลัง เพื่อสนับสนุนการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนานวัตกรรมในระดับพื้นที่

7) จริยธรรมการวิจัย: การวิจัยให้ความสำคัญกับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยเคารพศักดิ์ศรีความเป็นส่วนตัว และความสมัครใจของผู้เข้าร่วมวิจัยทุกกลุ่ม มีการชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัยอย่างชัดเจน การรักษาความลับของข้อมูล และการนำเสนอผลในภาพรวม โดยคำนึงถึงความอ่อนไหวของประเด็นครอบครัวและผลกระทบต่อชุมชนเป็นสำคัญ การวิจัยนี้ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลข ว.อ3/2568

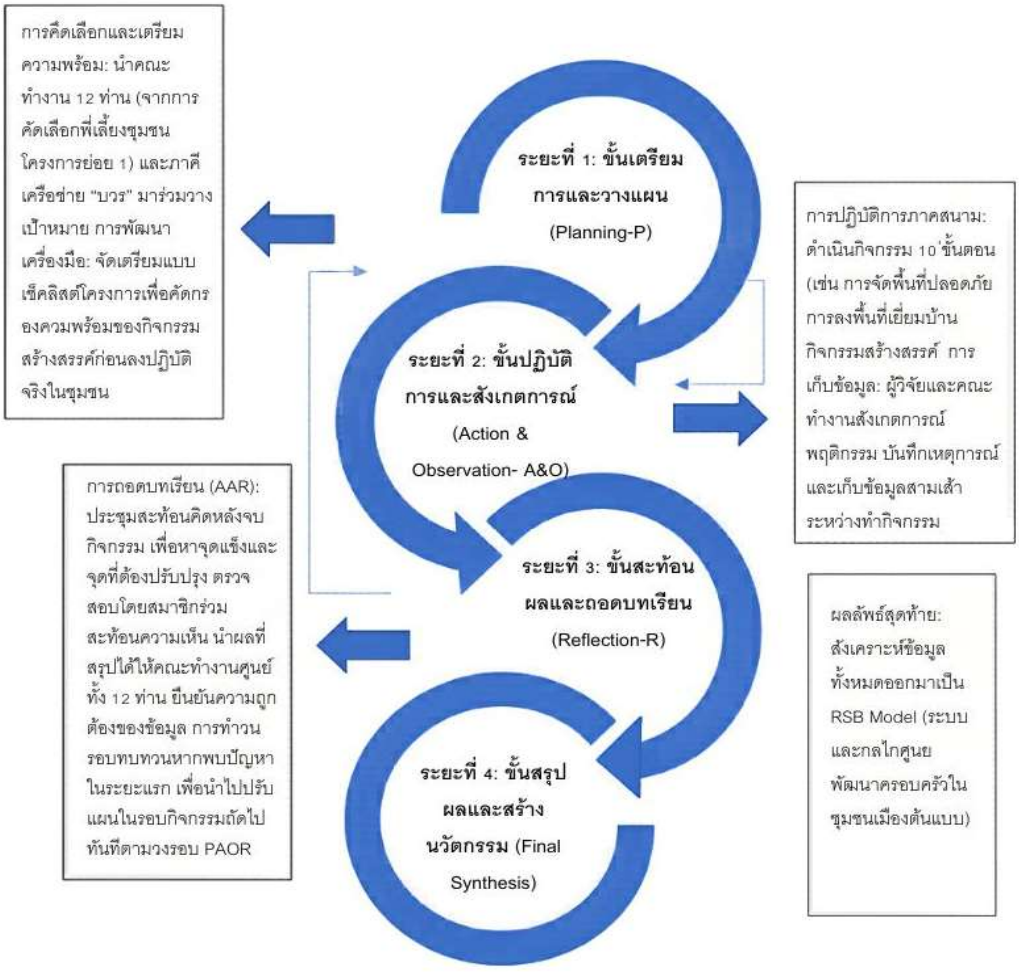

Figure 1: Summary of the Research Process Steps

ผลการวิจัย

1. ผลการสร้างและพัฒนาระบบและกลไกในการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบโดยการมีส่วนร่วมของ “บวร” ผลการวิจัยพบว่า จากการสังเคราะห์ข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างชัดเจน โดยนำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมระบบและกลไก การขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง ซึ่งปรากฏผลเป็นรูปธรรมใน 2 มิติหลัก ได้แก่ (1) รูปแบบศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ และ (2) ระบบและกลไกการขับเคลื่อนศูนย์ฯ โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่าย “บวร” ก่อให้เกิดรูปแบบศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ “วัดสารอดโมเดล” ขึ้นเป็นครั้งแรกในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยมีวัดสารอดทำหน้าที่เป็นฐานปฏิบัติการหลัก (Hub) และพื้นที่ปลอดภัย (Safe Space) สำหรับสมาชิกในชุมชน พร้อมทั้งเป็นศูนย์บริการช่วยเหลือครอบครัวแบบองค์รวม (Holistic Service) ที่บูรณาการการให้ความรู้ การให้คำปรึกษา และการส่งต่อความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างเป็นระบบและครบวงจร

ในมิติของระบบการพัฒนา พบว่า ระบบและกลไกการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบประกอบด้วย 3 ระบบหลัก ได้แก่

(1) ระบบโครงสร้างพื้นที่ โดยการปรับบทบาทของวัดจากศาสนสถานสู่พื้นที่ปลอดภัยและจุดให้บริการครอบครัวแบบองค์รวม รวมถึงเป็นจุดประสานงานเชื่อมรอยต่อการช่วยเหลือในสังคมเมือง

(2) ระบบการใช้ทุนทางสังคมและเครือข่าย โดยนำหลักธรรม ได้แก่ ฆราวาสธรรม ปธาน 4 และธรรมาธิปไตย โดยนำกิจกรรมสร้างสรรค์มาเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูสัมพันธภาพครอบครัว โดยให้กระบวนการเยียวยาและไกล่เกลี่ยนำหน้ากระบวนการทางกฎหมาย

(3) ระบบโครงสร้างคณะทำงานแบบบูรณาการ ที่จัดวางบทบาทของพี่เลี้ยงชุมชนและเครือข่าย “บวร” เป็นแกนกลาง ร่วมกับหน่วยงานสนับสนุนภาครัฐและสหวิชาชีพ

ขณะเดียวกัน การวิจัยยังนำไปสู่การสังเคราะห์ สถาปัตยกรรมทางสังคม (Social Architecture) ของกลไกการทำงานศูนย์ฯ ซึ่งทำหน้าที่เสมือน “เซนเซอร์ทางสังคม” ในการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบเชิงบูรณาการ ได้แก่

(1) การบูรณาการพื้นที่ โดยปรับวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต

(2) กระบวนการเฝ้าระวังเชิงรุก เป็นการเปลี่ยนจากตั้งรับที่ส่วนราชการมาเป็นเชิงรุกโดยคนในชุมชนที่ใช้ความใกล้ชิดในการเฝ้าระวังของพี่เลี้ยงชุมชนและส่งต่อข้อมูลให้ทีมวิชาชีพจัดการอย่างรวดเร็ว

(3) การขับเคลื่อนด้วยทุนทางสังคมและพลัง “บวร” เพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพครอบครัว

(4) กลไกความยั่งยืน เกิดจากการเปลี่ยนสถานะเป็น ศพค. จดทะเบียนคณะทำงานที่รับรองโดยสำนักงานเขตตามกลไกของกรุงเทพมหานครเพื่อดึงงบจากกองทุนสุขภาพเขต/งบเขต กทม. มาขับเคลื่อนงานแทนการพึ่งพางบวิจัยเพียงอย่างเดียว

2. การขยายผลการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบโดยการมีส่วนร่วมของ “บวร” ผลจากการพัฒนาระบบและกลไกตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 งานวิจัยได้นำไปสู่การขยายผลเชิงปฏิบัติการในพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยมีผลสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงชุมชน “Safe Family” ผ่านการคัดเลือกและพัฒนาแกนนำจำนวน 12 คน ให้ทำหน้าที่เป็นคณะทำงานขับเคลื่อนศูนย์ฯ โดยเสริมสร้างทักษะสำคัญ 5 ด้าน คือ การบริหารจัดการ การเฝ้าระวังทางสังคม การพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ การให้คำปรึกษา และการประสานงานส่งต่อทีมสหวิชาชีพตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 การขับเคลื่อนในระดับพื้นที่ยังมีการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน เช่น การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการแจ้งเหตุและติดตาม

กลุ่มเปราะบาง ลดข้อจำกัดของระบบราชการเดิม ควบคู่กับการสร้างโครงสร้างที่เป็นรูปธรรม โดยจัดตั้งที่ทำการศูนย์ฯ ณ วัดสารอด พร้อมยกร่างคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ร่วมกับสำนักงานเขตราษฎร์บูรณะ

การจัดเวทีสาธารณะ “โชว์–แชร์–เชื่อม” เพื่อเปิดตัวศูนย์ฯ อย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดการรับรู้ในวงกว้าง มีประชาชนเข้าร่วม 110 คน ผลการประเมินและการขยายผลเชิงพื้นที่ พบว่า ภาคีเครือข่ายทุกระดับมีฉันทามติเห็นด้วยกับโมเดลที่เน้นการพัฒนาคน (Software) ควบคู่กับระบบ โดยเฉพาะทักษะการฝึกสติที่พี่เลี้ยงชุมชนสามารถนำไปใช้ระงับเหตุได้จริง ทั้งนี้ ผลการประเมินความพึงพอใจผ่านระบบออนไลน์อยู่ในระดับ “มาก” (4.48) โดยผู้เข้าร่วมประทับใจในโอกาสการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สูงที่สุด และมีข้อเสนอแนะเชิงรุกให้ขยายผลการดำเนินงานให้ครอบคลุมทั้ง 28 ชุมชน พร้อมทั้งสร้างระบบการประชุมติดตามผลพี่เลี้ยงชุมชนเป็นรายเดือนเพื่อความต่อเนื่องและยั่งยืน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือจากภาคการเมือง ภาคประชาสังคม และทีมสหวิชาชีพ ส่งผลให้เกิด ชุดองค์ความรู้และนวัตกรรมทางสังคมในรูปแบบโมเดลต้นแบบ (Prototype) ที่มีความสมบูรณ์ และสามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนเมืองอื่นโดยเฉพาะในพื้นที่เขตต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครที่ยังไม่เคยมีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนมาก่อน

บทสรุปถอดบทเรียนความสำเร็จ

การถอดบทเรียนความสำเร็จสะท้อนจากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 10 กิจกรรม ที่ดำเนินการด้วยวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (PAOR) ในภาคสนาม ทำให้ผลการศึกษามีความสมบูรณ์เชิงประจักษ์ บทเรียนและความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการลงมือทำจริงทั้งหมดนี้ มิใช่เพียงแค่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ได้ตกผลึกกลายเป็น “นวัตกรรมกระบวนการ” ที่ทรงพลัง สามารถถอดบทเรียนและสรุปเป็นขั้นตอนการพัฒนาระบบและกลไกการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนต้นแบบได้เป็นแผนภาพ ดังนี้

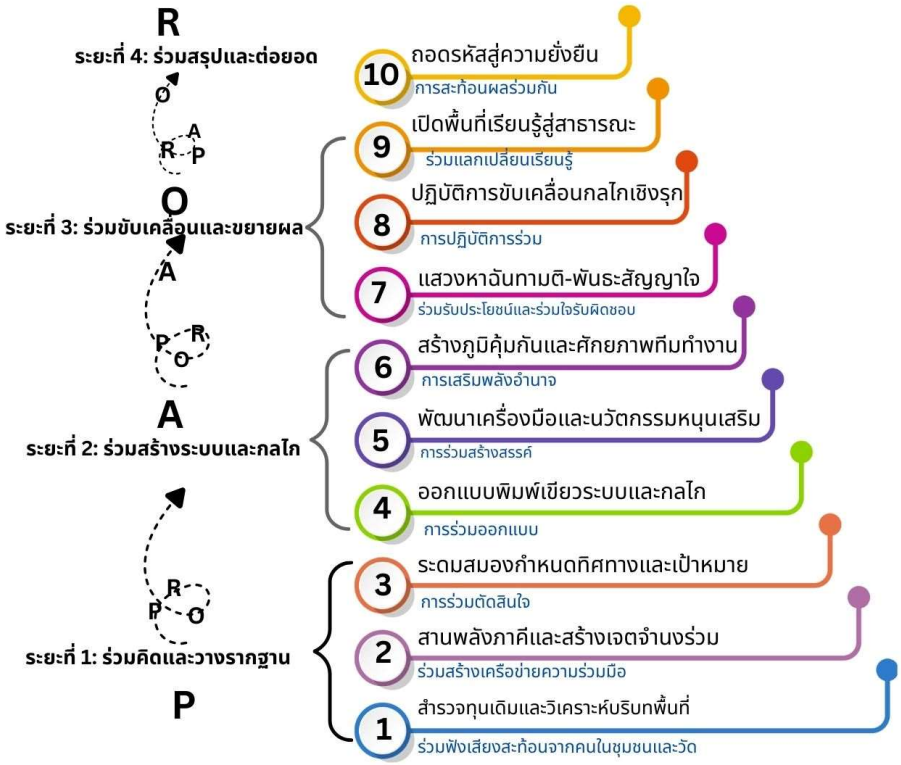

Figure 2: Summary of the Process for Developing Systems and Mechanisms for the Development of Urban Community Family Development Centers

ระยะที่ 1 ขั้นวางแผน (Plan) - เน้น “ร่วมคิด” ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน กล่าวคือ

ขั้นที่ 1 สำรวจทุนเดิมและวิเคราะห์บริบทพื้นที่ มิติการมีส่วนร่วม : การรับฟังอย่างลึกซึ้งโดยฟังเสียงสะท้อนจากชุมชนและทุกภาคส่วนแบบ 360 องศา

ขั้นที่ 2 สานพลังภาคีและสร้างเจตจำนงร่วม มิติการมีส่วนร่วม : การสร้างเครือข่ายความร่วมมือโดยดึงแกนนำ “บวร” มารู้จักและจับมือกัน

ขั้นที่ 3 ระดมสมองกำหนดทิศทางและเป้าหมาย มิติการมีส่วนร่วม : การร่วมตัดสินใจโดยให้ทุกคนมีสิทธิ์ตัดสินทิศทางที่จะไปต่อ

ระยะที่ 2 ขั้นปฏิบัติการ (Act) - เน้น “ร่วมสร้าง” ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน กล่าวคือ

ขั้นที่ 4 ออกแบบพิมพ์เขียวระบบและกลไก มิติการมีส่วนร่วม : การร่วมออกแบบโดยช่วยกันร่างระบบ ไม่ใช่ผู้วิจัยหรือใครเป็นคนคิดฝ่ายเดียว

ขั้นที่ 5 พัฒนาเครื่องมือและนวัตกรรมหนุนเสริม มิติการมีส่วนร่วม : การร่วมสร้างสรรค์ โดยช่วยกันทำคู่มือ/นวัตกรรม

ขั้นที่ 6 สร้างภูมิคุ้มกันและศักยภาพทีมทำงาน มิติการมีส่วนร่วม : การเสริมพลังอำนาจด้วยการเติมอาวุธทางปัญญาให้คนทำงาน

ระยะที่ 3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) – เน้น “ร่วมทำ” ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 7 แสวงหาฉันทามติและสร้างพันธะสัญญาใจ มิติการมีส่วนร่วม : พันธะสัญญาใจร่วมกันโดยร่วมสัญญาสร้างร่องรอยหลักฐานที่สามารถนำไปสู่การทำจริง

ขั้นที่ 8 ปฏิบัติการขับเคลื่อนกลไกเชิงรุก มิติการมีส่วนร่วม : การปฏิบัติการร่วมโดยลงมือทำจริงของ “บวร”

ขั้นที่ 9 เปิดพื้นที่เรียนรู้และสื่อสารสาธารณะ มิติการมีส่วนร่วม : การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยขยายวงการมีส่วนร่วมสู่สาธารณะ

ระยะที่ 4 ขั้นสะท้อนผล (Reflect) - เน้น “ร่วมสรุปมุ่งไปต่อ”

ขั้นที่ 10 ถอดรหัสบทเรียนและสังเคราะห์โมเดลความยั่งยืน มิติการมีส่วนร่วม : การสะท้อนผลร่วมกัน

จากบทเรียนขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้การสร้างการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะได้สังเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบขององค์ความรู้ใหม่ (Body of Knowledge) เพื่อเป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนงานด้านครอบครัวในบริบทสังคมเมืองสืบไป

องค์ความรู้ใหม่

การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและสร้างการมีส่วนร่วมที่ยึดโยงชุมชนและพลังเครือข่าย “บวร” เป็นเจ้าของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ ทำให้เกิดการตกผลึกความรู้และสามารถถอดรหัสองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ในการต่อยอดศึกษาและขยายผล เรียกว่า องค์ความรู้ใหม่ว่า Rat Burana Sil-Baworn Model (RSB Model) ระบบนิเวศคุ้มครองครอบครัววิถีพุทธเมือง ที่เปลี่ยนวัดให้เป็นศูนย์บริการแบบองค์รวม (Holistic Service) ในการร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวร่วมกับเครือข่ายพลัง “บวร” โมเดลนี้เกิดจากการแก้ปัญหาอุปสรรคสำคัญ (Pain Point) ของคนเมืองที่ “ต่างคนต่างอยู่” และข้อจำกัดขอระบบราชการ โดยใช้ “ทุนทางสังคม” ของวัดที่มีความพร้อมเป็นพื้นที่ทดลอง (Sandbox) ในการทดลองระบบ สู่รูปแบบการบริหารศูนย์พัฒนาครอบครัววิถีพุทธเมืองเชิงรุก โมเดลนี้จึงเป็น “นวัตกรรม

กระบวนการ” ที่สังเคราะห์จากการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเขตเมือง โดยใช้วัดเป็นพื้นที่นำร่อง (Sandbox) เปลี่ยนจากการต่างคนต่างอยู่สู่การเกื้อกูลกันด้วยพลัง “บวร” ผ่านกลไก 3 ส่วนประกอบสำคัญ

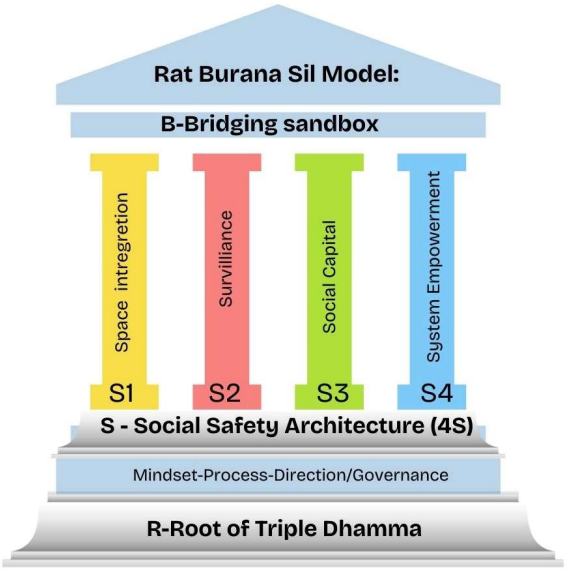

Figure 3: Rat Burana Sil-Baworn Model (RSB Model)

ระบบนิเวศคุ้มครองครอบครัววิถีพุทธเมือง R-B-S ประกอบด้วย

R (Rat - ราษฎร์): รากฐานความเข้มแข็งของคน (ราษฎร) ด้วยธรรมะ

B (Burana - บูรณะ): การซ่อมแซมและเชื่อมประสานรอยร้าวในสังคม

S (Sil-Baworn– ศีล “บวร”): ผลลัพธ์คือความปลอดภัย (Safety/Sila) และความยั่งยืน

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

R - Root of Triple-Dhamma (รากฐาน 3 ธรรม)

เปรียบเสมือน “ฐานราก” ของอาคารที่แข็งแรงการใช้หลักธรรม 3 ชุด เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงาน เพื่อให้ระบบมีความศักดิ์สิทธิ์และยั่งยืน กล่าวคือ

Gharavasa-dhamma: (ฆราวาสธรรม 4) เป็น ฐานจิตใจ (Mindset) ของคนในครอบครัวและทีมทำงานให้มีความจริงใจ ข่มใจ อดทน และเสียสละ

Sammappadhana 4 (ปธาน 4): เป็นฐานกระบวนการ (Process) ที่สอดคล้องกับวงจรวิจัย (PAR) ตั้งแต่การเฝ้าระวัง (สังวรปธาน) ไปจนถึงการตามดูแลรักษา (อนุรักขนาปธาน)

Dhammocracy (ธรรมาธิปไตย): เป็น ฐานการนำ (Governance) ใช้ความถูกต้องดีงามเป็นตัวตั้งในการบริหารศูนย์ฯ เหนือกว่าระบบราชการ ทำให้วัดเป็น “พื้นที่กลาง” ที่ทุกฝ่ายไว้วางใจ

B - Bridging Sandbox (พื้นที่นวัตกรรมเชื่อมรอยต่อทางสังคม)

เปรียบเสมือน “โครงสร้าง/เสาเข็ม”ที่เชื่อมประสานทุกภาคส่วน (Mechanism) จากคำว่า “บูรณะ” (Burana) สู่กลไกการ”เชื่อม” (Bridge) ช่องว่าง 3 มิติที่เป็นจุดอ่อนของสังคมเมือง กล่าวคือ

Bridging Space (เชื่อมพื้นที่): ผสานโลกเสมือน (Line OA/Online Alert) สู่พื้นที่จริง (On-site Help) ให้ความช่วยเหลือเข้าถึงได้ทันที

Bridging Generation (เชื่อมวัย): ใช้กิจกรรมในวัดเป็นตัวกลาง ดึงคนรุ่นใหม่ (New Gen) มาทำงานร่วมกับผู้สูงอายุในชุมชน ลดช่องว่างระหว่างวัยในครอบครัว

Bridging Sector (เชื่อมระบบ): ใช้วัดเป็นโซ่ข้อกลางเชื่อมระเบียบราชการที่แข็งตัว เข้ากับวิถีชุมชนที่ยืดหยุ่นทำให้การช่วยเหลือลื่นไหลไร้รอยต่อ

S - Social Safety Architecture (4S) (สถาปัตยกรรมความปลอดภัยที่ยั่งยืน)

เปรียบเสมือนเสาหลักที่ค้ำชูหลังคาและตัวบ้านที่ให้ความคุ้มครอง (Outcome/Output) ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นเป็นเกราะป้องกันครอบครัว ประกอบด้วยกลไก 4S:

S1 - Space Integration: การจัดสรรพื้นที่วัดเป็น Safe Zone แบบ Holistic Service

S2 - Surveillance Proactive: ระบบพี่เลี้ยงและตาสับปะรดเฝ้าระวังภัยเชิงรุกสร้างเซนเซอร์สังคมเพื่อร่วมป้องกันเฝ้าระวังไม่ให้เกิดเหตุความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

S3 - Social Capital: การดึงทุนทางสังคมและเครือข่าย “บวร” มาใช้เยียวยาใจนำข้อกฎหมาย

S4 - Sustainability: การยกระดับสู่ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ ที่มีระเบียบรองรับและเชื่อมงบท้องถิ่นได้จริงเพื่อการยกระดับองค์กรสู่ความเป็นองค์กรสาธารณะประโยชน์ที่สามารถแสวงหาทุนสนับสนุนด้วยศักยภาพขององค์กรที่มีความน่าเชื่อถือ

อภิปรายผลการวิจัย

1. การยืนยันพลัง “บวร” ในฐานะกลไกหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง จากผลการวิจัยที่ค้นพบว่า ความสำเร็จของการจัดตั้ง “วัดสารอดโมเดล” ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า มีปัจจัยสำคัญมาจากการขับเคลื่อนโดยพลัง “บวร” (บ้าน วัด และโรงเรียน/ราชการ) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Putnam, (2000) และ (UNDP, (2020) ที่กล่าวว่า การผนึกกำลังจากหลายภาคส่วนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมในงานวิจัยมิได้เป็นเพียงการเข้าร่วมกิจกรรมในเชิงสัญลักษณ์ แต่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่ลึกซึ้ง ครอบคลุมตั้งแต่การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ การประเมินผล และการสรุปบทเรียน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Wallerstein et al., 2020 ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น สร้างขึ้นบนพื้นฐานของความร่วมมือที่เท่าเทียม ความยุติธรรมทางสังคม และการเสริมสร้างศักยภาพร่วมกัน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและส่งเสริมความเป็นเจ้าของร่วมกันในหมู่สมาชิกชุมชน และนำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากขึ้นในการแก้ไขปัญหาในสังคม

ทั้งนี้ การที่สถาบันหลักทั้งสามของสังคมไทยเข้ามามีบทบาทร่วมกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางทั้งในเชิงกายภาพและจิตใจ นับเป็นคำตอบที่เหมาะสมต่อบริบทสังคมเมืองซึ่งมีลักษณะความเป็นปัจเจกสูงและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปราะบาง วัดจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่ได้รับความไว้วางใจ และสามารถเชื่อมประสานเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาที่ชี้ให้เห็นบทบาทของสถาบันศาสนาในฐานะทุนทางสังคมและศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน (Clarke & Jennings, 2008) แสดงให้เห็นถึง “Rat Burana Sil-Bowon Model” ได้ยกระดับคำสอนทางศาสนาสู่ภาคปฏิบัติในฐานะคำตอบเชิงนวัตกรรมต่อช่องว่างการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

สำหรับระบบและกลไก 4 องค์ประกอบที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัย มิได้เป็นเพียงโครงสร้างการทำงานรูปแบบใหม่ แต่เป็นคำตอบเชิงยุทธศาสตร์ต่ออุปสรรคเชิงโครงสร้างของการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในบริบทเมือง ซึ่งงานวิจัยก่อนหน้าได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่ต่อเนื่อง การขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการทำงานที่แยกส่วนของหน่วยงาน (Heise, 2011; World Health Organization (WHO), 2021) นอกจากนี้ การเชื่อมโยงแผนงานของศูนย์ฯ เข้ากับระบบงบประมาณท้องถิ่นสะท้อนการสร้างกลไกความยั่งยืน ขณะที่การบูรณาการพื้นที่โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางทางสังคม ช่วยลด

ข้อจำกัดด้านการเข้าถึงบริการและการตีตราทางสังคม กระบวนการเฝ้าระวังเชิงรุกที่นำโดยพี่เลี้ยงชุมชน ยังเป็นการเสริมพลังให้ประชาชนเป็นเจ้าของปัญหาและมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Approach) ที่มุ่งต่อยอดทุนเดิมและเสริมสร้างกลไกใหม่จากภายในชุมชน (Minkler and Wallerstein, 2008) ดังนั้น “Rat Burana Sil-Baworn Model” จึงมิใช่นวัตกรรมที่เกิดจากการสร้างสิ่งใหม่บนความว่างเปล่า แต่เป็นการบูรณาการทรัพยากร บุคลากร และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อพัฒนาระบบการคุ้มครองครอบครัวที่ตอบสนองต่อความต้องการจริงของชุมชนเมือง

2. การบูรณาการหลักพุทธธรรม จากการลงโทษสู่การเยียวยาสัมพันธภาพครอบครัว พบว่า จุดเด่นเชิงนวัตกรรมที่สำคัญของงานวิจัยนี้ คือ การนำหลักพุทธธรรมมาเป็นเครื่องมือหลักในกระบวนการทำงาน ซึ่งเป็นการยกระดับการแก้ไขปัญหาจากระดับพฤติกรรมสู่ระดับจิตใจ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรม 4 และปธาน 4 ในการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนและกระบวนการไกล่เกลี่ย ช่วยให้การแก้ไขปัญหาเข้าถึง “รากของปัญหา” มากกว่าการพึ่งพามาตรการทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว การใช้หลักสัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ มิได้เป็นเพียงหลักจริยธรรมทางศาสนา แต่เป็นกระบวนการเยียวยาทางจิตใจที่ช่วยฟื้นฟูความไว้วางใจ การจัดการอารมณ์ ความอดทนต่อสถานการณ์ความขัดแย้ง และการลดอัตตา ซึ่งเป็นหัวใจของการฟื้นฟูสัมพันธภาพในครอบครัวอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) และการจัดการความขัดแย้งเชิงสันติ ที่เน้นการเยียวยาและการฟื้นฟูความสัมพันธ์มากกว่าการลงโทษ (Zehr, 2002) ที่แสดงให้เห็นว่า การบูรณาการหลักธรรมในงานวิจัยสอดรับกับกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวของประเทศไทย ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการไกล่เกลี่ย การเฝ้าระวัง และการป้องกันเชิงสังคม การใช้หลักพุทธธรรมจึงเป็นกระบวนการเยียวยาที่ช่วยสร้างความเข้าใจและความสมานฉันท์ในครอบครัวได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปว่า จากการอภิปรายผลดังกล่าว สามารถสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองในวงกว้าง และการนำไปปรับใช้ในพื้นที่อื่นต่อไป

สรุป

ผลความสำเร็จในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม “ราษฎร์บูรณะศีลบวร โมเดล” เพื่อคุ้มครองครอบครัวเชิงรุกในสังคมเมือง ดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย กล่าวคือ (1) การสร้างและพัฒนาระบบและกลไกการขับเคลื่อนศูนย์ต้นแบบโดยพลัง “บวร” สามารถบรรลุผลในการพัฒนานวัตกรรม “ราษฎร์บูรณะศีลบวร โมเดล” โดยชูบทบาทวัดสารอดเป็นศูนย์กลางประสานงาน (Hub) และพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงชุมชนทำหน้าที่เป็นคณะทำงานขับเคลื่อนศูนย์ฯ ที่นอกจากจะมีทักษะเฝ้าระวังและช่วยเหลือรายกรณีอย่างเป็นระบบแล้ว ยังสามารถทำงานบูรณาการเครือข่ายสหวิชาชีพและเครือข่ายอาสาสมัครต่าง ๆ เกิดโครงสร้างการทำงานเชิงรุกที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนเมือง (2) การขยายผลการขับเคลื่อนศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบในพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะ ได้ดำเนินการขยายผลผ่านการบูรณาการภาคีเครือข่ายโดยพลังการมีส่วนร่วม เพิ่มความรวดเร็วในการส่งต่อเคสครอบครัวในชุมชนให้กับทีมสหวิชาชีพ พร้อมทั้งวางกลไกความยั่งยืนด้วยการยกระดับสู่การเป็นศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) อย่างเป็นทางการโดยการรับรองจากสำนักงานเขตราษฎร์บูรณะ เพื่อรองรับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนหลักประกันสุขภาพ กทม. และบรรจุเข้าแผนพัฒนาเขตพื้นที่ในระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานวิจัยเรื่อง “ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ : การพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของบวร” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (Fundamental Fund) และประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ผู้เขียนขอขอบคุณหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยดังกล่าวไว้ ณ โอกาสนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ในทางนำไปขยายผลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณานำ วัดสารอดโมเดล ไปพัฒนาเป็นนโยบายนำร่องในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ในบริบทชุมชนเมืองในพื้นที่เขตอื่น ๆ ของกรุงเทพมหานคร โดยใช้รูปแบบการบูรณาการพลัง “บวร” และมีวัดหรือศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง (Hub) เพื่อสร้างกลไกภาคประชาชนที่เข้าถึงปัญหาได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการเตรียมความพร้อมและการเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำทางศาสนาและคณะกรรมการชุมชนในฐานะกลไกกลางที่มีความเข้มแข็ง

1.2 ในเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานภาครัฐและกรุงเทพมหานคร ควรมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในลักษณะที่ยั่งยืน โดยผลักดันให้มีการบรรจุแผนงานของ ศพค. เข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาครอบครัวในชุมชนในระดับเขต หรือแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ ควรมีการปรับปรุงข้อบัญญัติหรือกฎระเบียบของกรุงเทพมหานครให้ชัดเจนเพื่อรองรับการจัดสรรงบประมาณอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมและสร้างเสถียรภาพให้กับองค์กรในระยะยาว

1.3 ในทางปฏิบัติสำหรับผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ควรนำชุดองค์ความรู้หรือการดำเนินงานที่ได้จากโครงการวิจัยนี้ ไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนของตนเองตามบริบทและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ โดยควรเสริมการพัฒนา Digital Platform หรือสื่อประสมสมัยใหม่ (Multimedia) ประกอบกับคู่มือ เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนเมือง ช่วยให้สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารระหว่างเครือข่าย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และความท้าทาย ระหว่างรูปแบบ ศพค. ในบริบทชุมชนเมืองกับบริบทชุมชนชนบท รวมถึงพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม เพื่อสกัดองค์ความรู้ และพัฒนากระบวนการปรับใช้กลไกในการปรับใช้กลไกที่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่แตกต่างกัน

2.2 ควรมีการศึกษาติดตามและประเมินผลความยั่งยืนของศูนย์ฯ และเครือข่าย “บวร” ในระยะยาว เพื่อทำความเข้าใจถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลง ความท้าทายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และแนวทางการรักษาความเข้มแข็งของกลไกที่ได้สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีการประเมินความสามารถในการพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) ของศูนย์ฯ หรือ การศึกษาผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment: SROI) เพื่อให้เห็นความคุ้มค่าและผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

References

Clarke, G., & Jennings, M. (2008). *Development, Civil Society and Faith-Based Organizations: Bridging the Sacred and the Secular*. Basingstoke, England: Palgrave Macmillan.

Heise, L. (2011). *What Works to Prevent Partner Violence? An Evidence Overview*. London, England: London School of Hygiene & Tropical Medicine.

Kemmis, S., & McTaggart, R. (2005). Participatory Action Research: Communicative Action and the Public Sphere. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research.* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Minkler, M., & Wallerstein, N. (2008). *Community-Based Participatory Research for Health: From Process to Outcomes*. (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Pretty, J. N. (1995). Participatory Learning for Sustainable Agriculture. *World Development*, 23(8), 1247–1263.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY: Simon & Schuster.

United Nations Development Programme. (2020). *Human Development Report 2020: The Next Frontier—Human Development and the Anthropocene*. New York, NY: UNDP.

United Nations. (2019). *Family-Oriented Policies for Inclusive Development*. New York, NY: United Nations Department of Economic and Social Affairs.

Wallerstein, N. et al. (2020). Engage for Equity: A Long-Term Study of Community-Based Participatory Research and Community-Engaged Research Practices and Outcomes. *Health Education & Behavior*, 47(3), 380–390.

World Health Organization. (2021). *Violence against Women Prevalence Estimates, 2018*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

Zehr, H. (2002). *The Little Book of Restorative Justice*. Intercourse, PA: Good Books.

การมีส่วนร่วมและความตระหนักรู้ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ*

Participation and Awareness of Citizens in the Conservation of Natural Resources and the Environment: A Case Study of Mangrove Forests in the Area of Na Kluea Subdistrict, Mueang Phra Samut Chedi District, Samut Prakan Province

[1]ณพิชญา หนูเกื้อ, [2]เกศินี วีรศิลป์, [3]กอบลาภ อารีศรีสม และ [4]ภาวิณี อารีศรีสม

[1]Napitchaya Nookue, [2]Kesinee Veerasilpa, [3]Koblap Areesrisom and [4]Pawinee Areesrisom

สาขาวิชาการจัดการและพัฒนาทรัพยากร คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Program in Resources Management and Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Thailand.

[2]Corresponding Author's Email: kesinee@mju.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนในตำบลนาเกลือ จำนวน 390 คน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างกำหนดโดยใช้สูตรยามาเน่ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และวิเคราะห์การวิเคราะห์ถดถอยพหุ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ ศักยภาพของชุมชน ประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจ การประสานงานภายในชุมชน และการประสานกับหน่วยงานภายนอก 2) การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ การตระหนักรู้ ประกอบด้วย ความรู้สึกที่ต้องการแก้ไขปัญหา และการเข้าร่วมกิจกรรม 3) การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ การมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย ส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และส่วนร่วมในการประเมินผล 4) การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนจากภาครัฐ ประกอบด้วย ด้านความรู้และวิธีการจัดการ และด้านงบประมาณ 5) การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ การบริหารจัดการ ประกอบด้วย การบริหารของหน่วยงานไม่สังกัดรัฐ การบริหารของหน่วยงานระหว่างประเทศ และการบริหารของหน่วยงานภาคเอกชน 6) ในภาพรวม การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ ศักยภาพของชุมชน การตระหนักรู้ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนจากภาครัฐ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; ความตระหนักรู้; ป่าชายเลน; การอนุรักษ์

---

*Received September 10, 2025; Revised October 1, 2025; Accepted October 10, 2025

Abstract

The objectives of this research article were to study factors affecting mangrove conservation in Na Kluea Subdistrict, Mueang Phra Samut Chedi District, Samut Prakan Province. This research employed quantitative research, the sample group consisted of 390 residents of Na Kluea Subdistrict, with sample size determined using Yamane's formula. Data were collected through questionnaires and analyzed using multiple regression analysis.

The research findings revealed that 1) mangrove conservation depends on community capacity, comprising knowledge and understanding, intra-community coordination, and coordination with external agencies; 2) mangrove conservation depends on awareness, comprising desire to solve problems and participation in activities; 3) mangrove conservation depends on public participation, comprising benefit-sharing and participation in evaluation; 4) mangrove conservation depends on government support, comprising knowledge and management methods, and budget; 5) mangrove conservation depends on management, comprising administration by non-governmental organizations, international organizations, and private sector organizations; 6) overall, mangrove conservation depends on community capacity, awareness, public participation, and government support.

Keywords: Participation; Awareness; Mangrove Forest; Conservation

บทนำ

ป่าชายเลนมีความสำคัญ ทั้งการช่วยดักและตกตะกอนโคลนทำให้เกิดดินงอกตามแนวชายฝั่ง และยังเป็นกำแพงป้องกันกระแสคลื่นและลมป้องกันการพังทลายของแนวชายฝั่งได้ การสูบน้ำบาดาล ทำให้เกิดการทรุดตัวของแผ่นดิน และมีส่วนให้การกัดเซาะชายฝั่งเกิดความรุนแรงมากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ส่งผลกระทบระบบนิเวศชายฝั่งและปะการัง สภาพอากาศแปรปรวน โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเล ที่ช่วยเพิ่มพลังในการกัดเซาะได้มากขึ้น เป็นต้น

ประชากรเกือบครึ่งหนึ่งของโลก (44%) อาศัยอยู่ภายในบริเวณ 150 กิโลเมตร จากชายฝั่ง (Upadhyay, Ranjan, and Singh, 2002) การที่เขตชายฝั่งมีประชากรหนาแน่นได้กระตุ้นให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนอย่างกว้างขวางเพื่อการพัฒนาชายฝั่ง เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือการใช้ทรัพยากร อีกทั้งสัตว์ที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในป่าชายเลนมีเกณฑ์เสี่ยงสูงที่จะสูญพันธุ์เนื่องจากการสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยที่กว้างขวาง (Luther and Greenberg, 2009) นอกจากนี้ประมาณ 26% ของป่าชายเลนทั่วโลกเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้ประโยชน์จากไม้และไม้ชุงที่มากเกินไป (Food and Agriculture Organization (FAO), 2003) ในทำนองเดียวกันการเพาะเลี้ยงกุ้งมีส่วนทำให้เกิดการสูญเสียป่าชายเลนทั่วโลกประมาณร้อยละ 38 ในอินเดียพื้นที่ป่าชายเลนมากกว่า 40% ของบนชายฝั่งตะวันตกได้รับการเปลี่ยนแปลงให้เป็นการเกษตรและการพัฒนาเมืองชายฝั่ง (Upadhyay et al., 2002) รายงานถึงสถานการณ์ของพื้นที่ป่าชายเลน โดยประมาณร้อยละ 20 ได้สูญหายไปตั้งแต่ประมาณปี พ. ศ. 2523 และพื้นที่ป่าชายเลนจะหายไปในอัตราประมาณ 1% ต่อปี (Food and Agriculture Organization (FAO), 2003)

วิกฤตของป่าชายเลนในประเทศไทยที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับการรายงานผลของ Food and Agriculture Organization (FAO) (2003) ที่ได้กล่าวถึงป่าชายเลนเป็นหนึ่งในระบบนิเวศบกที่มีประสิทธิภาพ

มากที่สุดและเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ป่าชายเลนของโลกกำลังถูกบุกรุกซึ่งเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์นอกจากป่าชายเลนกำลังสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยของ เนื่องจากแม่น้ำถูกกักเก็บน้ำ และเขตน้ำท่วมเพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและแห้งแล้งโดยทั่วไปแล้ว พื้นที่ป่าชายเลนในบางพื้นที่ยังได้รับการเปลี่ยนแปลงเป็นนาข้าว บ่อปลา และบ่อกุ้ง การพัฒนาที่ดินสู่ภาคอุตสาหกรรมในเอเชียบางประเทศพื้นที่ป่าชายเลนยังถูกใช้มากเกินไปสำหรับการผลิตไม้ฟืนและถ่านในพื้นที่ที่ขาดแคลนไม้เนื้ออ่อนเพื่อมาเป็นเชื้อเพลิงในประเทศ นอกจากนี้ เนื่องจากอัตราการสูญเสียที่เพิ่มขึ้นป่าชายเลนอาจหายไปอย่างน้อยหนึ่งร้อยปีข้างหน้า (Duke et al., 2007) จากการสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลนส่งผลให้เกิด ความกังวลด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจอย่างร้ายแรงต่อประเทศ

นอกจากนี้ งานอนุรักษ์ป่าชายเลนเป็นภารกิจสำคัญที่สอดคล้องกับแผนปฏิบัติ (Action Plan) ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 20 ปี (ปี 2560-2579) ของประเทศที่มีเป้าหมายเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนให้ขยายออกไปและรักษาสมดุลของระบบนิเวศชายฝั่ง (Department of Marine and Coastal Resources, 2017) และยังเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ที่กำหนดเป้าหมายให้ประเทศไทยมีความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติ โดยวางเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้อย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศเพื่อสนับสนุนความยั่งยืนทางนิเวศและการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างสมดุล (Office of the National Economic and Social Development Council, 2019) การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลนาเกลือจึงถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้ยั่งยืนสอดคล้องกับเป้าหมายและทิศทางนโยบายของรัฐ ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น

จังหวัดสมุทรปราการมีพื้นที่ ป่าชายเลน จำนวน รวม 73,311.30 ไร่ โดยอำเภอพระสมุทรเจดีย์มีพื้นที่ป่าชายเลนมากที่สุดคือ 58,457.58 ไร่ ซึ่งพันธุ์ไม้และลักษณะโครงสร้างป่าชายเลน จังหวัดสมุทรปราการนั้นมีพันธุ์ไม้เด่นในป่าชายเลนพื้นที่ ความหนาแน่นเฉลี่ยรวมของต้นไม้ต่อพื้นที่เท่ากับ 225.26 ต้น/ไร่ ค่าดัชนีความหลากหลายทางชนิดพันธุ์ (Shannon-Wiener diversity index) มีค่าเท่ากับ 0.1688ค่าความชุกชุม ทางชนิดพันธุ์ (Margalef’s index) เท่ากับ 1.0996 และค่าความสม่ำเสมอทางชนิดพันธุ์ (Pielou’s evenness) เท่ากับ 0.2803 พันธุ์ไม้ที่มีค่าดัชนีความสำคัญ (Important Value Index) สูงที่สุด คือ แสมขาว มีค่าเท่ากับ 182.56 รองลงมา คือ แสมทะเล เท่ากับ 61.72 ซึ่งพันธุ์ไม้เหล่านี้มีความสำคัญในการสร้างความสมดุลเชิงนิเวศและทรัพยากรทางทะเล อย่างไรก็ดีจากรายงานพบว่าสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของจังหวัดสมุทรปราการ ประเด็นปัญหาหลัก คือ การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าชายเลน การกัดเซาะชายฝั่ง ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศชายฝั่ง และสิ่งแวดล้อมทางทะเล ซึ่งการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ศึกษามีความสำคัญต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ รวมทั้งสร้างความเข้าใจว่าการส่งเสริมความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เปรียบเสมือนหนึ่งในกลยุทธ์หลักของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับปฏิบัติ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมและการตระหนักรู้ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อหาแนวทางการจัดการร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ เพื่อเป็นแนวทางในการบูรณาการความร่วมมือในการบริหารจัดการป่าชายเลน ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ตามลำดับขั้นดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี

ผู้วิจัยได้ศึกษาการศึกษาความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ในส่วนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชายเลน ในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ใช้องค์ประกอบ 4 ด้าน คือ 1) มีส่วนร่วมตัดสินใจ 2) มีส่วนร่วมดำเนินการ 3) มีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ 4) มีส่วนร่วมในการประเมินผล ในส่วนของจัดการป่าชายเลนของชุมชน ใช้องค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้ 1) ป้องกันการบุกรุกทำลายและเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน 2) สร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนและชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐและภาคี 3) ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน 4) สร้างระเบียบ กฎเกณฑ์เพื่อควบคุมสมาชิกในชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

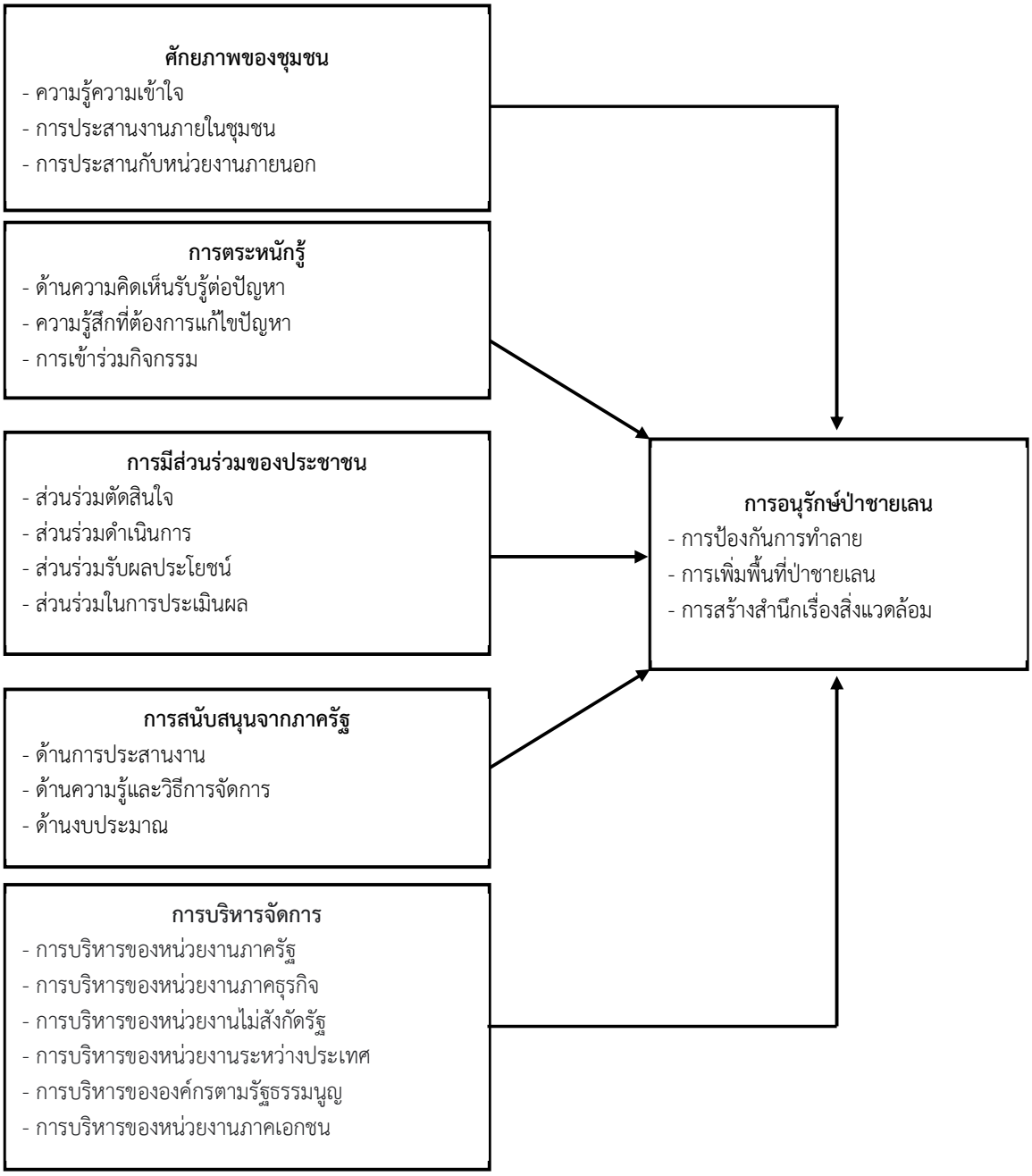

Figure 1: Conceptual Framework for the Research

สมมติฐานการวิจัย

การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ 1) ศักยภาพของชุมชน 2) การตระหนักรู้ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน 4) การสนับสนุนจากภาครัฐ และ 5) การบริหารจัดการ

ขั้นตอนที่ 2 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนในตำบลนาเกลือมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 11,913 คน ซึ่งคำนวณโดยใช้สูตร Yamane (1973) ที่ความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่าง 387 คน ผู้วิจัยเก็บข้อมูล 390 คน กลุ่มตัวอย่าง มีกระบวนการคัดกรองเริ่มจากการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ตอบแบบสอบถามว่าต้องเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลนาเกลือจริง และมีอายุ 18 ปีขึ้นไป เพื่อให้สามารถแสดงความเห็นได้อย่างมีเหตุผลและสอดคล้องกับกรอบการวิจัย การได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย โดยสุ่มจากรายชื่อครัวเรือนและผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนทุกคนในประชากรมีโอกาสถูกเลือกอย่างเท่าเทียมกัน การใช้วิธีนี้ช่วยลดความเอนเอียงในการเลือกบุคคลที่ผู้วิจัยอาจมีความคุ้นเคยหรือรู้จักเป็นการส่วนตัว ซึ่งทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรในพื้นที่และสามารถสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมและความตระหนักรู้ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้มีมาตรการควบคุมความเอนเอียงของข้อมูล โดยกำหนดเกณฑ์คัดกรองอย่างชัดเจนก่อนการเก็บข้อมูล ตรวจสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติตรงกับประชากรเป้าหมายจริง รวมถึงมีการอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยและรับความยินยอมจากผู้ตอบก่อน เพื่อให้ได้คำตอบที่เป็นอิสระ ไม่ถูกชี้นำ อีกทั้งในการเก็บข้อมูลได้มีการกระจายตัวอย่างไปตามชุมชนย่อยต่าง ๆ ในตำบลนาเกลือ เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสะท้อนความหลากหลายของประชากรในพื้นที่และลดความเอนเอียงที่อาจเกิดจากการเลือกเก็บข้อมูลเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งมากเกินไป ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความน่าเชื่อถือและสามารถแทนประชากรทั้งหมดได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีปัจจัยองค์ประกอบในการศึกษา คือ ในประเด็น เรื่อง ศักยภาพของชุมชน การตระหนักรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วม การสนับสนุนจากภาครัฐ การบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยมีการตรวจสอบความตรง (Validity) ของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item Objective Congruence) โดยผ่านเกณฑ์ด้วยค่า 0.66-1.00 ทุกข้อคำถาม หลักจากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีความใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α-coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.801 -0.922 จึงนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง เมื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจนครบแล้ว ดำเนินการตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple regression analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

ผลการทดสอบสมมติฐาน

การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ 1) ศักยภาพของชุมชน 2) การตระหนักรู้ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน 4) การสนับสนุนจากภาครัฐ และ 5) การบริหารจัดการ

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์การอนุรักษ์ป่าชายเลนขึ้นอยู่กับภาพรวมของตัวแปรต่าง ๆ

ตัวแปรอิสระ	Standardized Coefficients		t	Sig.
	Beta	Std. Error		
(Constant)	-	-	1.559	.120
COMPOTEN	.429	.062	8.367	.000
AWARE	.599	.075	9.449	.000
PUBPAR	.093	.051	1.982	.048
GOVSUP	.255	.049	6.096	.000
MANAGE	.014	.078	.202	.840
R^2			.774	
SEE			.402	
F			263.247	
Sig. F			.000	

จากตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ พบว่า การอนุรักษ์ป่าชายเลน ขึ้นอยู่กับ ศักยภาพของชุมชน การตระหนักรู้ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนจากภาครัฐ และสามารถอธิบายการผันแปรของการอนุรักษ์ป่าชายเลน ได้ร้อยละ77.4 โดยการตระหนักรู้มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน มากที่สุด รองลงมาคือ ศักยภาพของชุมชน การสนับสนุนจากภาครัฐ และการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการ ไม่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน

องค์ความรู้ใหม่

การอนุรักษ์ป่าชายเลนเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายปัจจัยร่วมกัน โดยพบว่าตัวแปรด้านการตระหนักรู้ของประชาชนมีบทบาทสำคัญมากที่สุดต่อการอนุรักษ์ เนื่องจากเมื่อประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าชายเลน ก็จะเกิดทัศนคติที่ดีและพฤติกรรมที่มุ่งเน้นการปกป้องและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ศักยภาพของชุมชนเป็นอีกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ เนื่องจากชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และมีระบบการจัดการภายในที่ดี สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมและสร้างความร่วมมือในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะเดียวกัน การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น นโยบาย มาตรการส่งเสริม และการจัดสรรทรัพยากร เป็นแรงเสริมที่ช่วยให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์มีทิศทางที่ชัดเจนและต่อเนื่อง ขณะที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการอนุรักษ์ แม้จะมีอิทธิพลน้อยกว่าปัจจัยอื่น แต่ก็มีความสำคัญต่อการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการปฏิบัติจริงในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ผลวิจัยพบว่าการบริหารจัดการในภาพรวมไม่ได้ส่งผล

โดยตรงต่อการอนุรักษ์ ซึ่งสะท้อนว่าหากการบริหารจัดการขาดการบูรณาการและไม่สามารถเชื่อมโยงกับศักยภาพของชุมชนและการตระหนักรู้ของประชาชน ก็จะไม่ก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด

องค์ความรู้ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า การอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมุ่งเน้นการเสริมสร้างการตระหนักรู้ของประชาชนเป็นลำดับแรก ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพชุมชนและการสร้างความร่วมมือจากภาครัฐและประชาชนในทุกระดับ การจัดการเชิงบูรณาการระหว่างปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่การปกป้อง ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างสมดุลและยั่งยืนในระยะยาว ดังภาพ 1

Figure 2: Guidelines for the Management and Conservation of Mangrove Forests in Na Kluea Subdistrict, Mueang Phra Samut Chedi District, Samut Prakan Province

อภิปรายผลการวิจัย

1. ศักยภาพของชุมชน มีผลต่อ การอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เนื่องจากการที่ประชาชนเข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าชายเลนทั้งในเชิงนิเวศ เศรษฐกิจ และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ย่อมนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติในการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในการร่วมมือปกป้องไม่ให้มีการบุกรุกหรือทำลายป่าโดยขาดความรับผิดชอบ

ผลการวิจัยที่พบว่า สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ของ Cohen and Uphoff (1980) ที่เสนอว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมครอบคลุมทั้งการตัดสินใจ การดำเนินงาน การใช้ประโยชน์ และการประเมินผล ซึ่งในการศึกษานี้พบว่าการประสานงานภายในและภายนอกของชุมชนเป็นกลไกหลักที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในทุกกระบวนการของการอนุรักษ์ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Berkes (2004) ที่สนับสนุนว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพในระยะยาวต้องอาศัยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งชุมชนมีบทบาทโดยตรงในการใช้ทรัพยากร การที่ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอก จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการอนุรักษ์ และลดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ ผลการวิจัยในกรณีของป่าชายเลนตำบลนาเกลือจึงสอดคล้องกับแนวคิดนี้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Walters et al. (2008) ศึกษาการบริหารจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมในประเทศฟิลิปปินส์ พบว่าชุมชนที่มีการพัฒนาศักยภาพและมีความร่วมมือภายในที่เข้มแข็ง รวมถึงสามารถทำงานร่วมกับองค์กรภายนอก เช่น NGO หรือหน่วยงานรัฐ ได้ผลลัพธ์ในการอนุรักษ์ที่ดีกว่าอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในด้านการปลูกฟื้นฟูและการป้องกันการบุกรุก เช่นเดียวกับกรณีตำบลนาเกลือที่ใช้พลังของเครือข่ายภายในและภายนอกเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์

2. การตระหนักรู้ของประชาชน มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ จังหวัดสมุทรปราการ แสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกและทัศนคติของคนในชุมชนที่มีต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าชายเลนซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศชายฝั่ง การตระหนักรู้ไม่ได้เป็นเพียงการรับรู้ข้อมูลหรือความรู้เชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเข้าใจในปัญหา ความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตน และการกระทำที่เกิดขึ้นจริง

ผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior) ของ Ajzen (1991) ที่อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับเจตคติ (attitude) การรับรู้ถึงบรรทัดฐานทางสังคม (subjective norm) และการรับรู้ถึงความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (perceived behavioral control) ซึ่งทั้งสามองค์ประกอบจะมีผลต่อเจตนารมณ์ (intention) ที่นำไปสู่การกระทำจริง ในบริบทของการอนุรักษ์ป่าชายเลน ความคิดเห็นรับรู้ต่อปัญหาและความรู้สึกที่ต้องการแก้ไขปัญหา สะท้อนถึงเจตคติและแรงจูงใจภายในของประชาชน ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมสะท้อนถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามเจตนารมณ์ ซึ่งสอดคล้องกับกลไกในทฤษฎีนี้อย่างชัดเจน ผลงานวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยที่เน้นเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเฉพาะในบริบทป่าชายเลน เช่น งานวิจัยของ Sathiyamoorthy and Sakurai (2024) พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน มีผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อการฟื้นฟูป่าชายเลน ทั้งในรูปแบบของความหนาแน่นและพื้นที่ป่าที่เพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นถึงว่าเมื่อชุมชนมีส่วนร่วม จะรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่และช่วยดูแลต่อเนื่องมากขึ้น

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน อธิบายได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ซึ่งไม่ใช่เพียงการเข้าร่วมกิจกรรมตามหน้าที่หรือเป็นเพียงผู้รับสารเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการที่ประชาชนได้มีบทบาทเชิงรุกในทุกขั้นตอนของการอนุรักษ์ทรัพยากร ตั้งแต่การร่วมตัดสินใจ การดำเนินการจริงในพื้นที่ การได้รับผลประโยชน์ที่เหมาะสม ไปจนถึงการประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความภาคภูมิใจ และความรับผิดชอบต่อทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง กระบวนการเหล่านี้ก่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และยังเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงพลังทางสังคมผ่านการเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น ตลอดจนการวางแผนร่วมกันกับหน่วยงานรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน การมีส่วนร่วมเช่นนี้ช่วยกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมเชิงอนุรักษ์อย่างจริงจัง

ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Arnstein (1969) ซึ่งเสนอ บันไดแห่งการมีส่วนร่วม (Ladder of Citizen Participation) โดยแบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 8 ขั้น ตั้งแต่การไม่ร่วมเลยจนถึงการมีอำนาจร่วมตัดสินใจ Arnstein ชี้ว่า เมื่อประชาชนได้รับสิทธิในการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เช่น ได้ตัดสินใจในเชิงนโยบาย ร่วมดำเนินการและประเมินผล จะนำไปสู่พลังอำนาจของชุมชน และเกิดผลสัมฤทธิ์ในการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน ซึ่งสะท้อนกับผลวิจัยนี้อย่างชัดเจน เพราะการมีส่วนร่วมในทุกมิติคือการสร้างอำนาจให้ประชาชนมีบทบาทแท้จริงในการอนุรักษ์ป่าชายเลน สอดคล้องงานวิจัยจากอินโดนีเซียของ Nasution et al. (2025) การศึกษานี้วิเคราะห์ความเข้มข้นในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน พบว่า เมื่อชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มภายใน เช่น กลุ่มเกษตรกรป่าไม้ ช่วงวัยและระดับการศึกษาเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจร่วมจัดการ และมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนทั้งการปลูก ปรับปรุง และติดตามผล เช่นเดียวกับการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในหลายหมู่บ้านชายฝั่ง ของ Damastuti, de Groot, Debrot, and Silvius (2022) พบว่า การจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน (Community-Based Mangrove Management) มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการจัดการร่วม ระหว่างชุมชนและองค์กร NGO หรือภาครัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งการวางแผน ดำเนินงาน และประเมินผลร่วมกันส่งผลให้การอนุรักษ์บรรลุผลสำเร็จมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Patsat and Jiamjak (2018) พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าชายเลน มีเจตคติต่อการเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในระดับมาก กิจกรรมที่ประชาชนให้ความร่วมมือ คือ ปลูกป่าชายเลน และมีข้อเสนอแนะในการจัดค่ายเยาวชนให้รู้ถึงคุณค่าของป่าชายเลน และปลูกฝังให้เยาวชนสานต่อจากคนรุ่นก่อน และสอดคล้องกับแนวปฏิบัติและนโยบายท้องถิ่นที่เน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะโครงการปลูกป่าชายเลนของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่มุ่งส่งเสริมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เช่นเดียวกับแนวคิดการจัดการทางทะเลและชายฝั่งที่เน้นความร่วมมือและการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และความรับผิดชอบต่อการใช้และดูแลทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Department of Marine and Coastal Resources, 2017)

เมื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่าการอนุรักษ์จะเกิดผลยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนได้รับการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และมีบทบาทตั้งแต่ขั้นการวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและดูแลพื้นที่ พร้อมกับได้รับการสนับสนุนเชิงนโยบายและทรัพยากรจากรัฐอย่างต่อเนื่อง แนวทางเช่นนี้จึงสามารถเชื่อมโยงนโยบายของรัฐเข้ากับพลังของท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้เกิดการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนมากกว่าการดำเนินการเชิงโครงการเพียงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

4. การสนับสนุนจากภาครัฐ มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน เนื่องจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความซับซ้อนของระบบนิเวศอย่างป่าชายเลน การที่รัฐเข้ามามีบทบาทสนับสนุนผ่านการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ช่วยให้

เกิดความเชื่อมโยงระหว่างชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และองค์กรอื่น ๆ ทำให้สามารถกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ร่วมกันได้อย่างชัดเจน นำไปสู่การกำหนดแผนงานและแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และความต้องการของประชาชน

ผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีระบบ (Systems Theory) โดย Von Bertalanffy (1968) ซึ่งเสนอว่า แต่ละองค์ประกอบในระบบต้องทำงานร่วมกันอย่างสัมพันธ์กันเพื่อให้ระบบดำรงอยู่ได้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเป็นผลลัพธ์ของระบบที่ประกอบด้วยหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชน ภาครัฐ และปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ โดยเฉพาะบทบาทของภาครัฐที่เป็นหนึ่งในกลไกสนับสนุนระบบ เช่น ด้านความรู้ งบประมาณ และการประสานงาน ซึ่งหากกลไกเหล่านี้ทำงานประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบการอนุรักษ์ทรัพยากรก็จะดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและยั่งยืน ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยจากเวียดนาม ของ Pham et al. (2021) ที่วิเคราะห์การใช้เงินจูงใจ และนโยบายภาครัฐ พบว่า การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการปลูกฟื้นฟูช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน แต่ประสิทธิภาพลดลงเมื่อขาดความสอดคล้องของนโยบายและการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อภาครัฐจัดการงบประมาณร่วมกับการสร้างโครงสร้างการประสานงานและถ่ายทอดความรู้ ผลลัพธ์การอนุรักษ์จะมีคุณภาพและความยั่งยืนมากขึ้น

5. การบริหารจัดการ มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน เนื่องจากป่าชายเลนมิใช่เพียงพื้นที่ธรรมชาติทั่วไป แต่เป็นระบบนิเวศที่ต้องพึ่งพาความร่วมมือจากหลายฝ่ายในการดูแลทั้งในมิติของกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การที่ทุกภาคส่วนสามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้สามารถป้องกันการบุกรุกพื้นที่ เพิ่มพื้นที่สีเขียว และปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ได้ในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีความเชื่อมโยงเชิงกลยุทธ์ระหว่างแผนพัฒนาท้องถิ่นกับแผนสิ่งแวดล้อมระดับชาติหรือระดับสากล ก็จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยที่พบว่า การบริหารจัดการ มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม (Participatory Natural Resource Management) แนวคิดนี้เสนอว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคีต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคประชาชนและหน่วยงานในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของทรัพยากร และนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจาก Chambers (1997) ซึ่งเน้นว่า การจัดการทรัพยากรที่ดีต้องมาจากการให้อำนาจแก่ท้องถิ่น รวมถึงการเชื่อมโยงภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคอื่น ๆ เข้าด้วยกัน

สรุป

ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก คือ ศักยภาพของชุมชน การตระหนักรู้ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนจากภาครัฐ และสามารถอธิบายการผันแปรของการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการตระหนักรู้มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน มากที่สุด รองลงมาคือ ศักยภาพของชุมชน การสนับสนุนจากภาครัฐ และการมีส่วนร่วมของประชาชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ควรมุ่งเน้นการบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรภาคีทุกภาคส่วน โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีบทบาทในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ป่าชายเลนที่มี

ความชัดเจน ครอบคลุมทั้งในด้านการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ชุมชนสามารถมีบทบาทเป็นเจ้าของทรัพยากรอย่างแท้จริง

1.2 สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสมุทรปราการ ควรดำเนินการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชน โดยมุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของป่าชายเลนในฐานะพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีคุณค่าทางนิเวศ เศรษฐกิจ และการดำรงชีวิตของชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้ภาคสนามและการมีส่วนร่วมในโครงการอนุรักษ์ที่จัดขึ้นในพื้นที่จริง ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลทรัพยากร

1.3 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอย่างเหมาะสมต่อองค์กรท้องถิ่นและชุมชนที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชายเลน รวมถึงควรกำหนดแนวทางในการติดตามประเมินผล และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างพื้นที่นำร่อง เพื่อยกระดับการบริหารจัดการอย่างมีระบบและสามารถขยายผลได้ในวงกว้าง

1.4 ภาคธุรกิจที่ดำเนินงานในพื้นที่ ควรมีส่วนร่วมในฐานะพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ โดยสนับสนุนงบประมาณ เทคโนโลยี หรือองค์ความรู้ด้านการฟื้นฟูป่าชายเลน เช่น ผ่านแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ที่มีเป้าหมายชัดเจนและวัดผลได้ ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนในเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน

1.5 องค์กรพัฒนาเอกชนและเครือข่ายประชาชน ควรมีบทบาทในการสร้างพื้นที่กลางสำหรับการสื่อสารระหว่างภาคีต่าง ๆ โดยเน้นการขับเคลื่อนผ่านกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคี เพื่อให้การอนุรักษ์ป่าชายเลนไม่เป็นเพียงนโยบายจากบนลงล่างเท่านั้น แต่เกิดจากความต้องการร่วมกันของทุกภาคส่วนที่ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยั่งยืนของการอนุรักษ์ป่าชายเลนในระยะยาว เนื่องจากการอนุรักษ์ในชุมชนมักเผชิญกับปัญหาความไม่ต่อเนื่อง เช่น การเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน งบประมาณที่ไม่สม่ำเสมอ หรือการขาดแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบ ดังนั้น ควรศึกษาว่าปัจจัยใด เช่น ภาวะผู้นำท้องถิ่น ความเชื่อมโยงเชิงเครือข่าย หรือแผนแม่บทชุมชน มีอิทธิพลต่อความยั่งยืนของกิจกรรมอนุรักษ์ เพื่อวางรากฐานเชิงนโยบายและแนวทางพัฒนาให้การอนุรักษ์ดำเนินต่อได้ในระยะยาว

References

Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.

Berkes, F. (2004). Rethinking Community-Based Conservation. *Conservation Biology*, 18(3), 621–630.

Chambers, R. (1997). *Whose Reality Counts? Putting the First Last*. London: Intermediate Technology Publications.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity. *World Development*, 8(3), 213–235.

Damastuti, E., de Groot, R., Debrot, A. O., & Silvius, M. J. (2022). Effectiveness of Community-Based Mangrove Management for Biodiversity Conservation: A Case Study from Central Java, Indonesia. *Trees, Forests and People*, 7, 1–13.

Department of Marine and Coastal Resources. (2017). *20-Year Marine and Coastal Resources Action Plan (2017–2036)*. Retrieved September 30, 2025, from https://newweb.dmcr.go.th/aboutus/abp/

Duke, N. et al. (2007). A World without Mangroves? *Science*, 317(5834), 41–42.

Food and Agriculture Organization (FAO). (2003). *World Agriculture: Towards 2015/2030. An FAO Perspective*. Retrieved February 9, 2025, from https://www.fao.org/agrifood-economics/publications/detail/en/c/122923/

Luther, D., & Greenberg, R. (2009). Mangroves: A Global Perspective on the Evolution and Conservation of Their Terrestrial Vertebrates. *BioScience*, 59(7), 602–612.

Nasution, F. J. et al. (2025). Community Participation in Mangrove Conservation and Ecosystem Assessment in Tanjung Rejo, Indonesia. *OnLine Journal of Biological Sciences*, 25(2), 519–530.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2019). *National Strategy 2018–2037*. Retrieved September 30, 2025, from https://www.nesdc.go.th/nscr/ns/

Patsat, A., & Jiamjak, S. (2018). People's Attitudes towards Value and Cooperation in the Conservation of the Mangrove Forest in Ban Pred Nai, Trat Province. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University*, 26(50), 239–260.

Phạm, T. T., Mwangi, E., Vu, T. P., & Hoang, T. L. (2022). *Understanding Mangrove Governance: Research Methods and Guidelines*. Bogor, Indonesia: CIFOR.

Sathiyamoorthy, S., & Sakurai, T. (2024). Effectiveness of Community Participation in Mangrove Restoration: The Evidence from Northern Sri Lanka. *Environmental Economics and Policy Studies*, 26, 759–779.

Upadhyay, V. P., Ranjan, R., & Singh, J. S. (2002). Human-Mangrove Conflicts: The Way Out. *Current Science*, 83(11), 1328–1336.

Von Bertalanffy, L. (1968). *General System Theory: Foundations, Development*. New York: George Braziller.

Walters, B. B. et al. (2008). Ethnobiology, Socio-Economics and Management of Mangrove Forests: A Review. *Aquatic Botany*, 89(2), 220–236.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. New York: Harper and Row.

การบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยพุทธสันติวิธี*

Khok Nong Na Peace Studies Model Management for Sustainable Development by Buddhist Peaceful Means

[1]นพพล คำลือฤทธิ์ และ อุทัย สติมั่น

[1]Nopphon Klamleurit and Uthai Satiman

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

[1]Corresponding Author's Email: inthachaiakarin@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาวิเคราะห์บริบท สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ ความต้องการจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี 2) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการดังกล่าว และ 3) นำเสนอผลลัพธ์ของการดำเนินงาน งานวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)พื้นที่วิจัยเกษตรกรต้นแบบที่บริหารจัดการโคกหนองนา ดิน น้ำ ลม ป่า อาหาร สมบูรณ์ในอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ ตามกรอบอริยสัจโมเดล ใช้กระบวนการบันได 9 ขั้น ศึกษาจากพื้นที่จริงด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิพากษ์กระบวนการวิจัย และการลงมือปฏิบัติ เพื่อบูรณาการแนวคิดสมัยใหม่กับหลักพุทธธรรมในการออกแบบกระบวนการบริหารจัดการโคกหนองนา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย พระสงฆ์ 1 รูป นักวิชาการ 2 คน และปราชญ์ชาวบ้าน/เกษตรกร 7 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) พื้นที่อยู่นอกเขตชลประทาน ประสบภัยแล้งซ้ำซาก ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร พึ่งพาปุ๋ยเคมีสูง ทำให้ต้นทุนเพิ่มและเกิดหนี้สิน อีกทั้งขาดความรู้ด้านการจัดการดินและน้ำ การนำโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลช่วยแก้ปัญหาได้ด้วยการจัดการทรัพยากรอย่างสมดุล ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ป่า และอาหาร ควบคู่กับการพัฒนาองค์ความรู้ การปรับ Mindset และทัศนคติ พร้อมลงมือทำอย่างเป็นรูปธรรม 2) การบูรณาการหลัก "อุ อา กะ สะ" ได้แก่ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรมีทิศทางชัดเจน เกิดความร่วมมือในชุมชน เสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร และยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน 3) การพัฒนารูปแบบ PRANGKU Model ภายใต้แนวคิด "น้ำดี น้ำพอ น้ำใจ พอใจ" ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ คือ ปรัชญา ทรัพยากร เกษตรกรรม ธรรมชาติ การเติบโต ความรู้ และความสามัคคี ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เสริมสร้างความเอื้ออาทรและสันติภาพในชุมชน นำไปสู่ "หัวใจแห่งโคกหนองนา" เพื่อความสุข สงบ และยั่งยืนร่วมกัน

คำสำคัญ: โคกหนองนาโมเดล; การพัฒนา; เศรษฐกิจครัวเรือน

---

*Received September 13, 2025; Revised January 26, 2026; Accepted February 16, 2026

Abstract

This research article had three objectives: 1. to study and analyze the context, existing problems, causes, impacts, needs, and related concepts and theories concerning the management of the Khok Nong Na Santisuksa Model for sustainable development through Buddhist peace-based approaches; 2. to develop a management model for such practices; and 3. to present the outcomes of its implementation. The study employed Action Research methodology. The research area comprised model farmers who implemented integrated Khok Nong Na management of soil, water, wind, forest, and food systems in Prang Ku District, Sisaket Province, Thailand, guided by the Ariyasacca Model and the nine-step ladder process. Data were collected from real-world practice through in-depth interviews, critical reflection on the research process, and hands-on implementation, aiming to integrate modern concepts with Buddhist principles in designing a Khok Nong Na management process. Key informants included one monk, two academics, and seven local sages/farmers. Data were analyzed using descriptive analysis.

The research findings revealed that: 1. The study area, located outside the irrigation zone, experienced recurrent droughts, insufficient water for agriculture, high dependence on chemical fertilizers leading to increased production costs and debt, and a lack of knowledge in soil and water management. The application of the Khok Nong Na Santisuksa Model effectively addressed these issues through balanced management of soil, water, wind, forest, and food resources, alongside knowledge development, mindset adjustment, positive attitudes, and concrete action. 2. The integration of the Buddhist principle “U–A–Ka–Sa”—namely Utthāna-sampadā (diligence), Ārakkha-sampadā (careful protection), Kalyāṇamittatā (good friendship), and Samajīvitā (balanced livelihood)—provided clear direction for resource management, fostered community cooperation, strengthened food security, and sustainably enhanced quality of life. 3. The development of the PRANGKU Model, under the concept of “Good Water, Sufficient Water, Generous Hearts, and Contentment,” consisted of seven components: philosophy, resources, agriculture, nature, growth, knowledge, and unity. This model generated new knowledge in natural resource conservation, promoted compassion and peace within the community, and led to the emergence of the “Heart of Khok Nong Na”—a foundation for shared happiness, harmony, and sustainable coexistence.

Keywords: Khok Nong Na Model; Development; Household Economy

บทนำ

เศรษฐกิจครัวเรือน คือ เศรษฐกิจของประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นฐานล่าง ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อความยั่งยืนในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมโดยรวมเพราะในการพัฒนาประเทศนั้น หากไม่มีการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่หน่วยครัวเรือนแล้ว ย่อมทำให้ประสบปัญหาในภายภาคหน้าอย่างแน่นอน เนื่องจากความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนจะเป็นตัวชี้วัดเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจภายในประเทศนั้น ๆ ได้เป็นอย่าง

ดี ดังนั้นเศรษฐกิจครัวเรือนจึงนับเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดที่สะท้อนความสำเร็จหรือล้มเหลวในการพัฒนาประเทศ ซึ่งกว่า 8 ปี ที่ผ่านมาจะพบว่า เกิดพลวัตของปริมาณหนี้สินครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครัวเรือนเกษตรกรไทยมีแนวโน้มที่จะตกอยู่ในภาวะของระดับหนี้ที่สูงถึง 70% ของมูลค่าสินทรัพย์ เป็นระดับหนี้ที่ครัวเรือนทั้งกลุ่มที่เริ่มมีหนี้ หรือมีหนี้มากแล้วจะมีแนวโน้มมาติดอยู่ในระดับนี้ในระยะยาว เป็น “กับดักหนี้” ที่ต้องเร่งเข้าใจและแก้ไข ปัญหาจากการเงินภาคครัวเรือนก็อาจก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจในระดับมหภาคได้เช่นกัน เพราะภาคครัวเรือนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจ ภาคครัวเรือนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจ โดยในทางเศรษฐศาสตร์นั้น “ครัวเรือน” (household) มีบทบาทที่สำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ (1) การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตชนิดต่าง ๆ เช่น แรงงาน ที่ดิน และทุน โดยครัวเรือนทำหน้าที่ขายปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ให้หน่วยธุรกิจ (firm) ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ (2) การเป็นผู้บริโภคสินค้าและบริการที่ผลิตโดยหน่วยธุรกิจ แสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมของครัวเรือนเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ กลุ่มอาชีพที่สะท้อนให้เห็นภาพรวมปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย คือ กลุ่มอาชีพเกษตรกร (National Economic and Social Development Council (NESDC), 2019)

ทั้งนี้มีผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรมีรายได้น้อย รายได้มีความไม่แน่นอนสูง และมีปัญหาสภาพคล่องทางการเงิน ร้อยละ 27 ของครัวเรือน มีรายได้รวมทั้งปีไม่พอรายจ่ายจำเป็น ในขณะที่ ร้อยละ 42 มีรายได้เหลือจากการใช้จ่ายจำเป็นแต่ไม่เพียงพอชำระหนี้ รวมถึงไม่มีเงินพอที่จะลงทุนในการทำการเกษตรรอบปีต่อไป รายได้ทั้งในและนอกภาคเกษตรมีความไม่แน่นอนสูง และมีความเสี่ยงเชิงระบบที่อาจบริหารจัดการได้ยาก เช่น ภัยพิบัติและราคาตลาดที่ผันผวน ซึ่งโดยเฉลี่ยเกิดขึ้นทุก ๆ 3 ปี และอาจเกิดบ่อยและรุนแรงขึ้นจากภาวะโลกร้อนและความไม่แน่นอนที่สูงขึ้นในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีหนี้จากหลายแหล่ง ปริมาณหนี้สินของครัวเรือนเกษตรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จนเกินศักยภาพในการชำระและกำลังสงผลต่อความสามารถในการกู้ใหม่ ด้วยนโยบายและทิศทางของการพัฒนาประเทศมุ่งสู่จำนวนตัวเลขเติบโตทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิตที่ด่วนเร็วลัด จึงทำให้วิถีเกษตรกรไทยต้องเหมือนหนูปั่นจักร คือ หามาใช้ไป เร่งผลผลิตโดยซื้อปุ๋ยใส่ยา เร่งการเติบโต ประกอบกับลัทธิบริโภคนิยมถาโถมสู่วิถีชนบท ความอยากได้ ความสะดวกสบายทำให้หลงลืมวิถีแห่งความพอเพียงอันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงมอบไว้ความว่า การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป (Samuelson, and Nordhaus, 2010)

กล่าวได้ว่า นโยบายช่วยเหลือของภาครัฐ เป็นอีกอุปสรรคสำคัญของการใช้สินเชื่อเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากปัญหาเศรษฐกิจการเงินครัวเรือน ปัญหาของระบบการเงินฐานราก และนโยบายช่วยเหลือที่ไม่ยั่งยืน สู่กับดักหนี้และกับดักแห่งการพัฒนา กล่าวได้ว่า แนวทางในการพัฒนาชนบทโดยภาครัฐที่ผ่านมาทำให้เกิดปัญหากับชุมชน ส่งผลทำให้ความสามารถในการพึ่งพาตนเองน้อยลง ตลอดจนชุมชนที่พึ่งตนเองไม่ได้และประชาชนในชุมชนขาดทักษะการพึ่งพาอาศัยกัน จึงทำให้เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ แนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเหมาะพอดี หรือเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเชื่อกันว่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถจะนำพาประชาชนในสังคมไปสู่สันติสุข ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ทำให้สังคมไทยหันมาดำเนินชีวิตแบบพอเพียงโครงสร้างและกระบวนการแห่งเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนความพอดีความสมดุล ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการพึ่งตนเองเป็นหลักและทั้งจะช่วยให้กิจกรรมด้านเศรษฐกิจมีความยั่งยืนเอื้อเฟื้อต่อสิ่งแวดล้อม และมนุษยชาติในอนาคตด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสำคัญและความจำเป็นของเศรษฐกิจพอเพียง ได้ปรากฏชัดแก่สังคมไทยในการพึ่งตนเองโดยเฉพาะแง่มุมเศรษฐกิจพอเพียงแนวทฤษฎีใหม่ศาสตร์พระราชา “โคก-หนอง-

นาโมเดล” สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยพัฒนาสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” การพัฒนากสิกรรมยั่งยืน มีความเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ถึง 2 ยุทธศาสตร์ด้วยกัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน และยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Office of Agricultural Economics, 2021)

โคกหนองนาโมเดลเป็นโครงการต่อยอดจากโครงการเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริขององค์ในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นการผสมผสานนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์เพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่ปริมาณที่ทำกินที่มีจำนวนจำกัด และ แก้ไขปัญหาเรื่องระบบน้ำที่ยั่งยืน โดยมีความหมาย คือ แนวทางทำเกษตรอินทรีย์และการสร้างชีวิตที่ยั่งยืนเป็นระบบการจัดการพื้นที่ดินให้พอเหมาะกับพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ โคก-หนอง-นาโมเดล เป็นระบบที่ทำให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเองโดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้สำเร็จเร็วขึ้นอย่างเป็นระบบ สถาบันเศรษฐกิจพอเพียงและมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติน้อมนำพระราชดำรัส ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 โดยการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้บริหารจัดการน้ำและพื้นที่การเกษตร ผสมผสานกับภูมิปัญญาพื้นบ้านได้อย่างสอดคล้องกันโดยแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน 30 : 30 : 30 : 10 คือ 30% สำหรับแหล่งน้ำโดยการขุดบ่อทำหนองและคลองไส้ไก่ 30% สำหรับทำนาปลูกข้าว 30% สำหรับทำโคกหรือป่า ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ก็คือปลูกไม้ใช้สอย ไม้กินได้และไม้เศรษฐกิจเพื่อให้ได้ประโยชน์ คือ มีกิน คือ มีผัก มีอาหารไว้กิน มีอยู่ คือ สามารถตัดไม้ไปสร้างบ้าน ทำที่อยู่ได้ มีใช้ คือ มีไว้ใช้สอยในครัวเรือน ใช้เป็นยาและสมุนไพร ใช้เป็นฟืน เป็นเครื่องมือใช้สอยในบ้าน มีความสมบูรณ์ และความร่มเย็น 10% สำหรับที่อยู่อาศัย และเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ ปลา วัว และควาย เป็นต้น ทุกอย่างทั้งหมดนี้อยู่รวมกันบูรณาการเป็นวรรณะเกษตร ทางมูลนิธิฯ ได้อธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจแนวคิดนี้อย่างง่าย ๆ โดยเรียกว่า “โคก หนอง นา” แนวคิดการทำโคกหนองนา จึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะแก้ปัญหาเรื่องการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ การจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่การเกษตร ด้วยการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ เป็นการที่ให้ธรรมชาติจัดการกับตัวมันเองโดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้นอย่างเป็นระบบในการทำเกษตรครบวงจร (Office of the Royal Development Projects Board, 2007)

จังหวัดศรีษะเกษ เป็นหนึ่งในจังหวัดที่ประสบปัญหาเรื่องของการจัดเก็บน้ำเพื่อการเกษตร พื้นที่ต้นน้ำจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนใหญ่มีภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีที่ราบลุ่มที่ใช้ทำนาข้าวเป็นส่วนน้อย เนื่องจากสภาพดินที่เป็นหินไม่เหมาะแก่การท้าการเกษตรประเภทนาข้าว เกษตรกรในพื้นที่จึงท้านาข้าวไว้เพื่อการบริโภคเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาการการขาดแคลนน้ำ โดยประชาชนในพื้นที่ไม่สามารถนำน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมาใช้เพื่อการเกษตรได้ ขาดแหล่งกักเก็บน้ำในฤดูแล้ง ปัญหาสภาพการขนส่ง หรือถนนเพื่อการขนส่งผลผลิตการเกษตรช้ารุดในฤดูฝน นอกจากนี้เกษตรกรยังพบเจอกับปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีมาก และเกษตรกรมีการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและแมลงศัตรูพืชมากซึ่งเป็นการท้าลายสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ จังหวัดศรีสะเกษจึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ ปี พ.ศ. 2564 ว่า “ดินแดนกสิกรรมปลอดภัยการค้าและการท่องเที่ยวครบวงจร” และกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของจังหวัดศรีสะเกษ ไว้ 5 ด้าน ประเด็นยุทธศาสตร์ ที่ 1 การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้พึ่งตนเองและแข่งขันได้ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การเสริมสร้างสังคมที่เข้มแข็งและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การเสริมสร้างความมั่นคงและรักษาความสงบเรียบร้อย ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ (National Economic and Social Development Council, 2020)

สำหรับอำเภอปรางค์ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน คือ การส่งเสริมเกษตรกรทำการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งกล่าวได้ว่าสอดคล้องกับการทำโคกหนองนาโมเดล การสร้างพื้นที่รองรับน้ำในพื้นที่ของตนเองเพื่อใช้ในการกสิกรรมโดยไม่ต้องรอน้ำตามฤดูกาลจากเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำโดยปรับพื้นที่ของตนเองเพื่อรองรับน้ำประมาณ 20-30% ให้เพียงพอต่อการทำกสิกรรมในพื้นที่ของตนเอง โดยวิธีการขุดเป็นหนองเป็นคลองใส้ไก่ เพื่อเอาดินทำโคก สำหรับปลูกพืชผักอื่น ๆ ไว้รับประทานได้ ตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดรับกับบริบทของพื้นที่อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นอำเภอที่มีความแห้งแล้งมากที่สุดเป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศไทย โดยที่ผ่านมามีเกษตรกร นักวิชาการเกษตร พร้อมหน่วยงานท้องถิ่นที่ให้การสนับสนุนในการทำโคกหนองนาโมเดล อย่างไรก็ตาม มีหลายตัวอย่างเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ มีเศรษฐกิจครัวเรือนที่ดี คือ พออยู่ พอกิน มีรายได้เหลือเก็บ ไม่มีหนี้ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นวิถีชีวิตพอเพียงที่มีความสุข แต่ในขณะเดียวกันก็มีเกษตรกรอีกจำนวนมากที่ทำแล้วถอย ก้าวไปยังไม่ถึงจุดหมาย ซึ่งปัจจัยที่ทำให้การทำกสิกรรมโคกหนองนาโมเดลประสบความสำเร็จต้องเริ่มต้นจากพอใจ ในการทำ มีคววามเพียรที่จะทำให้สำเร็จ กล่าวได้ว่า จะสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับตัวผู้ทำคือเกษตรกรนั้นซึ่งสอดรับกับหลักพุทธสันติวิธี คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตให้อย่างมีความสุข ขจัดความยากจน ความหิวโหย ปลดหนี้ด้วยปัญญารู้ทันสิ่งยั่วยุในสังคมยุคปัจจุบัน ทั้งนี้การทำโคกหนองนาโมเดลให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำมาปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของชุมชนและสังคม ที่บ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ในการจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ (Land Development Department, 2019)

ดังนั้นบทความวิจัยนี้ นำเสนอผลการถอดบทเรียนเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานโคกหนองนาโมเดลในพื้นที่อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ โดยวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดหลักพุทธสันติวิธีตามอิทธิบาท 4 เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการเกษตรที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ ความต้องการจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี

2. เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี

3. เพื่อนำเสนอผลลัพธ์การบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามแนวทางบันได 9 ขั้น ตามลำดับดังนี้

บันไดขั้นที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์สภาพบริบท และความต้องการจำเป็นในการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี เจาะจงบุคคลผู้มีพื้นที่โคกหนองนา อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารจัดการดิน น้ำ ลม ป่า อาหาร อากศ ที่เอื้อต่อการพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลโดยพุทธสันติซึ่งผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือ

ในการวิจัย ประกอบด้วย เกษตรกรที่ทำโคกหนองนา10พื้นที่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ บริบทโคกหนองนาเพื่อการบริหารจัดการดิน น้ำ ลม ป่า อาหาร อากาศ ในปัจจุบัน สภาพปัญหาของโคกหนองนาเพื่อการบริหารจัดการดิน น้ำ ลม ป่า อาหาร อากาศ ความต้องการจำเป็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการ ดิน น้ำ ลม ป่า อาหาร อากาศ ที่เอื้อต่อการพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล

บันไดขั้นที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีตามศาสตร์สมัยใหม่ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี เลือกพื้นที่แบบอย่างความสำเร็จในรูปแบบการบริหารจัดการดิน น้ำ ลม ป่า อาหาร อากาศ ที่เอื้อต่อการพัฒนาโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลโดยพุทธสันติวิธี ซึ่งผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือในการวิจัย คือ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง พื้นที่ต้นแบบโคกหนองนาในพื้นที่อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ

บันไดขั้นที่ 3 ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธสันติวิธีจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา

บันไดขั้นที่ 4 บูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ให้เหมาะกับสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักพุทธสันติวิธีกับศาสตร์สมัยใหม่ให้เหมาะกับรูปแบบการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้นำหลักพุทธสันติวิธีกับศาสตร์สมัยใหม่ มาบูรณาการด้วยตนเองแบบธรรมวิทยา และให้ที่ปรึกษา 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ได้แก่ พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. พระครูสังฆกิจดิลก, ดร. ผศ.ดร.อุทัย สติมั่น กำหนดกรอบการบูรณาการเพื่อผลของการพัฒนา 4 ด้าน ดังนี้ 1) การพัฒนาด้านกายภาพ 2) การพัฒนาด้านพฤติภาพ 3) การพัฒนาด้านจิตภาพ 4) การพัฒนาด้านปัญญาภาพ

บันไดขั้นที่ 5 ออกแบบ และสร้างกระบวนการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี ร่างขั้นตอนที่เกิดจากการสังเคราะห์เอกสาร ประกอบกับการศึกษาตามบันไดขั้นที่ 1 - 4 ตรวจสอบคุณภาพ รูปแบบในด้านความเที่ยงตรงด้วยตนเองเป็นขั้นต้น และให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชียวชาญเฉพาะที่เกี่ยวข้องพิจารณา แสดงความคิดเห็น และรับรองความเหมาะสมในการนำไปทดลองใช้กับพื้นที่กรณีศึกษา

บันไดขั้นที่ 6 การพัฒนาบุคคล กลุ่มบุคคล ลงสู่กลุ่มเป้าหมายตามวิธีการดำเนินการ การจัดเสวนาการขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธีและสังเกตแบบส่วนร่วม จำนวน 1 ครั้ง เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้การบันทึกวิดีโอ บันทึกเสียง จดบันทึกภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และภาพถ่ายกิจกรรม

บันไดขั้นที่ 7 ประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการพัฒนาบุคคลหรือ พื้นที่เป้าหมาย เลือกเจาะจงบุคคลผู้มีส่วนในการรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธีทั้ง “บ้าน วัด ราชการ” เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธีซึ่งผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือในการวิจัย ประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดสำโรงพลัน วัดปรางค์กู่ เกษตรกรต้นแบบ

บันไดขั้นที่ 8 นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ (Body of Knowledge) ผู้วิจัยนำรูปแบบที่เกิดจากการที่ผ่านการทดลองใช้นำร่องกับพื้นที่กรณีศึกษาแล้ว นำเอาองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยมาดำเนินการจัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ในพื้นที่กรณีศึกษา นำรูปแบบที่เกิดจากการที่ผ่านการทดลองใช้นำร่องกับพื้นที่กรณีศึกษาแล้ว นำเอาองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยมาดำเนินการจัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ในพื้นที่กรณีศึกษา นอกจากนั้นยังเรียบเรียงออกแบบให้อ่านเข้าใจง่ายมีภาพประกอบ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ได้แก่ Adobe Photoshop, แล้วนำมารวบรวมเป็นเล่มหนังสือ E-book และคลิบวิดีโอ นำเสนอไว้ในนิทรรศการ จัดงานเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่สู่สังคมด้วยการแสดงนิทรรศการเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ รูปแบบการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี และเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ และเชิญผู้สนใจทั่วไป เข้าเยี่ยมชมนิทรรศการเพื่อสะท้อนมุมมองแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่

บันไดขั้นที่ 9 กระบวนการติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอดให้การบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี ให้เกิดความยั่งยืน จัดประชุมเพื่อติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอดงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธีโดยผู้วิจัยนำเสนอองค์ความรู้การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธีจากนั้นได้เปิดเวทีเพื่อติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอดรูปแบบการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธีเพื่อให้ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็น เกี่ยวกับการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จังหวัดศรีสะเกษ

สภาพปัญหาของพื้นที่การเกษตรจำนวนมากในปัจจุบันมักประสบกับภาวะแห้งแล้ง โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน ซึ่งต้องพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติเป็นหลัก ฤดูฝนที่มักทิ้งช่วงบ่อยครั้งทำให้เกษตรกรในชุมชนประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูกต้องเสียค่าใช้จ่ายในการผันน้ำต่อกันเป็นทอด ๆ เพื่อให้ได้น้ำเข้ามาในพื้นที่ของตนเอง ส่งผลให้ภาระต้นทุนการเกษตรเพิ่มขึ้น และเกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในบริบทของพื้นที่อย่างละเอียดผู้วิจัยพบว่าแม้พื้นที่จะมีลักษณะดินแข็งไม่สามารถอุ้มน้ำได้ดี แต่เมื่อทำการเปิดผิวดินลึกลงไปกลับยังพบความชุ่มชื้นแฝงอยู่ใต้ชั้นดินความจริงข้อนี้สะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการฟื้นฟูและเพิ่มศักยภาพของดินและน้ำ หากมีการสนับสนุนอย่างจริงจังจากภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้นำและประชาชนในชุมชน เพื่อปรับปรุงสภาพพื้นที่ให้สามารถกักเก็บน้ำและรักษาความชุ่มชื้นได้มากที่สุด

หนึ่งในแนวทางที่เหมาะสมคือ การบริหารจัดการน้ำด้วยระบบธนาคารน้ำใต้ดิน ทั้งแบบระบบเปิดและระบบปิด ซึ่งเปรียบเสมือนการสร้างเส้นเลือดหล่อเลี้ยงผืนแผ่นดิน ช่วยกักเก็บน้ำฝนในฤดูน้ำมากและค่อย ๆปล่อยออกมาในฤดูแล้ง ทำให้ดินสามารถอุ้มน้ำได้อย่างต่อเนื่อง เป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้านอกจากนี้ยังทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น ลดการพึ่งพาน้ำจากภายนอกและฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศโดยรอบ งานวิจัยของ เกรียงศักดิ์ โชควรกุล (Chokwarakul, 2020) เรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาวะภัยแล้งแบบบูรณาการของชุมชนบ้านนาฝาย ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ” ก็ได้ยืนยันแนวทางในทำนองเดียวกัน โดยพบว่า การแก้ไขปัญหา

ความเดือดร้อนจากภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำ จำเป็นต้องเน้นการพัฒนาและจัดหาน้ำจากแหล่งที่เหมาะสม เช่น แหล่งน้ำผิวดิน รวมทั้งการส่งเสริมให้เกษตรกรมีการสำรองน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง และรักษาความชุ่มชื้นของดินอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบโคก หนอง นา ควบคู่ไปกับการสร้างระบบธนาคารน้ำใต้ดิน จึงถือเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการรับมือกับปัญหาภัยแล้งในระยะยาวไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำแต่ยังสร้างความมั่นคงทางอาหารเพิ่มความสามารถในการพึ่งพาตนเองและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์พุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลโดยพุทธสันติวิธี จังหวัดศรีสะเกษ

การน้อมนำ หลักหัวใจเศรษฐี (อุ อา กะ สะ) ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ตามแนวทางพุทธสันติวิธี (Buddhist Peaceful Means) นับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาและการบริหารจัดการพื้นที่โคก หนอง นา ทั้งในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม หลักธรรมนี้ถือเป็น “ธรรมรากฐานแห่งความสำเร็จ” (Foundation of Success) ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ทั้งในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนอีกทั้งยังสามารถบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

เพราะ อุฏฐานสัมปทา ความขยันหมั่นเพียร (Diligence), อารักขสัมปทาการรู้จักรักษาทรัพย์ (Protection of Resources), กัลยาณมิตตตา การคบมิตรดี (Good Companionship), และ สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตอย่างพอเหมาะ (Balanced Living)

หลักหัวใจเศรษฐีสอดคล้องกับแนวคิดของ Phra Brahmapundit (2018) ในหนังสือ “ศาสนากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)” ที่กล่าวว่า “พัฒนาชาติให้เริ่มที่ประชาชน พัฒนาคนให้เริ่มที่ใจจะพัฒนาอะไรให้เริ่มที่ตัวเราเองก่อน”

การพัฒนาจึงต้องอาศัย มัชฌิมาปฏิปทา (Middle Path) หรือหลักความพอดี ที่ไม่เอนเอียงไปสุดโต่งทางวัตถุนิยมจนละเลยคุณค่าทางจิตใจ และไม่ยึดติดทางจิตใจจนละเลยการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economics) สังคม (Social) และสิ่งแวดล้อม (Environment)

แนวทางนี้ยังเชื่อมโยงกับงานเขียนของ Phramaha Hansa Dhammahaso (Nithibunyakorn) (2019) ในหนังสือ “พุทธสันติวิธี มัชฌิมาปฏิปทา: ต้นธารของแนวคิด” ที่ชี้ให้เห็นว่าการแสวงหาจุดร่วม (Common Ground) คือหัวใจของการทำงานร่วมกันในสังคมแนวคิดแบบกลางช่วยลดความขัดแย้งและก้าวข้ามความคิดแบบ “สองขั้วตรงข้าม” เพื่อสร้างมาตรฐานการพัฒนาที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันได้

วัตถุประสงค์ที่ 3 การพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลโดยพุทธสันติวิธี จังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัยพบว่า การทำโคกหนองนาโมเดลช่วยเพิ่มความหลากหลายของการผลิตอาหาร ทั้งข้าว ปลา ผัก และสมุนไพร พร้อมทั้งสร้างความมั่นคงทางอาหารตลอดปีจากการเก็บกักน้ำในหนองน้ำและคลองไส้ไก่ การทำเกษตรอินทรีย์และฟื้นฟูดินช่วยให้ผลผลิตปลอดภัยต่อผู้บริโภคและลดการพึ่งพาเคมีเกษตร ในด้านเศรษฐกิจครัวเรือน ระบบโคกหนองนาช่วยสร้างรายได้เสริม ลดค่าใช้จ่ายและกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ร่วมกัน ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม ระบบนี้ช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศ เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ และลดความเสี่ยงจากภัยแล้งหรือน้ำท่วม นอกจากนี้ยังส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน เกษตรกรมีสุขภาวะกายและใจดีขึ้น มีวิถีชีวิตที่สมดุลกับธรรมชาติ และมี

ความภาคภูมิใจในการดำเนินชีวิตตามหลักกสิกรรมยั่งยืน ทำให้โคกหนองนาโมเดลถือเป็นต้นแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) อย่างชัดเจน

จากการบูรณาการองค์ความรู้ได้ก่อให้เกิด PRANGKU MODEL ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้สำคัญ 7 ประการ อันสะท้อนถึงการพัฒนาที่ครอบคลุมในหลายมิติของการบริหารจัดการโคก หนอง นา โดยเริ่มต้นจาก การปลูกฝังจิตใจส่วนลึกของแต่ละบุคคล เพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในเป็นรากฐาน เมื่อจิตใจได้รับการพัฒนาย่อมส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ดีงามนำไปสู่ผลงานที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุนี้ PRANGKU Model จึงนับเป็น กลไกการขับเคลื่อนการพัฒนา ที่มีความโดดเด่น ทั้งในด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนและเครือข่ายในพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างแนบแน่นส่งเสริมให้เกิดความรัก ความสมัครสมาน ความมุ่งมั่น และการสร้างความสำเร็จร่วมกัน โมเดลนี้ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต หากยังสร้างชุมชนที่ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกื้อกูล และยั่งยืน

PRANGKU Model ถูกออกแบบขึ้นเพื่อเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบของความรู้ 7 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนทั้งด้านจิตใจ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละองค์ประกอบคือ Philosophy (ปรัชญา), Resource (ทรัพยากร), Agriculture (เกษตรกรรม), Nature (ธรรมชาติ), Growth (การเติบโต), Knowledge (ความรู้), และ Unity (ความสามัคคี) ทั้งหมดนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง หากยังสร้างความสุข ความมั่นคง และความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากการบูรณาการองค์ความรู้ได้ก่อให้เกิด PRANGKU Model ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้สำคัญ 7 ประการ อันสะท้อนถึงการพัฒนาที่ครอบคลุมในหลายมิติของการบริหารจัดการโคก หนอง นา โดยเริ่มต้นจาก การปลูกฝังจิตใจส่วนลึกของแต่ละบุคคล เพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในเป็นรากฐาน เมื่อจิตใจได้รับการพัฒนาย่อมส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ดีงามนำไปสู่ผลงานที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุนี้ PRANGKU Model จึงนับเป็น กลไกการขับเคลื่อนการพัฒนา ที่มีความโดดเด่น ทั้งในด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนและเครือข่ายในพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างแนบแน่นส่งเสริมให้เกิดความรัก ความสมัครสมาน ความมุ่งมั่น และการสร้างความสำเร็จร่วมกัน โมเดลนี้ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต หากยังสร้างชุมชนที่ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกื้อกูล และยั่งยืน

PRANGKU Model ถูกออกแบบขึ้นเพื่อเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบของความรู้ 7 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนทั้งด้านจิตใจ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละองค์ประกอบคือ Philosophy (ปรัชญา), Resource (ทรัพยากร), Agriculture (เกษตรกรรม), Nature (ธรรมชาติ), Growth (การเติบโต), Knowledge (ความรู้), และ Unity (ความสามัคคี) ทั้งหมดนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง หากยังสร้างความสุข ความมั่นคง และความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

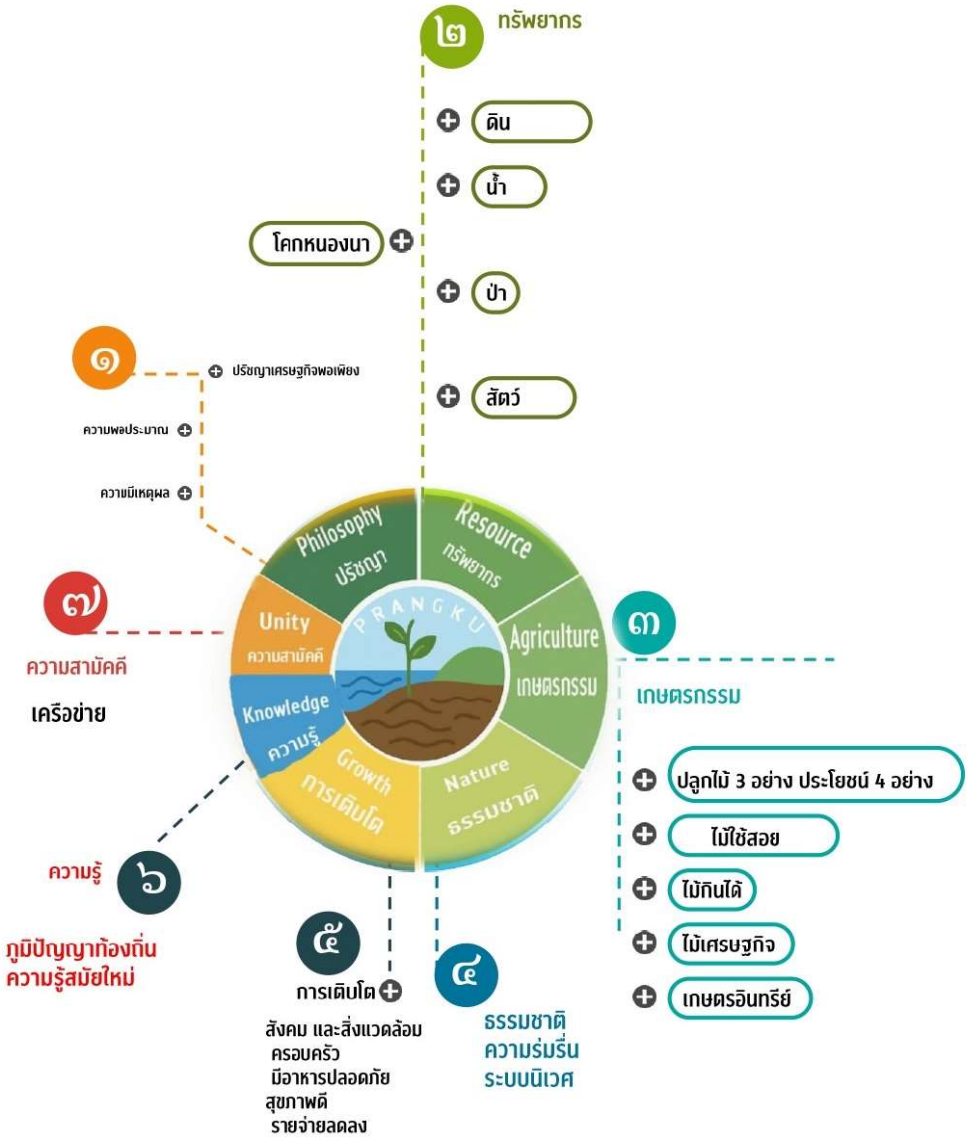

Figure 1: PRANGKU Model

จากการศึกษาองค์ความรู้ใหม่ อธิบายได้ว่า

1) P – Philosophy (ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง) หัวใจสำคัญของ PRANGKU Model เริ่มจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระราชทานไว้แก่พสกนิกรไทย ปรัชญานี้เน้น “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง” พร้อมเงื่อนไขคือ “ความรู้และคุณธรรม” เพื่อให้การดำเนินชีวิตและการพัฒนาทุกด้านเกิดความสมดุลและยั่งยืน

การน้อมนำปรัชญานี้มาใช้กับโคก หนอง นา ไม่ใช่เพียงแค่การจัดการพื้นที่ทางกายภาพ เช่น ขุดบ่อหรือปลูกต้นไม้ แต่เป็นการปรับวิถีชีวิตและทัศนคติ ของชาวบ้านให้อยู่บนฐานของความพอดี รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างมีสติ ไม่ฟุ่งเฟ้อ ไม่ตกอยู่ในกระแสการผลิตเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าเพียงอย่างเดียว แต่กลับสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน และสร้างความสุขจากความเรียบง่าย

การมี “ปรัชญา” เป็นรากฐาน ช่วยให้ชุมชนมีเข็มทิศทางจิตใจที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตและการจัดการทรัพยากร โดยเน้นการพึ่งพาตนเองก่อน แล้วจึงเชื่อมโยงไปสู่การเกื้อกูลกันในสังคม

2) R – Resource (ทรัพยากร) ทรัพยากรคือสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ และความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการโคก หนอง นา ให้ความสำคัญกับการใช้และการฟื้นฟูทรัพยากรเหล่านี้อย่างสมดุล ดินการฟื้นฟูดินเสื่อมโทรมให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ผ่านการปลูกพืชผสมผสาน การใช้ปุ๋ยหมัก การคลุมดินด้วยเศษวัสดุทางการเกษตร น้ำการขุดหนองและคลองไส้ไก่เพื่อกักเก็บน้ำฝน ทำให้ดินมีความชุ่มชื้นตลอดปี ลดความเสี่ยงจากภัยแล้ง ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพการปลูกต้นไม้หลายชั้นเรือนยอด ทั้งไม้ใช้สอย ไม้กินได้ และไม้เศรษฐกิจ เพื่อสร้างระบบนิเวศที่สมบูรณ์และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด

แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรในเชิงนิเวศ (Ecological Sustainability) ที่ไม่ได้มองทรัพยากรเป็นเพียงสิ่งที่จะถูกใช้ แต่เป็นสิ่งมีชีวิตร่วมที่ต้องดูแลรักษา เพื่อให้คนรุ่นหลังยังคงสามารถใช้ได้ต่อไป

3) A – Agriculture (เกษตรกรรม) เกษตรกรรมในโคก หนอง นา ไม่ได้เน้นพืชเชิงเดี่ยวที่มุ่งผลผลิตเชิงปริมาณ แต่เน้นเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาผลผลิตเพียงชนิดเดียว ปลูกไม้ 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ได้แก่ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ และไม้เศรษฐกิจ ที่นอกจากสร้างรายได้แล้วยังช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เกษตรอินทรีย์: ลดการใช้สารเคมีเพื่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำเลี้ยงสัตว์ควบคู่กับการปลูกพืช: เช่น การเลี้ยงปลา ไก่ หรือสุกร เพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารและสร้างระบบหมุนเวียนอินทรียวัตถุ

เกษตรกรรมลักษณะนี้ไม่เพียงแต่สร้างความมั่นคงในครัวเรือน แต่ยังสามารถต่อยอดไปสู่การค้าขายในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน โดยไม่สูญเสียสมดุลทางนิเวศ

4) N – Nature (ธรรมชาติ) ธรรมชาติคือรากฐานของชีวิตมนุษย์ โคก หนอง นา มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างคนกับธรรมชาติ ด้วยการจัดการพื้นที่ที่ฟื้นฟูระบบนิเวศและสร้างสมดุล เช่น ขุดหนองให้น้ำซึมลงสู่ชั้นใต้ดิน เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นและเป็นธนาคารน้ำใต้ดิน

ปลูกป่าในพื้นที่โคก เพื่อสร้างความร่มรื่นและฟื้นคืนระบบนิเวศ สร้างแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์เล็ก เช่น นก ปลา กบ ที่เป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อาหารตามธรรมชาติ

แนวทางนี้เป็นการ “อยู่ร่วมกับธรรมชาติ” (Living with Nature) มากกว่าการ “เอาชนะธรรมชาติ” จึงทำให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

5) G – Growth (การเติบโต) การเติบโตในมุมมองของโคก หนอง นา ไม่ได้หมายถึงเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจหรือรายได้ แต่คือการเติบโตอย่างสมดุลทั้งกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ระดับครอบครัว: มีอาหารปลอดภัย สุขภาพดี รายจ่ายลดลง ความสุขเพิ่มขึ้น ระดับชุมชน: สร้างเศรษฐกิจหมุนเวียน เกื้อกูลกันผ่านการแลกเปลี่ยนแรงงาน ความรู้ และผลผลิต ระดับเศรษฐกิจท้องถิ่น: ผลผลิตส่วนเกินสามารถเข้าสู่ตลาดสร้างรายได้เสริมโดยไม่ทำลายหลักการพึ่งพาตนเอง

การเติบโตลักษณะนี้คือ การเติบโตที่มั่นคงและยั่งยืน (Sustainable Growth) ที่ไม่ทำให้ชุมชนติดกับดักหนี้สินหรือการพึ่งพิงภายนอกเกินไป

6) K – Knowledge (ความรู้) ความรู้คือพลังสำคัญในการพัฒนาโคก หนอง นา การบูรณาการความรู้ 2 ส่วนสำคัญคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการดั้งเดิมที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ เช่น เทคนิคการปลูกพืชผสมผสาน การจัดการน้ำฝน การทำปุ๋ยหมัก ความรู้สมัยใหม่ ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์การเกษตร เช่น การอนุรักษ์ดินและน้ำ ระบบเกษตรอินทรีย์ และนวัตกรรมการเก็บน้ำ

การผสมผสานสององค์ความรู้นี้ทำให้เกษตรกรไม่ติดกับดักของการพึ่งพิงหรือการใช้วิธีใดวิธีหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่กลับสร้างทางเลือกที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และชุมชน

7) U – Unity (ความสามัคคี) คือ “ความสามัคคี” เพราะการทำโคก หนอง นา ไม่สามารถสำเร็จได้ด้วยแรงของคนเพียงคนเดียว แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในชุมชนครอบครัวร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดการพื้นที่และดูแลผลผลิตเพื่อนบ้านและเครือข่ายแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช ความรู้ และแรงงานองค์กรท้องถิ่น: สนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ และการประชาสัมพันธ์

ความสามัคคีนี้ทำให้ชุมชนไม่เพียงแต่เข้มแข็งหากยังสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีพลังร่วม

สรุปได้ว่า PRANGKU Model คือโมเดลการพัฒนาที่บูรณาการทั้ง ปรัชญา ทรัพยากร เกษตรกรรมธรรมชาติ การเติบโต ความรู้ และความสามัคคี อย่างสมดุล ช่วยให้การบริหารจัดการโคก หนอง นา ไม่เพียงแต่สร้างความอุดมสมบูรณ์ทางกายภาพ แต่ยังพัฒนาจิตใจและคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชน สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการสร้างรากฐานจาก จิตใจและทัศนคติ ของแต่ละบุคคลให้เข้มแข็ง เพราะเมื่อคนมีจิตใจที่มั่นคงและเข้าใจหลักการ ก็จะสามารถสร้างพฤติกรรมที่ดีงาม ผลงานที่มีคุณภาพ และชุมชนที่ยั่งยืนในที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยหลายฉบับที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการดินและน้ำในพื้นที่เกษตรนอกเขตชลประทาน ที่รายงานว่า พื้นที่เกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวนมากมีลักษณะดินแน่น แข็ง และมีอินทรียวัตถุต่ำ ส่งผลให้ดินไม่สามารถอุ้มน้ำได้ดี อย่างไรก็ตาม เมื่อขุดลึกลงไปใต้ผิวดินกลับพบว่ามีความชื้นสะสมอยู่ในชั้นดินล่าง ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หากมีการปรับปรุงโครงสร้างดินอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในบริบทของพื้นที่อย่างละเอียดผู้วิจัยพบว่าแม้พื้นที่จะมีลักษณะดินแข็งไม่สามารถอุ้มน้ำได้ดี แต่เมื่อทำการเปิดผิวดินลึกลงไปกลับยังพบความชุ่มชื้นแฝงอยู่ใต้ชั้นดินความจริงข้อนี้สะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการฟื้นฟูและเพิ่มศักยภาพของดินและน้ำ หากมีการสนับสนุนอย่างจริงจังจากภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้นำและประชาชนในชุมชน เพื่อปรับปรุงสภาพพื้นที่ให้สามารถกักเก็บน้ำและรักษาความชุ่มชื้นได้มากที่สุด

หนึ่งในแนวทางที่เหมาะสมคือการบริหารจัดการน้ำด้วยระบบธนาคารน้ำใต้ดิน ทั้งในรูปแบบระบบเปิดและระบบปิด ซึ่งเปรียบเสมือนการสร้างเส้นเลือดหล่อเลี้ยงผืนแผ่นดิน โดยช่วยกักเก็บน้ำฝนในช่วงฤดูน้ำมากและค่อย ๆ ปล่อยออกมาใช้ในฤดูแล้ง ส่งผลให้ดินสามารถอุ้มน้ำได้อย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ มิใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า อีกทั้งยังช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น ลดการพึ่งพาแหล่งน้ำจากภายนอก และส่งเสริมการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศโดยรอบ ผลการศึกษาของ Chokwarakul (2020) พบว่า การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาและจัดหาน้ำจากแหล่งที่เหมาะสม เช่น แหล่งน้ำผิวดิน ควบคู่กับการส่งเสริมให้เกษตรกรมีการสำรองน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง รวมถึงการรักษาความชุ่มชื้นของดินอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการน้ำเชิงระบบในระดับชุมชน

ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ “โคก หนอง นา” ควบคู่กับการจัดตั้งระบบธนาคารน้ำใต้ดิน จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการรับมือกับปัญหาภัยแล้งในระยะยาว ไม่เพียงช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมความมั่นคงทางอาหาร เพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการบริหารจัดการโคกหนองนา ได้แก่ การน้อมนำหลักหัวใจเศรษฐี (อุ อา กะ สะ) ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ตามแนวทางพุทธสันติวิธี (Buddhist Peaceful Means) นับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาและการบริหารจัดการพื้นที่โคก หนอง นา ทั้งในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม หลักธรรมนี้ถือเป็น “ธรรมรากฐานแห่งความสำเร็จ” (Foundation of Success) ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ทั้งในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนอีกทั้งยังสามารถบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

เพราะอุฏฐานสัมปทา ความขยันหมั่นเพียร(Diligence), อารักขสัมปทาการรู้จักรักษาทรัพย์ (Protection of Resources), กัลยาณมิตตตา การคบมิตรดี (Good Companionship), และ สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตอย่างพอเหมาะ (Balanced Living)

หลักหัวใจเศรษฐีมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Phra Brahmapundit (2018) ซึ่งได้นำเสนอไว้ในหนังสือ ศาสนากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาสังคมว่า “การพัฒนาชาติควรเริ่มต้นจากประชาชน การพัฒนาคนควรเริ่มต้นจากจิตใจ และการพัฒนาสิ่งใดก็ตามควรเริ่มต้นจากการพัฒนาตนเองก่อน” แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนามนุษย์จากภายใน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ

การพัฒนาจึงต้องอาศัยมัชฌิมาปฏิปทา (Middle Path) หรือหลักความพอดี ที่ไม่เอนเอียงไปสุดโต่งทางวัตถุนิยมจนละเลยคุณค่าทางจิตใจ และไม่ยึดติดทางจิตใจจนละเลยการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economics) สังคม (Social) และสิ่งแวดล้อม (Environment)

แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับงานเขียนของ Phramaha Hansa Dhammahaso (Nithibunyakorn) (2019) ซึ่งได้นำเสนอไว้ในหนังสือ พุทธสันติวิธี มัชฌิมาปฏิปทา: ต้นธารของแนวคิด โดยชี้ให้เห็นว่า “การแสวงหาจุดร่วม (common ground) คือหัวใจของการทำงานร่วมกันในสังคม” แนวคิดเชิงสายกลางดังกล่าวช่วยลดความขัดแย้งและเอื้อให้สามารถก้าวข้ามกรอบความคิดแบบ “สองขั้วตรงข้าม” เพื่อสร้างมาตรฐานการพัฒนาที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับร่วมกันได้ ซึ่งนับเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การดำเนินงานตามแนวทางโคกหนองนาโมเดล สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงบวกในหลายมิติ ทั้งด้านความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจครัวเรือน สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติที่เน้นความสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (United Nations, 2015)

ด้านอาหารและทรัพยากรธรรมชาติ ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิด เกษตรทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ที่มุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างเหมาะสม การพึ่งพาตนเอง และการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ (National Economic and Social Development Council (NESDC), 2018) ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านการจัดการน้ำในหนองน้ำและคลองไส้ไก่ รวมถึงการฟื้นฟูดินด้วยเกษตรอินทรีย์ที่ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มความปลอดภัยทางอาหาร

ด้านเศรษฐกิจครัวเรือน ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานศึกษาของ Chokwarakul (2020) ที่พบว่าการจัดการน้ำและการพัฒนาระบบการผลิตแบบบูรณาการในระดับชุมชนสามารถช่วยลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้เสริม และเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างเป็นรูปธรรม

ด้านสังคมและคุณภาพชีวิต ผลการวิจัยสนับสนุนแนวคิดของ Phra Brahmapundit (2018) ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาจิตใจของประชาชน เมื่อจิตใจเข้มแข็งย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมการทำงานร่วมกันในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าเกษตรกรมีสุขภาวะกายและใจดีขึ้น และเกิดความภาคภูมิใจในการดำเนินชีวิตตามหลักกสิกรรมยั่งยืน

นอกจากนี้ แนวคิด พุทธสันติวิธีและมัชฌิมาปฏิปทา ของ Phramaha Hansa Dhammahaso (Nithibunyakorn) (2019) ยังช่วยอธิบายผลลัพธ์ด้านความเข้มแข็งของชุมชน โดยเฉพาะการแสวงหาจุดร่วม (common ground) และการลดความคิดแบบสองขั้ว ซึ่งปรากฏชัดในกระบวนการทำงานร่วมกันของเครือข่ายเกษตรกรภายใต้โคกหนองนาโมเดล

เมื่อพิจารณาในภาพรวม การพัฒนา PRANGKU Model ที่เน้นการปลูกฝังจิตใจเป็นฐานของการพัฒนาจึงสอดคล้องกับกรอบแนวคิด การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม (Holistic Human Development) ที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงภายในบุคคลก่อน (Sen, 1999) ผลการวิจัยจึงสะท้อนว่า PRANGKU Model L มิได้เป็นเพียงเครื่องมือเชิงเทคนิคในการจัดการ โคก หนอง นา เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น กลไกการขับเคลื่อนการพัฒนา ที่ผสานมิติด้านจิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ

สามารถสรุปได้ว่า โคกหนองนาโมเดล และ PRANGKU Model มีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ และสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบการพัฒนาชุมชนที่มุ่งสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

สรุป

การบริหารจัดการโคก หนองนา ไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หากยังเป็นยุทธวิธีแห่งการพัฒนา ที่ผสมผสานความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าทางศาสนาเข้าไว้ด้วยกันอย่างลงตัว สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้าง ประสิทธิภาพ (Efficiency) และ ประสิทธิผล (Effectiveness) ในการพัฒนาชุมชนในหลายมิติ ได้แก่ มิติชุมชน เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก และฟื้นฟูความสามัคคีในสังคมท้องถิ่น มิติสังคม สร้างเครือข่ายความร่วมมือ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เมล็ดพันธุ์ และแรงงาน เป็นกลไกในการสร้างทุนทางสังคมที่แข็งแกร่ง มิติสิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูระบบนิเวศ คืนความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ และป่าไม้ ให้กลับมาเป็นฐานทรัพยากรที่ยั่งยืนสำหรับคนรุ่นต่อไป มิติเศรษฐกิจสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนและต่อยอดผลผลิตไปสู่ตลาดชุมชนและตลาดท้องถิ่นเกิดเป็นเศรษฐกิจหมุนเวียนที่มั่นคง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 การจัดตั้ง “พื้นที่ต้นแบบโคกหนองนา สันติศึกษาโมเดล จังหวัดศรีสะเกษ” ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่มีชีวิต (Living Learning Space) ซึ่งไม่เพียงเป็นการสร้างแหล่งเกษตรกรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็น ศูนย์กลางการบูรณาการองค์ความรู้ ทั้งด้าน ดิน น้ำ ลม ป่า อาหาร และอากาศ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต โดยเน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริง

พื้นที่ต้นแบบแห่งนี้จะทำหน้าที่เป็นทั้งห้องเรียนธรรมชาติและศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนที่เน้นการรณรงค์ ส่งเสริม ศึกษา ฝึกฝน และอบรม เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างสมดุลและยึดหลักการ พึ่งพาอาศัยกัน เกื้อกูลกัน และสร้างความสามัคคีในสังคมภายใต้พระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลที่ 9

นอกจากนี้ พื้นที่ต้นแบบยังสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการสร้างคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่าง ศูนย์การเรียนรู้นอกห้องเรียน ผู้นำชุมชนท้องถิ่น นักเรียน นิสิต นักศึกษาองค์กรภาครัฐและเอกชน และ ประชาชนทั่วไป เพื่อใช้เป็นสถานที่ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสร้างแรงบันดาลใจในการนำแนวทางไปปฏิบัติในพื้นที่ของตนเองอันจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่มีพลังและสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2 ขยายกลุ่มเป้าหมายเครือข่ายพุทธกสิกรรมธรรมชาติดำเนินงานกิจกรรมอย่างต่อเนื่องของจังหวัดศรีสะเกษ ที่องค์กรภาครัฐได้เข้ามาร่วมสนับสนุนกิจกรรมสัมพันธ์สร้างสามัคคี สำหรับบุคลากรด้านการศึกษา ด้านศาสนา และบุคคลทั่วไป ในด้านกิจกรรมสัมพันธ์สร้างสามัคคี ด้วยการเอาธรรมลงไปทำสู่สันติภาพลงดิน สันติภาพกินได้ ด้วยองค์ความรู้ใหม่ต่อยอดพัฒนาสร้างประโยชน์สร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมลดการพึ่งพาและปัญหายาเสพติดในเยาวชนสนับสนุนความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในสังคมสวนกระแสในภาวะสังคมกำลังแบ่งแยกทะเลาะเบาะแว้งกันในปัจจุบัน เพื่อการดำเนินชีวิตประกอบอาชีพของตนและคนในชุมชนจะได้เกื้อกูลกัน เป็นกระแสของความยั่งยืนไหลเวียนตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ในพื้นที่ของตนเอง ให้มีความ อยู่ดี กินดี มีสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 “รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้การบริหารจัดการโคกหนองนาโดยพุทธสันติวิธี จังหวัดศรีสะเกษ” เป็นกระบวนการสร้างนวัตกรรมด้านการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้เชิงบูรณาการที่มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักพุทธสันติวิธีในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้แนวคิด โคกหนองนาโมเดล เพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งอย่างยั่งยืน

แนวทางดังกล่าวมุ่งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติจริงโดยใช้ “จิตอาสา” เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงความร่วมมือของคนในชุมชนและขยายผลไปยังกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้ประชาชนสามารถนำความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการบริหารจัดการที่ได้รับ ไปต่อยอดพัฒนาในพื้นที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือการสร้างระบบนิเวศทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลกันอย่างยั่งยืน ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น และยังเป็นต้นแบบของการจัดการปัญหาภัยแล้งในระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับคุณค่าทางวัฒนธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

2.2 “การพัฒนาและอบรมเครือข่ายพุทธกสิกรรมธรรมชาติ (พคส.) ผสานเทคโนโลยีที่เหมาะสม” เป็นแนวทางการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ โดยยึดหลักพุทธกสิกรรมธรรมชาติ (พคส.) เป็นฐานความคิด และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานของนักวิชาการทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

การอบรมและพัฒนาเครือข่ายนี้ เชื่อมโยงกับกระบวนการบริหารจัดการ โคกหนองนาโมเดล ซึ่งเป็นรูปแบบการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ ผ่านการออกแบบพื้นที่เกษตรที่เกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการใช้

เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ระบบเก็บข้อมูลสภาพอากาศ การจัดการน้ำอัจฉริยะ หรือเครื่องมือเกษตรที่ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

References

Chokwarakul, K. (2020). Guidelines for Managing Water Resources in an Integrated Drought of Ban Nafai, Nafai Sub-District, Mueang District, Chaiyaphum Province. *Journal of Humanities and Social Sciences Surin Rajabhat University*, 22(2), 127–147.

Community Development Department. (2019). *Guidelines for Grassroots Economy Development*. Bangkok: Ministry of Interior.

Department of Land Development. (2018). *Title of the Report or Publication*. Bangkok: Department of Land Development.

National Economic and Social Development Council. (2018). *Sustainable Agriculture Development*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

National Economic and Social Development Council. (2020). *The National Economic and Social Development Plan / Household Economic Situation Report*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Office of Agricultural Economics. (2021). *Thailand Agricultural Economic Outlook Report*. Bangkok: Ministry of Agriculture and Cooperatives.

Office of the Royal Development Projects Board. (2007). *New Theory Agriculture and Sustainable Development*. Bangkok.

Phra Brahmapundit. (2018). *Religion and the Sustainable Development Goals (SDGs)*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Phramaha Hansa Dhammahaso (Nithibunyakorn). (2019). *Buddhist Peaceful Means and the Middle Way: The Origin of the Concept*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2010). *Economics.* (19th ed.). New York: McGraw-Hill.

Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Knopf.

Sisaket Provincial Office. (2021). *Sisaket Provincial Development Strategy 2021*. Sisaket: Office of the Governor of Sisaket Province.

United Nations. (2015). *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: UN.

การบูรณาการความร่วมมือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพความปลอดภัย สำหรับนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา*

Integration of Collaboration to Enhance Safety Efficiency for Tourists in Pattaya

[1]ศิรดารัตน์ อภิกิตต์รัตนพร, [2]วันวสา วิโรจนารมย์, [3]กอบลาภ อารีศรีสม และ [4]สนิท สิทธิ
[1]Siradarat Apikitrattanaporn, [2]Wanwasa Wirojanarome, [3]Koblap Areesrisom and [4]Snit Sitti
สาขาวิชาการจัดการและพัฒนาทรัพยากร มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Program in Resources Management and Development, Maejo University, Thailand.
[2]Corresponding Author's Email: wanwasa.wi@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว เมืองพัทยา การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีหรือผู้แทน 2) นายกเมืองพัทยาหรือผู้แทน 3) ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี 4) ท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี 5) ผู้กำกับสถานีตำรวจเมืองพัทยา 6) ตัวแทนผู้ประกอบการโรงแรม 7) ตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว และ 8) ผู้แทนประชาชนในพื้นที่ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการดำเนินงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวในพัทยา คือ การวางแผนเชิงกลยุทธ์และการประสานงานโดยการจัดตั้งศูนย์อำนวยการร่วมเพื่อความปลอดภัยนักท่องเที่ยว ซึ่งมีหน้าที่วางแผน กำหนดยุทธศาสตร์ และติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาระบบการสื่อสารและแจ้งเตือนภัยผ่านแพลตฟอร์มกลางและแอปพลิเคชันมือถือที่รองรับหลายภาษา และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการฝึกอบรมหลักสูตรมาตรฐาน ความปลอดภัยถูกเสริมด้วยเทคโนโลยีใหม่ เช่น กล้องวงจรปิด ระบบแจ้งเตือนและติดตามแบบเรียลไทม์ และการพัฒนากฎหมายและระเบียบ เพื่อกำหนดบทบาทและการแลกเปลี่ยนข้อมูล การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ชุมชน และการสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวัง การประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการประชาสัมพันธ์และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านความปลอดภัย

คำสำคัญ: ความร่วมมือ; ความปลอดภัย; นักท่องเที่ยว; เมืองพัทยา

Abstract

This research article aimed to propose guidelines for integrating collaboration among relevant agencies and sectors to enhance the efficiency of safety management for tourists in Pattaya. The study employed a qualitative approach using in-depth interviews with key

*Received September 10, 2025; Revised September 24, 2025; Accepted October 8, 2025

informants, including: (1) the Governor of Chonburi Province or a representative, (2) the Mayor of Pattaya or a representative, (3) the Director of the Chonburi Provincial Tourism Office, (4) the Provincial Tourism Officer, (5) the Superintendent of Pattaya Police Station, (6) a representative of hotel operators, (7) a representative of tourism business operators, and (8) a representative of local residents. Data were analyzed using content analysis.

The findings revealed that the operational approach to enhancing tourist safety in Pattaya involves strategic planning and coordination through the establishment of a joint operations center for tourist safety, responsible for planning, setting strategies, and continuous monitoring and evaluation. It also includes the development of communication and alert systems via a centralized platform and multilingual mobile applications, as well as human resource development through standardized training programs. Safety is further strengthened through the use of modern technologies such as CCTV, real-time alert and tracking systems, and the improvement of laws and regulations to define roles and facilitate information sharing. Additionally, the approach emphasizes participation from civil society and local communities, the creation of surveillance networks, continuous evaluation and improvement, public relations, and the development of safety-related infrastructure.

Keywords: Collaboration; Safety; Tourists; Pattaya City

บทนำ

ประเทศไทยถือว่ามีขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลางและมีสองด้านที่เป็นจุดอ่อนเป็นอย่างมาก โดยตามการจัดอันดับของ World Economic Forum ในปี 2019 ประเทศไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยวอยู่ที่อันดับ 31 (จาก 140 ประเทศ) เป็นอันดับ 3 ของอาเซียน รองจากสิงคโปร์และมาเลเซีย โดยมี 2 มิติย่อยที่ไทยอยู่ในอันดับที่ต่ำมาก คือ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) อันดับที่ 130 (World Economic Forum, 2019) และความ ปลอดภัยและความมั่นคง (Safety and security) อันดับที่ 111 องค์กรด้านการท่องเที่ยวโลกได้ระบุถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ที่ต้องพิจารณาจากความเสี่ยงภัยที่เกิดขึ้นได้จาก 4 แหล่งด้วยกัน ซึ่งโดยรวมสอดคล้อง กับตัวชี้วัดความปลอดภัยทางด้านการท่องเที่ยว แต่มีการจัดกลุ่มตามแหล่งที่ก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ประกอบด้วย จากการกระทำของมนุษย์และสภาพแวดล้อมภายนอกอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ได้แก่ การกระทำผิดทั่วไปที่นักท่องเที่ยวตกเป็นผู้เสียหาย (การลักขโมย การล้วงกระเป๋า การจู่โจมทำร้ายร่างกาย การฉ้อโกง) การกระทำ อันตรายแบบสุ่มและแบบเฉพาะเจาะจง (การข่มขืน) การก่ออาชญากรรมที่มี การเตรียมการวางแผนและไตร่ตรองไว้ก่อน (การค้าทาส การขู่กรรโชก การบีบ บังคับขู่เข็ญ) การก่อการร้ายและการบุกรุกสถานที่ของรัฐโดยมิชอบด้วยกฎหมาย สงคราม การจับตัวประกัน และการจี้เครื่องบิน ภาวะสงคราม ความขัดแย้งทางสังคม และการก่อความไม่สงบทางการเมืองและทางศาสนารวมทั้งความบกพร่องของระบบ

การป้องกันภัยสาธารณะ องค์กร และบริการที่เกี่ยวข้อง จากภาคการท่องเที่ยวและภาคส่วนที่ เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความบกพร่อง ทางด้านมาตรฐานความปลอดภัย (เช่น ก่อให้เกิดเพลิงไหม้ความผิดพลาดจาก การก่อสร้าง และขาดมาตรการป้องกันแผ่นดินไหว เป็นต้น) ความบกพร่องทางด้านสุขอนามัยที่ดีและ

ความสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในสถานที่ท่องเที่ยว ขาดมาตรการ ป้องกันการกระทำที่ผิดกฎหมาย การก่ออาชญากรรมและการกระทำผิดในแหล่งท่องเที่ยวที่รวมถึงการใช้บริการแรงงานเด็กอย่างผิดกฎหมาย การหลอกลวงนักท่องเที่ยวที่เป็นผลจากการละเลยการตรวจสอบผู้ประกอบการท่องเที่ยว การไม่ดำเนินการตามเงื่อนไขข้อตกลง รวมทั้งการประท้วงนัดหยุดงานของพนักงาน หรือเจ้าหน้าที่ จากนักท่องเที่ยวที่สร้างปัญหาความไม่ปลอดภัยให้กับตนเอง ได้แก่ การทำกิจกรรมที่โลดโผนและเสี่ยงอันตรายเกินไป (การเล่นกีฬา การขับรถ การบริโภคอาหารและเครื่องดื่ม และอื่น ๆ) ปัญหาด้านสุขภาพและการมีโรคประจำตัวของนักท่องเที่ยว การไม่เคารพสถานที่และมีความขัดแย้งที่ไม่เหมาะสม ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวกับความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของไทย และขัดต่อกฎหมายกับคนในพื้นที่ การมีส่วนร่วมในการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น การลักลอบขนสิ่งผิดกฎหมาย เป็นต้น การเดินทางไปในพื้นที่ที่ไม่ปลอดภัย การกระทำที่ไม่ได้ตั้งใจหรือประมาทเลินเล่อจนเกิดความสูญเสียของส่วนตัว เอกสารสำคัญ เงิน และอื่น ๆ ความไม่ปลอดภัยที่เกิดจากความเสี่ยงทางกายภาพและ สภาวะแวดล้อม ได้แก่ การไม่ระมัดระวังอันตรายในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว เช่น พืชและสัตว์ที่เป็นอันตราย เป็นต้น ไม่มีการฉีดวัคซีนป้องกันโรคติดต่อในเขตภูมิภาคนั้น ๆ ไม่ระมัดระวังเรื่องของอาหารการกินที่สะอาดถูกหลักอนามัยเพียงพอ และการเข้าไปอยู่ในภาวะฉุกเฉิน เช่น ภัยธรรมชาติและโรคระบาด เป็นต้น (Ministry of Tourism and Sports, 2025)

การที่ประเทศไทยได้คะแนนความปลอดภัยและความมั่นคงเป็นลำดับต่ำมากทำให้เมืองท่องเที่ยวต่าง ๆ ต้องเร่งทบทวนและหามาตรการเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้เกิดขึ้น สำหรับเมืองพัทยา เป็นหนึ่งในเมืองท่องเที่ยวสำคัญของประเทศไทยที่มีภาพลักษณ์โดดเด่นในฐานะเมืองชายทะเลที่มีความหลากหลายทั้งบรรยากาศธรรมชาติและความบันเทิงครบครัน ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 150 กิโลเมตร ทำให้เป็นปลายทางที่สะดวกและเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ พัทยามีชายหาดยาวกว่า 15 กิโลเมตร ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเล่นกิจกรรมทางน้ำ เช่น เจ็ตสกี พาราเซลลิ่ง และบานาน่าโบ๊ต รวมถึงบรรยากาศถนนคนเดินที่มีบาร์และผับมากมาย ตอบโจทย์ทั้งความสงบผ่อนคลายและความสนุกสนานในเวลากลางคืน นอกจากนี้ พัทยายังเป็นที่รู้จักจากการจัดงานสำคัญ เช่น พัทยาเคานต์ดาวน์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมากและสร้างรายได้เข้าสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง ในปี 2025 งานนี้มีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมประมาณ 3.9 แสนคน สร้างรายได้กว่า 5 พันล้านบาท แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของพัทยาในฐานะเมืองท่องเที่ยวระดับโลกที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ การดูแลความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อม พร้อมมุ่งเน้นสร้างภาพลักษณ์ใหม่ที่น่าเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งครอบครัวและกลุ่มธุรกิจ (Manpati, 2024; Matichon Online, 2025) ด้วยความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และความสะดวกสบายที่ครบครัน พัทยายังคงเป็นจุดหมายยอดนิยมที่สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว และมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัดชลบุรีและประเทศในภาพรวม ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศนิยมเดินทางเนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมากนักเป็นที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวคือ พัทยาเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งแนว Night life หรือกีฬาต่าง ๆ มีที่พัก อาหารให้เลือกมากมายหลายรูปแบบ ทั้งโรงแรมและรีสอร์ท ที่สำคัญ Pet Friendly การเดินทางสะดวกไม่ไกลเป็นทั้งเมืองสำหรับการมาพักผ่อนทั้งยามราตรี และกลางวัน ตลอดจนเป็นสถานที่สำหรับการจัดงานประชุมสัมมนา งานประชุมทางวิชาการ งานแสดงสินค้าและนิทรรศการ

numbeo.com ซึ่งเป็นเว็บไซด์ด้านการวิจัยและเป็นดาต้าเบสสำหรับให้ผู้ใช้และผู้ติดตามสร้างเนื้อหาที่ใหญ่ที่สุดในโลก ได้มีการจัดทำดัชนีเมืองที่มีความปลอดภัยมากที่สุดในโลกจำนวน 416 เมืองทั่วโลก โดยจังหวัดเชียงใหม่ถูกยกให้เป็นเมืองที่มีความปลอดภัยมากที่สุดในโลกอันดับที่ 32 ได้ 75.5 คะแนน และ

นับเป็นอันดับที่ 1 ในภูมิภาคอาเซียน ตามมาด้วยกรุงเทพมหานคร ได้อันดับที่ 170 ของโลก อันดับที่ 7 ในอาเซียน และเมืองพัทยาได้อันดับที่ 210 ของโลก อันดับที่ 9 ในอาเซียน เพื่อสร้างความมั่นใจเรื่องความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ (Numbeo, 2023)

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา เรื่อง การบูรณาการความร่วมมือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว เมืองพัทยา เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในสภาพปัจจุบันด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา รวมทั้งศึกษาหาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการดูแลรักษาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา และมีแนวทางการบูรณาการความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว เมืองพัทยา

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว เมืองพัทยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ดังต่อไปนี้ 1) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เมืองพัทยา 2) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 3) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความปลอดภัย 4) แนวคิดเรื่องการป้องกันและแก้ไขอุบัติเหตุ และหลักการปฏิบัติงานของทีม 5) แนวคิดเรื่องความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และ 6) แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีหรือผู้แทน ซึ่งมีอำนาจกำหนดนโยบายด้านความมั่นคงและการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด มีประสบการณ์ตรงในการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีข้อมูลเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 2) นายกเมืองพัทยาหรือผู้แทน ซึ่งมีอำนาจในการบริหารจัดการเมืองพัทยาโดยตรง รับผิดชอบด้านความเป็นอยู่ ความปลอดภัย และภาพลักษณ์ของเมืองท่องเที่ยว มีประสบการณ์บริหารพื้นที่ท่องเที่ยวหลักของประเทศ 3) ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี เป็นผู้กำหนดแผนงานและมาตรการด้านการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด มีข้อมูลเชิงสถิติและนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีความรู้ด้านการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับความปลอดภัย 4) ท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานสนับสนุนและดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว มีความรู้และข้อมูลเชิงพื้นที่เกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวในจังหวัด มีบทบาทในการเชื่อมโยงนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และภาครัฐ 5) ผู้กำกับสถานีตำรวจเมืองพัทยา ซึ่งรับผิดชอบโดยตรงด้านการดูแลความปลอดภัยและการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ มีประสบการณ์ในการจัดการปัญหาอาชญากรรมและเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว มีข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 6) ตัวแทนผู้ประกอบการโรงแรม 7) ตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว มีบทบาทในการจัดกิจกรรมและบริการด้านการท่องเที่ยว เข้าใจความคาดหวังของนักท่องเที่ยวและมาตรการรักษาความปลอดภัยที่จำเป็น สามารถนำเสนอแนวทางพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการกับภาครัฐ และ 8) ผู้แทนประชาชนในพื้นที่ ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่และได้รับผลกระทบโดยตรงจากการท่องเที่ยว

มีประสบการณ์ในการสังเกตการณ์และรับรู้ปัญหาความปลอดภัยที่เกิดขึ้นจริง สามารถสะท้อนมุมมองของชุมชนต่อมาตรการความปลอดภัยและการบูรณาการความร่วมมือ รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งสิน 8 ราย

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ความรู้สึกนึกคิดได้โดยอิสระ รวมถึงสามารถแสดงความเห็นในประเด็นอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากประเด็นคำถามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น โดยขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และความยินยอมพร้อมใจของกลุ่มตัวอย่างเป็นสำคัญ

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การวิจัยในครั้งนี้ อาจมีอคติที่ส่งผลต่อความเที่ยงตรงภายในและภายนอก ความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือได้ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับการตรวจสอบทั้งความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูลตลอดการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลให้มั่นใจในความเชื่อถือได้ และประเมินคุณภาพของข้อมูลว่าอยู่ในระดับที่สามารถนำมาวิเคราะห์และตอบปัญหาของการวิจัยในหัวข้อนี้ได้หรือไม่

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 แนวทางการบูรณาการความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา

เมืองพัทยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากตลอดทั้งปี ด้วยลักษณะการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวกลายเป็นประเด็นที่มีความท้าทายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ จึงเป็นกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยและสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. การวางแผนเชิงกลยุทธ์และการประสานงาน

การสร้างกลไกการประสานงานที่มีประสิทธิภาพถือเป็นรากฐานสำคัญของการบูรณาการความร่วมมือ นายกเมืองพัทยา อธิบายว่า "การที่เราจัดตั้งศูนย์อำนวยการร่วมเพื่อความปลอดภัยนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา เป็นการสร้างจุดศูนย์กลางในการประสานงานที่ประกอบด้วยตัวแทนจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งตำรวจท้องถิ่น หน่วยกู้ภัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และภาคประชาสังคม"

ศูนย์อำนวยการร่วมนี้มีหน้าที่หลักในการวางแผนเชิงบูรณาการ กำหนดยุทธศาสตร์ร่วม แลกเปลี่ยนข้อมูล และติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นการทำงานแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทุกมิติของความปลอดภัย

2. ระบบการสื่อสารและแจ้งเตือนภัย

การพัฒนาระบบการสื่อสารที่ทันสมัยและครอบคลุมเป็นปัจจัยสำคัญในการดูแลความปลอดภัย ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี กล่าวว่า "เราได้พัฒนาแพลตฟอร์มกลางที่สามารถเชื่อมโยง

ข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และเข้าถึงได้ง่ายโดยนักท่องเที่ยว รวมถึงระบบแจ้งเตือนภัยผ่านแอปพลิเคชันมือถือที่ให้ข้อมูลสถานการณ์ความปลอดภัย เส้นทางการเดินทาง สภาพอากาศ และคำแนะนำในกรณีฉุกเฉิน"

ระบบดังกล่าวรองรับหลายภาษาเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และมีศูนย์ควบคุมและสั่งการกลางที่ทำงานตลอด 24 ชั่วโมง สามารถประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการฝึกอบรม

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลนักท่องเที่ยวเป็นอีกแนวทางที่สำคัญ ผู้กำกับสถานีตำรวจเมืองพัทยา ระบุว่า "เรามีการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมร่วมกันระหว่างหน่วยงาน เพื่อสร้างมาตรฐานในการปฏิบัติงานและการให้บริการ ครอบคลุมการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสิทธินักท่องเที่ยว รวมถึงทักษะการบริการที่เป็นเลิศ"

นอกจากนี้ มีการแลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างหน่วยงานเพื่อสร้างความเข้าใจและประสบการณ์ร่วมกัน ตลอดจนการจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการและสัมมนาร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

4. ระบบเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อความปลอดภัย

การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลความปลอดภัยเป็นอีกแนวทางที่มีความสำคัญ ตัวแทนผู้ประกอบการโรงแรม กล่าวว่า "เราได้ลงทุนในระบบกล้องวงจรปิดและระบบติดตามความปลอดภัยที่ครอบคลุมพื้นที่ท่องเที่ยวสำคัญ พร้อมระบบวิเคราะห์ข้อมูลแบบเรียลไทม์ รวมถึงการใช้ปัญญาประดิษฐ์และการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ เพื่อคาดการณ์และป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น"

การพัฒนาแพลตฟอร์มการรายงานและแจ้งเหตุออนไลน์ที่ง่ายต่อการใช้งานและมีความปลอดภัยก็เป็นส่วนสำคัญของระบบเทคโนโลยีนี้

5. การประสานงานด้านกฎหมายและระเบียบ

การสร้างกรอบความร่วมมือทางกฎหมายที่ชัดเจนระหว่างหน่วยงานเป็นสิ่งจำเป็น ตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว อธิบายว่า "เราได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ที่กำหนดบทบาท หน้าที่และแนวทางปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน"

นอกจากนี้ มีการทบทวนและปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยนักท่องเที่ยวให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

6. การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมและชุมชน

การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความปลอดภัย ผู้แทนประชาชนในพื้นที่ กล่าวว่า "ชุมชนของเรามีความพร้อมที่จะเข้ามามีบทบาทในการเฝ้าระวังและแจ้งเหตุ เราได้รับการอบรมและให้ความรู้ มีการจัดตั้งอาสาสมัครชุมชนเพื่อความปลอดภัยนักท่องเที่ยว และมีการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักรู้ด้านความปลอดภัยในชุมชน"

7. การประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การติดตามและประเมินผลเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญในการพัฒนาระบบอย่างต่อเนื่อง ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี กล่าวเพิ่มเติมว่า "เราได้จัดทำระบบการประเมินผลการดำเนินงานที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐาน มีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ข้อร้องเรียน ข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยว และสถิติเหตุการณ์ รวมถึงการจัดให้มีการประชุมทบทวนและปรับปรุงแผนการดำเนินงานอย่างน้อยปีละสองครั้ง"

8. การสร้างภาพลักษณ์และการประชาสัมพันธ์

การสื่อสารและประชาสัมพันธ์เชิงรุกเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยว นายกเมืองพัทยาเสริมว่า "เราได้พัฒนาแคมเปญประชาสัมพันธ์ที่เน้นความปลอดภัยและมาตรฐานการให้บริการของเมืองพัทยา ใช้สื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลในการสื่อสารและสร้างความเข้าใจ รวมถึงการจัดทำคู่มือและข้อมูลแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบที่น่าสนใจและเข้าถึงง่าย"

9. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีเพื่อความปลอดภัย

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีสมัยใหม่ถือเป็นรากฐานสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ตัวแทนผู้ประกอบการโรงแรม อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมว่า "การลงทุนในเทคโนโลยีความปลอดภัยเป็นสิ่งจำเป็นในยุคปัจจุบัน เราได้ติดตั้งระบบกล้องวงจรปิดความละเอียดสูงครอบคลุมพื้นที่ท่องเที่ยวสำคัญ ประกอบด้วยสถานที่ท่องเที่ยวหลัก ชายหาด ถนนสายหลัก และจุดเสี่ยงต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์และประมวลผลภาพแบบเรียลไทม์ สามารถตรวจจับพฤติกรรมที่ผิดปกติและแจ้งเตือนเจ้าหน้าที่ได้อย่างทันท่วงที" 9.1 ระบบกล้องวงจรปิดและเทคโนโลยีการตรวจจับอัจฉริยะ การติดตั้งระบบการเฝ้าระวังที่ทันสมัยครอบคลุมทุกพื้นที่สำคัญ พร้อมระบบวิเคราะห์อัจฉริยะที่สามารถตรวจสอบสถานการณ์และแจ้งเตือนได้แบบอัตโนมัติ 9.2 ระบบแจ้งเตือนความปลอดภัยอัจฉริยะ ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี กล่าวเสริมว่า "เราได้พัฒนาแอปพลิเคชันมือถือเฉพาะสำหรับนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา ที่มีความสามารถในการแจ้งเตือนสถานการณ์ฉุกเฉิน ระบุตำแหน่งปัจจุบัน และเชื่อมต่อกับศูนย์ควบคุมความปลอดภัยโดยตรง นักท่องเที่ยวสามารถส่งสัญญาณขอความช่วยเหลือพร้อมระบุพิกัดได้ทันที" 9.3 ระบบติดตามและกู้ภัยอัตโนมัติ การพัฒนาระบบติดตามนักท่องเที่ยวในพื้นที่เสี่ยง โดยใช้เทคโนโลยี GPS และเครือข่ายการสื่อสารไร้สาย สามารถระบุตำแหน่งและให้ความช่วยเหลือได้อย่างรวดเร็วในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน 9.4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านความปลอดภัย นายกเมืองพัทยา กล่าวว่า "เราได้ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพอย่างเป็นระบบ เช่น การติดตั้งไฟส่องสว่างบริเวณชายหาด ถนน และพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดทำป้ายสัญญาณเตือนภัย เส้นทางหนีภัย และจุดรวมพลที่ชัดเจน เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและพำนักอย่างปลอดภัย"

10. การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน

การสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลความปลอดภัยเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างระบบการรักษาความปลอดภัยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้แทนประชาชนในพื้นที่ อธิบายรายละเอียดว่า "ชุมชนของเรามีบทบาทสำคัญในการเป็นตาและหูให้กับหน่วยงานความมั่นคง เราได้จัดตั้งและฝึกอบรมอาสาสมัครจากชุมชนท้องถิ่น ให้มีความรู้และทักษะในการสังเกตการณ์ แจ้งเหตุ และให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่นักท่องเที่ยว" 10.1 โครงการอาสาสมัครชุมชนเพื่อความปลอดภัย การจัดตั้งและฝึกอบรมอาสาสมัครที่ประสานงานอย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานความมั่นคงและหน่วยกู้ภัย 10.2 การสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวังชุมชน การพัฒนาระบบการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์และแอปพลิเคชันเฉพาะ 10.3 โครงการให้การศึกษาและสร้างความตระหนักรู้ ผู้กำกับสถานีตำรวจเมืองพัทยา เสริมว่า "เราได้จัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนและผู้ประกอบการในพื้นที่เกี่ยวกับการดูแลความปลอดภัย การปฐมพยาบาลเบื้องต้น และการรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉิน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างความปลอดภัย" 10.4 การสนับสนุนให้ชุมชนเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาระบบความปลอดภัย รวมถึงการให้รางวัลและการยกย่องชุมชนที่มีความโดดเด่น

11. การบูรณาการการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การประสานงานและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างหน่วยงานถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างระบบความปลอดภัยที่ครอบคลุมและทั่วถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี เน้นย้ำว่า "การจัดตั้งศูนย์อำนวยการกลางที่ประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ ตำรวจ หน่วยกู้ภัย ทหาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว เป็นกลไกสำคัญในการประสานงาน แลกเปลี่ยนข้อมูล และบริหารจัดการในภาวะฉุกเฉิน" 11.1 ศูนย์อำนวยการร่วมเพื่อความปลอดภัยนักท่องเที่ยว การจัดตั้งศูนย์บัญชาการกลางสำหรับการประสานงานและบริหารจัดการในภาวะฉุกเฉิน 11.2 ระบบฐานข้อมูลกลางและการแลกเปลี่ยนสารสนเทศ ตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว กล่าวว่า "เราได้พัฒนาระบบข้อมูลกลางที่ทุกหน่วยงานสามารถเข้าถึงและแลกเปลี่ยนข้อมูลได้อย่างปลอดภัยและทันท่วงที ครอบคลุมข้อมูลด้านความปลอดภัย สถิติอาชญากรรม และเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้การตอบสนองมีประสิทธิภาพสูงสุด" 11.3 การฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรร่วมกัน การจัดให้มีการฝึกอบรมและซ้อมแผนร่วมกันระหว่างหน่วยงาน เพื่อสร้างความเข้าใจ พัฒนาทักษะการประสานงาน และการปฏิบัติการร่วมในสถานการณ์ฉุกเฉิน 11.4 กลไกการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน การสร้างระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน โดยกำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจนและครอบคลุม และจัดให้มีการประชุมทบทวนผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ 11.5 กรอบความร่วมมือทางกฎหมายและระเบียบ การจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่ และแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างชัดเจน

องค์ความรู้ใหม่

การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือ ความเข้าใจ และการทำงานอย่างบูรณาการจากทุกภาคส่วน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยี การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน และการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะช่วยสร้างระบบนิเวศแห่งความปลอดภัยที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ

จากแนวทางการบูรณาการความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวเมืองพัทยา ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ดังภาพ 1

Figure 1: Guidelines for Integrating Cooperation between Relevant Agencies and Sectors to Increase Efficiency in Maintaining Safety for Tourists in Pattaya

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ชี้ว่า การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ เป็นกลยุทธ์สำคัญในการยกระดับความปลอดภัยนักท่องเที่ยว สอดคล้องอย่างยิ่งกับกรอบแนวคิด Collaborative Governance ของ Ansell and Gash (2008) ซึ่งอธิบายว่า ความร่วมมือข้ามพรมแดนองค์กรจะเกิดผลเมื่อมีเวทีร่วม (collaborative arena) กลไกการประสานงานที่ชัดเจน การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการประเมินผลร่วมกัน โดยมีเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ ความไว้วางใจ ทรัพยากรร่วม และการอำนวยความสะดวกของกระบวนการ (facilitative leadership) ที่ทำให้ทุกฝ่ายเดินไปสู่เป้าหมายร่วมได้จริง แนวคิดนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ให้จัดตั้ง ศูนย์อำนวยการร่วมเพื่อความปลอดภัยนักท่องเที่ยว และเน้นการประชุม/ทบทวนร่วมเป็นวาระปกติ รวมถึงการกำหนดบทบาท กติกา และตัวชี้วัดร่วมอย่างชัดเจน นอกจากนี้ กรอบ Collaborative Governance Regime (CGR) ของ Emerson, Nabatchi and Balogh (2012) ชี้ว่าการบูรณาการที่ได้ผลต้องวางอยู่บนระบบนิเวศของการกำกับดูแลที่ประกอบด้วยแรงขับร่วม (principled engagement), แรงเสริม (shared motivation) และขีดความสามารถเพื่อการทำงานร่วม (capacity for joint action) ซึ่งครอบคลุมทั้งโครงสร้าง กระบวนการ ข้อมูล และทรัพยากร แนวคิดนี้รองรับแนวทางในมิติที่ 1 (การวางแผนเชิงกลยุทธ์

และการประสานงาน) มิติที่ 2 (แพลตฟอร์มสื่อสารและศูนย์สั่งการ 24 ชม.) และมิติที่ 11 (ฐานข้อมูลกลางและการซ้อมแผนร่วม) อันเป็นการเสริม capacity for joint action โดยตรง.

ในระดับมาตรฐานปฏิบัติการระหว่างประเทศ แนวทางของท่านสอดรับกับ National Incident Management System (NIMS) ของ FEMA (2017) ซึ่งกำหนดโครงสร้างการจัดการเหตุ (ICS/Unified Command) การจัดการทรัพยากร การสื่อสาร/สารสนเทศ และการประสานพหุหน่วยงาน เพื่อให้ภาครัฐ เอกชน และองค์กรไม่แสวงกำไรทำงานร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ การเน้นศูนย์ควบคุมสั่งการ 24 ชั่วโมง ระบบสารสนเทศร่วม ระบบแจ้งเตือน และการฝึกซ้อมแผนร่วมในผลการวิจัยของท่าน ล้วนเป็นองค์ประกอบหลักตาม NIMS รวมถึงแนวทางทำ Mutual Aid Agreements ที่ทำให้การสนับสนุนข้ามหน่วยงานเกิดขึ้นได้จริงเมื่อเกิดเหตุ ในเชิงมาตรฐานสากลด้าน Incident Management”แนวทางข้อ 2, 4, 9 และ 11 ที่เน้นสถาปนาแพลตฟอร์มข้อมูลกลาง การสื่อสารหลายภาษา การเฝ้าระวังแบบเรียลไทม์ และการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะสอดคล้องกับ ISO 22320: 2018 ซึ่งให้หลักการและโครงสร้างของการบังคับบัญชาและควบคุม (command & control), การจัดการข้อมูล/สารสนเทศ, บทบาทหน้าที่ และการทำงานร่วมเชิงสหวิสัย (interoperability) ในทุกขนาดเหตุการณ์ แนวทางของท่านจึงอยู่ในทิศทางเดียวกับมาตรฐานสากลที่เน้นความชัดเจนของบทบาท กระบวนการ ข้อมูล และความสามารถเชื่อมต่อระหว่างระบบ/หน่วยงาน (ISO, 2018)

ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการฝึกอบรม ข้อเสนอให้จัดหลักสูตรร่วม การแลกเปลี่ยนบุคลากร และการซ้อมแผน สอดคล้องกับ NIMS Training Program ที่ชี้ว่าความพร้อมรับมือเพิ่มขึ้นผ่านการฝึกอบรมตามหลักการ NIMS และการคุณวุฒิของบุคลากร เพื่อให้เกิดภาษากลาง/ขั้นตอนที่ใช้ร่วมกันได้จริงระหว่างหน่วยงาน (FEMA, 2025) มิติกรอบกฎหมายและระเบียบ/MOU มีฐานคิดตรงกับแนวปฏิบัติของ National incident management system ว่าด้วย Mutual Aid ซึ่งแนะนำองค์ประกอบสำคัญของข้อตกลงการวางแผนการปฏิบัติ การจัดสรรทรัพยากร และการชดเชย/รับผิด ที่ช่วยให้การสนับสนุนข้ามพื้นที่และหน่วยงานทำได้รวดเร็วและโปร่งใสในภาวะฉุกเฉิน (FEMA, 2017) จึงเป็นหลักฐานสนับสนุนข้อเสนอของท่านข้อ 5 และข้อ 11.6 ในมิติการสื่อสารเชิงรุก ภาพลักษณ์ และคู่มือสำหรับนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวทางขององค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ที่จัดทำ Toolbox for Crisis Communications in Tourism ซึ่งเสนอเครื่องมือ/เช็กลิสต์เพื่อการเตรียมแผนการสื่อสารภาวะวิกฤต การบริหารข่าวสารหลายภาษา และการประสานผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อรักษาความเชื่อมั่นและเร่งการฟื้นตัวของจุดหมายปลายทาง (World Tourism Organization, 2011)

สำหรับความปลอดภัยด้านอาชญากรรม ความเสี่ยง และการรับรู้ของนักท่องเที่ยว ข้อเสนอที่ให้ใช้กล้องวงจรปิด การวิเคราะห์ข้อมูลแบบเรียลไทม์ และระบบรายงานเหตุออนไลน์ สอดคล้องกับวรรณกรรมคลาสสิกด้าน Tourism, Security and Safety ที่รวบรวมหลักป้องกัน การสื่อสารความเสี่ยง และการบริหารวิกฤตในมิติการท่องเที่ยวโดยตรง ซึ่งชี้ว่าความปลอดภัยเป็นตัวกำหนดความเชื่อมั่น ภาพลักษณ์ และอุปสงค์การเดินทาง และต้องอาศัยทั้งมาตรการเชิงกายภาพ เทคโนโลยี และความร่วมมือภาคส่วน (Mansfeld, and Pizam, 2005) ในส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชน/อาสาสมัคร ความตระหนักรู้ และเครือข่ายเฝ้าระวังชุมชน นั้นแนวทางของการวิจัยนี้อยู่บนกระแสสากลที่เน้น whole-of-community ใน NIMS และคู่มือ/รายงานกำกับด้านวิกฤตการท่องเที่ยวขององค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งต่างชี้ว่าความพร้อมและความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ และภาคประชาสังคม เป็นองค์ประกอบสำคัญของการป้องกันและฟื้นฟูปลายทางท่องเที่ยว (NYS Division of Homeland Security and Emergency Services, 2017)

สรุป

แนวทางสำคัญในการบริหารจัดการต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากการวางแผนเชิงกลยุทธ์และการประสานงาน จัดตั้งศูนย์อำนวยการร่วมเพื่อความปลอดภัยนักท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากหลายภาคส่วน เช่น ตำรวจ หน่วยกู้ภัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และภาคประชาสังคม ศูนย์นี้มีบทบาทในการกำหนดยุทธศาสตร์ร่วม วางแผนปฏิบัติการ แลกเปลี่ยนข้อมูล และติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างระบบความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพและครอบคลุมทุกมิติ นอกจากนี้ การพัฒนาระบบการสื่อสารและแจ้งเตือนภัยถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญ โดยควรจัดทำแพลตฟอร์มกลางที่เชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานและนักท่องเที่ยว พร้อมพัฒนาแอปพลิเคชันมือถือที่รองรับหลายภาษา ให้บริการข้อมูลด้านความปลอดภัย เส้นทางการเดินทาง สภาพอากาศ และสามารถแจ้งเตือนกรณีฉุกเฉินได้แบบเรียลไทม์ ทั้งนี้ยังควรมีศูนย์ควบคุมและสั่งการกลางที่ทำงานตลอด 24 ชั่วโมง เพื่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ

อีกด้านหนึ่ง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต้องมีหลักสูตรฝึกอบรมที่ครอบคลุมทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การรับมือเหตุฉุกเฉิน ความรู้ด้านกฎหมาย และสิทธินักท่องเที่ยว ควบคู่กับการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านความปลอดภัย เช่น การใช้กล้องวงจรปิดอัจฉริยะ ระบบติดตามนักท่องเที่ยวในพื้นที่เสี่ยง การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยปัญญาประดิษฐ์ รวมถึงการสร้างระบบแจ้งเหตุและกู้ภัยที่ทันสมัย ในด้านกฎหมาย ควรมีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อกำหนดบทบาทและหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน รวมถึงทบทวนกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ขณะเดียวกันต้องสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคประชาสังคมผ่านการจัดตั้งอาสาสมัครเฝ้าระวัง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลความปลอดภัย

สุดท้าย ควรมีการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยจัดทำระบบติดตามผลการดำเนินงานที่ชัดเจน วิเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่ง เช่น ข้อร้องเรียน สถิติอุบัติเหตุ และข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยว พร้อมทบทวนและปรับปรุงแผนอย่างน้อยปีละสองครั้ง การสื่อสารเชิงรุกและการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ด้านความปลอดภัยจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักท่องเที่ยว ส่งผลให้พัทยากลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานด้านความปลอดภัยระดับสากลและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานรัฐท้องถิ่น เช่น สภาเมืองพัทยา ควรรับหน้าที่หลักในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดยควรดำเนินการติดตั้งกล้องวงจรปิดในพื้นที่เสี่ยง ใช้เทคโนโลยีในการติดตามและรายงานเหตุการณ์ รวมถึงพัฒนาระบบแจ้งเตือนที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาสิ่งเหล่านี้จะช่วยในการตรวจสอบและตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ นอกจากนี้ยังควรจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ไฟส่องสว่างในพื้นที่สาธารณะและทางเดินริมทะเล

1.2 ภาคประชาชนและชุมชนควรมีส่วนร่วมในการรักษาความปลอดภัยโดยการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยผ่านการจัดกิจกรรมในชุมชน รวมถึงการมีช่องทางในการรายงานเหตุการณ์ที่ไม่ปลอดภัย การมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกัน

ในการรักษาความปลอดภัยในพื้นที่ นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวว่า พวกเขาจะได้รับการดูแลและปกป้อง

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจและหน่วยกู้ภัย ควรทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการสนับสนุนทางด้านงบประมาณและทรัพยากร หน่วยงานเหล่านี้ควรมีการฝึกอบรมเกี่ยวกับความปลอดภัยอย่างต่อเนื่องและดำเนินงานร่วมกันในสถานการณ์ฉุกเฉิน การประสานงานที่ดีจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อเหตุการณ์และลดจำนวนเหตุการณ์ความไม่ปลอดภัยที่เกิดขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งต่อไปสามารถขยายขอบเขตการวิจัยไปยังประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความเข้าใจในด้านการพัฒนาความปลอดภัยและการท่องเที่ยว ดังนี้

2.1 การประเมินผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีในการดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การศึกษานี้จะช่วยให้ทราบว่าเทคโนโลยีดังกล่าวมีผลอย่างไรต่อการลดเหตุการณ์ความไม่ปลอดภัย และสามารถเพิ่มความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใด

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและภาครัฐในด้านการท่องเที่ยวที่ปลอดภัย การศึกษาในเรื่องนี้จะช่วยทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพระหว่างภาคเอกชนและภาครัฐในการดำเนินมาตรการความปลอดภัย โดยอาจมีการสำรวจความคิดเห็นจากทั้งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและหน่วยงานรัฐในพื้นที่ท่องเที่ยว

References

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571.

Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An Integrative Framework for Collaborative Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(1), 1–29.

FEMA. (2017). *National Incident Management System.* (3rd ed.). Retrieved March 21, 2025, from https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-07/fema_nims_doctrine-2017.pdf

FEMA. (2025). *NIMS Implementation and Training*. Retrieved March 21, 2025, from https://www.fema.gov/emergency-managers/nims/implementation-training

ISO. (2018). *ISO 22320:2018 Security and Resilience - Emergency Management - Guidelines for Incident Management*. (2nd ed.). Retrieved March 21, 2025, from https://www.iso.org/standard/67851.html

Manpati, B. (2024). *The Year-End Tourism Atmosphere Is Lively: Pattaya Holds a Big Countdown to 2025. Tourists Flock to the Event, but Traffic Is Heavy*. Retrieved May 16, 2025, from https://thainews.prd.go.th/thainews/news/view/803433/?bid=1

Mansfeld, Y., & Pizam, A. (2005). *Tourism, Security and Safety*. London: Routledge.

Matichon Online. (2025). *Parames Makes Pattaya a Great Place to Visit. Countdown 2025: 390,000 People Flock to the Event, Generating 5 Billion Baht in Cash Flow*. Retrieved May 16, 2025, from https://www.matichon.co.th/region/news_4985048

Ministry of Tourism and Sports. (2025). *Public Safety and Safety Measures in the Tourism Sector: News and Reports of the Ministry of Tourism and Sports*. Bangkok: Ministry of Tourism and Sports.

Numbeo. (2023). *Safety Index by City 2023*. Retrieved March 20, 2025, from https://www.numbeo.com/crime/region_rankings.jsp?title=2023&displayColumn=1

NYS Division of Homeland Security and Emergency Services. (2017). *National Incident Management System and Incident Command System*. Retrieved March 22, 2025, from https://www.dhses.ny.gov/national-incident-management-system-and-incident-command-system

World Economic Forum. (2019). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019*. Geneva: World Economic Forum.

World Tourism Organization. (2011). *Toolbox for Crisis Communications in Tourism*. Madrid: UNWTO.

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จังหวัดเชียงใหม่*

Factors Affecting the Success of Homestay Tourism Business in Chiang Mai Province

[1]จิราวัฒน์ อุรุพงษ์สานนท์, [2]สมบัติ กันบุตร, [3]ภาวิณี อารีศรีสม และ [4]สนิท สิทธิ

[1]Jirawat Urupongsanon, [2]Sombat Kanbute, [3]Pawinee Areesrisom and [4]Snit Sitti

สาขาการจัดการและพัฒนาทรัพยากร คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Program in Resources Management and Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Thailand.

[2]Corresponding Author's Email: sombatk@mju.ac.th

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวแบบชุมชนโดยพักในบ้านคนท้องถิ่นหรือโฮมสเตย์ เป็นที่นิยมมากขึ้น ภาครัฐได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ โดยออกกฎกระทรวงยกเว้นโฮมสเตย์ ไม่ให้ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของธุรกิจโรงแรมตาม พ.ร.บ.โรงแรม ทำให้ธุรกิจโฮมสเตย์เริ่มแพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ห่างไกล บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวที่เข้าพักโฮมสเตย์ 5 อำเภอ อำเภอหางดง อำเภอแม่ริม อำเภอแม่แตง อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่แจ่ม จำนวน 400 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุ

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ การบริหารจัดการ การสนับสนุนจากภาครัฐ ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับภาครัฐ เพื่อนำไปใช้ในด้านการวางแผนนโยบายด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ รวมทั้งการพิจารณาเรื่องระเบียบ กฎหมาย จะช่วยสนับสนุนผู้ประกอบการรายย่อย รวมถึงผู้ประกอบการสามารถเข้าใจถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว และบริหารจัดการโฮมสเตย์ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: โฮมสเตย์; การท่องเที่ยว; ความสำเร็จของการประกอบธุรกิจ

Abstract

Community-based tourism through local stays or homestays has become increasingly popular. The government has promoted homestay tourism by issuing ministerial regulations that exempt homestays from the requirements of the Hotel Act, leading to the proliferation of homestay businesses, particularly in remote nature-based attractions. This research article

*Received September 10, 2025; Revised October 3, 2025; Accepted October 12, 2025

aims to study the factors affecting the success of homestay tourism businesses in Chiang Mai Province. This research utilizes a quantitative research methodology. The sample group consisted of 400 tourists staying at homestays in five districts, namely Hang Dong, Mae Rim, Mae Taeng, Chom Thong, and Mae Chaem, selected through accidental sampling. The data collection instrument was a questionnaire, and the data were analyzed using multiple regression analysis.

The research findings revealed that the marketing mix, homestay and service characteristics, management, and government support significantly affect the success of homestay tourism businesses in Chiang Mai Province. These results can serve as information for the government to plan homestay tourism policies and consider regulations and laws that support small-scale entrepreneurs. Additionally, entrepreneurs can better understand the needs of tourists and manage their homestays to align with those requirements.

Keywords: Homestay; Tourism; Business Success

บทนำ

ในปี พ.ศ. 2561 รัฐบาลไทยได้ประกาศ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งเป็นกรอบยุทธศาสตร์หลักในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่เป้าหมาย “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ยุทธศาสตร์ชาติฉบับนี้จัดให้มี 6 ยุทธศาสตร์หลัก ซึ่งหนึ่งในนั้นคือยุทธศาสตร์ด้าน “การสร้างความสามารถในการแข่งขัน” โดยภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าว การท่องเที่ยวถูกชูเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและบริการแห่งอนาคตของประเทศ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2019) เพื่อให้ยุทธศาสตร์ชาติมีผลเป็นรูปธรรม ได้กำหนด แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบให้มีคุณภาพ มาตรฐาน และสอดคล้องกับทรัพยากรท้องถิ่น พร้อมกระจายรายได้สู่ชุมชนและรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบชุมชนโดยพักในบ้านคนท้องถิ่นหรือโฮมสเตย์ เป็นที่นิยมขึ้นในไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2537-2539 ยุคที่นักศึกษานิยมโบกรถไปท่องเที่ยวตามหมู่บ้านที่ห่างไกล และออกค่ายพัฒนาชุมชน ซึ่งต่อมาทางภาครัฐได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ โดยออกกฎกระทรวงยกเว้นโฮมสเตย์ ไม่ให้ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของธุรกิจโรงแรมตาม พ.ร.บ.โรงแรมที่เข้มงวดกว่า ทำให้ธุรกิจโฮมสเตย์เริ่มแพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ห่างไกล จำนวนนักท่องเที่ยวยังน้อย ไม่คุ้มค่าต่อการเปิดโรงแรมของกลุ่มทุน รวมถึงชุมชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ เช่น ชนเผ่าชาวเขา ชาวภูไท ชาวซอง เป็นต้น

ดังนั้น ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวโฮมสเตย์มีแนวโน้มที่เติบโตขึ้น แต่จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทำให้ผู้วิจัยทราบถึงปัญหาของการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบการเข้าพักโฮมสเตย์ ดังเช่น จากรายงานผลการเสวนาเรื่องปัญหาและอุปสรรคโฮมสเตย์ไทย (Senate Tourism Committee, 2011) ยังมีปัญหาอุปสรรคหลายด้านที่รอการแก้ไขปรับปรุง ซึ่งที่ได้ที่ผ่านมานั้นประเทศไทยและหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทอย่างจริงจัง ตระหนักถึง คุณค่าของการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนในระดับชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นให้

ชุมชนมีส่วนร่วมบริหาร จัดการภายในชุมชน และกระจายรายได้สู่ชุมชน จึงเป็นที่มาของการบริการที่พักรูปแบบโฮมสเตย์ ซึ่งที่ผ่านมา มีชุมชนมากมายจัดบริการที่พักแบบโฮมสเตย์ให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจและมีความต้องการสัมผัสวิถีชุมชน ซึ่งได้รับการตอบรับอย่างดีจากนักท่องเที่ยว แต่โฮมสเตย์และชุมชนยังขาดการบริหารจัดการที่ดี บางที่ขาด เอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะถิ่น จึงทำให้ขาดความโดดเด่นและเข้มแข็งของวิถีชุมชน ตลอดจนขาดความเป็น ธรรมในการจัดสรรแบ่งปันรายได้และผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นที่มาของการค้นหารูปแบบการจัดการที่ พักแบบโฮมสเตย์ให้คงเสน่ห์ และแตกต่างอย่างมีอัตลักษณ์เพื่อตอบโจทย์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีรายได้จากการท่องเที่ยวอยู่ในลำดับต้น ๆ ของประเทศ ได้รายงานรายได้ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง กันยายน 2565 จังหวัดเชียงใหม่มีรายได้ 38,755 ล้านบาท มีนักท่องเที่ยวรวมกว่า 5.9 ล้านคน ซึ่งมีรายได้เป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศ ดำเนินงานโฮมสเตย์ในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ 25 อำเภอ มีโฮมสเตย์กระจายอยู่ทั่วไป อย่างไรก็ดี ในการจัดลำดับการท่องเที่ยว พบว่า มี 5 อำเภอที่มีการแนะนำที่พัก มากที่สุด คือ อำเภอหางดง อำเภอแม่ริม อำเภอแม่แตง อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่แจ่ม (Chiang Mai Provincial Office, 2023)

แม้ว่างานวิจัยหลายชิ้นได้ศึกษาเกี่ยวกับโฮมสเตย์ หรือการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism, CBT) ในบริบทของประเทศไทยและเชียงใหม่แล้ว แต่ยังปรากฏช่องว่างที่สำคัญ ดังนี้ 1) งานวิจัยที่เน้นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จโดยตรง ในจังหวัดเชียงใหม่ยังมีน้อย เช่น งานวิจัย “Key factors facilitating homestay success: A focus cultural and natural values” ของ Luekveerawattana (2024) มุ่งวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของโฮมสเตย์โดยรวม แต่ไม่ได้จำกัดในพื้นที่เชียงใหม่โดยเฉพาะ หรืองานวิจัยเรื่อง “A co-generated analysis of Thai homestays: Overcoming SERVQUAL deficiencies and sustainability barriers” ของ Sroypeth et al. (2025) ชี้ให้เห็นว่ามีปัญหาเรื่องมาตรฐานบริการ (SERVQUAL) และอุปสรรคด้านการปรับเข้าสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ไม่ได้โฟกัสเชิงลึกที่เชียงใหม่เป็นหลัก ดังนั้น เพื่อให้ได้ความรู้เฉพาะเชิงพื้นที่ (contextual knowledge) ที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของเชียงใหม่ และเพื่อเติมช่องว่างในวรรณกรรม (theoretical gap) โดยเฉพาะการเชื่อมตัวแปร กับผลลัพธ์ความสำเร็จในบริบทโฮมสเตย์เชียงใหม่ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจและดำเนินการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพและการประยุกต์ใช้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ตามลำดับขั้น ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องที่นำไปสู่กรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วย 1) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ประกอบด้วย 1.1) การทำการตลาดด้านโฮมสเตย์ 1.2) การทำการตลาดด้านราคา 1.3) การให้ความสำคัญช่องทางการตลาด 1.4) การสื่อสารการตลาด 2) คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ ประกอบด้วย 2.1) สิ่งอำนวยความสะดวก 2.2) ความสะอาดและสุขอนามัย 2.3) ความ

ปลอดภัย 2.4) การเข้าถึงและตำแหน่งที่ตั้งของที่พัก 2.5) การมีกิจกรรมเสริม 3) การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 3.1) การมีแผนงานที่ชัดเจน 3.2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3.3) การบริหารงบประมาณที่โปร่งใส 3.4) การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน 3.5) การประเมินผล 4) การสนับสนุนจากภาครัฐ ประกอบด้วย 4.1) การพัฒนาบุคลากร 4.2) การพัฒนาองค์ความรู้ 4.3) การส่งเสริมการตลาด 4.4) การกำหนดและควบคุมมาตรฐาน 5. ความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ประกอบด้วย 5.1) การสร้างรายได้ถาวรให้กับชุมชน 5.2) ความคงอยู่ของอัตลักษณ์ชุมชน 5.3) มีการพัฒนาโดยไม่กระทบกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม

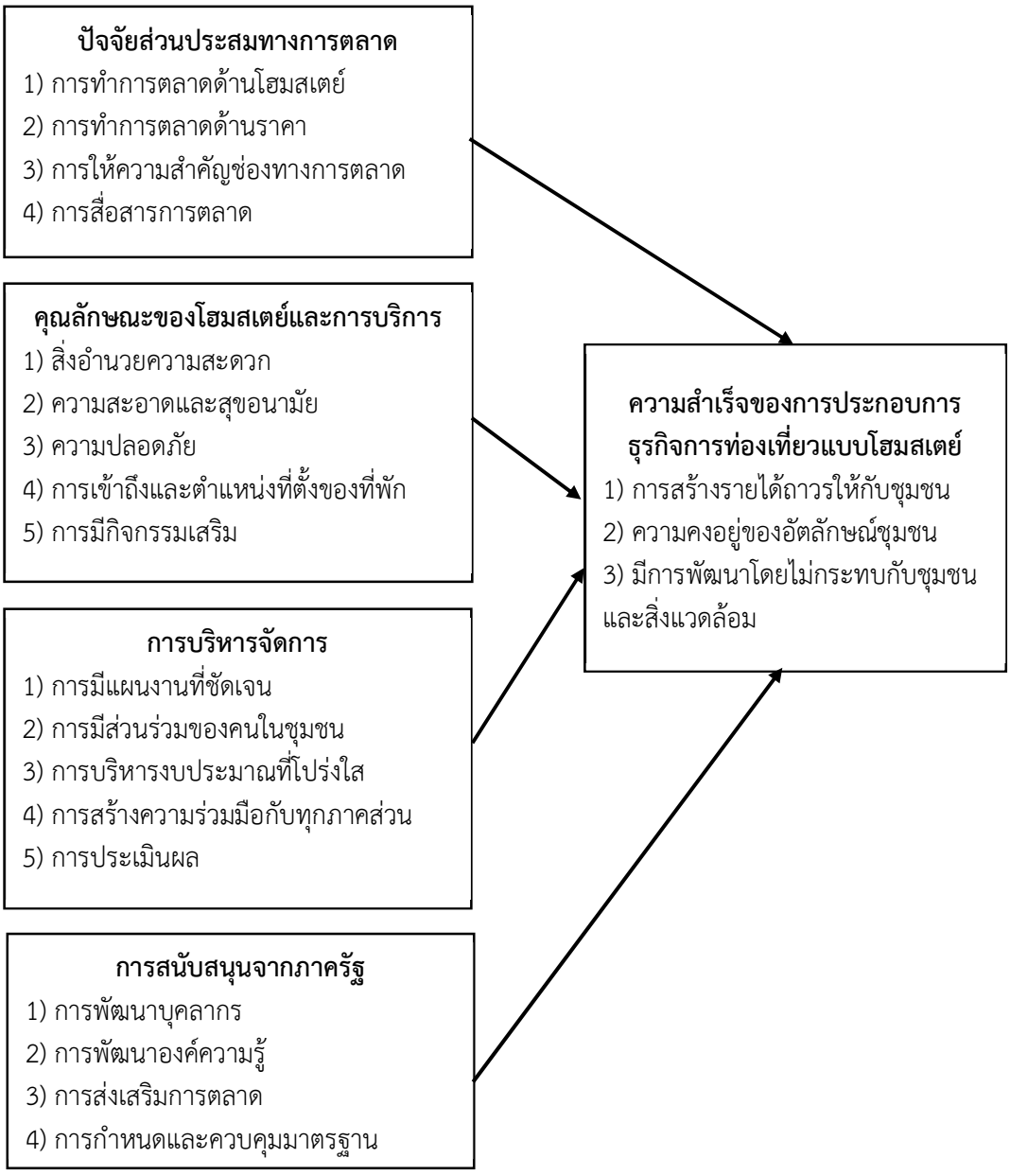

Figure 1: Conceptual Framework for the Research

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ประกอบด้วย 1) การทำการตลาดด้านโฮมสเตย์ 2) การทำการตลาดด้านราคา 3) การให้ความสำคัญช่องทางการตลาด 4) การสื่อสารการตลาด ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

2. คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ ประกอบด้วย 1) สิ่งอำนวยความสะดวก 2) ความสะอาดและสุขอนามัย 3) ความปลอดภัย 4) การเข้าถึงและตำแหน่งที่ตั้งของที่พัก 5) การมีกิจกรรมเสริม ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

3. การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1) การมีแผนงานที่ชัดเจน 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การบริหารงบประมาณที่โปร่งใส 4) การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน 5) การประเมินผล ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

4. การสนับสนุนจากภาครัฐ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาบุคลากร 2) การพัฒนาองค์ความรู้ 3) การส่งเสริมการตลาด 4) การกำหนดและควบคุมมาตรฐาน ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ขั้นตอนที่ 2 ประชากร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักท่องเที่ยวที่เข้าพักโฮมสเตย์ในพื้นที่ 5 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอหางดง อำเภอแม่ริม อำเภอแม่แตง อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่แจ่ม แต่เนื่องจากไม่ทราบจำนวนนักท่องเที่ยวที่แน่นอน จึงใช้วิธีการคำนวณกลุ่มตัวอย่างของ Cochran (1953) โดยมีความคลาดเคลื่อนไม่เกิน 5% ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนอย่างน้อย 385 คน โดยผู้วิจัยกำหนดจำนวนตัวอย่าง 400 คน เพื่อให้สะดวกต่อการกระจายกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 อำเภอ อำเภอละ 80 คน ทั้งนี้กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างมีอายุ 20 ปีขึ้นไป โดยการสุ่มแบบบังเอิญ

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จังหวัดเชียงใหม่ 1) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 2) คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ 3) การบริหารจัดการ 4) การสนับสนุนจากภาครัฐ 5) ความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยมีการตรวจสอบความตรง (Validity) ของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item Objective Congruence) โดยผ่านเกณฑ์ด้วยค่า 0.60-1.00 ทุกข้อคำถาม หลักจากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีความใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α-coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.849 -0.892 จึงนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถาม แนะนำตัวผู้วิจัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล ทำความใจและชี้แจงแบบสอบถามให้ทราบโดยละเอียด กับผู้ช่วยแจกแบบสอบถาม จากนั้น สามารถปฏิบัติได้ตามแนวทางเดียวกัน และเก็บข้อมูล ตรวจสอบความครบถ้วนถูกต้องของแบบสอบถามก่อนนำไป วิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การทดสอบสมมติฐาน ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุ (multiple regression analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ประกอบด้วย 1) การทำการตลาดด้านโฮมสเตย์ 2) การทำการตลาดด้านราคา 3) การให้ความสำคัญช่องทางการตลาด 4) การสื่อสารการตลาด ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	
การทำการตลาดด้านโฮมสเตย์	.213 (3.332)
การทำการตลาดด้านราคา	.120 (2.251)
การให้ความสำคัญช่องทางการตลาด	.460 (6.877)
การสื่อสารการตลาด	.286 (4.646)
R^2	.475
SEE	.488
F	89.281
Sig. F	.000

หมายเหตุ: ในวงเล็บคือค่า t

จากตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การทำการตลาดด้านโฮมสเตย์ 2) การทำการตลาดด้านราคา 3) การให้ความสำคัญช่องทางการตลาด 4) การสื่อสารการตลาด ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และสามารถอธิบายการผันแปรของความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ร้อยละ 47.5 โดยการให้ความสำคัญช่องทางการตลาดส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮม สเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ มากที่สุด รองลงมาคือ การสื่อสารการตลาด การทำการตลาดด้านโฮมสเตย์ และการทำการตลาดด้านราคา ตามลำดับ

สมมติฐานที่ 2 คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ ประกอบด้วย 1) สิ่งอำนวยความสะดวก 2) ความสะอาดและสุขอนามัย 3) ความปลอดภัย 4) การเข้าถึงและตำแหน่งที่ตั้งของที่พัก 5) การมีกิจกรรมเสริม ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน
คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ	
สิ่งอำนวยความสะดวก	.209 (3.537)
ความสะอาดและสุขอนามัย	.119 (1.992)
ความปลอดภัย	.148 (2.227)
การเข้าถึงและตำแหน่งที่ตั้งของที่พัก	.386 (6.414)
การมีกิจกรรมเสริม	.254 (4.486)
R^2	.488
SEE	.482
F	75.229
Sig. F	.000

หมายเหตุ: ในวงเล็บคือค่า t

จากตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ พบว่า คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการประกอบด้วย 1) สิ่งอำนวยความสะดวก 2) ความสะอาดและสุขอนามัย 3) ความปลอดภัย 4) การเข้าถึงและตำแหน่งที่ตั้งของที่พัก 5) การมีกิจกรรมเสริม ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และสามารถอธิบายการผันแปรของความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ร้อยละ 48.8 โดยการเข้าถึงและตำแหน่งที่ตั้งของที่พักส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ มากที่สุด รองลงมาคือ การมีกิจกรรมเสริม สิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย และความสะอาดและสุขอนามัย ตามลำดับ

สมมติฐานที่ 3 การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1) การมีแผนงานที่ชัดเจน 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การบริหารงบประมาณที่โปร่งใส 4) การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน 5) การประเมินผล ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน
การบริหารจัดการ	
การมีแผนงานที่ชัดเจน	.119 (2.422)
การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	.174 (3.550)
การบริหารงบประมาณที่โปร่งใส	.111 (2.463)
การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน	.220 (3.987)
การประเมินผล	.439 (7.055)
R^2	.583
SEE	.435
F	110.289
Sig. F	.000

หมายเหตุ: ในวงเล็บคือค่า t

จากตาราง 3 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ พบว่า การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1) การมีแผนงานที่ชัดเจน 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การบริหารงบประมาณที่โปร่งใส 4) การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน 5) การประเมินผล ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และสามารถอธิบายการผันแปรของความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ร้อยละ 58.3 โดยการประเมินผลส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด รองลงมาคือ การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การมีแผนงานที่ชัดเจน และการบริหารงบประมาณที่โปร่งใส ตามลำดับ

สมมติฐานที่ 4 การสนับสนุนจากภาครัฐ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาบุคลากร 2) การพัฒนาองค์ความรู้ 3) การส่งเสริมการตลาด 4) การกำหนดและควบคุมมาตรฐาน ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ การสนับสนุนจากภาครัฐส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน
การสนับสนุนจากภาครัฐ	
การพัฒนาบุคลากร	.035 (2.034)
การพัฒนาองค์ความรู้	.112 (6.839)
การส่งเสริมการตลาด	.421 (20.803)
การกำหนดและควบคุมมาตรฐาน	.482 (23.937)
R^2	.660
SEE	.233
F	297.228
Sig. F	.000

หมายเหตุ: ในวงเล็บคือค่า t

จากตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ พบว่า การสนับสนุนจากภาครัฐ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาบุคลากร 2) การพัฒนาองค์ความรู้ 3) การส่งเสริมการตลาด 4) การกำหนดและควบคุมมาตรฐาน ส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ และสามารถอธิบายการผันแปรของความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ร้อยละ 66.0 โดยการกำหนดและควบคุมมาตรฐานส่งผลต่อความสำเร็จของการประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด รองลงมาคือ การส่งเสริมการตลาด การพัฒนาองค์ความรู้ และการพัฒนาบุคลากร ตามลำดับ

องค์ความรู้ใหม่

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก คือ การสนับสนุนจากภาครัฐ การบริหารจัดการ คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ และการจัดการด้านการตลาด แต่ละปัจจัยหลักมีบทบาทสำคัญในการสร้างผลลัพธ์ที่ต้องการ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ถาวรให้กับชุมชน ความคงอยู่ของอัตลักษณ์ชุมชน และการพัฒนาโดยไม่กระทบกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม

การสนับสนุนจากภาครัฐ การบริหารจัดการ คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ และการจัดการด้านการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ธุรกิจโฮมสเตย์สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ต้องการได้ ซึ่งได้แก่ 1. การสร้างรายได้ถาวรให้กับชุมชนเป็นผลลัพธ์ที่สำคัญของการดำเนินธุรกิจโฮมสเตย์ รายได้ที่เกิดขึ้นจากธุรกิจนี้ช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจของชุมชนและเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน 2. ความคงอยู่ของอัตลักษณ์ชุมชน หมายถึงการรักษาและส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชุมชนผ่านธุรกิจโฮมสเตย์ การรักษาอัตลักษณ์นี้ช่วยให้ชุมชนมีความแตกต่างและโดดเด่นในตลาดการท่องเที่ยว 3. การพัฒนาโดยไม่กระทบกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม หมายถึงการดำเนินธุรกิจในลักษณะที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและไม่ทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว การพัฒนานี้ช่วยให้ธุรกิจสามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว ดังภาพ 1

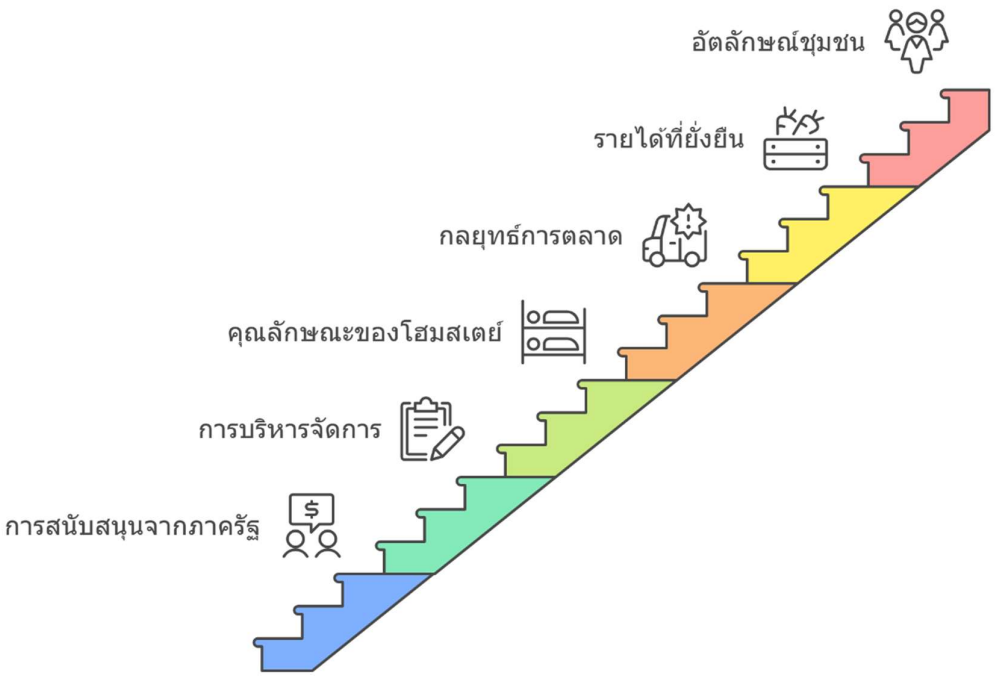

Figure 2: The Success of Homestay Tourism Business in Chiang Mai Province

อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (ประกอบด้วย 1. การทำการตลาดด้านโฮมสเตย์ 2. การทำการตลาดด้านราคา 3. การให้ความสำคัญช่องทางการตลาด 4. การสื่อสารการตลาด) มีผลต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากปัจจัยการทำการตลาดด้านโฮมสเตย์เน้นไปที่การสร้างเอกลักษณ์และภาพลักษณ์ที่โดดเด่นของโฮมสเตย์แต่ละแห่ง นักท่องเที่ยวมักมองหาประสบการณ์ที่แตกต่างและเป็นเอกลักษณ์ ดังนั้น โฮมสเตย์ที่สามารถนำเสนอความเป็นท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมที่แท้จริงได้ย่อมได้รับความสนใจมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของ Kotler and Armstrong (2018) ได้เน้นถึงความสำคัญของส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) หรือที่รู้จักกันดีในรูปแบบของ 4Ps (Product, Price, Place, Promotion) ที่มีผลต่อการสร้างความสำเร็จของธุรกิจ ในกรณีของโฮมสเตย์ การทำการตลาดที่เน้นด้านผลิตภัณฑ์และการบริการที่เป็นเอกลักษณ์ การตั้งราคาที่เหมาะสม การใช้ช่องทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพ และการสื่อสารการตลาดที่ดี ล้วนแต่มีผลทำให้ธุรกิจโฮมสเตย์สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้าได้ เช่นเดียวกับทฤษฎีการแข่งขันของ Porter (2008) (Porter's Five Forces) กล่าวถึงความสำคัญของกลยุทธ์ทางการตลาดในการแข่งขัน การวิจัยพบว่าการทำการตลาดที่ดีสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ทำให้โฮมสเตย์ในเชียงใหม่สามารถโดดเด่นในตลาดที่มีการแข่งขันสูง นอกจากนี้ การสื่อสารที่ดีและการให้บริการที่ดีสามารถสร้างความภักดีของลูกค้าได้ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยที่พบว่าการสื่อสารการตลาดที่ดีและการให้ความสำคัญกับการบริการส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจโฮมสเตย์ (Reichheld, 2003) และ Zeithaml, Berry, and Parasuraman (1996) ได้กล่าวถึงการบริการและความพึงพอใจของลูกค้าในงานวิจัยเรื่องคุณภาพการบริการ โดยเน้นว่าการตลาดที่ดีและการให้บริการที่มีคุณภาพสามารถสร้างความพึงพอใจและความภักดีของลูกค้าได้ ซึ่งตรงกับผลการวิจัยที่พบว่าการทำการตลาดด้านโฮมสเตย์และการให้บริการที่ดีส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจโฮมสเตย์

ผลการวิจัยข้างต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Pansiri (2008) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการนำกลยุทธ์การตลาดมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในบอตสวานา ผลการวิจัยพบว่า การตลาดที่เน้นการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของสถานที่และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนักท่องเที่ยวมีผลต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Al-Dmour, Zu'bi, Al-Zu'bi, and Kakeesh (2013) ที่ศึกษาผลของการใช้กลยุทธ์การตลาดแบบดิจิทัลต่อความสำเร็จของธุรกิจ ผลการวิจัยพบว่า การใช้ช่องทางการตลาดออนไลน์และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความสำเร็จของธุรกิจ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Ranjan and Read (2016) ที่ศึกษาการใช้กลยุทธ์การตลาดเพื่อสร้างคุณค่าให้กับนักท่องเที่ยวในธุรกิจโรงแรม พบว่า การตั้งราคาที่เหมาะสมและการให้บริการที่ดีมีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

2. คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ (ประกอบด้วย 1. สิ่งอำนวยความสะดวก 2. ความสะอาดและสุขอนามัย 3. ความปลอดภัย 4. การเข้าถึงและตำแหน่งที่ตั้งของที่พัก 5. การมีกิจกรรมเสริม) มีผลต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นปัจจัยที่สร้างความสะดวกสบายและพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องการที่พักที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันและตอบสนองความต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยว หากโฮมสเตย์มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม นักท่องเที่ยวจะมีประสบการณ์ที่ดีและมีแนวโน้มที่จะกลับมาใช้บริการอีกในอนาคต ความสะอาดและสุขอนามัยเป็นอีกปัจจัยที่มีผลสำคัญ เนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องการที่พักที่มีความสะอาดและสุขอนามัยที่ดีเพื่อความปลอดภัยของสุขภาพของนักท่องเที่ยว หากโฮมสเตย์สามารถรักษามาตรฐานความสะอาดและสุขอนามัยได้ดี จะสร้างความมั่นใจและความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวมีความประทับใจในที่พักและอาจแนะนำให้เพื่อนฝูงหรือคนรู้จักมาใช้บริการต่อไป ในส่วนของความปลอดภัย นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความปลอดภัยเป็นอันดับแรก ๆ เมื่อเลือกที่พัก การมีระบบรักษาความปลอดภัยที่ดี จะช่วยสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวว่าจะได้รับความปลอดภัยในระหว่างการพักผ่อน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเลือกกลับมาใช้บริการอีกครั้ง ตำแหน่งที่ตั้งที่สะดวกในการเดินทางและใกล้แหล่งท่องเที่ยวหรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ จะช่วยให้โฮมสเตย์ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น นักท่องเที่ยวต้องการที่พักที่อยู่ในบริเวณที่สามารถเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวหลักได้ง่าย หรือใกล้กับสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการมีกิจกรรมเสริม จะช่วยสร้างความประทับใจและเพิ่มมูลค่าให้กับการพักผ่อนของนักท่องเที่ยว กิจกรรมเสริมที่น่าสนใจและหลากหลายจะทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกว่าการเข้าพักที่โฮมสเตย์เป็นประสบการณ์ที่น่าจดจำและคุ้มค่า ทำให้นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะกลับมาใช้บริการอีกครั้งและแนะนำให้คนอื่น ๆ มาพักที่โฮมสเตย์นั้น

ผลการวิจัย สอดคล้องกับแนวคิดของ Kotler & Keller (2016) ที่กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งอำนวยความสะดวกในการสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า สิ่งอำนวยความสะดวกที่ดีและตอบสนองความต้องการของลูกค้าจะช่วยสร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับลูกค้า ทำให้ลูกค้ามีแนวโน้มที่จะกลับมาใช้บริการอีกครั้ง สอดคล้องกับ แนวคิดของ Parasuraman, Zeithaml, and Berry (1988) ที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพการบริการ (SERVQUAL) Parasuraman และคณะ ได้เน้นย้ำความสำคัญของความสะอาดและสุขอนามัย รวมถึงความปลอดภัยในการสร้างความพึงพอใจและความไว้วางใจให้กับลูกค้า ความสะอาดและความปลอดภัยเป็นปัจจัยที่มีผลสำคัญต่อการตัดสินใจของลูกค้าในการเลือกใช้บริการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chen, and Tsai (2007) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและพฤติกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ความสะดวกสบายและคุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกในที่พักมีความสำคัญต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและความตั้งใจที่จะกลับมาใช้บริการอีกครั้ง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Alén, Losada, and Domínguez (2016) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวสูงอายุ พบว่า ความสะอาดและสุขอนามัยมีผลต่อความพึงพอใจ

และการกลับมาใช้บริการอีกครั้งของนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Millán, and Esteban (2004) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเลือกที่ตั้งของธุรกิจท่องเที่ยว พบว่า การเลือกที่ตั้งที่เหมาะสมและการเข้าถึงง่ายมีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ

3. การบริหารจัดการ (ประกอบด้วย 1. การมีแผนงานที่ชัดเจน 2. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3. การบริหารงบประมาณที่โปร่งใส 4. การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน 5. การประเมินผล) มีผลต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากแผนงานที่ดีจะช่วยให้โฮมสเตย์มีแนวทางในการดำเนินงานที่เป็นระบบ และสามารถรับมือกับปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญ การให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมจะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบต่อการพัฒนาโฮมสเตย์ ทำให้เกิดความยั่งยืนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยชุมชนจะสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองได้ อีกทั้งยังสามารถพัฒนาโฮมสเตย์โดยไม่กระทบกับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม การบริหารงบประมาณที่โปร่งใสมีความสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจให้กับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดการงบประมาณที่โปร่งใสจะช่วยให้สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตรวจสอบได้ ทำให้โฮมสเตย์สามารถสร้างรายได้ถาวรให้กับชุมชนและพัฒนาโดยไม่กระทบกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม การสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเป็นปัจจัยที่ทำให้โฮมสเตย์สามารถรับมือกับความท้าทายและโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนจะช่วยเสริมสร้างเครือข่ายและทรัพยากรในการพัฒนาโฮมสเตย์ ทำให้สามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนและรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนได้ สุดท้าย การประเมินผลเป็นกระบวนการที่สำคัญในการตรวจสอบและปรับปรุงการดำเนินงานของโฮมสเตย์ การประเมินผลจะช่วยให้ทราบถึงความสำเร็จและปัญหาที่เกิดขึ้น และสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนาโฮมสเตย์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การประเมินผลยังช่วยให้โฮมสเตย์สามารถสร้างรายได้ถาวรให้กับชุมชน รักษาอัตลักษณ์ชุมชน และพัฒนาโดยไม่กระทบกับสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Drucker (1999) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ Drucker เน้นว่าการมีแผนงานที่ชัดเจนเป็นสิ่งสำคัญในการนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ การมีแผนงานที่ดีช่วยให้องค์กรสามารถตั้งเป้าหมายและวางกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ และแนวคิดของ Putnam (1993) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งเน้นถึงความสำคัญของความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการสร้างความสำเร็จและความยั่งยืนให้กับองค์กรหรือธุรกิจ สอดคล้องกับ งานวิจัยของ Ritchie, and Crouch (2003) พบว่า การบริหารจัดการที่ดีมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของจุดหมายปลายทาง การมีแผนงานที่ชัดเจนและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้จุดหมายปลายทางสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Bramwell, and Lane (2000) ที่เน้นถึงความสำคัญของการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนจะช่วยเสริมสร้างทรัพยากรและความสามารถในการพัฒนาธุรกิจโฮมสเตย์ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tosun (2000) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการมีแผนงานที่ชัดเจนและการประเมินผลในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การมีแผนงานที่ชัดเจนจะช่วยให้สามารถตั้งเป้าหมายและวางกลยุทธ์ได้อย่างเป็นระบบ และการประเมินผลจะช่วยให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

4. การสนับสนุนจากภาครัฐ (ประกอบด้วย 1. การพัฒนาบุคลากร 2. การพัฒนาองค์ความรู้ 3. การส่งเสริมการตลาด 4. การกำหนดและควบคุมมาตรฐาน) มีผลต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากภาครัฐสามารถให้การสนับสนุนที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ในหลายด้าน ซึ่งรวมถึงการพัฒนาบุคลากร การพัฒนาองค์ความรู้ การส่งเสริมการตลาด และการ

กำหนดและควบคุมมาตรฐาน โดยการสนับสนุนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้ถาวรให้กับชุมชน ความคงอยู่ของอัตลักษณ์ชุมชน และการพัฒนาโดยไม่กระทบกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Theory) ของ Freeman (1984) กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของภาครัฐและการสนับสนุนในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างธุรกิจและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การส่งเสริมการตลาด และการกำหนดมาตรฐาน จะช่วยให้ธุรกิจโฮมสเตย์สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ดีขึ้น และรักษาความสัมพันธ์ที่ดีได้ และแนวคิดของ Baumgartner, and Jones (1993) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการนโยบายสาธารณะ ซึ่งเน้นถึงบทบาทของภาครัฐในการสนับสนุนและกำหนดนโยบายที่ส่งผลต่อการพัฒนาธุรกิจ การกำหนดและควบคุมมาตรฐานจากภาครัฐช่วยให้ธุรกิจโฮมสเตย์สามารถรักษาคุณภาพและความปลอดภัย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Mowforth, and Munt (2003) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสนับสนุนจากภาครัฐในธุรกิจการท่องเที่ยว พบว่า การส่งเสริมการตลาดและการกำหนดมาตรฐานมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการสนับสนุนเหล่านี้ช่วยให้ธุรกิจสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและรักษาคุณภาพของบริการ และงานวิจัยของ Hall (2005) ที่ศึกษาบทบาทของการสนับสนุนจากภาครัฐในการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว พบว่า การสนับสนุนจากภาครัฐในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาองค์ความรู้มีความสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของธุรกิจการท่องเที่ยว และการสนับสนุนเหล่านี้ช่วยให้ธุรกิจสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุป

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก คือ การสนับสนุนจากภาครัฐ การบริหารจัดการ คุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ และการจัดการด้านการตลาด แต่ละปัจจัยหลักมีบทบาทสำคัญในการสร้างผลลัพธ์ที่ต้องการ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ถาวรให้กับชุมชน ความคงอยู่ของอัตลักษณ์ชุมชน และการพัฒนาโดยไม่กระทบกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานภาครัฐ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง)

1.1.1 การพัฒนาบุคลากรและการพัฒนาองค์ความรู้: ควรจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมและเวิร์กช็อปสำหรับเจ้าของธุรกิจโฮมสเตย์และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างทักษะในการบริการลูกค้า การบริหารจัดการ และการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ หลักสูตรควรครอบคลุมทักษะที่จำเป็นในยุคปัจจุบัน เช่น การใช้เทคโนโลยีในการจัดการและการตลาดออนไลน์

1.1.2 การสนับสนุนการตลาดและการกำหนดมาตรฐาน: ควรมีโครงการส่งเสริมการตลาดที่เน้นการใช้ช่องทางออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการกำหนดมาตรฐานการบริการและความปลอดภัยที่ชัดเจนสำหรับธุรกิจโฮมสเตย์ เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว การสนับสนุนเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจโฮมสเตย์และส่งเสริมให้ธุรกิจสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น

1.2 ผู้ประกอบการธุรกิจโฮมสเตย์

1.2.1 การปรับปรุงคุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการ ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาดและสุขอนามัย ความปลอดภัย และการเข้าถึงที่สะดวก รวมถึงการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มความน่าสนใจและดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.2.2 การมีแผนการบริหารจัดการที่ชัดเจน ควรจัดทำแผนการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทั้งด้านการตลาด การเงิน และการบริการ รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพราะว่าการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของโฮมสเตย์และการบริการจะช่วยให้ธุรกิจสามารถรักษาความพึงพอใจของลูกค้าและสร้างชื่อเสียงที่ดีในตลาดการท่องเที่ยว

1.3 องค์กรชุมชนและกลุ่มท่องเที่ยวในท้องถิ่น

1.3.1 การสร้างความร่วมมือและการพัฒนาเครือข่าย ควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างธุรกิจโฮมสเตย์ในชุมชน รวมถึงการร่วมมือกับธุรกิจท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น ร้านอาหารและสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อสร้างความร่วมมือที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน

1.3.2 การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและการโปรโมต ควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติในชุมชน เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและดึงดูดนักท่องเที่ยว เพราะว่า การสร้างความร่วมมือและเครือข่ายจะช่วยเพิ่มโอกาสในการตลาดและสร้างประสบการณ์ที่หลากหลายให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีส่วนช่วยในการเพิ่มความสำเร็จของธุรกิจโฮมสเตย์

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาความยั่งยืนของธุรกิจโฮมสเตย์ในเชิงสิ่งแวดล้อมและสังคม เนื่องจาก การศึกษาความยั่งยืนของธุรกิจโฮมสเตย์ในแง่ของการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนจะช่วยให้ธุรกิจสามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม

2.2 ควรศึกษาแนวโน้มและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในยุคหลัง COVID-19 เนื่องจากการศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมการท่องเที่ยวและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวหลังจากสถานการณ์ COVID-19 ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาและการจัดการธุรกิจโฮมสเตย์

References

Al-Dmour, H., Zu'bi, M. F., Al-Zu'bi, Z. M., & Kakeesh, D. (2013). The Effect of Services Marketing Mix Elements on Customer-Based Brand Equity: An Empirical Study on Mobile Telecom Service Recipients in Jordan. *International Journal of Business and Management*, 8(11), 13–26.

Alén, E., Losada, N., & Domínguez, T. (2016). The Impact of Ageing on the Tourism Industry: An Approach to the Senior Tourist Profile. *Social Indicators Research*, 127(1), 303–322.

Baumgartner, F. R., & Jones, B. D. (1993). *Agendas and Instability in American Politics*. Chicago: University of Chicago Press.

Bramwell, B., & Lane, B. (2000). *Tourism Collaboration and Partnerships: Politics, Practice and Sustainability*. Clevedon: Channel View Publications.

Chen, C. F., & Tsai, D. (2007). How Destination Image and Evaluative Factors Affect Behavioral Intentions? *Tourism Management*, 28(4), 1115–1122.

Chiang Mai Provincial Office. (2023). *Chiang Mai Province Tourism Statistics and Development Plan Report 2022–2023*. Chiang Mai Province.

Cochran, W. G. (1953). *Sampling Techniques*. New York: John Wiley & Sons.

Drucker, P. F. (1999). *Management Challenges for the 21st Century*. New York: Harper Business.

Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman Publishing.

Hall, C. M. (2005). *Tourism: Rethinking the Sociology of Tourism*. Harlow: Pearson Education.

Kotler, P., & Armstrong, G. (2018). *Principles of Marketing*. (17th ed.). Harlow: Pearson.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing Management*. (15th ed.). Harlow: Pearson.

Luekveerawattana, R. (2024). Key Factors Facilitating Homestay Success: A Focus on Cultural and Natural Values. *Cogent Social Sciences*, 10(1), 2341479.

Millán, A., & Esteban, Á. (2004). Development of a Multi-Item Scale for Measuring Customer Satisfaction in Travel Agencies Services. *Tourism Management*, 25(5), 533–546.

Mowforth, M., & Munt, I. (2003). *Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World*. London: Routledge.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2019). *National Strategy 2018–2037*. Retrieved August 22, 2025, from https://www.nesdc.go.th/nscr/ns/

Pansiri, J. (2008). The Effects of Characteristics of Partners on Strategic Alliance Performance in the SME Dominated Travel Sector. *Tourism Management*, 29(1), 101–115.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40.

Porter, M. E. (2008). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press.

Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ranjan, K. R., & Read, S. (2016). Value Co-Creation: Concept and Measurement. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 44(3), 290–315.

Reichheld, F. F. (2003). The One Number You Need to Grow. *Harvard Business Review*, 81(12), 46–54.

Ritchie, J. R. B., & Crouch, G. I. (2003). *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective*. Wallingford: CABI Publishing.

Senate Tourism Committee. (2011). *Report of the Results of the Seminar on Problems and Obstacles of Thai Homestays*. Bangkok: Parliament Building 2.

Sroypeth, S., Rangsungnoen, G., & Caldicott, R. W. (2025). A Co-Generated Analysis of Thai Homestays: Overcoming SERVQUAL Deficiencies and Sustainability Barriers. *Advances in Southeast Asian Studies*, 18(1), 31–58.

Tosun, C. (2000). Limits to Community Participation in the Tourism Development Process in Developing Countries. *Tourism Management*, 21(6), 613–633.

Zeithaml, V. A., Berry, L. L., & Parasuraman, A. (1996). The Behavioral Consequences of Service Quality. *Journal of Marketing*, 60(2), 31–46.

รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช*

The Development of a Management Model for Sustainable Mother of the Land Fund in Nakhon Si Thammarat Province

[1]จุไรรัตน์ ชูขจร, ชนิกานต์ ใสยเกื้อ และ ดำรงพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์

[1]Jurairat Chukajorn, Chanikarn Saikuea and Damrongpan Jaihawweerapong

สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการบริหารการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Program in Interdisciplinary for Sustainable Development Administration, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand.

[1]Corresponding Author's Email: jjurairat.2523@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการดำเนินงานและวิธีปฏิบัติที่ดีของกองทุนแม่ของแผ่นดิน โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาและสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งมีค่าความเชื่อมั่น 0.91 จากกองทุนตัวอย่าง 4 แห่ง ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า 2) พัฒนารูปแบบผ่านการสัมมนาร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ 3) ตรวจสอบความเป็นประโยชน์และความเป็นไปได้ของรูปแบบ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการดำเนินงานของกองทุนแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ปัจจัยนำเข้า คือ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร และทุนวัฒนธรรม (2) กระบวนการบริหาร 6 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วม การดำเนินงานด้านยาเสพติด การบริหารเงินกองทุน และการสนับสนุนจากภาครัฐ (3) ผลลัพธ์ คือ ชุมชนปลอดยาเสพติด มีวัฒนธรรมพลังความดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ส่วนวิธีปฏิบัติที่ดีของกองทุนมี 4 แนวทาง ได้แก่ การสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด การยกย่องและสร้างแรงบันดาลใจ การพัฒนาและต่อยอดกองทุน และการสร้างเครือข่าย 2) รูปแบบและคู่มือที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ กลไกการบริหาร และเงื่อนไขความสำเร็จ และ 3) ประเมินว่ามีความโดยได้รับการเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.77, S.D. = 0.51) และความถูกต้องในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.74, S.D. = 0.51) ส่วนการตรวจสอบความเป็นประโยชน์ ระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.57, S.D. = 0.59) และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.50, S.D. = 0.59)

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหาร; การบริหารจัดการ; กองทุนแม่ของแผ่นดิน

Abstract

This research aimed to: 1) study the operational conditions and best practices of the "Mother of the Land Fund" by employing content analysis and in-depth interviews with four selected fund cases, along with data triangulation; 2) develop a practical model through expert

*Received September 8, 2025; Revised October 9, 2025; Accepted October 18, 2025

seminars; and 3) examine the usefulness and feasibility of the model using quantitative data analysis, including mean and standard deviation.

The findings revealed that 1) the fund's operations could be categorized into three key components: (1) Inputs, comprising human capital, resource capital, and cultural capital; (2) Management processes across six areas: management systems, leadership, community participation, drug prevention and suppression, fund financial management, and support from governmental and related agencies; and (3) Outcomes, which include drug-free communities, communities rooted in positive cultural values, and self-reliant communities. The fund's best practices were identified in four key approaches: drug resistance building, recognition and inspiration, fund development and extension, and network building. 2) The developed model and accompanying manual consisted of five parts: principles, objectives, operational methods, management mechanisms, and success conditions. 3) The model was evaluated to be highly appropriate ($\overline{X}$ = 4.77, S.D. = 0.51) and highly accurate ($\overline{X}$ = 4.74, S.D. = 0.51). Furthermore, the model's usefulness and feasibility were rated at high and highest levels, respectively (usefulness: $\overline{X}$ = 4.57, S.D. = 0.59; feasibility: $\overline{X}$ = 4.50, S.D. = 0.59).

Keywords: Model Development; Management; Mother of the Land Fund

บทนำ

ปัญหายาเสพติดเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ จากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม ยาเสพติด (ป.ป.ส.) พบว่าร้อยละ 40 ของชุมชนทั่วประเทศมีปัญหายาเสพติด แผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ปี พ.ศ. 2559 รายงานว่าที่ผ่านมาร้อยละ 50 ของผู้ที่เข้ารับการบำบัดรักษาเป็นเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15 - 24 ปี ถือว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงสำคัญที่ต้องมีการเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด เพราะมีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด (Office of the Narcotics Control Board (ONCB), 2020)

จากปัญหายาเสพติดที่ทวีความรุนแรงขึ้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงมีความห่วงใยในปัญหาดังกล่าวและได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 สำนักงาน ป.ป.ส. จึงได้นำพระราชทรัพย์ดังกล่าวมาสบทบกับงบประมาณของสำนักงาน ป.ป.ส. ได้จัดตั้งเป็น “กองทุนแม่ของแผ่นดิน” เพื่อมอบเงินกองทุนให้แก่หมู่บ้าน/ ชุมชน ซึ่งเป้าหมายในการขจัดปัญหายาเสพติดให้ได้ผลอย่างยั่งยืน ด้วยพลังสามัคคีของชุมชนตามเจตนารมณ์ของพระองค์ท่านที่ทรงมุ่งหวังให้เป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน ได้ร่วมกัน ประกอบกรรมดี ขจัดปัญหายาเสพติดบนพื้นฐานของการให้อภัยทางสังคม เกิดความรู้รักสามัคคี สร้างความสมานฉันท์ของคนในสังคม ร่วมกันเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยแนวทางแห่งสันติวิธี เพื่อให้สังคมเป็นสังคมแห่งคุณธรรม มีอาชีพ สร้างรายได้ ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง ฟื้นฟูวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษาทรัพยากรธรรมชาติ พึ่งตนเอง ดังนั้นการที่เงินพระราชทานคงอยู่ตลอดไป ชุมชนต้องร่วมมือร่วมใจแสดงออกถึง “ทุนศรัทธา” ช่วยกันสมทบเงินดังกล่าวต่อเนื่อง ร่วมกันแสวงหาวิธีระดมทุนด้วยแนวทางของชุมชนที่เรียกว่า“ทุนทาง ปัญญา”เพื่อให้กองทุนงอกเงย เพื่อนำมาใช้ต่อยอดในการป้องกันแก้ไข

ปัญหายาเสพติดของชุมชนได้อย่างเพียงพอและ ยั่งยืนต่อไป (Department of Community Development Department, 2019)

ปัจจุบันมีการดำเนินงานของกองทุนแม่ของแผ่นดินอย่างต่อเนื่อง จำนวน 12,189 กองทุน ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพในการทำงานกองทุนแม่ของแผ่นดินจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดของชุมชนอย่างยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนและการจัดการความรู้ของชุมชนเป็นสิ่งที่ให้ชุมชนเกิดการพัฒนาและมีศักยภาพในการทำงานได้ดียิ่งขึ้น ดังงานวิจัย ของ Jindarat, and Naranong, (2019) ที่พบว่า การบริหารจัดการเบื้องต้นในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดระดับชุมชนของกองทุนแม่ของแผ่นดินที่จะทำให้งานประสบผลดีคือการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้กองทุนแม่ของแผ่นดิน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ชุมชน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Siriboon (2019) ที่ศึกษาวิจัยการถอดบทเรียนการแก้ปัญหายาเสพติด กรณีศึกษากองทุนแม่ของแผ่นดินอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการดำเนินงานกองทุนแม่ของแผ่นดิน ประกอบด้วย ด้านผู้นำ และแกนนำชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ด้านศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชน การบริการจัดการกองทุน แม่ของแผ่นดิน ด้านแรงบันดาลใจของคนในชุมชน ด้านการสนับสนุนจากภาคราชการ ภาคเอกชน หน่วยงาน ผู้รับผิดชอบ และด้านการสร้างเครือข่ายกองทุนแม่ของแผ่นดิน

จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติดมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการพลังแผ่นดินเอาชนะยาเสพติดจังหวัดนครศรีธรรมราช (ศพส.จ.นศ.) เพื่อดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องมาอย่างต่อเนื่อง และได้จัดตั้งกองทุนแม่ของแผ่นดินตามพระปณิธานขึ้น ปัจจุบันจังหวัดนครศรีธรรมราชมีหมู่บ้าน/ชุมชนกองทุนแม่ของแผ่นดินจำนวน 458 กองทุน ได้ดำเนินการโดยมีการลงตรวจสุขภาพ ปีละ 1 ครั้ง เพื่อจัดเก็บข้อมูลผลการดำเนินงานตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานหมู่บ้านกองทุนแม่เพื่อทราบสถานะของกองทุนแม่ของ แผ่นดินว่าเข้มแข็งในระดับใดและเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวางแผนพัฒนากองทุนของแผ่นดิน ให้สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการจัดระดับสุขภาพของกองทุนแม่ของแผ่นดิน ดังนี้ระดับ A หมายถึง กองทุนแม่ของแผ่นดินเข้มแข็งหมู่บ้านชุมชนมีระบบ เฝ้าระวังอย่างยั่งยืน สามารถเป็นศูนย์เรียนรู้ ระดับ B หมายถึง กองทุนแม่ของแผ่นดินเข้มแข็งหมู่บ้านชุมชนมี การเฝ้าระวังหากได้รับการพัฒนาศักยภาพในบางด้านจะสามารถเป็นศูนย์เรียนรู้ได้ ระดับ C หมายถึง กองทุน แม่ของแผ่นดินที่ต้องมีการปรับปรุง โดยผลการดำเนินงานโดยภาพรวมนั้นอยู่ในระดับ B และยังพบว่า ปัญหาของการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินคือคณะกรรมการและสมาชิกชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนแม่ของแผ่นดิน ผู้นำยังมีทักษะการโน้มน้าวใจและถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิก ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน นอกจากนี้การสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร ทำให้การบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินเกิดข้อจำกัด (Nakhon Si Thammarat Provincial Community Development Office, 2024)

จากความเป็นมาและความสำคัญของการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ตระหนักและเล็งเห็นถึงความสำคัญเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน จึงมีความสนใจในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนเพื่อให้การบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกองทุนแม่ของแผ่นดินสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานและวิธีปฏิบัติที่ดีของกองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัย มี 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานและปฏิบัติที่ดีของการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบของกรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน สรุปสาระสำคัญจำแนกและเรียบเรียงรายการตามแบบวิเคราะห์เอกสารแล้วสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาสภาพการดำเนินงานและวิธีปฏิบัติที่ดีของการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช จากคณะกรรมการ สมาชิกกองทุนแม่ของแผ่นดิน เจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานกองทุนแม่ของแผ่นดิน และวิทยากรกระบวนการกองทุนแม่ของแผ่นดินจากสำนักงานป้องกันและปราบปรามจากกองทุนแม่ของแผ่นดินในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ได้รับรางวัลดีเด่นระดับจังหวัดตามการจำแนกโซนเขา ป่า นา เล จำนวน 4 กองทุน ได้แก่ กองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านนาทอน กองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านทุ่งชน กองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านบางน้อย และกองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านทุ่งแก้ว รวมทั้งสิ้น 45 คน จำแนกเป็น คณะกรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน 4 กองทุน จำนวน 20 คน สมาชิกกองทุนแม่ของแผ่นดิน จำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานกองทุนแม่ของแผ่นดิน จำนวน 4 คน วิทยากรกระบวนการกองทุนแม่ของแผ่นดินจากสำนักงานป้องกันและปราบปรามกองทุนแม่ของแผ่นดิน จำนวน 1 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive) กลุ่มเป้าหมายที่นำมาศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นตัวแทนมากจากกองทุนแม่ของแผ่นดินแต่ละโซนที่ได้รับผลการประเมินและได้รับรางวัลดีเด่นระดับจังหวัด มีผลงานเป็นที่ประจักษ์และเป็นกองทุนแม่ของแผ่นดินต้นแบบและ มีวิธีปฏิบัติที่ดี ส่งผลให้ได้ข้อมูลการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินเชิงสร้างสรรค์และมีความเป็นเอกลักษณ์ของบริบทชุมชนของแต่ละโซนพื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ครบถ้วนและเพียงพอต่อการทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หาคุณภาพเครื่องมือโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล อาจารย์ระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์หรือระดับปริญญาเอก ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาไทยและพัฒนาการจังหวัด เพื่อพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยได้ค่าความสอดคล้อง IOC เท่ากับ 0.91

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาข้อมูลและสำรวจบทบาท และกระบวนการขับเคลื่อนกองทุนแม่ของแผ่นดินตามมิติต่าง ๆ โดยมีการสนทนากลุ่ม โดยคณะและบุคคลที่เกี่ยข้องโดยตรงกับกองทุนแม่ของแผ่นดิน ประกอบด้วย คณะกรรมการ สมาชิกกองทุนแม่ของแผ่นดิน เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบและเกี่ยวข้อง เครือข่ายกองทุนแม่ของแผ่นดินจังหวัดนครศรีธรรมราช และตัวแทนสมาชิกกองทุนกองทุนแม่ของแผ่นดินจากแต่ละโซนพื้นที่ จำนวน

45 คน ทั้งนี้ในการสร้างความน่าเชื่อถือได้ (credibility) โดยการตรวจสอบโดยการโยงสามเส้า (triangulation) การาตรวจสอบโดยการโยงสามเส้ามีสาระสำคัญอยู่ที่การเปรียบเทียบมุมมองหลาย ๆ ด้าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผลการวิเคราะห์ ตลอดจนผลการวิจัย โดยผู้ศึกษาจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำหลักการตรวจสอบข้อมูลแบบ “triangulation” โดย Chantavanich (2008) เรียกวิธีนี้ว่า “การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า” สำหรับการวิจัยครั้งนี้เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้แล้วจะได้นำข้อมูลดังกล่าวมาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยเป็นการเปรียบเทียบข้อค้นพบ (finding) ของปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษา (phenomenon) จากแหล่งและมุมมองที่แตกต่างกัน

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การยกร่างรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยเป็นผู้ยกร่างเองโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในระยะที่ 1 มาเป็นกรอบในการยกร่างรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช และนำร่างรูปแบบที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณานำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 จัดทำคู่มือการใช้รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยคู่มือการดำเนินงานตามรูปแบบประกอบด้วย 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) วิธีดำเนินการของรูปแบบ 4) กลไกการบริหาร และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ 6) บรรณานุกรม นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและนำไปปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบยืนยันและประเมินรูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purpose Selection) ตรวจสอบความเหมาะสม และความเป็นไปได้ โดยวิธีการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็น นักวิชาการ อาจารย์ระดับมหาวิทยาลัย ตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป หรือระดับปริญญาเอก จำนวน 3 คน พัฒนาการจังหวัด จำนวน 1 คน ผู้อำนวยการกลุ่มงานสารสนเทศการพัฒนาชุมชน จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานกองทุนแม่ของแผ่นดินระดับจังหวัด ตำแหน่งนักวิชาการพัฒนาชุมขน ระดับชำนาญการพิเศษขึ้นไป จำนวน 1 คน วิทยากรกระบวนการกองทุนแม่ของแผ่นดิน จากสำนักงานป้องกันและปราบปราม ยาเสพติดภาค 8 จำนวน 1 คน ประธานเครือข่ายกองทุนแม่ของแผ่นดินระดับจังหวัด จำนวน 1 คน และประธานกองทุนแม่ของแผ่นดินดีเด่นระดับจังหวัด จำนวน 1 คน เครื่องมือในการวิจัยประเด็นการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญและใช้แบบประเมินมาตรฐานความถูกต้อง (Accuracy) มีค่าอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.74, S.D. = 0.51) และความเหมาะสม (Propriety) ประเมินว่ามีความโดยได้รับการเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.77, S.D. = 0.51)

ระยะที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ตรวจสอบและยืนยันรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ใช้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 คน ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purpose Selection) ดำเนินการโดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อพิจารณาและยืนยันความเป็นไปได้ (Feasibility) อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.50, S.D. = 0.59) และการตรวจสอบความเป็นประโยชน์ (Utility) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.57, S.D. = 0.59)

ขั้นตอนที่ 2 ปรับปรุงและนำเสนอผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบที่ผ่านกระบวนการจากขั้นตอนที่ 1 มาปรับปรุงแก้ไขตามคำเสนอแนะ เพื่อให้รูปแบบสมบูรณ์และเหมาะสมจากนั้นก็นำรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราชเสนอต่อสาธารณะ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานและวิธีปฏิบัติที่ดีของการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการของการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน โดยรวม พบว่า องค์ประกอบการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้ 1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนวัฒนธรรม 2) กระบวนการ (Process) มี 6 ด้าน ได้แก่ ด้านระบบการบริหาร ด้านภาวะผู้นำที่ดี ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการบริหารงานด้านยาเสพติด ด้านการบริหารเงินทุน และด้านการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3) ผลลัพธ์ ได้แก่ ชุมชนปลอดยาเสพติด ชุมชนมีวัฒนธรรมพลังความดีเป็นรากฐาน และ ขุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเอง

การวิเคราะห์ความคิดเห็นวิธีปฏิบัติที่ดี พบว่า กองทุนแม่ของแผ่นดินมีการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหาร การสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด การยกย่องเชิดชูและสร้างแรงบันดาลใจ การเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ การเชื่อมโยงเครือข่ายกองทุนแม่ของแผ่นดินเพื่อแลกเปลี่ยนวิธีปฏิบัติที่ดี การพัฒนาและต่อยอดกองทุน และการวางแผนการใช้เงินกองทุนแม่ของแผ่นดินอย่างรอบคอบเพื่อคงทุนและสร้างความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ส่วนที่ 1 หลักการของรูปแบบ ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ส่วนที่ 3 วิธีดำเนินการ ส่วนที่ 4 กลไกบริหาร และส่วนที่ 5 เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ โดยแต่ละองค์ประกอบมีรายละเอียด ดังนี้

1) หลักการของรูปแบบ ประกอบด้วย หลักสืบสานพระปณิธาน หลักการมีส่วนร่วม หลักเศรษฐกิจพอเพียง หลักความยั่งยืน

2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ประกอบด้วย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินให้เกิดความยั่งยืน และเพื่อใช้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินในการแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ยั่งยืน

3) วิธีดำเนินการของรูปแบบ

องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนวัฒนธรรม

ส่วนที่ 2 กระบวนการ (Process) ได้แก่ ด้านระบบการบริหารจัดการ ด้านภาวะผู้นำที่ดี ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการดำเนินงานด้านยาเสพติด ด้านการบริหารเงินทุน และด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 3 ผลลัพธ์ (Ouput) ได้แก่ ชุมชนปลอดยาเสพติด ชุมชนมีวัฒนธรรมพลังความดีเป็นรากฐาน ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

4) ระบบและกลไกการบริหาร ประกอบด้วย การวางแผนการพัฒนา การดำเนินการพัฒนา การตรวจสอบ และการปรับปรุง ต่อยอดการดำเนินงาน

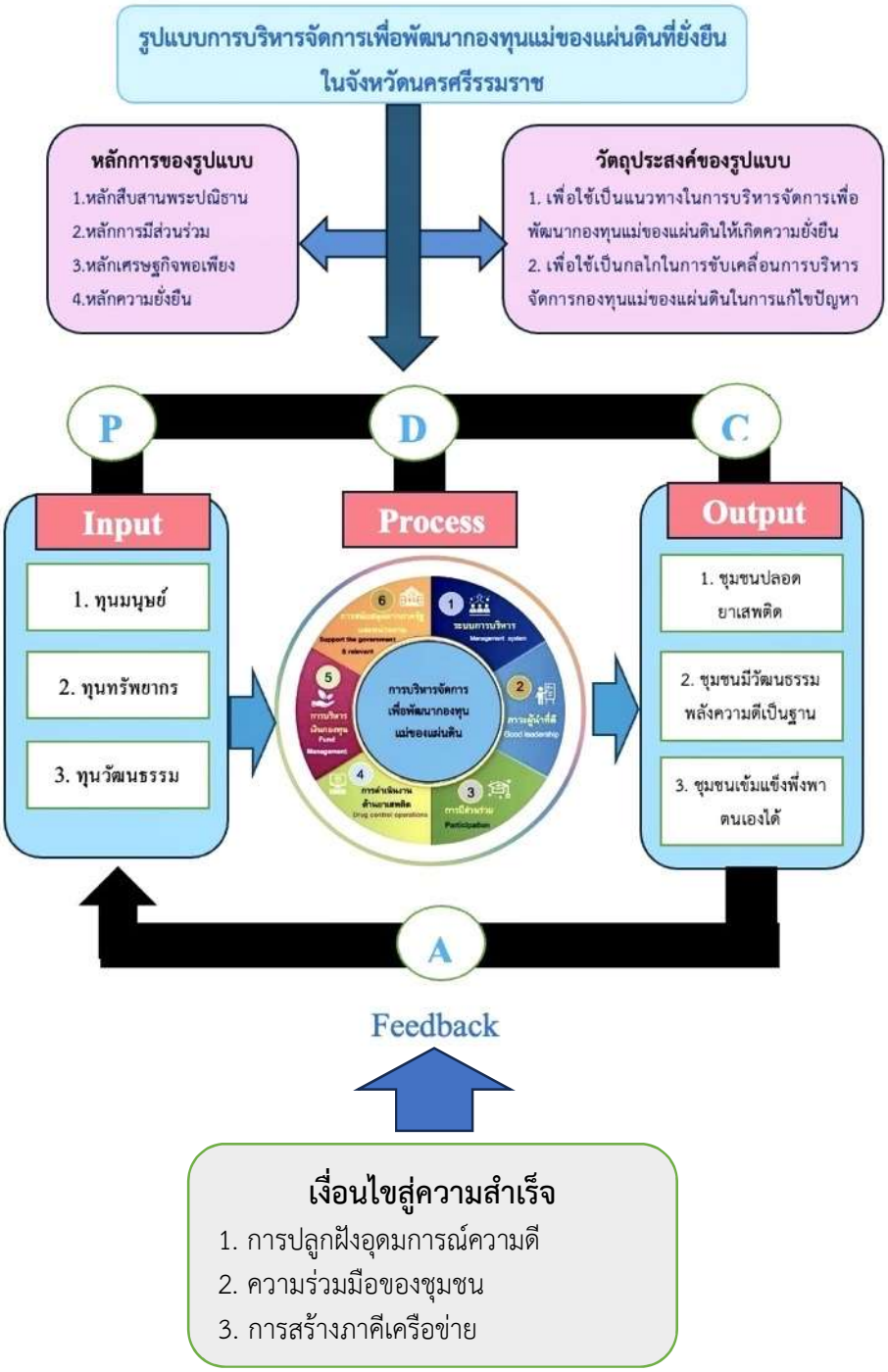
5) เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย การปลูกฝังอุดมการณ์ความดี ความร่วมมือของชุมชน การสร้างภาคีเครือข่าย

6) ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.77, S.D. = 0.51) และความถูกต้องในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.74, S.D. = 0.51)

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยว่ารูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.57, S.D. = 0.59) ละความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.50, S.D. = 0.59)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช แสดงดังภาพที่ 1

Picture 1: The Management Model for the Sustainable Development of the Mae of the Land Fund in Nakhon Si Thammarat Province

จากแผนภาพข้างต้น ประกอบด้วย 5 ส่วน มีขั้นตอนและรายละเอียดดังนี้ ส่วนที่ 1 หลักการรูปแบบ ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ส่วนที่ 3 วิธีดำเนินการของรูปแบบ ส่วนที่ 4 ระบบกลไกบริหาร และส่วนที่ 5 เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ

ส่วนที่ 1 หลักการของรูปแบบ

1. หลักสืบสานพระปณิธาน (Perpetuating the royal will) หมายถึง หลักการสร้างความศรัทธาและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ กระตุ้นจิตสำนึกในการสืบสานพระปณิธานอันแน่วแน่ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวงที่ทรงมุ่งหวังให้ประชาชนไทยร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืน และปฏิบัติหน้าที่ในกองทุนแม่ของแผ่นดินด้วยความจงรักภักดี และดำเนินกิจกรรมทุกอย่างด้วย “ความดี” เป็นพื้นฐาน มุ่งปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่ พระพันปีหลวง

2. หลักการมีส่วนร่วม (Participative Management) หมายถึง หลักการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดิน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ ทั้งในด้านการบริจาคเงินสททบทุน การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรในการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินและงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมด้านยาเสพติดและกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกด้าน การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของความยั่งยืน เพราะทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุนแม่ของแผ่นดินร่วมกัน

3. หลักเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy) หมายถึง หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางสำคัญที่ใช้ในการพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนจากปัญหายาเสพติดและพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 หลัก ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

4. หลักความยั่งยืน (Sustainable) หมายถึง หลักการเชื่อมโยงกองทุนแม่ของแผ่นดินกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านคุณภาพชีวิตประชาชนและสร้างกิจกรรมที่หลากหลายที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยรวม ไม่จำกัดเฉพาะด้านการดำเนินงานด้านยาเสพติด

ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินให้เกิดความยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อเป็นแนวทางให้จังหวัดนครศรีธรรมราชได้นำรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของกองทุนแม่ของแผ่นดินในพื้นที่อื่น ๆ

ส่วนที่ 3 วิธีดำเนินการของรูปแบบ

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนวัฒนธรรม

2. กระบวนการ (Process) ได้แก่ ด้านระบบการบริหารจัดการ ด้านภาวะผู้นำที่ดี ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการดำเนินงานด้านยาเสพติด ด้านการบริหารเงินทุน และด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. ผลลัพธ์ (Ouput) ได้แก่ ชุมชนปลอดยาเสพติด ชุมชนมีวัฒนธรรมพลังความดีเป็นรากฐาน ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

ส่วนที่ 4 ระบบและกลไกการบริหาร

1. การวางแผน (Plan) ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายและกระบวนการที่จะใช้ในการบรรลุผลลัพธ์ของการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน

2. การดำเนินการ (Do) ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมกองทุนแม่ของแผ่นดินตามที่ได้วางแผนไว้ เช่น กิจกรรมเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องกองทุนแม่ของแผ่นดิน กิจกรรมการรณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านการส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมส่งเสริมเด็กและเยาวชน กิจกรรม To Be Number One

3. การตรวจสอบ (Check) ได้แก่ การตรวจอบการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดิน เช่น การรับจ่ายเงิน การจัดทำบัญชี การตรวจสจอบโครงการกิจกรรมว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่ การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม เพื่อให้เกิดความโปร่งใส และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน

4. ปรับปรุงและต่อยอด (Act) ได้แก่ การแก้ไขปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทำงาน เช่น การประชุม การวางแผนกิจกรรมหรือการติดตามผล การนำระบบบัญชีดิจิทัลเข้ามาใช้ การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์เพื่อเผยแพร่ทางช่องทางออนไลน์ พัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เพื่อสืบสานพระราชปณิธานและสร้างความยั่งยืนให้ชุมชนโดยไม่พึ่งพาภาครัฐเพียงอย่างเดียว

ส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ

1. การปลูกฝังอุดมการณ์ความดี การสร้างและส่งเสริมค่านิยม คุณธรรม และจิตสำนึกที่ดีงามให้แก่สมาชิกและคนในชุมชน สร้างค่านิยมหมู่บ้านไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด มีการสืบสานและถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น พัฒนาแกนนำรุ่นใหม่

2. ความร่วมมือของชุมชน เน้นการบริหารจัดการแบบการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุนและพร้อมสนับสนุน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจและร่วมรับผลประโยชน์

3. การสร้างภาคีเครือข่าย การรวมกลุ่มหรือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน องค์กร ชุมชน หรือบุคคลต่าง ๆ เพื่อทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า จากการศึกษาสภาพการดำเนินงานและวิธีปฏิบัติที่ดีของการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนคศรีธรรมราช ประกอบด้วย 3 ส่วน 1) ปัจจัยนำเข้า 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญนำไปสู่กระบวนการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินอย่างเป็นระบบ 2) กระบวนการ ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ ด้านระบบการบริหาร ด้านภาวะผู้นำที่ดี ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการดำเนินงานด้านยาเสพติด ด้านการบริหารเงินทุน และด้านการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์ประกอบดังกล่าวนี้มีความสำคัญและสอดคล้องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่ส่วนที่ 3 ผลลัพธ์ ได้แก่ ชุมชนปลอดยาเสพติด ชุมชนมีวัฒนธรรมพลังความดีเป็นรากฐาน และชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Jindarat, and Naranong, (2019) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาการดำเนินงานการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยชุมชนตามแนวคิดของกองทุนแม่ของแผ่นดิน ผลการศึกษา พบว่า แนวคิดการบริหารจัดการและการดำเนินงานของกองทุนแม่ของแผ่นดินโดยชุมชน มีแนวทางการบริหารจัดการโดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการพึ่งพาตนเองตามสภาพของแต่ละชุมชน บริหารจัดการภายใต้บริบทของชุมชนโดยยึดโยงกับความจงรักษ์ภักดีที่ประชาชนมีต่อสถาบันของพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการดำเนินงานกองทุนแม่ของแผ่นดินที่เข้มแข็งและยั่งยืน และการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืน และในวิธีการดำเนินงานของการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีกระบวนการและวิธีดำเนินงานด้านยาเสพติด โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของชุมชน คือ มีการดำเนินการตามกระบวนการสันติวิธีแห่งกองทุนแม่ของแผ่นดิน ได้แก่ ชุมชน

ช่วยกันสอดส่องเฝ้าระวัง มีการจัดกิจกรรมในการป้องกันปัญหายาเสพติด การรับรองครัวเรือนปลอดภัยออกกฎชุมชน ทำให้ชุมชนปลอดภัย ทั้งนี้ชุมชนมีแนวคิดในการพึ่งพาตนเอง และยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อเป็นพี่เลี้ยง ให้คำปรึกษาแนะนำ ให้ความรู้ในแบบของวิทยากรกระบวนการ ละการสนับสนุนด้านทรัพยากร เพื่อเสริมสร้างกระบวนการให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Charoensalung et al. (2019) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนเขตเทศบาลตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ผลการศึกษาพบว่า แนวทางในการดำเนินงานกองทุนแม่ของแผ่นดินของชุมชนจะประสบความสำเร็จในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด คือ การใช้องค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติดร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การฟื้นฟูทุนทางสังคมของชุมชน และเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชน โดยการพัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาพื้นฐาน เพื่อชุมชนปลอดยาเสพติดและเกิดความสงบสุข และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wannaro (2018) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของหมู่บ้านกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้าน คลองทราย อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานด้านยาเสพติดของกองทุนแม่ของแผ่นดิน พบว่า มีปัจจัยด้านการบริหาร และปัจจัยด้านการสนันบสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยส่งผลเชิงบวกต่อความสำเร็จในการดำเนินงานด้านยาเสพติดของกองทุนแม่ของแผ่นดินทำให้ปัญหาในชุมชนลดลง ผู้นำมีความเข้มแข็งเป็นแรงผลักดันในการดำเนินงานตามกระบวนการ ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการช่วยกันแก้ไขปัญหา จนเป็นชุมชนที่เกิดความเข้มแข็งที่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ประสบความสำเร็จ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Muthima, and Boonrit, (2018) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันปัญหายาเสพติดในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเขตสวนหลวง ผลการศึกษา พบว่า สภาพการจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันปัญหายาเสพติด มีหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนเป็นแกนนำในการร่วมดำเนินการ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันปัญหายาเสพติด มีหน่วยงานของภาครัฐ ผู้นำ และคณะกรรมการชุมชนเป็นแกนนำร่วมในการดำเนินการ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการ ซึ่งการที่ชุมชนเข็มแข็งสามารถขจัดปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hamamontri (2018) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง ความสำเร็จของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดยาเสพติดในจังหวัดอ่างทอง พบว่า แนวทางในการดำเนินงานของชุมชนให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานมีวิธีปฏิบัติได้แก่ การเน้นการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลแล้วจะเกิดเป็นพลังสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การระดมความร่วมมือจากหน่วยงานทุกภาคส่วนและประชาชนในชุมชน

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย องค์ประกอบการบริหาร 6 องค์ประกอบ และแนวทางดำเนินการทั้งสิ้น 40 รายการ ดังนี้ องค์ประกอบหลักที่ 1 ด้านระบบการบริหาร แนวทางดำเนินการ 6 รายการ องค์ประกอบหลักที่ 2 ด้านภาวะผู้นำที่ดี แนวทางการดำเนินการ 9 รายการ องค์ประกอบหลักที่ 3 ด้านการมีส่วนร่วม แนวทางการดำเนินการ 5 รายการ องค์ประกอบหลักที่ 4 ด้านการดำเนินงานด้านยาเสพติด แนวทางดำเนินการ 7 รายการ องค์ประกอบหลักที่ 5 ด้านการบริหารเงินกองทุน แนวทางดำเนินการ 6 รายการ และองค์ประกอบหลักที่ 6 ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แนวทางดำเนินการ 7 รายการ คู่มือรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

3) วิธีดำเนินการของรูปแบบ 4) กลไกการบริหาร 5) เงื่อนไขความสำเร็จ 6) บรรณานุกรม ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.77, S.D. = 0.51) และความถูกต้องในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.74, S.D. = 0.51) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการมีระบบการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินที่ชัดเจน มีคู่มือและแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจนทำให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Keeves (1997) ซึ่งได้นำเสนอไว้ว่า องค์ประกอบของรูปแบบประกอบด้วย ดังนี้ 1) ส่วนนำ ได้แก่ สภาพแวดล้อม หลักการแนวคิด วัตถุประสงค์ ผลลัพธ์ การรวบรวมปัญหา ถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาซึ่งได้นำไปสู่การทำนาย (Prediction) และการทดสอบ 2) การจัดร่างโครงสร้าง จะต้องมีความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal Relationship) โดยสามารถที่จะใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ได้ 3) การนำรูปแบบไปทดลองใช้เพื่อเป็นการเปรียบเทียบผลการนำไปใช้ ซึ่งจะทำให้มีการปรับปรุงคุณภาพในการปฏิบัติงานซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ การทดลองย้อนหลัง ซึ่งจะใช้ข้อมูลย้อนกลับ และการทดลองใช้ในปัจจุบัน 4) มีเงื่อนไข คือ การมองเห็นภาพของความสำเร็จ และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดของ Asavapoom (2007) ได้นำเสนอองค์ประกอบของรูปแบบไว้ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ 3) ระบบงานและกลไกของรูปแบบ 4) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ 5) แนวการประเมินรูปแบบ 6) คำอธิบายประกอบรูปแบบ และ 7) ระบุเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ โดยแนวคิดองค์ประกอบของรูปแบบดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Chatakarn (2016) ซึ่งได้เพิ่มเติมองค์ประกอบเป็น 10 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ชื่อรูปแบบ 2) หลักการและเหตุผล 3) วัตถุประสงค์ 4) หลักการ แนวคิด และข้อมูลที่นำมาใช้ในการออกแบบรูปแบบ 5) แนวคิดและค่านิยมหลักของรูปแบบ 6) นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในรูปแบบ 7) กลไกและกระบวนการบริหารของรูปแบบ 9) เงื่อนไขและข้อจำกัดของรูปแบบ และ 10) แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดของ Siemmai (2020) การตรวจสอบรูปแบบ ซึ่งสามารถทำได้โดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิโดยสามารถดำเนินการได้ ดังนี้ 1) การประเมินจะให้ผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณภาพ หรือประสิทธิภาพ หรือความเหมาะสมของรูปแบบ 2) การประเมินสิ่งที่มีความเฉพาะด้านจะต้องอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถที่สูงเพื่อตัดสินคุณค่า 3) การประเมินจะถือว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือประเมิน ซึ่งพิจารณาว่าผู้ทรงคุณวุฒิมีความน่าเชื่อถือ และ 4) การให้ความยืดหยุ่นในการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตามความถนัดของผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การตรวจสอบรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยว่ารูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.57, S.D. = 0.59) และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.50, S.D. = 0.59) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีหลักการของรูปแบบที่สามารถใช้ในรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนที่สามารถนำไปเป็นหลักการในการปฏิบัติได้จริง วัตถุประสงค์ของรูปแบบมีความชัดเจนในกรรบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินตามหลักการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งนี้เพื่อให้รูปแบบมีความสมบูรณ์และสามารถนำไปใช้ได้จริงในกองทุนแม่ของแผ่นดินได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดการพัฒนารูปแบบตามแนวคิดของ Keeves อ้างถึงใน Maneekoson (2021) ประกอบด้วยกัน 5 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาทฤษฎีและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2) พิจารณาข้อบกพร่องของรูปแบบ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีคุณภาพ 3) การทดสอบรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้น 4) การกำหนดรูปแบบของการจัดการเรียนรู้

ที่เหมาะสม และ 5) การกำหนดรูปแบบของการจัดการเรียนรู้ ด้วยการแสดงความสัมพันธ์ของเนื้อหา และกิจกรรมที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของรูปแบบ ซึ่งคล้ายคลึงกับแนวคิดของ Janthawong (2022) กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนารูปแบบไว้ 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาทฤษฎีและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2) การพัฒนารูปแบบ 3) การประเมินรูปแบบ และ 4) การปรับปรุงและนำเสนอรูปแบบ และนอกจากนี้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kantathanawatnawat (2013) ได้ศึกษารูปแบบกระบวนการสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนในเขตภาคกลาง ผลการศึกษา พบว่า เงื่อนไขสำคัญที่สนับสนุนให้เกิดความสำเร็จในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด คือ เงื่อนไขภายใน และเงื่อนไขภายนอก

สรุป

รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนากองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยสรุปประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ส่วนที่ 1 หลักการของรูปแบบ ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ส่วนที่ 3 วิธีดำเนินการของรูปแบบ ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบหลัก ตามแนวคิดการบริหารเชิงระบบ 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการ 6 ด้าน คือ ด้านระบบการบริหารจัดการ ด้านภาวะที่ดีของผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการดำเนินงานด้านยาเสพติด ด้านการบริหารเงินทุน และด้านการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3) ผลลัพธ์ 4) กลไกการบริหาร 5) เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน

1.2 ควรจัดทำแนวทางการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในพื้นที่ตามบริบทของชุมชน เช่น คู่มือการจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดิน การฝึกอบรมผู้นำกองทุนแม่ของแผ่นดิน

1.3 ควรจัดทำแผนการติดตามประเมินผลระยะยาวการวางแผนเพื่อ ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนในระยะยาวอย่างเป็นระบบ มีจุดประสงค์เพื่อให้การดำเนินงานของกองทุนมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานด้านยาเสพติดตามแนวทางกองทุนแม่ของแผ่นดิน

2.2 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินที่ยั่งยืน

References

Asavapoom, S. (2007). The Use of Research and Model Development in Doctoral Dissertations. *Ubon Ratchathani Rajabhat University Journal*, 2(2), 76–85.

Charoensalung, P. et al. (2019). Guidelines for the Prevention and Solution of Drug Problems in Communities of Tha Sai Luat Municipality, Mae Sot District, Tak Province. *Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University*, 38(5), 84–93.

Chatakarn, W. (2016). *The Development of a Model for Utilizing Educational Quality Assurance Results to Improve the Quality of Small Basic Education Schools in Southern Thailand*. Bangkok: Office for National Education Standards and Quality Assessment (Public Organization).

Department of Community Development. (2019). *Manual for the Operation of the Mother of the Land Fund*. (2nd ed.). Bangkok: O-Vit.

Hamamontri, E. (2018). Community Success in Preventing and Addressing Drug Addiction Risk Behaviors among Youth in Ang Thong Province. *Mahachula Nakhon Sorn Journal*, 5(2), 434–451.

Janthawong, P. (2022). *The Development of an Educational Management Model to Enhance Vocational Skills of Students at Rajaprajanugroh 51 School, Buriram Province*. Buriram: Rajaprajanugroh 51 School.

Jindarat, A., & Na Ranong, A. (2019). *A Study on Community-Based Drug Problem Solutions According to the Mother of the Land Fund Concept*. (2nd ed.). Nonthaburi: STOU Press.

Kantathanawat, T. (2013). *The Process toward Success in the Implementation of Community Drug Prevention in the Central Region*. (Doctoral Dissertation). Srinakharinwirot University. Bangkok.

Maneekoson, Ch. (2021). The Development of a Learning Management Model: CMRU Teaching Model. *Chiang Mai Rajabhat Research Journal*, 22(2), 71–89.

Muthima, S., & Boonrit, B. (2018). Participatory Community Management in Drug Prevention Efforts in Bangkok: A Case Study of Suan Luang District. *Dhonburi Rajabhat University Journal*, 13(2), 11–25.

Nakhon Si Thammarat Provincial Community Development Office. (2022). *Register of Mother of the Land Fund Villages in Nakhon Si Thammarat Province*. Nakhon Si Thammarat: Nakhon Si Thammarat Provincial Community Development Office.

Office of the Narcotics Control Board. (2020). *Annual Report on the Prevention and Suppression of Narcotics for the Fiscal Year 2020*. Retrieved January 12, 2024, from https://www.oncb.go.th/

Siammai, M. (2020). *A Management Model of Educational Institutions to Promote Vocational Skills for Secondary School Students in Opportunity Expansion Schools under the Nakhon Si Thammarat Primary Educational Service Area Office 4*. Nakhon Si Thammarat: Nakhon Si Thammarat Rajabhat University.

Siriboon, S. (2019). *Lessons Learned in Solving Drug Problems: A Case Study of the Mother of the Land Fund, Nakhon Luang District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Wannaro, K. (2018). *Factors Affecting the Success of the Prevention and Solution of Drug Problems in the Mother of the Land Fund Village, Ban Khlong Sai, Mae Lan District, Pattani Province.* (Master's Thesis). Prince of Songkla University. Songkla.

การเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร เพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน*

Strengthening Integrity through Information Disclosure to Combat Corruption, Leveraging a Collaborative Network of Organizations as a Foundation

ณัติกาญจน์ สูติพันธ์วิหาร
Nattikarn Sutipanwihan
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Corresponding Author's Email: nattikarn@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท ความจำเป็น และแนวคิด ทฤษฎีการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน โดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน ตามวิทยาการสมัยใหม่ 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมที่เอื้อต่อประเด็นศึกษา และ 3) เพื่อเสนอแนะในประเด็นที่ศึกษา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลทั้งในและต่างประเทศ สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญจำนวน 23 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) การทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ สาเหตุปัญหา 12 ประการ ได้แก่ การใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตน การสมยอมทุจริตระหว่างหลายภาคส่วน การทุจริตเชิงนโยบาย ระบบราชการรวมศูนย์และระบบอุปถัมภ์ ค่านิยมและวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดการทุจริต สภาพเศรษฐกิจที่รัฐเป็นแหล่งผลประโยชน์เอื้อต่อการติดสินบน ช่องโหว่ของระบบและกฎหมาย กลไกคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสไม่เพียงพอ ระบบตรวจสอบ การมีส่วนร่วม การเปิดเผยข้อมูล และการชี้เบาะแสของประชาชนไม่เพียงพอ การขาดความรู้และขาดจิตสำนึกด้านคุณธรรมและจริยธรรม ข้อจำกัดขาดองค์กรเพื่อบูรณาการเครือข่าย 9 สถาบันแบบองค์รวม แรงจูงใจและการลงโทษที่ไม่สมดุล การเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตทำได้ด้วยมาตรการ "เปิดเผยข้อมูลสองทาง" คือ รัฐเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส และเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมชี้เบาะแสและตรวจสอบอย่างจริงจัง เพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ทฤษฎีและแนวคิดที่ส่งเสริมการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน มี 7 ทฤษฎี 10 แนวคิด ในส่วนทฤษฎี ได้แก่ การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน ทุนทางสังคม บรรทัดฐานทางสังคม ความโปร่งใส ตัวแทน การเปิดเผยข้อมูลเพื่อประโยชน์สาธารณะ และการใช้สมองสามส่วน ในส่วนแนวคิด ได้แก่ การชี้เบาะแส การคุ้มครองผู้ให้ข้อมูล หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรม ดัชนีชี้วัดความซื่อสัตย์ร่วมตัวชี้วัดอื่น ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล มาตรการเปิดเผยข้อมูลด้วยเทคโนโลยี และโมเดล F.A.I.R Society ของผู้วิจัย คือ เริ่มด้วยรากฐานความซื่อสัตย์สุจริตและคุณธรรมจริยธรรม สานต่อด้วยความโปร่งใส เสริมพลังด้วยสุจริต และ สร้างความยั่งยืนผ่านการตรวจสอบจากทุกภาคส่วน 2) หลักพุทธธรรมหลักที่เอื้อต่อประเด็นศึกษา คือ สุจริต 3 เวสารัชชกรณธรรม 5 และทศพิธราชธรรม 3) ข้อเสนอแนะ ได้แก่ (1) จัดทำยุทธศาสตร์ชาติเพื่อวัฒนธรรมองค์กรแห่งความซื่อสัตย์ โปร่งใส และตรวจสอบได้ (2) เครือข่าย 9 สถาบัน โดยมีศาสนาเป็น

*Received August 29, 2025; Revised January 25, 2026; Accepted February 11, 2026

ศูนย์กลางปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม (3) สร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมให้สังคมด้วยองค์ความรู้ (4) กำหนดนโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรสุจริต โปร่งใส และมีส่วนร่วมทุกระดับ (5) ใช้เทคโนโลยีในการเปิดเผยข้อมูลและการตรวจสอบ (6) ใช้ดัชนีชี้วัดความโปร่งใสในการเปิดเผยข้อมูล และ (7) ผลักดันกฎหมายคุ้มครองผู้ให้ข้อมูล แก้กฎหมายอุปสรรคต่อการตรวจสอบและขัดกันแห่งผลประโยชน์ กำหนดโทษเข้มงวดเพื่อให้สังคมไม่กล้าต่อการทุจริต

คำสำคัญ: การเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต; การเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร; การป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน; จริยธรรมสังคมและทศพิธราชธรรมเพื่อความสามัคคี; ความร่วมมือเพื่อสังคมสันติสุข

Abstract

This research article aimed 1) to study and analyze the problems, context, necessity, and theoretical concepts related to strengthening integrity through information disclosure measures to combat corruption, using organizational collaboration networks as a foundation based on modern approaches; 2) to examine Buddhist principles relevant to the study; and 3) to provide recommendations on the issues examined. This qualitative research analyzed both domestic and international data and conducted in-depth interviews with 23 experts.

The findings revealed as follows: 1) Corruption is a major national problem with 12 key causes: abuse of power for personal gain; collusion among multiple sectors; policy-level corruption; centralized bureaucracy and patronage systems; values and cultural norms that enable corruption; economic conditions where the state serves as a source of benefits facilitating bribery; loopholes in systems and laws; insufficient protection mechanisms for whistleblowers; inadequate systems of oversight, participation, information disclosure, and public reporting; lack of knowledge and moral and ethical awareness; limitations due to the absence of integrated organizations for coordinating networks across nine institutional sectors; and imbalanced systems of incentives and penalties. Strengthening integrity can be achieved through a “two-way information disclosure” measure: the state transparently discloses information while also providing opportunities for the public to actively report misconduct and participate in oversight, thereby establishing social norms. The theories and concepts supporting integrity enhancement through information disclosure measures to combat corruption consist of 7 theories and 10 concepts. The theoretical components include altruism, social capital, social norms, transparency, agency theory, public interest disclosure, and the triune brain theory. The conceptual components include whistleblowing, whistleblower protection, the Sufficiency Economy Philosophy, ethical immunity building, integrity indicators alongside other performance indicators, governance indicators, technology-based information disclosure measures, and the F.A.I.R. Society model proposed by the researcher, which begins with a foundation of integrity and ethics, continues with transparency, is strengthened by honesty, and achieves sustainability through multi-sectoral accountability. 2) The key Buddhist principles supporting the study include the Threefold Integrity (*Sujjarita*),

the Five Qualities of Fearlessness (*Vesārajjakaraṇa-dhamma*), and the Ten Royal Virtues (*Dasavidha-rājadhamma*). 3) The recommendations include: (1) formulating a national strategy to promote an organizational culture of integrity, transparency, and accountability; (2) strengthening collaboration among nine institutional networks, with religion as the core for cultivating values and ethics; (3) building ethical immunity in society through knowledge development; (4) establishing policies that promote integrity, transparency, and participation at all levels; (5) utilizing technology for information disclosure and monitoring; (6) applying transparency indices for evaluating information disclosure; and (7) advancing whistleblower protection laws, revising laws that hinder oversight and involve conflicts of interest, and enforcing strict penalties to deter corruption.

Keywords: Integrity Enhancement; Information Disclosure; Anti-Corruption; Social Ethics and the Ten Royal Virtues for Social Harmony; Collaboration for a Peaceful Society

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระราชดำรัส ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2530 ว่า “...ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่งคง...” นอกจากนี้ ทรงพระราชทานในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวง เฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณตน ก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาดุสิดาลัย ในวันที่ 20 ตุลาคม 2540 ว่า “... ในประเทศชาตินี้ ก็มีคนที่สุจริต และมีคนที่ทุจริต ถ้าคนที่สุจริตซึ่งมีมาก ไม่สามารถที่จะป้องกันตัวจากทุจริตชน ก็ทำให้ประเทศชาติล่มจม...” จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงย้ำถึงเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต คือ รากฐานของคุณธรรม ความเจริญ และความมั่นคงของชาติทั้งรัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 10 ทรงเป็นต้นแบบและทรงแสดงพระบรมราโชวาทชี้แนะแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องโดยผสานคุณธรรมเชิงสังคมกับหลักพุทธธรรม เช่น สุจริต 3 ขันติบารมี วิริยะบารมี ปัญญาสังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 และทศพิธราชธรรม อีกทั้งรัฐบุรุษ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ได้เน้นการสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และคุณธรรม “เกิดมาต้องตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน” เป็นทั้งคำสอนและนโยบาย (Tinsulanonda, 2012)

ประเทศไทยประสบปัญหาคอร์รัปชัน อย่างต่อเนื่อง โดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ ได้จัดทำดัชนีการรับรู้การทุจริต (Corruption perceptions Index : CPI) ปี 2567 ได้เพียง 34 คะแนน จาก 100 อยู่อันดับ 107 จาก 180 ประเทศ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลตลอดช่วงปี 2538–2567 คะแนน พบว่า CPI ของไทยอยู่ในระดับต่ำเพียง 28–38 คะแนน จากการวิเคราะห์คะแนนตัวชี้วัด 9 ตัวของ CPI ของปี 2567 พบว่าประเทศไทยได้คะแนนทุกตัวต่ำกว่า 42 คะแนนทุกตัว โดยคะแนนต่ำที่สุดด้านการทุจริตเชิงโครงสร้างของสถาบันการเมืองและการใช้อำนาจรัฐระดับสูง (V-Dem Institute, 2024) แสดงถึงปัญหาการทุจริตที่ยังรุนแรงเมื่อเทียบกับนานาชาติ (Transparency International, 2025) ในการวิจัยเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร เรื่อง “กรอบการประเมินการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะของหน่วยงานภาครัฐในประเทศไทย "แม้ประเทศไทยเปิดเผยข้อมูลสาธารณะสูงและมีตัวชี้วัดครบ แต่ประชาชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์ข้อมูลได้ยังน้อย กระบวนการตรวจสอบรัฐอ่อนแอ การเปิดเผยข้อมูลภาครัฐถือเป็นกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิรูปประเทศเพื่อสร้างภาครัฐแบบเปิด โดยการทำให้ ‘ข้อมูลภาครัฐ’ เป็น ‘ข้อมูลภาครัฐแบบเปิด’ ซึ่งประชาชนสามารถ

เข้าถึงได้โดยสะดวก กระบวนการนี้จะเสริมสร้างให้เกิดความโปร่งใสในการใช้อำนาจภาครัฐ ทำให้เกิดธรรมาภิบาลในการบริหารงาน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับในการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของภาครัฐมากยิ่งขึ้น (Uthen, 2022)

นอกจากนี้ ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ในไทยยังมีลักษณะที่ซับซ้อนและหลากหลายรูปแบบ ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อภาพลักษณ์ของประเทศ ผลสำรวจนิด้าโพลปี 2567 พบว่าประชาชนเห็นว่าปัจจัยทุจริตมาจากความอยากรวย การนับถือคนรวย ช่องโหว่กฎหมาย ค่าครองชีพสูง และการบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มงวด (National Institute of Development Administration, 2024) มูลค่าคอร์รัปชัน ในปี 2567 ประมาณ 5 แสนล้านบาทต่อปี (Nimitrmongkol, 2024) ประชาชนยังมีส่วนร่วมในสาธารณะไม่เต็มที่ โดยเฉพาะการแจ้งข้อมูลผิดกฎหมาย ทุจริตที่พบบ่อย ได้แก่ จัดซื้อจัดจ้าง การบริหารเงินรัฐ และความยุติธรรมในราชการ สาเหตุสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่รัฐแสวงหาผลประโยชน์ ความร่วมมือกับนักการเมืองและเอกชน และช่องว่างกฎหมายเอื้อทุจริตเชิงนโยบาย (Office of the National Anti-Corruption Commission, 2024) ดังนั้น บทบาทของประชาชนไม่ควรจำกัดแค่รายงานปัญหา แต่ควรร่วมตรวจสอบการทำงานของรัฐ ไม่สนับสนุนการคอร์รัปชัน หรือสินบน และสนับสนุนนโยบายที่ส่งเสริมความซื่อสัตย์และความโปร่งใสอย่างจริงจัง โดยองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ได้ส่งเสริมความร่วมมือภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมผ่านเครื่องมือความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity Tool kits) เพื่อประเมินและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน ใน 4 มิติ ได้แก่ ธรรมาภิบาลที่ดี การป้องกันที่มีประสิทธิผล การดำเนินคดีและการฟื้นฟู และการตรวจจับที่ชาญฉลาด (OECD, n.d.)

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเกิดแรงจูงใจที่จะศึกษาการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริต โดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเป็นฐาน เนื่องจากการทุจริตคอร์รัปชันมิได้เป็นเพียงปัญหาเชิงพฤติกรรมของบุคคล หากแต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐ ความไม่โปร่งใส และการขาดกลไกตรวจสอบถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยมาตรการที่สามารถลดช่องว่างของข้อมูล เพิ่มความโปร่งใส และเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ

การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารจึงถือเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต เนื่องจากข้อมูลที่เปิดเผยอย่างถูกต้อง ครบถ้วน และเข้าถึงได้ ช่วยลดการผูกขาดข้อมูลของหน่วยงานรัฐ ลดดุลยพินิจที่ไม่จำเป็น และเพิ่มต้นทุนของการทุจริตในเชิงโครงสร้าง ขณะเดียวกัน การเปิดเผยข้อมูลยังเอื้อต่อการเรียนรู้ การติดตาม และการประเมินผลการดำเนินงานของรัฐโดยสาธารณะ ซึ่งเป็นฐานสำคัญของธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบต่อสังคม

อย่างไรก็ตาม การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพียงลำพังอาจไม่เพียงพอ หากขาดการขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายความร่วมมือที่หลากหลายและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับการใช้เครือข่ายความร่วมมือเป็นฐานในการต่อต้านการทุจริต โดยมองว่าเครือข่ายทั้ง 9 สถาบัน ประกอบด้วย 1. ภาครัฐและหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ รัฐบาล หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น 2. ภาคการเมือง ได้แก่ พรรคการเมืองและกลุ่มทางการเมือง 3. สถาบันครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวและเครือญาติ 4. สถาบันศาสนา ได้แก่ วัด โบสถ์ และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศาสนา 5. สถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันเกี่ยวข้องกับการศึกษา 6. เครือข่ายการสื่อสารสาธารณะ ได้แก่ การสื่อมวลชนและเครือข่ายการสื่อสารสาธารณะ 7. ภาคเอกชน ได้แก่ ธุรกิจและบริษัท 8. สถาบันองค์กรชุมชนและภาคประชาสังคม ได้แก่ หมู่บ้าน ชุมชน และกลุ่มประชาสังคม และ 9. องค์การระหว่างประเทศ ได้แก่ องค์การระหว่างรัฐบาลและองค์กรนอกภาครัฐที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยทั้ง 9 สถาบัน

สามารถทำหน้าที่ทั้งในการสร้างเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใส การขยายการเข้าถึงข้อมูล การคุ้มครองผู้ให้ข้อมูล และโดยการเชื่อมโยงบทบาทของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและเชิงโครงสร้างเพื่อป้องกันและปราบปราบการทุจริตได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยมีความหวังว่าสังคมจะเป็นสังคมแห่งความยุติธรรมไม่เบียดเบียนกันและเป็นสังคมแห่งสันติสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท ความจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน โดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐานตามวิทยาการสมัยใหม่

2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน โดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน

3. เพื่อเสนอแนะการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน โดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสาร ได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ธรรมาภิบาล การเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร และองค์การเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและต่างประเทศ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม ลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับหน่วยงานที่ทำงานด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ประกอบด้วย เครือข่ายรัฐและหน่วยงานของรัฐ ภาคการเมือง สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา องค์การสื่อสารมวลชน องค์กรเอกชน องค์การชุมชนและภาคประชาสังคม และองค์การระหว่างประเทศ

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 23 ท่าน ด้านการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต ด้านการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และด้านความร่วมมือเครือข่ายของ 9 เครือข่ายสถาบันดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยแบบผสมผสาน ได้ดำเนินการตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญกับเรื่องที่วิจัย เครื่องมือวิจัยอริยสัจจ์โมเดล บันได 9 ขั้น ได้แก่

บันไดขั้นที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา และความต้องการของบุคคล ชุมชน องค์กร และสังคมก่อนการดำเนินการ

บันไดขั้นที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และถอดแบบอย่างของความสำเร็จที่เกี่ยวข้องตามศาสตร์สมัยใหม่

บันไดขั้นที่ 3 หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาในประเด็นศึกษา

บันไดขั้นที่ 4 การบูรณาการพุทธสันติวิธีกับศาสตร์สมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความจำเป็น

บันไดขั้นที่ 5 สร้างกระบวนการให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

บันไดขั้นที่ 6 พัฒนาบุคคล กลุ่มบุคคล หรือพื้นที่เป้าหมาย

บันไดขั้นที่ 7 กระบวนการประเมินผลกระทบนำร่างรูปแบบและข้อเสนอไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา

บันไดขั้นที่ 8 กระบวนการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บันไดขั้นที่ 9 ติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอดไปสู่เป้าหมายที่ยั่งยืนต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งการจดบันทึกและการบันทึกเทป แยกข้อมูลเป็นมิติภาวะวิสัย อัตวิสัย และพฤติกรรม

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง โอกาส วิสัยทัศน์ และผลลัพธ์ (S.O.A.R) และทฤษฎีภูเขาน้ำแข็ง เป็นการสังเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอเชิงโครงสร้าง พฤติกรรมองค์กรและการบริหาร

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสรุปเป็นข้อค้นพบที่สามารถตอบคำถามวิจัยและเสนอแนะการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน โดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัย พบว่า การมีความซื่อสัตย์อย่างแน่วแน่ในระดับบุคคลเป็นรากฐานสำคัญในการป้องกันการทุจริต เพราะความซื่อสัตย์ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงคุณธรรมและจริยธรรมส่วนตัว แต่ยังทำให้บุคคลสามารถยืนหยัดต่อแรงกดดัน ผลประโยชน์ หรือสิ่งยั่วยุต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง เมื่อต่างคนต่างรักษาความซื่อสัตย์ของตนเองไว้ได้ จะก่อให้เกิดพลังเชิงบวกในสังคม ช่วยลดโอกาสการใช้อำนาจโดยมิชอบ และสร้างวัฒนธรรมองค์กรและชุมชนที่ยึดมั่นในความโปร่งใสและความรับผิดชอบ อันนำไปสู่การป้องกันและยับยั้งการทุจริตอย่างยั่งยืน กลไกในการส่งเสริมความซื่อสัตย์สามารถทำได้ง่าย หากถูกยกระดับให้เป็นบรรทัดฐานของสังคมด้วยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ภูมิคุ้มกันทางจริยธรรม” ให้กับสังคม เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามการทำงานของรัฐ อีกทั้งยังสร้างแรงกดดันเชิงบวกต่อเจ้าหน้าที่ ช่วยให้หน่วยงานใช้ดุลยพินิจและจัดสรรงบประมาณอย่างโปร่งใสและสุจริต

การชี้เบาะแส (Whistleblowing) เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่เปิดเผยการทุจริตจากภายในและเสริมสร้างวัฒนธรรมความโปร่งใส อย่างไรก็ตาม ระบบคุ้มครองผู้ชี้เบาะแสยังไม่มีประสิทธิภาพ ขาดกฎหมายและค่านิยมสนับสนุน จึงไม่ปลอดภัยและไม่ยั่งยืน

ปัญหาสำคัญ ของมาตรการเปิดเผยข้อมูล ได้แก่ ประชาชนขาดช่องทางการมีส่วนร่วม มีความไม่ไว้วางใจรัฐ การขาดกลไกประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และการบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มงวด

สาเหตุของการทุจริต มาจากการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตน ระบบอุปถัมภ์ ค่านิยมที่เอื้อการทุจริต สภาพเศรษฐกิจที่รัฐเป็นแหล่งผลประโยชน์ ช่องโหว่ทางกฎหมาย การคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสและการมีส่วนร่วมไม่เพียงพอ และการลงโทษไม่สมดุล

สรุปทฤษฎีและแนวคิดที่เอื้อต่อการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต มี 6 ทฤษฎี และ 7 หลักแนวคิด ได้แก่ 1) ทฤษฎีของ Derrida เรื่องการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทน ชี้ให้เห็นว่าความซื่อสัตย์สุจริตที่แท้จริงต้องตั้งอยู่บนการให้เพื่อประโยชน์สาธารณะโดยไม่คำนึงถึงผลตอบแทนส่วนตน ซึ่งเป็นรากฐานเชิงจริยธรรมของการต่อต้านการทุจริต 2) ทฤษฎีทุนทางสังคม อธิบายว่าความไว้วางใจ ความร่วมมือ และเครือข่ายทางสังคมเป็นพลังสำคัญที่ช่วยลดต้นทุนการทุจริตและเสริมสร้างพฤติกรรมสุจริตในระดับบุคคลและองค์กร 3) ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม ชี้ว่าพฤติกรรมซื่อสัตย์หรือทุจริตเกิดจากบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับหรือไม่ยอมรับ การสร้างบรรทัดฐานสุจริตจึงเป็นกลไกเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ 4) ทฤษฎีความโปร่งใส เน้นว่าการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารช่วยลดความไม่สมดุลของข้อมูล เพิ่มการตรวจสอบ และเพิ่มต้นทุนของการทุจริตในเชิงโครงสร้าง 5) ทฤษฎีตัวแทน อธิบายปัญหาการใช้อำนาจโดยมิชอบจากความไม่สมดุลของข้อมูลและผลประโยชน์

การเปิดเผยข้อมูลและการตรวจสอบช่วยลดช่องว่างดังกล่าว 6) ทฤษฎีสมองสามส่วน ชี้ว่าความซื่อสัตย์สุจริตเกิดจากการพัฒนาสมองด้านอารมณ์ เหตุผล และคุณธรรมอย่างสมดุล การขาดการพัฒนาตั้งแต่ปฐมวัยเพิ่มความเสี่ยงต่อพฤติกรรมทุจริต 7) แนวคิดคุ้มครองโดยรวม จาก UNODC (2015) มุ่งสร้างระบบคุ้มครองผู้แจ้งข้อมูล ผู้ตรวจสอบ และภาคประชาชน เพื่อให้การเปิดเผยข้อมูลเกิดขึ้นได้จริงและปลอดภัย 8) แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบคุณธรรมที่เน้นความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันซึ่งช่วยลดแรงจูงใจในการทุจริต 9) แนวคิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางคุณธรรม จริยธรรม และอื่น ๆ ด้วยหลักธรรมะ ใช้หลักธรรมะและการปลูกฝังค่านิยมสุจริตเพื่อสร้างความเข้มแข็งจากภายในของบุคคลและสังคม 10) ตัวชี้วัดของความซื่อสัตย์สุจริต หลักธรรมาภิบาล และตัวชี้วัดอื่น ใช้เป็นเครื่องมือประเมินระดับความสุจริต ความโปร่งใส และความรับผิดขององค์กรและสังคม 11) ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล สะท้อนคุณภาพการใช้อำนาจรัฐ การตรวจสอบถ่วงดุล และการมีส่วนร่วมของประชาชน 12) หลักประเมินผล/ประสิทธิภาพมาตรการเปิดเผยข้อมูล ช่วยตรวจสอบว่าการเปิดเผยข้อมูลนำไปสู่การลดการทุจริตและการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมจริงหรือไม่ และ 13) แนวคิดการใช้โมเดลตาสับปะรดวิเศษ (F.A.I.R Society Model) ของผู้วิจัย เป็นกรอบบูรณาการที่เริ่มจากรากฐานความซื่อสัตย์และคุณธรรม (Foundation) เชื่อมด้วยความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล (Access/Information) เสริมพลังด้วยพฤติกรรมสุจริต (Integrity) และนำไปสู่ความยั่งยืนผ่านการตรวจสอบจากทุกภาคส่วน (Responsibility)

สรุปทฤษฎีและแนวคิดที่เอื้อต่อการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน มี 7 ทฤษฎี 10 แนวคิด ซึ่งเหมือนกับการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต แต่เพิ่ม 1) ทฤษฎีการเปิดเผยข้อมูลเพื่อประโยชน์สาธารณะ และ 3 แนวคิด ได้แก่ 1) ผู้ชี้เบาะแส เป็นกลไกสำคัญในการเปิดเผยการทุจริตจากภายในองค์กร ช่วยลดความไม่สมดุลของข้อมูลและเพิ่มโอกาสในการตรวจสอบการใช้อำนาจโดยมิชอบ 2) หลักคุ้มครองผู้ให้ข้อมูล เป็นเงื่อนไขจำเป็นที่ช่วยลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นใจให้ผู้ชี้เบาะแส ทำให้การเปิดเผยข้อมูลเพื่อประโยชน์สาธารณะเกิดขึ้นได้จริง และ 3) การเปิดเผยข้อมูลด้วยการใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ ช่วยเพิ่มความโปร่งใส ลดดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ และสนับสนุนการตรวจสอบจากทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตหากทำผ่านการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ควบคู่กับการชี้เบาะแสที่ปลอดภัยและได้รับการคุ้มครองยิ่งสามารถเพื่อลดปัญหาทุจริตอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมหลักที่เอื้อต่อการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน โดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน ได้แก่ หลักสุจริต 3 (กายสุจริต 3 วจีสุจริต 4 และมโนสุจริต 3) (Thai Tripitakas: 1/73/317) เวสารัชชกรณธรรม 5 (ธรรมทำความกล้าหาญ คุณธรรมที่ทำให้เกิดความแกล้วกล้า) ศรัทธา (ความเชื่อมั่นที่มีเหตุผล มั่นใจในการทำดี) ศีล (ความประพฤติถูกต้อง ไม่ผิดศีลธรรม โปร่งใส) พาหุสัจจะ (การศึกษาเล่าเรียนมาก แสวงหาความรู้รอบด้าน) วิริยารัมภะ (การเพียรพยายามจริงจัง ไม่ย่อท้อ) ปัญญา (ความรอบรู้ ตัดสินใจถูกต้อง มองเห็นประโยชน์แท้จริง) (Phra Brahmapundit, 2013) และ ทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทาน คือ การให้ สำหรับผลการศึกษาจะเป็นการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทน การบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน ศีล คือ ความประพฤติอยู่ในศีลธรรม ระเบียบวินัย เป็นที่เชื่อถือ ปริจจาคะ คือ การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม อาชชวะ คือ ความซื่อตรง สุจริต ยุติธรรม มัททวะ คือ ความสุภาพอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ตบะ คือ ความเพียรเพ่งเผากิเลส มีความเด็ดเดี่ยว อดทน ไม่หมกมุ่นในความสุขสำราญ อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ ควบคุมอารมณ์ ใช้อำนาจด้วยเหตุผล อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความหวาดกลัวแก่ประชาชน ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ต่อความทุกข์ยาก ปัญหา และอารมณ์ไม่พึงประสงค์

อวิโรธนะ คือ การปฏิบัติไม่ผิดทำนองคลองธรรม ยึดธรรมาธิปไตย ถือความถูกต้องยุติธรรมเป็นใหญ่) (Thai Tripitakas: 1/412-413/322) ซึ่งต่างมุ่งเน้นการปฏิบัติบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ และความรับผิดชอบต่อประโยชน์ส่วนรวม

หลักธรรมที่เกื้อหนุนศีล ได้แก่ ศีล 5 อินทรีย์ 5 ฉันทะ หิริโอตัปปะ สัมมาทิฏฐิ มิตร กัลยาณธรรม (เบญจธรรม) สัมปัตตวิรัติ เว้นสิ่งประจวบเฉพาะหน้า สมาทานวิรัติ สมุจเฉทวิรัติ

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน โดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐานมี ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ชาติเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้
2. การปลูกฝังค่านิยม จริยธรรมและการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยหลักธรรมให้เป็นวัฒนธรรมองค์กรและสังคม
3. สร้างภูมิคุ้มกันด้วยองค์ความรู้ ความซื่อสัตย์สุจริตและการเปิดเผยข้อมูล
4. นโยบายส่งเสริมการสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรสุจริตและเปิดเผยข้อมูล
5. การใช้เทคโนโลยีในการวิเคราะห์ การเปิดเผยข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลภาครัฐ
6. เปิดเผยข้อมูลโดยใช้ดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) และตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้อง
7. ผลักดันกฎหมายคุ้มครองผู้ให้ข้อมูลและกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการตรวจสอบ

องค์ความรู้ใหม่

สรุปการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตด้วยมาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเพื่อต่อต้านการทุจริตโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน

จากภาพที่ 1 ตาสับปะรดวิเศษแฟร์ โซไซเอที โมเดล (F.A.I.R Society โมเดล) หรือความสุจริตเที่ยงธรรมที่ทุกภาคส่วนต้องการ โดยเกิดจากเครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐาน ซึ่งประกอบด้วย ภาครัฐและหน่วยงานของรัฐ ภาคการเมือง สถาบันครอบครัว สถาบันการศาสนา สถาบันการศึกษา เครือข่ายสื่อสารสาธารณะ ภาคเอกชน องค์กรชุมชนและภาคประชาสังคม และองค์การระหว่างประเทศ ร่วมกันสร้างความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ความรับผิดชอบ และระบบตรวจสอบยั่งยืน เพื่อให้เกิด เครือข่ายสังคมสุจริตเที่ยงธรรม ที่ทุกภาคส่วนต้องการ สำหรับเครือข่ายประกอบด้วย เครือข่ายซื่อสัตย์สุจริตและหรือเครือข่ายธรรมาภิบาล สามารถเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยสุจริต 3 (มโนสุจริต กายสุจริต และวจีสุจริต) เสริมด้วยเวสารัชชกรณธรรม ทำให้กล้าคิดดี กล้าทำดี และกล้าพูดดี และใช้การปกครองเครือข่ายด้วยหลักทศพิธราชธรรม

ในส่วนตาสับปะรดวิเศษ ดวงตาที่ 1 เริ่มที่รากฐานคุณธรรมจริยธรรม (Foundation Ethics: F) การเริ่มเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต โดยมีตัวชี้วัด 3 ข้อ ได้แก่ ตัวชี้วัดค่านิยมร่วม การมีคุณธรรมจริยธรรมและการวางแผนแบบมีส่วนร่วม จะทำให้ไปสู่เป้าหมายเกิดสังคมสันติสุข

ในส่วนตาสับปะรดวิเศษ ดวงตาที่ 2 สานต่อด้วยความโปร่งใส (Accountable Transparency: A) การร่วมเปิดเผยข้อมูล โดยมีตัวชี้วัด 4 ข้อ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลเป็นภาครัฐและประชาชน (ร่วมเปิดเผยข้อมูลสองทาง) ร่วมกันปรึกษาหารือ ร่วมเข้ามาให้ความร่วมมือ และสื่อสารเพื่อการเปิดเผยข้อมูล จะทำให้ไปสู่เป้าหมายการเปิดเผยข้อมูลที่สมบูรณ์

ในส่วนตาสับปะรดวิเศษ ดวงตาที่ 3 ร่วมสร้างพลังด้วยวจีสุจริต (Integrity in Voice: I) ร่วมสร้างการมีส่วนร่วมและสำนึกรับผิดชอบ โดยมีตัวชี้วัด 4 ข้อ ได้แก่ ร่วมชี้เบาะแส รับฟังและปกป้องความเห็นมีประสิทธิภาพ และการประเมินผลส่งผลลัพธ์ให้เกิดการร่วมสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณะ

ในส่วนตาสัปปะรดวิเศษ ดวงตาที่ 4 ร่วมสร้างความยั่งยืนผ่านการตรวจสอบจากทุกภาคส่วน (Resilient Audits: R) โดยมีตัวชี้วัด 3 ข้อ ได้แก่ กลไกตรวจสอบภายใน กลไกตรวจสอบภายนอก และการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ เมื่อมีการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องทำให้ไปสู่เป้าหมายการสุจริตอย่างยั่งยืน

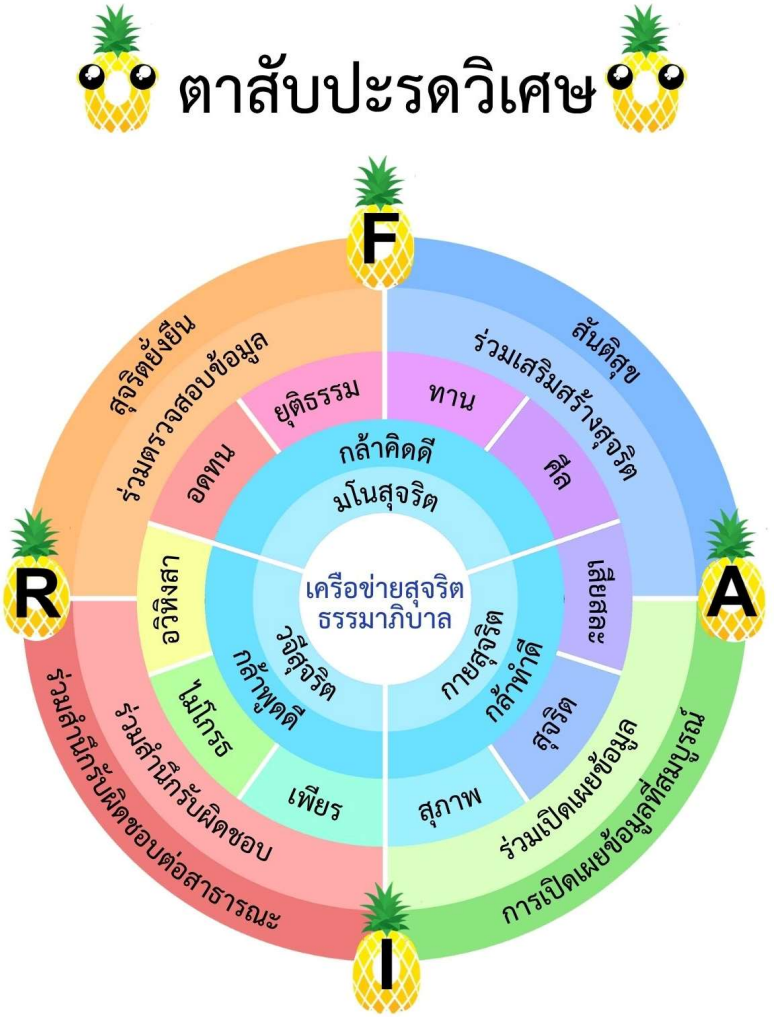

Figure 1: Magical Pineapple Eye (F.A.I.R Society Model)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับแนวคิดด้านคุณธรรมและจริยธรรม และทำหน้าที่เป็นแกนกลางของหลักธรรมาภิบาลและความโปร่งใส ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความไว้วางใจในระดับบุคคล องค์กร และสังคมโดยรวม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ความซื่อสัตย์สุจริตมิได้เป็นเพียงคุณลักษณะเชิงศีลธรรมของปัจเจก หากแต่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่ช่วยลดความเสี่ยงของการใช้อำนาจโดยมิชอบ ทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกันการทุจริต และเป็นฐานในการสร้างภูมิคุ้มกันด้านคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ระบบการบริหารจัดการและสังคมโดยรวม อันนำไปสู่ความมั่นคงและความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีตัวแทนของ Klitgaard (1988) ที่อธิบายว่า ความซื่อสัตย์และความโปร่งใสสามารถลดช่องว่างเชิงโครงสร้างระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้ถูกกำกับดูแล และจำกัดโอกาสในการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ โดยเฉพาะเมื่อมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารและกลไกตรวจสอบจากภายนอกเข้ามา

เสริมการตัดสินใจบนฐานคุณธรรมและความรับผิดชอบ อันนำไปสู่การบริหารจัดการที่โปร่งใส เป็นธรรม และตรวจสอบได้

นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms Theory) ของ Perkins และ Berkowitz (1986) ที่ชี้ว่า การมีบุคคลหรือองค์กรต้นแบบที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตและเปิดเผยข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ สามารถสร้างแรงบันดาลใจ เปลี่ยนค่านิยม และขับเคลื่อนให้พฤติกรรมสุจริตได้รับการยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วมของสังคม โดยเฉพาะเมื่อการเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวถูกขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายความร่วมมือขององค์การหลายภาคส่วน ซึ่งช่วยขยายผลจากระดับบุคคลไปสู่ระดับองค์กรและสังคมในวงกว้าง

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตในสังคมไทยยังสะท้อนออกมาในทั้งสามมิติ ได้แก่ **ภาวะวิสัย** ที่กฎหมาย โครงสร้าง กลไก และตัวชี้วัดด้านความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูลยังขาดความชัดเจนและการบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพ **อัตวิสัย** ที่ค่านิยมและทัศนคติของประชาชนยังคลาดเคลื่อน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่ขาดแรงบันดาลใจ ความเข้าใจเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต และความกล้าในการเปิดเผยข้อมูลเพื่อประโยชน์สาธารณะ และ **พฤติกรรม** ที่สังคมยังคงยอมรับหรือเพิกเฉยต่อการทุจริตในบางรูปแบบ ทั้งนี้เป็นเพราะกลไกการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตและมาตรการเปิดเผยข้อมูลยังไม่ครอบคลุมการพัฒนาทั้งสามระดับของสมองตามทฤษฎีสมองสามส่วนของ Paul MacLean กล่าวคือ สมองเหตุผล ซึ่งเชื่อมโยงกับการออกแบบกฎหมาย นโยบาย และระบบเปิดเผยข้อมูล สมองอารมณ์ ซึ่งสะท้อนค่านิยม ความกลัว และแรงจูงใจที่ทำให้ไม่กล้าชี้เบาะแส และสมองสัญชาตญาณ ซึ่งควบคุมพฤติกรรมซ้ำ ๆ ที่นำไปสู่การยอมรับหรือเพิกเฉยต่อการทุจริต

ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับการเน้นหลักมาตรฐานธรรมาภิบาลที่ชัดเจน ทฤษฎีตัวแทนของ Klitgaard (1988) ที่ชี้ว่าช่องว่างเชิงโครงสร้างและข้อมูลที่ไม่เปิดเผยเปิดโอกาสให้เกิดการใช้อำนาจโดยมิชอบ ทฤษฎีทุนทางสังคมของ Putnam (1993) ที่อธิบายว่าทุนทางสังคมและเครือข่ายความร่วมมือที่อ่อนแอทำให้สังคมไม่สามารถปลูกฝังพฤติกรรมสุจริตได้อย่างยั่งยืน และทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคมของ Perkins และ Berkowitz (1986) ที่ชี้ว่าค่านิยมที่คลาดเคลื่อนสามารถกลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคมได้ในระยะยาว ทั้งยังสะท้อนผ่านคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) ของประเทศไทยที่ยังคงต่ำกว่า 50 ต่อเนื่องยาวนานกว่า 30 ปี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านตัวชี้วัดธรรมาภิบาลและตัวชี้วัดอื่นที่สะท้อนถึงภาพลักษณ์ด้านความไม่โปร่งใสและการบังคับใช้กฎหมายที่ยังอ่อนแอ จึงชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการใช้มาตรการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารควบคู่กับการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือขององค์การเป็นฐานสำคัญในการต่อต้านการทุจริตอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจริยธรรม” ในสังคมซื่อสัตย์สุจริต โดยผสาน หลักธรรมะ (วจีสุจริตและมโนสุจริต (ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง)) + การเปิดเผยข้อมูล (กายสุจริต) + เทคโนโลยี + การสร้างเครือข่ายประชาชน ทำให้การทุจริตลดลง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ความสุจริตกลายเป็น บรรทัดฐานร่วมของสังคม โดยมีแนวปฏิบัติ ผู้แจ้งเบาะแสต้องสื่อสารตาม วจีสุจริต 4 : ไม่พูดเท็จ, ไม่ส่อเสียด, สุภาพ, ตรงประเด็น มีหลักฐานประกอบ ต้องตั้งอยู่บน มโนสุจริต: เจตนาบริสุทธิ์เพื่อส่วนรวม ไม่แก้แค้น ไม่ทำร้ายใคร ปฏิบัติตาม อวิหิงสา (ไม่เบียดเบียน) การปฏิบัติตามหลักธรรมะดังกล่าวสามารถลดความเสี่ยงต่ออันตรายต่อผู้ชี้เบาะแสได้ แนวทางการส่งเสริมด้วยหลักธรรมะโดยให้สถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางพัฒนาภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมตั้งแต่ระดับบุคคล องค์กร และสังคม สร้างบรรทัดฐานร่วมให้สังคม “การทำดีง่ายขึ้น การโกงยากขึ้น” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางคุณธรรมและจริยธรรม ทฤษฎีของ (Derrida, 1992) ที่เสนอให้ (ทาน) ว่า ไม่ต้องหวังผลตอบแทน และทฤษฎีทุนทางสังคม

ทฤษฎีสร้างบรรทัดฐานทางสังคม ทฤษฎีความโปร่งใส ทฤษฎีตัวแทน ทฤษฎีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การเปิดเผยข้อมูลด้วยการใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ และการใช้ F.A.I.R Society Model ของผู้วิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตต้องอาศัยความร่วมมือของเครือข่าย 9 สถาบัน โดยแต่ละภาคส่วนมีบทบาทเฉพาะที่เกื้อหนุนกัน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การป้องกันการทุจริตมิใช่เพียงการใช้กลไกกฎหมายต้องสร้างภูมิคุ้มกันเชิงวัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคมและการเสริมสร้างองค์ความรู้ สถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมและคุณธรรม โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคมของ Perkins and Berkowitz (1986) ที่พบว่า การสร้างบุคคลต้นแบบสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมและค่านิยมสังคมได้ ขณะที่สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ปลูกฝังสุจริตในชีวิตประจำวัน และสอดคล้องกับทฤษฎีทุนทางสังคมของ Putnam (1992) ที่ชี้ว่าทุนทางสังคมเข้มแข็ง คือ รากฐานของวัฒนธรรมสุจริต ด้านภาครัฐและภาคการเมือง พบว่า มีบทบาทในเชิงโครงสร้าง กฎหมาย และนโยบาย โดยต้องเปิดเผยข้อมูลและป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน และสอดคล้องกับทฤษฎีตัวแทนของ Klitgaard (1988) ที่อธิบายว่า การขาดกลไกตรวจสอบเปิดช่องให้ใช้อำนาจโดยมิชอบ ส่วนภาคเอกชนและภาคประชาสังคม พบว่า มีบทบาทในการสร้างมาตรฐานองค์กรสุจริต เช่น Zero Gift Policy และการสร้างเครือข่ายแจ้งเบาะแส ซึ่งเชื่อมโยงกับทฤษฎีความโปร่งใสของ Fung, Graham and Weil (2017) ที่ชี้ว่าการเปิดเผยข้อมูลเป็นกลไกสร้างความรับผิดชอบ สำหรับสถาบันการศึกษาและสื่อมวลชน พบว่า มีบทบาทเชิงการเรียนรู้และการสื่อสาร เพื่อสร้างวัฒนธรรมไม่ทนต่อการทุจริต และสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางคุณธรรมที่อธิบายว่าผู้นำและต้นแบบทางคุณธรรมสามารถขับเคลื่อนค่านิยมสาธารณะได้ ส่วนองค์การระหว่างประเทศ พบว่า ช่วยสนับสนุนกรอบสากล เช่น UNCAC และ OECD และยังสอดคล้องกับตัวชี้วัดธรรมาภิบาล เช่น ดัชนีการรับรู้การทุจริต (Corruption Perceptions Index: CPI) เป็นเครื่องมือวัดมาตรฐานความโปร่งใสในระดับนานาชาติ

สรุป

ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมพื้นฐานและเป็นแกนกลางของคุณธรรม จริยธรรม ธรรมาภิบาล และความโปร่งใส ช่วยสร้างความไว้วางใจในระดับบุคคล องค์กร และสังคม ความซื่อสัตย์มิใช่เพียงคุณลักษณะส่วนบุคคล แต่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่ลดความเสี่ยงการใช้อำนาจโดยมิชอบ สอดคล้องกับทฤษฎีตัวแทนของ Klitgaard ที่ชี้ว่าความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูลช่วยลดช่องว่างเชิงอำนาจ การเปิดเผยข้อมูลและการตรวจสอบจากภายนอกทำให้การบริหารจัดการโปร่งใส เป็นธรรม และตรวจสอบได้ สอดคล้องกับทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคมที่ชี้ว่าบุคคลหรือองค์กรต้นแบบสามารถเปลี่ยนค่านิยมสังคมได้ โดยเฉพาะเมื่อการเปิดเผยข้อมูลขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายความร่วมมือหลายภาคส่วน อย่างไรก็ตาม สังคมไทยยังประสบปัญหาในสามมิติ ได้แก่ ภาวะวิสัย อัตวิสัย และพฤติกรรม ภาวะวิสัยสะท้อนผ่านกฎหมาย กลไก และตัวชี้วัดด้านความโปร่งใสที่ยังไม่ชัดเจน อัตวิสัยสะท้อนค่านิยมที่คลาดเคลื่อนและการขาดแรงบันดาลใจในการดำรงความสุจริต พฤติกรรมสะท้อนการยอมรับหรือเพิกเฉยต่อการทุจริตในบางรูปแบบ ปัญหาดังกล่าวอธิบายได้ด้วยทฤษฎีสมองสามส่วนที่การพัฒนาสมองเหตุผล อารมณ์ และสัญชาตญาณยังไม่สมดุล

การสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมตั้งแต่ปฐมวัย โดยผสานหลักธรรมะ การเปิดเผยข้อมูล เทคโนโลยี และเครือข่ายประชาชน ช่วยลดการทุจริต ความสุจริตจึงกลายเป็นบรรทัดฐานร่วมของสังคม โดยผู้ชี้เบาะแสปฏิบัติตามวจีสุจริต มโนสุจริต และกายสุจริต ซึ่งหลักสุจริต 3 จะเป็นเกราะคุ้มครองเพื่อสร้างความปลอดภัย

และความน่าเชื่อถือของข้อมูลให้กับผู้เปิดเผยข้อมูลได้อย่างดี แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการให้ของ Derrida ทฤษฎีทุนทางสังคม และโมเดล F.A.I.R Society Model ของผู้วิจัย

การเสริมสร้างความซื่อสัตย์ต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือของ 9 สถาบันที่มีบทบาทเกื้อหนุนกัน โดยการเปิดเผยข้อมูลควบคู่การสร้างบรรทัดฐาน วัฒนธรรมสุจริต และตัวชี้วัดธรรมาภิบาล เป็นฐานสำคัญของการต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริตในสังคมไทยต้องขับเคลื่อนอย่างบูรณาการจากทุกภาคส่วน โดย

1.1 ภาครัฐ ควรที่จะต้องปรับปรุงกฎหมาย มาตรการด้านคุณธรรมและจริยธรรม พัฒนาระบบการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ (Open Data) ที่โปร่งใส เข้าถึงง่าย และตรวจสอบได้จริง พร้อมเสริมกลไกคุ้มครองผู้เปิดเผยข้อมูลและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการชี้เบาะแสแก่เจ้าหน้าที่และประชาชน

1.2 ภาคการเมือง ควรที่จะต้องกำหนดมาตรฐานจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่ง เปิดเผยทรัพย์สินป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

1.3 ครอบครัวและสถาบันการศึกษา ควรที่จะต้องปลูกฝังค่านิยม “ไม่ทนต่อการทุจริต” ผ่านหลักสูตรสุจริตศึกษาและกิจกรรมสร้างวินัยตั้งแต่ปฐมวัย พร้อมบูรณาการการเรียนรู้เกี่ยวกับดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) เพื่อสร้างความเข้าใจต่อเกณฑ์การประเมินสากล

1.4 สถาบันศาสนา ควรที่จะต้องเป็นศูนย์กลางในการสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรม ด้วยหลักสุจริต 3 เวสารัชชกรณธรรม 5 และทศพิธราชธรรม

1.5 ภาคเอกชน ควรใช้นโยบาย “Zero Gift Policy” และเสริมระบบตรวจสอบภายในเพื่อสร้างองค์กรโปร่งใส

1.6 สื่อและภาคประชาสังคม ควรที่จะต้องสร้างวัฒนธรรมตรวจสอบอย่างมีคุณธรรม เปิดพื้นที่ให้ประชาชนแจ้งเบาะแส และรณรงค์ผ่านสื่อสร้างสรรค์เพื่อยกระดับจิตสำนึกสาธารณะ

1.7 องค์การระหว่างประเทศ ควรที่จะต้องสนับสนุนมาตรฐานสากล เช่น UNCAC และ OECD พร้อมถ่ายทอดองค์ความรู้ เครื่องมือ และการฝึกอบรมเพื่อยกระดับขีดความสามารถของไทย โดยสรุปการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตจำเป็นต้องอาศัยการเพิ่มองค์ความรู้ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อสร้างวัฒนธรรมโปร่งใสและยกระดับคะแนน **CPI** ของไทยในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้ชี้เบาะแส และกฎหมายขัดกันแห่งผลประโยชน์

2.2 ควรศึกษาการเปิดเผยข้อมูลขององค์กร โดยเฉพาะข้อมูลทางการเงินและกระบวนการตัดสินใจ

2.3 ควรศึกษาการจัดการด้านการเงิน การบริจาค และการบริหารที่โปร่งใสขององค์การศาสนา และ

2.4 ควรศึกษาการจัดตั้งเครือข่ายเชิงองค์รวมระดับชาติที่เป็นอิสระหรือกึ่งอิสระ เพื่อบูรณาการข้อมูล พัฒนาตัวชี้วัด เช่น CPI และ ITA และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างโปร่งใส เพื่อสร้างวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

References

Beautiful Foundation. (n.d.). What We Do. Retrieved August 22, 2025, from https://www.beautifulfund.org/eng/WhatWeDo.php

Bicchieri, C. (2016). *Norms in the Wild: How to Diagnose, Measure, and Change Social Norms*. Oxford: Oxford University Press.

Cialdini, R. B. (2003). Crafting Normative Messages to Protect the Environment. *Current Directions in Psychological Science*, 12(4), 105–106.

Derrida, J. (1992). *Given Time: I. Counterfeit Money* (pp. 11–25). Chicago: University of Chicago Press.

Fung, A., Graham, M., & Weil, D. (2017). *Full Disclosure: The Perils and Promise of Transparency*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Haidt, J. (2012). *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. New York, NY: Pantheon Books.

Hongthong, N. (2021). Analyzing Maslow's Needs from the Perspective of Buddhism. *Panithan Journal*, 17(2), 127–132.

Klitgaard, R. (1988). *Controlling Corruption*. Berkeley, CA: University of California Press.

MacLean, P. (2025). Triune Brain. Retrieved March 1, 2025, from https://shorturl.asia/8Qbox

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.

National Institute of Development Administration (NIDA Poll), & Sufficiency Economy Studies Center. (2024). Public Confidence in the Performance of Agencies Related to Corruption and Misconduct Cases of Government Officials. Retrieved January 14, 2024, from https://nidapoll.nida.ac.th/survey_detail?survey_id=687

Near, J. P., & Miceli, M. P. (1985). Organizational Dissidence: The Case of Whistle-Blowing. *Journal of Business Ethics*, 4(1), 1–16.

Nimitrmongkol, M. (2024). Tackling the Problem of "Corruption" in the Public Sector: Shocking! Found That Illicit Money Surges to 500 Billion Baht per Year. *Thansettakij*. Retrieved January 14, 2024, from https://shorturl.asia/79ez3

OECD. (n.d.). Public Integrity Indicators. Retrieved June 4, 2025, from https://www.oecd.org/en/topics/public-integrity.html

Office of the National Anti-Corruption Commission. (2024). *Thailand Corruption Situation Report: Fiscal Year 2024*. Bangkok: Office of the NACC.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2005). Philosophy of Sufficiency Economy. Retrieved June 6, 2025, from https://shorturl.asia/bJZDd

Office of the Public Sector Development Commission. (2002). *Principles of Good Governance and Public Administration*. Nonthaburi: Office of the Public Sector Development Commission.

Perkins, H. W., & Berkowitz, A. D. (1986). Perceiving the Community Norms of Alcohol Use among Students. *International Journal of the Addictions*, 21(9), 961–976.

Phra Brahmapundit (P. A. Payutto). (2014). *Dictionary of Buddhist Studies: Compiled Edition*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Rothstein, B. (2011). *The Quality of Government* (pp. 11–14, 35–38). Chicago: University of Chicago Press.

Siroros, P., Singkaneti, B., Burikul, T., Thamronglak, A., & Intratat, M. (2022). *Governance Indicators and Their Application in Thai Society*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.

Tinsulanonda, P. (2012). Special Lecture at the 12th Anniversary Seminar of the Ombudsman. In Office of the Ombudsman (Ed.), *Proceedings of the 12th Anniversary Seminar of the Ombudsman* (pp. 1–56). Bangkok: Office of the Ombudsman.

Transparency International. (2025a). Corruption Perceptions Index 2024. Retrieved August 22, 2025, from https://www.transparency.org/en/cpi/2024

Transparency International. (2025b). Thailand – Corruption Score and Ranking in CPI 2024. Retrieved August 22, 2025, from https://www.transparency.org/en/countries/thailand

UNODC. (2015). *Resource Guide on Good Practices in the Protection of Reporting Persons*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.

Uthen, B., & Wongthanavasu, S. (2022). Public Information Disclosure Assessment Framework of Government Agencies in Thailand. *Journal of Modern Learning Development*, 7(5), 63–71.

V-Dem Institute. (2024). *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot?* University of Gothenburg. Retrieved from https://www.vdem.net/documents/38/vdem_dr2024_lowres.pdf

Victor, B., & Cullen, J. B. (1988). The Organizational Bases of Ethical Work Climates. *Administrative Science Quarterly*, 33, 101–125.

เศรษฐกิจเมือง การคลังท้องถิ่น การจ้างงานและตัวทวีคูณ*

City Economy, Local Finance, Employment and Multiplier

[1]ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และ [2]พิชิต รัชตพิบุลภพ

[1]Direk Patmasiriwat and [2]Pichit Ratchatapibhunphob

[1]คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

[2]คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

[1]Graduate School of Development Economics,
National Institute of Development Administration, Thailand.

[2]Faculty of Political Science and Law, Burapha University, Thailand.

[2]Corresponding Author's Email: pichit.ra@go.buu.ac.th

บทคัดย่อ

การกระจายอำนาจส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพัฒนาบริการสาธารณะสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจเมือง การวิจัยครั้งนี้ค้นคว้าโครงการลงทุนท้องถิ่นที่ริเริ่มโดยเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดเป็นกรณีศึกษาที่เรียกว่า "โครงการหอโหวด" ซึ่งเป็นหอคอยสูง 101 เมตรโดยใช้งบประมาณการลงทุนทั้งสิ้น 428 ล้านบาทจากหลายแหล่งรวมทั้งการกู้ยืมส่วนหนึ่ง วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย (1) การศึกษาโครงการลงทุนพัฒนาหอโหวดทั้งรายรับและค่าใช้จ่ายการลงทุน ค่าดำเนินการ และวัดผลตอบแทนด้านการเงินต่อเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และการวิเคราะห์ผลล้นออกต่อเศรษฐกิจเมือง โดยการสำรวจข้อมูลการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว รายได้ที่เกิดกับโรงแรมและร้านค้าในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด (2) การวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจเมืองร้อยเอ็ด โดยประยุกต์ใช้แนวคิดผลล้นออกและผลคำนวณตัวทวีคูณท้องถิ่น เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ นักวิจัยวิเคราะห์ค่าตัวทวีคูณจากผลล้นออกที่เกิดขึ้นจากการสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยวจำนวน 300 ราย ร้านค้า สถานประกอบการจำนวน 90 ร้านค้าและสถานพักแรม จำนวน 20 แห่ง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ

จากผลการศึกษาพบว่า (1) จำนวนนักท่องเที่ยวหอโหวดต่อปี 676,152 ราย เป็นนักท่องเที่ยวภายในจังหวัดร้อยเอ็ดสัดส่วนร้อยละ 51 และนักท่องเที่ยวจากจังหวัดอื่นสัดส่วนร้อยละ 49 โรงแรมมีอัตราการเข้าพักในช่วงวันหยุดเท่ากับ 65% กรณีวันธรรมดาเท่ากับ 55% ส่วนร้านค้ามียอดจำหน่ายสินค้าโดยเฉลี่ยเท่ากับ 17,383 บาทต่อร้าน โดยโครงการลงทุนหอโหวดมีรายได้รวม 21 ล้านบาท รายจ่ายรวม 20 ล้านบาทต่อปีในช่วงเวลา 5 ปีที่ผ่าน ทำให้มีรายได้สุทธิ 1 ล้านบาทสะสมไว้ในกองทุนเพื่อการลงทุนและการพัฒนาในอนาคต (2) ผลกระทบเศรษฐกิจเมืองจากผลล้นที่ถูกจัดกลุ่มเป็นภายนอกและภายในเขตเทศบาลเมืองได้ค่าตัวทวีคูณท้องถิ่นที่แสดงอยู่ในรูปช่วง กล่าวคือ ค่าตัวทวีคูณขั้นต่ำเท่ากับ 1.42 เท่า ค่าตัวทวีคูณขั้นสูงเท่ากับ 4.26 เท่าและค่าตัวทวีคูณขั้นกลางเท่ากับ 2.84 เท่า โดยก่อให้เห็นแนวทางใหม่แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในการกระตุ้นเศรษฐกิจเมืองจากการลงทุนด้านการท่องเที่ยวผ่านการจัดทำฐานข้อมูลระบบบัญชีและการเงิน การแยกบัญชีวิสาหกิจเพื่อสังคมท้องถิ่นและการบูรณาการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเสริมเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

*Received January 15, 2026; Revised February 5, 2026; Accepted February 14, 2026

คำสำคัญ: โครงการลงทุนหอโหวด; ผลประโยชน์และต้นทุนของโครงการ; ผลล้นออก; ตัวคูณท้องถิ่น; เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

Abstract

Decentralization encourages local administrative organizations to develop public services and create new tourist attractions to stimulate the urban economy. This study examined a local investment project initiated by the Roi Et Municipality as a case study, known as the “Ho Wot Tower Project,” a 101-meter-high tower with a total investment budget of 428 million baht from multiple sources, including partial borrowing. The objectives of the study were: (1) to analyze the investment project of Ho Wot Tower in terms of revenues, investment costs, operational expenses, and financial returns to the municipality, as well as to examine spillover effects on the urban economy through surveys of tourist expenditures and income generated for hotels and shops within the municipality; and (2) to analyze the economic impact on the city of Roi Et by applying the concepts of spillover effects and local multiplier analysis. This survey research collected data from 300 tourists, 90 shops and businesses, and 20 accommodation establishments using accidental sampling.

The findings revealed that (1) the Ho Wot Tower attracts 676,152 visitors per year, with 51% being local tourists from Roi Et and 49% from other provinces. Hotels reported an occupancy rate of 65% on weekends and 55% on weekdays, while shops had an average daily revenue of 17,383 baht per shop. The project generated total annual revenue of 21 million baht and total expenses of 20 million baht over the past five years, resulting in a net income of 1 million baht accumulated in a fund for future investment and development. (2) The urban economic impact, measured through spillover effects both within and outside the municipality, showed a range of local multipliers: a minimum of 1.42, a maximum of 4.26, and a median of 2.84. These findings provide a new approach for other local administrative organizations to stimulate urban economies through tourism investment by developing accounting and financial data systems, separating social enterprise accounts, and integrating complementary tourism resources to create sustainable economic value.

Keywords: Ho Wot Tower Investment Project; Project Costs and Benefits; Spillover Effects; Local Multiplier; Roi Et Municipality

บทนำ

นโยบายการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นได้ดำเนินการกว่าสองทศวรรษแล้ว นับจากปี พ.ศ. 2542 ที่มี พรบ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. 2542 ส่งเสริมให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเจริญเติบโตทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพในภาพรวม ทั้งหมดเป็นผลจากข้อบัญญัติมาตรา 284 ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 วางรากฐานและหลักการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น กำหนดให้รัฐบาลดำเนินการถ่ายโอนภารกิจจากราชการส่วนกลางไปยังท้องถิ่น การกระจายงบประมาณและกำลังคน ผู้นำท้องถิ่นซึ่งมาจากการเลือกตั้ง

ของประชาชน มีความพยายามค้นคิดบริการสาธารณะใหม่ ๆ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน ส่งเสริมภาคการผลิตและผู้ประกอบการ เพื่อได้รับคะแนนนิยมและชื่อเสียง เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวอย่างท้องถิ่นชั้นนำของประเทศ ที่พยายามพัฒนาบริการสาธารณะหลายด้าน เช่น สถานศึกษา บริการด้านสุขภาพ พัฒนาตลาด ปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง ฯลฯ ส่งผลให้ได้รับรางวัลและการเชิดชูผลงานจากหน่วยงานระดับชาติ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ของเมือง โดยนำสัญลักษณ์ “หอโหวด” มาสร้างหอคอยขนาดใหญ่สูง 101 เมตร เทียบเท่าอาคาร 35 ชั้น บนพื้นที่ขนาดใหญ่ในกลางเมืองร้อยเอ็ด บริเวณรอบข้างมีบึงพลาญชัย ซึ่งเป็นแหล่งเก็บน้ำของเมืองที่มีความเป็นมายาวนานในประวัติศาสตร์ และสวนสาธารณะคือ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของเมือง

การท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเมือง (Cerqua and Pellegrini, 2020; Dwyer and Forsyth, 1993; Fletcher, 1989; Frechtling and Horvath, 1999) การเลือกเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดเป็นกรณีศึกษาการพัฒนาเมือง มีเหตุผลสนับสนุนอย่างน้อย 4 ประการ ประการแรก เป็นการลงทุนขนาดใหญ่ที่ต้องใช้ความอุตสาหะและความพยายามอย่างมาก ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การสร้างความร่วมมือกับหลายส่วนงานราชการ ตั้งแต่การขออนุญาตใช้พื้นที่ การออกแบบอาคารที่สอดคล้องกับบริบทสะท้อนอัตลักษณ์ของเมือง การขอรับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล การกู้ยืมและใช้เงินสะสมบางส่วนของเทศบาล โดยใช้ “โหวด” ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีเป่าของคนร้อยเอ็ด มาเป็นสัญลักษณ์อาคารสูง 101 เมตร เท่ากับอาคารสูง 35 ชั้น ตั้งบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงพลาญชัย ซึ่งมีเป็นแหล่งกักเก็บน้ำของเมือง ประการที่สอง การลงทุนหอโหวดเป็นตัวอย่างการโครงการลงทุนพัฒนาเมือง ที่มีศักยภาพสูงในแง่เศรษฐกิจ กล่าวคือ การสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวการใช้เช่าพื้นที่และการจำหน่ายของที่ระลึก คาดว่าโครงการจะให้ผลตอบแทนการลงทุนคุ้มค่าและส่งผลบวกต่อสถานประกอบการ ร้านค้า สถานที่พักแรม จากนักท่องเที่ยวหลายล้านคนในแต่ละปี กล่าวคือการสร้างตัวทวีคูณท้องถิ่น (local multiplier) ประการที่สาม การนำความรู้และภูมิปัญญาของคนอีสานมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ (รูปทรงโหวด) และการสอดแทรกข้อมูลและความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และประวัติศาสตร์ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้เด็กเยาวชนและนักท่องเที่ยวที่มาชมได้เป็นอย่างดี ประการที่สี่ ผู้บริหารและทีมงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีความตื่นตัวที่จะสร้าง “ท้องถิ่นวิจัย” ควบคู่กับการพัฒนาบริการสาธารณะ ดังประจักษ์จากการจัดเก็บข้อมูลหลายมิติ เพื่อนำมาประกอบการวิจัย เช่น สถิตินักท่องเที่ยว สถิติรายได้ สถิติรายจ่ายการบริหารจัดการ ฯลฯ เพื่อนำมาประมวลผลและวิเคราะห์ผลตอบแทนของโครงการลงทุน ประการที่ห้า การเป็นตัวอย่างการวิเคราะห์โครงการลงทุนพัฒนาเมือง ซึ่งโครงการลงทุนเกิดขึ้นในประเทศไทยในหลายพื้นที่ดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงการลงทุนพัฒนาหอโหวดโดยละเอียดทั้งรายรับและค่าใช้จ่ายการลงทุน ค่าดำเนินการ และวัดผลตอบแทนด้านการเงินต่อเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยการสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยวเรื่องการใช้จ่าย ผลกระทบต่อโรงแรมและร้านค้าในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

2. การวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจเมือง โดยประยุกต์ใช้แนวคิดผลล้นออก (spillover effects) และผลคำนวนตัวทวีคูณท้องถิ่น (local multiplier)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นหลัก โดยบูรณาการข้อมูลจากแหล่งข้อมูลหลายประเภท โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study)

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลเอกสาร แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเมืองและการเจริญเติบโตเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและการเติบโตของเมือง และแนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบตัวแบบทวีคูณด้านการท่องเที่ยว จากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการอิงข้อมูลจากหลายแหล่งคือ หนึ่ง ข้อมูลเอกสารของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด อาทิเช่น การบันทึกรายจ่ายการลงทุนโครงการหอโหวด รายได้และรายจ่ายการดำเนินงาน สถิติจำนวนนักท่องเที่ยวและการจำหน่ายบัตรเข้าชม สอง การสำรวจนักท่องเที่ยว ร้านค้า สถานพักแรมเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์และออกแบบการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาในภาคสนามในพื้นที่เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยเฉพาะโครงการลงทุนหอโหวด กำหนดกรอบข้อมูลตั้งแต่เริ่มดำริโครงการในปี พ.ศ. 2558 ช่วงการก่อสร้าง ช่วงเปิดให้บริการตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2563 จนถึงปลายปี พ.ศ. 2567 เพื่อนำมาวิเคราะห์รายได้–รายจ่ายของโครงการและประเมินศักยภาพการคืนทุน รวมถึงศึกษาผลล้นออกของโครงการต่อเศรษฐกิจเมืองร้อยเอ็ด ระยะเวลาในการดำเนินการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568

ขั้นตอนที่ 3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากได้แก่ ผู้ประกอบการร้านค้า สถานประกอบการ และสถานพักแรมในพื้นที่รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมหอโหวด เพื่อสะท้อนผลกระทบทางเศรษฐกิจในมิติต่าง ๆ ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ด้วยการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ทราบขนาดประชากรที่ระดับความเชื่อมั่นที่ 95% และกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 0.05 โดยใช้สูตรการคำนวณของ Cochran (1977)

เมื่อนำมาแทนค่าในสูตร จะได้ดังนี้

$$n = \frac{Z^2 \cdot p \cdot (1 - p)}{e^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

Z = ค่า Z-Score ที่สัมพันธ์กับระดับความเชื่อมั่น (ระดับความเชื่อมั่น 95% เท่ากับ 1.96)

p = สัดส่วนของประชากร (กรณีไม่ทราบค่าให้ใช้ = 0.5)

e = ค่าความคาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5%

$$n = \frac{(1.96)^2 \times 0.5 \times (1 - 0.5)}{(0.05)^2}$$

$$= \frac{3.8416 \times 0.25}{0.0025}$$

$$= \frac{0.9604}{0.0025}$$

$$= 384.16$$

ดังนั้น ต้องใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 385 คน ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้รับแบบสอบถามคืนจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 410 ฉบับซึ่งเกินกว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำที่คำนวณได้

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้ แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling) โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการและขั้นตอน ดังนี้

1. คณะผู้วิจัยแจ้งเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดและผู้บริหาร เพื่อขออนุญาตลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งคณะผู้วิจัยได้รับความเอื้อเฟื้อจากเทศบาลฯในการแนะนำนักวิจัยกับร้านค้า โรงแรมสถานประกอบการช่วยให้ได้รับความเชื่อถือและตอบแบบสำรวจเป็นอย่างดี

2. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมแบบสอบถาม

3. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์เพื่อดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล

4. ผลการเก็บรวบรวมข้อมูล นักท่องเที่ยวจำนวน 300 ราย ร้านค้า สถานประกอบการ จำนวน 90 ร้านค้าและสถานพักแรมจำนวน 20 แห่งรวมแบบสอบถามทั้งสิ้น 410 ฉบับ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage) เพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง และสะท้อนผลกระทบทางเศรษฐกิจของโครงการลงทุนต่อเมืองร้อยเอ็ดในภาพรวม

ขั้นตอนที่ 7 สรุป อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย สรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาโครงการลงทุนพัฒนาหอโหวตโดยละเอียดทั้งรายรับและค่าใช้จ่ายการลงทุน ค่าดำเนินการ และวัดผลตอบแทนด้านการเงินต่อเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยการสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยวเรื่องการใช้จ่าย ผลกระทบต่อโรงแรมและร้านค้าในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งผลการวิจัยสามารถจำแนกออกเป็นสองส่วน พบว่า

ส่วนแรก ข้อมูลนักท่องเที่ยว โรงแรมและร้านค้าในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

(1) การสำรวจนักท่องเที่ยว

การสำรวจนักท่องเที่ยวดำเนินการในระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568 จำนวน 300 ตัวอย่างในจำนวนนี้ 152 เป็นคนที่มีภูมิลำเนาของจังหวัดร้อยเอ็ด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 50.67 ส่วนที่เหลือร้อยละ 49.33 เดินทางมาจากจังหวัดอื่น ๆ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีร้อยละ 41. รองลงมาระดับมัธยมปลายร้อยละ 19.73 ที่น่าสนใจคือนักท่องเที่ยวเด็กเล็กระดับประถมศึกษายังเป็นกลุ่มเป้าหมายเพื่อขยายฐานการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษา วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ 93.67 ระบุว่าการเดินทางครั้งนี้เพื่อการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามมีเหตุผลอื่น ๆเช่น การติดต่อหน้าที่การงานและการมาเยี่ยมญาติพี่น้องและเพื่อน แสดงถึงการสร้างหอโหวดเป็นหนึ่งในเหตุผลดึงดูดนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการจดจำหรือเอกลักษณ์ของเมืองรอง

ค่าเฉลี่ยรายจ่ายการเดินทางท่องเที่ยว 2,033 บาทต่อคน โดยมีความแตกต่างระหว่างภูมิภาค กล่าวคือ นักท่องเที่ยวจากภาคใต้ใช้จ่ายสูงที่สุด 11,600 บาทต่อคน ลำดับรองลงมาภาคตะวันออก ค่าเฉลี่ย 4,455 บาทต่อคน ภาคกลาง 3,750 บาท กรุงเทพและปริมณฑล 3,259 บาท ภาคเหนือ 2,750 บาทต่อคน

และน้อยสุดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1,493 บาท ข้อสังเกตน่าสนใจ ต้นทุนการเดินทางน่าจะเป็นเหตุผลหลักของค่าใช้จ่ายนักท่องเที่ยวจากภาคใต้ ส่วนนักท่องเที่ยวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นนักท่องเที่ยวภายในจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียงทำให้ต้นทุนการเดินทางและค่าที่พักต่ำกว่าภูมิภาคอื่น

(2) การสำรวจร้านค้า

จากการสำรวจสถานประกอบการจำนวน 90 ราย ซึ่งเปิดดำเนินการในปีต่าง ๆ สถานประกอบการที่ดำเนินกิจการยาวนานที่สุดคือปี 2553 แต่ส่วนใหญ่เปิดกิจการภายหลังปี 2564-ปัจจุบัน ค่าลงทุนเปิดกิจการเฉลี่ย 8,770 บาท น้อยที่สุด 10,000 บาท และสูงสุด 50,000 บาท (ร้านค้าบางร้านมิอาจจดจำมูลค่าการลงทุนในการเปิดกิจการได้จึงมิได้ให้ข้อมูลในส่วนนี้) สะท้อนว่า กิจการส่วนใหญ่เป็นสถานประกอบการรายย่อย กิจการ 38 แห่งมีการจ้างแรงงาน 1-2 คน ค่าเฉลี่ย 1.28 คนต่อกิจการ มีเพียง 4 สถานประกอบการที่ระบุว่ามีการจ้างชั่วคราวจำนวน 1 คน ค่าเฉลี่ยยอดจำหน่ายสินค้าต่อวันเท่ากับ 17,383 บาทต่อร้านค้า ร้านค้าที่มียอดจำหน่ายน้อยที่สุด 1,600 บาทต่อวัน ในทางตรงกันข้าม ร้านค้าขนาดใหญ่ยอดจำหน่าย 80,000 บาทต่อวัน อนุมานจากผลสำรวจครั้งนี้ ปริมาณยอดจำหน่ายสินค้าต่อเดือน 46.5 ล้านบาทในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และยอดจำหน่ายสินค้าต่อปี 558 ล้านบาท

(3) การสำรวจสถานพักแรม

การสำรวจผู้ประกอบการสถานพักแรมเมื่อต้นปี 2568 โดยใช้แบบสอบถามได้รับความร่วมมือจาก 20 สถานพักแรม โดยสถานพักแรมขนาดเล็กมีจำนวน 10 ห้องพัก ขนาดใหญ่ที่สุด 169 ห้องพัก รวมจำนวนห้องพัก 1,092 ห้องพัก อัตราการเข้าพักแรม (hotel occupancy rate) ซึ่งเป็นค่าพารามิเตอร์ที่สำคัญสามารถนำมาอนุมานรายรับจากการให้บริการที่พัก โดยได้สอบถามในช่วงวันหยุดและวันทำงาน เนื่องจากค่าเฉลี่ยแตกต่างกัน กรณีแรก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 65% (ค่าพิสัย 40% ถึง 90%) กรณีที่สองวันธรรมดาค่าเฉลี่ยเท่ากับ 55% การจ้างงานในสถานประกอบการพักแรม เฉลี่ย 15.1 คน รวมจำนวนพนักงานจ้าง 257 คน

ส่วนที่สอง การวิเคราะห์ฐานะทางการเงินของโครงการลงทุนหอโหวด

โครงการลงทุนหอโหวด เปรียบเสมือน “วิสาหกิจสังคม” ของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยหน่วยงานได้จัดทำบัญชีแยกออกต่างหาก มิได้รวมในบัญชีรายได้-รายจ่ายของเทศบาลเมืองเอ็ด

(1) ค่าใช้จ่ายการลงทุนของโครงการรวมทั้งสิ้น 428 ล้านบาท สันนิษฐานว่าอายุใช้งานของหอโหวดเท่ากับ 50 ปี อีกนัยหนึ่งการคำนวณค่าเสื่อม 2% แบบเส้นตรง หมายถึง ค่าเสื่อมราคาต่อปี เท่ากับ 8.56 ล้านบาท

(2) รายได้ของหอโหวด มาจากหลายส่วน ส่วนสำคัญคือการจำหน่ายบัตรเข้าชมจากนักท่องเที่ยวตลอดช่วงเวลา 52 เดือนที่เปิดให้เข้าชม (เดือนธันวาคม 2563 ถึง เมษายน 2568) นักท่องเที่ยว จำนวน 2.93 ล้านคนได้มาเยี่ยมชม คำนวณเป็นค่าเฉลี่ยต่อเดือน 1,878 คนต่อวัน 56,346 คนต่อเดือน และ 6.76 แสนคนต่อปี ในจำนวนนี้ 1.99 ล้านคน ซื้อตั๋วเข้าชมอีกนัยหนึ่ง 68% ของนักท่องเที่ยวได้ซื้อบัตรเข้าชมหอโหวด

สถิติรายได้ในปี 2567 โดยจำแนกรายการ ดังต่อไปนี้

- รายได้หอโหวด	21,563,234	บาท
- รายได้จากสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ	405,607	บาท
- รายได้บึงพลาญชัย	931,200	บาท
- รายได้ดอกเบี้ย	82,073	บาท

สถิติรายจ่ายในปี 2567 โดยจำแนกรายการ ดังต่อไปนี้

- เงินเดือน/ค่าจ้าง	2,484,645	บาท

- สมทบเข้าประกันสังคม 245,470 บาท
- ค่าตอบแทน 821,800 บาท
- ค่าใช้สอย 9,821,581 บาท
- ค่าวัสดุ 3,056,522 บาท
- สาธารณูปโภค 3,784,737 บาท
- ค่าครุภัณฑ์ 1,397,889 บาท

(ค่าครุภัณฑ์เป็นสินค้าคงทนถาวร (durable goods) ใช้วิธีคำนวณค่าเสื่อม 10 ปี อีกนัยหนึ่งต้นทุนต่อปี 139,789 บาท)

รายจ่ายประจำปีที่ปรับค่า (adjusted expenditure) 20,354,534 บาท

รายได้สุทธิของหอโหวด เท่ากับ 1,208,700 บาท ซึ่งนำไปรวมกับกองทุนสะสมเพื่อกิจการหอโหวด โดยเฉพาะเพื่อการพัฒนา (การลงทุนเพิ่มเติมเช่น Zip line) การบำรุงรักษา และอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร ความจริงเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้รับผลประโยชน์อื่น กล่าวคือ เดิมก่อนมีโครงการหอโหวด เทศบาลมีหน้าที่ดูแลสวนสาธารณะ (สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์) โดยเบิกจ่ายจากเทศบาลฯ แต่เมื่อทำโครงการหอโหวดมีรายได้นำไปบริหารจัดการสวนสาธารณะ ทำให้เทศบาลฯ ประหยัดรายจ่ายค่าจ้างบุคลากรในการดูแลสวนสาธารณะ

วัตถุประสงค์ที่ 2 การวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจเมือง โดยประยุกต์ใช้แนวคิดผลล้นออก (spillover effects) และผลคำนวนตัวทวีคูณท้องถิ่น (local multiplier) พบว่า

ผลคำนวนตัวทวีคูณท้องถิ่น (local multiplier)

จากผลการสำรวจนักท่องเที่ยว พบค่าเฉลี่ยการใช้จ่ายจำแนกเป็น

- นักท่องเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ด (51%) 1,212 บาทต่อคน
- นักท่องเที่ยวจากต่างจังหวัด (49%) 2,877 บาทต่อคน
- ค่าเฉลี่ย (ถ่วงน้ำหนัก) 2,028 บาทต่อคน

การคำนวณตัวทวีคูณท้องถิ่น มีข้อสมมติฐาน (assumption) ดังนี้

- 40% ของรายจ่าย ส่งผลล้นออกนอกพื้นที่ หมายถึง ค่าใช้จ่ายการเดินทาง ค่าพาหนะ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ของนักท่องเที่ยว

- 60% ของรายจ่าย ส่งผลล้นออกในพื้นที่เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งเกิดจากรายจ่ายทุกประเภท ค่าที่พักแรม ค่าอาหาร รายจ่ายซื้อสินค้าและบริการ

ฉะนั้นจาก

- จำนวนนักท่องเที่ยวต่อปี 676,152 ราย
- รายจ่ายของนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย 2,028 บาทต่อคน
- มูลค่ารวมของรายจ่ายนักท่องเที่ยว = 2,028 x 676,152 = 1,371.24 ล้านบาท

การคำนวณค่าตัวทวีคูณมักไม่ได้คำนึงถึง "ผลล้นออกที่เกิดนอกพื้นที่" ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้จะนำข้อจำกัดดังกล่าวมาพิจารณาเพิ่มเติมในการคำนวณค่าตัวทวีคูณท้องถิ่นเพื่อไม่ให้เกิดการประมาณค่าตัวทวีคูณที่สูงเกินจริง

ด้วยมูลค่ารวมรายจ่ายของนักท่องเที่ยว สามารถจำแนกออกเป็นสองส่วน กล่าวคือ

- A ผลล้นออกที่เกิดนอกพื้นที่ 40% ของเงินที่นักท่องเที่ยวใช้จ่ายรวมกัน 548.49 ล้านบาท
- B ผลล้นออกที่เกิดในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด 60% ของเงินที่นักท่องเที่ยวใช้จ่ายรวมกัน 822.74 ล้านบาท

ดังนั้น

- ค่าตัวทวีคูณขั้นต่ำ ประเมินจากอัตรากำไร 5% ของยอดขาย = 41.14 ล้านบาท (ตัวเลขนี้คำนวณจาก “ผลล้านออกที่เกิดในเขตเทศบาล” * อัตรากำไร 5% จากยอดขาย) หารด้วยมูลค่าการลงทุนและการดำเนินการต่อปี (annualized cost of capital / operations = 28.91) (ตัวเลขนี้คำนวณจากค่าเสื่อมต่อปี (8.56 ล้านบาท) + รายจ่ายประจำปีที่ปรับค่า (20.35 ล้านบาท)) สรุปว่า ค่าตัวทวีขั้นต่ำ 1.42 เท่า

- ค่าตัวทวีคูณขั้นกลาง ประเมินจากอัตรากำไร 10% ของยอดขาย = 82.27 ล้านบาท หารด้วยมูลค่าการลงทุนและการดำเนินการต่อปี (annualized cost of capital / operations = 28.91) สรุปว่าค่าตัวทวีขั้นกลาง เท่ากับ 2.84 เท่า

- ค่าตัวทวีคูณขั้นสูง ประเมินจากอัตรากำไร 15% ของยอดขาย = 123.41 ล้านบาท หารด้วยมูลค่าการลงทุนและการดำเนินการต่อปี (annualized cost of capital / operations = 28.91) สรุปว่าค่าตัวทวีขั้นสูงเท่ากับ 4.26 เท่า

ข้อจำกัดการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้ข้อจำกัดบางประการ กล่าวคือ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ในอดีตประมาณ 4 ปีเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับจำนวนนักท่องเที่ยวซึ่งมีลักษณะผันผวนตามฤดูกาล แต่ในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการลงทุนจำเป็นต้องพิจารณาตลอดช่วงอายุการใช้งาน (ในที่นี้สมมติว่ากรอบเวลาวิเคราะห์ 50 ปี) การคำนวณ annualized cost of capital & operation ได้อิงข้อมูลที่เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดจัดเก็บและเชื่อว่าแม่นตรง และอาศัยข้อสมมติว่าจำนวนนักท่องเที่ยวน่าจะคงระดับนี้ต่อไป ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าติดตามต่อไป ในทางหนึ่งมีความเป็นไปได้ว่า (ก) จำนวนนักท่องเที่ยวอาจจะเพิ่มขึ้นตามแนวโน้มที่เกิดขึ้น ประกอบกับความสะดวกและต้นทุนการเดินทาง (low-cost airline, การใช้รถยนต์ไฟฟ้า และสภาพถนนหนทางที่ดีขึ้น รวมทั้งนักท่องเที่ยวต่างประเทศ (ข) จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงเนื่องจากโครงสร้างประชากรไทยเริ่มลดลง หมายถึง อัตราเกิดน้อยกว่าอัตราการเสียชีวิต อย่างไรก็ตาม การที่สัดส่วนประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้น อาจจะส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวลดลงในทางใดทางหนึ่งเช่น ความไม่คล่องตัวการเดินทางท่องเที่ยว

2) การคำนวณผลล้นออกของโครงการ (spillover effects) จำเป็นต้องอาศัยข้อสมมติและค่าพารามิเตอร์ เช่น รายจ่ายต่อคนของนักท่องเที่ยว กระจายไปนอกพื้นที่และภายในพื้นที่เขตเมืองร้อยเอ็ดมากน้อยเพียงใด ในที่นี้สมมติว่า 40% ของการใช้จ่ายเกิดขึ้นนอกพื้นที่ และ 60% ของรายจ่ายการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ในสภาพเป็นจริงมีความหลากหลายของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ค่าพารามิเตอร์ที่กำหนดเป็นการประมาณการที่คิดว่าเหมาะสมกับสถานการณ์

3) การคำนวณ “รายได้เพิ่มต่อสถานประกอบการ” ส่วนนี้เป็นเรื่องยากที่จะสอบถามโดยตรงจากเจ้าของกิจการ แต่อัตรากำไร 5% ถึง 15% ของยอดขาย/หรือปริมาณธุรกรรม ที่กำหนดในการคำนวณนี้ประเมินว่าน่าจะใกล้เคียงความเป็นจริง

องค์ความรู้ใหม่

ผลการศึกษาการลงทุนพัฒนาหอโหวดของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดสะท้อนให้เห็นแนวทางใหม่ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้ 1) การจัดทำฐานข้อมูลระบบบัญชีและการเงิน โครงการลงทุนเพื่อการพัฒนาควรมีระบบการบันทึกข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นระบบ ครอบคลุมด้านรายได้ รายจ่าย การจำแนกประเภทต้นทุน ตลอดจนการบันทึกข้อมูลการจ้างงานใหม่และค่าจ้างเงินเดือนอย่างชัดเจน 2) การแยกบัญชีวิสาหกิจเพื่อสังคมท้องถิ่น

การดำเนินกิจการลงทุนควรแยกออกจากกิจการหลักของเทศบาล (หรือ อบต.) โดยกำหนดให้เป็นการจัดทำบัญชีในลักษณะ “วิสาหกิจเพื่อสังคม” แยกต่างหากจากบัญชีรายได้และรายจ่ายของเทศบาล เพื่อให้สามารถสะท้อนสถานะผลการดำเนินงานที่แท้จริงว่าอยู่ในภาวะกำไรหรือขาดทุน ทั้งนี้ วิสาหกิจเพื่อสังคมไม่จำเป็นต้องมุ่งหวังผลกำไรเป็นหลักเสมอไป แต่อาจอยู่ในลักษณะขาดทุนหรือเป็นภาระทางการเงินของเทศบาลหรือ อบต. ได้ เช่นเดียวกับการบริหารจัดการสวนสาธารณะ ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลตอบแทนทางการเงิน และ 3) การบูรณาการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเสริม (Complementary Tourism Integration) กรณีของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด การผนวกหอโหวด บึงพลาญชัย และสวนสาธารณะ (สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์) สะท้อนถึงประโยชน์ของการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวที่เกื้อหนุนกัน เกิดเป็นภูมิทัศน์การท่องเที่ยวแบบองค์รวมซึ่งช่วยเพิ่มคุณค่า ประสบการณ์ และความประทับใจของนักท่องเที่ยวได้มากกว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพียงแห่งเดียว ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการออกแบบนโยบายและกลยุทธ์การท่องเที่ยวของเมืองอื่น ๆ ที่มุ่งเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากและความยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น

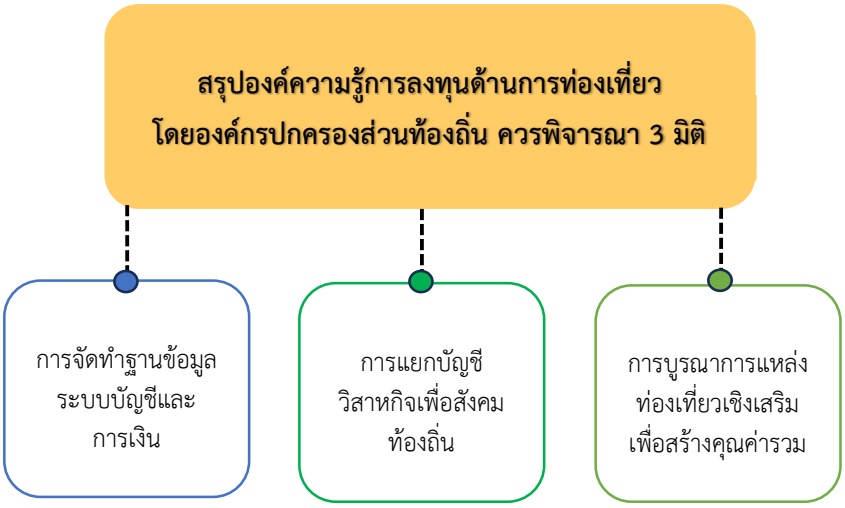

Figure 1: The New Body of Knowledge

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า โครงการลงทุนหอโหวดของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีความสามารถในการเลี้ยงตนเองทางการเงิน (cost recovery) โดยมีการจัดทำบัญชีรายรับ–รายจ่ายแยกต่างหากจากบัญชีของเทศบาลอย่างชัดเจน ส่งผลให้สามารถประเมินฐานะทางการเงินของโครงการได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านมูลค่าการลงทุน ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน และผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจริง โดยโครงการมีรายได้รวมสูงกว่ารายจ่ายในปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 และสามารถสร้างรายได้สุทธิเพื่อนำไปสะสมในกองทุนเฉพาะของโครงการสำหรับการพัฒนาและบำรุงรักษาในอนาคต ทั้งนี้เป็นเพราะ โครงการหอโหวดได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและจุดดึงดูดหลักของเมืองร้อยเอ็ด ส่งผลให้เกิดการเดินทางของนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดรายได้จากกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในลักษณะรายได้ประจำ ขณะเดียวกัน การบริหารจัดการโครงการในรูปแบบเสมือนวิสาหกิจเพื่อสังคมของเทศบาล ทำให้สามารถควบคุมต้นทุนและใช้ประโยชน์จากรายได้เพื่อทดแทนงบประมาณด้านการดูแลพื้นที่สาธารณะบางส่วนได้ ส่งผลให้ฐานะทางการเงินของโครงการมีความมั่นคงในระยะยาว ซึ่งอธิบายว่าผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวและโครงการพัฒนาเมืองขึ้นอยู่กับจำนวนนักท่องเที่ยว ระดับการใช้จ่าย และ

การหมุนเวียนของรายได้ในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของ Archer (1973) ว่า ลักษณะของสิ่งอำนวยความสะดวก จำนวนนักท่องเที่ยว การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวและระดับการหมุนเวียนของการใช้จ่ายในเศรษฐกิจท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดผลกระทบของการท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งช่วยอธิบายว่าการที่หอโหวดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้จำนวนมากและสม่ำเสมอ ย่อมสร้างฐานรายได้ให้โครงการและสร้างการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในเมืองได้อย่างเป็นระบบ ในขณะที่งานของ Zhou, Yanagida, Chakravorty, and Leung (1997) เห็นว่า หากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวลดลงย่อมกระทบต่อทุกภาคส่วนทางเศรษฐกิจเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยตรงทั้งโรงแรม การขนส่ง ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งงานของ Frechtling and Horváth (1999) อธิบายเพิ่มว่า แบบจำลองผลกระทบจากการใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวเหมาะสำหรับการประเมินผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจในระยะสั้นและช่วยสะท้อนบทบาทของโครงการลงทุนด้านการท่องเที่ยวต่อรายได้ท้องถิ่น แต่ทว่า ผลกระทบของตัวทวีคูณต่อการพัฒนาเศรษฐกิจจะแตกต่างกันไปตามแต่ละประเภทอุตสาหกรรม (Moretti, 2010) และแต่ละประเภทของงาน (Moretti and Thulin, 2013)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า โครงการลงทุนหอโหวด สามารถก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อเมืองร้อยเอ็ดในรูปของผลล้นออก (spillover effects) และผลคูณทางเศรษฐกิจ (local multiplier) อย่างมีนัยสำคัญ โดยจากปริมาณนักท่องเที่ยวเฉลี่ยกว่า 6.7 แสนคนต่อปีและค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 2,028 บาทต่อคน ส่งผลให้เกิดมูลค่าการใช้จ่ายรวมในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นในระดับสูงและเมื่อพิจารณาสัดส่วนการใช้จ่าย พบว่าร้อยละ 60 ของรายจ่ายนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลล้นออกภายในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ขณะที่อีกร้อยละ 40 เป็นผลล้นออกนอกพื้นที่ ซึ่งสะท้อนทั้งการหมุนเวียนรายได้ในพื้นที่และการรั่วไหลของเงินออกนอกระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น เป็นไปตามที่ Stynes (1999) กล่าวว่า การท่องเที่ยวสามารถสร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจไม่เพียงแต่ในด้านรายได้และการจ้างงานเท่านั้นแต่ยังรวมถึงผลกระทบตัวทวีคูณที่กระจายไปยังภาคส่วนอื่น ๆ ในระบบเศรษฐกิจด้วย แต่การคำนวณผลกระทบทางเศรษฐกิจนั้น Chhabra, Sills, and Cubbage (2003) เห็นว่าควรตัดค่าใช้จ่ายของผู้ร่วมงานที่เป็นคนท้องถิ่นออกไปเพื่อหลีกเลี่ยงการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจที่สูงเกินจริง เนื่องจากจำนวนเงินของคนท้องถิ่นในพื้นที่ใช้จ่ายจะเป็นเงินหมุนเวียนที่กระจายอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว เช่นเดียวกับงานของ Archibald (1967) ที่เห็นว่าการลงทุนของภาครัฐมีการรั่วไหลของเงินออกนอกพื้นที่สูง ทั้งนี้เป็นเพราะกลไกของกิจกรรมการท่องเที่ยวทำให้รายจ่ายของนักท่องเที่ยวในรอบแรกถูกส่งผ่านไปยังภาคการค้า การบริการ และการพักแรมในพื้นที่ และเกิดการใช้จ่ายซ้ำต่อเนื่องในรอบถัดไป ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของรายได้และการจ้างงานในระดับท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ขนาดของผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงถูกจำกัดด้วยสัดส่วนรายจ่ายที่เกิดนอกพื้นที่ เช่น ค่าเดินทางและต้นทุนการขนส่ง ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของเมืองรองที่มีข้อจำกัดด้านที่ตั้งและโครงสร้างการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับแนวคิดของ Domańki and Gwosdz (2010) ที่ว่าผลกระทบค่าตัวทวีคูณท้องถิ่นแตกต่างกันระหว่างพื้นที่เกิดจากความต้องการปัจจัยการผลิตของธุรกิจและการใช้จ่ายของภาคครัวเรือนที่มีรายได้เพิ่มขึ้นเนื่องจากการจ้างงานที่เพิ่มขึ้น และ Micek (2011) ระบุว่าการประเมินผลกระทบจากตัวทวีคูณท้องถิ่นที่สูงเกินจริง เนื่องจากยังมีข้อจำกัดในการประเมินการรั่วไหลของเงินออกนอกพื้นที่

สรุป

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคุ้มค่าทางการเงินของโครงการลงทุนหอโหวดของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และการวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจของโครงการต่อเศรษฐกิจเมืองโดยประยุกต์ใช้แนวคิดผลล้นออกและค่าตัวทวีคูณท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า โครงการหอโหวดมีลักษณะการดำเนินงานเสมือนวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายแยกต่างหากจากงบประมาณเทศบาล ทำให้

สามารถติดตามฐานะทางการเงินได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ โครงการมีมูลค่าการลงทุนรวม 428 ล้านบาท พบว่าโครงการสามารถเลี้ยงตนเองได้ทางการเงิน โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 มีรายได้รวมสูงกว่ารายจ่ายและเกิดรายได้สุทธิซึ่งถูกนำไปสะสมในกองทุนเฉพาะเพื่อการพัฒนาและบำรุงรักษาในอนาคตเท่ากับ 1,208,700 บาท จากการสำรวจข้อมูลท่องเที่ยวพบว่า รายจ่ายของนักท่องเที่ยวเฉลี่ย 2,028 บาทต่อคนต่อการเดินทาง ปริมาณยอดจำหน่ายสินค้าของร้านค้า สถานประกอบการเฉลี่ย 46.5 ล้านบาทต่อเดือน และอัตราการเข้าพักในสถานพักแรมในช่วงวันธรรมดามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 55% ขณะเดียวกัน การวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจเมืองพบว่า โครงการหอโหวด มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจเมืองร้อยเอ็ด โดยสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเฉลี่ยกว่า 6.7 แสนคนต่อปี ซึ่งก่อให้เกิดมูลค่าการใช้จ่ายรวมประมาณ 1,371.24 ล้านบาทต่อปี โดยร้อยละ 60 ของรายจ่ายดังกล่าวหมุนเวียนอยู่ในเขตเทศบาล ในขณะที่รายจ่ายอีกร้อยละ 40 เป็นการรั่วไหลออกนอกพื้นที่ ซึ่งการวิเคราะห์ผลกระทบเศรษฐกิจเมืองจากค่าตัวทวีคูณท้องถิ่นสามารถคำนวนอยู่ในรูปช่วง กล่าวคือ ค่าตัวทวีคูณขั้นต่ำเท่ากับ 1.42 เท่า ค่าตัวทวีคูณขั้นกลางเท่ากับ 2.84 เท่าและค่าตัวทวีคูณขั้นสูงเท่ากับ 4.26 เท่า

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษา พบข้อสังเกตว่า การลงทุนพัฒนาหอโหวดของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด สามารถคืนทุนได้ คือ การชำระหนี้ การมีรายได้ส่วนเกินหลังหักค่าใช้จ่าย ทำให้กองทุนสะสมของหอโหวดเป็นบวก ประมาณ 5 ล้านบาทภายหลังดำเนินการมาเป็นเวลา 4 ปี จึงมีเงินที่จะนำไปลงทุนต่อ เช่น พัฒนาติดตั้งเครื่องเล่น Zip line การจัดกิจกรรมอื่น ๆ ตามโอกาสอำนวย มีผู้บริหารท้องถิ่นจำนวนมากได้มาเยี่ยมชมกิจการ น่าจะเป็นตัวอย่างหรือบทเรียนสำหรับเมืองอื่น ๆ นำไปพิจารณาการส่งเสริมเศรษฐกิจเมืองผ่านการท่องเที่ยว

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น มีข้อเสนอแนะดังนี้

2.1 การศึกษาผลกระทบเชิงลบ (negative externalities) ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ท่องเที่ยวทั้งมิติเศรษฐกิจ (ค่าครองชีพ) หรือสิ่งแวดล้อม (ปริมาณขยะ) เป็นต้น เพื่อให้เป็นการประเมินความคุ้มค่าทางสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจอย่างรอบด้าน

2.2 การขยายผลการศึกษาในจังหวัดอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น หอชมเมืองสมุทรปราการ สกายวอล์คเมืองกาญจนบุรี เพื่อเป็นการเปรียบเทียบตัวทวีคูณทางเศรษฐกิจและการเติบโตของเมืองและการจ้างงาน

References

Archer, B., & Fletcher, J. (1996). The Economic Impact of Tourism in the Seychelles. *Annals of Tourism Research*, 23(1), 32–47.

Archibald, G. C. (1967). Regional Multiplier Effects in the UK. *Oxford Economic Papers*, 19(1), 22–45.

Cerqua, A., & Pellegrini, G. (2020). Local Multipliers at Work. *Industrial and Corporate Change*, 29(4), 959–977.

Chhabra, D., Sills, E., & Cubbage, F. W. (2003). The Significance of Festivals to Rural Economies: Estimating the Economic Impacts of Scottish Highland Games in North Carolina. *Journal of Travel Research*, 41(4), 421–427.

Cochran, W. G. (1977). *Sampling Techniques*. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2540. (1997, October 11). *Royal Gazette*, 114(55 A), 1–99.

Domański, B., & Gwosdz, K. (2010). Multiplier Effects in Local and Regional Development. *Quaestiones Geographicae*, 29(2), 27–37.

Dwyer, L., & Forsyth, P. (1993). Assessing the Benefits and Costs of Inbound Tourism. *Annals of Tourism Research*, 20(4), 751–768.

Fletcher, J. E. (1989). Input-Output Analysis and Tourism Impact Studies. *Annals of Tourism Research*, 16(4), 514–529.

Frechtling, D. C., & Horvath, E. (1999). Estimating the Multiplier Effects of Tourism Expenditures on a Local Economy through a Regional Input-Output Model. *Journal of Travel Research*, 37(4), 324–332.

Micek, G. (2011). Spatial Problems of Estimating Multiplier Effects in the Local Scale. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, (252), 175–190.

Moretti, E. (2010). Local Multipliers. *The American Economic Review*, 100(2), 373–377.

Moretti, E., & Thulin, P. (2013). Local Multipliers and Human Capital in the United States and Sweden. *Industrial and Corporate Change*, 22(1), 339–362.

Rattanapokasatit, R. (2020). Hor Vode 101: Historical Background. Retrieved October 10, 2020, from https://www.roiettower.com/th/ประวัติความเป็นมา/

Roiet Municipality. (2025). Basic Information of the Municipality. Retrieved January 24, 2025, from https://www.roietmunicipal.go.th/roiet/ข้อมูลพื้นฐานเทศบาล/

Roiet Office of the Municipal Clerk. (2025). *Population Statistics*. Roiet: Roiet Municipality.

Stynes, D. J. (1999). Approaches to Estimating the Economic Impacts of Tourism: Some Examples. Retrieved January 10, 2025, from https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=8fe05cfa4494653db99c21808fa7dc1e148a7913

Zhou, D., Yanagida, J. F., Chakravorty, U., & Leung, P. (1997). Estimating Economic Impacts from Tourism. *Annals of Tourism Research*, 24(1), 76–89.

คชธรรม : การสร้างสื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย*

Kachatham: Creating Media to Promote Morality and Ethics for Tourists in Thai Elephant Conservation

[1]สมเพลิน ชนะพจน์, [2]พระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป และ [3]พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ
[1]Somphloen Chanaphot, [2]Phra Jaroenphong Dhammadīpo
and [3]Phramaha Supawat Ṭhānavuḍḍho
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajvidhayalaya University, Thailand.
[3]Corresponding Author's Email: supawt.boon@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักธรรมจากช้างในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาการสร้างสื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย และ 3) เพวิเคราะห์แนวทางเผยแพร่สื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์เอกสารพระไตรปิฎกและอรรถกถา การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา 10 รูป/คน นักอนุรักษ์ช้างและชุมชนผู้เลี้ยงช้าง 10 คน รวมทั้งการสนทนากลุ่มกับนักท่องเที่ยว 10 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพและการสังเคราะห์เชิงอุปนัย เพื่อสร้างองค์ความรู้และรูปแบบสื่อที่เหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า 1) ช้างเป็นสัญลักษณ์ของคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมสำคัญ เช่น ทาน ความไม่ประมาท ความอดทน ความกตัญญู และความเสียสละ ซึ่งปรากฏในชาดก พระพุทธประวัติ มงคล 7 ประการ มงคล 108 ประการ และพุทธชัยมงคล สะท้อนคุณค่าทางสังคมและจิตวิญญาณในฐานะสัตว์มงคลสูงสุด 2) การสร้างสื่อคชธรรมใช้ข้อมูลจากคติความเชื่อ บทบาท และคุณค่าของช้างทั้งในอดีตและปัจจุบัน ออกแบบเป็นสื่อ 3 ประเภท ได้แก่ แผ่นพับ โปสเตอร์ และวิดีโอสั้น เพื่อสื่อสารคุณธรรมด้านความเมตตา ความรับผิดชอบ ความกตัญญู และความเสียสละ โดยมีเนื้อหาสอดคล้องกันเพื่อสร้างความตระหนักและแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมอนุรักษ์ช้างอย่างยั่งยืน 3) แนวทางการเผยแพร่สื่อควรใช้กลยุทธ์บูรณาการหลายช่องทาง ได้แก่ ช่องทางออนไลน์ (สื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ บล็อก การใช้ผู้มีอิทธิพลทางความคิด และโฆษณาออนไลน์) ช่องทางภาคสนาม (กิจกรรมในศูนย์อนุรักษ์ช้าง นิทรรศการ และเวิร์กชอป) ความร่วมมือกับเครือข่าย (ภาครัฐ เอกชน ชุมชน และวัด) และการเผยแพร่เชิงการศึกษา (การบูรณาการในหลักสูตร การจัดค่าย และการใช้สื่อออนไลน์เพื่อการเรียนรู้) พร้อมการประเมินผล–ปรับปรุงสื่ออย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัย คือ ELEPHANT Model ซึ่งคำว่า ELEPHANT เป็นคำย่อของกระบวนการสร้างสื่อเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งแต่ละตัวอักษรมีความหมายดังนี้ E–Ethics Integration การบูรณาการหลักพุทธธรรมและคุณธรรมสากล L–Learning through Stories การใช้เรื่องเล่า

*Received September 25, 2025; Revised January 12, 2026; Accepted February 4, 2026

จากชาดก E–Engagement with Communities การมีส่วนร่วมของชุมชน, P–Participatory Media Design การออกแบบสื่อแบบมีส่วนร่วม H–Harmony Promotion การส่งเสริมความสมดุลคน–ช้าง–ธรรมชาติ A–Awareness Raising การปลุกจิตสำนึก N–Nature Connection การเชื่อมโยงกับคุณค่าของธรรมชาติ และ T–Tourism Sustainability การคำนึงถึงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โมเดลนี้แสดงถึงการบูรณาการองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา การออกแบบสื่อสร้างสรรค์ และการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: จริยธรรมเชิงพุทธ; เถรวาท; การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์; สื่อส่งเสริมคุณธรรม

Abstract

This study pursued three objectives: (1) to examine Buddhist virtues derived from elephants in Theravāda canonical texts; (2) to develop ethics-promoting media for tourists engaged in Thai elephant conservation; and (3) to analyze dissemination strategies for such media. A Participatory Action Research (PAR) design was employed. Qualitative data were gathered through documentary analysis of the Pāli Tipiṭaka and commentaries; in-depth interviews with 10 Buddhist experts/monastics and 10 elephant-conservation practitioners and mahout-community members; and a focus group with 10 tourists. Data were analyzed by qualitative content analysis and inductive synthesis to generate context-appropriate knowledge and media prototypes.

Findings revealed that (1) elephants function as symbols of key Buddhist virtues—giving (dāna), heedfulness, patience, gratitude, and self-sacrifice—appearing across Jātaka tales, the Buddha's biography, the Seven Auspicious Jewels, the 108 auspicious emblems, and the Buddha's victorious deeds, thereby embodying social and spiritual value as highly auspicious beings. (2) Media development drew on beliefs, roles, and values of elephants past and present, resulting in three formats—leaflet, poster, and short video—conveying compassion, responsibility, gratitude, and self-sacrifice with coherent messaging designed to raise awareness and motivate sustainable tourist participation in elephant conservation. (3) Effective dissemination requires an integrated, multi-channel strategy: online (social media, websites, blogs, influencers, and online advertising); on-site (activities at conservation centers, exhibitions, and workshops); network partnerships (state, private sector, communities, and temples); and educational routes (curriculum integration, youth camps, and online learning), coupled with ongoing evaluation and iterative refinement.

A key contribution is the ELEPHANT Model, an acronym outlining a systematic process for ethics-promoting media: Ethics Integration (Buddhist and universal virtues); Learning through Stories (Jātaka-based narratives); Engagement with Communities; Participatory Media Design; Harmony Promotion (human–elephant–nature balance); Awareness Raising; Nature Connection; and Tourism Sustainability. The model integrates Buddhist studies, creative media design, and responsible tourism management in a coherent framework.

Keywords: Buddhist Ethics; Theravāda; Conservation Tourism; Ethical Media

บทนำ

ช้างจัดอยู่ในพวกชลาพุชโยนิ (Thai Tripitakas: 11/312/293) คือ สัตว์เกิดในครรภ์เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในติรัจฉานภูมิ คือ สัตว์ที่เดินไปมาโดยคว่ำหน้าอกลงเบื้องต่ำ (Na Nakhon, 1995) แต่ถือว่าเป็นภูมิที่ใกล้ชิดกับมนุษยภูมิ คือ โลกมนุษย์มากที่สุด (Phra Srisuddhisopon (Wilat Ñāṇavīro), 1970) ซึ่งช้างเป็นสัตว์ที่สำคัญ มีบทบาทและความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาปรากฏในพระไตรปิกฎ อรรถกถา ฎีกาและปกรณ์วิเสสอื่น ๆ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงเสวยพระชาติเป็นช้างรวม 7 ชาติ เช่น ในสีลวนาคชาดก (Thai Tripitakas: 27/72/30) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างบำเพ็ญศีลบารมีไม่ทำร้ายนายพรานหลงทางผู้เมื่อได้รับการช่วยเหลือแล้ว กลับคิดประทุษร้ายตัดงาไปขาย ในมาตุโปสกชาดก (Thai Tripitakas: 27/455/237) กล่าวถึงพญาช้างเผือกโพธิสัตว์เลี้ยงมารดาที่ตาบอดทั้งสองข้าง แม้ถูกจับมาเป็นช้างทรงของพระเจ้าพาราณสี ก็พ้นจากการยืนโรงได้ด้วยอำนาจความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาที่ตาบอด ส่วนในทุมเมธชาดก (Thai Tripitakas: 27/72/30) กล่าวถึงพญาช้างบำเพ็ญศีลบารมี ไม่ทำร้ายนายพรานที่หลงทางในป่า นานถึง 7 วัน เมื่อช้างนำนายพรานออกจากป่าแล้ว นายพรานกลับคิดประทุษร้ายโดยรีบเข้าวังเพื่อเฝ้าพระราชาว่าพบช้างเผือกรูปงามในป่า เพียงเพราะหวังรางวัลที่จะได้รับในฐานะผู้บอกข่าว ในลกุฏิกชาดก (Thai Tripitakas: 4/357/22-25) สะท้อนถึงความไม่มีเมตตากรุณาของช้างเกเร มักเที่ยวไปตัวเดียว ทำร้ายสัตว์อื่นด้วยกำลังสุดท้ายก็พบจุดจบคือตกเหวตาย ยังมีบุรุษชั่วผู้มีอาชีพฆ่าช้างแล้วนำงาไปขาย ดังปรากฏในกาสาวชาดก ในสุวัณณกักกฎชาดก (Thai Tripitakas: 3/221/198-200) กล่าวถึงพังที่มีความจงรักภักดีของนางช้างพัง ใช้ถ้อยคำอ่อนหวานอ้อนวอนปูทองจนหลงเพลิน ง้างก้ามปูออกจากขาช้างพระโพธิสัตว์ และในฉัททันตชาดก (Thai Tripitakas: 7/514/180-203) แสดงถึงคุณธรรมและจริยธรรมของพญาช้าง ยอมสละงาอันเป็นที่รักยิ่งให้แก่นายพรานโสณุดร พระพุทธเจ้าทรงยกย่องและได้เปรียบเทียบช้างกับมนุษย์ไว้ว่า ช้างที่ได้รับการฝึกหัดแล้วเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกหัดตนได้แล้วประเสริฐกว่า

ในบริบทของสังคมไทย ถือว่าช้างเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ชนิดเดียวที่มีความเกี่ยวข้องกับคนไทยอย่างลึกซึ้งมาช้านาน ทั้งด้านเศษฐกิจ การมือง ขนบธรรมเนียมประพณีในอดีตของคนไทยที่ใช้ในการทำสงคราม และใช้บรรทุกสิ่งของหรือสินค้า ใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง ใช้ในงานประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ และเป็นราชพาหนะของพระมหากษัตริย์ในการรบ เป็นสัตว์สัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติและถูกยกสถานะขึ้นสู่สภาวะเหนือโลกที่มีความเหนือกว่ามนุษย์ (Woradechnaina, and Hongsuwan, 2020) ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจอีกทางหนึ่ง (Rattanawirakun, 2007) ทำให้ช้างได้เข้ามาสู่ธุรกิจการท่องเที่ยว มีการฝึกฝนให้เชื่องเพื่อทำกิจกรรมในการบันเทิง เช่น การนั่งบนหลังช้าง อาบน้ำช้าง การแสดงโชว์ช้าง ซึ่งมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับกิจกรรมของทัวร์ช้างในประเทศไทยเป็นอย่างมาก แต่กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาสร้างความทุกข์ใจ ให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวอีกจำนวนไม่น้อย ที่ไม่เห็นด้วยกับการนำช้างมาสร้างความบันเทิงให้กับคนดู ทำให้สถานการณ์การท่องเที่ยวช้างต้องปรับเปลี่ยน การท่องเที่ยวทัวร์ช้างในรูปแบบใหม่เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ลักษณ์การท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของช้างที่ดีขึ้น (Nadee, and Soipram, 2022)

ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาประเด็นความเชื่อเรื่องช้างในบริบทสังคมไทยทั้งในมิติทางโลกและทางธรรม เพื่อสร้างสื่อส่งเสริมคุณธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย ให้เห็นความสำคัญของช้าง เข้าใจกระบวนการร่วมกันอนุรักษ์และดูแลช้าง อันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างให้ลดน้อยลง โดยการใช้หลักธรรมที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสร้างความ

เข้าใจเกี่ยวกับช้างให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างได้ทราบ รวมถึงให้ความสำคัญกับช้างมากขึ้น ด้วยการศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร ตำรา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในเชิงปฐมภูมิและทุติยภูมิตามลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักธรรมจากช้างในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการสร้างสื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย
3. เพื่อเผยแพร่และประเมินสื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการสำรวจวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ ครอบคลุม (1) พระไตรปิฎก อรรถกถา และชาดกที่เกี่ยวกับ “ช้าง” และอุปมาอุปไมยเรื่องช้าง (เช่น ช้างฝึกดี รอยเท้าช้าง ช้างตกมัน) (2) งานวิชาการร่วมสมัยด้านจริยธรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และสวัสดิภาพสัตว์ และ (3) กรอบทฤษฎีด้านการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการเรียนรู้ผู้ใหญ่ จากนั้นจึงสกัด “หมวดคชธรรม” ที่สามารถสื่อสารสู่สาธารณะได้ (เช่น สติ ขันติ เมตตา อหิงสา สัมมาอาชีวะ ความรับผิดชอบต่อสรรพชีวิต) พร้อมทำเมทริกซ์เชื่อมโยงแหล่งอ้างอิงคำสอน สารที่เหมาะแปลงเป็นสื่อในสนามท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลเนื้อหาในการออกแบบกิจกรรมภาคสนามและเครื่องมือเก็บข้อมูลในขั้นตอนถัดไป

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม

ภาคสนามคัดเลือกพื้นที่ตัวอย่างที่มีบริบทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ช้างอย่างแท้จริง ได้แก่ 1) Thai Elephant Conservation Center–ลำปาง 2) ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย เขาใหญ่ (Thai Elephant Conservation Centre Khao-Yai) 3) Elephant Conservation Park–เชียงใหม่ โดยพิจารณาความพร้อมของภาคี ความปลอดภัย และมาตรฐานสวัสดิภาพสัตว์ การลงพื้นที่แบ่งเป็นสองระยะซ้อนทับกัน คือ ระยะทำความเข้าใจบริบท (context mapping) ผ่านการสังเกตการณ์ไม่เข้าร่วม–กึ่งเข้าร่วม เส้นทางนักท่องเที่ยว จุดเรียนรู้ และการสื่อสารที่มีอยู่ และระยะร่วมออกแบบ (co-design) ร่วมกับผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน พระวิทยากร/ครู และมัคคุเทศก์ เพื่อแปลง “หมวดคชธรรม” ให้เป็นต้นแบบสื่อ เช่น การ์ดเรื่องเล่าชาดกช้าง โปสเตอร์ และวีดีโอสั้น แล้วนำไปทดลองใช้แบบนำร่องและปรับปรุงจากข้อเสนอแนะทันที

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย 4 กลุ่มหลัก คือ (1) พระสงฆ์/นักปราชญ์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้ชี้แนะความถูกต้องของเนื้อหาธรรมและความเหมาะสมเชิงจริยธรรม 5 รูป/คน (2) ผู้ปฏิบัติงานด้านอนุรักษ์ช้างและผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงรับผิดชอบ ผู้ถ่ายทอดข้อจำกัดจริงของพื้นที่ 5 คน (3) มัคคุเทศก์/วิทยากรกิจกรรม ผู้เป็นผู้ใช้สื่อโดยตรง 10 คน และ (4) นักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ 10 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายรับสื่อ เกณฑ์การคัดเลือกใช้แบบเจาะจง (purposive) เน้นความรู้เชิงลึก/ประสบการณ์ตรงและความหลากหลายของมุมมอง โดยกำหนดจำนวนให้เพียงพอแก่การอิ่มตัวของข้อมูล (data saturation) และสมดุลระหว่างเชิงลึกและเชิงกว้าง

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1) การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลทั้งสี่กลุ่ม แนวคำถามครอบคลุม (ก) ความเข้าใจต่อ “คชธรรม” จากคัมภีร์สู่ภาษาสาธารณะ (ข) แนวทางแปลงเป็นสื่อ/กิจกรรมที่เหมาะกับสนามจริง (ค) ตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงของผู้รับสื่อ (ง) ข้อพึงระวังด้านจริยธรรมและสวัสดิภาพสัตว์ บันทึกข้อมูลด้วยการจดภาคสนามและอัดเสียง (เมื่อได้รับความยินยอม) แล้วถอดความคำต่อคำเพื่อการวิเคราะห์เชิงธีม

2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย จัดประชุมกลุ่มย่อยแบบมีส่วนร่วม (FGD/Co-design workshop) แยกตามบทบาท (เช่น กลุ่มผู้ประกอบการ–ไกด์, กลุ่มชุมชน–พระวิทยากร) เพื่อร่วมกันคัดเลือกแก่นคชธรรมที่ “สื่อสารได้” ในบริบทนั้น ระดมไอเดียต้นแบบสื่อ ทดลองใช้สั้น ๆ และสะท้อนคิดร่วมกัน เอกสารประกอบมีแผ่นงานคัดกรองเนื้อหา ผังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบอร์ดต้นแบบสื่อ (prototype board) เพื่อเก็บร่องรอยการตัดสินใจร่วม

3) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติ/ทดลอง/ฝึกอบรม เมื่อต้นแบบสื่อพร้อมใช้งาน จะนำไปทดลองใช้ในทริปจริงหรือกิจกรรมฝึกอบรมสั้น ๆ ติดตามผลทั้งระหว่างและหลังจบกิจกรรมด้วยแบบสังเกต คู่มือเช็กลิสต์คุณภาพการดำเนินกิจกรรม การ์ดสะท้อนคิดของผู้เข้าร่วม และการสัมภาษณ์สั้นหลังใช้สื่อ (post-use interview) เพื่อประเมินความชัดเจน ความน่าสนใจ ความเหมาะบริบท และผลต่อความรู้–ทัศนคติ–ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพเก็บจากเอกสาร คำให้สัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย บันทึกภาคสนาม ภาพถ่าย/วิดีโอประกอบ และการ์ดสะท้อนคิด ข้อมูลเชิงปริมาณเก็บด้วยแบบสอบถามก่อน–หลัง (pre–post) ที่วัดมิติความรู้ (K) ทัศนคติ (A) และความตั้งใจเชิงพฤติกรรม (BI) ของนักท่องเที่ยวต่อคุณธรรมไม่เบียดเบียน ความรับผิดชอบต่อช้างและชุมชน กระบวนการเก็บข้อมูลยึดหลักสมัครใจ เปิดเผยวัตถุประสงค์ ชี้แจงสิทธิ์การถอนตัว และปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลทุกกรณี

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์เชิงคุณภาพด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงธีม (thematic analysis) เริ่มจากการถอดความ–ทำโค้ดแบบเปิด (open coding) จัดหมวดหมู่ และสังเคราะห์เป็นธีม/ซับธีมที่เชื่อมคชธรรม สื่อ พฤติกรรม พร้อมทำแผนภาพความสัมพันธ์ประกอบ เพื่อต่อภาพเชิงประจักษ์ระหว่างผลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณให้สอดคล้องกัน ตลอดกระบวนการมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธี triangulation (วิธี–แหล่ง–ผู้วิจัยร่วม) และตรวจความตรงของเนื้อหาเครื่องมือด้วย IOC พร้อมทดสอบความเชื่อมั่นก่อนใช้จริง

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

เมื่อได้ผลเชิงประจักษ์ครบถ้วน ผู้วิจัยสรุปผลตามวัตถุประสงค์ทั้งสาม โดยเรียงลำดับจาก (ก) ชุด หมวดคชธรรมที่ผ่านการกลั่นกรอง (ข) ต้นแบบสื่อ–คู่มือการใช้ และ (ค) ผลการประเมินผลต่อความรู้ ทัศนคติ และความตั้งใจเชิงพฤติกรรม พร้อมอภิปรายเทียบกับวรรณกรรมเดิม ชี้ให้เห็นคุณูปการและข้อจำกัด ตลอดจนข้อเสนอเชิงนโยบายและการประยุกต์ใช้ในพื้นที่ จากนั้นจึงจัดทำสื่อสารผลในสองรูปแบบ คือ รายงานเชิงวิชาการเพื่อส่งตีพิมพ์และชุดสื่อเพื่อสาธารณะ เพื่อให้เกิดการนำไปใช้ซ้ำและขยายผลในหลายพื้นที่อย่างยั่งยืน

โครงการยื่นขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ล่วงหน้า ใช้แบบยินยอมโดยสมัครใจ เคารพศักดิ์ศรีผู้ให้ข้อมูล และยึดหลักสวัสดิภาพสัตว์ ไม่ส่งเสริมกิจกรรมที่ก่อความทุกข์ทรมานต่อช้างทุกรูปแบบ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาหลักธรรมจากช้างในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า ช้างมีความหมายเชิงสัญลักษณ์และเป็นตัวแทนคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่ผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ช้างในคัมภีร์ชาดก พบเรื่องราวช้างในชาดกทั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นช้างและที่ช้างมีบทบาทร่วมในเหตุการณ์ รวมทั้งสิ้น 13 เรื่อง เช่น ฉัททันตชาดก มาตุโปสกชาดก สีลวนาคชาดก และเวสสันดรชาดก เป็นต้น โดยแต่ละเรื่องสะท้อนคุณธรรมสำคัญ เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ ความมีเมตตา การรักษาศีล และการเตือนโทษของความริษยาและอกตัญญู

2. ช้างในพระพุทธประวัติ ปรากฏช้างสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ เช่น พระเศวตกุญชร (สุบินนิมิตของพระนางสิริมหามายา), ช้างคิรีเมขล์ (พาหนะพญามาร), ช้างนาฬาคิรี (เหตุการณ์โปรดช้างตกมันให้มีเมตตา) และช้างปาลิไลยกะ (ช้างผู้ปรนนิบัติพระพุทธเจ้าตลอดพรรษา) สะท้อนการนำคุณสมบัติช้างมาเชื่อมโยงกับพระบารมีและพระจริยาวัตร

3. หลักธรรมที่ปรากฏจากช้าง ได้แก่ 1) ทาน ช้างปรากฏทั้งในฐานะผู้ให้ทาน (อามิสทานและธรรมทาน) และเป็นปัจจัยในอานิสงส์ทานของบุคคลอื่น เช่น ช้างปัจจัยนาคในเวสสันดรชาดก 2) ความไม่ประมาท เปรียบเทียบกับรอยเท้าช้างและการถอนตนจากหล่มกิเลส เน้นการดำเนินชีวิตด้วยสติและเพียร 3) ความอดทน อุปมากับช้างศึกที่ผ่านการฝึกฝน อดทนต่อความลำบากและคำล่วงเกิน สะท้อนการฝึกตนและขันติ 4) ความกตัญญู ปรากฏเด่นชัดในมาตุโปสกชาดกที่ช้างโพธิสัตว์เลี้ยงดูมารดาชราตาบอด แสดงถึงการระลึกคุณและตอบแทนบุญคุณ 5) ความเสียสละ เห็นได้จากช้างในหัสติงชาดกที่ยอมสละร่างกายเป็นทานเพื่อช่วยผู้ตกทุกข์ รวมถึงฉัททันตชาดกที่ยอมเสียงาโดยไม่ตอบโต้เพื่อรักษาศีล

4. ช้างในมงคล 7 ประการ ช้างแก้วในฐานะหนึ่งในรัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น พญาช้างอุโบสถ พญาช้างฉัททันต์ และพญาช้างเอราวัณ ซึ่งสื่อถึงคุณธรรมและบารมีขั้นสูง อธิบายทั้งเชิงรูปธรรมและนามธรรม

5. ช้างในมงคล 108 ประการ ปรากฏในรอยพระพุทธบาท โดยมีช้างสำคัญ 3 ชนิด คือ พญาช้างอุโบสถ พญาช้างฉัททันต์ และพญาช้างเอราวัณ เชื่อมโยงการตีความคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าให้เข้าใจผ่านสัญลักษณ์ของช้าง

6. ช้างในพุทธชัยมงคล ปรากฏในชัยชนะของพระพุทธเจ้า เช่น การปราบพญามารที่ขี่ช้างคิรีเมขล์และการโปรดช้างนาฬาคิรีด้วยพระเมตตา แสดงถึงพลังธรรมะที่เหนือกว่าพลังทางโลก

ผลการศึกษาชี้ว่า ช้างในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทมีบทบาทเป็นทั้งบุคคลาธิษฐานและสัญลักษณ์ทางธรรม สื่อสารคุณธรรมสำคัญอย่างน้อย 5 ประการ คือ ทาน ความไม่ประมาท ความอดทน ความกตัญญู และความเสียสละ พร้อมทั้งสะท้อนคุณค่าทางสังคมและจิตวิญญาณในฐานะสัตว์มงคลสูงสุด การใช้ช้างในเรื่องเล่าและสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม หากยังเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดหลักธรรมสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาการสร้างสื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการพัฒนาสื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมภายใต้แนวคิดคชธรรม เริ่มต้นจากการกำหนด Theme ของการสื่อสาร ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์หลักธรรมจากช้างที่ได้จากการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อแรกให้เหลือเพียงคุณธรรม 5 ประการ ได้แก่ ความกตัญญู ความเสียสละ ความอดทน ความเมตตา และความซื่อสัตย์สุจริต การเลือกคุณธรรมเหล่านี้มิได้เป็นเพียงการหยิบยกตามความโดดเด่นของช้างในชาดกเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการคัดเลือกอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาว่าคุณธรรมเหล่านี้สามารถสื่อสารได้ง่าย กระตุ้นให้ผู้รับสารเข้าใจได้ตรงประเด็น และมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต

ของนักท่องเที่ยวโดยตรง เมื่อกำหนด Theme ที่ชัดเจนแล้ว การออกแบบสื่อทั้งหมดจึงสามารถเดินไปในทิศทางเดียวกันได้ ไม่ว่าจะเป็นแผ่นพับหรือคลิปวิดีโอ

ในส่วนของ การกำหนดรูปแบบและประเภทของสื่อ ผู้วิจัยตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างผู้รับสาร จึงเลือกสร้างสื่อสองประเภทที่มีบทบาทแตกต่างกันแต่เสริมซึ่งกันและกัน ประเภทแรกคือสื่อสิ่งพิมพ์ในรูปของแผ่นพับ ซึ่งทำหน้าที่เป็นคู่มือความรู้สำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีข้อดีคือสามารถหยิบอ่านได้สะดวกและเก็บไว้เป็นที่ระลึกหรือติดตัวขณะเดินทาง ส่วนอีกประเภทคือสื่อดิจิทัล โดยเฉพาะคลิปวิดีโอที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและเข้าถึงอารมณ์ของผู้ชมได้ดีกว่า อีกทั้งยังสามารถเผยแพร่ได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การเลือกสื่อสองประเภทนี้จึงเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้สารคดีคชธรรมสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงดิจิทัล

ในกระบวนการ ออกแบบโครงสร้างการสื่อสาร ผู้วิจัยได้วางบทบาทของแต่ละสื่ออย่างชัดเจน แผ่นพับเน้นเนื้อหาที่เป็นสาระความรู้ ประกอบด้วยการอธิบายคุณธรรมทั้งห้า ข้อควรปฏิบัติในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และคำคมสร้างแรงบันดาลใจ พร้อมกับการใส่ QR Code ที่เชื่อมโยงไปยังสื่อดิจิทัล เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการเรียนรู้ ส่วนคลิปวิดีโอมีบทบาทในการสร้างความรู้สึกและประสบการณ์ทางอารมณ์ ถ่ายทอดคุณธรรมแต่ละข้อผ่านการเล่าเรื่องที่ใช้ทั้งภาพจริง ภาพจากเทคโนโลยี AI และ Motion Graphic ประกอบเสียงบรรยายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งทำให้ผู้ชมรู้สึกว่าไม่เพียงแต่ได้รับข้อมูลเชิงความรู้ แต่ยังได้รับแรงบันดาลใจที่กระทบใจและกระตุ้นให้เกิดการนำไปปฏิบัติจริง

สำหรับการออกแบบแผ่นพับ ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบ Tri-Fold ซึ่งแบ่งออกเป็นด้านในและด้านนอกอย่างชัดเจน ด้านนอกนำเสนอภาพรวมของคชธรรมและคุณธรรมทั้งห้า พร้อมข้อความเชิงกระตุ้นใจให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่าของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้านในแบ่งเนื้อหาเป็นสามเฟรม โดยเฟรมแรกอธิบายข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามที่นักท่องเที่ยวควรยึดถือเมื่ออยู่กับช้าง เฟรมกลางเน้นการนำเสนอถ้อยคำสร้างแรงบันดาลใจและข้อคิดที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักรู้ และเฟรมสุดท้ายสรุปด้วยแนวคิด “คชธรรม : ช้างผู้สอนคุณธรรมแก่โลก” พร้อม QR Code ที่เชื่อมโยงไปยังคลิปวิดีโอ ทั้งหมดนี้ถูกออกแบบโดยใช้โทนสีน้ำเงินและทอง ซึ่งให้ความรู้สึกสง่างาม ศรัทธา และเข้ากับสัญลักษณ์ของช้างในบริบทไทย

Picture 1: Thai-Language Brochure on Moral and Ethical Principles (Front and Back)

Picture 2: English-Language Brochure on Moral and Ethical Principles (Front and Back)

Picture 3: Chinese-Language Brochure on Moral and Ethical Principles (Front and Back)

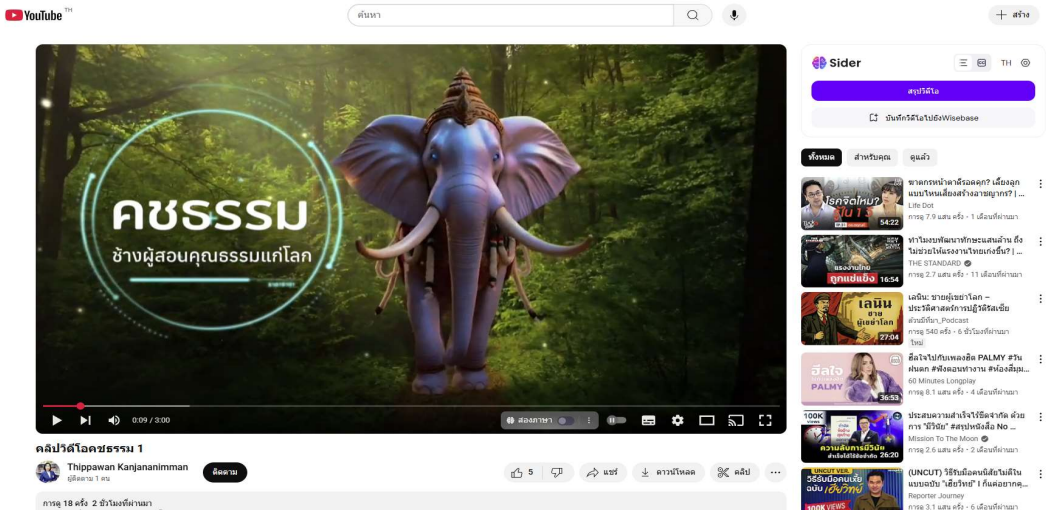
ส่วนการออกแบบคลิปวิดีโอ ผู้วิจัยกำหนดความยาวประมาณสามนาที เนื้อหาประกอบด้วยสามช่วงหลัก ช่วงแรกคือการเปิดเรื่องด้วยภาพช้างและคำบรรยายที่สร้างความรู้สึกศรัทธาและความน่าสนใจ ช่วงกลางนำเสนอคุณธรรมทีละข้อ โดยแต่ละข้อจะประกอบด้วยภาพจริงของช้าง ภาพสร้างด้วย AI และข้อความสั้น ๆ ที่สื่อความหมายกระชับแต่ทรงพลัง ช่วงท้ายสรุปด้วยถ้อยคำเชิญชวนให้ผู้ชมตระหนักถึงการท่องเที่ยวอย่างมีคุณธรรม พร้อม QR Code ที่เชื่อมต่อไปยังเพจหรือเว็บไซต์โครงการ การออกแบบคลิปจึงไม่เพียงมุ่งให้ความรู้ แต่ยังสร้างแรงบันดาลใจและความผูกพันเชิงอารมณ์กับผู้ชม

เมื่อผู้วิจัยได้นำสื่อที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้เบื้องต้นทั้งในพื้นที่จริงและในห้องเรียน ผลที่ปรากฏชี้ชัดว่าสื่อสามารถสร้างความสนใจและการมีส่วนร่วมได้จริง นักท่องเที่ยวเมื่อได้รับแผ่นพับต่างหยิบอ่านและสแกน QR Code เพื่อติดตามสื่อดิจิทัลต่อ ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวและเยาวชนที่รับชมคลิปในห้องเรียนก็มีปฏิกิริยาที่ดีและสามารถสะท้อนความคิดเชิงคุณธรรมที่ตนเองเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้ เช่น การกตัญญูต่อพ่อแม่หรือการเลือกปฏิบัติที่ไม่เบียดเบียนสัตว์ การทดลองใช้เบื้องต้นนี้จึงเป็นหลักฐานสำคัญว่าสื่อที่ออกแบบขึ้นมีประสิทธิภาพในการสื่อสารและสามารถนำไปเผยแพร่ในวงกว้างได้จริง

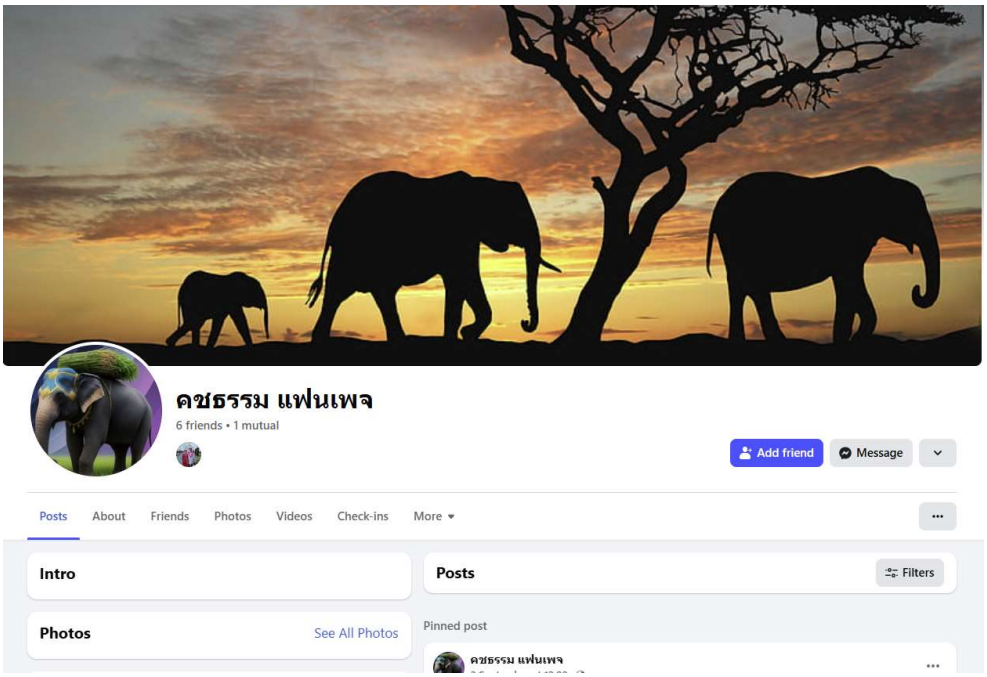
Picture 4: QR Code for Viewing and Downloading Short Video Clips

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเผยแพร่และประเมินสื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ช้างไทย ผลการวิจัยพบว่า การเผยแพร่เชิงพื้นที่ได้จัดทำแผ่นพับเพื่อแจกแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังศูนย์อนุรักษ์ช้าง หมู่บ้านช้าง และสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แผ่นพับถูกวางไว้ตามจุดบริการนักท่องเที่ยวและมุมความรู้ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถหยิบอ่านและพกพาไปได้สะดวก อีกทั้งยังมีบทบาทเป็นคู่มือย่อยที่ให้ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเมื่อต้องอยู่ร่วมกับช้าง ในขณะเดียวกันยังมีการใช้แผ่นพับประกอบกิจกรรม Workshop ที่มัคคุเทศก์หรือเจ้าหน้าที่จัดขึ้น เพื่ออธิบายคุณธรรมจากช้างแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง

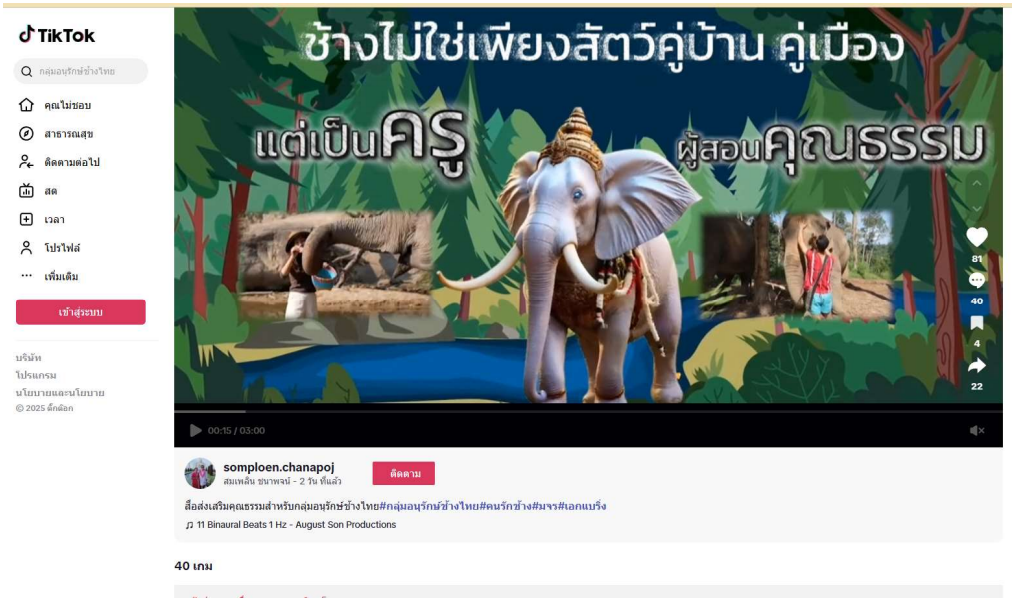
สำหรับการเผยแพร่เชิงดิจิทัล ผู้วิจัยได้ผลิตคลิปวิดีโอความยาวประมาณสามนาที และนำไปเผยแพร่ในหลายแพลตฟอร์ม ได้แก่ YouTube, Facebook และ TikTok โดยแต่ละแพลตฟอร์มมีการปรับเนื้อหาให้เหมาะกับพฤติกรรมการเสพสื่อของผู้ชม เช่น คลิปเต็มที่มีเนื้อหาครบถ้วนเผยแพร่ใน YouTube ส่วนคลิปสั้น 30–60 วินาทีเผยแพร่ใน TikTok และ Facebook Reels เพื่อเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังได้จัดทำ E-Brochure ที่สามารถเปิดอ่านได้ผ่านสมาร์ตโฟน โดยเชื่อมโยงกับ QR Code ในแผ่นพับ ทำให้เกิดการบูรณาการระหว่างสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อดิจิทัลได้อย่างสมบูรณ์

Picture 5: Publishing Short Videos on YouTube

Picture 6: Create the Kachatham Page

Picture 7: Publishing Videos on TikTok

อีกหนึ่งรูปแบบการเผยแพร่ที่สำคัญคือการบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียน ผู้วิจัยในฐานะครูผู้สอนได้ทดลองนำคลิปวิดีโอคชธรรมไปเปิดให้นักเรียนชมในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ผลปรากฏว่านักเรียนเกิดความสนใจและมีส่วนร่วมในการอภิปรายเป็นอย่างมาก เด็ก ๆ สามารถเชื่อมโยงคุณธรรมจากช้าง เช่น ความกตัญญู ความเมตตา และความเสียสละ เข้ากับประสบการณ์ชีวิตจริงของตนเอง เช่น การกตัญญูต่อพ่อแม่ การช่วยเหลือเพื่อน และการอดทนต่อความยากลำบาก การนำสื่อไปใช้ใน

ห้องเรียนจึงทำให้คชธรรมก้าวข้ามจากการเป็นสื่อสำหรับนักท่องเที่ยวไปสู่การเป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับเยาวชน ซึ่งถือเป็นการสร้างรากฐานทางคุณธรรมในระยะยาว

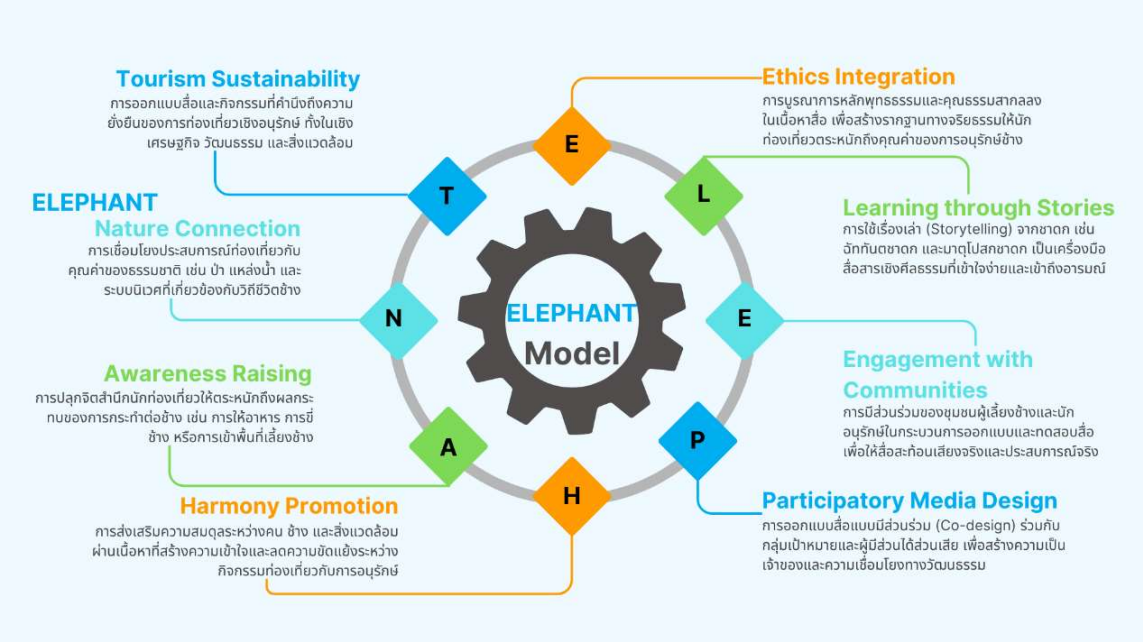

Picture 8: Integrating Kachatham Media into Classroom Teaching and Learning

ในการประเมินผลสื่อ ผู้วิจัยได้ใช้ทั้งวิธีการเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล ผลการสัมภาษณ์ พบว่าผู้รับสื่อมีความเข้าใจคุณธรรมทั้งห้ามากขึ้น โดยเฉพาะความเมตตาและความกตัญญูที่ได้รับการพูดถึงมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีทัศนคติเชิงบวกต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และมีความตั้งใจที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การเลือกกิจกรรมที่ไม่เบียดเบียนช้าง ผลการสัมภาษณ์นี้จึงสะท้อนว่าสื่อมีประสิทธิภาพในการสร้างทั้งความรู้ ความตระหนัก และแรงจูงใจในการปฏิบัติจริง นอกจากนี้ผลการสัมภาษณ์ยังสะท้อนให้เห็นว่า สื่อสามารถสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นการสะท้อนคิดได้จริง นักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งกล่าวว่าคลิปวิดีโอทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ว่า ช้างเป็นครูของคุณธรรมและพร้อมที่จะเลือกกิจกรรมท่องเที่ยวที่ไม่เบียดเบียน ขณะเดียวกันการสังเกตในห้องเรียนก็พบว่านักเรียนตั้งใจดูคลิปตลอดเวลา และหลังจากนั้นสามารถแสดงความคิดเห็นเชิงคุณธรรมได้อย่างลึกซึ้ง เช่น หนูอยากซื่อสัตย์เหมือนช้างที่ไม่ทิ้งควาญ หรืออยากเมตตากับเพื่อน ๆ มากขึ้น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่าสื่อไม่ได้เพียงสร้างความเข้าใจเชิงทฤษฎี แต่สามารถปลูกฝังคุณธรรมลงสู่ใจผู้รับสารได้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยได้สรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่เป็น ELEPHANT Model (Ethical Learning & Engagement for Promoting Harmony, Awareness, Nature, and Tourism) ดังภาพต่อไปนี้

Picture 9: The New Body of Knowledge

คำว่า **ELEPHANT** ไม่เพียงสื่อถึงช้างซึ่งเป็นหัวใจของงานวิจัย แต่ยังเป็นคำย่อที่สะท้อนกระบวนการและองค์ประกอบสำคัญของการสร้างสื่อเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

E ย่อมาจาก Ethics Integration หมายถึง การบูรณาการหลักพุทธธรรมและคุณธรรมสากลลงในเนื้อหาสื่อ เพื่อสร้างรากฐานทางจริยธรรมให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์ช้าง

L ย่อมาจาก Learning through Stories หมายถึง การใช้เรื่องเล่า (Storytelling) จากชาดก เช่น ฉัททันตชาดก และมาตุโปสกชาดก เป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงศีลธรรมที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงอารมณ์

E ย่อมาจาก Engagement with Communities หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนผู้เลี้ยงช้างและนักอนุรักษ์ในกระบวนการออกแบบและทดสอบสื่อ เพื่อให้สื่อสะท้อนเสียงจริงและประสบการณ์จริง

P ย่อมาจาก Participatory Media Design หมายถึง การออกแบบสื่อแบบมีส่วนร่วม (Co-design) ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของและความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม

H ย่อมาจาก Harmony Promotion หมายถึง การส่งเสริมความสมดุลระหว่างคน ช้าง และสิ่งแวดล้อม ผ่านเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้งระหว่างกิจกรรมท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์

A ย่อมาจาก Awareness Raising หมายถึง การปลุกจิตสำนึกนักท่องเที่ยวให้ตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำต่อช้าง เช่น การให้อาหาร การขี่ช้าง หรือการเข้าพื้นที่เลี้ยงช้าง

N ย่อมาจาก Nature Connection หมายถึง การเชื่อมโยงประสบการณ์ท่องเที่ยวกับคุณค่าของธรรมชาติ เช่น ป่า แหล่งน้ำ และระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตช้าง

T ย่อมมาจาก Tourism Sustainability หมายถึง การออกแบบสื่อและกิจกรรมที่คำนึงถึงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ช้างทำหน้าที่เป็นทั้งบุคคลาธิษฐานและสัญลักษณ์ทางธรรมที่ถ่ายทอดคุณธรรมหลัก (ทาน ความไม่ประมาท ขันติ กตัญญู เสียสละ) ผ่านชาดก เหตุการณ์ในพุทธประวัติ และภาพสัญลักษณ์มงคล จึงทำให้หลักธรรมถูกทำให้เป็นรูปธรรมและเชื่อมกับการปฏิบัติในชีวิตได้ง่าย ข้อค้นพบนี้ สอดคล้องกับงานที่ยืนยันพลังของสื่อ เรื่องเล่า แบบอย่าง ในการปลูกฝังคุณธรรมหลายกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับ Limjiasahapong, and Lertrujidumrongkul, (2018) ที่ใช้นิทานตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura เป็นตัวแบบเชิงสัญลักษณ์ให้เด็กเลียนแบบ ความมีน้ำใจได้จริง ในทำนองเดียวกัน งานนี้ใช้ชาดกช้างเป็นแบบอย่างเชิงคุณธรรมให้ผู้รับสารเห็นตัวละคร เหตุการณ์ การตัดสินใจอย่างจับต้องได้ สอดคล้องกับ Mesangrutdharakul, Phramaha Suphon Rakkhitadhammo, and Suwannawong (2021) ที่ใช้ชาดกกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยกระดับผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจ ชี้ว่าชาดกเป็นภาษาเชิงสัญลักษณ์ที่เข้าถึงผู้รับสารได้กว้างและหลากหลาย ยังสอดคล้องเชิงกรอบคิดกับ Hanwilai (2017) ที่ชี้ว่าพุทธจริยธรรมสำหรับสื่อควรยึดหิริ โอตตัปปะ สัมมาอาชีวะ และการไม่เอนเอียง ซึ่งตรงกับคุณธรรมแกนที่ช้างสื่อถึง อหิงสา สัมมาอาชีวะ ขันติ และช่วยยืนยันความชอบธรรมร่วมสมัยของการใช้ช้างเป็นสื่อกลางทางธรรม ขณะเดียวกัน ผลที่เน้นขันติ ความอดทนเป็นคุณธรรมแกนก็ สอดรับกับ Nooyot, Phokanit, and Hadkhuntod (2022) ที่พบว่าความอดทนอดกลั้นเป็นปัจจัยสำคัญสุดของความฉลาดทางอารมณ์ในการใช้สื่อออนไลน์ ชี้ทางว่าเมื่อออกแบบสื่อคชธรรมบนแพลตฟอร์มดิจิทัล ควรเน้นฝึกขันติและการควบคุมตนเป็นพิเศษ

อย่างไรก็ดี งานนี้ก็มีลักษณะแตกต่างจากงานของ Nooyot, Phokanit, and Hadkhuntod (2022) ซึ่งมุ่งพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ของเยาวชนและตัวแปรจิตวิทยา ในขณะที่งานนี้เป็นการขุดค้นเชิงคัมภีร์เพื่อนิยามชุดคุณธรรมจากสัญลักษณ์ช้างเป็นฐานเนื้อหา ก่อนนำไปต่อยอดสื่อ และแม้จะสอดคล้องเชิงหลักการกับ Hanwilai (2017) เรื่องพุทธจริยธรรมของสื่อ แต่งานนี้ต่างตรงที่ใช้ช้างเป็นสัญลักษณ์ศูนย์กลางของการสังเคราะห์คุณธรรม ไม่ได้โฟกัสกลไกกำกับวิชาชีพสื่อโดยตรง แม้ใช้ชาดกเช่นกัน แต่งานนี้จำเพาะต่อช้าง ในหลายมิติ เพื่อจัดหมวดคุณธรรม ทาน ไม่ประมาท ขันติ กตัญญู เสียสละ สำหรับ การสื่อสารสาธารณะด้านการอนุรักษ์ช้าง โดยตรง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าสื่อคชธรรมที่พัฒนาขึ้นในสองแพลตฟอร์มแผ่นพับแบบ Tri-Fold ควบคู่กับคลิปวิดีโอความยาวสั้นที่สื่อสารผ่านเรื่องเล่า ภาพจริง ภาพสร้างสรรค์ด้วยเทคโนโลยี และเสียงบรรยายสองภาษา สามารถทำงานเสริมฤทธิ์กันได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในมิติการทำให้สารคมชัดและจับต้องได้หน้างาน และมิติการเร้าอารมณ์ สร้างแรงบันดาลใจในโลกดิจิทัล องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สื่อมีพลังคือการวางแกนสารคุณธรรม 5 ประการ กตัญญู เสียสละ อดทน เมตตา ซื่อสัตย์สุจริต จากการสังเคราะห์เนื้อหาเชิงคัมภีร์ แล้วแปลเป็นสคริปต์สั้น กระชับ มีตัวแบบเชิงสัญลักษณ์จากชาดกช้าง เชื่อมด้วยกิจกรรมเช็กลิสต์พฤติกรรมที่ผู้รับสารนำไปใช้ได้ทันทีในบริบทท่องเที่ยวจริง ผลดังกล่าว สอดคล้อง อย่างชัดเจนกับงานวิจัยที่ชี้ประสิทธิผล Sakulpram, Kharompratch Khlaikaew, and Prasitchok (2020) และ Songtrairat et al. (2022) ที่พบว่าสื่อแอนิเมชัน มัลติมีเดียสามารถยกระดับความรู้และเจตคติด้านจริยธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อออกแบบให้เหมาะกับพฤติกรรมเสพสื่อยุคดิจิทัล ตรงกับที่งานนี้ใช้วิดีโอสั้นและสื่อสิ่งพิมพ์เชื่อม QR เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่องข้ามแพลตฟอร์ม อีกทั้งสอดคล้องกับ Limjiasahapong and Lertrujidumrongkul (2018) และ Pepathai (2022) ที่ยืนยันบทบาทของนิทาน แอนิเมชันในฐานะตัวแบบเชิงสัญลักษณ์ ตามกรอบการเรียนรู้โดยการสังเกตของ Bandura ซึ่งช่วยให้ผู้รับสารเลียนแบบและ internalize คุณธรรมได้ ประเด็นนี้สะท้อนตรงกับวิธีที่งานนี้ใช้ชาดกช้างเป็นแกนเล่าเรื่องเพื่อชวนให้ผู้ชมเห็น รู้สึก อยากทำตาม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Mesangrutdharakul, Phramaha Suphon

Rakkhitadhammo, and Suwannawong (2021) ที่แสดงให้เห็นว่าชาดกผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพิ่มผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจในการเรียนรู้ ซึ่งหนุนแนวทางการผสานสื่อดิจิทัลกับสาระเชิงคัมภีร์ของงานนี้ขณะเดียวกัน ผลที่เน้นการออกแบบสำหรับการรับชมบนโทรศัพท์และในช่วงเวลาการใช้งานสูงก็ไปในทิศทางเดียวกับข้อค้นพบของ Nooyot, Phokanit, and Hadkhuntod (2022) ที่ระบุรูปแบบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ถี่ผ่านสมาร์ตโฟนและชี้บทบาทของความอดทนอดกลั้น การควบคุมตน สุดท้าย โครงสร้างการเรียนรู้แบบ Head–Heart–Hand ของ Chaibutra, Poolaiyoa, and Phrakhrupariyatkittiwimol (2018) ก็สะท้อนอยู่ในดีไซน์: แผ่นพับให้ความเข้าใจ (Head) วิดีโอจูงใจ/อิน (Heart) และเช็กลิสต์ Do & Don’t/กิจกรรมหน้างานพาไปปฏิบัติ (Hand)

ขณะเดียวกัน งานนี้ก็มี ความแตกต่างด้านการออกแบบและทดสอบสื่อเป็นหลักในห้องเรียนหรือกับกลุ่มผู้เรียนเฉพาะ เพราะงานนี้ออกแบบ เพื่อสนามท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งจังหวะเวลา พื้นที่ และแรงจูงใจของผู้รับสารต่างออกไปอย่างมาก จึงต้องวางจุดสัมผัสสื่อ ที่สอดคล้องพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (หยิบอ่านไว สแกน QR ไว ดูคลิปสั้นก่อนตัดสินใจ) และเชื่อมสู่การกระทำจริงทันที ณ จุดบริการ นอกจากนี้แตกต่างจาก Nooyot, Phokanit, and Hadkhuntod (2022) ที่มุ่งสำรวจพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ของเยาวชนและปัจจัยเชิง EQ ในบริบททั่วไป เพราะงานนี้ใช้ข้อมูลเชิงพฤติกรรมออนไลน์เป็นเงื่อนไขออกแบบสื่อ แต่ตั้งเป้าผลลัพธ์ในเชิงจริยธรรมการท่องเที่ยวและสวัสดิภาพช้างเป็นหลัก อีกทั้งแตกต่างจาก Jutarosaga, and Charoensuk (2019) ที่พัฒนารูปแบบเชิงโครงสร้างกระบวนการสำหรับองค์กร โดยงานนี้มุ่งต้นแบบสื่อสาธารณะ ที่ deploy ได้ทันทีในชุมชน ศูนย์อนุรักษ์ มากกว่าการปรับระบบภายในองค์กรการศึกษา และแม้จะไปทางเดียวกับ พระครูปลัดณฐกรฯ ในหลัก Head–Heart–Hand งานนี้ก็จำเพาะด้วยฐานเนื้อหาจากช้างในคัมภีร์และ การใช้งานจริงในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งต้องคำนึงถึงข้อจำกัดสวัสดิภาพสัตว์และการสื่อสารสาธารณะ ณ จุดบริการ มากกว่าการฝึกอบรมแบบแผนในห้องเรียน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่ากลยุทธ์เผยแพร่เชิงหลายช่องทาง (omni-channel) ที่ผสานพื้นที่จริงกับสื่อดิจิทัล และเชื่อมต่อสู่ชั้นเรียน สามารถยกระดับความเข้าใจ ทัศนคติ ความตั้งใจปฏิบัติของผู้รับสื่อได้พร้อมกัน ทั้งนี้เพราะสถาปัตยกรรมสื่อถูกออกแบบให้สอดคล้องกับเส้นทางการตัดสินใจของผู้ใช้จริง ณ หน้างาน นักท่องเที่ยวได้รับแผ่นพับและกิจกรรมสั้นที่ทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นการกระทำทันที ขณะที่สื่อดิจิทัลทำหน้าที่เร้าอารมณ์และต่อยอดการเรียนรู้ระหว่างและหลังการท่องเที่ยว เมื่อเข้าสู่ชั้นเรียนสื่อเดียวกันถูกใช้เพื่อเปิดสนทนาและสรุปบทเรียน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Sakulpram, Kharompratch, Khlaikaew, and Prasitchok (2020) ตลอดจน Songtrairat et al. (2022) ที่ยืนยันประสิทธิผลของสื่อมัลติมีเดียในการยกระดับความรู้และเจตคติด้านคุณธรรมอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อออกแบบให้เหมาะกับพฤติกรรมการเสพสื่อยุคดิจิทัล แนวโน้มนี้ยังสอดรับกับ Mesangrutdharakul, Phramaha Suphon Rakkhitadhammo, and Suwannawong (2021) ซึ่งแสดงผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจสูงจากการใช้ชาดกผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อธิบายได้ว่าทำไมคลิปคชธรรมที่วางอยู่บนแพลตฟอร์มสาธารณะจึงก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจในระดับสูง ในระดับจังหวะการเผยแพร่และการเลือกแพลตฟอร์ม ผลของงานวิจัยไปในทิศทางเดียวกับข้อค้นพบของ Nooyot, Phokanit, and Hadkhuntod (2022) ที่รายงานการใช้สื่อผ่านสมาร์ตโฟนถี่และบทบาทของความอดทนอดกลั้น การควบคุมตน ในความฉลาดทางอารมณ์ นำไปสู่เหตุผลรองรับการปล่อยคลิปสั้นในช่วงเวลาพีคและเน้นสารที่เสริมขันติ อหิงสา ขณะเดียวกัน กรอบ 3Hs (Head–Heart–Hand) ของ Chaibutra, Poolaiyoa, and Phrakhrupariyatkittiwimol (2018) อธิบายได้ว่าทำไมการจัดวางสื่อเป็นลำดับรู้ อิน ลงมือ จึงทำให้คะแนนทัศนคติและความตั้งใจเชิงพฤติกรรมขยับขึ้นอย่างสอดคล้องกัน อีกด้านหนึ่ง แนวคิดพุทธจริยธรรมสื่อของ

นงค์นาถ ห่านวิไล (Hanwilai, 2017) ก็รองรับท่าทีของงานนี้ที่หลีกเลี่ยงการเร้าอารมณ์เกินจำเป็นและยึดหลักไม่เบียดเบียนสัตว์ ทำให้สื่อได้รับการยอมรับในฐานะสื่อสาธารณะที่รับผิดชอบ

สรุป

งานวิจัยคชธรรมเริ่มจากคำถามง่ายแต่ทรงพลังว่า ช้างในคัมภีร์เถรวาทสามารถเป็นสะพานเชื่อมหลักธรรมสู่ชีวิตร่วมสมัย ทำหน้าที่เป็นทั้งบุคคลาธิษฐานและสัญลักษณ์ทางธรรมที่ทำให้หลักคุณธรรมจับต้องได้ ผ่านโครงเรื่องชาดก เหตุการณ์ในพระพุทธประวัติ และภาพสัญลักษณ์มงคล การสังเคราะห์เนื้อหาชี้แกนคุณธรรมอย่างน้อยห้าประการ ทาน ความไม่ประมาท ขันติ กตัญญู และความเสียสละ ซึ่งล้วนแปลเป็นพฤติกรรมทางสังคมได้ตรงไปตรงมา เช่น การยับยั้งชั่งใจ ไม่เบียดเบียน และการตอบแทนคุณ เมื่อมีฐานเนื้อหาที่ชัด งานวิจัยจึงต่อยอดไปสู่การสร้างสื่อ โดยยึดหลักว่าสื่อที่ดีต้องพาผู้รับสารรู้ อิน ลงมือทำ ในบริบทจริง ผลการพัฒนาชี้ว่าแพลตฟอร์มสองชนิดทำงานเสริมกันคือ (1) แผ่นพับแบบ Tri-Fold ทำหน้าที่จัดระเบียบความรู้และเป็นคู่มือพฤติกรรม พร้อม QR เพื่อเชื่อมต่อสื่อออนไลน์ และ (2) คลิปวิดีโอสั้นราว ถ่ายทอดเรื่องเล่าจากชาดกช้างด้วยภาพจริง ภาพสร้างสรรค์และเสียงบรรยายสองภาษา จุดเด่นคือการคุมธีมคุณธรรม 5 ประการ ให้เป็นเอกภาพของสาร และวางตำแหน่งบทบาทของแต่ละสื่ออย่างชัดเจน สิ่งพิมพ์เน้นสาระ วิดีโอเน้นอารมณ์ เพื่อขับเคลื่อนทั้งความเข้าใจและแรงบันดาลใจไปพร้อมกัน ในเชิงการเผยแพร่ งานวิจัยเลือกสถาปัตยกรรมแบบหลายช่องทาง เพื่อให้เข้าถึงกว้างและลึกพร้อมกัน เชิงพื้นที่ใช้การแจกแผ่นพับ ตั้งมุมความรู้ เชิงดิจิทัลใช้คลิปเต็มบน YouTube คลิปสั้นบน TikTok/Facebook ผ่าน QR และเชิงการศึกษานำสื่อเดียวกันไปเปิดบทเรียนอภิปรายในชั้นเรียน วิธีนี้ทำให้ จุดสัมผัสสื่อ สอดคล้องกับเส้นทางการตัดสินใจของผู้ใช้จริงหยิบอ่านสั้น สแกน QR ดูคลิป แล้วเลือกกิจกรรมที่ไม่เบียดเบียนก่อนต่อยอดสู่การทบทวนและสื่อสารซ้ำในห้องเรียน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ช้างในคัมภีร์เถรวาทเป็นสัญลักษณ์แบบอย่าง คชธรรม 5 ประการ ได้แก่ ทาน ไม่ประมาท ขันติ กตัญญู เสียสละ ซึ่งแปลงเป็นแนวปฏิบัติสาธารณะได้ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ยับยั้งชั่งใจ รับผิดชอบต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม ดังนั้น โรงเรียน/สถาบันการศึกษาควรบูรณาการหลักธรรมจากช้างกับการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้ตระหนักถึงความอดทนต่อความยากลำบากในการดำเนินชีวิต

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า สื่อคชธรรม 2 แพลตฟอร์ม ที่ทำงานเสริมกันอย่างมีประสิทธิภาพ แผ่นพับ Tri-Fold และ คลิปวิดีโอ เรื่องเล่าชาดกช้าง ภายใต้ธีม คุณธรรม 5 ประการ ใช้งานได้จริงทั้งหน้างานท่องเที่ยวและในห้องเรียน สร้างการมีส่วนร่วมสูงและนำไปปฏิบัติได้ทันที ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ 1) อปท.เครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน สนับสนุนงบ ผลิต ติดตั้งสื่อ และเผยแพร่รายชื่อผู้ประกอบการที่นำชุดสื่อไปใช้ตามเกณฑ์ 2) โรงเรียน/สถาบันการศึกษาควรบูรณาการคลิปใบงานคชธรรมในวิชาสังคม ศาสนา พร้อมแบบประเมิน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การเผยแพร่สื่อคชธรรมหลายช่องทาง เพื่อให้เข้าถึงกว้างและลึกพร้อมกัน เช่น การแจกแผ่นพับ คลิปเต็มบน YouTube คลิปสั้นบน TikTok/Facebook ผ่าน QR ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ 1) โรงเรียนควรส่งเสริมให้เด็กได้เห็นคุณค่าของช้างและ

ปลูกจิตสำนักรักษ์ช้างส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ช้าง 2) ศูนย์หรือปางช้างควรนำวีดีโอสั้นเปิดก่อนเข้าชมเพื่อเป็นการย้ำให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงจริยธรรมที่จะมีต่อช้าง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ผลระยะยาวของสื่อคชธรรม ต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวไม่เบียดเบียน: การติดตามแบบ Longitudinal เชื่อม K–A–BI กับข้อมูลการตัดสินใจจริง

2.2 การทดลองเปรียบเทียบประสิทธิผลสื่อคชธรรม แผ่นพับ vs วิดีโอสั้น/ยาว vs อินโฟกราฟิก ต่อความรู้ ทัศนคติ ความตั้งใจ พฤติกรรม

2.3 การพัฒนาและประเมินสื่อคชธรรมข้ามวัฒนธรรม/หลายภาษาและการเข้าถึงสำหรับผู้มีความต้องการพิเศษ ความเหมาะสมบริบทและต้นทุนและประสิทธิผล

References

Chaibutra, N., Poolaiyoa, K., & Phrakhrupariyatkittiwimol. (2018). Model for Enhancing Youth's Morals and Ethics Based on Lanna Proverbs Chiang Mai Province. *Journal of Peace Periscope*, 4(2), 91–105.

Hanwilai, N. (2017). *The Way to Enhance Ethics for Thai Media Using Buddhist Integration*. (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.

Limjiasahapong, S., & Lertrujidumrongkul, P. (2018). The Media Design to Enhance Generosity: Case Study: Pupils at Watsangwornpimonpaiboon School, Nonthaburi. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 11(2), 2870–2884.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.

Mesangrutdharakul, W., Phramaha Suphon Rakkhitadhammo, & Suwannawong, B. (2021). The Model Development Multimedia for Jataka to Promote the Morality and Ethics for Deaf Students at the Special Education Center in NRRU University. *Journal of Modern Learning Development*, 6(2), 158–168.

N Nakhon, P. (1995). *Jintawan Thai Literature*. Bangkok: Thai Watthana Panit Printing Co., Ltd.

Nadee, P., & Serpram, N. (2022). The Development for the Image of Thai Elephant Tour on Tourism for Entertainment. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(6), 419–732.

Nooyot, K., Phokanit, K., & Hadkhuntod, P. (2022). Enhancing Morality, Ethics, and Emotional Intelligence in Online Social Media Selection of Youths in Chaiyaphum Province. *Journal of MCU Ubon Review*, 7(3), 103–114.

Phra Srisuddhisopon (Vilat Ñāṇavīro). (1970). *Thai Literature: Phumiwilasini*. Bangkok: Phrachan Press.

Rattanawirakun, K. (2007). *Marketing Evolution of the Tourism Industry*. Bangkok: Thai Hotels Association.

Sakulpram, S., Kharompratch, K., Khlaikaew, P., & Prasitchok, P. (2020). *Research and Development of Instructional Media to Cultivate Moral through Social Media for Undergraduate Students*. (Research Report). Bangkok: National Research Council of Thailand (NRCT).

Songtrairat, P. et al. (2022). Promoting Morality Ethics Using Multimedia High School Level. *Journal of Integration Social Sciences and Development*, 2(2), 15–22.

Sujariyawong, S., Chaichompoo, S., & Punhoon, S. (2019). Model Development for Enhancing Students' Ethical and Moral Training by Implementing Scouting Process in Primary Schools under Bangkok Metropolitan. *Journal of Graduate Studies Review*, 15(3), 77–86.

Woradejnaiyana, K., & Hongsuwan, P. (2020). The Elephant in Isan Literature: Assembly Created the Identity and Cultural Meaning. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 233–246.

กระบวนการขับเคลื่อนชุมชนรักษ์ป่าด้วยกาแฟเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก*

The Process of Driving a Forest-Conservation Community through Buddhist-Integrated Coffee Practices in Ban Um Huan, Tak Province

[1]กรณ์รวี ศันธนะ, พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ และ พระเจริญพงษ์ ธมฺมทีโป
[1]Kornrawee Santhana, Phramaha Supawat Ṭhānavuḍḍho and Phra Jaroenphong Dhammadīpo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: Yingka489@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากิจกรรมการสร้างชุมชนรักษ์ป่ากาแฟในหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก 2) ขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนรักษ์ป่ากาแฟเชิงพุทธบูรณาการ และ 3) สร้างเครือข่ายชาวบ้านในการขับเคลื่อนชุมชนรักษ์ป่ากาแฟเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านอูมฮวมจังหวัดตาก ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบปฏิบัติการมีส่วนร่วม เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 48 คน (ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ เกษตรกร ผู้แปรรูป เยาวชน สตรี ครู เจ้าหน้าที่รัฐ และผู้คั่ว ผู้ซื้อ) ใช้เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ (1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (2) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (3) แบบบันทึกกิจกรรม และ (4) ภาพถ่ายและคลิปวิดีโอ การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์กิจกรรมในพื้นที่จริง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาและตีความ เชื่อมโยงกับแนวคิดในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า 1) พัฒนากิจกรรมการสร้างชุมชนรักษ์ป่ากาแฟในหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก โดยยึดหลักพุทธธรรมเป็นแกนกลาง เริ่มจากการสำรวจทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน การวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง อาทิ อิทัปปัจจยตา ปฏิจสมุปบาท อริยมรรคมีองค์ 8 และพรหมวิหาร 4 แล้วนำมาบูรณาการกับการออกแบบกิจกรรม เช่น การปลูกต้นกล้าควบคู่เจริญสติ การเขียนป้ายเตือนใจด้วยธรรมะในไร่กาแฟ และการจัดค่ายธรรมชาติสำหรับเยาวชน 2) การขับเคลื่อนกิจกรรมทั้ง 3 ชุด ได้แก่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำด้วยวิถีธรรม เรียนรู้เชิงพุทธนิเวศ และ เยาวชนบ่มเพาะจิต ปลูกปัญญา ช่วยให้ชุมชนเกิดการตื่นรู้ทางจิตใจ เกิดความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างคนกับธรรมชาติ และพัฒนาความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเชิงคุณธรรมอย่างมั่นคง 3) การสร้างเครือข่าย ชาวบ้านได้รวมตัวกันเป็นชุมชนแห่งการปฏิบัติ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญาและมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมที่เข้าใจง่ายสู่การใช้ชีวิต เช่น กาแฟเติบโตในดินแห่งสติ หรือปลูกต้นไม้ด้วยเมตตา ซึ่งกลายเป็นพลังจิตวิญญาณในการดูแลชุมชนและรักษาป่าอย่างมีส่วนร่วม

องค์ความรู้ภายใต้ C.P.LIFE Model อันประกอบด้วย 5 มิติ ได้แก่ (1) C-Coffee กาแฟคือพื้นที่แห่งการเรียนรู้และพัฒนา (2) P-Paññā ปัญญาคือรากฐานของการเปลี่ยนแปลง (3) Life Integration การหลอม

*Received September 23, 2025; Revised March 7, 2026; Accepted March 23, 2026

รวมวิถีชีวิตกับธรรมะและธรรมชาติ (4) Forest & Ethics ป่าและคุณธรรมคือหัวใจของความยั่งยืน (5) มิติความสัมพันธ์แบบพึ่งพาเกื้อกูล เครือข่ายชาวบ้านกลายเป็นชุมชนแห่งธรรม ที่ดำเนินกิจกรรมด้วยเมตตา สติ และจิตสำนึกร่วม

คำสำคัญ: กาแฟร่มเงา; ชุมชนรักษ์ป่า; การบูรณาการพุทธธรรม; การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีส่วนร่วม

Abstract

This research aimed to (1) develop activities for building a forest-conserving coffee community in Ban Um Hwam, Tak Province, (2) implement Buddhist-integrated community activities for coffee–forest conservation, and (3) create a network of villagers to sustain the Buddhist-integrated coffee–forest conservation movement in Ban Um Hwam. A participatory action research (PAR) qualitative approach was employed. Data were collected from 48 key informants—including community leaders, monks, farmers, processors, youth, women, teachers, local officials, coffee roasters, and buyers—using semi-structured interviews, participant observation, activity logbooks, photographs, and video clips. Data collection was conducted through in-depth interviews, focus group discussions, immersive field observation, and real-time activity analysis. Data analysis used thematic content analysis, descriptive and interpretive approaches, linking findings to Buddhist concepts and sustainable community development principles.

The findings revealed that: 1) Activities for building a forest-conserving coffee community were developed with Buddhist principles as the central framework. The process began with mapping the community's natural and cultural resources and analyzing relevant doctrines such as idappaccayatā (conditionality), paṭiccasamuppāda (dependent origination), the Noble Eightfold Path, and the Four Brahmavihāras. These principles were integrated into activities such as planting seedlings with mindfulness practice, placing Dhamma reminder signs in coffee farms, and organizing nature camps for youth. 2) Driving the three sets of activities—upstream, midstream, and downstream—through Dhamma-based methods, Buddhist eco-learning, and youth cultivation of mindfulness and wisdom encouraged spiritual awakening, fostered new relationships between people and nature, and strengthened moral understanding of the sufficiency economy, particularly among youth and schools, which successfully integrated the activities into local learning. 3) Network building led villagers to form a "community of practice," with monks as intellectual leaders translating Buddhist teachings into practical living—for example, "coffee grows in the soil of mindfulness" and "plant trees with loving-kindness." These became sources of spiritual energy for collective community stewardship and forest conservation, strengthening intergenerational cooperation as a foundation for collective action.

The knowledge generated was synthesized into the C.P.LIFE Model, comprising five dimensions: (1) C – Coffee: Coffee as a space for learning and development, (2) P – Paññā:

Wisdom as the foundation of transformation, (3) Life Integration: Integration of everyday life with Dhamma and nature, (4) Forest & Ethics: Forest and ethics as the heart of sustainability, and (5) Mutual Interdependence: A community of practice guided by loving-kindness, mindfulness, and shared consciousness.

Keywords: Shade-Grown Coffee; Forest-Conserving Community; Buddhist Integration; Participatory Action Research

บทนำ

ภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทยตั้งอยู่บนแนวเทือกเขาตะนาวศรีและพื้นที่ผืนป่าตะวันตก ซึ่งเป็นระบบนิเวศป่าคุ้มครองขนาดใหญ่และยังคงความสมบูรณ์สูง มีความหลากหลายทางชีวภาพโดดเด่นและทำหน้าที่เป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของชุมชนรอบผืนป่า การคงอยู่ของผืนป่านี้จึงมีนัยต่อความมั่นคงทางน้ำและวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดตากและพื้นที่โดยรอบอย่างยิ่ง (WCS Thailand, n.d.) สำหรับเศรษฐกิจฐานชุมชนบนพื้นที่สูงกาแฟใต้ร่มเงา ได้รับการยืนยันจากงานวิจัยสากลว่าช่วยคงความหลากหลายทางชีวภาพและบริการระบบนิเวศ ทั้งการเป็นที่อยู่อาศัยของนกและแมลงผสมเกสร การควบคุมศัตรูพืช วัฏจักรน้ำ และการกักเก็บคาร์บอน เมื่อเทียบกับระบบปลูกกลางแจ้งแบบตัดไม้โล่ง (Smithsonian Migratory Bird Center, n.d.; Manson, 2024) อย่างไรก็ตาม การพัฒนากาแฟชุมชนในหลายพื้นที่ยังเผชิญข้อจำกัดเรื่องมาตรฐานคุณภาพเมล็ดและกระบวนการแปรรูป ความสามารถตรวจสอบย้อนกลับ การเข้าถึงตลาดมูลค่าสูง และความเข้มแข็งของห่วงโซ่คุณค่า ภาคอุตสาหกรรมกาแฟพิเศษจึงพัฒนา Coffee Value Assessment (CVA) และมาตรฐานการชิมประเมินฉบับใหม่ เพื่อยกระดับความโปร่งใสและลดอคติในการประเมินคุณค่า ซึ่งกำลังเข้ามาแทนที่แบบฟอร์ม cupping ฉบับปี 2004 (Specialty Coffee Association, 2024b) ในเชิงสังคมวัฒนธรรมประเทศไทยมีประสบการณ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธที่เชื่อมศาสนากับการอนุรักษ์ เช่น พิธีบวชต้นไม้ ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารคุณค่าและสร้างพลังสังคมในการปกป้องทรัพยากร งานศึกษาคลาสสิกอธิบายพลวัตนี้ไว้อย่างเป็นระบบและชี้ให้เห็นบทบาทพระสงฆ์และชุมชนในการหาทางออกต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมสมัย (Darlington, 2012) ในระดับนโยบาย พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 เปิดช่องให้ชุมชนมีบทบาทจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม โดยกำหนดหลักการ สิทธิ และหน้าที่ร่วมกับรัฐ ซึ่งสอดรับกับข้อเสนอของ RECOFTC ที่ผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคยกระดับป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนด้านสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน (RECOFTC, 2021; Community Forest Act, 2019)

หมู่บ้านอูมฮวม ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ตั้งอยู่เหนือเขื่อนภูมิพล เป็นชุมชนชาวปกาเกอะญอกลางหุบเขาที่การเข้าถึงคมนาคมและสัญญาณสื่อสารจำกัด สะท้อนเงื่อนไขพื้นที่ห่างไกลที่ยังพึ่งพาทรัพยากรป่าและลำน้ำอย่างมาก (Thai PBS, 2023) ข้อมูลเชิงประจักษ์จากสำนักงานเกษตรจังหวัดตาก ระบุว่า ระหว่างวันที่ 18–19 เมษายน 2567 ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ได้ลงพื้นที่บ้านอูมฮวม และบ้านน้ำซับเพื่อ ติดตามแนวทางการเพาะปลูกกาแฟ ในเขตอำเภอสามเงา แสดงถึงการขยับของพืชเศรษฐกิจทางเลือกที่สอดคล้องกับภูมินิเวศป่าต้นน้ำ บริบทดังกล่าวทำให้อูมฮวม เป็นพื้นที่ที่เหมาะต่อการพัฒนากิจกรรมชุมชนรักษ์ป่ากาแฟเชิงพุทธบูรณาการ โดยบูรณาการสามมิติ ได้แก่ (1) นิเวศ ออกแบบไร่กาแฟใต้ร่มเงาที่เกื้อหนุนระบบป่า (2) เศรษฐกิจ ยกระดับมาตรฐานการผลิต/แปรรูปและการสื่อสารคุณค่าตามกรอบ SCA และ

(3) สังคม วัฒนธรรม เสริมคุณธรรม จิตสาธารณะ และความร่วมมือบ้าน วัด โรงเรียน ท้องถิ่น (WCS Thailand, n.d.; Specialty Coffee Association, 2024a)

งานสังเคราะห์เชิงอภิมานล่าสุดตอกย้ำว่า ระดับร่มเงา ในแปลงกาแฟสัมพันธ์กับความมั่งคั่งชนิดและความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิตหลากกลุ่มในไร่กาแฟ และสนับสนุนบริการระบบนิเวศที่สำคัญ (Manson, 2024) ขณะเดียวกัน แหล่งวิชาการและสื่อของสถาบันพิพิธภัณฑ์สมิธโซเนียนชี้ว่ากาแฟใต้ร่มเงาโดยทั่วไปมีแนวโน้มเอื้อต่อประชากรนกกินแมลงและผสมเกสร ซึ่งเชื่อมโยงกับการควบคุมศัตรูพืชตามธรรมชาติ (Smithsonian Migratory Bird Center, n.d.) ในมิติการบริหารจัดการ การบูรณาการป่าชุมชนกับกรอบการมีส่วนร่วม (CBNRM) ช่วยยกระดับความรับผิดชอบร่วมและความโปร่งใส โดยมีฐานกฎหมายรองรับ และแนวทางเชิงยุทธศาสตร์จาก RECOFTC สำหรับการขยายผลในระดับพื้นที่ (Community Forest Act, 2019; RECOFTC, 2021) ในห่วงโซ่คุณค่า กรอบ Coffee Value Assessment (CVA) และมาตรฐานการชิมประเมินฉบับใหม่ของ SCA (ประกาศปี 2024) เปิดโอกาสให้ชุมชนออกแบบกระบวนการคัดแยก แปรรูป ประเมินคุณภาพแบบตรวจสอบย้อนกลับได้ และสื่อสารคุณค่าพหุมิติของกาแฟ (เช่น เรื่องเล่าต้นน้ำ ความยั่งยืนทางนิเวศ จริยธรรมชุมชน) กับตลาดพรีเมียม (Specialty Coffee Association, 2024b)

แรงจูงใจของการศึกษานี้คือการพัฒนาแบบแผนกิจกรรมที่ปฏิบัติได้จริง ให้ชุมชนอูมฮวมสามารถสร้างรายได้ รักษ์ป่า เสริมคุณธรรมพลเมืองพร้อมกัน โดยอาศัยฐานองค์ความรู้ร่วมสมัยของกาแฟใต้ร่มเงา กรอบป่าชุมชน และมาตรฐานอุตสาหกรรม (SCA/CVA) ควบคู่ทุนวัฒนธรรมแบบพุทธสิ่งแวดล้อมที่มีรากในสังคมไทย ความคาดหวังคือการมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อปลูกข้าวโพด ผลลัพธ์ที่อาจจะเกิดขึ้นคือการยกระดับคุณภาพเมล็ดและการแปรรูปให้ได้มาตรฐาน ตรวจสอบย้อนกลับได้ สร้างเรื่องเล่าที่สะท้อนคุณค่าทางนิเวศ สังคม และเชื่อมสู่ตลาดที่ให้ราคารองรับความยั่งยืน ตลอดจนเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน รัฐ เอกชนที่ทำงานจริงในพื้นที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนากิจกรรมการสร้างชุมชนรักษ์ป่ากาแฟของหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก
2. เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนรักษ์ป่ากาแฟเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก
3. เพื่อสร้างเครือข่ายชาวบ้านในการขับเคลื่อนชุมชนรักษ์ป่ากาแฟเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

การวิจัยเริ่มต้นด้วยการวางฐานความรู้ผ่านการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ ทั้งเอกสารเชิงวิชาการ งานวิจัย รายงานหน่วยงานรัฐ/ท้องถิ่น มาตรฐานอุตสาหกรรม และกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเกษตร ป่านิเวศ กาแฟใต้ร่มเงา การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (CBNRM) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ตลอดจนงานพุทธสิ่งแวดล้อมและหลักธรรมที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีพอย่างพอเพียงและไม่เบียดเบียน ข้อมูลทั้งหมดถูกร้อยเรียงเพื่อสร้างกรอบวิเคราะห์สามมิติ นิเวศ เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นเลนส์หลักของการลงพื้นที่และการตีความผลในระยะต่อไป นอกจากนั้น ยังมีการยกร่างตัวชี้วัดเบื้องต้นสำหรับติดตามผลของกิจกรรม เช่น คุณภาพกระบวนการหลังเก็บเกี่ยว รูปแบบความร่วมมือของชุมชน และสัญญาณการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ/พฤติกรรมที่สัมพันธ์กับคุณค่าพุทธบูรณาการ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม

เมื่อกรอบความรู้ชัดเจนแล้ว ทีมวิจัยลงพื้นที่หมู่บ้านอูมฮวมเพื่อทำความเข้าใจภูมินิเวศและสังคมท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด จุดเน้นคือการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก บ้าน วัด โรงเรียน ผู้นำชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และผู้ประกอบการปลายทาง ผ่านวงพูดคุย ชี้แจงเป้าหมาย และร่วมกำหนดขอบเขตการทำงานอย่างโปร่งใส ทีมสำรวจเส้นทางสายน้ำ แนวป่า แปลงกาแฟ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และจุดเรียนรู้ที่ชุมชนให้ความสำคัญ พร้อมคัดเลือกแปลงนำร่อง ที่สะท้อนความหลากหลายของภูมิทัศน์และวิธีปฏิบัติจริง จากนั้นจึงจัดทำปฏิทินภาคสนามตามฤดูกาลกาแฟ ตั้งแต่ระยะออกดอก เก็บเกี่ยว แปรรูป ไปจนถึงการทดสอบคุณภาพ เพื่อให้การติดตามประเมินเกิดขึ้นในจังหวะเวลาที่เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลถูกคัดเลือกอย่างมีเป้าหมายเพื่อให้ครอบคลุมบทบาทและมุมมองที่หลากหลาย ทั้งผู้นำชุมชน 5 คน เกษตรกรกาแฟรุ่นใหม่และรุ่นใหญ่ 10 คน ผู้ดูแลการแปรรูป 2 คน ผู้แทนเยาวชนและสตรี 15 คน พระภิกษุและผู้นำศาสนา 3 รูป ครูและผู้บริหารโรงเรียน 5 คน เจ้าหน้าที่รัฐระดับอำเภอ/จังหวัดที่เกี่ยวข้อง 5 คน รวมถึงผู้คั่ว–บาริสต้า 3 คน การคัดเลือกตั้งอยู่บนเกณฑ์ประสบการณ์ตรง อำนาจในการตัดสินใจ และความสมัครใจในการมีส่วนร่วม เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับทั้งลึกและกว้าง เพียงพอต่อการสังเคราะห์เป็นข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ครอบคลุม ประวัติการใช้ป่า การปลูกกาแฟ ปัญหา/โอกาส ห่วงโซ่คุณค่า จริยธรรม/วัฒนธรรม ความคาดหวัง บันทึกเสียง/จดภาคสนาม, 30 นาที/ราย

2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย 4–6 กลุ่ม (5–10 คน/กลุ่ม) เกษตรกร, เยาวชน/สตรี, พระ ครู ผู้นำ, หน่วยงานรัฐ/เอกชน

3) เวิร์กช็อปแปรรูป สุขอนามัย/การตาก/การคัดเมล็ด บันทึกลอตและความชื้น การประเมินคุณภาพเบื้องต้น (screen size/ defects/ moisture) และ cupping กับพาร์ตเนอร์ผู้คั่ว (ใช้แบบบันทึกมาตรฐาน) กิจกรรมพุทธบูรณาการ วัด ชุมชนร่วมออกกติกาไม่เผาป่า ไม่ตัดไม้ร่มเงาสำคัญ เวทีสื่อสารคุณค่ากาแฟรักษ์ป่า ติดตามผลซ้ำ (follow-up) 2–3 รอบในฤดูกาลเดียวกัน

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลถูกเก็บจากแหล่งและรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการตรวจสอบกันและกัน (triangulation) ทั้งไฟล์เสียงและถอดความจากการสัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม บันทึกภาคสนาม ภาพถ่ายและแผนที่ที่ชุมชนช่วยกันร่าง เอกสารท้องถิ่น/ข้อตกลงชุมชน และชุดข้อมูลเชิงเทคนิคจากการทดลอง/ฝึกอบรม เช่น ความชื้น เมล็ด ข้อบกพร่อง คะแนนชิมเบื้องต้น รวมถึงบันทึกผู้เข้าร่วมและชั่วโมงคนของแต่ละกิจกรรม ทุกขั้นตอนดำเนินการภายใต้จริยธรรมการวิจัย ขอความยินยอมอย่างแจ้งชัด ปกปิดตัวตนและจัดเก็บข้อมูลอย่างรัดกุม

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการวิเคราะห์เริ่มจากการอ่านซ้ำและเข้ารหัสข้อมูลเชิงข้อความ (open–axial–selective coding) เพื่อดึงธีมหลักที่เชื่อมโยงกับกรอบสามมิติและคุณค่าพุทธบูรณาการ จากนั้นจึงสังเคราะห์เป็นเรื่องเล่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชน โดยพยุงด้วยหลักฐานเชิงเทคนิคจากแปลงทดลองและกิจกรรมฝึกอบรม (เช่น ตารางลอตและคุณภาพเมล็ด) เพื่อลดอคติและเพิ่มความน่าเชื่อถือ ทีมวิจัยใช้การตรวจสอบสามเส้า การสะท้อนกลับกับผู้ให้ข้อมูลและการสนทนากับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อทวนสอบความถูกต้องของข้อค้นพบไปพร้อมกัน นอกจากนี้ยังจัดทำแผนภาพตรรกะและเส้นทางการเปลี่ยนแปลง เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม ผลผลิต ผลลัพธ์ระยะสั้น–กลาง และผลกระทบที่คาดหวัง

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

บทสรุปถูกร้อยเรียงย้อนกลับสู่เป้าประสงค์ทั้งสามข้อ โดยแยกชัดเจนว่ากิจกรรมใดให้ผลอย่างไรต่อการพัฒนาแปลงร่มเงาและมาตรฐานหลังเก็บเกี่ยว การขับเคลื่อนเชิงพุทธบูรณาการในชุมชน และการเกิดเครือข่ายผู้ผลิต–ผู้ซื้อที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ ผลลัพธ์ทั้งหมดถูกย่อยเป็นข้อเสนอเชิงปฏิบัติที่นำไปใช้ได้ทันที เช่น เกณฑ์ร่มเงาและการดูแลดินน้ำ หลังเก็บเกี่ยวแปรรูป บันทึกลอต รูปแบบเวทีบ้าน วัด โรงเรียน และแนวทางสื่อสารคุณค่าต้นน้ำสู่ตลาดพรีเมียม ควบคู่ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อ อบต. อำเภอ จังหวัด และภาคเอกชนสำหรับการขยายผล นอกจากนี้ยังกำหนดชุดเอกสารสื่อสาร รายงานฉบับสมบูรณ์ one-page ไทย/อังกฤษ และอินโฟกราฟิก รวมถึงตารางกำกับติดตาม (M&E) เพื่อประเมินการคงอยู่ของแนวปฏิบัติในช่วง 6–12 เดือนหลังโครงการ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนากิจกรรมการสร้างชุมชนรักษ์ป่ากาแฟของหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก ผลการวิจัย พบว่า กิจกรรมที่จะสร้างคนอูมฮวมรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยเลือกใช้ต้นกาแฟเป็นฐานขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่า ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า 1) กาแฟสามารถปลูกภายใต้ร่มเงาไม้ใหญ่ได้ดี จึงเอื้อต่อการคงป่าไม่ต้องเปิดหน้าดินกว้าง 2) เป็นพืชทางเลือกที่เชื่อมรายได้ของครัวเรือนกับคุณภาพระบบนิเวศ เมื่อดูแลร่มเงา ดิน น้ำดี ผลผลิตและคุณภาพก็สูงขึ้น 3) สอดคล้องภูมินิเวศเขาหลังคาไทยของพื้นที่อูมฮวมและวิถีชุมชนที่พึ่งพาป่าต้นน้ำ 4) มีตลาดเฉพาะทางที่ให้ราคาแก่คุณภาพและเรื่องเล่าต้นน้ำ ทำให้ “การรักษ์ป่า” แปลงเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจจับต้องได้ และ 5) ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ ให้เยาวชนเห็นเหตุผลของการไม่ตัดไม้ ไม่เผาป่าผ่านกิจกรรมจริงตลอดปี จึงออกแบบกิจกรรมตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมของทางพระพุทธศาสนา ที่ได้นำมาบูรณาการกับกิจกรรมในทุกช่วงตามที่ได้ออกแบบไว้ทำให้กิจกรรมได้รับผลสำเร็จดังที่กำหนดไว้ในแผนทุกประการ ดังนี้

1) ต้นน้ำ สำรวจ–เรียนรู้–วางกติกาเพื่อคงร่มเงา เริ่มด้วยการสำรวจพื้นที่ปลูกกาแฟร่วมกับผู้นำ พระ ครู เยาวชน ทำแผนที่ชุมชนระบุแนวป่า แหล่งน้ำ แปลงกาแฟและจุดเสี่ยง จากนั้นจัดคลินิกความรู้กาแฟ เรื่องร่มเงา ดิน น้ำ ศัตรูพืชเชิงชีวภาพ พร้อมทดลองเล็ก ๆ ในแปลง เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของร่มเงากับคุณภาพผลผลิต ควบคู่จัดเวทีสัญญาประชาคมรักษ์ร่มเงา ไม่ตัดไม้ใหญ่ ไม่เผาป่า และจัดเวรเฝ้าระวังไฟป่า หลักธรรมที่สอดแทรก ได้แก่ อหิงสา เมตตา (ไม่เบียดเบียนสรรพชีวิตและป่า สติปัญญา สำรวจและบันทึกอย่างรู้ตัวเห็นเหตุปัจจัย และ สัจจะ/ศีล ยึดกติกาชุมชนอย่างจริงจัง

2) กลางน้ำ คัดพันธุ์ เตรียมพื้นที่ ปลูกและดูแลอย่างมีสติ ต่อด้วยการเลือกพันธุ์กาแฟเหมาะภูมิอากาศ ออกแบบผังแปลงให้มีร่มเงา 30–40% เติมไม้ยืนต้นพื้นถิ่น จัดการเศษพืชคลุมดิน ทำร่องชะลอน้ำและคันดินเพื่อลดการพังทลาย แล้วจึงย้ายปลูก ดูแลตามปฏิทินธรรมชาติ (แตกใบ–ออกดอก–ติดผล) เน้นคุมวัชพืชแบบรักษ์ดินและลดสารเคมี พร้อมอบรมสุขอนามัยและการจัดการหลังเก็บเกี่ยวเบื้องต้นให้ครัวเรือน หลักธรรมที่สอดแทรก ได้แก่ สัมมาชีพ (ทำมาหากินอย่างชอบธรรม โปร่งใส ไม่ทำลายป่า), อัปปมาทะ (ไม่ประมาท รอบคอบตามฤดูกาล), และ สติปัฏฐาน (สังเกตสภาพต้น–ดิน–น้ำอย่างสม่ำเสมอ)

3) ปลายน้ำ เก็บ แปรรูป ตรวจคุณภาพ เล่าเรื่องคุณค่าป่า ช่วงปลายน้ำเน้นเก็บสุกคัดสรร (selective picking) จัดโซนล้าง คัด ตากอย่างถูกสุขลักษณะ ทดลองแปรรูป (washed/honey/natural) วัดความชื้น คัด defects และบันทึกลอตผลิตให้ตรวจสอบย้อนกลับได้ จากนั้นชิมประเมินร่วมกับผู้คั่ว/บาริสต้า เพื่อปรับปรุง SOP และพัฒนาเรื่องเล่าต้นน้ำ บนฉลาก/สื่อชุมชน เชื่อมผู้บริโภคกับกติกาไม่ตัดไม้ ไม่เผาป่า

หลักธรรมที่สอดแทรก ได้แก่ อัตถจริยา สังคหวัตถุ 4 (เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในห่วงโซ่), และ ปัญญา (เรียนรู้จากข้อมูลคุณภาพเพื่อพัฒนาต่อเนื่อง)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนรักษ์ป่ากาแฟเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก ผลการวิจัย พบว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวได้รับการร่วมมือจากทุกฝ่ายในชุมชน ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากว่า ชุมชนรักษ์ป่ากาแฟเชิงพุทธบูรณาการมีความพร้อมที่จะร่วมมือกันในทุกกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี (Thai Tripiitakas: 25/4) ที่แปลได้ว่า “ความสามัคคีของคนในชุมชนทำให้เกิดความสุข” ดังนี้

1) การขับเคลื่อนต้นน้ำ สำรวจ เรียนรู้ วางกติกาเพื่อคงร่มเงา เริ่มจากการเห็นร่วมกันว่า ป่าคือ ฐานชีวิตของหมู่บ้าน ทีมแกนนำจากบ้าน วัด โรงเรียน นัดเวทีเล็ก ๆ ชี้แจงเป้าหมาย และชวนกันเดินป่ามีสติ สำรวจแนวป่า แหล่งน้ำ และแปลงกาแฟที่มีอยู่ ระหว่างทางทุกคนบันทึกสิ่งที่เห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ พืชร่มเงาชนิดใดช่วยกักเก็บความชื้น จุดใดเสี่ยงไฟป่า ทางน้ำไหลมาบรรจบตรงไหน ก่อนจะกลับมาร้อยข้อมูลเป็นแผนที่ชุมชนที่ใช้วางแผนงานทั้งปี

Picture 1: Conducting a Site Survey in Collaboration with the Ecclesiastical Leader of Wat Pa Chai Suwan

เมื่อภาพรวมชัด ทีมงานจัดคลินิกความรู้ กลางแปลง สาธิตการตัดแต่งเรือนยอดแบบไม่ทำร้ายต้นไม้ การคลุมดินรักษาความชื้น และการทำคันดิน ร่องชะลอน้ำอย่างง่าย ๆ ทุกบ้านได้ลองทำจริงในพื้นที่ของตนเอง พร้อม ๆ กับการพูดคุยเรื่องคุณธรรม อหิงสา เมตตา ที่แปลว่าไม่ตัดไม้หลักอย่างขาดสติ, อัปปมาทะ ที่แปลว่าไม่ประมาทต่อฤดูไฟและฝน

Picture 2: The Way of Life of the Um Huan Community

ตอนท้ายของช่วงต้นน้ำ ชาวบ้าน วัด และโรงเรียนร่วมกันร่าง สัญญาประชาคมรักษ์ร่มเงาไม่เผาป่า ไม่ตัดไม้ร่มเงาหลัก จัดเวรยามลาดตระเวนติดประกาศหน้าศาลาวัดและโรงเรียน ใช้เป็นวินัยร่วมของทั้งหมู่บ้าน นับแต่นี้กิจกรรมใด ๆ ในฤดูกาลต่อไปจึงยึดกติกานี้เป็นเส้นฐานเดียวกัน

Picture 3: Providing Knowledge to Children in Ban Um Huan

2) การขับเคลื่อนกลางน้ำ คัดพันธุ์–เตรียมพื้นที่–ปลูกและดูแลอย่างมีสติ

เมื่อกติกาชัด ก็เข้าสู่การทำงานเชิงเทคนิคให้ป่าอยู่ กาแฟได้คุณภาพ แกนนำเกษตรกรและครูช่วยกันคัดพันธุ์ที่เหมาะกับระดับความสูงและอากาศของอูมฮวม ผู้วิจัยร่วมกับเกษตรโดยปรึกษาผู้เชี่ยวชาญของกรมเกษตรวิชาการภาคเหนือคัดเลือกสายพันธุ์ จึงคัดเลือกสายพันธุ์เชียงใหม่ 80 ซึ่งเป็นสายพันธุ์ที่ทนต่อโรค ให้ผลผลิตดี ปลูกง่าย และดูแลไม่ยาก เป็นสายพันธุ์หลักในกิจกรรมครั้งนี้ จำนวน 500 ต้น ในเดือนกรกฎาคม 2567 และสำหรับเกษตรผู้ใหญ่บ้านที่มีประสบการณ์ปลูกกาแฟมาก่อนมีความสนใจพัฒนากาแฟระดับพรีเมียม

จึงได้ทดลองนำกาแฟจาวา(JAVA) และกาแฟสายพันธุ์เกอิชา (Geisha) เกชาเป็นชื่อของเมืองหนึ่งทางตะวันตกของประเทศเอทิโอเปียจึงนำมาตั้งเป็นชื่อสายพันธุ์ให้มีความน่าสนใจซึ่งเป็นสายพันธ์ที่มีผลผลิต ซึ่งแม้จะปลูกยากกว่าแต่มีคุณภาพระดับสากล กลิ่นหอมพิเศษและราคาดีในตลาดเฉพาะกลุ่ม การปลูกสายพันธุ์เกอิชาในประเทศไทยเริ่มปลูกและมีชื่อเสียงที่จังหวัดน่าน โดยไม่ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี หรือยาฆ่าแมลงเลยแม้แต่น้อย เพื่อให้สามารถรับรองเป็นกาแฟอินทรีย์ (Organic) ในระยะยาวได้อย่างแท้จริง

Picture 4: Chiang Mai 80 Coffee Variety **Picture 5:** Java and Geisha Coffee Varieties

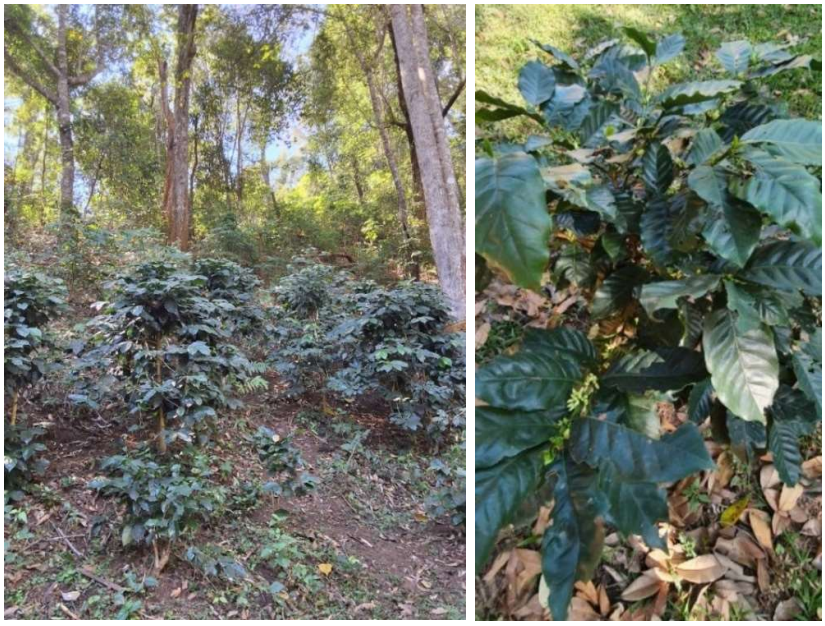
และวางผังแปลงให้ร่มเงาเป้าหมาย 30–40% เติมไม้พื้นถิ่นเป็นเพื่อนบ้านของกาแฟ แล้วลงมือเตรียมพื้นที่แบบรักษ์ดินน้ำทำคันดินเป็นชั้น ๆ ลดการพังทลาย คลุมดินด้วยอินทรียวัตถุ ประยุกต์ชีวภัณฑ์แทนสารเคมี เมื่อย้ายปลูกแล้ว ทุกบ้านถือปฏิทินธรรมชาติ สังเกตการแตกใบ ออกดอก ติดผล เพื่อกำหนดงานประจำเดือนอย่างพอดี

Picture 6: Dividing Coffee Plots to Clearly Separate Different Varieties

กระบวนการกลางน้ำเน้น สัมมาชีพ เป็นหัวใจทำมาหากินโดยไม่ทำร้ายป่าและสายน้ำและใช้สติปัฏฐาน เป็นวิธีเฝ้าดูต้น ดิน น้ำ ด้วยใจที่ตั้งมั่น ไม่ด่วนสรุป เมื่อพบศัตรูพืชหรือความชื้นผิดปกติ ก็ถกในวงเล็ก ๆ ที่แปลงต้นแบบ แก้ด้วยวิธีง่ายก่อน (ตัดแต่ง กำจัดเฉพาะจุด เพิ่มคลุมดิน) แล้วค่อยขยับมาตรการ

ถัดไป การเรียนรู้เกิดรายเดือน ผ่านการลงมือและบันทึกจริง ครัวเรือนจึงค่อย ๆ เห็นความเชื่อมโยง ร่มเงาที่พอดีดินชื้นดี ต้นสมบูรณ์ผลสุกสม่ำเสมอ ทั้งหมดคือเส้นทางไปสู่คุณภาพในช่วงปลายน้ำ

Picture 7: Coffee Trees in the Forest of Ban Um Huan, Sam Ngao District, Tak Province

Picture 8: From February to March, White Coffee Blossoms Are in Full Bloom

3) การขับเคลื่อนปลายน้ำ เก็บ–แปรรูป–ตรวจคุณภาพ–เล่าเรื่องคุณค่าป่า

เมื่อผลเริ่มสุก ชุมชนสลับโหมดสู่วินัยหลังเก็บเกี่ยว ทุกบ้านเรียนรู้การเก็บแบบคัดสุกทีละรอบ ลดการปนของผลเขียวและสิ่งเจือปน จุดล้าง คัด และตากถูกจัดให้อยู่โซนสะอาด มีตะแกรงยกสูงและร่มกันฝน ทีมพี่เลี้ยงสาธิตวิธีแปรรูปที่ต่างกัน washed, honey, natural ชี้ให้เห็นจุดคุมคุณภาพที่เรียบง่ายแต่สำคัญ เช่น ความหนาชั้นตาก การกลับเมล็ดตามชั่วโมง การวัดความชื้นก่อนบรรจุ

Picture 9: Children Helping to Harvest Coffee Beans

จากนั้นทุกลอตต้องมีบันทึกตรวจสอบย้อนกลับระบุวันเก็บ พันธุ์ วิธีแปรรูป สภาพอากาศ และผู้ปฏิบัติ เพียงกระดาษหนึ่งชุดหรือ QR ภายในชุมชนก็เพียงพอจะทำให้ผู้ซื้อปลายทางเชื่อมเรื่องราวกลับไปถึงต้นน้ำได้ ทีมคู่ค้ามาเยือนเพื่อชิม (cupping) และสะท้อนข้อปรับปรุงอย่างเป็นมิตร เสียงสะท้อนทั้งหมดถูก ย้อนกลับสู่การปรับ SOP ของหมู่บ้านในฤดูกาลหน้า

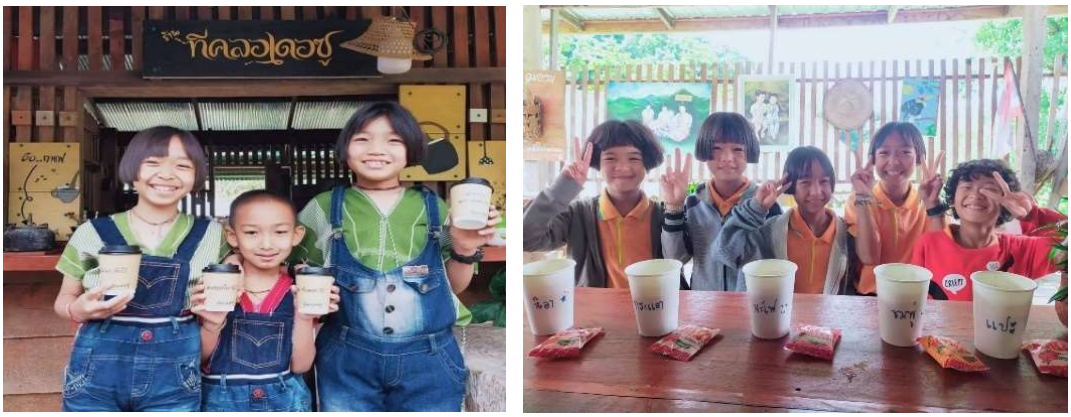

Picture 10: Coffee Bean Selection and Drying

Picture 11: Teaching How to Brew Drip Coffee from Beans

ช่วงปลายน้ำยังเป็นเวลาของ “เรื่องเล่า” ชุมชนช่วยกันออกแบบฉลากและใบแทรก เล่าที่มาของกาแฟรักษ์ป่าร่มเงาที่ไม่ถูกตัด ไฟที่ไม่ถูกจุด เวรยามที่ไม่เคยขาด และมือของเด็ก ๆ ที่ช่วยบันทึกปฏิทินธรรมชาติเพื่อให้ผู้ดื่มรับรู้คุณค่าที่ซ่อนอยู่หลังรสชาติ บรรยากาศการทำงานร่วมกันยืด สังคหวัตถุ 4 เป็นวิถีแบ่งปัน เมตตา ช่วยเหลือ และเสมอภาคทำให้ห่วงโซ่ทั้งหมดเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วม มากกว่าการซื้อขายอย่างโดดเดี่ยว

Picture 12: Tee Klor De Su Coffee Shop at Ban Um Huan School, Sam Ngao District, Tak Province

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อสร้างเครือข่ายชาวบ้านในการขับเคลื่อนชุมชนรักษ์ป่ากาแฟเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านอูมฮวมจังหวัดตาก พบว่า หลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว ชุมชนใช้งานลอตกาแฟที่ตรวจสอบย้อนกลับได้เป็นแกนรวบรวมผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดให้มาพบกันบนโต๊ะเดียวกัน ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า วงประชุมเล็กที่ศาลาวัดเริ่มจากการนำเสนอผลลัพธ์ปลายน้ำ ตัวอย่างลอต ความชื้น ข้อบกพร่อง คะแนนชิมเบื้องต้น ก่อนจะเปิดพื้นที่ให้ผู้คั่วและร้านกาแฟพันธมิตรชิมกาแฟกันจริง ๆ (cupping) และสะท้อนคุณภาพอย่างเป็นกลาง บทสนทนาที่ตามมาทำให้ทุกฝ่ายเห็นภาพเดียวกันว่า รอบนี้อะไรทำได้ดี อะไรควรปรับ และฤดูกาลหน้า

จะยกระดับตรงจุดใด การมีกาแฟจริงต่อหน้าให้ได้ชิมและข้อมูลคุณภาพบนกระดาษได้พิจารณาทำให้การพูดคุยเรื่องราคา มาตรฐาน ปริมาณเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และไว้วางใจต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอุปทานและอุปสงค์ของ อดัม สมิธ, (ค.ศ. 1776) ที่ได้แยกแยะ "อุปทาน (ความต้องการ) กับอุปสงค์ (การตอบสนอง)" ที่แท้จริง และอธิบายหลักการพื้นฐานว่า อุปทานและราคาจะปรับเข้าสู่ “ดุลยภาพ” คือ “สมเหตุสมผล”

Picture 13: Providing Coffee Knowledge to the Local Community

Picture 14: Brewing Roasted Coffee from Ban Um Huan to Serve Farmers and Villagers for Tasting

จากเวทีชิม ก่อเกิด โครงสร้างเครือข่าย 3 วงซ้อน ดังนี้

1) วงชุมชนฐาน รวมครัวเรือนผู้ปลูก ผู้แปรรูป ตั้งกลุ่มกาแฟรักษ์ป่าอูมฮวมทำหน้าที่บริหาร SOP กลางของหมู่บ้านและจัดการจุดตากรวม อุปกรณ์กลางบางรายการ ตลอดจนสร้างกติกาแบ่งงาน ผลประโยชน์อย่างโปร่งใส พร้อมตั้ง กองทุนเล็ก จากส่วนแบ่งการขายเพื่อดูแลอุปกรณ์ ฝึกอบรมรอบใหม่

2) วงพี่เลี้ยงเทคนิคการศึกษา เกษตรอำเภอ ครู โรงเรียน และผู้ทรงคุณวุฒิ ทำหน้าที่พี่เลี้ยงจัดรอบฝึกซ้ำก่อนฤดูใหม่ บูรณาการบทเรียนกาแฟ ป่า คุณธรรมในชั่วโมงเรียน และช่วยทำปฏิทินฤดูกาลชุมชนให้ทุกบ้านใช้เป็นนาฬิการ่วม

3) วงการตลาด คู่ค้า ผู้คั่ว ร้านกาแฟ และผู้ซื้อที่สนใจเรื่องความยั่งยืน ร่วมกำหนด เงื่อนไขการรับซื้อชัดเจน (ช่วงความชื้น, เกณฑ์ defects, เอกสารลอต, ปริมาณส่งมอบ) และช่วยโค้ชด้านการเล่าเรื่องต้นน้ำ/ฉลาก ทำให้สินค้าชุมชนมีภาษาเดียวกับตลาดคุณค่า

Picture 15: Phra Nakhon Coffee Roaster Company, a Coffee Purchasing Network for Processing and Product Development under the Deerna Brand, Provided Support by Donating Geisha Coffee Trees

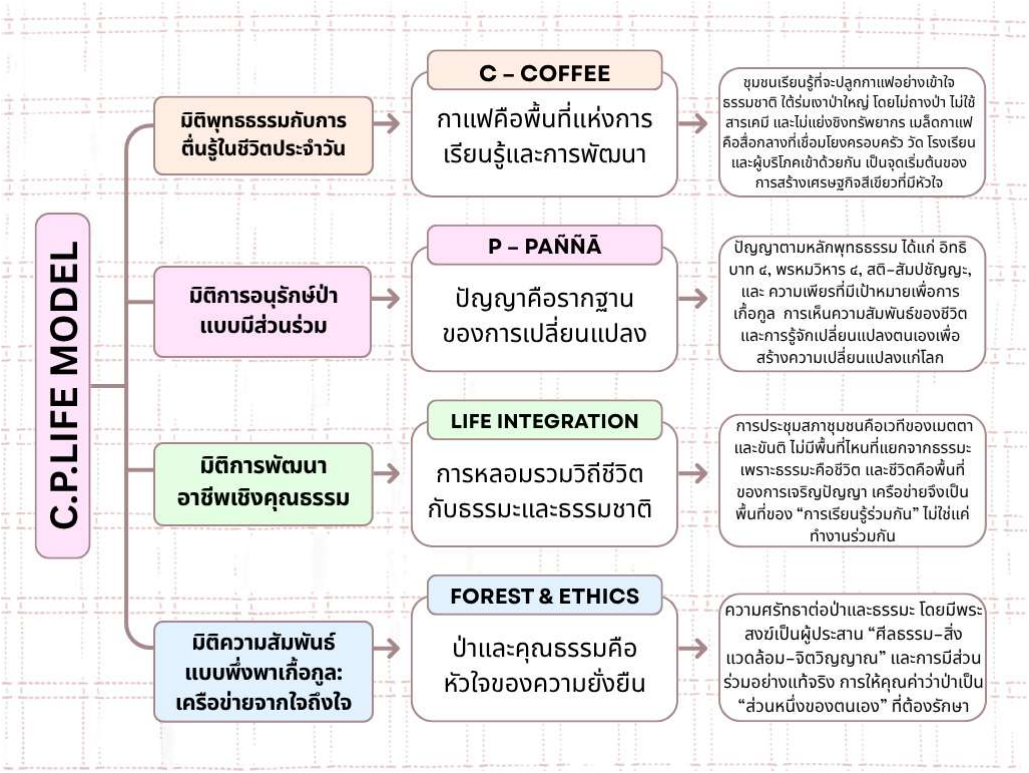
แกนกลางที่เชื่อมสามวงคือข้อตกลงคุณธรรมของเครือข่าย ซึ่งอาศัยหลัก สังคหวัตถุ 4 เป็นวิถีทำงานให้ (ทาน) ความรู้ อุปกรณ์ ใช้วาจานิ่มนวล (ปิยวาจา) ลงมือเกื้อกูลกัน (อัตถจริยา) และถือความเสมอภาค (สมานัตตตา) พร้อมยืนยันสัมมาชีพว่า รายได้ต้องไม่เบียดเบียนป่า ทุกสัญญาซื้อขายแนบประกาศชุมชนไม่ตัดไม้ร่มเงาหลัก ไม่เผาป่า เป็นเงื่อนไขร่วมเพื่อรักษาทุนป่าอันเป็นที่มาคุณภาพกาแฟ

เมื่อลงมือจริง เครือข่ายได้พัฒนา เครื่องมือร่วม หลายชิ้น (ก) สมุดลอตมาตรฐาน QR ภายในหมู่บ้าน (ข) เทมเพลตฉลากและแผ่นเรื่องเล่าต้นน้ำแบบสองภาษา (ค) กลุ่มสื่อสารออนไลน์สำหรับแจ้งเตือนงานภาคสนามและงบกลางอุปกรณ์ และ (ง) ปฏิทินกิจกรรมปีหน้า วันฝึกซ้ำ, วันชิม, วันโชว์เคสชุมชนกาแฟอูมฮวมรักษ์ป่าที่วัดและโรงเรียน ซึ่งเปิดรับนักท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ให้ดื่ม ฟัง เห็น วิถีรักษ์ป่าอย่างใกล้ชิด

ผลที่ปรากฏคือ ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นขึ้นและความไว้ใจเพิ่มขึ้น ครัวเรือนกล้านำลอตมาให้ตรวจเพราะมีกติกาชัดและคำติชมที่เป็นธรรม ผู้คั่วสนใจทำสัญญาระยะยาวเพราะเห็นการพัฒนาเชิงข้อมูล โรงเรียนมีบทเรียนภาคสนามต่อเนื่องเยาวชนได้บทบาทผู้สื่อสารต้นน้ำ วัดทำหน้าที่สานฉันทะและคุมวินัยสาธารณะผ่านสัญญาประชาคม โดยรวม เครือข่ายทำเกิดการสร้างงานได้จริง ตั้งแต่การผลิต การเรียนรู้ การตรวจสอบคุณภาพ ไปจนถึงการสื่อสารคุณค่าป่าต้นน้ำ และพร้อมขยายผลสู่ครัวเรือน/แปลงใกล้เคียงในฤดูกาลถัดไปด้วยเข็มทิศเดียวกันคือ รักษ์ป่า สร้างรายได้ ยกระดับคุณธรรมชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

จากกิจกรรมทั้งหมด ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบโมเดล C.P.Life Model : การออกแบบชีวิตใหม่ด้วยกาแฟ ธรรมะ ป่า คน โดยกำหนดเป็นแบบจำลองของการพัฒนาชุมชนที่เป็นวิถีชีวิตทางเลือกที่สอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยมีแกนกลางคือการบูรณาการ C.P.Life Model จึงเป็นแนวคิดที่มีความพร้อมในการฟังเสียงธรรมชาติ โดยรักษาหลักการสำคัญ 4 ประการไว้ คือ 1) ธรรมะเป็นฐาน 2) ป่าเป็นเพื่อนร่วมทาง 3) กาแฟเป็นเครื่องมือ และ 4) คนเป็นศูนย์กลาง

Picture 16: C.P. LIFE Model

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ชุมชนอูมฮวมสามารถพัฒนากิจกรรมสร้างชุมชนรักษ์ป่ากาแฟได้ครบห่วงโซ่ ตั้งแต่การจัดการร่มเงา ดิน น้ำในแปลง (ต้นน้ำ) การยกระดับหลังเก็บเกี่ยวด้วย SOP และการบันทึกลอตเพื่อความโปร่งใส (กลางน้ำ) ไปจนถึงการชิมสะท้อน สื่อสารคุณค่าป่าต้นน้ำกับตลาด (ปลายน้ำ) ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า กระบวนการพัฒนาถูกออกแบบให้เชื่อมโยงรายได้ของครัวเรือนเข้ากับเงื่อนไขเชิงนิเวศและคุณธรรมชุมชนยิ่งรักษ์ป่าและรักษามาตรฐาน กระบวนการยิ่งให้ผลผลิต/คุณภาพที่ดีและได้ราคายุติธรรม จูงใจให้ชุมชนยอมรับแนวปฏิบัติร่วม นอกจากนี้ การมีกติกาชุมชนรักษ์ร่มเงาที่บ้าน วัด โรงเรียนเห็นพ้องช่วยเปลี่ยนจากความตั้งใจส่วนบุคคลเป็นวินัยสาธารณะ ทำให้กิจกรรมเกิดซ้ำและยกระดับได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Phrakhrupariyattikittiwan (Veera Kittivanno) (2024) ที่แสดงให้เห็นว่าวิถีชุมชนที่ทำความเข้าใจร่วมกัน มีจิตสำนึกและกติกาประชาคม จะเอื้อต่อการดูแลแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ วิถีดังกล่าวนี้ทำให้คนและพื้นที่มีกติกาและเวทีร่วมทำให้มาตรฐานถูกยอมรับและปฏิบัติจริงได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การขับเคลื่อนเชิงพุทธบูรณาการ ทำให้สามช่วงงาน ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ กลายเป็นวงจรเรียนรู้กลับที่มีหลักธรรมเป็นเข็มทิศและมีข้อมูลคุณภาพเป็นฐานตัดสินใจ ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า การเดินป่ามีสติและการทำแผนที่ทรัพยากรร่วม ถูกใช้เป็นพิธีกรรมทางสังคมเพื่อหล่อหลอมทัศนคติแบบไม่เบียดเบียน (อหิงสา–เมตตา) ขณะที่สัมมาชีพ อัปปมาทะ สติปัฏฐาน ถูกแปลงเป็นวินัยการทำกินและการจดบันทึกอย่างสม่ำเสมอ ผลลัพธ์นี้ ซึ่งสอดคล้องทางแนวคิดของ Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto) (2000) ที่ได้ชี้ความผูกพันทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนากับป่า จนป่ากลายเป็นทั้งสถานที่เรียนรู้และที่หล่อหลอมจริยธรรม และยังสอดคล้องกับหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ

ของ Phra Metheethammaphorn (Prayoon Thammachitto) (1995) ที่ได้มองธรรมชาติเป็นระบบพึ่งพาเกื้อกูล และมนุษย์ควรตั้งอยู่ในเมตตา–สมดุล ไม่ใช่ยึดตัวเองเป็นนายเหนือธรรมชาติ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า หลังฤดูเก็บเกี่ยวลอตกาแฟที่ตรวจสอบย้อนกลับได้กลายเป็นวัตถุพยานร่วมให้ชุมชน วัด โรงเรียน พี่เลี้ยงเทคนิค ผู้คั่ว/ผู้ซื้อ เปิดวงเรียนรู้และกำหนดมาตรฐานร่วมอย่างเท่าเทียม ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า เกิดเครือข่ายสามวงผู้ผลิต/แปรรูป, พี่เลี้ยงเทคนิค/การศึกษา และตลาด/คู่ค้า ที่ผูกกันด้วย ข้อตกลงคุณธรรม และเงื่อนไขคุณภาพที่ทุกฝ่ายร่วมรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Phramaha Suksan Sukwattano, Phra Metheevorayan and Lamoolphat (2021) ที่ชี้ว่า การดูแลนิเวศอย่างยั่งยืนต้องเกิดจากการมีส่วนร่วม การให้ความรู้ การประยุกต์หลักธรรมในวัด ชุมชน

สรุป

การพัฒนาชุมชนรักษ์ป่ากาแฟของหมู่บ้านอูมฮวม จังหวัดตาก ประสบความสำเร็จจากการใช้ “กาแฟ” เป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างรายได้ โดยออกแบบกิจกรรมแบบบูรณาการตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ช่วงต้นน้ำมุ่งสำรวจพื้นที่ สร้างความรู้ และกำหนดกติกาชุมชนเพื่อรักษาป่าร่มเงาและป้องกันไฟป่า ช่วงกลางน้ำเน้นการผลิตกาแฟอย่างยั่งยืนด้วยการเลือกพันธุ์ที่เหมาะสม วางผังแปลงภายใต้ร่มเงา จัดการดินน้ำแบบอนุรักษ์ และลดการใช้สารเคมีโดยอาศัยหลักสัมมาชีพและสติในการดูแล ส่วนปลายน้ำให้ความสำคัญกับการเก็บเกี่ยว แปรรูป ควบคุมคุณภาพ และการสื่อสารเรื่องราวคุณค่าป่าต้นน้ำเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต นอกจากนี้ การขับเคลื่อนกิจกรรมเกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชนตามหลัก “ความสามัคคี” ทำให้เกิดสัญญาประชาคมและการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง จนนำไปสู่การจัดตั้งเครือข่าย 3 ระดับ ได้แก่ เครือข่ายชุมชนฐาน เครือข่ายพี่เลี้ยงทางวิชาการ และเครือข่ายการตลาด ซึ่งทำงานเชื่อมโยงกันด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 และยึดหลักไม่ทำลายป่าเป็นเงื่อนไขสำคัญ ส่งผลให้เกิดระบบการผลิตกาแฟที่มีคุณภาพตรวจสอบย้อนกลับได้ เกิดความเชื่อมั่นระหว่างผู้ผลิตและผู้ซื้อ มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และสามารถสร้างรายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งมีศักยภาพในการขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียงในอนาคต โดยมีเป้าหมายร่วมคือการรักษาทรัพยากรป่าไม้ สร้างเศรษฐกิจชุมชน และยกระดับคุณธรรมของคนในชุมชนไปพร้อมกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ชุดกิจกรรมครบห่วงโซ่ (ต้นน้ำ–กลางน้ำ–ปลายน้ำ) ทำให้ครัวเรือนยกระดับคุณภาพกาแฟได้จริงเมื่อมีร่มเงาเหมาะสม สุขอนามัยหลังเก็บเกี่ยวตามระบบบันทึกลอต และเวทีบ้าน วัด โรงเรียนรองรับกติกาชุมชน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การสอดแทรกหลักธรรม (อหิงสา สัมมาชีพ อัปปมาทะ สติปัฏฐาน สังคหวัตถุ ทำให้กิจกรรมกลายเป็นวินัยร่วมและวงจรเรียนรู้กลับ มีพิธีกรรมทางสังคมรองรับ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการต่อไป

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า หลังเก็บเกี่ยวลอตกาแฟที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มสามวง ผู้ผลิต แปรรูป พี่เลี้ยงเทคนิค การศึกษา ตลาด คู่ค้า กำหนดมาตรฐานร่วมและข้อตกลงคุณธรรม เชื่อมคุณค่าป่าเข้ากับคุณภาพและราคารับซื้อที่เป็นธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรที่จะต้องศึกษาอิทธิพลของร่มเงาและกติกาชุมชนต่อคุณภาพกาแฟ ความถี่ไฟป่า และสุขภาพระบบนิเวศในระยะยาว

2.2 ควรที่จะต้องพัฒนาและทดสอบแพลตฟอร์มบันทึกลอต–QR ต้นทุนต่ำระดับหมู่บ้าน และประเมินผลต่อความโปร่งใส–ราคาพรีเมียม

2.3 ควรที่จะต้องวิจัยผลของการบูรณาการกรอบ C.P.LIFE ในโรงเรียนและชุมชนต่อความรู้–ทัศนคติ–พฤติกรรมรักษ์ป่า และผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

References

Community Forest Act B.E. 2562. (2024, February 19). *Unofficial English Translation*. Open Development Cambodia. Retrieved May 3, 2025, from https://data.opendevelopmentcambodia.net/laws_record/community-forestry-act-b-e-2562-2019

Darlington, S. M. (2012). *The Ordination of a Tree: The Thai Buddhist Environmental Movement*. Retrieved May 3, 2025, from https://www.jstor.org/stable/jj.18253559

Kochaseni, J. (2010). *Fundamental Ecology* (4th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Manson, S. (2024). Effect of Shade on Biodiversity within Coffee Farms: A Meta-Analysis. *Science of the Total Environment*. Retrieved May 3, 2025, from https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048969724000160

Masawat, C., Pradappetchrat, P., & Kaewmanee, J. (2019). *Environmental Education Management at the Upper-Secondary Level in the Three Southern Border Provinces*. (Research Report). Yala Rajabhat University. Yala.

Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto). (2000). *Thais and the Forest*. Bangkok: The Teachers' Council of Thailand (Kurusapa), Department of Academic Affairs.

Phra Mahasuksan Sukwattano, Phra Metheevorayan, & Lamoolphat, S. (2021). Developing a Community Participation Model for Sustainable Ecological Stewardship in Temples According to Buddhist Principles. *Journal of Buddhist Social Sciences and Anthropology (MCU)*, 6(4), 386–401.

Phra Metheethammaphorn (Prayoon Thammachitto). (1995). *Dhamma and Environmental Conservation*. Bangkok: Sahathammik Co., Ltd.

Phrakhrupariyattikittiwan (Veera Kittivanno) et al. (2024). Prototype Buddhist Community Friendly to the Environment toward Sustainable Development: A Case Study of Kantawacharamuan Village, Prasat District, Surin Province. *Journal of Buddhist Studies Vanam Dongrak*, 11(2), 114–156.

RECOFTC. (2021). *Scaling Community Forestry for Climate, Biodiversity and Social Inclusion: 2020–2021 Annual Report*. Retrieved May 3, 2025, from https://www.recoftc.org/scaling-community-forestry-climate-biodiversity-and-social-inclusion/welcome-2020-2021-annual-report

Smithsonian Migratory Bird Center. (n.d.). Ecological Benefits of Shade-Grown Coffee. National Zoo & Conservation Biology Institute. Retrieved May 3, 2025, from https://nationalzoo.si.edu/migratory-birds/ecological-benefits-shade-grown-coffee

Specialty Coffee Association. (2024b, November 4). The SCA Officially Adopts CVA Descriptive and Affective Assessments as Its Cupping Standards. Retrieved May 3, 2025, from https://sca.coffee/sca-news/sca-new-cva-cupping-standards

Swearer, D. K. (2004). *Culture and Environment: Buddhist Ecology in Thailand—Buddhadasa Bhikkhu and Phra Dhammapitaka*. (S. Sunthornphesatch, Trans.). Chiang Mai: Chiang Mai University.

Thai PBS. (2023). The Way of “People Above the Dam”: Ban Um Hwam, Ban Na Subdistrict, Sam Ngao District, Tak Province [Video]. Retrieved May 3, 2025, from https://www.youtube.com/watch?v=aoR8tcdLQzo

WCS Thailand. (n.d.). Western Forest Complex. Retrieved May 3, 2025, from https://thailand.wcs.org/en-us/Wild-Places/Western-Forest-Complex.aspx

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยพุทธสันติวิธี : ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

Enhancing Network Participation in the Services of Community Mediation Centers through the Buddhist Peaceful Means: A Case Study of Lamsai Subdistrict, Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

สุริสา แก้วสมชาติ
Surisa Kaewsomchat
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Corresponding Author's Email: risasomchat111@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบท สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 3) นำเสนอแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนโดยพุทธสันติวิธี ในตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 คน โดยคัดเลือก 3 กลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และข้อมูลถูกสรุปวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขและพัฒนาศูนย์ไกล่เกลี่ยต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ชุมชนขาดการรับรู้ การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง ปัญหาด้านบุคลากร อุปสรรคทางกฎหมาย และความน่าเชื่อถือต่ำกว่าศูนย์ของศาล 2) หลักพุทธสันติวิธีที่เหมาะสม คือ สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมครองใจคน, อปริหานิยธรรม องค์กรมีความมั่นคง, และกัลยาณมิตร 7 การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการให้บริการด้วยเมตตา และ3) แนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยพุทธสันติวิธี ในตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้นำเสนอเป็น "LAMSAI Model" คือ L-Loving Kindness การบริการด้วยความเมตตา, A-Awarenessการพัฒนาการตื่นรู้, M-Mediation สร้างความศรัทธากระบวนการไกล่เกลี่ย, S-Service Mind บริการด้วยใจ, A-Action สร้างการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย และ I-Integration การบูรณาการความร่วมมือภาคีเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของเครือข่าย; ศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชน; พุทธสันติวิธี

*Received September 5, 2025; Revised September 24, 2025; Accepted October 6, 2025

Abstract

This research article aims to 1) Study the context and problems of network participation in the services of the People's Mediation Center in Lam Sai Subdistrict, Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. 2) Analyze Buddhist principles that contribute to the development of network participation in the services of the People's Mediation Center in Lam Sai Subdistrict, Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. 3) Propose guidelines for developing network participation in the services of the People's Mediation Center through Buddhist peaceful means in Lam Sai Subdistrict, Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. This study employed qualitative research through in-depth interviews with 17 "Three key stakeholder groups were purposively selected, and the data were analyzed and synthesized to propose straggles for enhancing the community mediation center. The three stakeholders, summarized the interview findings, and conducted analysis.

The findings revealed that: 1) The problems of the People's Mediation Center in Lam Sai Subdistrict, Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province include lack of public awareness, insufficient publicity, personnel limitations, legal obstacles, and lower credibility compared with court-affiliated mediation centers. 2) The appropriate Buddhist peaceful means consist of: *Sangahavatthu 4* (principles of winning people's hearts), *Aparihaniyadhamma* (principles of organizational stability), and *Kalyanamitta 7* (principles of harmonious living and providing services with compassion). 3) The guidelines for developing network participation in the services of the People's Mediation Center through Buddhist peaceful means in Lam Sai Subdistrict were presented as the "LAMSAI Model", consisting of: L-Loving Kindness: Providing services with compassion. A-Awareness: Developing mindfulness and awareness. M-Mediation: Building trust in the mediation process. S-Service Mind: Serving with wholehearted dedication. A-Action: Promoting inclusive participation of all parties. I-Integration: Integrating collaborative partnerships effectively and sustainably.

Keywords: Participation of Networks; People's Mediation Centers; Buddhist Peaceful Means

บทนำ

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 ได้รับการตราขึ้น เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขข้อพิพาทภาคประชาชนในระดับชุมชน อันมีส่วนช่วยลดภาระของกระบวนการยุติธรรมทางศาล และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม (Act on Mediation B.E. 2562, 2019) จากสถิติแสดงข้อมูลของศาลยุติธรรมทั่วราชอาณาจักรประจำปี 2567 พบว่ามีคดีที่เข้าสู่การพิจารณาคดี ทั้งสิ้น 2,074,625 คดี แบ่งออกเป็นคดีค้างมาจากเดือนก่อน จำนวน 269,848 คดี คดีรับมาฟ้องใหม่ จำนวน 1,804,779 คดี และมีคดีที่พิพากษาแล้วเสร็จ จำนวน 1,799,746 คดี ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนถึงภาระงานที่สูงของกระบวยการยุติธรรมทางศาล และชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากลไกการแก้ไขข้อพิพาทในระดับชุมชน เพื่อช่วยลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ศาล การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนในระดับท้องถิ่น ภายหลังพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคี

เครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์ในพื้นที่ ศูนย์ไกล่เกลี่ยตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญ เนื่องจากสะท้อนบทบาทและการพัฒนาการของการดำเนินงานที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย

พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรนานาชาติและหลักสูตรสาขาวิชานวัตกรรมและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตระหนักถึงความสำคัญของการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อสร้างสันติสุขในสังคม โดยเฉพาะในการส่งเสริมกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมอย่างรวดเร็ว สะดวก และสอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมไทย แนวคิดนี้สอดคล้องกับนโยบายหลักสูตรสันติศึกษา ซึ่งเน้นการสร้างสันติบารมีและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

จากแนวคิดดังกล่าว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สำนักกิจการยุติธรรม และสถาบันพระปกเกล้า จัดอบรมหลักสูตรผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เพื่อพัฒนานิสิตในบทบาทวิศวกรรมสันติภาพและประชาชนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ต่อมามหาวิทยาลัยได้จัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตำบลลำไทรอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2563 โดยมี พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดี มจร เป็นประธานพิธีเปิดการอบรม พร้อมด้วย นายเรืองศักดิ์ สุวารี อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และพันตำรวจโท พงษ์ธร ธัญญสิริ ผู้อำนวยการสำนักกิจการยุติธรรม

ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตำบลลำไทรฯ ตั้งอยู่ที่อาคารพระพรหมบัณฑิต (IBSC) ชั้น 3 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป้าหมายเป็นศูนย์กลางการให้บริการ ในการไกล่เกลี่ยที่ครอบคลุมและเป็นระบบ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐาน และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการยุติข้อพิพาททั้งคดีแพ่งและคดีอาญาบางประเภทที่ยอมความกันได้ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งประชาชนและระบบยุติธรรมโดยรวม แต่ถึงอย่างไรยังพบว่าปัญหาประชาชนมาใช้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ยังมีปริมาณที่ต่ำ

ศูนย์ไกล่เกลี่ยตำบลลำไทรฯ ประสบปัญหาหลายประการได้แก่ การขาดการรับรู้และการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึงและต่อเนื่อง ข้อจำกัดด้านบุคลากร อุปสรรคด้านกฎหมาย และความน่าเชื่อถือของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนต่ำกว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาล ดั้งนั้นการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายจึงเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากสามารถสร้างความร่วมมือและความเชื่อมั่นในกระบวนการไกล่เกลี่ย งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาบริบทและสภาพปัญหาในการมีส่วนร่วมของเครือข่าย วิเคราะห์หลักพุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการพัฒนาและนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมสำหรับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประชาชน

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าว การดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯตำบลลำไทร ยึดหลักพุทธสันติวิธีเป็นกรอบแนวคิด เน้นการสร้างสันติสุข ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐานและแนวทางปฏิบัติได้แก่ อบรมผู้ไกล่เกลี่ย การอบรมส่งเสริมการรับรู้ถึงความสำคัญของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ส่งเสริมการรับรู้ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนให้กับภาคีเครือข่าย การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยเป็นศูนย์กลาง และการนำ Action Research และ ADR มาปรับใช้ เพื่อแก้ไขข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีได้แก่ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory) (Metkarunjit, 2010) เกิดการเปิดโอกาส บุคคลหรือกลุ่มคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผลทั้งทางตรงและทางอ้อมในกิจกรรมต่าง ๆ การได้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมจะทำให้รู้สึกเห็นคุณค่าในตัวเอง อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกรับผิดในหน้าที่ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตำบลลำไทรมีเป้าหมายในการลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐาน และพัฒนากลไกความร่วมมือในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และยกระดับคุณภาพการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน และ

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ 17: Partnerships for Goals (SDG Move Team, 2023) เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนร่วมมือระดับท้องถิ่นและระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

เหตุผลและความคาดหวัง การศึกษาครั้งนี้มีเหตุผลสำคัญที่มุ่งสังเคราะห์องค์ความรู้จากการบูรณาการหลักพุทธสันติวิธี ซึ่งเน้นการแก้ไขปัญหาด้วยเมตตา กรุณา การให้อภัยและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เข้ากับแนวคิดและวิทยาการสมัยใหม่ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของหน่วยงาน องค์กรภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง การผสมผสานดังกล่าวจะช่วยสร้างฐานความรู้ที่ทั้งสอดคล้องกับบริบททางสังคมไทยและเชื่อมโยงมาตราฐานการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อยกระดับบทบาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนให้เป็นกลไกในการให้บริการที่มีความเข้มแข็ง โปร่งใสและมีความน่าเชื่อถือ อันจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชน และยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาศูนย์ไกล่เกลี่ยในพื้นที่อื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยพุทธสันติวิธี ในตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสาร งานวิจัย และแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและสร้างฐานข้อมูลทางวิชาการรองรับงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม เก็บรวมรวมข้อมูลเชิงประจักษ์จากพื้นที่เป้าหมาย เพื่อสะท้อนบริบท สภาพปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนตำบลลำไทร และชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย ผู้ปฏิบัติงานศูนย์ไกล่เกลี่ย เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญถูกเลือกด้วยวิธี Purposive Sampling (การเลือกด้วยเจตนา) ซึ่งกำหนดเกณฑ์คัดเลือก ได้แก่ 1) มีบทบาทหรือเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ย 2) มีประสบการณ์หรือความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท 3) พร้อมให้ข้อมูลเชิงลึกและเข้าร่วมสัมภาษณ์อย่างเต็มใจ

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการติดตามผลจากการปฏิบัติ ทดลอง หรือการฝึกอบรม เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ

1) การสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ได้แก่ คณะทำงานของศูนย์ไกล่เกลี่ย จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 2 ได้แก่ ผู้นำศาสนา นักวิชาการ นักไกล่เกลี่ย และนักสันติวิธี จำนวน 7 คน และกลุ่มที่ 3 ได้แก่ กลุ่มกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและพนักงานศาลตุลาการ/ข้าราชการ จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 17 คน

2) การจัดประชุมกลุ่มย่อยกับคณะทำงานศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตำบลลำไทรและผู้นำชุมชนในพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นประเด็นปัญหาและการพัฒนาศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตำบลลำไทรและเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภาครัฐ,องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

3) จัดโครงการอบรมส่งเสริมการรับรู้ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน หัวข้อ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยพุทธสันติวิธี ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้กับภาคีเครือข่ายของศูนย์ไกล่เกลี่ย แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มตัวแทนภาครัฐที่อยู่ในพื้นที่/กลุ่มองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน วัด ประชาชน /และกลุ่มภาคการศึกษา ตัวแทนจากคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 80 คน

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลเชิงลึก เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สะท้อนบริบทจริงของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ทั้งนี้ การรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการในสองลักษณะ หลัก ได้แก่ การศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม การศึกษาเอกสารประกอบด้วยการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ กฎหมาย และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน รวมทั้งเอกสารทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธสันติวิธี เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดและหลักการในการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้เตรียมการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นัดหมายและส่งหนังสือขอสัมภาษณ์ พร้อมคำถามที่จะสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่เจ้าหน้าที่ศูนย์ไกล่เกลี่ย ผู้นำชุมชน พระสงฆ์นักวิชาการ ข้าราชการตุลาการ และประชาชนผู้มีประสบการณ์ในการใช้บริการของศูนย์ พร้อมทั้งขออนุญาตบันทึกเสียง และบันทึกภาพเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปตอบวัตถุประสงค์ในการงานวิจัย รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อติดตาม กระบวนการ และปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานของศูนย์ไกล่เกลี่ย

นอกจากนี้ ยังได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและการสัมภาษณ์มาผสมผสาน เพื่อพัฒนาและทดลองแนวทางการมีส่วนร่วมของเครือข่ายตามหลักพุทธสันติวิธี โดยเฉพาะการพัฒนารูปแบบ ลำไทรโมเดล “LAMSAI Model” การรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นการใช้วิธีหลากหลาย (โดยเฉพาะการพัฒนารูปแบบ “ลำไทรโมเดล”) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ครอบคลุม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ความถูกต้องและความเที่ยงตรงของการผลวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ อาศัยแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการตีความเชิงอรรถาธิบาย (Interpretative) ทั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ การจัดระบบข้อมูลได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ถูกนำมาบันทึกเสียงและบันทึกภาพ ถอดความ นำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายตามหลักวิทยาการสมัยใหม่ ผลวิจัยพบว่า ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลลำไทรฯ แม้ได้รับการจัดตั้งตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 แต่ยังเผชิญปัญหาสำคัญ ได้แก่ ประชาชนขาดการรับรู้และการประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่อง มีช่องทางการไกล่เกลี่ยหลากหลาย เช่นศูนย์ดำรงธรรม บุคลากรขาดความคล่องตัว อุปสรรคด้านกฎหมาย และความ

น่าเชื่อถือต่ำกว่าศูนย์ไกล่ของศาล ปัญหาเหล่านี้สะท้อนว่าการเข้าถึงบริการยังอยู่ในระดับต่ำ ทำให้ประชาชนไม่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการยุติธรรมทางเลือกอย่างเต็มที่ ดังนั้น การพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายควรเน้นไม่เพียงการสร้างกลไก แต่ต้องอาศัยการหลอมรวมพลังทางสังคมบนพื้นฐานของความเข้าใจ เมตตา และการยอมรับความแตกต่าง เพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุขตามวิถีพุทธสันติวิธี

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยพุทธสันติวิธี ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธสันติวิธีที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ได้แก่ อริยสัจ 4 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการพัฒนา หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างความรักใคร่ปรองดอง อปริหานิยธรรม เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงขององค์กร และกัลยาณมิตรธรรม 7 เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ วัตถุประสงค์ที่ 1 และ 2 ใช้หลักการทำงาน “LAMSAI Model” เดิม

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยพุทธสันติวิธี ในตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาที่นำเสนอคือ การต่อยอด LAMSAI Model ใหม่ ตาม Model 2 ภาพ ดังนี้ L-Linkage “การเชื่อมโยง” การพัฒนาเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเชื่อมโยงภาคีทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความร่วมมือที่มีความยั่งยืนและต่อเนื่องจาก “จากเงียบ” สู่ “ศูนย์มีชีวิต A&A A-Activation & Aspiration การเริ่มต้นขับเคลื่อนการกระตุ้น เน้น “จุดประกาย” พลังเครือข่ายให้มีชีวิตในการขับเคลื่อนการทำงาน และ A-Aspiration “แรงบันดาลใจร่วม” สร้าง “พื้นที่กลางทำให้เครือข่าย “รู้สึกมีส่วน” และ “อยู่ร่วม” ไม่ใช่แค่ “รับรู้” M-Mindful Empowerment “การเสริมพลังอย่างมีสติ” การเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่ายต้องควบคู่กับการตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง และผู้อื่น โดยยึดหลักสติและเมตตาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเกิระบบเครือข่ายแนวราบ S-Shared Space “พื้นที่ปลอดภัยที่ทุกฝ่ายกล้าร่วมออกแบบ ร่วมแสดงความคิดเห็น” เป็นพื้นที่กลางร่วมใจ สื่อสารด้วยธรรม นำการยอมรับ ปรับการพัฒนา

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาต่อยอด LAMSAI Model ช่วยเสริมสร้างกลไกการทำงานเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนให้มีพลังและความต่อเนื่องมากขึ้น โดย LAMSAI Model เดิมวางรากฐานด้านเมตตา การตื่นรู้ การสร้างศรัทธา และการมีส่วนร่วม ขณะที่ LAMSAI Model ใหม่นำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายอย่างเป็นระบบ การกระตุ้นพลังเครือข่าย การสร้างแรงบันดาลใจร่วม การเสริมพลังอย่างมีสติ และการออกแบบพื้นที่กลางที่ปลอดภัย ผลลัพธ์ที่ได้คือ การสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ยืดหยุ่นและยั่งยืน สามารถพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักพุทธสันติวิธี

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ LAMSAI Model คือ การสังเคราะห์ชุดองค์ความรู้ออกมาในรูปแบบของภาพชุดนี้

Figure 1: Original LAMSAI Model

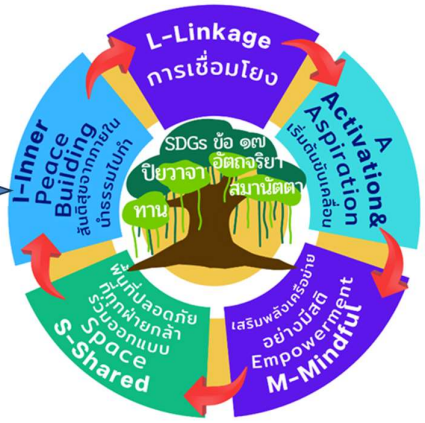

Figure 2: Enhanced LAMSAI Model

การต่อยอดสู่ LAMSAI Model ใหม่

จากการประยุกต์ใช้ในพื้นที่จริง พบว่า คุณค่าเชิงนามธรรมเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ จึงได้พัฒนาสู่ LAMSAI MODEL ใหม่ ที่เน้นการปฏิบัติและการสร้างกลไกเชิงระบบ ได้แก่

L-Linkage (เชื่อมโยง): ขยายจาก Loving kindness ไปสู่การสร้างเครือข่ายเชิงโครงสร้าง ทำให้ความเมตตากลายเป็น “การทำงานร่วมกันจริง”

A-Activation & Aspiration (การกระตุ้นและแรงบันดาลใจ): ต่อยอดจาก Awareness โดยทำให้การตื่นรู้แปรเป็นพลังในการริเริ่มกิจกรรมและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

M-Mindful Empowerment (การมีสติและเสริมพลัง): ยกระดับจากการบริการด้วยใจไปสู่การเสริมพลังชุมชน เพื่อให้ทุกภาคส่วนมีศักยภาพร่วมกัน

S-Shared Space (พื้นที่ร่วม): พัฒนาจาก Services Mind โดยสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม

I-Inner Peace Building (การสร้างสันติภาพภายใน): เชื่อมโยงจาก Integration ไปสู่การพัฒนาทั้งภายในและภายนอก เพื่อความยั่งยืนทางสังคม

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการพัฒนาต่อยอด LAMSAI Model เดิม แบบที่ 1 และ LAMSAI Model ใหม่ แบบที่ 2

ลำดับ	โมเดลเก่า (Values-based)	โมเดลใหม่ (Practice-based)	การต่อยอด/ความหมาย
L	Loving kindness (รักเพื่อนมนุษย์)มุ่งสร้างความเมตตาและความปรารถนาดี	L-Linkage (การเชื่อมโยง) สร้างเครือข่ายความร่วมมือ	จากความรักความเมตตา สู่ “การสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือเชิงระบบ”
A	Awareness & Mediation (การตื่นรู้และการไกล่เกลี่ย) เน้นการมีสติและปรับตัว	Activation & Aspiration (กระตุ้นและแรงบันดาลใจ) ขับเคลื่อนการริเริ่มกิจกรรมและการเปลี่ยนแปลง	จากการตื่นรู้ สู่”การลงมือสร้างแรงบันดาลใจและการขับเคลื่อนจริง”
M	Mindful & Services (การมีสติและบริการด้วยใจ)บริการด้วยความเอื้ออาทร	Mindful Empowerment (การมีสติและเสริมพลัง) สร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้ชุมชน	จาก “การบริการด้วยใจ” สู่ “การเสริมพลัง เพื่อให้ชุมชนยืนหยัดด้วยตนเอง”
S	Services Mind (จิตบริการ) สร้างบรรยากาศแห่งความช่วยเหลือ	Shared Space (พื้นที่ร่วม) สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม	จาก”จิตบริการ” สู่พื้นที่ที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนได้ส่วนเสีย
I	Integration (การบูรณาการ) เชื่อมโยงคุณค่าการทำงาน	Inner Peace Building (การสร้างสันติจากภายใน) และภายนอก เพื่อความยั่งยืน	จาก “การบูรณาการเชิงโครงสร้าง” สู่ “การสร้างความสมดุลทั้งภายในและสังคมภายนอก”

บทวิเคราะห์เชิงลึกการพัฒนาต่อยอด LAMSAI Model แบบ 1 และ LAMSAI Model แบบ 2

1. มิติทางปรัชญา

LAMSAI Model เดิม มีรากฐานจากพุทธสันติวิธี (Buddhist Peaceful Means) โดยเน้น “คุณค่าเชิงนามธรรม” เช่น เมตตา การมีสติ จิตบริการ และการบูรณาการ สิ่งเหล่านี้สะท้อนความพยายามในการสร้างสังคมที่สงบสุขด้วยการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้อง เมื่อพัฒนาเป็น LAMSAI Model ใหม่ แนวคิดทางปรัชญานี้ถูกต่อยอดให้มีความเป็นระบบและปฏิบัติได้จริง โดยเปลี่ยนจากการมุ่งสร้าง “ค่านิยม” สู่การสร้าง “กลไก”ที่เชื่อมโยงความคิดกับการปฏิบัติ เช่นจาก “รักเพื่อนมนุษย์ ”เมื่อพัฒนาเป็น LAMSAI Model ใหม่ ที่เชื่อมโยงความคิดกับการปฏิบัติ เช่น จาก “รักเพื่อนมนุษย์” ไปสู่ “การเชื่อมโยงเครือข่าย” หรือจาก “จิตบริการ” ไปสู่ “พื้นที่ร่วม” สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนผ่านการพัฒนาภายในจิตใจของบุคคลสู่การสร้างโครงสร้างและกลไกทางสังคมที่ยั่งยืน

2. มิติทางการปฏิบัติ

ในเชิงปฏิบัติ ลำไทรโมเดล “LAMSAI Model” เดิม ในเชิงปฏิบัติ ทำหน้าที่เป็นหลักคิดเชิงคุณค่าที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีกรอบทางจริยธรรมในการทำงาน แต่ยังขาดความชัดเจนในเชิงกลยุทธ์หรือเครื่องมือในการดำเนินงานจริงในพื้นที่ ลำไทรโมเดล “LAMSAI Model”ใหม่จึงเข้ามาเติมเต็ม โดยออกแบบให้แต่ละองค์ประกอบสามารถปฏิบัติและประเมินผลได้ เช่น

- การเชื่อมโยงเครือข่าย (Linkage) สามารถวัดได้จากจำนวนและคุณภาพของภาคีเครือข่ายเข้าร่วมจากการจัดโครงการอบรมส่งเสริมการรับรู้ศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ เกิดกลุ่มภาคีเครือข่ายผู้เข้าอบรมและตั้งไลน์กลุ่มเฉพาะภาคีเครือข่ายของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯตำบลลำไทร จำนวน 52 คน

- การเสริมพลัง (Mindful Empowerment) สามารถประเมินได้จากการมีส่วนร่วมและศักยภาพที่เพิ่มขึ้นของประชาชน

- การสร้างพื้นที่ร่วม (Shared Space) สามารถสังเกตได้จากการมเวทีพูดคุยไกล่เกลี่ย หรือจัดกิจกรรมโครงการอบรมส่งเสริมการรับรู้ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนที่เปิดกว้างแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น เกิดภาคีเครือข่ายของศูนย์ไกล่เกลี่ย เพื่อเป็นศูนย์กลางระหว่างภาคีเครือข่ายทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ เพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือกิจกรรมของศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ผ่านกลุ่มไลน์ภาคีเครือข่าย ดังนั้นโมเดลใหม่ “LAMSAI Model” ไม่เพียงแต่เป็นแนวคิดแต่ยังเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง ที่จับต้องได้จริง

3. มิติทางสังคมและนโยบาย

การต่อยอดจาก Loving kindness ไปสู่ Linkage การต่อยอดจาก Service Mind ไปสู่ Shared Space แสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนจาก ค่านิยมส่วนบุคคล ไปสู่โครงสร้างทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 16 : สันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง และเป้าหมายที่ 17 : การเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา “Partnerships for the Goals” ซึ่งมุ่งเน้นการเสริมสร้างความร่วมมือในทุกระดับ เพื่อสนับสนุนกลไกการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น LAMSAI MODEL ใหม่จึงสามารถต่อยอดไปสู่เชิงนโยบายได้จริง เช่น การพัฒนาศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนที่มีมาตรฐาน, การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในหลายพื้นที่ และการสนับสนุนกระบวนการแก้ไขข้อพิพาทโดยชุมชนเอง

4. คุณค่าของการเปลี่ยนผ่าน

- เชิงวิชาการ เสนอกรอบแนวคิดที่พัฒนาจากเชิงนามธรรมสู่เชิงปฏิบัติ
- เชิงปฏิบัติ สร้างแนวทางและเครื่องมือที่นำไปใช้จริงในพื้นที่ได้
- เชิงสังคม ขยายผลสู่การสร้างวัฒนธรรมการแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง
- เชิงนโยบาย ใช้เป็นต้นแบบการพัฒนาศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนในพื้นที่อื่น ๆ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนยังไม่เต็มศักยภาพ เนื่องจากประชาชนขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การดำเนินกิจกรรมขาดความต่อเนื่อง การประชาสัมพันธ์บางระดับยังไม่ทั่วถึง และโครงสร้างการทำงานร่วมกันยังไม่ชัดเจน ความหลายหลายช่องทางการไกล่เกลี่ย ข้อจำกัดด้านกฎหมาย ขาดความน่าเชื่อถือ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาการมีส่วนร่วมต้องอาศัยความความร่วมมือและความน่าเชื่อถือ ความเข้าใจบทบาทของแต่ละฝ่าย และการประสานงานอย่างเป็นระบบ หากขาดปัจจัยเหล่านี้การมีส่วนร่วมย่อมไม่สามารถดำเนินไปอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้ ผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen, and Uphoff (1980) ที่อธิบายว่าการมีส่วนร่วมต้องเกิดขึ้นในทุกมิติ ทั้งด้านการตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผล การที่เครือข่ายยังขาดบทบาทในบางมิติ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างรอบด้านอันจะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและเพิ่มความยั่งยืนในการดำเนินงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

นอกจากนี้ยังสอดรับกับบทความทางวิชาการของ Kultat, and Prachyanan (2009) กล่าวถึงเครือข่ายทางสังคมถือเป็นทุนทางสังคม (Social capital) ที่จะเพิ่มความสำเร็จให้กับตัวบุคคลและองค์กร ความสัมพันธ์ที่ดีทำให้บุคคลในองค์กรมีการเชื่อมโยงประสานงานกันดีขึ้นทั้งยังสามารถดึงทรัพยากรของแต่ละองค์กรมาประสานเชื่อมโยงกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้มีความแตกต่างบางประการจากข้อเสนอของ O' Toole, and Meier (2004) ที่มองว่าการทำงานแบบเครือข่ายสามารถดำเนินไปได้แม้ไม่มีโครงสร้างชัดเจน เนื่องจากความสัมพันธ์ในเครือข่ายสามารถอาศัยความยืดหยุ่นและการปรับตัว แต่จากข้อมูลภาคสนามของการวิจัยครั้งนี้กลับพบว่าหากขาดโครงสร้างการประสานงานที่ชัดเจนและต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของเครือข่ายย่อมไม่เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นประเด็นที่แตกต่างจากงานวิจัยในต่างประเทศ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนยังไม่สมบูรณ์และขาดความต่อเนื่อง ทั้งในด้านการประสานงาน การสื่อสาร และกิจกรรมร่วมกันของภาคีเครือข่าย ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจำเป็นต้องมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการทำงานแบบเครือข่ายเมื่อวิเคราะห์ด้วยหลักพุทธธรรมจะพบว่ามีหลายหลักธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายได้แก่ หลักอริยสัจ 4 สามารถใช้เป็นกระบวนการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้แก่การเห็น ทุกข์ คือข้อจำกัดและปัญหาที่เกิดขึ้น การเข้าใจ สมุทัย คือสาเหตุของการไม่ร่วมมือ การแสวงหา นิโรธ คือ ภาวะที่ต้องการให้เกิดความร่วมมือที่แท้จริงและการใช้มรรค คือแนวทางแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน (การให้ การให้ความรู้ เสียสละเวลา) ปิยวาจา (การพูดจาอ่อนน้อมอ่อนโยนและจริงใจ) อัตถจริยา (การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น การช่วยเหลือ) และสมานัตตตา (การวางตนเสมอภาค)ทำดีเสมอต้นเสมอปลาย เป็นธรรม เท่าเทียม หลักธรรมนี้ช่วยสร้างสายสัมพันธ์ สานสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างภาคีเครือข่ายโดยเฉพาะการใช้ปิยวาจาและสมานัตตตา ทำให้เกิดความไว้วางใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ Phramaha Hansa Dhammahaso (Nithi Boonyakarn) (2011) ที่เสนอว่าพุทธสันติวิธีเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการความขัดแย้ง เน้นการสร้างความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และยังสอดรับกับงานวิจัยของ Pruetakorn (2019) ที่ยืนยันว่าหลักธรรมพระพุทธศาสนาสามารถเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมอย่าง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการให้บริการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยอาศัยพุทธสันติวิธี สามารถนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้เป็นแนวทางสำคัญ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของเครือข่ายได้ ทั้งนี้เพราะหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างบุคคลและชุมชน ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับการทำงานแบบเครือข่ายที่ต้องอาศัยความร่วมมือ ความเข้าใจและความไว้วางใจ

1. ทาน (การให้) ให้ความรู้ แบ่งปันประสบการณ์ และอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นการสร้างบรรยากาศแห่งการเกื้อกูลในเครือข่าย ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันและพร้อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน

2. ปิยวาจา (การพูดจาอ่อนโยน) การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่สร้างสรรค์ สุภาพ และจริงใจ มีส่วนสำคัญในการลดความขัดแย้งและสร้างความไว้วางใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานให้สมาชิกเครือข่ายสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น

3. อัตถจริยา (การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น) การแสดงออกด้วยการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและเครือข่าย เช่น เข้าร่วมกิจกรรม การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสถานการณ์ความขัดแย้ง ทำให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งและสร้างคุณค่าร่วมกัน

4. สมานัตตตา (การวางตนเสมอภาค) การให้ความสำคัญต่อทุกภาคีเครือข่ายอย่างเท่าเทียม ไม่แบ่งแยกสถานะหรือบทบาทเป็นกลไกที่สำคัญทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและยั่งยืน ทั้งนี้เพราะว่าผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto) (2007) ที่อธิบายว่าสังคหวัตถุ 4 คือหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย 1.ทานให้ คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา ปิยวาจา พูดจาแบบเป็นมิตรไมตรีต่อกัน คือกล่าวคำสุภาพไพเราะน่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือ และความช่วยเหลือ

สรุป

ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แม้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 แต่ยังเผชิญปัญหาหลัก ได้แก่ การขาดการรับรู้ของประชาชน การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง บุคลากรและกฎหมายเป็นอุปสรรค อีกทั้งความน่าเชื่อถือยังน้อยกว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาล จึงทำให้การเข้าถึงบริการยังจำกัด อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายควรดำเนินการโดยอาศัยหลักพุทธธรรมที่เหมาะสม เช่น อริยสัจ 4 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและทางออก สังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างความรักใคร่ปรองดอง อปริหานิยธรรมเพื่อความมั่นคงขององค์กร และกัลยาณมิตรธรรม 7 เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ราบรื่น โดยผลการศึกษาได้นำเสนอ “LAMSAI Model” ที่ประกอบด้วย Loving Kindness, Awareness, Mediation, Service Mind, Action และ Integration ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนา และได้มีการต่อยอดเป็น LAMSAI MODEL ใหม่ ที่เน้นการเชื่อมโยงเครือข่าย (Linkage) การจุดประกายและแรงบันดาลใจร่วม (Activation & Aspiration) การเสริมพลังอย่างมีสติ (Mindful Empowerment) และการสร้างพื้นที่กลางที่ปลอดภัยและมีส่วนร่วม (Shared Space) การพัฒนานี้ช่วยสร้างความเข้มแข็ง ยืดหยุ่น และความยั่งยืนของเครือข่าย ทำให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักพุทธสันติวิธี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตำบลลำไทรยังไม่เต็มศักยภาพ เนื่องจากขาดต่อเนื่องของกิจกรรม การสื่อสารไม่ถั่วถึงและโครงสร้างไม่ชัดเจน และข้อจำกัดทางกฎหมาย ขาดความน่าเชื่อ ดังนั้น จึงควรปรับปรุงกระบวนการสื่อสาร จัดทำคู่มือหรือแนวทางปฏิบัติที่เป็นมาตรฐาน และส่งเสริมการประชุมหรือเวิร์กช็อประหว่างหน่วยงานและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ควรบูรณาการหลักพุทธธรรม เช่น อริยสัจ 4 มาใช้เป็นกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ การประยุกต์ใช้หลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 และพุทธสันติวิธี เพื่อสร้างบรรยากาศของความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในเครือข่าย ซึ่งช่วยให้การทำงานของภาคีเครือข่ายสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ส่งเสริมความเข้มแข็งและความยั่งยืนของเครือข่าย ทำให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยฯสามารถให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความคาดหวังของชุมชนอย่างแท้จริง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ควรเน้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม ภาคการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุน เช่น กระทรวงยุติธรรม และกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จัดทำระบบติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรอย่างเหมาะสม สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพบุคลากร และเสริมสร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้เครือข่ายสามารถปรับตัวและพัฒนาการให้บริการได้อย่างต่อเนื่อง โดยบูรณาการหลักพุทธสันติวิธีเป็นกรอบแนวทางในการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การประเมินผลเชิงประสิทธิภาพของการประยุกต์ใช้พุทธสันติวิธีในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เพื่อวัดผลกระทบต่อความพึงพอใจของประชาชนและความยั่งยืนของเครือข่าย

2.2 การศึกษากลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรชุมชนอื่น ๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในพื้นที่ 2

2.3 การพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลการทำงานของเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการให้บริการ

References

Act on Mediation, B.E. 2562. (2019, May 22). *Royal Gazette*, 136(67a), 1–21.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specificity. *World Development*, 8(3), 213–235.

Kultat, H., & Prachyanan, T. (2009). *Network Building and Management*. Songkhla: Institute of Public Policy, Prince of Songkla University.

Metkarunjit, M. (2010). *Participatory Management: People, Local Administrative Organizations, and Government* (2nd ed.). Bangkok: Bookpoint.

O'Toole, L. J., Jr., & Meier, K. J. (2004). Public Management in Intergovernmental Networks: Matching Structural Networks and Managerial Networking. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 14(4), 469–494.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2007). *Samānatthā: Equitable Conduct in Society*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Phramaha Hansa Dhammahaso (Nithi Boonyakarn). (2011). *Buddhist Peaceful Means: Integration of Principles and Conflict Management Tools*. Bangkok: 21 Century Co., Ltd.

Phutakorn, T. (2019). Harmony Enhancement in Thai Society. *Academic Journal of the Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University*, 2(3), 92–107.

SDG Move Team. (2023). Goal 17: Partnerships for the Goals. Retrieved January 9, 2025, from https://www.sdgmove.com/2020/12/23/goal-17-partnerships-for-the-goals/

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอด โดยพุทธสันติวิธี*

The Management Development for Wat Sarod Meditation Center through Buddhist Peaceful Means

วาสนา โชติชะวารานนท์
Wasana Chotichawaranont
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Corresponding Author's Email: wasana.chot@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ ความต้องการจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี 2) เพื่อการพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี 3) เพื่อนำเสนอผลลัพธ์การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี การดำเนินการวิจัยในรูปแบบอริยสัจโมเดล การดำเนินงานวิจัยตามบันได 9 ขั้น เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ชุมชน ผู้มาปฏิบัติธรรมอาสาสมัคร จำนวน 12 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา และสถานปฏิบัติธรรมต้นแบบ จำนวน 11 ท่าน พระสงฆ์ในพื้นที่ 6 รูป รวม 27 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอด ตั้งอยู่ในพื้นที่สงบปลอดภัย เจ้าอาวาสและพระสงฆ์เป็นผู้นำ มีทรัพยากรเอื้อต่อการปฏิบัติ และได้รับการยอมรับจากชุมชน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการจัดการไม่เป็นระบบ การมีส่วนร่วมของชุมชนน้อย และการสื่อสารยังไม่ครอบคลุม ด้านความต้องการจำเป็น ต้องการระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ ต้องการการพัฒนาหลักสูตรปฏิบัติธรรมที่หลากหลายและมีมาตรฐาน ครอบคลุมทุกช่วงวัย แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมได้แก่ ทฤษฎีคุณภาพ นำวงจร Plan–Do–Check–Act มาใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมและหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สัปปายะ 7 2) แนวทางพัฒนาระบบการบริหารจัดการ การพัฒนาเน้นสัปปายะ 7 ด้าน ได้แก่ สถานที่ ชุมชน คำสอน บุคคล อาหาร สิ่งแวดล้อม และอิริยาบถ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการภาวนา ความร่วมมือทางสังคม และกิจกรรมที่เหมาะสมกับทุกช่วงวัย ทำให้สำนักปฏิบัติธรรมได้รับการยกระดับเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ธรรมะอย่างยั่งยืน 3) ผลลัพธ์การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธีการนำ PDCA ผสานกับหลักสัปปายะ 7 ก่อให้เกิดระบบบริหารจัดการที่ต่อเนื่อง มีแผนยุทธศาสตร์ชัดเจน สิ่งแวดล้อมสะอาดปลอดภัย ชุมชนร่วมมืออย่างเข้มแข็ง บุคลากรมีความมั่นใจ กิจกรรมหลากหลายเหมาะสมทุกวัย ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ชุมชนสงบสุข และได้องค์ความรู้ใหม่คือ "โมเดลการจัดการพลวัต" ที่สามารถเป็นต้นแบบเชิงบูรณาการต่อไป

*Received September 6, 2025; Revised December 3, 2025; Accepted December 19, 2025

คำสำคัญ: การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม; พุทธสันติวิธี; หลักสัปปายะ 7; โมเดลการจัดการพลวัต

Abstract

This research article has three main objectives: 1) to examine and analyze the context, existing conditions, problems, causes, impacts, needs, and relevant theoretical concepts related to the development of a management system for Wat Sarod meditation center using Buddhist peaceful means; 2) to develop a management system for the meditation center based on Buddhist peaceful means; and 3) to present the outcomes of this development. The research was conducted using the *Ariyasacca* Model and followed a nine-step research process. Data were collected through in-depth interviews and participant observation with key informants, including community members, meditation practitioners, and volunteers (12 participants), Buddhist experts and representatives from model meditation centers (11 participants), and six monks in the area, totaling 27 informants. The data were analyzed using descriptive analysis.

The findings indicate that: 1) the current condition of Wat Sarod meditation center is characterized by a peaceful and secure environment, with the abbot and monks serving as leaders. The center has adequate resources to support practice and is well accepted by the community. However, there are limitations, including a lack of systematic management, limited community participation, and insufficient communication. In terms of needs, the center requires a clear, transparent, and accountable management system, as well as the development of diverse and standardized meditation curricula that can serve all age groups. Relevant concepts for developing the management system include quality management theory, particularly the application of the Plan–Do–Check–Act (PDCA) cycle for continuous improvement of activities and curricula, along with Buddhist principles such as *Sappāya* (seven supportive conditions). 2) Guidelines for developing the management system emphasize the integration of *Sappāya* (seven supportive conditions), namely place, community, teachings, personnel, food, environment, and postures/activities. These elements are designed to create an atmosphere conducive to meditation practice, strengthen social collaboration, and provide activities suitable for all age groups. As a result, the meditation center can be elevated into a sustainable hub for the dissemination of Dhamma. 3) The outcomes of developing the management system for Wat Sarod meditation center through Buddhist peaceful means demonstrate that integrating the PDCA cycle with the Seven Sappāya principles leads to a continuous and systematic management approach. This includes a clear strategic plan, a clean and safe environment, strong community collaboration, confident personnel, and diverse activities appropriate for all age groups. Consequently, meditation practitioners experience an improved quality of life, and the community becomes more peaceful. The study also contributes a new body of knowledge in the form of a “Dynamic Management Model,” which can serve as an integrative prototype for future applications.

Keywords: Meditation Center Management; Buddhist Peaceful Means; Seven Sappāya Principles; Dynamic Management Model

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน ไม่เพียงแต่ในฐานะศาสนาประจำชาติเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิธีคิดที่หล่อหลอมสังคมไทยให้ดำเนินไปบนหลักคุณธรรม ความเมตตา และสันติสุข (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1999) วัดจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงสถานที่ประกอบศาสนกิจ แต่ยังเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาคนและสังคมทั้งในมิติด้านจิตใจ ปัญญา และสังคม (Swearer, 2010) โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน วัดจำนวนมากได้จัดตั้ง “สำนักปฏิบัติธรรม” เพื่อเป็นพื้นที่ฝึกอบรมการภาวนาและเผยแผ่วิถีการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนสติและปัญญา ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสงบสุขในระดับบุคคลและสังคม

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งยังคงเผชิญกับข้อจำกัด ทั้งด้านโครงสร้างการจัดการ ขาดระบบที่ชัดเจน ขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านการฝึกอบรม ตลอดจนการขาดการบูรณาการระหว่างคณะสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้สำนักปฏิบัติธรรมจำนวนมากไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในการเป็นศูนย์กลางพัฒนาสติ ปัญญา และสันติสุขได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทสังคมเมืองที่เผชิญปัญหาซับซ้อน เช่น ความเครียด ความรุนแรงทางครอบครัว ปัญหายาเสพติด และความขัดแย้งทางสังคม (Phra Paisal Visalo, 2015)

วัดสารอด แขวงราษฎร์บูรณะ เขตบางปะกอก กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่มีบทบาททั้งทางศาสนาและสังคมมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในเขตเมืองใหญ่ที่เต็มไปด้วยการแข่งขันและความเร่งรีบ ปัจจุบันวัดได้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพื้นที่ฝึกสติภาวนาและพัฒนาจิตใจ แต่ยังมีอุปสรรค เช่น ขาดระบบการจัดการที่ชัดเจน มีทรัพยากรบุคคลและงบประมาณจำกัด รวมทั้งขาดการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมเมืองได้อย่างเต็มที่

ดังนั้น แนวคิด พุทธสันติวิธี (Buddhist Peaceful Means) จึงเป็นฐานสำคัญที่สามารถนำมาใช้พัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เนื่องจากเน้นการจัดการบนพื้นฐานของสติ เมตตา และปัญญา (Kabilsingh, 1998) หากสามารถนำหลักการนี้มาประยุกต์ใช้ร่วมกับเครื่องมือการจัดการสมัยใหม่ เช่น วงจร PDCA ก็จะทำให้ระบบการบริหารมีความสมดุล โปร่งใส และตรวจสอบได้ อีกทั้งยังช่วยลดความขัดแย้งและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เกื้อกูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี” จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ ในเชิงทฤษฎี งานวิจัยนี้จะช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการจัดการทางศาสนาโดยอาศัยหลักพุทธธรรมที่สามารถขยายผลไปสู่องค์กรทางศาสนาอื่น ๆ ได้ ส่วนในเชิงปฏิบัติจะทำให้วัดสารอดมีแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้มีระบบที่โปร่งใส ยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้จริง ทั้งยังสามารถเป็นต้นแบบให้แก่สำนักปฏิบัติธรรมแห่งอื่น ๆ ทั่วประเทศ อันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายสำนักปฏิบัติธรรมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพในระดับชาติอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ ความต้องการจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี
2. เพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี
3. เพื่อนำเสนอผลลัพธ์การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิด อริยสัจ 4 เป็นกรอบการค้นหาคำตอบ ได้แก่ การกำหนดปัญหา (ทุกข์) การค้นหาสาเหตุ (สมุทัย) การกำหนดเป้าหมาย (นิโรธ) และการแสวงหาวิธีการแก้ปัญหา (มรรค) โดยออกแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research Design) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพและการประเมินผลหลังการอบรม

ขั้นตอนที่ 2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 27 รูป/คน ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด แกนนำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา และผู้แทนจากสำนักปฏิบัติธรรมต้นแบบ ใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) การสังเกต การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการประเมินผลด้วยแบบสอบถามปลายเปิด โดยข้อมูลถูกตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัยดำเนินตามกระบวนการบันได 9 ขั้น เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ ได้แก่ การวิเคราะห์บริบท สภาพปัญหา และความต้องการของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอด การพัฒนาและออกแบบระบบบริหารจัดการโดยบูรณาการแนวคิดพุทธสันติวิธีกับศาสตร์การจัดการสมัยใหม่ ผ่านการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญและการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่แกนนำชุมชน จำนวน 55 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอผลลัพธ์และการติดตาม โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกหลังการดำเนินการ พร้อมสะท้อนผล (After Action Review: AAR) และการติดตามผลระยะสั้น 2 สัปดาห์

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) เชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบ และ (2) เชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นหลังการอบรมด้วยสถิติพรรณนา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ ความต้องการจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี ผลการวิจัยพบว่า บริบทเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอด ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เงียบสงบ ร่มรื่น และปลอดภัย ทำเลใกล้ชุมชนเดินทางสะดวก วัดมีศักยภาพในเชิงผู้นำ เนื่องจากเจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการมีบทบาทเป็นต้นแบบและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน อีกทั้งยังมีทรัพยากร งบประมาณ และสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม เช่น ที่พัก ห้องน้ำ และระบบจัดการเบื้องต้น นอกจากนี้ วัดยังได้รับการยอมรับจากชุมชนในฐานะศูนย์กลางศรัทธา และมีช่องทางสื่อสารสมัยใหม่ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ที่ช่วยเผยแผ่กิจกรรมทางธรรมได้อย่างต่อเนื่อง

ด้านปัญหาพบว่า การบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบและขาดมาตรฐานที่ชัดเจน จำนวนผู้เข้าร่วมการปฏิบัติธรรมไม่สม่ำเสมอ การมีส่วนร่วมของชุมชนและเยาวชนยังไม่ต่อเนื่อง การเผยแผ่ธรรมะยังจำกัดในรูปแบบดั้งเดิม และสิ่งแวดล้อมบางประการยังไม่สมบูรณ์ตามมาตรฐานของสำนักปฏิบัติธรรมสมัยใหม่

การบูรณาการหลักพุทธสันติวิธีกับการจัดการสมัยใหม่ยังไม่ชัดเจน การสื่อสารประชาสัมพันธ์แม้มีช่องทางออนไลน์แต่ยังใช้ศักยภาพไม่เต็มที่ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายภายนอกยังไม่เป็นระบบ และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรพระสงฆ์และคณะทำงานยังไม่ทั่วถึง

ด้านความต้องการจำเป็น ต้องการระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ ต้องการการพัฒนาหลักสูตรปฏิบัติธรรมที่หลากหลายและมีมาตรฐาน ครอบคลุมทุกช่วงวัย ต้องการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมตามหลักสัปปายะ 7 ให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ต้องการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย บวร (บ้าน–วัด–โรงเรียน/ราชการ) ต้องการการใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่เพื่อการเผยแผ่ธรรมะและการบริหารจัดการ ต้องการการพัฒนาผู้นำทางศาสนาและบุคลากรให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการเชิงพุทธและเชิงสมัยใหม่ควบคู่กัน

การวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมโดยพุทธสันติวิธี ใช้ทฤษฎีคุณภาพ (PDCA): นำวงจร Plan–Do–Check–Act มาใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมและหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สัปปายะ 7 บูรณาการกับทฤษฎีการจัดการ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี เป็นกระบวนการที่บูรณาการศาสตร์การจัดการสมัยใหม่เข้ากับหลักสัปปายะ 7 โดยการวิเคราะห์ SOAR จนก่อเกิดเป็นโมเดลการพัฒนาที่เป็นองค์รวม (Holistic & Dynamic Model) ส่วนในการ ขับเคลื่อนการเผยแผ่มีการใช้หลัก PDCA เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และยังสร้างระบบการขับเคลื่อน สำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอด

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอผลลัพธ์การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี ผ่านการทดลองโดยใช้ การประเมินผล การคืนข้อมูล และการติดตามพัฒนาต่อยอด พบผลสำคัญดังนี้

ผลลัพธ์เชิงคุณภาพจากการนำชุดปฏิบัติการไปใช้จริง จากการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี พบว่า 1) สถานที่เกื้อกูล บรรยากาศสงบ ร่มรื่นด้วยต้นไม้ สะอาด ปลอดภัย เอื้อต่อสมาธิและการปฏิบัติธรรม 2) ชุมชนเกื้อกูล เกิดความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน 3) คำสอนเกื้อกูล การถ่ายทอดธรรมะเข้าใจง่าย ทันสมัย สอดคล้องวิถีชีวิตจริง และเข้าถึงคนรุ่นใหม่ 4) บุคคลเกื้อกูล บุคลากรและวิปัสสนาจารย์พัฒนาศักยภาพ เกิดวัฒนธรรมองค์กรแห่งเมตตาและสามัคคี 5) อาหารเกื้อกูล โดยมีการจัดอาหารที่ถูกสุขลักษณะ สะอาด ถูกหลักอามัย เกื้อหนุนสุขภาพและการภาวนา 6) ดินฟ้าอากาศเกื้อกูล โดยมีธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเอื้อต่อความสงบเย็น และชุมชนมีจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติ 7) อิริยาบถเกื้อกูล โดยมีการจัดหลักสูตรและกิจกรรมเหมาะสมทุกช่วงวัย เกิดแรงบันดาลใจ และความต่อเนื่องในการปฏิบัติ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี คือ 1) ผลกระทบต่อผู้ปฏิบัติธรรม ได้ประสบการณ์เชิงจิตวิญญาณลึกซึ้งขึ้น คุณภาพชีวิตดีขึ้นทั้งกายและใจ 2) ผลกระทบต่อต่อบุคลากร มีความมั่นใจในหลักธรรม การสอนของพระวิปัสนาจารย์ และการบริหารจัดการของทีมงานวัด โดยมีผู้นำจิตวิญญาณที่เป็นที่เคารพรักของคนในชุมชน กลายเป็นต้นแบบทางจิตวิญญาณ 3) ผลกระทบต่อต่อชุมชน สำนักปฏิบัติธรรมเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน สร้างความสงบสุข เป็นที่พึ่งของชุมชน ลดความขัดแย้ง และเสริมพลังในสังคม 4) ผลกระทบต่อต่อสิ่งแวดล้อม วัดเป็นพื้นที่สีเขียวทางจิตวิญญาณ เกิดจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติ 5) ผลกระทบต่อต่อวิชาการ เกิดองค์ความรู้ใหม่ คือ โมเดลการจัดการพลวัตที่บูรณาการ PDCA กับสัปปายะ 7

องค์ความรู้ใหม่

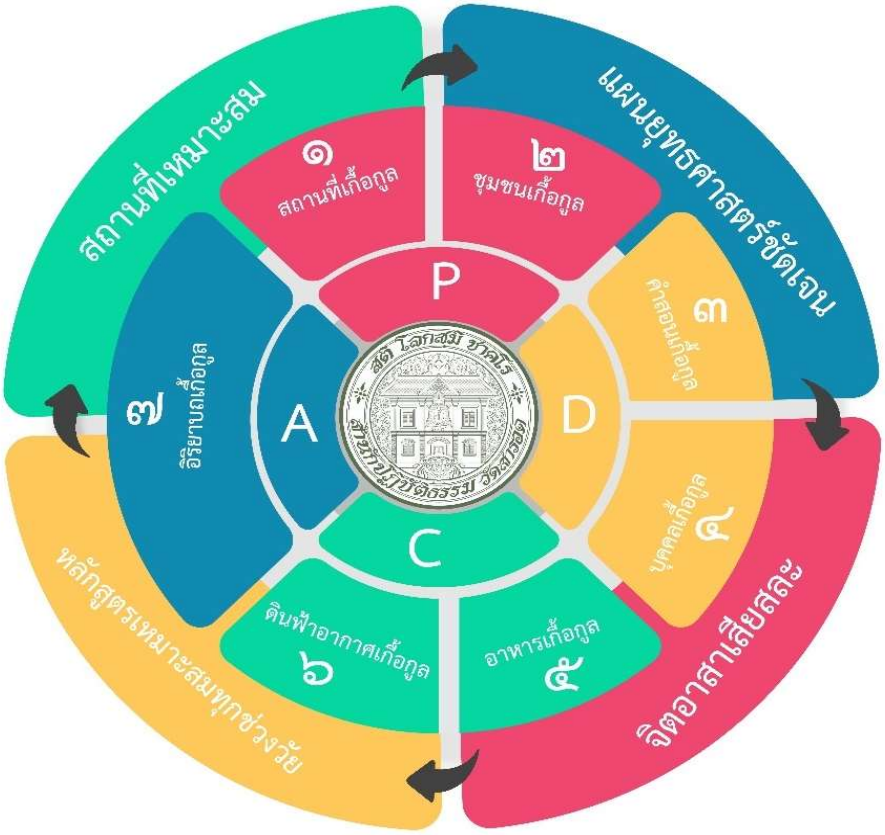

Figure 1: The New Body of Knowledge

งานวิจัย “การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี” ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ สรุปได้ 4 ประการสำคัญ ดังนี้

1) สถานที่เหมาะสม การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมต้องอาศัยการออกแบบพื้นที่และสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม ทั้งในมิติความสงบ ร่มรื่น และความปลอดภัย ทำให้ได้แนวคิด “สวนธรรมชำระจิต” ที่ไม่เพียงตอบสนองต่อความต้องการด้านการปฏิบัติธรรม แต่ยังสร้างคุณภาพชีวิตและจิตสำนึกสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน

2) แผนยุทธศาสตร์ชัดเจน การใช้วงจร PDCA ร่วมกับหลักพุทธธรรม ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการจัดการ คือ “การจัดการเชิงพุทธแบบพลวัต” (Dynamic Buddhist Management) ซึ่งไม่เพียงมุ่งเน้นประสิทธิภาพเชิงระบบ แต่ยังเชื่อมโยงกับเป้าหมายเชิงจิตวิญญาณ การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ (Plan) การปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุง (Act) จึงเป็นกลไกที่ทำให้การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมมีความยืดหยุ่น สามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่องและตอบสนองต่อสังคมที่เปลี่ยนแปลง

3) จิตอาสาเสียสละ การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม โดยอาศัยการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพ (ปุคคลสัปปายะ) การสื่อสารที่สร้างสรรค์ (ภัสสสัปปายะ) และการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลลัพธ์คือการสร้างวัฒนธรรมองค์กรเชิงพุทธ (Buddhist Organizational Culture) ที่เน้นความมีน้ำใจ เสียสละ เมตตา เอื้อเฟื้อ และการเรียนรู้ร่วมกัน มีความสามัคคี ถือเป็นพลังทางสังคมที่ทำให้สำนักปฏิบัติธรรมมีความเข้มแข็งและยั่งยืน

4) หลักสูตรเหมาะสมทุกช่วงวัย การออกแบบหลักสูตรภาวนาที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกวัย โดยบูรณาการ ทฤษฎีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เข้ากับ อิริยาปถสัปปายะ ทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ถูกจำกัดอยู่แค่ในบริบทวัด แต่สามารถต่อยอดสู่ชีวิตประจำวัน ทั้งในครอบครัว ที่ทำงาน และสังคมวงกว้าง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอด ตั้งอยู่ในพื้นที่สงบ ปลอดภัย เจ้าอาวาสและพระสงฆ์เป็นผู้นำ มีทรัพยากรเอื้อต่อการปฏิบัติ และได้รับการยอมรับจากชุมชน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการจัดการไม่เป็นระบบ การมีส่วนร่วมของชุมชนน้อย และการสื่อสารยังไม่ครอบคลุม ด้านความต้องการจำเป็น ต้องการระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ ต้องการการพัฒนาหลักสูตรปฏิบัติธรรมที่หลากหลายและมีมาตรฐาน ครอบคลุมทุกช่วงวัย แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมได้แก่ ทฤษฎีคุณภาพนำวงจร Plan–Do–Check–Act มาใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมและหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สัปปายะ 7 สอดคล้องกับงานวิจัยของ Yananboosiri (2021) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีดังนี้ (1) โครงสร้างการบริหารจัดเจน ไม่ซ้ำซ้อนแต่ขาดการกำกับดูแล สภาพปัญหาพบว่า ขาดความทันสมัยจากการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ (2) ด้านการบริหารจัดการ เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์การปฏิบัติธรรม มีการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ แต่มีปัญหาบางวาระการจัดการบรรยาย ด้านการจัดทำแผนการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรและแนวทางการสอนตามหลักสูตรมีความชัดเจน 4 ด้าน มีผู้บริหารสงฆ์จำนวน 3 ท่านหารือวางแผนการเรียนการสอน แต่ปัญหาคือมีปัญหาการบริหารจัดการด้านบุคลากรพระวิปัสสนาจารย์ ยังไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอน (3) ด้านการบริหารจัดการทั่วไป พบว่ามีความเป็นระบบ มีการวางแผนอย่างชัดเจน มีมาตรการและกิจกรรม มีบุคลากรจำนวนหนึ่งมีความสามารถ แต่มีปัญหาการบริหารจัดการด้านการจัดระบบติดตามประเมินผล (4) ด้านการบริหารจัดการด้านกายภาพ อาคารสถานที่ มีการจัดตั้งคณะทำงานดูแล มีการปรับปรุงซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณรอบสำนักปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี มีความปลอดภัยเหมาะสมในสภาพการปฏิบัติธรรม แต่ปัญหาคือ ยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณในการบริหารจัดการ (5) ด้านการบริหารจัดการด้านการเงินและงบประมาณ พบว่า มีระบบการจัดเก็บเงินเป็นระบบดี มีการจัดทำบัญชี มีความโปร่งใส แต่ปัญหาคือ ยังขาดความเพียงพอในการใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม (6) ด้านการบริหารจัดการด้านสังคมและชุมชน สำนักปฏิบัติธรรมมีการประสานงานกับองค์กรภายนอก มีการจัดกิจกรรมร่วมกับองค์กรภายในและภายนอกสม่ำเสมอ แต่ปัญหาคือ ยังขาดการมีส่วนร่วมในเชิงบูรณาการยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จังหวัด มีดังนี้ จัดโครงสร้างสำนักปฏิบัติธรรมให้มีรูปแบบที่ชัดเจน ส่งเสริมศักยภาพพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมปฏิบัติธรรมพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติธรรมให้ทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน พัฒนาระบบการบริหารจัดการงบประมาณและการบริจาคให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ เพิ่มศักยภาพการบริหารงานทั่วไปให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดมีลักษณะสำคัญ คือ การบูรณาการศาสตร์การจัดการสมัยใหม่ เช่น Management Theory, Systems Theory, Quality Management, PDCA, Participatory Management เข้ากับ หลักพุทธธรรม ได้แก่สัปปายะ 7 จนเกิดเป็น โมเดลองค์รวม (Holistic & Dynamic Model) ที่สะท้อนความเป็นระบบและ

ความลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ ส่งผลให้เกิด 4 มิติ และการบูรณาการ 7 สัปปายะ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Phra Weerasak Jayadhammo (Suwannawong) (2014). แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ 7 (สวนโมกข์) ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดด้วยหลักสัปปายะนั้น หมายถึง การสร้างสภาพเอื้อที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการศึกษาปฏิบัติ ปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นอยู่ดีและการที่จะพัฒนาตน ช่วยให้ความเจริญตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย เกื้อหนุนสิ่งสถานที่หรือบุคคลซึ่งเป็นที่สบายเหมาะสมกันเกื้อกูล โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประคับประคองรักษาสติปัญญามี 7 อย่าง คือ อาวาสที่อยู่โคจร ที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหารภัสสะเรื่องพูดคุยที่ส่งเสริมการปฏิบัติบุคคลผู้ที่อยู่ใกล้แล้วจิตผ่องใสสงบมั่นคง โภชนะอาหารอุตุอุณหภูมิและสภาพแวดล้อมอิริยาบถเพื่อให้องค์กรเกิดความสงบและสันติสุข และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Waewnilanon, Phramaha Weerasak Abhinandavedi and Wattanapradith (2024) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาสัปปายะสถานที่เอื้อต่อการพัฒนายุวชนโดยพุทธสันติวิธี ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาสัปปายะสถานที่เอื้อต่อการพัฒนายุวชนโดยพุทธสันติวิธี ได้แบบจำลอง สัปปายะสถานที่เอื้อต่อการพัฒนายุวชนโดยพุทธสันติวิธี ประกอบด้วย อาคารสถานที่ ที่มีรูปแบบ เป็นไปตามหลักสัปปายะ 7 ดังนี้ 1) สถานที่มีการแบ่งเขตชัดเจน วางผังแม่บท ให้เป็นไปตามธรรม วินัย วางภูมิสถาปัตย์ ให้ร่มรื่น มีปริมาณพื้นที่ใช้สอยเหมาะสมกับจำนวนผู้ใช้อาคาร สอดรับกับช่วงวัย ถูกกฎหมาย สะอาดและปลอดภัย 2) แก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสถานที่ตั้งโครงการ จัดการสัญจรให้เหมาะสม 3) มีอุปกรณ์โสตสื่อที่ดี มีเสียงตามสาย มีสถาปัตยกรรมหรือประติมากรรมเป็น สื่อสอนธรรม 4) มีพื้นที่ทำงานและพื้นที่พักผ่อนรองรับบุคคลทุกกลุ่ม 5) มีโรงครัวเพื่อให้มีอาหารที่มี คุณภาพ ถูกสุขลักษณะ รสชาติดี 6) คำนึงถึงสภาพอากาศที่สร้างความเย็นสบาย 7) มีพื้นที่รองรับ กิจกรรมทั้งแบบนั่งสมาธิ ฟังธรรม และกิจกรรมเรียนรู้ด้วยตนเอง องค์ความรู้จากการวิจัย คือ โมเดลออกแบบจำลองด้วยหลักคิด 7S Plus 3 ประกอบด้วย การจัดพื้นที่เพื่อการพัฒนาทางกายภาพ เสริมการเรียนรู้ และสร้างพื้นที่แห่งปัญญา โดยมีสัปปายะ 7 เป็นกรอบในการออกแบบ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิจัยพบว่าผลลัพธ์การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยพุทธสันติวิธี การนำ PDCA ผสานกับหลักสัปปายะ 7 ก่อให้เกิดระบบบริหารจัดการที่ต่อเนื่อง มีแผนยุทธศาสตร์ชัดเจน สิ่งแวดล้อมสะอาดปลอดภัย ชุมชนร่วมมืออย่างเข้มแข็ง บุคลากรมีความมั่นใจ กิจกรรมหลากหลายเหมาะสมทุกวัย ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ชุมชนสงบสุข และได้องค์ความรู้ใหม่คือ “โมเดลการจัดการพลวัต” แสดงให้เห็นว่า การบูรณาการ หลักสัปปายะ 7 เข้ากับการจัดการเชิงระบบ ทำให้การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมเกิดความสมบูรณ์ในทุกมิติ ตั้งแต่สิ่งแวดล้อม สถานที่ บุคคล ชุมชน ไปจนถึงหลักสูตรและการจัดกิจกรรม สอดคล้องกับงานของ Phrakrupalad Adisak Vajirapanno, Phrakrupaladpannvoravat, and Satiman (2024) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางที่พึ่งทางใจของชุมชนเมือง: กรณีชุมชนวัดสารอด ผลการวิจัย พบว่า 1) วัดสารอดในปัจจุบันขาดคณะทำงานพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจและสามารถการบริหารจัดการวัดทำให้ประเพณี ภูมิปัญญาของชุมชนบางอย่างค่อย ๆ จืดจางหายไป 2) หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางที่พึ่งทางใจของชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของบวรในการร่วมกันคิด ทำ พัฒนา รับผลประโยชน์ มีหลักการพัฒนา 4 ประการ ตามหลักอริยสัจ 4 คือ (1) รู้ปัญหาให้ชัด (2) ขจัดเหตุไม่ละเลย (3) ไม่เฉยเมยต่อเป้าหมาย (4) ฉายวิธีอย่างถูกต้อง และ 3) รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางที่พึ่งทางใจของชุมชนเมืองภายใต้กรอบบวร ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ คือ SAROD’S Model มีองค์ประกอบ 6 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ 1) S = Symbol สัญลักษณ์ 2) A = Activity กิจกรรม 3) R = Relationship ความสัมพันธ์ 4) O = Office สำนักงาน 5) D = Development การพัฒนา และ 6) S = Sustainable ยั่งยืน องค์ประกอบมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันและเกิดองค์ความรู้ใหม่ คือ (1) สถานที่พร้อมพร้อม (2) ชาวชุมชนพร้อมเพียง (3) ความสุขเพิ่มพูน (4) ปัญญา

พรั่งพรู และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Phrathamrattanapron (Somsak Chointhiro) (2025) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัย องค์ประกอบของกระบวนการดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบ ในจังหวัดปทุมธานี โดยใช้หลัก PDCA ปรับปรุงการทำงานเป็นระบบ เพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พบว่า 1) การวางแผน (Plan: P) มีการกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน และรายละเอียดในการดำเนินโครงการ 2) การลงมือปฏิบัติ (Do: D) มีการ จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินโครงการ มีการประชุมร่วมกันระหว่างวัด ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการ เป้าหมายและเสนอแต่งตั้งคณะกรรมการ 3) การตรวจสอบ (Check: C) มีการติดตามความคืบหน้า ตรวจเยี่ยมให้กำลังใจและประสานเสริมสร้างเครือข่ายพระสงฆ์และหมู่บ้านรักษาศีล 5 4) การปรับปรุงแก้ไข (Action: A) มีการนำปัญหาอุปสรรคและข้อคิดความเห็นของประชาชน ที่ได้จากการลงพื้นที่ ตรวจติดตามผลการดำเนินตามโครงการ

สรุป

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดสารอดโดยใช้พุทธสันติวิธี ผลการศึกษาพบว่าวัดสารอดมีบริบทที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม ทั้งทำเลที่เงียบสงบ ร่มรื่น ปลอดภัย และใกล้ชุมชน อีกทั้งยังมีผู้นำทางศาสนาที่เป็นต้นแบบ มีทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมธรรมะ อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาด้านการบริหารจัดการที่ขาดระบบและมาตรฐานชัดเจน การมีส่วนร่วมของชุมชนและเยาวชนไม่ต่อเนื่อง การสื่อสารยังไม่ใช้ศักยภาพเต็มที่ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และคณะทำงานยังไม่ครอบคลุม จึงเกิดความต้องการที่จำเป็นในการจัดระบบบริหารให้โปร่งใสและตรวจสอบได้ การพัฒนาหลักสูตรปฏิบัติธรรมที่ได้มาตรฐานและเหมาะกับทุกช่วงวัย การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมตามหลักสัปปายะ 7 และการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอก โดยมีการบูรณาการทฤษฎีการจัดการ PDCA เข้ากับหลักพุทธธรรม ผลการพัฒนาได้ก่อให้เกิดโมเดลแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงการจัดการสมัยใหม่กับหลักพุทธสันติวิธี โดยใช้ SOAR และ PDCA เป็นกลไกขับเคลื่อน เกิดผลลัพธ์เชิงคุณภาพทั้งในด้านสถานที่ บรรยากาศ ชุมชน คำสอน บุคลากร อาหาร สิ่งแวดล้อม และการจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม นำไปสู่ผลกระทบเชิงบวกทั้งต่อผู้ปฏิบัติธรรมที่มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น บุคลากรที่มีความมั่นใจและศักยภาพเพิ่มขึ้น ชุมชนที่เกิดความสงบและสามัคคี สิ่งแวดล้อมที่ได้รับการอนุรักษ์ และวงวิชาการที่ได้องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดลการจัดการพลวัต ซึ่งเป็นการบูรณาการพุทธธรรมกับศาสตร์การจัดการสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 การยกระดับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมควรมีการบูรณาการหลักพุทธธรรม คือ สัปปายะ 7 เข้ากับเครื่องมือการจัดการสมัยใหม่ เช่น PDCAเพื่อสร้างระบบบริหารที่มีคุณภาพ โปร่งใส และยั่งยืน

1.2 การพัฒนาบุคลากรและเครือข่ายความร่วมมือ ควรมีการส่งเสริมการอบรมพระวิปัสสนาจารย์และบุคลากรทางศาสนาให้มีทักษะการจัดการเทคโนโลยีและการสื่อสาร พร้อมจัดตั้งเครือข่ายสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และนวัตกรรม

1.3 การใช้สำนักปฏิบัติธรรมเป็นฐานพัฒนาชุมชนและสังคม ควรมีการขับเคลื่อนบทบาทสำนักปฏิบัติธรรมให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาจิตใจของชุมชน สร้างเครือข่าย บวร (บ้าน–วัด–โรงเรียน/ราชการ) เพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุขและลดความขัดแย้ง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการ ศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ และเปรียบเทียบระหว่างโมเดลพุทธสันติวิธีกับการจัดการแบบดั้งเดิมหรือสมัยใหม่ เพื่อเห็นข้อดีและข้อจำกัดอย่างรอบด้าน

2.2 ควรมีการศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ ชุมชน และผู้ปฏิบัติธรรมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อทดสอบความเป็นไปได้และความยั่งยืนของโมเดล

2.3 ควรมีการประเมินผลเชิงปริมาณและติดตามระยะยาว พัฒนาเครื่องมือวัดความพึงพอใจ สติ สมาธิ และคุณภาพชีวิต พร้อมติดตามผลต่อเนื่อง 3–5 ปี เพื่อตรวจสอบผลลัพธ์เชิงประจักษ์และความต่อเนื่องของการพัฒนา

References

Kabilsingh, C. (1998). *Buddhism as a Peace Education*. Bangkok: Buddhist University Press.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (1999). *Buddhist Economics: The Middle Path of Development*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.

Phra Paisal Visalo. (2015). *Dhamma and the Healing of Contemporary Society*. Bangkok: Komol Kimthong Foundation.

Phra Weerasak Jayadhammo (Suwannawong). (2014). *The Ways of the Management in Buddhist Temples for Peace according to the Seven 'Sappaya': The Case Study of Wat Thannamlai (Suanmokkhaphalarama) in Lamet Sub-District, Chaiya District, Sutatthani Province*. (Master's Thesis). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.

Phrakrupalad Adisak Vajirapanno, Phrakrupalad Pannvoravat, & Satiman, U. (2024). A Model of Temple Development as a Spiritual Center of Urban Communities under the Noble Triumvirate of Home, Temple and School (Borworn) Framework: A Case Study of Wat Sarod Community, Bangkok. *The Journal of Research and Academics*, 7(4), 49–64.

Phrathamrattanapron (Somsak Chointhiro). (2025). The Operations of the Five Precepts' Village Project of the Thai Sangha Model in Pathum Thani Province. *Journal of Buddhist Innovation and Management*, 8(1), 50–63.

Swearer, D. K. (2010). *The Buddhist World of Southeast Asia*. Albany: State University of New York Press.

Waewnilanon, S., Phramaha Weerasak Abhinandavedi, & Wattanapradith, Kh. (2024). The Development of Sappāya-Sathan Contributing to Youth Development by Buddhist Peaceful Means. *Journal of MCU Peace Studies*, 12(1), 233–243.

Yananboosiri, M. (2021). *Administration Strategies for the Provincial Monastery Meditation Practice Centers*. (Doctoral Dissertation). Dhurakij Pundit University. Bangkok.

การสร้างตัวแบบกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่แกนนำเยาวชน ในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่จังหวัดลำปาง*

Development of an Activity Model to Strengthen Resilience among Youth Leaders in Conditions of Social Alienation in Modern Society in Lampang

[1]ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์, เบญจมาศ ยศเสนา และ พระครูโสภณวีรบัณฑิต
[1]Silawat Chaiwong, Benchamat Yotsena and Phrakrusoponveerabhundit
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: silawatchaiwong30@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปาง 2) สร้างตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และ 3) ประเมินประสิทธิผลของตัวแบบ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย เชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติการ กลุ่มตัวอย่างคือ เยาวชนในระบบการศึกษา จำนวน 389 คน นักกิจกรรมสำหรับเยาวชน 5 คน แกนนำเยาวชน 8 คน และ นักจิตวิทยาวัยรุ่น 2 คน ใช้เครื่องมือแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และชุดปฏิบัติการ และวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรอิสระที่มีต่อตัวแปรตามใช้การวิเคราะห์การถดถอย และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาประกอบเพื่อใช้ในการอธิบายถึงสถานการณ์หรือแนวโน้มที่จะเกิดขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ได้แก่ การอยู่อาศัยตามบิดา-มารดา (OR = 5.99, $p < 0.05$) ระดับการศึกษา โดยเฉพาะมัธยมศึกษาตอนปลาย (OR = 2.52, $p < 0.001$) และค่าใช้จ่ายต่อเดือน โดยเฉพาะกลุ่ม 5,000 บาทขึ้นไป (OR = 2.13, $p < 0.01$) และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระดับหลายตัวแปร (Multivariate Analysis) พบว่า เมื่อควบคุมตัวแปรอื่น ตัวแปรที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในสภาวะแปลกแยก ได้แก่ อายุ การอยู่อาศัย ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกที่อาศัยร่วมกัน โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายการแปรผันได้ร้อยละ 2.2 ($R^2 = 0.022$) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 2) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความคุ้นเคยและบรรยากาศ ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาทักษะหลัก และขั้นตอนที่ 3 การบูรณาการและสะท้อนผล และ 3) ประเมินประสิทธิผลตัวแบบการกิจกรรม สามารถจำแนกออกเป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ การพัฒนาความตระหนักรู้ในการเสริมสร้างทักษะการจัดการอารมณ์ การปรับปรุงความสามารถในการจัดการเวลาและการวางแผน การพัฒนาทักษะทางสังคมและการสื่อสาร และการเสริมสร้างความมั่นใจในบทบาทผู้นำ

คำสำคัญ: ภูมิคุ้มกัน; เยาวชน; สภาวะแปลกแยก; สังคมสมัยใหม่; ตัวแบบกิจกรรม

---

*Received January 24, 2026; Revised February 20, 2026; Accepted March 4, 2026

Abstract

This research article aimed to (1) examine the factors promoting resilience among youth experiencing social alienation in modern society in Lampang, (2) develop an activity model to enhance resilience, and (3) evaluate the effectiveness of the model. The research employed a mixed-methods approach, including quantitative, qualitative, and action research methods. The sample consisted of 389 students in the formal education system, 5 youth activity facilitators, 8 youth leaders, and 2 adolescent psychologists. Research instruments included questionnaires, in-depth interviews, focus group discussions, and an activity toolkit. Data were analyzed using regression analysis to examine the influence of independent variables on dependent variables, along with content analysis to explain emerging situations and trends.

The findings revealed that (1) factors significantly associated with resilience enhancement included living with parents (OR = 5.99, $p < 0.05$), level of education, particularly upper secondary education (OR = 2.52, $p < 0.001$), and monthly expenses, especially 5,000 baht or more (OR = 2.13, $p < 0.01$). Multivariate analysis indicated that, when controlling for other variables, age, living arrangements, education level, and number of household members remained influential, collectively explaining 2.2% of the variance ($R^2 = 0.022$) at the 0.05 significance level. (2) The resilience-building model consists of three stages: building familiarity and atmosphere, developing core skills, and integration and reflection. (3) The effectiveness evaluation identified five key outcomes: increased self-awareness, improved emotional management skills, enhanced time management and planning abilities, development of social and communication skills, and strengthened confidence in leadership roles.

Keywords: Resilience; Youth; Social Alienation; Modern Society; Activity Model

บทนำ

ปัจจุบันนี้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน ทำให้คนเชื่อมต่อกันง่ายขึ้นแต่ในทางกลับกันอาจทำให้เกิดความเหินห่างในความสัมพันธ์ที่แท้จริง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ส่งผลให้ความรู้สึกแปลกแยกในสังคมเพิ่มขึ้น และบทบาทของเทคโนโลยีและโลกดิจิทัลเทคโนโลยีสมัยใหม่และโซเชียลมีเดียมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตประจำวัน แม้ว่าเทคโนโลยีจะช่วยเชื่อมต่อผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกเข้าด้วยกัน แต่กลับกลายเป็นว่าความสัมพันธ์ในโลกดิจิทัลเหล่านี้มักขาดความลึกซึ้งและความจริงใจ (Adibifar, 2020) อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมแห่งความเร่งรีบและการแข่งขัน แสดงให้เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ยังเต็มไปด้วยวัฒนธรรมแห่งความเร่งรีบ (Hustle Culture) และการแข่งขันที่เข้มข้น (Taylor, 2021) บางครั้งคนเรากลับละเลยความสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน หรือชุมชน ส่งผลให้ความรู้สึกแปลกแยกในสังคมยิ่งทวีความรุนแรง (Afrilia, Margaretha, Annas, and Prakoso, 2024) ความแปลกแยกในสังคม (Social Alienation) เป็นสภาวะที่บุคคลรู้สึกไม่ได้รับการยอมรับหรือขาดการมีส่วนร่วมในสังคมรอบตัว ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ทั้งในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ภาวะดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต คุณภาพชีวิต และการดำเนินชีวิต

ในหลายด้าน ทั้งความสัมพันธ์ทางสังคม การเรียน การทำงาน และสุขภาพกาย (Etzrodt, 2024) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเครียด ภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล พฤติกรรมเสี่ยง ตลอดจนภาวะหมดไฟในการทำงาน (Nguyen, 2024) โดยบุคคลที่รู้สึกว่าเสียงของตนไม่ถูกรับฟัง หรือไม่สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของสังคมและการเมือง มักพัฒนาความรู้สึกไร้อำนาจและลดทอนคุณค่าในตนเอง จะเห็นได้ว่า สภาวะแปลกแยกเป็นภาพสะท้อนของความแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ที่โครงสร้างเศรษฐกิจและอำนาจทำให้ปัจเจกชนรู้สึกไร้ความหมายและไร้อำนาจ เมื่อบรรทัดฐานทางสังคมคลายตัวและความเป็นชุมชนลดลง ยิ่งทำให้มนุษย์รู้สึกห่างเหินทั้งจากสังคมและการเมืองในโลกสมัยใหม่

การแก้ไขปัญหาความแปลกแยกจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคล ครอบครัว และสังคม รวมถึงการสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งและภูมิคุ้มกันทางจิตใจ อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี การลดผลกระทบจากความแปลกแยกในสังคมและการเมืองสามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง (Kontis, 2024) เช่น การส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมและการมีส่วนร่วมของพลเมือง การสนับสนุนสุขภาพจิตผ่านการให้คำปรึกษาและการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพจิต การจัดกิจกรรมฝึกสติ (Mindfulness) และการอบรมการจัดการความเครียด ตลอดจนการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะพลเมือง เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ ความสามารถในการปรับตัว และการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปางมีสัดส่วนเด็กและเยาวชนจำนวนมาก โดยมีประชากรกลุ่มอายุแรกเกิด–25 ปี รวม 179,518 คน คิดเป็นร้อยละ 24.71 ของประชากรทั้งหมด สะท้อนถึงความสำคัญของการพัฒนาเยาวชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม เยาวชนลำปางยังเผชิญปัญหาสังคมสำคัญ เช่น การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ เด็กถูกทอดทิ้ง ความรุนแรงในครอบครัว รวมถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสมัยใหม่ที่เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบทุนนิยมมีบทบาทสูง ซึ่งเอื้อต่อการเกิดภาวะความแปลกแยกในสังคม (Lampang Provincial Office of Social Development and Human Security, 2024) ความแปลกแยกดังกล่าวส่งผลต่อการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์และกระทบต่อกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของเยาวชน ทำให้ไม่สามารถพัฒนาความเป็นตัวตนและบทบาททางสังคมได้อย่างเหมาะสม อันนำไปสู่ปัญหาพฤติกรรมและปัญหาสังคมอย่างต่อเนื่อง แม้จังหวัดลำปางจะมีนโยบายแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนผ่านครอบครัว สถานศึกษา และการสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ แต่ยังขาดผลลัพธ์เชิงประจักษ์ที่ชัดเจน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการพัฒนาตัวแบบกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจแก่แกนนำเยาวชนในบริบทสังคมสมัยใหม่ของจังหวัดลำปาง เพื่อเป็นต้นแบบเชิงบวก ลดภาวะความแปลกแยก และป้องกันปัญหาสังคมของเยาวชนในระยะยาว

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจเพื่อบรรเทาผลกระทบจากความแปลกแยกในสังคมโดยเฉพาะความแปลกแยกทางการเมือง จำเป็นต้องอาศัยการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม การมีส่วนร่วม และความรู้สึกเป็นเจ้าของในสังคมโดยรวม แนวคิด Sense of Coherence ของ Antonovsky (1987) เน้นการสร้างความเข้าใจในตนเอง ความสามารถในการจัดการกับความท้าทาย และการมองเห็นความหมายในชีวิต และงานวิจัยด้าน Social alienation ของ Areeprachkun (2025) เมื่อมองถึงการแปลกแยกทางสังคม โครงสร้างการศึกษา การแข่งขันทางเศรษฐกิจ และค่านิยมทำให้เยาวชนรู้สึกห่างเหินจากสังคม และในการลดความแปลกแยกต้องสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ในทำนองเดียวกัน Seligman (2011) เสนอแนวคิด Positive Psychology ที่มุ่งพัฒนาจุดแข็งและศักยภาพของบุคคลผ่านการส่งเสริมอารมณ์เชิงบวก ความผูกพัน ความหมาย ความสำเร็จ และความสัมพันธ์ที่ดี (PERMA Model) การเปิดพื้นที่ให้เยาวชนแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ และการเสริมสร้างความรู้สึกว่าการมีส่วนร่วมของตนมีคุณค่าและความหมายต่อสังคม และ Bandura (1977) เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการสังเกต

แบบอย่างและการพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-efficacy) ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการลดความแปลกแยกทางการเมือง เยาวชนที่ได้รับแบบอย่างของการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ Erikson (1968) ได้นำเสนอทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคม โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นตอนปลายและวัยผู้ใหญ่ตอนต้น การเข้าใจวิกฤตการณ์พัฒนาการในช่วงวัยดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ควบคู่กับการเสริมสร้างอัตลักษณ์และการมีส่วนร่วมของเยาวชนในสังคมและการเมืองอย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษา 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่จังหวัดลำปาง 2) เพื่อสร้างตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่จังหวัดลำปาง และ 3) ประเมินประสิทธิผลตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่จังหวัดลำปาง ซึ่งผู้วิจัยได้มีการออกแบบตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในสภาวะแปลกแยก มีการจัดกิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนได้ร่วมออกแบบ ซึ่งอาจจะมีการการจัด คอร์สการอบรมการใช้เทคโนโลยีพื้นฐาน โดยเฉพาะการใช้โซเชียลมีเดียอย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์ ลดความรู้สึกแปลกแยกจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อสร้างตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปาง
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลตัวแบบการกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่แกนนำเยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระยะด้วยกันโดยกำหนดตามระเบียบวิธีการศึกษา คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1. ประชากรและตัวอย่าง เยาวชนที่อยู่ในสังกัดการศึกษาในระบบ จังหวัดลำปาง จำนวน 14,800 คน (Lampang Provincial Office of Social Development and Human Security, 2024) และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของทาโร่ยามาเน่ (Taro Yamane) ระดับความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 389 คน

2. เครื่องมือในการศึกษา คือ 1) แบบสอบถาม และ 2) แบบประเมินประสิทธิผลตัวแบบการกิจกรรมฯ

3. การสร้างเครื่องมือการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ 2) ร่างเครื่องมือ เพื่อให้เป็นต้นแบบการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ 3) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และ 4) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) โดยเครื่องมือการวิจัยได้ค่าของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.926 แสดงให้เห็นว่ามีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูง สามารถนำไปแจกกับกลุ่มตัวอย่างจริงได้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล คือ เยาวชนที่เรียนอยู่ในสถานศึกษาจังหวัดลำปาง จำนวน 389 ราย ตามที่กำหนดไว้ ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ระหว่าง เดือนเมษายน-กรกฎษคม 2568

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างนำมาแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และร้อยละ (Percentage) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรอิสระที่มีต่อตัวแปรตามใช้การวิเคราะห์การถดถอย (Regression Analysis) แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์การแปรผันสองทาง (bivariate analysis) และ 2) การวิเคราะห์การแปรผันหลายทาง (multivariate analysis)

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก/ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลหลัก/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ กับผู้เชี่ยวชาญ ประกอบกอบด้วย 1) นักกิจกรรมสำหรับเยาวชน 5 คน 2) แกนนำเยาวชน 8 คน และ 3) นักจิตวิทยาวัยรุ่น 2 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน เพื่อสร้างตัวแบบกิจกรรมฯ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์

3. การสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยผู้วิจัยดำเนินการในแบบเดียวกับระยะที่ 1

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก และจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ กับผู้ให้ข้อมูลหลัก

5. การวิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ความคิด ความรู้สึก หรือประสบการณ์ของกลุ่มคนในเชิงคุณภาพ ข้อค้นพบเชิงลึก เพื่อใช้ในการอธิบายถึงสถานการณ์หรือแนวโน้มที่จะเกิดขึ้น

ระยะที่ 3 ระยะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

1. ประชากรและตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เยาวชนที่อยู่ในสังกัดการศึกษาในระบบในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน 50 คน ซึ่งทุกคนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 แบบกิจกรรมฯ และส่วนที่ 2 แบบประเมินประสิทธิผลตัวแบบการกิจกรรมฯ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยเป็นผู้สร้างตัวแบบกิจกรรมจากกรอบของผลการศึกษาในระยะที่ 2 และนำไปประเมินผลกับตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 50 คน ระยะเวลาในการดำเนินการ จำนวน 2 เดือน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ในส่วนของการประเมิน ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างนำมาแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย และร้อยละ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปาง ผลการวิจัย พบว่า ลักษณะประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง 389 คน พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (77.38%) อายุ 18 ปีขึ้นไป (96.66%) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (78.92%) มีรายได้ต่อเดือน 3,001-5,000 บาท (49.10%) และอาศัยอยู่คนเดียว (33.16%) ด้านพฤติกรรมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง พบว่า เยาวชนได้รับข่าวสารจากโทรศัพท์มือถือเป็นหลัก (คะแนนเฉลี่ย 4.50) จากสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา (คะแนนเฉลี่ย 4.40) โดยวิธีการฟังการสนทนาการเมือง (คะแนนเฉลี่ย 4.07) และเห็นสารสนเทศผ่านโปสเตอร์หาเสียง (คะแนนเฉลี่ย 4.25) ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน พบว่า มีความสนใจติดตามข่าวสารการเมืองระดับประเทศ (คะแนนเฉลี่ย 3.83) เห็นความสำคัญของการเลือกตั้งทั้งระดับชาติและท้องถิ่น (คะแนนเฉลี่ย 3.81-3.82) และมีการสนทนาประเด็นการเมืองกับ

ครอบครัว (คะแนนเฉลี่ย 3.88) นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระดับสองตัวแปร (Bivariate Analysis) พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ได้แก่ การอยู่อาศัยตามบิดา-มารดา (OR = 5.99, $p < 0.05$) ระดับการศึกษา โดยเฉพาะมัธยมศึกษาตอนปลาย (OR = 2.52, $p < 0.001$) และค่าใช้จ่ายต่อเดือน โดยเฉพาะกลุ่ม 5,000 บาทขึ้นไป (OR = 2.13, $p < 0.01$) และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระดับหลายตัวแปร (Multivariate Analysis) พบว่า เมื่อควบคุมตัวแปรอื่น ตัวแปรที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในสภาวะแปลกแยก ได้แก่ อายุ การอยู่อาศัย ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกที่อาศัยร่วมกัน โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายการแปรผันได้ร้อยละ 2.2 ($R^2 = 0.022$) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับ Afzal and Others (2025) พบว่า การอยู่อาศัย ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกที่อาศัยร่วมกัน สะท้อนถึงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมหรือความเป็นอิสระของเยาวชนที่ยังอาจพึ่งพาตนเอง ซึ่งตัวแปรเหล่านี้ถูกระบุว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของเยาวชนในท่ามกลางสภาวะแปลกแยกในสังคม

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสร้างตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า ตัวแบบกิจกรรมได้รับการพัฒนาบนพื้นฐานของการบูรณาการทฤษฎีและแนวคิดจากหลายสาขา โดยมีกรอบแนวคิดหลักจากทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของ Erikson ในช่วงวัยรุ่นตอนปลายและวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงของการแสวงหาอัตลักษณ์และบทบาททางสังคม รวมถึงบทบาทในฐานะพลเมือง ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการสังเกต การเลียนแบบ และการพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง แนวคิด Positive Psychology ที่มุ่งพัฒนาจุดแข็งและศักยภาพภายใน และทฤษฎีความผูกพันทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน และสังคมการเมืองในระดับท้องถิ่น ทั้งนี้ ตัวแบบได้คำนึงถึงบริบทของความแปลกแยกทางการเมือง ซึ่งสะท้อนถึงความรู้สึกห่างเหิน ขาดการมีส่วนร่วม หรือไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการทางการเมืองและสถาบันสาธารณะของเยาวชนในสังคมสมัยใหม่

โครงสร้างกิจกรรมจัดเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบลำดับขั้น (Sequential Learning Model) และทฤษฎีการพัฒนากลุ่มของ Tuckman โดยบูรณาการการเมืองเชิงพลเมืองอย่างเหมาะสม ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความคุ้นเคยและบรรยากาศ (Forming) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ปลอดภัย ลดความวิตกกังวล และสร้างความไว้วางใจระหว่างสมาชิก กิจกรรม “สองจริงหนึ่งเท็จ” และ “ฉันคือใคร” เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงประสบการณ์ชีวิต รวมถึงมุมมองต่อสังคมและการเมืองในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยลดความรู้สึกแปลกแยกและเปิดพื้นที่การรับฟังอย่างเคารพซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาทักษะหลัก (Storming ⟶ Norming) เป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่มุ่งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจควบคู่กับการรับมือความแปลกแยกทางการเมือง กิจกรรม “ฝึกสติ เสริมพลังใจสร้างภูมิคุ้มกันยุคดิจิทัล” ช่วยให้เยาวชนตระหนักรู้และจัดการอารมณ์ที่เกิดจากความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง กิจกรรม “เปลี่ยนมุมมอง ปรับความคิด เสริมพลังใจ” ประยุกต์หลัก CBT เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีเหตุผล ลดอคติ และสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อความแตกต่างทางความคิดเห็นทางการเมือง ขณะที่การจัดการเวลาและการวางแผนด้วย Eisenhower Matrix ช่วยเสริมทักษะการตัดสินใจและความรับผิดชอบในบทบาทพลเมือง

ขั้นตอนที่ 3 การบูรณาการและสะท้อนผล (Performing ⟶ Adjourning) เป็นกระบวนการสะท้อนการเรียนรู้และบูรณาการประสบการณ์ชีวิตกับบทบาททางสังคมและการเมือง กิจกรรม “ภาพแห่งการเดินทาง” และ “บทเรียนสำคัญ 3 ข้อ” ช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ ความคิด

และการมีส่วนร่วมในสังคม กิจกรรม “จดหมายถึงตัวเองในอนาคต” ส่งเสริมการตั้งเป้าหมายชีวิตและบทบาทพลเมืองอย่างมีความหมาย และกิจกรรม “เครือข่ายเยาวชน เราไม่เดินลำพัง” เน้นการสร้างเครือข่ายสนับสนุนทางสังคมและการเมืองในระดับชุมชน เพื่อลดความแปลกแยกและส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในสังคมประชาธิปไตย

ซึ่งภายในกิจกรรมได้บูรณาการหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เข้ากับตัวแบบกิจกรรมที่มุ่งจัดการประเด็นความแปลกแยกทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่เยาวชน โดยหลักทานช่วยส่งเสริมจิตสาธารณะและการแบ่งปัน หลักปิยวาจาช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างเคารพความแตกต่าง หลักอัตถจริยาสนับสนุนการลงมือปฏิบัติเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และหลักสมานัตตตาช่วยปลูกฝังความเสมอภาคและการยอมรับซึ่งกันและกัน ท่ามกลางความหลากหลายทางความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง ทั้งนี้ การบูรณาการดังกล่าวเอื้อให้เยาวชนสามารถพัฒนาความเข้มแข็งทางจิตใจ รู้เท่าทันอารมณ์และความขัดแย้ง ตระหนักรู้บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนในฐานะพลเมือง อันเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมสมัยใหม่ของจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อประเมินประสิทธิผลตัวแบบการกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่แกนนำเยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปาง โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 การประเมินเชิงปริมาณ จากผลการประเมินภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วย Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC-25) จากกลุ่มตัวอย่าง 50 คน ผลการวิจัย พบว่า คะแนนเฉลี่ยภูมิคุ้มกันทางจิตใจเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจาก 65.8 คะแนน (S.D. = 11.2) ในการทดสอบก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม เป็น 78.4 คะแนน (S.D. = 9.8) หลังการเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 12.6 คะแนน หรือร้อยละ 19.1 นอกจากนี้ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานลดลงจาก 11.2 เป็น 9.8 แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างระหว่างคะแนนของผู้เข้าร่วมมีแนวโน้มลดลง สะท้อนถึงความสม่ำเสมอของผลสัมฤทธิ์ และผลการประเมินสุขภาวะทางจิตด้วย Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS) พบว่า คะแนนเฉลี่ยสุขภาวะทางจิตเพิ่มขึ้นจาก 46.3 คะแนน (S.D. = 7.8) เป็น 53.9 คะแนน (S.D. = 6.9) คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 7.6 คะแนน หรือร้อยละ 16.4 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานลดลงจาก 7.8 เป็น 6.9 แสดงถึงการปรับปรุงและความสม่ำเสมอของสุขภาวะทางจิตของผู้เข้าร่วม ส่วนที่ 2 การประเมินเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เข้าร่วมทั้ง 50 คน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) ตามแนวทางของ Braun และ Clarke (2006) สามารถจำแนกออกเป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นที่ 1 การพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness Development) ผู้เข้าร่วมพัฒนาความสามารถในการสำรวจและเข้าใจสภาวะจิตใจของตนเองอย่างลึกซึ้ง สามารถระบุและตระหนักถึงอารมณ์ ความคิด และรูปแบบการตอบสนองได้ดีขึ้น แสดงถึงการพัฒนา Metacognitive Awareness และทักษะการควบคุมตนเอง (Self-Regulation) ประเด็นที่ 2 การเสริมสร้างทักษะการจัดการอารมณ์ (Emotional Regulation Skills) เทคนิค Cognitive Behavioral Therapy ที่นำมาประยุกต์ใช้แสดงผลเชิงบวกต่อการพัฒนาทักษะการจัดการอารมณ์ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการคิดจากเชิงลบเป็นเชิงบวก และการพัฒนากลยุทธ์การรับมือที่สร้างสรรค์ ประเด็นที่ 3 การปรับปรุงความสามารถในการจัดการเวลาและการวางแผน (Time Management and Planning Skills) การประยุกต์ใช้ Eisenhower Matrix ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมสามารถจัดลำดับความสำคัญและใช้เวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความรู้สึกของการควบคุมชีวิต (Sense of Control) และการมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน (Sense of Purpose) ประเด็นที่ 4 การพัฒนาทักษะทางสังคมและการสื่อสาร (Social and Communication Skills) กิจกรรมกลุ่มส่งผลให้ผู้เข้าร่วมพัฒนาทักษะการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ลดความรู้สึกโดดเดี่ยว (Social

Isolation) และสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ที่เป็นปัจจัยป้องกันสำคัญต่อปัญหาสุขภาพจิต และประเด็นที่ 5 การเสริมสร้างความมั่นใจในบทบาทผู้นำ (Leadership Confidence Enhancement) ผู้เข้าร่วมแสดงการพัฒนาความมั่นใจในการเป็นผู้นำและแรงจูงใจในการนำความรู้ไปช่วยเหลือผู้อื่น สะท้อนการพัฒนา Transformational Leadership และศักยภาพในการสร้างผลกระทบระลอก (Ripple Effect) ต่อชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่ จังหวัดลำปาง ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ทั้งในเชิงประจักษ์และเชิงพัฒนาเชิงแบบจำลอง โดยเฉพาะความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของเยาวชนภายใต้บริบทของความแปลกแยกทางสังคมและการเมือง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ภูมิคุ้มกันของเยาวชนมิได้เกิดจากปัจจัยด้านจิตใจเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างทุนครอบครัว ทุนทางการศึกษา และพื้นที่ทางสังคมที่เยาวชนดำรงอยู่ ซึ่งร่วมกันหล่อหลอมทัศนคติ พฤติกรรม และความสามารถในการรับมือกับแรงกดดันทางสังคมและการเมืองในสังคมสมัยใหม่ รวมทั้งการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เข้ากับกิจกรรมเชิงจิตวิทยาและกิจกรรมพลเมือง ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่แสดงให้เห็นว่า หลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่มีพลังในการลดความแตกแยก เสริมสร้างการสื่อสารอย่างเคารพซึ่งกันและกัน และปลูกฝังจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวมได้อย่างเป็นรูปธรรมและเหมาะสมกับบริบททางสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เยาวชนเผชิญกับความหลากหลายทางความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่า การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันมิใช่เพียงผลลัพธ์ปลายทางของการพัฒนาเยาวชนเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้และการเติบโตเชิงจิตสังคมที่สามารถออกแบบ วางแผน และพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการตระหนักรู้ในตนเอง การพัฒนาทักษะทางอารมณ์และสังคม ตลอดจนการเสริมสร้างบทบาทความเป็นพลเมืองอย่างสร้างสรรค์

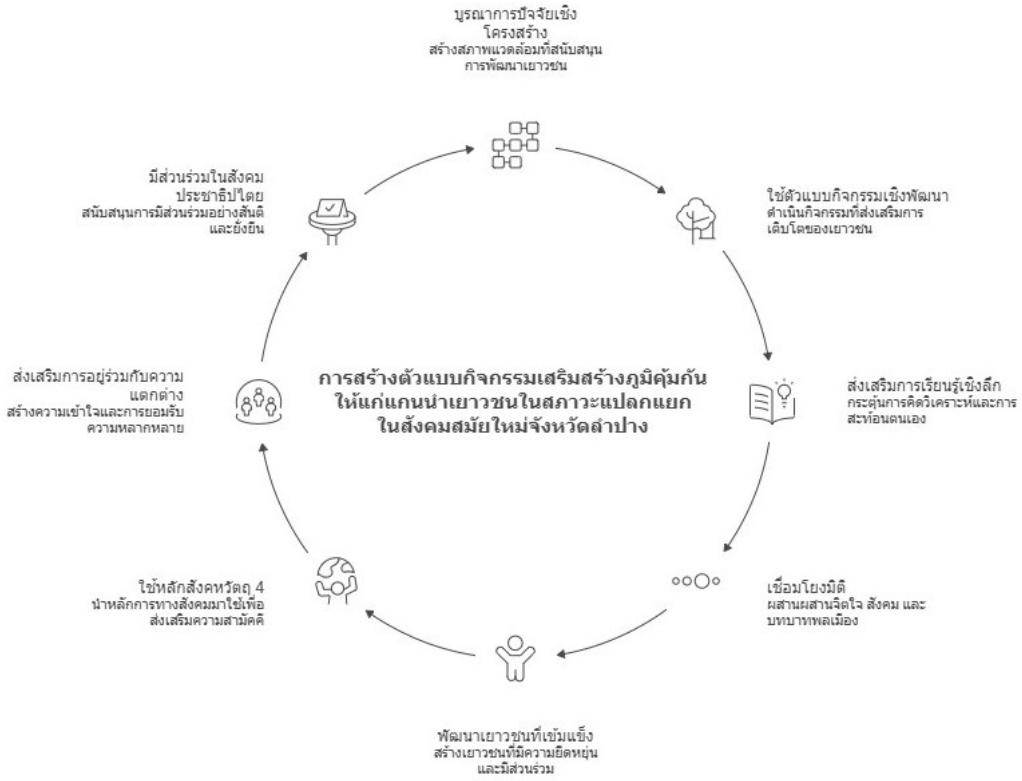

Figure 1: The New Body of Knowledge

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่าง 389 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (77.38%) อายุ 18 ปีขึ้นไป (96.66%) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (78.92%) มีรายได้ต่อเดือน 3,001-5,000 บาท (49.10%) และอาศัยอยู่คนเดียว (33.16%) ด้านพฤติกรรมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง พบว่า เยาวชนได้รับข่าวสารจากโทรศัพท์มือถือเป็นหลัก (คะแนนเฉลี่ย 4.50) จากสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา (คะแนนเฉลี่ย 4.40) โดยวิธีการฟังการสนทนาการเมือง (คะแนนเฉลี่ย 4.07) และเห็นสารสนเทศผ่านโปสเตอร์หาเสียง (คะแนนเฉลี่ย 4.25) ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน พบว่า มีความสนใจติดตามข่าวสารการเมืองระดับประเทศ (คะแนนเฉลี่ย 3.83) เห็นความสำคัญของการเลือกตั้งทั้งระดับชาติและท้องถิ่นผ่านสื่อออนไลน์ (คะแนนเฉลี่ย 3.81-3.82) และมีการสนทนาประเด็นการเมืองกับครอบครัว (คะแนนเฉลี่ย 3.88) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มตัวอย่างมีความสนใจทางการเมืองและใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการรับรู้และมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Wongsawang (2025) ที่พบว่า นักศึกษาใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการรับรู้และมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งสะท้อนแนวโน้มของเยาวชนไทยที่มีพื้นฐานการรับรู้ทางการเมืองผ่านสื่อดิจิทัลเช่นกัน นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระดับสองตัวแปร (Bivariate Analysis) พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ได้แก่ การอยู่อาศัยตามบิดา-มารดา (OR = 5.99, $p < 0.05$) ระดับการศึกษา โดยเฉพาะมัธยมศึกษาตอนปลาย (OR = 2.52, $p < 0.001$) และค่าใช้จ่ายต่อเดือน โดยเฉพาะกลุ่ม

5,000 บาทขึ้นไป (OR = 2.13, $p < 0.01$) และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระดับหลายตัวแปร (Multivariate Analysis) พบว่า เมื่อควบคุมตัวแปรอื่น ตัวแปรที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ได้แก่ อายุ การอยู่อาศัย ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกที่อาศัยร่วมกัน โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายการแปรผันได้ร้อยละ 2.2 ($R^2 = 0.022$) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับ Abdullah (2024) กล่าวว่า ตัวแปรอย่างอายุ การอยู่อาศัย ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกที่อาศัยร่วมกันยังคงมีอิทธิพล แม้จะอธิบายการแปรผันได้ไม่มาก ($R^2 = 0.022$) สะท้อนถึงความหลากหลายของปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของเยาวชน ค่า R^2 มีค่าที่ต่ำ ควรพิจารณาปัจจัยเชิงคุณภาพอื่นร่วมด้วย เช่น ทุนทางสังคม ความสัมพันธ์ในครอบครัว ประสบการณ์ชีวิต และบริบทชุมชน เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การสร้างตัวแบบกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่แกนนำเยาวชนในสภาวะแปลกแยกในสังคมสมัยใหม่จังหวัดลำปาง ได้บูรณาการทฤษฎีจากหลากหลายสาขา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เพื่อความสมบูรณ์ในการออกแบบกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพและครอบคลุมมิติการพัฒนาของเยาวชนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการใช้ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของ Erikson หลักการของ Cognitive Behavioral Therapy (CBT) ร่วมกับเทคนิคสติปัฏฐาน ทฤษฎีระบบนิเวศของ Bronfenbrenner และแนวคิดทุนทางสังคมของ Coleman เพื่อสร้างกลไกการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทของเยาวชนในสังคมสมัยใหม่ อีกทั้งบูรณาการทฤษฎีหลายสาขาในการออกแบบกิจกรรมสะท้อนถึงความซับซ้อนและความจำเป็นของการใช้แนวทางแบบองค์รวม (Holistic Approach) ในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของเยาวชน การประยุกต์ใช้ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคม ในการออกแบบกิจกรรมแสดงให้เห็นความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับงานพัฒนาการ (Developmental Tasks) ที่เยาวชนต้องเผชิญในช่วงวัยต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วง Identity vs. Role Confusion ซึ่งเป็นช่วงวิกฤตสำคัญที่เยาวชนต้องสร้างอัตลักษณ์และค้นหาบทบาทของตนเองในสังคม การนำหลักการ Cognitive Behavioral Therapy (CBT) มาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมแสดงให้เห็นความเข้าใจในกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม ตามแนวคิดของ Ellis (1962) ที่เน้นการปรับเปลี่ยนความคิดที่ไม่สมเหตุสมผลเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และพฤติกรรม การบูรณาการเทคนิคสติปัฏฐาน (Mindfulness) จากแนวคิดพุทธศาสนาเข้ากับแนวทาง CBT สะท้อนถึงการยอมรับและการเชื่อมโยงภูมิปัญญาตะวันออกกับวิทยาศาสตร์ตะวันตก มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาความตระหนักรู้ (Awareness) และการยอมรับ (Acceptance) ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานสำคัญในการจัดการกับความเครียดและความทุกข์ทางใจ นอกจากนี้ การใช้แนวทางบูรณาการยังช่วยให้สามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของเยาวชนที่มีบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อีกทั้ง Rodkanpai, and Boonkamnerd (2017) การสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนกลุ่มเสี่ยง ต้องสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวของพ่อแม่กับลูกวัยรุ่น อบรมพัฒนาทักษะชีวิต ปลูกคุณธรรม จริยธรรม นำปัญญา พัฒนาความรู้ ความสามารถทางด้านเทคโนโลยี และการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และ Khamkornket, and Lerdtomornsakul (2021) ยังกล่าวอีกว่า กระบวนการในการสร้างภูมิคุ้มกันในเด็กและเยาวชนควรมองผ่านรูปแบบของทฤษฎีระบบ เยาวชนสามารถนำเป็นในการพัฒนาแนวทางแบบองค์รวมที่บูรณาการการพัฒนาทักษะส่วนบุคคลในด้านภาวะผู้นำกับการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Suphakulsawat, and Muensai (2022) ที่กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นบทบาทสำคัญของผู้นำในการบริหารและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับองค์การเป็นจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงก่อนบุคคลอื่นในองค์การ นอกจากนี้ การพัฒนาระบบสนับสนุนแบบต่อเนื่องและการสร้างภาคีเครือข่ายที่เชื่อมโยงระหว่างครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานของรัฐเป็นกลยุทธ์สำคัญในการรักษาภูมิคุ้มกัน โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับกลุ่มเสี่ยงที่มีปัจจัยด้อยโอกาสทางสังคม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การประเมินภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วย Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC-25) จากกลุ่มตัวอย่าง 50 คน มีคะแนนเฉลี่ยภูมิคุ้มกันทางจิตใจเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจาก 65.8 คะแนน (S.D. = 11.2) ในการทดสอบก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม เป็น 78.4 คะแนน (S.D. = 9.8) หลังการเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 12.6 คะแนน หรือร้อยละ 19.1 นอกจากนี้ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานลดลงจาก 11.2 เป็น 9.8 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ความแตกต่างระหว่างคะแนนของผู้เข้าร่วมมีแนวโน้มลดลง สะท้อนถึงความสม่ำเสมอของผลสัมฤทธิ์ และผลการประเมินสุขภาวะทางจิตด้วย Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS) พบว่า คะแนนเฉลี่ยสุขภาวะทางจิตเพิ่มขึ้นจาก 46.3 คะแนน (S.D. = 7.8) เป็น 53.9 คะแนน (S.D. = 6.9) คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 7.6 คะแนน หรือร้อยละ 16.4 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานลดลงจาก 7.8 เป็น 6.9 แสดงถึงการปรับปรุงและความสม่ำเสมอของสุขภาวะทางจิตของผู้เข้าร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Tennant, (2021) ที่กล่าวว่า การพัฒนาสุขภาวะทางจิตเป็นกระบวนการเชิงบูรณาการระหว่างอารมณ์ ความหมายของชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคม และสอดคล้องกับแนวคิดของ Joyce, (2022) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การพัฒนาทักษะการกำกับตนเอง และการสนับสนุนทางสังคม สามารถเพิ่มระดับภูมิคุ้มกันทางจิตใจของเยาวชนได้อย่างมีนัยสำคัญ และการประเมินเชิงคุณภาพ สามารถจำแนกออกเป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง 2) การเสริมสร้างทักษะการจัดการอารมณ์ 3) การปรับปรุงความสามารถในการจัดการเวลาและการวางแผน 4) การพัฒนาทักษะทางสังคมและการสื่อสาร และ 5) การเสริมสร้างความมั่นใจในบทบาทผู้นำ

สรุป

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ได้แก่ การอยู่อาศัยกับบิดามารดา ระดับการศึกษา และค่าใช้จ่ายต่อเดือน โดยเมื่อวิเคราะห์แบบหลายตัวแปร ตัวแปรด้านอายุ การอยู่อาศัย ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนยังคงมีอิทธิพล แม้จะอธิบายความแปรผันได้ในระดับต่ำ (R^2 = 0.022) แต่สะท้อนบทบาทของทุนทางสังคมและบริบทครอบครัวที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางจิตใจและพฤติกรรมทางการเมืองของเยาวชน และการพัฒนาตัวแบบกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความคุ้นเคย การพัฒนาทักษะหลัก และการบูรณาการสะท้อนผล ตามแนวคิดการพัฒนากลุ่มของ Tuckman ซึ่งช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ทักษะการจัดการอารมณ์ การคิดอย่างมีเหตุผล และการตระหนักถึงบทบาทพลเมืองอย่างสร้างสรรค์ การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตสำนึกสาธารณะ ทักษะการสื่อสาร การลงมือปฏิบัติเพื่อส่วนรวม และการยอมรับความแตกต่าง อันเอื้อต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมประชาธิปไตย ในส่วนของผลการประเมินประสิทธิผลของตัวแบบจากกลุ่มแกนนำเยาวชน 50 คน พบว่า คะแนนภูมิคุ้มกันทางจิตใจและสุขภาวะทางจิตเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนประสิทธิผลของกิจกรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจอย่างสม่ำเสมอ ขณะที่ผลการประเมินเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นการพัฒนาใน 5 ด้านสำคัญ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการอารมณ์ การบริหารเวลาและการวางแผน ทักษะทางสังคม และความมั่นใจในบทบาทผู้นำ ซึ่งล้วนเป็นกลไกสำคัญและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในสังคมอย่างยั่งยืนท้ายสุดนี้ การพัฒนาเยาวชนให้มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจและจิตสำนึกสาธารณะ คือการลงทุนเชิงสันติศึกษาในระยะยาว เพราะเยาวชนที่เข้าใจตนเอง เคารพผู้อื่น และมีทักษะการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเติบโตเป็นพลังพลเมืองที่ร่วมสร้างสังคมไทยให้เป็นพื้นที่แห่งความเมตตา ความยุติธรรม และสันติภาพที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ควรที่จะต้องมุ่งเน้นไปที่การศึกษาความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Cost-Effectiveness Analysis) ของการแทรกแซงต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการศึกษาความเป็นไปได้ในการขยายผล และการวิเคราะห์อุปสรรคและปัจจัยสนับสนุนในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะการศึกษาปัจจัยทางการเมือง สังคม และองค์กรที่อาจส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินนโยบาย

1.2 ควรที่จะต้องมีการพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลนโยบายแบบต่อเนื่อง (Continuous Monitoring and Evaluation System) ที่สามารถปรับปรุงนโยบายได้ตามข้อมูลป้อนกลับที่ได้รับ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรที่จะต้องทดสอบเทคนิคการการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสมกับยุคเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การใช้แอปพลิเคชันมือถือหรือเกมออนไลน์ในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และการศึกษาผลกระทบของปัจจัยสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ และสถานการณ์วิกฤต เพื่อสร้างความเข้าใจที่ครอบคลุมและทันสมัยต่อปรากฏการณ์การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในศตวรรษที่ 21

References

Abdullah, N. H., Tuan Zaki, T. S. A., Ahmad, M. F., & Omar, F. I. (2024). Shaping the Future: Social Media's Role in Youth Political Information and Engagement – A Review of Literature. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 14(12), 319–325.

Adibifar, K. (2022). Technology and Alienation in Modern-Day Societies. *International Journal of Social Science Studies*, 4(1), 61–68.

Afrilia, N. S., Margaretha, R., Annas, T., & Prakoso, E. P. (2024). A Satirical Review of the Alienation Phenomenon on Modern Society in the Song "Dalam Hitungan" by Feast. In *Proceedings of the International Conference on Cultural Studies* (pp. 191–199). Paris: Atlantis Press.

Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the Mystery of Health: How People Manage Stress and Stay Well*. San Francisco: Jossey-Bass.

Areeprachakun, P., & Senivongse, B. (2025). Space of Exclusion and Subjugation but also Democracy: Social Media for Political Demonstration among Thai Youth. *Journal of Cultural Analysis and Social Change*, 10(2), 411–420.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Dodge, R., Daly, A. P., Huyton, J., & Sanders, L. D. (2022). The Challenge of Defining Wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 12(2), 1–15.

Ellis, A. (1962). *Reason and Emotion in Psychotherapy*. New York: Lyle Stuart.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton.

Etzrodt, C. (2024). Max Weber's Rationalization Processes: Disenchantment, Alienation, or Anomie? *Theory and Society*, 53, 1–19.

Joyce, S., Shand, F., Tighe, J., Laurent, S. J., Bryant, R. A., & Harvey, S. B. (2022). Road to Resilience: A Meta-Analysis of Resilience Training Programmes. *Journal of Occupational Health Psychology*, 27(1), 1–18.

Khamkornket, K., & Lerdtomornsakul, U. (2021). Building Resilience in Children and Youth for Preventing Victimization and Offending in Society. *Journal of Quality of Life and Law*, 17(1), 1–16.

Kontis, K. (2024). Epistemological Alienation in Scientific Psychology. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 58, 1–21.

Lampang Provincial Office of Social Development and Human Security. (2024). *Lampang Provincial Social Situation Report 2024*. Ministry of Social Development and Human Security. Retrieved November 20, 2024, from https://lampang.m-society.go.th/

Nguyen, P. T. (2024). Contemporary Interpretation of Marx's Philosophy of Life: "Good Life" Inspiration in a New Era. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*, 22, 1–12.

Rodkanpai, T., & Boonkamnerd, S. (2017). Social Resilience Building among At-Risk Youth: A Case Study of Non-Formal Education Students in Khuan Thong Subdistrict, Khanom District, Nakhon Si Thammarat Province. *Nakboot Review Journal*, 9(2), 132–140.

Ryff, C. D., Boylan, J. M., & Kirsch, J. A. (2021). Disagreement about Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 22(3), 1099–1118.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being*. New York: Free Press.

Suphakulsawat, K., & Muensai, S. (2022). Leadership and Modern Organizational Development. *Journal of the Center for Modern Learning Development*, 7(8), 432–443.

Taylor Hill, S. (2021). Defining Alienation. In *Challenging Alienation in the British Working-Class: Building a Community of Equals* (pp. 53–69). Cham, Switzerland: Springer Nature.

Tennant, R., Hiller, L., Fishwick, R., Platt, S., Joseph, S., Weich, S., & Stewart-Brown, S. (2021). The Warwick–Edinburgh Mental Well-Being Scale (WEMWBS). *Health and Quality of Life Outcomes*, 19, 1–10.

Wongsawang, W. (2025). Information Perception Behavior and Political Participation of Students in the Public Administration Program at Northeastern University in the Digital Era via Social Media. *Journal of Organizational Management and Social Development*, 5(1), 187–194.

Zhao, J., Wang, S., & Liu, Y. (2023). Transformational Leadership and Youth Civic Engagement. *Youth & Society*, 55(4), 623–645.

การพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทย โดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ*

Development of an Instrument for Measuring Thai Reading and Writing Skills Based on Yonisomanasikāra for Children of Migrant Workers

[1]กวีภัทร ฉาวชาวนา, สุวรา นาคยศ, พระครูสมุห์วชิรวิชญ์ ฐิตวโส, ชื่นอารมณ์ จันทิมาชัยอมร และ พิธพิบูลย์ ทองเกลี้ยง

[1]Kaweephat Chawchawna, Suwara Nakyos, Phrakhrusamu Vachiravich Thitavangso, Chuenaarom Chantimachaiamorn and Phitphiboon Thongkliang

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

[1]Corresponding Author's Email: kaweephat.bikawee@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัด ทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในขั้นตอนของการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทักษะการอ่านทักษะการเขียนภาษาไทย ผู้เชี่ยวชาญหลักโยนิโสมนสิการ และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาเครื่องมือวัด ในขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 คน ที่ได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน ทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดโดยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง อำนาจจำแนก และความเชื่อมั่น วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ การแจกแจงความถี่ คำนวณค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ จากนั้น ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) เครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานที่พัฒนาขึ้น มีลักษณะเป็นแบบวัดปรนัย 4 ตัวเลือก 65 ข้อ โดยมีองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่เหมาะสมในการวัดทักษะการอ่านภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน 4 องค์ประกอบ 10 ตัวชี้วัด และ 2) ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดโดยผ่านการประเมินความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ มีค่าอำนาจจำแนกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีความตรงเชิงโครงสร้างจากผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และมีค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวัดทักษะการอ่านภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน เท่ากับ 0.91 และเครื่องมือวัดทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.83

*Received February 4, 2026; Revised March 17, 2026; Accepted April 2, 2026

คำสำคัญ: เครื่องมือวัด; ทักษะการอ่านภาษาไทย; ทักษะการเขียนภาษาไทย; โยนิโสมนสิการ; บุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ

Abstract

This research article aimed to develop and validate an instrument for measuring Thai reading and writing skills based on *Yonisomanasikāra* (thorough attention) for children of migrant workers. Key informants in the instrument development phase included experts in reading and writing skill development in Thai, experts in *Yonisomanasikāra*, and specialists in test development. In the instrument validation phase, the sample consisted of 400 children of migrant workers in Phra Nakhon Si Ayutthaya, selected through multi-stage random sampling. The research instrument used for data collection was a Thai reading and writing skills assessment based on *Yonisomanasikāra*. The quality of the instrument was examined through content validity, construct validity, item discrimination, and reliability. Data were analyzed using descriptive statistics, including frequency distribution, median, interquartile range, percentage, mean, standard deviation, and correlation coefficients, followed by confirmatory factor analysis.

The findings revealed that (1) the developed instrument for measuring Thai reading and writing skills based on *Yonisomanasikāra* is a multiple-choice test with four options, consisting of 65 items. It includes appropriate components and indicators for assessing Thai reading skills based on *Yonisomanasikāra*, comprising 4 components and 10 indicators. (2) The instrument passed quality evaluation, demonstrating content validity as assessed by experts, statistically significant item discrimination at the .05 level, and construct validity as indicated by the consistency between the measurement model and empirical data. The reliability coefficient for the Thai reading skills instrument was 0.91, and for the Thai writing skills instrument was 0.83.

Keywords: Measurement Instrument; Thai Reading Skills; Thai Writing Skills; *Yonisomanasikāra*; Children of Migrant Workers

บทนำ

ภาษาไทยคือเอกลักษณ์ประจำชาติไทย เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารของคนในชาติ ภาษาไทยจึงมีความสำคัญที่ควรให้ทุกคนมีทักษะในการใช้ภาษาและมองเห็นคุณค่าความสำคัญ เห็นได้จากการเรียนการสอนภาษาไทยที่มุ่งให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทย ทั้งทักษะด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน จากความสำคัญของการใช้ภาษาไทยประกอบกับจากสถานการณ์การศึกษาของชาติที่พบปัญหาเรื่องการเรียนการสอนภาษา “อ่านน้อย อ่านไม่ออก อ่านไม่เข้าใจ” ในโรงเรียนไทย เห็นได้จากเด็กไทยมีความสามารถด้านการอ่านเฉลี่ยอยู่อันดับที่ 50 เมื่อเทียบจาก 65 ประเทศทั่วโลก (Chaisang, 2018) ประกอบกับจากที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีการสำรวจพบผลลัพธ์ว่า “เด็กอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้” ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก จำนวนเด็กที่ประสบปัญหาดังกล่าวเทียบเท่า 3 ใน 4 ของเด็ก

ในระดับชั้นเดียวกันประมาณ 1 ใน 3 หรือ 37% ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษามีความสามารถในทักษะด้านการอ่านและการเขียนอยู่ในระดับต่ำ หรือ 12.4% ในเด็กช่วงอายุ 6-14 ปี หรือประมาณ 140,000 คนที่อ่านหนังสือไม่ออก และกว่า 270,000 คนที่เขียนหนังสือไม่ได้ (Foundation For the Better Life of Children, 2025)

ในประเด็นของปัญหาการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ในทักษะของการใช้ภาษาไทย มีหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและวิจัยถึงประเด็นสาเหตุของปัญหา (Foundation For the Better Life of Children, 2025) โดยพบว่า มีสาเหตุหลายประการคือประเด็นของปัญหาการอ่านไม่ออกและการเขียนไม่ได้ในภาษาไทย เช่น มาตรฐานทางการจัดการเรียนการสอน ปัญหาด้านวัฒนธรรม ด้านสุขภาพ ด้านวัฒนธรรมภาษาถิ่น จนถึงปัญหาด้านกลุ่มชาติพันธุ์ ปัจจุบันพบกับสถานการณ์อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ตั้งแต่ในการทำงานช่วงปีแรก ซึ่งถือเป็นความท้าทายของครูผู้สอนที่ต้องทำหน้าที่ในการเตรียมความพร้อม การประเมินเด็กนักเรียน การพัฒนาให้เด็กนักเรียนอ่านออกเขียนได้ โดยเชื่อว่าด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ในปัจจุบัน จะมีส่วนช่วยในการแก้ไขได้ทันท่วงที จากสาเหตุของปัญหาในด้านกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนหนึ่งของเด็กอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้คือกลุ่มของบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ (Utairatanakit, 2025) ปัญหาเรื่องการใช้ภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ แรงงานต่างชาติ หรือบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติมีมายาวนาน จากข้อมูล ในปี 2542 มีการจัดตั้งศูนย์ภาษาเพื่อการสื่อสาร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (The Sirindhorn Thai Language Institute, 2025) สำหรับการทดสอบภาษาไทยเพื่อวัดว่านิสิตแรกเข้ามีความสามารถในการใช้ภาษาไทยทั้งทักษะการอ่านและการเขียนได้ดีมากน้อยเพียงใด โดยหลังจากมีการเก็บข้อมูลแรกเข้าของนิสิตระยะหนึ่ง พบว่า ความสามารถในการใช้ภาษาไทยของนิสิตไม่ถึงระดับที่คาดหมาย จึงมีการเปิดรายวิชา “การเขียนย่อหน้า” และ “การอ่านภาษาไทยระดับอุดมศึกษา” ขึ้นเพื่อให้นิสิตได้เรียนเสริมทักษะภาษาไทย ประกอบกับจากรายงานการจัดการศึกษาหลักสูตรระยะสั้น (Non degree) หลักสูตรประกาศนียบัตรการสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ (Certificate Program in Teaching Thai Language for Foreigners) (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2568) ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เล็งเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการมีทักษะการใช้ภาษาไทย จึงมี การพัฒนาหลักสูตรเพื่อมุ่งพัฒนาส่งเสริมบรรพชิตและคฤหัสถ์ชาวต่างชาติที่สนใจศึกษาภาษาไทย ให้เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการนำทักษะภาษาไทยมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการแก้ปัญหามุ่งพัฒนาในเรื่องการอ่านและการเขียนภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติด้วยบริบทของการเป็นสถานศึกษาที่มีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ชาวต่างชาติ ในการมุ่งพัฒนาหรือแก้ไขในปัญหาในเรื่องการใช้ภาษาไทย จำเป็นต้องมีพื้นฐานของหลักธรรมเป็นส่วนเสริมเติมเต็ม โดยหลักธรรมที่ว่านี้คือหลักโยนิโสมนสิการ

หลักโยนิโสมนสิการคือการคิดพิจารณาแบบละเอียดถี่ถ้วนลึกซึ้ง มีความเป็นเหตุเป็นผล โดยสามารถใช้วิธีคิดนี้ในการพิจารณาความจริงทุกสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน (P.A. Payutto, 2002) ซึ่งในที่นี้คือวิธีการคิดในส่วนของทักษะการอ่านตามหลักโยนิโสมนสิการและทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งหลักโยนิโสมนสิการมีความสำคัญเชื่อมโยงกับทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทย โดยทักษะการอ่านตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ การอ่านแบบมีสติรู้คิดพิจารณาตามจริงที่เกิด และทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ การเขียนเรียบเรียงถ่ายทอดความคิดอย่างเป็นระบบก่อนที่จะมีการสื่อสาร

จากข้อมูลรายงานสถานการณ์การด้านแรงงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประจำปี 2568 มีจำนวนประชากรจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามทะเบียนราษฎร์ จำนวน 822,720 คน มีแรงงานต่างชาติ จำนวน 50,182 คน คิดเป็นสัดส่วนของประชากรทั้งหมดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 6% ซึ่งแรงงานต่างชาติ

ประกอบด้วย 4 สัญชาติหลัก ได้แก่ เมียนมาร์ 31,984 คน ลาว 3,603 คน กัมพูชา 8,021 คน และเวียดนาม 51 คน (Report on the labor situation in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, 2025)

ดังนั้น จากความสำคัญของการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยและปัญหาในการใช้ภาษาไทยสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติข้างต้น ผนวกกับหลักธรรมโยนิโสมนสิการ จึงเป็นที่มาในการศึกษาการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ

2. เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในขั้นตอนของการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทักษะการอ่านทักษะการเขียนภาษาไทย จำนวน 2 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญหลักโยนิโสมนสิการ จำนวน 2 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาเครื่องมือวัด จำนวน 1 ท่าน โดยมีคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้คือ มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทย มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านหลักธรรมโยนิโสมนสิการ และมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการวัดและการประเมิน

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้คือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน โดยเป็นแบบประเมินแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับที่มีช่องสำหรับให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในการปรับแก้หรือเสนอแนะเพิ่มเติม ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะการอ่านภาษาไทย การเขียนภาษาไทย หลักโยนิโสมนสิการ และข้อมูลจากคำอธิบายรายวิชาจากรายงานการจัดการศึกษาหลักสูตรระยะสั้น (Non degree) หลักสูตรประกาศนียบัตรการสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ (Certificate Program in Teaching Thai Language for Foreigners) (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2568) ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากนั้นสังเคราะห์เอกสาร ร่างทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยผนวกกับหลักการของโยนิโสมนสิการ

2) นำร่างของเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการ เป็นฐานมาสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบประเมิน โดยลักษณะของแบบประเมินเป็นแบบประเมินลักษณะ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่มีช่องสำหรับให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ ในการปรับแก้

หรือเสนอแนะเพิ่มเติม ซึ่งแต่ละช่องสามารถระบุความสำคัญเชื่อมโยงขององค์ประกอบและตัวชี้วัดของทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน

3) ผู้วิจัยปรับแก้องค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนโดยใช้ โยนิโสมนสิการเป็นฐาน พร้อมทั้งจัดทำแบบประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะ การอ่านและทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการให้สมบูรณ์ จากนั้นจัดส่งแบบประเมินความเหมาะสมพร้อมแบบสรุปองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่ผ่านการปรับแก้ตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญแล้วกลับไปยังผู้เชี่ยวชาญชุดเดิมอีก 1 ครั้ง และนัดหมายการขอรับแบบประเมินคืนเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ต่อไป

4) รวบรวมแบบประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และจัดทำร่างองค์ประกอบและตัวชี้วัดตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ โดยจากขั้นตอนนี้ทำให้ได้องค์ประกอบและตัวชี้วัดของทักษะการอ่านโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน 4 องค์ประกอบ 10 ตัวชี้วัด และองค์ประกอบและตัวชี้วัดของทักษะการเขียนโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน 3 ตัวชี้วัด

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) นำแบบประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะการอ่านและทักษะ การเขียนโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) จากนั้นรวบรวมสรุปข้อมูล

2) ผู้วิจัยรวบรวมคะแนนของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดแล้วนำมาคำนวณหาค่ามัธยฐาน (Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกตัวชี้วัดที่มีความเหมาะสมคือมีค่ามัธยฐานไม่น้อยกว่า 3.50 คะแนน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน 1.50 คะแนน

3) สังเคราะห์และสรุปผลของตัวชี้วัดทักษะทักษะการอ่านและทักษะการเขียนโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานที่พัฒนาได้

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทย โดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ บุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 58,275 คน (Labour Situation, 2025)

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 คน ที่ได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) กำหนดขนาดโดยใช้สัดส่วนจำนวน ตัวแปรต่อจำนวนกลุ่มตัวอย่างเป็น 1:25 (Wongvanich, 2003) หมายถึง ตัวแปรหรือพารามิเตอร์ที่ศึกษาจำนวน 1 ตัวแปร กำหนดหน่วยตัวอย่างที่ต้องการศึกษา จำนวน 25 หน่วย ซึ่งในงานวิจัยนี้มีจำนวนตัวชี้วัดหรือจำนวนตัวแปรที่จะศึกษาทั้งหมด 13 ตัวแปร ดังนั้น ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจึงเท่ากับ 325 คน

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้คือแบบวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน โดยการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัด ประกอบด้วย การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา การตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง อำนาจจำแนก และความเชื่อมั่น โดยเป็นแบบวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน จำนวน 2 ฉบับ โดยมีขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือวัด ดังนี้

1) นำตัวชี้วัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นในขั้นตอนที่ 1 มาสร้างแบบวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน โดยเป็นแบบวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการ จำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ 1 แบบวัดทักษะการอ่านภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการ ด้านการการมีทักษะการอ่านออกเสียงข้อความสั้น ด้านการมีทักษะการอ่านประโยค ด้านการมีทักษะการอ่านจับใจความ ด้านการมีทักษะ การอ่านนิทาน เรื่องสั้น บทความทั่วไป ด้านการเข้าใจความหมายของคำ ด้านการเข้าใจในความหมายที่ผู้เขียนต้องการสื่อ ด้านการเข้าใจในใจความสำคัญเรื่องที่อ่าน ด้านการเข้าใจวัตถุประสงค์ของข้อความ ด้านการเข้าใจเหตุผลในการอ่านภาษาไทย และด้านการเห็นความสำคัญจำเป็นในการอ่านภาษาไทย เป็นแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 50 ข้อ ฉบับที่ 2 แบบวัดทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการ ด้านการมีทักษะการเขียนคำศัพท์ ด้านการมีทักษะการเขียนประโยคสั้น และด้านการมีทักษะการเลือกใช้คำในการเขียน เป็นแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 15 ข้อ

วิธีการตรวจให้คะแนนและเกณฑ์การแปลความหมายคะแนน คือ ตอบถูก ให้น้ำหนักคะแนน 1 คะแนน ตอบผิด ให้น้ำหนักคะแนน 0 คะแนน โดยพิจารณาน้ำหนักคะแนนแยกเป็นแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบ

2) นำแบบวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการที่พัฒนาขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทย ด้านหลักธรรมโยนิโสมนสิการ และด้านการวัดและการประเมิน จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา จากนั้นคัดเลือกข้อคำถามที่มีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.80 ขึ้นไป รวมถึงปรับปรุงแก้ไข ข้อคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งแบบวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการที่พัฒนาขึ้นมีข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์ จำนวน 65 ข้อ

3) นำแบบทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยการตรวจสอบค่าหาค่าอำนาจจำแนก พิจารณาข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกที่มีค่าเป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และจัดพิมพ์แบบวัดทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานเพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ ผลการวิจัยพบว่า ผลการพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญสรุปได้ ดังนี้

องค์ประกอบและตัวชี้วัดที่เหมาะสมในการชี้วัดทักษะการอ่านภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน มี 4 องค์ประกอบ 10 ตัวชี้วัด ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 การมีความรู้ในระบบการอ่านรู้คิดพิจารณาตามสิ่งที่เกิด ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ดังนี้

1.1 การมีทักษะการอ่านออกเสียงข้อความสั้น

1.2 การมีทักษะการอ่านประโยค

1.3 การมีทักษะการอ่านจับใจความ

1.4 การมีทักษะการอ่านนิทาน เรื่องสั้น บทความทั่วไป

องค์ประกอบที่ 2 การมีความรู้ในเรื่องภาษารู้คิดพิจารณาความหมายทางไวยากรณ์ ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด ดังนี้

2.1 การเข้าใจความหมายของคำ

2.2 การเข้าใจในความหมายที่ผู้เขียนต้องการสื่อ

องค์ประกอบที่ 3 การมีเหตุผลรู้คิดพิจารณาในการตีความ ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด ดังนี้

3.1 การเข้าใจในใจความสำคัญเรื่องที่อ่าน

3.2 การเข้าใจวัตถุประสงค์ของข้อความ

องค์ประกอบที่ 4 การมีทักษะการคิดวิเคราะห์พิจารณาสิ่งที่อ่าน ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด ดังนี้

4.1 การเข้าใจเหตุผลในการอ่านภาษาไทย

4.2 การเห็นความสำคัญจำเป็นในการอ่านภาษาไทย

องค์ประกอบและตัวชี้วัดที่เหมาะสมในการชี้วัดทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่

1.1 การมีทักษะการเขียนคำศัพท์

1.2 การมีทักษะการเขียนประโยคสั้น

1.3 การมีทักษะการเลือกใช้คำในการเขียน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ ผลการวิจัยพบว่า การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยใช้แบบประเมินวัดความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ที่ได้จากการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน พบว่า เครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติทุกข้อมีความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยมีค่าดัชนี IOC ตั้งแต่ 0.80 – 1.00 ผลการตรวจสอบค่าอำนาจจำแนกของข้อคำถามในเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ พบว่า มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.68 ถึง 0.71 ซึ่งผ่านเกณฑ์ทุกข้อ ผลการตรวจสอบคุณภาพด้านความเชื่อมั่น พบว่าเครื่องมือวัดทักษะการอ่านภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.91 และเครื่องมือวัดทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.83

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัดทักษะการอ่านภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน แสดงดังภาพ

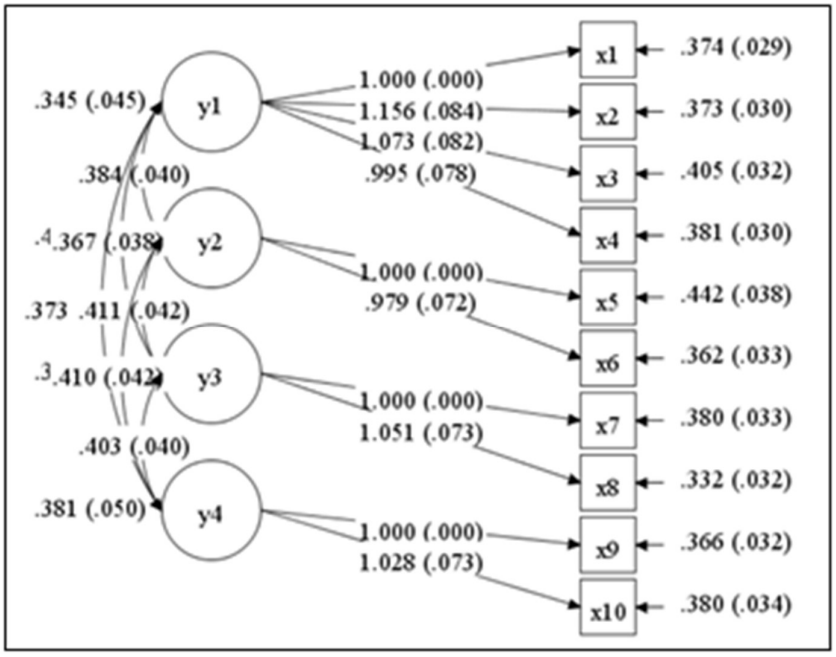

Figure 1: Results of the Analysis of Construct Validity of the Component Model and Indicators of Reading Skills Based on Yonisomanasikāra

จากภาพ 1 แสดงให้เห็นว่า โมเดลการวัดทักษะการอ่านโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่า p-value ของไค-สแควร์ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (χ^2(29, n=400) = 33.738, p = .249, CFI = .998, TLI = .996, RMSEA = .020, SRMR = .017) แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมีค่าระหว่าง 0.688 - 0.754 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกตัว และสัดส่วนความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยองค์ประกอบแต่ละตัวมีค่าร้อยละ 47.30 ถึง 56.90 ดังตาราง

ตารางที่ 1 แสดงผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบของโมเดลการวัดทักษะการอ่านโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน

ตัวแปร	β	*SE*	*t*	R^2
องค์ประกอบที่ 1 การมีความรู้ในระบบการอ่านรู้คิดพิจารณาตามสิ่งที่เกิด				
1.1 การมีทักษะการอ่านออกเสียงข้อความสั้น	0.693	0.029	23.957	0.480
1.2 การมีทักษะการอ่านประโยค	0.744	0.025	29.399	0.553
1.3 การมีทักษะการอ่านจับใจความ	0.704	0.028	24.979	0.496
1.4 การมีทักษะการอ่านนิทาน เรื่องสั้น บทความทั่วไป	0.688	0.030	23.235	0.473
องค์ประกอบที่ 2 การมีความรู้ในเรื่องภาษารู้คิดพิจารณาความหมายทางไวยากรณ์				
2.1 การเข้าใจความหมายของคำ	0.693	0.032	21.694	0.480
2.2 การเข้าใจในความหมายที่ผู้เขียนต้องการสื่อ	0.720	0.031	23.372	0.519
องค์ประกอบที่ 3 การมีเหตุผลรู้คิดพิจารณาในการตีความ				
3.1 การเข้าใจในใจความสำคัญเรื่องที่อ่าน	0.715	0.030	23.835	0.511
3.2 การเข้าใจวัตถุประสงค์ของข้อความ	0.754	0.028	26.681	0.569

ตัวแปร	β	*SE*	*t*	R^2
องค์ประกอบที่ 4 การมีทักษะการคิดวิเคราะห์พิจารณาสิ่งที่อ่าน				
4.1 การเข้าใจเหตุผลในการอ่านภาษาไทย	0.714	0.030	23.520	0.510
4.2 การเห็นความสำคัญจำเป็นในการอ่านภาษาไทย	0.718	0.030	23.730	0.515
χ^2 (29, n=400) = 33.738, p = .249, CFI = .998, TLI = .996, RMSEA = .020, SRMR = .017)				

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัดทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน แสดงดังภาพ

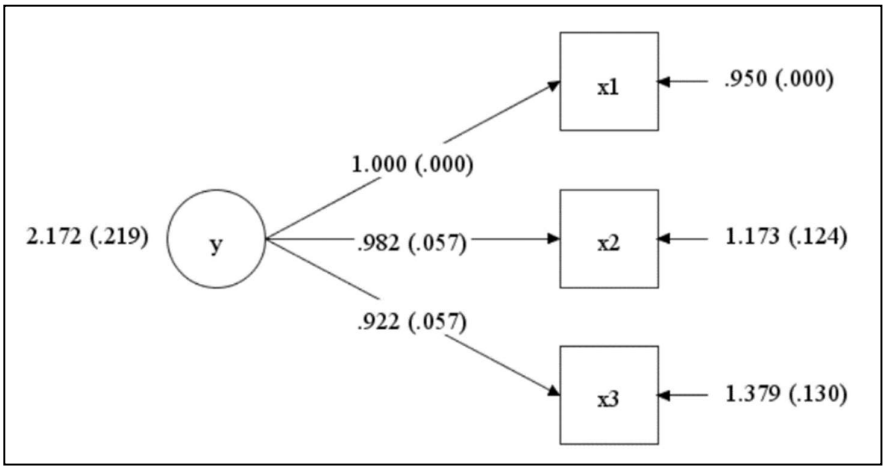

Figure 2: Results of the Analysis of Construct Validity of the Component Model and Indicators of Writing Skills Based on Yonisomanasikāra

จากภาพ 2 แสดงให้เห็นว่า โมเดลการวัดทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่า p-value ของไค-สแควร์ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (χ^2 (1, n=400) = 3.714, p = .054, CFI = .994, TLI = .982, RMSEA = .082, SRMR = .016) แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมีค่าระหว่าง 0.757 - 0.834 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกตัว และสัดส่วนความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยองค์ประกอบแต่ละตัวมีค่าร้อยละ 57.30 ถึง 69.60 ดังตาราง

ตารางที่ 2 แสดงผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบของโมเดลการวัดทักษะการเขียนโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน

ตัวแปร	β	*SE*	*t*	R^2
ทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการ				
1.1 การมีทักษะการเขียนคำศัพท์	0.834	0.013	65.148	0.696
1.2 การมีทักษะการเขียนประโยคสั้น	0.801	0.025	31.747	0.641
1.3 การมีทักษะการเลือกใช้คำในการเขียน	0.757	0.028	27.294	0.573
χ^2 (1, n=400) = 3.714, p = .054, CFI = .994, TLI = .982, RMSEA = .082, SRMR = .016)				

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่องการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ โดยผู้วิจัยทำการสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวชี้วัดของทักษะการอ่านและทักษะการเขียนโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน ซึ่งในกระบวนการสังเคราะห์ใช้การผนวกระหว่างแนวคิดและงานวิจัย ที่มีหลักเป็นกรอบจากทักษะการอ่าน และทักษะการเขียนในคำอธิบายรายวิชาการสอนการอ่านภาษาไทย (Teaching Thai Language Reading) และรายวิชาการสอนการเขียนภาษาไทย (Teaching Thai Language Writing) จากรายงานการจัดการศึกษาหลักสูตรระยะสั้น (Non degree) หลักสูตรประกาศนียบัตรการสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ (Certificate Program in Teaching Thai Language for Foreigners) (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2568) ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลจากการสังเคราะห์ ทำให้ได้องค์ประกอบของทักษะการอ่านตามหลักโยนิโสมนสิการ ทั้งหมด 4 องค์ประกอบ 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย องค์ประกอบที่ 1 การมีความรู้ในระบบการอ่านรู้คิดพิจารณาตามสิ่งที่เกิด มี 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) การมีทักษะการอ่านออกเสียงข้อความสั้น 2) การมีทักษะการอ่านประโยค 3) การมีทักษะการอ่านจับใจความ และ 4) การมีทักษะการอ่านนิทาน เรื่องสั้น บทความทั่วไป องค์ประกอบที่ 2 การมีความรู้ในเรื่องภาษารู้คิดพิจารณาความหมายทางไวยากรณ์ มี 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) การเข้าใจความหมายของคำ และ 2) การเข้าใจในความหมายที่ผู้เขียนต้องการสื่อ องค์ประกอบที่ 3 การมีเหตุผลรู้คิดพิจารณาในการตีความ มี 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) การเข้าใจในใจความสำคัญเรื่องที่อ่าน และ 2) การเข้าใจวัตถุประสงค์ของข้อความ และองค์ประกอบที่ 4 การมีทักษะการคิดวิเคราะห์พิจารณาสิ่งที่อ่าน มี 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) การเข้าใจเหตุผลในการอ่านภาษาไทย และ 2) การเห็นความสำคัญจำเป็นในการอ่านภาษาไทย องค์ประกอบของทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการ ทั้งหมด 1 องค์ประกอบ 3 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย องค์ประกอบที่ 1 การเขียนเรียบเรียงถ่ายทอดความคิดอย่างเป็นระบบ มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) การมีทักษะการเขียนคำศัพท์ 2) การมีทักษะการเขียนประโยคสั้น และ 3) การมีทักษะการเลือกใช้คำในการเขียน แสดงดังภาพ

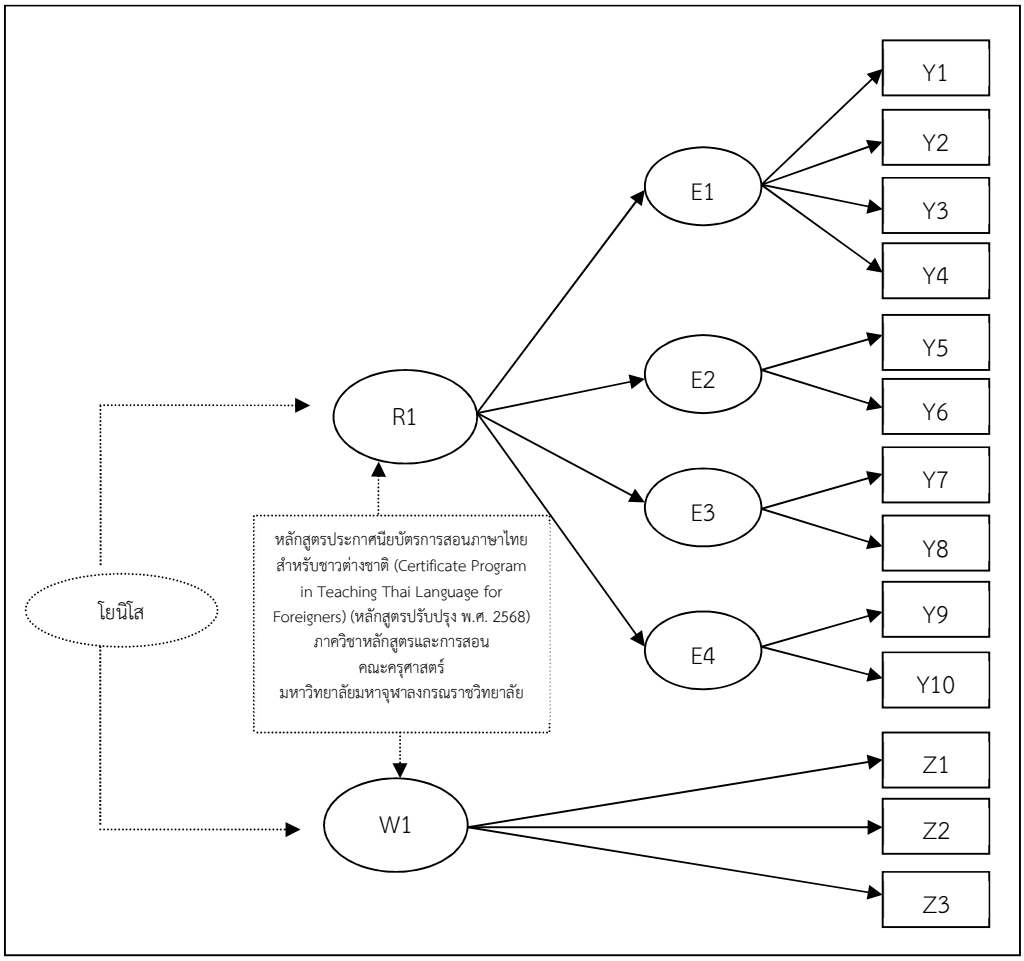

Figure 3: Measurement Model of Reading and Writing Skills Based on Yonisomanasikāra

หมายเหตุ: R1 = ทักษะการอ่านตามหลักโยนิโสมนสิการ, W1 = ทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการ, E1 = องค์ประกอบที่ 1 การมีความรู้ในระบบการอ่านรู้คิดพิจารณาตามสิ่งที่เกิด, E2 = องค์ประกอบที่ 2 การมีความรู้ในเรื่องภาษารู้คิดพิจารณาความหมายทางไวยากรณ์, E3 = องค์ประกอบที่ 3 การมีเหตุผลรู้คิดพิจารณาในการตีความ, E4 = องค์ประกอบที่ 4 การมีทักษะการคิดวิเคราะห์พิจารณาสิ่งที่อ่าน, Y1 = การมีทักษะการอ่านออกเสียงข้อความสั้น, Y2 = การมีทักษะการอ่านประโยค, Y3 = การมีทักษะการอ่านจับใจความ, Y4 = การมีทักษะการอ่านนิทาน เรื่องสั้น บทความทั่วไป, Y5 = การเข้าใจความหมายของคำ, Y6 = การเข้าใจในความหมายที่ผู้เขียนต้องการสื่อ, Y7 = การเข้าใจในใจความสำคัญเรื่องที่อ่าน, Y8 = การเข้าใจวัตถุประสงค์ของข้อความ, Y9 = การเข้าใจเหตุผลในการอ่านภาษาไทย, Y10 = การเห็นความสำคัญจำเป็นในการอ่านภาษาไทย, Z1 = การมีทักษะการเขียนคำศัพท์, Z2 = การมีทักษะการเขียนประโยคสั้น, Z3 = การมีทักษะการเลือกใช้คำในการเขียน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ทำให้ได้องค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะการอ่าน และทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานที่มาจากการสังเคราะห์แนวคิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากรายงานการจัดการศึกษาหลักสูตรระยะสั้น (Non degree) หลักสูตรประกาศนียบัตร การสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ (Certificate Program in Teaching Thai Language for Foreigners) (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2568) ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากแนวคิดหลักธรรมโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีของ Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto) (2016) และจากการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบและตัวชี้วัดจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ทำให้ได้องค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐาน ทั้ง 4 องค์ประกอบ 13 ตัวชี้วัด คือ ส่วนของทักษะการอ่านตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นฐาน องค์ประกอบที่ 1 การมีความรู้ในระบบการอ่านรู้คิดพิจารณาตามสิ่งที่เกิด องค์ประกอบที่ 2 การมีความรู้ในเรื่องภาษารู้คิดพิจารณาความหมายทางไวยากรณ์ องค์ประกอบที่ 3 การมีเหตุผลรู้คิดพิจารณาในการตีความ องค์ประกอบที่ 4 การมีทักษะการคิดวิเคราะห์พิจารณาสิ่งที่อ่าน ส่วนของทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นฐาน ประกอบด้วย การมีทักษะการเขียนคำศัพท์ การมีทักษะการเขียนประโยคสั้น การมีทักษะการเลือกใช้คำในการเขียน ซึ่งจากการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบและตัวชี้วัดจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า องค์ประกอบและตัวชี้วัดของทักษะการอ่านและทักษะ การเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานนั้นยังคงเดิม และมีการปรับรายละเอียดของพฤติกรรมบ่งชี้ โดยมีลักษณะการเปลี่ยนแปลง คือ 1) ปรับเพิ่มเติมรายละเอียดของพฤติกรรมบ่งชี้ในตัวชี้วัดเพื่อให้เกิดความชัดเจนและความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น และ 2) เพิ่มข้อมูลการให้เหตุผลส่วนของหลักธรรมโยนิโสมนสิการ โดยในแต่ละข้อคำถามมีการวัดการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการที่มีวิธีต่างกัน เนื่องจากวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ประกอบด้วยหลักการคิด 10 วิธี เพื่อให้ในแต่ละข้อคำถามสามารถชี้วัดกระบวนการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และจากผลของการสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวชี้วัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานนั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Srithep (2013) ที่กล่าวว่าการพัฒนาเครื่องมือทักษะการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ จะประกอบไปด้วย วิธีคิด 6 วิธีคิด คือ การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย การคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ การคิดแบบสามัญลักษณ์ การคิดแบบอริยสัจ การคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ และการคิดแบบคุณโทษและทางออก เช่นเดียวกับผลของการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการในงานวิจัยนี้ซึ่งประกอบไปด้วยวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการทั้ง 6 วิธีคิดเช่นกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Kongkasem (2013) ที่ศึกษาผลของการเรียนแบบร่วมมือที่บูรณาการกับโยนิโสมนสิการที่มีต่อทักษะความฉลาดทางอารมณ์ที่กล่าวถึงคุณลักษณะของแบบวัดที่ต้องการวัดทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยมีลักษณะเป็นแบบวัดแบบเลือกตอบ แบบตอบสั้น ซึ่งแบบวัดลักษณะนี้สามารถพัฒนาความสามารถในการคิดตามแนวโยนิโสมนการได้ จะเห็นได้ว่า ผลจากการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับลักษณะของเครื่องมือวัดที่พัฒนาขึ้น โดยเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการที่พัฒนาขึ้นนั้นเป็นแบบสอบแบบเลือกตอบ ตอบสั้น เพื่อวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนตามหลักโยนิโสมนสิการ นอกจากนี้ในส่วนขององค์ประกอบและตัวชี้วัดในการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยตามหลักโยนิโสมนสิการที่พัฒนาขึ้นยังมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Pungeen (2017) ที่กล่าวถึงผลการวิจัยว่า นักเรียนที่ไม่ได้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแม่หรือนักเรียนที่มีการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง มีปัญหาทักษะการอ่านภาษาไทย เช่น การอ่านคำสั้นไม่คล่อง การอ่านประสมคำ การอ่านออกเสียงคำสั้นร้อยแก้ว จึงมีการส่งเสริมด้วยชุดฝึกการอ่านที่ประกอบด้วยหน่วยการเรียนรู้ในเรื่อง การอ่านคำไทย

พยัญชนะไทยอ่านคล่อง และการอ่านออกเสียงคำกล้ำให้ชัดเจน ซึ่งมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของเครื่องมือวัดทักษะการอ่านภาษาไทยตามหลักโยนิโสมนสิการที่พัฒนาขึ้น ในส่วนขององค์ประกอบที่ 1 การมีความรู้ในระบบการอ่านรู้คิดพิจารณาตามสิ่งที่เกิดที่ประกอบด้วยตัวชี้วัด การมีทักษะการอ่านออกเสียงข้อความสั้น การมีทักษะการอ่านประโยค การมีทักษะการอ่านจับใจความ และการมีทักษะการอ่านนิทานเรื่องสั้น บทความทั่วไป

สรุป

จากการวิจัยพบว่าการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทย โดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติ มีความจำเป็นอย่างมากในการพัฒนาทักษะ การอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยสำหรับผู้ที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง โดยฐานในการพัฒนา เครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานนี้ เกิดจากการผนวกระหว่างแนวคิดและงานวิจัย ที่มีกรอบจากทักษะการอ่านและทักษะการเขียนจากรายงานการจัดการศึกษาหลักสูตรระยะสั้น (Non degree) ซึ่งเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรการสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ (Certificate Program in Teaching Thai Language for Foreigners) (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2568) ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพิจารณาควบคู่กับหลักธรรมโยนิโสมนสิการ ซึ่งหากพิจารณาเครื่องมือวัดที่มีลักษณะเป็นแบบวัดปรนัยชนิด 4 ตัวเลือก ซึ่งเป็นแบบวัดเชิงสถานการณ์เป็นรายข้อจะพบว่าเครื่องมือวัดที่พัฒนาขึ้นสามารถวัดทักษะการอ่านหรือทักษะการเขียนและกระบวนการคิดอย่างมีเหตุมีผลตามหลักโยนิโสมสิการได้อย่างแท้จริง แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานสำหรับบุตรผู้ใช้แรงงานต่างชาติสามารถนำไปเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยสำหรับผู้ที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่สองได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวกับการให้การศึกษา สถานศึกษา โรงเรียน ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการดำเนินการโดยการจัดให้มีการส่งเสริมนำองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยได้โดยตรง ซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยได้ต่อไป

1.2 เครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัด ที่ได้จากการประเมินความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ มีค่าอำนาจจำแนก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีความตรงเชิงโครงสร้างจากผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และมีค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานที่ผ่านเกณฑ์ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวกับการให้การศึกษา สถานศึกษา โรงเรียน ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคู่มือการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยโดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นฐานเพื่อเป็นการทำให้เกิดแนวทางการใช้เครื่องมือวัดทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทยที่ชัดเจนขึ้น

2.2 ควรมีการพัฒนาเครื่องมือวัดและวิธีการวัดที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยในทักษะด้านอื่น ๆ ได้แก่ ทักษะการฟังและทักษะการพูด เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการวัดทักษะที่ครอบคลุมในการใช้ภาษาไทย

References

Chaturon, C. (2018). *New Perspective on Transforming the Crisis in Thai Education*. Bangkok: Matichon Publishing Company.

Daranee, U. (2025). *Equitable Education Fund: Developing a Teacher Training and Development System for Schools in Remote Areas and Improving the Quality of Schools Overall*. Retrieved August 25, 2025, from https://research.eef.or.th/thai-children-cannot-read-or-write/

Foundation For the Better Life of Children. (2025). *Homeless Children Go to School*. Retrieved August 25, 2025, from http://www.fblcthai.org/index.php?name=news&file=readnews&id=33

Jantana, S. (2013). *The Developed an Instrument to Measure the Thinking Ability by Reasoning of Students of Secondary Grade 3 in Trang Province.* (Master's Thesis). Thaksin University. Songkla.

Jariya, P. (2017). *Development of Thai Reading Skills Learning Packages for Non-Native Thai Speaking Students of Nonthaburiwitthayalai School Using Scaffolding Techniques*. (Master's Thesis). Kasetsart University. Bangkok.

Nitaya, K. (2013). *Effects of Integrating Cooperative Learning and Yonisomanasikara on Matthayom Suksa Four Students Emotional Intelligence*. (Doctoral Dissertation). Chulalongkorn University. Bangkok.

P. A. Payutto. (2002). *Dictionary of Buddhism*. Bangkok: Sue Tawan Publishing Co., Ltd.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2016). *Education: Looking Back 30 Years Ago*. Bangkok: Pali Dhamma Publishing Company.

Report on the Labor Situation in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. (2025). *Population of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province According to the Civil Registration Records*. Retrieved August 25, 2025, from http://ayutthaya.mol.go.th/wp-content/

Suwimol, W. (2003). *Guidelines for Thesis Advisory Services*. Bangkok: Center for Textbooks and Academic Documents.

The Sirindhorn Thai Language Institute. (2025). *Chulalongkorn University Thai Proficiency Test of Thai as a Foreign Language*. Retrieved August 10, 2025, from https://www.chula.ac.th/highlight/218355/

การตายดีในสังคมไทย : “พินัยกรรมชีวิต” เสียงสะท้อนจากผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา*

A Good Death in Thai Society: “Living Wills” Reflections from Multidisciplinary Experts

นุชนาฎ สายชมภู
Nuchanart Saichompoo
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Corresponding Author’s Email: phdjoeysaichompoo@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายของการตายดี และแนวทางการส่งเสริมการตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิตในบริบทสังคมไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขา จำนวน 11 ท่าน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การศึกษานี้ตั้งอยู่บนฐานความเข้าใจว่าความตายมิใช่จุดสิ้นสุดของการรักษา หากแต่เป็นช่วงเวลาสำคัญของคุณภาพชีวิต ความหมาย และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการเตรียมตัวตาย การเตรียมใจ และการตัดสินใจเชิงสิทธิผ่านพินัยกรรมชีวิต ในมิติที่เชื่อมโยงระหว่างจิตใจ การแพทย์ ครอบครัว และกฎหมาย

ผลการวิจัยพบว่า 1) การตายดีสามารถสังเคราะห์ออกเป็นประเด็นสำคัญด้านการเตรียมตัวเผชิญกับลมหายใจสุดท้าย โดยพบว่าการเตรียมตัวตายเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต มิใช่เฉพาะในช่วงใกล้ตาย ทั้งนี้ “การตายดี” ในมุมมองทางการแพทย์หมายถึง การไม่ทอดทิ้งผู้ป่วยและไม่ยื้อชีวิตเกินความจำเป็น ขณะเดียวกัน ครอบครัวและ “พื้นที่ปลอดภัย” มีบทบาทสำคัญต่อการเตรียมใจและการยอมรับความตาย รวมถึงประสบการณ์ใกล้ตายที่ช่วยคลี่คลายความกลัวและความยึดติดอย่างเป็นรูปธรรม 2) การตัดสินใจจัดทำพินัยกรรมชีวิตเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมการตายดี โดยพบว่าพินัยกรรมชีวิตเป็นกระบวนการใช้สิทธิด้วยสติและศักดิ์ศรีของปัจเจกบุคคล ในมุมมองทางการแพทย์ พินัยกรรมชีวิตมิใช่เพียงเอกสาร หากแต่เป็นเครื่องมือที่ต้องดำเนินควบคู่กับกระบวนการสื่อสารระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว และทีมสุขภาพ ขณะที่ในมิติทางกฎหมาย พินัยกรรมชีวิตสะท้อนสิทธิในการตายตามธรรมชาติ มิใช่การุณยฆาต นอกจากนี้ เสียงจากประสบการณ์ตรงยังยืนยันว่าพินัยกรรมชีวิตสามารถช่วยลดภาระทางจิตใจและความซับซ้อนในการตัดสินใจของครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การตายดี; สังคมไทย; พินัยกรรมชีวิต

Abstract

This research article aims to study the meaning of a good death and approaches to a good death through living wills within the context of Thai society. A qualitative research methodology was employed, with data collected through in-depth interviews with 11 experts

*Received January 21, 2026; Revised March 16, 2026; Accepted March 23, 2026

from various disciplines and analyzed using content analysis. This study is grounded in the understanding that death is not merely the end of medical treatment, but rather a significant period reflecting quality of life, meaning, and human dignity. Emphasis is placed on the processes of preparing for death, preparing the mind, and rights-based decision-making through living wills, across interconnected dimensions of psychological, medical, familial, and legal contexts.

The research findings indicate that: 1) A good death can be synthesized into key aspects related to preparation for facing the final breath. The findings reveal that preparation for death is a lifelong learning process rather than one limited to the period near death. In the medical perspective, a "good death" refers to not abandoning patients and not prolonging life beyond necessity. At the same time, family and a "safe space" play an important role in mental preparation and acceptance of death, along with near-death experiences that concretely help alleviate fear and attachment. 2) Decision-making regarding the preparation of living wills is a significant approach related to a good death. The findings show that living wills represent a process of exercising individual rights with mindfulness and dignity. From a medical perspective, living wills are not merely documents, but tools that must be carried out in conjunction with communication processes among patients, families, and healthcare teams. In the legal dimension, living wills reflect the right to die naturally rather than euthanasia. In addition, voices from direct experiences confirm that living wills can concretely reduce emotional burdens and the complexity of decision-making for families.

Keywords: Good Death; Thai Society; Living Wills

บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้จำนวนผู้ป่วยโรคเรื้อรังและผู้ป่วยระยะท้ายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (National Statistical Office, 2024) ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเด็นคุณภาพชีวิตในช่วงท้ายของชีวิตได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง "การตายดี" ซึ่งมุ่งเน้นการจากไปอย่างสงบ มีศักดิ์ศรี และเป็นไปตามเจตจำนงของบุคคล ภายใต้บริบทนี้ การดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) จึงมีบทบาทสำคัญในการบรรเทาความทุกข์ทรมานทั้งทางกายและจิตใจ ควบคู่กับการสนับสนุนครอบครัวให้สามารถเผชิญสถานการณ์ในระยะท้ายของชีวิตได้อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การดูแลผู้ป่วยระยะท้ายในสังคมไทยยังประสบข้อจำกัดด้านการตัดสินใจแทนผู้ป่วย โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ป่วยไม่สามารถแสดงเจตจำนงของตนได้อย่างชัดเจน ซึ่งมักนำไปสู่ความลังเล ความขัดแย้งภายในครอบครัว และการยื้อชีวิตโดยไม่จำเป็น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 ได้ให้การรับรองสิทธิของบุคคลในการจัดทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุขเพื่อยื้อการตาย หรือเพื่อยุติความทรมานจากการเจ็บป่วยในวาระสุดท้าย อันเป็นที่รู้จักในชื่อ "พินัยกรรมชีวิต" (National Health Act, B.E. 2550, 2007) ทั้งนี้ งานอธิบายเชิงวิชาการด้านกฎหมายสุขภาพยังชี้ให้เห็นว่าพินัยกรรมชีวิตเป็นเครื่องมือสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้ป่วยในระยะท้าย

แม้พินัยกรรมชีวิตจะมีฐานะทางกฎหมายรองรับ แต่การนำไปใช้ในทางปฏิบัติยังคงเผชิญอุปสรรคจากความไม่เข้าใจของบุคลากรทางการแพทย์ ความลังเลของครอบครัว และทัศนคติทางวัฒนธรรมที่มองว่าการพูดถึงความตายเป็นเรื่องอัปมงคล งานศึกษาที่เชื่อมโยงพุทธธรรมกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย สะท้อนว่าการเตรียมตัวก่อนตายตามหลักพระพุทธศาสนา และการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการเยียวยาผู้ป่วยช่วยสนับสนุนให้บุคคลเผชิญความตายอย่างมีสติ ลดความกลัว และเอื้อต่อการยอมรับความจริงของชีวิตได้อย่างสงบ (Aunjanam et al., 2022; Sombatmai, Phrakhru Satorndhammasith, and Songkam, 2022) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองเชิงพุทธว่าการช่วยเหลือผู้ป่วยระยะสุดท้ายมิได้จำกัดอยู่ที่การดูแลทางกาย หากแต่รวมถึงการประคับประคองด้านจิตใจและจิตวิญญาณควบคู่กันไป

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่ายังขาดการสังเคราะห์เชิงคุณภาพที่รวบรวมเสียงสะท้อนจากผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขา เพื่ออธิบายความหมายของการตายดีและบทบาทของพินัยกรรมชีวิตในบริบทสังคมไทยอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงมิติทางกาย จิตใจ สังคม กฎหมาย และจิตวิญญาณเข้าด้วยกัน แม้จะมีข้อค้นพบเชิงนโยบายและข้อเสนอจากหน่วยงานด้านสุขภาพที่ชี้ให้เห็นถึงการยอมรับแนวคิดการตายดีในสังคมไทยมากขึ้น (National Health Commission Office of Thailand, 2025) แต่ยังขาดการอธิบายในเชิงประสบการณ์และมุมมองของผู้เชี่ยวชาญอย่างรอบด้าน ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของการตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิต และเพื่อสำรวจแนวทางในการส่งเสริมการตายอย่างมีศักดิ์ศรีในสังคมไทย

ในระดับสากล งานศึกษาล่าสุดโดย Wijeyaratne et al. (2025) ได้สังเคราะห์แนวคิด “การตายดี” ในบริบทเอเชียใต้ พบว่าความตายมิได้ถูกมองเพียงในมิติทางการแพทย์ หากแต่เป็นกระบวนการที่ผสานระหว่างร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณเข้าด้วยกัน โดยมีรากฐานอยู่บนค่านิยมเรื่องศักดิ์ศรี ความสงบ และการยอมรับความไม่เที่ยงของชีวิต มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบแนวคิดพุทธจิตวิทยาในสังคมไทย ซึ่งมุ่งให้บุคคลเตรียมใจด้วยสติและปัญญา เพื่อให้การตายเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงอยู่ ไม่ใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต การเชื่อมโยงนี้สะท้อนว่าประเด็นเรื่อง “การตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิต” ควรถูกมองในฐานะวัฒนธรรมแห่งสติและความกรุณา ที่ผสมผสานมิติทางกฎหมายและจิตวิญญาณอย่างเกื้อกูลกัน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีงานศึกษาที่กล่าวถึงการตายดีและการวางแผนการดูแลในระยะท้ายของชีวิตในหลายบริบท แต่การสังเคราะห์มุมมองจากผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาเกี่ยวกับกระบวนการเตรียมตัวเผชิญกับลมหายใจสุดท้ายและการตัดสินใจจัดทำพินัยกรรมชีวิตในบริบทสังคมไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด จึงนำไปสู่งานวิจัยที่มุ่งศึกษามุมมองของผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้อง กับการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย การแพทย์ กฎหมาย จิตวิทยา จิตวิญญาณทางสังคม รวมทั้งผู้ที่มีประสบการณ์ตรงกับการเผชิญกับความตาย เพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบของการเตรียมตัวเผชิญกับลมหายใจสุดท้าย และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายของการตายดีจากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาในบริบทสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิตและกระบวนการเตรียมตัวเผชิญกับลมหายใจสุดท้ายในบริบทสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการตายดีและการส่งเสริมการตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิตในบริบทสังคมไทย โดยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเอกสาร แนวคิด และทฤษฎี (Documentary Study)

ผู้วิจัยศึกษาทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการตายดี พุทธจิตวิทยา การดูแลผู้ป่วยระยะท้าย พินัยกรรมชีวิต และกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ รายงานการวิจัย และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นฐานในการออกแบบการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อสะท้อนมุมมอง ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเตรียมตัวเผชิญกับลมหายใจสุดท้าย การตัดสินใจจัดทำพินัยกรรมชีวิต และการส่งเสริมการตายดีในบริบทสังคมไทย

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความเกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย การแพทย์ กฎหมาย จิตวิทยา จิตวิญญาณ และสังคม รวมทั้งผู้ที่มีประสบการณ์ตรงใกล้ความตาย โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 11 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมทั้งมิติทางการแพทย์ จิตใจ สังคม และจริยธรรม ในประเด็นเรื่องการตายดี แสดงรายละเอียดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย การแพทย์ กฎหมาย จิตวิทยา จิตวิญญาณ และสังคม รวมทั้งผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในการเผชิญวาระสุดท้ายของชีวิต

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความเชี่ยวชาญ	จำนวน (คน)
บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องด้านพุทธศาสนา	2
นักกิจกรรมด้านพุทธศาสนา	2
บุคลากรทางการแพทย์	4
บุคลากรด้านกฎหมาย	1
บุคคลผู้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการเผชิญวาระสุดท้ายของชีวิต	2
รวม	**11**

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้อธิบายประสบการณ์และมุมมองอย่างละเอียด ประเด็นหัวข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ความหมายของการตายดีในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กระบวนการเตรียมตัวเผชิญกับลมหายใจสุดท้าย และบทบาทของพินัยกรรมชีวิตในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดูแลในระยะท้ายของชีวิต

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

รูปแบบการสัมภาษณ์ทั้งแบบออนไลน์และแบบ *face to face* ลักษณะเป็นการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ เพื่อเปิดพื้นที่ปลอดภัยให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสะท้อนความคิดเห็นและประสบการณ์อย่างอิสระ ผู้วิจัยใช้การบันทึกข้อมูลโดยการจดบันทึก และการบันทึกเสียงบทสนทนา ผ่านการ

ขออนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเรียบร้อยแล้ว และดำเนินการถอดคำสัมภาษณ์อย่างละเอียด เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นรายบุคคล บันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนาม โดยคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย การขอความยินยอม และการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และให้ความยินยอมในการเข้าร่วมการศึกษาโดยสมัครใจ พร้อมทั้งมีการนำเสนอข้อมูลในลักษณะที่ไม่สามารถระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อย่างละเอียดในสาระสำคัญของข้อมูล และจัดระเบียบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นคำถามที่สะท้อนมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสะท้อนสาระสำคัญที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

ขั้นตอนที่ 7 การสรุปและการนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบความเรียง พร้อมการอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสะท้อนภาพรวมของการส่งเสริมการตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิตในสังคมไทย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาความหมายของการตายดีจากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาในบริบทสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า “การตายดี” มิได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางการแพทย์ หากเป็นแนวคิดแบบองค์รวมที่ครอบคลุมมิติด้านจิตใจ สังคม จิตวิญญาณ และการแพทย์ โดยเน้นการจากไปอย่างสงบ มีศักดิ์ศรี ได้รับการดูแลอย่างเคารพเจตจำนง และมีการสื่อสารที่ชัดเจนระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว และทีมดูแล ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักพุทธจิตวิทยา ได้แก่ การเจริญมรณสติ การตระหนักถึงความไม่เที่ยง และการปล่อยวาง ซึ่งช่วยลดความกลัวต่อความตายและเอื้อให้บุคคลใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 11 คน สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับ “การตายดี” มีความสอดคล้องกันในสาระสำคัญ แต่มีความแตกต่างกันในประเด็นเรื่อง การให้ความสำคัญขึ้นอยู่กับบทบาทของแต่ละสาขา ซึ่งพบว่าผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์ให้ความสำคัญกับการดูแลแบบประคับประคองและการไม่ยื้อชีวิตเกินความจำเป็น ขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาและจิตวิญญาณให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมทางจิตใจ การยอมรับความไม่เที่ยง และการลดความกลัวต่อความตาย ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายให้ความสำคัญกับการเคารพเจตจำนงของผู้ป่วยผ่านกระบวนการจัดทำพินัยกรรมชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาในระยะท้ายของชีวิตควรเป็นไปตามสิทธิและศักดิ์ศรีของบุคคล

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรายหนึ่งได้สะท้อนมุมมองว่า “การเตรียมตัวเรื่องความตายไม่ใช่เรื่องของการแพทย์อย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการทำความเข้าใจชีวิตของตนเอง การยอมรับความจริงของชีวิต และการพูดคุยกับครอบครัวถึงความต้องการของตนในระยะท้ายของชีวิต”

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิตและกระบวนการเตรียมตัวเผชิญกับลมหายใจสุดท้ายในบริบทสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า พินัยกรรมชีวิตมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกคุ้มครองสิทธิในการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลและช่วยลดความคลุมเครือในการตัดสินใจรักษาในยามวิกฤต ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเห็นตรงกันว่า การจัดทำพินัยกรรมชีวิตตั้งแต่บุคคลยังมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ช่วยลดความขัดแย้งภายในครอบครัว ลดภาระทางจิตใจของผู้เกี่ยวข้องและสนับสนุนการตัดสินใจทางการแพทย์ให้สอดคล้องกับคุณค่าและความต้องการของผู้ป่วยมากขึ้น นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นบทบาทของครอบครัวและการมี “พื้นที่ปลอดภัย” สำหรับการสื่อสารเรื่องความตายอย่างเปิดเผย ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกัน และเอื้อต่อการเตรียมตัวเผชิญกับวาระสุดท้ายอย่างมีสติและสงบ

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์และพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่ออธิบายแนวทางการส่งเสริมการตายดีในบริบทสังคมไทยอย่างเป็นระบบ โดยองค์ความรู้ดังกล่าวเกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของชีวิต แสดงรายละเอียดในโมเดลที่ 1

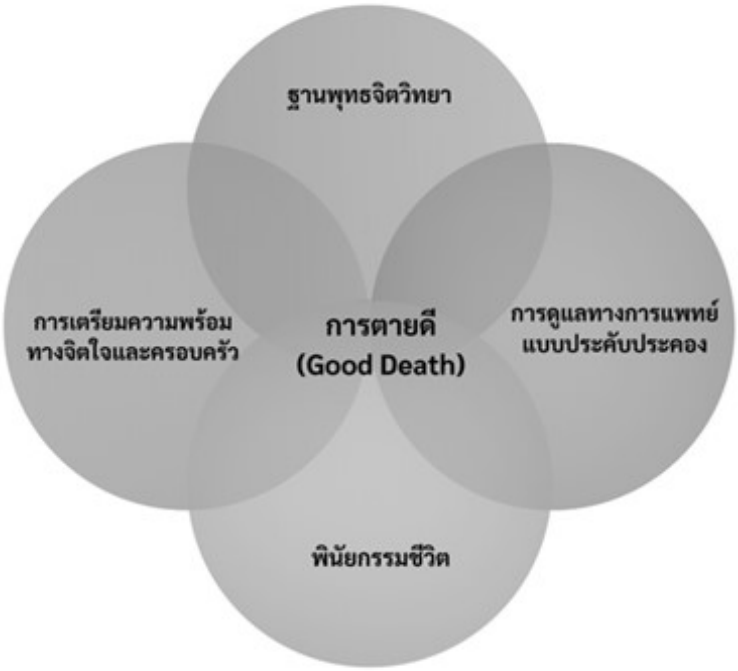

Figure 1: Buddhist Psychological Integrated Model for Promoting a Good Death through Living Wills

โมเดลนี้แสดงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย โดยบูรณาการองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ (1) ฐานพุทธจิตวิทยา (2) การเตรียมความพร้อมทางจิตใจและครอบครัว (3) การดูแลทาง

การแพทย์แบบประคับประคอง และ (4) พินัยกรรมชีวิต ซึ่งองค์ประกอบทั้งสี่เชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่การตายดีอย่างมีสติ สงบ และมีศักดิ์ศรีตามเจตจำนงของบุคคล

ภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมการตายดีจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการมิติด้านจิตใจ จิตวิญญาณ การแพทย์ และกฎหมายเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยไม่มีองค์ประกอบใดสามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์เพียงลำพัง

1. ชื่อองค์ความรู้ใหม่

"โมเดลการส่งเสริมการตายดีผ่านการบูรณาการพุทธจิตวิทยา การแพทย์ และพินัยกรรมชีวิต" (Buddhist Psychological Integrated Model for Promoting a Good Death through Living Wills)

2. โมเดล/กรอบองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขา ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดลการส่งเสริมการตายดี ซึ่งแสดงความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่าง 4 องค์ประกอบหลัก โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การจากไปอย่างสงบ มีศักดิ์ศรี และเป็นไปตามเจตจำนงของบุคคล ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1: ฐานพุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychological Foundation)

องค์ประกอบนี้ว่าด้วยการพัฒนาจิตใจของบุคคลบนฐานของหลักพุทธธรรม โดยเน้นการเจริญมรณสติ การตระหนักถึงความไม่เที่ยงของชีวิต (อนิจจัง) และการลดความยึดติดรวมถึงความกลัวต่อความตาย ฐานพุทธจิตวิทยาทำหน้าที่เป็นรากฐานทางจิตใจและจิตวิญญาณที่ช่วยให้บุคคลมีสติ ยอมรับความจริงของชีวิต และพร้อมเผชิญวาระสุดท้ายอย่างสงบ

องค์ประกอบที่ 2: กระบวนการเตรียมความพร้อมทางจิตใจและครอบครัว

เป็นกระบวนการสร้าง "พื้นที่ปลอดภัย" ให้เกิดการสื่อสารเรื่องความตายอย่างเปิดเผย ผ่านกิจกรรมสะท้อนตนเอง การพูดคุยในครอบครัว และเครื่องมือเชิงกิจกรรมที่ช่วยให้บุคคลได้ทบทวนคุณค่า ความปรารถนา และความกังวลเกี่ยวกับวาระสุดท้ายของชีวิต องค์ประกอบนี้ช่วยลดความขัดแย้งทางอารมณ์ และเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างบุคคลและครอบครัว

องค์ประกอบที่ 3: การดูแลทางการแพทย์แบบประคับประคอง

เน้นการดูแลผู้ป่วยโดยยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง ไม่ทอดทิ้ง และไม่ยื้อชีวิตเกินความจำเป็น โดยให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต การบรรเทาความทุกข์ทรมาน และการสื่อสารอย่างมีจริยธรรมระหว่างทีมรักษา ผู้ป่วย และครอบครัว องค์ประกอบนี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงมิติทางกายเข้ากับมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณ

องค์ประกอบที่ 4: พินัยกรรมชีวิตในฐานะเครื่องมือเชิงจริยธรรมและกฎหมาย

พินัยกรรมชีวิตทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการแสดงเจตจำนงของบุคคลล่วงหน้า ช่วยให้การตัดสินใจทางการแพทย์เป็นไปตามความต้องการของผู้ป่วย ลดภาระการตัดสินใจของครอบครัว และเชื่อมโยงสิทธิทางกฎหมายเข้ากับคุณค่าทางจริยธรรมและพุทธจิตวิทยาอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ปรากฏในรูปของ "โมเดลการตายดีในสังคมไทยผ่านพินัยกรรมชีวิต" ซึ่งสังเคราะห์จากเสียงสะท้อนของผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขา โดยชี้ให้เห็นว่า "การตายดี" เป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงการดูแลแบบประคับประคอง การสื่อสารในครอบครัว การตัดสินใจเชิงจริยธรรมและกฎหมาย ตลอดจนมิติทางพุทธจิตวิทยา เพื่อคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตลอดกระบวนการดูแล ในเชิงการนำไปใช้

โมเดลนี้สะท้อนให้เห็นศักยภาพของกรอบแนวคิดนี้ในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างการสื่อสารของทีมสุขภาพและครอบครัว ตลอดจนกระบวนการเตรียมความพร้อมทางจิตใจของบุคคล และการตัดสินใจเกี่ยวกับพินัยกรรมชีวิตอย่างเป็นระบบในบริบทสังคมไทย

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาในบริบทสังคมไทยสะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญของการเตรียมตัวเผชิญกับลมหายใจสุดท้ายและการส่งเสริมการตายดี ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์และอภิปรายร่วมกับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังต่อไปนี้

ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดเรื่อง “การตายดี” ในบริบทสังคมไทยมิได้เป็นเพียงประเด็นทางการแพทย์ หากแต่เป็นกระบวนการเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงมิติทางจิตใจ สังคม จริยธรรม และการดูแลแบบประคับประคอง ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษาทั้งความหมายของการตายดี และแนวทางการส่งเสริมการตายดีผ่านพินัยกรรมชีวิต

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขามีความเห็นสอดคล้องกันว่า “การตายดี” ในบริบทสังคมไทยควรถูกมองเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต มิใช่เหตุการณ์เฉพาะในระยะสุดท้ายของการรักษา โดยให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมทางจิตใจ การยอมรับความไม่เที่ยง และการคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วย

การเตรียมตัวตายไม่ควรถูกจำกัดอยู่เฉพาะช่วงใกล้เสียชีวิต หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้และฝึกฝนจิตใจตลอดช่วงชีวิต ทั้งนี้เป็นเพราะการตระหนักถึงความไม่เที่ยงและการปล่อยวางช่วยลดความกลัวและความยึดติด ซึ่งสอดคล้องกับหลักมรณสติในพระพุทธศาสนา (Aunjanam et al., 2022; Sombatmai, Phrakhru Satorndhammasith, and Songkam, 2022) ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การตายดีในบริบทสังคมไทยจำเป็นต้องถูกทำให้เป็นเรื่องที่สามารถสื่อสาร เรียนรู้ และเตรียมความพร้อมได้ในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงแนวคิดเชิงนามธรรมหรือพิธีกรรมในวาระสุดท้ายเท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องด้านพุทธศาสนา ได้สะท้อนมุมมองดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “การเตรียมตัวตายไม่ใช่เรื่องของคนใกล้ตาย แต่เป็นเรื่องของการฝึกใจให้รู้เท่าทันความไม่เที่ยงตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะถ้าไม่ฝึกวันนี้ วันหนึ่งก็จะรับความตายไม่ไหว” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A: พระภิกษุ) สอดคล้องกับงานศึกษาของ Choo et al. (2024) ที่พบว่า การฝึกสติในช่วงสุดท้ายของชีวิตช่วยให้ผู้ป่วยยอมรับการเปลี่ยนผ่านได้อย่างสงบและมีศักดิ์ศรี ผลการวิจัยดังกล่าวสนับสนุนข้อค้นพบของบทความนี้ที่ชี้ว่า “การเตรียมตัวตายเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ซึ่งความตระหนักรู้ต่อความไม่เที่ยงและการปล่อยวางเป็นหัวใจสำคัญในการบรรเทาความกลัวต่อความตาย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า พินัยกรรมชีวิตมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการตายดีในบริบทสังคมไทย โดยมิได้เป็นเพียงเอกสารทางกฎหมาย หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสาร การเตรียมความพร้อมทางจิตใจ และการตัดสินใจร่วมกันอย่างมีสติในวาระสุดท้ายของชีวิต ทั้งนี้ พินัยกรรมชีวิตเปิดพื้นที่ให้บุคคลได้ทบทวนคุณค่า ความหมายชีวิต และความต้องการของตนอย่างชัดเจน ซึ่งช่วยลดความคลุมเครือ ความลังเล และความขัดแย้งในการตัดสินใจทางการแพทย์ในช่วงวิกฤตของชีวิต ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 ที่รับรองสิทธิของบุคคลในการแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุขที่มุ่งยื้อชีวิตโดยไม่สอดคล้องกับคุณค่าและศักดิ์ศรีของตน (National Health Act, B.E. 2550, 2007) และสอดคล้องกับข้อเสนอเชิงนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติที่เน้นว่าการเคารพการตัดสินใจของผู้ป่วยเป็นหัวใจสำคัญของการดูแลระยะท้ายอย่างมีคุณภาพ (National Health Commission Office of Thailand, 2025) จากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ บุคลากรทางการแพทย์สะท้อนตรงกันว่า พินัยกรรมชีวิตจะมีความหมายอย่างแท้จริงเมื่อถูกใช้ควบคู่กับการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง มิใช่เพียงการจัดทำเอกสารเพื่อเก็บไว้ โดยการพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว และทีมสุขภาพ ช่วยให้การดูแลในระยะสุดท้ายเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของผู้ป่วย ลดภาระทาง

อารมณ์ของครอบครัว และลดความรู้สึกผิดหรือความลังเลในการตัดสินใจ ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดการดูแลแบบประคับประคองที่เน้นการสื่อสารเชิงสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน (shared decision-making) เป็นแกนกลางของการดูแล (Azadian, Navidi Moghadam, and Nejati, 2024; Sombatmai, Phrakhru Satorndhammasith, and Songkam, 2022)

ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นมิติทางสังคมและครอบครัว โดยพินัยกรรมชีวิตทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ปลอดภัย” ของการสื่อสารเรื่องความตาย เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวสามารถแลกเปลี่ยนความรู้สึก ความกลัว และความไม่แน่ใจได้อย่างตรงไปตรงมา ลดความตึงเครียดและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในช่วงเวลาวิกฤตของชีวิต ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Miller ที่มองว่าความตายเป็นกระบวนการต่อเนื่อง มิใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน และการเปิดพื้นที่ให้เกิดการสื่อสารและการปรับตัวร่วมกันช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญกับความตายได้อย่างมีความหมายมากขึ้น (Miller, 2009)

นอกจากนี้ แนวคิดของ Glaser และ Strauss ยังอธิบายว่าการรับรู้และการเผชิญความตายเกิดขึ้นผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการความรู้สึกและการตัดสินใจของผู้เกี่ยวข้องในช่วงปลายชีวิต (Glaser, and Strauss, 1967) ในบริบทสังคมไทยที่ครอบครัวยังคงเป็นหน่วยความสัมพันธ์หลัก พินัยกรรมชีวิตจึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือทางกฎหมาย แต่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยประคับประคองความสัมพันธ์และความเข้าใจร่วมกันในครอบครัว

ในมิติพุทธจิตวิทยา ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การเตรียมความพร้อมทางจิตใจต่อความตาย โดยเฉพาะผ่านการเจริญมรณสติ การตระหนักถึงความไม่เที่ยง และการฝึกปล่อยวาง มีบทบาทสำคัญในการลดความกลัวต่อความตายและช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญกับวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบเย็น ทั้งนี้เมื่อพินัยกรรมชีวิตถูกบูรณาการเข้ากับการเตรียมใจ การสื่อสารอย่างต่อเนื่อง และการดูแลแบบประคับประคอง จะช่วยลดความยึดติด ความกลัว และความทุกข์ทางจิตใจ ทำให้การเผชิญกับลมหายใจสุดท้ายเป็นไปอย่างสงบ และคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธจิตวิทยาว่าด้วยการอยู่ร่วมกับความจริงของชีวิตอย่างรู้เท่าทัน (Aunjanam et al., 2022; Sombatmai, Phrakhru Satorndhammasith, and Songkam, 2022)

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สะท้อนให้เห็นมิติทางสังคม จิตใจ และจริยธรรมของพินัยกรรมชีวิต ซึ่งเป็นฐานสำคัญสำหรับการอภิปรายเชิงลึกในประเด็นต่อไป

มิติทางสังคมและครอบครัว ผลการวิจัยสะท้อนว่าการมี “พื้นที่ปลอดภัย” สำหรับการสื่อสารเรื่องความตายอย่างเปิดเผย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อต่อการเตรียมตัวเผชิญกับวาระสุดท้ายอย่างมีสติและความสงบ การเปิดพื้นที่ดังกล่าวช่วยลดความหวาดกลัว ความไม่เข้าใจ และความทุกข์ทางใจที่มักเกิดขึ้นในยามวิกฤตของชีวิต โดยเฉพาะในบริบทสังคมไทยที่การพูดถึงความตายยังถูกจำกัดด้วยค่านิยมและความเชื่อบางประการ ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาและการรับฟังซึ่งกันและกันภายในครอบครัว มีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกัน และสนับสนุนให้การตัดสินใจในช่วงปลายชีวิตเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้ป่วยมากขึ้น ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Kübler-Ross ซึ่งอธิบายว่าการเผชิญความตายเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางอารมณ์และการยอมรับที่ค่อยเป็นค่อยไป โดยการมีความเข้าใจ การรับฟัง และความสัมพันธ์ที่ปลอดภัยภายในครอบครัว มีส่วนช่วยให้บุคคลสามารถก้าวผ่านกระบวนการดังกล่าวได้อย่างสงบมากขึ้น (Kübler-Ross, 1969) แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องลำดับขั้นของการยอมรับความตายตามกรอบของ Kübler-Ross อาจไม่เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นขั้นตอนตายตัวสำหรับทุกบุคคล เนื่องจากประสบการณ์การเผชิญความตายของแต่ละบุคคลอาจแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

มิติพุทธจิตวิทยา ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การเตรียมความพร้อมทางจิตใจต่อความตาย โดยเฉพาะผ่านการเจริญมรณสติ การตระหนักถึงความไม่เที่ยง และการฝึกปล่อยวาง มีบทบาทสำคัญในการลดความกลัวต่อความตายและช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญกับวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบเย็น ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่า การเตรียมตัวตายมิใช่กระบวนการที่จำกัดอยู่เฉพาะช่วงใกล้เสียชีวิต หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาจิตใจที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดช่วงชีวิต ซึ่งเอื้อให้บุคคลดำรงชีวิตอย่างไม่ประมาทและมีคุณภาพมากขึ้น

เมื่อพิจารณามิติทางกฎหมายและจริยธรรม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าพินัยกรรมชีวิตทำหน้าที่มากกว่าเอกสารทางกฎหมาย หากแต่เป็นกระบวนการใช้สิทธิของบุคคลในการกำหนดแนวทางการดูแลในวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างมีสติและศักดิ์ศรี การจัดทำพินัยกรรมชีวิตในช่วงที่บุคคลยังมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ช่วยลดความคลุมเครือในการตัดสินใจทางการแพทย์ ลดภาระทางอารมณ์ของครอบครัว และสนับสนุนให้การดูแลเป็นไปตามเจตจำนงของผู้ป่วยอย่างแท้จริง ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการสื่อสารอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว และทีมสุขภาพ ในฐานะกระบวนการที่ช่วยเชื่อมโยงสิทธิ ศักดิ์ศรี และความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกัน

สรุป

การส่งเสริมการตายดีในสังคมไทยจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการหลายมิติ ทั้งด้านการดูแลทางการแพทย์แบบประคับประคอง การเตรียมความพร้อมทางจิตใจตามหลักพุทธจิตวิทยา การสื่อสารภายในครอบครัว และการใช้พินัยกรรมชีวิตในฐานะกระบวนการเชิงมนุษย์ที่เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของบุคคล การทำความเข้าใจการตายดีในลักษณะดังกล่าว ไม่เพียงช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญกับลมหายใจสุดท้ายอย่างสงบและมีความหมาย หากยังเป็นฐานสำคัญในการสร้างความเข้าใจร่วมกันของสังคมต่อความตาย ในฐานะส่วนหนึ่งของชีวิตที่ควรได้รับการดูแลด้วยสติ ปัญญา และความเมตตา

พินัยกรรมชีวิตในบริบทสังคมไทยมิใช่เพียงเครื่องมือเชิงนโยบายหรือเอกสารทางกฎหมาย หากแต่เป็นกระบวนการเชิงมนุษย์ที่เชื่อมโยงจิตใจ ครอบครัว ระบบสุขภาพ และกรอบจริยธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมการตายดีจึงจำเป็นต้องมองพินัยกรรมชีวิตในฐานะพื้นที่ของการเรียนรู้ การสื่อสาร และการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อสนับสนุนให้บุคคลสามารถจากไปอย่างสงบ สมดุล และมีความหมายในวาระสุดท้ายของชีวิต

สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมการตายดีในบริบทสังคมไทยมิอาจพิจารณาเพียงมิติใดมิติหนึ่ง หากแต่ต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างระบบสุขภาพ ครอบครัว และกระบวนการเตรียมความพร้อมทางจิตใจของบุคคลอย่างเป็นองค์รวม ข้อค้นพบจากงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การดูแลแบบประคับประคองที่ผสานการสื่อสารเชิงจริยธรรมและการเคารพเจตจำนงของผู้ป่วย มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้การตัดสินใจในวาระสุดท้ายเป็นไปอย่างสอดคล้องกับคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งยังช่วยลดความตึงเครียดและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว และทีมดูแล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การตายดีในบริบทสังคมไทยไม่ใช่เพียงเหตุการณ์ในช่วงท้ายของชีวิต แต่เป็นกระบวนการเตรียมความพร้อมตลอดช่วงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับมิติทางจิตใจ ครอบครัว การแพทย์และจิตวิญญาณ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอแนะว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานพยาบาลและหน่วยงาน

ด้านสุขภาพ ควรส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเตรียมตัวเผชิญความตายและการจัดทำพินัยกรรมชีวิต ผ่านกิจกรรมการให้ความรู้ การดูแลผู้ป่วย และการสื่อสารในครอบครัว เพื่อช่วยให้บุคคลสามารถเตรียมความพร้อมในช่วงท้ายของชีวิต

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า พินัยกรรมชีวิตมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการตายดี โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารความต้องการทางการแพทย์ของบุคคลในระยะท้ายของชีวิต ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอแนะว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานพยาบาล บุคลากรทางการแพทย์ และหน่วยงานด้านนโยบายสุขภาพ ควรส่งเสริมการใช้พินัยกรรมชีวิตควบคู่กับกระบวนการสื่อสารระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว และทีมสุขภาพ เพื่อช่วยลดความกังวลของผู้ป่วย ลดภาระทางอารมณ์ของครอบครัว และสนับสนุนการตัดสินใจทางการแพทย์ที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การศึกษากระบวนการสื่อสารเรื่องพินัยกรรมชีวิตระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว และทีมสุขภาพในบริบทสถานพยาบาล เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยที่เอื้อต่อหรือเป็นอุปสรรคต่อการนำพินัยกรรมชีวิตไปใช้ในทางปฏิบัติ

2.2 การศึกษาบทบาทของครอบครัวและ “พื้นที่ปลอดภัย” ในการเตรียมตัวเผชิญกับวาระสุดท้ายของชีวิต เพื่อขยายความเข้าใจมิติทางสังคมและความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการตายดีในบริบทสังคมไทย

2.3 การศึกษาการบูรณาการแนวคิดพุทธจิตวิทยาเข้ากับการดูแลแบบประคับประคองและกระบวนการจัดทำพินัยกรรมชีวิต เพื่อพัฒนากรอบแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมไทยและการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายอย่างเป็นองค์รวม

References

Aunjanam, J. et al. (2022). Self-Preparation before Death According to Buddhism. *Academic Journal of MBU Lanna*, 11(1), 117–128.

Azadian, A., Navidi Moghadam, M., & Nejati, A. (2024). Effectiveness of Palliative Care on Death Anxiety, Self-Compassion, and Perceived Stress in Patients with Leukemia. *Iranian Evolutionary Educational Psychology Journal*, 6(4), 149–162.

Choo, P. Y. et al. (2024). The Gift of Here and Now at the End of Life: Mindful Living and Dignified Dying among Asian Terminally Ill Patients. *Palliative & Supportive Care*, 22(5), 1245–1251.

Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *Awareness of Dying*. Chicago, IL: Aldine.

Kübler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying*. New York: Macmillan.

Miller, C. A. (2009). *Nursing for Wellness in Older Adults*. (6th ed.). Philadelphia, PA: Wolters Kluwer/Lippincott Williams & Wilkins.

National Health Act B.E. 2550. (2007). *Royal Gazette*. Bangkok: Office of the Council of State.

National Health Commission Office of Thailand. (2025). Thai People Increasingly Accept Good Death; Emphasizes That Physicians Must Respect Patients’ Decisions. Retrieved January 15, 2025, from https://old.nationalhealth.or.th/th/node/3267

National Statistical Office, Ministry of Digital Economy and Society, Thailand. (2024). *Key Findings Summary: Employment of Older Persons in Thailand (2024)*. Retrieved January 15, 2025, from https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20250327140934_65830.pdf

Sombatmai, S., Phrakhru Satorndhammasith, & Songkam, S. (2022). An Application of the Buddhadhamma Principles to Heal the Terminal Stage Patients. *Journal of Buddhist Studies*, 11(1), 66–80.

Wijeyaratne, L., et al. (2025). What Is a Good Death in South Asia? A Systematic Review and Narrative Synthesis. *Journal of Nursing Scholarship*, 57(4), 653–677.

การศึกษาเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505*

A Comparative Study of Sangha Administration under the Sangha Administration Act of 1902, the Sangha Act of 1941, and the Sangha Act of 1962

ปิยะภพ เอนกทวีกุล
Piyaphob Anekthaweekul
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University, Thailand.
Corresponding Author's Email: piyaphob_anek@rumail.ru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นมาและเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทย วิธีการศึกษาเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ แบบการวิจัยเอกสาร โดยศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร บทความ หนังสือ งานวิจัย หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยนำข้อมูลที่ได้มารวบรวมวิเคราะห์ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยใช้แนวคิดอำนาจทางการเมืองในทรรศนะของพุทธศาสนา การเข้าสู่อำนาจทางการปกครอง และการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ทางการเมือง

ผลการศึกษาพบว่า 1) การดำรงตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับการเมืองการปกครอง คือ การปกครองคณะสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการการเมืองการปกครองที่มีการจัดระเบียบรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ในแต่ละยุค โดยโครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีรูปแบบของการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่มหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ในขณะที่การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีรูปแบบการปกครองที่มีการแบ่งอำนาจออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร และ 2) ตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์และสมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับการเข้าสู่อำนาจทางการปกครองทั้งรูปแบบของจารีตประเพณีผ่านการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการแต่งตั้งพระสงฆ์ให้ดำรงตำแหน่งทางปกครองและสมณศักดิ์ รูปแบบของบารมีผ่านการที่พระสงฆ์ซึ่งมีอาวุโสทางพรรษาและสมณศักดิ์ และมีความรู้ความสามารถดำรงตำแหน่งทางการปกครอง และรูปแบบของกฎหมายผ่านการที่พระสงฆ์ได้รับการแต่งตั้ง

*Received October 14, 2025; Revised November 14, 2025; Accepted November 23, 2025

ดำรงตำแหน่งทางการปกครองในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช มหาเถรสมาคม และพระสังฆาธิการ รวมถึงสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในทุกระดับ โดยมีกฎหมายและกฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์รองรับ

คำสำคัญ: ตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์; สมณศักดิ์; พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121; พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484; พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

Abstract

This research article aimed (1) to examine the historical background and compare the administrative positions of the Thai Sangha under the Sangha Administration Act of 1902, the Sangha Act of 1941, and the Sangha Act of 1962; and (2) to study the relationship between ecclesiastical ranks of monks and administrative positions within the Thai Sangha. The study employed a qualitative research method based on documentary research, analyzing documents, academic articles, books, research studies, newspapers, and other publications. The data were compiled and analyzed using descriptive analysis, guided by concepts of political power in Buddhist perspectives, accession to administrative authority, and political-historical analysis.

The findings revealed that (1) holding administrative positions within the Sangha is closely related to the political system, as Sangha administration forms part of the broader evolution of governance, with organizational structures differing across periods. The Sangha Administration Act of 1902 and the Sangha Act of 1962 reflect centralized systems of authority concentrated in the Mahathera Samakhom, with the Supreme Patriarch exercising authority in conjunction with this body, whereas the Sangha Act of 1941 established a more distributed structure consisting of the Sangha Assembly, the Sangha Council, and the Vinaya Council; and (2) Administrative positions and ecclesiastical ranks are closely linked to access to governing authority through three forms: traditional authority, exercised through royal power in appointing monks to administrative and ecclesiastical positions; charismatic authority, based on seniority, rank, and competence; and legal authority, through formal appointments to positions such as the Supreme Patriarch, members of the Supreme Sangha Council, and other ecclesiastical administrators, all supported by legal frameworks and regulations governing the Sangha.

Keywords: Sangha Administrative Positions; Ecclesiastical Ranks; Sangha Administration Act of 1902; Sangha Act of 1941; Sangha Act of 1962

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล สืบเนื่องจากมีผู้เลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนาเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์จำนวนมากขึ้น ส่งผลให้ต้องมีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ โดยพระธรรมวินัยได้วางหลักการสำคัญก็คือหลักอาวุโสโดยพรรษาให้พระสงฆ์ที่มีพรรษาอาวุโสเป็นผู้ปกครอง (Mahamakut Royal Academy, 1978; Phra Narong Wutthimethee, 2015) ต่อมาได้มีการทำสังคายนา

พระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 234 ภายหลังการทำสังคายนาในครั้งนี้ พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ไปสู่ในประเทศต่าง ๆ ผ่านพระสมณทูต เช่น ศรีลังกา เมียนมา และไทย เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ในแต่ละประเทศแล้วมีความจำเป็นต้องได้รับการอุปถัมภ์จากผู้ปกครองเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้าและสถาปนาได้อย่างมั่นคง ซึ่งการที่พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองย่อมทำให้มีความสัมพันธ์กับการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงช่วงก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในปี พ.ศ. 2445 พระมหากษัตริย์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นโดยมีตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์เป็นกลไกสำคัญ ตัวอย่างเช่น พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร เป็นต้น (Suksamran, 1984; Udomsri, 1990; Academic Staff of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2017; Phramaha Vichien Siriwatthano, 2021) ทั้งนี้อำนาจรัฐได้เข้ามาจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ปรากฏขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในปี พ.ศ. 2445 ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกที่มีการจัดการปกครองคณะสงฆ์โดยรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่มหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ เจ้าคณะใหญ่ปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละคณะ และมีรูปแบบการปกครองที่ลดหลั่นเป็นลำดับชั้นตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชจนถึงเจ้าอาวาส (The Sangha Administration Act of R.E. 121, 1902; Suksamran, 1984; Takhananan, 2008; Potjanalawan, 2019) ในเวลาต่อมา ได้มีการประกาศใช้กฎหมายการปกครองคณะสงฆ์ฉบับที่ 2 คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองคณะสงฆ์อย่างสำคัญ กล่าวคือ การจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบคล้ายคลึงกับระบอบประชาธิปไตย มีการยกเลิกมหาเถรสมาคมและเจ้าคณะใหญ่ โดยแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร โดยอำนาจการปกครองคณะสงฆ์อยู่ที่สังฆมนตรี ในขณะที่สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของคณะสงฆ์ (The Sangha Act of B.E. 2484, 1941; Suksamran, 1984; Na-Rangsi, 1996; Potjanalawan, 2019)

อย่างไรก็ตาม ได้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยกันเองโดยเฉพาะเรื่องการรวมมหานิกายกับธรรมยุตให้เป็นนิกายสงฆ์เดียวกันภายใน 8 ปีหลังจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีผลบังคับใช้ ทำให้การรวมนิกายระหว่างมหานิกายกับธรรมยุตให้เป็นนิกายสงฆ์เดียวกันไม่ประสบความสำเร็จ ท่ามกลางความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์อีกครั้งเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยยกเลิกสังฆสภา สังฆนายก และคณะวินัยธร แล้วมีการนำมหาเถรสมาคมกลับมาเป็นองค์การปกครองสูงสุดภายในคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ รวมถึงเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม มีการฟื้นตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ทำให้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์กลับมารวมศูนย์อยู่ที่มหาเถรสมาคมอีกครั้ง โดยสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ในส่วนของเจ้าคณะใหญ่จนถึงเจ้าอาวาสเป็นตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ที่เรียกว่าพระสังฆาธิการ (The Sangha Act of B.E. 2505, 1962; The Sangha Act of B.E. 2535, 1992; Suksamran, 1984; Na-Rangsi, 1996; Academic Staff of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2017; Phramaha Vichien Siriwatthano, 2021; Charaschanyawong, 2021)

เมื่อพิจารณาการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จะเห็นได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเมืองการปกครองในแต่ละยุคสมัย อำนาจรัฐได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ทั้งในรูปแบบรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่สมเด็จพระสังฆราชและ

มหาเถรสมาคม และรูปแบบที่มีการแบ่งอำนาจออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร นอกจากนี้ ตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ยังมีความสัมพันธ์กับตำแหน่งสมณศักดิ์โดยพระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานแต่งตั้งให้พระสงฆ์เพื่อเป็นกำลังใจในการปกครองคณะสงฆ์ ตัวอย่างเช่น ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ต้องมีสมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะเจ้ารอง เจ้าคณะภาคต้องมีสมณศักดิ์พระราชาคณะเจ้าคณะรองจนถึงพระราชาคณะชั้นเทพ และเจ้าคณะจังหวัดต้องมีสมณศักดิ์พระราชาคณะเจ้าคณะรองจนถึงพระราชาคณะชั้นสามัญ เป็นต้น (Ngamchitcharoen, 2013; Phramaha Vichien Siriwatthano, 2021)

ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์กับสมณศักดิ์ของพระสงฆ์จะมีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยการศึกษาจะเน้นที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใดฉบับหนึ่งและเป็นการศึกษาเชิงพัฒนาการ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยต้องการที่จะต่อยอดการศึกษาตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์กับสมณศักดิ์ของพระสงฆ์โดยเน้นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบและพัฒนาการของตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์และสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ผ่านโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่มีรูปแบบการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่มหาเถรสมาคม โดยสมเด็จพระสังฆราชใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ที่มีรูปแบบแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร โดยผู้วิจัยต้องการศึกษาในประเด็นตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาอย่างไร ตลอดจนผู้วิจัยยังต้องการศึกษาในประเด็นเรื่องตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมเอกสาร เนื้อหา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของโครงสร้าง ตำแหน่ง และสมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำมาใช้ในการสร้างเครื่องมือ และนำมาเป็นกรอบในการทำวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ทำการวิจัยเอกสารโดยศึกษาความเป็นมาและเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทย และความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งเอกสารที่ค้นคว้า คือ เอกสาร บทความ หนังสือ งานวิจัย หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล โดยศึกษาความเป็นมาและเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทย และความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยใช้แนวคิดอำนาจทางการเมืองในทรรศนะของพุทธศาสนาของสมบูรณ์ สุขสำราญ ที่อธิบายถึงวิวัฒนาการทางสังคมการเมืองมีความจำเป็นต้องจัดระเบียบการปกครองเพื่อให้สังคมการเมืองดำรงอยู่ได้ โดยมีกฎระเบียบและผู้ปกครองเป็นกลไกสำคัญในการปกครอง ซึ่งการปกครองคณะสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของการเมืองการปกครองที่จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบการปกครองให้เกิดขึ้นในรูปแบบของการปกคณะสงฆ์ในแต่ละยุคเพื่อประโยชน์ในการปกครองคณะสงฆ์และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย (Suksamran, 1984) ทั้งนี้ การปกครองคณะสงฆ์ยังมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดการเข้าสู่อำนาจและแหล่งที่มาของอำนาจทางการปกครอง โดย Max Weber อธิบายว่า แหล่งที่มาของอำนาจและความชอบธรรมของการใช้อำนาจทางการปกครองมีอยู่ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ความชอบธรรมตามจารีตประเพณี คือ พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจในการแต่งตั้งพระสงฆ์ให้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์และสมณศักดิ์ 2) ความชอบธรรมตามบารมี คือ การปกครองคณะสงฆ์จะมีพระสงฆ์ผู้ซึ่งมีอาวุโสทางพรรษาและสมณศักดิ์ และมีความรู้ความสามารถดำรงตำแหน่งทางการปกครอง และ 3) ความชอบธรรมตามกฎหมาย คือ การที่พระสงฆ์ได้รับการแต่งตั้งดำรงตำแหน่งทางการปกครองในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคม และตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับโดยมีกฎหมายและกฎระเบียบรองรับ (Weber, 1958) และมีความเชื่อมโยงกับแนวทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ทางการเมือง โดยอนุสรณ์ ลิ่มมณี ได้อธิบายว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลามีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่อมาอย่างไรและมีความเชื่อมโยงจนกลายเป็นปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างไร (Limmanee, 2018) โดยนำมาปรับใช้กับการศึกษาเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์เพื่อให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์และความเป็นมาของตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคตั้งแต่อดีตที่มีอิทธิพลต่อการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นการนำเสนอผลการวิจัยโดยเรียบเรียงการวิจัย สรุป อภิปรายผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 นำเสนอสิ่งที่ค้นพบและข้อเสนอแนะให้กับหน่วยงานต้นสังกัดที่ให้ทุนการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาและเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ผลการวิจัย พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีการจัดโครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชในฐานะประมุขของคณะสงฆ์ สมเด็จพระราชาคณะเป็นผู้ปกครองในคณะเหนือ คณะอรัญวาสี คณะใต้ คณะกลาง และคณะธรรมยุต และมีพระสังฆปาโมกข์เป็นผู้ปกครองเจ้าอาวาสวัดภายในแต่ละคณะ นับเป็นการวางรากฐานสำคัญของการปกครองคณะสงฆ์ที่นำมาสู่การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในปี พ.ศ. 2445 ในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้แก่ มหาเถรสมาคม ซึ่งมาจากสมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่และพระราชาคณะเจ้าคณะ รองคณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะธรรมยุต รวมเป็น 8 รูป ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาและวินิจฉัยเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ โดยไม่ได้มีการบัญญัติถึงอำนาจหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราช ดังนั้น ในช่วงแรกของการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ระหว่างปี พ.ศ. 2445-2453 สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมยังไม่มีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์มากนัก เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงสถาปนาแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช โดยให้การปกครองคณะสงฆ์แต่ละคณะขึ้นอยู่กับเจ้าคณะใหญ่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชด้วยพระองค์เอง โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาการปกครองคณะสงฆ์ และเสนาบดีกระทรวงธรรมการทำหน้าที่เป็นผู้รับพระบรมราชโองการจากพระมหากษัตริย์เพื่อดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม และ 2) การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค ได้แก่ เจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวง และเจ้าอาวาส ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ กล่าวคือ ทรงมอบอำนาจแก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์เพียงพระองค์เดียวตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2455 เป็นต้นมา โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาสมเด็จพระสังฆราชในการปกครองคณะสงฆ์เท่านั้น และการปกครองคณะสงฆ์ระดับมณฑลให้ขึ้นตรงกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า อย่างไรก็ตาม ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในปี พ.ศ. 2464 พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรศิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้ง คือ จากเดิมมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่เพียงถวายคำปรึกษาสมเด็จพระสังฆราชในการปกครองคณะสงฆ์ มีการเปลี่ยนแปลงให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับสมเด็จพระสังฆราชโดยเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งดำเนินอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งมีการยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ดังนั้น โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติฉบับนี้มีรูปแบบการรวมศูนย์อำนาจการปกครองเป็นหลัก

ผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แนวคิดประชาธิปไตยเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของคณะราษฎร และยังเข้าไปแทรกซึมภายในคณะสงฆ์ นำมาสู่การเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยที่มีการแบ่งอำนาจออกเป็นนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ นำโดยคณะสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ชื่อว่า คณะปฏิสังขรณ์การพระพุทธศาสนา ประกอบกับการที่รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีนโยบายต้องการที่จะรวมนิกายสงฆ์ระหว่างมหานิกายกับธรรมยุตเข้าด้วยกัน รวมถึงการอุปสมบทของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาที่ต้องการให้คณะสงฆ์มหานิกายและธรรมยุตได้ทำสังฆกรรมร่วมกัน เมื่อเข้าสู่ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ตามมาด้วยประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ส่งผลให้การปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบการปกครองที่แบ่งอำนาจออกเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ 1) สังฆสภา มีอำนาจหน้าที่ในการออกกฎ ระเบียบ และข้อบังคับการปกครองคณะสงฆ์ 2) สังฆมนตรี มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ และ 3) คณะวินัยธร มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยและระงับอธิกรณ์ การตีความกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคแบ่งออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด โดยมีการยกเลิกมหาเถรสมาคมส่งผลให้ตำแหน่ง

เจ้าคณะใหญ่ต้องถูกยกเลิกไปด้วย ในขณะที่สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของคณะสงฆ์ที่ไม่มีอำนาจในการบัญชาการคณะสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีรูปแบบการแบ่งอำนาจการปกครองเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม จากความวุ่นวายและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ทั้งในเรื่องรวมนิกายสงฆ์ระหว่างมหานิกายกับธรรมยุตและการดำรงตำแหน่งในสังฆสภาและสังฆมนตรีที่พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายมีจำนวนน้อยกว่าฝ่ายธรรมยุต ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้เข้ามาจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ที่ต้องการให้การปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบรวมศูนย์อำนาจอีกครั้ง นำมาสู่การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่บัญญัติให้สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ และเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม มีการฟื้นฟูมหาเถรสมาคมให้อยู่ในโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์อีกครั้ง โดยมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้ 1) การบัญญัติกฎระเบียบและข้อบังคับการปกครองคณะสงฆ์ 2) การปกครองคณะสงฆ์ และ 3) การวินิจฉัยและระงับอธิกรณ์การตีความกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย ส่งผลให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจทั้งในทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ รวมถึงทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับสมเด็จพระสังฆราช และมีการนำตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่กลับมาอยู่ในโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์อีกครั้ง คือ เจ้าคณะใหญ่ในคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ได้แก่ หนกลาง หนเหนือ หนใต้ และหนตะวันออก รวมถึงเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคมีการแบ่งเป็นเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้จะมีรูปแบบรวมศูนย์อำนาจการปกครองอยู่ที่สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคม ตามมาด้วยการปกครองคณะสงฆ์ที่ลดหลั่นเป็นลำดับชั้นตั้งแต่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช มหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ จนถึงเจ้าอาวาส ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ผลการวิจัย พบว่า ก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในปี พ.ศ. 2445 ตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งมีการแบ่งสมณศักดิ์ออกเป็นสังฆราช และพระครู ต่อมาในสมัยอยุธยา ตำแหน่งสมณศักดิ์มีจำนวนเพิ่มขึ้นโดยแบ่งออกเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระสังฆราชคณะหรือพระราชาคณะ และพระครู เมื่อเข้าสู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่ได้ทรงจัดระเบียบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2437 ในตำแหน่งสมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ พระราชาเจ้าคณะรอง และพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นธรรม ชั้นเทพ และชั้นราช ในเวลาต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในปี พ.ศ. 2445 สมณศักดิ์มีการแบ่งเป็นลำดับชั้น ดังนี้ 1) สมเด็จพระมหาสมณะหรือสมเด็จพระสังฆราช 2) สมเด็จพระราชาคณะ 3) พระราชาคณะผู้ใหญ่เจ้าคณะรอง และพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นธรรม ชั้นเทพ และชั้นราช 4) พระราชาคณะชั้นสามัญ และ 5) พระครู โดยสมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ และพระราชาคณะเจ้าคณะรองคณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ และคณะธรรมยุต รวมกัน 8 รูป เป็นมหาเถรสมาคม และกำหนดให้เจ้าคณะมณฑลมีสมณศักดิ์ที่พระราชาคณะ เจ้าคณะเมืองมีสมณศักดิ์ที่พระราชาคณะหรือพระครู และเจ้าคณะแขวงมีสมณศักดิ์ที่พระครู ส่วนในกรุงเทพฯ มีพระราชาคณะ เป็นผู้ปกครองแขวง ทั้งนี้ ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2455 เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบอำนาจให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-

วโรรส จัดระเบียบสมณศักดิ์ขึ้นใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ดังนี้ มีการแบ่งสมณศักดิ์ออกเป็นฝ่ายฐานันดร คือ ยศของพระสงฆ์ จำนวน 21 สมณศักดิ์ ตัวอย่างเช่น สมเด็จพระมหาสมณะหรือสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช และชั้นสามัญ เป็นต้น และฝ่ายตำแหน่ง คือ หน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายปริยัติ จำนวน 11 ตำแหน่ง ตัวอย่างเช่น ตำแหน่งสกลสังฆปริณายก คือ สมเด็จพระสังฆราช มหาสังฆนายก คือ เจ้าคณะใหญ่ สังฆนายก คือ เจ้าคณะรอง ซึ่งเป็นตำแหน่งฝ่ายบริหาร คณาจารย์เอก คณาจารย์โท และคณาจารย์ตรี ซึ่งเป็นตำแหน่งฝ่ายปริยัติ เป็นต้น ส่งผลให้ระบบสมณศักดิ์มีรูปแบบที่ชัดเจนและมีการนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ สมณศักดิ์ของพระสงฆ์เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระราชทานแต่งตั้งให้พระสงฆ์ดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์เป็นสำคัญ ในส่วนของตำแหน่งหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์จะมีกฎหมายและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์รองรับ ด้วยเหตุนี้ สมณศักดิ์ของพระสงฆ์อาจจะไม่ได้เชื่อมโยงกับตำแหน่งทางการปกครองในคณะสงฆ์เสมอไป โดยพระสงฆ์บางรูปดำรงตำแหน่งทางสมณศักดิ์แต่ไม่ได้มีตำแหน่งทางการปกครองในคณะสงฆ์ และพระสงฆ์บางรูปจะดำรงตำแหน่งทางสมณศักดิ์และตำแหน่งทางการปกครองในคณะสงฆ์ นำมาสู่การแบ่งแยกกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างฝ่ายฐานันดร คือ สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ และฝ่ายตำแหน่ง คือ หน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีการใช้สืบมาจนถึงการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484

การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ส่งผลให้การปกครองคณะสงฆ์เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ กล่าวคือ มีการแบ่งอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร โดยสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของคณะสงฆ์แต่ไม่มีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ และมีการยกเลิกตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ การปกครองคณะสงฆ์นำโดยสังฆมนตรีมีการแบ่งออกเป็น 4 องค์การ ได้แก่ 1) องค์การปกครอง 2) องค์การศึกษา 3) องค์การเผยแพร่ และ 4) องค์การสาธารณูปการ ซึ่งแต่ละองค์การมีสังฆมนตรีว่าการและช่วยว่าการทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ โดยเฉพาะตำแหน่งสังฆนายกเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญเนื่องจากมีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ส่งผลให้ตำแหน่งสมเด็จพระราชาคณะไม่ได้เชื่อมโยงกับตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่อีกต่อไปเนื่องจากยกเลิกตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ แต่ถึงกระนั้น ตำแหน่งทางสมณศักดิ์และตำแหน่งทางการปกครองของพระราชาคณะเจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช ชั้นสามัญ และพระครู ยังคงเดิมซึ่งจัดระเบียบโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในปี พ.ศ. 2455 โดยมีพระราชบัญญัติฉบับนี้รับรองสถานะของสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะ รวมถึงความเป็นเอกเทศต่อกันระหว่างตำแหน่งฝ่ายฐานันดรหรือสมณศักดิ์และตำแหน่งทางการปกครองภายในคณะสงฆ์อย่างชัดเจน นอกจากนี้ พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ปรากฏตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ที่เรียกว่าพระคณาธิการ คือ พระสงฆ์ที่มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็นพระคณาธิการส่วนกลาง ตัวอย่างเช่น สังฆนายก สังฆมนตรีว่าการ และสังฆมนตรีช่วยว่าการ เป็นต้น และพระคณาธิการส่วนภูมิภาคในภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด ตัวอย่างเช่น เจ้าคณะตรวจการภาค คณะกรรมการสงฆ์จังหวัด คณะกรรมการสงฆ์อำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส เป็นต้น

ตำแหน่งสมณศักดิ์กับตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประกอบกับกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยพระสังฆาธิการและการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่งผลให้สมณศักดิ์มีรูปแบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์เข้าด้วยกัน สำหรับสมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีการแบ่งลำดับชั้น ดังนี้ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช ชั้นสามัญ พระครูสัญญาบัตร พระครูฐานานุกรม พระครูประทวนสมณศักดิ์ และพระเปรียญธรรม ในส่วนตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์เรียกว่าพระสังฆาธิการ คือ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็นลำดับชั้น ดังนี้

เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ตัวอย่างเช่น เจ้าคณะใหญ่ต้องมีสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระราชาคณะกับพระราชาคณะเจ้าคณะรอง เจ้าคณะภาคต้องมีสมณศักดิ์ตั้งแต่พระราชาคณะชั้นเทพจนถึงเจ้าคณะรอง และเจ้าคณะจังหวัดต้องมีสมณศักดิ์ที่พระราชาคณะชั้นสามัญจนถึงเจ้าคณะรอง เป็นต้น และในส่วนของมหาเถรสมาคม ก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมโดยสมณศักดิ์ แต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงสมณศักดิ์พระราชาคณะ ถ้ามีการแต่งตั้งจะต้องมีพระบรมราชโองการหรือคำสั่งแต่งตั้งที่แยกออกมาอีก แต่ถึงกระนั้น กรรมการมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปไม่ได้ดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคม แต่มาจากการแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ที่ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคม กล่าวได้ว่า ตำแหน่งสมณศักดิ์กับตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน สมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะซึ่งถูกกำหนดด้วยพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวและกฎหมายการปกครองคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์แล้ว การสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะยังเป็นเรื่องของพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน

องค์ความรู้ใหม่

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาความเป็นมาและเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยและความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาแล้วในข้างต้น มีองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ กล่าวคือ พลวัตและความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ ทำให้โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ 1) พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง โดยมีมหาเถรสมาคมถวายคำปรึกษาและใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับพระมหากษัตริย์ ได้แก่ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงที่ยังไม่มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช 2) สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ ใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์เพียงพระองค์เดียว มหาเถรสมาคมทำหน้าที่ให้คำปรึกษาการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถวายอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์แก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในปี พ.ศ. 2455 3) สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ ใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ได้แก่ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในปี พ.ศ. 2464 และโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ และประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์การปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ และ 4) สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขคณะสงฆ์แต่ไม่มีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ อำนาจการปกครองคณะสงฆ์แบ่งออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร ซึ่งอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและภูมิภาคอยู่ที่สังฆมนตรี ได้แก่ สังฆนายก

สังฆมนตรีว่าการและช่วยว่าการองค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแพร่ และองค์การสาธารณูปการ ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้ 1) สมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ การประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ระหว่างปี พ.ศ. 2445-2455 สมเด็จพระราชาคณะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่และพระราชาคณะเจ้าคณะรองดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่ 2) สมณศักดิ์แยกออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายฐานันดร คือ ยศของพระสงฆ์ มีจำนวน 21 สมณศักดิ์ และฝ่ายตำแหน่งหน้าที่ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายปริยัติ มีจำนวน 11 ตำแหน่ง โดยเกิดขึ้นจากการจัดระเบียบสมณศักดิ์ขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2455 ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เป็นระยะเวลา 10 ปี นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้สมณศักดิ์ไม่ได้เชื่อมโยงกับตำแหน่งหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีการใช้สืบมาจนถึงการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และมีการรับรองโดยพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว และ 3) สมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีรูปแบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีกฎหมายและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์รองรับ และสมณศักดิ์เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระสงฆ์ให้ดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช และชั้นสามัญ ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รวมถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 และ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561

โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ 4 รูปแบบ Four Types of the Sangha Structure and Sangha Administrators			
<u>รูปแบบ 1</u>	**<u>รูปแบบ 2</u>**	**<u>รูปแบบ 3</u>**	**<u>รูปแบบ 4</u>**
พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมทำหน้าที่ถวายคำปรึกษา และปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับพระมหากษัตริย์	สมเด็จพระสังฆราชใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์เพียงพระองค์เดียว มหาเถรสมาคมทำหน้าที่ให้คำปรึกษาการปกครองคณะสงฆ์	สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ ใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม	สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขคณะสงฆ์แต่ไม่มีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ อำนาจการปกครองคณะสงฆ์แบ่งออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร

โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ 4 รูปแบบ Four Types of the Sangha Structure and Sangha Administrators			
Type 1 The King exercises royal authority in the administration of the Sangha, with the Supreme Sangha Council providing counsel and administration the Sangha in collaboration with the King.	**Type 2** The Supreme Patriarch exclusively exercises authority the Sangha. The Supreme Sangha Council roles in a consultative for administration of the Sangha.	**Type 3** The Supreme Patriarch is the head and commander of the Sangha, exercising administrative powers in collaboration with the Supreme Sangha Council.	**Type 4** The Supreme Patriarch is the head of the Sangha, but there is no authority to command the Sangha. The governing authority of the Sangha is separation of power comprising the Sangha Council, the Sangha Executive Council, and the Sangha Judiciary Council.
ความสัมพันธ์ระหว่างสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ 3 รูปแบบ Three Types of the Relationship between Ecclesiastical Honorific Ranks of Monks and Sangha Administrators		
รูปแบบ 1 สมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ เช่น สมเด็จพระราชา-เจ้าคณะใหญ่ และพระราชาคณะราชาเจ้าคณะรอง-ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่	**รูปแบบ 2** สมณศักดิ์แยกออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายฐานันดร คือ ยศของพระสงฆ์ มีจำนวน 21 สมณศักดิ์ และฝ่ายตำแหน่งหน้าที่ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายปริยัติ มีจำนวน 11 ตำแหน่ง	**รูปแบบ 3** สมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีรูปแบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีกฎหมายและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์รองรับ
Type 1 The ecclesiastical honorific ranks of monks are linked with their Sangha Administrators, such as Somdet Phrarachakhana-The chief monk and Phrarachakhana Chaokhanarong-The assistant chief monk.	**Type 2** The ecclesiastical honorific ranks are categorized into two distinct groups: the monastic rank, which possess 21 ecclesiastical honorific ranks and the administrative and the Pariyat Dhamma offices, which consist of 11 positions.	**Type 3** The ecclesiastical honorific ranks of monks are linked with their Sangha Administrators, with such appointments supported by laws and regulations governing the Sangha.

Figure 1: Four Types of the Sangha Structure and Sangha Administrators and Three Types of the Relationship Between Ecclesiastical Honorific Ranks of Monks and Sangha Administrators (Developed by the Researcher)

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ผู้วิจัยได้สรุปผลวิจัยตามเนื้อหารายละเอียดที่ปรากฏในข้างต้น และยังมีประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การอภิปรายผลดังต่อไปนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า นับแต่งตั้งการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ตามมาด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติแต่ละฉบับ ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่มหาเถรสมาคม โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม สำหรับตำแหน่งที่มีอำนาจการปกครองคณะสงฆ์รองจากสมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคม คือ เจ้าคณะใหญ่ ในช่วงระยะแรกมีการแบ่งเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ และคณะธรรมยุต และในปัจจุบันมีการแบ่งเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกาย ได้แก่ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ รวมถึงเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ถัดจากตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ก็จะเป็นตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคในช่วงระยะแรกมีการแบ่งเป็นเจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวง และเจ้าอาวาส และในปัจจุบันมีการแบ่งเป็นเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ทั้งนี้ โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับจึงมีลักษณะการปกครองที่ลดหลั่นเป็นลำดับชั้น ในขณะที่โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีลักษณะเป็นการแบ่งอำนาจออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร โดยยกเลิกมหาเถรสมาคม ส่วนสมเด็จพระสังฆราชเป็นเพียงแค่ประมุขของคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์อยู่ที่สังฆมนตรี ถัดจากตำแหน่งสังฆมนตรีจะเป็นตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค ได้แก่ เจ้าคณะตรวจการภาค คณะกรรมการสงฆ์จังหวัด คณะกรรมการสงฆ์อำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ลดหลั่นเป็นลำดับชั้น ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบโครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับแล้ว พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีโครงสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ที่ลดหลั่นลงมาตามลำดับชั้น ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีโครงสร้างการปกครองแบบแบ่งอำนาจ แต่ถึงกระนั้น ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ก็มีลักษณะที่ลดหลั่นลงมาตามลำดับชั้นเช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดอำนาจทางการเมืองในทรรศนะของพุทธศาสนาของสมบูรณ์ สุขสำราญ (Suksamran, 1984) ซึ่งการปกครองคณะสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการการเมืองการปกครองที่มีการจัดระเบียบรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ในแต่ละยุคเพื่อประโยชน์ในการปกครองคณะสงฆ์และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และแนวทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ทางการเมืองของอนุสรณ์ ลิ่มมณี (Limmanee, 2018) อธิบายโครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แต่ละฉบับได้เป็นอย่างดี และสอดคล้องกับการศึกษาของ Ruth-Inge Heinze (Heinze, 1977) คนึงนิตย์ จันทบุตร (Chantabutr, 1985) แสวง อุดมศรี (Udomsri, 1990) พระมหาวรชัย วรเมธี (Phramaha Vorachai Voramethee, 1996) สุนทร ณ รังษี (Na-Rangsi, 1996) ชาญณรงค์ บุญหนุน (Boonnoon, 1998) และภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ (Potjanalawan, 2019) ที่อธิบายรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ผ่านแนวคิดประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยตำแหน่งและ

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีรูปแบบรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่มหาเถรสมาคม ในขณะที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีการแบ่งอำนาจออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร รวมถึงสอดคล้องกับการศึกษาของพระมหาวรชัย วรเมธี (Phramaha Vorachai Voramethee, 1996) นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ (Anuphongphat, 2003) Duncan McCargo (McCargo, 2004) ณัฐฐาพร จินดาสวัสดิ์ (Jindasawat, 2015) พระณรงค์ วุฑฒิเมธี (Phra Narong Wutthimethee, 2015) และวัลทณา แสงไพศรรค์ (Sangpaisan, 2016) ที่อธิบายถึงผลกระทบของการปกครองคณะสงฆ์ไทยภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ทั้งนี้ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีผลกระทบที่สำคัญ คือ การปกครองคณะสงฆ์เกิดความเป็นเอกภาพอยู่ภายใต้แบบแผนเดียวกันที่นำโดยมหาเถรสมาคม ในขณะที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีผลกระทบที่สำคัญ คือ การปกครองคณะสงฆ์ที่แบ่งออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร ทำให้การใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ไม่ได้รวมศูนย์อยู่ที่องค์การใดองค์การหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับ ได้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการปกครองคณะสงฆ์เช่นเดียวกัน กล่าวคือ การปกครองคณะสงฆ์ที่นำโดยมหาเถรสมาคมไม่สามารถสร้างความเป็นเอกภาพให้อยู่ภายใต้แบบแผนเดียวกัน เนื่องจากมีคณะสงฆ์บางกลุ่มที่ไม่ได้ปฏิบัติตามแนวทางของมหาเถรสมาคม เช่น วัดธรรมกาย สันติอโศก และพระสงฆ์ที่ประพฤติเบี่ยงเบนพระธรรมวินัย เป็นต้น และการปกครองคณะสงฆ์ที่แบ่งอำนาจออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร เกิดความไม่เป็นเอกภาพและแนวทางการปกครองคณะสงฆ์ที่ไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งมีการแบ่งสมณศักดิ์ออกเป็นสังฆราช และพระครู ต่อมาในสมัยอยุธยา ตำแหน่งสมณศักดิ์มีจำนวนเพิ่มขึ้นโดยแบ่งออกเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระสังฆราชคณะหรือพระราชาคณะ และพระครู ทั้งนี้ เมื่อเข้าสู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2437 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่ได้ทรงจัดระเบียบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในตำแหน่งสมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง พระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นธรรม ชั้นเทพ และชั้นราช นับเป็นการจัดระเบียบคณะสงฆ์ในตำแหน่งสมณศักดิ์ครั้งสำคัญที่นำมาสู่การแบ่งสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ได้แก่ สมเด็จพระมหาสมณะหรือสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะผู้ใหญ่เจ้าคณะรอง พระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช พระราชาคณะชั้นสามัญ และพระครู ตัวอย่างเช่น สมเด็จพระราชาคณะจะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ และมีพระราชาคณะเจ้าคณะรองเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การจัดระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จัดระเบียบสมณศักดิ์ขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2455 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ กล่าวคือ มีการแบ่งสมณศักดิ์ออกเป็นฝ่ายฐานันดร คือ ยศของพระสงฆ์ จำนวน 21 สมณศักดิ์ และฝ่ายตำแหน่ง คือ หน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายปริยัติ จำนวน 11 ตำแหน่ง ในเวลาต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ ยกเลิกตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ส่งผลให้สมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะไม่ได้ยึดติดกับเจ้าคณะใหญ่อีกต่อไป ในส่วนจำนวนสมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง พระราชาคณะ และพระครู และตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ยังคงรูปแบบเดิมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทำการจัดระเบียบ

ไว้ในปี พ.ศ. 2455 นอกจากนี้ ได้ปรากฏตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ที่สำคัญ คือ พระคณาธิการ แบ่งออกเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค สำหรับสมณศักดิ์กับตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประกอบกับกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยพระสังฆาธิการและการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่งผลให้สมณศักดิ์มีรูปแบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์เข้าด้วยกัน สมณศักดิ์มีการแบ่งลำดับชั้นตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชจนถึงพระเปรียญธรรม ในส่วนตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ คือ พระสังฆาธิการ มีการแบ่งออกเป็นลำดับชั้นตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่จนถึงเจ้าอาวาส กล่าวได้ว่า สมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะถูกกำหนดด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้และกฎหมายการปกครองคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์แล้ว การสถาปนาสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในปัจจุบันยังเป็นเรื่องของพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระสงฆ์ดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง และพระราชาคณะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเข้าสู่อำนาจทางการปกครองและแหล่งที่มาของอำนาจทางการปกครองของ Max Weber (Weber, 1958) ที่มี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ความชอบธรรมตามจารีตประเพณี คือ พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจในการแต่งตั้งพระสงฆ์ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์และสมณศักดิ์ 2) ความชอบธรรมตามบารมี คือ การปกครองคณะสงฆ์จะมีพระสงฆ์ผู้ซึ่งมีอาวุโสทางพรรษาและสมณศักดิ์ และมีความรู้ความสามารถดำรงตำแหน่งทางการปกครอง และ 3) ความชอบธรรมตามกฎหมาย คือ พระสงฆ์ได้รับการแต่งตั้งดำรงตำแหน่งทางการปกครองซึ่งมีกฎหมายและกฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์รองรับ ถูกนำมาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยได้เป็นอย่างดี และสอดคล้องกับการศึกษาของดวงใจ สุขอึ้ง (Suk-ueng, 2005) พระทศพล จนฺทวโส (Phra Thossapol Janthawangso, 2010) วัชระ งามจิตรเจริญ (Ngamchitcharoen, 2013) ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ (Potjanalawan, 2019) และพระมหาวิเชียร สิริวฑฺฒโน (Phramaha Vichien Siriwatthano, 2021) ที่อธิบายว่า พระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งปกครองในคณะสงฆ์มักจะมีสมณศักดิ์ควบคู่กัน ตัวอย่างเช่น สมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ พระราชาคณะเจ้าคณะรองจนถึงพระราชาคณะชั้นเทพ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค และพระราชาคณะเจ้าคณะรองจนถึงพระราชาคณะชั้นสามัญ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น รวมถึงสอดคล้องกับการศึกษาของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (Phra Dhammapitaka (Prayudh Payutto), 1997) จำนงค์ ทองประเสริฐ (Thongprasert, 2011) พระจักรกฤษ มาฏารักษ์ (Phra Jakkrit Matarak, 2017) มัลลิกา ภูมะธน, ดิเรก ด้วงลอย, วรพจน์ วิเศษศิริ, และพระปลัดระพิน พุทธิสาโร (Phumathon, Duangloy, Visetsiri, and Phrapalad Raphin Buddhisaro, 2018) พระมหาวิรวัด วิจกฺขโณ (Phramaha Viravad Vichakkhano, 2020) และชฎาพร จีนชาวนา (Jeenchaona, 2024) ที่อธิบายเปรียบเทียบพัฒนาการพระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะในเมียนมา ลาว และกัมพูชา ซึ่งมีระบบสมณศักดิ์และตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้ การปกครองคณะสงฆ์ในเมียนมามีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและประธานกรรมการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชมีสมณศักดิ์ชั้นสูงสุดที่อภิธชมหารัฐคุรุ และมีการแบ่งระบบสมณศักดิ์ออกเป็น 5 หมวด ได้แก่ 1) ผู้ทรงจำพระไตรปิฎก 2) อาจารย์ผู้สอนธรรม 3) ธรรมกถึก 4) กัมมัฏฐาน และ 5) นักเผยแผ่ รวมทั้งสิ้น 21 สมณศักดิ์ ทั้งนี้ ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในเมียนมาจะไม่ได้เชื่อมโยงกับตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์แต่จะมีความเชื่อมโยงกับบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการศึกษา การเผยแพร่ และกัมมัฏฐาน เป็นสำคัญ ในขณะที่การปกครองคณะสงฆ์ในลาวภายใต้ธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว พ.ศ. 2547 มีประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์มีตำแหน่งที่เรียกว่า พระอาจารย์ใหญ่ ส่วนพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปกครอง

คณะสงฆ์ในตำแหน่งอื่น ๆ จะเรียกว่า พระอาจารย์ ส่วนระบบสมณศักดิ์ได้ถูกยกเลิกไป และการปกครองคณะสงฆ์ในกัมพูชามีการแบ่งตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชออกเป็น 2 คณะ ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราชในคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย คือ สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี และสมเด็จพระสังฆราชในคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต คือ สมเด็จพระอภิสิริสุคนธามหาสังฆราชาธิบดี นอกจากนี้ ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในกัมพูชามีการแบ่งเป็นลำดับชั้น ดังนี้ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะชั้นเอก โท ตรี จัตวา และกิตติมศักดิ์ พระครู และพระสมุห์ ทั้งนี้ สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในกัมพูชาจะมีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ตัวอย่างเช่น สมณศักดิ์ที่สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดีดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชในคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย สมณศักดิ์ที่สมเด็จพระอภิสิริสุคนธามหาสังฆราชาธิบดีดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชในคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต โดยมีสมเด็จพระราชาคณะทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตดำรงตำแหน่งรองสมเด็จพระสังฆราช และสมณศักดิ์ที่พระราชาคณะทุกระดับชั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุต เป็นต้น ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับระบบสมณศักดิ์กับตำแหน่งทางการปกครองของคณะสงฆ์ไทยแล้ว ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ในเมียนมา ลาว และกัมพูชามีลักษณะที่คล้ายคลึงกับไทย กล่าวคือ มีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชที่เป็นประมุขและผู้ปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงมีองค์การปกครองสูงสุดภายในคณะสงฆ์ ในขณะที่ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในกัมพูชาจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับไทยที่มีการแบ่งสมณศักดิ์เป็นลำดับชั้นตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชจนถึงพระครู และสมณศักดิ์ยังมีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ตัวอย่างเช่น สมณศักดิ์พระราชาคณะทุกระดับชั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น

สรุป

บทความวิจัยนี้สรุปได้ว่า การทำความเข้าใจความเป็นมาของตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จำเป็นจะต้องทราบว่าโครงสร้างและการปกครองคณะสงฆ์ไทยมีการจัดโครงสร้างและตำแหน่งการปกครองภายในคณะสงฆ์เป็นอย่างไร และตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในแต่ละช่วงเวลาอย่างไร กล่าวได้ว่า ตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามพระราชบัญญัติในแต่ละฉบับ ตัวอย่างเช่น มหาเถรสมาคม ได้ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และยกเลิกตำแหน่งมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้มีการแบ่งอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร ส่วนตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 มีทั้งเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์เพียงพระองค์เดียวและใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขและผู้บัญชาการคณะสงฆ์ และเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่งใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ในขณะที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 สมเด็จพระสังฆราชเป็นเพียงแค่ประมุขของคณะสงฆ์เท่านั้นไม่มีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ โดยอำนาจการปกครองคณะสงฆ์จะอยู่ที่สังฆมนตรี ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์มีความเชื่อมโยงกับสมณศักดิ์ ตัวอย่างเช่น ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่จะมีความสัมพันธ์กับสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระราชาคณะ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ได้มีการจัดระเบียบสมณศักดิ์ที่มีการแบ่งเป็นฝ่ายฐานันดร คือ ยศของพระสงฆ์ จำนวน 21 ตำแหน่ง และฝ่ายตำแหน่ง คือ หน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายปริยัติ จำนวน 11 ตำแหน่ง ในปี พ.ศ. 2455 นับเป็นการเปลี่ยนแปลง

ครั้งสำคัญในการจัดระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์และเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการแบ่งสมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นลำดับชั้นอย่างชัดเจน ในเวลาต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงเป็นตำแหน่งที่เรียกว่าพระคณาธิการ แบ่งเป็นพระคณาธิการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค แต่ทั้งนี้ ตำแหน่งทางสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ก็ยังคงเดิม และในปัจจุบัน ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกครั้งที่เรียกว่าพระสังฆาธิการ ซึ่งมีการแบ่งตำแหน่งการปกครองเป็นลำดับชั้นตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่จนถึงเจ้าอาวาส ส่วนสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ยังคงรูปแบบเดิมที่มีการแบ่งเป็นลำดับชั้นตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชจนถึงพระเปรียญธรรม นอกจากนี้ ตำแหน่งทางสมณศักดิ์ยังมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับตำแหน่งพระสังฆาธิการ ตัวอย่างเช่น ในปัจจุบันสมเด็จพระราชาคณะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ และพระสังฆาธิการในแต่ละตำแหน่งได้มีการกำหนดคุณสมบัติไว้อย่างชัดเจนซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับตำแหน่งทางสมณศักดิ์ เป็นต้น ดังนั้น การศึกษาตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์และความสัมพันธ์ระหว่างสมณศักดิ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์จะช่วยทำให้มีความเข้าใจการปกครองคณะสงฆ์ของไทยเพิ่มมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า โครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการประกาศใช้พระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับ ซึ่งส่งผลต่อการใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้น การศึกษาโครงสร้างและตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ไทยมีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ไทยที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติในแต่ละฉบับ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์มีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งทางสมณศักดิ์มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รวมถึงกฎหมายและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้น การศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์กับตำแหน่งทางสมณศักดิ์มีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ไทยที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับ รวมถึงกฎหมายและกฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละฉบับ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรที่จะต้องมีการพัฒนาต่อยอดเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้ในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองการปกครองไทยในแต่ละยุคกับการปกครองและระบบสมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทย

2.2 ควรที่จะต้องมีการศึกษาการเมืองภายในโครงสร้างการปกครองและระบบสมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทย เพื่อให้มีความเข้าใจเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ไทยเพิ่มมากขึ้น

2.3 ควรที่จะต้องมีการศึกษาเปรียบเทียบตำแหน่งการปกครองและระบบสมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทยกับตำแหน่งการปกครองและระบบสมณศักดิ์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เมียนมา ลาว และกัมพูชา เป็นต้น

References

Academic Staff of Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2017). *Thai Sangha Administration*. Phra Nakhon Si Ayutthaya: MCU Press.

Anuphongphat, N. (2003). *The Impact of the Sangha Act of 1902 on the Thai Sangha Administration.* (Master's Thesis). Chulalongkorn University. Bangkok.

Boonnoon, C. (1998). Concepts and Models of Thai Sangha Administration. *Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University*, 5(2-3), 77–92.

Chantabutr, K. (1985). *The First Movement of Thai Young Sangha 1934-1945*. Bangkok: Thammasat University Press.

Charaschanyawong, N. (2021). Chapter 5 "Sects of Sangha Melting" Great Sangha Ceremony of the People's Party, Buddhist Ordination Ceremony of Phraya Phahon, 1941. In N. Charaschanyawong. *The People Revolution of 1932* (pp. 317–363). Bangkok: Matichon.

Heinze, R.-I. (1977). *The Role of the Sangha in Modern Thailand*. Taipei: The Chinese Association for Folklore.

Jeenchaona, C. (2024). A Comparison on the Development of Buddhism in ASEAN. *Journal of Humanities and Social Sciences for Sustainable Development*, 7(1), 89–105.

Jindasawat, N. (2015). *The Sangha Administration in Thailand: A Case Study of Sangha Supreme Council*. (Independent Study). Thammasat University. Bangkok.

Limmanee, A. (2018). *The Political Explanation and Analysis: Concepts and Arguments in Philosophical Social Sciences*. (2nd ed.). Bangkok: Siamparitut.

Mahamakut Royal Academy. (1978). *A Brief History of the Thai Sangha Administration and the Characteristics of the Thai Sangha Administration*. Bangkok: Mahamakut Royal Academy.

McCargo, D. (2004). Buddhism, Democracy and Identity in Thailand. *Democratization*, 11(4), 155–170.

Na-Rangsi, S. (1996). Administration of the Thai Sangha: Past, Present and Future. *Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University*, 3(3), 5–21.

Ngamchitcharoen, W. (2013). *Honorific Ranks: Advantages and Disadvantages*. (Research Report). Bangkok: Chulalongkorn University Centre for Buddhist Studies.

Phra Dhammapitaka (Prayudh Payutto). (1997). *Buddhism in Asia*. Bangkok: Thammasapa.

Phra Jakkrit Matarak. (2017). The Ecclesiastical Hierarchies of Buddhist Monk Administration in Kingdom of Cambodia. *Buddhist ASEAN Studies Journal*, 2(2), 23–50.

Phra Narong Wutthimethee. (2015). *Problems of Thailand's Sangha Administrative Authority and Suggested Solutions*. (Master's Thesis). Thammasat University, Bangkok.

Phra Thossapol Janthawangso. (2010). *The Appointment of Somdet Phrarachakhana, 1947-1989*. (Master's Thesis). Chulalongkorn University. Bangkok.

Phramaha Vichien Siriwatthano. (2021). *The Ecclesiastical Administrative Positions of Thai Sangha and the Monastic Honorary Ranks Rattanakosin Era.* (2nd ed.). Chachoengsao: MCU Buddhasothorn.

Phramaha Viravad Vichakkhano. (2020). Study of Models in Laos Sangha Administration. *Sueksitalai Journal*, 1(2), 15–28.

Phramaha Vorachai Voramethee. (1996). *Thai Sangha Government under the Sangha Act of 1941*. (Master's Thesis). Chulalongkorn University. Bangkok.

Phumathon, M., Duangloy, D., Visetsiri, V., & Phrapalad Raphin Buddhisaro. (2018). Buddhism in Myanmar: Sect, Controlling, and Priest's Ranks. *Journal of MCU Social Science Review*, 2(2-2), 441–458.

Potjanalawan, P. (2019). *Thaipitakas: On Contemporary History of Buddhism in Thailand*. Bangkok: Illuminations Editions.

Sangpaisan, W. (2016). *Buddhist Monastic Order Administration under the Monastic Order Act 2505 BE: Study the Problems Obstacles and Solution*. (Independent Study). Thammasat University. Bangkok.

Suksamran, S. (1984). *Buddhism and Social and Political Change*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Suk-ueng, D. (2005). *The Sangha Administration and the Development of Samanasak and Padyot During 1902-1912*. (Master's Thesis). Srinakharinwirot University. Bangkok.

Takhananan, B. (2008). *Nation-Building Sangha During King Rama V*. Bangkok: Matichon.

The Sangha Act of B.E. 2484. (1941, October 14). *Government Gazette*, No. 58, 1391–1410.

The Sangha Act of B.E. 2505. (1962, December 31). *Government Gazette*, 79(115), 29–44.

The Sangha Act of B.E. 2535. (1992, March 4). *Government Gazette*, 109(16), 5–11.

The Sangha Administration Act of R.E. 121. (1902, June 29). *Government Gazette*, No. 19, 214–223.

Thongprasert, J. (2011). *History of Buddhism in Southeast Asia.* (3rd ed.). Bangkok: Duangkamol.

Udomsri, S. (1990). *Thai Sangha Administration*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.

Weber, M. (1958). The Three Types of Legitimate Rule. *Society and Institutions*, 4(1), 1–11.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการภาครัฐในยุคดิจิทัล กรณีศึกษา สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่*

Factors Affecting the Efficiency of Government Service Delivery in the Digital Era: A Case Study of Chiang Mai Provincial Land Office

[1]ชติกร ศรีเมือง, [2]อนุวัฒน์ จรัสรัตนไพบูลย์, [3]สนิท สิทธิ และ [4]ภาวิณี อารีศรีสม
[1]Chatikorn Srimuang, [2]Anuwat Jaradrattanapaiboon, [3]Snit Sitti and [4]Pawinee Areesrisom
สาขาวิชาการจัดการและพัฒนาทรัพยากร คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Program in Resources Management and Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Thailand.
[4]Corresponding Author's Email: areesrisom2@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการประชาชนที่เข้ารับบริการของกรมที่ดิน สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ในฐานะภาครัฐยุคดิจิทัล การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่มาใช้บริการ ณ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ และ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 12 สาขา จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการองค์กร ประกอบด้วย การวางแผน บทบาท การใช้เทคโนโลยี และการควบคุม ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ 2) การจัดการบุคลากร ประกอบด้วย การสรรหาและเตรียมบุคลากร การกำหนดรูปแบบการทำงานในองค์กร และการพัฒนาบุคลากร ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ 3) การสร้างความพึงพอใจในการบริการ ประกอบด้วย ความถูกต้อง ความรวดเร็ว ความเสมอภาค และการฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะในการบริการ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

คำสำคัญ: การให้บริการ; สำนักงานที่ดิน; ยุคดิจิทัล

Abstract

This research article aimed to examine the factors affecting the efficiency of public service delivery for citizens receiving services from the Department of Lands, specifically at the Chiang Mai Provincial Land Office, in the context of the digital era. The study employed a quantitative research method. The sample consisted of 400 service users from the Chiang Mai Provincial Land Office and its 12 branch offices. Data were collected using questionnaires and analyzed using multiple regression analysis.

*Received September 21, 2025; Revised October 14, 2025; Accepted October 22, 2025

The findings revealed that 1) organizational management comprising planning, roles, technology utilization, and control, significantly affects service efficiency; (2) personnel management, comprising recruitment and preparation, organizational work structure, and personnel development, also significantly affects service efficiency; and (3) service satisfaction, comprising accuracy, speed, equity, and staff training in service skills, has a significant impact on service efficiency.

Keywords: Service Delivery; Land Office; Digital Era

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงสู่ยุคดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการภาครัฐทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย รัฐบาลในหลายประเทศได้นำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยปรับปรุงและพัฒนาการบริการสาธารณะที่ครอบคลุมและเข้าถึงประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งช่วยลดขั้นตอนที่ซับซ้อน ลดระยะเวลาการให้บริการ และเพิ่มความโปร่งใสในการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ยังต้องเผชิญกับหลายปัจจัยและอุปสรรคที่ท้าทาย เช่น ความพร้อมทางด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี ข้อจำกัดทางกฎหมาย และการยอมรับจากประชาชนที่เป็นผู้รับบริการ (Siripatchara, 2023; OECD, 2022)

ในบริบทของประเทศไทย การพัฒนาด้านเทคโนโลยีดิจิทัลในภาครัฐเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญของรัฐบาลตามแผนยุทธศาสตร์ประเทศไทย 4.0 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลและสังคมดิจิทัล (Digital Economy and Society Development Plan) ซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดการยกระดับการบริการสาธารณะที่รวดเร็วและมีคุณภาพ เพื่อรองรับความต้องการของประชาชนและเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการประเทศ (Ministry of Digital Economy and Society, 2016; Caplanova, and Szakadatova, 2025) อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติจริงยังพบปัญหาหลายประการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการ เช่น ความไม่สมบูรณ์ของโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัญหาความรู้และทักษะด้านดิจิทัลของบุคลากรภาครัฐ ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย และข้อจำกัดทางกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่ไม่สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Caplanova, and Szakadatova, 2025; Szedmak, Varga, and Szabo, 2025)

สำนักงานที่ดินเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพย์สินที่ดินและสิทธิที่เกี่ยวข้องกับที่ดินของประชาชน ซึ่งการให้บริการที่มีประสิทธิภาพและมีความรวดเร็วเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน และลดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินงาน เช่นเดียวกับสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ได้เริ่มนำระบบดิจิทัลมาปรับใช้ในกระบวนการให้บริการ แต่ยังคงพบข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการ เช่น ข้อจำกัดด้านบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในระบบเทคโนโลยี รวมถึงการบูรณาการข้อมูลภายในหน่วยงานและระหว่างหน่วยงานที่ยังไม่เต็มประสิทธิภาพ (Sangsawang, and Pichitpatja, 2024)

ความสำคัญของการศึกษานี้จึงอยู่ที่การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการภาครัฐในยุคดิจิทัล ภายใต้บริบทของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดและอุปสรรคที่แท้จริง ตลอดจนแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงการให้บริการ โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลัก เป้าหมายคือการยกระดับคุณภาพการบริการให้ดีขึ้น เพื่อสร้างความพึงพอใจและความไว้วางใจในหน่วยงานภาครัฐ

อีกทั้งยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาประเทศในทิศทางที่มีประสิทธิภาพและทันสมัยตามแนวนโยบายของรัฐบาล นอกจากนั้น การพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการภาครัฐยุคดิจิทัลยังช่วยลดต้นทุนในการดำเนินงาน ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนและลดระยะเวลาในการให้บริการ ซึ่งทั้งหมดนี้มีผลโดยตรงต่อความสามารถในการแข่งขันและความน่าเชื่อถือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนที่คาดหวังการให้บริการที่รวดเร็ว สะดวก และเข้าถึงได้ง่ายผ่านช่องทางออนไลน์ (Public Sector Experts, 2025)

นอกจากนี้ แม้ว่าปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐจะมีการนำนวัตกรรมดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ในการให้บริการประชาชนอย่างแพร่หลาย แต่ยังพบว่าประสิทธิภาพในการให้บริการของหลายหน่วยงานยังไม่เป็นไปตามความคาดหวังของผู้รับบริการ โดยเฉพาะในส่วนของสำนักงานที่ดินซึ่งมีภารกิจสำคัญเกี่ยวข้องกับสิทธิในทรัพย์สินและการทำธุรกรรมทางกฎหมาย การเปลี่ยนผ่านสู่การให้บริการภาครัฐในยุคดิจิทัลจึงเป็นประเด็นที่ท้าทาย ทั้งในด้านบุคลากร ระบบเทคโนโลยี โครงสร้างการบริหาร และทัศนคติของผู้ใช้บริการที่ผ่านมา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่มักมุ่งศึกษาเฉพาะด้านเทคโนโลยีหรือความพึงพอใจของประชาชนเท่านั้น แต่ยังขาดการศึกษาเชิงบูรณาการที่วิเคราะห์ถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการให้บริการภาครัฐในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะในบริบทของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะการให้บริการที่ซับซ้อนและต้องอาศัยความถูกต้องสูง ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมีความจำเป็นเพื่อเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ และนำไปสู่แนวทางการพัฒนาระบบบริการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในยุคดิจิทัลได้ดียิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ การศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการภาครัฐในยุคดิจิทัล กรณีศึกษาสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและสามารถออกแบบมาตรการและแนวทางการปรับปรุงบริการให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น พร้อมกับสามารถนำผลการศึกษานี้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายระดับประเทศหรือนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีลักษณะการให้บริการคล้ายคลึงกันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งต่อประสิทธิภาพการให้บริการประชาชนที่เข้ารับบริการของกรมที่ดิน สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหมในฐานะภาครัฐยุคดิจิทัล

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ตามลำดับขั้น ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องที่นำไปสู่กรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วย 1) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการบริการ 2) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารภาครัฐแนวใหม่ 3) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาระบบราชการและการบริการภาครัฐยุคดิจิทัล 4) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ 5) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการองค์การ

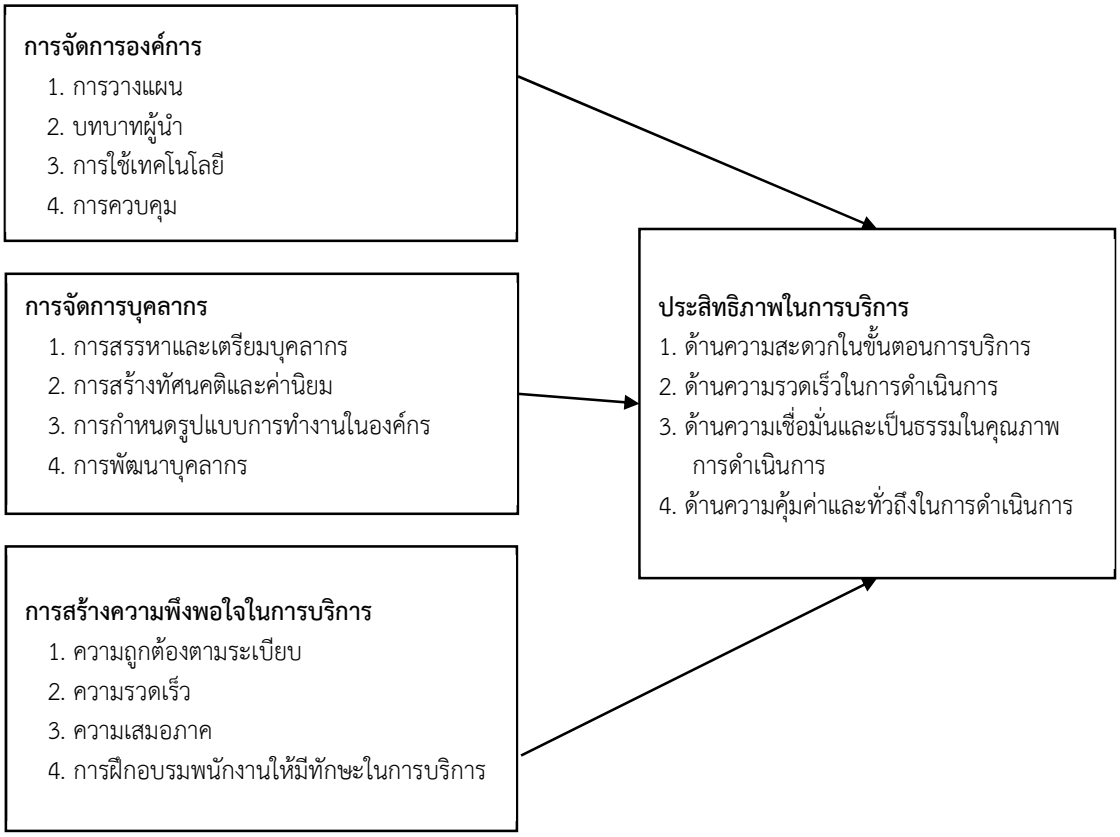

Figure 1: Research Conceptual Framework

สมมติฐานการวิจัย

1. การจัดการองค์กร ประกอบด้วย การวางแผน บทบาทผู้นำ การใช้เทคโนโลยี และการควบคุม มีอิทธิพลเชิงบวกต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

2. การจัดการบุคลากร ประกอบด้วย การสรรหาและเตรียมบุคลากร การสร้างทัศนคติและค่านิยม การกำหนดรูปแบบการทำงานในองค์กร และการพัฒนาบุคลากร มีอิทธิพลเชิงบวกต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

3. การสร้างความพึงพอใจในการบริการ ประกอบด้วย ความถูกต้องตามระเบียบ ความรวดเร็ว ความเสมอภาค และการฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะในการบริการ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

ขั้นตอนที่ 2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนผู้มาใช้บริการ ณ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ และ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 12 สาขา ประกอบด้วย 1) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาจอมทอง 2) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาดอยสะเก็ด 3) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาแม่ริม 4) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาสันกำแพง 5) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาสันป่าตอง 6) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาหางดง 7) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาแม่แตง 8) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาสันทราย 9) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาฝาง 10) สำนักงานที่ดินจังหวัด

เชียงใหม่ สาขาพร้าว 11) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาเชียงดาว และ 12) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาสารภี รวมทั้งสิ้น 13 สำนักงาน (12 สาขา + 1 สำนักงานใหญ่ = 13)

ในปี งบประมาณ พ.ศ. 2567 มีประชาชนใช้บริการของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ รวม 148,672 ราย (Department of Lands, 2024) จากการคำนวณตามสูตรของ Yamane (1973) โดยมีความคลาดเคลื่อน 5% ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน โดยผู้วิจัยกำหนดกระจายกลุ่มตัวอย่างทั้ง 13 สำนักงาน สำนักงานละ 33-34 คน โดยการสุ่มแบบบังเอิญ

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการองค์การ การจัดการบุคลากร การสร้างความพึงพอใจในการบริการ และประสิทธิภาพในการบริการ โดยมีการตรวจสอบความตรง (Validity) ของเครื่องมือ จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item Objective Congruence) โดยผ่านเกณฑ์ด้วยค่า 0.60-1.00 ทุกข้อคำถาม หลักจากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีความใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α-coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.802 -0.933 จึงนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถาม แนะนำตัวผู้วิจัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล ทำความใจและชี้แจงแบบสอบถามให้ทราบโดยละเอียด กับผู้ช่วยแจกแบบสอบถาม จากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลกับประชาชนที่มาใช้บริการในสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ และสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 12 สาขา ตรวจสอบความครบถ้วนถูกต้องของแบบสอบถามก่อนนำไปวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การทดสอบสมมติฐาน ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ ศึกษาปัจจัยที่ส่งต่อประสิทธิภาพการให้บริการประชาชนที่เข้ารับบริการของกรมที่ดิน สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ในฐานะภาครัฐยุคดิจิทัล

ผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน 1 การจัดการองค์กร ประกอบด้วย การวางแผน บทบาท การใช้เทคโนโลยี และการควบคุม ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การจัดการองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน	t-value
การจัดการองค์การ		
การวางแผน	.158	3.202
บทบาทผู้นำ	.196	3.541
การใช้เทคโนโลยี	.310	5.730
การควบคุม	.118	2.825
R^2	.318	
SEE	.293	
F	46.086	
Sig. F	.000	

จากตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ พบว่า การจัดการองค์กร ประกอบด้วย การวางแผน บทบาท การใช้เทคโนโลยี และการควบคุม ส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ และสามารถอธิบายการผันแปรของประสิทธิภาพในการให้บริการ ได้ร้อยละ 31.8 โดยการใช้เทคโนโลยี ส่งผลเชิงบวกต่อประสิทธิภาพในการให้บริการมากที่สุด (**β** = .310) รองลงมาคือ บทบาทผู้นำ (**β** = .196) การวางแผน (**β** = .158) และการควบคุม (**β** = .118) ตามลำดับ

สมมติฐาน 2 การจัดการบุคลากร ประกอบด้วย การสรรหาและเตรียมบุคลากร การสร้างทัศนคติและค่านิยม การกำหนดรูปแบบการทำงานในองค์กร และการพัฒนาบุคลากร ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การจัดการบุคลากรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน	t-value
การจัดการบุคลากร		
การสรรหาและเตรียมบุคลากร	.130	2.351
การสร้างทัศนคติและค่านิยม	.043	0.983
การกำหนดรูปแบบการทำงานในองค์กร	.171	3.322
การพัฒนาบุคลากร	.335	5.813
R^2	.314	
SEE	.294	
F	45.118	
Sig. F	.000	

จากตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ พบว่า การจัดการบุคลากร ประกอบด้วย การสรรหาและเตรียมบุคลากร การกำหนดรูปแบบการทำงานในองค์กร และการพัฒนาบุคลากร ส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ และสามารถอธิบายการผันแปรของประสิทธิภาพในการให้บริการ ได้ร้อยละ 31.4 โดยการพัฒนาบุคลากร ส่งผลเชิงบวกต่อประสิทธิภาพในการให้บริการมากที่สุด (**β** = .335) รองลงมาคือ การกำหนดรูปแบบการทำงานในองค์กร (**β** = .171) และการสรรหาและเตรียม

บุคลากร (**β** = .130) ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม การสร้างทัศนคติและค่านิยมไม่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ (**β** = .043)

สมมติฐาน 3 การสร้างความพึงพอใจในการบริการ ประกอบด้วย ความถูกต้อง ความรวดเร็ว ความเสมอภาค และการฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะในการบริการ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์การสร้างความพึงพอใจในการบริการส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน	t-value
การสร้างความพึงพอใจในการบริการ		
ความถูกต้องตามระเบียบ	.107	2.101
ความรวดเร็ว	.204	4.107
ความเสมอภาค	.186	3.228
การฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะในการบริการ	.283	5.124
R^2	.430	
SEE	.268	
F	74.430	
Sig. F	.000	

จากตาราง 3 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ พบว่า การสร้างความพึงพอใจในการบริการ ประกอบด้วย ความถูกต้อง ความรวดเร็ว ความเสมอภาค และการฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะในการบริการ ส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อประสิทธิภาพในการให้บริการ และสามารถอธิบายการผันแปรของประสิทธิภาพในการให้บริการ ได้ร้อยละ 43.0 โดยการฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะในการบริการ ส่งผลเชิงบวกต่อประสิทธิภาพในการให้บริการมากที่สุด (**β** = .283) รองลงมาคือ ความรวดเร็ว (**β** = .204) ความเสมอภาค (**β** = .186) และความถูกต้อง (**β** = .107) ตามลำดับ

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการองค์กร การจัดการบุคลากร และการสร้างความพึงพอใจในการบริการ ที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการให้บริการของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถือเป็นการศึกษาที่เชื่อมโยงปัจจัยด้านโครงสร้างและการบริหารจัดการในยุคดิจิทัลเข้ากับผลลัพธ์การให้บริการแก่ประชาชน องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นชี้ให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีไม่ใช่เพียงตัวช่วยเสริม แต่เป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดความสำเร็จของการให้บริการในภาครัฐยุคใหม่ ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดการเปลี่ยนผ่านสู่การบริการสาธารณะดิจิทัล ที่ไม่เพียงแค่ปรับปรุงความสะดวกและรวดเร็ว แต่ยังสร้างมาตรฐานใหม่ด้านประสิทธิภาพและความโปร่งใส

นอกจากนี้ องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญอีกประการคือ การจัดการบุคลากรในมิติของการพัฒนาทักษะและศักยภาพของเจ้าหน้าที่มีอิทธิพลมากกว่าการสรรหาหรือการกำหนดทัศนคติและค่านิยมในองค์กร กล่าวคือ ในยุคดิจิทัล การลงทุนในบุคลากรผ่านการพัฒนาและการจัดรูปแบบงานที่เหมาะสม เป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการให้บริการได้ดีกว่าการเน้นเฉพาะเรื่องค่านิยมหรือการสรรหาอย่างเดียว การค้นพบนี้ได้ขยายขอบเขตความรู้ด้านการจัดการบุคลากรในภาครัฐ โดยสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ที่พร้อมรับมือกับเทคโนโลยีและบริบทการบริการที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว การสร้างความพึงพอใจ

ในการบริการไม่สามารถพิจารณาเพียงมิติใดมิติหนึ่ง แต่ต้องเป็นการบูรณาการทั้งความถูกต้อง ความรวดเร็ว ความเสมอภาค และการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เพื่อพัฒนาทักษะการบริการ โดยมีน้ำหนักของการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การค้นพบนี้ได้เน้นย้ำความสำคัญของการพัฒนาทักษะการบริการเชิงดิจิทัล ซึ่งกลายเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างจากแนวทางเดิมที่มักมุ่งเน้นเพียงความรวดเร็วหรือความถูกต้องเพียงอย่างเดียว งานวิจัยนี้ยังช่วยต่อยอดองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการภาครัฐ โดยการยืนยันว่าประสิทธิภาพการให้บริการในยุคดิจิทัลไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเทคโนโลยีหรือโครงสร้างเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับการบูรณาการของปัจจัยทั้งสาม ได้แก่ การจัดการองค์กร การจัดการบุคลากร และการสร้างความพึงพอใจของผู้รับบริการ ความเชื่อมโยงดังกล่าวทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ว่า การยกระดับคุณภาพงานบริการของภาครัฐในอนาคตต้องอาศัยการพัฒนาระบบการจัดการที่สมดุลระหว่างมิติด้านเทคโนโลยี บุคลากร และการตอบสนองความต้องการของประชาชน

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัยนี้ คือการชี้ให้เห็นแนวทางการปรับตัวของหน่วยงานภาครัฐในยุคดิจิทัล โดยมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีเป็นกลไกหลัก การพัฒนาศักยภาพบุคลากรเป็นหัวใจสำคัญ และการสร้างความพึงพอใจผ่านการบริการที่มีมาตรฐานรอบด้าน เพื่อขับเคลื่อนประสิทธิภาพการให้บริการอย่างยั่งยืน ดังภาพ 1

Figure 2: Guidelines for Enhancing Service Efficiency in the Digital Era of the Chiang Mai Provincial Land Office

อภิปรายผลการวิจัย

1. การจัดการองค์การ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริการของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ในยุคดิจิทัล ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าการบริหารจัดการองค์การที่มีประสิทธิภาพเป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและความคาดหวังของประชาชนที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการของ Fayol (1916) ได้เสนอหน้าที่หลักของการจัดการไว้ 5 ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing)

การสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling) เพราะว่าแนวคิดนี้ ชี้ว่าการวางแผนและการควบคุมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินงานขององค์การมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่ชี้ว่า การวางแผนและการควบคุมภายในหน่วยงานภาครัฐมีผลต่อความสะดวก ความรวดเร็ว ความเชื่อมั่น และความคุ้มค่าในการให้บริการแก่ประชาชน สอดคล้องกับแนวคิด New Public Management (NPM) พัฒนาโดย Hood (1991) และ Osborne and Gaebler (1992) เน้นการบริหารภาครัฐแบบเน้นผลสัมฤทธิ์ การนำแนวทางภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้กับหน่วยงานรัฐ รวมถึงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาปรับปรุงระบบงานและการให้บริการแก่ประชาชน

ผลการวิจัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Atobishi et al. (2024) พบว่าศักยภาพด้านดิจิทัลช่วยลดต้นทุนและระยะเวลาในการให้บริการภาครัฐ เช่น กรณีของสำนักงานยุติธรรมในจอร์แดน โดยไอทีช่วยเพิ่มความคล่องตัวองค์กร (organizational agility) ให้เกิดประสิทธิผลด้านการปฏิบัติการและความพึงพอใจของประชาชน ซึ่งสะท้อนกับตัวแปรการใช้เทคโนโลยี และการควบคุม เช่นเดียวกับ งานวิจัยของ Ndlovu, Ochara and Martin (2023) เผยว่า นวัตกรรม แพลตฟอร์มดิจิทัล ช่วยเสริมคุณภาพข้อมูลและนำไปสู่คุณค่าสาธารณะ (public value) เมื่อมีนโยบายรัฐสนับสนุน แสดงถึงความสำคัญของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ พร้อมการควบคุมนโยบายอย่างเป็นระบบ

2. การจัดการบุคลากร ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ในยุคดิจิทัล ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าความสำเร็จในการยกระดับการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและความคาดหวังของประชาชนที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ย่อมต้องอาศัยบุคลากรที่มีความพร้อมทั้งในเชิงความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และความเข้าใจบริบทของการทำงานสมัยใหม่ การจัดการบุคลากรที่ดี ไม่ว่าจะเป็นการสรรหา การสร้างค่านิยม การจัดรูปแบบการทำงาน หรือการพัฒนาศักยภาพ ล้วนมีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับคุณภาพของการให้บริการภาครัฐ และส่งผลโดยตรงต่อความสะดวก ความรวดเร็ว ความเชื่อมั่น และความคุ้มค่าที่ประชาชนได้รับจากการใช้บริการในยุคดิจิทัล

ผลวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Human Resource Management: SHRM) โดย Wright and McMahan (1992) ชี้ให้เห็นว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่ควรเป็นเพียงหน้าที่ทางเทคนิค แต่ต้องผสานเข้ากับกลยุทธ์ขององค์การอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการสรรหา การฝึกอบรม การพัฒนา และการวางแผนทรัพยากรบุคคล เพื่อสนับสนุนเป้าหมายขององค์การในระยะยาว ในกรณีนี้ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ได้นำแนวคิดการจัดการบุคลากรที่เป็นระบบมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการเป็นหน่วยงานบริการภาครัฐยุคดิจิทัล ส่งผลให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว และเชื่อถือได้ในบริการ สอดคล้องกับแนวคิด Public Service Motivation (PSM) ของ Perry and Wise (1990) เสนอว่าทัศนคติและค่านิยมของบุคลากรภาครัฐมีผลต่อแรงจูงใจในการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และมีผลต่อคุณภาพของการให้บริการแก่ประชาชน ซึ่งตรงกับผลการวิจัยที่ชี้ว่าการสร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีในบุคลากรมีผลต่อความเชื่อมั่น ความเป็นธรรม และความคุ้มค่าในการดำเนินงาน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Zhang and Chen (2023) ระบุถึงการเปลี่ยนผ่านด้านทรัพยากรมนุษย์ (HR) ในยุคดิจิทัลที่กระทบต่อการจัดการบุคลากรอย่างชัดเจน โดยชี้ว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสรรหา ฝึกอบรม และประเมินผลบุคลากร นำไปสู่การลดขั้นตอนที่ไร้ประสิทธิภาพ สนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และผลที่ตามมาคือเพิ่มประสิทธิภาพองค์การโดยรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ripoll and Ritz (2022) เน้นว่าการสร้างแรงจูงใจในการทำงานภาครัฐ (Public Service Motivation-PSM) ผ่านช่องทาง HR จะนำไปสู่คุณค่าสาธารณะ และประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน

3. การสร้างความพึงพอใจในการบริการ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริการภาครัฐในสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า ความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนถึงความสำเร็จในการดำเนินงานของหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่ประชาชนมีความคาดหวังสูงขึ้นทั้งในด้านคุณภาพ ความโปร่งใส และความรวดเร็วของการบริการ ความพึงพอใจของประชาชนมิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของการให้บริการที่ดีเท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยตั้งต้นที่ช่วยผลักดันให้หน่วยงานปรับปรุงกระบวนการทำงาน พัฒนาทักษะของบุคลากร และสร้างวัฒนธรรมการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งทั้งหมดล้วนมีบทบาทโดยตรงต่อประสิทธิภาพของการให้บริการภาครัฐในยุคดิจิทัล

ผลการวิจัยสอดคล้องกับกับทฤษฎีความคาดหวังและการรับรู้ (Expectation-Confirmation Theory: ECT) ของ Oliver (1980) อธิบายว่า ความพึงพอใจเกิดจากการเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวังของผู้ใช้บริการกับประสบการณ์ที่ได้รับจริง หากประสบการณ์ตรงตามหรือสูงกว่าความคาดหวัง จะเกิดความพึงพอใจ และความพึงพอใจนี้จะส่งผลต่อพฤติกรรม ในกรณีของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ความถูกต้อง รวดเร็ว เสมอภาค และทักษะของพนักงานในการบริการ ล้วนมีผลต่อการรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับคุณภาพบริการ ซึ่งหากเหนือกว่าหรือเป็นไปตามที่คาดหวัง ย่อมส่งผลต่อการรับรู้ว่าหน่วยงานมีประสิทธิภาพในการให้บริการ สอดคล้องกับแนวคิด SERVQUAL Model ของ Parasuraman, Zeithaml and Berry (1988) SERVQUAL เป็นแบบจำลองที่ใช้วัดคุณภาพการให้บริการโดยเน้นช่องว่างระหว่างความคาดหวังและการรับรู้ของผู้ใช้บริการ ในงานวิจัยนี้ ความถูกต้อง ความรวดเร็ว ความเสมอภาค และทักษะของเจ้าหน้าที่ มีผลต่อการรับรู้ถึงคุณภาพและประสิทธิภาพของการบริการภาครัฐในสายตาประชาชน

ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Taufiqurokhman, Satispi, Andriansyah, Murod, and Sulastri (2024) พบว่า คุณภาพของการบริการทางอิเล็กทรอนิกส์มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความเชื่อมั่นของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยชี้ว่าหากบริการดิจิทัลมีความน่าเชื่อถือ ตอบสนองได้เร็ว และโปร่งใส ย่อมนำมาซึ่งความพึงพอใจในระดับสูง เช่นเดียวกับงานวิจัยจากเวียดนาม พบว่า คุณภาพบริการดิจิทัลโดยเฉพาะด้านความน่าเชื่อถือ (trustworthiness) และการให้บริการตามที่สัญญา (fulfillment) มีผลชัดเจนต่อคุณค่าที่ได้รับ (perceived value) และความพึงพอใจ (satisfaction) ของประชาชน ซึ่งทำให้เกิดความจงรักภักดีต่อบริการ (Pham et al., 2023) นอกจากนี้ ยังย้ำว่าความน่าเชื่อถือและการดำเนินการตามที่คาดหวังเชื่อมโยงโดยตรงกับรายได้ที่หน่วยงานได้รับจากการให้บริการ คุณสมบัติเหล่านี้สอดคล้องกับตัวแปรความถูกต้อง และความเสมอภาค

สรุป

ประสิทธิภาพการให้บริการประชาชนของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายมิติที่เกี่ยวข้องกัน ทั้งการจัดการองค์กร การจัดการบุคลากร และการสร้างความพึงพอใจในการบริการ โดยผลการวิเคราะห์ในแต่ละสมมติฐานแสดงให้เห็นถึงความสำคัญที่แตกต่างกันของตัวแปรย่อย

ในด้านการจัดการองค์กร พบว่าองค์ประกอบทั้งการวางแผน การกำหนดบทบาท การใช้เทคโนโลยี และการควบคุมมีผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เทคโนโลยีซึ่งมีอิทธิพลสูงสุด ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเชิงดิจิทัลที่ช่วยยกระดับคุณภาพและลดข้อจำกัดในการให้บริการประชาชน ขณะเดียวกันบทบาทของผู้นำและการวางแผนยังคงมีความจำเป็นในการสร้างความเป็นระบบและทิศทางที่ชัดเจนให้กับองค์กร

สำหรับการจัดการบุคลากร พบว่า การพัฒนาบุคลากรมีผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการมากที่สุด รองลงมาคือการกำหนดรูปแบบการทำงาน และการสรรหาและเตรียมบุคลากร ข้อค้นพบนี้ตอกย้ำให้เห็นว่า

ความสามารถของบุคลากรเป็นกลไกหลักที่ส่งผลต่อคุณภาพการบริการ ประเด็นที่น่าสนใจคือ การสร้างทัศนคติและค่านิยมไม่ปรากฏผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการอย่างมีนัยสำคัญ อาจสะท้อนว่าในยุคดิจิทัล การมุ่งเน้นเพียงเรื่องทัศนคติไม่เพียงพอ หากปราศจากการเสริมทักษะและโครงสร้างการทำงานที่เหมาะสม

ในด้านการสร้างความพึงพอใจในการบริการ พบว่า ทั้งความถูกต้อง ความรวดเร็ว ความเสมอภาค และการฝึกอบรมพนักงานล้วนส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการ โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ การฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะการบริการ รองลงมาคือความรวดเร็ว ความเสมอภาค และความถูกต้องตามลำดับ ผลลัพธ์นี้สะท้อนว่า การสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและทักษะการบริการ ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประชาชนได้รับบริการที่มีคุณภาพสูงสุด

โดยภาพรวม การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ประสิทธิภาพการให้บริการประชาชนของสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นอยู่กับความสมดุลระหว่างการจัดการภายในองค์กร การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร และการตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการ การใช้เทคโนโลยีและการพัฒนาทักษะบุคลากรปรากฏเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการบริการ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐที่ต้องการยกระดับการทำงานในยุคดิจิทัลควรมุ่งเน้นการลงทุนในด้านเทคโนโลยีควบคู่กับการพัฒนาบุคลากร เพื่อสร้างประสิทธิภาพและความเชื่อมั่นจากประชาชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ควรทบทวนแผนการให้บริการรายปีของตนเอง โดยนำผลการวิจัยนี้มาใช้ปรับปรุงกระบวนการขั้นตอนการบริการให้มีความกระชับ ลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น และสามารถดำเนินการผ่านระบบดิจิทัลให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มความสะดวกและรวดเร็วให้แก่ประชาชน

1.2 ผู้อำนวยการสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ควรส่งเสริมบทบาทความเป็นผู้นำเชิงพัฒนาด้วยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนผู้รับบริการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และนำข้อเสนอแนะมาปรับใช้ในการบริหารจัดการจริง ซึ่งจะส่งผลต่อความเชื่อมั่นและความเป็นธรรมในการดำเนินงาน

1.3 สำนักงานที่ดินควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่เจ้าหน้าที่ประจำเคาน์เตอร์บริการเกี่ยวกับหลักจริยธรรม ความเสมอภาคในการให้บริการ และการจัดการความคาดหวังของประชาชน เพื่อพัฒนาทัศนคติและค่านิยมการทำงานให้สอดคล้องกับมาตรฐานการบริการภาครัฐยุคใหม่

1.4 ฝ่ายทรัพยากรบุคคลของสำนักงานที่ดินควรวางแผนการพัฒนาบุคลากรในระยะยาวโดยใช้เครื่องมือประเมินสมรรถนะ (Competency Assessment) เพื่อกำหนดรูปแบบการทำงานและเส้นทางอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละคน การดำเนินการเช่นนี้จะช่วยเพิ่มความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรบุคลากรและสร้างความสมดุลในการปฏิบัติงาน

1.5 กลุ่มงานเทคโนโลยีสารสนเทศของสำนักงานที่ดินควรจัดกิจกรรม Digital Coaching ให้กับเจ้าหน้าที่ทุกระดับอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ระบบพี่เลี้ยงช่วยฝึกฝนการใช้งานระบบอิเล็กทรอนิกส์และบริการดิจิทัลใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มความมั่นใจในการใช้งาน ลดข้อผิดพลาดในการบริการ และยกระดับความพึงพอใจของผู้มาใช้บริการในทุกมิติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากรภาครัฐกับคุณภาพการให้บริการในหน่วยงานราชการ งานวิจัยต่อไปควรเน้นการประเมินสมรรถนะดิจิทัล (Digital Competency) ของ

เจ้าหน้าที่ ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติต่อเทคโนโลยี และวิเคราะห์ว่าแต่ละระดับของสมรรถนะมีความเชื่อมโยงกับคุณภาพบริการหรือไม่ ผลลัพธ์จะเป็นประโยชน์ในการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมที่เฉพาะเจาะจงตรงจุด และสามารถยกระดับขีดความสามารถของบุคลากรภาครัฐให้ตอบโจทย์ยุคดิจิทัลได้อย่างแท้จริง

References

Atobishi, T., Moh'd Abu Bakir, S., & Nosratabadi, S. (2024). How do Digital Capabilities Affect Organizational Performance in the Public Sector? The Mediating Role of Organizational Agility. *Administrative Sciences*, 14(2), 1–17.

Caplanova, A., & Szakadatova, E. (2025). Digitalisation of the Public Sector in Thailand – Insights into Thailand's Public Sector Digitalization Strategy. *Open Research Europe*, 5, 1–28.

Department of Lands. (2024). *Report on the Workload and Income of Land Offices Nationwide for Fiscal Year 2024*. Bangkok: Planning Division, Department of Lands.

Fayol, H. (1949). *General and Industrial Management*. London: Pitman.

Hood, C. (1991). A Public Management for All Seasons? *Public Administration*, 69(1), 3–19.

Ministry of Digital Economy and Society. (2016). *Thailand Digital Economy and Society Development Plan*. Retrieved May 1, 2025, from https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1626431470-947_0.pdf

Ndlovu, N., Ochara, N. M., & Martin, R. (2023). Influence of Digital Government Innovation on Transformational Government in Resource-Constrained Contexts. *Journal of Science and Technology Policy Management*, 14(5), 960–981.

OECD. (2022). *Open and Connected Government Review of Thailand*. Retrieved May 1, 2025, from https://www.oecd.org/en/publications/open-and-connected-government-review-of-thailand_e1593a0c-en.html

Oliver, R. L. (1980). A Cognitive Model of the Antecedents and Consequences of Satisfaction Decisions. *Journal of Marketing Research*, 17(4), 460–469.

Osborne, D., & Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40.

Perry, J. L., & Wise, L. R. (1990). The Motivational Bases of Public Service. *Public Administration Review*, 50(3), 367–373.

Pham, L., Limbu, Y. B., Thu Le, M. T., & Nguyen, N. L. (2023). E-Government Service Quality, Perceived Value, Satisfaction, and Loyalty: Evidence from a Newly Emerging Country. *Journal of Public Policy*, 43(4), 812–833.

Public Sector Experts. (2025). *Digital Government Service Delivery*. Retrieved August 3, 2025, from https://www.publicsectorexperts.com/blog/public-sector-news-insights-and-analysis-1/digital-government-service-delivery-808

Ripoll, G., & Ritz, A. (2022). Public Service Motivation and Human Resource Management. In B. Steijn & E. Knies (Eds.). *Handbook on HRM in the Public Sector* (pp. 245–259). Cheltenham: Edward Elgar.

Sangsawang, A., & Pichitpatja, P. (2024). Land Juristic Act Mobile Service Design of Chiang Mai Provincial Land Office, Doi Saket Branch. *Journal of Modern Learning Development*, 9(10), 319–334.

Siripatchara, P. (2023). Enhancing the Efficiency of Public Service Delivery by Digital Government. *Journal of Arts Management*, 7(3), 1191–1207.

Szedmak, B., Varga, L., & Szabo, R. Z. (2025). *Digital Transformation of Public Services: The Case of the Document Management Application*. Retrieved August 3, 2025, from https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/11496/1/DigitalTransformationofPublicServicesTheCaseoftheDocumentManagementApplication.pdf

Taufiqurokhman, T., Satispi, E., Andriansyah, A., Murod, M., & Sulastri, E. (2024). The Impact of E-Service Quality on Public Trust and Public Satisfaction in E-Government Public Services. *International Journal of Data and Network Science*, 8(2), 765–772.

Wright, P. M., & McMahan, G. C. (1992). Theoretical Perspectives for Strategic Human Resource Management. *Journal of Management*, 18(2), 295–320.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd ed.). New York: Harper and Row.

Zhang, J., & Chen, Z. (2023). Exploring Human Resource Management Digital Transformation in the Digital Age. *Journal of the Knowledge Economy*, 15, 1482–1498.

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา*

Training Course Development Model of a Blended Learning Design Facilitator Team for Teachers in Educational Institutions under the Office of the Vocational

[1]เพ็ญนภา ไพรบูรณ์, ไพโรจน์ สถิรยากร และ ณฐพร อุตกฤษฎ์

[1]Pennapa Priboon, Pairot Satirayakorn and Nathaporn Uthakrit

ภาควิชาบริหารเทคนิคศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

Department of Technical Education Management, Faculty of Technical Education, King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Thailand.

[1]Corresponding Author's Email: pennapa.pri@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา 2) เพื่อพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาด้วยวิธีการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร และครูผู้สอนในสถานศึกษาภาครัฐ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้การวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบประเมินความเหมาะสม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และค่าความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$)

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัญหา พบว่า เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในปี พ.ศ. 2563 สถานศึกษามีจัดการเรียนการสอนรูปแบบผสมผสานมากที่สุด สำหรับความต้องการในการฝึกอบรมเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน พบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการอบรมมากที่สุด โดยส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดฝึกอบรมจะส่งผลให้ครูผู้สอนมีความรู้และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานต่อไปได้ การใช้ค่าดัชนีจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็น พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานหัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มีสำคัญมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ หัวข้อประเภทวิชาชีพ (รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน) สามารถนำผลการศึกษาไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนารูปแบบต่อไปได้ 2) การพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน โดยใช้ ADDIE Model ในการพัฒนารูปแบบ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์, การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม, การพัฒนา, การนำหลักสูตร

*Received October 7, 2025; Revised November 13, 2025; Accepted November 22, 2025

ฝึกอบรมไปใช้ และการประเมิน สำหรับการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ ใช้การประเมินแบบ CIPPIEST Model ได้แก่ การประเมินสภาวะแวดล้อม, การประเมินปัจจัยนำเข้า, การประเมินกระบวนการ, การประเมินผลผลิต, การประเมินผลกระทบ, การประเมินประสิทธิผล, การประเมินความยั่งยืน และการประเมินถ่ายทอดความสำเร็จ โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นผ่านการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้นจึงมีความเหมาะสมที่จะนำไปเป็นแนวทางในการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อให้ครูผู้สอนอาชีวศึกษาใช้ออกแบบการเรียนรู้ในรายวิชาของหลักสูตรอาชีวศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบผสมผสาน; ทีมวิทยากร; ครูผู้สอนในสถานศึกษา

Abstract

This research article aims to 1) investigate the problems and needs concerning blended learning design for teachers in educational institutions, and 2) develop and evaluate the appropriateness of the development model of blended learning design facilitator teams for teachers in educational institutions. This study employed a quantitative research and qualitative research design. The sample group consisted of 400 participants, including school administrators, heads of curriculum departments, and teachers from public educational institutions under OVEC. The research instruments included questionnaires and propriety assessment forms. The statistics used for data analysis were median, interquartile range, and revised Priority Needs Index ($PNI_{modified}$).

The findings revealed that 1) Regarding the problems and needs of blended learning design for teachers. During the outbreak of the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19), educational institutions implemented blended learning formats combining on-site and online teaching. The respondents expressed a strong need for professional training in blended learning design for teachers in educational institutions under OVEC. The results indicated that teachers placed the highest importance on life skills and theoretical subject areas.

2) Concerning the development and evaluation of the propriety of the blended learning design facilitator team development model. The researcher applied the ADDIE Model as the framework for developing the training curriculum for the blended learning design facilitator teams. The five stages include: Analysis, Design, Development, Implementation, and Evaluation. The model performance evaluation uses the CIPPIEST Model evaluation: Context Evaluation, Input Evaluation, Process Evaluation, Product Evaluation, Impact Evaluation, Effectiveness Evaluation, Sustainability Evaluation, and Transportability Evaluation. The overall evaluation of the propriety of the model is rated as the highest level. Therefore, the Training Course Development Model of a Blended Learning Design is to enable vocational teachers to effectively design blended learning for subjects within the Vocational Certificate curriculum, thereby improving instructional efficiency and learning outcomes.

Keywords: Blended Learning, Team of Instructors**,** Teachers in Educational Institutions

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสาระสำคัญตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมจาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทด้านการศึกษา โดยได้กำหนดไว้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ และมีความสามารถในการจัดการตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ไปจนถึงได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง (Ministry of Education, 2019) กล่าวได้ว่า การพัฒนาการศึกษาให้กับมนุษย์คือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพที่มีส่งผลดีต่อองค์กร เป็นประโยชน์และตัวกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศและต่อโลกด้วย สำหรับการจัดการศึกษาอาชีวศึกษาถูกกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (Office of the National Education Commission, 2019) แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับขั้นพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษา โดยในการจัดการอาชีวศึกษาได้ระบุไว้ในมาตรา 20 ว่า “การจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถานประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

จากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด-19 (COVID-19) ที่ส่งผลกระทบต่อการปรับตัวของสถาบันการอาชีวศึกษา ที่ต้องมีการออกแบบการเรียนรู้สู่การเรียนแบบผสมผสมสาน ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการจัดการศึกษาในวงกว้าง ซึ่งในปีการศึกษา 2563 กระทรวงศึกษาธิการได้มีประกาศเลื่อนการเปิดภาคเรียนจากวันที่ 16 พฤษภาคม เป็นวันที่ 1 กรกฎาคม (Ministry of Education, 2020) โดยให้สถานศึกษาจัดให้มีการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินอันเนื่องมาจากการระบาดของโรค สถานศึกษาจึงต้องปรับตัวโดยการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีสมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด และในปี พ.ศ. 2568 เกิดสถานการณ์จากปัญหาชายแดน ไทย – กัมพูชา ส่งผลต่อการจัดการศึกษาให้กับนักเรียน นักศึกษา ในพื้นที่อพยพ จำนวน 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดตราด จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดสระแก้ว โดยในแต่ละจังหวัดมีสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาที่ต้องปรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของผู้เรียน ได้แก่ แบบ On-Site สำหรับสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ห่างจากพื้นที่เกิดเหตุ แบบผสมผสานสำหรับสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้พื้นที่เกิดเหตุหรือสถานศึกษาที่จัดตั้งเป็นศูนย์ประสานงานหรือศูนย์พักพิงผู้อพยพ (Office of the Vocational Education Commission, 2025)

ครูผู้สอนในสถานศึกษาภาครัฐ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีจำนวน 27,244 คน (Office of the Vocational Education Commission, 2022) การยกระดับความสามารถและศักยภาพในการปฏิบัติงานในการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน หากใช้วิทยากรฝึกอบรมเพียงกลุ่มเดียว อาจจะใช้ระยะเวลานานในการให้ความรู้กับครูผู้สอนอย่างทั่วถึง การพัฒนาทีมวิทยากรฝึกอบรมจะส่งผลให้องค์ความรู้เผยแพร่ไปได้อย่างรวดเร็วและใช้เวลาน้อย ในการนี้ การฝึกอบรมครูผู้สอนผู้สอน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ให้เป็นทีมวิทยากรถ่ายทอดความรู้การออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานนั้น วิทยากรจะมีความเข้าใจในหลักสูตร แผนการเรียนการสอน ตลอดจนการจัดการเรียนการสอน และธรรมชาติของผู้เรียนอาชีวศึกษา

จากความเป็นมาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้เห็นถึงความสำคัญของครูผู้สอนอาชีวศึกษาที่ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนการสอนให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน “การออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน” จึงมีส่วนสำคัญในการช่วยให้ครูผู้สอนดำเนินการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ เนื่องจากการเรียนรู้

แบบผสมผสานไม่ใช่เพียงแค่นำเครื่องมือหรือเทคโนโลยีมาใช้การเรียนรู้เท่านั้น แต่หมายถึงการที่ครูผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบท และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของนักเรียนให้ได้มากที่สุด ส่งผลให้การพัฒนาผู้เรียนมีประสิทธิภาพตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สอดคล้องกับสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน และการฝึกอบรมจะช่วยเพิ่มเติมประสิทธิภาพให้ผู้สอนมีทักษะ ความรู้ให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยการประยุกต์ใช้ ADDIE Model ในการพัฒนารูปแบบ และใช้ CIPPIEST Model ในการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ เพื่อให้ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีความรู้ ทักษะ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานในรายวิชาของหลักสูตรอาชีวศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

2. เพื่อพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร ครูผู้สอนในสถานศึกษาภาครัฐ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 27,244 คน โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ร้อยละ 5 จึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จำนวน 400 คน และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ได้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ฉบับ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 50 ฉบับ หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร จำนวน 40 ฉบับ ครูผู้สอนในสถานศึกษาภาครัฐ จำนวน 310 ฉบับ

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) โดยสอบถามเกี่ยวกับ 1. สภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน และ 2. ความต้องการในการฝึกอบรมครูผู้สอนเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน มีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารหลักสูตร และด้านการจัดการเรียนการสอน จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Index of Item Objective Congruence) ผลการประเมินพบว่ามีค่า IOC อยู่ในช่วง 0.80 – 1.00

3) การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ฉบับ ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ในการหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าดัชนีจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$)

เพื่อนำผลที่ได้มากำหนดกรอบแนวทางในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

2.1 พัฒนารูปแบบ โดยผู้วิจัยได้นำผลของความต้องการในขั้นตอนที่ 1 และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำการพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ ADDIE Model ในการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ (Analysis) 2. การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม (Design) 3. การพัฒนา (Development) 4. การนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ (Implementation) และ 5. การประเมิน (Evaluation) สำหรับการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ ใช้การประเมินแบบ CIPPIEST Model ได้แก่ 1. การประเมินสภาวะแวดล้อม (C) 2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (I) 3. การประเมินกระบวนการ (P) 4. การประเมินผลผลิต (P) 5. การประเมินผลกระทบ (I) 6. การประเมินประสิทธิผล (E) 7. การประเมินความยั่งยืน (S) และ 8. การประเมินถ่ายทอดความสำเร็จ (T)

2.2 ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

2.2.1 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอนที่มีประสบการณ์ในงานที่เกี่ยวข้อง ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 11 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร ครูผู้สอนในสถานศึกษาภาครัฐ ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน คือ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale)

2.2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผลการวิจัยพบว่า

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร และครูผู้สอนในสถานศึกษาภาครัฐ จำนวน 400 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีตำแหน่งในปัจจุบันเป็นครูผู้สอน คิดเป็นร้อยละ 77.50 รองลงได้แก่ ผู้บริหาร คิดเป็นร้อยละ 12.50 หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร คิดเป็นร้อยละ 10.0 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีประสบการณ์ในการทำงานมากที่สุด 1 - 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 63.5 รองลงมา คือ มีประสบการณ์ในการทำงานน้อยกว่า 1 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.0 มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 16 - 25 ปี คิดเป็นร้อยละ 5.5 มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 11 – 15 ปี คิดเป็นร้อยละ 4.0 และมีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 5 - 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 3.0 ตามลำดับ

สภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน พบว่า เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในปี พ.ศ. 2563 สถานศึกษามีจัดการเรียนการสอนรูปแบบผสมผสาน (ON Site และ Online) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70.0 รองลงมาได้แก่ การเรียนการสอนรูปแบบ Online คิดเป็นร้อยละ 25.0 และ การเรียนการสอนรูปแบบ ON Site คิดเป็นร้อยละ 5.0 ตามลำดับ โดยครูผู้สอนในสถานศึกษาได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน คิดเป็นร้อยละ 00.0 และครูผู้สอนในสถานศึกษาไม่ได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน คิดเป็นร้อยละ 100.0

ความต้องการในการฝึกอบรมครูผู้สอนเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน พบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการอบรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80.0 และกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ต้องการให้มีการอบรม คิดเป็นร้อยละ 20.0 โดยส่วนใหญ่เห็นว่าควรให้มีการจัดฝึกอบรมครูผู้สอนเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อให้ครูผู้สอนมีความรู้ในเรื่องการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานให้กับครูผู้สอนที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมต่อไป โดยเห็นควรใช้ระยะเวลาฝึกอบรมในช่วงปิดภาคเรียนเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอน

การศึกษาความต้องการในการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน จากหัวข้อของประเภทวิชา แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) และประเภทวิชาชีพ (รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน) แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา หัวข้อประเภทวิชา ของผู้บริหาร หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร และครูผู้สอน (n = 400)

หัวข้อ	สภาพปัญหา			ความต้องการ			ค่า PNI	ลำดับความต้องการ
	$(\bar{X})$	S.D.	ระดับ	$(\bar{X})$	S.D.	ระดับ		
ประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี)								
1. การวิเคราะห์หลักสูตรรายวิชา	4.37	0.51	มากที่สุด	4.68	0.40	มากที่สุด	1.39	3
2. การวิเคราะห์หัวข้อเรื่อง	4.48	0.50	มาก	4.77	0.42	มากที่สุด	1.38	4
3. การเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	4.46	0.49	มาก	4.75	0.43	มากที่สุด	1.38	4
4. การเขียนใบความรู้	4.37	0.48	มาก	4.67	0.47	มากที่สุด	1.40	2
5. การออกแบบใบประเมินผล	4.34	0.47	มาก	4.64	0.48	มากที่สุด	1.39	3
6. การออกแบบสื่อ	4.39	0.48	มาก	4.69	0.46	มากที่สุด	1.41	1
7. วิธีการสอน	4.42	0.49	มาก	4.71	0.45	มากที่สุด	1.37	5
8. การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้	4.44	0.50	มาก	4.73	0.45	มากที่สุด	1.37	5
ค่าเฉลี่ย	**4.43**	**0.49**	**มาก**	**4.72**	**0.44**	**มากที่สุด**		
ประเภทวิชาชีพ (รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน)								
1. การวิเคราะห์หลักสูตรรายวิชา	4.46	0.50	มาก	4.76	0.42	มากที่สุด	1.43	1
2. การวิเคราะห์หัวข้อเรื่อง (วิเคราะห์งาน)	4.44	0.49	มาก	4.74	0.44	มากที่สุด	1.42	2

หัวข้อ	สภาพปัญหา			ความต้องการ			ค่า PNI	ลำดับความต้องการ
	$(\overline{X})$	S.D.	ระดับ	$(\overline{X})$	S.D.	ระดับ		
3. การเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	4.43	0.49	มาก	4.72	0.45	มากที่สุด	1.37	7
4. การสร้างใบเนื้อหา	4.32	0.46	มาก	4.61	0.48	มากที่สุด	1.34	9
5. การสร้างใบแบบฝึกหัด	4.34	0.47	มาก	4.64	0.48	มากที่สุด	1.39	5
6. การสร้างใบลำดับขั้นตอนการปฏิบัติงาน	4.37	0.48	มาก	4.67	0.47	มากที่สุด	1.40	4
7. การสร้างใบสั่งงาน	4.36	0.48	มาก	4.65	0.47	มากที่สุด	1.35	8
8. การสร้างใบประเมินผลการปฏิบัติงาน	4.28	0.45	มาก	4.58	0.49	มากที่สุด	1.37	7
9. การออกแบบสื่อ	4.30	0.45	มาก	4.60	0.49	มากที่สุด	1.38	6
10. วิธีการสอน	4.39	0.48	มาก	4.69	0.46	มากที่สุด	1.41	3
11. การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้	4.41	0.49	มาก	4.64	0.48	มากที่สุด	1.07	10
ค่าเฉลี่ย	**4.37**	**0.48**	**มาก**	**4.66**	**0.47**	**มากที่สุด**		
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.40**	**0.48**	**มาก**	**4.69**	**0.45**	**มากที่สุด**		

จากตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา หัวข้อประเภทวิชา ของผู้บริหาร หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร และครูผู้สอน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากให้ความสำคัญกับหัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มากที่สุด และเพื่อให้ทราบถึงความต้องการทราบสภาพปัญหาการเรียนรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน และความต้องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยการใช้ค่าดัชนีจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) จัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย พบว่า หัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มีสำคัญมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ หัวข้อประเภทวิชาชีพ (รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน)

แสดงผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.40, S.D. = 0.48) เมื่อพิจารณาเป็นรายหัวข้อประเภทวิชา โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปค่าเฉลี่ยต่ำสุด พบว่า หัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มีสภาพปัญหามากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.43, S.D. = 0.49) สำหรับหัวข้อประเภทวิชาชีพ (รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.37, S.D. = 0.48)

แสดงผลการวิเคราะห์ความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.69, S.D. = 0.45) เมื่อพิจารณาเป็นรายหัวข้อประเภทวิชา โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปค่าเฉลี่ยต่ำสุด พบว่า หัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มีความต้องการในการพัฒนามากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.72, S.D. = 0.44) รองลงมา ได้แก่ หัวข้อประเภทวิชาชีพ (รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.66, S.D. = 0.47) ตามลำดับ

สรุปผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 1 ได้ว่า ผู้บริหาร หัวหน้ากลุ่มหลักสูตร และครูผู้สอน ส่วนมากให้ความสำคัญกับหัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) สำหรับการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานมากที่สุด

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาโดยประยุกต์ใช้ ADDIE Model ในการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ (Analysis) 1.1 วิเคราะห์สภาพปัญหา 1.2 วิเคราะห์ความต้องการพัฒนา 1.3 วิเคราะห์คุณสมบัติและหน้าที่ของทีมวิทยากร 1.4 วิเคราะห์การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน 2. การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม (Design) 2.1 ออกแบบการจัดการออกแบบการจัดการเรียนรู้ แบบผสมผสาน (On Site และ Online) 2.2 ออกแบบทีมวิทยากร โดยคำนึงถึงคุณสมบัติของวิทยากรและหน้าที่ของทีมวิทยากร แล้วจึงนำการออกแบบการจัดการออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน และการออกแบบทีมวิทยากรมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อออกแบบหลักสูตรการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน ประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) โดยมีเนื้อหา 8 หัวข้อ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์หลักสูตรรายวิชา 2) การวิเคราะห์หัวข้อเรื่อง 3) การเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม 4) การสร้างใบเนื้อหา 5) การออกแบบใบประเมินผล 6) การออกแบบสื่อการสอน 7) เทคนิคการถ่ายทอด และ 8) การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ 3. การพัฒนา (Development) โดยมีขั้นตอน 3.1 ทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม (Tryout) 3.2 ประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม 3.3 สรุปผลการฝึกอบรม 4.4 แก้ไข ปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรม 4. การนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ (Implementation) โดยการ 4.1 ดำเนินการฝึกอบรม (Trial Run) ให้กับกลุ่มเป้าหมาย 4.2 ประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม และ 5. การประเมิน (Evaluation) สำหรับการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ ผู้วิจัยใช้การประเมินแบบ CIPPIEST Model ได้แก่ 1. การประเมินสภาวะแวดล้อม (C) เพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผล ความจำเป็นที่ต้องดำเนินงาน ประเด็นปัญหา ซึ่งนำไปสู่การออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน 2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (I) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึงโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตร กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน 3. การประเมินกระบวนการ (P) เป็นการประเมินการดำเนินงานของการฝึกอบรม เพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินงาน ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ในการดำเนินการช่วงต่อไปให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น 4. การประเมินผลผลิต (P) เป็นการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน และประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม 5. การประเมินผลกระทบ (I) เป็นการประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูผู้สอนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพในสถานศึกษาภาครัฐ 6. การประเมินประสิทธิผล (E) เป็นการประเมินผลลัพธ์ของรูปแบบ 7. การประเมินความยั่งยืน (S) เป็นการประเมินความต่อเนื่องของผลการนำรูปแบบไปใช้ และ 8. การประเมินถ่ายทอดความสำเร็จ (T) เป็นการประเมินผลที่เกิดกับครูผู้สอนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพในสถานศึกษาภาครัฐ ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรด้านการจัดการเรียนการสอน (n = 11)

รายการประเมิน	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. รูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ ADDIE Model มีความเหมาะสม			
1.1 A: Analysis มีองค์ประกอบที่ครบถ้วน	4.91	0.31	มากที่สุด
1.2 D: Design มีองค์ประกอบที่ครบถ้วน	4.82	0.41	มากที่สุด
1.3 D: Development มีองค์ประกอบที่ครบถ้วน	4.79	0.69	มากที่สุด
1.4 I: Implementation มีองค์ประกอบที่ครบถ้วน	4.82	0.41	มากที่สุด
1.5 E: Evaluation มีองค์ประกอบที่ครบถ้วน	4.91	0.31	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	**4.85**	**0.42**	**มากที่สุด**
2. การพัฒนาทีมวิทยากรและการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานมีความสอดคล้องกัน	4.81	0.42	มากที่สุด
3. สัดส่วนการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning Design) มีความเหมาะสม	4.46	0.67	มาก
4. การประเมินรูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ CIPPIEST Model มีความเหมาะสม	4.84	0.44	มากที่สุด
5. รูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสามารถนำไปเป็นแนวทางในไปใช้ในการพัฒนาครูผู้สอนให้สามารถออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4.82	0.43	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	**4.73**	**0.49**	**มากที่สุด**
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.79**	**0.56**	**มากที่สุด**

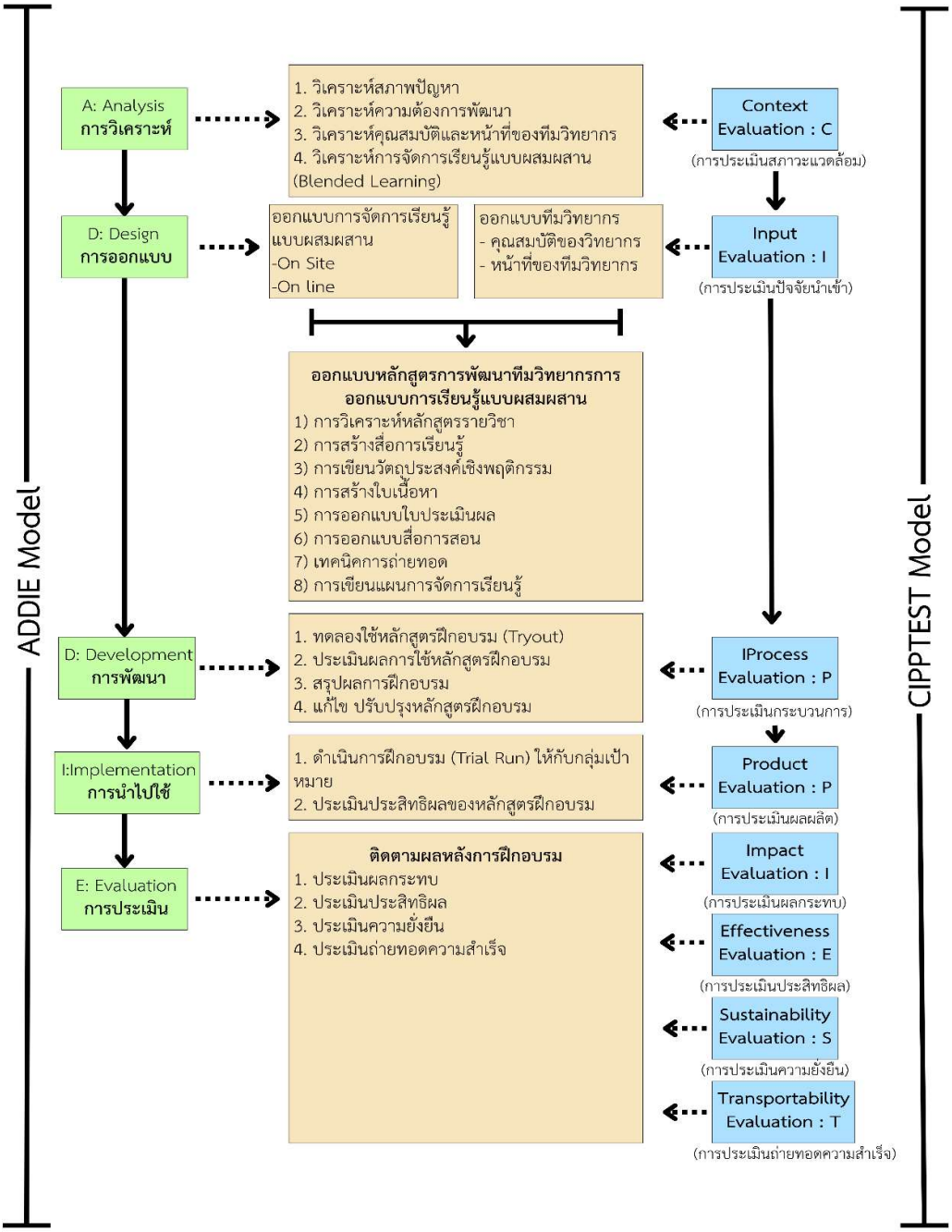
จากตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.79, S.D. = 0.56) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปค่าเฉลี่ยต่ำสุด พบว่า รูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ ADDIE Model มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ =4.85, S.D. = 0.42) รองลงมาได้แก่ การประเมินรูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ CIPPIEST Model มีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.84, S.D. = 0.44) สำหรับรูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสามารถนำไปเป็นแนวทางในไปใช้ในการพัฒนาครูผู้สอนให้สามารถออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.82, S.D. = 0.43) การพัฒนาทีมวิทยากรและการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานมีความสอดคล้องกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.81, S.D. = 0.42) และข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ สัดส่วนการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning Design) มีความเหมาะสมเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.46, S.D. = 0.67) ตามลำดับ

สรุปผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 2 ได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนมากเห็นว่ารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ ADDIE Model มีความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมาคือ การประเมินรูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ CIPPIEST Model อย่างไรก็ตามในการประเมินความเหมาะสมรูปแบบนี้พบว่า สัดส่วนการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning Design) มีความเหมาะสมในระดับมาก เนื่องจากผู้วิจัยนำเสนอสัดส่วนการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยการสอน On Site ร้อยละ 70 และการสอน Online ร้อยละ 30 ในการนี้ ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานยังไม่ควรกำหนดสัดส่วนการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน ระหว่างการสอนแบบ On Site และการสอนแบบ Online ควรพิจารณาจากเนื้อหาของรายวิชาแต่ละรายวิชาที่จะจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก จึงจะกำหนดสัดส่วนการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชานั้น

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ ADDIE Model และ CIPPIEST Model เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา เพื่อให้ครูผู้สอนที่ผ่านการฝึกอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้เรื่องการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานให้กับครูผู้สอนที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม นำไปสู่การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รายละเอียด ดังภาพที่ 1

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน สำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

Picture 1: Training Course Development Model of a Blended Learning Design Facilitator Team for Teachers in Educational Institutions under the Office of the Vocational

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา การพัฒนา และประเมินรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีตำแหน่งในปัจจุบันเป็นครูผู้สอน มีประสบการณ์ในการทำงานมากที่สุด 1 - 5 ปี เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) สถานศึกษาได้จัดการเรียนการสอนรูปแบบผสมผสาน (ON Site และ Online) กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการอบรมเกี่ยวกับการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษามากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Bernath and Graham (2012) อธิบายไว้ว่า เป็นนวัตกรรมการศึกษาที่ผสมผสานโมดูล (Module) การเรียนการสอนหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน เป็นลักษณะของการผสมผสาน การเรียนทางไกล (Distance Learning) ผ่านระบบเครือข่าย Online ร่วมกับการเรียนแบบเผชิญหน้า (Face to Face) ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการนั่งฟังการบรรยายในชั้นเรียนปกติ ทั้งนี้ จะให้ความสำคัญกับการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมและถูกต้องตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพการเรียนการสอน และสอดคล้องกับแนวคิดของ Sauli (2021) ที่กล่าวว่าการที่นักศึกษาจะมีคุณภาพได้ตรงตามความต้องการนั้น ต้องได้รับการสนับสนุนจากสถานประกอบการในการสร้างความร่วมมือกับสถานศึกษา

แสดงผลการวิเคราะห์การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนมากให้ความสำคัญกับหัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มากที่สุด ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ต้องมีการพัฒนาให้เกิดขึ้นกับครูผู้สอนเป็นลำดับแรก และเพื่อให้ทราบถึงความต้องการทราบสภาพปัญหาการเรียนรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน และความต้องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยการใช้ Modified Priority Need Index ($PNI_{modified}$) ในการเรียงลำดับตามค่าดัชนีจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย พบว่า หัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มีสำคัญมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ หัวข้อประเภทวิชาชีพ (รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Albiladi (2019) ได้ศึกษาการเรียนรู้แบบผสมผสานในการสอนภาษาอังกฤษในรูปแบบการเรียนรู้รายวิชาทฤษฎี และการปฏิบัติงาน ที่เกี่ยวข้องกับการใช้การเรียนรู้แบบผสมผสานในภาษาอังกฤษเป็นบริบทภาษาที่สองภาษาต่างประเทศ เนื่องจากเป็นการผสมผสานระหว่างโหมดการสอนแบบดั้งเดิม และแบบออนไลน์ เป็นการเรียนรู้แบบผสมผสาน

แสดงผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายหัวข้อ พบว่า หัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มีความต้องการในการพัฒนามากที่สุด ในเรื่องของการออกแบบสื่อ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hashemi (2020) ได้ศึกษาผลของการใช้การเรียนรู้แบบผสมผสานในการออกแบบสื่อช่วยสอน และการเรียนภาษาอังกฤษการทบทวนวรรณกรรม การเรียนแบบผสมผสานเพิ่งถูกมองว่าเป็นประเด็นร้อนในด้านการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับครู จะต้องนำมาพิจารณาสำหรับการสอนและการเรียนรู้ภาษาอังกฤษในอนาคต สอดคล้องกับงานวิจัยของ Horn and Staker (2011) ได้อธิบายว่า การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) คือรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสถานที่จริงที่ได้รับการดูแลอย่างน้อยส่วนหนึ่ง ควบคู่ไปกับการเรียนรู้

ผ่านระบบออนไลน์อย่างน้อยส่วนหนึ่ง โดยมีการควบคุมปัจจัยต่าง ๆ เช่น เวลา สถานที่ แนวทางการเรียนรู้ และ อัตราการเรียนรู้ของตนเองได้

แสดงผลการวิเคราะห์สภาพความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายหัวข้อ พบว่า หัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มีความต้องการในการพัฒนามากที่สุด ในเรื่องของการวิเคราะห์หลักสูตร สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ibrahim (2020) ได้ศึกษา การใช้กลยุทธ์การเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเพิ่มทักษะความเข้าใจในการฟังของ EFL Students ของคณะการศึกษาเฉพาะ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบประสิทธิผลของการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อพัฒนาทักษะความเข้าใจ EFL listening ในกลุ่มนักเรียนชั้นปีที่สองของคณะศึกษาเฉพาะ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ Graham and Dziuban (2008) ได้กล่าวไว้ว่า ประสิทธิภาพการเข้าถึงในระดับองค์กรหรือสถาบันประสิทธิภาพการเข้าถึงในระดับโปรแกรมหรือโครงการและท้ายสุดประสิทธิภาพการเข้าถึงในระดับเนื้อหารายวิชาเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงข้อมูลการเรียนรู้และมีความยืดหยุ่น การเรียนในรูปแบบผสมผสาน จะช่วยในการสร้างประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีโอกาสในการสร้างองค์ความรู้ และเข้าถึงแหล่งข้อมูล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของรูปแบบ โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุดไปค่าเฉลี่ยต่ำสุด พบว่า ข้อรูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ ADDIE Model มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Graham (2012) ได้สรุปนิยามของการเรียนแบบผสมผสานไว้ว่าเป็นระบบการเรียนการสอนที่ผสมผสานระหว่างการเรียนแบบเผชิญหน้ากับการสอนผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ รองลงมาได้แก่ ข้อการประเมินรูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ CIPPIEST Model มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Auld and Morris (2019) ได้กล่าวว่าการพัฒนาสมรรถนะและความสามารถของนักศึกษาเพื่อที่จะออกไปเผชิญกับสถานการณ์ในโลกการทำงานจริงนั้น ไม่ได้เน้นเฉพาะการถ่ายทอดองค์ความรู้เท่านั้น แต่ต้องเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานด้วย

ผู้เชี่ยวชาญส่วนมากเห็นว่ารูปแบบการพัฒนาทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ ADDIE Model มีความเหมาะสมมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Bernath (2012) ได้สรุปว่า การเรียนแบบผสมผสานหรือ Blended Learning หมายถึงโปรแกรมทางการเรียนรู้ที่ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือ E-learning กับการสอนในชั้นเรียนอย่างไรก็ตามในการประเมินความเหมาะสมรูปแบบ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lim (2516) ได้กล่าวว่าการใช้โมเดลการเรียนรู้แบบหมุนเวียนฐานในรูปแบบการเรียนแบบผสมผสาน ในชั้นเรียนการฟังและการพูดแบบดั้งเดิม ของโรงเรียนพะเยา พิทยาคม พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยโมเดลการเรียนรู้แบบหมุนเวียนฐานในรูปแบบการเรียนแบบผสมผสาน มีพัฒนาการด้านการฟังและการพูดภาษาอังกฤษที่ดีขึ้นได้

สรุป

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน พบว่า เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในปี พ.ศ. 2563 สถานศึกษามีจัดการเรียนการสอนรูปแบบผสมผสาน (ON Site และ Online) มากที่สุด โดยครูผู้สอนในสถานศึกษาไม่ได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน และความต้องการในการฝึกอบรมครูผู้สอนเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอน พบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการอบรมมากที่สุด โดยส่วนใหญ่เห็นว่าควรให้มีการจัดฝึกอบรมครูผู้สอนเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อให้ครูผู้สอนมีความรู้ในเรื่องการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานให้กับครูผู้สอนที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมต่อไป โดยเห็นควรใช้ระยะเวลาฝึกอบรมในช่วงปิดภาคเรียนเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอน สำหรับการศึกษาความต้องการในการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน จากหัวข้อของประเภทวิชา แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) และประเภทวิชาชีพ(รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน) พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากให้ความสำคัญกับหัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มากที่สุด และเพื่อให้ทราบถึงความต้องการทราบสภาพปัญหาการเรียนรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน และความต้องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยการใช้ค่าดัชนีจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) จัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย พบว่า หัวข้อประเภทวิชาทักษะชีวิต (รายวิชาทฤษฎี) มีสำคัญมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ หัวข้อประเภทวิชาชีพ (รายวิชาที่มีชั่วโมงการปฏิบัติงาน) ผู้วิจัยจึงนำผลการศึกษาและความต้องการดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อดำเนินการพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยใช้ ADDIE Model ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ (Analysis) การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม (Design) การพัฒนา(Development) การนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ (Implementation) และการประเมิน (Evaluation) และประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ โดยใช้การประเมินแบบ CIPPIEST Model ได้แก่ การประเมินสภาวะแวดล้อม (C) การประเมินปัจจัยนำเข้า (I) การประเมินกระบวนการ (P) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) การประเมินผลกระทบ (I) การประเมินประสิทธิผล (E) การประเมินความยั่งยืน (S) และการประเมินถ่ายทอดความสำเร็จ (T) โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นผ่านการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้นจึงมีความเหมาะสมที่จะนำไปเป็นแนวทางในการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อให้ครูผู้สอนอาชีวศึกษาใช้ออกแบบการเรียนรู้ในรายวิชาของหลักสูตรอาชีวศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความต้องการในการฝึกอบรมมากที่สุด ดังนั้น เพื่อให้ครูผู้สอนมีความรู้ในเรื่องการออกแบบ

การเรียนรู้แบบผสมผสาน และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานให้กับครูผู้สอนที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมต่อไป หน่วยงานต้นสังกัดจึงควรนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในการวางแผนงานในการพัฒนาครูผู้สอนให้มีความรู้ในเรื่องการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานต่อไป

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมทีมวิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผ่านการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญในระดับมากที่สุด ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดจึงควรนำไปเป็นกำหนดเป็นรูปแบบในการพัฒนาบุคคลากร และควรให้การสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดหาทรัพยากรที่ใช้ในการจัดฝึกอบรม เพื่อการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณลักษณะตรงตามความต้องการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยศึกษาความต้องการ (Needs Assessment) เชิงลึกเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจและทักษะที่จำเป็นต่อการออกแบบการเรียนแบบผสมผสาน สมรรถนะของวิทยากรอย่างเป็นระบบก่อนการพัฒนาทีมวิทยากร เพื่อให้ได้วิทยากรการออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสำหรับครูผู้สอนที่ตรงกับความต้องการของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

2.2 ควรมีการทดลองสร้างเครื่องมือช่วยออกแบบ (Design Toolkit and Framework) เพื่อให้การพัฒนาทีมวิทยากรมีความต่อเนื่อง มีเครื่องมือ หรือกรอบแนวคิดที่ช่วยให้วิทยากรสามารถวางโครงสร้างการสอนแบบผสมผสานได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถตอบโจทย์ทั้งออนไลน์ และ face-to-face ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานในการศึกษาวิจัยต่อเนื่องได้

References

Albiladi, W. S. (2019). Blended Learning in English Teaching and Learning: A Review of the Current Literature. *Journal of Language Teaching and Research*, 10(2), 232–238.

Auld, E., & Morris, P. (2019). The OECD and IELS: Redefining Early Childhood Education for the 21st Century. *Policy Futures in Education*, 17(1), 11–26.

Bernath, R. (2012). *Effective Approaches to Blended Learning for Independent Schools*. Retrieved October 6, 2025, from http://www.testden.com/partner/blended%20learn.html

Graham, C. R. (2012). *Introduction to Blended Learning*. October 6, 2025, from http://www.media.wiley.com/product_data/except_86_C.pdf (October 10, 2020).

Graham, C. R., & Dziuban, C. (2008). Blended Learning Environments. In M. J. Spector et al. (Eds.). *Handbook of Research on Educational Communications and Technology*. (3rd ed.). New York: Lawrence Erlbaum Associates.

Hashemi, A. (2020). The Effects of Using Blended Learning in Teaching and Learning English: A Review of Literature. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences*, 18(1), 173–179.

Horn, B. M., & Staker, H. (2011). *The Rise of K-12 Blended Learning*. Unpublished Paper: Innosight Institute.

Ibrahim, N. M. (2020). Utilizing a Blended Learning Strategy to Enhance EFL Students' Listening Comprehension Skills at the Faculty of Specific Education. *PJAEE*, 17(7), 14636–14653.

Lim, Sh. (2016). *A Case Study of Station Rotation Model Blended in Traditional ELT Listening and Speaking Class at Phayao Pittayakhom School*. (Master's Thesis). Mae Fah Luang University. Phayao.

Ministry of Education. (2019). *National Education Act*. October 6, 2025, from https://www.moe.go.th/National-Education-Act

Ministry of Education. (2020). *Announcement of the Ministry of Education on the Opening of Educational Institutions under the Ministry of Education's Supervision and Control*. Bangkok: Mistry of Education.

Office of the National Education Commission. (2019). *National Education Act*. Bangkok: Prik Wan Graphic Printing House.

Office of the Vocational Education Commission. (2022). *Policy, Goals, Strategy, Production and Development of Vocational Manpower towards the World 2022*. Bangkok: Office of the Vocational Education Commission.

Office of the Vocational Education Commission. (2025). *Policy, Goals, Strategy, Production and Development of Vocational Manpower towards the World 2025*. Bangkok: Office of the Vocational Education Commission.

Sauli, F. (2021). The Collaboration between Swiss Initial Vocational Education and Training Partners: Perceptions of Apprentices, Teachers, and In-Company Trainers. *Empirical Research in Vocational Education and Training*, 13(1), 1–22.

คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช*

The Value of Volunteer Service at Siriraj Hospital

[1]กมลพร กัลยาณมิตร, บังอร เบ็ญจาธิกุล, กัณฐนา สนเจริญ และ ธวัชชัย แสวงทรัพย์
[1]Kamolporn Kalyanamitra, Bang-orn Benjathikul, Kanthana Soncharoen and Thawatchai Saengsap
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
Faculty of Political Science, Bangkokthonburi University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: Sopha818@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความแตกต่างของคุณลักษณะส่วนบุคคลของจิตอาสาที่มีต่อค่าการให้บริการของจิตอาสาที่แตกต่างกันในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 2) เพื่อศึกษาความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อคุณค่าการให้บริการของจิตอาสา 5 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูลที่ได้รับ การบริการ ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ ด้านการประสาน งานในการบริการ และด้านประสิทธิภาพการบริการ และ 3) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ใช้บริการในโรงพยาบาลศิริราช จำนวน 367 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie and Morgan และใช้วิธีการสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงและความเชื่อมั่นแล้ว สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติ t-test และ One-way ANOVA

ผลการศึกษาพบว่า 1) คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยรวมอยู่ระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.82) ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ มีระดับสูงสุดรองลงมา คือ ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ ด้านข้อมูลที่ได้รับการบริการ ด้านการประสานงานในการบริการ และด้านประสิทธิภาพการบริการ ตามลำดับ 2) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณค่าการให้บริการของจิตอาสา แยกตามปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ที่แตกต่างกัน พบว่า คุณค่าการให้บริการของจิตอาสา ไม่แตกต่างกัน ($p>.05$) และ 3) ปัญหาสำคัญของคุณค่าการให้บริการจิตอาสาอยู่ที่การสื่อสาร ความพร้อมด้านทักษะ และการประสานงาน ข้อเสนอแนะคือควรพัฒนาศักยภาพจิตอาสา ระบบการสื่อสาร และความร่วมมือกับบุคลากรทางการแพทย์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ

คำสำคัญ: คุณค่า; จิตอาสา; การให้บริการ; โรงพยาบาลศิริราช

Abstract

This research article aims to: (1) examine differences in the perceived value of volunteer service based on volunteers' personal characteristics, namely gender, age,

*Received January 17, 2026; Revised March 2, 2026; Accepted March 16, 2026

education level, occupation, and average monthly income; (2) investigate differences in five factors affecting the value of volunteer service, including information received, service delivery, convenience of service, service providers' personality, coordination in service, and service efficiency; and (3) identify problems and provide recommendations regarding the value of volunteer service at Siriraj Hospital. This study employed a quantitative research approach. The sample consisted of 367 service users at Siriraj Hospital, with the sample size determined based on the Krejcie and Morgan table and selected using convenience sampling. The research instrument was a questionnaire that had been tested for validity and reliability. Data were analyzed using frequency distribution, percentage, mean, standard deviation, as well as t-test and One-way ANOVA.

The findings revealed that: (1) the overall perceived value of volunteer service across different demographic characteristics (gender, age, education level, occupation, and income) was at a high level ($\overline{X}$ = 3.82). Among the dimensions, service providers' personality was rated the highest, followed by service convenience, information received, service coordination, and service efficiency, respectively; (2) there were no statistically significant differences in the perceived value of volunteer service when analyzed by personal factors of respondents ($p > .05$); and (3) the main problems identified were related to communication, skill readiness, and coordination. The study recommends enhancing volunteers' capacity, improving communication systems, and strengthening collaboration with medical personnel to increase service efficiency.

Keywords: Value; Volunteer; Service; Siriraj Hospital

บทนำ

จิตอาสาเป็นคุณลักษณะที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องจากระบบอาสาสมัครมีส่วนช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและการสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม การส่งเสริมให้ประชาชนชาวไทยมีความรับผิดชอบต่อสังคมและต่อผู้อื่น โดยสร้างความตระหนักให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง การตรงต่อเวลา การยอมรับความหลากหลาย เห็นคุณค่าและความสำคัญในการประกอบสัมมาอาชีพ เน้นการพึ่งพาตนเอง และเป็นพลเมืองที่ดี เป็นการสร้างเสริมวัฒนธรรมการทำงานเพื่อส่วนรวม สนับสนุนส่งเสริมยุทธศาสตร์ชาติ ดังนั้น การส่งเสริมค่านิยมและวัฒนธรรมยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง (Ministry of Public Health, 2019) การทำงานจิตอาสาในโรงพยาบาลมาจากแนวคิดว่าผู้ป่วยจำเป็นต้องได้รับการดูแลรักษาและมีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่การดูแลไม่สามารถทำได้โดยลำพังคนเดียว ต้องทำงานร่วมกันเป็นทีม ทั้งบุคลากรทางการแพทย์ อาสาสมัคร และผู้ป่วย โดยลักษณะการทำงานจิตอาสาในโรงพยาบาลแต่ละแห่งก็จะมีจุดเด่นที่แตกต่างกันไป บางแห่งเป็นการริเริ่มหรือดำเนินการโดยบุคลากรหรือหน่วยงานภายในโรงพยาบาลเป็นหลัก โดยพยายามเข้าไปจัดตั้งกลุ่มทำงานที่น่าจะพัฒนางานจิตอาสาได้ บางแห่งมีองค์กรหรือหน่วยงานภายนอก เข้ามาดำเนินการในโรงพยาบาล ซึ่งงานจิตอาสาในหลายโรงพยาบาลที่ดำเนินการจากองค์กรภายนอกใน ระยะแรกได้ค่อย ๆ พัฒนาเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในภายหลัง และจากปัญหาการบริการทางการแพทย์กับความคิดที่จะทำให้การช่วยเหลือผู้ป่วยและญาติ

มีคุณภาพ การทำงานจิตอาสาจึงมีลักษณะผสมผสานระหว่างระบบจัดการของโรงพยาบาลกับกลุ่มอาสาสมัครในหลายระดับ (Editorial Staff, n.d.) ในบริบทของการบริการด้านสุขภาพ โรงพยาบาลเป็นพื้นที่ที่มีความต้องการแรงงานสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากบุคลากรวิชาชีพและอาสาสมัคร โดยเฉพาะในประเทศไทยซึ่งยังมีปัญหาด้านจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชากร (Phimkhot, 2025)

โรงพยาบาลศิริราชเป็นสถาบันการแพทย์สำคัญของประเทศที่พัฒนาอย่างมั่นคงมาโดยตลอด ด้วยพระกรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ราชวงศ์จักรี รวมถึงการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป ตั้งอยู่ที่ถนนวังหลัง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เป็นโรงพยาบาลขนาดใหญ่ระดับตติยภูมิแห่งหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ มีศักยภาพสูงด้านบุคลากร อาคาร สถานที่ และจำนวนเตียง รองรับการรักษาพยาบาลประชาชนอย่างครอบคลุม โรงพยาบาลศิริราชอยู่ภายใต้คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล มีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน ประกอบด้วยสำนักงาน ฝ่าย งาน และศูนย์เฉพาะทางจำนวนมาก รวมถึงโรงพยาบาลในเครืออีก 2 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลศิริราช ปิยมหาราชการุณย์ และศูนย์การแพทย์กาญจนาภิเษก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการให้บริการทางการแพทย์และการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลยังมีภารกิจหลักด้านการผลิตบัณฑิตทางการแพทย์ การวิจัย การให้บริการวิชาการแก่สังคม การพัฒนาระบบบริการทางการแพทย์อย่างมีประสิทธิภาพ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ อันสะท้อนบทบาทของศิริราชในฐานะสถาบันการแพทย์ชั้นนำของประเทศอย่างครบถ้วนทั้งด้านการรักษา การศึกษา และการรับใช้สังคม (Faculty of Medicine Siriraj Hospital, 2025) เมื่อปี 2547 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลได้มีการรวมตัวของอาสาสมัครทางการแพทย์เข้าไปช่วยเหลือยังพื้นที่ที่ประสบภัย และเหตุการณ์อุทกภัยเมื่อปี 2554 ในเหตุการณ์นี้คณะฯ เป็นทั้งผู้ที่ประสบภัยและส่งอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยรายอื่น ๆ เป็นต้น จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น คณะฯ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของงานอาสาสมัครช่วยเหลือสังคม ที่ต้องเกิดการปลูกฝังความรู้สึกของการเป็นผู้ให้ไปยังบุคลากรภายในและคนในสังคม จึงมีแนวคิดในการจัดตั้ง “ศูนย์อาสาสมัครศิริราช” ขึ้น ภายใต้การดำเนินงานของงานกิจกรรมเพื่อสังคม (Siriraj Volunteer Center, 2016) อาสาสมัครที่ปฏิบัติงานภายในโรงพยาบาลศิริราชต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 12 ปี และต้องผ่านกระบวนการสมัคร การปฐมนิเทศ และการอบรมหลักสูตรพื้นฐานตามลักษณะกิจกรรมก่อนขึ้นทะเบียนอย่างเป็นทางการ บทบาทของจิตอาสามุ่งเน้นการช่วยเหลือผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยในมิติที่บุคลากรทางการแพทย์ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง เช่น การให้ข้อมูล การอำนวยความสะดวก และการประสานงานเบื้องต้น การปฏิบัติงานเป็นไปตามช่วงเวลาและกิจกรรมที่กำหนด มิใช่งานประจำ และต้องยึดถือจริยธรรม ความรับผิดชอบ และการรักษาความลับของผู้รับบริการเป็นสำคัญ มีระบบการอบรมและการทบทวนบทบาทการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อคงมาตรฐานการให้บริการ ไม่มีค่าตอบแทนในรูปตัวเงิน แต่จิตอาสาได้รับผลตอบแทนในรูปของประสบการณ์ การเรียนรู้ และคุณค่าทางจิตใจจากการมีส่วนร่วมในระบบบริการสุขภาพของสถาบันการแพทย์ระดับประเทศ จะเห็นได้ว่า งานจิตอาสาในโรงพยาบาลศิริราชจะมีระบบการบริหารจัดการ บทบาทหน้าที่ และมาตรฐานการปฏิบัติงานที่ค่อนข้างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาด้านจิตอาสาในโรงพยาบาลที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการประเมินความพึงพอใจหรือคุณภาพการบริการในภาพรวม ขณะที่ยังขาดการศึกษาที่วิเคราะห์คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาในมิติการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรม เช่น ด้านข้อมูลที่ได้รับ ความสะดวกในการรับบริการ บุคลิกภาพของผู้ให้บริการ การประสานงาน และประสิทธิภาพการบริการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อประสบการณ์ของผู้รับบริการโดยตรง

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น แม้งานจิตอาสาจะมีบทบาทสำคัญ แต่ยังขาดการศึกษาที่สะท้อนคุณค่าการให้บริการ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาซึ่งเป็นภาระงานหนึ่งที่คอยให้ความช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านการดูแลสุขภาพ การอำนวยความสะดวก หรือแม้แต่การประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้ประชาชนผู้ป่วยที่มารับบริการ ณ โรงพยาบาลศิริราช ได้รับรู้ชัดเจนขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความแตกต่างคุณลักษณะส่วนบุคคลของจิตอาสาที่มีต่อคุณค่าการให้บริการที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน
2. เพื่อศึกษาความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อคุณค่าการให้บริการของจิตอาสา 5 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูลที่ได้รับการบริการ ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ ด้านการประสาน งานในการบริการ และด้านประสิทธิภาพการบริการ
3. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเริ่มต้นทำการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน (SIRB) ของศิริราชสำหรับโครงการไม่เสี่ยง (Exempted Review) คือ การวิจัยที่ไม่มีผลกระทบทางลบต่ออาสาสมัคร เช่น การทบทวนเวชระเบียนย้อนหลังแบบสอบถามที่ระบุตัวตนไม่ได้หรือการวิจัยเชิงคุณภาพที่ไม่ละเอียดอ่อน โดยเน้นการพิจารณาแบบรวดเร็ว (Expedited) เพื่อลดความซ้ำซ้อน มีประโยชน์ คือ ช่วยเพิ่มความรวดเร็วในการดำเนินวิจัยที่ไม่มีความเสี่ยงต่อชีวิตหรือสุขภาพของอาสาสมัคร ภายหลังจากนี้ได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับคุณค่าการให้บริการของจิตอาสา

ขั้นตอนที่ 2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการศึกษา คือ ผู้ใช้บริการในโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งมีผู้ป่วยนอกที่มาใช้บริการทั้งสิ้น ประมาณ 5,900 คน ตลอดช่วงในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 เดือน ระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม 2568 - วันที่ 31 มกราคม 2569 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้ใช้บริการในโรงพยาบาลศิริราช ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 367 คน จากการเปิดใช้ตาราง Krejcie, and Morgan (1970) เพื่อผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเข้า ได้แก่ เป็นผู้ใช้บริการผู้ป่วยนอกของ โรงพยาบาลศิริราช ในช่วงระยะเวลาเก็บข้อมูล มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และสามารถตอบแบบสอบถามได้ครบถ้วน และกำหนด เกณฑ์การคัดออก ได้แก่ ผู้ที่ไม่สามารถตอบแบบสอบถามได้ครบถ้วน หรือปฏิเสธการเข้าร่วมการวิจัย และใช้เทคนิคการสุ่มแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ใช้บริการที่อยู่ในช่วงเวลาการเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามชนิดรายการตรวจสอบ (Checklist) ครอบคลุมตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ตอนที่ 2 แบบสอบถาม

เกี่ยวกับคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูลที่ได้รับการบริการ ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ ด้านการประสานงานในการบริการ และด้านประสิทธิภาพการบริการ พัฒนาโดยผู้วิจัยโดยอ้างอิงแนวคิดคุณภาพการให้บริการตามทฤษฎี SERVQUAL ของ Parasuraman, Zeithaml, and Berry (1985; 1988) เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของ Likert 5 ระดับ โดยแปลความหมายค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ดังนี้ (Srisaad, 2017) ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 หมายถึง มีคุณค่าการให้บริการมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 หมายถึง มีคุณค่าการให้บริการมาก ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 หมายถึง มีคุณค่าการให้บริการปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 หมายถึง มีคุณค่าการให้บริการน้อย และค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง มีคุณค่าการให้บริการน้อยที่สุด ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช เป็นแบบสอบถามชนิดปลายเปิด

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยทำโดย 1) ประเมินความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งชุด โดยการนำคะแนนของแบบสอบถามของตอนที่ 2 ทุกข้อ นำมาหาค่าความแปรปรวนมาตรฐาน (Standard Deviation) แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้วิธีการหาสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) เพื่อทดสอบความสามารถของมาตราวัดว่ามีความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง โดยใช้สูตรของ Cronbach และ 2) การหาความตรงตามโครงสร้าง โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับลักษณะเฉพาะของกลุ่มพฤติกรรมโดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาลงความคิดเห็นและให้คะแนนดังนี้

+ 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้น เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

0 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้น เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้นหรือไม่

- 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้น ไม่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

ถ้าค่าดัชนีความสอดคล้อง ที่คำนวณได้มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ข้อคำถามข้อนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะของกลุ่มพฤติกรรมนั้น ถ้าข้อคำถามใดมีค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า 0.5 ข้อคำถามข้อนั้นก็ถูกตัดออกไปหรือต้องปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้น (Phatthiyathani, 2022)

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำแบบสอบถามไปแจกให้แก่ประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนดในพื้นที่โรงพยาบาลศิริราช และรับแบบสอบถามกลับด้วยตนเอง โดยแจกแบบสอบถามจำนวน 367 ฉบับ และได้รับแบบสอบถามกลับคืนครบถ้วนจำนวน 367 ฉบับ คิดเป็นอัตราการตอบกลับ (Response Rate) ร้อยละ 100 ทั้งนี้แบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมีความสมบูรณ์ครบถ้วน สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ทั้งหมด

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ โดยยึดหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (Institutional Review Board: IRB) ตามมาตรฐานสากล 3 ประการ ได้แก่ (1) การเคารพในบุคคล (Respect for Persons) โดยคำนึงถึงสิทธิความเป็นส่วนตัว และการตัดสินใจเข้าร่วมวิจัยโดยสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล (2) การให้ประโยชน์และไม่ก่อโทษ (Beneficence) โดยลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นและเพิ่มประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เข้าร่วมวิจัย และ (3) ความยุติธรรม (Justice) โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานโดยใช้ t-test และ F-test

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาความแตกต่างคุณลักษณะส่วนบุคคลของจิตอาสาที่มีต่อคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ผลการศึกษาพบว่า คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราชโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.82, S.D. = 0.64) โดยคะแนนเฉลี่ยรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช โดยรวมและรายด้านของประชาชน

การให้บริการของจิตอาสา	$\overline{X}$	S.D.	ระดับคุณค่า
1. ด้านข้อมูลที่ได้รับการบริการ	3.87	0.57	มาก
2. ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ	3.88	0.60	มาก
3. ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ	3.96	0.63	มาก
4. ด้านการประสานงานในการบริการ	3.70	0.68	มาก
5. ด้านประสิทธิภาพการบริการ	3.67	0.70	มาก
โดยรวม	**3.82**	**0.64**	**มาก**

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า คุณค่าการให้บริการด้านข้อมูลที่ได้รับจากจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.87, S.D. = 0.57) รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ด้านข้อมูลที่ได้รับการบริการ เป็นรายข้อ

ด้านข้อมูลที่ได้รับการบริการ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับคุณค่า
1. จิตอาสาให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการรับบริการแก่ผู้ป่วยเพียงพอ	3.70	0.646	มาก
2. ข้อมูลและคำแนะนำจากจิตอาสามีความถูกต้องและชัดเจน	3.75	0.630	มาก
3. จิตอาสาให้ข้อมูลที่ทันสมัยและสอดคล้องกับมาตรฐานการรักษา	3.81	0.489	มาก
4. จิตอาสาให้ข้อมูลอย่างรวดเร็วและทันเวลา	4.57	0.577	มากที่สุด
5. จิตอาสาเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการสอบถามและขอคำแนะนำได้	3.54	0.526	มาก
โดยรวม	**3.87**	**0.57**	**มาก**

คุณค่าการให้บริการด้านความสะดวกของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.88, S.D. = 0.60) รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ เป็นรายข้อ

ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับคุณค่า
1. จิตอาสาช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้รับบริการเข้าถึงการตรวจรักษาได้รวดเร็ว	3.86	0.543	มาก
2. จิตอาสาชี้แนะและจัดทางเดิน จุดลงทะเบียน และพื้นที่รอให้ผู้รับบริการใช้งานสะดวก	4.51	0.635	มากที่สุด
3. จำนวนจิตอาสาที่คอยช่วยเหลือเพียงพอต่อผู้รับบริการ	3.55	0.520	มาก
4. จิตอาสาอธิบายขั้นตอนหรือแนวทางการติดต่อแผนกต่าง ๆ ให้ผู้รับบริการเข้าใจง่าย	3.76	0.638	มาก
5. จิตอาสาช่วยให้พื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ พื้นที่รอ มีความสะอาดและพร้อมใช้	3.87	0.537	มาก
6. จิตอาสาจัดพื้นที่นั่งรอให้เหมาะสม และช่วยให้ผู้รับบริการรู้สึกสะดวกสบายระหว่างรอ	3.80	0.627	มาก
7. จิตอาสาช่วยเตรียมเอกสารหรือแบบฟอร์มต่าง ๆ ให้ผู้รับบริการครบถ้วน	3.84	0.699	มาก
โดยรวม	**3.88**	**0.60**	**มาก**

คุณค่าการให้บริการด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.96, S.D. = 0.63) รายละเอียดดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ เป็นรายข้อ

ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับคุณค่า
1. จิตอาสามีความน่าเชื่อถือ สามารถให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการได้อย่างมั่นใจ	4.44	0.751	มาก
2. จิตอาสาให้ความสนใจและเอาใจใส่ต่อความต้องการของผู้รับบริการ	3.54	0.521	มาก
3. จิตอาสาเป็นมิตรและเข้ากับผู้รับบริการได้ง่าย	3.79	0.680	มาก
4. จิตอาสามีมารยาท สุภาพ และเคารพผู้รับบริการ	4.48	0.635	มาก
5. จิตอาสามีความอดทนและมุ่งมั่นในการให้บริการ แม้ผู้รับบริการมีความต้องการหลากหลาย	3.54	0.541	มาก
โดยรวม	**3.96**	**0.63**	**มาก**

คุณค่าการให้บริการด้านการประสานงานของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.70, S.D. = 0.68) รายละเอียดดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ด้านการประสานงานในการบริการ เป็นรายข้อ

ด้านการประสานงานในการบริการ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับคุณค่า
1. จิตอาสาให้คำแนะนำและช่วยเหลือผู้รับบริการในการติดต่อหรือขอใช้บริการต่าง ๆ	3.79	0.729	มาก
2. จิตอาสาประชาสัมพันธ์ขั้นตอนการรับบริการและสิ่งที่ผู้รับบริการควรรู้	3.66	0.674	มาก
3. จิตอาสาช่วยจัดระบบหรืออำนวยความสะดวกให้การติดต่อและดำเนินการเป็นไปอย่างเรียบร้อย	3.63	0.730	มาก
4. จิตอาสาช่วยจัดลำดับความสำคัญหรือคิวการให้บริการ ทำให้ผู้รับบริการได้รับบริการอย่างเป็นระบบ	3.72	0.569	มาก
โดยรวม	**3.70**	**0.68**	**มาก**

คุณค่าการให้บริการด้านคุณภาพของงานของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.67, S.D. = 0.70) รายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ด้านคุณภาพของงานการบริการ โดยรวมและเป็นรายข้อ

ด้านคุณภาพของงานการบริการ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับคุณค่า
1. จิตอาสาให้บริการอย่างโปร่งใส ชี้แจงขั้นตอนและสิทธิของผู้รับบริการ	3.53	0.531	มาก
2. จิตอาสาช่วยให้บริการหรือจัดเตรียมเอกสารอย่างถูกต้อง ลดความผิดพลาด	3.78	0.585	มาก
3. จิตอาสาช่วยเร่งรัดหรืออำนวยความสะดวกให้การให้บริการรวดเร็วขึ้น	3.68	0.793	มาก
4. จิตอาสามีความตรงต่อเวลาในการให้ความช่วยเหลือและจัดลำดับบริการ	3.79	0.636	มาก
5. จิตอาสาปรับวิธีการช่วยเหลือให้เหมาะสมกับความต้องการและสถานการณ์ของผู้รับบริการ	3.65	0.731	มาก
6. จิตอาสาให้บริการเท่าเทียมต่อผู้รับบริการทุกกลุ่มโดยไม่เลือกปฏิบัติ	3.56	0.903	มาก
โดยรวม	**3.67**	**0.70**	**มาก**

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อคุณค่าการให้บริการของจิตอาสา 5 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูลที่ได้รับการบริการ ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ ด้านการประสาน งานในการบริการ และด้านประสิทธิภาพการบริการ กับปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ผลการศึกษาพบว่า คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราชไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > .05$)

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ผลการศึกษาพบว่า

ปัญหาของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช โดยสามารถจัดลำดับตามความเห็นของผู้ตอบได้ดังนี้ 1) การสื่อสารระหว่างจิตอาสาและผู้รับบริการยังไม่สอดคล้อง ทำให้ผู้รับบริการบางครั้งไม่เข้าใจขั้นตอนหรือความช่วยเหลือ 2) จิตอาสาบางส่วนขาดความรู้หรือทักษะเฉพาะด้านในการให้ข้อมูลและคำแนะนำด้านสุขภาพ 3) การประสานงานระหว่างจิตอาสาและบุคลากรทางการแพทย์บางครั้งไม่ราบรื่น ส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการช่วยเหลือ 4) การจัดกิจกรรมหรือบทบาทของจิตอาสาในแต่ละแผนกยังไม่ครอบคลุมความต้องการของผู้รับบริการ

ข้อเสนอแนะของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช โดยสามารถจัดลำดับตามความเห็นของผู้ตอบได้ดังนี้ 1) จัดอบรมเสริมทักษะและความรู้ด้านการให้บริการแก่จิตอาสา ทั้งด้านการสื่อสาร การให้คำแนะนำสุขภาพ และการประสานงานกับบุคลากรทางการแพทย์ 2) พัฒนาระบบสื่อสารระหว่างจิตอาสาและผู้รับบริการ เช่น การแจ้งขั้นตอนการรับบริการ การแนะนำกิจกรรมระหว่างรอ และการให้ข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ 3) ปรับปรุงบทบาทและหน้าที่ของจิตอาสาในแต่ละแผนกให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้รับบริการ และ 4) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างจิตอาสาและบุคลากรทางการแพทย์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการช่วยเหลือผู้ป่วยและญาติ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่องคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ได้ว่า การให้บริการจิตอาสาที่มีประสิทธิภาพและสร้างคุณค่าเชิงบวกต่อผู้รับบริการไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้รับบริการ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ หรือรายได้ แต่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้านที่ทำงานเชื่อมโยงกันอย่างสมดุล ได้แก่ ข้อมูลที่ได้รับความถูกต้องและทันเวลา ความสะดวกในการเข้าถึงบริการ บุคลิกภาพของจิตอาสา การประสานงานระหว่างจิตอาสากับผู้รับบริการและบุคลากรทางการแพทย์ และคุณภาพของงานบริการ ซึ่งแต่ละด้านมีน้ำหนักและรูปแบบการสร้างคุณค่าเฉพาะตัว เช่น การให้ข้อมูลที่รวดเร็วและสอดคล้องกับมาตรฐาน การจัดสภาพแวดล้อมและพื้นที่ให้เหมาะสม การสร้างความน่าเชื่อถือและมารยาทของผู้ให้บริการ การจัดลำดับและอำนวยความสะดวกในกระบวนการบริการ และการให้บริการที่ตรงต่อเวลาและลดข้อผิดพลาด องค์ความรู้นี้ยังชี้ให้เห็นว่า คุณค่าเชิงบริการเกิดจากการผสมผสานระหว่างทักษะ บุคลิกภาพ และระบบสนับสนุนที่เหมาะสม กล่าวคือ การพัฒนาทักษะการสื่อสาร ความรู้เฉพาะด้าน การประสานงาน และการจัดระบบงานให้ราบรื่นเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างประสบการณ์เชิงบวกแก่ผู้รับบริการ นอกจากนี้ การจัดบทบาทของจิตอาสาให้ตรงกับความต้องการของผู้รับบริการและการทำงานร่วมกับบุคลากรทางการแพทย์อย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยยกระดับทั้งคุณภาพและความพึงพอใจของผู้รับบริการ ดังนั้นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบระบบการให้บริการจิตอาสาเชิงคุณค่า ที่มุ่งเน้นการบูรณาการทักษะบุคลิกภาพและโครงสร้างการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิผลและความต่อเนื่องในการให้บริการ ดังแผนภาพที่ 1

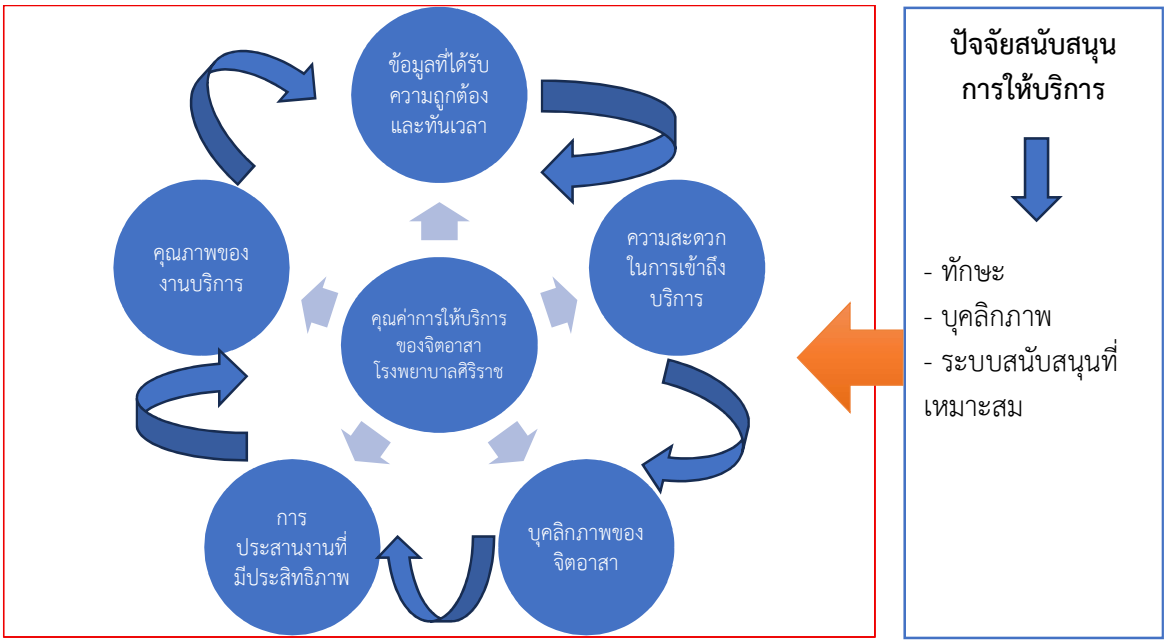

Figure 1: The New Body of Knowledge

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยรวมอยู่ระดับมาก แสดงให้เห็นว่าผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อการให้บริการของจิตอาสาอย่างชัดเจน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะจิตอาสามีมารยาท สุภาพ ให้ความเคารพ และแสดงออกถึงความเป็นมิตรต่อผู้รับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะงานบริการด้านสุขภาพที่ต้องอาศัยความอ่อนโยนและความเข้าใจในสภาวะของผู้ป่วยและญาติ ส่งผลให้ผู้รับบริการเกิดความไว้วางใจและรู้สึกมั่นใจในการขอรับความช่วยเหลือ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phengrungruangwong, and Panyudod (2023) วิจัยเรื่องคุณลักษณะจิตอาสาในการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละ ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านการทำงานเป็นทีม และด้านมนุษยสัมพันธ์ อันเป็นคุณลักษณะที่สะท้อนพฤติกรรมการให้บริการด้วยความสุภาพ เอื้ออาทร และเป็นมิตรต่อผู้รับบริการ อันนำไปสู่การสร้างความเชื่อมั่นและความพึงพอใจต่อการรับบริการด้านสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาในครั้งนี้ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Boonprachub, and Inthachaiuea (2024) วิจัยเรื่องคุณภาพบริการพยาบาลของผู้ป่วยที่มารับบริการในหอผู้ป่วยพิเศษ โรงพยาบาลด่านช้าง ผลการวิจัยพบว่าคุณภาพบริการพยาบาลของผู้ป่วยที่เข้ารับบริการหอผู้ป่วยพิเศษโรงพยาบาลด่านช้างในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 3.57, SD = 0.39) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านคุณลักษณะของพยาบาลมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริบทและลักษณะการให้บริการแตกต่างกัน โดยงานวิจัยดังกล่าวศึกษาในหอผู้ป่วยพิเศษซึ่งมีพยาบาลวิชาชีพและระบบการดูแลที่มีมาตรฐานสูง ขณะที่การวิจัยของผู้เขียนศึกษาการให้บริการของจิตอาสา ซึ่งเน้นบทบาทด้านการช่วยเหลือและการดูแลเชิงมนุษยสัมพันธ์มากกว่าการบริการเชิงวิชาชีพ ส่งผลให้ระดับการประเมินคุณค่าการให้บริการแตกต่างกัน

ด้านความสะดวกที่ได้รับการบริการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะจิตอาสามีบทบาทสำคัญในการชี้แนะเส้นทาง จุดลงทะเบียน และพื้นที่รอรับบริการ รวมถึงช่วยดูแลความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้ผู้รับบริการสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างสะดวก ลดความสับสน และลดภาระของผู้รับบริการในสภาพแวดล้อมที่มีผู้ใช้บริการจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pojjamnien (2022) วิจัยเรื่องคุณภาพการบริการของโรงพยาบาลราชพิพัฒน์ ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพการบริการของโรงพยาบาลราชพิพัฒน์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ด้านข้อมูลที่ได้รับการบริการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะจิตอาสาสามารถให้ข้อมูลที่จำเป็นได้อย่างรวดเร็ว ชัดเจน และสอดคล้องกับกระบวนการให้บริการของโรงพยาบาล ทำให้ผู้รับบริการเข้าใจขั้นตอนการรับบริการมากขึ้น ลดความกังวล และสามารถเตรียมตัวหรือดำเนินการได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phengrungruangwong, and Panyudod (2023) ผลการศึกษาพบว่า จิตอาสามีคุณลักษณะการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ที่ดี และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rungsawang (2023) วิจัยเรื่องคุณภาพการให้บริการส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้มารับบริการของโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่าด้านการสร้างความมั่นใจแก่ผู้ใช้บริการอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและทันเวลาเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มความมั่นใจของผู้รับบริการ

ด้านการประสานงานในการบริการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะจิตอาสามีส่วนช่วยเชื่อมโยงระหว่างผู้รับบริการกับหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยการให้คำแนะนำ การจัดลำดับคิว หรือการชี้ช่องทางติดต่อ ส่งผลให้กระบวนการรับบริการเป็นไปอย่างเป็นระบบ และลดความซ้ำซ้อนในการติดต่อประสานงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Inta (2022) วิจัยเรื่องคุณภาพบริการของแผนกผู้ป่วยในโรงพยาบาลเอกชนจังหวัดเชียงราย พบว่า ผู้รับบริการชาวไทยพึงพอใจในด้านการประสานงานที่มีความรวดเร็ว และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Khonphian, Naipinit, Mangmee, Chaisri, Chuchuay, and Khunyu (2024) วิจัยเรื่องปัจจัยคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลศรีสุขสำราญ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพบริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลศรีสุขสำราญ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมาก

ด้านประสิทธิภาพการบริการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะจิตอาสาสามารถปฏิบัติงานได้ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเหมาะสม มีความรอบคอบในการช่วยจัดเตรียมเอกสาร และให้ความช่วยเหลืออย่างตรงเวลา ส่งผลให้กระบวนการให้บริการมีความคล่องตัว ลดความผิดพลาด และสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ประจำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sampanvech (2023) วิจัยเรื่องคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลราชวิถี ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลราชวิถี ประชาชนมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Inta (2022) พบว่า ผู้รับบริการชาวไทยพึงพอใจในด้านการประสานงานที่มีความรวดเร็ว ขณะที่ผู้รับบริการชาวลาว เมียนมา และจีน ให้ความสำคัญกับการดูแลเอาใจใส่ของแพทย์และพยาบาล ซึ่งส่งผลให้ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจเป็นอย่างมากต่อการให้บริการของโรงพยาบาลโอเวอร์บรุ๊ค จังหวัดเชียงราย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ไม่ส่งผลให้การรับรู้คุณค่าการให้บริการของจิตอาสาแตกต่างกัน สะท้อนให้เห็นว่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราชมีลักษณะเป็นมาตรฐานเดียวกัน และมุ่งเน้นการให้บริการอย่างเท่าเทียมโดยไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้รับบริการ ทั้งนี้เป็นเพราะจิตอาสาได้รับการปลูกฝังแนวคิดด้านจิตสาธารณะและจริยธรรมในการให้บริการ ซึ่งเน้นการช่วยเหลือผู้รับบริการทุกคนอย่างเสมอภาค

ไม่ขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนบุคคลของผู้รับบริการ ส่งผลให้ประชาชนทุกกลุ่มรับรู้คุณค่าการให้บริการในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ลักษณะของบริการในโรงพยาบาลซึ่งเป็นบริการด้านสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน ผู้รับบริการส่วนใหญ่มุ่งหวังความช่วยเหลือในด้านข้อมูล ความสะดวก และการประสานงาน มากกว่าการคาดหวังการบริการที่แตกต่างตามสถานะส่วนบุคคล จึงทำให้การรับรู้คุณค่าการให้บริการของจิตอาสามีความใกล้เคียงกันในทุกกลุ่มประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Khonphian, Naipinit, Mangmee, Chaisri, Chuchuay, and Khunyu (2024) วิจัยเรื่องปัจจัยคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลศรีสุขสำราญ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบการตัดสินใจเลือกใช้บริการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลศรีสุขสำราญ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยรวมไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sampanvech (2023) ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลราชวิถี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และอาชีพ พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนและอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลราชวิถีไม่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาในครั้งนี้ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Pojjamnien (2022) วิจัยเรื่องคุณภาพการบริการของโรงพยาบาลราชพิพัฒน์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เข้ารับบริการที่แตกต่างกันส่งผลต่อความพึงพอใจในการรับบริการ โดยจำแนกตามเพศพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kaewnet (2024) วิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการของผู้รับบริการโรงพยาบาลชัยบาดาล ผลการวิจัยพบว่า อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ที่แตกต่างกันส่งผลต่อระดับความพึงพอใจในการใช้บริการที่แตกต่างกัน อาจเกิดจากบริบทและลักษณะของบริการที่ไม่เหมือนกัน โดยการให้บริการของจิตอาสาในโรงพยาบาลศิริราช เป็นบริการสนับสนุนที่มีมาตรฐานเดียวและเน้นความเสมอภาค จึงไม่ทำให้การรับรู้คุณค่าแตกต่างตามปัจจัยส่วนบุคคล ขณะที่งานวิจัยที่พบความแตกต่างมักศึกษาความพึงพอใจต่อบริการรักษาพยาบาลโดยตรง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคาดหวังและประสบการณ์เฉพาะบุคคลมากกว่า

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ปัญหาของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ยังมีข้อจำกัดสำคัญอยู่ที่กระบวนการสื่อสาร ความพร้อมด้านทักษะของจิตอาสา และการทำงานร่วมกับบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อความเข้าใจของผู้รับบริการและความต่อเนื่องของการให้บริการในบริบทโรงพยาบาลที่มีผู้ใช้บริการจำนวนมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะงานจิตอาสาที่ต้องรองรับผู้รับบริการที่มีความหลากหลาย ทั้งด้านช่วงอายุ ระดับความเข้าใจ และสภาวะทางร่างกายและจิตใจ ขณะเดียวกันจิตอาสาบางส่วนอาจยังขาดการพัฒนาทักษะเฉพาะทางอย่างต่อเนื่อง ทำให้การให้ข้อมูล การแนะนำ และการประสานงานในบางสถานการณ์ยังไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าการให้บริการของผู้รับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Smith, and Panyathorn (2024) วิจัยเรื่องปัญหาและความพึงพอใจต่อการบริการด้านสุขภาพของผู้รับบริการชาวต่างชาติในโรงพยาบาลรัฐแห่งหนึ่ง ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการให้บริการชาวต่างชาติมาจากด้านผู้ให้บริการขาดทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษ ทำให้ใช้เวลามากและไม่เข้าใจกัน

สำหรับข้อเสนอแนะของคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราช ควรมุ่งเน้นการพัฒนาคุณค่าการให้บริการในเชิงระบบ โดยเน้นการเสริมสร้างทักษะด้านการสื่อสารและการให้คำแนะนำ การกำหนดบทบาทหน้าที่ของจิตอาสาให้ชัดเจนในแต่ละแผนก รวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือกับบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งจะช่วยยกระดับประสิทธิภาพและคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาในภาพรวม ซึ่งสอดคล้อง

กับงานวิจัยของ Kaewnet (2024) ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการของผู้รับบริการโรงพยาบาลชัยบาดาล ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณภาพการให้บริการและความเชี่ยวชาญของบุคลากร และสอดคล้องกับงานวิจัยของPhengrungruangwong, and Panyudod, 2023) พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ควรมุ่งมั่นพัฒนาตนเองและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งนี้เป็นเพราะงานวิจัยดังกล่าวต่างชี้ให้เห็นตรงกันว่า คุณภาพการให้บริการและศักยภาพของผู้ให้บริการเป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าและความพึงพอใจของผู้รับบริการ โดยการพัฒนาทักษะ ความรู้ และการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบของจิตอาสาและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จะช่วยยกระดับประสิทธิภาพการให้บริการในบริบทสถานพยาบาลได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งอยู่ในทิศทางเดียวกับข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้

สรุป

ผลการศึกษาพบว่า ผู้รับบริการให้คุณค่าการบริการของจิตอาสาโรงพยาบาลศิริราชอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านบุคลิกภาพของผู้ให้บริการ ขณะที่ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้รับบริการไม่ส่งผลต่อระดับคุณค่าการบริการอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านการสื่อสาร ทักษะเฉพาะทาง การประสานงาน และบทบาทของจิตอาสาที่ไม่ครอบคลุมความต้องการของผู้รับบริการอย่างเพียงพอ การพัฒนาศักยภาพจิตอาสาจึงควรมุ่งเสริมทักษะการสื่อสารและการประสานงาน ปรับบทบาทให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ และส่งเสริมความร่วมมือกับบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อยกระดับคุณค่าการบริการอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 โรงพยาบาลศิริราช ควรพิจารณาจัดอบรมและเสริมทักษะด้านการให้บริการแก่จิตอาสา โดยเน้นการสื่อสาร การให้คำแนะนำด้านสุขภาพ และการประสานงานกับบุคลากรทางการแพทย์

1.2 โรงพยาบาลศิริราช ควรพิจารณาพัฒนาระบบสื่อสารระหว่างจิตอาสาและผู้รับบริการให้ชัดเจนและสม่ำเสมอ เช่น การแจ้งขั้นตอนการรับบริการ การแนะนำกิจกรรมระหว่างรอ และการตอบคำถามของผู้รับบริการ

1.3 โรงพยาบาลศิริราช ควรพิจารณาปรับบทบาทและหน้าที่ของจิตอาสาในแต่ละแผนกให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้รับบริการ

1.4 โรงพยาบาลศิริราช ควรพิจารณาส่งเสริมความร่วมมือระหว่างจิตอาสาและบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการช่วยเหลือผู้ป่วยและญาติ โดยกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานของจิตอาสาให้สอดคล้องกับศักยภาพและบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสม ภายใต้ข้อตกลงและแนวทางการดำเนินงานของศูนย์อาสาสมัครศิริราช

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการ และเทคโนโลยีสนับสนุนการให้บริการของจิตอาสา ให้ทันสมัย สอดคล้องกับบริบทในยุคดิจิทัลและเทคโนโลยี ณ ปัจจุบัน และสังคมผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น

2.2 ควรศึกษาการพัฒนาทักษะและคุณค่าการให้บริการของจิตอาสาในระยะยาว เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายและจัดทำแนวทางการอบรมจิตอาสาก่อนเริ่มปฏิบัติหน้าที่จริงในระบบบริการผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลศิริราช

References

Boonprachub, P., & Inthachaiuea, L. (2024). Quality of Nursing Services for Patients Receiving Services in the Special Ward, Dan Chang Hospital. *Journal of Health and Nursing, Ubon Ratchathani University*, 3(1), 86–99.

Duangkratok, P. (2024). *Public Satisfaction with the Quality of Service of a Public Hospital in Nakhon Ratchasima Province, Chalerm Phra Kiat Academic Service Center, Nakhon Ratchasima Province*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Editorial Staff. (n.d.). *Volunteer Caregivers for the Sick in Thai Society: A Brief Survey*. Retrieved January 4, 2025, from https://budnet.org/sunset/node/184

Faculty of Medicine Siriraj Hospital. (2025). *History of Siriraj Hospital*. Bangkok: Faculty of Medicine Siriraj Hospital.

Inta, K. (2022). *Service Quality of Inpatient Departments in Private Hospitals in Chiang Rai Province*. (Master's Thesis). Mae Fah Luang University. Chiang Rai.

Kaewnet, P. (2024). *Factors Influencing Patient Satisfaction with Services at Chai Badan Hospital*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Khonphian, P., Naipinit, T., Mangmee, N., Chaisri, P., Chuchuay, P., & Khunyu, B. (2024). Quality of Service Factors Affecting the Decision to Use the Services of Sri Suk Samran Sub-District Health Promotion Hospital, Ubon Rat District, Khon Kaen Province. *Journal of Asia Graduate College*, 14(2), 132–144.

Ministry of Public Health. (2019). *Ministry of Public Health Regulations on Village Health Volunteers, B.E. 2554*. Nonthaburi: Ministry of Public Health.

Parasuraman, A., Zeithaml, V., & Berry, L. L. (1985). A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research. *Journal of Marketing*, 49(4), 41–51.

Parasuraman, A., Zeithaml, V., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40.

Phatthiyathani, S. (2022). *Educational Measurement*. Bangkok: Prasan Printing.

Phengrungruangwong, R., & Panyudod, N. (2023). Volunteerism Characteristics of Village Health Volunteers in Preventing the Spread of COVID-19 in Nakhon Pathom Province. In *The 15th National Academic Conference* (pp. 1473–1484). Nakhon Pathom: Nakhon Pathom Rajabhat University.

Phimkhot, W. (2025). Motivation for Volunteering in Hospitals: A Case Study of Adolescent Volunteers. *Journal of Public Administration and Politics*, 14(1), 216–228.

Pojjamnien, A. (2022). *Service Quality of Rajpipat Hospital*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Rungsawang, T. (2023). *The Quality of Service Affects the Decision-Making of Patients at a Hospital in Kanchanaburi Province*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Sampanvech, K. (2023). *Service Quality of Rajavithi Hospital*. (Master's Thesis). Sukhothai Thammathirat Open University. Nonthaburi.

Siriraj Volunteer Center. (2016). *Get to Know Us*. Bangkok: Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University.

Smith, K., & Panyathorn, K. (2024). Research on Problems and Satisfaction with Health Services of Foreign Patients in a Public Hospital. *Journal of Nursing and Health*, 6(3), 1–16.

Srisaad, B. (2017). *Basic Research*. Bangkok: Suviriyasarn.

วิเคราะห์หลักสัปปายะที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร*

An Analysis of Sappāya Conditions Conducive to Meditation Practitioners at Wat Mai Yai Paen Temple, Bangkok

[1]พระธนากร ธมฺมธราโภ และ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท
[1]Phra Thanakorn Dhammadharabho and Phra Pramote Vadakovido
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidayalaya University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: Thanakornjo47@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา บริบทและความจำเป็นต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร 2) วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีศาสตร์สมัยใหม่และหลักสัปปายะต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์หลักสัปปายะที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล รวมจำนวน 20 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) วัดใหม่ยายแป้นประสบปัญหาที่ส่งผลต่อบรรยากาศการปฏิบัติธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน นำไปสู่ผลกระทบทางจิตใจและสังคม เป้าหมายคือพัฒนาให้วัดใหม่ยายแป้นเป็น "นิพพานสถานธรรม" ที่สงบ ร่มรื่น และยั่งยืน ทั้งต่อจิตใจและสังคม 2) การพัฒนาวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพควรอิงแนวคิดและทฤษฎีสมัยใหม่ 4 ด้านหลัก ได้แก่การมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน การพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และการออกแบบพื้นที่เพื่อการปฏิบัติธรรม 3) การวิเคราะห์วัดใหม่ยายแป้นควรดำเนินการอย่างรอบด้านเพื่อประเมินความเหมาะสมตามหลักสัปปายะ 7 โดยเน้น ความสะอาด ความสงบ ความปลอดภัย ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงการประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้วัดเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงและยั่งยืน งานวิจัยนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ "สัปปายนำนิพพานสถานธรรมสู่สันติสุขวัดใหม่ยายแป้น" ซึ่งมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักสัปปายะ 7 ประการ ร่วมกับหลักอริยสัจ 4 และหลัก "วัด 6 ส." ในการพัฒนาวัดใหม่ยายแป้นให้เป็นสถานปฏิบัติธรรมที่เอื้อต่อการบรรลุมรรคผลและนิพพาน

คำสำคัญ: หลักสัปปายะ; ผู้ปฏิบัติธรรม; วัดใหม่ยายแป้น; สถานปฏิบัติธรรม

Abstract

This study consisted of the following objectives: 1) to examine the problems, context, and needs of meditation practitioners at Wat Mai Yai Paen in Bangkok, 2) to explore modern theories alongside the concept of *sappāya* (supportive conditions) in relation to meditation

*Received August 29, 2025; Revised March 29, 2026; Accepted April 3, 2026

practitioners at Wat Mai Yai Paen; and 3) to propose the guidelines for identifying *sappāya* conditions conducive to meditation practitioners at Wat Mai Yai Paen. The research method involved in-depth interviews with 20 key informants. The obtained qualitative data were analyzed using content analysis.

The research findings indicate the following: 1) Wat Mai Yai Paen is currently facing several problems that negatively affect the overall atmosphere for meditation practice and hinder community engagement. As a result, there are broader psychological and social consequences observed within the community. The ultimate goal is to transform Wat Mai Yai Paen into a "*Nibbāna* Sathan Dhamma" (*Nibbāna* Dhamma Center), which will be a tranquil, green, and sustainable space that nurtures both mental well-being and social harmony; 2) The effective development of temples or meditation centers should be grounded in four key modern theoretical perspectives: community participation, the development of the temple as a community center, sustainable environmental development, and the design of meditation spaces; and 3) The analysis of Wat Mai Yai Paen should be conducted comprehensively in order to assess the temple's suitability based on the seven *sappāya* (supportive) conditions, with an emphasis on cleanliness, tranquility, safety, availability of essential amenities, and active community participation. Continuous evaluation and improvement are essential to ensure that the temple genuinely serves as a conducive and sustainable space for meditation practice. This research introduces new knowledge under the concept "*Sappāya* as a Pathway to a *Nibbāna* Sathan Dhamma and Peaceful Living at Wat Mai Yai Paen." It focuses on the integrated application of the Seven *Sappāya* (supportive conditions), the Four Noble Truths (Ariyasacca), and the "6S Temple Development Framework" (Wat 6 S) in the development of Wat Mai Yai Paen as a meditation center conducive to the attainment of the path (magga), its fruition (phala), and ultimately *Nibbāna*.

Keywords: *Sappāya*; Practitioners; Wat Mai Yai Paen; Meditation Centers

บทนำ

สภาพบริบทปัจจุบันพระสงฆ์และวัดเป็นองค์กรสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะพระสงฆ์เป็นผู้อบรมธรรมะ จัดการศึกษาด้านปริยัติและนำพาปฏิบัติแก่ประชาชน มีส่วนใกล้ชิดกับสังคม เอื้อประโยชน์ทางธรรมอันเป็นสาธารณะสมบัติ สงเคราะห์ชุมชนและสังคม พัฒนาสาธารณูปการ มีการร่วมมือประสานการเผยแผ่ธรรม ผูกสัมพันธ์กับชุมชนและสังคม พระสงฆ์จึงเป็นผู้เลือกสรรและจัดวางกำหนดปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "สัปปายะ" โดยสัปปายะเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความสบาย สภาพเอื้อ สิ่งที่เกื้อกูล สิ่งที่เอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต สิ่งที่เหมาะกัน สิ่งที่เกื้อกูลช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย"สัปปายะ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติธรรมและการดำรงชีวิต การเป็นอยู่ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยเหตุปัจจัย คือ สัปปายะ ซึ่งสัปปายะที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมมีอยู่ 7 อย่าง ประกอบด้วย 1) อาวาสสัปปายะ 2) โคจรสัปปายะ 3) ภัสสสัปปายะ 4) ปุคคลสัปปายะ 5) โภชนสัปปายะ 6) อุตุสัปปายะ 7) อิริยาปถ-

สัปปายะ” (Phra Phonchat Buddhasaro (Phakphrom), 2018) โดยวัดใหม่ยายแป้นเป็นวัดที่มีประวัติยาวนานในเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร โดยได้กลายเป็นสถานที่ที่ผู้คนหลายกลุ่มเข้ามาปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง วัดใหม่ยายแป้น เริ่มได้รับความนิยมในฐานะสถานที่ปฏิบัติธรรมมากขึ้นในช่วง 10 - 20 ปีที่ผ่านมา (Wat Mai (Yai Paen), 2025)

ด้วยสภาพแวดล้อมที่ยังไม่เอื้อต่อการพักผ่อนจิตใจและปฏิบัติธรรม วัดจึงได้มีการปรับปรุงพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักสัปปายะ 7 เพื่อรองรับผู้ปฏิบัติธรรมทั้งในรูปแบบของบุคคลทั่วไปและคณะกลุ่ม พร้อมทั้งนิสิต นักศึกษา มหาวิทยาลัยต่าง ๆในประเทศและชาวต่างชาติ โดยมีผลจากการศึกษาถึงความสำคัญของสัปปายะในฐานะเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญต่อการปฏิบัติธรรม จึงทำให้วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาในเบื้องต้น ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารได้มีพระดำริในการถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน ให้เป็นที่พำนักสำหรับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งก่อนหน้านั้นพระสงฆ์อาศัยพักอยู่ตามธรรมชาติต่าง ๆ เช่น โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง จากนั้นก็พัฒนามาเป็นอารามเป็นวัด กลายมาเป็นศูนย์กลางรวมกลุ่มผู้รู้ ผู้ที่กำลังแสวงหาทางฝึกปฏิบัติขัดเกลาตนเอง การเลือกสถานที่สร้างวัด ควรคำนึงถึงความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และควรจะนำทฤษฎีการสร้างวัดแห่งแรกครั้งพุทธกาลมาเป็นบรรทัดฐานในการสร้าง หากพระสงฆ์สามารถทำวัดในลักษณะดังกล่าวนี้ให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมด้านฝึกกรรมฐาน อบรมปฏิบัติธรรม บำเพ็ญธรรม ซึ่งสามารถเป็นที่พักทางจิตใจ ดังนั้นการสร้างวัด หรือสำนักปฏิบัติธรรม สถานที่ทำความดี จึงควรสร้างตามหลักสัปปายะ เพื่อให้มีความเป็นธรรมชาติเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ยังมีอิทธิพลมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ของบุคคลต่อความเสื่อมความเจริญของบุคคล ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดีก็จะก่อให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้มากและการได้ในสิ่งที่เป็นสัปปายะจะช่วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านทางกายและทางใจ สามารถที่จะพัฒนาฝึกฝนอบรมตนให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาคือ “พระนิพพาน” หลักสัปปายะจึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรมดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์วิสุทธิมรรค และเอกสารอื่น ๆ

บทบาทของวัดเริ่มค่อย ๆ เลือนหายไปเนื่องด้วยหลายเหตุหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น มีโรงเรียนมากขึ้นสามารถสอนนักเรียนแทนวัดได้ มีสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักผ่อนมากขึ้น และการเดินทางสะดวกจึงไปท่องเที่ยวไกลมากขึ้น การเข้าวัดน้อยลง วัดจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อดึงให้พุทธศาสนิกชนกลับมาให้ความสนใจ หรือใกล้ชิดวัดอย่างเช่นสมัยก่อน จึงทำให้วัดหันมา จัดปฏิบัติธรรม สอนการนั่งสมาธิ เจริญสติภาวนา ซึ่งเป็นสายกลาง ๆ ที่ทุกชาติทุกศาสนาสามารถ เข้ามาปฏิบัติได้ บางวัดหันมาสนใจการจัดวัดให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จัดภูมิทัศน์ภายในวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อเป็นกุศโลบายให้พุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัยได้เข้ามาสัมผัส และเป็นการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ได้ศึกษาไปด้วย บางวัดมีภาพจิตกรรมฝาผนังตามกาแพงวิหารคด หรือตามผนังโบสถ์ที่สวยงามมาก เป็นต้น จึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่สามารถดึงให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยกลับมาเข้าวัดได้ไม่มากก็น้อย เพื่อมาสั่งสมบุญหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด หากวัดต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมมีการจัดสรรพื้นที่อย่างเหมาะสม มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ก็ยิ่งสร้างความเจริญหูเจริญตา สบายตา สบายใจแก่ผู้มาสั่งสมบุญ (Phramaha Sethavich Setthavijjo (Thirasarutanunt), 2023)

การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่พัฒนาจิตและปัญญาที่มีสันติภายในเป็นรากฐานด้วยความสุขกายสบายใจตามหลักสัปปายะ 7 จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พลังบวร” ซึ่ง “พลังบวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) จึงเป็นพลังที่สำคัญในสังคมที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกในการบทบาท

ในการสร้างเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของสังคม เพื่อร่วมเชิดชูสถาบันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ ด้วยการยึดมั่นในข้อปฏิบัติหลัก 3 ประการ ประกอบด้วย 1) ยึดถือและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา 2) น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง พอมีพอกิน รู้จักพอประมาณ และคำนึงถึงความมีเหตุผล ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ 3) ดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของไทย เปิดพื้นที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และเป็นที่จัดกิจกรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน (Phrakhrukosolsamathiwat, Phra Nattanachai Kanyanadhammo, and Sa-ard-iam, 2023)

สังคมไทยปัจจุบันมีความเสื่อมทรามทางด้านจิตใจ เป็นโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องทางด้านอารมณ์ ยาที่จะแก้โรคใจได้ดีที่สุดนั้นเป็นผลผลิตมาจากหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่เรียกกันว่า ธรรมโอสถ หรือการปฏิบัติธรรมฝึกอบรมจิตให้มีสมาธิ เข้มแข็งเพื่อให้เกิดสติปัญญากำหนดรู้เท่าทันสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหา อันแท้จริงของชีวิต การปฏิบัติธรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การฝึกสมาธิ-วิปัสสนา จะ สามารถแก้ปัญหาสังคมไทยดังกล่าวนี้ได้แต่นั้นมิใช่เรื่องง่าย การที่จะทำให้ประชาชนคน ไทยหันมาสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมอย่างกว้างขวางและแพร่หลายได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบ เป็นเหตุปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนหลายด้าน ปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องมีวัดที่จัดตั้ง และดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมที่เป็นมาตรฐานในการกำกับควบคุมของคณะสงฆ์ ที่มี พระภิกษุที่เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมและเป็นพระวิปัสสนาจารย์สำหรับทำหน้าที่บริหาร จัดการฝึกอบรมสั่งสอนได้อย่างดีมีคุณภาพและมีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชนแต่ในปัจจุบัน ยังขาดสำนักปฏิบัติธรรมที่มีมาตรฐานและพระภิกษุที่มี ความรู้ความสามารถและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในการอบรมสั่งสอนเรื่องสมถกัมมัฏฐานและ วิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่จำนวนมาก ทางวัดใหม่ยายแป้น ได้เห็นถึงความสำคัญดังกล่าวจึงทำ โครงการ ฝึกอบรม พัฒนาจิตใจแก่เยาวชนของชาติ มีนักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ทั่วประเทศ ในภาควิชาการ และภาคปฏิบัติแล้วแต่โอกาสของผู้ที่จะเข้ารับการอบรม เพื่อเป็นพื้นฐานไปปฏิบัติเองต่อไป

สำหรับการปฏิบัติกรรมฐานมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ ในทุก ๆ มิติ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มากขึ้น เป็นวิธีการฝึกฝนจิตใจให้มีสมาธิ ซึ่งจะส่งผลให้บุคคล มีประสิทธิภาพสูงทำงานทุกอย่างประสบความสำเร็จ กรรมฐานในพระพุทธศาสนามี 2 อย่างคือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานทั้ง 2 อย่างนี้ มีเป้าหมายเดียวกันคือให้จิตมีสมาธิ และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง การประยุกต์สติปัฏฐานเพื่อการปฏิบัติในสำนักต่าง ๆ มีความแตกต่าง หลากหลาย วิธีปฏิบัติคือ กำหนดให้ผู้ปฏิบัติเดิน ยืน นั่งเป็นหลัก และให้มีสติระลึกรู้ชัดตลอดเวลา นี่คือ กายานุปัสสนา ขณะที่เดิน ยืน นั่งอยู่นั้น ถ้ารู้สึกปวดเมื่อยก็ให้กำหนดรู้ชัด นี่คือเวทนานุปัสสนา ส่วนอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ถ้าจิตคิดฟุ้งซ่านก็ให้กำหนดรู้ชัด นี่คือจิตตานุปัสสนา ในขณะเดียวกัน เมื่อจิตนิ่งได้ที่แล้ว ก็ให้ตรวจสอบกิเลสคือนิวรณ์ ตรวจสอบขันธ์ อายตนะ โพชฌงค์ และอริยสัจ นี่คือ ธัมมานุปัสสนา การปฏิบัติที่มีความหลากหลายเหล่านี้ เพื่อกำหนดรู้ธรรมชาติของชีวิตคือขันธ์ 5 เมื่อรู้แจ้ง ธรรมชาติของชีวิตแล้วก็จะคลายความยึดมั่นถือมั่นได้ กรรมฐานแบบนี้มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ซึ่งปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้น สิ่งหนึ่งที่จะช่วยเอื้อต่อ การปฏิบัติได้ดี คือความสัปปายะของสถานที่ เพราะหากสถานที่สัปปายะ เหมาะแก่การปฏิบัติแล้ว ย่อมทำให้ บุคคลนั้นเข้าถึงธรรมะหรือบรรลุผลของการปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

สำหรับวัดใหม่ (ยายแป้น) เป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2390 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ในแขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ในปัจจุบันมีชุมชนโดยรอบวัดใหม่ (ยายแป้น) หลายชุมชนล้วนเป็นชุมชนเมืองที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเร่งรีบและคนเมืองโดยรอบวัดส่วนใหญ่ยังเป็นลักษณะครอบครัวหาเช้ากินค่ำมีความลำบากทุกข์ยาก พอสมควรในการดำรงชีพ ถึงแม้จะมีรายได้มากกว่าคนชนบท แต่ก็มีรายจ่ายมาก ส่วนใหญ่วิถีชีวิตหมดไปกับการทำงาน และเวลาในการเดินทาง อีกทั้งยังมีความเครียดสูงเพราะผู้คนในเมืองเสมือนคนแปลกหน้าที่อยู่รอบตัว ต่างคนต่างดิ้นรนขวนขวาย เพื่อความอยู่รอดของตัวเองในวิถีของสังคมเมืองจนกลายเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน เช่น ปัญหาภาวะโรคซึมเศร้า ความเครียดทางจิตใจ ปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัว และอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวและชุมชน ถึงแม้สิ่งที่พอจะจรรโลงใจคนเมืองคือเอนเตอร์เทนผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อเก่าและสื่อใหม่ ซึ่งแน่นอนเหมือนจะช่วยลดความเครียด แต่จริง ๆ ยิ่งสร้างปัญหามากไปอีก นั่นอาจจะเป็นเพราะว่าเมื่อคนในชุมชนมีปัญหาทั้งทางกายและใจเกิดขึ้น แล้ว ขาดที่พึ่งทางใจ ขาดผู้ชี้แนะหรือสถานที่ ที่จะช่วยบรรเทาหรือลดภาวะความเครียด ความทุกข์ลงได้ ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าวัดใหม่ (ยายแป้น) เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่ตั้งอยู่ ในบริเวณชุมชน ที่มีประชากรอยู่หนาแน่นรอบวัด มีความสะดวกด้านการเดินทางมีทั้งรถเ มล์และรถไฟฟ้า ทำให้มี ความสะดวกสบายในการเดินทางมายังวัดใหม่ (ยายแป้น) หากมีการพัฒนาให้วัดใหม่ (ยายแป้น) เขตบางกอก น้อย กรุงเทพมหานครให้เป็นสถานปฏิบัติธรรมที่ได้มาตรฐาน ตามหลักการและระเบียบที่ มหาเถรสมาคม กำหนด และเป็นที่สัปปายะแก่บุคคลผู้เข้ามายังวัดใหม่ (ยายแป้น) จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนทุกระดับได้ เข้ามารับการพัฒนาจิตใจได้เป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบันสภาพปัญหาของวัดใหม่ (ยายแป้น) ยังไม่มีความพร้อม ด้านอาคารสถานที่ในการเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่มีมาตรฐาน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงวิธีการในการพัฒนา วัดให้เป็นสถานปฏิบัติธรรมที่ได้มาตรฐานตามหลักการและระเบียบที่มหาเถรสมาคมกำหนดเพื่อพัฒนาวัดใหม่ (ยายแป้น) ให้เป็นสำนักวิปัสสนากรรมฐาน “สติริมน้ำ อารามตื่นรู้” สำหรับคน ในชุมชนและบุคคลทั่วไปได้ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยพลังบวร-บ้าน-วัด- ราชการ ที่มุ่งส่งเสริม และยกระดับวัดให้มีสมรรถนะสามารถเอื้ออำนวยให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงปัญญาบริสุทธิ์ การตื่นรู้ และมุ่งสู่แสวงหาความหมายที่แท้จริงของชีวิตเพื่อช่วยสร้างเสริมให้คนในชุมชนวัดใหม่ยายแป้นและชุมชนโดยรอบ ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองมีความเข้มแข็ง เกิดสันติภายในแก่ตนเองและผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข (Klankesorn, 2024)

วัดใหม่ยายแป้น มีการจัดปฏิบัติธรรมมาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สันติสนทนาบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถวิเคราะห์สภาพปัญหาผ่านเครื่องมือ SWOT สามาถพบสภาพปัญหาประกอบด้วย 1) มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ยังไม่เอื้อต่อความเป็นสัปปายะ 2) ยังไม่มีอาคารปฏิบัติธรรมที่ชัดเจน 3) ยังไม่มีเรือนพักรับรองผู้มาปฏิบัติธรรม 4) ยังขาดพระวิปัสนาจารย์ ไม่เพียงพอ ในการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน 5) เสนาสนะภายในวัดเสื่อมโทรมซึ่งทางวัดกำลังบูรณะให้มั่นคง 6) พุทธศาสนิกชนยังไม่สามารถเดินทางมาปฏิบัติธรรมได้อย่างต่อเนื่อง

จึงสรุปวิเคราะห์ว่า วัดใหม่ยายแป้น แม้ว่าวัดจะมีการปรับปรุงสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกแต่ยังคงเผชิญกับความท้าทายในการดึงดูดผู้คนให้เข้ามาปฏิบัติธรรม เนื่องจากขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาธุระ ประกอบกับพระสงฆ์ในประเทศไทย ส่วนใหญ่เน้นงานด้านการศึกษาและการบริหารมากกว่าการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน การตอบรับจากประชาชนยังไม่สูงนัก ดังนั้น การพัฒนาบุคลากรและการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับวัดและเพิ่มความสนใจในการปฏิบัติธรรมของประชาชน

ผู้วิจัย จึงสนใจศึกษาวิเคราะห์หลักสัปปายะที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น เป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สัปปายะทั้ง 7 ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม อาหารที่พอเหมาะ บุคคลที่เกื้อกูล สภาพภูมิอากาศ และปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจและร่างกายของผู้ปฏิบัติธรรม วัดใหม่ยายแป้นมีความพยายามในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักสัปปายะเพื่อดึงดูดผู้ปฏิบัติธรรม ทั้งนี้การจัดการที่เหมาะสมและการสนับสนุนจากชุมชนโดยรอบ รวมถึงการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ตามแนวทางพลังบวร จะช่วยเสริมสร้างวัดใหม่ยายแป้นให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจิตและปัญญาที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบทและความจำเป็นต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีศาสตร์สมัยใหม่และหลักสัปปายะต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์หลักสัปปายะที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในวัดใหม่ยายแป้น แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร รวมถึงการสร้างสัมพันธไมตรีร่วมกับผู้ปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้ 1) พระสงฆ์ในวัดใหม่ยายแป้น จำนวน 5 รูป 2) ผู้เคยมาร่วมปฏิบัติธรรม 5 คน 3) ผู้ที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาวัดต้นแบบในเขตกรุงเทพมหานคร 5 รูป/คน 4) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี 5 รูป/คน รวมผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งมีโครงสร้าง การตรวจสอบ คุณภาพเครื่องมือ โดยการตรวจสอบคุณภาพในด้านของความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (Index of Item Objective Congruence : IOC) โดยค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้แต่ละข้อต้องค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 แสดงถึงคำถามข้อนั้นมีความ สอดคล้องกับเนื้อหาในประเด็นที่ต้องการวิจัย หากคำถามข้อใดมีค่าดัชนีต่ำกว่า 0.50 คำถามข้อนั้นจะถูก ตัดออกไป หรือปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับรายละเอียดของคำถามให้มีความชัดเจน สามารถสื่อความหมายได้ง่ายจนได้ค่า IOC 0.80 ขึ้นไป และได้ผ่านการอบรมผ่านระบบ Zoom Meeting จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ เลขที่ 0028/2568

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์หลักสัปปายะ 7 ที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรม ของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1) ขั้นเตรียมการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ/การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมส่งหนังสือขอสัมภาษณ์พร้อมคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้วิจัยเตรียมอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

2) ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มด้วยการแจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตเครื่องบันทึกภาพและในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตถ่ายภาพเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบสิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูลตามจริยธรรมการวิจัย โดยให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงในช่วงนั้น

3) นำข้อมูลที่รวบรวมได้ไปทำการวิเคราะห์เพื่อนำไปสรุป เพื่อตอบผลการศึกษาวัตถุประสงค์การวิจัย วิเคราะห์หลักสัปปายะที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้อาศัยกระบวนการแบบอุปนัย โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากทั้งเอกสารและการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่และตีความ เพื่อสร้างข้อสรุปที่มีความเป็นระบบและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ข้อมูลจากเอกสารถูกแยกประเด็นและจัดเรียงตามแนวทางที่กำหนดไว้ ขณะที่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและเชิงวิเคราะห์ (Descriptive and Analytical Analysis) เพื่อให้ได้ข้อสรุปเบื้องต้น และใช้เป็นฐานในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนกว่าจะสามารถสร้างข้อสรุปขั้นสุดท้ายได้ครบถ้วน กระบวนการทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้กรอบทฤษฎีและแนวคิดที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น โดยมีการพิจารณาอย่างต่อเนื่องทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการเก็บข้อมูล เพื่อสร้างสมมติฐานชั่วคราวและตรวจสอบความเชื่อมโยงกับทฤษฎี การวิเคราะห์จึงไม่เพียงแต่สะท้อนข้อเท็จจริงที่ได้จากข้อมูล แต่ยังเป็นการเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดเชิงวิชาการที่เลือกใช้ ทำให้ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์ ครอบคลุม และสามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างชัดเจน ทั้งหมดนำเสนอในรูปแบบการบรรยายที่เป็นลำดับขั้น มีเหตุผล และเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบทและความจำเป็นต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า วัดใหม่ยายแป้น กำลังเผชิญปัญหาหลายด้าน ทั้งสภาพแวดล้อมที่ทรุดโทรม ขาดอาคารปฏิบัติธรรมและที่พักสำหรับผู้มาปฏิบัติ อีกทั้งยังขาดพระวิปัสสนาจารย์ที่มีคุณสมบัติ ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมไม่ได้รับประสบการณ์อย่างเต็มที่และประชาชนไม่สามารถเดินทางมาปฏิบัติธรรมได้ต่อเนื่อง ร่วมถึงเสนาสนะและสิ่งก่อสร้างเสื่อมโทรม ทำให้บรรยากาศไม่เอื้อต่อความสงบและสมาธิ ความท้าทายเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นที่ต้องปรับปรุงวัดให้เป็นสัปปายะทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและการบริหารจัดการ เพื่อรองรับผู้ปฏิบัติธรรมในเมืองใหญ่ที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบและความเครียด ปัญหาทางสังคมอย่างยาเสพติดและภาวะซึมเศร้าในชุมชนก็เชื่อมโยงกับการขาดที่พึ่งทางใจ วัดใหม่ยายแป้น จึงถูกมองว่า ควรพัฒนาเป็น “นิพพานสถานธรรม” ที่สงบ ร่มรื่น และยั่งยืน โดยใช้หลักสัปปายะ 7 และพลังบวร (บ้าน–วัด–โรงเรียน) ในการร่วมกันพัฒนา ทั้งนี้การสร้างบรรยากาศที่เหมาะสม อาคารที่ได้มาตรฐาน บุคลากรผู้สอนที่เพียงพอ และการมีส่วนร่วมของชุมชน จะเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้วัดสามารถตอบโจทย์ความต้องการของผู้แสวงหาความสงบทางจิตใจได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีศาสตร์สมัยใหม่และหลักสัปปายะต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสถานปฏิบัติธรรม ต้องดำเนินควบคู่ทั้งศาสตร์สมัยใหม่และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักสัปปายะ 7 ที่เป็นรากฐานสำคัญ

ในการสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการภาวนา วัดใหม่ยายแป้น ถูกวิเคราะห์ว่า แม้จะมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมมาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังมีข้อจำกัดหลายด้าน ทั้งการขาดสิ่งอำนวยความสะดวก อาคารปฏิบัติธรรม และบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ จึงต้องมีแนวทางปรับปรุงให้ครบถ้วนเพื่อสร้างความสัปปายะอย่างแท้จริง จึงทำให้การนำแนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่มาใช้มี 4 ด้านหลัก ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่เน้นพลังบวร (บ้าน–วัด–โรงเรียน) เพื่อสร้างความโปร่งใสและความยั่งยืน การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนโดยผสานคุณค่าดั้งเดิมกับการจัดการศึกษาและการพัฒนาสังคม การพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เป็นมิตรต่อธรรมชาติและยั่งยืน และการออกแบบพื้นที่ปฏิบัติธรรมให้กลมกลืนกับธรรมชาติ เอื้อต่อสมาธิและการใช้งานที่หลากหลาย และยังทำให้ด้านการวิเคราะห์หลักสัปปายะ ผู้วิจัยเสนอว่าควรพิจารณาทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ อาวาสสัปปายะ – ที่ต้องสงบสะอาดและมีสิ่งอำนวยความสะดวก, โคจรสัปปายะ – ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ปลอดภัยและเข้าถึงปัจจัยสี่ได้ง่าย, ภัสสสัปปายะ – ที่ส่งเสริมการสื่อสารอย่างเหมาะสม, ปุคคลสัปปายะ – ที่มีครูบาอาจารย์และกัลยาณมิตรเกื้อกูล, โภชนสัปปายะ – ที่มีอาหารเกื้อกูลสุขภาพ, อุตุสัปปายะ – ที่มีสภาพอากาศเหมาะสม, และ อิริยาปถสัปปายะ - ที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหวและภาวนา ทั้งหมดนี้ต้องมีระบบบริหารจัดการที่ชัดเจน มีการวางแผน ควบคุม และประเมินผลเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์หลักสัปปายะที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาและการจัดการยังต้องมุ่งเน้นที่ การสร้างบรรยากาศที่สงบ ร่มรื่น และเป็น “นิพพานสถานธรรม” เพื่อแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมที่ทรุดโทรมและขาดสิ่งอำนวยความสะดวก โดยมีการประยุกต์ใช้หลักสัปปายะ 7 เบื้องต้น และยังมีการบูรณาการหลักอริยสัจ 4 และหลัก “วัด 6 ส.” เข้ามาเป็นแนวทางเสริม โดยเน้นพัฒนาองค์รวมทั้งด้านกายภาพ พฤติภาพ ปัญญาภาพ และจิตภาพ เพื่อให้วัดกลายเป็นสถานที่ที่ไม่เพียงเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรม แต่ยังเป็นพื้นที่สร้างสันติสุขของชุมชนเมืองใหญ่ได้อย่างยั่งยืน จนได้องค์ความรู้การวิจัย คือ “สัปปายนำนิพพานสถานธรรม สู่สันติสุข วัดใหม่ยายแป้น” เป็นแนวทางการพัฒนาหลักสัปปายะที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น มุ่งเน้นให้วัดเป็น นิพพานสถานธรรม ผ่านการบูรณาการหลัก สัปปายะ 7 กับอริยสัจ 4และ วัด 6 ส. เพื่อแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก และบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ แนวทางนี้ครอบคลุมการพัฒนา 4 มิติ ได้แก่ 1) กายภาพ: สิ่งแวดล้อม อาคาร ที่พัก อาหาร อากาศ และอิริยาบถ, 2) พฤติภาพ: การสื่อสาร การสร้างวินัยและสิ่งแวดล้อมด้วยหลักวัด 6 ส., 3) ปัญญาภาพ: การใช้กัลยาณมิตร พระวิปัสสนาจารย์ และหลักอริยสัจ 4 ในการแก้ปัญหา, 4) จิตภาพ: การสร้างบรรยากาศสงบเพื่อส่งเสริมสมาธิและสติ ทั้งนี้ยังเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิด “พลังบวร” และการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อให้วัดใหม่ยายแป้นเป็นศูนย์กลางปฏิบัติธรรมในเมืองใหญ่ที่สงบ ร่มรื่น และยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

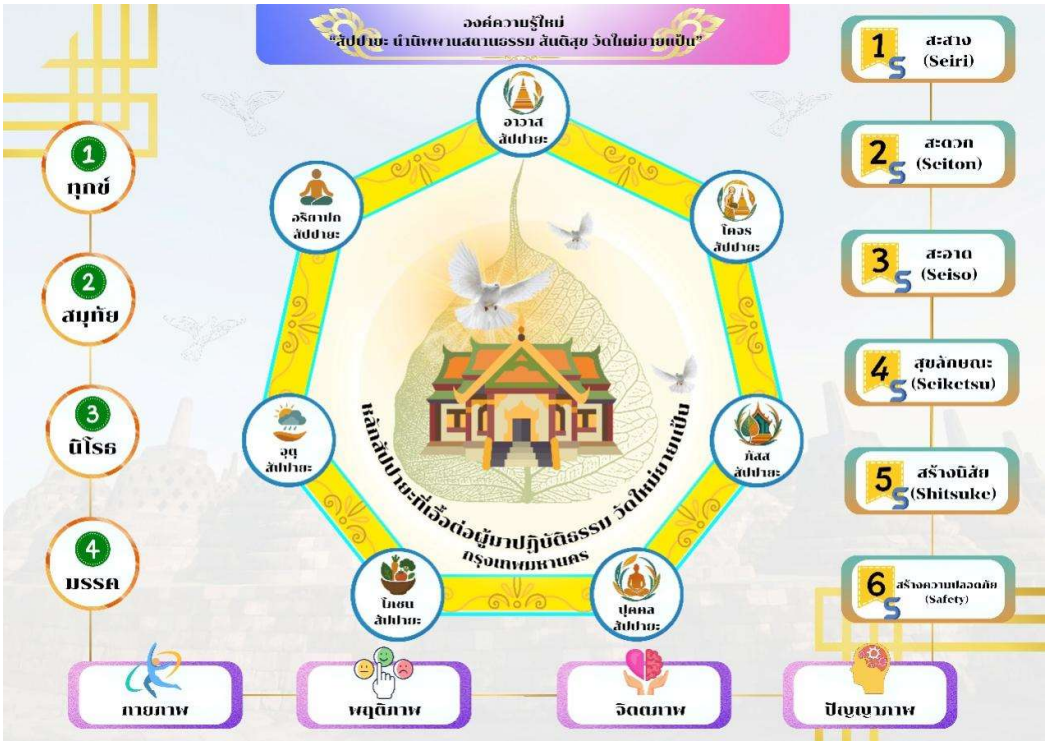

Figure 1: The New Body of Knowledge

การวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในวัดใหม่ยายแป้น นั่นคือ "นิพพานสถานธรรม" ด้วยหลักสัปปายะ 7 ประการ และหลัก "วัด 6 ส." เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมเข้าถึงมรรคผล โดยเน้นการใช้อริยสัจ 4 วิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบในด้านที่อยู่, การเดินทาง, การพูดคุย, บุคคล, อาหาร, สภาพอากาศ, และอิริยาบถ รวมถึงการจัดระเบียบสถานที่ให้ สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะ สร้างนิสัย และปลอดภัย

วัดใหม่ยายแป้น มี วิสัยทัศน์ "นิพพานสถานธรรม" และ "WAT Next" Wisdom (ปัญญาบริสุทธิ์) Awareness (การตื่นรู้) Truth (ความหมายที่แท้จริงของชีวิต) เป้าหมาย เอื้อต่อการเข้าถึงมรรคผลและนิพพาน

หลักธรรมอริยสัจ 4 การนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาช่วยให้เรามองปัญหาได้อย่างรอบด้าน เป็นระบบ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน การทำความเข้าใจ "ทุกข์" ทำให้เราเห็นปัญหาอย่างชัดเจน การค้นหา "สมุทัย" ทำให้เราเข้าถึงรากเหง้าของปัญหา การกำหนด "นิโรธ" ทำให้เรามีเป้าหมายที่ชัดเจน และการวางแผน "มรรค" ทำให้เรามีแนวทางในการดำเนินการที่เหมาะสม

หลักสัปปายะ 7 ประการ เป็นการนำหลักธรรมทั้ง 7 มาเพื่อพัฒนาสภานปฏิบัติธรรมภายในวัดใหม่ยายแป้นให้มีความเป็นสัปปายะ ซึ่งประกอบด้วย 1. อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่)ประเด็นปัญหา โบสถ์ทรุดซึ่งกำลังบูรณะ, ขยะ, แสงน้อย, ห้องน้ำเสื่อม, พื้นที่สีเขียวน้อย แนวทางแก้ไข โครงสร้าง บูรณะโบสถ์/อาคาร, สร้างอาคารใหม่ (ถ้าจำเป็น) สิ่งแวดล้อม: จัดการขยะ, เพิ่มพื้นที่สีเขียว, จัดสวนหย่อม, ปรับปรุงแสงสว่าง, ปรับปรุงห้องน้ำ บรรยากาศ โซนเงียบสงบ, ควบคุมเสียง, จัดระเบียบพื้นที่ นวัตกรรม การออกแบบพื้นที่ Multi-purpose, ใช้เทคโนโลยีลดมลภาวะ 2. โคจรสัปปายะ (การเดินทาง) ประเด็นปัญหา การจราจร/ที่จอด

รถในวัด, การเข้าถึง แนวทางแก้ไข การเดินทาง แผนที่ชัดเจน, ข้อมูลขนส่งสาธารณะ สิ่งอำนวยความสะดวกที่จอดรถเป็นระเบียบ 3. ภัสสสัปปายะ (การพูดคุย) ประเด็นส่งเสริม การสนทนาธรรม, สื่อสารเชิงบวก แนวทางพัฒนา กิจกรรม จัดช่วงสนทนาธรรม, ถาม-ตอบข้อสงสัย กติกา กติกาการสื่อสารในพื้นที่ปฏิบัติ, บรรยากาศสงบ สื่อ ช่องทางสื่อสารข้อมูลธรรมะที่เป็นประโยชน์ 4. ปุคคลสัปปายะ (บุคคล) ประเด็นส่งเสริม กัลยาณมิตร, พระอาจารย์, เจ้าหน้าที่ แนวทางพัฒนา พระอาจารย์วิปัสสนาจารย์ มีความรู้, เมตตา, เข้าถึงง่าย ผู้ปฏิบัติ ส่งเสริมชุมชนผู้ปฏิบัติ, Buddy System บุคลากร อบรมเจ้าหน้าที่/อาสาสมัคร, บริการด้วยใจ 5. โภชนสัปปายะ (อาหาร)ประเด็นส่งเสริม คุณภาพ, สุขลักษณะ, ความเหมาะสมแนวทางพัฒนา จัดเตรียมอาหารที่เอื้อต่อการปฏิบัติ (เบา, ย่อยง่าย), หลากหลาย สุขลักษณะ สะอาด, ปลอดภัย, มีมาตรฐาน จัดการระบบการจัดอาหาร, พื้นที่รับประทานสะอาด 6. อุตุสัปปายะ (อากาศ/สิ่งแวดล้อม) ประเด็นปัญหา อากาศร้อน, มลภาวะ แนวทางแก้ไข ภายใน ระบบระบายอากาศ, พัดลม/แอร์ (บางจุด) ภายนอก เพิ่มพื้นที่สีเขียว, ปลูกต้นไม้ใหญ่, กันเสียง/มลภาวะ 7. อิริยาปถสัปปายะ (อิริยาบถ) ประเด็นส่งเสริม ความสะดวกในการเคลื่อนไหว, การนั่ง/เดิน/ยืน/นอน แนวทางพัฒนา พื้นที่ จัดโซนเดินจงกรม, ที่นั่งสมาธิที่สบาย อุปกรณ์เบาะรองนั่ง, เสื่อ, หมอนคำแนะนำ เทคนิคการปรับอิริยาบถที่เหมาะสม

การพัฒนาวัดด้วย หลัก "วัด 6 ส." เป็นหลักการจัดการและปรับปรุงสภาพแวดล้อม ซึ่งต่อยอดมาจากหลัก "5ส" ที่รู้จักกันแพร่หลาย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ความสะอาด และความปลอดภัยในการทำงาน โดย "6 ส." มักจะใช้ในองค์กรหรือสถานประกอบการต่าง ๆ ไม่ได้จำกัดแค่ "วัด" ในความหมายที่เป็นศาสนสถานแต่หมายถึงการ "วัด" ประสิทธิภาพ เป็นสัปปายะ เพื่อให้วัดเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่ดี ประกอบด้วย 1. สะสาง (Seiri) การแยกแยะสิ่งของที่จำเป็นออกจากสิ่งของที่ไม่จำเป็นหรือไม่ใช้งานแล้ว และกำจัดสิ่งที่ไม่จำเป็นทิ้งไป เป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญ คือการจัดระเบียบความคิดและสิ่งของในพื้นที่ทำงานอย่างรอบด้าน เช่น อุปกรณ์ เครื่องมือ เอกสาร ของใช้ส่วนตัว โดยพิจารณาว่าสิ่งใดจำเป็นต้องใช้ สิ่งใดไม่จำเป็นต้องใช้ หรือสิ่งใดเสียหายใช้ไม่ได้แล้ว จากนั้นก็ดำเนินการ "ทิ้ง" สิ่งที่ไม่จำเป็นออกไป เพื่อลดความรกรุงรังและเพิ่มพื้นที่ใช้สอย 2.สะดวก (Seiton)การจัดวางสิ่งของที่จำเป็นให้เป็นระเบียบ เรียบร้อย หาง่าย หยิบใช้สะดวก และจัดเก็บง่าย หลังจากสะสางแล้ว ขั้นตอนนี้คือการจัดระบบระเบียบให้กับสิ่งของที่จำเป็น โดยกำหนดตำแหน่งจัดเก็บที่เหมาะสม มีป้ายชื่อ หรือระบุตำแหน่งให้ชัดเจน เพื่อให้ทุกคนสามารถค้นหาและหยิบใช้ได้ง่ายดาย ลดเวลาในการค้นหา และเพิ่มความรวดเร็วในการทำงาน 3. สะอาด (Seiso)การทำความสะอาดสถานที่ทำงาน อุปกรณ์ เครื่องมือ และสิ่งของต่าง ๆ ให้ปราศจากฝุ่นละออง สิ่งสกปรก และรักษาสภาพให้สะอาดอยู่เสมอ ไม่ใช่แค่การปัดกวาดเช็ดถูเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการตรวจสอบและบำรุงรักษาอุปกรณ์เครื่องจักร และพื้นที่ทำงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้แน่ใจว่าสะอาด ถูกสุขอนามัย และพร้อมใช้งานอยู่ตลอดเวลา การทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอช่วยลดความเสียหายของอุปกรณ์ และสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในการทำงาน 4. สุขลักษณะ (Seiketsu) การรักษาสภาพทั้ง 3 ส. แรก (สะสาง สะดวก สะอาด) ให้ดีและต่อเนื่อง โดยการกำหนดมาตรฐานและปฏิบัติตามมาตรฐานนั้น เป็นการรักษาความต่อเนื่องของ "สะสาง สะดวก สะอาด" ด้วยการกำหนดมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน เพื่อให้ทุกคนสามารถทำตามได้ง่ายและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น การทำความสะอาดตามตารางเวลา การจัดเก็บอุปกรณ์ให้เป็นที่ การตรวจสอบความเรียบร้อยอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้กลับไปรกรุงรังหรือสกปรกเหมือนเดิม 5. สร้างนิสัย (Shitsuke) การฝึกฝนและสร้างวินัยในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานที่กำหนดอย่างสม่ำเสมอจนเป็นกิจวัตรและกลายเป็นนิสัยที่ดี เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการทำให้ 6 ส. เกิดความยั่งยืน คือการปลูกฝังให้พนักงานทุกคนมีความรับผิดชอบและมีวินัยในการปฏิบัติตามหลัก 5ส. อย่างเคร่งครัด จนกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กรและเป็นนิสัยส่วนตัว 6. สร้างความปลอดภัย (Safety) ส. ที่ 6 นี้อาจมีการตีความที่แตกต่าง

กันไปขึ้นอยู่กับแต่ละองค์กร แต่มักจะมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติมนอกเหนือจาก 5 ส. แรก สร้างความปลอดภัย (Safety) เน้นการป้องกันอุบัติเหตุและสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ปลอดภัย เช่น การตรวจสอบความปลอดภัยของเครื่องจักร การใช้ PPE (อุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล) การจัดการสารเคมีอันตราย

และเพื่อให้สอดคล้องตามหลักพุทธสันติสุข 4 ด้านดังนี้

1. กายภาพ (Physical Aspect) ในมิติของสัปปายะมิติทางกายภาพเน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม โดยผสานกับ อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่), โคจรสัปปายะ (การเดินทาง), โภชนสัปปายะ (อาหาร) และ อุตุสัปปายะ (อากาศ/สิ่งแวดล้อม) รวมถึง อิริยาปถสัปปายะ (อิริยาบถ)

2. พฤติภาพ (Behavioral Aspect) ในมิติของสัปปายะ มิติทางพฤติกรรมเน้นการสร้างพฤติกรรมและวินัยที่ดีของผู้ปฏิบัติและบุคลากรในวัด เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม โดยผสานกับ ภัสสสัปปายะ (การพูดคุย) และเน้นการใช้หลัก "วัด 6 ส." (สะสาง, สะดวก, สะอาด, สุขลักษณะ, สร้างนิสัย, สร้างความปลอดภัย)

3. ปัญญาภาพ (Intellectual/Cognitive Aspect) ในมิติของสัปปายะ มิติทางปัญญาเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ การเข้าใจหลักธรรม และการพัฒนาความคิดอย่างมีเหตุผล เพื่อนำไปสู่การเห็นแจ้งในธรรม โดยผสานกับ ปุคคลสัปปายะ (บุคคล) และการนำ หลักอริยสัจ 4 มาใช้

4. จิตภาพ (Mental/Spiritual Aspect) ในมิติของสัปปายะ มิติทางจิตใจหรือจิตวิญญาณเน้นการสร้างสภาวะจิตใจที่สงบ มั่นคง และเป็นกุศล เพื่อให้เอื้อต่อการเจริญสมาธิและวิปัสสนา โดยผสานกับทุกองค์ประกอบของสัปปายะที่กล่าวมา และมุ่งเน้นวิสัยทัศน์ "นิพพานสถานธรรม"

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า วัดใหม่ยายแป้นกำลังเผชิญปัญหาหลายด้าน ทั้งสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรม ภูมิทัศน์เต็มไปด้วยขยะ และบรรยากาศไม่ร่มรื่น รวมถึงขาดอาคารปฏิบัติธรรมเฉพาะ และเรือนรับรองของผู้มาปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังขาดบุคลากรคือขาดพระวิปัสสนาจารย์ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวัด ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความสนใจในการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูวิจิตรธรรมวิภัช (Phrakhruwijitrahammawiphat, 2018) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” กล่าวถึงปัจจัย สำคัญทำให้ประชาชนมีความสนใจเข้าปฏิบัติธรรมขึ้นอยู่กับ 3 ส่วน ได้แก่ ด้านสถานที่ วัดหรือสำนัก ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดต้องมีความพร้อมสำหรับการให้บริการแก่ประชาชน มีความเหมาะสม สะอาด สงบเงียบและสะดวกสบาย ด้านบุคลากร เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมหรือพระวิปัสสนาจารย์ต้อง เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นแบบอย่างของความดี มีจริยธรรม ที่ทำให้ประชาชนเห็นแล้วเกิด ความศรัทธา และปฏิบัติตามได้ ด้านการบริหารจัดการมีการอบรมการฝึกสอนปฏิบัติธรรมที่มีความ หลากหลายเพื่อให้ประชาชนได้เลือกปฏิบัติตามความต้องการ การปรับปรุงสถานที่ให้มีความพร้อมเพื่อการใช้งานตลอดเวลา คณะสงฆ์ควรกำหนดให้มีสร้างพระ วิปัสสนาจารย์เพิ่มมากขึ้น และทำการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ที่มีอยู่แล้วให้มีความสามารถเพิ่มขึ้น ให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ทันสมัย จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ทั้งโครงการที่เป็นแบบระยะสั้นแบบระยะยาวเพื่อให้สามารถรองรับความต้องการของประชาชน หลากหลายกลุ่ม

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า จากศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ ทั้งแนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดการพัฒนาวัด แนวคิดการอกแบบวัดเพื่อสิ่งแวดล้อม และแนวคิด

การออกแบบวัดสำหรับเป็นสถานปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสัปปายะ ที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้นนั้น มีผู้วิจัยไว้ดังนี้ ไพรินทร์ เตชะรินทร์ (Techarin, 2004) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความ ต้องการของชุมชน

2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบรวมทั้งวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน

3. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ไขปัญหา รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน

4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและ หน่วยงาน

7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

8. ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดย เอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป

และยังสอดคล้องกับ พระครูวิจิตรธรรมวิภัช (Phrakhruwijitrahammawiphat, 2018) พบว่า 1) สภาพทั่วไปของการปฏิบัติธรรมของประชาชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า วัดมีส่วน สำคัญในการทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนา ด้วยสภาพสังคมปัจจุบันพระพุทธศาสนามีทั้งส่วนที่ เจริญก้าวหน้าขึ้นและเสื่อมโทรมลงไป พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดธรรมะและการปฏิบัติ สิ่งที่เป็นปัจจัย สำคัญทำให้ประชาชนมีความสนใจเข้าปฏิบัติธรรมขึ้นอยู่กับ 3 ส่วน ได้แก่ ด้านสถานที่ วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดต้องมีความพร้อมสำหรับการให้บริการแก่ประชาชน มีความเหมาะสม สะอาด สงบเงียบและสะดวกสบาย ด้านบุคลากร เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมหรือพระวิปัสสนาจารย์ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นแบบอย่างของความดี มีจริยธรรม ที่ทำให้ประชาชนเห็นแล้วเกิด ความศรัทธา และปฏิบัติตามได้ ด้านการบริหารจัดการ มีการอบรมการฝึกสอนปฏิบัติธรรมที่มีความ หลากหลายเพื่อให้ประชาชนได้เลือกปฏิบัติตามความต้องการ 3) การพัฒนาการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำนักปฏิบัติธรรมต้อง มีการปรับปรุงสถานที่ให้มีความพร้อมเพื่อการใช้งานตลอดเวลา คณะสงฆ์ควรกำหนดให้มีสร้างพระ วิปัสสนาจารย์เพิ่มมากขึ้น และทำการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ที่มีอยู่แล้วให้มีความสามารถเพิ่มขึ้นให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ทันสมัย จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ทั้ง โครงการที่เป็นแบบระยะสั้น แบบระยะยาวเพื่อให้สามารถรองรับความต้องการของประชาชน หลากหลายกลุ่ม บางโอกาสต้องให้มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ ด้วยการให้ออกไปปฏิบัติธรรมตาม หน่วยงานต่าง ๆ เช่น สถานที่หน่วยงานราชการ บริษัทเอกชน สถานศึกษา เป็นต้น

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางหลักสัปปายะ 7 ที่เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติธรรมของวัดใหม่ยายแป้น นั้น ตามหลักสัปปายะ 7 ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสมถวิล ปภาโส (Phramaha Somthavil Pabhaso (Le-nim), 2018) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในเขตกรุงเทพมหานครตามหลักสัปปายะ 7” สรุปได้ว่า 1) ด้านอาวาสสัปปายะ ที่อยู่เหมาะสม ควรเป็นที่สบาย สงบ ปราศจากผู้คนสัญจรไปมา ปลอดภัยต่อความเป็นอยู่ สถานที่นั่นมีที่เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม 2) ด้านโคจรสัปปายะ การเดินทางเหมาะสม ต้องมีทางโคจร หรือ ทางเดิน ถนนหนทางไปมาได้สะดวก 3) ด้านภัสสสัปปายะ การพูดคุยเหมาะสม ควรมีการสนทนา พูดคุยกันแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติ ได้ฟัง สิ่งที่จะทำให้จิตใจ

เกิดสัทธา วิริยะ อุสาหะ ความสงบระงับในการที่จะทำความเพียร 4) ด้านปุคคลสัปปายะ บุคคลเหมาะสม ควรมีบุคคลที่อยู่ร่วมกัน บุคคลที่ติดต่อคบหาควรเป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรม มี ความสันโดษ มักน้อย ชักจูงแนะนำไปในทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเพียร ความสงบ 5) ด้านโภชนสัปปายะ อาหารเหมาะสม ควรเป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัตภาพแห่งตน 6) ด้านอุตุสัปปายะ อากาศเหมาะสม ควรมีอากาศที่เหมาะสม อากาศตามฤดูกาลความร้อน ความเย็น ของอากาศ 7) ด้านอิริยาปถสัปปายะ อิริยาบถเหมาะสม

สรุป

วัดใหม่ยายแป้น กรุงเทพมหานครกำลังเผชิญกับปัญหาหลากหลายด้าน ทั้งในเชิงกายภาพและการบริหารจัดการ สภาพแวดล้อมของวัดทรุดโทรม ขาดอาคารปฏิบัติธรรมและเรือนรับรองสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม เสนาสนะหลายส่วนชำรุดไม่เอื้อต่อการใช้สอย อีกทั้งยังประสบปัญหาการขาดแคลนพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ ส่งผลให้ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมไม่ได้รับประสบการณ์ที่สมบูรณ์และไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง บรรยากาศโดยรอบ ยังเต็มไปด้วยขยะและความไม่ร่มรื่นทำให้ความสงบและสมาธิถูกลดทอนลง นอกจากนี้ยังมีความท้าทายในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาวัด จากการวิเคราะห์พบว่าการพัฒนาวัดจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดร่วมสมัยควบคู่กับหลักธรรม โดยมีองค์ประกอบสำคัญสี่ประการ ได้แก่ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และการออกแบบพื้นที่เพื่อการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม หลักสัปปายะ 7 ถูกเน้นให้เป็นกรอบสำคัญในการพัฒนา โดยครอบคลุมตั้งแต่ความเหมาะสมของที่พักอาศัย ความสะดวกในการเดินทาง การสื่อสารเชิงบวก การมีบุคคลผู้เกื้อกูล อาหารที่เหมาะสมต่อสุขภาพ สภาพอากาศที่สบาย และอิริยาบถที่เอื้อต่อการภาวนา การบูรณาการหลักอริยสัจ 4 และหลักวัด 6 ส. ยังถูกนำมาใช้เป็นแนวทางเสริมเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างความยั่งยืนอย่างเป็นระบบ แนวคิด “พลังบวร” ซึ่งเชื่อมโยงบ้าน วัด และโรงเรียนก็เป็นอีกแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการยกระดับการพัฒนา ทำให้วัดไม่เพียงเป็นพื้นที่สำหรับการปฏิบัติธรรม แต่ยังเป็นศูนย์รวมของการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยรอบ วิสัยทัศน์ของวัดใหม่ยายแป้น จึงมุ่งไปสู่การเป็น “นิพพานสถานธรรม” ที่สงบ ร่มรื่น และยั่งยืน โดยการสร้างบรรยากาศและโครงสร้างที่เหมาะสม การมีบุคลากรที่เพียงพอ และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของทุกฝ่าย ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้วัดตอบสนองต่อความต้องการของผู้แสวงหาความสงบทางจิตใจได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 จากผลการวิจัยพบว่าวัดใหม่ยายแป้นประสบปัญหาสภาพแวดล้อมและเสนาสนะที่เสื่อมโทรม ขาดอาคารปฏิบัติธรรมและที่พักที่เหมาะสม ดังนั้น ควรเร่งปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมตามหลักอาวาสสัปปายะและอิริยาปถสัปปายะ โดยจัดให้มีพื้นที่สงบ สะอาด ร่มรื่น อาคารปฏิบัติธรรมที่ได้มาตรฐาน ที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอ รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมให้กลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อสร้างบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อสมาธิและสติของผู้มาปฏิบัติธรรม

1.2 ควรพัฒนาระบบการบริหารจัดการวัดให้มีความชัดเจน โปร่งใส และเป็นระบบ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการสมัยใหม่ควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดพลังบวร (บ้าน–วัด–โรงเรียน) นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์และ

บุคลากรผู้สอนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณสมบัติเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างปุคคลสัปปายะและยกระดับคุณภาพการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม

1.3 วัดควรออกแบบและจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของคนเมือง โดยบูรณาการหลักสัปปายะ 7 อริยสัจ 4 และหลักวัด 6 ส. เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมทั้งมิติด้านกายภาพ พฤติภาพ ปัญญาภาพ และจิตภาพ ควรมีการกำหนดแนวทางการสื่อสาร การสร้างวินัย และการดูแลผู้ปฏิบัติธรรมอย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถเกิดการเรียนรู้และการพัฒนาทางจิตใจอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมในเขตเมืองใหญ่ที่มีลักษณะปัญหาและบริบทใกล้เคียงกับวัดใหม่ยายแป้น เช่น วัดในกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการจัดการตามหลักสัปปายะ 7 และการประยุกต์ใช้ศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งจะช่วยยืนยันความเหมาะสมและความเป็นสากลขององค์ความรู้ “สัปปาย นำนิพพานสถานธรรม สู่สันติสุข” และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรเน้นการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน–วัด–โรงเรียน และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเยียวยาทางจิตใจและสังคม โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหายาเสพติด ความเครียด และภาวะซึมเศร้าในชุมชนเมือง เพื่อให้เห็นรูปแบบความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมและสามารถขยายผลได้

2.3 ควรเชื่อมโยงหลักสัปปายะกับศาสตร์ด้านสุขภาพจิต จิตวิทยาเชิงพุทธ หรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อศึกษาผลของการปฏิบัติธรรมต่อการลดความเครียด ภาวะซึมเศร้า และการเสริมสร้างสันติสุขภายใน ซึ่งจะช่วยเพิ่มคุณค่าทางวิชาการและทางสังคมให้แก่งานวิจัย

References

Klankesorn, N. (2024). The Development of Vipassan**ā** Meditation Center “Sati-Rimnam Aram Tun Ru” for Promotion of the Peaceful Urban Community by Buddhist Peaceful Means. *Journal of MCU Peace Studies*, 12(3), 1110–1125.

Phra Phonchat Buddhasaro (Phakphrom). (2018). *A Study of Suitable Things for the Dhamma Practice of the Dhamma Practice Retreat in Surin Province*. (Master’s Thesis). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.

Phrakhrukosolsamathiwat, Phra Nattanachai Kanyanadhammo, & Sa-ard-iam, Th. (2023). Guidelines for Participation in Sustainable Moral Community Development: A Case Study of Wat Wang Palad Sammakkhi, Surin Province and Wat Pa Wang Sila, Sisaket Province. *Mahachulagajasara Journal*, 14(1), 211–226.

Phramaha Sethavich Setthavijjo (Thirasarutanunt). (2023). The Temple Environment Management Conducive to Learning for Dhamma Practitioners in Pathum Thani Province. *Journal of Palisueksabuddhaghosa Review*, 9(2), 221–233.

Phramaha Somthavil Pabhaso (Le-nim). (2018). *Administration of Meditation Centers in Bangkok in Accordance with Sappā**ya** VII*. (Master’s Thesis). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.

Techarin, Ph. (2004). *Community Development Administration*. Bangkok: Thai Watthanaphanit.

Wat Mai (Yai Paen). (2025). *News and Articles*. Retrieved January 10, 2025, from https://watmaiyaipaen.com/home/article.php

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย*

Application of Buddhist Principles to Promote a Peaceful Death in Thai Society

[1]พระเฉลิม คารโว พุกเนียม, พระปราโมทย์ วาทโกวิโท และ สมบัติ วงศ์กำแหง
[1]Phra Chaloem Caravo Phukniam, Phra Pramote Vadakovido and Sombat wongkamhaeng
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajvidhayalaya University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: chaloem.pk99@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพ ปัญหา และความจำเป็นการตายในสังคมไทย 2) เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีตามหลักศาสตร์สมัยใหม่และหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย และ 3) เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1) ด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี 2) ด้านพระสงฆ์ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้ป่วยระยะท้าย 3) ด้านผู้ที่ขับเคลื่อนที่เกี่ยวข้องกับความตายและผู้ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้การตายอย่างสันติ และ 4) ด้านผู้ดูแลผู้ป่วยและหมอพยาบาลรวม 20 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาในสังคมไทย ไม่มีการเตรียมตัวตาย ใช้ชีวิตโดยประมาท ขาดการเตรียมตัวตายอย่างสันติ คนไทยเป็นโรคซึมเศร้ามากขึ้น และไม่เข้าใจหลักพุทธธรรม มุมมองตามหลักพุทธธรรม ความตายคือสัจธรรม เป็นธรรมชาติที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เป็นเพียงการ "เปลี่ยนผ่าน" ตามกฎแห่งกรรม ไม่ใช่จุดจบ การเจริญมรณานุสติ ทำให้ไม่ประมาทในชีวิต และเห็นคุณค่าของชีวิตมากขึ้น แนวทางการเตรียมตัวตาย ฝึกสติ สมาธิ ภาวนา ปล่อยวางอัตตา ทางกายภาพและทางโลก: วางแผนเรื่องพินัยกรรม บริจาคอวัยวะ จัดการทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ ให้อภัย แบ่งปัน สื่อสารความรัก ไม่ทิ้งภาระใจ การตายอย่างสันติ จิตสงบ ไม่ยึดติด ไม่ทุกข์ทางกาย เข้าใจไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ได้รับการดูแลทางการแพทย์ที่เหมาะสม มีการเตรียมตัวล่วงหน้า และการสนับสนุนจากครอบครัว 2) การตายอย่างสันติในพุทธศาสนา 4 แบบ คือ ตายเพราะสิ้นอายุขัย ตายเพราะสิ้นกรรม ตายเพราะสิ้นทั้งอายุและกรรม และตายเพราะกรรมตัดรอน แนวคิดพุทธศาสนาเรื่องการตายอย่างสันติ ตายอย่างมีสติ จิตผ่องใส ไม่ยึดติด รูปแบบการตาย ตายกะทันหัน ตายด้วยโรคภัย ตายตามอายุขัย ตายด้วยการฝึกจิต (เช่น พระอรหันต์) เครื่องมือเตรียมจิตให้พร้อม มรณานุสติ, สติปัฏฐาน 4, ภาวนา, การปล่อยวาง มีผู้ช่วยดึงสติ หลักธรรมที่ส่งเสริม ไตรลักษณ์, อริยสัจ 4, ไตรสิกขา, พรหมวิหาร 4, อัปปมาทธรรม, กุศลกรรมบถ 10, สัมมาทิฏฐิ การประยุกต์ใช้ในสังคมไทย สร้างความเข้าใจเรื่องความตายตั้งแต่วัยเรียน บูรณาการธรรมะในโรงเรียน ชุมชน โรงพยาบาล จัดกิจกรรม “เตรียมใจตายอย่างสงบ” ใช้เทคโนโลยีและสื่อธรรมะดิจิทัล 3) การประยุกต์ “สยาม 3 ไตร” เพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติ

*Received August 29, 2025; Revised December 3, 2025; Accepted January 1, 2026

1. ไตรรัตน์ (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ พระพุทธเจ้า: แบบอย่างของผู้พ้นทุกข์ พระธรรม: แนวทางดำเนินชีวิตด้วยสติ พระสงฆ์: ผู้นำทางจิตช่วงสุดท้าย “พุทฺโธ เม นาโถ” 2.ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) กระบวนการฝึกฝนตลอดชีวิต ศีล ควบคุมกาย วาจา ใจ สมาธิ ทำจิตสงบ มั่นคง ปัญญา เข้าใจความจริงของชีวิตและความตาย “สะสมเสบียง” และ 3. ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ปล่อยวางทุกสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ของเรา เข้าใจไตรลักษณ์ = วางใจได้เมื่อต้องตาย แนวทางตามช่วงชีวิต ต้นทาง: ยึดรัตนตรัย ระหว่างทาง: ปฏิบัติตามไตรสิกขา ปลายทาง: เข้าใจไตรลักษณ์และปล่อยวาง เครื่องมือสนับสนุน สติปัฏฐาน 4 มรณานุสติ และอัปปมาทธรรม

คำสำคัญ: พุทธธรรม; การตายอย่างสันติ; สังคมไทย

Abstract

This research article has three main objectives: 1) to examine and analyze the conditions, problems, and needs related to death in Thai society; 2) to analyze concepts and theories from both modern academic perspectives and Buddhist principles that support the application of Buddhist teachings to promote a peaceful death in Thai society; and 3) to propose ways of applying Buddhist principles to promote peaceful dying in Thai society. The study employs a qualitative research design, using in-depth interviews with key informants from four groups: 1) experts in Buddhism and Buddhist peaceful means, 2) monks working with terminally ill patients, 3) individuals involved in death-related movements and those who have undergone learning processes on peaceful death, and 4) caregivers, doctors, and nurses, totaling 20 participants. Data were analyzed using descriptive analysis.

The findings reveal that: 1) a major problem in Thai society is the lack of preparation for death, with people living carelessly and without readiness for a peaceful end of life. There is also an increase in depression and a lack of understanding of Buddhist principles. From a Buddhist perspective, death is a fundamental truth, natural and unavoidable, seen as a “transition” governed by the law of karma rather than an end. The practice of mindfulness of death (maranasati) encourages individuals to live more mindfully and appreciate life. Approaches to preparing for death include cultivating mindfulness, meditation, and mental development, as well as letting go of the ego. In practical and worldly terms, preparation involves planning wills, organ donation, managing assets and relationships, offering forgiveness, sharing, expressing love, and avoiding leaving emotional burdens. A peaceful death is characterized by a calm mind, non-attachment, absence of physical suffering, understanding of the Three Characteristics (impermanence, suffering, and non-self), appropriate medical care, prior preparation, and support from family. 2) In Buddhism, peaceful death is classified into four types: death due to the end of lifespan, death due to the end of karma, death due to the simultaneous end of both lifespan and karma, and death caused by sudden karmic interruption. The Buddhist concept of a peaceful death emphasizes dying with mindfulness, a clear and serene mind, and without attachment. Forms of death include sudden death,

death from illness, death due to natural lifespan, and death through advanced mental cultivation (e.g., arahants). Tools for mental preparation include mindfulness of death (*maraṇasati*), the Four Foundations of Mindfulness (*satipaṭṭhāna*), Four Developments (*bhāvanā*), and letting go, often supported by others who help sustain awareness at the final moment. Key Buddhist teachings that promote peaceful death include *tilakkhaṇa* or the Three Characteristics (impermanence, suffering, non-self), *ariyasacca* or the Four Noble Truths, *tisikkhā* or the Threefold Training (morality, concentration, wisdom), *brahmavihāra* or the Four Sublime States of Mind, *appamāda* or heedfulness, *kusala-kammapatha* or the Ten Wholesome Actions, and *sammā-diṭṭhi* or Right View. In the Thai context, these principles can be applied by fostering understanding of death from an early age, integrating Dhamma into schools, communities, and hospitals, organizing activities such as "preparing the mind for peaceful death," and utilizing technology and digital media to disseminate Buddhist teachings. (3) The application of the "Siam 3 Trai" to promote peaceful death consists of three key frameworks. First, the Triple Gem (the Buddha, the Dhamma, and the Sangha) serves as a spiritual refuge: the Buddha as the model of liberation from suffering, the Dhamma as the path of mindful living, and the Sangha as spiritual guides, especially at the end of life ("Buddho me nātho"—the Buddha is my refuge). Second, the Threefold Training (morality, concentration, and wisdom) represents a lifelong process of cultivation: morality regulates bodily, verbal, and mental conduct; concentration stabilizes and calms the mind; and wisdom enables understanding of the truths of life and death, metaphorically described as "accumulating provisions" for the final journey. Third, the Three Characteristics (impermanence, suffering, non-self) guide the process of letting go, recognizing that all things are transient, unsatisfactory, and not-self—thus enabling acceptance at the moment of death. This framework can also be understood across the life course: at the beginning, one relies on the Triple Gem; along the path, one practices the Threefold Training; and at the end, one realizes the Three Characteristics and lets go. Supporting tools include the Four Foundations of Mindfulness, mindfulness of death, and the principle of heedfulness.

Keywords: Buddhadhamma; Peaceful Death; Thai Society

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยเกี่ยวกับทัศนคติต่อความตายได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาโดยเริ่มจากยุคแรก ๆ ที่มีการเชื่อมโยงความตายกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งผ่านการทำบุญและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้คนเตรียมใจเผชิญความตายอย่างสงบ ความเชื่อเหล่านี้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะในช่วงรัชกาลที่ 4 ที่วัฒนธรรมตะวันตกและวิทยาศาสตร์เข้ามามีอิทธิพลทำให้ความเชื่อในโลกอุดมคติและการเวียนว่ายตายเกิดถูกผลักออกไป สิ่งนี้ทำให้ผู้คนเริ่มมองความตายเป็นสิ่งที่น่ากลัวและไม่พึงปรารถนาจึงทำให้ความกลัวต่อความตายยังเชื่อมโยงกับความไม่แน่นอนว่าเมื่อเสียชีวิตแล้วจะไปไหน และความหมายของชีวิตจะเป็นเช่นไร ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดความวิตกกังวลและไม่สามารถเผชิญหน้ากับความตายได้อย่างสงบในขณะเดียวกัน

แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะสอนให้เข้าใจความจริงของชีวิตและความตายผ่านหลักธรรม แต่ผู้คนทั่วไปกลับมองว่าความตายเป็นสิ่งที่น่าฉงนและเต็มไปด้วยความเศร้าโศกเมื่อต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก (Wichaino, 2023) โดยสังคมปัจจุบันยังมีการกีดกันเรื่องความตายออกจากชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในเยาวชนทำให้พวกเขาไม่ได้เรียนรู้หรือเข้าใจความหมายของความตายอย่างแท้จริง และความตายยังถูกมองว่าเป็นเรื่องอัปมงคลและต้องห้าม การตายที่บ้านกลายเป็นเรื่องเฉพาะของคนใกล้ชิด และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายถูกละเลย การไม่พูดถึงหรือเตรียมตัวต่อความตายทำให้ผู้คนไม่พร้อมเมื่อต้องเผชิญกับวาระสุดท้ายในชีวิต ความกลัวและความวิตกกังวลเหล่านี้ ส่งผลให้คุณภาพชีวิตในช่วงสุดท้ายลดลง อีกทั้งเยาวชนในปัจจุบันยังลดความเชื่อในเรื่องกรรมและชีวิตหลังความตาย ทำให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงและการไม่เกรงกลัวผลของการกระทำ (Tungphaisal et al., 2022)

โดยสภาพบริบทของสังคมไทยความตายถือเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอด การจัดการความตายตามวิธีพุทธมักเกี่ยวข้องกับการทำบุญและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงการปลอบโยนและเตรียมใจสำหรับการจากไปอย่างสงบ ความตายในมิติประวัติศาสตร์ ความเชื่อเรื่องความตายมีความเปลี่ยนแปลงมาเป็นระยะ นับตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - 2 ที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับความตายว่าหากคนใดตีไก่จับปลาจะต้องตกนรก หรือการเผาตัวเองเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นสิ่งที่ได้บุญมาก จนกระทั่งมาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นช่วงที่เห็นความเปลี่ยนแปลงได้ชัด เพราะเป็นช่วงที่วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น ทำให้ความคิดเรื่องโลกอุดมคติจางลง เนื่องจากความเชื่อทางวิทยาศาสตร์เข้มแข็งมากขึ้นในทางกลับกันพุทธศาสนาถูกผลักออกจากประชาชนมากขึ้นด้วย (An Accessible Research-Based Article by HSRI, 2013) ความตายจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในทุกสิ่งมีชีวิตซึ่งเมื่อถือกำเนิดก็ย่อมเป็นไปไม่พ้นความแก่ ความเจ็บ และความตาย ไปได้ในทุกเชื้อชาติหรือศาสนาใด ๆ ความตายเป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวและไม่เป็นที่พึงปรารถนาแก่ทุกผู้คนและก่อให้เกิดความทุกข์ ที่แตกต่างกันเนื่องจากความตายเป็นสิ่งที่น่าฉงน เราไม่รู้ว่าตายแล้วไปไหน นักปรัชญาจึงพยายามแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับ ความหมายของความตายเพื่อให้เข้าใจความหมายของชีวิตได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น และสามารถเอาชนะความวิตกกังวลเมื่อต้องเผชิญกับความตายเพื่อให้เกิดพลังและกำลังใจในการต่อสู้และสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความหมายอย่างมีคุณค่ามากที่สุดทัศนคติที่มีต่อความตายจึงนำไปสู่ความเข้าใจความหมายของชีวิตและเป็นตัวกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้นั้นได้ (Chaiyo, 2020)

ความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมองความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีใครที่จะสามารถล่วงพ้นความตายไปได้ เมื่อความตายกำลังเข้ามาถึงมนุษย์ทุกคนกลับสะดุ้งกลัวต่อความตายเกิดความหวาดหวั่น เศร้าโศก เมื่อต้องประสบกับความพลัดพรากจากบุคคลผู้เป็นที่รักของตนสิ่งที่ได้สร้างสั่งสมไว้ระหว่างมีชีวิต หากมนุษย์รู้และเข้าใจความหมายที่แท้จริง ความตายเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติของ ชีวิตสัตว์โลกที่ยังมีกิเลสอันเป็นประดุจยางเหนียวในเมล็ดพืช ซึ่งมีอวิชชาเป็นต้นเค้าอยู่นั้นยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพชาตินั้น ๆ ตามแรงเหวี่ยงของกรรมดีกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ ส่งผลให้ไปเกิดภพนั้น ๆ กล่าวคือ ภูมิ หมายถึง ชั้นของจิตระดับชีวิตภพที่สัตว์โลกต้องเวียนว่ายตายเกิดถ้ากล่าวถึงชั้นของจิตมี 4 ภูมิ คือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ และโลกุตตรภูมิ (Phrasiriphanyakhun et al., 2019) และยังทำให้ความตายยังถูกประกอบสร้างความหมายให้เป็นเรื่องที่มีความน่ากลัว เป็นเรื่องต้องห้ามหรืออัปมงคล ความตายมักถูกกีดกันให้แยกออกจากชีวิต เช่น แยกการตายไปไว้ที่โรงพยาบาล หรือไปตายที่วัด ในขณะที่การตายที่บ้านจะกลายเป็นเรื่องเฉพาะผู้ใหญ่ไม่กี่คนที่ใกล้ชิด และ ไม่เปิดเผยให้เด็กวัยรุ่นหรือผู้ที่ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง โดยตรงกับเรื่องการตายได้เรียนรู้ ความตายยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ เนื่องจากการนิยาม

ความหมายของความตายว่าเป็นเรื่องราวของการพลัดพราก การสูญเสียและเป็นการสิ้นสุดของความผูกพันที่มีต่อกันมาตลอดช่วงชีวิต ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับ มิติสังคมวัฒนธรรมจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายหลากหลาย แม้ในครอบครัวเดียวกันอาจมีมุมมองหรือมีทัศนะต่อความตายและวิธีการจัดการความตายแตกต่างกัน (Tungphaisal et al., 2022)

ดังนั้น ปัญหาของพระภิกษุจะมีการกล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับความตาย หรือไม่ก็จะแสดงพระธรรมเทศนาที่เกี่ยวเนื่องกับความตายและการตายมากที่สุด โดยเฉพาะในพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับ ความตายและการตาย หรือแม้แต่ในพิธีกรรมที่ไม่ได้เกี่ยวกับความตายและการตาย ด้วยเหตุว่าที่พระภิกษุได้ปรารภถึงเรื่องความตายและการตาย และได้นำเอาเรื่องความไม่แน่นอนแห่งชีวิตมากล่าวถึงหรือปรารภถึงนั้น ถือว่าไม่เป็นเรื่องอัปมงคล แต่ตรงกันข้ามกลับเป็นการกล่าวให้รู้ให้เข้าใจถึงปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับความตายและการตายที่มนุษย์ส่วนมาก มีท่าทีต่อความตายและการตายว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาต่อมนุษย์แบบที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับท่าทีในพระพุทธศาสนาที่มีท่าทีต่อความตายและการตาย ไปในทางที่สามารถแก้ไขได้ กล่าวคือ มีวิธีการปฏิบัติต่อความตายที่ถูกต้อง และสามารถก้าวพ้นจากความตายได้ (Phrakhrusutaphaattharatharatham, 2020)

การพูดถึงเรื่องความตายยังถือเป็นเรื่องที่ลำบากและค่อนข้างจำกัดในคนจำนวนมาก แม้ว่าความตายเป็นเรื่องสากลแต่ให้ความรู้สึกที่เป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ และไม่มีใครรอดพ้นไปได้ ดังนั้น ความตายจึงกระตุ้นความคิดวิตกกังวลความคิดทางลบ และความกลัวได้คนทั่วไปปฏิเสธการพูดคุยเกี่ยวกับความตายจึงทำให้ไม่เข้าใจใน เรื่องนี้และไม่ได้เตรียมพร้อมเผชิญหน้ากับความตายอย่างเหมาะสมโดยเฉพาะความตายของตนเอง ดังนั้น การเตรียมพร้อมที่ดีสำหรับความตาย รวมถึงการยอมรับความตายนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเพิ่มคุณภาพการตายและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ในทางตรงกันข้ามการไม่ยอมรับความตายเป็นส่วนหนึ่งของการตายที่ไม่ดี (Akkayagorn, 2018)

ปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่ที่นับถือพุทธศาสนายังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในพุทธศาสนาที่แบ่งมนุษย์ออกเป็น 2 ส่วน คือ รูป (ร่างกาย) และจิต (จิตวิญญาณ) โดยเมื่อร่างกายดับสูญไป จิตวิญญาณยังคงหมุนเวียนไปตามผลกรรมที่ได้กระทำขณะมีชีวิต หากปรารถนาจะหลุดพ้นจากวัฏจักรนี้ ต้องประกอบกรรมดีและฝึกฝนจิตเพื่อละเว้นจากกิเลสซึ่งเป็นเครื่องผูกมัด จิตจึงสามารถเข้าสู่นิพพานได้ นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายถือเป็นประเพณีที่ช่วยส่งผลให้จิตวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติ และช่วยให้ญาติมิตรคลายความเศร้าจากการสูญเสีย แต่ปัจจุบันการจัดพิธีศพได้ลดขั้นตอนบางอย่างลงเนื่องจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทยควรเน้นการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเตรียมตัวเผชิญกับความตายอย่างมีสติและสงบโดยเฉพาะการฝึกสติปัฏฐาน 4 ประการเพื่อลดความวิตกกังวลและยอมรับความตายอย่างเป็นธรรมชาติ การสร้างความเข้าใจเรื่องความตายในสังคมปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงเรื่องนี้ส่งผลให้คนไม่พร้อมในการเผชิญกับวาระสุดท้าย การยอมรับและเตรียมพร้อมสำหรับความตายจะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในช่วงสุดท้ายของชีวิตได้

กลุ่มบุคคลในสังคมไทยปัจจุบันกลับให้ความสำคัญน้อยลงกับความเชื่อเรื่องกรรมและชีวิตหลังความตาย ทำให้เกิดอาชญากรรมและพฤติกรรมเสี่ยงมากขึ้น เพราะไม่มีความกลัวหรือละอายต่อการกระทำที่ผิดจากการศึกษาความหมายของความตายตามหลักพุทธศาสนา จึงเป็นการช่วยส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้าใจถึงความหมายของชีวิตและการกระทำในปัจจุบันที่ส่งผลต่ออนาคตของจิตวิญญาณ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องในการเผชิญหน้ากับความตายอย่างมีสติ (Phrasiriphanyakhun et al., 2019)

ผู้วิจัยเห็นว่าการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทยนั้น สามารถนำหลักสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นวิธีการฝึกฝนจิตเพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันในความเป็นจริงของชีวิต มาใช้เป็นแนวทางเพื่อเตรียมตัวเผชิญกับความตาย การนำหลักธรรม สติปัฏฐาน 4 ประการ ประกอบด้วยการมีสติรู้ตัวในกาย (กายานุปัสสนา) การรู้ตัวในความรู้สึก (เวทนานุปัสสนา) การรู้ตัวในจิต (จิตตานุปัสสนา) และการรู้ตัวในธรรม (ธัมมานุปัสสนา) หลักเหล่านี้ช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต เห็นความจริงของความเจ็บป่วย แก่ชรา และความตายได้อย่างชัดเจน โดยการฝึกสติปัฏฐานยังช่วยให้บุคคลยอมรับความตายอย่างสงบ ลดความวิตกกังวลและความกลัวต่อความตายเพราะเมื่อผู้คนสามารถฝึกฝนการเฝ้าดูจิตใจและความรู้สึกอย่างมีสติ จะสามารถปล่อยวางและละทิ้งกิเลสที่เป็นเครื่องผูกมัดจิตวิญญาณได้ การฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้บุคคลมีจิตใจที่มั่นคงและสงบ พร้อมเผชิญกับความตายอย่างไม่ทุกข์ทรมาน ทำให้การนำหลักธรรมสติปัฏฐาน 4 มาใช้ช่วยสร้างความตระหนักรู้ถึงความหมายของชีวิตและความตาย ทำให้ผู้คนเข้าใจว่าความตายเป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรชีวิตที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ การเตรียมตัวเพื่อความตายอย่างมีสติจึงเป็นการสร้างสติปัญญา และช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถหลุดพ้นจากวงจรทุกข์ได้ในที่สุด เรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการตายและให้ทุกคนได้ตระหนักถึงการใช้ชีวิตก่อนตายจากไปอย่างมีความสุขหรือตายอย่างมีความทุกข์ในการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไปใช้ที่สุด

ผู้วิจัยจึงลงพื้นที่ SWOT ผ่านการสันติสนทนาและระดมสมองกับบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการวิเคราะห์ผู้วิจัยพบสภาพปัญหาการตายในสังคมไทยประกอบด้วย 1)คนไม่มีการเตรียมตัวตาย 2) ใช้ชีวิตโดยประมาท 3) ขาดการเตรียมตัวตายอย่างสันติ 4) ผู้คนในสังคมไทยเป็นโรคซึมเศร้ามากขึ้น 5) ไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมเพื่อการเตรียมตัวตายอย่างสันติ ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย”เพื่อนำไปขยายเป็นหลักสูตรการตายอย่างสันติ มุ่งให้คนในสังคมเตรียมตัวตายเข้าใจการตายอย่างสันติสู่ความไม่ประมาทสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและปัจจัยการตายในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีตามหลักศาสตร์สมัยใหม่และหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย
3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยมีกระบวนการสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ และการยื่นขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบในการออกแบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 2 กลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลเชิงลึก (In-Depth Interview) โดยเป้าหมายคือ โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลเป็น 4 กลุ่ม ด้านพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้ป่วยระยะสุดท้าย กลุ่มผู้ที่ขับเคลื่อนที่เกี่ยวข้องกับความตาย กลุ่มผู้ดูแลผู้ป่วย กลุ่มละ 5 รูป/คน รวมจำนวน 20 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยดูความสมบูรณ์ของข้อมูลนั้น ว่าสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ครบแล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการบรรยาย

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

สรุปผลการวิจัยตามหลักอุปนัยวิธี ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีและกรอบวิจัยที่เสนอไว้ข้างต้น มาวิเคราะห์ตามหลักการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพ ปัญหา และความจำเป็นการตายในสังคมไทย ไม่มีการเตรียมตัวตาย เพราะคิดว่าตายเมื่อไรก็เมื่อนั้น อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด ใช้ชีวิตโดยประมาท 1. ประมาทในเวลา 2. ประมาทในวัย 3. ประมาทไนความไม่มีโรค 4. ประมาทในชีวิต 5. ประมาทในตน 6. ประมาทในการศึกษา 7. ประมาทในการปฏิบัติฝึกสติ ทำให้ขาดการเตรียมตัวตายอย่างสันติทั้งทางกายและจิตใจ ผู้คนในสังคมไทยเป็นโรคซึมเศร้ามากขึ้น เด็กและเยาวชนเข้าถึงบริการสุขภาพจิตได้ยากเพราะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางเรื่องนี้มีจำนวนไม่เพียงพอ ไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมเพื่อการเตรียมตัวตายอย่างสันติ

ความตายตามหลักพุทธธรรมคือสัจธรรมของชีวิต เป็นธรรมชาติที่ไม่มีใครหลีกพ้น ถือเป็นการเปลี่ยนผ่านสู่ภพใหม่ตามกฎแห่งกรรม ไม่ใช่สิ่งน่ากลัวหากเข้าใจด้วยปัญญา การระลึกถึงความตาย (มรณานุสติ) ช่วยให้ไม่ประมาท ปล่อยวาง และเห็นคุณค่าของชีวิตอย่างลึกซึ้ง พุทธธรรมแบ่งความตายเป็น 2 แบบ: ตายก่อนตาย คือการดับอัตตาและกิเลส ตายทั้งเป็น คือการใช้ชีวิตอย่างทุกข์โดยไม่เข้าใจธรรมชาติของชีวิต การเตรียมตัวตายควรครอบคลุมทั้งกาย ใจ และทรัพย์สิน ฝึกสติ ปัญญา ทาน ศีล ภาวนา เพื่อให้จิตเป็นกุศล แต่ละศาสนามองความตายต่างกัน เช่น พุทธเห็นเป็นวัฏสงสาร คริสต์เชื่อในชีวิตนิรันดร์ อิสลามมองเป็นบททดสอบ ฮินดูเชื่อในการเวียนว่ายตายเกิด ส่วนวัฒนธรรมจีนให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษ ท้ายที่สุดความตายไม่ใช่จุดจบ แต่เป็นครูที่สอนให้เราใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท เต็มไปด้วยความรัก เมตตา และความหมายในทุกลมหายใจ

การเตรียมตัวตายตามแนวทางพุทธศาสนา คือการใช้ชีวิตอย่างมีสติ ไม่ประมาท และปล่อยวางในทุกวัน ไม่เน้นแค่การจัดการทรัพย์สินภายนอก แต่เน้นการเตรียม จิต ให้สงบ เบา และไม่ยึดติด แนวทางหลัก 3 ด้าน: จิตใจ: ฝึกสติ สมาธิ ภาวนา เจริญมรณานุสติ ทางโลก: วางแผนเรื่องพินัยกรรม บริจาคอวัยวะ ฯลฯ ความสัมพันธ์: ให้อภัย แบ่งปัน พูดคำจากลา หลักธรรมสำคัญ: ทาน ศีล ภาวนา, สติ สมาธิ ปัญญา, และไตรลักษณ์ ช่วยให้เข้าใจความตายและปล่อยวางได้ ความตายไม่ใช่จุดจบ แต่เป็นการเปลี่ยนผ่าน หากจิตสุดท้ายสงบ จะเป็นโอกาสแห่งการหลุดพ้น การเตรียมตัวตายที่แท้จริง คือการใช้ชีวิตทุกวันให้ดี มีความหมายและเมตตา

การตายอย่างสันติ คือการจากไปด้วยจิตสงบ ผ่องใส มีสติ สมาธิ ปัญญา ปราศจากความกลัว วิตกหรือความเจ็บปวด โดยมีทั้งการดูแลทางการแพทย์และการเตรียมใจตามหลักพุทธธรรม แนวทางเตรียมตัว: เจริญมรณานุสติ ทำความดี สั่งสมบุญ ฝึกสติ ปล่อยวาง ยอมรับไตรลักษณ์ วางแผนทางโลก เช่น พินัยกรรม บริจาคร่างกาย สื่อสารเรื่องความตายกับครอบครัว เปิดใจ ให้อภัย บทบาทครอบครัวและสังคม: ครอบครัว

ควรสนับสนุนให้ผู้ใกล้ตายจากไปอย่างสงบ สังคมควรเปิดพื้นที่ให้พูดคุยเรื่องความตายอย่างสร้างสรรค์ การศึกษาควรปลูกฝังความเข้าใจเรื่องความตายตั้งแต่วัยเยาว์ อุปสรรค: ความกลัว ความยึดติด ขาดการเตรียมตัว และการยื้อชีวิตโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพ ผลลัพธ์: ผู้ตายจากไปอย่างมีศักดิ์ศรี ผู้ที่อยู่สามารถปล่อยวางและเติบโตทางใจ การตายอย่างสันติ จึงเป็นผลจากการใช้ชีวิตอย่างมีสติ เมตตา และไม่ประมาท เป็นของขวัญสุดท้ายที่งดงามทั้งต่อตนเองและคนรอบข้าง

วัตถุประสงค์ที่ 2 การตาย 4 ทฤษฎี ได้แก่ 1. อายุกขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุ คือ ตายเมื่อแก่ หรือแก่ตายตามปกติทั่วไป 2. กัมมักขยมรณะ ตายเพราะสิ้นกรรม คือ เป็นการสิ้นสุดอำนาจแห่งกรรมนำไปเกิดและกรรมที่หล่อเลี้ยงสนับสนุนให้ดำรงอยู่ในภพปัจจุบัน 3. อุภยักขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุและสิ้นกรรมพร้อมกัน คือ ตายเมื่อแก่และสิ้นสุดอำนาจแห่งกรรมนำไปเกิดและกรรมที่หล่อเลี้ยงสนับสนุนให้ดำรงอยู่ในภพปัจจุบัน และ 4. อุปัจเฉทกมรณะ ตายเพราะมีกรรมตัดรอน เช่น อุบัติเหตุ โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนให้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร (Thai Tripitakas: 10/390/325)

การตายอย่างสันติในพระพุทธศาสนา คือการตายด้วยจิตสงบ ผ่องใส มีสติ ไม่หวาดกลัว ไม่ยึดติด มองความตายเป็นธรรมชาติและการเปลี่ยนผ่าน ไม่ใช่จุดจบ รูปแบบการตาย แบ่งตามเหตุภายนอก: ตายกะทันหัน – จิตอาจฟุ้งซ่าน หากไม่ฝึกไว้ ตายด้วยโรค – มีเวลาฝึกจิต แม้กายทุกข์ ตายตามอายุขัย – มีโอกาสจัดการภารกิจ ตายอย่างมีการฝึกจิต – เช่น พระอรหันต์ ตายอย่างหลุดพ้น ปัจจัยสำคัญ: จิตสุดท้าย (ปฏิสนธิจิต) เป็นตัวกำหนดภพภูมิ การฝึกจิต: มรณานุสติ สติปัฏฐาน ภาวนา ปล่อยวาง ผู้ช่วยดึงสติ: ญาติ พระสงฆ์ กัลยาณมิตร ช่วยนำพาจิต การจัดการทางโลก: พินัยกรรม อโหสิกรรม เคลียร์ใจ สิ่งแวดล้อมที่เอื้อ: สงบ เมตตา ปราศจากความขัดแย้ง เป้าหมายสูงสุด: ตายด้วยจิตบริสุทธิ์ ไม่ตกต่ำ พร้อมเปลี่ยนภพ หรือเข้าสู่นิพพาน สรุป: การตายอย่างสันติในพุทธศาสนา คือผลของการดำเนินชีวิตด้วยสติ เมตตา ปัญญา และการเตรียมจิตพร้อมเผชิญความตายอย่างเข้าใจและปล่อยวาง

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการตายอย่างสันติ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสงบ ยอมรับความตายด้วยสติ ปัญญา และความไม่ประมาท ได้แก่: สติปัฏฐาน 4: รู้ทันกาย เวทนา จิต ธรรม เห็นไตรลักษณ์ ช่วยปล่อยวางอริยสัจ 4: เข้าใจทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และทางดับทุกข์ นำสู่การตายอย่างสงบ มรณานุสติ: ระลึกถึงความตายเป็นประจำ ลดความประมาท ไตรลักษณ์: เข้าใจความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน ไตรสิกขา: ศีล สมาธิ ปัญญา ชำระจิตให้มั่นคง พร้อมตาย พรหมวิหาร 4: เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ช่วยให้ไม่ยึดติด ไม่ห่วงกังวล อัปปมาทธรรม: ดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท พร้อมตายทุกเมื่อ พุทธานุสติ ฯลฯ: ระลึกถึงพระรัตนตรัย ทำให้จิตกุศล กุศลกรรมบถ 10: ความดีทางกาย วาจา ใจ หนุนให้จิตเบิกบาน อารักขกัมมัฏฐาน: ฝึกกรรมฐานเพื่อรักษาจิตในวาระสุดท้าย ปฏิจจสมุปบาท และ สัมมาทิฏฐิ: เข้าใจเหตุปัจจัย ไม่กลัวตาย อนุปุพพิกถา: ธรรมะแบบค่อยเป็นค่อยไป ช่วยยกระดับจิต แนวทางปฏิบัติ: ระยะยาว: ทาน ศีล ภาวนา สั่งสมบุญระยะสั้น: เจริญมรณานุสติ ปล่อยวางทรัพย์ ภาระ วาระสุดท้าย: อยู่ในที่สงบ มีผู้ช่วยดึงสติ ผลลัพธ์: ผู้เข้าใจพุทธธรรมจะตายอย่างสงบ ไม่หวาดกลัว ไม่ยึดติด จิตสุดท้ายผ่องใส นำไปสู่สุคติ หรือนิพพาน

การประยุกต์หลักพุทธธรรมในสังคมไทยเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติ คือการสร้างความเข้าใจความตายเป็นเรื่องธรรมดา ตั้งแต่เด็กถึงผู้ใหญ่ ผ่านการศึกษา ฝึกมรณานุสติ ไตรลักษณ์ และกรรมดี บูรณาการธรรมะในระบบการศึกษา ชุมชน และสถานพยาบาล พร้อมส่งเสริมการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายด้วยสติ สมาธิ เมตตา รวมทั้งสร้างเครือข่ายจิตอาสาและผู้นำทางจิตวิญญาณในครอบครัวและสังคม ใช้เทคโนโลยีและสื่อธรรมะเพื่อกระตุ้นสติและปลูกฝังทัศนคติเปิดกว้างต่อความตาย เพื่อให้ทุกคนพร้อมใจรับความตายอย่างสงบ มีสติ ไม่หวาดกลัว และปล่อยวางได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ที่ 3 การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติโดยใช้แนวทาง “สยาม 3 ไตร” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 1. ไตรรัตน์ (รัตนตรัย) จุดตั้งต้นของการพึ่งพิง พระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างของผู้ตื่นรู้ ผู้ดับทุกข์ได้ด้วยปัญญาพระธรรม เป็นแนวทางที่ชัดเจน ใช้ดำเนินชีวิตและเผชิญความตายด้วยสติ พระสงฆ์ เป็นผู้สืบทอดแนวทางแห่งธรรม นำทางจิตในวาระสุดท้าย ควรฝึกระลึกถึงพระรัตนตรัยตั้งแต่ยังมีชีวิตในวาระสุดท้าย “พุทโธ เม นาโถ” คือหลักยึดที่มั่นคงทางจิตวิญญาณ 2. ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) กระบวนการพัฒนาตลอดชีวิต ศีล – รักษากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ สร้างพลังกรรมดี สมาธิ – ทำจิตให้มั่นคง สงบ พร้อมรับความเปลี่ยนแปลง ปัญญา – เห็นตามความเป็นจริง เข้าใจชีวิต ความตาย และการปล่อยวาง ไตรสิกขา = การ “สะสมเสบียง” ตลอดชีวิต เมื่อไตรสิกขาบริบูรณ์ จิตในวาระสุดท้ายจะไม่หวั่นไหว 3. ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ความเข้าใจเพื่อการปล่อยวาง อนิจจัง – ทุกสิ่งไม่เที่ยง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ทุกขัง – แม้พยายามยึดไว้ก็เป็นทุกข์ อนัตตา – ไม่มีตัวตนของเราที่แท้จริง ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเข้าใจไตรลักษณ์อย่างลึกซึ้ง การตายจะกลายเป็น การวางลงอย่างสงบ แนวทางประยุกต์ตามช่วงชีวิต ช่วงต้นทางของชีวิต หลักธรรมสำคัญ คือ รัตนตรัย การปฏิบัติด้วยศรัทธา ยึดหลักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ระหว่างทางของชีวิต หลักธรรมสำคัญ คือ ไตรสิกขา ปฏิบัติด้วยการรักษาศีล เจริญสมาธิ พัฒนาปัญญา ช่วงปลายทางของชีวิต หลักธรรมสำคัญ คือ ไตรลักษณ์ ปฏิบัติด้วยการเข้าใจสภาวธรรม ปล่อยวางความยึดมั่น เครื่องมือสนับสนุนจิตในวาระสุดท้าย สติปัฏฐาน 4: ฝึกสติรู้กาย เวทนา จิต ธรรม ทำจิตสงบและปล่อยวาง มรณานุสติ: เตรียมใจระลึกถึงความตายเป็นธรรมดา ลดความกลัว อัปปมาทธรรม: ใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท พร้อมเสมอสำหรับความตาย ดังนั้น การตายอย่างสันติในสังคมไทย การประยุกต์ “สยาม 3 ไตร” ช่วยให้คนไทย: มีที่พึ่งทางใจ (รัตนตรัย) มีแนวทางฝึกจิตตลอดชีวิต (ไตรสิกขา) มีความเข้าใจเพื่อการปล่อยวาง (ไตรลักษณ์) หากเข้าใจและดำเนินชีวิตตาม 3 ไตรนี้ได้อย่างแท้จริง ผู้ตายจะไม่กลัว ผู้อยู่จะไม่ทุกข์ และความตายจะไม่เป็นเรื่องน่ากลัวอีกต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติในสังคมไทย องค์ความรู้จากการวิจัย คือ โมเดลการตายอย่างสันติ (Peaceful Death Model)

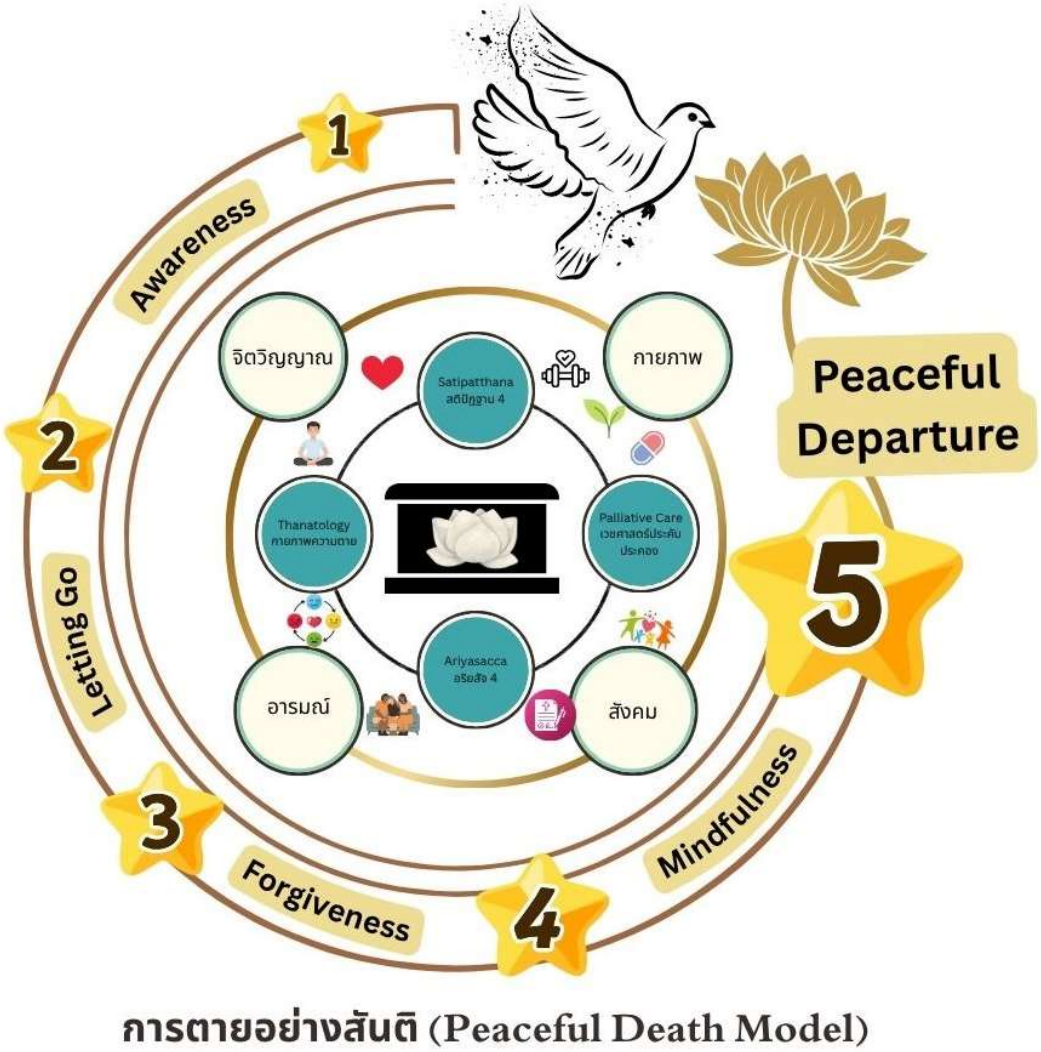

Figure 1: Peaceful Death Model

องค์ความรู้จากการวิจัยเป็นโมเดลการตายอย่างสันติ (Peaceful Death Model) ประกอบด้วย 4 มิติของการตายอย่างสันติ คือ

1. มิติทางกายภาพ บรรเทาความเจ็บปวดด้วยเวชศาสตร์ประคับประคอง สภาพแวดล้อมเงียบสงบ สะอาด เรียบง่าย เตรียมร่างกายและกระบวนการสุดท้ายอย่างเหมาะสม

2. มิติทางอารมณ์ ยอมรับความตายอย่างเข้าใจ เปิดใจให้อภัย ขออโหสิกรรม สื่อสารความรู้สึกโดยไม่ถูกตัดสิน

3. มิติทางจิตวิญญาณเจริญสติ ภาวนา ตามแนวทางศาสนา เชื่อมโยงกับสิ่งสูงสุด / โลกหลังความตาย มีผู้นำจิตวิญญาณคอยดูแลช่วงสุดท้าย

4. มิติทางสังคม ครอบครัวอยู่ใกล้ชิดช่วงท้าย มีโอกาสอำลาและพูดความในใจ วางแผนหลังความตาย เช่น พินัยกรรม งานศพ

และ 4 องค์ประกอบของจิตใจเพื่อการตายอย่างสงบ คือ Awareness (ตระหนักรู้) รู้ความไม่จีรังของชีวิต วางแผนช่วงท้าย เยียวยาความสัมพันธ์ เผชิญความกลัวอย่างมีสติ Letting Go (ปล่อยวาง) ละความยึดติด เจ็บปวด ห่วงใย และความอยากอยู่ เพื่อจิตเบา สงบ Forgiveness (ให้อภัย) ให้อภัยผู้อื่น ตนเอง ขออโหสิกรรม รับการให้อภัย เพื่อปลดปล่อยใจ Mindfulness (ภาวนา) ฝึกสติ รู้ทันความกลัว อยู่กับลมหายใจ จิตสุดท้ายสงบ ตายอย่างมีศักดิ์ศรี

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ความตายไม่ใช่สิ่งน่ากลัว หากเข้าใจด้วยปัญญา เป็น “ครูผู้ยิ่งใหญ่” ที่ช่วยเตือนให้เราใช้ชีวิตอย่างมีสติ การระลึกถึงความตาย (มรณานุสติ) ทำให้เกิดความ ไม่ประมาท ฝึกให้จิต ปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับสิ่งสมมุติ เช่น ฐานะ ยศ ศักดิ์ ช่วยให้เราเห็นคุณค่าของ ชีวิต ความรัก ความสัมพันธ์ ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ความอ่อนโยน ความเข้าใจ และการยอมรับ ความตายได้มากขึ้น การเตรียมตัวตายอย่างรอบด้าน ควรเตรียมทั้งทาง กาย ใจ และทรัพย์สิน ฝึก “สติ ปัญญา และปล่อยวาง” เพื่อลดภาระให้ตนเองและคนที่อยู่ข้างหลัง การฝึก ทาน ศีล ภาวนา เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตให้อยู่ในกุศล สอดคล้องกับ Chaiyo (2020) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทัศนคติที่มีต่อความหมายของชีวิตกับความตายของวัยรุ่น พบว่า วัยรุ่นมองความหมายของชีวิตกับความตายแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 3) ความตาย คือ การสิ้นสุดของชีวิตของอย่างแท้จริงทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาความหมายของชีวิตด้วยการแสวงหาความสุขในโลกนี้ให้เต็มที่ 2) ความตายทำให้เห็นคุณค่าและความหมายของชีวิตทำให้มนุษย์ต้องใช้เสรีภาพในการเลือกสร้างคุณค่าและความหมายของชีวิตให้แก่ตนเอง และ 3) ความตาย เป็นการเตรียมตัวไปสู่โลกหน้าที่ดีกว่าทำให้มนุษย์ต้องกระทำความดีตามหลักคำสอนทางศาสนา

การตายอย่างสันติ จิตใจสงบ ผ่องใส มีสติ สมาธิ ปัญญาไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วิตกกังวล ไม่ทุกข์ทรมานทางกาย มีการดูแลด้านการแพทย์และบรรเทาความเจ็บปวด ปล่อยวางและยอมรับ เข้าใจไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ไม่ยึดติดในร่างกาย ความสัมพันธ์ หรือทรัพย์สิน มีการเตรียมตัวล่วงหน้า ฝึกสติภาวนา เขียนพินัยกรรม สื่อสารเรื่องความตายกับคนใกล้ชิด แนวทางเตรียมตัวสู่การตายอย่างสันติ เจริญมรณานุสติ (ระลึกถึงความตายเป็นประจำ) ทำความดี สร้างบุญ สั่งสมกุศล เปิดใจ ให้อภัย ปลดเปลื้องภาระใจ พูดคุยเรื่องความตายกับครอบครัว วางแผนทางโลก สอดคล้องกับ Ngamgam and Sangchart (2016) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การตายดีตามการรับรู้ของพระภิกษุ พบว่า การตายดีตามการรับรู้ของพระภิกษุจำนวน 3 แก่นสาระ ดังนี้ 1) การตายที่ไม่ทรมาน 2) การตายที่เป็นไปตามวัฏและ 3) การตายที่เข้าใจในความตายองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ช่วยยืนยันและขยายภาพการตายดีจากการศึกษาที่ผ่านมาผ่านการรับรู้ของพระภิกษุผู้ให้การดูแลพระภิกษุอาพาธจนกระทั่งมรณภาพ

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการตายอย่างสันติ สติปัฏฐาน 4 ฝึกสติรู้ทันกาย เวทนา จิต และธรรม เห็นความเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ ช่วยให้เข้าใจไตรลักษณ์ และวางใจได้ในวาระสุดท้าย สอดคล้องกับ Phra Khrupaladsuwatbuddhaguna (Pramuan Phanich) and Wongpornpavan (2021) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์พุทธญาณวิทยาในสติปัฏฐาน 4 พบว่า 1. พุทธญาณวิทยา เป็นทฤษฎีความรู้ในพระพุทธศาสนาที่จำแนกความรู้ ออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) จินตามย-ปัญญา ปัญญาที่เกิดแต่การคิดไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผล (โยนิโสมนสิการ) 2) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจาก

การสดับการเล่าเรียนจากภายนอกหรือจากกัลยาณมิตร (ปรโตโฆสะ) 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การสืบมาจากปัญญาทั้งสองแล้วนำมาฝึกอบรมลงมือปฏิบัติและนอกจากนี้พุทธญาณวิทยา

การตาย 4 ทฤษฎี ได้แก่ 1. อายุกขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุ คือ ตายเมื่อแก่ หรือ แก่ตายตามปกติทั่วไป 2.กัมมักขยมรณะ ตายเพราะสิ้นกรรม คือ เป็นการสิ้นสุดอำนาจแห่งกรรมนำไปเกิดและกรรมที่หล่อเลี้ยงสนับสนุนให้ดำรงอยู่ในภพปัจจุบัน 3.อุภยักขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุและสิ้นกรรมพร้อมกัน คือ ตายเมื่อแก่และสิ้นสุดอำนาจแห่งกรรมนำไปเกิดและกรรมที่หล่อเลี้ยงสนับสนุนให้ดำรงอยู่ในภพปัจจุบัน 4.อุปัจเฉทกมรณะ ตายเพราะมีกรรมตัดรอน เช่น อุบัติเหตุ โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนให้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร สอดคล้องกับ Phra Bawon Sundaro (Wangkiri) (2020) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ความตายตามมโนทัศน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ว่า พุทธปรัชญาเชื่อว่าชีวิตมีอยู่เป็นอยู่เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ มาประกอบกันอย่างเหมาะสมและปัจจัยสำคัญก็คือขันธ์ 5 จากความเชื่อนี้ความตายก็เป็นอะไรอื่นไปไม่ได้นอกจากคือความสิ้นไปแห่งปัจจัยเหล่านั้นหรือมิฉะนั้นก็เป็นการประกอบส่วนที่ผิดเพี้ยนไปอันเกิดจากความไม่เที่ยงและความไม่มีตัวตนของปัจจัยเหล่านั้นนี่เป็นหลักกว้าง ๆที่อิงอยู่กับหลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ และหลักธรรมเรื่องปฏิจจสมุปบาทหรืออิทัปปัจจยตาที่ว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผลแบบอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายทำนองว่าเมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงดับไปความตายก็เป็นอะไรอื่นไปไม่ได้นอกจากคือความสิ้นไปแห่งปัจจัยเหล่านั้นคือสิ้นอายุขัย(อายุกขยมรณะ) สิ้นกรรม (กัมมักขยมรณะ) สิ้นทั้งอายุและกรรม (อุภยักขยมรณะ) และมีเหตุหรือกรรมอย่างอื่นมาตัดรอน (อุปัจเฉทมรณะ)

แนวทางปฏิบัติเพื่อเตรียมตายอย่างสันติ ระยะยาว เจริญทาน รักษาศีล ภาวนา สะสมบุญกรรม ระยะสั้น มรณานุสติ เจริญสติ ผ่อนคลายจิตใจ ปล่อยวางทรัพย์และภาระ ในวาระสุดท้าย อยู่ในบรรยากาศมีผู้ช่วยดึงสติ เช่น พระ ญาติธรรม ดังนั้น ผู้ที่เข้าใจและดำเนินชีวิตตาม พุทธธรรมที่ส่งเสริมการตายอย่างสันติจะมีจิตใจพร้อม ยอมรับความตายด้วยปัญญา สติ และความสงบ ไม่หวั่นไหว ไม่ทุกข์ร้อน และมีจิตสุดท้ายที่ผ่องใส นำไปสู่สุคติ หรือแม้กระทั่งนิพพานได้ในที่สุด สอดคล้องกับ Kunbunya (2020) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีการเผชิญความตายและรูปแบบการเตรียมตัวตาย สำหรับผู้สูงวัยตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า 1) การเผชิญความตาย พบว่าภาวะใกล้ตายมี 2 ระยะคือ มรณาสันนกาล หมายถึง เวลาใกล้จะตาย และมรณาสันนวิถีคือช่วงเวลาสุดท้ายของชีวิตมีกรณีการเผชิญกับความตายของตัวอย่างได้แก่การเผชิญต่อกิเลสมารการสั่งเสียและเตือนสติแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่การสั่งการเรื่องการจัดการศพ การทำจิตให้มีสมาธิในวาระสุดท้ายใกล้ตายการพิจารณาถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นหลังความตายของตนและหาทางป้องกันการขอขมาบุคคลผู้มีพระคุณการทำบุญช่วยเหลือผู้คน การทดแทนผู้มีพระคุณ การยอมรับกฎแห่งกรรม ฟังธรรมก่อนตาย

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตายอย่างสันติโดยใช้แนวทาง “สยาม 3 ไตร” 1. ไตรรัตน์ (รัตนตรัย) จุดตั้งต้นของการพึ่งพิง พระพุทธเจ้า เป็นแบบอย่างของผู้ตื่นรู้ผู้ดับทุกข์ได้ด้วยปัญญาพระธรรม เป็นแนวทางที่ชัดเจน ใช้ดำเนินชีวิตและเผชิญความตายด้วยสติ พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดแนวทางแห่งธรรม นำทางจิตในวาระสุดท้าย ควรฝึกระลึกถึงพระรัตนตรัยตั้งแต่ยังมีชีวิตในวาระสุดท้าย “พุทฺโธ เม นาโถ” คือหลักยึดที่มั่นคงทางจิตวิญญาณ สอดคล้องกับ Phra Thep Piyasílo (Phuengthongkham) and Namsena (2025) ว่า ชาวพุทธพึ่งพระรัตนตรัยทั้งในยามทุกข์และสุข โดยเฉพาะเมื่อรู้สึกหวาดกลัว ว้าเหว่ หรือไม่มีที่พึ่งใจ การพึ่งพระรัตนตรัยเป็นการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และเป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่เปี่ยมด้วยปัญญา ความกรุณา และความบริสุทธิ์ ซึ่งจะนำไปสู่ชีวิตที่สว่างไสว การพึ่งพระรัตนตรัยทำได้ผ่านการรู้จากอายตนะ 6 และการระลึกถึงพระรัตนตรัยในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยสร้างศรัทธา และสามารถนำไปสู่การละกิเลสในที่สุด

2. ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) กระบวนการพัฒนาตลอดชีวิต ศีล – รักษากาย วาจา ให้บริสุทธิ์ สร้างพลังกรรมดี สมาธิ – ทำจิตให้มั่นคง สงบ พร้อมรับความเปลี่ยนแปลง ปัญญา – เห็นตามความเป็นจริง เข้าใจชีวิต ความตาย และการปล่อยวาง ไตรสิกขา = การ “สะสมเสบียง” ตลอดชีวิต เมื่อไตรสิกขาบริบูรณ์ จิตในวาระสุดท้ายจะไม่หวั่นไหว สอดคล้องกับ Sukhawandee and Pookonglee (2020) ว่า อุดมคติของชีวิตตามพุทธศาสนาเถรวาทตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อบรรลุ "อัตถะ 3 ประการ" ได้แก่ 1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ – ประโยชน์ในปัจจุบัน, 2) สัมปรายิกัตถะ – ประโยชน์ในอนาคตและภพหน้า และ 3) ปรมัตถะ – ประโยชน์สูงสุดคือ นิพพาน ซึ่งเป็นการดับกิเลสและทุกข์ทั้งปวง

3. ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ความเข้าใจเพื่อการปล่อยวาง อนิจจัง – ทุกสิ่งไม่เที่ยง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ทุกขัง – แม้พยายามยึดไว้ก็เป็นทุกข์ อนัตตา – ไม่มีตัวตนของเราที่แท้จริง ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเข้าใจไตรลักษณ์อย่างลึกซึ้ง การตายจะกลายเป็น การวางลงอย่างสงบ สอดคล้องกับ Sritong (2021) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเตรียมตัวตายตามแนวพระพุทธศาสนาการศึกษาเรื่องความตายมีข้อจำกัดและยังคงเป็นเรื่องลึกลับสำหรับมนุษย์ โดยหลักพระพุทธศาสนา พบว่า การตายเป็นสภาวะธรรมดาที่อยู่คู่กับการเกิด โดยมีอาการ 3 ประการเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอยู่ ในระหว่างชีวิตกับความตาย ได้แก่ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตาที่ส่งผลต่อความสุขและความทุกข์ของ สรรพสัตว์ การตายในทางพระพุทธศาสนาจึงมี 2 ลักษณะ คือการตายแล้วเกิดกับการตายแล้วดับสูญ กล่าวคือการตายของปุถุชนคนมีกิเลสเมื่อตายไปจะยังคงต้องกลับเกิดใหม่อีกในภพภูมิต่าง ๆ ตามวิบากกรรมแต่การตายของพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วย่อมดับสูญไม่กลับมาเกิดอีก

การตายอย่างสันติ (Peaceful Death Model) ประกอบด้วย 4 มิติของการตายอย่างสันติ คือ 1. มิติทางกายภาพ บรรเทาความเจ็บปวดด้วยเวชศาสตร์ประคับประคอง สภาพแวดล้อมเงียบสงบ สะอาด เรียบง่าย เตรียมร่างกายและกระบวนการสุดท้ายอย่างเหมาะสม 2. มิติทางอารมณ์ ยอมรับความตายอย่างเข้าใจ เปิดใจให้อภัย ขออโหสิกรรม สื่อสารความรู้สึกโดยไม่ถูกตัดสิน 3. มิติทางจิตวิญญาณเจริญสติ ภาวนา ตามแนวทางศาสนา เชื่อมโยงกับสิ่งสูงสุด / โลกหลังความตาย มีผู้นำจิตวิญญาณคอยดูแลช่วงสุดท้าย 4. มิติทางสังคม ครอบครัวอยู่ใกล้ชิดช่วงท้าย มีโอกาสอำลาและพูดความในใจ วางแผนหลังความตาย สอดคล้องกับ Sutjakul (2014) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความตายและมรณสติตามทัศนะของพระไพศาล วิสาโล พบว่า แนวคิดเรื่องความตายและมรณสติของพระไพศาลมีความโดดเด่นเพราะเป็นการอธิบายความตายในลักษณะของการบูรณาการมุมมองสามมุมมองเข้าด้วยกัน โดยที่มรณสติเป็นส่วนหนึ่งที่จะอยู่ในเสาของมิติทางจิตวิญญาณ ส่วนมิติทางกายภาพเป็นเรื่องทางการแพทย์เป็นหน้าที่ของแพทย์พยาบาลโดยตรง ส่วนมิติทางสัมพันธภาพคือการให้ความสคำญกับจิตใจและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ใกล้ตายกับญาติของตนเองซึ่งตรงกับหลักในพระพุทธศาสนาเรื่องปลิโพธการที่มรณสติเป็นหนึ่งในเสาหลักของแนวคิดเรื่องความตายของพระไพศาลมีผลให้มองความตายอย่างรอบด้านมากขึ้น และทำให้เห็นว่ามรณสติไม่ใช่เรื่องยากสำหรับคนในปัจจุบันที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติ นับว่าแนวคิดเรื่องความตายและมรณสติตามทัศนะของพระไพศาลเป็นการปรับหลักคำสอนให้เข้ากับยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

สรุป

สภาพ ปัญหา และความจำเป็นการตายในสังคมไทย คนไทยจำนวนมาก ไม่เตรียมตัวตาย ใช้ชีวิตประมาทในหลายมิติ เช่น เวลา วัย สุขภาพ ฯลฯ ปัญหาสุขภาพจิต เช่น โรคซึมเศร้า เด็กเข้าถึงบริการยาก ขาดความเข้าใจเรื่องความตายตามหลักพุทธธรรม ทำให้กลัวและไม่ยอมรับ มุมมองพุทธธรรม ความตายคือธรรมชาติของชีวิต เป็นการเปลี่ยนผ่านตามกรรม “มรณานุสติ” ช่วยให้ไม่ประมาท ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ

ความตายไม่ใช่จุดจบ แต่คือ ครูผู้สอนชีวิต แนวคิด-ทฤษฎีที่สนับสนุนการตายอย่างสันติ ทฤษฎีการตาย 4 แบบ ตายเพราะสิ้นอายุ ตายเพราะสิ้นกรรม ตายเพราะสิ้นทั้งอายุและกรรม และตายเพราะกรรมตัดรอน การตายอย่างสันติในพุทธศาสนา จิตสุดท้าย (จุติจิต) สำคัญที่สุด ควรมี สติ สมาธิ ปัญญา พร้อมปล่อยวาง ฝึกมรณานุสติ สติปัฏฐาน 4 ภาวนา ศีล บทบาทของครอบครัวและพระสงฆ์สำคัญต่อการ “ดึงสติ” และสร้างบรรยากาศสงบ หลักธรรมสนับสนุน ไตรลักษณ์, อริยสัจ 4, ไตรสิกขา, พรหมวิหาร 4, อัปปมาทธรรม การเจริญมรณานุสติเพื่อฝึกใจให้พร้อมเสมอ การประยุกต์หลักพุทธธรรม: แนวทาง “สยาม 3 ไตร” ไตรรัตน์ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คือที่พึ่งทางใจ ฝึกระลึกถึงรัตนตรัยตั้งแต่ยังมีชีวิต ไตรสิกขา ศีล – ควบคุมพฤติกรรม สมาธิ – ทำจิตสงบ ปัญญา – เห็นความจริงของชีวิต ไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา – ช่วยให้ปล่อยวางความยึดมั่น แนวทางตามช่วงชีวิต: ช่วงต้น: ศรัทธาในรัตนตรัย ช่วงกลาง: ฝึกไตรสิกขา ช่วงปลาย: เข้าใจไตรลักษณ์ เครื่องมือเสริม: สติปัฏฐาน 4, มรณานุสติ, อัปปมาทธรรม ข้อเสนอเพื่อสังคมไทย ปลูกฝังเรื่องความตายในระบบการศึกษา จัดอบรม-เวิร์กชอป เตรียมใจตาย ผสานหลักธรรมในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย สร้างครอบครัวเป็นศูนย์เรียนรู้เรื่องชีวิตและความตาย ใช้เทคโนโลยีส่งเสริมธรรมะ เช่น สื่อดิจิทัล สมุดจดบุญ ดังนั้น “การตายอย่างสันติ” คือผลจากการใช้ชีวิตอย่างมี สติ เมตตา ปัญญา และไม่ประมาท หากประยุกต์ “สยาม 3 ไตร” อย่างแท้จริง คนไทยจะ ไม่กลัวความตาย ไม่ทุกข์กับการพลัดพราก และเข้าใจความตายว่าเป็นธรรมชาติ อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ความตายคือ ธรรมชาติของชีวิต เป็นการเปลี่ยนผ่านตามกรรม “มรณานุสติ” ช่วยให้ไม่ประมาท ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ความตายไม่ใช่จุดจบ แต่คือ ครูผู้สอนชีวิต ดังนั้น สถาบันครอบครัวสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตที่มีสติและไม่ประมาท

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ตายอย่างสันติในพุทธศาสนา จิตสุดท้าย (จุติจิต) สำคัญที่สุด ควรมี สติ สมาธิ ปัญญา พร้อมปล่อยวาง ฝึกมรณานุสติ สติปัฏฐาน 4 ภาวนา ศีล บทบาทของครอบครัวและพระสงฆ์สำคัญต่อการ “ดึงสติ” และสร้างบรรยากาศสงบ หลักธรรมสนับสนุน ไตรลักษณ์, อริยสัจ 4, ไตรสิกขา, พรหมวิหาร 4, อัปปมาทธรรม การเจริญมรณานุสติเพื่อฝึกใจให้พร้อมเสมอ ดังนั้นสถาบันทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อการดำเนินชีวิตและการทำงานที่ปลอดภัยกับตนเองและสังคม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า “สยาม 3 ไตร” ไตรรัตน์ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คือที่พึ่งทางใจ ฝึกระลึกถึงรัตนตรัยตั้งแต่ยังมีชีวิต ไตรสิกขา ศีล – ควบคุมพฤติกรรม สมาธิ – ทำจิตสงบ ปัญญา – เห็นความจริงของชีวิต ไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา – ช่วยให้ปล่อยวางความยึดมั่น แนวทางตามช่วงชีวิต: ช่วงต้น: ศรัทธาในรัตนตรัย ช่วงกลาง: ฝึกไตรสิกขา ช่วงปลาย: เข้าใจไตรลักษณ์ เครื่องมือเสริม: สติปัฏฐาน 4, มรณานุสติ, อัปปมาทธรรม ดังนั้น สถาบันการศึกษาสามารถนำไปทำเป็นหลักสูตรการตายอย่างสันติได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การศึกษารูปแบบการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายแบบบูรณาการพุทธธรรม

2.2 ศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อความตายและการตายอย่างสงบตามแนวพุทธ

2.3 บทบาทของพระสงฆ์และวัดในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย

References

Akkayagorn, L. (2018). Death Acceptance. *Chulalongkorn Medical Journal*, 62(5), 761–772.

An Accessible Research-Based Article by HSRI. (2013). *Facing Death with Peace: Knowledge Worth Having*. Retrieved October 17, 2024, from https://www.hsri.or.th/media-issue/497

Chaiyo, W. (2020). The Attitude Towards the Meaning of Life and Death of Adolescents. In *Proceedings of the 12th NPRU National Academic Conference: King's Philosophy and Research for Life Balance in Disruptive Technology Era* (pp. 2555–2556). Bangkok: Research and Development Institute, Nakhon Pathom Rajabhat University.

Kunbunya, P. (2020). The Ways for Coping with Dying and Death Preparation Model of the Elderly in Buddhist Perspective. *Journal of Buddhist Social Science and Anthropology*, 5(10), 196–212.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.

Ngamgam, S., & Sangchart, B. (2016). Buddhist Monks' Perceptions Concerning Good Death. In *The National and International Graduate Research Conference 2016* (pp. 645–655). Khon Kaen: Khon Kaen University.

Phra Bawon Sundaro (Wangkiri). (2020). *An Analytical Study of Death Perception in Theravada Buddhist Philosophy*. (Master's Thesis). Mahamakut Buddhist University. Nakhon Pathom.

Phra Khrupaladsuwatbuddhaguna (Pramuan Phanich), & Wongpornpavan, Ch. (2021). An Analytical Study of Buddhist Epistemology in Foundations of Mindfulness. *Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus*, 8(2), 249–260.

Phra Thep Piyasílo (Phuengthongkham), & Namsena, S. (2025). How to Rely on the Triple Gem in Daily Life. *The Journal of Research and Academics*, 8(2), 331–346.

Phrakhrusutaphaattharatharatham. (2020). Thai Funeral Rituals According to Buddhist Principles. *Journal of Social Studies MBU Program in Teaching Social Studies Faculty of Education Mahamakut Buddhist University*, 1(1), 51–65.

Phramaha Suprot Dhammaramo (Somsiri). (2011). *The Attitude Towards Death in Theravada Buddhism: A Case Study of Students from the Classroom of Wat Chaichumbhonchanasongkram.* (Master's Thesis). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.

Phrasiriphanyakhun, Phrakhrukositwattananukul, & Phrakrukosolattakit. (2019). An Analytical Study of Guidelines Dealing with Death in Scripture of Theravada Buddhism. *Journal of MCU Nakhondhat*, 6(4), 1813–1826.

Sritong, S. (2021). Death Preparation Based on Buddhist Concepts. *RTNA Journal of Social Sciences, Humanities and Education*, 8(1), 55–66.

Sukhawandee, Bh., & Pookonglee, S. (2020). The Ideal Life as Conceived in Theravada Buddhism. *RTNA Journal of Social Sciences, Humanities and Education*, 7(1), 31–41.

Sutjakul, N. (2014). *Death and Mindfulness of Death in Phra Paisal Visalo's Viewpoint*. (Master's Thesis). Thammasat University. Bangkok.

Tungphaisal, D., Wongrujira, M., & Chanrungmaneekul, U. (2022). Death-Related Communication Between Healthcare Providers and Cancer Patients Receiving Palliative Care. *Journal of Health Science*, 31(5), 860–870.

Wichaino, Ph. (2023). *Dying Prepared: When the Digital Generation Starts Coming to Terms with Death*. Retrieved October 21, 2023, from https://www.theprachakorn.com/newsDetail.php?id=815

ข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อจัดการปัญหาหมอกควันข้ามแดนอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*

Policy and Legal Recommendations for Sustainable Management of Transboundary Haze Pollution in Ubon Ratchathani Province, Thailand, and Champasak Province, the Lao People's Democratic Republic

[1]รัชกร โชติประดิษฐ์, [2]กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์, [3]หนูทัก มะนีวง, [4]คณิศร ภูนิคม, [5]สง่า ทับทิมหิน, [6]ลัดดาวัน สอนสำเล็ด, [7]พัดสะนี พูวัน, [8]วิไช เกดจัน, [9]ศรีสมัย ดวงมณี และ [10]เพียรี ตัน

[1]Ratchakorn Chotpradit, [2]Kittipong Pearnpitak, [3]Nouthuk Manyvong, [4]Kanitsorn Poonikom, [5]Sanga Tubtimhin, [6]Latdavanh Sonesamleth, [7]Phatsany Phouvanh, [8]Vixay Kedchanh, [9]Seesamai Douangmany and [10]Pheary Tan

[1]คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
[2]คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
[3, 6, 7, 8]คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยจำปาสัก
[4]คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
[5]วิทยาลัยแพทยศาสตร์และการสาธารณสุข มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
[9]คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยจำปาสัก
[10]กลุ่มประสานงานการทูตเศรษฐกิจ กระทรวงการต่างประเทศและความร่วมมือระหว่างประเทศ
[1]Faculty of Law, Ubon Ratchathani University, Thailand.
[2]Faculty of Political Science, Ubon Ratchathani University, Thailand.
[3, 6, 7, 8]Faculty of Law and Political Science, Champasak University, Lao PDR.
[4]Faculty of Engineering, Ubon Ratchathani University, Thailand.
[5]College of Medicine and Public Health, Ubon Ratchathani University, Thailand.
[9]Faculty of Education, Champasak University, Lao PDR.
[10]Economic Diplomacy Coordinating Group (EDCG), Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation, Cambodia.
[2]Corresponding Author's Email: kittipong.p@ubu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินมาตรการทางกฎหมายและนโยบายการจัดการปัญหาหมอกควันข้ามแดนเพื่อป้องกันฝุ่น PM2.5 พร้อมทั้ง 2) วิเคราะห์ข้อจำกัดและช่องว่างของมาตรการทางกฎหมายและนโยบาย เพื่อนำไปสู่ 3) การเสนอแนะข้อมูลเชิงนโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาหมอกควันข้ามแดนในพื้นที่อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก เมืองโพนทองและเมืองชนะสมบูรณ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาผ่านเอกสารทางวิชาการควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 67 คน

*Received October 7, 2025; Revised October 24, 2025; Accepted November 4, 2025

ครอบคลุมทั้งฝ่ายผู้บริหาร ฝ่ายนโยบาย เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการท้องถิ่นอนุรักษ์ป่า ผู้นำชุมชน และประชาชนผู้ได้รับผลกระทบทั้งสองฝั่ง

ผลการศึกษาพบว่า 1) ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีกรอบกฎหมายและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนและครอบคลุม แต่ในทางปฏิบัติยังประสบกับปัญหาความไม่ต่อเนื่องของการบังคับใช้และความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าสงวน และแนวป่าชายแดน 2) ข้อจำกัดและช่องว่างของมาตรการทางกฎหมายและนโยบาย พบปัญหาหลัก 4 ด้าน ได้แก่ ความซับซ้อนของโครงสร้างหน่วยงานและอำนาจหน้าที่ การขาดทรัพยากรและศักยภาพของเจ้าหน้าที่ การคงอยู่ของพฤติกรรมการเผาในวิถีชีวิตของชุมชนชายแดน และช่องว่างของกลไกความร่วมมือข้ามพรมแดนที่ยังอยู่ในระดับพิธีการมากกว่าการบังคับใช้จริง และ 3) ข้อเสนอเชิงนโยบายมีความจำเป็นต้องยกระดับกฎหมายและข้อบัญญัติในพื้นที่ชายแดนเพื่อกำหนดความรับผิดชอบหลักและความรับผิดชอบร่วมกันของแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจน ประกอบกับมีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานร่วมมือระหว่างประเทศและมีกลไกการตรวจสอบ การสร้างแรงจูงใจทางเลือกจากการไม่เผาวัสดุทางการเกษตร การนำกลไกของรัฐมาควบคุมการดำเนินงาน และการพัฒนาความร่วมมือแบบทวิภาคีทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศเพื่อวางรากฐานธรรมาภิบาลอากาศสะอาดอย่างยั่งยืนร่วมกันทั้งสองฝั่งพรมแดน

คำสำคัญ: PM 2.5; หมอกควันข้ามแดน; มาตรการทางกฎหมาย; เครื่องมือทางนโยบาย; ความร่วมมือข้ามพรมแดน

Abstract

This study aimed to 1) Evaluate legal measures and policy frameworks for managing transboundary haze to prevent PM2.5 pollution, 2) Analyze the limitations and gaps within those legal and policy measures, and 3) Propose policy recommendations and legal mechanisms to address transboundary haze problems in Sirindhorn District, Ubon Ratchathani Province, Thailand, and Phonthong and Shanasomboun Districts, Champasak Province, Lao People's Democratic Republic. A qualitative research approach was employed through content analysis of academic documents combined with in-depth interviews with 67 key-informants, including executives, policymakers, local forest conservation officers, community leaders, and affected residents from both sides of the border.

The study found that 1) Thailand and the Lao People's Democratic Republic had clear and comprehensive legal and policy frameworks on environmental management. However, in practice, both countries faced problems of discontinuity in law enforcement and overlapping authority among responsible agencies in protected forests, reserved forests, and border forest areas. 2) The limitations and gaps of legal and policy measures were found in four main aspects: the complexity of institutional structures and authority, the shortage of resources and officer capacity, the persistence of burning behavior as a traditional way of life in border communities, and the gap in cross-border cooperation mechanisms, which remain at a formal level rather than being effectively enforced, and 3) Policy recommendations emphasize the necessity to enhance laws and regulations in border areas by defining both the main and

shared responsibilities of each agency more clearly, establishing joint coordination centers and monitoring mechanisms, creating incentive measures for alternatives to open burning of agricultural residues, implementing state mechanisms to regulate operations, and promoting bilateral cooperation at both domestic and international levels to establish a sustainable foundation for clean-air governance on both sides of the border.

Keywords: PM 2.5; Transboundary Haze; Legal Measures; Policy Instruments; Cross-Border Cooperation

บทนำ

ปัญหามลพิษทางอากาศได้กลายมาเป็นความท้าทายระดับโลกในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เนื่องจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้มาจากภัยทางธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่กำลังสร้างผลกระทบต่อมนุษย์ด้วยกันเองอย่างต่อเนื่อง ความพยายามในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุจากการตรวจสอบของหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็ก (Particulate Matter: PM 2.5) ที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศไทยนั้น ได้บ่งชี้ถึงแหล่งที่มาสำคัญอันมาจากการเผาในที่โล่ง การคมนาคมขนส่ง โรงงานอุตสาหกรรม และอื่น ๆ (Department of Disease Control, 2021) ด้วยปัญหาที่กระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยตรง จึงเกิดเป็นแรงขับเคลื่อนผลักดันให้ปัญหา PM 2.5 เป็นวาระแห่งชาติ ตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาให้กับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามกรอบมาตรการ เช่น การจัดการฝุ่นข้ามพรมแดน การลดการเผาอ้อยเผาป่า ซึ่งขับเคลื่อนมาจนถึงปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 (Senate, 2025) สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของกลไกรัฐในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แต่ถึงกระนั้นในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มีข้อตกลงอาเซียนว่าด้วยมลพิษจากหมอกควันข้ามแดน (ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution: AATHP) เมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยมีภาระผูกพันและความชัดเจนของกฎเพื่อมุ่งลดจำนวนจุดความร้อน (hotspot) อันเป็นผลมาจากไฟป่าและการเผาในที่โล่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิกฤติหมอกควันข้ามแดน แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมากลับพบอุปสรรคสำคัญคือ การไม่ยอมถูกแทรกแซงจากประเทศที่สามหรือประเทศเพื่อนบ้าน เช่นเดียวกันกับพื้นที่อนุภาคลุ่มน้ำโขงอย่างประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่มีความซับซ้อนจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพด การขนถ่ายมันสำปะหลัง การทำเกษตรแบบเผา (Fongissara and Buddharaksa, 2022; Muhammad, 2022) ส่งผลทำให้หลายประเทศต้องเผชิญกับปัญหาที่ เกินขอบเขตการแก้ไขเพียงประเทศใดประเทศหนึ่ง ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่ได้รับผลกระทบอย่างชัดเจนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงฤดูร้อนระหว่างเดือนมกราคมจนถึงพฤษภาคมของทุกปี มักมีการเผาชีวมวลข้ามพรมแดน (Transboundary Biomass Burning) โดยตรวจวัดได้ 4.1-178.9 มคก./ลบ.ม. ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่มาตรฐานกำหนดคือ 37.5 มคก./ลบ.ม. มากถึง 87 วัน ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Department of Health, 2025; Inlaung et al., 2024) จากสภาพปัญหาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงทิศทางการกำหนดมาตรการที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศที่ยังคงมีความเปราะบางและยังมีข้อจำกัดต่อการบังคับใช้ในพื้นที่ชายแดนร่วมกัน

แม้ว่ารัฐบาลไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจะมีการกำหนดกฎหมายและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อควบคุมการเผาและลดมลพิษทางอากาศ แต่การบังคับใช้ในทางปฏิบัติยังคงเผชิญกับ

ข้อจำกัดอยู่หลายประการทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชนที่อาจไม่ถูกต้องตามหลักกฎหมาย การขาดแคลนบุคลากร รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลของประชาชนและการตรวจวัด ซึ่งทั้งสองประเทศประชาชนบางส่งนยังคงมีพฤติกรรมในการจัดการขยะด้วยการเผาในที่โล่ง (Open Waste Burning: OWB) ซึ่งเป็นบ่อเกิดสำคัญของ PM 2.5 โดยเฉพาะบริเวณชนบทและเขตชายแดนที่ถือเป็นพื้นที่ที่ไกลจากตรวจสอบของหน่วยงานภาครัฐ ประกอบกับความไม่พร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการเก็บ การขนย้าย และการกำจัดขยะยังไม่ทั่วถึงเพียงพอ ทำให้การเผาขยะถูกใช้เป็นทางเลือกหลักของชุมชน (Paranagamage et al., 2025) นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยทางด้านสังคมและด้านพฤติกรรมของประชาชนที่ทำให้เลิกเผาทำได้ได้ยาก อันมาจากความเคยชินกับวิถีการดำรงชีวิต การขาดทางเลือกที่เหมาะสม การจัดเก็บขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เนื่องจากมีปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้นและอาจเกิดความล่าช้าในบางพื้นที่ หรือแม้แต่พื้นที่ในครัวเรือนที่ไม่เอื้อต่อการขนย้ายขยะซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญ จะเห็นได้ว่าปัญหาหมอกควันข้ามแดนที่เป็นผลกระทบมาจากหลายปัจจัยนั้น จำเป็นต้องนำมาตรการทางกฎหมายและนโยบายในระดับชาติและระหว่างประเทศกลับเข้ามาทบทวนตามบริบทสภาพความเป็นจริงอย่างจริงจังในสถานการณ์ปัจจุบัน

เมื่อกลไกของรัฐยังมีช่องโหว่และขาดประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา PM 2.5 ประกอบกับในพื้นที่ชายแดนจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กลับยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยฉพาะประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ถือเป็นกุญแจสำคัญต่อการสร้างความตระหนักรู้และทิศทางการขับเคลื่อนนโยบายอากาศสะอาดอย่างยั่งยืน (Ward et al., 2022) โดยปัญหาที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนของการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชายแดน ซึ่งมีความเกี่ยวโยงกับแนวทางการกำกับดูแลของรัฐ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การใช้ประโยชน์จากที่ดิน และวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้น การจัดการปัญหาหมอกควันข้ามแดนในพื้นที่ดังกล่าว จึงมีขอบเขตที่กว้างกว่าการพิจารณาเพียงเฉพาะมิติด้านสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพเท่านั้น เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องพิจารณาถึงการบูรณาการในฐานะปัญหาสาธารณะเชิงซ้อน ที่ต้องนำมาตรการทางกฎหมาย และการเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างจริงจัง

ด้วยเหตุนี้ การสร้างแนวทางความร่วมมือเพื่อบรรลุเป้าหมายการจัดการอากาศสะอาดอย่างยั่งยืนในระยะยาวนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้การศึกษามาตรการทางกฎหมายและนโยบายที่มีอยู่เพื่อประเมินประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาหมอกควันข้ามแดน และเพื่อหาช่องว่างเชิงกฎหมายและนโยบายที่ควรได้รับการปรับปรุงในลักษณะของการเปรียบเทียบกรณีศึกษาภายใต้บริบทที่คำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงเป็นตัวตั้ง นอกจากนี้ การวิจัยยังมีเป้าหมายในการออกแบบข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค พร้อมทั้งสร้างแนวทางการจัดการปัญหาอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินมาตรการทางกฎหมายและนโยบายการจัดการหมอกควันข้ามแดนและแก้ไขปัญหาฝุ่น PM 2.5 ในพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2. เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและช่องว่างของมาตรการทางกฎหมายและนโยบายการจัดการหมอกควันข้ามแดนในจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
3. เพื่อเสนอข้อมูลเชิงนโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาหมอกควันข้ามแดนอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

โดยการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitive research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมใน 2 มิติ คือ มิติด้านนโยบายและกฎหมาย และมิติการปฏิบัติจริงในพื้นที่ คณะผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในศึกษา คือ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากเป็นเขตที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาหมอกควันข้ามแดนและมีความเชื่อมโยงกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีการกำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยนี้ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ร่วมกับการขยายผู้ให้ข้อมูลแบบลูกโซ่ (Snowball technique) เพื่อให้ครอบคลุมผู้ที่มีบทบาทโดยตรงกับการบริหารจัดการหมอกควันข้ามแดนผ่านการสัมภาษณ์ต่อเนื่องจนถึงจุดอิ่มตัวของข้อมูล (Data saturation) ซึ่งไม่ปรากฏประเด็นใหม่เพิ่มเติมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งสิ้น 67 คน ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประเทศไทย (อำเภอเมืองอุบลราชธานี และอำเภอสิรินธร) จำนวน 53 คน ประกอบด้วย 1) ระดับจังหวัด ได้แก่ รองผู้ว่าราชการจังหวัด 1 คน , ผู้บริหารสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จังหวัดอุบลราชธานี 1 คน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 1 คน, ผู้บริหารประชาสัมพันธ์ จังหวัดอุบลราชธานี 1 คน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 1 คน, ผู้บริหารสำนักงานปกครองท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 1 คน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 1 คน, ผู้บริหารสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดอุบลราชธานี 1 คนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 3 คน, ผู้บริหาร สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 12 (อุบลราชธานี) 1 คน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 2 คน, เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดอุบลราชธานี 1 คน, ผู้บริหารสำนักงานเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี 2 คน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 5 คน และผู้บริหารสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ 9 จังหวัดอุบลราชธานี 2 คน 2) ระดับอำเภอ ได้แก่ นายอำเภอสิรินธร 1 คน และปลัดอำเภอ 1 คน 3) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ 1 คน, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ 2 คน, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ 1 คน, เจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 1 คน, เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการป้องกันไฟป่า 5 คน, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว 1 คน, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน, เจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 1 คน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 1 คน, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลช่องเม็ก 1 คน, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโนนช่องเม็ก 1 คน, เจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 1 คน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 1 คน และ 4) ระดับชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ 2 คน และประชาชนที่ได้รับผลกระทบปัญหาหมอกควันจำนวน 3 คน, ผู้นำชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว 1 คน, ผู้นำชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบลช่องเม็ก 1 คน , ประชาชนที่ได้รับผลกระทบปัญหาหมอกควัน 1 คน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (แขวงจำปาสัก เมืองโพนทอง และเมืองชนะสมบูรณ์) ประกอบด้วย 14 คน ได้แก่ 1) กลุ่มผู้บริหาร ได้แก่ หัวหน้าห้องการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก 1 คน, รองหัวหน้าสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก 1 คน และรองหัวหน้าห้องการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เมืองชนะสมบูรณ์ จำนวน 1 คน 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ ได้แก่ เจ้าหน้าที่วิชาการ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมืองโพนทอง 2 คน และเจ้าหน้าที่วิชาการ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมืองชนะสมบูรณ์ 1 คน 3) กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ นายบ้านวังเต่า เมืองโพนทอง 2 คน และ นายบ้านสีวิไล เมืองชนะสมบูรณ์

1 คน และ 4) กลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ได้แก่ ประชาชนจากบ้านวังเต่า เมืองโพนทอง 2 คน และประชาชนที่ได้รับผลกระทบบ้านสีวิไล เมืองชนะสมบูรณ์ 3 คน

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ

ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยพัฒนาข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์อย่างครอบคลุม ได้แก่ บทบาทและประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลในการจัดทำนโยบายหรือมาตรการควบคุมหมอกควันข้ามแดน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ ประสิทธิภาพของมาตรการทางกฎหมายและนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ตลอดจนการมีส่วนร่วมและการประเมินผลของประชาชนในพื้นที่ชายแดนไทยและ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์ที่นำไปใช้ได้ผ่านการตรวจสอบเนื้อหา (Content validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายและนโยบายสิ่งแวดล้อม รวมถึงการทดลองใช้เครื่องมือ (Pilot test) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อทดสอบความเหมาะสมของคำถามและการใช้ภาษา หลังจากเก็บข้อมูลได้มีการตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือโดยใช้วิธีสามเส้า (Triangulation) เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ เอกสาร ข้อมูลเชิงสถิติ และคำสัมภาษณ์ เพื่อยืนยันความถูกต้องและสอดคล้องกับผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เริ่มต้นจากการวิเคราะห์เอกสารครอบคลุมกฎหมายและประกาศที่เกี่ยวข้องกับการจัดการหมอกควันและการควบคุมการเผา มติคณะรัฐมนตรี แผนปฏิบัติการระดับชาติและระดับจังหวัด มาตรการเชิงกฎหมายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมทั้งรายงานคุณภาพอากาศ ข้อมูลจุดความร้อน และเอกสารเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้อง ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากทั้งผู้บริหาร เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ และประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ โดยแต่ละครั้งใช้เวลาการสัมภาษณ์ประมาณ 45-90 นาที พร้อมทั้งมีการบันทึกเสียง จดบันทึกภาคสนาม และถอดความมาเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อนำมาใช้สำหรับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากการสัมภาษณ์อีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจะถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยใช้การจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา ประกอบกับใช้แนวทางการการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive approach) ผ่าน 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การถอดเทปแบบอ่านทีละบรรทัด 2) การจัดกลุ่มข้อความที่สัมพันธ์กัน และ 3) การสังเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย (Strauss and Corbin, 1998) ควบคู่ไปกับการยึดหลักการตามแนวคิดทฤษฎีเป็นฐานการวิเคราะห์ประกอบกัน เพื่อยืนยันความถูกต้องที่ได้จากการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งพิจารณาเปรียบเทียบข้อมูลเชิงพื้นที่ระหว่างประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมถึงความแตกต่างในบริบทการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายเพื่อนำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการทางกฎหมายที่ตอบสนองต่อความเป็นจริงในพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความเป็นระบบและสามารถสะท้อนเส้นทางเหตุผลของการวิจัยได้อย่างชัดเจนจึงได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบตามแผนภาพดังนี้

Figure 1: Comparative Analytical Framework for Legal and Policy Assessment on Transboundary Haze Management (Thailand–Lao PDR)

แผนภาพข้างต้นนี้แสดงลำดับเหตุผลของการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยเริ่มจากการประเมินมาตรการทางกฎหมายและนโยบายด้านการจัดการหมอกควันข้ามแดนทั้งในด้านความชัดเจนของกฎหมาย เครื่องมือที่ใช้ และความสอดคล้องระหว่างสองประเทศ จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อจำกัดและช่องว่างของการบังคับใช้ รวมถึงกลไกความร่วมมือข้ามพรมแดน ผลการวิเคราะห์จากทั้ง 2 ส่วนจะถูกนำมาสังเคราะห์เพื่อเสนอแนวนโยบายและมาตรการทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และยั่งยืนสำหรับการจัดการปัญหาหมอกควันข้ามแดนในบริบทประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อประเมินมาตรการทางกฎหมายและนโยบายการจัดการหมอกควันข้ามแดนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาฝุ่น PM2.5 ในพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวิจัยพบว่ามาตรการทางกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการหมอกควันข้ามแดนของทั้งประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีกรอบที่ชัดเจนและครอบคลุมในเชิงหลักการ หากพิจารณาจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2568 ได้เห็นชอบให้ปฏิบัติตามแผนการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ “การแก้ไขปัญหามลพิษด้านฝุ่นละออง” ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2568-2570 มีระยะต่อเนื่อง 5 ปี เพื่อบูรณาการจัดการมลพิษจากฝุ่นละออง PM 2.5 คลอบคลุมทั้งพื้นที่เมือง เกษตร ป่าไม้ และหมอกควันข้ามแดน โดยมีการเน้นย้ำให้กระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสริมสร้างความร่วมมือในระดับทวิภาคีและอนุภาคแม่น้ำโขงเพื่อลดหมอกควันข้ามแดน (Secretariat of the Cabinet, 2025) แต่เมื่อนำมาประเมินในเชิงปฏิบัติกลับสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ต่อเนื่องที่เป็นผลมาจากความซับซ้อนเชิงโครงสร้าง และข้อจำกัดด้านทรัพยากรที่ส่งผลทำให้มาตรการไม่สามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์ได้โดยง่าย ซึ่งถือเป็นความท้าทายต่อการแก้ไขปัญหาหมอกควันข้ามแดนอย่างยั่งยืน

ในกรณีของประเทศไทย มาตรการห้ามเผาในพื้นที่เกษตรกรรมถูกกำหนดอย่างชัดเจนภายใต้แผนป้องกันและแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่งและพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. 2567/68 ที่เน้นการเฝ้าระวัง ติดตามสถานการณ์ และป้องปราม โดยเฉพาะช่วงระหว่างวันที่ 17 มกราคม ถึง 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2568 ซึ่งรายละเอียดประกอบไปด้วยทั้งมาตรการเชิงสมัครใจ เช่น การส่งเสริมและให้แรงจูงใจเกษตรกรในการจัดการเศษวัสดุทางการเกษตรอย่างเหมาะสม และมาตรการเชิงบังคับ เช่น การตัดสิทธิประโยชน์ทางการเกษตรกรณีฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและกฎ กติกา อีกทั้งยังมีการใช้ข้อมูลจากดาวเทียมซูโอมิ เอ็นพีพี (Suomi NPP) ระบบ VIIRS เพื่อตรวจสอบจุดความร้อนและพื้นที่เผาสูงสุดเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2568 พบว่าประเทศไทยมีจำนวนจุดความร้อน 1,236 จุด และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2,485 จุด โดยในภาพรวมตามพื้นที่ที่รับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอาวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ 429 จุด ป่าสงวนแห่งชาติ 380 จุด พื้นที่เกษตร 206 จุด เขตสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) 121 จุด ชุมชนและอื่น ๆ 92 จุด และพื้นที่ริมทางหลวง 8 จุด (GISTDA, 2025) โดยมีการส่งผลตรวจสอบตามข้อเท็จจริงเข้าสู่ระบบการรายงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พร้อมกับส่งไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในกรอบเวลาที่กำหนด

ในเชิงโครงสร้าง การแบ่งอำนาจหน้าที่ระหว่างหน่วยงานถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้มาตรการบังคับใช้มีความซับซ้อน เช่น เขตป่าอนุรักษ์อยู่ภายใต้การกำกับของกรมอุทยานแห่งชาติ ส่วนเขตป่าสงวนอยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ ขณะที่สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 12 อุบลราชธานี ทำหน้าที่ติดตามคุณภาพอากาศและสนับสนุนข้อมูลวิชาการ แต่ไม่ได้มีอำนาจบังคับใช้ในพื้นที่นอกเหนือความรับผิดชอบโดยตรง ส่งผลให้การทำงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาต้องประสานงานระหว่างหน่วยงานหลายฝ่าย ซึ่งส่งผลให้การควบคุมการเผาในพื้นที่ชายแดนหรือพื้นที่คาบเกี่ยวป่าไม้มีความล่าช้าและไม่ทันต่อเหตุการณ์ แม้จะมีการรณรงค์อย่างต่อเนื่องโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่การเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรยังเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีเศษวัสดุทางการเกษตรและบริเวณป่าที่อยู่ใกล้ชิดติดกัน โดยเมื่อมีการเผาในพื้นที่ไร่นา ไฟมักจะลุกลามเข้าสู่ป่าในช่วงที่สภาพอากาศแห้งแล้ง

ขณะที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวแม้จะมีกฎหมายและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่กำหนดห้ามเผาและควบคุมกิจกรรมเสี่ยง มาตรการในระดับแขวง เช่น แขวงจำปาสักได้ตั้งคณะกรรมการประจำแขวงเพื่อตรวจสอบและลงพื้นที่เตือน พร้อมทั้งมีบทลงโทษโดยการปรับผู้กระทำความผิด แต่ผู้ให้ข้อมูลระดับปฏิบัติการและผู้นำชุมชนยอมรับว่า การบังคับใช้ยังไม่ทั่วถึงและไม่เข้มแข็งอย่างเพียงพอ ประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ การขาดกลไกเร่งด่วนในกรณีเกิดวิกฤติ และจำนวนเจ้าหน้าที่ที่ไม่เพียงพอสำหรับการติดตามตรวจสอบทุกพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบว่าในระดับชุมชนมาตรการส่วนใหญ่เน้นการให้ความรู้และการตักเตือนมากกว่าการใช้กฎหมายอย่างเด็ดขาด จึงไม่สามารถสร้างแรงจูงใจเพื่อยับยั้งการเผาที่เป็นวิถีชีวิตมาอย่างยาวนานได้

การมีส่วนร่วมของประชาชนในทั้งสองประเทศในการป้องกันและแก้ปัญหาหมอกควันข้ามพรมแดนยังคงเป็นปัจจัยที่จำกัดความสำเร็จของมาตรการหลายชุมชนในฝั่งไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวสะท้อนว่าต้องการให้รัฐบังคับใช้กฎหมายจริงจังควบคู่กับการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกันและการส่งเสริมให้ทางเลือกแก่ประชาชน ในมิติความร่วมมือระหว่างประเทศพบว่า กลไกของภาครัฐทั้งประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวยังคงอยู่ในระดับเชิงพิธีการเชิงหลักการ มากกว่าการบังคับใช้อย่างจริงจัง ผู้ให้ข้อมูลจากฝ่ายไทยระบุว่าการหารือสร้างความร่วมมือในการป้องกันและแก้ปัญหาหมอกควันข้ามพรมแดนที่ผ่านมา เน้นประเด็นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการส่งเสริม

ความมั่นคงของประเทศเป็นหลัก เนื่องจากยังคงมีความวิตกกังวลในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรวมทั้งเป็นข้อมูลที่มีความละเอียดอ่อนทางด้านความรู้สึกและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

กล่าวโดยสรุปได้ว่ามาตรการทางกฎหมายและนโยบายของทั้งประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีทิศทางที่ถูกต้องและครอบคลุมตามระเบียบการปฏิบัติ แต่ยังมีปัญหาเรื่องช่องว่างระหว่างนโยบายและมาตรการทางกฎหมาย ความไม่สอดคล้องกันของข้อมูล และข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคลากรและงบประมาณไม่เพียงพอ รวมถึงการขาดกลไกความร่วมมือที่มีผลผูกพันระหว่างประเทศ ดังนั้นการแก้ไขจึงจำเป็นต้องเน้นไปที่การเสริมสร้างศักยภาพเชิงโครงสร้างควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดเป็นแรงผลักดันในการยกระดับกลไกความร่วมมือระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในการป้องกันแก้ไขปัญหาหมอกควันข้ามพรมแดนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและช่องว่างของมาตรการทางกฎหมายและนโยบายการจัดการหมอกควันข้ามแดนในจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวิจัยพบว่าจากการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งจากเอกสารทางกฎหมาย ข้อมูลเชิงนโยบายและมาตรการทางกฎหมาย และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบข้อจำกัดและช่องว่างของปัญหาหมอกควันข้ามพรมแดนที่สำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

1. ข้อจำกัดด้านโครงสร้างและหน่วยงาน การแบ่งอำนาจหน้าที่ทำให้การบังคับใช้มาตรการในพื้นที่ชายแดนมีความซับซ้อนโดยลักษณะทางธรรมชาติภูมิประเทศ เช่น เขตป่าอนุรักษ์อยู่ในความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ขณะที่ป่าสงวนอยู่ภายใต้กรมป่าไม้ ส่วนสำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 12 อุบลราชธานี ทำหน้าที่เพียงกำกับคุณภาพอากาศและสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการ แต่ไม่มีอำนาจบังคับใช้โดยตรงในพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้กระบวนการควบคุมและกำกับดูแลต้องอาศัยการประสานงานหลายชั้นตามระบบราชการไทยที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็วและทันต่อสถานการณ์ ตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อระบุว่า “บางครั้งพื้นที่เกษตรกรรมที่เผาติดแนวป่าก็ไม่รู้ว่าใครต้องเป็นเจ้าภาพหลัก ทำให้เกิดการผลักภาระระหว่างหน่วยงานและความล่าช้าในการแก้ไขปัญหาได้จริง” นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังกล่าวว่า “ฝั่งลาวมีหลายห้องการทั้งป่าไม้ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังไม่มีคณะกรรมการรวมกลางเวลาเกิดไฟก็รอคำสั่งจากแขวง” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการบังคับใช้มาตรการและการประสานงานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ชายแดนยังขาดความชัดเจนและยากต่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

2. ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ จากข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่าทั้งสองประเทศต่างประสบปัญหาขาดแคลนบุคลากร งบประมาณ และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ปัญหาหมอกควันข้ามพรมแดนเช่นเดียวกัน โดยฝั่งประเทศไทยเจ้าหน้าที่ป้องกันไฟป่าในจังหวัดอุบลราชธานีให้ข้อมูลว่าหน่วยลาดตระเวนป่าบ้านพลาญชัยมีจำนวนจำกัดไม่ถึง 10 คน และต้องหมุนเวียนกันเข้าประจำหน่วย ซึ่งไม่สามารถดูแลครอบคลุมพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตรของประชาชนได้อย่างทั่วถึง ขณะที่ฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เจ้าหน้าที่วิชาการแขวงจำปาสักให้ข้อมูลว่า “แม้จะมีคณะกรรมการแขวง แต่ไม่มีงบฉุกเฉินเพียงพอในการลงพื้นที่ไปแก้ปัญหาไฟป่าที่เกิดขึ้นได้ในทันทีตามสถานการณ์ที่เกิดปัญหาหมอกควันข้ามพรมแดน” ทำให้หลายเหตุการณ์ถูกปล่อยให้ลุกลามก่อนที่จะเข้าถึงข้อมูล ซึ่งสะท้อนว่าการจัดซื้ออุปกรณ์ดับไฟ เช่น ไม้ตบไฟ ถังฉีดน้ำสะพายหลัง เครื่องเป่าใบไม้ หน้ากากป้องกันควันไฟ และเครื่องตรวจวัดคุณภาพอากาศยังไม่เพียงพอ เมื่อเทียบกับความต้องการในพื้นที่ นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ฝั่งลาวยังย้ำว่า “อุปกรณ์พวกกล้องหรือเครื่องมือวัดฝุ่นไม่มีเลย ต้องรอข้อมูลจากจังหวัดอุบลราชธานีหรือจากไทย” โดยเป็นการบ่งชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรที่ยากต่อแก้ไขได้โดยง่าย

3. ข้อจำกัดด้านสังคมและพฤติกรรม แม้จะมีการบังคับใช้กฎหมายควบคุมการเผาในที่โล่งเป็นเหตุรำคาญตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 หรือกรณีที่การเผาขยายเป็นวงกว้างอาจเป็นสาธารณภัยตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 ซึ่งถือเป็นมาตรการทางกฎหมายแล้วก็ตาม ในทางปฏิบัติการเผาก็ยังคงถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติตามวิถีชีวิตของคนในชุมชนชายแดนทั้งในฝั่งจังหวัดอุบลราชธานีและแขวงจำปาสัก ผู้นำชุมชนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (นายบ้าน) ระบุว่า “ยังใช้มาตรการโดยวิธีการตักเตือน ลงโทษโดยการปรับเล็กน้อย และให้ความรู้มากกว่าการลงโทษจริง” และ “ชาวบ้านหลายคนไม่รู้ว่าฝุ่นมีผลต่อสุขภาพมาก เขาเห็นว่ามีแค่ควันและเดี๋ยวก็หายไปเอง” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงช่องว่างการประชาสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชน

4. ช่องว่างของกลไกความร่วมมือข้าม ผู้ให้ข้อมูลจากสำนักงานเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี ของไทยยืนยันว่าการประชุมชายแดนที่ผ่านมาเน้นถึงเศรษฐกิจและความมั่นคงมากกว่าสิ่งแวดล้อม ประเด็นหมอกควันจึงยังไม่ถูกยกขึ้นเป็นวาระหลัก ช่องว่างนี้สะท้อนถึงความร่วมมือในประเด็นสิ่งแวดล้อมเชิงรับมากกว่าเชิงรุกซึ่งเมื่อเกิดวิกฤตแล้วจึงจะมาช่วยกันแก้ปัญหา ประกอบกับผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “เรามีการโทรแจ้งกันกับฝั่งลาวตอนเห็นจุดเผา แต่ยังไม่มีระบบรายงานกลางหรือบันทึกข้อตกลง (MOU) ร่วมกัน” ในกรณีของฝั่งลาวได้ให้ข้อเสนอแนะไว้เช่นกันว่า “อยากให้มีการประชุมร่วมระหว่างแขวงกับจังหวัดอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ตอนนี้แค่เจอกันเฉพาะตอนที่มีควันเยอะ” ซึ่งประเด็นนี้ถือเป็นช่องว่างสำคัญที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของทั้ง 2 ประเทศในการจัดการกับปัญหาหมอกควันข้ามแดนและเตรียมความพร้อมต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกปี

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าข้อจำกัดและช่องว่างแสดงให้เห็นว่า นโยบายและกฎหมายยังคงติดอยู่กับระเบียบราชการและเอกสารมากกว่าการให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ในทางปฏิบัติ ข้อเสนอที่เกิดขึ้นจากการสัมภาษณ์และเอกสารแผนงานต่าง ๆ ชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า วิธีการแก้ไขเพื่อให้เกิดผลสำเร็จจำเป็นต้องทำควบคู่กันทั้งในเชิงโครงสร้าง เชิงทรัพยากร เชิงสังคม และเชิงความร่วมมือเพื่อการยกระดับกลไกข้ามแดนให้มีผลผูกพันแบบผลประโยชน์ระหว่างนโยบายและการปฏิบัติที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอแนะข้อมูลเชิงนโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาหมอกควันข้ามแดนอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่าจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารและคำให้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งฝั่งไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวสามารถสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายและกฎหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาหมอกควันข้ามแดน โดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ 1) การปรับปรุงเครื่องมือเชิงนโยบาย ได้แก่ การออกข้อบัญญัติท้องถิ่นหรือคำสั่งเฉพาะที่สอดคล้องกับกฎหมายระดับชาติและกรอบอาเซียน โดยต้องกำหนดเจ้าภาพหลักในแต่ละพื้นที่เพื่อลดความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ ตามการให้สัมภาษณ์ของนายบ้านกล่าวว่า “อยากให้มีการบังคับใช้อย่างทั่วถึง พร้อมทั้งควรให้ฝ่ายปกครองลงพื้นที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการกระทำที่ก่อให้เกิดหมอกควัน ผลกระทบที่ตามมา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ประชาชนทราบ” 2) การเสริมสร้างกลไกการบังคับใช้และการปฏิบัติกฎหมาย ควรมีการยกระดับมาตรการบังคับใช้ โดยจัดตั้งศูนย์บัญชาการร่วมชายแดนที่สามารถสั่งการได้ทันทีในสถานการณ์ไฟป่า รวมถึงการสร้างกลไกตรวจสอบอิสระเพื่อเฝ้าระวังและรายงานผลการบังคับใช้กฎหมาย ตามผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “ควรมีการประกาศเสียงตามสายทุกเช้าเพื่อห้ามการเผาป่าเผาขยะ พร้อมทั้งมีการตักเตือนผู้ก่อให้เกิดหมอกควันและฝุ่น หากยังมีการฝ่าฝืนอีกจะดำเนินการปรับ” 3) การเสริมสร้างทางเลือกทางสังคมและเศรษฐกิจมาตรการทางกฎหมายต้องทำงานควบคู่กับทางเลือกที่ไม่เผาในที่โล่ง ได้แก่ การสร้างตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ทางเลือก เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ พลังงานชีวมวล รวมถึงโครงการพัฒนาอาชีพเสริมทดแทน โดยผู้ให้สัมภาษณ์จากสำนักงานเกษตรจังหวัดกล่าวว่า “ควรมีการสร้างแรงจูงใจแก่ชุมชนปลอดการเผาและให้รางวัลหมู่บ้าน

สีเขียว” และ 4) การยกระดับความร่วมมือข้ามพรมแดน การพัฒนาข้อตกลงทวิภาคีเฉพาะพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและแขวงจำปาสักที่มีตัวชี้วัดร่วม เช่น การลดจำนวนจุดความร้อน และใช้ระบบข้อมูลกลางในการแลกเปลี่ยนคุณภาพอากาศ ตามผู้ให้สัมภาษณ์อธิบายไว้ว่า “ควนสนับสนุนงบประมาณและการวิจัยเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนเกี่ยวกับพฤติกรรมการเผาเพื่อใช้ประกอบการวางแผนเชิงพื้นที่” และ “รณรงค์ให้ความรู้และทางเลือกทางเศรษฐกิจ เช่น การใช้เศษวัสดุเกษตรทำปุ๋ยหมักหรือถ่านชีวภาพ” รวมถึง “การพัฒนาระบบแจ้งเหตุและเตือนภัยล่วงหน้าผ่านเทคโนโลยีท้องถิ่น” ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายอย่างเต็มประสิทธิภาพจึงถือเป็นทางออกแรกที่สำคัญต่อกระบวนการทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ภายใต้กรอบคิดธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน (Transboundary Environmental Governance) โดยมุ่งอธิบายและออกแบบแนวทางการจัดการหมอกควัน PM 2.5 ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในลักษณะองค์รวมที่เชื่อมโยงกฎหมาย นโยบาย สังคม และพฤติกรรมของชุมชนในพื้นที่ชายแดน ซึ่งสามารถสกัดสาระสำคัญได้ 3 ประเด็นหลัก กล่าวคือ 1) องค์ความรู้ด้านโครงสร้างเชิงนโยบายและกฎหมาย (Policy and Legal Structure) การจัดการหมอกควันข้ามแดนถูกยกระดับจากมาตรการเชิงกฎหมายแบบสั่งการไปสู่ระบบเครื่องมือนโยบายแบบผสมผสานที่เปิดทางให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐและท้องถิ่น โดยมีการกระจายบทบาทให้หน่วยงานชายแดนทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพตามพื้นที่ ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการขับเคลื่อนเชิงนโยบายร่วมระหว่างสองประเทศ 2) องค์ความรู้ด้านกลไกปฏิบัติการ (Operational Mechanisms) เกิดแนวคิดใหม่ในการเชื่อมโยงกลไกปฏิบัติการผ่านข้อมูลร่วมชุดเดียว (One signal, shared data) และการตั้งศูนย์สั่งการร่วมชายแดน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลแบบเรียลไทม์ ลดความซ้ำซ้อนของการสั่งการ และเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายในสถานการณ์ไฟป่าและหมอกควัน และ 3) องค์ความรู้ด้านผลลัพธ์เชิงระบบ (Systemic Outcomes) งานวิจัยชี้ว่าการแก้ไขปัญหาจะยั่งยืนได้ต่อเมื่อกฎหมาย นโยบาย และแรงจูงใจทางสังคมถูกหลอมรวมในระบบเดียวกัน นำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมเพื่อทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหาและมีส่วนร่วมในการป้องกันหมอกควัน ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมชายแดน

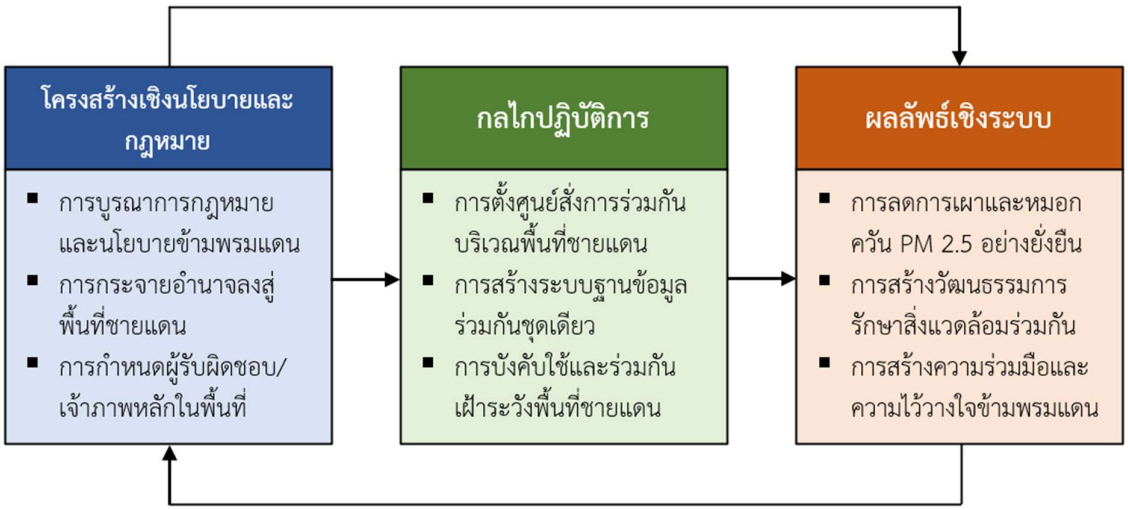

Figure 2: Transboundary Environmental Governance Model for Sustainable Clean Air

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อประเมินมาตรการทางกฎหมายและนโยบายการจัดการหมอกควันข้ามแดนและแก้ไขปัญหาฝุ่น PM 2.5 ในพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินมาตรการทางกฎหมายและนโยบายในการจัดการหมอกควันข้ามแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวยังคงมีลักษณะของความร่วมมือเชิงพิธีการมากกว่าความร่วมมือเชิงปฏิบัติที่มีผลผูกพันทางกฎหมาย โดยกรอบความร่วมมือส่วนใหญ่เกิดขึ้นผ่านการประชุมชายแดน การแลกเปลี่ยนข้อมูลคุณภาพอากาศ และการรณรงค์ห้ามเผาในบางฤดูกาล ซึ่งแม้จะช่วยรักษาความสัมพันธ์ทางการเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศได้ดี แต่ยังไม่ก่อให้เกิดกลไกบังคับใช้ร่วมกันที่มีประสิทธิภาพ การเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาของอินโดนีเซียและสิงคโปร์ภายใต้ความตกลงอาเซียนว่าด้วยมลพิษจากหมอกควันข้ามแดน (AATHP) ตามการศึกษาของ Fadilah and Tobing (2025) พบว่าความล้มเหลวของการดำเนินงานในกรณีนั้นเกิดจากความไม่ลงรอยด้านแนวทางและการปกป้องอธิปไตยซึ่งนำไปสู่ blame game ต่างจากบริบทของไทยและลาวที่ยังคงดำรงความร่วมมือในกรอบทางการและหลีกเลี่ยงความขัดแย้งเชิงอธิปไตยได้ดี แสดงให้เห็นว่ากฎหมายและนโยบายของไทยและลาวมีทิศทางที่ถูกต้อง หากแต่ยังขาดการผลักดันให้ก่อรูปเป็นโครงสร้างความร่วมมือที่มีผลในเชิงปฏิบัติจริง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและช่องว่างของมาตรการทางกฎหมายและนโยบายการจัดการหมอกควันข้ามแดนในจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาพบว่าข้อจำกัดของการจัดการหมอกควันข้ามแดนเกิดจากปัจจัยเชิงโครงสร้างของกฎหมายและกลไกการบังคับใช้ที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่มีอำนาจหน้าที่ซ้ำซ้อนระหว่างหน่วยงาน เช่น กรมป่าไม้ กรมอุทยานฯ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้การบังคับใช้ขาดเอกภาพและต่อเนื่อง ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่เฝ้าระวังไฟกับประชาชนในพื้นที่มีลักษณะความใกล้ชิดทางสังคม เช่น เครือญาติหรือชุมชนเดียวกัน ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายส่วนใหญ่มักอยู่ในรูปแบบการตักเตือนมากกว่าการลงโทษอย่างจริงจัง ลักษณะนี้สอดคล้องกับ Erokhin (2025) ที่ชี้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชนที่อ่อนตัวลงทำให้การบังคับใช้นโยบายสิ่งแวดล้อมขาดความเชื่อมั่นและประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Jamjan (2025) ที่พบว่าข้อตกลงด้านสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือของไทยเป็นเพียงพิธีกรรมทางราชการ ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายที่แท้จริง ส่งผลให้การบังคับใช้ไม่ต่อเนื่องและขาดกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ช่องว่างของข้อมูล การสื่อสาร และความไม่ชัดเจนของผู้มีอำนาจสั่งการยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องเร่งแก้ไข

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอข้อมูลเชิงนโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาหมอกควันข้ามแดนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาชี้ว่าการแก้ไขปัญหาหมอกควันข้ามแดนอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องพัฒนาเครื่องมือทางกฎหมายและนโยบายให้สามารถฝังอยู่ในบริบทสังคมชายแดนได้จริง โดยควรจัดตั้งศูนย์บัญชาการร่วมไทยและลาวเพื่อบูรณาการการสั่งการและการแลกเปลี่ยนข้อมูลแบบเรียลไทม์ตลอดจนออกข้อบัญญัติท้องถิ่นที่สอดคล้องกับกฎหมายระดับชาติ เพื่อให้การบังคับใช้มีเอกภาพในพื้นที่คาบเกี่ยว นอกจากนี้ ควรสร้างแรงจูงใจเชิงบวกควบคู่กับมาตรการเชิงลงโทษ เช่น การสนับสนุนเครื่องจักรไถกลบ การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ การลดหย่อนภาษีแก่ผู้ลดการเผา และการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางเลือกจากเศษวัสดุทางการเกษตร แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับ Suciptoroso et al. (2022) ที่เสนอให้ระบบกฎหมายไฟป่าควบคู่กับแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ และ Tamrakar et al. (2024) ที่ชี้ว่าการจัดการไฟป่าจะยั่งยืนได้เมื่อชุมชนมีจิตสำนึกความรับผิดชอบร่วมและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การบูรณาการมิติทาง

กฎหมาย เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนนโยบายหมอกควันข้ามแดนไปสู่ความยั่งยืนเชิงโครงสร้างอย่างที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

สรุป

การวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายและนโยบายในการจัดการปัญหาหมอกควันข้ามแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่ามาตรการทั้งสองประเทศมีกรอบที่ถูกต้องและครอบคลุมในเชิงหลักการ แต่ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและการปฏิบัติที่ไม่ต่อเนื่อง ทำให้ผลสัมฤทธิ์ในการแก้ไขปัญหา PM 2.5 ยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างยั่งยืน โดยปัญหาหลักคือการบังคับใช้กฎหมายที่ขาดความเข้มแข็ง การประสานงานระหว่างหน่วยงานชายแดนที่ยังอยู่ในลักษณะเชิงพิธีการมากกว่าจะเป็นกลไกที่มีผลผูกพัน และข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรที่ทำให้การป้องกันและควบคุมการเผายังไม่ทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ลักษณะความร่วมมือระหว่างไทยและ สปป.ลาว ยังไม่พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งเชิงอธิปไตยเหมือนกรณีของอินโดนีเซียและสิงคโปร์ตามที่คณะผู้วิจัยที่หยิบยกขึ้นมาอธิบายไว้ แต่ในทางกลับกันถือเป็นความท้าทายเชิงเทคนิคและการบริหารจัดการที่ต้องปรับปรุงกลไกการบังคับใช้ รวมถึงการสร้างแรงจูงใจเชิงบวกให้กับประชาชนในพื้นที่ชายแดน นอกจากนี้ การอภิปรายผลยังสะท้อนให้เห็นความจำเป็นของการจัดการปัญหาในเชิงบูรณาการ ทั้งด้านกฎหมาย นโยบาย และวัฒนธรรมการใช้ชีวิตที่ผูกพันกับป่าไม้ ซึ่งต้องการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและการพัฒนาแนวทางไม่เลือกเผาที่สามารถจับต้องได้ ทั้งนี้ บทเรียนสำคัญจึงอยู่ที่การเชื่อมโยงนโยบายระดับรัฐกับความเป็นจริงในพื้นที่ชายแดน เพื่อสร้างระบบธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่โปร่งใส มีส่วนร่วม และลดผลกระทบของหมอกควันข้ามแดนได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การจัดการปัญหาหมอกควันข้ามแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สามารถสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติได้ว่า 1) ภาครัฐควรเสริมสร้างความชัดเจนโดยกำหนดเจ้าภาพหลักในพื้นที่ชายแดนเพื่อลดความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ พร้อมทั้งตรากฎหมายลำดับรองหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นที่สามารถบังคับใช้ได้จริง 2) หน่วยงานปฏิบัติในพื้นที่ควรพัฒนากลไกการบังคับใช้ที่เข้มแข็ง โดยจัดตั้งศูนย์บัญชาการร่วมชายแดนและกลไกตรวจสอบอิสระ รวมทั้งเพิ่มมาตรการจูงใจเชิงบวก เช่น การสนับสนุนเครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับชุมชนที่ลดการเผาได้จริง 3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนควรร่วมกันลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและทางเลือกทางเศรษฐกิจ และ 4) หน่วยงานระดับจังหวัดควรยกระดับความร่วมมือข้ามพรมแดน โดยพัฒนาข้อตกลงทวิภาคีที่มีผลผูกพันจริงระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีและแขวงจำปาสัก กำหนดตัวชี้วัดร่วมและใช้ระบบข้อมูลกลางในการแลกเปลี่ยนคุณภาพอากาศ รวมทั้งสนับสนุนเวทีประชาชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ชายแดน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

คณะผู้วิจัยเล็งเห็นร่วมกันว่าควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่ชายแดนอื่น ๆ เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดน่าน จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากหมอกควันข้ามแดนเช่นเดียวกัน เพื่อเปรียบเทียบทิศทางและประสิทธิภาพของมาตรการในหลากหลายพื้นที่ ประกอบกับควรบูรณาการวิธีวิจัยเชิงปริมาณควบคู่ไปกับการใช้แบบจำลองข้อมูลคุณภาพอากาศและข้อมูลดาวเทียม เพื่อวัดผลกระทบของนโยบายในเชิงประจักษ์ การศึกษาในอนาคตควรเน้นการสำรวจเจตคติและพฤติกรรมของประชาชนชายแดนในเชิงลึก เพื่อทำให้รับรู้ถึงแรงจูงใจ ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการ

ตัดสินใจเลือกที่จะเผาหรือไม่เผาในที่โล่ง โดยข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบมาตรการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและสามารถนำไปสู่การจัดการหมอกควันข้ามแดนอย่างยั่งยืนได้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องมาตรการทางกฎหมายและนโยบายในการจัดการหมอกควันข้ามแดนเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาฝุ่น PM 2.5 อย่างยั่งยืน กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ปีงบประมาณ 2568 จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อันเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทั้งนี้ ขอขอบคุณคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่ได้พิจารณาและให้การรับรองการวิจัยภายใต้เลขที่ UBU-REC-71/2568 ซึ่งเป็นหลักประกันให้งานวิจัยดำเนินไปอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและหลักจริยธรรมตลอดทั้งกระบวนการ รวมทั้งหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน

References

Bjarstig, T., Johansson, J., Mancheva, I., & Sandstrom, C. (2024). Collaboration as Policy Instrument in Public Administration: Evidence from Forest and Governance. *Environmental Policy and Governance*, 34(5), 538–549.

Charusombat, P. (2025). Enhancing Transboundary Haze Pollution Cooperation in Southeast Asia (2003–2020): External Actors and ASEAN Supporting Mechanisms. *Asia Social Issues*, 18(1), e270363.

Department of Disease Control. (2021). *Manual for Surveillance, Prevention, and Control of Diseases and Health Threats Caused by Particulate Matter Not Exceeding 2.5 Microns (PM2.5)*. Bangkok: Ministry of Public Health.

Department of Health. (2025). *Performance Indicator Report under the Annual Performance Agreement for the Fiscal Year 2025 (First Five-Month Period)*. Bangkok: Division of Health Impact Assessment, Ministry of Public Health.

Erokhin, D. (2025). Public Discourse Surrounding the 2025 California Wildfires: A Sentiment and Topic Analysis of High-Engagement YouTube Comments. *Geosciences*, 15(3), 100–113.

Fadilah, F., & Lumban Tobing, F. B. (2025). Factors Causing the Failure of Indonesia–Singapore Cooperation in Handling Transboundary Haze Pollution. *PERSPEKTIF*, 14(1), 30–38.

Fongissara, N., & Buddharaksa, W. (2022). ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution Management in Mainland Southeast Asia. *Asia Social Issues*, 15(6), 253039.

Franco Vargas, M. H., & Roldán Restrepo, D. (2019). The Instruments of Public Policy: A Transdisciplinary Look. *Cuadernos de Administración*, 35(63), 101–113.

Geo-Informatics and Space Technology Development Agency (GISTDA). (2025). *Hotspot Data on March 23, 2025 from Suomi NPP VIIRS System*. Retrieved from https://www.gistda.or.th/news_view.php?n_id=8530&lang=TH

Inlaung, K., Chotamonsak, C., Macatangay, R., & Surapipith, V. (2024). Assessment of Transboundary PM2.5 from Biomass Burning in Northern Thailand Using the WRF-Chem Model. *Toxics*, 12(7), 1–15.

Islam, M. S., Pei, Y. H., & Mangharam, S. (2016). Trans-Boundary Haze Pollution in Southeast Asia: Sustainability through Plural Environmental Governance. *Sustainability*, 8(5), 499–511.

Jamjan, S. (2025). Addressing Challenges in Implementing Legal Measures for Controlling and Resolving PM 2.5 in the Upper Northern Region. *Mae Fah Luang University Law Journal*, 8(1), 120–184.

Kondolele, S., Sultan, M. I., Akbar, M., & Putra, B. A. (2025). The Nexus between Public Communication and Policy Implementation Revisited: Insights from the Population and Civil Registration Service of South Sulawesi, Indonesia. *Frontiers in Communication*, 10, 1–12.

Muhammad, F. (2022). Environmental Agreement under the Non-Interference Principle: The Case of ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 22(1), 139–155.

Nilsson, J., & Nistotskaya, M. (2025). *Legal Clarity and Impartiality: A Global Experimental Study of Consistency in Bureaucratic Decision-Making*. University of Gothenburg, Quality of Government Institute.

Ou, Y., Chen, K., Ma, L., He, B. J., & Bao, Z. (2024). Coordination Public and Government Responses to Air Pollution Exposure: A Multi-Source Data Fusion Approach. *Journal of Environmental Management*, 370, 1–11.

Paranagamage, L. C., Hayashi, M., Ramadan, B. S., Gamaralalage, P. J. D., & Ghosh, S. K. (2025). Nexus of Air Pollution, Climate Change and Waste: Policy Gaps of Open Waste Burning in Selected Asian Countries. *Journal of Waste Management and Recycling Technology*, 3(1), 1–6.

Secretariat of the Cabinet. (2025). *Summary of the Cabinet Resolution on July 22, 2025: National Agenda on Air Pollution Mitigation, Phase II (2025–2030)*. Retrieved from https://resolution.soc.go.th/?prep_id=413941

Senate. (2025). *Study Report on the Issue of Particulate Matter Not Exceeding 2.5 Microns (PM2.5) in Critical Areas of Bangkok, Its Vicinity, and the Upper Northern Region of Thailand*. Bangkok: Committee Secretariat 1, Secretariat of the Senate.

Srivithaya, S. (2024). Thai Law Enforcement of Obligations under the ASEAN Agreements on Environment. *Journal of Social Sciences*, 54(2), 318–338.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. (2nd ed.). SAGE Publications.

Suciptoroso, A., Sofyan, A. M., Sitorus, W., & Lahae, K. (2022). Forest Fire, Destruction, and Sanction: The Perspectives of Health and Law. *Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences*, 10(E), 392–397.

Tamrakar, A., Dixit, B., Singh, S., Prajapati, L., & Chandrakar, S. (2024). Forest Fires and Non-Timber Forest Products: Assessing Impacts and Management Strategies. *Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology*, 45(2), 4583–4591.

Ward, F., Lowther-Payne, H. J., Halliday, E. C., Dooley, K., Joseph, N., Livesey, R., Moran, P., Kirby, S., & Cloke, J. (2022). Engaging Communities in Addressing Air Quality: A Scoping Review. *Environmental Health*, 21(1), 1–18.

Wood, W. R., & Suzuki, M. (2024). Getting to Accountability in Restorative Justice. *Victims and Offenders*, 19(7), 1400–1423.

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร*

The Application of Digital Technology for Administrative Management in the Sathon District Office

[1]กมลพร กัลยาณมิตร, สมชาย รัตนภูมิภิญโญ, จรินทร์ สวนแก้ว และ เรวดี มาลัยศรี
[1]Kamolpon Kalyanamitra, Somchai Rattanapoompinyo, Charin Suankaew and Rewadee Malaisri
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
Faculty of Political Science, Bangkokthonburi University, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: Sopha818@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร และ (2) เปรียบเทียบความคิดเห็นของรเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยอาศัยกรอบกรอบแนวคิดรัฐบาลดิจิทัล การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคลากรในสำนักงานเขตสาทร จำนวน 400 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่า t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

ผลการวิจัยพบว่า (1) ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ($\overline{X}$ = 4.03) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านงานบุคคลมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนถึงการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดเก็บและบริหารจัดการข้อมูลบุคลากร การดำเนินการด้านสิทธิประโยชน์ และกระบวนการทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ความถูกต้อง และความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน รองลงมาคือ ด้านงานบริการประชาชน และด้านงานงบประมาณ ขณะที่ด้านงานบริหารทั่วไปมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด และ (2) ผลการเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า บุคลากรที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทรแตกต่างกัน ส่วนบุคลากรที่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้; เทคโนโลยีดิจิทัล; การบริหารงาน; สำนักงานเขตสาทร

Abstract

This research article aims to: (1) examine the level of digital technology application in administrative management at Sathon District Office, and (2) compare personnel's opinions regarding such applications, classified by personal factors, based on the digital government framework. This study adopted a quantitative research approach. Data were collected from

*Received January 17, 2026; Revised February 14, 2026; Accepted March 4, 2026

400 personnel working at the Sathon District Office using a questionnaire as the research instrument. The data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, t-test, and One-way ANOVA.

The findings reveal that: (1) the overall level of digital technology application in administrative management at the Sathon District Office was high ($\overline{X}$ = 4.03). When considered by dimension, human resource management had the highest mean score, reflecting the use of digital technology in personnel data management, benefits administration, and human resource processes, which enhance efficiency, accuracy, and speed of operations. This was followed by public service operations and budget management, while general administration had the lowest mean score; and (2) The comparison of digital technology application levels based on personal factors showed that personnel with different genders, ages, education levels, job positions, and monthly incomes had significantly different opinions. However, personnel with different lengths of work experience did not show significant differences in their opinions.

Keywords: Application; Digital Technology; Administrative Management; Sathon District Office

บทนำ

การบริหารงานภาครัฐที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาและการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนาประเทศ แต่ปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้ภาครัฐต้องหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาและการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้จะทำให้เกิดการพัฒนาฐานข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐทุกระดับให้เชื่อมโยงกัน ทำให้หน่วยงานภาครัฐสามารถบริหารจัดการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญคือสามารถขยายขีดความสามารถของหน่วยงานในการให้บริการประชาชน เพราะทำให้การบริการเป็นไปอย่างรวดเร็ว ประชาชนเกิดทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงานของภาครัฐ ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลากหลายมิติ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการยกระดับความโปร่งใสและสร้างความเชื่อมั่นในการบริหารราชการแผ่นดินที่ประชาชนมีต่อภาครัฐ นอกจากนั้นเทคโนโลยีดิจิทัลยังถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ สามารถปรับตัวให้เป็นองค์กรที่ทันสมัย การให้บริการภาครัฐด้วยระบบออนไลน์ผ่านระบบเว็บไซต์บนอินเทอร์เน็ตและสื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงบริการภาครัฐสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง ด้วยการพัฒนาเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดดนี้จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวและปรับปรุงกลไกภาครัฐ เพื่อให้กลไกการบริหารของหน่วยงานภาครัฐมีประสิทธิภาพ โดยการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคดิจิทัลส่งผลโดยตรงต่อองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรต่าง ๆ จึงนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อผลักดันให้เกิดความสะดวก รวดเร็วและถูกต้องในการบริหารงาน อย่างไรก็ดี ด้วยข้อมูลที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวดเร็ว จนทำให้ข้อมูลที่จัดเก็บมีปริมาณมากมาย ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนตระหนักถึงความจำเป็นและประโยชน์จากการใช้งานของข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) จึงก่อเกิดกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล (Digital Transformation) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนระบบบริหารงานและพัฒนาประเทศ การปรับเปลี่ยนภาครัฐสู่การเป็น

รัฐบาลดิจิทัลเป็นการมุ่งใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอย่างเป็นระบบ โดยลักษณะของการบริการภาครัฐจะอยู่ในรูปแบบดิจิทัลที่ขับเคลื่อนโดยความต้องการของประชาชน เทคโนโลยีดิจิทัลสามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ การเพิ่มรายได้ และการเข้าถึงบริการของภาครัฐ ซึ่งการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลนี้ หน่วยงานภาครัฐจะต้องร่วมมือกันพัฒนาและยกระดับภาครัฐในภาพรวมให้ก้าวเป็นรัฐบาลดิจิทัล เพื่อให้ประเทศสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน และก้าวทันความเปลี่ยนแปลงในเวทีโลก (Prasertso, 2020)

สำนักงานเขตสาทรเป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มเขตกรุงเทพใต้ เป็นเขตศูนย์กลางธุรกิจ การค้า การบริการ การศึกษา และการทูต มีพื้นที่ 9.326 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 3 แขวง ได้แก่ แขวงทุ่งวัดดอน แขวงยานนาวา และแขวงทุ่งมหาเมฆ มีชุมชน จำนวน 26 ชุมชน (Thongjiraanan, 2022) มีจำนวนประชากร 67,275 คน ความหนาแน่นของประชากร เฉลี่ย 7,933 คนต่อตารางกิโลเมตร จำนวนบ้าน 45,257 หลังคาเรือน (Department of Provincial Administration, 2025) ด้วยลักษณะพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการทูต ประกอบกับจำนวนประชากรและสถานประกอบการที่หนาแน่น ส่งผลให้สำนักงานเขตสาทรมีภารกิจและปริมาณงานจำนวนมากและมีความหลากหลาย ดังนั้น การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานจึงมิใช่เพียงทางเลือกเชิงนโยบาย หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร ลดขั้นตอนและความซ้ำซ้อนของกระบวนการทำงาน เสริมสร้างความรวดเร็วและความถูกต้องในการให้บริการ ตลอดจนยกระดับความโปร่งใสและความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น อาทิ ระบบ “สาทร ONLINE” ซึ่งเป็นช่องทางการให้บริการในรูปแบบออนไลน์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการติดต่อขอรับบริการจากสำนักงานเขตโดยตรง โดยประชาชนสามารถแจ้งขอรับบริการต่าง ๆ ได้ เช่น การขอรับบริการสูบสิ่งปฏิกูล การจัดเก็บขยะชิ้นใหญ่ การตัดต้นไม้ การฉีดพ่นหมอกควันกำจัดยุงลาย การซ่อมแซมผิวจราจรและทางเท้า การแจ้งซ่อมไฟฟ้าสาธารณะ การลอกท่อระบายน้ำ รวมถึงการแจ้งเรื่องร้องเรียน ผ่านทางเว็บไซต์ของสำนักงานเขตสาทรในหัวข้อบริการออนไลน์และรับเรื่องร้องเรียนออนไลน์ (Sathorn District Office, 2021)

อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม จำเป็นต้องอาศัยความพร้อมด้านบุคลากร ระบบงาน และการบริหารจัดการที่เหมาะสมควบคู่กันไป แม้ว่าสำนักงานเขตสาทรจะมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการให้บริการประชาชนและการบริหารงานภายในอย่างต่อเนื่อง แต่ยังขาดการศึกษาวิเคราะห์เชิงประจักษ์ที่สะท้อนให้เห็นระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในมิติต่าง ๆ ของการบริหารงานอย่างเป็นระบบ รวมทั้งยังไม่มีข้อมูลเชิงวิชาการที่ชี้ชัดว่าการดำเนินงานดังกล่าวความสอดคล้องกับแนวคิดรัฐบาลดิจิทัลและการบริหารภาครัฐแนวใหม่เพียงใด นอกจากนี้ ลักษณะพื้นที่ของเขตสาทรซึ่งเป็นศูนย์กลางธุรกิจและการทูต ทำให้มีปริมาณภารกิจและความคาดหวังของประชาชนในระดับสูง หากระบบบริหารจัดการยังไม่สามารถตอบสนองได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนและภาพลักษณ์ของหน่วยงานภาครัฐในภาพรวม จึงสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนการประเมินระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อค้นหาจุดแข็งและประเด็นที่ควรพัฒนาเพิ่มเติมเชิงยุทธศาสตร์ จากช่องว่างดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งตอบคำถามสำคัญว่าระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทรอยู่ในระดับใด และมีความแตกต่างกันในแต่ละด้านหรือไม่ และปัจจัยส่วนบุคคลของบุคลากรมีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร เพื่อให้ทราบถึงระดับการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผน การพัฒนานโยบาย และการยกระดับการบริหารงานภาครัฐในระดับสำนักงานเขตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) วิธีดำเนินการวิจัยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัล แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารบุคลากร แนวคิดเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการให้บริการประชาชน และ แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารงานงบประมาณ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เว็บไซต์ของหน่วยงานราชการ สื่อออนไลน์ และเอกสารอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่ศึกษา มาจัดทำกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ประชากรในการวิจัยในครั้งนี้ คือบุคลากรสำนักงานเขตสาทร จำนวน 741 คน ข้อมูล ณ 31 มีนาคม 2568 จำแนกเป็น ข้าราชการ จำนวน 160 คน ลูกจ้างประจำ จำนวน 339 คน ลูกจ้างชั่วคราว จำนวน 206 คน จ้างเหมารายบุคคล จำนวน 23 คน และอาสาสมัครฯ จำนวน 13 คน (Sathorn District Office, 2025) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรสำนักงานเขตสาทร ประกอบด้วย ข้าราชการ ลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราว และผู้ปฏิบัติงานอื่น โดยผู้วิจัยใช้ตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ทำให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 385 คน แต่ผู้วิจัยปัดเศษเป็น 400 คน และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย โดยให้บุคลากรทุกคนในกลุ่มประชากรมีโอกาสถูกเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้ผลการวิจัยมีความเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-list) ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ รายได้ต่อเดือน และระยะเวลาการปฏิบัติงานตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านงานบริการประชาชน (2) ด้านงานงบประมาณ (3) ด้านงานบุคคล และ (4) ด้านงานบริหารทั่วไป ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ (1) การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสอบถามเสนอผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความครอบคลุมของเนื้อหา และความเหมาะสมของข้อคำถาม พร้อมปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ (2) การทดลองใช้เครื่องมือ (Pre-test) โดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มบุคลากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง เพื่อประเมิน

ความชัดเจนของข้อคำถามและทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (3) การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .8140 ซึ่งอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ แสดงว่าแบบสอบถามมีความสอดคล้องภายในที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้ (1) ผู้วิจัยส่งหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามไปยังผู้บริหารสำนักงานเขตสาทรเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง (2) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมแบบสอบถาม โดยติดตามเก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของแต่ละฉบับ จากนั้นจึงดำเนินการจัดเรียงและบันทึกข้อมูลโดยกำหนดรหัสคำตอบในแบบสอบถาม เพื่อนำไปประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป การหาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการทดสอบสมมติฐานด้วยค่า t-test และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ผลการศึกษาพบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.03) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านงานบุคคล อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.19) ลำดับที่ 1 ด้านงานบริการประชาชน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.09) ลำดับที่ 2 ด้านงานงบประมาณ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.00) ลำดับที่ 3 และด้านงานบริหารทั่วไป อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.83) ลำดับที่ 4 สะท้อนให้เห็นว่าสำนักงานเขตสาทรให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในภารกิจด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลและการให้บริการประชาชนเป็นสำคัญ ขณะที่งานบริหารทั่วไปยังมีระดับการประยุกต์ใช้ต่ำกว่าด้านอื่น ซึ่งอาจเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานโดยรวมของหน่วยงาน รายละเอียดแสดงตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร โดยภาพรวมและรายด้าน

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงาน	$\overline{X}$	S.D.	แปลความหมาย	ลำดับที่
1. ด้านงานบริการประชาชน	4.09	0.171	มาก	2
2. ด้านงานงบประมาณ	4.00	0.341	มาก	3
3. ด้านงานบุคคล	4.19	0.245	มาก	1
4. ด้านงานบริหารทั่วไป	3.83	0.309	มาก	4
รวม	**4.03**	**0.160**	**มาก**	

ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยเป็นรายด้าน ดังนี้

1. ด้านงานบริการประชาชน ผลการศึกษาพบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ด้านงานบริการประชาชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.09) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การให้บริการด้านทะเบียนราษฎร บัตรประจำตัวประชาชน แรงงานต่างด้าว

สัญชาติ และทะเบียนทั่วไป อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.96) รองลงมาคือ การให้บริการเกี่ยวกับการชำระภาษีและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ของประชาชน เช่น ภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.31) และด้านที่มีระดับต่ำสุดคือ การให้บริการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล เช่น การออกใบอนุญาตใช้เครื่องขยายเสียง การออกใบอนุญาตสุสานและฌาปนสถาน รวมถึงการควบคุมสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.63)

2. ด้านงานงบประมาณ ผลการศึกษาพบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ด้านงานงบประมาณ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.00) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การจัดการรับและจ่ายเงินงบประมาณกรุงเทพมหานคร รวมทั้งเงินอุดหนุนจากรัฐบาลและเงินนอกงบประมาณ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.95) รองลงมาคือ การบันทึกบัญชี จัดทำทะเบียน และตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจ่ายเงิน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.16) และด้านที่มีระดับต่ำสุดคือ การติดตามและประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณ รวมถึงการบริหารจัดการงบประมาณ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.52)

3. ด้านงานบุคคล ผลการศึกษาพบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ด้านงานบุคคล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.19) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การจัดเก็บ รวบรวม และบริหารจัดการข้อมูลประวัติส่วนบุคคลของพนักงานและเจ้าหน้าที่อย่างเป็นระบบ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.90) รองลงมาคือ การดำเนินการเกี่ยวกับการลา การเบิกจ่ายค่าตอบแทน และการจัดสรรสิทธิประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.35) และด้านที่มีระดับต่ำสุดคือ การวางแผนและดำเนินการพัฒนาทักษะและความรู้ของบุคลากร อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.56)

4. ด้านงานบริหารทั่วไป ผลการศึกษาพบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ด้านงานบริหารทั่วไป โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.83) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การจัดทำรายงานสรุปผลการปฏิบัติงานและรายงานข้อมูลสถิติของประชาชน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.14) รองลงมาคือ การกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.81) และด้านที่มีระดับต่ำสุดคือ การจัดทำแผนงานและการกำกับติดตามการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมของสำนักงานเขตสาทร อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.65)

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐานที่ 1 บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยบุคลากรเพศชายมีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานโดยภาพรวมมากกว่าเพศหญิง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เพศชายมีความคิดเห็นสูงกว่าเพศหญิงในทุกด้าน

สมมติฐานที่ 2 บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อายุที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในด้านงานงบประมาณและด้านงานบริหารทั่วไป ที่ระดับ .01 และในด้านงานบุคคลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานสูงที่สุด

สมมติฐานที่ 3 บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า บุคลากรที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยบุคลากรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานมากที่สุดในทุกด้าน

สมมติฐานที่ 4 บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า บุคลากรที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยกลุ่มผู้ปฏิบัติงานอื่นมีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานมากที่สุดในทุกด้าน

สมมติฐานที่ 5 บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร

ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า บุคลากรที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยบุคลากรที่มีรายได้มากกว่า 25,001 บาทต่อเดือน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานมากที่สุดในทุกด้าน

สมมติฐานที่ 6 บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บุคลากรที่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานต่างกันมีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในแต่ละด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 2 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่	ตัวแปรอิสระ	ผลการทดสอบสมมติฐาน
1	เพศ	ยอมรับสมมติฐาน
2	อายุ	ยอมรับสมมติฐาน
3	ระดับการศึกษา	ยอมรับสมมติฐาน
4	ตำแหน่งหน้าที่	ยอมรับสมมติฐาน
5	รายได้ต่อเดือน	ยอมรับสมมติฐาน
6	ระยะเวลาการปฏิบัติงาน	ไม่ยอมรับสมมติฐาน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลการศึกษาและพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบของแบบจำลองเชิงบูรณาการ ที่เรียกว่า “Sathorn Digital Model” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดการบริหารงานดิจิทัลของสำนักงานเขตสาทรที่จะช่วยยกระดับจากการใช้เทคโนโลยีรายภารกิจไปสู่การบริหารงานแบบเชื่อมโยงข้อมูลทั้งระบบ แสดงดังแผนภาพที่ 1

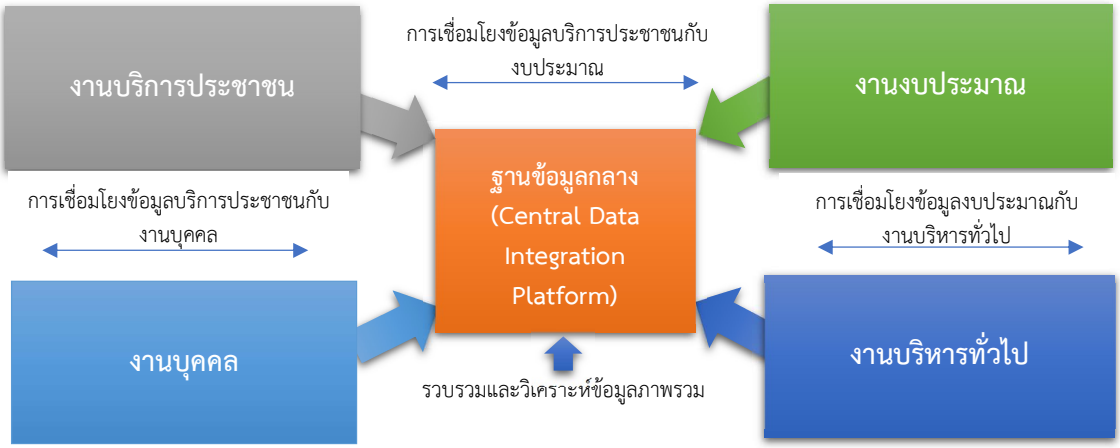

Figure 1: The New Body of Knowledge

จากภาพที่ 1 อธิบายได้ว่า การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทรจะเกิดประสิทธิผลสูงสุดเมื่อมีกลไกการเชื่อมโยงข้อมูล (Data Integration Mechanism) เป็นแกนกลางของระบบ กลไกดังกล่าวทำหน้าที่บูรณาการข้อมูลระหว่างงานบริการประชาชน งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป ทำให้แต่ละภารกิจไม่ดำเนินไปอย่างแยกส่วน แต่สามารถแลกเปลี่ยน วิเคราะห์ และใช้ประโยชน์จากข้อมูลร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ ดังนี้ 1)การเชื่อมโยงข้อมูลบริการประชาชนกับงบประมาณ ข้อมูลปริมาณและประเภทของการให้บริการถูกนำมาใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์และจัดสรรงบประมาณ ส่งผลให้การจัดทำงบประมาณสอดคล้องกับภารกิจและความต้องการที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่สาทร 2) การเชื่อมโยงข้อมูลบริการประชาชนกับงานบุคคล ข้อมูลภาระงานถูกใช้ในการวางแผนอัตรากำลัง การพัฒนาศักยภาพ และการประเมินผลบุคลากร ทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์สนับสนุนภารกิจบริการประชาชนได้อย่างตรงจุด

3) การเชื่อมโยงข้อมูลงบประมาณกับงานบริหารทั่วไป ข้อมูลการใช้จ่ายงบประมาณถูกเชื่อมต่อกับระบบติดตามและประเมินผลโครงการ ส่งเสริมความโปร่งใส ความถูกต้อง และประสิทธิภาพในการควบคุมภายใน และ 4) งานบริหารทั่วไปในฐานะกลไกกำกับภาพรวม ทำหน้าที่รวบรวม วิเคราะห์ และแสดงผลข้อมูลแบบบูรณาการ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารสำนักงานเขตสาทรบนฐานข้อมูล (Data-Driven Administration) ซึ่ง Sathorn Digital Model นี้เป็นกรอบการบริหารงานดิจิทัลที่สามารถพัฒนาเป็นต้นแบบให้สำนักงานเขตอื่นหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปประยุกต์ใช้ได้

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสะท้อนถึงศักยภาพของหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในเขตธุรกิจสำคัญของกรุงเทพมหานคร (CBD) ที่มีโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศค่อนข้างพร้อม ทั้งด้านระบบเครือข่าย อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และการสนับสนุนเชิงนโยบายจากกรุงเทพมหานคร สอดคล้องกับงานวิจัยของ Pattanaporn (2022) ได้ศึกษาเรื่องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลการศึกษาจะมีความสอดคล้องกัน แต่บริบทของพื้นที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคืองานวิจัยดังกล่าวดำเนินการในต่างจังหวัดหรือหน่วยงานด้านการศึกษา ซึ่งอาจมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร งบประมาณ และโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีมากกว่าสำนักงานเขตสาทร ดังนั้นรูปแบบและขอบเขตของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีจึงอาจแตกต่างกันในเชิงกระบวนการและระดับการบูรณาการระบบ แม้ว่าระดับคะแนนเฉลี่ยจะอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกันก็ตาม

ด้านงานบริการประชาชน พบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ด้านงานบริการประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะบริบทของสำนักงานเขตสาทร ซึ่งเป็นพื้นที่เขตธุรกิจสำคัญของกรุงเทพมหานคร มีประชากรแฝงจำนวนมาก รวมทั้งแรงงานต่างด้าวและชาวต่างชาติ ส่งผลให้ภารกิจด้านทะเบียนราษฎร บัตรประจำตัวประชาชน และการทะเบียนแรงงานต่างด้าวมีความจำเป็นต้องพัฒนาระบบดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพสูงเพื่อรองรับปริมาณงานและความรวดเร็วในการให้บริการประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phromsuwan, and Kanjanakan (2025) ได้ศึกษาเรื่องการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร สำนักงานเทศบาลตำบลพานทอง จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรสำนักงานเทศบาลตำบลพานทอง จังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sritabut (2025) ได้ศึกษาเรื่องการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการปฏิบัติงานของบุคลากร กลุ่มงานบริหารทั่วไป โรงพยาบาลโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า การใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงานของบุคลากรโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Pairun (2022) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาระบบบริหารงานและการให้บริการประชาชนออนไลน์: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยค้นพบว่า รูปแบบวิธีการและช่องทางการให้บริการประชาชนผ่านระบบออนไลน์ของเทศบาลตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี มี 2 รูปแบบ คือ การให้บริการประชาชนเกี่ยวกับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ และการให้บริการประชาชนเกี่ยวกับการขออนุมัติ อนุญาต และการชำระค่าธรรมเนียม โดยมีขั้นตอนการดำเนินการผ่านระบบออนไลน์ทั้งสิ้น ซึ่งประชาชนสามารถใช้บริการผ่านเว็บไซต์ของเทศบาลตำบลบางเสร่ หรือจะสแกนคิวอาร์โค้ดตามที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์ก็ได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Intrakaset, Nimnuan, and

Kesorndokmai (2023) ได้ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารการเงินการคลังในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการปรับตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งต้องเปลี่ยนวิธีคิดโดยให้คนเป็นศูนย์กลางและปรับวิธีการทำงาน เพื่อตั้งเป้าหมายให้เป็นองค์กรสมัยใหม่ที่ทำงานเชิงรุก บูรณาการ คล่องตัว รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพสูง การใช้ระบบเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ช่วยประหยัดเวลาในการรับและจัดส่งเอกสาร ทำให้ไม่จำเป็นต้องเก็บเอกสารที่เป็นกระดาษและจัดเก็บไว้ในตู้เอกสาร

ด้านงานงบประมาณ พบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ด้านงานงบประมาณโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสำนักงานเขตสาทรบริหารจัดการงบประมาณภายใต้ระบบควบคุมทางการคลังของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีขั้นตอนการตรวจสอบ การเบิกจ่าย และการรายงานผลที่ต้องดำเนินการผ่านระบบสารสนเทศที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานส่วนกลางอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะภารกิจด้านการรับ-จ่ายเงินงบประมาณและเงินอุดหนุนที่มีปริมาณธุรกรรมสูง จึงจำเป็นต้องพึ่งพาระบบดิจิทัลเพื่อเพิ่มความถูกต้อง โปร่งใส และตรวจสอบได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Panyadong, and Prasomsuk (2023) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานงบประมาณของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 22 จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนราชประชา-นุเคราะห์ 22 มีการส่งเสริมการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานงบประมาณของโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jaisue (2025) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลของเทศบาลเมืองบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลของเทศบาลเมืองบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Thongsirikul (2022) ได้ศึกษาเรื่องการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารของเทศบาลเมืองบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารงานของเทศบาล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ด้านงานบุคคล พบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ด้านงานบุคคลโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงานบุคคลเป็นภารกิจที่มีลักษณะเป็นงานข้อมูลเชิงโครงสร้าง (structured data) ซึ่งสามารถแปลงเป็นระบบดิจิทัลได้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากกว่างานที่ต้องใช้ดุลยพินิจเชิงนโยบาย เช่น การจัดเก็บประวัติ การคำนวณสิทธิประโยชน์ การบันทึกเวลาปฏิบัติงาน หรือการประเมินผลที่อิงตัวชี้วัด ล้วนเป็นกระบวนการที่ต้องการความถูกต้องและความต่อเนื่องของข้อมูล ประกอบกับสำนักงานเขตสาทรมีบุคลากรจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องพึ่งพาระบบสารสนเทศเพื่อควบคุมความซ้ำซ้อน ลดความผิดพลาด และสร้างความโปร่งใสในการบริหารทรัพยากรบุคคล ส่งผลให้ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในด้านนี้อยู่ในระดับสูง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chumjai, and Meephrom (2025) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารงานบุคคลโดยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานบุคคลโดยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 4 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ruamcharoenchai (2024) ได้ศึกษาเรื่องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานของเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานของเทศบาลนครขอนแก่น โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงไปต่ำ ได้แก่ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงานบริการประชาชน ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารงานทั่วไป ตามลำดับ

ด้านงานบริหารทั่วไป พบว่า ระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ด้านงานบริหารทั่วไปโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงานบริหารทั่วไปเป็นภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวม วิเคราะห์ และรายงานข้อมูลต่อผู้บังคับบัญชา ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงปริมาณและสามารถจัดระบบในรูปแบบดิจิทัลได้อย่างชัดเจน จึงเอื้อต่อการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อเพิ่มความรวดเร็ว ความถูกต้อง และความสามารถในการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mitmek (2022) ได้ศึกษาเรื่องการปรับตัวของการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชุมพร ภายใต้ นโยบายไทยแลนด์ 4.0 ผลการวิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชุมพร มีการปรับตัวของการบริหารงานภายใต้นโยบายไทยแลนด์ 4.0 อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chanwichien, Hirunburana, and Suebsai-on (2023) ได้ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลที่พึงประสงค์ของประชาชนในตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีของผู้บริหาร พบว่า เทคโนโลยีที่เข้ามาเป็นเครื่องมือให้กับผู้บริหารมีความหลากหลาย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล บุคลากรสำนักงานเขตสาทรที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยดังกล่าวสัมพันธ์กับความสามารถในการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยี ทักษะดิจิทัล รวมถึงระดับความรับผิดชอบในภารกิจงาน ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ประสิทธิภาพของระบบดิจิทัลแตกต่างกัน เช่น บุคลากรระดับบริหารอาจมองเห็นภาพรวมของระบบ ขณะที่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการรับรู้ผลกระทบในเชิงภาระงานหรือขั้นตอนการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thongsirikul (2022) ผลการเปรียบเทียบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารของเทศบาลเมืองบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษาของบุคลากร พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนบุคลากรสำนักงานเขตสาทร ที่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร ไม่แตกต่างกัน ผลการศึกษาที่พบนี้เป็นประเด็นที่น่าสังเกตในเชิงโครงสร้างองค์กร ทั้งนี้อาจสะท้อนว่า การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในสำนักงานเขตสาทรมีลักษณะเป็นการกำหนดเชิงนโยบายจากส่วนกลาง (Top-down implementation) ที่กำหนดให้บุคลากรทุกระดับต้องใช้ระบบเดียวกันภายใต้กรอบการปฏิบัติงานเดียวกัน จึงทำให้ประสบการณ์การทำงานที่ยาวนานหรือสั้นไม่ได้ส่งผลต่อระดับความคิดเห็นอย่างแตกต่างกันอย่างชัดเจน อีกทั้งระบบดิจิทัลที่เชื่อมโยงกับกรุงเทพมหานครมีมาตรฐานและขั้นตอนที่เป็นทางการ ทำให้การใช้งานมีลักษณะเป็นข้อบังคับมากกว่าทางเลือก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ruamcharoenchai (2024) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานของเทศบาลนครขอนแก่น โดยจำแนกตามระยะเวลาการปฏิบัติงาน พบว่า บุคลากรที่มีระยะเวลาการปฏิบัติงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานของเทศบาลนครขอนแก่น ทั้งในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pattanaporn (2022) ผลการเปรียบเทียบการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี จำแนกตามระยะเวลาการปฏิบัติงาน พบว่า โดยภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุป

ผลการวิจัยเกี่ยวกับระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร พบว่าโดยภาพรวมมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านงานบุคคลมีระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสูงที่สุด รองลงมาคือด้านงานบริการประชาชน ด้านงานงบประมาณ และด้านงานบริหารทั่วไป ตามลำดับ ส่วนผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลหลายประการมีผลต่อความคิดเห็นต่อระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารงานในสำนักงานเขตสาทร โดยเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ และรายได้ต่อเดือน ส่งผลให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ระยะเวลาการปฏิบัติงานไม่ส่งผลให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ บุคลากรที่มีระดับการศึกษาสูง มีรายได้สูง และอยู่ในวัยทำงานช่วงกลาง มีแนวโน้มให้ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในระดับสูงกว่ากลุ่มอื่น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 จากผลการศึกษาที่พบว่าด้านงานบุคคลและงานบริการประชาชนมีค่าเฉลี่ยสูง ขณะที่งานบริหารทั่วไปและการติดตามงบประมาณมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า สำนักงานเขตสาทรควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางหรือระบบ Single Sign-on เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างงานบุคคล งบประมาณ และบริหารทั่วไป ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารเชิงบูรณาการ

1.2 ด้านงานบริการประชาชน สำนักงานเขตสาทรควรพัฒนาระบบดิจิทัลสำหรับงานสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาลให้มีความเชื่อมโยงและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ โดยประยุกต์ใช้ระบบวิเคราะห์ความเสี่ยงหรือปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อสนับสนุนการพิจารณาอนุญาตและการกำกับดูแลกิจการที่อาจส่งผลกระทบต่อสาธารณะ

1.3 ด้านงานงบประมาณ สำนักงานเขตสาทรควรพัฒนาระบบ Dashboard สำหรับการติดตามงบประมาณแบบเรียลไทม์ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหาร และเพิ่มความโปร่งใสในการบริหารจัดการงบประมาณ

1.4 ด้านงานบุคคล สำนักงานเขตสาทรควรกำหนดแผนพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงผลการประเมินสมรรถนะกับแผนพัฒนารายบุคคล (Individual Development Plan: IDP) เพื่อให้การพัฒนาทักษะสอดคล้องกับภารกิจดิจิทัลของหน่วยงาน

1.5 ด้านงานบริหารทั่วไป ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลด้านการวางแผนและการติดตามโครงการหรือกิจกรรมของสำนักงานเขต เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ และสามารถตรวจสอบผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ

1.6 จากผลการทดสอบสมมติฐานที่พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลหลายด้านมีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สำนักงานเขตสาทรควรดำเนินมาตรการบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management) อย่างเป็นระบบ เพื่อลดช่องว่างด้านทัศนคติและการยอมรับเทคโนโลยีระหว่างบุคลากรต่างช่วงวัย และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนการทำงานแบบดิจิทัล

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังสำนักงานเขตอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร หรือหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่นอื่น เพื่อเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารงาน

2.2 ควรศึกษาปัจจัยอื่นเพิ่มเติม เช่น วัฒนธรรมองค์กร ภาวะผู้นำด้านดิจิทัล หรือความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี ที่อาจมีอิทธิพลต่อการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารงาน

2.3 ควรศึกษาพฤติกรรมและระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลของประชาชนผู้ใช้บริการในพื้นที่เขตสาทร เพื่อประเมินความสำเร็จของการพัฒนาระบบดิจิทัลในมิติของผู้รับบริการควบคู่กับมิติของผู้ปฏิบัติงาน

References

Chanwichien, J., Hirunburana, P., & Suebsai-On, A. (2023). Application of Technology by the Administrators of the Sub-District Administrative Organization That is Desirable for the People in Tambon Tha-It, Pak Kret District, Nonthaburi Province. *Ratchapak Journal*, 17(51), 399–421.

Chumjai, S., & Meephrom, K. (2025). Guidelines for Personnel Management Using Digital Technology in Schools under the Chiang Rai Primary Educational Service Area Office 4. *Journal of Educational Innovation and Research*, 9(1), 200–215.

Department of Provincial Administration. (2025). *Population Statistics for Civil Registration (Monthly)*. Retrieved January 13, 2026, from https://stat.bora.dopa.go.th/

Durianthong, K. (2024). *The Application of Digital Technology to Enhance the Efficiency of Work Performance of Personnel in the Bangkok Provincial Education Office*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Intrakaset, S., Nimnuan, N., & Kesorndokmai, W. (2023). Application of Artificial Intelligence in Financial Management in Thailand. *Journal of the Association of Researchers*, 28(4), 73–87.

Jaisue, N. (2025). Digital Technology Development of Bang Bua Thong Municipality, Nonthaburi Province. *Journal of Management Science, Sakon Nakhon Rajabhat University*, 5(3), 1022–1036.

Mitmek, S. (2022). Adaptation of Local Government Administration in Chumphon Province under Thailand 4.0 Policy. In *Proceedings of the 13th Hat Yai National and International Academic Conference* (pp. 988–1004). Songkhla: Hat Yai University.

Pairun, P. (2022). *Development of an Online Administrative and Public Service System: A Case Study of Bang Sare Subdistrict Municipality, Sattahip District, Chonburi Province*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Panyadong, W., & Prasomsuk, T. (2023). Promoting the Use of Information Technology Systems for Budget Management at Rajaprachanukroh 22 School, Mae Hong Son Province. *Journal of Educational Innovation and Research*, 5(4), 909–920.

Pattanaporn, S. (2022). *The Use of Information Technology for the Administration of Local Administrative Organizations in Bang Lamung District, Chonburi Province*. (Master's Thesis). Burapha University. Chonburi.

Phromsuwan, W., & Kanjanakan, T. (2025). The Use of Digital Technology Affects the Performance Efficiency of Personnel at Phan Thong Subdistrict Municipality Office, Chonburi Province. *Srisuwanaphum Review Journal*, 3(3), 210–223.

Prasertso, V. (2020). *Application of Digital Technology to Increase Efficiency in Public Administration*. Retrieved January 5, 2026, from https://personnel.moi.go.th/recruitment/2563/ARTICLE160763_0.PDF

Sathorn District Office. (2021). *Sathorn Embraces the 4.0 Era with a New Dimension of Service: "Sathorn Online"*. Bangkok: Sathorn District Office.

Sathorn District Office. (2025). *Staffing Levels of Sathorn District Office*. Bangkok: Sathorn District Office.

Sritabut, T. (2025). The Use of Digital Technology in the Work of Personnel in the General Administration Group, Phon Phisai Hospital, Nong Khai Province. *Journal of Environmental Studies, Medicine and Health*, 10(1), 461–470.

Thongjiraanan, P. (2022). *Risk Perception and Occupational Hazard Prevention Behaviors of Garbage Collectors, Sathorn District Office*. (Master's Thesis). Thammasat University. Bangkok.

Thongsirikul, S. (2022). *The Use of Digital Technology for Municipal Administration of Bang Yai Municipality, Bang Yai District, Nonthaburi Province*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Ruamcharoenchai, P. (2024). *The Use of Information Technology for the Administration of Khon Kaen Municipality, Khon Kaen Province*. (Master's Thesis). Ramkhamhaeng University. Bangkok.

Yamane, T. (1973). *Statistic: An Introductory Analysis*. Singapore: Harper International.

การพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ*

Development of Community Mentors for the Prevention and Resolution of Domestic Violence through Buddhist Integration

[1]พระครูสังฆกิจดิลก, [2]ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, [3]เกรียงไกร บุตรมาลา, [4]ชฎาพร บุญหนา, [5]ขวัญยุภา หุ่นงาม และ [6]โสภาวรรณ วิทย์ดำรงค์

[1]Phrakhrusanghakitdilok, [2]Khantong Wattanapradith, [3]Keangkai Boodmala, [4]Chadaporn Boonhna, [5]Kwanyupa Hunngam, and [6]Sophawan Wittayadamrong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

[2]Corresponding Author's Email: khantong.wat@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยแบบผสมวิธีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างและพัฒนาหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ และ 2) ประเมินประสิทธิผลของการนำหลักสูตรไปใช้ พร้อมทั้งนำเสนอชุดความรู้คู่มือการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชน ดำเนินการ 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 วิจัยเชิงปริมาณ สำรวจประชาชนในเขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร 434 คน และวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 38 คน เพื่อออกแบบหลักสูตร ระยะที่ 2 ทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มเป้าหมาย 34 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสถิติทดสอบที (t-test)

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาความรุนแรงในสังคมเมืองมีลักษณะซ่อนเร้นจากปัจจัยเศรษฐกิจ ยาเสพติด และค่านิยมชายเป็นใหญ่ นำไปสู่การพัฒนา "หลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน (SAFE) Family" โดยบูรณาการหลักไตรสิกขาและฆราวาสธรรม 4 เข้ากับทักษะสมัยใหม่ เน้นสมรรถนะ 5 ด้าน ได้แก่ การเฝ้าระวัง, การให้คำปรึกษา, การจัดกิจกรรม, การประสานงานส่งต่อ และการบริหารทีม ผ่านโมดูลการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ 43 ชั่วโมง และภาคปฏิบัติ 21 วัน เพื่อให้พี่เลี้ยงสามารถจุดประกายและขับเคลื่อนพื้นที่สันติสุข 2) ผลการประเมินหลังการอบรม พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีสมรรถนะรวมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 4.49$, $p < .05$) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การให้คำปรึกษาเสริมพลังเชิงบวก ($\overline{X} = 4.26$, S.D. = 0.50) หลักสูตรมีประสิทธิภาพ E1/E2 = 81.10/88.50 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยได้นำเสนอชุดความรู้ "5 ศาสตร์พี่เลี้ยงชุมชน Safe Family"

องค์ความรู้ใหม่คือ "SAFE Family Community Mentor Model" ประกอบด้วย S: Spiritual Transformation (พัฒนาฐานใจ), A: Active Skillset (ทักษะเชิงรุก), F: Field Synergy (พลังความร่วมมือพื้นที่) และ E: Ecosystem of Care (ระบบนิเวศแห่งความปลอดภัย) เพื่อใช้เป็นกลไกสร้างเสริมครอบครัวและชุมชนสันติสุขอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชน; ความรุนแรงในครอบครัว; พุทธบูรณาการ

*Received February 10, 2026; Revised April 30, 2026; Accepted April 30, 2026

Abstract

This mixed-methods research aimed to: 1) develop a community mentor curriculum for the prevention and resolution of domestic violence through Buddhist integration, and 2) evaluate the effectiveness of the curriculum and present a comprehensive manual. The study was conducted in two phases. Phase I involved a quantitative survey of 434 participants in Bangkok, as well as qualitative in-depth interviews with 38 key informants, to inform the design of the curriculum. Phase II involved the curriculum implementation with 34 target participants. Data were analyzed using mean ($\overline{X}$), standard deviation (S.D.), and t-test.

The results revealed that: 1) Domestic violence in urban settings is often hidden, driven by economic factors, drug abuse, and patriarchal values, which led to the development of the "Safe Family Community Mentor Curriculum", which integrates the Buddhist principles of *Trisikkha* (The Threefold Training) and *Gharavasa-dhamma 4* (Virtues for Laypeople) with modern skills. The curriculum focuses on five competencies: surveillance, counseling, activity organizing, referral coordination, and team management. It comprises 43 hours of active learning modules and 21 days of field practice, enabling mentors to ignite and drive "peace zones" within the community. 2) Post-training evaluation results showed a statistically significant increase in overall competencies ($t = 4.49$, $p < .05$). The highest-rated competency was positive empowering counseling ($\overline{X} = 4.26$, S.D. = 0.50). The curriculum achieved an efficiency of E1/E2 = 81.10/88.50, exceeding the required criteria.

The study presented a body of knowledge entitled "The 5 Sciences of Safe Family Community Mentors." The emerging model, the "SAFE Family Community Mentor Model," consists of S: Spiritual Transformation, A: Active Skillset, F: Field Synergy, and E: Ecosystem of Care. This model serves as a vital mechanism for fostering sustainable family and community peace.

Keywords: Development of Community Mentors; Domestic Violence; Buddhist Integration

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับสถานการณ์ความรุนแรงในสังคมที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของสถาบันครอบครัวและสันติสุขของสังคมโดยรวม ข้อมูลจากกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวระบุว่า ในปี พ.ศ. 2567 พบผู้ถูกกระทำความรุนแรงเฉลี่ยวันละ 42 ราย และในจำนวนดังกล่าวเป็นกรณีความรุนแรงในครอบครัวถึง 4,833 ราย สาเหตุสำคัญ ได้แก่ การใช้สารเสพติด ความเครียดทางเศรษฐกิจ และปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีลักษณะซับซ้อนและเชื่อมโยงกับปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคม ทั้งนี้ พื้นที่ที่พบเหตุความรุนแรงมากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีบริบทเป็นสังคมเมืองและมีความซ้ำซ้อนทางสังคมสูง (Department of Women's Affairs and Family Development (DWFD), 2024)

ครอบครัวในสังคมเมืองต้องเผชิญกับวิถีชีวิตที่เร่งรีบและการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการประกอบอาชีพ จนขาดโอกาสในการสื่อสาร การดูแลเอาใจ

ใส่ และการใช้เวลาร่วมกัน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวจึงเกิดความห่างเหิน ประกอบกับความแตกต่างด้านความคิด ค่านิยม และเป้าหมายชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์จึงห่างเหินกลายเป็นการขาดความรับผิดชอบต่อกิจการในบ้านเรือนตนเอง อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้ง และพัฒนาเป็นความรุนแรงในครอบครัวในที่สุด (Thongchuea, 2023) ปัญหาดังกล่าวไม่เพียงส่งผลกระทบต่อบุคคลหรือครอบครัวเท่านั้น หากยังส่งผลต่อความสงบสุข ความไว้วางใจ และความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวม

อย่างไรก็ตาม ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวยังคงถูกมองว่าเป็น “เรื่องส่วนตัว” ส่งผลให้ชุมชนและสังคมจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะนิ่งเฉย ปล่อยให้ผู้ถูกกระทำความรุนแรงต้องเผชิญกับปัญหาเพียงลำพัง แม้ว่าชุมชนจะมีอาสาสมัครและกลไกจิตอาสาในการดูแลด้านสุขภาพและสวัสดิการสังคมอยู่แล้วก็ตาม แต่ด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน มายาคติทางสังคมเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว รวมถึงการขาดทักษะเฉพาะด้านในการทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยง” (mentor) ที่มีความสามารถในการเฝ้าระวัง การสื่อสาร และการระงับเหตุด้วยแนวทางสันติวิธี ส่งผลให้กลไกการป้องกันและแก้ไขปัญหาในระดับฐานรากยังไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และขาดการเชื่อมประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ

การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของ “พี่เลี้ยงชุมชน” จึงเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว พี่เลี้ยงชุมชนถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ในระดับฐานรากที่สามารถเข้าถึง เข้าใจ และเชื่อมโยงบริบทชีวิตของครอบครัวกับหน่วยงานและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้อย่างใกล้ชิด การพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนจึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน และยกระดับประสิทธิภาพของระบบการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างเป็นองค์รวม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนตั้งอยู่บนแนวคิดการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ซึ่งมุ่งเสริมสร้างสมรรถนะของบุคคลให้ประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน พระเมธีวัชรบัณฑิต (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส) เสนอว่า การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผลควรเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมตั้งแต่การริเริ่ม การตัดสินใจ การดำเนินงาน ไปจนถึงการรับผิดชอบและการตรวจสอบ โดยตั้งอยู่บนหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งครอบคลุมการมีส่วนร่วมทางกาย ทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญา (Phra Methivajrabandit, 2023)

จากการสังเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวข้อง พบว่า การจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างยั่งยืนตามแนวทางพุทธสันติวิธีมุ่งเน้นการใช้หลัก “ไตรสิกขา” เพราะเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคน คือ 1) สีลสิกขา เพื่อสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิตและควบคุมการใช้กาย-วาจาไม่ให้เกิดโทษ 2) จิตสิกขา เพื่อสร้างความสงบทางจิตใจ มีสติเท่าทันอารมณ์เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ และ 3) ปัญญาสิกขา เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันและเข้าใจรากเหง้าของปัญหาตามความเป็นจริง ดังนั้น การศึกษานี้เป็นโครงการย่อยที่ 1 ภายใต้แผนการวิจัยเรื่อง ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ: การพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของ “บวร” โดยมุ่งศึกษาการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์การพัฒนาสมัยใหม่ และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: S.D.Gs) ที่มุ่งสร้างสังคมสงบสุข เป็นธรรม และไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (United Nations, 2015)

งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยผสานการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสะท้อนภาพรวมของสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว และการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจบริบท ประสบการณ์ และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในชุมชน ดำเนินการในชุมชนรอบวัดสารอด

เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีบริบทต้นทุนความเข้มแข็งจากการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นฐาน แม้จะมีรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง แต่ยังคงพบปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว การศึกษานี้จึงมุ่งสร้างองค์ความรู้เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ อันจะนำไปสู่การจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยสันติวิธีและสร้างสังคมคุณธรรมสู่สังคมสันติสุขให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและพัฒนาหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ

2. เพื่อประเมินประสิทธิผลของการนำหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ และนำเสนอชุดความรู้คู่มือการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยออกแบบการเก็บข้อมูลแบบหลอมรวมคู่ขนาน (Convergent Design) ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในช่วงเวลาเดียวกัน แล้วนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และบูรณาการผลร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจทั้งเชิงกว้างและเชิงลึกเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว และแนวทางการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ ทั้งนี้ ผลการวิจัยจากโครงการย่อยที่ 1 จะถูกนำไปใช้เป็นองค์ความรู้และกลไกเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัยกับเครือข่ายชุมชนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อยที่ 2 ต่อไป โดยวิธีดำเนินการวิจัยดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 พื้นที่ศึกษาและบริบทการวิจัย: กำหนดพื้นที่ศึกษานำร่องในชุมชนรอบวัดสารอด เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนทางสังคมและเศรษฐกิจ และมีต้นทุนความเข้มแข็งจากการใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน แม้ชุมชนจะมีรูปแบบการพัฒนาที่เข้มแข็งและเครือข่ายอาสาสมัครหลากหลาย แต่ยังคงพบปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวที่มักเกิดจากความไม่เข้าใจ การสื่อสารที่ไม่เหมาะสม และความเครียดสะสมในชีวิตประจำวัน เมื่อขาดการจัดการอารมณ์และการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงทั้งทางร่างกาย วาจา และจิตใจ สถานการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว การเลือกพื้นที่ดังกล่าวจึงมีความเหมาะสมต่อการศึกษาทั้งเชิงบริบทและเชิงกระบวนการพัฒนากลไกการป้องกันในระดับฐานราก

ขั้นตอนที่ 2 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ: การวิจัยกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

กลุ่มประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในเขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร จำนวน 434 คน

กลุ่มตัวอย่างสำหรับการสำรวจสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว โดยใช้การสุ่มตัวอย่างตามหลักสถิติสูตรการคำนวณขนาดตัวอย่างของ Krejcie & Morgan กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 375 คน เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ได้แก่ มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะไม่น้อยกว่า 1 ปี สมัครใจเข้าร่วมการวิจัยและให้ความยินยอมในการให้ข้อมูล (กลุ่มตัวอย่างที่เก็บได้จริง

434 คน) ครอบคลุมประชาชนในเขตราษฎร์บูรณะ ประชากรตามทะเบียนบ้าน เพศชาย จำนวน 35,551 คน เพศหญิง จำนวน 39,178 คน รวมทั้งสิ้น 74,729 คน (Rat Burana District Office, 2025) กลุ่มทดลองสำหรับการทดลองใช้หลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน Safe Family จำนวน 34 คน ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มทดลองหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน ได้แก่ เป็นผู้นำชุมชน แกนนำอาสา หรืออาสาสมัครด้านสังคมในพื้นที่ มีบทบาทหรือประสบการณ์ในการทำงานกับครอบครัวหรือชุมชน มีความสนใจและความพร้อมในการพัฒนาตนเองเป็นพี่เลี้ยงชุมชน สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมและการปฏิบัติการภาคสนามได้ครบตามกระบวนการสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยและผ่านการให้ความยินยอมตามหลักจริยธรรมการวิจัย และมีประสบการณ์ทำงานด้านชุมชนและครอบครัวมานานไม่น้อยกว่า 1 ปี

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ: ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) รวมจำนวน 38 คน คัดเลือกแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และผู้นำจิตวิญญาณ ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ผู้แทนภาคประชาสังคมและเครือข่ายด้านความรุนแรงในครอบครัว แกนนำอาสาสมัครในชุมชน ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครอบครัวและชุมชน เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ มีประสบการณ์หรือบทบาทเกี่ยวข้องกับครอบครัว ชุมชน หรือการจัดการปัญหาความรุนแรง มีความรู้ความเข้าใจในบริบทพื้นที่หรือประเด็นการวิจัย สามารถสะท้อนข้อมูลเชิงลึกด้านสถานการณ์ ปัญหา และแนวทางการพัฒนาได้ สมัครใจเข้าร่วมการวิจัยและให้ความยินยอมในการให้ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ: การสร้างเครื่องมือวิจัยเริ่มจากการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดและออกแบบกระบวนการวิจัย เครื่องมือเชิงคุณภาพประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งมีโครงสร้าง สำหรับผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่และนอกพื้นที่ และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม รวมถึงแบบติดตามผลการฝึกอบรม ส่วนเครื่องมือเชิงปริมาณประกอบด้วย แบบสำรวจสถานการณ์ความเสี่ยงความรุนแรงในครอบครัว และแบบประเมินสมรรถนะพี่เลี้ยงชุมชน เครื่องมือทั้งหมดได้รับการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และบริบทของชุมชน ก่อนนำไปปรับปรุงและใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 4 การขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์: งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ว.อ2/2568 เพื่อพิทักษ์สิทธิ์ ศักดิ์ศรี และความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมการวิจัย ผู้เข้าร่วมทุกคนได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน ประโยชน์ และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งสิทธิในการถอนตัวออกจากการวิจัยได้ตลอดเวลาโดยไม่เสียสิทธิ์ใด ๆ และได้ลงนามในแบบแสดงความยินยอมก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวมโดยไม่เปิดเผยตัวตน

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล: การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็นลำดับ ได้แก่ การสำรวจสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการจำเป็นของชุมชน การออกแบบและพัฒนาเครื่องมือและชุดปฏิบัติการสร้างพี่เลี้ยงชุมชน การทดลองใช้หลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน Safe Family การสะท้อนผลการดำเนินงาน วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จ เงื่อนไข และข้อจำกัดของการนำหลักสูตรไปใช้ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติทดสอบค่าที (t-test) เพื่อเปรียบเทียบสมรรถนะก่อนและหลังการอบรม รวมทั้งคำนวณประสิทธิภาพของหลักสูตร (E1/E2) ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Analytic Induction) และการวิเคราะห์เนื้อหา พร้อมการถอดบทเรียน (After Action Review: AAR) เพื่อนำไปสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนาแบบจำลอง SAFE Family Community Mentor Model เพื่อการเผยแพร่และการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการสร้างและพัฒนาหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ

ผลการศึกษาภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในบริบทสังคมเมืองมีลักษณะซับซ้อนและแฝงตัวอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างครอบครัว โดยพบว่าความรุนแรงส่วนใหญ่ไม่ปรากฏในระบบทางการอย่างชัดเจน หากแต่เป็น “ความรุนแรงเงียบ” ที่เกิดขึ้นภายในครัวเรือนและถูกปกปิดไว้ด้วยเหตุผลด้านค่านิยม ความอับอาย และความไม่ไว้วางใจในกลไกภาครัฐ ในขณะที่ข้อมูลเชิงปริมาณจากการสำรวจประชาชน 434 คน ใน 21 ชุมชน พบว่า ปัจจัยเสี่ยงสำคัญต่อความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ การมีผู้สูงอายุหรือผู้พิการในครัวเรือน การว่างงานหรือขาดรายได้ ความเครียดสะสม และอารมณ์หงุดหงิดง่าย ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นถึงปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรม เช่น ค่านิยมชายเป็นใหญ่ ความเชื่อว่าความรุนแรงเป็นเรื่องส่วนตัว และผลกระทบจากสื่อออนไลน์ที่กระตุ้นพฤติกรรมก้าวร้าวในเด็กและเยาวชน ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาซ้อนชั้นที่ต้องอาศัยกลไกเชิงป้องกันในระดับชุมชน ซึ่งสามารถเข้าถึงครัวเรือนได้อย่างใกล้ชิด เข้าใจบริบทพื้นที่ และทำงานเชิงรุกได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ปัญหาความรุนแรงในบริบทสังคมเมือง มีปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่มีลักษณะครอบครัวที่ต่างกัน เช่น ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย มีปัญหาของความรุนแรงที่แตกต่างกัน รวมทั้งลักษณะของการพักอาศัย ส่งผลต่อลักษณะของความรุนแรงทางครอบครัวที่แตกกันด้วย เพราะมีบริบทภาพแวดล้อมความเป็นอยู่และโอกาสในการศึกษาและสิ่งเร้าที่แตกต่างกัน

การพัฒนาหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families หลักสูตร พี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families ได้รับการออกแบบเพื่อพัฒนาสมรรถนะที่สอดรับกับความต้องการจำเป็น โดยบูรณาการแนวคิดจาก 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ (4) แนวคิดด้านความรุนแรงในครอบครัวและสิทธิมนุษยชน (2) แนวคิดการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนและทุนชีวิต (3) แนวคิดการใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐานของจิตใจ (ศีล–สมาธิ–ปัญญา และฆราวาสธรรม 4) (5) แนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ผู้วิจัยได้พัฒนากรอบสมรรถนะพี่เลี้ยงชุมชนจำนวน 5 ด้าน ได้แก่ (1) สมรรถนะด้านการเฝ้าระวังและวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน (2) สมรรถนะด้านการให้คำปรึกษาและเสริมพลังเชิงบวก (3) สมรรถนะด้านการสร้างกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (4) สมรรถนะด้านการประสานงานและการส่งต่อ และ (5) สมรรถนะด้านการบริหารจัดการและการทำงานเป็นทีม กรอบสมรรถนะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด K–S–A (Knowledge–Skills–Attitudes) และได้รับการบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรม ได้แก่ ไตรสิกขา ฆราวาสธรรม และพรหมวิหาร เพื่อเสริมสร้างทั้งศักยภาพในการปฏิบัติงานและภูมิคุ้มกันทางจิตใจของพี่เลี้ยงชุมชน เครื่องมือประเมินสมรรถนะได้รับการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับปรุงให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนเมือง

โครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families: ภาคอบรมเชิงปฏิบัติ (Onsite 18 ชั่วโมง) ประกอบด้วย Pre-Module และ 5 Module ดังนี้ Pre-Module: ปลุกพลังอาสา เสริมพลังสันติภายใน (1 ชั่วโมง) กิจกรรมสร้างแรงบันดาลใจ ฝึกสติ และตั้งเจตจำนงของการเป็นพี่เลี้ยงชุมชน Module 1: หัวใจพี่เลี้ยงอาสา: ทลายมายาคติความรุนแรง (2.5 ชั่วโมง) เรียนรู้รากของความรุนแรงในครอบครัวและปรับทัศนคติใหม่ Module 2: Radar ชุมชน: กลไกเฝ้าระวังเชิงรุก จับสัญญาณความรุนแรง (2 ชั่วโมง) ฝึกการสังเกต วิเคราะห์ และประเมินความเสี่ยงในครอบครัว Module 3: เสียงที่ปลอดภัย: ศิลปะการฟังและเยียวยาด้วยใจ (2.5 ชั่วโมง) พัฒนาทักษะการฟังเชิงลึก การให้คำปรึกษา และการเยียวยาทางใจ Module 4: โซ่กลาง

ประสานพลัง: ส่งต่อความช่วยเหลือฉับไว (2.5 ชั่วโมง) เรียนรู้กระบวนการส่งต่อและประสานงานกับเครือข่ายอย่างปลอดภัย Module 5: ปฏิบัติการสร้างสรรค์: พลังขับเคลื่อนชุมชนปลอดภัย (7.5 ชั่วโมง) ลงมือวางแผนและออกแบบกิจกรรมจริงเพื่อสร้างพื้นที่ครอบครัวปลอดภัย ส่วนการเรียนรู้ ออนไลน์ (2 ชั่วโมง) มีการทบทวนเนื้อหาและสะท้อนการเรียนรู้ผ่านคลิปวิดีโอและนำมาทบทวน 2 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1: ทบทวน Module 1–3 (1.5 ชั่วโมง) ครั้งที่ 2: ทบทวน Module 4 (0.5ชั่วโมง)

สรุปภาพรวม หลักสูตร พี่เลี้ยงชุมชน Safe Family เป็นการผสมผสานระหว่างองค์ความรู้ด้านสังคมการพัฒนาชุมชน และหลักพุทธจิตวิทยา เพื่อพัฒนาพี่เลี้ยงที่มีทั้ง หัว (ความรู้) มือ (ทักษะ) ใจ (จิตอาสา) พร้อมปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ชุมชน โดยมุ่งสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม นำไปสู่ ชุมชนแห่งความปลอดภัยและสันติสุขที่ทุกคนมีส่วนร่วมสร้างอย่างแท้จริง

2. การประเมินประสิทธิผลของการนำหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ และนำเสนอชุดความรู้คู่มือการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ

พบว่า การพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบริบทปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของสังคมเมือง และตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นของชุมชนเขตราษฎร์บูรณะอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการสร้างกลไก พี่เลี้ยงชุมชน ที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างครอบครัวกับหน่วยงานภาครัฐในการเฝ้าระวัง ป้องกันและช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาความรุนแรง การออกแบบหลักสูตรโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา และ ฆราวาสธรรม 4 ช่วยหล่อหลอมให้พี่เลี้ยงชุมชนมีจิตสำนึกแห่งความเมตตา ความอดทน และจิตอาสา ผลการทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 34 คน พบว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ประกอบด้วยจิตอาสาชุมชน ผู้นำชุมชน และแกนนำภาคประชาชน ซึ่งมีบทบาทในการดูแลช่วยเหลือครอบครัวในพื้นที่อยู่เดิม มีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ มีประสบการณ์ทำงานชุมชน เข้าใจบริบทพื้นที่ และมีจิตสาธารณะสูง ทำให้สามารถเรียนรู้และนำไปใช้ได้จริง อีกทั้งเป็นกลุ่มที่มี ความพร้อมในการพัฒนาตนเองและทำงานร่วมกับเครือข่าย จึงเอื้อต่อการขับเคลื่อนงานป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีความพร้อมในการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่จริง ผลการเปรียบเทียบสมรรถนะก่อนและหลังการอบรมแสดงให้เห็นว่าสมรรถนะรวมของพี่เลี้ยงชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะด้านการให้คำปรึกษา การสร้างพื้นที่ปลอดภัย และการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสมรรถนะก่อนและหลังการอบรม

สมรรถนะพี่เลี้ยงชุมชน	ก่อนอบรม (Mean ± S.D.)	หลังอบรม (Mean ± S.D.)	t	p
การเฝ้าระวังชุมชน	3.45 ± 0.42	3.88 ± 0.39	3.92	< .05
การให้คำปรึกษา	3.38 ± 0.46	4.02 ± 0.37	4.81	< .05
การจัดกิจกรรม	3.52 ± 0.40	3.90 ± 0.41	3.67	< .05
การประสานงานส่งต่อ	3.60 ± 0.44	3.95 ± 0.36	3.55	< .05
การบริหารโครงการ	3.70 ± 0.43	3.85 ± 0.38	2.96	< .05
สมรรถนะรวม	3.53 ± 0.41	3.92 ± 0.35	4.49	< .05

จากตารางที่ 1 พบว่า สมรรถนะของพี่เลี้ยงชุมชนโดยรวมและรายด้านมีค่าคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ หากพิจารณาข้อมูลย่อยของ

สมรรถนะแต่ละด้าน ทั้ง 5 ด้าน ที่มีความแตกต่างกันของค่าคะแนนเฉลี่ยของก่อนและหลังการทดลองมากที่สุดในแต่ละด้าน มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการเฝ้าระวังและวิเคราะห์ปัญหาครอบครัวในชุมชน มีค่าเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 3.32 (S.D. = 0.63) และหลังการทดลองเท่ากับ 3.82 (S.D. = 0.62) ผลการทดสอบค่า t พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -4.11$, $p < .05$)

2. ด้านการให้คำปรึกษาเสริมพลังเชิงบวก มีค่าเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 3.92 (**S.D.** = 0.54) และหลังการทดลองเท่ากับ 4.26 (S.D. = 0.50) แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -3.81$, $p < .05$)

3. ด้านการประสานงานส่งต่อเชื่อมเครือข่ายความร่วมมืองานครอบครัว มีค่าเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 3.48 (S.D. = 0.52) และหลังการทดลองเท่ากับ 3.78 (S.D. = 0.65) แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -2.54$, $p < .05$)

4. ด้านการสร้างสรรค์กิจกรรมพัฒนาความสัมพันธ์ครอบครัวในชุมชน มีค่าเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 3.42 (S.D. = 0.73) และหลังการทดลองเท่ากับ 3.72 (S.D. = 0.73) แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -3.09$, $p < .05$)

5. ด้านการขับเคลื่อนโครงการด้วยการทำงานเป็นทีม มีค่าเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 3.51 (S.D. = 0.73) และหลังการทดลองเท่ากับ 3.89 (S.D. = 0.62) แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -2.70$, $p < .05$)

เมื่อพิจารณาการแปลผลคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง พบว่าสมรรถนะพี่เลี้ยงชุมชนทั้ง 5 ด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ อยู่ในช่วง 3.50–4.49) สะท้อนว่าการทดลองใช้หลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families ส่งผลให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะพี่เลี้ยงชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกมิติที่ศึกษา

ผลการทดสอบความรู้ก่อนและหลังการอบรมสะท้อนให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมมีความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและบทบาทของพี่เลี้ยงชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ขณะที่การประเมินแบบ 360 องศาและผลการดำเนินงานภาคสนามแสดงให้เห็นถึงการนำความรู้ไปใช้จริงในพื้นที่ เช่น การดำเนินงานภาคสนามของพี่เลี้ยงชุมชนสะท้อนการนำความรู้ไปใช้จริงอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะ การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กและผู้สูงอายุ มุ่งเน้นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยและส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว เช่น กิจกรรมเสริมทักษะชีวิต กิจกรรมสันทนาการ และการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัย ซึ่งช่วยลดช่องว่างทางความสัมพันธ์และป้องกันความรุนแรงทางอ้อม ในส่วนของ การเยี่ยมบ้านเชิงป้องกัน เป็นกระบวนการสำคัญในการเฝ้าระวังเชิงรุก พี่เลี้ยงจะเข้าไปติดตามสภาพความเป็นอยู่ รับฟังปัญหา และประเมินความเสี่ยงของครอบครัวอย่างใกล้ชิด ทำให้สามารถค้นพบปัญหาได้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น และให้การช่วยเหลือได้อย่างทันท่วงที

ขณะที่ การประสานงานกับภาคีเครือข่าย เช่น หน่วยงานสาธารณสุข หน่วยงานสังคมสงเคราะห์ และองค์กรท้องถิ่น ช่วยให้การช่วยเหลือมีความต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยพี่เลี้ยงทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงทรัพยากรและบริการต่าง ๆ ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ผลการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร (E1/E2**)** พบว่าหลักสูตรมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (75/75) สะท้อนถึงความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการพัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ประสิทธิภาพอันเป็นผลลัพธ์ของหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families

ตัวชี้วัด	คะแนน	เกณฑ์
ประสิทธิภาพระหว่างเรียน (E1)	81.10	≥ 75
ประสิทธิภาพหลังเรียน (E2)	88.50	≥ 75
ผลการประเมิน	ผ่านเกณฑ์	75/75

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลการดำเนินงานและพัฒนาชุดความรู้คู่มือการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ 5 รากฐาน ประกอบด้วย(1) ศาสตร์แห่งการเฝ้าระวัง (The Vigilant) ใช้โมเดลสัญญาณไฟจราจรในการประเมินความเสี่ยง โดยยึดหลักฆราวาสธรรม 4 เพื่อการเฝ้าระวังอย่างมีเมตตา (2) ศาสตร์แห่งการให้คำปรึกษา (The Counselor) มุ่งพัฒนาทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง และประยุกต์หลักไตรสิกขาในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยแก่ผู้ประสบปัญหา (3) ศาสตร์แห่งการสร้างกิจกรรมชุมชน (The Activity Organizer) ออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนชีวิต เพื่อเสริมพลังบุคคลและชุมชนอย่างยั่งยืน (4) ศาสตร์แห่งการประสานงาน (The Coordinator) เชื่อมโยงเครือข่ายช่วยเหลือภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยยึดหลักสัจจะ ขันติ และจาคะ (5) ศาสตร์แห่งการบริหารและถอดบทเรียน (Project Management) เน้นการทำงานเป็นทีม การถอดบทเรียน (AAR) และการบริหารงานตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ชุดความรู้นี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขยายผลและสร้างเครือข่ายพี่เลี้ยงชุมชนในระยะยาว อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างระบบเฝ้าระวังและการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน

กล่าวโดยสรุปว่า ผลการวิจัยนี้ยืนยันว่า การพัฒนาหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชนด้วยพุทธบูรณาการสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับบุคคลและชุมชนได้จริง โดยพี่เลี้ยงชุมชนที่ผ่านการอบรมไม่เพียงมีความรู้และทักษะในการช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบปัญหาเท่านั้น แต่ยังมี หัวใจแห่งสันติ ที่พร้อมจะเป็นผู้ฟัง ผู้ให้ และผู้เชื่อมโยงพลังของชุมชนสู่สังคมที่ปลอดความรุนแรงอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร พี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนา สมรรถนะพี่เลี้ยงชุมชน ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในด้านการให้คำปรึกษาเชิงบวก การประสานงาน และการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชน ซึ่งเป็นสมรรถนะหลักที่จำเป็นต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในบริบทสังคมเมือง

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ นำไปสู่ข้อค้นพบสำคัญเรียกว่า SAFE Family Community Mentor Model เป็นโมเดลองค์ความรู้ที่แสดงให้เห็นถึงแก่นและสาระสำคัญในการพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชน SAFE Family ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน แกนนำอาสาต่าง ๆ ในพื้นที่มาเพิ่มเติมศักยภาพด้วยการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการถึงความสำคัญและแนวทางการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยภาพนี้เปรียบเสมือน ดวงตาแห่งการเฝ้าระวังและสันติสุข ที่ประกอบด้วย 4 ส่วนสำคัญตามโครงสร้าง S-A-F-E ดังภาพที่ 1

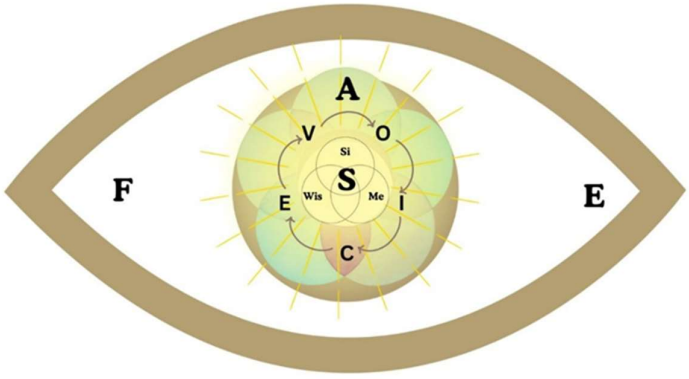

Figure 1: SAFE Family Community Mentor Model

“SAFE Family Community Mentor Model” ประกอบด้วย S: Spiritual Transformation (พัฒนาฐานใจ), A: Active Skillset (ทักษะเชิงรุก), F: Field Synergy (พลังความร่วมมือพื้นที่) และ E: Ecosystem of Care (ระบบนิเวศแห่งความปลอดภัย) เพื่อใช้เป็นกลไกสร้างเสริมครอบครัวและชุมชนสันติสุขอย่างยั่งยืน

ตัวอักษร S: Spiritual Transformation (พัฒนาฐานใจ) "ฐานใจ" ของพี่เลี้ยงชุมชน ตัวอักษร A: Active Skillset (ทักษะเชิงรุก): สื่อถึงการมีส่วนร่วมเชิงรุก และการใช้ทักษะในการปฏิบัติงานของพี่เลี้ยงชุมชนในการ เฝ้า-สื่อ-สาน-สร้างสรรค์-เครือข่าย เพื่อเป็นตาที่สามและรั้วป้องกันและช่วยเหลือเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว โดย ตัวย่อ V-O-I-C-E: คือ V (Vigilance) - เฝ้า (ทักษะการเฝ้าระวังเชิงรุก) O: Outreach Communication-สื่อ – (ทักษะการสื่อสารเยียวยาใจ) I (Integration& Referral) - สาน (ทักษะการประสานเครือข่ายบวร) C (Creativity Activity) - สร้างสรรค์ (ทักษะการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สันติ) และ E (Empowerment Network) - เครือข่าย (ทักษะการสร้างพลังทีมที่ยั่งยืน) ทักษะปฏิบัติ 5 ด้านนี้เป็นทักษะการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับโดยมีฆราวาสธรรมเป็นฐานเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ครอบครัวและชุมชน

ตัวอักษร F: Field Synergy (พลังความร่วมมือพื้นที่) คือ กระบวนการแปลงทฤษฎีสู่การปฏิบัติโดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงในพื้นที่จริง เพื่อให้พี่เลี้ยงสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทหน้างาน

ตัวอักษร E: Ecosystem of Care (ระบบนิเวศแห่งความปลอดภัย) คือ ผลลัพธ์เชิงระบบที่เป็นเป้าหมายสูงสุด เมื่อพี่เลี้ยงชุมชนได้นำ 5 ทักษะ (V-O-I-C-E) ผ่านการขัดเกลาในสนามจริง มาปฏิบัติอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง จนเกิดเป็นวัฒนธรรมความปลอดภัยใหม่ในสังคม ผลลัพธ์ที่ได้คือ ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการปัญหาความรุนแรงได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนร่วมป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยพุทธบูรณาการ ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาอภิปรายผลให้เห็นความสัมพันธ์เชิงวิชาการ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การสร้างและพัฒนาหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชนด้วยพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families มีความสอดคล้องกับบริบทปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของสังคมเมือง และตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นของชุมชนเขตราษฎร์บูรณะได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการพัฒนากลไกพี่เลี้ยงชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในการ

เฝ้าระวัง ป้องกัน และให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาคประชาชนที่เน้นการเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และทัศนคติ (Knowledge–Skills–Attitudes) เพื่อการทำงานเชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพ (Cohen, 2019) การออกแบบหลักสูตรโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และฆราวาสธรรม 4 มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตสำนึกด้านความเมตตา ความอดทน และจิตอาสาของพี่เลี้ยงชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาที่ชี้ว่า การประยุกต์หลักธรรมในกระบวนการเรียนรู้ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงจิตตภาวนา และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมอย่างลึกซึ้ง (P. A. Payutto, 2020)

นอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งเสริมสมรรถนะ 5 ด้าน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families สามารถพัฒนาสมรรถนะพี่เลี้ยงชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกด้าน โดยด้านการเฝ้าระวังและวิเคราะห์ปัญหาครอบครัวในชุมชน มีค่าเฉลี่ยเพิ่มจาก 3.32 (S.D. = 0.63) เป็น 3.82 (S.D. = 0.62) และมีค่า $t = -4.11$ ($p < .05$) แสดงถึงการพัฒนาทักษะการมองเห็นและประเมินความเสี่ยงเชิงรุก ซึ่งสอดคล้องกับบริบทปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่มักเป็น “ความรุนแรงเงียบ” ในสังคมเมือง

ด้านการให้คำปรึกษาเสริมพลังเชิงบวก มีค่าเฉลี่ยเพิ่มจาก 3.92 (S.D. = 0.54) เป็น 4.26 (S.D. = 0.50) และมีค่า $t = -3.81$ ($p < .05$) ซึ่งเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดหลังการทดลอง สะท้อนว่าการพัฒนาทักษะการฟังเชิงลึกและการสื่อสารอย่างมีสติภายใต้หลักไตรสิกขาช่วยเสริมศักยภาพในการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการประสานงานส่งต่อเชื่อมเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยเพิ่มจาก 3.48 (S.D. = 0.52) เป็น 3.78 (S.D. = 0.65) โดยมีค่า $t = -2.54$ ($p < .05$) แม้จะมีพัฒนาการอย่างมีนัยสำคัญ แต่ระดับการเปลี่ยนแปลงต่ำกว่าด้านอื่น สะท้อนว่าทักษะนี้เกี่ยวข้องกับโครงสร้างระบบและเครือข่ายภายนอก ซึ่งต้องอาศัยเวลาและการสนับสนุนเชิงระบบเพิ่มเติม

ด้านการสร้างสรรค์กิจกรรมพัฒนาความสัมพันธ์ครอบครัว มีค่าเฉลี่ยเพิ่มจาก 3.42 (S.D. = 0.73) เป็น 3.72 (S.D. = 0.73) และมีค่า $t = -3.09$ ($p < .05$) แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้เชิงปฏิบัติช่วยให้พี่เลี้ยงสามารถออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน และส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวได้ดีขึ้น

ด้านการขับเคลื่อนโครงการด้วยการทำงานเป็นทีม มีค่าเฉลี่ยเพิ่มจาก 3.51 (S.D. = 0.73) เป็น 3.89 (S.D. = 0.62) โดยมีค่า $t = -2.70$ ($p < .05$) สะท้อนถึงการพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนของการดำเนินงาน

โดยภาพรวม คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองของทั้ง 5 ด้านอยู่ในระดับมาก (3.50–4.49) และสมรรถนะรวมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($t = 4.49$, $p < .05$) แสดงให้เห็นว่าหลักสูตร SAFE Families สามารถพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนได้อย่างสมดุลทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ และเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิผลและยั่งยืน

ดังนั้น การเฝ้าระวัง การให้คำปรึกษา การประสานงาน การสร้างสรรค์กิจกรรม และการทำงานเป็นทีม ยังสอดคล้องกับกรอบสมรรถนะของบุคลากรชุมชนที่เน้นทักษะการสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน (King Prajadhipok’s Institute, 2020) ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิด “วิศวกรสันติภาพท้องถิ่น” ซึ่งเน้นการพัฒนาคนกลางแห่งสันติที่มีทักษะการฟังเชิงลึก การสื่อสารเชิงบวก และการไกล่เกลี่ยอย่างมีสติ โดยทักษะดังกล่าวเป็นหัวใจสำคัญของโมดูล “เสียงที่ปลอดภัย” ในหลักสูตร SAFE Families (Wattanapradith, 2022)

การบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การฝึกภาคสนาม การจำลอง

สถานการณ์ และการสะท้อนผลการเรียนรู้ สะท้อนให้เห็นถึงการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เน้น “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” อย่างแท้จริง โดยผู้เข้าอบรมไม่ได้เป็นเพียงผู้รับสาร แต่มีบทบาทเป็นผู้ร่วมสร้างความรู้จากประสบการณ์ตรงของตนเอง กระบวนการดังกล่าวช่วยเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมอง ความคิด และบทเรียนชีวิตระหว่างผู้เข้าร่วม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงลึกและการปรับเปลี่ยนกรอบความคิด (frame of reference)

แนวทางนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ York และ Kasl (2002) ที่ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน เมื่อผู้เรียนมีโอกาสเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ผ่านกระบวนการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical reflection) และการเรียนรู้ในบริบทจริง (Contextual learning) กล่าวคือ ผู้เรียนจะไม่เพียง “รู้” แต่จะ “เข้าใจ” และ “เปลี่ยนแปลง” ตนเองในระดับทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรม

ผลการวิจัยที่พบว่าคะแนนหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาด้านความรู้และทักษะอย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกัน ระดับความพึงพอใจที่สูงของผู้เข้าอบรมยังสะท้อนถึงความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อบริบทและความต้องการของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ (Learning by doing) ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ทันที

นอกจากนี้ การที่ผู้เข้าอบรมสามารถพัฒนาสมรรถนะเชิงพฤติกรรมในบทบาท “พี่เลี้ยงชุมชน” ได้อย่างชัดเจน ยังสะท้อนถึงผลลัพธ์เชิงระบบของหลักสูตร กล่าวคือ ไม่เพียงเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล แต่ยังส่งผลต่อศักยภาพในการทำงานร่วมกับชุมชน การสื่อสาร การให้คำปรึกษา และการสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายในพื้นที่ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชนด้วยพุทธบูรณาการสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน โดยพี่เลี้ยงที่ผ่านการอบรมไม่เพียงมีความรู้และทักษะในการช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบปัญหาเท่านั้น แต่ยังมีจิตสำนึกแห่งสันติ พร้อมทำหน้าที่เป็นผู้ฟัง ผู้ให้ และผู้เชื่อมโยงพลังของชุมชน

ประเด็นที่ 2 การประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรและการนำเสนอชุดความรู้คู่มือพี่เลี้ยงชุมชน ผลการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร SAFE Families แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรมีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาสมรรถนะพี่เลี้ยงชุมชน โดยคะแนนสมรรถนะรวมหลังการอบรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และค่าประสิทธิภาพของหลักสูตร (E1/E2) สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมร่วมกับแนวทางพุทธบูรณาการสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และทัศนคติของผู้เข้าอบรมได้อย่างครอบคลุม (Kanjanamathee, 2018) ผลลัพธ์เชิงสถิติชี้ชัดว่าด้านการให้คำปรึกษาและการเสริมพลังเชิงบวกมีพัฒนาการสูงที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคนกลางแห่งสันติที่เน้นทักษะการฟังเชิงลึกและการสื่อสารอย่างมีสติ (Wattanapradith, 2022) ขณะเดียวกัน การจัดการเรียนรู้แบบ Action Learning และการถอดบทเรียน (After Action Review: AAR) ยังเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของ Mezirow (2000) และข้อค้นพบของ York และ Kasl (2002) การบูรณาการหลักไตรสิกขาและฆราวาสธรรม 4 ในกระบวนการเรียนรู้ช่วยเสริมสร้างความสงบภายในและการกำกับอารมณ์ของผู้เข้าอบรม อันเป็นฐานสำคัญของการทำงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างยั่งยืน (Payutto, 2020) อีกทั้งลักษณะของผู้เข้าอบรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ชีวิตและจิตอาสาสูง ยังสอดคล้องกับงานศึกษาด้านการพัฒนาอาสาสมัครผู้สูงอายุที่ชี้ว่า การเรียนรู้เพื่อจิตอาสาช่วยเสริมสร้างคุณค่าในตนเองและพลังทางสังคม (Jittasavee, 2017)

โดยสรุป หลักสูตรพี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลสูง ทั้งในเชิงพฤติกรรมและจิตใจ สามารถพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนให้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสม พร้อมปฏิบัติหน้าที่ด้วยสติ เมตตา และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพุทธบูรณาการในการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืน

สรุป

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในบริบทสังคมเมืองมีลักษณะซับซ้อนและมักเป็น “ความรุนแรงเงียบ” ที่ถูกปกปิดจากค่านิยมและข้อจำกัดทางสังคม โดยมีปัจจัยเสี่ยงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เช่น ความเครียด การว่างงาน โครงสร้างครอบครัว และค่านิยมชายเป็นใหญ่ จึงจำเป็นต้องพัฒนากลไกระดับชุมชนเพื่อเฝ้าระวังและป้องกันอย่างใกล้ชิด งานวิจัยได้พัฒนาหลักสูตร “พี่เลี้ยงชุมชน SAFE Families” โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านสังคม การพัฒนาชุมชน และหลักพุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ 5 ด้าน ได้แก่ การเฝ้าระวัง การให้คำปรึกษา การจัดกิจกรรม การประสานงาน และการบริหารจัดการ ผลการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างพบว่าสมรรถนะโดยรวมและรายด้านเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และอยู่ในระดับมากทุกด้าน อีกทั้งผู้เข้าร่วมสามารถนำความรู้ไปใช้จริงในพื้นที่ เช่น การจัดกิจกรรมสร้างพื้นที่ปลอดภัย การเยี่ยมบ้านเชิงป้องกัน และการประสานเครือข่ายช่วยเหลือ ส่งผลให้การแก้ไขปัญหามีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ หลักสูตรยังมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และได้พัฒนาชุดความรู้คู่มือที่ประกอบด้วยองค์ความรู้ 5 ด้านสำคัญ เพื่อใช้ขยายผลในระยะยาว สรุปได้ว่าหลักสูตรดังกล่าวสามารถพัฒนาพี่เลี้ยงชุมชนให้มีทั้งความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกเชิงพุทธในการทำงาน ช่วยสร้างกลไกการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนในระดับชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานวิจัยเรื่อง“ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมืองต้นแบบ: การพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของบวร” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (Fundamental Fund) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ผู้เขียนขอขอบคุณหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยดังกล่าวไว้ ณ โอกาสนี้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ “การเสริมสร้างพลังเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ระดับนโยบาย (Policy Level) หน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.) และกรุงเทพมหานคร ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดทำ หลักสูตรมาตรฐานพี่เลี้ยงชุมชนระดับชาติ เพื่อเป็นแนวทางอบรมอาสาสมัครทั่วประเทศ โดยบูรณาการแนวคิด พุทธบูรณาการ (ศีล สมาธิ ปัญญา) เข้ากับการพัฒนาอาสาสมัครเชิงระบบ

1.2. ระดับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Organizational Level) หน่วยงานท้องถิ่น เช่น ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเมือง (ศพค.) ศูนย์บริการสาธารณสุข และสำนักงานเขต ควรนำหลักสูตรนี้ไปใช้ในการ พัฒนาศักยภาพบุคลากรและอาสาสมัครในเครือข่าย บวร (บ้าน–วัด–โรงเรียน) การจัดอบรม

เชิงปฏิบัติการในรูปแบบ SAFE Families Workshop จะช่วยให้บุคลากรเหล่านี้มีทักษะในการสื่อสารเชิงบวก การให้คำปรึกษาเบื้องต้น และการส่งต่อกรณีความรุนแรงอย่างปลอดภัย

ทั้งนี้ ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็น เครื่องมือพัฒนา (Developmental Tool) ในหลายระดับ เพื่อสร้างระบบพี่เลี้ยงชุมชนที่มีสมรรถนะครบทั้ง หัว (ความรู้) – มือ (ทักษะ) – ใจ (จิตอาสา) และเป็นฐานในการขับเคลื่อนชุมชนให้ปลอดภัยจากความรุนแรงในครอบครัวอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพระยะยาวเพื่อประเมินความยั่งยืนของเครือข่ายพี่เลี้ยงชุมชน และควรขยายผลการทดลองไปยังชุมชนที่มีความหลากหลายทางศาสนา เพื่อพัฒนาโมเดลพี่เลี้ยงชุมชนบนฐานคิดพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น

3. ข้อจำกัดของการวิจัย

แม้งานวิจัยจะแสดงผลลัพธ์เชิงบวกต่อสมรรถนะพี่เลี้ยงและการขับเคลื่อนระบบนำร่อง แต่การประเมินดำเนินในพื้นที่เดียวและช่วงเวลานำร่อง จึงอาจมีข้อจำกัดด้านการสรุปอ้างอิงทั่วไป (generalizability) ไปยังบริบทเมืองอื่นที่มีโครงสร้างชุมชน ทุนทางสังคม และความสัมพันธ์กับสถาบันวัดแตกต่างกัน อีกทั้งผลลัพธ์เชิงสังคมบางมิติ (เช่น อัตราการเกิดเหตุซ้ำ/ความรุนแรงลดลงระยะยาว) จำเป็นต้องติดตามแบบภาคยาวเพื่อยืนยันผลอย่างเข้มแข็งยิ่งขึ้น

References

Cohen, K. (2019). *Community Leadership and Empowerment for Social Change*. New York, NY: Routledge.

Department of Women's Affairs and Family Development. (2024). *Report on the Situation of Domestic Violence in Thailand 2024*. Bangkok: Ministry of Social Development and Human Security.

Jittasavee, N. (2017). *Volunteer Development Among Older Adults in Thai Communities*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Kanjanamathee, J. (2018). *Blended Learning for Community-Based Education*. Bangkok: Educational Innovation Press.

King Prajadhipok's Institute. (2020). *Community Leadership Competency Framework*. Bangkok: Author.

Mezirow, J. (2000). *Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

P. A. Payutto. (2020). *Buddhist Integrated Development: Ethics, Wisdom, and Happiness*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.

Phra Methivajrabandit (Hansa Dhammahāso). (2023). *Buddhist Peaceful Means: Integrating Principles and Tools for Conflict Management*. (4th ed.). Bangkok: Prayurasas Thai Printing.

Rat Burana District Office. (2025). *Annual Report on Population Statistics of Rat Burana District, Bangkok*. Bangkok: Bangkok Metropolitan Administration.

Thongchuea, U. (2023). The Development of Family Happiness–Building Processes Based on Buddhist Peace Principles. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(6), 2520–2534.

United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations.

Wattanapradit, K. (2022). *Local Peace Engineers: Participatory Approaches to Violence Prevention*. Bangkok: Social Innovation Press.

York, E., & Kasl, E. (2002). Toward a Theory and Practice for Transformative Learning. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 93, 3–12.

ปัจจัยและบทเรียนจากการก้าวข้ามการวัดความพึงพอใจสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ในการพัฒนาคุณภาพบริการฝึกอบรม : บทเรียนจากวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2562–2567*

Factors and Lessons Learned from Moving Beyond Satisfaction Measurement to Learning Outcomes in Enhancing Training Service Quality: Lessons from Mahidol University International College (2019–2024)

[1]วันวิสาข์ ล้ำตระกูล และ [2]พรชนก เธียรกิตติ์ธนา
[1]Wanwisa Lamtrakul and [2]Pornchanok Tanekittana
กลุ่มบริการวิชาการ วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล
Academic Services Group, International College, Mahidol University, Thailand.
[2]Corresponding Author's Email: pornchanok.tae@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้เป็นการนำเสนอข้อค้นพบเชิงประจักษ์และสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เพื่อตอบสนองต่อปัญหาเชิงทฤษฎีและปฏิบัติที่สำคัญในการประเมินผลการฝึกอบรม นั่นคือ ข้อขัดแย้งเชิงประจักษ์ (Empirical Paradox) ซึ่งหมายถึงความไม่สอดคล้องระหว่างการรับรู้คุณภาพบริการและความพึงพอใจของผู้เรียน (Kirkpatrick Level 1) กับผลลัพธ์การเรียนรู้ที่วัดได้จริง (Kirkpatrick Level 2) ปัญหาดังกล่าวยืนยันโดยงานวิชาการอภิมานระดับสากลหลายชิ้นที่ชี้ถึงความสัมพันธ์ที่จำกัดระหว่าง Level 1 และ Level 2 ทำให้เกิดความท้าทายในการบริหารคุณภาพบริการฝึกอบรมของสถาบันอุดมศึกษา ดังนั้น วัตถุประสงค์หลักของบทความนี้คือการยืนยัน Empirical Paradox และสังเคราะห์ "ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์" เพื่อสร้างแบบจำลองคุณภาพบริการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ (Outcome-Oriented Model)

บทความนี้นำเสนอบทเรียนจากการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิเชิงปริมาณจากโครงการฝึกอบรมสำหรับองค์กร 9 โครงการของวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล (MUIC) ระหว่างปี พ.ศ. 2562–2567 และประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดแบบบูรณาการของ SERVQUAL Model ในการประเมินมิติคุณภาพบริการร่วมกับการวัดอัตราการเพิ่มพูนความรู้แบบปรับมาตรฐาน (Normalized Learning Gain หรือ Hake's G) เพื่อวัด Level 2

ข้อค้นพบหลักชี้ว่า แม้ว่าคะแนน Level 1 (ความพึงพอใจ) จะสูงสม่ำเสมอ แต่ค่า Hake's G มีความผันผวนสูง (ตั้งแต่ 0.45 ถึง 0.82) ซึ่งยืนยัน Empirical Paradox บทเรียนสำคัญที่สังเคราะห์ได้คือการนำเสนอ ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์ (Strategic Compensatory Factor) ซึ่งเป็นกลไกเชิงทฤษฎีที่เชื่อมโยงมิติ Assurance (ความเชื่อมั่น) ของวิทยากรกับ Learning Gain ผ่านตัวแปรแทรกซ้อน ได้แก่ Self-Efficacy และ Perceived Utility ของผู้เรียน บทความนี้สังเคราะห์เป็นแบบจำลองคุณภาพบริการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ (Outcome-Oriented Model) พร้อมด้วยกรอบตัวชี้วัดผลงานหลัก (KPI Framework) ที่สมดุล ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างความเชี่ยวชาญด้าน AI Fluency ให้แก่วิทยากรเป็นปัจจัยขับเคลื่อนคุณภาพหลัก

*Received December 13, 2025; Revised January 6, 2026; Accepted January 15, 2026

คำสำคัญ: ข้อขัดแย้งเชิงประจักษ์; ผลลัพธ์การเรียนรู้; Hake's G; ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์; คุณภาพบริการฝึกอบรม

Abstract

This research article presents empirical findings and synthesizes new knowledge to address a significant theoretical and practical problem in training evaluation, which is the *empirical paradox.* This paradox refers to the inconsistency between perceived service quality and learner satisfaction (Kirkpatrick Level 1) and the actual measurable learning outcomes (Kirkpatrick Level 2). The issue has been confirmed by multiple international meta-analyses, which highlight the limited correlation between Level 1 and Level 2, posing a major challenge for training quality management in higher education institutions. Accordingly, the primary objective of this article is to validate the empirical paradox and to synthesize "strategic compensatory factors" in order to develop an outcome-oriented model of training service quality.

This study presents lessons drawn from empirical analysis using quantitative secondary data from nine corporate training programs conducted by Mahidol University International College (MUIC) between 2019 and 2024. It applies an integrated conceptual framework based on the SERVQUAL model to assess service quality dimensions, alongside the measurement of normalized learning gain (Hake's G) to evaluate learning outcomes at Kirkpatrick Level 2. This combined approach allows for a more comprehensive assessment of both perceived service quality and actual learning effectiveness.

The key findings indicate that although Level 1 scores (learner satisfaction) were consistently high, Hake's G values showed significant variability (ranging from 0.45 to 0.82), thereby confirming the empirical paradox. A major contribution of this study is the identification of a "strategic compensatory factor," a theoretical mechanism linking the Assurance dimension of instructors to learning gain through mediating variables such as learners' self-efficacy and perceived utility. These insights are synthesized into an outcome-oriented training service quality model, accompanied by a balanced Key Performance Indicator (KPI) framework. The model emphasizes the development of AI fluency among instructors as a key driver of training quality and learning outcomes.

Keywords: Empirical Paradox; Learning Outcomes; Hake's G; Strategic Compensatory Factors; Training Service Quality

บทนำ

บริบทเชิงยุทธศาสตร์และการพัฒนาทุนมนุษย์ของประเทศ

การพัฒนาบุคลากรและการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศถือเป็นวาระแห่งชาติที่สำคัญที่สุด ประเทศไทยกำลังขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2550) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ (ยุทธศาสตร์ที่ 3) และ การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (ยุทธศาสตร์ที่ 4) ซึ่งยุทธศาสตร์เหล่านี้กำหนดให้การฝึกอบรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เป็นกลไกหลักในการยกระดับทักษะ (Upskilling) และปรับเปลี่ยนทักษะ (Reskilling) เพื่อตอบสนองต่อโลกที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรม (Autor, 2015) การดำเนินงานยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะ SDG 4 (Quality Education) และ SDG 8 (Decent Work and Economic Growth) การให้บริการฝึกอบรมวิชาการของสถาบันจึงต้องสามารถแสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่วัดได้ต่อการบรรลุเป้าหมายเหล่านี้

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในระดับสถาบัน: มหาวิทยาลัยมหิดลและ MUIC

มหาวิทยาลัยมหิดล ได้กำหนด ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล ที่มุ่งเน้นการเป็น "มหาวิทยาลัยระดับโลก (World Class University)" โดยให้ความสำคัญกับการบริการวิชาการที่สร้างคุณค่าและผลกระทบต่อสังคม วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล (MUIC) เข้ามามีบทบาทในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบการให้บริการฝึกอบรมเชิงองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคมและวิชาชีพ การดำเนินงานของ MUIC ต้องตอบโจทย์เชิงกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยในการเป็น "Learning Solution Provider" ที่ต้องส่งมอบ "ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่แท้จริง" ที่สามารถวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม

ปัญหาเชิงวิชาการของการวัดผลลัพธ์: การกำเนิดของ Empirical Paradox

ความท้าทายเชิงวิชาการที่สำคัญที่สุดคือการพึ่งพา ความพึงพอใจของผู้เรียน (Kirkpatrick Level 1) เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จหลัก ซึ่งสอดคล้องกับมิติของ คุณภาพบริการ (SERVQUAL) การพึ่งพา Level 1 นี้ทำให้เกิด "ช่องว่างเชิงทฤษฎี" เนื่องจากงานอภิมานระดับสากลยืนยันว่า ความพึงพอใจของผู้เรียนนั้นมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางหรือต่ำกับ ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่แท้จริง (Kirkpatrick Level 2) (Arthur et al., 2003; Sitzmann et al., 2008) ความไม่สอดคล้องนี้ก่อให้เกิด "ข้อขัดแย้งเชิงประจักษ์" (Empirical Paradox) ซึ่งบทความวิชาการนี้มีเป้าหมายเพื่อนำเสนอทางออกเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ

วัตถุประสงค์และคุณูปการของบทความวิชาการ

การวิเคราะห์เชิงประจักษ์ในบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ: (1) ยืนยันการมีอยู่ของ Empirical Paradox ระหว่าง Level 1 และ Level 2 ในบริบทของบริการฝึกอบรมของสถาบันอุดมศึกษาไทย (2) นำเสนอ ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์ (Strategic Compensatory Factor) เป็นคำอธิบายเชิงทฤษฎี (3) สังเคราะห์ แบบจำลองคุณภาพบริการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ (Outcome-Oriented Model) และ (4) นำเสนอ บทเรียนและแนวปฏิบัติ (Lessons and Practices) จากข้อค้นพบเชิงประจักษ์ของวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล (พ.ศ. 2562–2567) เพื่อเป็นวาระในการบริหารคุณภาพบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ต่อไป

จากความท้าทายเชิงระบบที่กล่าวมาข้างต้น บทความฉบับนี้จะขยายความโดยนำเสนอเนื้อหาอย่างเป็นลำดับขั้น เพื่อให้เห็นภาพเชิงประจักษ์และเชิงแนวคิดที่เชื่อมโยงกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในบริบทของวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล (MUIC) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในด้านบริการฝึกอบรมระดับองค์กร และเป็นพื้นที่ศึกษาที่สะท้อนพลวัตของคุณภาพการให้บริการอย่างเป็นรูปธรรม

เนื้อหาในส่วนถัดไปจึงจะเริ่มจากการอธิบายบริบทและกรอบการประเมินคุณภาพบริการของ MUIC ที่ใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะมิติ SERVQUAL และตัวชี้วัดผลลัพธ์การเรียนรู้ตาม Kirkpatrick ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิด Empirical Paradox และสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อยกระดับคุณภาพบริการฝึกอบรมของ MUIC อย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดพื้นฐานและการสังเคราะห์วรรณกรรมเชิงวิพากษ์

การวิเคราะห์เชิงประจักษ์และการสังเคราะห์องค์ความรู้ในบทความนี้ตั้งอยู่บนการวิพากษ์และบูรณาการกรอบแนวคิดหลัก 3 ส่วน เพื่อให้เกิดความลึกซึ้งทางวิชาการและตอบโจทย์ความท้าทายในยุคดิจิทัล ดังนี้ [Level 1] แนวคิดหลัก 3 ส่วน ได้แก่ 1) การวิพากษ์โมเดลการประเมินผลการฝึกอบรมของ Kirkpatrick (Kirkpatrick Model) 2) การตีความมิติคุณภาพบริการของ SERVQUAL Model ในบริบทดิจิทัล และ 3) การใช้ Normalized Learning Gain (Hake's G) เป็นมาตรวัดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ได้มาตรฐาน

การทบทวนและวิพากษ์ปัญหาเชิงโครงสร้างของ Kirkpatrick Model

1) ข้อจำกัดของ Level 1: การแยกส่วนระหว่างความพึงพอใจและผลสัมฤทธิ์

โมเดล Kirkpatrick ได้สร้างความสะดวกในการประเมินผล แต่ก็ได้สร้าง ความเสี่ยงเชิงโครงสร้าง (Structural Risk) ในการประเมินผลการฝึกอบรม เนื่องจากองค์กรมีแนวโน้มที่จะมุ่งเน้นการสร้างความพึงพอใจด้านบริการ (Service Delight) มากกว่าการสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้ การวิพากษ์เชิงจิตวิทยา ชี้ว่า Level 1 มักได้รับผลกระทบจากอคติทางปัญญา (Cognitive Biases) ของผู้เรียนอย่างรุนแรง เช่น อคติทางสังคม (Social Desirability Bias) ที่ผู้เรียนมีแนวโน้มที่จะให้คะแนนสูงเพื่อรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับผู้จัดอบรม, และ Halo Effect ที่ผู้เรียนประเมินคุณภาพโดยรวมตามความประทับใจต่อวิทยากรหรือสถานที่โดยรวม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้คะแนนความพึงพอใจ Level 1 สูงเกินจริง และมีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลกับ Level 2 ที่จำกัด (Sitzmann et al., 2008)

2) ความจำเป็นเร่งด่วนของการวัด Level 2 ในยุค AI

ในยุคที่ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามากระตุ้นการเปลี่ยนแปลงของทักษะอย่างรวดเร็ว (AI-Driven Skills Obsolescence) อายุขัยของทักษะ (Skill Lifespan) สั้นลงอย่างไม่เคยมีมาก่อน (Autor, 2015) การฝึกอบรมที่มุ่งเน้นทักษะแห่งอนาคต เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การประยุกต์ใช้ AI หรือทักษะด้านข้อมูล หากไม่สามารถวัด Level 2 ได้อย่างแม่นยำ จะส่งผลให้การลงทุนด้านทุนมนุษย์ของประเทศไม่บรรลุผลตามยุทธศาสตร์ชาติ การเปลี่ยนผ่านจากการวัดปฏิกิริยา (Reaction) ไปสู่การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ (Learning Outcome) จึงเป็นภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษาในการรักษาคุณภาพที่แท้จริง

SERVQUAL Model และการตีความมิติคุณภาพบริการในยุคดิจิทัล

SERVQUAL Model จำแนกคุณภาพบริการเป็น 5 มิติ บทความนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ในมิติ Reliability และ Assurance และชี้ให้เห็นว่ามิติบริการอื่น ๆ เช่น Tangibles (ความสะดวกสบายของสถานที่) และ Empathy (ความใส่ใจของผู้จัด) อาจเป็นตัวแปรแฝงที่ทำให้อคติทางปัญญารุนแรงขึ้น และส่งผลให้คะแนน Level 1 พุ่งสูงขึ้นโดยที่ Level 2 ไม่เปลี่ยนแปลง (Zeithaml et al., 2018)

1) Reliability (คุณภาพเนื้อหา) และปัญหา Content Relevance Gap

ในบริบทการฝึกอบรม มิติ Reliability สะท้อนถึงความสามารถของหลักสูตรในการส่งมอบความรู้ที่เชื่อถือได้และแม่นยำ ปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในยุคดิจิทัลคือ Content Relevance Gap ที่เกิดขึ้นจากความเร็วของนวัตกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับ AI การออกแบบหลักสูตรที่ล้าสมัยเพียง 6 เดือนก็อาจถือว่าขาด Reliability ได้อย่างรุนแรง การประเมินความพึงพอใจต่อเนื้อหา (Level 1) จึงอาจเป็นการวัด

เพียงความพึงพอใจต่อ "การนำเสนอ" หรือ "ความพยายามในการจัด" แต่ไม่ใช่การวัดความแม่นยำและความยั่งยืนของความรู้ (Knowledge Sustainability)

2) Assurance (คุณภาพวิทยากร) และบทบาทที่ถูกท้าทายโดย AI

มิติ Assurance สะท้อนถึงความรู้ ความสามารถ และความน่าเชื่อถือของวิทยากร บทบาทของวิทยากรที่เป็นมนุษย์ในการตีความ การสร้างบริบท และการกระตุ้นแรงจูงใจ ยังคงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแทนที่ได้ การวิพากษ์ในยุค AI ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของวิทยากรเปลี่ยนจากผู้ให้ข้อมูลไปเป็นผู้ทำให้ข้อมูลมีความหมาย (Contextualize) ความสามารถในการใช้ทักษะของตนเองเพื่อชดเชย Content Gap ที่เกิดจากความเร็วของ AI จึงเป็นกลไกสำคัญที่ต้องได้รับการตรวจสอบ

Normalized Learning Gain (Hake's G) ในฐานะมาตรวัด Learning Outcome ที่ได้มาตรฐาน

เพื่อแก้ปัญหาเชิงระเบียบวิธีของการวัด Level 2 บทความนี้ได้นำ Hake's G มาประยุกต์ใช้ ซึ่งมาตรวัดนี้มีรากฐานจากการวัดผลลัพธ์การเรียนรู้ในสาขาฟิสิกส์เชิงโต้ตอบ (Interactive Physics) และมีความเข้มงวดทางสถิติ เหนือกว่าการใช้คะแนน Pre-test/Post-test แบบธรรมดา

Hake's G ถูกนิยามตามสมการ: $$G = \frac{\text{Post-tes Score} - \text{Pre-test Score}}{\text{Maximum Possible Score} - \text{Pre-test Score}}$$

Hake's G: การหารด้วย (Maximum Possible Score - Pre-test Score) เป็นการปรับมาตรฐาน (Normalization) เพื่อให้การเพิ่มขึ้นของคะแนนถูกวัดเทียบกับศักยภาพในการเรียนรู้ที่เหลืออยู่ (Room for Improvement) ทำให้สามารถเปรียบเทียบผลลัพธ์การเรียนรู้ระหว่างโครงการหรือระหว่างผู้เรียนที่มีระดับความรู้พื้นฐานแตกต่างกันได้อย่างเที่ยงตรง การใช้ Hake's G ในบริบทบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาจึงเป็นการยกระดับความเข้มแข็งทางวิชาการให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

หลักฐานเชิงประจักษ์ : การยืนยัน Empirical Paradox ในบริบทของ MUIC

ขอบเขตและระเบียบวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Scope and Empirical Data Analysis Methodology)

การวิเคราะห์ในบทความวิชาการนี้เป็นการดำเนินการเชิงปริมาณ โดยใช้การวิเคราะห์ชุดข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Quantitative Data Analysis) ที่เกิดขึ้นแล้ว (Ex-Post Facto) จากผลการประเมินโครงการฝึกอบรมเชิงองค์กรจำนวน 9 โครงการของวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล (MUIC) ระหว่างปี พ.ศ. 2562–2567 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์และข้อขัดแย้งระหว่างตัวชี้วัดคุณภาพบริการ (Level 1) กับผลลัพธ์การเรียนรู้ (Level 2)

1) ชุดข้อมูลและมาตรวัดตัวแปรหลัก

ชุดข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็นข้อมูลรวมระดับโครงการ (Project-Level Aggregate Data) ซึ่งได้รับการรวบรวมอย่างเป็นระบบเพื่อใช้ในการบริหารจัดการคุณภาพบริการวิชาการของวิทยาลัย

- ตัวแปรคุณภาพบริการ (Level 1 - SERVQUAL): ข้อมูลความพึงพอใจต่อ Reliability (คุณภาพเนื้อหา) และ Assurance (คุณภาพวิทยากร) วัดผลด้วยมาตรวัดแบบ Rating Scale 5 ระดับ ซึ่งแปลงเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละเพื่อการเปรียบเทียบ

- ตัวแปรผลลัพธ์การเรียนรู้ (Level 2 - Learning Outcome): ข้อมูลที่ได้จากแบบทดสอบก่อนและหลังการอบรม (Pre-test/Post-test) ถูกนำมาคำนวณด้วยมาตรวัด Normalized Learning Gain (Hake's G) เพื่อปรับมาตรฐานผลลัพธ์ให้เป็นกลางต่อความรู้พื้นฐานของผู้เรียน:

$$G = \frac{\text{Post} - \text{test Score} - \text{Per} - \text{test Score}}{\text{Maximum Possible Score} - \text{Pre} - \text{test Score}}$$

มาตรวัดนี้มีความแม่นยำสูงในการประเมินประสิทธิภาพการถ่ายทอดความรู้ และทำให้สามารถเปรียบเทียบผลลัพธ์การเรียนรู้ระหว่างหลักสูตรที่มีความยากง่ายต่างกันได้

2) ระเบียบวิธีวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อยืนยัน Empirical Paradox

การวิเคราะห์ทางสถิติที่ใช้มุ่งเน้นการยืนยันข้อสังเกตเชิงประจักษ์เกี่ยวกับความไม่สอดคล้องกันระหว่างตัวชี้วัดคุณภาพ

- สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis): ใช้ในการหาค่าเฉลี่ยรวม (Mean) ของตัวแปรหลักทั้งหมด (Content Satisfaction, Instructor Quality, Hake's G) เพื่อแสดงภาพรวมและคำนวณ Reaction–Learning Gap เป็นจุดร้อยละ ซึ่งเป็นการนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ของ Empirical Paradox

- การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสถิติเบื้องต้น (Preliminary Statistical Correlation Analysis): ใช้การคำนวณ สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation) ระหว่างค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อวิทยากร (Assurance) และค่าเฉลี่ย Hake's G ของทั้ง 9 โครงการ การวิเคราะห์นี้ทำหน้าที่เป็น การตรวจสอบเชิงสำรวจ (Exploratory Check) เพื่อระบุความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงที่อาจนำไปสู่การสังเคราะห์ "ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์" โดยไม่ได้มุ่งเน้นการทดสอบสมมติฐานเชิงอนุมานแบบเข้มงวดของงานวิชาการ แต่เป็นการให้หลักฐานสนับสนุนสำหรับองค์ความรู้ใหม่ที่เสนอในส่วนที่ 4

การยืนยัน Empirical Paradox ในบริบทสถาบันอุดมศึกษาไทย

ข้อค้นพบเชิงประจักษ์จาก 9 โครงการฝึกอบรมของ MUIC ยืนยัน Empirical Paradox อย่างชัดเจน โดยชี้ให้เห็นถึงความไม่สมมาตรระหว่างการรับรู้คุณภาพบริการ (Level 1) กับผลลัพธ์การเรียนรู้ที่แท้จริง (Level 2) ดังนี้:

- Content Satisfaction (Reliability - Level 1): คะแนนเฉลี่ยของ 9 โครงการสูงถึง 83.78%

- Learning Gain (Hake's G - Level 2): ค่าเฉลี่ยของทั้ง 9 โครงการอยู่ที่ 56.11% (จัดอยู่ในเกณฑ์ปานกลางตามมาตรฐานของ Hake)

1) การตีความช่องว่างความแตกต่าง (The Reaction–Learning Gap) และความเสี่ยงเชิงกลยุทธ์

ช่องว่างระหว่างความพึงพอใจต่อเนื้อหา (83.78%) และผลลัพธ์การเรียนรู้ที่แท้จริง (56.11%) มีความแตกต่างกันถึง 27.67 จุดร้อยละ (Percentage Points) ความแตกต่างเชิงประจักษ์ในระดับนี้เป็นหลักฐานที่แข็งแกร่งที่พิสูจน์ว่า การตัดสินใจด้านคุณภาพโดยอาศัยเพียง Level 1 นำไปสู่การประเมินตนเองที่สูงเกินจริง (Overestimation of Effectiveness)

ปรากฏการณ์นี้เรียกว่า "ภาพลวงตาแห่งการเรียนรู้ (The Illusion of Learning)" ที่เกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนรู้สึกพึงพอใจต่อประสบการณ์การอบรมที่ราบรื่น (High Tangibles และ High Empathy) จนเกิดอคติทางปัญญา (Cognitive Bias) ส่งผลให้ประเมินความพึงพอใจต่อเนื้อหา (Reliability) สูงตามไปด้วย แม้ว่าการเรียนรู้เชิงลึกที่ต้องใช้ ความพยายามทางปัญญา (Cognitive Effort) ในการเปลี่ยนความรู้พื้นฐานจะไม่เกิดขึ้น

จริงก็ตาม (Sitzmann et al., 2008) ความเสี่ยงเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุดคือการที่สถาบันอุดมศึกษาอาจ สูญเสียความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว เนื่องจากหลักสูตรที่ได้รับคะแนนความพึงพอใจสูงกลับไม่ได้สร้างทุนมนุษย์ที่มีทักษะแห่งอนาคตตามเป้าหมายขององค์กรลูกค้า

2) การวิเคราะห์เชิงลึกของอำนาจชดเชยของวิทยากร (Compensatory Power of Assurance)

ในทางกลับกัน ผลการวิเคราะห์พบว่ามิติ **Instructor Quality (Assurance)** ได้รับคะแนนความพึงพอใจสูงสุดอย่างต่อเนื่อง (เฉลี่ย **90.77%**) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนมีความไว้วางใจและชื่นชมในความสามารถของวิทยากรสูงมากเป็นพิเศษ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสถิติเบื้องต้นได้แสดงความสัมพันธ์เชิงบวกที่แข็งแกร่งระหว่างคะแนน Assurance และค่า Hake's G เมื่อพิจารณาในระดับโครงการ พบว่า:

- โครงการที่มี Content Satisfaction (Reliability) ต่ำกว่า 83.78% แต่มีคะแนน Instructor Quality (Assurance) สูงกว่า 90.77% กลับมีค่า Hake's G สูงกว่าค่าเฉลี่ยรวม 56.11% (เช่น โครงการ Young LEAD และ Lead Program ในปี 2565)

- โครงการที่มี Content Satisfaction (Reliability) สูงกว่า 83.78% แต่มีคะแนน Instructor Quality (Assurance) ต่ำกว่า 90.77% อาจมีค่า Hake's G ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวม (เช่น โครงการ Leadership and Development Program รุ่นที่ 1/2566)

ข้อค้นพบนี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ทรงพลังยิ่งขึ้นในการยืนยันว่า คุณภาพวิทยากร ทำหน้าที่เป็นปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์ (Strategic Compensatory Factor) โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่หลักสูตรมีความไม่สมบูรณ์ หรือมีปัญหา Content Relevance Gap (ความรู้ล้าสมัยเร็ว) วิทยากรสามารถใช้ความเชี่ยวชาญส่วนตัว (Assurance) ในการปรับบริบทและกระตุ้นการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ต้องได้รับการสังเคราะห์ในกรอบแนวคิดใหม่

องค์ความรู้ใหม่ : บทบาทของ "ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์" และคุณูปการเชิงทฤษฎี

จากการยืนยัน Empirical Paradox และการค้นพบหลักฐานการชดเชยเชิงประจักษ์ บทความนี้จึงนิยามและอธิบายกลไกของ "ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์" (Strategic Compensatory Factor) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ก้าวข้ามข้อจำกัดของทฤษฎี SERVQUAL และ Kirkpatrick แบบดั้งเดิม โดยนิยามไว้ดังนี้ เพื่อให้การนำเสนอองค์ความรู้ใหม่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนที่ 4.1 นี้จึงมุ่งเน้นการอธิบายการนิยามและกลไกการทำงานของปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์ในเชิงปฏิบัติการ

การนิยามและกลไกของ Strategic Compensatory Factor

บทความนี้เสนอ "คุณภาพวิทยากร" ในฐานะปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์ ซึ่งมีอำนาจในการชดเชยความบกพร่องของมิติ Reliability (Content Relevance Gap) โดยกลไกการชดเชยทำงานผ่านมิติทางปัญญาและจิตวิทยา 2 ประการ:

กลไกที่ 1: การปรับบริบทเชิงรุก (Proactive Contextualization) และการประยุกต์ใช้ AI Fluency Proactive Contextualization คือความสามารถของวิทยากรในการวิเคราะห์ความต้องการเฉพาะหน้าของผู้เรียนในห้องอบรม และใช้ความเชี่ยวชาญของตนเองในการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเนื้อหา (Micro-Curriculum Adaptation) ให้สอดคล้องกับบริบทการทำงานจริงของผู้เรียนในทันที กลไกนี้มีความสำคัญสูงสุดในยุค AI เนื่องจากวิทยากรที่มี AI Fluency สามารถใช้เครื่องมือ AI ในการ

- Rapid Case Generation: สร้างกรณีศึกษาที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบันโดยการดึงข้อมูลและแนวโน้มตลาดล่าสุดที่เกี่ยวข้องกับ AI ในทันที แทนที่จะใช้กรณีศึกษาที่อยู่ในหลักสูตรที่อาจล้าสมัย

- Real-time Data Pulling: ใช้ข้อมูลแบบเรียลไทม์จากแหล่งข้อมูลดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการอภิปราย ทำให้เนื้อหา Reliability ที่อาจไม่สมบูรณ์มีความน่าเชื่อถือและเกี่ยวข้องมากขึ้น

- Expert Interpretation**:** ตีความข้อมูลและเนื้อหาที่ AI สร้างขึ้นให้เป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่เข้าใจง่าย และนำไปใช้ได้จริง

กลไกที่ 2: การสร้างแรงจูงใจและความพยายามทางปัญญา (Cognitive Effort) ในยุคดิจิทัล

คุณภาพวิทยากรที่มีความเชื่อมั่นสูง (High Assurance) สร้างความไว้วางใจ และความน่าสนใจในเนื้อหาการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการกระตุ้นแรงจูงใจในการเรียนรู้ (Motivation to Learn) และนำไปสู่การลงทุนความพยายามทางปัญญา (Cognitive Effort) ที่สูงขึ้น (Blume et al., 2010)

การอภิปรายเชิงทฤษฎีถึงตัวแปรแทรกซ้อนที่อยู่เบื้องหลังกลไกชดเชย: บทความนี้ได้สังเคราะห์และเสนอแนะถึงกลไกเชิงปฏิบัติการ (Operational Mechanism) ของการชดเชยที่ถูกผลักดันโดยตัวแปรแทรกซ้อน (Mediating Variables) เชิงพฤติกรรม 2 ตัว ที่วิทยากรสามารถกระตุ้นและควบคุมได้:

1. Self-Efficacy (ความเชื่อมั่นในตนเองต่อการเรียนรู้): วิทยากรคุณภาพสูงจะใช้หลักการสอนแบบ Pedagogical Scaffolding ที่เน้นความสำเร็จเล็ก ๆ (Small Wins) และการให้ฟีดแบ็กเชิงสร้างสรรค์ทันที (Immediate Constructive Feedback) ซึ่งจะเพิ่มความเชื่อมั่นในตนเองของผู้เรียนว่าพวกเขาสามารถเรียนรู้และเชี่ยวชาญในทักษะที่ซับซ้อน (เช่น ทักษะที่เกี่ยวข้องกับ AI/Digital) ได้สำเร็จ การสร้าง Self-Efficacy นี้เป็นเสมือน "กันชนทางจิตวิทยา" ที่ลดความต้านทานของผู้เรียนต่อเนื้อหาใหม่ที่ยากลำบาก และกระตุ้นให้พวกเขาทุ่มเทความพยายามทางปัญญา (Cognitive Effort) สูงสุด

2. Perceived Utility of Knowledge (การรับรู้ประโยชน์ของการนำไปใช้): ในขณะที่ Content Reliability อาจขาดความสดใหม่ วิทยากร (Assurance) สามารถชดเชยได้โดยการสร้างการรับรู้ถึง "คุณค่าและการนำไปใช้ได้จริง" (Practical Value) ผ่านการเชื่อมโยงเนื้อหากับสถานการณ์จริงในปัจจุบัน (Real-world and AI-driven Case Studies) การรับรู้ประโยชน์ที่ชัดเจนนี้ทำให้ผู้เรียนเห็นว่า "ความพยายามที่ลงทุนไปคุ้มค่าต่อการทำงาน" (Effort-Utility Expectancy) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญโดยตรงในการขับเคลื่อนให้ค่า Hake's G สูงขึ้น

นอกจากนี้ บทบาทของวิทยากรที่มี Assurance สูงในยุคดิจิทัลจึงเปลี่ยนจากการเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลไปสู่ "โค้ชทางปัญญา (Cognitive Coach)" ที่หล่อหลอมทัศนคติ Growth Mindset ของผู้เรียน ซึ่งเป็นทัศนคติที่มองว่าความท้าทายทางปัญญาเป็นโอกาสในการเติบโต ทำให้ผู้เรียนยินดีที่จะรับความพยายามทางปัญญาที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ที่สูง

คุณูปการเชิงทฤษฎีต่อ SERVQUAL และ Kirkpatrick Model

ที่สำคัญคือการยกระดับกรอบแนวคิดเดิมให้สมบูรณ์: การขยาย SERVQUAL สู่กลยุทธ์ผลลัพธ์ (Outcome Strategy): บทความนี้ชี้ให้เห็นว่ามิติ Assurance (คุณภาพวิทยากร) ควรถูกจัดให้เป็นมิติเชิงกลยุทธ์ ที่มีความสามารถในการชดเชย (Compensatory Power) ต่อจุดอ่อนของมิติอื่น ๆ ในการขับเคลื่อน Level 2 ซึ่งเป็นการเปลี่ยน SERVQUAL จากการวัดปฏิกิริยาไปสู่กรอบการทำงานเชิงกลยุทธ์ที่เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ และ การสร้างสะพานเชื่อม Level 1 และ Level 2: Strategic Compensatory Factor เป็นตัวแปรแทรกซึมที่ชัดเจนซึ่งเชื่อมโยงคุณภาพบริการบางด้านเข้ากับผลลัพธ์การเรียนรู้ที่แท้จริง ทำให้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและก้าวข้ามข้อจำกัดของ Empirical Paradox ได้อย่างเป็นระบบ

การสังเคราะห์ : แบบจำลองคุณภาพบริการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ (Outcome-Oriented Training Service Quality Model)

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ บทความนี้สังเคราะห์ "แบบจำลองคุณภาพบริการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์" ซึ่งเป็นพิมพ์เขียวสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในการปฏิรูปการบริหารคุณภาพบริการวิชาการ โดยมี AI และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นส่วนประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนโมเดล

เสาหลักที่ 1: การปรับเปลี่ยนตัวชี้วัดหลัก (Decisive Metric Shift) ด้วยเทคโนโลยี การเปลี่ยนผ่านจาก Reaction-based QA ไปสู่ Outcome-based QA ต้องอาศัยการบูรณาการเทคโนโลยี:

1) การใช้ AI และ LMS ในการคำนวณและวิเคราะห์ Learning Gain สถาบันอุดมศึกษาต้องลงทุนใน ระบบนิเวศเทคโนโลยี (Technology Ecosystem) ที่ประกอบด้วย:

- Learning Management System (LMS): ใช้ LMS ที่รองรับการเก็บข้อมูล Pre-test/Post-test อย่างเป็นมาตรฐาน

- API Integration: เชื่อมต่อ LMS กับ Analytics Tools เพื่อให้สามารถคำนวณ Hake’s G โดยอัตโนมัติ และสร้างรายงานผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Gain Report) แบบเรียลไทม์

- การกำหนดเกณฑ์ Hake's G: ต้องมีการกำหนดเกณฑ์ความสำเร็จเชิงปริมาณที่ชัดเจน เช่น Hake's G > 0.7 (High Gain) หรือ 0.3 < G < 0.7 (Moderate Gain) เพื่อใช้ในการตัดสินใจด้านคุณภาพ

2) การบูรณาการ Level 1 และ Level 2 ใน Executive Dashboard ผู้บริหารควรใช้ Executive Dashboard ที่แสดงผลคะแนนความพึงพอใจ (Level 1) และ Learning Gain (Level 2) ในรูปแบบ Scorecard ที่สมดุล การแสดงข้อมูลควบคู่กันจะช่วยให้เห็น Performance Gap ที่นำไปสู่การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ โดยเน้นการวิเคราะห์ว่า "ความพึงพอใจที่สูงนั้นส่งผลต่อ Learning Gain ที่สูงด้วยหรือไม่"

เสาหลักที่ 2: การบริหารความสอดคล้องเชิงรุก (Proactive Relevance Management) โดยใช้ AI เพื่อลด Content Relevance Gap สถาบันต้องใช้ AI ในการวิเคราะห์และออกแบบหลักสูตร:

1) AI-Driven Training Needs Analysis (TNA) TNA ต้องเปลี่ยนจากการสอบถามแบบสำรวจไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) โดยใช้:

- Natural Language Processing (NLP): ใช้ NLP ในการวิเคราะห์ประกาศรับสมัครงานจำนวนมาก (Job Description Analysis) และเนื้อหาของรายงานเชิงกลยุทธ์ขององค์กรลูกค้า เพื่อระบุ Skills Demand และ Skills Obsolescence Rate

- Predictive Modeling: ใช้โมเดล Machine Learning ในการคาดการณ์แนวโน้มทักษะที่กำลังจะขาดหายไป เพื่อให้การออกแบบหลักสูตร (Reliability) มีความแม่นยำเชิงรุก (Proactive Precision) และลดความเสี่ยงของการเกิด Content Relevance Gap ตั้งแต่ต้น

2) การบริหารความยืดหยุ่นของเนื้อหา (Curriculum Flexibility) แบบ Agility หลักสูตรต้องใช้แนวคิด Agile Curriculum Design โดยมีการกำหนดโครงสร้างหลัก (Core Structure) ที่ยืดหยุ่น และมีส่วนเสริม (Modular Content) ที่สามารถอัพเดตหรือปรับเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็วทุก 3-6 เดือน เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับ AI

เสาหลักที่ 3: การใช้ปัจจัยชดเชยเป็นกลไกหลัก (Leveraging Strategic Compensatory Factor) ในยุค AI การลงทุนในวิทยากรคือการลงทุนใน Strategic Compensatory Factor ที่มีผลตอบแทนเป็น Learning Gain:

1) การพัฒนาทักษะ AI Fluency และ Contextualization ของวิทยากร วิทยาลัยฯ ต้องออกแบบ Instructor Certification Program ที่มุ่งเน้น 2 ทักษะหลัก

- AI Fluency: การใช้เครื่องมือ AI ในการค้นคว้า การสร้างสื่อ และการตอบคำถามที่ซับซ้อน

- Proactive Contextualization Skills: ทักษะในการวินิจฉัยความต้องการของผู้เรียนในชั้นเรียน (Real-time Diagnosis) และการใช้ความเชี่ยวชาญส่วนตัว (Assurance) ในการปรับบริบทเชิงรุก

- Motivational Pedagogy: ทักษะการสอนที่เน้นการสร้าง Growth Mindset และ Self-Efficacy เพื่อกระตุ้น Cognitive Effort ของผู้เรียนให้สูงสุด

2) การประเมินวิทยากรเชิงผลลัพธ์ผ่าน Hake's G

ระบบการประเมินวิทยากร (Instructor Evaluation) ต้องเปลี่ยนไปใช้เกณฑ์ที่เชื่อมโยงกับ Level 2 โดยตรง โดยให้ความสำคัญกับ ค่าเฉลี่ย Hake's G ของหลักสูตรที่วิทยากรรับผิดชอบ การลงทุนในวิทยากรจึงต้องถูกมองว่าเป็น Strategic Investment ที่มีผลตอบแทนวัดได้จาก Learning Gain แทนที่จะพิจารณาเพียงคะแนนความพึงพอใจ (Level 1) เพียงอย่างเดียว

การบูรณาการเชิงกลยุทธ์และการกำหนดกรอบตัวชี้วัดผลงานหลัก (Strategic Integration and Key Performance Indicator Framework) การนำ Outcome-Oriented Training Service Quality Model ไปใช้จริงจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการกลยุทธ์ในระดับองค์กรและการปรับโครงสร้างตัวชี้วัดผลงานหลัก (Key Performance Indicators: KPI) เพื่อให้มั่นใจว่าการบริหารจัดการคุณภาพบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาได้ย้ายศูนย์กลางความสนใจจากการวัดปฏิกิริยา (Reaction) ไปสู่การวัดผลลัพธ์ (Outcome) อย่างสมบูรณ์

1) การจัดโครงสร้างองค์กรและการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบ การปฏิรูปคุณภาพต้องมีการกำหนดบทบาทความรับผิดชอบที่ชัดเจนสำหรับเสาหลักทั้งสาม:

1.1) Metric Shift (การปรับตัวชี้วัด)

- หน่วยงานรับผิดชอบหลัก: หน่วยงานประกันคุณภาพ (Quality Assurance) และหน่วยงานเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT/LMS Management)

- บทบาท: รับผิดชอบในการกำหนดให้ Hake's G เป็นมาตรวัดผลลัพธ์มาตรฐาน และสร้าง Executive Dashboard ที่แสดงผล Learning Gain ควบคู่กับ Level 1 เพื่อใช้ในการรายงานผลต่อผู้บริหารอย่างสมดุล

1.2 Proactive Relevance Management (การบริหารความสอดคล้องเชิงรุก)

- หน่วยงานรับผิดชอบหลัก: หน่วยงานบริการวิชาการ (Academic Services) และคณะ/ภาควิชาที่เกี่ยวข้อง

- บทบาท: รับผิดชอบในการดำเนินการ AI-Driven TNA และการออกแบบหลักสูตรแบบ Agile Curriculum Design โดยมีการกำหนดวงรอบการทบทวนเนื้อหาให้สั้นลง (เช่น ทุก 6 เดือน) เพื่อให้เนื้อหามี Reliability สูงสุดเมื่อเทียบกับความต้องการของตลาดทักษะในยุค AI

1.3 Strategic Compensatory Factor (ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์)

- หน่วยงานรับผิดชอบหลัก: หน่วยงานทรัพยากรบุคคล (HR) และศูนย์พัฒนาวิชาชีพของสถาบัน (Professional Development Center)

- บทบาท: รับผิดชอบในการออกแบบ Instructor Certification Program ที่มุ่งเน้นการสร้าง AI Fluency และทักษะ Proactive Contextualization เพื่อให้วิทยากรทุกคนมีขีดความสามารถในการเป็นปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์

2) กรอบตัวชี้วัดผลงานหลัก (KPI Framework) ที่สมดุล

การประเมินประสิทธิภาพในเชิงกลยุทธ์ต้องใช้ KPI ที่วัดได้ใน 3 ระดับ เพื่อให้เห็นภาพรวมของความสำเร็จในการขับเคลื่อนโมเดล ตารางกรอบตัวชี้วัดผลงานหลัก (KPI Framework) ที่สมดุลสำหรับการบริหารคุณภาพบริการฝึกอบอบรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์

ตารางที่ 1 กรอบตัวชี้วัดผลงานหลัก (KPI Framework) ที่สมดุลสำหรับการบริหารคุณภาพบริการฝึกอบอบรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์

ระดับ KPI	ตัวชี้วัด (KPI)	เป้าหมายเชิงกลยุทธ์	มิติคุณภาพที่เกี่ยวข้อง
KPI ระดับ Input	AI-TNA/Job Description Analysis Frequency	ดำเนินการ TNA ด้วย AI อย่างน้อยไตรมาสละ 1 ครั้ง	Proactive Relevance Management
KPI ระดับ Process	Instructor AI Fluency Certification Rate	วิทยากรหลักของหลักสูตรเชิงกลยุทธ์ผ่านการรับรอง AI Fluency ไม่ต่ำกว่า 85%	Strategic Compensatory Factor
KPI ระดับ Outcome	Hake's G Score (ค่าเฉลี่ยรวมทุกโครงการ)	บรรลุค่าเฉลี่ย Hake's G ไม่ต่ำกว่า 0.70 (High Gain)	Decisive Metric Shift
KPI ระดับ Gap	Reaction–Learning Gap Reduction Rate	ลดช่องว่างระหว่าง Content Satisfaction (Level 1) กับ Hake's G (Level 2) ลง 10% ต่อปี	การลด Illusion of Learning

การวัดผลแบบสมดุลนี้ช่วยให้ผู้บริหารสามารถตรวจสอบได้ว่า การลงทุนในคุณภาพบริการ (เช่น คะแนนความพึงพอใจที่สูง) ได้ถูกแปลงไปเป็นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่วัดได้ (Learning Gain) อย่างมีประสิทธิภาพจริงหรือไม่ ซึ่งเป็นหัวใจของการบริหารคุณภาพบริการวิชาการในยุคดิจิทัล

สรุป

บทความวิชาการนี้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เชิงประจักษ์เพื่อตอบสนองต่อ Empirical Paradox ในบริบทบริการฝึกอบรมของวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล ข้อค้นพบสำคัญที่สังเคราะห์เป็นบทเรียนคือ การบริหารจัดการคุณภาพบริการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ (Level 2) ต้องอาศัย ปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์ ซึ่งไม่ใช่เพียงความพึงพอใจในบริการพื้นฐาน (Level 1) เท่านั้น

ข้อเสนอแนะและข้อจำกัด

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติและนัยยะต่อการบริหารคุณภาพในยุค AI (Practical and Managerial Implications)

1.1 การปฏิรูปการวัดผลสู่ Level 2 ด้วย AI: ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาต้องลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี (LMS/AI Platform) เพื่อให้สามารถวัดและรายงาน Hake's G ได้โดยอัตโนมัติ

1.2 การยกระดับ Instructor Quality เป็นวาระเร่งด่วน: การลงทุนในการพัฒนาวิทยากรต้องมุ่งเน้นไปที่ทักษะ AI Fluency และความสามารถในการ ปรับบริบท เพื่อให้วิทยากรสามารถทำหน้าที่เป็นปัจจัยชดเชยได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

1.3 การปรับปรุง TNA ด้วย Data Analytics: ควรนำเครื่องมือ Data Analytics หรือ AI มาใช้ในขั้นตอน Training Needs Analysis เพื่อให้การออกแบบหลักสูตรมีความแม่นยำเชิงรุก และลดความเสี่ยงของการเกิด Content Relevance Gap

2. ข้อจำกัดเชิงวิชาการและข้อเสนอแนะเพื่อการต่อยอดแบบจำลอง (Academic Limitations and Model Extension)

2.1 ข้อจำกัดเชิงวิชาการของบทความนี้

บทความวิชาการนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงประจักษ์จากชุดข้อมูลทุติยภูมิรวม 9 โครงการของวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล (MUIC) **ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในบริบทเฉพาะ** (เช่น เน้นหลักสูตรการบริหารจัดการในองค์กรขนาดใหญ่) ดังนั้น ความสามารถในการสรุปอ้างอิง (Generalizability) ไปยังสถาบันหรือประเภทหลักสูตรอื่น ๆ จึงถูกจำกัด และการนำเสนอผลลัพธ์ความสัมพันธ์ระหว่าง Assurance และ Hake's G เป็นเพียง **หลักฐานเชิงสำรวจเบื้องต้น** เท่านั้น ไม่ใช่การพิสูจน์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Relationship) ที่เข้มงวดผ่านการออกแบบงานศึกษาที่มีการควบคุมตัวแปรครบถ้วน

2.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการเพื่อการต่อยอดแบบจำลอง (Academic Recommendations for Model Extension)

เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและยกระดับ **Outcome-Oriented Training Service Quality Model** ที่นำเสนอให้สมบูรณ์ บทความนี้เสนอวาระการศึกษาเชิงวิชาการในอนาคต (Future Scholarly Studies) ดังนี้

2.2.1 การพิสูจน์ความสัมพันธ์เชิงกลไกด้วยโมเดลสถิติที่ซับซ้อน (Mechanistic Relationship Verification) นักวิชาการในอนาคตควรทำการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลระดับผู้เรียนเป็นรายบุคคล และใช้เทคนิค โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อตรวจสอบว่า Self-Efficacy และ Perceived Utility of Knowledge ทำหน้าที่เป็น ตัวแปรแทรกซึม (Mediators) อย่างเป็นทางการตามที่เสนอไว้ในทฤษฎีหรือไม่

2.2.2 การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเชิงทดลอง (Quasi-Experimental Comparative Study) ควรมีการออกแบบการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในลักษณะ Quasi-Experimental Design (ซึ่งไม่ถือเป็นการวิจัยเชิงทดลองที่ต้องขอจริยธรรมหากใช้ข้อมูลแบบไม่ระบุตัวตน) เพื่อเปรียบเทียบค่า Hake's G ระหว่างกลุ่มที่วิทยากรได้รับการพัฒนาทักษะ AI Fluency สูงสุดในการทำ Proactive Contextualization กับกลุ่มควบคุม เพื่อพิสูจน์อำนาจในการชดเชยของปัจจัยนี้

2.2.3 การขยายขอบเขตการวัดผลสู่ Level 3 และ Level 4 ด้วย AI-Tracking ควรมีการออกแบบระบบติดตามผลระยะยาว (Longitudinal Study) โดยใช้เครื่องมือดิจิทัลและ AI ในการติดตามพฤติกรรมการปฏิบัติงาน (Kirkpatrick Level 3: Behavior) ของผู้เรียนในองค์กร เพื่อตรวจสอบว่า Learning

Gain ที่สูงขึ้นจากปัจจัยชดเชยเชิงกลยุทธ์นี้ ส่งผลต่อ การถ่ายโอนความรู้ไปสู่การปฏิบัติงานจริง (Transfer of Training) และผลลัพธ์ทางธุรกิจ (Level 4: Results) อย่างมีนัยสำคัญหรือไม่

2.2.4 การศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมเชิงกลยุทธ์ (Qualitative Study on Strategic Behavior) ควรมีการสัมภาษณ์เชิงลึก วิทยากรที่มีผลลัพธ์ Hake's G สูงสุด เพื่อถอดองค์ความรู้เกี่ยวกับ พฤติกรรมการสอนและเทคนิคการสร้างแรงจูงใจ (Motivational Pedagogy) ที่ใช้ในการทำ Proactive Contextualization และการกระตุ้น Cognitive Effort ของผู้เรียนในห้องเรียนอย่างละเอียด

References

Arthur, W., Bennett, W., Edens, P. S., & Bell, S. T. (2003). Effectiveness of Training in Organizations: A Meta-Analysis of Design and Evaluation Features. *Journal of Applied Psychology*, 88(2), 234–245.

Autor, D. H. (2015). Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation. *Journal of Economic Perspectives*, 29(3), 3–30.

Blume, B. D., Ford, J. K., Baldwin, T. T., & Huang, J. L. (2010). Transfer of Training: A Meta-Analytic Review. *Journal of Management*, 36(4), 1065–1105.

Digital Economy Promotion Agency. (2022). *Thailand Digital Skill Index Report 2022*. Bangkok: DEPA.

Hake, R. R. (1998). Interactive-Engagement versus Traditional Methods: A Six-Thousand-Student Survey of Mechanics Test Data for Introductory Physics Courses. *American Journal of Physics*, 66(1), 64–74.

Kirkpatrick, D. L., & Kirkpatrick, J. D. (2006). *Evaluating Training Programs.* (3rd ed.). San Francisco: Berrett-Koehler.

Mahidol University International College. (2019–2024). *Annual Training Program Evaluation Reports*. Bangkok: MUIC.

Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (2021). *Guidelines for Quality Assurance in Thai Higher Education 2021*. Bangkok: MHESI.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40.

Salas, E., Tannenbaum, S. I., Kraiger, K., & Smith-Jentsch, K. A. (2012). The Science of Training and Development in Organizations: What Matters in Practice. *Psychological Science in the Public Interest*, 13(2), 74–101.

Sitzmann, T., Brown, K. G., Casper, W. J., Ely, K., & Zimmerman, R. D. (2008). A Review and Meta-Analysis of the Effectiveness of Training in Organizations. *Journal of Applied Psychology*, 93(6), 1113–1133.

Wang, G., & Lin, C. (2024). The Role of Soft Skills Development in Mitigating the Impact of the Digital Skills Gap. *International Journal of Training and Development*, 28(1), 120–140.

Zeithaml, V. A., Bitner, M. J., & Gremler, D. D. (2018). *Services Marketing: Integrating Customer Focus across the Firm*. (7th ed.). McGraw-Hill Education.

ถูกต้องแต่ไม่ถูกใจ : การโฆษณา การสื่อสาร และความท้าทายของบริการยุติการตั้งครรภ์ในประเทศไทย*

Legalized but Silenced: Advertising, Communication, and the Challenge of Abortion Services in Thailand

[1]นภดล พิมสาร, บุษกร ด้วงทอง ดุงสูงเนิน และ รักชนกชรินร์ พูลสุวรรณนธี
[1]Nopphadol Pimsarn, Bussakorn Duangthong Doongsoongnern and Rakchanokcharin Poonsuwannatee
คณะอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
Faculty of Industry and Technology Rajamangala, University of Technology Rattanakosin, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: nopphadol.pim@rmutr.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์สภาพปัจจุบันของการสื่อสารเพื่อเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย โดยการทบทวนวรรณกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลการศึกษาพบว่าประเทศไทยมีการประกาศใช้กฎหมายเพื่อรองรับการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย และมีสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) ดำเนินการในฐานะเป็นหน่วยให้คำปรึกษา คัดกรอง และส่งต่อผู้รับบริการไปยังสถานพยาบาลตามสิทธิประโยชน์ แต่ด้วยบริบทของสังคมไทยที่ไม่สามารถสื่อสารเรื่องการยุติการตั้งครรภ์ได้อย่างเปิดเผยและชัดเจน ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย และเกิดช่องว่างในการโฆษณาขายยาทำแท้งแบบผิดกฎหมายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เมื่อเปรียบเทียบกับการดำเนินงานสายด่วนตั้งครรภ์ไม่พร้อมในต่างประเทศ พบว่า การสื่อสารเพื่อการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยมีลักษณะเปิดเผยและชัดเจนมากกว่า สามารถสื่อสารให้ข้อมูลกับผู้รับบริการได้อย่างชัดเจน ทั้งการเข้ารับคำปรึกษา การใช้ยาด้วยตนเอง การเข้าถึงแหล่งทุนทรัพย์ การถ่ายทอดประสบการณ์การยุติการตั้งครรภ์ด้วยตนเองผ่านทางวีดีโอ หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการยุติการตั้งครรภ์ ดังนั้น ประเทศไทยจึงควรมีการถอดบทเรียนทั้งในและต่างประเทศ และศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางในการสื่อสารเรื่องการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยให้มีความเหมาะสมกับบริบทของสังคม เพิ่มการรับรู้และช่วยให้ประชาชนเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์ที่ถูกต้องตามกฎหมายและมีความปลอดภัย ซึ่งจะช่วยลดภาระงบประมาณและการสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ได้

คำสำคัญ: การสื่อสาร; ยุติการตั้งครรภ์; สายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663)

*Received October 3, 2025; Revised November 5, 2025; Accepted November 18, 2025

Abstract

This academic article aims to analyze and synthesize the current situation of communication for accessing safe abortion services through a review of both domestic and international literature. The study finds that Thailand has enacted laws supporting safe abortion and established the “Unplanned Pregnancy Hotline (1663)” to provide counseling, screening, and referral to authorized health facilities under the national benefit scheme. However, Thai sociocultural norms still constrain open and explicit communication about abortion, creating barriers to service accessibility and allowing illegal online advertisements of abortion pills to proliferate. Compared with international practices, communication strategies in other countries are more transparent and proactive. Hotlines and reproductive health organizations abroad provide clear and empathetic information about counseling, self-managed abortion, financial support, and personal experiences through diverse media platforms. The study suggests that Thailand should learn from both domestic and global experiences to develop communication strategies suitable for its cultural context. Strengthening evidence-based and rights-oriented communication will enhance public understanding, reduce misinformation, and promote equitable access to safe and legal abortion services. These improvements would help alleviate the national public health burden and prevent unnecessary human losses caused by unsafe abortion.

Keywords: Communication; Abortion Services; Unplanned Pregnancy Hotline (1663)

บทนำ

บตั้งแต่ปี พ.ศ.2564 ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ.2564 เพื่อปรับปรุงแก้ไขกฎเกณฑ์ในการยุติการตั้งครรภ์ โดยมาตรา 305 ได้มีเงื่อนไขยกเว้นไว้ว่า “หากการยุติการตั้งครรภ์เป็นการกระทำของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและตามหลักเกณฑ์ของแพทยสภา ในกรณีหญิงซึ่งมีอายุครรภ์ไม่เกินสิบสองสัปดาห์ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ หรือ หญิงซึ่งมีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์แต่ไม่เกินยี่สิบสัปดาห์ ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ภายหลังการตรวจและรับคำปรึกษาทางเลือกจากผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและผู้ประกอบวิชาชีพอื่น ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขประกาศกำหนดโดยคำแนะนำของแพทยสภาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ผู้กระทำนั้นไม่มีความผิด” ซึ่งการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยของหน่วยงานภาครัฐ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยได้มากขึ้น (Royal Thai Government Gazette, 2021, 2022)

นอกเหนือจากการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งผู้ให้บริการ และผู้บริการในข้างต้นแล้ว ในปี พ.ศ.2567 คณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ได้มีมติเห็นชอบให้สายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) เป็นสิทธิประโยชน์ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ โดยใช้งบประมาณจากงบบริการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค เพื่อเป็นกลไกในการให้คำปรึกษาและเพิ่มการเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยของประชาชน ซึ่งจะสามารถลดอัตราการบาดเจ็บ อัตราการเสียชีวิตจากการยุติการ

ตั้งครรภ์ที่ไม่ปลอดภัย ตลอดจนโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อื่น ๆ ได้ (National Health Security Office, 2024)

เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมาย และมีการพัฒนาระบบกลไกในการให้บริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยแล้ว การสื่อสารเพื่อให้ประชาชนรับรู้ เข้าใจ และเข้าถึงสิทธิประโยชน์จึงเป็นประเด็นควรได้รับการขับเคลื่อนเพิ่มมากขึ้น โดยข้อมูลจากการศึกษาวิจัยของ กุมารี พัชนี และคณะ (Pachanee et al., 2024) เรื่อง “การประเมินความเป็นไปได้และความคุ้มค่าในการให้บริการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคผ่านสายด่วนตั้งครรภ์ไม่พร้อม ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ” พบว่า มีจำนวนผู้โทรเข้ามารับบริการให้คำปรึกษากับสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) ในแต่ละปีมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจาก 12,144 คนใน พ.ศ.2558 เป็น 43,997 คน ใน พ.ศ.2565 ข้อมูลดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นในมิติของผู้รับสาร (Receiver) ว่ากระบวนการสื่อสารมีประสิทธิผล เนื่องจากผู้รับสารรับรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยการโทรเข้ารับบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นยังสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองในมิติของผู้ส่งสาร (Sender) โดยสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) ได้รับความคาดหวังให้เป็นคนกลาง (Hub) ในการให้คำปรึกษาและส่งต่อผู้รับบริการไปยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยในสถานพยาบาล การสื่อสารจึงมักออกมาในทิศทาง “ตั้งครรภ์ไม่พร้อม โทร 1663” อย่างไรก็ตามยังคงมีความไม่ชัดเจนในกระบวนการเข้ารับบริการ เนื่องจากบางสถานพยาบาล ผู้รับบริการสามารถติดต่อด้วยตนเอง (Walk in) เพื่อยุติการตั้งครรภ์ได้โดยไม่ต้องผ่านสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) และมักใช้การสื่อสารแบบปากต่อปาก (Word of Mouth) ไม่เพียงเท่านั้นหลายสถานพยาบาลไม่มีการประชาสัมพันธ์หรือเปิดเผยชื่อสถานพยาบาลที่ให้บริการยุติการตั้งครรภ์ผ่านการสื่อสารสาธารณะ เนื่องจากเห็นว่าการสื่อสารเป็น “เป็นดาบสองคม” ที่แม้ว่าจะช่วยให้ผู้รับบริการสามารถเข้าถึงการยุติการตั้งครรภ์ที่ปลอดภัยได้มากขึ้น แต่ก็อาจนำมาซึ่งภาพลักษณ์ด้านลบต่อสถานพยาบาล ความขัดแย้งภายในของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข รวมถึงประชาชนอาจไม่ตระหนักถึงการใช้ถุงยางอนามัยหรือการใช้ยาคุมกำเนิดเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์

จากการวิเคราะห์ผลกระทบทั้งในเชิงระบบสุขภาพ กฎหมาย และสังคม ที่สัมพันธ์กับนโยบายด้าน “สิทธิอนามัยเจริญพันธุ์” และ “การเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์ที่ปลอดภัย” ของประเทศไทย พบว่าการปรับปรุงกฎหมายและระบบบริการยุติการตั้งครรภ์ของประเทศไทยถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการส่งเสริมสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ ซึ่งการบรรจุชุดสิทธิประโยชน์ในการให้บริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยไว้ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ทั้งการสนับสนุนงบประมาณในการรักษาและฟื้นฟูผู้รับบริการยุติการตั้งครรภ์และการบริการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคผ่านทางสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) ช่วยเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยได้มากขึ้น ทว่า ระบบบริการยังขาดความพร้อมของสถานพยาบาล บุคลากร และกลไกการส่งต่อที่ทั่วถึง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่เมืองและชนบท อย่างไรก็ตาม ในมิติทางสังคมของประเทศไทย ยังคงเป็นประเด็นท้าทายที่สำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายและการดำเนินงานด้านการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย เนื่องจากการยุติการตั้งครรภ์เป็นเรื่องอ่อนไหวต่อศีลธรรมและวัฒนธรรม การให้บริการและการรับบริการยุติการตั้งครรภ์ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ชื่อเสียงทั้งในระดับบุคคลและองค์กร ดังนั้นภาครัฐและหน่วยงานสาธารณสุขจึงไม่สามารถสื่อสารเรื่องการยุติการตั้งครรภ์ได้อย่างตรงไปตรงมา หรือนำไปสู่การหลีกเลี่ยงโดยไม่ทำการสื่อสารไปยังประชาชน การยุติการตั้งครรภ์จึงกลายเป็น “การสื่อสารสีเทา (Grey zone communication)” ที่แม้จะถูกกฎหมายแต่ไม่มีใครอยากจะสื่อสาร

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากข้อจำกัดในการสื่อสารเรื่องการยุติการตั้งครรภ์ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ ประชาชนหรือผู้รับบริการต้องแสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งอาจนำไปสู่ความเสี่ยงต่อการได้รับข้อมูลที่คลาดเคลื่อน และการยุติการตั้งครรภ์ที่ไม่ปลอดภัย ดังนั้น บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์สภาพปัจจุบันของการสื่อสารเพื่อเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย โดยการทบทวนวรรณกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลเชิงนโยบายในการพัฒนาแนวทางการสื่อสารเพื่อเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยในบริบทของประเทศไทยได้ในอนาคต

วิธีการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยในปัจจุบัน

ข้อมูลจากแนวทางเวชปฏิบัติของราชวิทยาลัยสูตินรีแพทย์แห่งประเทศไทย (Subcommittee on Professional Standards 2022–2024, 2023) ได้แบ่งวิธีการยุติการตั้งครรภ์ไว้เป็น 2 วิธี ดังนี้

1) การยุติการตั้งครรภ์ด้วยการใช้ยา เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพสูง ผู้ป่วยมีโอกาสสำเร็จในการทำแท้งถึงร้อยละ 78 – 99 ในกรณีที่อายุครรภ์น้อยกว่า 14 สัปดาห์ โดยยาที่สามารถใช้ในการยุติการตั้งครรภ์ได้ คือ ยา Mifepristone, ยา Misoprostol และยา Letrozole ซึ่งปัจจุบันเป็นยาควบคุมพิเศษ จำเป็นต้องควบคุมดูแลในการใช้ยาโดยแพทย์อย่างใกล้ชิด (Thai Food and Drug Administration, 2025a, 2025b)

2) การยุติการตั้งครรภ์ด้วยหัตถการ ประกอบด้วยการดูดมดลูกด้วยเครื่องดูดสุญญากาศแบบมือ (Manual Vacuum Aspiration: MVA) และ การดูดมดลูกด้วยเครื่องดูดสุญญากาศแบบไฟฟ้า (Electric Vacuum Aspiration: EVA) นับเป็นวิธียุติการตั้งครรภ์ที่ปลอดภัยที่สุดและใช้ได้จนถึงช่วงอายุครรภ์ 12 - 14 สัปดาห์ อย่างไรก็ตาม ในสถานพยาบาลที่ไม่มีเครื่องมือ อาจจะใช้วิธีขูดมดลูก (Sharp Curette) ทดแทนได้

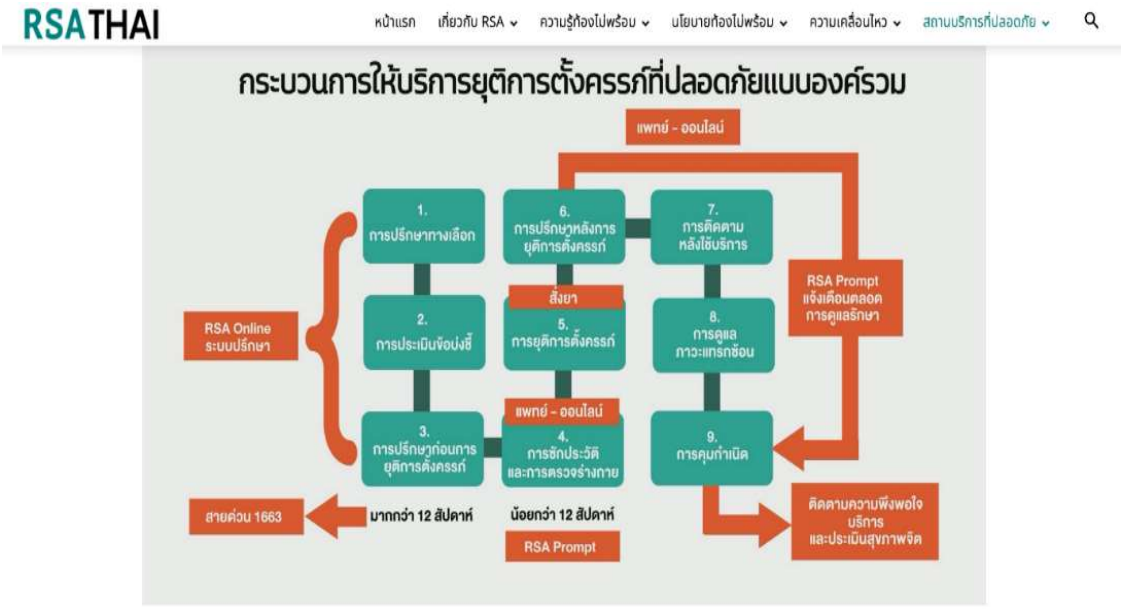
สิทธิประโยชน์ในการรับบริการยุติการตั้งครรภ์

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สนับสนุนงบประมาณเพื่อให้บริการยุติการตั้งครรภ์ในผู้หญิงไทย ทุกอายุที่จำเป็นต้องยุติการตั้งครรภ์ตามประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2564 และสนับสนุนงบประมาณให้กับทุกสิทธิการรักษา โดยสามารถรับบริการได้ทั้งผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยใน ครอบคลุมวิธีการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยในปัจจุบัน ทั้งการยุติการตั้งครรภ์ด้วยการใช้ยา และการยุติการตั้งครรภ์ด้วยหัตถการ โดยมีงบประมาณเหมาจ่ายครั้งละ 3,000 บาท นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนงบประมาณจากงบบริการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในปีงบประมาณ 2568 ให้กับสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) เป็นสิทธิประโยชน์ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ โดยเป็นหน่วยบริการปรึกษาทางเลือกเพิ่มเติม สำหรับการให้คำปรึกษาเรื่องตั้งครรภ์ไม่พร้อม

ไม่เพียงเท่านั้น หากผู้รับบริการจำเป็นต้องเข้ารับการยุติการตั้งครรภ์ยังสถานพยาบาล สายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) ยังสามารถให้บริการส่งต่อไปยังสถานพยาบาลตามสิทธิ หรือสถานพยาบาลที่เหมาะสมกับผู้รับบริการแต่ละราย อีกทั้งผู้รับบริการยังมีสิทธิในการเข้ารับคำปรึกษาทั้งด้านร่างกายและจิตใจจากบุคลากรทางการแพทย์ที่สถานพยาบาลก่อนและหลังยุติการตั้งครรภ์ และยังสามารถใช้สิทธิในการคุมกำเนิดได้อีกด้วย ซึ่งสิทธิทั้งการรักษาพยาบาลและสร้างเสริมสุขภาพเหล่านี้ ผู้รับบริการไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ การรับบริการต้องอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม และสอดคล้องกับหลักกฎหมาย คือ มีอายุครรภ์ไม่เกินสิบสองสัปดาห์ ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ หรือ มีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์แต่ไม่เกินยี่สิบสัปดาห์ ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ภายหลังการตรวจและรับคำปรึกษาทางเลือกจากผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและผู้ประกอบวิชาชีพอื่นแล้ว (National Health Security Office, 2023, 2024)

การประชาสัมพันธ์การยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย

ข้อมูลจากหน้าเว็บไซต์ของสมาคมพัฒนาเครือข่ายอาสา RSA (Referral system for Safe abortion) ขับเคลื่อนโดยสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย (https://rsathai.org) มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลกระบวนการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย 9 กระบวนการ โดยในกระบวนการให้คำปรึกษาจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก หากผู้รับบริการอายุครรภ์น้อยกว่า 12 สัปดาห์ สามารถปรึกษาผ่านระบบ RSA Prompt ซึ่งเป็นระบบโทรเวชกรรม (Telemedicine) โดยไม่ต้องเดินทางไปสถานพยาบาล ผู้รับบริการสามารถพูดคุยกับแพทย์ผ่านระบบออนไลน์และมีการแจ้งเตือนผ่านข้อความตลอดกระบวนการยุติการตั้งครรภ์ด้วยยา ส่วนที่ 2 หากผู้รับบริการมีอายุครรภ์มากกว่า 12 สัปดาห์ จะเข้ารับคำปรึกษาผ่านสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) รายละเอียดดังรูปที่ 1

Picture 1: The Holistic Safe Abortion Service Process
(Resource: Association for RSA Development (2025))

นอกจากนี้ ในหน้าเว็บไซต์เดียวกันยังมีการให้ข้อมูลของสถานพยาบาลในเครือข่าย RSA ที่ให้บริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย โดยประกอบไปด้วยสถานพยาบาล 2 กลุ่ม คือ

1) สถานพยาบาลที่สามารถบอกบริการสาธารณะได้ ผู้รับบริการสามารถติดต่อด้วยตนเอง (Walk in) ที่สถานพยาบาลได้ คือ คลินิกเวชกรรมสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, คลินิกสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย (สวท) ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, คลินิกวางแผนครอบครัวโรงพยาบาลคลองตัน และยังมีรายชื่อสถานพยาบาลเพิ่มเติมอีก 12 คลินิก เช่น คลินิกเฉพาะทางด้านเวชกรรมศาสตร์และนรีเวชวิทยา นายแพทย์วรชาติ, คลินิกเวชกรรมชุมชน พัทยาซอย 5, คลินิกชุมพรรวมแพทย์ เป็นต้น ทั้งนี้สถานพยาบาลที่สามารถบอกบริการสาธารณะได้ มีค่าใช้จ่ายในการยุติการตั้งครรภ์ เริ่มต้นที่ 1,600 – 10,000 บาท ซึ่งผู้รับบริการสามารถนัดหมายผ่านระบบสมาคมพัฒนาเครือข่ายอาสา RSA โดยจะมีรายละเอียดค่าใช้จ่ายแจ้ง วิธีการ และเวลาเปิดทำการของคลินิกอย่างชัดเจน

2) สถานพยาบาลที่ไม่สามารถบอกบริการสาธารณะได้ ผู้รับบริการไม่สามารถติดต่อด้วยตนเอง (Walk in) ที่สถานพยาบาลได้ โดยผู้รับบริการต้องติดต่อประสานผ่านสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) หรือ

หน่วยบริการปรึกษาก่อนเข้ารับบริการ ซึ่งสถานพยาบาลทั้งหมดในกลุ่มนี้เป็นสถานพยาบาลภาครัฐ โดยข้อมูลการประชาสัมพันธ์ของสมาคมพัฒนาเครือข่ายอาสา RSA มีความสอดคล้องกับข้อมูลการประชาสัมพันธ์ของศูนย์สื่อสารวาระทางสังคมและนโยบายสาธารณะ องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย ซึ่งให้ข้อมูลจำนวนสถานพยาบาลที่ให้บริการยุติการตั้งครรภ์ จำนวน 110 แห่ง แบ่งเป็นโรงพยาบาลรัฐ 68 แห่ง คลินิกเอกชน 32 แห่ง โรงพยาบาลมหาวิทยาลัย 6 แห่ง และโรงพยาบาลเอกชน 4 แห่ง ซึ่งทั้งหมดกระจายตัวอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย อย่างไรข้อมูล ข้อมูลการประชาสัมพันธ์ดังกล่าว ไม่มีการเปิดเผยรายชื่อของสถานพยาบาล ให้เพียงเบอร์ติดต่อของสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) เท่านั้น

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์การยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย สะท้อนให้เห็นว่า สายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) มีความสำคัญอย่างมากในกระบวนการให้บริการยุติการตั้งครรภ์ และได้รับการประชาสัมพันธ์จากภาคีเครือข่าย ตลอดจนสื่อสารมวลชน ในฐานะที่เป็นหน่วยให้คำปรึกษา คัดกรอง และส่งต่อผู้รับบริการไปยังสถานพยาบาลตามสิทธิประโยชน์ที่ได้รับการสนับสนุนจาก สปสช. ดังนั้น หากประชาชนไม่สามารถเข้าถึงสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) ก็จะไม่สามารถเข้าถึงหรือเข้ารับบริการในสถานพยาบาลภาครัฐได้เช่นกัน

“...ถึงตอนนี้ประเทศไทยจะให้การทำแท้งเป็นสิ่งที่ทำได้อย่างถูกกฎหมายและมียายุติที่ปลอดภัยก็ตาม แต่ก็สามารถพูดได้อย่างเต็มปากว่า ผู้ป่วยส่วนหนึ่งเลือกที่จะเข้าคลินิกทำแท้งเถื่อนก่อน เนื่องจากความไม่รู้ว่ามีสถานที่ใดบ้างที่จะสามารถยุติการตั้งครรภ์ได้...” (Olarik Musigavong, 2023 as cited in Thongbaisuwapon, 2023)

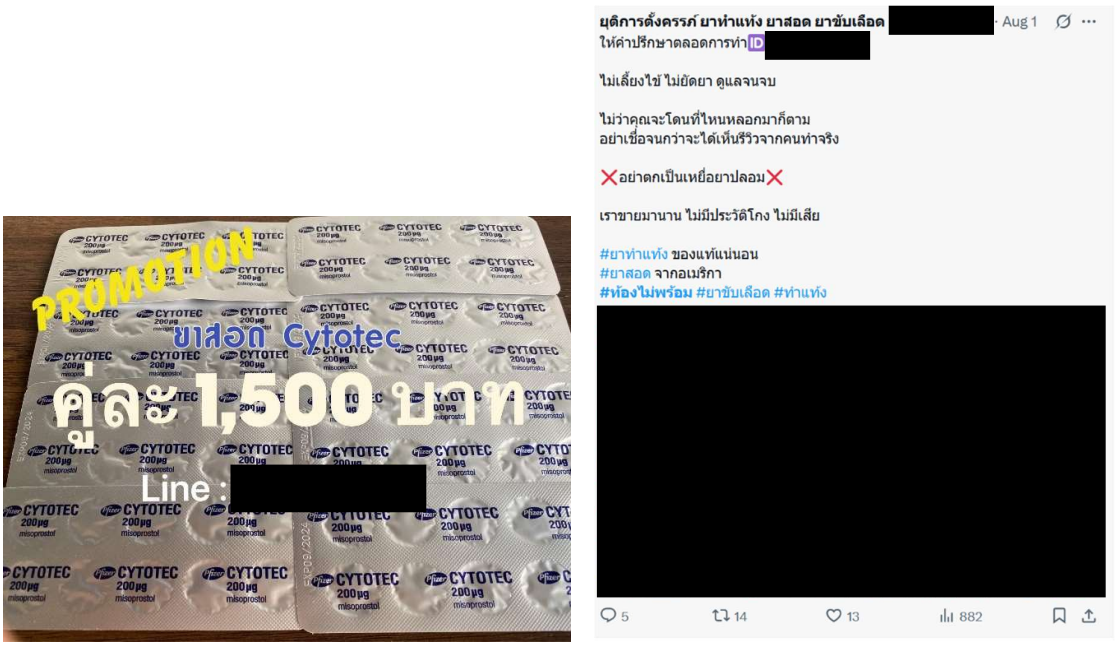
ด้วยเหตุนี้ การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการของสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) จึงมีความสำคัญต่อการให้บริการการยุติการตั้งครรภ์ทั้งระบบ แต่ประเด็นการยุติการตั้งครรภ์มีความละเอียดอ่อน และมีข้อจำกัดในการสื่อสารอย่างเปิดเผย อีกทั้งการยอมรับต่อการยุติการตั้งครรภ์ยังคงเป็นทัศนคติของปัจเจกบุคคล สถานพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์ยังคงสามารถเลือกที่จะให้บริการยุติการตั้งครรภ์ได้ ส่งผลให้มีประชาชนจำนวนหนึ่งเข้าไม่ถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย และต้องเลือกใช้บริการที่ผิดกฎหมายและอันตราย การพัฒนาแนวทางการสื่อสารเพื่อเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยในบริบทของประเทศไทย จะช่วยสนับสนุนทั้งองค์ความรู้และต้นแบบการสื่อสารที่เป็นรูปธรรม สามารถขับเคลื่อนให้ประชาชนที่มีความจำเป็นเข้าถึงสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายได้มากขึ้น

การโฆษณายาทำแท้งแบบผิดกฎหมายในประเทศไทย

ข้อมูลจากการค้นหาด้วยคำว่า “ยาทำแท้ง” และ “ยาขับ” ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในวันที่ 25 กันยายน 2568 ยังคงพบว่ามีการจำหน่ายยาเพื่อใช้ในการยุติการตั้งครรภ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการสื่อสารในรูปแบบการ “โฆษณา” หรือการมุ่งหวังให้เกิดการซื้อขายและกระตุ้นให้เกิดความต้องการใช้บริการ โดยมีรูปแบบการโฆษณาที่หลากหลายเพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น ทั้งการแสดงราคาอย่างชัดเจนเพื่อให้เห็นว่าการยุติการตั้งครรภ์ด้วยการใช้ยามีราคาไม่สูง สามารถเข้าถึงได้ง่าย มีการการันตีผลลัพธ์โดยใช้ภาพจากผู้ที่เคยใช้งานมาก่อน ประกอบกับการใช้คำโปรยในการโฆษณาเพื่อสร้างความมั่นใจ เช่น ให้คำปรึกษาจากสูตินรีแพทย์โดยตรง, ไม่เห็นผลยินดีคืนเงิน เว็บเจ้าเก่าของจริงยอดผู้ติดตาม 50,000+, ยาของแท้ทั้งยากินและยาสอด ไม่มียาปลอมปนเหมือนบางที่ เป็นต้น ไม่เพียงเท่านั้นยังมีการให้ช่องทางติดต่อผ่านทางแอพลิเคชันไลน์ และมีการสร้างเว็บไซต์เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถืออีกด้วย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างในรูปที่ 2

ความแพร่หลายและความสะดวกในการค้นหาข้อมูลเพื่อเข้าถึงยาทำแท้งด้วยตนเองบนสื่อสังคมออนไลน์ สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของการสื่อสารในการเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยภายใต้

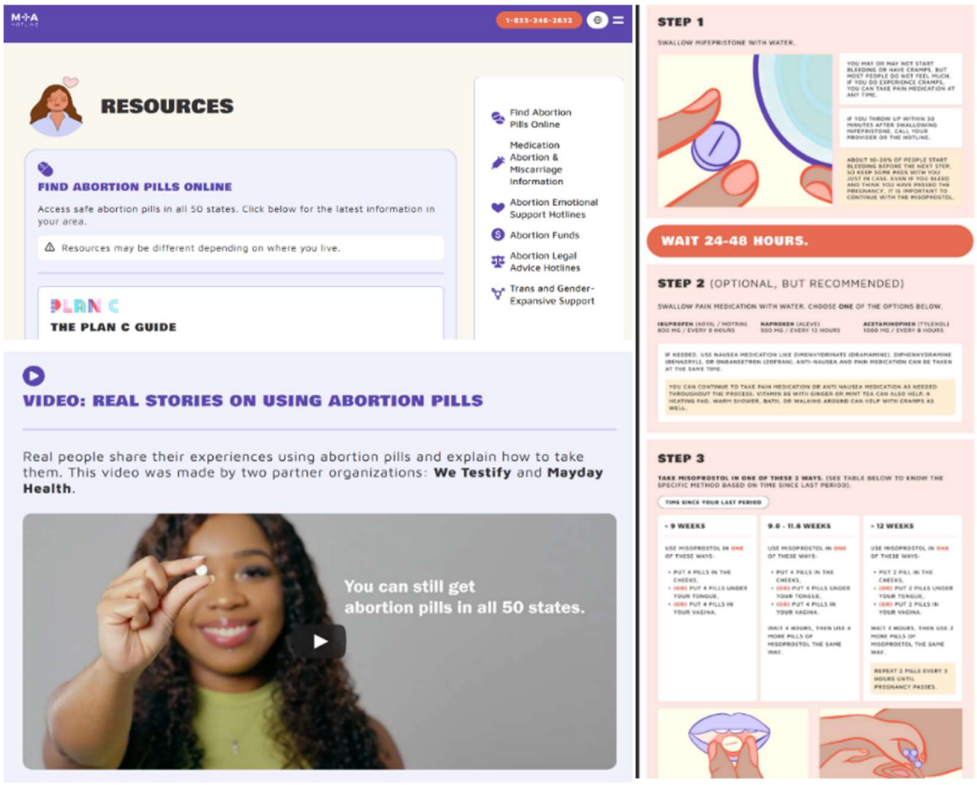
ระบบบริการด้านสุขภาพที่ได้รับการรับรองทางกฎหมาย การโฆษณาซึ่งมุ่งหวังผลทางการค้าสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและอธิบายข้อมูลชัดเจน มีช่องทางการติดต่อหลากหลาย สามารถใช้ภาษาโน้มน้าวใจผู้รับบริการได้เป็นอย่างดี ขณะที่การประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นการสื่อสารสาธารณะเพื่อประโยชน์ทางสุขภาพของประชาชน โดยไม่แสวงหารายได้หรือผลกำไรของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม กลับไม่สามารถให้ข้อมูลที่ชัดเจนทั้งกระบวนการในการเข้ารับบริการ คลินิกหรือสถานพยาบาลที่ได้รับอนุญาต ประกอบกับการตีตราทางสังคม ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากเลือกใช้ช่องทางออนไลน์ในการแสวงหายาเพื่อยุติการตั้งครรภ์ด้วยตนเองที่มีความสะดวกในการเข้าถึงและเป็นส่วนตัวมากกว่า ไม่มีการซักประวัติ ไม่มีการแจ้งผู้ปกครองให้รับทราบ แม้ว่าจะมีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อนและต้องชำระเงินเองก็ตาม นอกจากนี้ในมิติทางนโยบาย ยังสะท้อนถึงช่องว่างในการกำกับดูแลข้อมูลข่าวสารบนสื่อดิจิทัล รวมถึงการขาดมาตรการเชิงรุกในการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้เกี่ยวกับสิทธิด้านสุขภาพการเจริญพันธุ์และช่องทางการเข้าถึงบริการที่ปลอดภัยในระดับประเทศอีกด้วย

Picture 2: Examples of Illegal Abortion Drug Advertisements

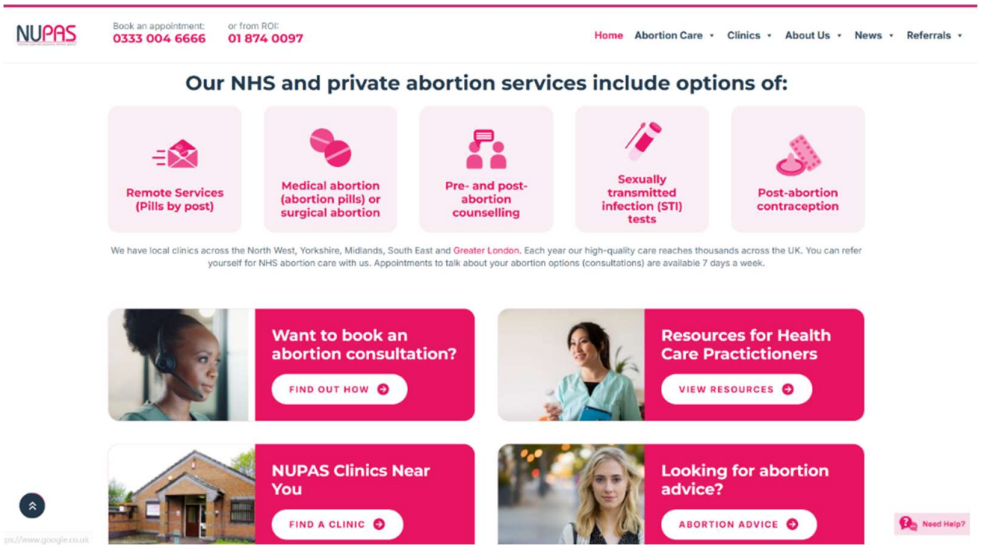
บริบทของการดำเนินงานสายด่วนตั้งครรภ์ไม่พร้อมในต่างประเทศ

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้รับบริการสามารถรับยาเพื่อยุติการตั้งครรภ์ด้วยตนเองที่บ้านได้ โดยหน่วยงาน The Miscarriage and Abortion Hotline (2025) เป็นหนึ่งในผู้ให้บริการให้คำปรึกษาด้านการยุติการตั้งครรภ์ มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์อย่างชัดเจน ทั้งขั้นตอนการรับบริการ การรับยา วิธีการใช้ยา การดูแลตนเองหลังการใช้ยา และสามารถเชื่อมโยงไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการยุติการตั้งครรภ์ เช่น การเข้าถึงทุนทรัพย์เพื่อยุติการตั้งครรภ์ สายด่วนให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย สายด่วนให้คำปรึกษาด้านสุขภาพจิต ในหน้าเว็บไซต์มีการสื่อสารทั้งในรูปแบบ Infographic ที่เข้าใจง่ายและละเอียด มีสื่อวีดีโอ รูปภาพที่ชัดเจน ทำให้ผู้รับบริการที่เข้าชมเว็บไซต์ได้รับข้อมูลที่ครบถ้วนทั้งกระบวนการยุติการตั้งครรภ์ รายละเอียดดังรูปที่ 3

Picture 3: Examples of Public Relations Media from Websites in the United States (Resource: The Miscarriage and Abortion Hotline (2025))

ในประเทศอังกฤษ ผู้รับบริการสามารถรับยาเพื่อยุติการตั้งครรภ์ด้วยตนเองที่บ้านได้เช่นกัน โดยเว็บไซต์ของ National Unplanned Pregnancy Advisory Service: NUPAS (2025) เป็นหนึ่งในช่องทางการรับบริการยุติการตั้งครรภ์ ซึ่งมีการประชาสัมพันธ์ขั้นตอนในการรับบริการอย่างชัดเจนผ่านหน้าเว็บไซต์ ทั้งการรับยา การรับคำปรึกษาทั้งก่อนและหลังยุติการตั้งครรภ์ มีการเปิดเผยรายชื่อสถานพยาบาลและนัดหมายเข้ารับบริการผ่านทางเว็บไซต์ได้ รายละเอียดดังรูปที่ 4

Picture 4: Examples of Public Relations Media from Websites in the United Kingdom (Resource: National Unplanned Pregnancy Advisory Service: NUPAS (2025))

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาวิจัยในเรื่องการให้ข้อมูลการยุติการตั้งครรภ์บนสื่อสังคมออนไลน์อย่าง TikTok ซึ่งเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสหรัฐอเมริกา โดยการวิจัยของเจนนี วู และคณะ (Wu et al., 2023) ได้เก็บข้อมูลจากวีดีโอใน TikTok 100 อันดับแรกที่มียอดชมสูงสุดซึ่งถูกแท็กด้วยแฮชแท็ก #abortionpill #medicalabortion และ #medicationabortion ผลการศึกษาพบว่าวิดีโอ 100 อันดับแรกเกี่ยวกับการยุติการตั้งครรภ์ด้วยการใช้ยาบน TikTok มียอดชมรวม 12.1 ล้านครั้ง มียอดไลค์ 1.8 ล้านครั้ง และมีความยาวเฉลี่ย 57 วินาที เนื้อหาในวีดีโอเน้นการให้ความรู้ทางการแพทย์มากที่สุด ร้อยละ 58 รองลงมา คือ ประสบการณ์ส่วนตัว ร้อยละ 13, การให้ความคิดเห็นร้อยละ 7 และข่าว ร้อยละ 7 และเนื้อหาในวีดีโอเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 89.2

ด้วยบริบททางสังคม กฎหมาย และรูปแบบการให้บริการยุติการตั้งครรภ์ในต่างประเทศมีความแตกต่างกับประเทศไทย การประชาสัมพันธ์เรื่องท้องไม่พร้อม และการยุติการตั้งครรภ์สามารถทำได้อย่างเปิดเผย ให้ข้อมูลกับผู้รับบริการได้อย่างชัดเจน ทั้งการเข้ารับคำปรึกษา การใช้ยาด้วยตนเอง การเข้าถึงแหล่งทุนทรัพย์ การถ่ายทอดประสบการณ์การยุติการตั้งครรภ์ด้วยตนเองผ่านทางวีดีโอ หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการยุติการตั้งครรภ์ ข้อมูลดังกล่าวเป็นบทเรียนและตัวอย่างการสื่อสารในต่างประเทศ ซึ่งมาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแนวทางการสื่อสารเพื่อเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยในบริบทของประเทศไทยได้

สรุป

ประเทศไทยได้ประกาศใช้กฎหมายรองรับการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย และจัดตั้งระบบสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในด้านสิทธิประโยชน์ภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ การให้คำปรึกษาผ่านสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) รวมถึงการดำเนินงานของเครือข่ายภาครัฐและภาคประชาสังคม อย่างไรก็ตาม การประชาสัมพันธ์และการสื่อสารเพื่อให้ประชาชนรับรู้ถึงสิทธิประโยชน์และขั้นตอนการเข้าถึงบริการยังไม่สามารถดำเนินได้อย่างเปิดเผยและทั่วถึง เนื่องจากข้อจำกัดจากทั้งผู้ให้บริการ ผู้รับบริการ และบริบททางสังคม ส่งผลให้เกิดช่องว่างด้านการสื่อสารและการติดตามตรวจสอบ

อย่างครอบคลุม ทำให้ยังคงมีการโฆษณายาทำแท้งผิดกฎหมายในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเข้าถึงได้ง่ายและเป็นส่วนตัว แต่มีความเสี่ยงสูงต่อสุขภาพและชีวิตสถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความท้าทายของประเทศไทยในการขับเคลื่อนนโยบายด้านสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยังมีค่านิยม ศีลธรรม และอิทธิพลทางศาสนาเป็นปัจจัยจำกัดการสื่อสารเรื่องการยุติการตั้งครรภ์อย่างเปิดเผย อีกทั้งยังมีตราบาปทางสังคมที่ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากไม่กล้าเข้ารับบริการ แม้จะมีสิทธิทางกฎหมายรองรับแล้วก็ตาม

เมื่อเปรียบเทียบกับการดำเนินงานสายด่วนตั้งครรภ์ไม่พร้อมในต่างประเทศ พบว่าการสื่อสารเพื่อการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยมีลักษณะเปิดเผยและชัดเจนมากกว่า ทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบสื่อต่าง ๆ เนื่องจากความแตกต่างทางบริบทสังคม และวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีบริการจัดส่งยาโดยตรงถึงผู้ใช้บริการภายใต้การกำกับดูแลของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขอย่างเป็นระบบ สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยทางบริบทสังคมและวัฒนธรรม มีผลต่อระดับความเปิดกว้างของการสื่อสารด้านสุขภาพการเจริญพันธุ์ในแต่ละประเทศ ดังนั้น ความท้าทายในด้านการสื่อสารประเด็นการยุติการตั้งครรภ์ในบริบทประเทศไทย จึงต้องสร้างสมดุลระหว่างบริบทสังคมและวัฒนธรรม กับการสื่อสารสุขภาพให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงและเข้าใจสิทธิประโยชน์ด้านอนามัยเจริญพันธุ์ได้อย่างแท้จริง สามารถลดภาวะแทรกซ้อนจากการยุติการตั้งครรภ์ที่ไม่ปลอดภัย ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับบริการยุติการตั้งครรภ์สามารถกลับมามีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

Picture 5: The New Body of Knowledge

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การสร้างความตระหนักรู้เชิงสิทธิมนุษยชนและสุขภาพ

หน่วยงานทุกภาคส่วนควรร่วมกันพัฒนากระบวนการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิทางสุขภาพให้เกิดขึ้นในทุกระดับของสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ไม่เพียงในกลุ่มผู้ให้บริการทางการแพทย์เท่านั้น แต่รวมถึงเยาวชน ประชาชนทั่วไป และผู้กำหนดนโยบาย โดยอาจบูรณาการเนื้อหาเรื่องสิทธิทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์ไว้ในหลักสูตรการศึกษา การจัดอบรมให้แก่บุคลากร และการจัดกิจกรรมรณรงค์สาธารณะ เพื่อปลูกฝังความเข้าใจว่าการเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัยเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน มีความถูกต้องตามหลักกฎหมาย ซึ่งจะช่วยลดอคติและการตีตราทางสังคม ตลอดจนเสริมสร้างทัศนคติของสังคมที่เคารพต่อสิทธิ ความเท่าเทียม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน

2. สนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายที่ให้บริการยุติการตั้งครรภ์

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ควรให้การสนับสนุนอย่างครอบคลุมในทุกมิติและต่อเนื่อง ทั้งในกระบวนการรักษาและฟื้นฟูผู้รับบริการยุติการตั้งครรภ์ และการบริการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ซึ่งมีภาคีเครือข่ายและสถานพยาบาลเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังควรมีการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาระบบการให้บริการอย่างต่อเนื่องและเป็น

รูปธรรม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติต่อการยุติการตั้งครรภ์จากระบบบริการที่ถูกต้องตามกฎหมายและมีความปลอดภัย

3. ถอดบทเรียนจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) ควรมีการรวบรวมและวิเคราะห์แนวทางการสื่อสารในประเด็นการยุติการตั้งครรภ์จากหลายประเทศทั่วโลก เพื่อนำมาพัฒนาเป็นแนวทางในการสื่อสารโดยปรับให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย นอกจากนี้ยังควรมีการศึกษาประสิทธิผลของการสื่อสารในปัจจุบันเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการติดตามและประเมินผลการสื่อสารและการดำเนินงานในอนาคต

4. พัฒนาการสื่อสารให้เหมาะสมกับสังคมไทย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และสายด่วนการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (1663) ควรออกแบบกลยุทธ์การสื่อสารที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคมไทย เช่น การใช้เรื่องราวจากชีวิตจริง การให้ข้อมูลผ่านพยาบาลหรืออาสาสมัครสาธารณสุขที่ชุมชนเชื่อถือ รวมทั้งครอบคลุมการสื่อสารในทุกกลุ่มเป้าหมาย ทั้งบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข เยาวชน และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ยังควรสร้างพื้นที่ในการพูดคุยหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการยุติการตั้งครรภ์ สิทธิประโยชน์ เพศและอนามัยเจริญพันธุ์ เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติอย่างเป็นรูปธรรม

References

Association for RSA Development. (2025). *Unplanned Pregnancy Consultation*. Retrieved April 9, 2025, from https://rsathai.org/#

National Health Security Office. (2023). *Management of Health Promotion and Disease Prevention Services, Fiscal Year 2023*. Retrieved April 9, 2025, from https://www.sshos.go.th/wp-content/uploads/2022/09/PP-Fee-shedule_66.pdf

National Health Security Office. (2024). NHSO Board Approves “Unplanned Pregnancy Hotline 1663” as a Service Unit in the Universal Coverage Scheme. Retrieved April 9, 2025, from https://www.nhso.go.th/th/communicate-th/thnewsforperson/News_4534

National Unplanned Pregnancy Advisory Service (NUPAS). (2025). *Abortion Care Service*. Retrieved April 9, 2025, from https://www.nupas.co.uk/

Pachanee, K., Karunayawong, P., Saeraneesopon, T., Korakot, M., Rueangthaweep, A., & Pimsarn, N. (2024). *Feasibility Study and Economic Evaluation on Telephone Counseling for Health Promotion and Disease Prevention Related to Unplanned Pregnancy under the Thai UHC*. Retrieved April 9, 2025, from https://kb.hsri.or.th/dspace/bitstream/handle/11228/6142/hs3168.pdf

Royal Thai Government Gazette. (2021, February 6). *Act Amending the Penal Code (No. 28) B.E. 2564 (2021)*.

Royal Thai Government Gazette. (2022, September 26). *Announcement of the Ministry of Public Health on Termination of Pregnancy under the Penal Code 2022*. Vol. 139, Special Part 228.

Subcommittee on Professional Standards 2022–2024. (2023). *Clinical Practice Guideline of the Royal Thai College of Obstetricians and Gynecologists: Abortion*. Retrieved April 9, 2025, from https://www.rtcog.or.th/files/1687830531_202b237fd7ad5bdafb0c.pdf

Thai Food and Drug Administration. (2025). *Details of Medicinal Product: MEDABON*. Retrieved April 9, 2025, from https://pertento.fda.moph.go.th/FDA_SEARCH_DRUG/SEARCH_DRUG/pop-up_drug.aspx?Newcode_U=U1DR1C1052640004311C

Thai Food and Drug Administration. (2025). *Details of Medicinal Product: FETROPEX*. Retrieved April 9, 2025, from https://pertento.fda.moph.go.th/FDA_SEARCH_DRUG/SEARCH_DRUG/pop-up_drug.aspx?Newcode_U=U1DR1C1052640004311C

The Miscarriage and Abortion Hotline. (2025). *Your Guide through Miscarriage & Abortion Care*. Retrieved April 9, 2025, from https://mahotline.org

Thongbaisuwapon, M. (2023). “Unplanned Pregnancy” and Abortion: Legalized but Inaccessible due to Moral Dilemmas. Retrieved April 9, 2025, from https://www.thecoverage.info/news/content/5242

Wu, J., Greene, M., Happ, M., Trahair, E., Montoya, M., & Swartz, J. J. (2023). Medication Abortion on TikTok: Misinformation or Reliable Resource? *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 228(6), 749–751.

องค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล การทบทวนแนวคิด สังเคราะห์องค์ความรู้ และข้อเสนอเชิงนโยบาย*

Innovative Organizations and Educational Management in the Digital Era: A Conceptual Review, Knowledge Synthesis, and Policy Recommendations

[1]ชนิดาภา อินทรบุตร, วิภาดา พลูศักดิ์วรสาร และ ภูมิภควัธจ์ ภูมิพงศ์คชศร
[1]Chanidapha Intarabut, Vipada Poonsakvorasan and Phumphakhawat Phumphongkhochasorn
วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
College of Innovation Management,
Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Thailand.
[1]Corresponding Author's Email: napatidee.int@rmutr.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอแนวคิดทฤษฎีและการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับองค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล เนื่องจาก การปฏิวัติทางเทคโนโลยีดิจิทัลได้สร้างการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงต่อระบบการศึกษาทั่วโลก ทำให้สถาบันการศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานจากองค์การแบบดั้งเดิมสู่ องค์การนวัตกรรม (Innovation Organization) เพื่อรองรับความท้าทายในยุคดิจิทัล จากการสังเคราะห์แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตของการทบทวนวรรณกรรม 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์การนวัตกรรม (Innovative Organization) 2) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล 3) การบูรณาการองค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล ใช้วิธีการศึกษาแบบค้นคว้าจากเอกสาร โดยใช้โปรแกรมสืบค้นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นเครื่องมือ ประโยชน์ของบทความเป็นฐานความรู้เชิงทฤษฎีและปฏิบัติการที่มอบแนวทางกลยุทธ์ให้แก่ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาในการเปลี่ยนผ่านสถาบันให้เป็น ศูนย์กลางแห่งนวัตกรรม เพื่อให้การศึกษาของประเทศสามารถตอบสนองต่อวาระเชิงนโยบายของชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผลิตบัณฑิตที่มีคุณสมบัติพร้อมสำหรับอนาคตในการเป็นพลเมืองดิจิทัล และ นวัตกร

ผลการศึกษาบทความวิชาการนี้ พบว่า การเป็นองค์การนวัตกรรม ต้องอาศัยการบูรณาการองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการทดลอง การลงทุนในเทคโนโลยีที่เหมาะสม การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง บทความนี้ได้นำเสนอ องค์ความรู้ใหม่ (Novelty) ที่ได้จากบทความนี้คือการนำเสนอแนวคิด องค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นการพัฒนาขั้นกว่าที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาโดยเฉพาะ บทความยังได้นำเสนอ กรอบแนวคิดพลวัตแห่งการบูรณาการ ซึ่งอธิบายกระบวนการ ขั้นตอนของการปรับตัวสู่องค์การดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง และได้เสนอการยกระดับบทบาทของบุคลากรทางการศึกษาเป็น สถาปนิกทางการเรียนรู้ ซึ่งทำหน้าที่ออกแบบและสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรม

*Received October 18, 2025; Revised November 18, 2025; Accepted November 30, 2025

ใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน โดยเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการสร้าง ระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ดิจิทัล ที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: องค์การนวัตกรรม; ภาวะผู้นำดิจิทัล; นวัตกรรมทางการศึกษา; ความสามารถแบบพลวัต; การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล

Abstract

This research article aims to present theoretical concepts and synthesize knowledge related to innovative organizations and educational management in the digital era. The rapid advancement of digital technology has brought about profound transformations in education systems worldwide, requiring educational institutions to shift from traditional organizational models to innovative organizations in order to respond effectively to digital-era challenges. Based on a synthesis of relevant concepts and literature, the scope of this review includes: (1) concepts related to innovative organizations, (2) concepts related to educational management in the digital era, and (3) the integration of innovative organizations with educational management in the digital context. The study adopts a documentary research approach, utilizing electronic databases as the primary tool for data collection. The article contributes both theoretical and practical value by providing strategic guidelines for educational administrators and personnel in transforming institutions into centers of innovation. This transformation aims to enhance the capacity of national education systems to respond effectively to policy agendas while producing graduates equipped to become digital citizens and innovators.

The findings indicate that becoming an innovative organization requires integrating several key components, including fostering a culture that encourages experimentation, investing in appropriate technologies, developing personnel capabilities, and establishing policies that support change. The article's key novelty lies in proposing an advanced conceptualization of the integration between innovative organizations and educational management in the digital era, with a specific emphasis on educational innovation. Furthermore, it introduces a dynamic integration framework that explains the ongoing processes and stages of organizational transformation. The study also highlights the evolving role of educational personnel as learning architects, responsible for designing and creating learning environments that foster innovation. This framework serves as a guide for driving sustainable transformation, emphasizing the importance of building a flexible and responsive digital learning ecosystem capable of meeting the demands of 21st century society.

Keywords: Innovative Organization; Digital Leadership; Educational Innovation; Dynamic Capabilities; Educational Management in the Digital Era

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อทุกภาคส่วนของสังคม ในศตวรรษที่ 21 รวมถึงภาคการศึกษาด้วยเช่นกัน การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ได้นำมาซึ่งนวัตกรรมด้านดิจิทัลที่พลิกโฉมวิธีการทำงาน การสื่อสาร และการเรียนรู้แบบดั้งเดิม (Schwab, 2016) ในบริบทที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้งเช่นนี้ “องค์การนวัตกรรม” (Innovative Organization) จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่แนวคิดทางธุรกิจอีกต่อไป แต่เป็นปรัชญาการบริหารที่จำเป็นสำหรับสถาบันการศึกษา เพื่อให้สามารถปรับตัวและอยู่รอดได้ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความท้าทาย การที่สถาบันการศึกษาจะก้าวไปสู่การเป็นองค์การนวัตกรรมนั้นหมายถึงการสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ การยอมรับความผิดพลาด และการเรียนรู้ตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบการบริหารแบบเดิมที่เน้นการควบคุมและลำดับขั้น (Tidd and Bessant, 2013) ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในยุค ดิจิทัล พบว่า บุคลากรภาครัฐส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถ และความชำนาญด้านดิจิทัล และบางส่วนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเทคโนโลยีดิจิทัล วัฒนธรรมองค์กรที่ไม่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่ยุ่งยากซับซ้อน และงบประมาณขององค์กรมีจำกัดทำให้ส่งผลต่อการพัฒนาขององค์กรในมิติต่าง ๆ (Puprasirt, Kalyanamitra, Niyomyaht, and Lakkhanapichonchat, 2024)

การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล (Digital Education Management) เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง มุ่งเน้นการ ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคที่การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเปลี่ยนจากรูปแบบการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลางไปสู่การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญ (Learner-Centered) ผ่านการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) และระบบการจัดการ เรียนรู้ (Learning Management System) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเป็นส่วนตัว ผู้เรียนสามารถเข้าถึง แหล่งข้อมูลได้ทุกที่ทุกเวลา และพัฒนาทักษะสำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ในขณะเดียวกัน ครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้ชี้แนะแนวทางเพื่อเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกที่ เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง (Sakuntanak, Kongdanprai, Subruangthong, and Charernporn, 2025) นอกจากนี้ การจัดการการเรียนรู้ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการคิด สร้างสรรค์ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรมและการวิจัยด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ภายใต้การคิดวิเคราะห์ และการคิดเชิงสร้างสรรค์ และการคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อตนเองสังคม และสิ่งแวดล้อมภายนอก อันเป็นพื้นฐานสำคัญ ของคุณธรรม จริยธรรม จากการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิดสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนานวัตกรรม แสดงให้เห็นถึงการเรียนที่ต้อง อาศัยเทคโนโลยีในการทำงานเพื่อประโยชน์สูงสุด ดังนั้น ครูผู้สอนจะต้องสร้างชุมชนแห่งความอยากเรียนอยากรู้และความ ต้องการคำตอบ (Sakuntanak, Kongdanprai, Subruangthong, and Charernporn, 2025) เพื่อให้ผู้เรียนลงมือค้นหาคำตอบผ่านกระบวนการเรียนการสอนโดยยึดปัญหาเป็น ฐานกล่าวคือ การเริ่มต้นจากความสงสัย ความต้องการในการอยากเรียนรู้และการคลายความสงสัยด้วยการค้นหาคำตอบ (Christensen, Horn, and Johnson, 2008) การสังเคราะห์ข้อมูลจะช่วยให้เห็นภาพรวมขององค์ความรู้ที่มีอยู่ และชี้ให้เห็นถึงช่องว่างทางวิชาการ (Research Gap) ที่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างลึกซึ้งเพียงพอ แม้จะมีทฤษฎีเกี่ยวกับองค์การนวัตกรรมอยู่มาก แต่ยังขาดการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้แนวคิดเหล่านี้เพื่อสร้างกรอบแนวคิดองค์การนวัตกรรมการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Innovation Organization Framework) ที่มีลักษณะเฉพาะและเหมาะสมกับสถาบันการศึกษาในยุคดิจิทัล ยังขาดงานวิจัยที่มุ่งศึกษาถึง กระบวนการพลวัต (Dynamic Process) ในการปรับตัวของสถาบันการศึกษาเพื่อก้าวสู่การเป็นองค์การนวัตกรรม รวมถึง

การพัฒนาบทบาทใหม่ของบุคลากรให้เป็น สถาปนิกทางการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน การศึกษาเปรียบเทียบในเชิงลึกระหว่างองค์กรที่ประสบความสำเร็จและองค์กรที่ล้มเหลวในการนำนวัตกรรมมาใช้ในภาคการศึกษายังมีอยู่น้อย ทำให้ยังไม่สามารถระบุปัจจัยแห่งความสำเร็จและอุปสรรคได้อย่างชัดเจน

การพัฒนาองค์การนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการนวัตกรรม ซึ่งประกอบด้วยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ การจัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการศึกษา การสนับสนุนการลงทุนวิจัยและพัฒนา และการสร้างกลไกการถ่ายทอดเทคโนโลยีและนวัตกรรมสู่การใช้งานจริง การพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้และทักษะในการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งในด้านการพัฒนาผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การอบรมครูและอาจารย์ให้มีทักษะการใช้เทคโนโลยีการศึกษา การพัฒนานักวิจัยที่เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษา และการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรมีส่วนร่วมในกิจกรรมนวัตกรรม องค์การนวัตกรรมทางการศึกษาจำเป็นต้องมีระบบการจัดการความรู้ที่ดี เพื่อให้สามารถสะสม จัดเก็บ แบ่งปัน และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้องค์กรที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทดลองใหม่ และการยอมรับความผิดพลาดเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ การขาดนโยบายที่ชัดเจนและสอดคล้องกันในการสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาเป็นอุปสรรคสำคัญ การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ การมีระเบียบและขั้นตอนที่ซับซ้อนในการอนุมัติโครงการนวัตกรรม และการขาดงบประมาณที่เพียงพอเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข ความไม่เพียงพอของโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล ปัญหาความเร็วและเสถียรภาพของระบบอินเทอร์เน็ต ความล้าสมัยของอุปกรณ์เทคโนโลยีในสถาบันการศึกษา และปัญหาความปลอดภัยของข้อมูลเป็นความท้าทายที่ต้องแก้ไข การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงจากบุคลากร ความขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษา การขาดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองและการเรียนรู้สิ่งใหม่ และการขาดวัฒนธรรมการทำงานแบบทีมและการแบ่งปันความรู้เป็นอุปสรรคที่ต้องจัดการ

จึงมีความจำเป็นที่ต้องนำเสนอบทความ องค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษาในยุคดิจิทัล การสร้างองค์การที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์และนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาจะช่วยให้ระบบการศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสำเร็จในการพัฒนาองค์การนวัตกรรมทางการศึกษาต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา การพัฒนาบุคลากร และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการนวัตกรรม การดำเนินการที่เป็นระบบ และความมุ่งมั่นในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง องค์การนวัตกรรมทางการศึกษาของไทยจะสามารถก้าวไปสู่การเป็นผู้นำในการจัดการศึกษาคุณภาพสูงที่สอดคล้องกับความต้องการของโลกยุคใหม่ได้อย่างแน่นอน การลงทุนในการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาในปัจจุบันจะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างอนาคตที่ยั่งยืนให้กับประเทศชาติและประชาชนในระยะยาว บทความวิชาการนี้จึงมุ่งเน้นนำเสนอและสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ ผู้บริหารระดับนโยบาย ในหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ผู้บริหารและบุคลากรในสถาบันการศึกษา ทุกระดับ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนองค์กรและบทบาทสู่การเป็น องค์การนวัตกรรมการเรียนรู้ดิจิทัล และ นักวิชาการ นักวิจัย ที่สนใจในการบูรณาการแนวคิดด้านนวัตกรรมและการศึกษาในยุคดิจิทัล บทความจะทำการทบทวนและสังเคราะห์ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ทั้งสามประการอย่างเป็นระบบ ได้แก่ 1) แนวคิดองค์การนวัตกรรม 2) แนวคิดการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล และ

3) การบูรณาการแนวคิดทั้งสองเข้าด้วยกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อไป

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์และทำความเข้าใจใน ความสัมพันธ์เชิงซ้อน ระหว่าง องค์การนวัตกรรม (Innovative Organization) และ การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล (Digital Education Management) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณา แนวคิดหลักสามประการ ที่มีการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยการนำเสนอจะเริ่มจากการพิจารณาแนวคิด องค์การนวัตกรรม ในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงองค์กร ตามมาด้วยการทำความเข้าใจในบริบทที่สำคัญของ การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล และสิ้นสุดด้วย การบูรณาการแนวคิด ดังกล่าวเข้าด้วยกัน เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้และสร้างสรรค์รูปแบบการศึกษาที่มีความยั่งยืนและตอบโจทย์อนาคตได้ แนวคิดหลักสามประการที่จะนำเสนอในบทความนี้ ได้แก่ 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์การนวัตกรรม (Innovative Organization) 2) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล 3) การบูรณาการองค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล

องค์การนวัตกรรม (Innovative Organization)

ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แนวคิดเรื่อง องค์การนวัตกรรม จึงไม่ใช่เพียงคำศัพท์ที่ทันสมัย แต่เป็นปรัชญาการบริหารที่จำเป็นต่อการอยู่รอดของทุกสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษา (Tidd and Bessant, 2013) ได้นิยามองค์การนวัตกรรมว่าเป็นองค์การที่มีความสามารถในการสร้างและใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ได้จำกัดอยู่แค่ผลิตภัณฑ์หรือบริการ แต่ยังรวมถึงกระบวนการและรูปแบบการดำเนินงานใหม่ ๆ ที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพขององค์กรองค์กรที่เกิดจากการสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือมีการปรับปรุงทั้งรูปแบบวิธีการทำงานและกระบวนการเดิมแล้วทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพและคุณภาพดีขึ้นในบริบทนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการสร้าง “วัฒนธรรมองค์การ” ที่เปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากความผิดพลาด และการยอมรับความเสี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Ambidextrous Organization ของ (Tushman and O’Reilly, 1997) ที่ระบุว่า องค์การที่ประสบความสำเร็จต้องมีความสามารถในการ สำรวจ (Explore) สิ่งใหม่ ๆ ควบคู่ไปกับการ แสวงหาประโยชน์ (Exploit) จากทรัพยากรที่มีอยู่ไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งเป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยการนำของผู้บริหารที่เข้าใจในพลวัตนี้อย่างลึกซึ้ง (Drucker, 1985) ได้ย้ำว่านวัตกรรมเป็น หน้าที่หลัก ขององค์การ ไม่ใช่แค่ความบังเอิญที่เกิดขึ้นในบางครั้ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่นักวิชาการไทยอย่าง Priyakorn (2010) ได้นำมาขยายความในบริบทของ “องค์การแห่งการเรียนรู้” โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวคือพื้นฐานสำคัญของการสร้างสรรค์นวัตกรรม สอดคล้องกับ Ratchavieng et al. (2021) กล่าวว่า องค์กรแห่งนวัตกรรมเป็นองค์กรที่เกิดจากการสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือมีการปรับปรุงทั้งรูปแบบ วิธีการทำงาน และกระบวนการเดิม แล้วทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพและคุณภาพดีขึ้น

องค์ประกอบขององค์การนวัตกรรม หมายถึง การหลอมรวมองค์ประกอบสำคัญหลายประการเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความสามารถในการปรับตัวและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างต่อเนื่องจากภายใน จากการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการชั้นนำ สามารถระบุ 4 องค์ประกอบสำคัญ ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนหลักขององค์การนวัตกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังต่อไปนี้ 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Innovation Leadership) ผู้นำคือหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนและกำหนดทิศทางของนวัตกรรม Hamel (2007) อธิบายว่า ผู้นำที่สร้างนวัตกรรมคือผู้ที่สามารถท้าทายกรอบความคิดแบบเดิม (Orthodoxies) และสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรกล้าที่จะทดลองและคิดนอกกรอบ ซึ่งแตกต่างจากผู้นำแบบดั้งเดิมที่เน้นการ

ควบคุมและรักษาสถานะเดิม ผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีความสามารถในการสร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน มีความยืดหยุ่น และพร้อมที่จะรับความเสี่ยง เพื่อเปิดโอกาสให้บุคลากรได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gil, Rodrigo-Moya, and Morcillo-Bellido (2018) ที่เน้นย้ำถึงบทบาทของผู้นำในการสร้างความเชื่อมั่นและการสนับสนุนการริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากนี้ Aniskina and Terekhova (2019) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ 7 ประการในการขับเคลื่อนองค์กรแห่งนวัตกรรมทางการศึกษา ซึ่งรวมถึงการมีวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน และการสร้างทีมผู้นำที่มุ่งมั่น 2) วัฒนธรรมองค์การที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรม (Innovation Culture) วัฒนธรรมองค์การที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรมเป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม และการกล้าเสี่ยง Gallagher (2012) ชี้ว่าวัฒนธรรมที่สนับสนุนนวัตกรรมต้องส่งเสริมการทำงานเป็นทีม การแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามสายงาน และที่สำคัญที่สุดคือ การยอมรับความผิดพลาดในฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ (Learning from Failure) ไม่ใช่ความล้มเหลวที่ต้องถูกลงโทษ องค์กรที่มีวัฒนธรรมนวัตกรรมจะส่งเสริมบุคลากรทางการศึกษาในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษา 3) โครงสร้างที่ยืดหยุ่น (Flexible Structure) โครงสร้างองค์การที่ยืดหยุ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอำนวยความสะดวกให้เกิดการไหลเวียนของข้อมูลและทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการพัฒนานวัตกรรม Mintzberg (2009) อธิบายว่า โครงสร้างแบบเมทริกซ์ (Matrix Structure) หรือโครงสร้างแบบเครือข่าย (Network Structure) มีความเหมาะสมในการส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรม ซึ่งแตกต่างจากโครงสร้างแบบลำดับชั้นที่อาจทำให้กระบวนการล่าช้า โครงสร้างที่ยืดหยุ่นจะช่วยให้สามารถจัดทีมงานในการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาและสร้างกระบวนการและการปฏิบัติที่เอื้ออำนวยได้อย่างรวดเร็ว 4) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) การจัดการความรู้เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนนวัตกรรม Nonaka and Takeuchi (1995) ได้นำเสนอ โมเดล SECI ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความรู้ในองค์กรอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การแลกเปลี่ยนความรู้แบบชัดแจ้งและแบบซ่อนเร้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ และนำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรม การจัดการความรู้ที่เข้มแข็งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาทักษะปฏิบัติการวิชาชีพเพื่อพัฒนานวัตกรอาชีวศึกษา (Vocational Innovator) ได้อย่างต่อเนื่อง

การเชื่อมโยงองค์การนวัตกรรมกับวาระเชิงนโยบายของประเทศไทย

แนวคิดองค์การนวัตกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นกลไกขับเคลื่อนการบรรลุเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และ นโยบายไทยแลนด์ 4.0 (Thailand 4.0) โดยเฉพาะในมิติของการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากวาระของชาติเหล่านี้กำหนดให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่ เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและมูลค่า (Value-Based Economy)

ตารางที่ 1 การเชื่อมโยงองค์การนวัตกรรมกับวาระเชิงนโยบายของประเทศไทย

องค์ประกอบ องค์การนวัตกรรม	ความเชื่อมโยงกับ ยุทธศาสตร์ชาติ/ไทยแลนด์ 4.0	ผลลัพธ์ต่อสถาบันการศึกษา
1. ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	ยุทธศาสตร์ชาติกำหนดให้มีการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทุนมนุษย์ ผู้นำทางการศึกษาจึงต้องมีวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับวาระแห่งชาตินี้	ผู้นำต้องกล้าท้าทายกรอบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Orthodoxies) และนำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) เพื่อสร้างหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นทักษะแห่งศตวรรษที่ 21
2. วัฒนธรรมองค์การที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรม	ไทยแลนด์ 4.0 เน้นการสร้างคนที่มีความสามารถในการ คิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ และสร้างนวัตกรรม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน	สถาบันการศึกษาต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็น "ห้องปฏิบัติการ" ที่เปิดกว้างต่อการทดลอง การยอมรับความเสี่ยง และการเรียนรู้จากความล้มเหลว (Learning from Failure) เพื่อให้บุคลากรกล้าสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษา
3. โครงสร้างที่ยืดหยุ่น	การตอบสนองต่อพลวัตทางเทคโนโลยีที่รวดเร็ว จำเป็นต้องมีโครงสร้างการทำงานที่คล่องตัว เพื่อสนับสนุน การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล ตามแผนแม่บทเศรษฐกิจดิจิทัล	ต้องมีการจัดโครงสร้างแบบเครือข่าย (Network Structure) หรือแบบเมทริกซ์ที่เอื้อต่อการทำงานข้ามสายงาน และการจัดตั้งทีมงานเฉพาะกิจ (Ad-hoc Teams) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการศึกษาอย่างรวดเร็ว (Agile)
4. การจัดการความรู้	เป็นรากฐานสำคัญในการยกระดับประเทศให้เป็น สังคมแห่งความรู้ (Knowledge Society) ตามยุทธศาสตร์ชาติ	องค์การต้องมีระบบการจัดการความรู้ที่แข็งแกร่ง (เช่น โมเดล SECI) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในและภายนอกองค์กร นำไปสู่การพัฒนา "นวัตกรทางการศึกษา" (Educational Innovator) ที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนประเทศ

สรุปได้ว่า แนวคิดองค์การนวัตกรรม หมายถึง องค์การที่มีศักยภาพในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการองค์ความรู้ สร้างวัฒนธรรมแห่งความคิดสร้างสรรค์ และสร้างระบบนิเวศนวัตกรรม มีความสามารถในการสร้างสรรค์และนำเสนอนวัตกรรมใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง บูรณาการกลยุทธ์นวัตกรรมเข้ากับภารกิจหลักขององค์การ และมีระบบที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้จากความล้มเหลว โดย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Innovation Leadership) 2) วัฒนธรรมองค์การที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรม (Innovation Culture) 3) โครงสร้างที่ยืดหยุ่น (Flexible Structure) 4) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ทำงานร่วมกันอย่างเป็นหนึ่งเดียวเพื่อขับเคลื่อนให้องค์การสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้องค์การสามารถอยู่รอดและเติบโตได้อย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

ตารางเปรียบเทียบองค์การนวัตกรรมและองค์การแห่งการเรียนรู้

องค์การนวัตกรรม (Innovative Organization) มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับ องค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) แต่มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบองค์การนวัตกรรมและองค์การแห่งการเรียนรู้

ลักษณะ	องค์การนวัตกรรม (Innovative Organization)	องค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)
จุดร่วม	เน้นการปรับตัวอย่างต่อเนื่องและการเปิดรับการเปลี่ยนแปลง	เน้นการสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้
จุดแตกต่าง	มุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ (Output) เน้นการสร้างสรรค์และนำ นวัตกรรมใหม่ มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบหรือแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม	มุ่งเน้นที่กระบวนการ (Process) เน้นการสร้าง ความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในองค์กร

การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล

การปฏิวัติดิจิทัลได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงทุกมิติของชีวิตมนุษย์อย่างไม่อาจย้อนกลับได้ รวมทั้งระบบการศึกษาที่ต้องปรับตัวเพื่อรองรับความต้องการของผู้เรียนในยุคใหม่ การศึกษาในยุคใหม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อสอดรับแนวคิดการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 และรองรับนโยบายไทยแลนด์ 4.0 การขับเคลื่อนแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และแผนแม่บทการส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล พ.ศ. 2561-2565 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศไทยสู่เศรษฐกิจดิจิทัลที่มีพลวัตร บนฐานของสังคมที่รู้คิด รู้เท่าทัน และกำลังคนที่สามารถปรับตัวและ สร้างโอกาสจากเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัล โดยมียุทธศาสตร์ 4 ด้าน (Digital Economy Promotion Agency, 2017) เป้าหมายเชิงนโยบายระดับชาติเป็นแรงผลักดันสำคัญ ให้สถาบันการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากองค์การที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ ไปสู่การเป็น "องค์การนวัตกรรมทางการศึกษา" อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อผลิตบุคลากรที่มี ทักษะแห่งอนาคต และสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์ชาติด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า การเปลี่ยนแปลงช่วยสนับสนุนความเท่าเทียมด้านการศึกษา เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น Sakuntanak, Kongdanprai, Subruangthong, and Charernporn (2025) กล่าวว่า การจัดการการเรียนรู้ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการคิดสร้างสรรค์ เปรียบเสมือนภาพสะท้อนให้หน่วยงานทางการศึกษาได้ตระหนักถึงการปรับเปลี่ยนที่ลบล้างการเรียนรู้แบบดั้งเดิม เพื่อเปลี่ยนการเรียนรู้และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (Siemens, 2005) ทฤษฎีนี้สะท้อนธรรมชาติของการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่ความรู้ไม่ได้อยู่ในตัวบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่กระจายอยู่ในเครือข่ายของการเชื่อมโยง นอกจากนี้ ทฤษฎี Social Learning Theory ของ Bandura ยังได้รับการปรับใช้ในบริบทดิจิทัลผ่านการเรียนรู้แบบร่วมมือออนไลน์ และการเรียนรู้จากแบบอย่างผ่านสื่อดิจิทัลต่าง ๆ (Bandura, 2001) ส่วนทฤษฎี Constructivism ของ Piaget และ Vygotsky ก็ได้รับการพัฒนาในรูปแบบของ Digital Constructivism ที่เน้นการสร้างความรู้ผ่านการใช้เครื่องมือดิจิทัลและการมีส่วนร่วมในชุมชนเรียนรู้ออนไลน์

รูปแบบของการการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล หมายถึง รูปแบบของการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัลจากงานวิจัยของ Najampa, Songbanditand, and Srisopha (2022) พบว่า รูปแบบการบริหารสถานศึกษา

ในยุคดิจิทัล ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 6 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านครูผู้สอน 2) ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม 3) ด้านกระบวนการบริหารสถานศึกษา 4) ด้านการเรียนรู้ 5) ด้านผู้เรียน และ 6) ด้านผู้บริหารสถานศึกษา สอดคล้องกับ Osodhapiruk, Jenkwao, Deekawong and Taweesintisut (2022) กล่าวว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล มี 1) ครูผู้สอน 2) สภาพบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน 3) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล หมายถึง การปฏิรูปที่ครอบคลุมและต้องการการบูรณาการทั้ง 4 ด้าน ภาวะผู้นำดิจิทัลทำหน้าที่เป็นตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบสำคัญที่ต้องพัฒนาอย่างบูรณาการ ได้แก่ 1) ครูผู้สอน ที่ต้องมีสมรรถนะด้านเทคโนโลยี 2) เทคโนโลยีและนวัตกรรม ที่ต้องนำมาใช้ให้เหมาะสม 3) กระบวนการบริหารจัดการที่ต้องปรับปรุงให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลง 4) รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 รวมถึงผู้เรียนและผู้บริหาร ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบบการศึกษาให้ก้าวทันยุคดิจิทัล

การบูรณาการองค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล

การนำหลักการขององค์การนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา คือการเปลี่ยนทัศนคติจากการมองสถานศึกษาว่าเป็นเพียง "แหล่งถ่ายทอดความรู้" ไปสู่การเป็น "ศูนย์กลางแห่งนวัตกรรม" ที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง Christensen, Horn, and Johnson (2011) ได้เสนอแนวคิด "Disruptive Innovation" หรือนวัตกรรมที่พลิกโฉมวงการ เพื่ออธิบายว่าเทคโนโลยีสามารถเข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมให้มีความยืดหยุ่นและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับ Pensky (2010) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผู้เรียน "Digital Natives" หรือผู้ที่เติบโตมากับเทคโนโลยีเป็นหลัก สอดคล้องกับ Panich (2015) ได้เน้นย้ำถึงการสร้าง "คนไทย 4.0" ที่มีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมให้เป็นนวัตกรรม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในรูปแบบ ประชารัฐ สอดคล้องกับ Tempittayapaisith (2016) ได้เสนอไว้ การบูรณาการนี้จึงเป็นการสร้าง "ระบบนิเวศ" ที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและโลกในยุคดิจิทัล Kitsakul, Vachungngern, and Vachungngern (2023) ได้ศึกษาเรื่องนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลของ กลุ่มโรงเรียนเอกชนคาทอลิกภาคใต้ พบว่า แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ได้แก่ 1) การบริหารการเปลี่ยนแปลงการศึกษา 2) การสร้างนวัตกรรมสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง 3) การจัดการความรู้ในสถานศึกษายุคดิจิทัล 4) การทำงานเป็นเครือข่าย 5) การบริหารเทคโนโลยี 6) การยอมรับเทคโนโลยีนวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลง 7) การเข้าถึงเทคโนโลยีโดยเชื่อมโยงความติดและความรู้ให้กับนักเรียน ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากการทำ Action Research กับโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง โดยการใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเข้ามาบูรณาการกับนวัตกรรมการบริหารแบบมีส่วนร่วม PM + 5Ns ซึ่งได้จัดให้มีการนิเทศการสอน ด้วยนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลของกลุ่มโรงเรียนเอกชนคาทอลิกภาคใต้ บูรณาการกับกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพร่วมกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ในงานการบริหารวิชาการ และฝ่ายงานอื่นในการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

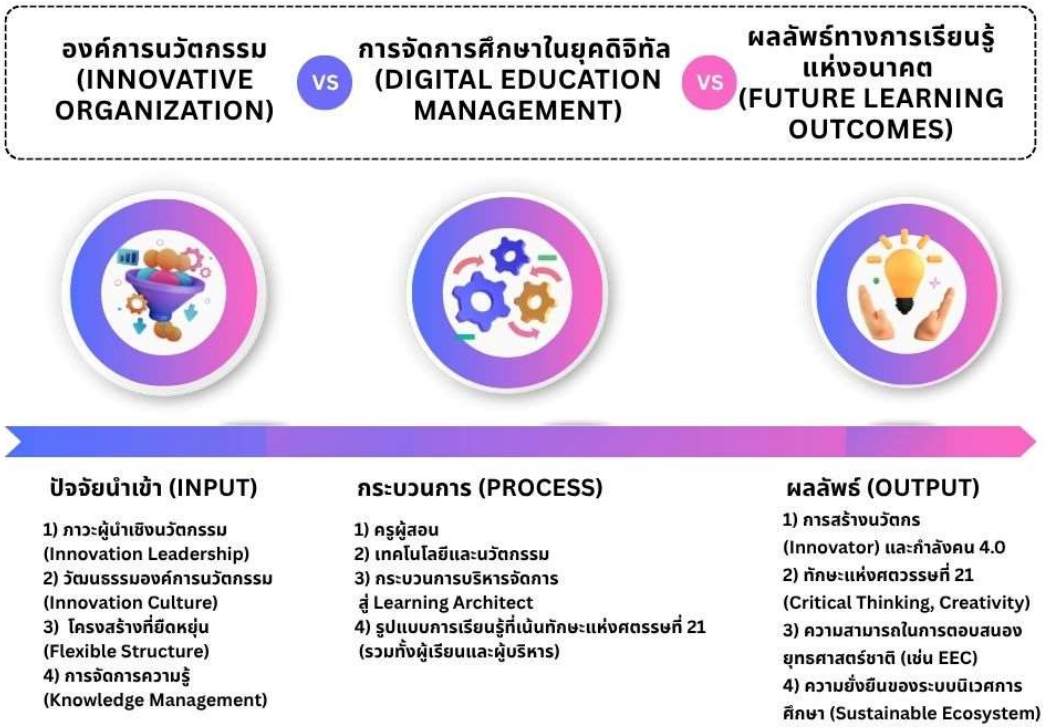

Figure 1: Conceptual Framework for Integrating Innovative Organizations with Educational Management in the Digital Era

องค์ประกอบองค์การแห่งนวัตกรรมทางการศึกษายุคดิจิทัลมีองค์ประกอบสำคัญ 9 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่องค์กรแห่งนวัตกรรมทางการศึกษา 2) การกำหนดโครงสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรมทางการศึกษาที่เหมาะสม 3) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนนวัตกรรมทางการศึกษาทุกมิติ 4) รูปแบบกระบวนการและการปฏิบัติที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา 5) ทีมผู้นำเชิงนวัตกรรมที่มุ่งมั่นไปสู่การเป็นองค์การแห่งนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ 6) บรรยากาศระบบนิเวศ และทีมงานในการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษา 7) การส่งเสริมบุคลากรในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาที่มีคุณภาพ 8) การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้และการฝึกทักษะวิชาชีพของผู้เรียนเพื่อสังคมที่หลากหลาย และ 9) การพัฒนาทักษะวิชาชีพของผู้เรียนให้สอดคล้องกับโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกยุคดิจิทัลของประเทศไทย (Worapongpat, Wachirawongpaisarn, Phakamach, and Chaisirithanya, 2021) สอดคล้องกับ Puprasirt, Kalyanamitra ,Niyomyaht, and Lakkhanapichonchat (2024) กว่าวว่า การบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลประกอบด้วย 1) ผู้นำ 2) โครงสร้างองค์กร 3) วัฒนธรรมองค์กร 4) บุคลากร 5) เทคโนโลยี 6) การจัดการความรู้

สรุปได้ว่า การบูรณาการองค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล หมายถึง การเปลี่ยนทัศนคติจาก แหล่งถ่ายทอดความรู้ ไปสู่องค์การแห่งนวัตกรรม ที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมให้มีความยืดหยุ่นและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น การออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผู้เรียนกับเทคโนโลยีเป็นหลักที่มีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมให้เป็นนวัตกรรม สร้างระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมทาง

การศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยมี องค์ประกอบสำคัญ 8 ประการ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์การแห่งนวัตกรรม ได้แก่ 1) การกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน 2) โครงสร้างองค์กรที่เหมาะสม 3) วัฒนธรรมที่ส่งเสริมนวัตกรรม 4) การมีผู้นำ 5) ทีมงานที่มีประสิทธิภาพ 6) การส่งเสริมบุคลากร 7) การสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียน 8) การพัฒนาทักษะวิชาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและโลกในยุคดิจิทัล

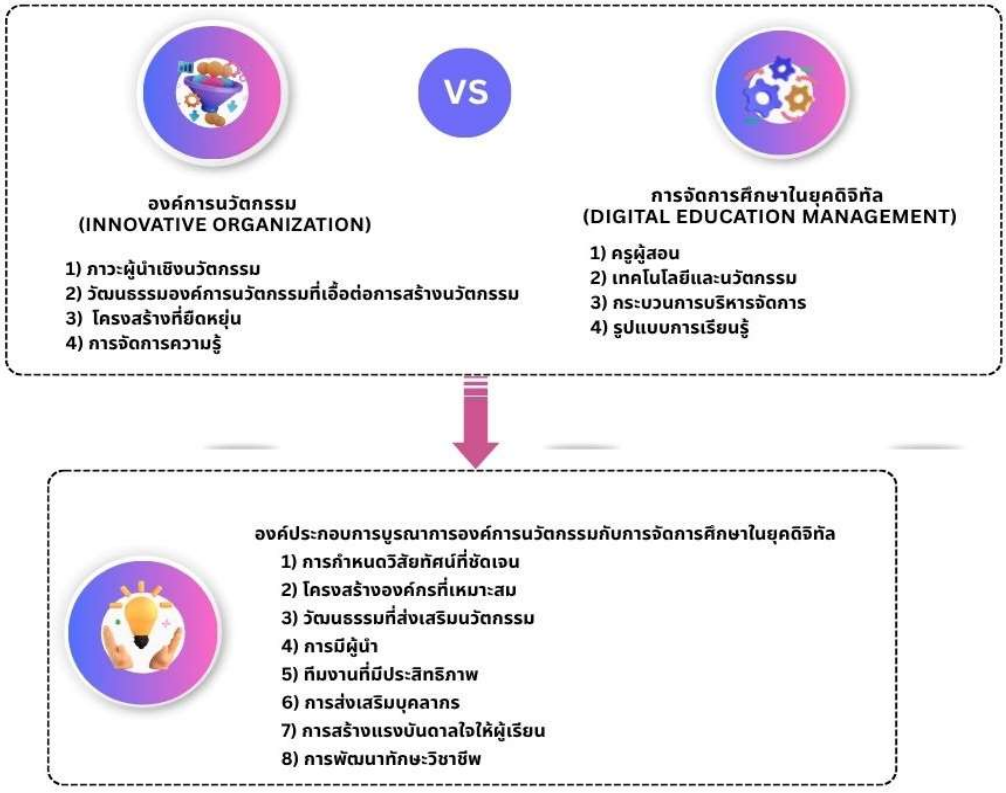

Figure 2: Integration of Innovative Organizations with Educational Management in the Digital Era

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาเรื่อง องค์การนวัตกรรมกับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล และนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีใหม่ที่การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลได้ผลักดันให้เกิดการบูรณาการแนวคิดสำคัญสองประการเข้าด้วยกัน ได้แก่ องค์การนวัตกรรม และ การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยขับเคลื่อนระบบการศึกษาให้ตอบสนองต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การบูรณาการนี้คือการเปลี่ยนผ่านสถานศึกษาจากเพียง แหล่งถ่ายทอดความรู้ สู่การเป็น ศูนย์กลางแห่งนวัตกรรม อย่างแท้จริง 3 ประการที่สังเคราะห์จากการทบทวนแนวคิดและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ดังนี้

1. การเปลี่ยนผ่านสถานศึกษาจาก แหล่งถ่ายทอดความรู้สู่ศูนย์กลางแห่งนวัตกรรม การเปลี่ยนทัศนคติและบทบาทของสถาบันการศึกษาอย่างสิ้นเชิง จากเดิมที่มองสถานศึกษาเป็นเพียงสถานที่สำหรับถ่ายทอดความรู้ แต่ในยุคดิจิทัลนี้ สถาบันการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนให้เป็นศูนย์กลางแห่งนวัตกรรม ที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงนี้อยู่บนพื้นฐานของปรัชญาองค์การนวัตกรรม ซึ่งไม่ใช่

แค่การใช้เทคโนโลยี แต่เป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากความล้มเหลว และการยอมรับความเสี่ยง นอกจากนี้ยังต้องอาศัยความร่วมมือในรูปแบบประชารัฐ เพื่อสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2. กรอบแนวคิด เพื่ออธิบายความซับซ้อนของการบูรณาการระหว่างองค์การนวัตกรรมกับการศึกษาในยุคดิจิทัล บทความนี้ได้พัฒนา กรอบแนวคิดพลวัตแห่งการบูรณาการ ที่มีพลวัต 3 ขั้นตอนต่อเนื่องกัน ได้แก่

2.1 การปรับตัวเชิงกลยุทธ์ (Strategic Adaptation) หมายถึง การที่สถาบันการศึกษานำแนวคิดและองค์ประกอบขององค์การนวัตกรรมมาปรับใช้ เช่น การปรับโครงสร้างให้ยืดหยุ่น การกำหนดวิสัยทัศน์และการสร้างวัฒนธรรมที่ยอมรับความเสี่ยง กลไกเชื่อมโยงที่สำคัญในขั้นนี้คือ การมอบอำนาจและการสร้างความปลอดภัยทางจิตวิทยา ซึ่งทำให้บุคลากรเป็นสถาปนิกทางการเรียนรู้ มีความกล้าและความมั่นใจในการริเริ่มทดลอง และก้าวไปสู่ขั้นตอน การสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม (Innovative Creation) ได้อย่างเต็มที่

2.2 การสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม (Innovative Creation) เช่น การออกแบบหลักสูตรใหม่ หรือการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ กลไกเชื่อมโยงที่รับผิดชอบในขั้นนี้คือ การวัดผลตามตัวชี้วัดนวัตกรรมและการสร้างวงจรป้อนกลับ ซึ่งจะนำผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวมาเก็บรวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์เป็น การจัดการความรู้ เพื่อเปลี่ยนการปฏิบัติการให้กลายเป็น การเรียนรู้จากผลลัพธ์ (Learning from Outcomes) ที่มีคุณค่าต่อองค์กร

2.3 การเรียนรู้จากผลลัพธ์ (Learning from Outcomes) จะถูกนำกลับไปใช้ในการประเมินซ้ำ (Reflexivity) วิสัยทัศน์ โครงสร้าง และวัฒนธรรมเดิมขององค์การ กลไกเชื่อมโยงในขั้นนี้คือ การท้าทายกรอบความคิดเดิมและการปรับโครงสร้าง ซึ่งทำให้องค์การเกิดการตระหนักรู้ว่ากลยุทธ์ปัจจุบันยังไม่เพียงพอต่อการบรรลุเป้าหมาย และนำไปสู่การ ปรับโครงสร้าง หรือการลงทุนใน เทคโนโลยี/ทักษะ ใหม่ ๆ อย่างชาญฉลาด เพื่อเริ่มต้นวงจร การปรับตัวเชิงกลยุทธ์ ในรอบถัดไปอย่างยั่งยืน

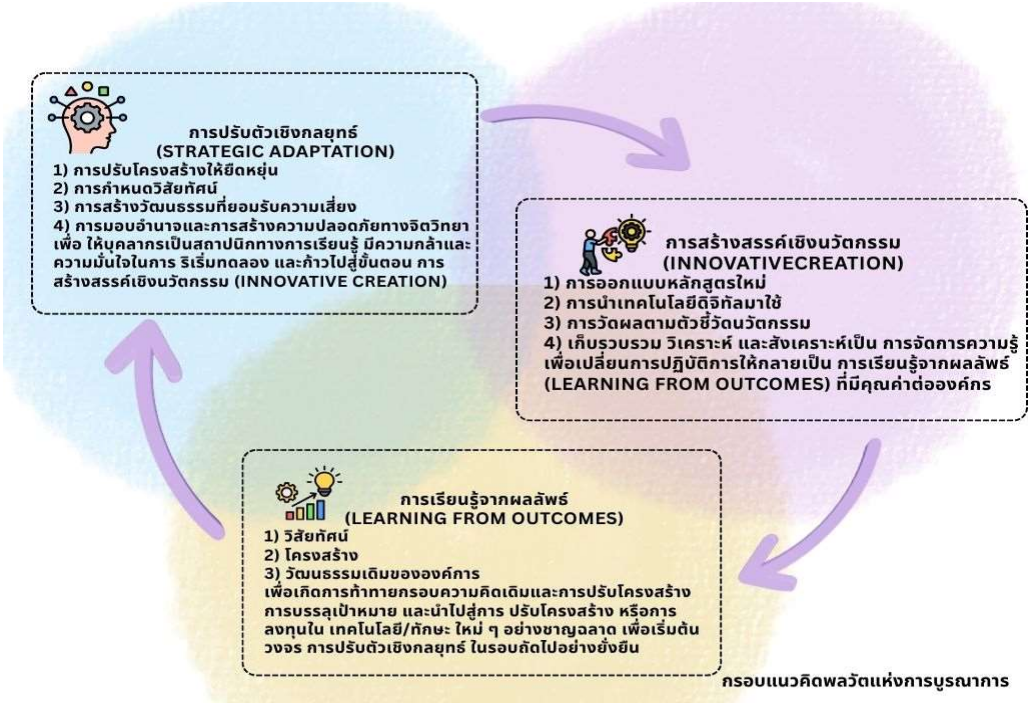

Figure 3: Dynamic Conceptual Framework of Integration

3. การยกระดับบทบาทของครูและบุคลากรทางการศึกษาจากเดิมที่เป็น ผู้สอน หรือ ผู้ประกอบการทางการศึกษา สู่บทบาทใหม่ที่เรียกว่า บุคลากรทางการศึกษาเป็น สถาปนิกทางการเรียนรู้ (Learning Architect) จากการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่าบทบาทของบุคลากรทางการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นการก้าวข้ามบทบาท ผู้สอน หรือ ผู้ประกอบการทางการศึกษา บุคลากรในบทบาทนี้จะทำหน้าที่ออกแบบและสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรม โดยใช้ความเข้าใจในเทคโนโลยี การจัดการความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นเครื่องมือสำคัญ พวกเขาเป็นผู้ที่เชื่อมโยงทรัพยากรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และสร้างพื้นที่ที่ให้นักเรียนได้ทดลอง แก้ปัญหา และสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างยิ่งในการผลิต "พลเมืองดิจิทัล" ที่มีคุณภาพในศตวรรษที่ 21

สรุป

บทความวิชาการฉบับนี้ได้ทำการทบทวนและสังเคราะห์แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ องค์การนวัตกรรม (Innovative Organization) และ การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล (Digital Education Management) อย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายหลักในการนำเสนอเชิงทฤษฎีและข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการเปลี่ยนผ่านของสถาบันการศึกษาในยุคที่เทคโนโลยีเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ

ผลการศึกษาพบว่า การปรับตัวของสถาบันการศึกษาในยุคดิจิทัลต้องก้าวข้ามการใช้เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือไปสู่การปฏิรูปองค์กรให้เป็น องค์การนวัตกรรมการเรียนรู้ดิจิทัล ซึ่งเน้นการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยสำคัญคือการมีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม วัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง โครงสร้างที่ยืดหยุ่น และการจัดการความรู้ที่เป็นระบบ นอกจากนี้ บทความยังได้นำเสนอกรอบแนวคิดพลวัตแห่งการบูรณาการ เพื่อเป็นเครื่องมือประเมินความพร้อมและยกระดับองค์กรอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เพื่อสร้างระบบนิเวศนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ยั่งยืนเพื่อขับเคลื่อนการศึกษาของประเทศให้สามารถตอบสนองต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขอเสนอแนวทางปฏิบัติเชิงนโยบายในลักษณะที่เป็นรูปธรรมใน 3 ระดับ ดังนี้ 1) นโยบายระดับชาติ (National Policy) นโยบายระดับชาติควรทำหน้าที่เป็น กลไกปลดล็อก (Enabling Mechanism) และสร้างแรงจูงใจเชิงกลยุทธ์ กำหนดตัวชี้วัดนวัตกรรม กำหนดให้ ตัวชี้วัดนวัตกรรมทางการศึกษา (Innovation Metrics) ที่เน้นผลลัพธ์การสร้างสรรค์ของผู้เรียน เช่น จำนวนสิทธิบัตรทางปัญญาด้านนวัตกรรมจากผู้เรียน เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การศึกษาชาติและแผนแม่บทกำลังคน 4.0 เร่งรัดการปรับปรุงกฎหมายปรับปรุงกฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สถานศึกษาสามารถจัดการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น (Hybrid/Online) และ มีอิสระในการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อลงทุนในนวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่มีความเสี่ยงสูงได้อย่างรวดเร็ว จัดตั้งกองทุนเฉพาะทาง: จัดตั้ง กองทุนนวัตกรรมการศึกษาดิจิทัล เพื่อสนับสนุนงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการพัฒนาเทคโนโลยีพลิกผัน (Disruptive Technology) ในสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะ 2) นโยบายระดับสถานศึกษา นโยบายระดับสถานศึกษาควรทำหน้าที่เป็น กลไกการปรับตัวเชิงกลยุทธ์ (Strategic Adaptation) และการสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ ปรับโครงสร้างองค์กรแบบยืดหยุ่น (Agile/Network) ปฏิรูปโครงสร้างการบริหารจัดการให้ลดลำดับชั้น และจัดตั้ง ทีมข้ามสายงาน (Interdisciplinary Teams) หรือ ห้องปฏิบัติการนวัตกรรม (Innovation Lab) เพื่อรองรับการทำงานร่วมกันระหว่างสาขาวิชาและบุคลากรในรูปแบบชั่วคราวและคล่องตัว สร้างวัฒนธรรมการทดลองและยอมรับความเสี่ยง กำหนดนโยบายที่สนับสนุนการทดลองนวัตกรรม

การสอนใหม่ ๆ โดยให้ ความปลอดภัยทางจิตวิทยา (Psychological Safety) แก่ครูผู้สอนในการเรียนรู้จากความล้มเหลว (Learning from Failure) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง บูรณาการการจัดการความรู้ กำหนดให้มีการสังเคราะห์และแลกเปลี่ยนความรู้จากการปฏิบัติ (Tacit Knowledge) อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อจัดเก็บองค์ความรู้ที่ได้จากวงจรนวัตกรรม 3) นโยบายด้านบุคลากร (Personnel Policy) นโยบายด้านบุคลากรควรทำหน้าที่เป็น กลไกการยกระดับสมรรถนะ (Competency Upskilling) และการสร้างแรงจูงใจ กำหนดบทบาท "สถาปนิกทางการเรียนรู้ กำหนดตำแหน่งและบทบาท สถาปนิกทางการเรียนรู้ (Learning Architect) ให้เป็นบทบาทหลักของบุคลากรทางการศึกษาในยุคดิจิทัลอย่างเป็นทางการ โดยมีขอบเขตงานที่เน้นการออกแบบประสบการณ์และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงนวัตกรรม พัฒนาสมรรถนะเชิงนวัตกรรม: ออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมที่มุ่งเน้น สมรรถนะด้านการออกแบบ (Design Thinking), การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analytics) และ การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง แทนการฝึกอบรมด้านเทคนิคเพียงอย่างเดียว ใช้ระบบแรงจูงใจที่เน้นนวัตกรรม ปรับปรุงระบบประเมินผลและค่าตอบแทน โดยให้น้ำหนักแก่ผลงานเชิงนวัตกรรม และความสามารถในการสร้างสรรค์วิธีการแก้ปัญหาใหม่ ๆ มากกว่าการปฏิบัติงานตามขั้นตอนแบบดั้งเดิม เพื่อจูงใจให้บุคลากรเข้าสู่บทบาทของการเป็นนวัตกร

References

Aniskina, N., & Terekhova, E. (2019). Innovative Methods for Quality Management in Educational Organizations. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 36(2), 217–231.

Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory of Mass Communication. *Media Psychology*, 3(3), 265–299.

Bates, A. W. (2019). *Teaching in a Digital Age – Second Edition*. Vancouver, B.C.: Tony Bates Associates Ltd. Retrieved from https://pressbooks.bccampus.ca/teachinginadigitalagev2/

Chaemchoy, S. (2019). *School Management in Digital Era*. Bangkok: Chula Press.

Christensen, C. M., Horn, M. B., & Johnson, C. W. (2008). *Disrupting Class: How Disruptive Innovation Will Change the Way the World Learns*. Boston, MA: McGraw-Hill Education.

Digital Economy Promotion Agency. (2017). *Digital Economy Promotion Master Plan B.E. 2018–2022*. Retrieved September 6, 2025, from https://www.depa.or.th/storage/app/media/file/depa-Promotion-Plan-Book61-65.pdf

Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York: Harper & Row.

Gallagher, J. (2012). *Innovation and the Organization: A Guide to Cultivating Innovation in the Modern Workplace*. Hoboken, NJ: Wiley.

Gil, A. J., Rodrigo-Moya, B., & Morcillo-Bellido, J. (2018). The Effect of Leadership in the Development of Innovation Capacity: A Learning Organization Perspective. *Leadership & Organization Development Journal*, 39(6), 694–711.

Hamel, G. (2007). *The Future of Management*. United States of America: Harvard Business School Press.

Kitsakul, P., Vachungngern, P., & Thongphubate, T. (2023). Innovation in Educational Institutions Management in the Digital Age Using Participatory and Network-Based Management Models in the Private Catholic Schools in the Southern Region. *Journal of Academic for Public and Private Management*, 6(3), 207–221.

Mintzberg, H. (2009). *Managing*. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers.

Najampa, T., Songbanditand, A., & Srisopha, Y. (2022). The Development of Educational Management Model in the Digital Era for Secondary School in the Central Region Under the Office of the Basic Education Commission. *Journal of Arts Management*, 6(4), 1805–1820.

Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. New York: Oxford University Press.

Osodhapiruk, S., Jenkwao, S., Deekawong, S., & Taweesintisut, J. (2022). Learning Management in the Digital Disruption Era. *The Journal of Pacific Institute of Management Sciences Humanities and Social Sciences*, 8(1), 74–84.

Panich, V. (2015). Ways to Create Learning for Students in the 21st Century. *Walailak Journal of Learning Innovations*, 1(2), 3–14.

Pensky, M. (2010). *Teaching Digital Natives: Partnering for Real Learning*. Thousand Oaks, CA: Corwin.

Priyakorn, P. (2010). *Critical Success Factors in Effective Project Implementation*. Bangkok.

Puprasirt, P., Kalyanamitra, K., Niyomyahtand, S., & Lakkhanapichonchat, T. (2024). Management of Public Organizations in the Digital Age. *Nakhon Lampang Buddhist Colleges Journal*, 13(3), 30–45.

Ratchavieng, A., et al. (2021). An Innovative Organization Model for Efficient Industrial Business Operations in the Digital Era Under New Normal Situation in Thailand. *NEU Academic and Research Journal*, 11(3), 184–200.

Sakuntanak, T., Kongdanprai, W., Subruangthong, S., & Charernporn, K. (2025). Guideline for Managing Education of Educational Institutions in the Digital Era. *Educational Administration and Innovation Journal*, 5(1), 169–181.

Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. Geneva: World Economic Forum.

Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3–10.

Tempittayapaisith, A. (2016). *Vision and Strategy for National Development Towards Sustainability*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Tidd, J., & Bessant, J. (2013). *Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change* (5th ed.). Hoboken, NJ: Wiley.

Tushman, M. L., & O'Reilly, C. A. (1997). *Winning Through Innovation: A Practical Guide to Leading Organizational Change and Renewal*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Worapongpat, N., Wachirawongpaisarn, S., Phakamach, P., & Chaisirithanya, K. (2021). A Study of the Elements of the Development of Vocational Education Institutions in the Eastern Region of Thailand to be an Educational Innovative Organization in the Digital Era. *Rajamangala University of Technology Tawan-ok Social Science Journal*, 10(2), 20–35.